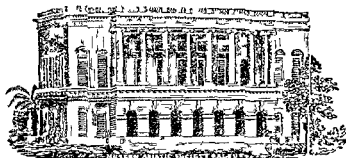

BIBLIOTHECA INDICA

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 944

उपमितिभवप्रपञ्चा कथा ।

सिद्धर्षिप्रणीता ।

एल्फिन्स्टनविद्यालयस्य संस्कृताध्यापकेन डा. हार्वे पीटर्स पीटर्सनाथेन
प्रकाशिता ।

THE UPAMITIBHAVAPRAPANCHA KATHA

OF
SIDDHARSHI

EDITED BY
PETER PETERSON, M.A.
FASCICULUS I

CALCUTTA

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET

1899

PREFACE.

I.

The first notice of Siddharṣi's Upamitibhavaprapanchā Kathā was given by the late Professor Kielhorn in his Report on the Search for Sanskrit Manuscripts in the Bombay Presidency for the year 1880-81, p. 5 f. He described the Palm-leaf MS. No. 5 of the Deccan College Library, upon which the present edition is mainly based. Then the late Professor Peterson in his Third Report (1887), p. 146 ff., described another Pam-leaf MS. preserved the temple of Śāntinātha at Cambay, and in his Fourth Report (1894), p. 5, a third Palm-leaf MS. preserved in Pathan. The Jaina records with regard to Siddharṣi from the 14th Sṛṅga of Chandraprabhasūri's Prabhāvakacharita were given by the late Dr. Klatt in the Vienna Oriental Journal, vol. iv (1890), p. 64 ff., and he called attention to the tradition that Māgha was a cousin of Siddharṣi. It was with a view to test the correctness of this tradition that the present editor began to study the Upamitibhavaprapanchā Kathā from the Palm-leaf MS. of the Deccan College Library. I did not, however, find anything in the work which would settle the question; but I did find something still more important: the great literary value of the Upamitibhavaprapanchā Kathā and the fact that it is the first *allegorical* work in Indian Literature. In an academical publication (Bonn 1891, 3rd August) I made an announcement of these facts and printed the romanized text of the apologue which forms the introduction of the whole work.

After this, Peterson began to edit the *Upamitibhava-prapanchā Kathā* for the *Bibliotheca Indica*. The first fasciculus appeared in 1899, the second in 1900. While the third fasciculus was in the press, the lamented death of the accomplished scholar occurred, and the task of continuing the edition was entrusted to the present editor. But the third fasciculus had been carried through the press without my assistance, *i.e.*, I began upon the fourth fasciculus. The complete MS. written by a Pandit of Professor Peterson, was in the hands of the printer, and the proofs together with the corresponding parts of the MS. were sent to me for revision. But soon it became evident that Peterson's MS. was not quite ready for press, and that it should be thoroughly revised before the printing could be begun. I, therefore, borrowed the above-mentioned Palm-leaf MS. of the Deccan College Library, and three modern MSS. belonging to the Library of the Asiatic Society of Bengal (Nos. 2522, 2556, 2562), and corrected with their help the manuscript for the Press. And afterwards I compared the proofs once more with the Palm-leaf MS. This latter has been made the basis of my edition, and the modern MSS. have been used only to correct clerical mistakes, or to fill up occasional lacunae¹ in the Palm-leaf MS.

Professor Peterson had not given any *variae lectiones*, and so, in the middle of the text, I could not well change this method of editing the book. Accordingly I thought it sufficient to give a reliable and legible text; and this could be done by faithfully following the readings of the Palm-leaf MS. If the two Palm-leaf MSS. preserved in Cam-

---

¹ It may be mentioned here that on p. 461 a small passage seems to have been omitted after the words तातेनाभिहितं, and a longer one on p. 1033 as indicated in my text by [xxx]. As all my MSS. have this omission, it seems to have already occurred in the codex archetypus.

bay and Pathan had been accessible, a nearly perfect text might have been constructed; but even as it is now, my text¹ will be found to leave little to be desired, except perhaps in the last pages where only fragments of the Palm-leaf MS. were left to compare with Peterson's manuscript.

• Since the third fascicle was printed without revision by Peterson, it has been thought necessary to re-edit it, and I thought it best to go back to the beginning of the second Prastāva, that the text of the main narrative which begins there might be uniformly edited. I am, therefore, responsible for this part of the text only; the first Prastāva is Peterson's share of the edition.

2.

Our knowledge about Siddharṣi's life is derived from two sources of very unequal value: from his own work, especially from the Upamitibhavaprapanchā Kathā, and from legendary tradition which is embodied in the Prabhāvākharita. What Siddharṣi has told us about himself does not only relate to such particulars about his person, his teachers, his work, etc., as are usually mentioned by Jain writers in the Praśasti or epilogue of their books; but he also gives us an insight into his inner life, his own religious development. For in the story which forms the basis of the first chapter, he describes, under the allegory of a beggar's adventures, the gradual advance of the worldly man through conversion to the true faith towards entire renouncement of the world, in the explanation of this allegory, both in the metrical one (p. 44 ff.) and in the very lengthy prose exposition (pp. 46—146), he

---

¹ I can not say the same of the first Prastāva, which has been edited by Professor Peterson.

expressly states that the beggar Nispunṣyaka is no other than himself मदीयो जीवः v. 162; p. 45, l. 16, p. 53, l. 12) before his conversion to the Jaina faith (भगवद्भर्माहः प्राक्). Moreover, he refers to 'his own experience' (स्वसंवेदनचिह्नं p. 53, l. 17, p. 80, l. 10); further he alleges that the Dharma-bodhakara of the story is the *sūri* who instructed him in religion (सूरियो मत्प्रबोधकः v. 474), viz., Haribhadra (आचार्य-हरिभद्रो धर्मबोधकतो गुणः । प्रज्ञायै भावतो हन्त स एवाद्ये निवेदितः ॥ Praśasti, p. 1240). And finally an entirely personal trait, the composition and publication of the Upamitibhavaprapanchā Kathā, has its equivalent in the allegorical story; for when the reformed beggar could induce no one to accept his wonderful food, he placed it in a wooden bowl and left it in the courtyard for every one to take who wished. It is, therefore, evident that the author in relating the course of reformation of the worldly man does not describe what might be as he imagined, but what he knew to have actually occurred in his own case. Of course, he takes care that his descriptions should admit of a more general application, and that the personal note should not be too prominent; still this does not diminish the interest and sympathy with which we follow step by step the incessant struggles of a deeply religious mind with his worldly interests and tendencies, till at last he entirely gets rid of them and gains the Great Victory. We scarcely exaggerate in saying that more of the inner man and the internal history of Siddharṣi is known to us than of almost all Sanskrit writers. And as we thus become convinced of his entire sincerity and earnestness, a conviction which will grow more and more upon the reader as he proceeds in the book, we will be ready to admit that Siddharṣi belongs to the first rank of moral writers in India.

We now turn to the other details of Siddharṣi's life

which we chiefly learn from his *Praśasti* at the end of the *Upamitibhavaprapanchā Kathā*. The succession of his teachers was as follows :

- (1) *Sūryāchārya* ¹ of the *Nirvṛtikula*, who flourished in *Lāṭadeśa* or *Guzerate* ;
- (2) *Dellamahattara*, an expert in astronomy and prognostics ;
- (3) *Durgasvāmin*, a rich *Brāhman*, who had become a *Jaina* monk and died in *Bhillamāla* (the modern *Bhīnmāl* in southern *Mārvād*).

Durgasvāmin was the teacher of *Siddharṣi* and is praised by him chiefly on account of his exemplary piety. Both teacher and pupil had been ordained by *Gargasvāmin*, about whom however no further details are given. But the highest praise, amounting to veneration, *Siddharṣi* accords to the *Āchārya Haribhadra*. I translate the verses of the *Praśasti* which refer to him :

“ (*Haribhadra*) who always takes delight to compose religious treatises and rejoices in his mind to support the good, who by his unrivalled accomplishments produces the belief that he is a *Gaṇadhara* ” ;

“ By reflecting on this serene thinker’s mind which in spite of its various aspects presents the bright clearness of the moon or of *jasmin*, men of our time consider the description of the excellences of saints to be true ”,

“ Like the dust of the feet of him is *Siddha*, who narrated the *Upamitabhavaprapanchā Kathā* which had been invented by the goddess of Speech.” Or

“ The *Āchārya Haribhadra* is the master who caused

¹ In the *Prabhāvakacharita* xiv, 85, he is called *Surāchārva*, and he is made the *guru* of *Gargarsi*, no mention being made of *Dellamahattara*.

my enlightenment in the Law ; it is he who according to truth has been represented as Dharmabodhakara in the first Prastāva."

" Obeisance to Haribhadra, who, by his inconceivable power, counteracted the poison of wrong thoughts and compassionately found out for my benefit the nectar of good thoughts" ;

" Who foreseeing what was to happen composed for my sake the Lalitavistara, his commentary on the Chaitya-vandana."

On reading these verses by Siddharṣi on the relation between himself and Haribhadra every unprejudiced reader, I venture to say, will arrive at the conclusion that the disciple speaks of his teacher as his actual *guru*, not his *paramparāguru* or spiritual *guru* ; and thus they were understood by the first European scholar, Professor Leumann,¹ who discussed their meaning. And this impression is further strengthened by what may be inferred from Siddharṣi's statements in the first Prastāva of the Upamiti-bhavaprapanchā Kathā. For there the Dharmabodhakara is described as advising and directing the beggar Niṣpunyaka during the whole course of his regeneration up to the time when he gave up his unwholesome food and had his alms-bowl washed, or speaking without the metaphor, when he was ordained. Now as Siddharṣi gives us to understand that Dharmabodhakara is Haribhadra, and the beggar Niṣpunyaka he himself, it follows, almost beyond doubt, that he was instructed and directed by Haribhadra himself up to the time when he became a monk and wandered about preaching the Law.

Though, therefore, on the testimony of Siddharṣi him-

¹ Journal of the German Oriental Society, vol. xxxviii, p. 314.

self, we must admit that he was a younger contemporary of Haribhadra, still the tradition of the Jainas separates these two famous writers by about four centuries. For the traditional date of Haribhadra's death is Samvat 585 and the date of the composition of the *Upamitibhavaprapañchā Kathā* given by the author himself is Samvat 962. And this tradition about the chronological relation between Haribhadra and Siddharṣi seems already to have obtained in the 13th century A.D. For the author of the *Prabhāvākacharita*, though he gives no dates for Haribhadra and Siddharṣi, apparently did not consider them to have been contemporaries, as he does not mention this fact neither in his life of Haribhadra nor in that of Siddharṣi; and besides he would not have treated the former in the 9th, and the latter in the 14th chapter of his book, but rather in consecutive chapters, if he had believed that they stood in the relation of teacher and disciple. In order to arrive at a decision on the actual value of the tradition in our case, it is incumbent on us to discuss the dates both of Siddharṣi and Haribhadra and the questions involved by them.

Siddharṣi states, at the end of the *Praśasti*, that he completed his work in the year 962 of an era not specified, *Jyēṣṭha* su. di. 5, Thursday, when the moon was in *Punarvasu*. Now if we assume the date to be a *Vikrama* date, all particulars come out right for the *Kārttikādi* Samvat year 962; the date corresponds to Thursday, the 1st May 906 A.D., on which day the moon was in *Punarvasu* from sunrise till past noon. But if we calculate the same date on the basis of the *Vira* era, the corresponding date will be 436 A.D., Thursday, the 7th May; on that day at sunrise the moon was in *Puṣya* and after two hours passed into *Āśleṣā*. Therefore, since the *Nakṣatra* comes out wrong,

the date cannot be a Vīra date. Besides the corresponding Vikrama date would, on that supposition, be Samvat 492,¹ which would make Siddharṣi a predecessor of his *guru* Haribhadra who died in Samvat 585 according to tradition. The date of Siddharṣi is, therefore, beyond any reasonable doubt Samvat 962 = A.D. 906.

The traditional date² of Haribhadra's death is Samvat 585 (= 529 A.D.) or Vīra 1055. Now this date seems inconsistent with some details in Haribhadra's works. In the Saḍdarśanasamuchchaya he gives a concise abstract of the Buddhist Logic of Dignāga's school. His definition of direct perception is प्रत्यक्षं कल्पनापीठमग्रान्तं which verbally agrees with that of Dharmakīrti in Nyāyabindu, 1. parichchheda. In Dignāga's definition the word अग्रान्त was wanting; it runs thus : प्रत्यक्षं कल्पनापीठं नामजात्याद्यभ्युतं (see Nyāyavārttika, p. 44, Tātparyatīkā, p. 102, and Satis Chandra Vidyabhusana, History of the Mediaeval School of Indian Logic, p. 83, note 2). The addition of the important word अग्रान्तं in Haribhadra's definition, shows that he followed Dharmakīrti, and since Dharmakīrti lived about a century

¹ Professor Peterson in Fourth Report, p. 5, proposed to take Siddharṣi's date as a Vīra date, which he assumed to correspond to Samvat 592 instead of 492. This error of 100 years renders, of course, his speculations futile.

² See Peterson, 3rd Report, App. p. 284, verse 100 of Samayasundara's Gāthāsūhasri (composed A.D. 1630). The wrong reading पश्यतीत्य has already been corrected by Weber, it must be पश्यतीत्य see Weber, Verzeichnis der Sanskrit und Prākṛit Handschriften, II, p. 923 (Berlin 1892). Instead of Vīra 1055 the Vichārāmṛtasamgraha (Weber l.c.) gives 1050 as the year of Haribhadra's death; but in this place too the reading पञ्चाशता may be wrong for पञ्चपञ्चाशता. It is worthy of note that according to the last mentioned source Haribhadra has stated in the Panchavastukavṛtti, that the pūrvas ceased to be known a thousand years after the Nirvāṇa.

after the traditional date of Haribhadra's death, this date must be wrong. Again, Haribhadra states the three *वप*'s of the *चिद्व* according to Buddhist Logic in verse 11.

वपति पक्षधर्मत्वं वपते विद्यमानता ।

विपते नास्तित्वा चेतोरेवं त्रीणि विभाव्यताम् ॥

This is the well-known principle of Buddhist Logic ;¹ but Haribhadra's expression *पक्षधर्मत्वं* deserves to be noticed ; for this logical term is absent from the old works on Logic, which express the same idea differently, and it belongs to a decidedly more modern phase of that science. Hence it would follow that Haribhadra belongs to a rather modern period. In the same direction points Haribhadra's citing the *Śivadharmottara* in *Aṣṭaka* 4, 2 ; for that work of unknown date does not seem to be a very old one, since the oldest book which quotes it is the commentary on the *Svetāśvatara Upaniṣad*, ascribed to *Śaṅkara*.² If the works of Haribhadra will be properly searched into, they will probably yield more indications of a rather late age of their author.³

The date of Haribhadra's death (*Samvat* 585 or *Vīra* 1055) has as yet been found only in works not older than the 16th century. I do not think that it is an invention of late chronologists, but that it is based on facts wrongly interpreted. Professor Leumann, accepting my speculation quoted in the last note, suggested⁴ that in the date of

* ¹ See *S. Ch. Vidyabhusana*, l c., p 85, *Nyāyabindu*, 2 *paricheheda*.

² See *Aufrecht Catalogus Catalogorum s.v. Śivadharmottara*.

³ In the *Journal of the German Oriental Society*, vol. xxx, 94, I concluded that *Śīlāṅka* and Haribhadra were contemporaries and co-disciples, from the fact that the name of the teacher of either is *Jina*-*bhadra* or *Jinabhadra*. *Śīlāṅka* wrote his commentary on the *Āchārāṅga* in *Saka* 708 or 876 A.D.

⁴ *Journal of the German Oriental Society*, xxxiii, p 348 f.

Haribhadra's death as in some other dates¹ the era is wrongly stated; it should be 585 of the Gupta era which began 319 A.D. This would bring Haribhadra's death down to 904 A.D., or two years after the composition of the *Upamitibhavaprapanchā Kathā*. This may be right; but there is another way of accounting for the error in the traditional chronology, if we start from the notation in the *Vīra* era (1055) and assume the error to be somehow connected with that era. My reason for this assumption is the following. Vimalasūri states at the end of the *Paumachariya*, that he composed that work 530 (or in another MS. 520) years after *Vīra's* Nirvāṇa. There is no reason not to trust the author in this statement; but it is difficult to believe that the work² was written in the year 4 A.D. If I may offer an opinion, I should say that I rather believe the *Paumachariya* to belong rather to the third or fourth century A.D. At any rate we are entitled to doubt whether the date of the Nirvāṇa has always been reckoned in the same way as now, and if not an essentially wrong reckoning had been current in early times and was corrected afterwards.

But to return to our author, we learn from his *Prasasti*, that he published the *Upamitibhavaprapanchā Kathā* in the chief Jaina temple of the town *Bhillamāla*, and that *Gaṇā*, a female disciple of *Durgasvāmin*, wrote the first copy, what we would call the *codex archetypus*. I say the author 'published' his work to render *gaditā*, he spoke or told it; he apparently read it aloud to the audience assembled in the Jaina temple. Therefore, in the introduction he addresses his *hearers* and asks them to lend him a willing ear. It seems to have been the habit of authors to

¹ *ibidem*, xxxvii, p. 540, note.

² My edition of this work is now in the press.

give a public reading of their work before a select audience before it was issued ; this has been expressly stated in the case of Gaṇḍavaha and Śrīkaṇṭhacharita by their authors. It is probable that Siddharṣi had intended his work for public reading as a religious entertainment ; but, of course, this practice must have ceased when the acquaintance with Sanskrit became a rare accomplishment of laymen. The share of sister Gaṇā in the publication of Siddharṣi's work seems to have consisted in this, that she prepared the first clean copy of the *Upamitibhavaprapanchā Kathā* from the slips on which the author had written the several parts of the work as he conceived them in the course of time. It is, however, just possible that he dictated the book to sister Gaṇā.

Besides the work under consideration Siddharṣi wrote a *Vivaraṇa* on the *Upadeśamālā* of Dharmadāsagaṇin. This work seems to exist in two redactions, a larger one containing many stories (see Peterson, 3rd Report, p. 172) and a smaller one, called *Laghuvṛtti*, *ib.*, p. 130. I hope that someone will undertake to edit the *Vivaraṇa* with the stories ; the age of the work and the fame of the author are good reason to rescue it from oblivion. Another work which can be assigned to Siddharṣi, is a *Vṛtti* on the *Nyāyāvatāra* by Siddhavyākhyānika ; for Siddharṣi had the *biruda* व्याख्यातृ¹ and uses the words *सत्त्वाद्युभिः कृतकृपैर्मयि शोधनीयं* at the end of the two works going by his proper name, and the similar phrase : *सत्त्वाद्यवः कृतकृपा मयि शोधयन्तु* occurs at the end of the *Vṛtti* on the *Nyāyāvatāra*, as has been noticed by Dr. Klatt, *l.c.*, p. 65, note 2. But Siddharṣi, the author of a *Vṛtti* on the *Tattvārthādhigama Sūtra*, is different from our Sid-

¹ See *Prabhāvakach*, xiv, 97, and Peterson, 3rd Report, p. 168, as noted in the *Jaina Granthāvalī* p. 75, note D.

dharṣi¹; and the same remark probably holds good with regard to the author of a *Vṛtti* on the *Nayachakra* and that of the *Siddha-Yogamālā*. Finally, it may be mentioned that in the *Prabhāvakacharita*, xiv, 89, Siddharṣi is said to have 'written a *Kuvalayamālā Kathā*. Several works of that name by different authors are known to be preserved in MS.; but the one by Siddharṣi, if ever it existed, is not amongst them.

This is the information about Siddharṣi which we can gather from his works. We now turn to later sources. The ancient tradition about him is embodied, as said above, in the *Prabhāvakacharita*² by Prabhāchandra, 14th śṛṅga, an English translation of which will be given at the end of this introduction. It has already been shown above that Prabhāchandra gives a wrong account of Siddharṣi's teachers (see p. 5, n. 1) and of his relation to Haribhadra; we shall see that other details he gives, deserve just as little credence.

According to the *Prabhāvakacharita* Siddharṣi was a native of Śrīmāla (Bhīnmāl) in Guzerate. His pedigree is given thus:

Suprabhaddeva (minister of King Varmalāta).

Datta

Subhāṃkara

Māgha

Siddha

Now we know from the last verses of the *Sisūpālayādha* that Māgha was indeed the son of Dattaka and grandson of Suprabhaddeva, minister of a king Varmalāta. The

¹ See *Jaina Granthāvalī*, p. 72, note C.

² Edited by Hiraṇanda M. Śarmā, Bombay. Nirṇaya Nāgara Press, 1929. The work was completed Samvat 1334, Chaitra su di 7, *Sukre*.

pratyakāśa = Friday the 1st April, 1278 A.D.

latter was reigning in Samvat 682 = 625 A.D. as we learn from the *Vasantgaḍh* inscription.¹ It is, therefore, absolutely impossible that Māgha should have been a cousin of Siddha, since the former lived in the middle of the seventh, and the latter at the beginning of the tenth century. It is difficult to imagine what may have given rise to the wrong report related in the *Prabhāvakacharita*, unless it be the popular tradition that Māgha too was a native of Śrīmāla. Another anachronism is the statement in verse 15 that Māgha had been in his youth a friend of king Bhoja, if Bhoja of Dhārā is intended thereby, as is most likely. But this is an erroneous belief shared by many Indian authors,² that at the court of King Bhoja of Dhārā who reigned in the first half of the eleventh century, lived Kālidāsa, Māgha, Bhavabhūti, and other famous poets.

The *Prabhāvakacharita*, v. 22 ff, relates the romantic story of Siddharṣi's conversion to the Jaina faith, which agrees in all essential details³ with the story of the conversion of Śivabhūti,⁴ the founder of the Boṭika sect (the Digambaras), 609 Vīra. There can be no doubt about the entirely unhistorical character of this part of *Prabhāchandra's* record; since there is not the slightest allusion to such a course in Siddharṣi's confessions about himself in the first *Prastāva*, we have to regard it as an instance of the well-known tendency of ancient stories to be transferred to historical persons better known than those of whom they had originally been told.

¹ See Kielhorn, *Epigraphic Notes in . Nachrichten der K. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen* 1906.

² See the *Dhoyaprabandha*.

³ And in part even to the very words, as Dr. Klatt has remarked, l.c., p. 64, note 1.

⁴ Cf. *Journal of German Oriental Society*, xxxii, p. 2, ff. This story is already found in Haribhadra's *Ava-yaka Tīkā*.

We may pass over the next part of the narrative in the Prabhāvakacharita, till we come to the account of Siddharṣi's composition of the Upamitabhavaprapanchā Kathā. This latter fact is described as having been due to the ironical remarks of Dākṣiṇyachandra, brother of Gargarṣi, on Siddharṣi's literary works, the Vṛtti on the Upadeśamālā and the story of Kuvalayamālā (v. 90—96). The *sūri* Dākṣiṇyachandra is not known from other sources, and a Kuvalayamālā Kathā by Siddharṣi has not been preserved in manuscript, nor has it, as far as I know, been noticed by any other writer.

After having composed the Upamitibhavaprapanchā Kathā, Siddharṣi, according to the Prabhāvakacharita, left his *guru*, went in disguise to the Buddhists in order to study their philosophy, and in the end became a Buddhist himself. But when he visited his former *guru*, as he had promised him to do, the latter placed the Lalitavistarā of Haribhadra in his hands, and by this means brought him back to the Jaina creed. Now this story cannot be accepted as historical. For the apostasy of Siddharṣi cannot have happened as alleged *after* the composition of the Upamitibhavaprapanchā Kathā, since his conversion ascribed to the influence of Haribhadra's book is mentioned in the Praśasti of that work: see the verses translated above. The part that Haribhadra played in his conversion, Siddharṣi describes भ्रष्टतः in the allegory which forms the ground-work of the first Prastāva, and has been already utilized above to fix the chronological relation between Haribhadra and Siddha. Now the Dharmabodhakara of the allegory who in Siddha's case represents Haribhadra, has to combat two sorts of दुष्टिफलस्य¹ or wrong ideas (see

¹ They are produced by the अनादिकुलामना, p. 83, l. 20.

p. 108). The one, called *आभिसंस्कारिक*, are the heretical opinions; the other, called *सदृज* 'inborn', are worldly thoughts and regards for worldly things. The former, i.e., the heretical opinions, may be removed at once by the influence which the very first meeting with the Good Teacher has on the person to be converted: *प्रथममुपसङ्गसंपर्कप्रभावादेव कदाचिद्विर्वर्तेत* (p. 108, l. 11). And in accordance with this statement that part of the neophyte's conversion which relates to his heretical opinions is rather summarily described (p. 83 f.), while it takes nearly the whole remaining part of the first *Prastāva* to relate how the *Dharmabodhakāra* succeeds only after long-continued efforts in curing his pupil of his worldly inclinations. If there had been a yagrant apostasy in *Siddharṣi*'s career, he would have alluded to it in this part of his work and he would not have treated heretical opinions as a danger which is removed once for all by the first instruction in the true Law. Therefore, the account given in the *Prabhāvakacharita* about *Siddharṣi*'s turning Buddhist and being re-converted by *Haribhadra* appears to be without foundation; nearly all that is narrated about him in that work, must be set down as legendary and deserving no more credence than so many lives of saints in the *Acta Sanctorum*.

3

We shall now consider the literary character of the *Upamitibhavaprapanchā Kathā* ¹

This work is the first extensive and elaborate Allegory

¹ The proper form of the title is doubtful. The first part of the compound is usually given as *Upamiti*, but in the *Prastā*, at the end of the 2nd and 3rd *Prastāva*, and in the *Prabhāvakacharita* as *Upamita*.

I should have preferred the latter, but the title chosen by Prof. Peterson is not altogether wrong and may therefore be retained.

in Indian Literature; it precedes by nearly two centuries Kṛṣṇamiśra's famous play, the *Prabodhachandrodaya*, which has ever since been regarded as a model of allegorical composition by a host of imitators. It is a narrative consisting of a series of birth-stories, i.e., the hero of all stories is the same person in different births. This is an old device common to Buddhists and Jainas; and it had been employed with great success by Haribhadra in constructing his *Samarāichcha Kahā*. In that work the history of two persons, of whom the one of bad character had conceived a most intense hatred of, and desire of revenge towards, an essentially good person, is followed up through nine of their births in which they again happened to be brought together. The *Samarāichcha Kahā* is mentioned by Hemachandra as a model of a peculiar sort of narratives called *Sakala-Kathā*.¹ And Siddharṣi, who alludes to it in the very beginning of his allegorical story in the second *Prastāva*,² has adopted the plan of this justly admired work in constructing his own. Not only in this regard it has been his model, but he has also imitated it in many details, e.g., descriptions and phrases, as has first been proved by Dr. Ambrogio Ballini.³

Siddharṣi proposes to explain the mundane career of the Soul (*jīva*) under the name of *Saṃsārijīva* from the lowest stage of existence up to final liberation. It is however a continuous development from lower to higher forms only until the Soul acquires merit and demerit; for then there are many ups and downs in those numberless births: human births alternate with such in heaven, or

¹ *Kāvyaṇu'āsana*, p. 340 of the *Kāvya-mālā* edition.

² p. 147, l. 3, of the present edition.

³ See *Reale Accademia dei Lincei, Rendiconti*, vol. xv, p. 71 ff. of the reprint.

hell, or as a brute animal according to the merit or demerit of Saṃsārijīva. But on the whole the higher stages are gradually reached, yet they are separated from one another by many births. Of these births only six are narrated at length, few more are sketched, and the rest is only summarily noticed. In the lives fully narrated Saṃsārijīva is described as being under the influence of the four cardinal passions: *Ādī*; Krodhā, anger, in the 3rd Prastāva; of Māna, pride, in the 4th; of Māyā, deceit, in the 5th, and of Lobha, greed, in the 6th. And similarly he is governed by the five cardinal vices: *Himsā*, bloodthirstiness, in the 3rd; *Anṛta*, untruth, in the 4th; *Steya*, theft, in the 5th; *Abrahma*, unchastity, in the 6th; and *Parigraha*, desire of property, in the 7th; and in the same Prastāvas are inserted allegorical stories which illustrate the baleful influence of the five senses: *Sparsāna*, touch, in the 3rd; *Rasāna*, taste, in the 4th; *Ghrāṇa*, smell, in the 5th; *Dṛṣṭi*, sight, in the 6th; and *Śruti*, hearing, in the 7th. It deserves to be remarked that the order followed in Siddharṣi's narrative is exactly the same as that observed in the usual enumeration of the passions, vices, and senses; see for instance *Tattvārthā-dhigama Sūtra* viii. 10, vii. 1, ii. 20. The last two Prastāvas describe the reformation of Saṃsārijīva aided by *Sadāgama* and *Samyagdarśana*. By their influence he becomes a Jaina and in some births even a Jaina monk; he becomes united with the several virtues, till at last he reaches *Nirvṛti* or final liberation.

• From this bare outline of the plan of the *Upamiti-bhavaprapanchā Kathā* it will be seen that it is the intention of the author to illustrate the Jaina religion, not however as a dogmatist but as a moralist. This same purpose serves several moral stories and lengthy sermons by saints inserted in proper places. Everything is of course in strict

accordance with Jaina orthodoxy as might be expected from so eminent a *yati*; but he is not a narrow-minded zealot. Though he does in no way spare the heterodox systems, still he is of a truly catholic spirit, especially in an admirable passage (pp. 1220-1227 of the present edition) where he eloquently declares that all truly religious men adore the same Supreme God, seek the same Law, and strive after the same Highest Good, though they may use different words for expressing these true ideas.

As indicated by the title of the work, the *Upamiti-bhavaprapanchā Kathā* proposes to describe mundane existence in all its diversity by means of allegory (*upamā-dvārataḥ*¹). It is however not an entirely allegorical story like the *Pilgrim's Progress* which it resembles in scope and spirit; for that part of the story which relates to the actual circumstances of the persons figuring in the story, the events of their life, and similar things, is to be understood literally, i.e., in the same sense as in any other story. But everything that relates to the inner life of *Śaṃsārijīva*, his passions, vices and virtues, fate and retribution, is personified. These personifications, their actions, and the relation in which they stand to each other and to *Śaṃsārijīva*, form the allegorical part of the plot. Therefore one part of the persons that figure in *Siddharṣi's* narrative are real men and women, who are different in the several *Prastāvas* with the exception of *Śaṃsārijīva*; the other part, the personifications, are to be understood allegorically. *Siddharṣi* distinguishes these two sets of persons, the former as the *bāhir-anga* or 'external' companions of the hero, the latter as the *antaranga* or 'internal' companions of *Śaṃsārijīva*. The 'internal' companions being personifications of his vices, virtues, etc., remain the same throughout the several

¹ p. 9, l. 7; p. 11, l. 2

birth stories, and so in all of them a continual war is carried on, in which the two 'internal' parties are engaged; on the one side are the bad qualities under Rāgakesarin and Mahāmoha, on the other the good qualities under Charitra-dharma, and a neutral party is constituted by Karmapari-nāma and Kālapariṇāti. Thus the allegorical part of the narrative is the bond that holds together the various birth-stories and combines them into one whole; it is as it were the plot of the drama, an Indian Divina Commedia, in which the various births of the hero are but as many acts or scenes of the whole play: the *Samśāranātaka*.¹

The author takes care to tell us that he has given his work the form of an allegorical narrative in order to attract the reader and thus to prepare him to listen to wholesome instruction. For the same reason, he says, he had decided to write Sanskrit and not Prakrit. Though Prakrit is an excellent vehicle of instruction for the general reader (*bāla*) and is liked by him, still those who are proud of their learning (*durvidagdha*) despise it and value only Sanskrit; and these men also must be gained over. But Siddharṣi declares that he will write easy Sanskrit, intelligible to people in general, and will avoid long complicated sentences as well as unusual words.² This description of his own style and language is very just on the whole.³ The language is always fluent, usually copious, and often elo-

¹ This is not entirely a conceit of mine; the author also describing Karmaparināma, King Fate, makes him attend the comedy of life, the *Samśāranātaka*, in which the whole living world enacts the parts he gives them, p. 119 ff., cf. p. 153, l. 16, p. 153, l. 1.

² न च येनमतिदूरायां न दार्ढ्यं वा दध्यक्षे । न चाप्रविष्टस्यापेक्षेन सर्वजसोचिताः ।

³ It may be mentioned that he rarely yields to the *सुप्रसन्नमयमिता* a fault which has misled many a Jaina writer to select words for the sake of sound rather than the appropriateness of their meaning.

quent: it is never turgid and rarely obscure. Siddharṣi does not labour to win the fame of a Kavi by imitating the elaborate style of Subandhu and Bāṇa, as did the authors of the Yaśastilaka and the Tilakamañjarī; but he is always engrossed with his object, and he tells what he has to tell, plainly and with but few rethorical flourishes. Occasionally and mostly in descriptions he indulges in the poetical strain of Sanskrit writers.

As a specimen of popular Sanskrit style, as understood a thousand years ago, the Upamitibhavaprapanchā Kathā is of great interest, and it is well worth while to notice some of the linguistic and metrical peculiarities found in this work. Before I enter into these details, I may however be allowed to premise a personal remark. Some Jaina readers have taken umbrage at my philological observations concerning the language and metrics in Hemachandra's Paṇḍita-parvan and Pradyumnāchārya's Samarādityasaṃkṣepa, which I offered in the introduction to my editions of those works. They imagined that I wanted to find fault with their authors whom they almost adore, and therefore feel it their bounden duty to defend against all criticisms from outsiders.¹ A polemical bias was, of course, absolutely

---

¹ To what length they will go may be seen from the following instance. In the preface to my edition of the Samarāditya Saṃkṣepa by Pradyumnāchārya (p. 4) I had stated that the author was "not free from faults, even against grammar, the worst of which, a Prakriticism, दमै: instead of दमि: occurs viii. 520." Now the editors of Munibhadra-sūri's Śāntināthamahākāvya (Śrī Yaśovijaya Jaina Granthamālā, vol. xx), in the introduction to that work, p. 12 f., blame me, with great indignation, for my thoughtlessness. Indeed they succeed, to their perfect satisfaction, to manufacture the form दमै: from Pāṇini's rule प्रसपूर्वविद्यमान् यान् इन्द्रसि v 3. 111), which they interpret very ingeniously for that purpose. This is, I dare say, an admirable thoughtfulness; still Sanskrit students should be cautioned not to use दमै: in

foreign to my thoughts. But it is considered the duty of a philologist to note such peculiarities in style, language, metrics, etc., of the work he edits, as characterize its position in the Literature to which it belongs. Now the Jains, whose literary language had originally been Prakrit, adopted the practice of writing Sanskrit at a time when the golden age of Sanskrit Literature was over, and when it was no longer a matter of course that every author could write the pure language of the classics. They themselves seem not to have been altogether unaware of it; for is it not from a sense of their deficiency that some writers, as they assure us, submitted their works for correction to one whom they regarded as an authority in literary composition? ¹ These authors, with few exceptions, wrote the language as it was used in the current Literature of their time and their class; to blame them for not writing the classical language in all its purity would be just as meaningless as to blame Augustine for not writing Latin like Cicero.

In this respect however Siddharṣi went further than most Jaina writers, and he did so on purpose. For to him the subject matter, the moral truths he wanted to impart to his reader, were of paramount importance, and everything else, style and language, was subordinate to it. He likens his work to a wooden bowl, not to one of costlier materials, 'since it lacks high-flown words and ideas.' It is a proof of his original and independent spirit that he adapted his speech to the understanding of the general reader and employed idioms and words which no Paṇḍit would ever have used in a Sanskrit composition. I now proceed to

any examination papers, since the beauty of that form will hardly be appreciated by the dull examiners.

¹ See the examples mentioned on p. 3 of the preface to my edition of the Samarāditya Samāśepa.

give a list of the more conspicuous peculiarities of Siddharṣi's Sanskrit. It is decidedly a Prakriticism when he uses the neuter plural in referring to persons of different sexes, e.g., ततः पतितानि चत्वार्यपि भगवच्चरणयोः, p. 255, l. 18.¹ This is the regular form of expression in Jaina Māhārāṣṭrī as well as in Guzeratī and Marathī. Another Prakrit habit is the frequent use of the affix क स्वार्थे not only in nouns but also in participles and adjectives, e.g., घटमानक, p. 195, l. 18; p. 235, l. 8; घूर्णमानक, p. 989, l. 2; 994, l. 13; मुञ्चमानक, p. 1054, l. 7; वर्तमानक, p. 1036, l. 17; वर्धमानिका, p. 1110, l. 8; हन्यमानक, p. 1054, l. 7; कोमलिका for कोमला. Rather a grammatical license is मत्तवत् गन्धवारणः or गन्धहस्तिनी, p. 439, l. 19; p. 181, l. 18; p. 643, l. 8, for मत्तगन्धवारणवत्; and मेघवद्नीरपूरितः, p. 476, l. 19, for नीरपूरितमेघवत्; another case of वत् wrongly used occurs in v. 31, p. 14: कदम्बलेशमात्रं तु राज्यत्रयाय तुष्यति. Siddharṣi uses a pretty large number of *apaśabdās*, i.e., such words which are used in Prakrit, but are there either Deśī words or Dhātvādeśas, and noticed as such in Hemachandra's Deśīkoṣa and in his Prakrit Grammar. I here enumerate these words; the references will be given in the index of rare words at the end of the introduction. आमोढक, आराटि, उत्प्लोटित, कुकुट, घंघ, गोचन्द्रक, द्रमक, धवल, निमीयति and निमित, बोल, बोहित्य, भण्डन, मक्कोट, मङ्गुल, मुत्कल, रिंकोलि, रोर, रोल, लोव, विमोषित, विह्वर, विठपित and विठपनीय, विद्यात and विद्यापयति,² विलया, साधित. To the same category belong words which are known from the vernacular only as कलमलक कूर्च, चट्ट, चारी, कोर, संभान्त, and most probably a number of

¹ If one male and one female are referred to, the neuter dual is used. p. 893, l. 17 ff., we have 5 times एवे, p. 243, l. 8, गवे; but *ib.* l. 11 गतौ.

² This word is used by many Jaina writers, but also by others, e.g., Arjunavarmadeva on Amara, v. 77.

words of unknown origin, *e.g.*, अर्द्धवितर्क, आलङ्कार, गुन्दलक, दण्डोलक, पादौरिक, मुक्तौली and some more words of doubtful meaning which will be found in the list below.

From the details of Siddharsi's Sanskrit which have been given above, and which might even be multiplied if his work were subjected to a more searching scrutiny, it becomes evident that the popular Sanskrit of his time was influenced by the Prakrits and vernaculars then in use, not to such an extent, it is true, as the language of the Buddhists of the preceding age, but to a well perceptible degree. It may therefore be imagined that later writers who endeavoured to purge the language of such Prakriticisms had to work hard and still did not succeed throughout.¹

We now turn to metrics² in the *Upamitibhavaprapanchā Kathā*. The work is written in prose and verse, the

¹ I add one instance to those I have given elsewhere. Hemachandra gives, in his *Prakrit Grammar*, iv. 116, उद्धट as a धात्वादेश for तुडति. He accordingly did not consider उद्धटति or उद्धाटति as a correct Sanskrit word; still in the commentary of his *Deśi Koṣa* he uses उद्धाटति as if it were correct Sanskrit.

² As my remarks on the *śloka* as used by Hemachandra have called forth vehement criticisms from the editors of the *Sāntinātha Charita*, it may not be out of place to enter in this subject here. The rules of the *Chhandah Sūtra* are quite insufficient to describe the *śloka* of classical Mahākavis, *e.g.*, the rule in the *Śrutabodha* द्वाके षष्ठं मुखं त्रयेयं सर्वत्र क्वचु पञ्चमं। द्विचतुः पादयाज्ञस्य सप्तमं दीर्घमन्ययोः ॥ is on the one hand much too wide, and on the other too narrow as it excludes the म *vipulā*. *Lingala* is much more accurate, still his rules would exclude the म *vipulā* which is frequently used by classical poets, and they admit the न *vipulā* which is not used by them. The practice of the classical poets with regard to the *śloka* was not governed by the *Chhandah Sūtra*, but by studying model poems, as *Yāmāna* (I. 3. 7) says काव्यस्यावर्तनसंज्ञाविमर्शदेव. Hence the standard by which we have to judge the metrics of any particular poet, must be the metrical practice of the classical Mahākavis, Kālidāsa, Bhāṣavi, Māgha and others. The rules to be deduced from

prose portion being not quite so great than that in verses. The verses are śloka throughout with the exception of verses in different metres, some interspersed in the context and others at the end of each chapter. The nicer metrical laws of the śloka are on the whole observed by Siddharṣi. As far as I have noticed he only once uses an uncommon metre at the end of the first pāda (p. 191, l. 12 - ∪ - ∪); he twice makes the second and third syllables short (p. 537, l. 9, 672, l. 13); three times the fourth syllable in a Vipulā is short (p. 525, l. 15, p. 559, l. 13, p. 1070, l. 16); and four times he neglects the *sandhi* in cesura at the end of a pāda (p. 216, l. 19; p. 441, l. 8; p. 1063, l. 18; p. 1190, l. 22). He quite frequently (21 times) has pādas of nine syllables, most of which are not good¹ (151, 12. 173, 4.

them are the following. The first and last syllable in each pāda may be long or short. In the even pādas the 5th—7th syllables form an Amphibrachys (अ=∪-∪). The 2nd and 3rd syllables in all pādas may not be a pyrrhichius (∪∪), and the 3rd and 4th in the even pādas may not form an iambus (∪-). If in an uneven pāda the 5th—7th syllables form a Bacchius (अ=∪-—), the verse is called Pathyā, otherwise it is Vipulā. In all Vipulās the fourth syllable must be long. Classical poets use only four Vipulās; in these the 5th—7th syllables are (1) a Tribachys (अ=∪∪∪), or (2) a Dactylus (अ=—∪∪), or (3) a Molossus (अ=—-—) or (4) a Creticus (अ=—∪-). In the 2nd and 3rd Vipulās the 3rd syllable is always short, and in the 3rd Vipulā there is besides a cesura after the 5th syllable. In the two Epics the rules are nearly the same, but there are in rare cases some more Vipulās; see my remarks in Gurupūjākaumudī, p. 50. It need hardly be stated that my remarks are intended only to judge the metrics of poems as works of art, and do not apply to metrical treatises on scientific or other topics, in which as a rule the writers take all sorts of liberties with the metre. In the classical poets the rythmical instinct, if I may be allowed to use this expression, was highly developed; it grew weaker in later times, more or less so according to the natural gifts and the culture of the poets.

¹ In the epics a pāda of nine syllables regularly begins thus: ∪∪-∪-. The classics never use such pādas.

230, 19. 394, 10. 397, 15. 426, 15. 441, 6. 557, 16. 563, 6. 619, 15. 640, 15. 643, 12. 822, 17. 829, 10. 854, 17. 954, 17. 1020, 3. 1040, 21. 1136, 12. 1157, 10. 1221, 12), and four times the *pāda* has but seven syllables (548, 1. 670, 22. 887, 8. 1168, 6). Considering that the total number of ślokas is greater than ten thousands, we must admit that for a post-classical writer Siddharṣi made very good ślokas, especially as regards the rhythm.

At the end of chapters we meet with the usual variety of metres; in other places occur Drutavilambita and Totaka (Siddharṣi's favorite metres), Vaitaliya of different kinds, Sragviṇī and Dodhaka (973). There is one variety of Atiśakvarī (721, f.), the name of which I do not know. Besides these metres there are different kinds of *mātrasamakās* which seem to belong to popular poetry and are not noticed in our works on metrics (p. 491, 492, 496, 548, 591). Finally we meet in four places (p. 362, 606, 841, 871) with the metre called Daṇḍaka, not however regular stanzas of four *pādas* but only one or two *pādas* of considerable length. In two cases an artifice is employed which seems to have been known as अन्त्याक्षरिका or प्रतिमाला (Kāmasāstra, p. 37) or शुद्धलयमक¹; it consists in this, that the last syllables of one word are identical with the initial syllables of the next; in prose, p. 752, in verse, p. 365 f. In the latter case the *pādas* of a verse and one verse with the next are in this way interconnected. Other artifices, viz., प्रश्नोत्तरं, स्वात्म्यक, and गूढचतुष्टयं, will be found on p. 878 ff. These instances prove that Siddharṣi was proficient in this branch of poetry also. He seems to have been well read in classical poetry. For incidentally he uses a line from Kālidāsa (Kum. S. II. 55), 916,

¹ S.B.P., vol. xlv, p. 320, note 1. This artifice occurs already in the Sūtrahr̥tāṅga I. 75, and even in the R̥gveda.

ALPHABETICAL LIST OF WORDS NOT FOUND IN OUR SANSKRIT DICTIONARIES.

[The numbers refer to the page, and line where the word occurs. The figure indicating the hundreds is only given at the first time, and is to be supplied when only two figures for the page will be found after it, *e.g.*, in 630. 11. 31, 16, the second reference stands for 631, 16.; in 404, 19. 9, 6 for 409, 6.]

अकर्णश्रुतं कृ turning a deaf ear, 97, 21.—अक्षयिणि engaged, busy, 63, 2. 95, 13. 100, 10. 773, 5.—अतिमरीभूत grown very large, 968, 9.—अत्यर्गल 169, 7. अत्यर्गलीभूत 1072, 5, extravagant.—अन्तर्धन, *n.*, valuable property, 851, 4. 1035, 4. 36, 21.—अपकर्ण, *abs.*, 805, 4. अपकर्णना 11, 22. ०नं 1226, 17. अपकर्णित 58, 16. 265, 1. 473, 15. 718, 20, to disregard.—अपघसर privy, 189, 3. 623, 13.—अपमार्जन, *n.*, cure, 373, 6. ०ना 1059, 8.—अमातापुत्रीय, *n.*, 967, 11. ०त्रक, *n.*, 969, 20, general confusion.—अमुदृश like him, 334, 19. 563, 12. 1113, 22.—अम्बर a sort of heretics, 547, 22.—अर्गलिका = अर्गल 579, 5.—अर्चनिका requisites for worship, 261, 3. 62, 20.—अर्द्विशतर्दकं ludicrous, purposeless, 630, 11. 31, 16. 988, 5. 91, 6. 1084, 15. 1130, 11. 1224, 12.—अवपन bazar, 147, 11. 69, 16. 1019, 14.—अवभासना wrong thoughts, 1198, 17. 1205, 19.—अवरक्षित to watch, 449, 9.—अवश्रुति auspicious words, 871, 2. 1099, 2.—अविशिष्यते = न विशिष्यते 1008, 15.—अवेद्यक not to be cured, 449, 18. ०इका 1191, 3.—असिधार a sort of heretics, 547, 22.—आस्त्य, *n.*, detention, 36, 17. 218, 7.—आसेटयन्तः to push, drive, 722, 14.—आकोदनीय to shut up, 1023, 21.—आचार, *n.*, 170, 19.—आत्मकवच a kind of spell, 9०7, 13.—आह्वय frequent in compounds प्रेमा०, सेट, संग्रामा० 1153, 4. चित्ता० 1159,

1., etc.—आभाट, *n.*, income, pay, 597, 12. 99, 16.—
 आभिराष्टक 994, 4. 7 and आभिसंस्कारिक 108, 6. 11, *adj.*, so are
 called those errors which are produced by listening to
 heretical teaching.—आमोटक, *m.* (cf. DK. i. 62 = बूटः)—
 आराधन, *n.*, in भावा० true expression in a picture.—आराटि
 cry, 374, 11. 528, 19. 610, 18 (DK. i. 75 = विलपितं).—आलजाल,
n., nonsense, trick, fraud, 39, 17. 195, 13. 769, 18. 73, 17.
 841, 4. 52, 6. 85, 19. 89, 17. 991, 6.—आश्रतना detraction,
 1193, 14. 97, 1. 3.—आस्फालक, *m.*, drummer, 151, 19.—उक्तं
 a sort of heretics, 54 7. 20.—उच्छालयामि to make glisten,
 display (jewels), 893, 19.—उट्टुङ्क uneven ground, 404, 7.—
 उत्कर्षित to listen, 1178, 10.—उत्का desire, longing, 544, 15.
 —उत्खोटित to break, 465, 7. 890, 22 (cf. H. iv. 116 उक्खुड्ड
 = हुडति).—उत्तानित = उत्तान 831, 14.—उत्तालता rashness, 656,
 21. 837, 19. 1090, 17. 97, 20.—उत्प्राणक way upwards, 792,
 12.—उत्संकलित to promote, 179, 15.—उत्सारक out of hearing,
 179, 9. 407, 19. कर्णो० 458, 16.—उत्सारण in मार्गोत्सारणकाम
 586, 12, desire to shorten the way.—उदकमृत्तिक a sort of
 heretics, 548, 1.—उद्दालन snatching away, 589, 18. 768, 13.
 —उद्दालयिष्यति 20, 2. 86, 18. 767, 1.—उद्दालित 516, 18 to
 snatch away.—उद्यानिका excursion, trip, 525, 8 (cf. Samarā-
 ditya Saṃkṣepa III, 136).—उन्माद्यक longing, 1020, 17. 59,
 22. 1103, 12.—उपाध्वं पुद्गलावर्त for लपरावर्त the longest period
 of time, 1193, 15; see also पुद्गलपरावर्त, cf. 1088, 15. 16.—
 उलूक 547, 11; व्यक्त 548, 3. उलूक 547, 10 different sorts of
 heretics.—उल्लसन्ते 607, 10. ३मान 722, 14. to rejoice.—शुणिक
 dun, 783, 21. 97, 16.—शकैकस्यालिक a sort of heretics, 548, 2.
 —वंशालक a musical instrument, in कायन्ते 979, 7.—कचवर्
 rubbish, 62, 9. 90, 9. 1001, 19. 8, 4. 153, 2. 32, 21. 33, 19.—
 कणकणकायते to hum, 881, 13.—कणकणक humming, 315, 760,
 11 (०भाणक some musical instrument).—कण्टकमर्दक a sort of

heretics, 548, 3.—कण्डक, n., spell, 373, 7. 610, 2.—कथानिका story, 379, 15.—कदमर low deity, 165, 22.—कन्दच्छेद a sort of heretics, 547, 12.—काण posture of a fighter, 367, 6. 743, 21.—करङ्कुफ, m., bone, 578, 8.—कलक root? 404, 9.—कलाङ्गलायन्ते to be noisy, to hiss, 1020, 4. ०मान 50, 3.—कटकद्वयाने the sound produced by laughter, 556, 18.—कलमल? गर्भ ० 51, 4. 154, 10.—कलमलक, m., palpitation of the heart, 421, 12. 520, 6. 28, 18 (cf. Hindi कलमल, m., fidget, flutter).—कांकडुक? 1191, 22.—काण्य one-eyedness, 650, 21.—कामर्दक a sort of heretics, 547, 13.—कार्योन्निपटिका? 650, 1.—कालनिवेदक the man who announces the time of the day, 460, 8.—कालमुष a sort of heretics, 547, 13.—किलिकिलिका screaming, 403, 5. ०यन्ते 967, 9.—कुतलिका belonging where to, 1124, 10.—कुमाग्रनिक a sort of heretics, 547, 19.—कुर्कुट 540, 19: (DK. II. 37 = यत्तः) —कुलप a sort of heretics, 54 F. 15.—कुप्ति to fall off, 623, 19.—कूपकसम्म mast (or tholes) 871, 3.—कूचशोभा 371, 14 (cf. Guzerati कूचो repetition of a story or incident)—कोलोदुत a kind of rat, 1022, 1.—क्षय (in चारो)? 187, 4.—क्षुद्रा a vomitive, 490, 13.—क्षूष, n., defect, fault, 486, 13.—खखवाय a rattling sound, 743, 20 —खग्याद science of hidden treasures, 60, 10. 865, 11. 12.—खलक bdellion? 420, 12.—खाद्वा, m., crash, 985, 11.—खाट्कृष 1096, 17.—क्षुषुष a sort of heretics, 547, 9.—खेटयन् 433, T. खेटित 404, 19. 9, 6 to chase, to drive away.—गञ्जञ्ज a sort of heretics, 548, 2.—गञ्जमालिका = गञ्जनिर्मालिका 822, 18. 37, 8.—गञ्जो car, 409, 5. 6, 9. 671, 11. 868, 17.—गलि young bullock, 116, 22.—गलमल्लित the trumpeting of an elephant, 226, 16. 586, 5.—गारो? 781, 6.—गिरिरोद a sort of heretics, 547, 16.—गुग्गुनिका? 56, 2.—गुग्गुनते 1023, 2. इदृष्य 1023, 3 to envelop.—गुग्गुन, n., turbulent scene, 595, 3. 603, 5. 7, 6. 9, 12. 37, 15. 48, 3.—गुप्ति bush, grove, 391, 4.—गुलिका sugar (?) 867, 17.—

चूकोकिलिका cricket? 1022, 5.—गेदैनर्दिन् coward, 389, 1.—
 गोचन्द्रक a square in the middle of a village, 967, 13. 9, 20
 (cf. DK. ii. 98. गोशंटो खलशृङ्गाट इत्यन्ते).—गोदेह 547, 11. and
 गोव्रत 547, 14. two sorts of heretics.—गोधुनी = गोधूली 385, 3.—
 ग्रामपट्ट village road, 194, 4.—घंघ = घृह 1175, 6. (DK. ii.
 105.)—घणघणराय rattling sound, 593, 21.—घर्षणधूर्त न्याय
 67, 17. 434, 7. 980, 20. 1074, 21. 1235, 13.—घसरक
 desire of, 978, 8. 81, 1. 94, 5. 1245, 19.—घारित infected
 988, 12. 992, 8.—घोषपाशुपत a sort of heretics, 547, 12.—
 चकार a vulgar word of abuse beginning with the letter
 च, 405, 2.—चक्रक circle, cycle, 1024, 19. 25, 9. 26, 2. 28,
 22. 92, 1. 18, 20. 30, 3.—चक्रवाल a sort of heretics, 547,
 20.—चट्ट a schoolboy, 987, 11. 88, 16. 94, 8 (cf. Hindi
 चट्टा).—चन्द्रद्रमिक a sort of heretics, 547, 20.—चगट robber,
 166, 19. 659, 7. 73, 8, etc., etc.—चर्चना anointing, 1099,
 19.—चर्मखण्डिक 547, 10; and चारिक 547, 9 two sorts of
 heretics.—चारभट marauder, 915, 13.—चारौ forage, fodder,
 984, 22 (cf. Hindi चारा, Guzerati चारो fodder).—चिक्किचिकायते
 to glitter, 997, 20. 1005, 15. 22.—चित्तशूका scruple, 560, 16.—
 चित्तदेव 547, 21; and चुञ्चुर् 547, 8 two sorts of heretics.—
 चुम्बिका kiss, 493, 13.—छोटित to sever, 405, 2. 767, 4.
 छोटयामि 411, 21.—छोर? 990, 4 (cf. Hindi छोर, Guzerati छोरे
 children?).—ढङ्ग a low tribe, 101, 20.—ढोक approach, 63,
 4.—तन्त्रक governor, 425, 2.—तन्त्रपाल minister, 843, 3. ०४
 608, 2.—तलवर्गिक functionary, 16, 4. 45, 13. 68, 12. 71, 22.—
 तार, n., grass, 411, 19.—तलित bolted, 805, 12.—तमितिमायित,
 n., sighing, 979, 10.—तिलक्रोग a disease of cattle, 906, 4.—
 तिलपीदकन्याय 433, 12.—त्रमु a sort of heretics, 547, 20.—
 त्रिगण्डगलित being in rut, 152, 12. 28, 20.—त्राट 354, 21 and
 त्रोटन 134, 4. 145, 21. 934, 13 severing.—रत्तक harlequin? 555,
 7.—दण्डोत्तक footpath? 941, 13. 19. 20; wrong way? 992,

- 3.—इदंर ladder, 1032, 14.—इय्यधपात्रिक policeman, 851, 13.—
 दानग्रहणिक one who extorts presents, 797, 19. 802, 6.—
 दार्पणिक, n.? 985, 13.—दुःखाशिका uneasiness, 457, 22.—
 दुर्जनचक्षुर्दोष the evil eye, 158, 19. 21. 59, 17. etc.—देशकुलिका
 travelling, 826, 10. 1038, 19.—दौर्लालिय knavery, 564, 8.—
 द्रगद्रगायेते to throb, to hammer, 516, 16.—द्रमक beggar, 17,
 13. 18, 9, etc. (DK. v. 34. इमयो दरिद्रः)—द्राट्कार a low crash,
 902, 17.—द्राट्कृत्य with a crashing sound, 786, 5. 873, 3. 902,
 17. 1053, 20. 1103, 13.—धनायति 149, 18. धितव्य 362, 2 to
 care.—धरणक, n., imprisonment, 1020, 3.—धवलता 388, 5 (cf.
 DK. v. 57. धवलो यो वस्त्रं ज्ञातावुत्तमः)—धवलदृष्ट palace, 46, 21.—
धूलिमङ्गल, n., marriage song (= वसुधु) 198, 18.—धाव washing,
 232, 8.—धूम a sort of heretics, 547, 9.—धाग्ध blindness of
 the mind, 1181, 13.—नङ्गर anchor, 871, 17.—निकाचना? 136,
 18. 138, 16.—निमित्त = नक्ष (H. iv. 199) 281, 20. 482, 2.
 निमोषति pass., 601, 13.—नियुक्तक superintendent, 16, 2. 71,
 16.—निर्षामक sailor, 871, 1.—निर्दुष्ट deserted by the inhabit-
 ants, 629, 19.—निर्घाटित = निराकृत 76, 22.—निर्घाटित directly,
 421, 3. 533, 12.—निर्घाटित to dispel, remove, 274, 1109, 13.—
 निर्घाटो sluice, 985, 14.—निर्घाटन removing, 888, 19.—निघुटित
 to drop out, 763, 16.—निष्क्रीडयन्ति to personate, 555, 7.—
 निष्कुर weak, 474, 11 (cf. कस्फुर)—निष्कार्पात्त to ease oneself,
 180, 3. 184, 17.—नेम्यन्थ sinlessness, 538, 6.—पचापस a sort of
 heretics, 518, 2.—पञ्चसुगन्धिक the five fragrant substances,
 57, 4. 1009, 19.—पट्टवदक crowned, 623, 8.—पर्दिका rounds of
 a ladder, 1032, 16. 19.—पराकारय the act of removing, 56,
 10.—परिचलितयति to roll off, 1024, 2. 33, 12.—परिचलित to
 stumble, 153, 20.—पर्याहार, m., storing of hay or grain, 389,
 15.—पल्लवक ? 1056, 1.—पल्लि = पल्लो 356, 7.—पादोपिक, m.,
 some high official, 500, 18.—पल्लिवेष्ट 547, 13 and पायुरभिष्ट
 547, 18 two sorts of heretics.—पादप्रहारिका stepping cauti-

ously, temporising, 116, 22. 656, 16. 57, 8. 798, 18. 907, 9.—पुट्टलक ? 409, 3.—पुद्गलपरावर्त 65, 22. 6, 15, 153, 14 cf. उपाधेपु—पूत्कृत्य to make the sound pūt, 978, 5. 81, 7.—प्रचलापन्ते 798, 6. पयित 799, 6. पयितुं 786, 5 to walk in sleep (cf. *Tattvārthadhigama Sūtra* viii, 8).—प्रतिजागरक, m., an attendant, 1060, 1.—प्रतिस्खलन repressions, 1148, 2.—प्रदीपनक, n., conflagration, 404, 4. 967, 6. 19. 68, 9. 84, 12.—प्रविघाटिक he who opens, 1209, 11.—प्रविघाद्य to open, 890, 8.—फेत्कार the sound 'phet,' 769, 13. 957, 16.—वद्वेषक a sort of heretics, 547, 9.—बलामोडिकया forcibly, 54, 5.—बहुदोषल very blameable, 557, 9.—बिन्दुवर्तिनी ? 890, 12.—बिलावाव a sort of heretics, 547, 21.—बोल or बोल voice, cry, 366, 5. 67, 13. 973, 8 (from बोलुइ = कथयति H. iv. 2).—बोहिया, n., ship, 868, 17. 69, 22. 73, 22. 901, 15, 17. 6, 10. 98, 10. 14, etc., (DK. vi. 96.—बोहियो प्रवहयं.)—भण्डन, n. = कलह 415, 15. (DK. vi. 101).—भलिष्यामि to see, to recognise, 462, 8. 720, 2.—भाणक see कणकणक.—भाण्डशालयामि to keep, store, 868, 18.—भुक्ति dominion, 484, 20. भट of a vassal, 640, 14. देव of the king.—भामहर्वाणजक, m. ? 868, 18.—भौत 514, 20. 17, 15. 807, 10. 8, 9.—भमणिका walk, excursion, 364, 14.—भक्कोट = कर्णपिपीलिका (DK. vi. 142.) 190, 1.—भंख a sort of heretics, 548, 2.—भङ्गल = चोर DK. vi. 145.—भण्डलिका (camel) herd, 868, 17.—भंसपालक reveller, 972, 16. भकापन्ते to revel, 978, 22.—भरमुन्दर being in rut, f. ०रा 467, 2.—भहेलिका woman, 642, 4.—भाठरपुत्र 457, 22 and मात्रादिभक्त 548, 3 two sorts of heretics.—मातृलान्धित, n. ? 446, 15.—माभौर्दान promise of safety, 1179, 16.—मालक, m., 163, 18. 221, 9. 411, 19, etc.—मालन, n., 749, 16. 868, 9, etc., meeting.—मुक्तोली bag; bale, 135, 15. 476, 16. 607, 13.—मुष्ट a musical instrument, in ०शब्दापन्ते 979, 9.—मुरकल = म्यूर (DK. v. 148 मुक्कलो) 184, 9. 347, 13. 403, 17, etc.; ०लामुत 265, 9.

- 403, 3.—मूलजाल, n., philter, 1099, 2.—मूलशुद्धि 225, 10. 13, etc.; मूलोत्थान, n., 227, 21. information about a person, personalities.—मृगचारिन् a sort of heretics, 547, 14.—मेत्रिका = मेत्री 822, 16. 826, 8.—मैयुनचारिन् a sort of heretics, 547, 21.—मोटयन्ति 186, 7. मटित 376, 15. 769, 12. 1106, 14, to release.—यक्षतापस a sort of heretics, 547, 11.—यथासुखा-सिकया at ease, 434, 11.—याव, n., barley-field, 585, 11. 985, 16.—योगनलिका magic tube? 952, 5.—रत्नमूचि the jewel on the head of a serpent, 454, 7.—रत्निका woollen cloth, 220, 18.—राक्षपिण्ड a sort of heretics, 547, 16.—राटा cosmetics, 545, 13. 1143, 22.—राणित to sound, 760, 11.—राहस्यिकग्रन्थ occult sciences, 71, 8. रिङ्गोलि = पङ्क्तिः 564, 19. (cf. DK. vii. 7).—रीण knocked about? 958, 12.—रीणता decadence? 643, 5.—रुण्णन्ति 555, 20. 645, 21. रुण्णित 409, 13. 979, 10. to scream.—रुप, n., in हिम्ब 967, 8; वानरलीव 1021, 15. रेव 1116, 13.—रोचक assent, satisfaction, 390, 7.—रुष्करोचिका difficult to please, 1101, 12. 4, 15. 9. 13.—रोधक, m., blockade, 1119, 9. 8.—रोर = रुद्ध 14, 5. 15, 5, etc., 405, 21. 1019, 21; (DK. vii. 11).—रोल = ख 261, 4; (DK. vii. 15).—लक्ष्यकायते? 402, 9. लीव = वाल (DK. vii. 22) see वानर—लूषक pilferer, 915, 11. 923, 6.—लूषित to pilfer, 405, 10.—लेखकरणि = इन्द्रज 166, 3.—लेखमालिका? 924, 19.—वक्तव्यता account, report, 7, 9, 417, 10. 503, 19. 71, 3. 1127, 22. वठर = पूर्व 804, 11. 5, 10. 6, 8. 77, 21.—वयसिका 652, 3 (read वहनिं?)—वर्मवेत्ता? 1088, 16.—वष्ट wicked, lying, 349, 1. 484, 4. 99, 11. 1009, 2., etc., वक्त 358, 16. वता simulation, 441, 19. 1131, 15.—वाढव्य a disease, 650, 21.—वानरलीव 1024, 19. वहपे 1021, 15, etc., a little monkey.—वारा turn, 1160, 4.—विगान singing? 973, 8.—विगोषित 186, 22 418, 6. 31, 6. 56, 9. 897, 4. व्यमान 199, 17. विगुण्यते 457, 16, to dishonour, put to shame (DK. vii. 64. विगोवो व्याकुलभावः?)—विगोपक,

m., 579, 14.—विघातुक, m., one who kills, 1041, 2.—विच्छायक, n., loss of respect, 459, 16.—विह्वर, n., accident, misfortune, 58, 8. 135, 12. 207, 21. 57, 7. 375, 14. 414, 1. 603, 18. 1057, 17. 139, 12 (cf. DK. vii. विह्वरं आभोगो रोद्रे वा).—विठपित 893, 1. ०पनीय 1080, 3. to gain, earn, (H. iv. 108. विठवइ = अर्जयति)—विद्युदन्त a sort of heretics, 547, 8.—विचोट 136, 7. cf. चोट.—
 विद्वान् embarrassed, perplexed, ०वदन 20, 19. 458, 5. 65, 8. 615, 2. 923, 7. 1101, 1. ०क 495, 22.—विद्या (prākṛit विज्झा = वि + इञ् H. II. 28) to extinguish, in विद्यात 548, 17. विद्यापयन्ति 967, 20. ०पितुं 969, 13. विद्यापन 167, 9. 87, 11. 398, 4, etc.—विलया = वनिता 1094, 5. (DK. vii. 65).—विस्मरन्ति used in a passive sense, 415, 8.—विस्त्रोतविका = प्रमाद 477, 10.—वृद्धिका gown, 220, 18.—वैभाष्य detraction, 648, 20. 1087. 20.—वेरिक = वैरिन् 15, 19. 220, 1. 21, 3. 408, 21. ०कायसे denom. 999, 22.—वोद्व ? 973, 13.—वोद्व ? 979, 11.—वोद्वित्य 539, 12. see वोद्वित्य.—व्रणारि pus, corruption of an ulcer, 189, 10.—ग्रहधम 547, 15, ग्रहैररिषु 547, 19, शुचि 547, 16, sorts of heretics.—ग्रटित decayed, 783, 6.—ग्राटकन्याय 160, 7.—शूर्पिक vase, vessel, 243, 8. 9. 44, 7.—शुद्धप्रादिकया directly, 636, 14.—ज्ञेयिका knowledge, 522, 16.—षष्टिका some demon, 220, 4.—संसारमोचक a sort of heretics, 547, 17.—सकर्ण 214, 1. ०क 115, 20. 138, 7. 347, 19. 427, 20, etc., sensible, prudent.—समसगायन्तः to be noisy, 979, 7.—संघोरयति to comfort, 167, 17. ०रित 776, 2. ०रणीय 940, 6. ०रय 763, 4.—सन्निपद् 991, 3. ०क 993, 15, very ill.—समर्णल = अधिक 899, 16. 959, 11. ०तर 52, 14. 117, 22. 454, 5. 908, 1. ०लोघूत 594, 16.—समसमायित to hum, 471, 18.—समुत्ताल very strong, heavy, 1158, 17.—संप्रदायित to deliver, relate, 32, 5.—संभाष्य, abs., to make known, 399, 9. 461, 2 (cf. Guzerati, समलाउनु).—सर्वावध a sort of heretics, 547, 17.—सद्युतिक 420, 18 = सकर्णक q. v.—सम्पुर collective, 1059, 8. ०ता 714, 19.—सापित = कपित 345, 12.

- ०सारक leading to, 1155, 20.—सितपट sail, 891, 3. 17.—
 सिद्धमातृका the alphabet, 98, 11.—सिद्धवाद a sort of heretics,
 547, 15.—सेटका—chalk, 625, 7.—स्यविरिका = स्यविरा 886, 14.
 —स्थानक, n. ? 389, 15.—छापक, n. ? 612, 5.—स्पृष्टान्वक a puzzle,
 879, 16.—स्तोत्रिका दान applause, 85, 11. 876, 7.—सरन्ति,
 gen., in a passive sense, 1185, 13.—स्वामिक = स्वामिन् 1113,
 20.—इक्षितापस a sort of heretics, 547, 20.

CONTENTS OF THE UPAMITIBHAVA PRAPANCHĀ KATHĀ.

FIRST BOOK.

Mangala, v. 1-9. The author's purpose, v. 10-24. The four kinds of stories and of hearers, v. 33-38. The *arthakathā* and *kāmakathā* censured, v. 39-44. The author proposes to write a *dharmakathā*, v. 45-60, in popular Sanskrit, v. 51-54. Plan of the work; 'external' and 'internal' story; the 'internal' subjects of the several books, v. 54-77. Allegory used in Scripture, v. 78-84, the basis of the story, v. 85-100. No *durjananindā* nor *sujanaprasaṃsā* required, v. 101-101.

THE ALLEGORICAL STORY.

In the town *Adṛṣṭamūlaparyanta* there lived a beggar called *Nishpunyaka* who scarcely got any alms and who was maltreated by all, v. 112-137. Once he was admitted into the palace of king *Suṣṭhita* by the door-keeper *Svakarmavivara*. Description of the palace and the people who lived there, v. 138-156. Reflections of the beggar when regarding that splendid place, v. 157-166. The king from the uppermost story of the palace looks kindly at him, v. 167-170; on which the head cook *Dharmabodhakara* leads the beggar to a solitary spot. The street urchins who had been at his heels, turn back, v. 171-185. The cook sends *Taddayā*, his daughter, to him with excellent food called *Mahākalyāṇaka*, v. 186-189; but *Nishpunyaka* refuses to take it, afraid that she might deprive him of his unwholesome food, v. 190-198. *Dharmab.* became aware of *Nishpunyaka*'s many diseases and resolved to cure him by the eye-salve *Vimalāloka*, the holy water *Tattvapṛitika*, and the food *Mahākalyāṇaka*, v. 199-213. He anointed *Nishpunyaka*'s eyes with the salve and made him drink the holy water. *Nishpunyaka* grew better and felt very happy, but he still retained a foolish liking for his unwholesome food, v. 214-230. *Dharmab.* upbraided him for his obstinacy and ordered him to give up the nasty food. But *Nishpunyaka* replied that his food would last him for ever and he would die without it; he did not know whether the new food would have the same qualities; however he would accept

it, if he might retain his own food, v. 231-244. After some more vain efforts, Dharmab. beckoned his daughter to give the food to the beggar on his own conditions, v. 245-266. Even thus it had the best effect on him, v. 270. Dharmab. described to him the kindness of the king and the healing powers of the three medicines (the eye salve, the holy water, and the food) which Taddayā would give him every day, v. 271-285. Nishpunyaka thanked him and promised to obey him in every thing, except in giving up his own food, v. 287. Dharmab. assured him that he had no such intention for the present, and he asked him to describe what he had thought and felt when conversing with him on former occasions, v. 288-293. Nishpunyaka said he had first been afraid he would be deprived of his own food, till he had tried the medicine. But his fear had so distracted him that he did not pay attention to his words. v. 294-311. Dharmab. now enlarged upon his former remarks, especially about the good qualities of the king; he said that the latter had enjoined him not to give the medicines to anybody but on whom he would look with favor, and who would be introduced in the palace by Svakarmavivara. Nishpunyaka should acknowledge the king as his lord and take the medicines which Taddayā would always administer to him, v. 312-333. He agreed to do so, but he ate little of the wholesome food and much of his own stuff. Now the former had the power to increase the quantity of the latter when both were kept together in the same bowl. The small dose of medicine Nishpunyaka took with the other food, had a wholesome effect, but it did not remove his diseases, the symptoms of which would come out every now and then, v. 334-347. Taddayā told him that his ailings were produced by his indifference towards the medicines and his predilection of the unwholesome food, and she agreed always to assist him with her advice about his diet. And when Nishpunyaka followed her advice, his health improved, but on the contrary, it grew worse, v. 348-360. Taddayā however could not always attend to Nishpunyaka, who on such occasions had to suffer for his carelessness. Therefore Dharmab. commissioned Sadbuddhi to take care of him; but he cautioned him to respect and to obey her in everything, for otherwise her presence would be of no use, but rather the reverse, v. 361-380. On her advice he ate but very little of the unwholesome food. His health improved wonderfully by this course, and at the same time his appetite for the unwholesome food vanished. Therefore he desired to give it up

altogether and told his resolve to Sadbuddhi, v. 381-395. But she admonished him well to consider the matter, for if he would relapse into his former habits, things would go worse with him than before. Nishpunyaka weighing in his mind the reasons pro and contra came to no decision. But when he had taken a large quantity of the medicine, he conceived a great dislike for the unwholesome food and made up his mind to part with it for ever, v. 396-409. He discussed his resolve with Sadbuddhi in the presence of Dharmabodhakara, and the latter at last consented to clean his alms-bowl and to refill it with the food Mahākalyāṇaka, v. 410-415. All rejoiced at this happy event and the people changed the name of Nishpunyaka into Sapunyaka, v. 416-422. He now used the three medicines regularly and exclusively, with the most satisfactory result for his health, v. 423-430. Sadbuddhi once told him that he had come into possession of the three medicines because in a former birth he had presented them to others. He therefore resolved to offer his medicines to all who might want them. But people did not apply for them, and remained indifferent even after he had it proclaimed in all streets that he would give his medicines to all. For those who were not yet provided with them, remembered what he had been shortly before this time, and despised him, v. 431-447. Now Sadbuddhi advised him to put his medicines in a wooden bowl and to leave it in the courtyard where anybody who wished might help himself from it. He did as Sadbuddhi had told him to do, and the result was no other than she had predicted, v. 448-459.

Short explanation in verses of the above allegorical story, v. 460-470.

The rest of the first Prastāva is taken up by a detailed explanation in prose of the same allegory. The following list of references is intended only for finding the prose explanation of a given passage in the allegorical story. I premise however that the number of one verse only is mentioned in connexion with that of the page in which it is explained, though on the same page more than one verse may be commented on. v. 112: p. 46. v. 121: p. 47. v. 123: p. 48. v. 124: p. 49. v. 127, p. 52. v. 129: p. 53. v. 131: p. 61. v. 133: p. 64. v. 135: p. 65. v. 137: p. 66. v. 139: p. 67. v. 145: p. 71. v. 150: p. 72. v. 151: p. 74. v. 157: 76. v. 161: p. 77. v. 166: p. 78. v. 169: p. 79. v. 172: p. 80. v. 176: p. 81. v. 184: p. 83. v. 185: p. 84. v. 186: p. 86. v. 197: p. 87. v. 200: p. 91. v. 202: p. 92. v. 210: p. 93. v.

214: p. 94. v. 218: p. 96. v. 221: p. 97. v. 224: p. 106. v. 229: p. 108. v. 231: p. 110. v. 240: p. 112. v. 245: p. 114. v. 261: p. 115. v. 288: p. 117. v. 271: p. 118. v. 291: p. 120. v. 311: p. 122. v. 336: p. 124. v. 337: p. 125. v. 347: p. 126. v. 348: p. 127. v. 359: p. 128. v. 364: p. 129. v. 388: p. 130. v. 389: p. 133. v. 407: p. 134. v. 417: p. 139. v. 428: p. 140. v. 431: p. 141. v. 448: p. 143. v. 457: p. 145.

SECOND BOOK.

(Births in lower forms of life, plants, animals).

In the town Manujagati (Human Lot) there lived a mighty and cruel king Karmaparīṇāma (Result of Karma), with his favorite wife Kālāparīṇatī (Effect of Time). He delighted to make his subjects perform plays constantly, in which he obliged them to take and to change their parts at his will. The Queen longed to have a son, and the King concurred in her wish. After a lucky dream she was in due time delivered of a son who was called Bhavyapurusha (The Predestined Man), and Sumati (The Wise) by his mother. This birthday was celebrated with great pomp (158).

Now a Brāhmaṇī Agrhitasamketā (Missing-the-Point) asked her friend Prajnāviśālā (Eminently Clever) how it came about that the king who was said to be impotent, and the queen who was said to be barren, should have a son. Prajnāviśālā answered that from fear of the evil eye the ministers Aviveka (Want of Discrimination) and others had set this rumour going; but, the king and the queen strictly speaking are the parents of all living beings whatsoever. Her friend Sadāgama (True Religion), she said, had told her all about it. Then Agrhitasamketā told her that on her way there she had heard a man foretell the future virtues of the newborn prince. This man, as Prajnāviśālā informed her, was no other than Sadāgama. He rejoiced in the birth of Sumati, and he was sure to impart to the child his wisdom. Sadāgama was a great man whom the king feared more than anybody else. For this man used to save those who trusted in him, from the cruel caprices of the king, and lodged them in the town of Nirvṛti (Emancipation) beyond the kingdom of Karma-parīṇāma. So the king dared not mishandle those to whom Sadāgama showed any favour at all. Agrhitasamketā, not altogether believing her friend's account of Sadāgama, went with her to see him and believed staunchly in

him and became his follower. He induced Prajnāviśālā to become Sumati's nurse. She brought the young prince to Sadāgama who had desired to become his tutor (173).

Once when Sadāgama was holding forth in the street to a crowd of listeners among whom Sumati, Prajnāviśālā, and Agrhitasamketā stood, a thief Saṃsārijīva (Worldly-Creature) was led to the place of execution. Prajnāviśālā having compassion upon this convict, induced him to take refuge with Sadāgama. Thus set free he tells the story of his life to the four persons just mentioned (175).²

In the town Asaṃvyavahāra (Unsentient World) lived two vassals of King Karmaparināma, Atyantābodha (Absolute Ignorance) and Tivramohodaya (Strong Delusion), who, at the behest of their lord, keep the inhabitants (the primordial plants) in cells called Nigoda in a state of torpor. It was in that town that Saṃsārijīva was living. Once when the two vassals were holding court, the woman-in-waiting Tatparināti ushered in the king's messenger Tanniyoga. He was sent by a confidant of the King Lokasthiti (Stability of the World) whose office it was to fill the vacancies made by Sadāgama's removal of the king's subjects to the free town Nirvṛti; for the king was afraid that in course of time his town would be totally deserted. Tivramohodaya, in order to prove that the king's fear was groundless, showed the messenger over the town; and they saw countless buildings called Golaka (Globules); each containing innumerable cells called Nigoda; and in each of these an infinite number of living beings were kept. Those three men then deliberated how to select the needed supply for the vacant places. At last Atyantābodha proposed to submit the matter to the all-powerful Bhavitavyatā (Destiny), the wife of Saṃsārijīva. She ordained that her husband together with the required number of his kindred, accompanied by the two vassals, should go to the town Ekākshanivāsa (Abode of the One-organed Beings). There they all went, and Saṃsārijīva was lodged by Tivramohodaya in one of the five sections of the town. There the inhabitants, very much like those among whom he had been up to that time, had some functions of life in common; these beings were called 'plants' (184).

Now Karmaparināma had invented magical pills and had ordered Bhavitavyatā to give them to the creatures under her care. Such a pill, once in possession of a creature, gave him pain and pleasure and whatever was his predestined lot. Thus Bhavitavyatā had only to give a pill, and after it had been consumed, to give a new one and then

more. Then without further interference she could amuse herself by watching the curious conduct of such a creature. By thus being supplied with pills *Saṃsārijīva* passed through all forms of the vegetable world and suffered all kinds of pain for an infinite number of years. Then he was removed to the second section of the town inhabited by the Earth-bodies, and afterwards to that of the Water-bodies, of the Fire-bodies, and of the Wind-bodies. In each of these sections he stayed an endless time and assumed most different forms. At last *Bhavitavyatā* gave him another pill by the virtue of which he became a citizen of the town *Vikalākshanivāsa* (Abode of those Lacking Organs) governed by *Unmārgopadeśa* (Teacher of Bad Ways) and his wife *Māyā* (Illusion). In the three sections of this town creatures with two, three, or four organs of sense were settled. Here he lived a very long time under various forms such as worms, vermin, and insects, and felt their degraded lot. Then *Bhavitavyatā* promoted him to the life in *Panchākshapaśusamsthāna* (Abode of Animals with Five Organs of Sense), also called that of the Womb-born. And he was born again and again, now as this animal, now as that. At last he became an elephant, the leader of his herd, ranging the forests. Once the wood was set on fire, and the herd of elephants was dispersed. The leader in his flight fell into an empty well and broke his legs. Suffering bodily and mental pain he at last experienced a kind of resignation which so pleased *Bhavitavyatā* that she led a man to him, *Puṇyodaya* (Reward of Virtue), who should henceforth be his invisible companion (195).

Bhavyapurusha asks *Prajñāviśālā* to explain to him the strange story told by *Saṃsārijīva*; and this she does (197).

THIRD BOOK.

(*NANDIVARDHANA*; *Vaiśvānara* (WRATH) AND *Himsā*.
Sparśana).

After this *Saṃsārijīva* was born as the son of *Padma*, king of *Jayasthala*, and his queen *Nandā*. He was named *Nandivardhana*. Since his stay in the town *Asamvyavahāra* he had always been followed by inner and outer attendants. To the former belonged a brahmanical nurse *Arivekītā*. (Want of Discrimination) who on the same day when he was born was delivered of a boy *Vaiśvānara*. As he grew up this boy became most extraordinarily ugly; for his

body was made up of all the human vices. Nevertheless he became the friend and confidant of Nandivardhana and exercised a malignant influence over him, much to the grief of Puṇyodaya who saw his warnings neglected. The prince became very overbearing towards his play-fellows who cringed before him when they saw his association with Vaiśvānara. But this tended to draw the two still closer together (201).

When Nandivardhana reached his eighth year, together with many sons of noblemen he was placed under a renowned teacher Buddhisaṃudra, from whom he learned all the arts and sciences in a very short time. But he continued to abuse and maltreat the other pupils, and even his teacher, so that nobody dared to withstand him. Vaiśvānara, however, was glad of this, for he had now won a complete mastery over the prince. He prepared some pills called 'cruel thoughts' and offered them to the prince saying that they would procure for him a long life; —and so they would, but in hell (204).

The king had appointed his friend Vidura to watch and to report on the conduct of the prince. Vidura had long been silent in order to spare the father; but at last he told the sad truth. The teacher corroborated this and said that Vaiśvānara was the cause of the prince's vices. The king wished to order his son to part company with his evil companion at once, but finally he was persuaded that this could not be done. On the advice of Vidura he consulted the soothsayer Jinamatājña (Professor of Jainism). This man said that if Kṣānti (Forbearance) the excellent daughter of Subhapaṇiṣāma (Reward of Virtue), king of Chittasaundarya (Happy Mind), and queen Nishprakampatā (Equanimity), should become the wife of Nandivardhana, she would drive away the worthless Vaiśvānara. The king wished to send a messenger at once, but Jinamatājña explained that she, her parents, and the town Chittasaundarya belonged to the 'inner,' not to the 'outer' world; that no messenger could reach it; and that Karmapaṇiṣāma, the liege-lord of Subhapaṇiṣāma, reigned there with only Lokasthiti, Kālapaṇiṣati, Svabhāva, and Bhavitavyatā as his advisers. Still there was some hope, since the good angel of the prince, his invisible companion Puṇyodaya, would counteract the bad influence of Vaiśvānara (217).

The king, however, resolved to make a last effort, and sent Vidura to the prince. This wise man endeavoured to convert Nandivardhana by telling him the following story.

(VIDURA'S STORY ABOUT SPARŚANA.)

In Kshitipratishṭhita reigned king Karmavilāsa (Working of Karma). By his wife Subhasundarī (Excellent Virtue) he had a son named Manīshin (The Wise), and by his wife Akūśalamālā (The Chain of Sin) a son called Bāla (The Fool). These two princes were once playing in the wood Svadeha (Body), when they saw a man in the act of hanging himself. Bāla cut the rope and brought him back to life. The man explained that his name was Sparśana (Touch), and that his best friend Bhavajantu (Worldling) had always loved him and had acted as he had willed until a man Sadāgama who was always reasoning with Bhavajantu had separated them. At last his former friend had driven Sparśana away and had settled in Nirvṛti. Not being able to bear this separation he had resolved to put an end to his life (221). Bāla praises Sparśana for the strength of his affection and asks him to transfer his friendship to him. Manīshin, however, has his doubts about the character of their new friend, though he treats him quite politely. Sparśana is then introduced to the king and to the queens, and he is welcomed by Karmavilāsa and Akūśalamālā, but Subhasundarī conceals her antipathy (225).

Sparśana was now the companion of the princes; but Manīshin felt uneasy about him and asked his bodyguard Bodha (Intelligence) to gather information about him. At Bodha's command Prabhāva (Valour) made enquiries, and returning from his expedition made the following report (225).

In the town Rājasachitta (Passionate Mind), belonging to the 'inner world,' he happened to be present when king Rāgakesarin (Lion Love) while making over the government to his minister Vishayābhilāsha (Desire of Worldly Pleasure), was on the point of leading his troops to war. A friend of the minister, Vipāka (Reward), told Prabhāva the cause of this expedition. As the king desired to conquer the whole world, the minister had sent out five of his men, Sparśana and the others, to execute the king's plan. They were successful on the whole, but met with a rebuff from Saṃtosha (content) who had saved some of their victims and had placed them in safety in Nirvṛti. The king in great wrath wished to avenge his warriors at once, but in the last moment his minister made him give up this plan. So instead of going to war, the king had paid a visit to his father Mahāmoha (Great Delusion), who now being very old had placed him on the throne. Mahāmoha now decided

to make war upon Saṃtosha, and had allowed his son to accompany him. This had caused the assembling of the army, the departure of which Prabhāva had seen (233).

After being told this news by Bodha, Maṇishin ascertained from Sparśana that Saṃtosha was the servant of Sadāgama and that in this case also he had been active while his master had only given the commands. He knew now what manner of man Sparśana was, and accordingly he distrusted him (235).

Now once upon a time Sparśana told the princes that he possessed a magical art by which he could give them the enjoyment of an exquisite bliss. Bāla entreated him to produce it at once, whereupon Sparśana put himself through a course of yoga exercises, and at last invisibly to them entered their bodies. They felt all of a sudden a violent desire for things that please the sense of touch. Bāla satisfied this longing and thought that he had arrived at the highest degree of happiness. Maṇishin, however, did not allow himself to be deceived by these pleasures. When Bāla told his mother Akūśalamālā what Sparśana had done, she was delighted and promised to show him a magical art of her own. The mother of Maṇishin, however, warned her son and approved of his resolution to quit his dangerous companion when a good opportunity was offered. Maṇishin then told Bāla what he had learned about Sparśana; but Bāla would not heed his advice (241).

King Karmavilāsa had by a third wife Sāmānyarūpā (Ordinary Goodness) a son called Madhyamabuddhi (Average Mind) who had been absent for some time. On his return he was introduced by his brothers to Sparśana who succeeded by his magical art in taking possession of him as he had of Bāla. But Maṇishin told him what he knew about their new friend. Not knowing what to do Madhyamabuddhi consulted his mother who told him to temporise till the truth about Sparśana should become known. To strengthen the force of this advice she related the story of the couple (242).

(STORY OF THE COUPLE.)

A king Rju and his wife Pragunā had a son called Mugdha who had married Akutilā. Once during springtime Mugdha and his wife went into the garden to pick flowers, and they wagered who should first fill the basket. When they were busy in different parts of the garden, a pair of Vyantara-gods, Kālajna and his wife Vichakṣhaṇā, watched them from the air above. Kālajna at once fell in love with

Akuṭilā, and Vichakshaṇā with Mugdha. On some pretext Kālaṇḍīya left his wife and joined Akuṭilā, having taken the form of her husband. He showed her his basket full of flowers and claiming the bet he led her to a bower. Meanwhile Vichakshaṇā, under the form of Akuṭilā, had deceived •Mugdha and went with him to the same place. When they met great was the astonishment of the two pairs who were exactly like each other; and Mugdha thought that by the grace of the sylvan gods he and his wife had been doubled. They told their parents this, and great rejoicings ensued throughout the town. Kālaṇḍīya, however, was exceedingly vexed when he discovered that he had been deceived by his wife, and not knowing what to do he began to temporise. And Vichakshaṇā came to the same expedient. After some time a pious preacher arrived and was visited by the King, the Queen, and the two couples. His sermon had the effect that Kālaṇḍīya and Vichakshaṇā repented of their inordinate passion, whereupon a swarthy woman issued from their bodies and stood at one side. The preacher explained that she was Bhogaṭṛishṇā (Desire of Pleasure) who had caused them to engage in this sinful act; for it is she who prompts all to sin. In a future existence they would be freed from this fiend. The King and Queen, their son and daughter-in-law were also ashamed of their foolishness and took refuge in the preacher. At that moment a beautiful boy with white countenance issued from their body and then appeared a swarthy boy from whom another swarthy boy proceeded. This boy grew rapidly until the white boy struck him on the head and thus stunted his growth. The preacher told his hearers that the first swarthy boy was Ajñāna (Ignorance), the second Pāpa (Sin), and the white boy was Ārjava (Righteousness). He explained their nature and their influence. On his advice the King and the others received Dīkṣhā (257).

(END OF THE STORY OF THE COUPLE).

After hearing this story Madhyamabuddhi followed his mother's counsel and deferred his decision regarding Sparśana.—Bāla asked his mother Kuśalamālā to show him her power in Yoga, and accordingly she entered his body. This had the effect that Bāla committed all the sins that gave delight to his senses. Not caring in the least for what people said of him, he turned a deaf ear to the warnings of Madhyamabuddhi (259).

About that time the spring was beginning and the festival of

Kāma was celebrated. Bāla entered the shrine of the god and frivolously stretched himself out upon the divine couch. While he thus made himself at home in the half-lit room, queen Madanakandali, wife of Satrumardana, entered, and mistaking him for the god of love anointed him with sandal. At the touch of her soft hand he fell in love with Madanakandali. Madhyamabuddhi, who had all the time been standing outside, now entered the room and found Bāla writhing on the couch in despair, and giving no answer to his reproaches. But at that moment a Vyantara-god, the guardian of that shrine, violently removed him from the holy place and spoke of his sacrilege to the angry people. He would even have killed him, if Madhyamabuddhi had not interposed and the other people had not implored him to spare once more the infatuated Bāla. Immediately after this escape Bāla's passion for the fair lady, whose name he learned from his brother, broke forth with renewed violence. In the night he went out to seek his love, but was carried off through the air by a sorcerer. Madhyamabuddhi, who had followed him at some distance, at once pursued the kidnapper. He went on for seven days in the same direction always, till at last in utter despair he resolved to put an end to his life; but just in time he was saved by a man called Nandana to whom he related his adventure. Nandana was the servant of a king Haris̄chandra who to work a spell had had Bāla kidnapped by a Vidyādhara Ratikeli; and had used Bāla's flesh and blood in his magic rites. But as the almost lifeless Bāla had been given into his charge by the king, he had restored him to Madhyamabuddhi who fled away with Bāla as quickly as he could. Once more at home Bāla described the tortures he had been forced to suffer, and roused the pity of Madhyamabuddhi. Then Manishin joined them and told Bāla that it was his connexion with Sparśana that was the cause of all his disasters. Bāla, however, became very angry and said that all the pains he had suffered were outweighed by the exquisite delight of being touched by Madanakandali. His brothers now understood that Bāla was past mending and resolved to leave him to his fate. Manishin told Madhyamabuddhi that everybody knew what had happened to Bāla and to him; and nearly all the citizens were glad that Bāla had been well paid for his wickedness and were sorry for Madhyamabuddhi (276).

• Sparśana and Akusālamālā now entered Bāla again by their power of Yoga and made him long for Madanakandali. At nightfall he stole in her chamber and laid himself on

her bed. But the king came and discovered him. He ordered his servant Vibhishana to bring Bāla fettered into the court and to punish him with all sorts of tortures. So Bāla passed a most miserable night. And in the morning the people hearing his cries came into the court; but when they heard what Bāla had done, they abused him and begged the king to put him to death. Accordingly Bāla was sentenced to death. He was put on a donkey and beaten with sticks and pelted with stones by the crowd, he was led through the streets, and at dusk they arrived at the place of execution, and there he was hung. But a little later the rope gave way and he fell to the ground. Coming back to life again he managed to scramble home. For a long time he kept indoors politely treated by Madhyamabuddhi, who had however given him up as past mending (281).

Now it happened that a Jaina sage Prabodhanarati took up his abode in the park. Karmavilāsa with his wives and son, Śatrumardana with the minister Subuddhi, queen Madanakandali with her attendants, and large crowd of citizens, came to wait upon him. After Subuddhi had performed all ceremonies obligatory for a pious Jaina on such an occasion, the sage preached about Karma and Nirvāṇa, that Dharma would lead those beyond Saṃsāra who subdued their senses, that the senses alluring their victims were extremely powerful and enslaved the strongest men and the gods, and that even the sense of touch alone was able to hold the world in bonds. Now in grappling with the sense of touch, he continued, we must distinguish four kinds of men: the best, the good, the middling, and the lowest. The best become aware of the baseness of touch through the teaching of Jaina Faith, and get rid of it with the help of Content, and thus reach Liberation after having received Dīkshā. Men of this kind, however, were very rare. Mañishin saw at once that all this applied to Sparsana and Bhavajantu, and he explained the meaning of it to Madhyamabuddhi. Meanwhile Bāla became aware of the presence of Madanakandali, and closely observing all her charms he concluded that she too felt favourable towards him (295). The second class of men, those called the good, come to understand the true character of touch by their intelligence; they distrust it and do not allow themselves to be ensnared by it. Their conduct, as Madhyamabuddhi perceived clearly, was that of Mañishin. And again, men of the third class, the middling, cannot escape the influence of touch, but when warned by their betters, they try to

be careful. Yet they do not entirely succeed in resisting touch, but only avoid the grosser sins and scandal; they waver in their conviction until good men show them the right way. Madhyamabuddhi understood that he himself belonged to the third class. The lowest men, however, hold fast to the sense of touch and indulge in the delusive pleasures which it affords; taking no heed of wise admonitions they fall lower and lower in their sensuality. Then committing all sorts of sins they are detested by all. The greater part of men belong to this class (and that Bāla belonged to it was now evident to his brothers), hence there are few who practise the Law (300). Replying to a question of Subuddhi, the sage went on to explain that the difference between these four classes was not fixed by nature, but was brought about by certain causes. The best differed from the good only in this, that they had reached the goal, and they are only a higher form of the good. But the three remaining classes had for their father, as it were, the working of karma. And metaphorically speaking they had different mothers according to the nature of their karman, the good, Excellent Virtue; the middling, Ordinary Goodness; and the lowest, the Chain of Sin. Only the best would never fall lower in the scale, while all the rest might pass from one class to another according to the working of karma. But the good by their own efforts might rise to the rank of the best; and this effort would be successful as the result of Dīkshā; while weaker men would reach the same point after a long time and indirectly by means of the Law of Householders. Manishin who was not slow to see that all the sage had expounded applied to his own condition and to that of his brothers, was desirous of receiving Dīkshā, and so was Madhyamabuddhi, but he doubted his ability to live as a monk (303).

Meanwhile Sparśana and Akusālamālā who had taken possession of Bāla, increased his passion for Madanakandali to such a degree that regardless of all appearances he drew closer and closer to her. Upon this the king waxed very wroth and muttered inarticulate words which recalled Bāla to himself. With tottering steps he moved backwards and fell to the ground while Sparśana issued from his body and stood at one side. The king regained composure, for he thought the wretch beneath his indignation. Then the sage informed him that it was Sparśana and Akusālamālā who had brought Bāla so low. When the king wondered that the wretch had dared to act in this

way in the very presence of a holy man, the sage explained that certain kinds of karma could be counteracted by benignant influences, and that other kinds of karma must work out their effect under all conditions whatsoever. Thus even Tirthakaras had been insulted by men who were acting under this kind of karma (*nirupakramakarma*); it was under the influence of this karma that Bāla had been acting.—The sage then foretold the future adventures of Bāla. He would fly and come to a pond near the village Karmapāraka in Kollāka; he would bathe there and discover among the lotus a Chāṇḍālā woman, and would violently embrace her, and that when she cried out for help her husband would come and kill him (305).

The king enquired of the sage whether Sparśana and Akuśalāmālā had power over himself and other people also, and when he was answered that this was so, he waxed extremely wroth and ordered his minister to forbid them to enter his kingdom again, and threatened them with corporeal punishment. But the sage explained that these two men belonged to the inner class and were beyond the reach of outer means of punishment. There was however an inner means of punishment which was used by monks; it was called *apramattatā* (Heedfulness). When questioned the sage described it at length and informed Maṇishin that this godly instrument *Apramāda* differs in name only from *Dikshā* (908). Maṇishin asked the sage to confer *Dikshā* upon him. *Madhyamabuddhi*, however, thought himself unable to bear the burden of *Dikshā*, and was contented with a solemn adoption of the *Gṛhi-dharma*. The king followed his example. In celebration of all these happy events the *abhīsheka* of the Tirthakara's statue and other ceremonies were performed by the King and the court. Maṇishin was then led with great pomp through the town and lodged in the royal palace until the day of his *Dikshā* came round. The King himself drove Maṇishin in a splendid chariot through the rejoicing city. But all this pomp, all honours and praises lavished upon him did not in the least arouse the pride of this man whose virtues shed such a lustre round about that the King also resolved to receive *Dikshā*. And so did *Subuddhi*, *Madhyamabuddhi*, and *Madanakandali*. The king abdicated in favour of his son *Sulochana*, and was then ordained together with his relations by the *Sūri* who delivered a sermon by which many were converted to the true faith. (339).

(END OF KANAKAŚEKHARA'S ACCOUNT OF HIMSELF).

Once the king summoned them to the audience-hall where three noblemen with tears in their eyes fell at Kanakaśekhara's feet; but he bade them stand and then embraced them. They were Sumati, Varāṅga, and Kesarin, courtiers of Kanakachūḍa, and told him that his parents had been plunged in extreme grief by his sudden departure, nobody knew where. Chatura explained what had happened, and suggested that the prince was probably with his relations in Jayasthala, whereupon Durmukha had been driven from the country (353). Now just at this time Kanakachūḍa received a messenger from Nandana, king of Viśālā, who reported that Nandana had two wives Prabhāvatī and Padmāvatī, each of whom had a daughter, the one Vimalānanā, and the other Ratnavatī. The brother of Queen Prabhāvatī was Prabhākara, king of Kanakapura, who by his wife Bandhusundarī had had a son Vibhākara, and he and his sister had agreed, that they would marry the son of the one to the daughter of the other, if they should happen to have any children. Vimalānanā, though thus promised to Vibhākara, heard so much of prince Kanakaśekhara that she fell desperately in love with him. Her father thinking her life in danger sent her, notwithstanding her previous engagement, to Kuśāvarta, accompanied by Ratnavatī, who, in order not to be separated from her beloved sister, desired to be married to a friend of Kanakaśekhara. Both princesses, the messenger concluded, were at this very moment in the park outside the town. Hearing these words Kanakachūḍa had then sent the three noblemen to fetch Kanakaśekhara together with Nandivardhana that he might marry Ratnavatī (355).

The King readily gave his permission, and the princes went on their journey. Nandivardhana was accompanied by Vaiśvānara and Puṇyodaya. The 'inner' company of Nandivardhana was, by this time, increased by Himsā (Blood-thirstiness). This had come to pass in the following way.

In the town Raudrachitta (Cruel Mind) lived king Duṣṭābhisandhi (Evil Intention) whose wife Nishkaruṇā (Cruelty) bore him a daughter Himsā. Now Avivekitā, Vaiśvānara's mother and the wife of Mahāmoha's (Great Delusion) son Dveṣhagajendra (Elephant Hate), king of Tāmasachitta (Benighted Mind), had formed a great friendship with Duṣṭābhisandhi. Avivekitā therefore induced her son Vaiśvānara to bring Nandivardhana to Raudrachitta and to marry him to Himsā (361).

Nandivardhana soon found out that his new wife gave him extraordinary strength. For when he and Kanakaśekhara came to a hill Vishmakūṭa, they were attacked by a band of robbers called Ambarīsha; they had been nearly beaten by the robbers, when Nandivardhana killed in a single combat their leader Pravarasena. Then the robbers yielded to the victor and paid fealty to him (363). After this adventure they arrived in Kuśāvarta where Kanakaśekhara was married to Vimalānā and Nandivardhana to Ratnavati (364).

Once upon a time both ladies were enjoying themselves in a park near by, when they were carried off by Vibhākara, who, together with his allies Samarasena, king of Kalinga, and Druma, king of Banga, had come at the head of a large army to recover his promised bride. A battle ensued in which at first the enemies got the upper hand. But Nandivardhana, strengthened by the pills of Vaiśvānara and by the look of Himsā, killed one after another Samarasena and Druma in single combat, and routed their troops. Kanakaśekhara vanquished Vibhākara, but spared his life and entered into friendship with him. Then they all returned to the town amid the applause of the citizens, most of which was given to Nandivardhana. He attributed his success to Vaiśvānara and Himsā, not knowing that it was really due to Puṇyodaya (369).

So when he drove up to the palace he caught sight of a beautiful girl who was looking down from an upper window. She was the Princess Kanakamanjarī, daughter of Kanakachūḍa by Malayamanjarī. Nandivardhana was so struck with her beauty that he could not take his looks away from her. But Tetali, the charioteer, quickly drove off, and the love-sick prince went back to his house where he passed a most miserable night (371). In the morning Tetali visited him, and though Nandivardhana tried to conceal the secret of his love, Tetali artfully drew it out and completely won his confidence (373). He then told the prince that when he had gotten up in the morning, an old courtesan Kapinjalā who was in the service of queen Malayamanjarī as old nurse of her daughter Kanakamanjarī, had come to tell him what had happened at her mistress's house. She had observed how Kanakamanjarī had become speechless and rigid with astonishment when in the procession of the victorious troops the prince had passed the palace. Another servant, Kadalikā, had told her that this change in the princess had taken place when she had looked upon Nandivardhana. In her despair Kapinjalā uttered a loud cry which brought

Malayamanjari to the spot. Kanakamanjari came to herself roused by the noise and bustle. She pretended to have a violent fever, which her mother and the servants tried in vain to soothe. It became evident to the mother that something other than the fever must be the cause of her daughter's strange condition, and Kapinjalā informed her of the precise nature of this cause (378). At this moment Kanakamanjari's elder sister Manimanjari came up to them in a transport of joy, and told them that she had just left her father and brother conversing about Nandivardhana. In order to reward him for his great merits, her father had decided to give him Kanakamanjari as his wife, and to give herself to Silavardhana, a courtier of Nandivardhana. She was happy that by this arrangement she would never be separated from her dear sister. The latter however continued in a deplorable state, though good luck had given her all that she could desire. Her life even was in danger if she were not united with her lover as soon as possible. Therefore, Kapinjalā concluding her tale said, that she had called Tetali for advice and help (379). The latter promised to move his master to have compassion upon the unhappy girl, and advised him to wait in the meanwhile in the Ratimanmatha grove. Great was Nandivardhana's happiness at the receipt of this news, and he was still in his first rapture, when Vimala, a courtier of the king, entered and asked him in the name of his Majesty to accept Kanakamanjari as bride. He consented with feigned indifference, and then hurried to the park where he searched a long time for Kanakamanjari without finding her. When he was already on the point of giving up his hopes he suddenly saw his beloved. She was thinking that she had been imposed upon by her old nurse and was about to hang herself on a bough of a tree. Instantly he cut the rope and led the reluctant and trembling girl a little aside and began to pour out to her a fervid confession of his love. Tetali and Kapinjalā soon joined the happy pair and offered their congratulations. They were still conversing together when Yogandhara, the chamberlain, summoned Kanakamanjari to her father who was very anxious about her, for he had heard of her illness and did not know where she was (384). But the separation of the lovers lasted only for a short time. And that very day the wedding was celebrated, for it was the auspicious moment which the astrologer had computed. At this time the wounds of Vibhākara were healed, and he went home, and likewise the Ambarisha robbers now under their chief Virasena (386).

Nandivardhana had by this time come completely under the influence of Vaiśvānara and Himsā, whom he regarded as his true benefactors. At their suggestion he became a passionate hunter and took a great pleasure all the time in killing all sorts of game. Kanakasekhara, however, was greatly afflicted by his friend's evil career and induced his father to warn him against his bad companions. But Kanakachūḍa's allusions to Vaiśvānara and Himsā put the prince in such a rage that he went so far as to draw his sword on him, but this time he went no further. The scene, however, brought about a complete rupture between him and his royal hosts (389).

After some time a messenger from his father's court recalled him, because Yavana, king of Banga, had invested the town Jayasthala, and nobody but he was able to repel the enemy. Without taking leave of Kanakasekhara and his father, he marched against the enemy. At first his army was routed, but he slew Yavana in single combat. Whereupon the whole hostile army submitted to him. And afterwards he was joined by his parents whose gratitude was beyond expression, and together they entered his native town amidst the joyous exultations of the citizens (392).

Nandivardhana continued to indulge his passion for hunting and frequently was absent for many days. His father learning from Vidura that he had not begun to be so passionate a hunter until after his marriage with Himsā, desired to separate him from this vicious person. But Himsā being an 'inner' companion, could not be dealt with by ordinary means. So the soothsayer Jinamatajña was consulted, who said that Himsā would be divorced from Nandivardhana when he should marry Dayā (Compassion), daughter of Chārutā (Graciousness) and Subhapiṇāma (Pure Effect), King of Chittasaundarya (Excellence of Mind). But this happy event could not be hastened by any effort of theirs, but would in due time be brought about by the will of the Lord Paramount Karma-
piṇāma. The king therefore should not interfere and should leave his son alone (399).

After some time the king resolved to promote the prince and declare him to be Yuvarāja. When everything was ready for the ceremony a messenger, Sphutavachana, from Arimardana, king of Sārdūlapura, was presented and in the name of his master made an offer of marriage between Nandivardhana and Madanamanjūshā, daughter of Arimardana and Ratichūlā. To this the King willingly assented (400).

Now Nandivardhana asked the messenger how great the distance from that town to Sārdūlapura would be, and when Sphutavachana gave it as two hundred yojanas, the prince said it would be a gavyūti less, for he had it from an authority. But the messenger who had himself measured the distance replied that the prince must have been imposed upon. Nandivardhana thinking it the height of impudence to give him the lie before the whole court went into an uncontrollable fury. At this juncture Vaiśvānara and Himsā entered into him by magic, upon which Puṇyodaya left him for ever. He then brandished his sword and cleft the messenger with one blow. And as his father sprang up from the throne upbraiding him with his rash deed, the prince cut off his head, then he killed his mother who had run up to him to snatch the sword from him. His next victims were Śilavardhana, Maṇimanjarī, and his own wife Ratnavatī, and at last he dispatched even the lovely Kanakamanjarī (401). He kept on laying about him indiscriminately till he became exhausted and was at last disarmed, bound, and thrown in prison. Escaping however in the night he laid fire to the town, and being seized by a wild fear he fled into the woods running on without stopping till at last he fell over a cliff (403). Unable to rise after this heavy fall he was picked up by a gang of Bhils and brought by force to their hamlet near Kanakapura. There he was kept by one of them till he should be in good condition to be sold. But the king sent an expedition against the robbers, and their village was laid waste. Many were made prisoners, amongst them was Nandivardhana. Thus he was brought before king Vibhākara who with some difficulty recognized his former friend, embraced him and asked him how he had been reduced to his present condition. When the king upbraided him with his criminal conduct, Nandivardhana conceived an intense hatred against him and resolved in his heart to kill him, though Vibhākara dropping the painful subject strove to put his friend in good humour. Great care was taken of him, and in the night Vibhākara took him into his own bedroom in order not to be separated from his friend. But Nandivardhana availed himself of the chance which the misplaced confidence of Vibhākara offered him, and killed him, and then fled into the woods (407). At last he came near Kuśāvarta, and was led into the presence of Kanakaśekhara and Kanakachūḍa. Being asked why he wandered about alone, he refused to answer. When Kanakaśekhara insisted, he snatched away his sword and made an attempt to

kill him. But the tutelary deity of Kanakaśekhara carried Nandivardhana off through the air and dropped him in the midst of the Ambarīsha robbers, his vassals. They treated him very kindly, but when they tried to make him tell his adventures, he grew wroth and killed some of them. After a struggle he was secured and bound. In the night he was brought in a car near to Sārdūlapura and left there in a park (408).

Suddenly there came a great change over the whole scenery around, everything assumed the most beautiful form, and the gods themselves embellished the place with all sorts of ornaments. For there arrived the sage Viveka at the head of his pupils to preach the Jaina law. King Arimardana together with Ratichūlā and his daughter Madanamānjūshā came and paid his compliments to the sage who commenced a sermon (411). The King then asked the sage what had become of his messenger Sphutavachana; for he had not returned and the whole town Jayasthala had been laid in ashes; there had been nobody left to tell how all this had come to pass. The sage pointing out Nandivardhana who was seen at a distance, narrated his adventures up to that time (413). Then he declared that Vaiśvānara and Himsā who made themselves visible at the side of Nandivardhana, were the real cause of all his deeds; and he explained the whole of his history, his connexion with those "inner" powers; their working and the means of escaping their influence (428). Thereupon the king having placed his son Śrīdhara on the throne received Dīkshā with a part of the people assembled about him (431).

Nandivardhana set free intended to return to Vijayapura. On his way he met with an exiled prince Dharādharma. They quarrelled and killed each other in single combat. But the hatred they had conceived for one another lasted for an enormous period of time in many births and in different forms as denizens of hell and various animals (433). At last he was born as a man in Sveta-pura. Being rather virtuous it was ordained that he should be reborn as a man and be joined again to Puṇyodaya (434).

FOURTH BOOK.

(RĪPUDĀRAṆA, SAILARĀJA (PRIDE) and MRSHĀVĀDA, RASANĀ).

- Accordingly Samsārijīva was then born in the town Siddhārtha as son of king Naravāhana and of queen Vimalamālā. They named him Rīpudāraṇa. At the same time his

"inner" nurse Avivekitā bore to Dveshagajendra a son (Pride) with eight heads; he was therefore called Sailarāja. He became the intimate friend of the prince and brought him entirely under his influence. The King pampered his son and made all men bow down to him (441). However the prince gave the whole credit for his success to Sailarāja, who presented him with his magical heart-salve Stabdha-chitta (Proud Thoughts). When the prince rubbed this salve on his own heart, he became still more conceited and overbearing (443). Once he went into the 'inner' city Klishtamānasa (Sinful Mind), where king Dushtāśaya (Bad Intention) reigned together with his wife Jaghanyatā (Deteriority). Their son is Mrshāvāda (untrue speech). The prince made a friendship with him, and through his influence he became the most clever advocate of falsehood (446).

When Ripudāraṇa was old enough to be instructed in the sciences, his father gave him into the charge of the teacher Mahāmati. But as pupils should, he would not show his respect to the teacher by falling to his feet. Mahāmati, at the request of the King, overlooked this want of respect in the prince, hoping that he would mend his manner when he became wiser. However he became worse, and even sat on the teacher's chair in his absence, though fellow pupils blamed him for what they considered a crime and informed Mahāmati about it. The prince however flatly denied the charge and persisted in it even when afterwards he was caught trespassing by Mahāmati himself. At the request of the other pupils, the teacher forbade Ripudāraṇa to come to his lectures; and the prince then haughtily walked away (451). He pretended to have mastered the sciences, still his father desired him to stay some time longer with his teacher that he might become still better grounded in knowledge, and that he should not return home this term (452). The prince was glad to be now without restraint and asked Mrshāvāda who it was that had taught him those tricks, by which he (the prince) had got off so well and had gained complete liberty. His friend told him that he had learned these tricks from his sister Māyā (Deceit), daughter of Rāgakesarin (Lion Passion), king of Rājachitta (Passionate Mind), by his wife Mūḍhatā (Foolishness). After this Ripudāraṇa led a loose life for twelve years, but people at home and abroad thought him engaged in his studies (453).

Narasundari, daughter of Narakesarin, king of Sekharapura, by his wife Vasundharā, was a most beautiful and accom-

plished girl. She had resolved to marry that man only who was her superior in learning. Her father who had accepted the wrong report of Ripudāraṇa's great learning and had thought him an eligible young man, went to king Naravāhana and explained him his projects. Thereupon Naravāhana sent for his son and for the teacher Mahāmati. They came and were given seats in the assembly where the princess was introduced by queen Vasundharā. Now the princess proposed that Ripudāraṇa should lecture on the sciences and then she would ask him questions on some knotty points. The king consented and asked the prince to begin. But the prince had by this time forgotten the little learning he once had had, and his confusion became apparent to all. The king then learned from the teacher the real truth about his son, who, to avoid further questioning, retained his breath till he fainted. In great confusion the assembly broke up, and the king in great distress retired to his apartments. In the night Puṇyodaya though he felt himself slighted by the prince, resolved to help him once more out of his difficulty. He therefore appeared in a dream to the king and promised him to put things aright (460).

Next morning Puṇyodaya suggested to Narakesarin, that now, that the purpose of his visit to Naravāhana had become known, he could not well return so suddenly without having married his daughter to the prince. And so he easily got her consent to marry Ripudāraṇa. The wedding was held and the pair was quite happy for some time (462).

Sailarāja and Mrśhāvāda however felt jealous of Ripudāraṇa in his love for his young wife and they resolved to disunite them. Meanwhile Puṇyodaya was more weakened by the conduct of the prince, who in his pride and inso.ence was ridiculed and hated by all persons (463). Once his wife, in order to test his love, asked him confidentially about his sudden illness when they had first met. Prompted by Sailarāja he first told her a big lie, and then irritated by further questions drove her from his house (465). While the prince was desponding and on the point of relenting, his mother Vimalamālātī came to his bed and tried to reconcile him to Narasundarī by describing his wife's despair. But on the return of Pride he dismissed his mother with a kick of his foot (468). Vimalamālātī then persuaded Narasundarī to try if she could herself regain her husband's favour, and followed her at some distance. But all entreaties of the unhappy woman made no impression on

her husband in whom pride had the upper hand of his love (470).

Narasundarī went away in despair, and Ripudāraṇa followed her secretly in the light of the rising moon. Arrived at a deserted house, the princess imploring the gods to spare her a similar fate in a future life, prepared to hang herself. Her husband who had been on the point of rescuing her, interpreted her prayer as a censure of his conduct and therefore did not interfere. And when her mother came upon the already lifeless body of Narasundarī and put an end to her own life, her son did not move to help her and soon overcame his remorse (472). Now Kandalikā, whom Vimalamālātī had left with Narasundarī when she had gone to implore her son, wondered at her long absence and came in search of her to the same spot. Her cries brought the king and the whole town to the scene, where they found the corpses of the two women and the trembling prince trying in vain to conceal himself (473). Ripudāraṇa was then disowned by his father and he lived for some years in that town despised by all (474).

Once the king after witnessing a horse and chariot race was resting in the wood Lalita surrounded by a great crowd among which was Ripudāraṇa. There he met the sage Vichakshana at the head of many Jaina monks. After listening to a sermon the king asked him the cause of his renunciation of the world (477).

(VICHAKSHAṆA'S TALE. RASAṆĀ).

In the town Bhūtala lived King Malasaṃchaya (Accumulation of Sins) and Queen Tatpakti (Their Reward). They had two sons Subhodaya (Purity) and Aśubhodaya (Impurity). The former had by his wife Nijachārutā (Own Graciousness) a son Vichakshana (The Wise Man), a paragon of all the virtues; and the latter by his wife Svayogyatā (Fitness) had a son Jaḍa (The Stupid), who had disgraced himself by all vices. Vichakshana married Buddhi (Wisdom), daughter of Malakshaya (Diminution of Sins), King of Nirmalachitta (Pure Mind), by Sundaratā (Brightness), and had by her a son named Prakarsha (Perfection) (481).

Once Vichakshana and Jaḍa sporting in their park Vadana-kotara (Mouth) met there a charming girl Rasanā (Tongue) with her attendant Lolatā (Greediness). When they left they were entreated by Lolatā to comfort her mistress, who from the time they had been Dvīndriyas, had been betrothed to them. Jaḍa gladly complied with her request,

but Vichakshana had misgivings and kept aloof (486). Jada fulfilled all the wishes of his wife Rasanā and eagerly listened to the advices of Lolatā. He thought himself happy though he was laughed at by all people. But Vichakshana recognizing Rasanā as his wife did nothing more than his duty towards his wife, and did not allow Lolatā to mislead him (488). Jada was praised by his parents for his devotion to Rasanā (489). But when Vichakshana took counsel about her with his parents, with his wife, and her brother Vimarśa, and with his son, he was cautioned by his father on the score of women; and his mother advised him to gather information about Rasanā (491). On Subhodaya's advice his son Vimarśa undertook this and set out on an expedition for which he was allowed one year; but Prakarsha asked leave to accompany him. Thus both travelled together (495).

(VIMARŚA'S AND PRAKARSHA'S EXPEDITION)

The whole autumn and winter they searched the 'outer' places through (496). Then turning to the 'inner' places they came to the town Rājasachitta which though empty did not seem altogether deserted. Proceeding to the palace they met there the chief Mithyābhimāna (False Opinion) and learned from him that the King Rāgakesarin, his father Mahāmoha, their ministers and chiefs, Vishayābhilāsha (Desire of the Senses), and the others had long ago left the town to make war on Saṃtosha. For Saṃtosha had contrived to bring over some persons to Nirvṛti, notwithstanding the fact that Vishayābhilāsha with five of his children Sparśana, Rasanā, and the others had conquered nearly the whole world. Vimarśa glad that he had thus learned the origin of Rasanā, asked where the king and the army were now, and was answered evasively that they had set out for Tāmasachitta (499). So they departed and came to the town Tāmasachitta. There they met Soka (Grief) with some of his servants and upon enquiry learned from him the following facts. The king of the town is Dveshagajendra, who with his father Mahāmoha and his brother Rāgakesarin is absent on an expedition against Saṃtosha. His wife Queen Arivekitā desired to go with him, but being big with child she was sent by him to the town Raudrachitta which is ruled by his vassal Dushtābhisandhi (503). Conversation between Prajnāviśālā, Agrhitasamketā, and Saṃsārijiva (504). Soka continued to relate that he had come to visit his friend Matimoha

spite of the protest of all his companions. Of course his illness grew worse and worse until he swooned and wallowed in his vomit (522). Prajnāviśālā explained this allegory at length with reference to Chittavṛtti and to the other things ascribed above (535).

(END OF THE ALLEGORY OF THE GREEDY BOY).

Vimarśa continues his description of Mahāmoha's retinue. his wife Mahāmūḍhatā (Stupidity) (536); his chief minister Mithyādarśana (Heresy), who erects the baleful Pavilion, the Dais, and the Throne (546); Mithyādarśana's wife is Kudrśṭi (False Belief), patroness of all heretics (of whom an interesting list is given) 549. On the Throne Mahāmoha's son, Rāgakesarin as viceroy, and Mūḍhatā are seated, at his side are his friends Dṛśtirāga, Sneharāga, and Vishayarāga (Infatuation about One's Belief, about One's Affections, and about Sensual Objects) also called Atattvābhīniveśa Bhavapāta, and Abhishvanga (552). At Rāgakesarin's, left hand is seated his younger brother Dveshagajendra whose wife Avivekitā is not present for reasons given above (552). Behind him the King Makara-dhvaja (Amor) is seated on a throne surrounded by Purnveda, Strīveda, and Shandhaveda together with his wife Rati (552). At their side are Hāsa (Mirth) and his wife Tuchchhatā (Emptiness), Arati (Discontent), Bhaya (Fear) and his wife Hīnasattvatā (Cowardice), Śoka (Grief) with his wife Bhavāsthā (Hope of Existence), and Jugupsā (Disgust) (560). In the assembly are playing, the Kashāyas (Passions) sixteen boys; the four Anantānubandhins: the four Apratyākhyānas; the four Pratyākhyāvārakas; and the four Saṃjvalanas. Eight of them are sons of Rāgakesarin, and eight of Dveshagajendra (564). Then Vishayābhilāsha is described and his five children as mentioned above (568). At the door are seven vassals of Mahāmoha: Jñānasamvaraṇa, otherwise called Moha, Darśanāvaraṇa, Vedanīya, Āyus, Nāma, Gotra, and Antarāya with their attendants (574). The relation of genus and species (574), and the kinds of meditation and conduct by which some people escape the influence of Mahāmoha and his companions are explained (582).

Prakarśha wants to see the town Bhavachakra (Round of Rebirth); for though he and Vimarśa had accomplished their task, they need not return before half a year.

Then comes a description of Sīḍhira (585)

Vimarśa explains the relation between Karmaṇa and

Mahāmoha, who had taken possession of Chittavṛtti which originally belonged to Śaṃsārijīva; Karmapariṇāma is king, Mahāmoha his general (590). Description of spring. Amusements of the citizens in the parks (594). At that time King Lolāksha came with great pomp out of the town Lalitapura, and the merry-making of the people reached its height. Vimarśa relates that every year when Vasanta is sent to a place, King Mahāmohendra makes Makaradhvaja king in that place for that time. And thus it had now happened in Mānavāvāsa of Bhavachakra; Makaradhvaja was enthroned king and Mahāmoha and the rest were serving him as ministers. As he was invisible to ordinary eyes, Vimarśa rubbed Prakarsha's eyes with his magical salve Vimalāloka (Clear Sight), after which he saw everything his uncle had described (599). Vimarśa then describes the government during Makaradhvaja's rule and explains why Dveshagajendra, Śoka, and the rest are not amongst those who wait upon him (601). Now Lolāksha after worshipping Chandikā instituted a drinking bout in front of the temple. Seeing his younger brother Ripukampana's wife Ratilalitā performing a dance on her husband's behest, Lolāksha fell into love with her. When all had lost their senses with liquor, Lolāksha tried to offer violence to his sister-in-law, but she fled and hid behind Chandikā's idol. Now Dveshagajendra appears and takes possession of Lolāksha who, feeling slighted by Ratilalitā, wished to kill her, but only succeeded in destroying the idol. Ratilalitā escaped and cried for help; a great slaughter ensued and Ripukampana killed Lolāksha in single combat. Vimarśa makes reflections on drunkenness (604).

After some days they see Mithyābhimāna desirous of entering the palace of Ripukampana who had succeeded his brother on the throne. At that time his second wife Matikalitā gave birth to a boy; and the king whose body had been entered by Mithyābhimāna gave order to hold a great festival. While Vimarśa explained the great power of Mithyābhimāna, Matimoha and Śoka arrived (609). Suddenly dancing and singing ceased, for the new-born child fell ill and died. The Queen swooned and the King fell down dead, and the whole palace was filled with cries and lamentation (612).

Vimarśa and Prakarsha left the palace and in the evening saw in the bazar a merchant proudly gloating over the riches spread before him. He was possessed by Mithyābhimāna's friend Dhanagarva (Pride of Riches). A man, someone

of the servants of Vibhishana, King of Hemapura, accosted the merchant and asked whether he could speak privately with him. When they were alone, he showed him a most magnificent diadem. Now the merchant knew very well that it was stolen, yet he bought it, and immediately the other man fled. Soon after this the King's men came, discovered the stolen crown at the merchant's, and led him to the place of execution. Vimarśa makes remarks to Prakarsha about riches (618).

Then they saw a poor man who was buying food, clothes, wreaths, perfumes, and such things, and who afterwards dined and adorned himself. It was Ramaṇa, son of Samudradatta, who had squandered on the courtesan Kundakalikā, daughter of Madanamanjari, the great fortune he had inherited. He was on his way to her house, followed by Makaradhvaja and Bhaya, and was well received by her. But when these women had stripped him of all he had, they said that the prince Chanda was just then coming. Ramaṇa was surprised by Chanda, and though he cringed upon him, was so ill treated and mutilated by the angry Prince that he could scarcely creep away to die. Vimarśa's remarks on courtesans (623).

One morning Vimarśa led his nephew to mount Viveka (Discrimination) from which they could view the whole city Bhavachakra. They saw in a temple a miserable man without clothes surrounded by a throng of people. This man was the son of the rich merchant Kubera; his original name had been Dhaneśvara, but now he was nicknamed Kapotaka. He had lost all his money by gambling, and in this night he had staked his head and lost it; and the winner instantly broke his head without any mercy (626).

Vimarśa and Prakarsha then saw a man wildly riding after a jackal; he was Lalana, the late king of Lalita, who had been dethroned because he had been passionately addicted to the chase and had neglected his royal duties. In his pursuit of the jackal his horse stumbled into a hole where he miserably perished. Remarks on killing of animals and eating of flesh (659).

After this they saw some servants of the king tearing out the tongue of a man and pouring molten copper into his throat. This man, a merchant Sumukha of Chanakapura, had been called Durmukha because of his scurrilous language. Once when King Tivra was absent on a war, Durmukha saying that he would probably be defeated, persuaded the citizens to take flight and save themselves. But the King vanquished his enemies, and when on his return he found

the town deserted, and when he ascertained the cause of this disaster, he had Durmukha punished in the manner described. Remarks on bad language (630).

Next they saw a white man, Harsha (Joy), enter the house of the merchant Vāsava, who with his whole house was in the highest stage of happiness because of the return of the friend of his youth Dhanadatta. But presently a black man, Vishāda (Despair), approached the house and Lambanaka, the servant of the merchant's only son Vardhana, came to tell Vāsava, that his own son had been captured and killed by murderers. The joy of the family was suddenly changed into despair (636).

From the top of mount Viveka Vimarśa showed his nephew the four quarters of the town: Mānavāvāsa, Vibudhālaya, Paśusamsthāna, and Pāpipanjara (the Dwelling of Men, of Gods, of Animals, and of Sinners) (641). Vimarśa then pointed out seven horrid old women whom they saw before them, and named their masters, their attendants, their opponents with their attendants: Jarā (Old Age) (644), Rujā (Disease) (646), Mṛti (Death) (648), Khalatā (Wickedness) (650), Kurūpatā (Deformity) (651), Daridrātā (Poverty) (653), Durbhagatā (Unpopularity) (655). On the necessity of man's action though he cannot thereby change his fate (658). The inhabitants of the town Nirvṛti are not affected by the 'inner' foes, but those of Bhavachakra are affected, and besides believe these foes to be their friends (660).

Prakarsha asked permission to see the working of Mithyādarśana and his wife Kudrṣhti, and Vimarśa pointed out to him six wards in Bhavachakra: Naiyāyika, Vaiśeshika, Bauddha, Mīmāṃsaka, and Lokāyata. The inhabitants of the first five towns have the same names as the wards themselves, while those of Lokāyata are called Bārhasptya. Vimarśa said that they are under influence of Mithyādarśana and Kudrṣhti (661). Without counting the Mīmāṃsakas, five of the remaining belong to the six Darśanas or philosophical systems. For the Mīmāṃsā, as Vimarśa explained, was founded in recent times in order to defend the Vedas against the attacks of other sophists. The town Jaina on the peak Apramattatva of mount Viveka is commonly counted as the sixth Darśana. The people of this town are not so harassed by Mithyādarśana as those of the wards at the foot of the mountain. For though the inhabitants of all wards except of Lokāyata constructed roads to reach the town Nirvṛti which lies beyond the power of Mithyādarśana and of the remaining 'inner' foes, only the Jainas know the true road (664).

Vimarśa proceeded to give an outline of all the systems and discussed some of their doctrines (671). He then shows to his nephew the Jaina saints and King Saṃtosha who seated under the pavilion Chittasamādhāna is the actual ruler of the 'inner' town Sāttvikamānasa (675). Description of that town; happiness of those who dwell in it, and of those who climb up Mount Viveka and its peak and enter the town Jaina (680). The inhabitants of this town do not act at the command of Mahāmoha, but obey the 'inner' friends who only slightly resemble these false friends (682). Description of the Pavilion Chittasamādhāna; of the Dais Niḥsṛphatā (Desirelessness); of the Throne Jīvavīrya (Energy of the Soul); meaning of these allegorical terms (684); description of King Chārītradharmā (Right Conduct); of his four faces (Dāna, Śīla, Tapas, and Suddhabhāvanā) (688); of his wife Viratī, of his five companions: Sāmāyika, Chhedopasthāpana, Parihāraviśuddhi; Sūkshmasaṃparāya, and Sāra (689); his son Yatidharma surrounded by Kṣhamā, Mārdava, Ārjava, Mukatā, Tapoyoga, Saṃyama, Satya, Saucha, Akimchanya, and Brahmacharya, and accompanied by his wife Sadbhāvasārātā, his second son Grhīdharmā with twelve companions; and his wife Shahdguṇaraktatā (694); the guardian (*mahattama*) of his two sons named Saṃyagdarśana, and his wife Sudṛṣṭi; the minister (*rājyachintaka*) Sadbodha and his wife Avagatī with his five companions Abhinibodha, Sadāgama, Avadhi, Manahparyāya, and Kevala (697); Saṃtosha, Chārītradharmā's *tantrapāla*, who is supposed by Mahāmoha and his other enemies to be the principal, and his wife Nishpipāsītā (700). Then they inspect the King's army (701) and live in Jainapura till the end of the rainy season (705). On their return Vimarśa reported the success of their expedition (706).

(RASANĀ'S STORY CONTINUED).

Meanwhile Jada continued to do the bidding of Rasanā, and even fed her with human flesh. But once when he tried to kidnap the son of a warrior, he was caught by the father and put to a cruel death (707). Vichakṣhaṇa intended to leave Rasanā, but by the advice of Śadbhodaya he went with Vimarśa's help to Mount Viveka, and settled there with his whole family. And at the last he received Dikṣhā and became a Jaināchārya. In this way, Vichakṣhaṇa concluded his tale, he had come to renounce the world (711).

(MAIN STORY CONTINUED).

The King desired to receive Dikshā and resolved to anoint Ripudāraṇa his successor (715). Vichakshana said that Mrshāvāda and Śailarāja were answerable for the Prince's bad conduct and that he would get rid of them when once he should marry Mrdutā and Satyatā (Mildness and Truth), daughters of Suddhābhisandhi (Good Intention), king of Subhamānasa (Pure Mind). Then Ripudāraṇa was enthroned and Naravāhana turned monk (717).

After a few years during which Ripudāraṇa incurred the hatred of all, the Chakravartin Tapana approached the town Siddhārtha. But Ripudāraṇa refused to show attentions to him and pretending to join them later sent his ministers; when they had paid homage to Tapana they sent in vain for Ripudāraṇa to come. But Tapana who had accurate information from his spies about Ripudāraṇa's conduct and character, sent the sorcerer Yogeśvara who by throwing a handful of magical dust into the face of the obstinate King reduced him to utter wretchedness. The Chakravartin's servants surrounded the naked King, danced about him, sang abusive songs, and humbled and insulted him in countless ways. In this stage he was brought before Tapana where he prostrated himself in the presence of all people. But all in vain. He was kicked to death by the servants as they danced about him (723).

In a great number of births as denizen of hell, as an animal and so forth he suffered the punishment for his misdeeds. At last in a human birth he acquired a little merit. Bhavitavyatā therefore joined him again to Puṇyodaya and sent him to be born in Vardhamānapura (725).

FIFTH BOOK.

(VĀMADEVA; MĀYĀ AND STEYA, GHRĀNA).

By his wife Kamalasundarī Dhavala, king of Vardhamānapura, had a saintly son Vimāla. In the same town lived a rich merchant Somadeva and his wife Kanakasundarī. Saṃsārijīva was born as their son and was named Vāmadeva (727). Once he met Mrshāvāda who told him something about their former meetings, and introduced him to his sister Māyā (Deceit), otherwise called Bahulikā, and to his brother Steya (Theft). He accepted them as his friends and by his deeds proved himself to be worthy of them (732).

As his mother was a friend of the Queen, he became a companion of Prince Vimala. Once they were enjoying themselves in the park Kṛidānanda, when they heard voices in the distance, and going nearer they discovered in a bower a couple with most auspicious signs (734). Vimala's enumeration of the good and bad signs of men and women (743). At that very moment they saw two men in the air above the bower. One of these men in the air challenged the man in the bower and soon was engaged in combat with him. The other man then came down towards the bower whereupon the lady fled and implored Vimala's protection. Her pursuer was suddenly struck motionless by a sylvan goddess, but somehow he succeeded in following his own partner after his friend had been vanquished and pursued by the partner of the lady. At last the latter returned and thanked Vimala for protecting his consort. He then gave the following account of himself (745).

North and south of Mount Vaitāḍhya are two countries of the Vidyāḍharas. The town Gaganasekhara is situated in the southern country. The King of it, Maṇiprabha, had by his wife Kanakaśikhā a son Ratnasekhara and two daughters, Ratnaśikhā and Maṇiśikhā. The latter were married, the one to Meghanāda and the other to Amitaprabha. The son of the first couple was Ratnachūḍa, he who tells this story. There were two sons, Achala and Chapala of the other couple, and one daughter Chūtamanjarī. All the young people grew up together. Now Ratnasekhara's friend Chandana, the son of a Siddha, was a zealous Jaina. He told Meghanāda that his son would become a Chakravartin of the Vidyāḍharas. Therefore Ratnasekhara gave Ratnachūḍa his daughter Chūtamanjarī in marriage (746). His cousins Achala and Chapala hated him and tried to undo him. But through his spy Mukhara he was informed of their plot. Now once they procured a spell Kālī, and on their return they were overheard by Mukhara planning together so that Achala should fight Ratnachūḍa and that Chapala in the meantime should carry off Chūtamanjarī. Though Ratnachūḍa thought himself a match for his enemies, still he had nobody to whom to entrust his spouse. He therefore intended to hide himself in the park Kṛidānanda which was familiar to him. But his enemies found him out there, and then happened what has been described above. So he first thoroughly defeated Achala and then Chapala that he had nothing to apprehend from them. Returning to the spot

where he had left his wife whom he expected to find ravished or killed, he was transported with joy when he saw her alive (749).

Thanking her protector he offered him a brilliant jewel possessed of marvellous powers, which Vimāla at last accepted and allowed him to bind up in the hem of his garment without however showing any joy (751). Ratnachūḍa learned from Vāmādeva who his companion was, and also that he was the favorite of everyone, but was not yet inclined to any religious creed. Ratnachūḍa therefore resolved to show him the statue of Yūgādinātha in a temple near by. The sight of this image had such an effect upon Vimāla that he embraced the Jaina faith. He revered Ratnachūḍa as if he had been his master and teacher (758). Resolved to receive Dikshā the Prince desired first to bring about the conversion of his relations. Ratnachūḍa said that if the sage Budha should come to Vardhamānapura, he would convert Vimāla's family. He went on to tell how he had first met this holy man, and spoke of the miracles he had seen at that time (763). Then he took leave of the Prince and of his friend and promised him that he would ask Budha to visit him (734).

Vāmādeva remained unmoved by what he saw. His friend Vimāla said he had now no use for the jewel, but that he might want it in an emergency. So he thought they had better bury it somewhere. After having done so, they went home. But Vāmādeva soon returned to the spot, dug out the jewel, and hid it in another place; then he put a stone of the same size as the jewel and wrapped in the same kind of cloth in the place where the jewel had first been put, and then went back. However, during the night he became afraid that somebody might find the jewel. So in the morning he went back again to the park, but by a confusion of his thoughts he brought back the stone instead of the jewel, hid it in his clothes, and went off somewhere else. There he was met by the Prince who perceived his confusion but was put off with a lie. Then they went to the temple, and when the Prince had gone in, Vāmādeva thought that the robbery had become known, and fled. He hurried on for three days after another. Then for the first time he looked at the jewel and became aware that he had taken all this trouble for a worthless stone (767).

When Vimāla left the temple and could not catch sight of Vāmādeva, he searched for him everywhere and then des-

patched messengers in all directions. Vāmadeva was found by one of them and brought back to the Prince. He accounted for his absence by a story that a certain Vidyādhari had carried him off in the air, and that she had been attacked by another Vidyādhari and had dropped him. So he had escaped (769). When he had succeeded in deceiving the Prince, he suddenly fell ill and suffered great pain. Just then a hideous old woman appeared, a Vanadevatā, who related what Vāmadeva had really done. Henceforth he was hated and deserted by all except by the Prince who tried to improve him (770).

Once they were in a Jaina temple and the Prince was reciting a hymn to the Jina, when Ratnachūḍa appeared surrounded by Vidyādharas.—The hymn—Then Ratnachūḍa greeted Vimala and explained why he had not met him before (775). After returning home he had seen in a dream a great number of deities, *vidyās*, who declared that they wished to enter into him, so that he might become Chakravartin of the Vidyādharas. At the next morning he was anointed as their monarch. After some time he remembered the promise he had given to Vimala that he would have Budha convert the family of his friend. Then he found Budha who gave him a message for Vimala which he delivered into his ear. Thereupon they all entered the town together (778).

The parents of Vimala, seeing him wholly devoted to religion, wanted him to share in the government of the kingdom and to marry. He consented on the condition that all poor people should be brought together and feasted. The hot season having just set in, a house artificially cooled was erected, and there the poor were assembled (781). Some men entered the house, hung up a curtain, and placed a man behind it. Then they told the King that they had met a most wretched man worn with disease and walking in the burning sand of a path in the jungle, and had brought him here although against his will. When the curtain was pulled back at the order of the King, the Prince at once recognised the sage Budha. For he had completed all these preparations which Budha had advised him to perform, when the sage had told Ratnachūḍa to instruct him how to a. t. When the poor wretch was led forward into the middle of the hall, he fell to the ground and seemed to drowse. Some people pitied him, some laughed at his deformities. All of a sudden his eyes shone with the fire of wrath and with a thundering voice he upbraided the scoffers charging them with all the maladies

to the house of Līlāvati, sister of the Queen, who in order to kill the son of her rival had secured a strong poison and left it at the door of her house. Manda came up, and when he smelt at it, fell down dead. On seeing this result of Manda's foolish act Budha decided to become a Jaina monk (845).

(End of Budha's account of himself.)

King Dhavala, together with Vimala and with many others, resolved to receive Dīkshā, and after having placed Kamala on the throne he became a monk (847).

Vāmadeva, however, who had all the while been present, was not awakened. Still under the influence of Bahulikā he thought the sage a wizard, and fearing lest Vimala might induce him to receive Dīkshā, fled. Vimala seeking him in vain, asked Budha about him, and learned from the sage that his friend at some future time would rid himself of Bahulikā and of Steya, the causes of all his misfortunes, when he should marry Rjutā (Uprightness) and Achoratā (Honesty), daughters of Suddhatā (Purity) and of Pāpabhīrutā (Avoidance of Sin) (850).

Vāmadeva went to Kānchanapura and succeeded in gaining the love of a childless merchant named Sarala, who introduced him to his wife Bandhumati, and then adopted him as his son. Once Sarala was called to the house of his friend Bandhula. Vāmadeva profiting by his absence went in the night to the shop, opened it, dug out the hidden treasure, and buried it in another place. But the watchmen saw what he had done. Towards the end of the night Vāmadeva raised an alarm which brought Sarala and many other people to the spot, and he explained to them that he had gone early to the shop and had found it opened and the treasure stolen. The watchmen did not say what he had seen, but continued closely to observe his doings. In the evening they seized him when he was about to carry off the treasure. He was brought before the king, Ripu-sūdana, and was condemned to death, but at the petition of Sarala he was pardoned. The King, however, kept him in the palace. At another time a clever thief committed a great robbery in the palace, and Vāmadeva, though not guilty, was thought to have done it. He, therefore, was hanged by the order of the King.

After his death he was reborn many times as a denizen of hell and as an animal, all the while suffering great pains (854).

Reflections on his fate by Prajnāviśālā and by Bhavyapurusha

(857). Finally Bhavitavyatā sent him to be reborn in Ānandapura. End (858).

SIXTH BOOK.

(DHANAŚEKHARA, SĀGARA (COVETOUSNESS) AND MAITHUNA, DṚSHṬI).

In Ānandapura lived King Kesarin and his wife Jayasundarī. The friend of the King was the merchant Hariśekhara whose wife Bandhumatī gave birth to a son Dhanaśekhara, in whom the soul of Vāmadeva was reborn. The 'inner' companions of Dhanaśekhara born at the same time were Puṇyodaya and Sāgara (860). The latter instilled into him a violent desire for riches. Consequently he felt a desire to trade in foreign countries. With the consent of his father he set out on his journey without a Rupee in his pocket (864). Arriving at the sea-town Jayapura he saw in the park a Kimśuka tree the branch of which sprouted forth a fresh shoot. This he knew to be a sign that a treasure was hidden beneath. And in fact after digging down he found a vessel containing thousand Dināras (866).

In Jayapura he won the friendship of a rich merchant Bakula who gave him his daughter Kamalini in marriage. He would not however accept his father-in-law's money, but began to do business with his own capital. By fair or foul means he succeeded at last in winning a krore (869). Yet his thirst for lucre increased. So he got some ships ready and sailed for Ratnadvīpa. He remained after the other merchants returned, and did business there (872).

Once an old woman Vasumatī, came to Dhanaśekhara and told him the following story: King Kesarin of Ānandapura had two wives Jayasundarī and Kamalasundarī; but fearing that the sons who were born to him might usurp his throne, he had them all killed. Therefore, the Queen Kamalasundarī fled with Vasumatī, her nurse, and gave birth to a son in the wood, but she died herself in childbirth. The baby and the nurse were found by the leader of a caravan, Dharana, and were brought by him to Ratnadvīpa. There Kamalasundarī's brother Nīlakantha was king; he named his nephew Hari, and brought him up in his house. Then Vasumatī concluded her tale. She said she had learned that Dhanaśekhara was a countryman of Hari's. So she asked him to visit the Prince (874). She

and pangs which they had falsely attributed to him (767). The King threw himself at the feet of the ascetic and begged him to forgive those who had ignorantly offended. Then rising and looking up, he beheld before him no deformed invalid, but a man of amazing beauty seated on a golden lotus (788). The sage explained in a long sermon the purport of his transformation and the allegorical meaning of his invectives (804). He tells the following allegory. In the town Bhava was a temple of Śiva called Svarūpa. Its guardian priest Sārāguru did not care for his family, but made friends with rascals and thieves; he therefore was called Vātharaguru. His bad friends got him entirely into their power, imprisoned his family, and made him dance before them. Now there were four quarters of the town called respectively Atijaghanya, Jaghanya, Utkrṣṭa, and Utkrṣṭatara (Very Bad, Bad, Good, and Very Good); here they told him to collect alms, and equipped him with four different alms-bowls in keeping with the character of those four quarters. Vāthara got nothing in the first and was very badly treated by the people; he fared little better in the second; he got some food in the third; the alms were good and plentiful, and the treatment he experienced respectful in the fourth. Nevertheless he felt quite happy all this time (808). Budha explained that Vāthara is like the worldly man, who ignores the essentially good quality of his soul, and goes in quest of pleasures (813). Again he tells how Vāthara was saved in that one of the Māheśvaras enlightened him on the nature of his false friends, and gave him a weapon to drive them away. Explanation of this part of the allegory and exhortation to his hearers to receive Dikṣhā (817). In reply to the King's question Budha related how he had come to renounce the world (818).

(BUDHA'S ACCOUNT OF HIMSELF). (GHRĀṆA.)

He is the son of Subhāvīpāka (Result of Virtue), King of Dharātala, by his wife Nijasādhutā (Inborn Goodness). The friend of his youth was Manda (Slow), son of his uncle Aśubhāvīpāka by his wife Parīṇatī. He (Budha) had married Dhishāṇā (Understanding), daughter of King Subhābhiprāya (Good Intention), and had begot by her a son called Vichāra (Reflection). Once he and Manda were enjoying themselves on mount Lalātapatṭa (Forehead) and came to the double cave Nāsikā (Nose). A girl came out of the cave who declared that she had been their friend ever since they had been born among the Trikarapaṇas. She

was Bhujangatā (Dissipation), the servant of their friend Ghrāṇa (Sense of Smell), and they always dwelt in the cave Nāsikā. Budha felt aversion towards her, but Manda is quite charmed by Bhujangatā. She easily persuaded Manda to please Ghrāṇa by always supplying him with pleasant odors and such things, etc. But Budha did not allow himself to be captivated by Ghrāṇa and by Bhujangatā (825).

Vichāra who returned from a journey related to his parents that in the town Bhavachakra he had met a lady Mārgānusāritā (Following the Right Road) who, as she said, was an intimate friend of his mother and who had been sent by his parents to see the world when he himself was born. She showed him the town Bhavachakra. In it they saw a town Sāttvikamānasa round mount Viveka, on the peak Apramattatva of which was situated the town Jaina (829). Here they saw a man surrounded and severely beaten by others. This was Saṁyama, son of Yatidharma and grandson of Chāritradharma; his enemies were Mahāmoha with his allies. They all had attacked him in battle, had defeated, and had led him away captive (830). Ascending to the top of Mount Viveka, Mārgānusāritā showed him King Chāritradharma in the midst of his vassals, who in great excitement desired immediately to fight their enemies who had captured Saṁyama. But the King with his Premier Saṁyagdarsana and his minister Sadbodha considered this proposal. While the Premier was for immediate war, the minister advised them to wait. Now the success of either party depended on the favour of Saṁsārijīva, the owner of the battlefield (viz. Chittavṛtti); he still thought that Mahāmoha and the others were his friends and did not know Chāritradharma and his party even by name. But there was a chance that Karmaparināma might at some time or other make Chāritradharma known to him (839). Satya was sent as a messenger to the enemy with an offer of peace, on condition that they should acknowledge Saṁsārijīva as their lord. But the envoy was scornfully dismissed. Both armies met in battle and Chāritradharma was vanquished and took refuge in his castle (842). Mārgānusāritā said that the enmity between both parties had originated because Saṁtoṣha, *tantrapāla* of Charitradharma, had overcome Rāgakesarin's five ministers, the Senses. After seeing all these sights Vichāra said he had enough and returned home (843).

Budha hearing this account of Ghrāṇa, one of the Senses, resolved to leave him. About this same time Manda went

introduced him to the Prince, and he took a fancy to Dhanaśekhara and made him his companion (875).

Once in spring the Prince was amusing himself with his companions in a park when an old nun came up, gave him the portrait of a beautiful girl, and went away directly. The extraordinary beauty of the girl moved the Prince's love, but he tried in vain to conceal it (878). Meanwhile the Prince solved the *Prāśnottaras*, *Spashtāndhakas*, and *Gūḍhachaturthas*¹ cited by his companions Padmaśekhara Vilāsa, Manmatha, Dhanaśekhara, and Kapota (880). But the Prince seeing a pair of doves was reminded of the girl in the picture and felt the pangs of passion. Pretending that he had a headache he dismissed all his companions except Dhanaśekhara. Afterwards the companions joined him again and by joking succeeded in making him laugh. Then Padmaśekhara advised him to find out the old nun, for she would be able to cure his 'illness.' The Prince sent Dhanaśekhara in search of her (886).

On his way to the town he met her, heard that her name was Bandhulā, and learned from her the following story: Śikharinī, wife of King Nilakantha, had been alarmed by her daughter Mayūramanjari's changed appearance, and had enquired of Bandhulā the cause of this change. Bandhulā who was a fortuneteller found out by means of what seems to be the *Keralatantra*, that the Princess was in love with Prince Hari, and that in a short time she would be united with him. It was easy for the Queen to believe what she said; for she knew that her daughter had seen the Prince that morning without being seen by him. Therefore Bandhulā was ordered to take the portrait to the Prince. And she succeeded in making the Prince fall in love as already told. So now the king sent her to bring back the Prince with her (889). As a credential she gave the Prince this time a diptych painted by Mayūramanjari; on the one side of it there was a *Vidyādhara* couple, and beside it, a goose in distress, with appropriate verses written underneath. The Prince went to the palace; the wedding took place, and he soon became extremely popular as the presumptive heir to the throne. For the king had no other children (892). Dhanaśekhara did not value the friendship which the Prince felt for him; for this friendship prevented him from making money. Still he grew immensely rich (894).

¹ Similar puzzles are found in the beginning of the eighth book of the *Samarāñchha-Kahā* by Haribhadra.

About this time Yauvana (Youth) and Maithuna (Sexual Intercourse), two attendants of Kālaparinati, became the 'inner' friends of Dhanaśekhara. He let them live in two of his 'inner' palaces, Yauvana in Gātra (Body) and Maithuna in Svānta (Mind). Giving indulgence to Maithuna he came in conflict with Sāgara. But that he might *not offend either, he consorted with such women only as asked no pay for love.* Yet even by this procedure he became involved in no end of troubles with the relations of these women. Still he was extremely glad to have Maithuna and Sāgara for his friends (897).

Nīlakantha jealous of Hari's popularity resolved to kill him. But the minister Subuddhi by the messenger Damanaka warned the Prince and bade him leave the country. Hari begged that Dhanaśekhara might accompany him. Two ships were secretly stocked with stores, one laden with the treasure of the Prince, the other with the goods which his friend had gained in trade. *One evening both ships weighed anchor; but the whole royal company, the Prince, his wife, with her old nurse, and Dhanaśekhara sailed in one of the boats (901).* Dhanaśekhara to make himself master of the treasure and of the wife of Hari threw him overboard. But the God of the Ocean incensed at this crime suddenly appeared and rescued Hari. He reviled Dhanaśekhara and sank him in the ocean, even though the Prince had implored the god to spare his friend (904).

Hari reached Ānandapura and was acknowledged as son and successor of King Kesarīn. Dhanaśekhara had not been drowned, but drifted by the currents of the ocean to the shore. He wandered about and tried in all kind of ways to make money. *But since Puṇyodaya had left him, his luck had gone.* And though he committed all kinds of crimes to get money, he could scarcely earn enough to live. His lewdness did not abate, but he could not satiate himself (908).

Hari once met the sage Uttama in the park and desired to learn why Dhanaśekhara was treacherous. When he was told that Sāgara and Maithuna had made him act thus, he asked, how his friend could free himself from his evil companions. This, he was told, would happen when, with consent of Karmapariṇāma, Dhanaśekhara should be married to Brahmarati (Chastity) and Mukatā (Contentedness), daughters of Sadāśaya (Good Intention), King of Subhachitta (Pure Thought) by his wife Vareṇyatā (Goodness) (912).

The sage then reported a conversation between Siddhānta and

Aprabuddha, in which the first explained that the cause of pleasure and pain lies in the 'inner' kingdom. Its king is Samsārijīva; Chāritradharma is the *pratināyaka*, Samyagdarśana the *mahattama*, Sadbodha the *mantrin*, Yatidharma and Grhīdharmā the Princes, Santosha the *tantrapāla*, Subhāśaya and others the great warriors; and there are such towns as Sāttvikachitta, Jainapura, Vimalamānasa, Subhrachitta, etc. But the land (Chittavṛtti) swarms with robbers, thieves, highwaymen, and such like rabble: Sins, Passions, and so forth. All there acknowledge, as their chiefs, the two brothers Karmapariṇāma and Mahāmoha, and they dwell in the various villages Rājasachitta, Tāmasachitta, Raudrachitta, etc. The actual leader, however is Mahāmoha; for Karmapariṇāma amuses himself in Manujagati by watching the play Samsāra, and occasionally he even goes over to the opposite party. But Mahāmoha always contends against this party and tries to get Samsārijīva into his power. When he succeeds, Samsārijīva feels pain; but when the latter conquers him with the forces of his own kingdom, he feels pleasure. Accordingly Samsārijīva's pleasure and pain depend upon the good or bad government of his kingdom (918). But to give the matter in detail it must be remarked that every year (each human life) Karmapariṇāma appoints one of his sons king of the kingdom. Though there have been and will be an infinite number of kings, still there are on the whole six types only of these kings, called Nikṛṣṭa (the Lowest), Adhama (Low), Vimadhyama (Indifferent), Madhyama (Middle), Uttama (High), and Varishtha (Excellent). Aprabuddha sent his messenger Vitarka to explore and to report on these six kinds of governments (919). Detailed description of the rule and fate of Nikṛṣṭa (920); of Adhama who is enslaved by the sorceress *Dṛṣṭi*, and who desires nothing but riches and pleasures (931); of Vimadhyama who favours the party of Mahāmoha, but does not entirely ignore that of Chāritradharma (934); of Madhyama who thinks highly of religion, and who favours the party of Chāritradharma (936); of Uttama who is told by Siddhānta that he should enter his kingdom by living as a Jaina monk. Siddhānta tells him how he should find his way to the town Nirvṛti. First he would come to the lake Adhyavasāya (Resolution) from which rises the river Dhāraṇā. Following it he would enter the footpath Dharmadhyāna, and thus would reach the high-road Sabija-yoga; then he must take another footpath Sukladhyāna which would lead him to the highroad

Nirbija-yoga. At last he must follow the road Saileśi, and grasping the magical stick Samatā, he will find the way to Nirvṛti. Uttama did as he was told, overcame his enemies, strengthened his friends, and arrived safely in Nirvṛti (945). Description of the rule of Varishtha, a typical Tīrthakara (950). Reflections of Aprabuddha. Conclusion of the sage Uttama's speech. He declares himself a 'king' of the fifth type (954).

King Hari, who was a 'king' of the third type and wanted to become one of the fifth, received Dīkshā with Mayūra-manjarī after having placed Prince Sārdūla on the throne (956).

Meanwhile Dhanaśekhara deluded by Sāgara and Maithuna was wandering about and came to a wood. There he perceived a shoot descending from a Bilva-tree. Knowing that there must be a hidden treasure below it, he dug up the ground; but when he got at the vessel filled with precious stones, a Vetāla suddenly appeared and devoured him. After many births, as denizen of hell, as an animal, and in many other forms, he was sent by Bhavitavyatā to be reborn in the town Sāhlāda (958).

SEVENTH BOOK.

(GHANAVĀHANA, PARIGRAHA AND SADĀGAMA,
ŚRUTI; SOME MORE BIRTHS).

In the town Sāhlāda king Jimūta begat a son by his wife Līlā. The astrologer Siddhārtha cast the horoscope for him (excursus on astrology) (964). The boy is named Ghanavāhana. On the day of his birth, a son was born to the king's younger brother Nirada and his wife Padmā, and he was called Akalanka. The two princes grew up together and were bound to each other by a friendship. Akalanka was very virtuous and became well versed in Jaina Lore (965).

Once when amusing themselves in the park Budhanandana and praying at noon in a Jaina temple they met a number of monks. Akalanka desired to know how it had come to pass that they renounced the world (967).

The first monk related that he was a native of Lokodara (Belly of the World = Saṃsāra). Once at night the village was set on fire and a great confusion followed. A sorcerer drew a magic circle round himself and bade the people to enter it in order to escape the fire. A few obeyed him and were saved. The rest would not heed him, but tried to extin-

guish the fire by heaping straw and wood upon it; or by pouring oil in it. He (the monk) had joined those within the magical circle and had thus become a monk (968). Akalanka explains at length the meaning of this allegory (972).

The second monk said that he had been long in a tavern where revelry was constantly going on. He describes the thirteen kinds of people present there (from the *Asaṃvyavahārikas* down to the *Brāhmaṇas*). The *Brāhmaṇas* tried to make him one of their own class, but for long time he would not listen to them. At last he sobered down and became a *Brāhmaṇa*. He hoped by his *pravrajyā* to get rid of some lingering effects of his long intoxication (978). Akalanka expounds at length this allegory (984).

The third monk declared that the Persian wheel called *Bhava* (i.e. *Samsāra*) had been the cause of his renunciation, and described in detail the wheel and the people working at it (987).

The fourth monk lived together with some novices in a convent. The inhabitants directed by five overseers gave them food enough, but it infected them with all kinds of disease. Finally, he had, however been cured by a great physician and by his advice had turned monk (989). Akalanka interprets this allegory (995).

The fifth monk had been converted by the following story told to him by his guru. Four young merchants of *Vasantapura*, named *Chāru* (Wise), *Yogya* (Apt), *Hitajna* (Docile), and *Mūḍha* (Foolish), sailed for *Ratnadvīpa*. *Chāru* gave all his attention to the gaining of precious things with which he loaded his boat. *Yogya* did not refrain from looking at the fine scenery, hence he got fewer jewels and these of smaller value. *Hitajna*, not an expert in jewels and given to loitering about, got together a lot of rather worthless stones. *Mūḍha* entirely neglected his business and lost all his time in sight-seeing. When the time came to sail home, *Chāru* visited his friends; he easily persuaded *Yogya* to give up sight-seeing and to attend exclusively to business. He taught *Hitajna* the marks of good jewels and persuaded him to collect them. But *Mūḍha* would not listen to his advice and preferred to stay on in the charming island. Therefore, *Chāru* and his two friends sailed away and returned to their own country with their treasures. *Mūḍha*, reduced to poverty and misery by his idleness, was at last banished by the king and thrown into the ocean (1003). Akalanka explained that *Vasantapura* represents the *Asaṃvyavahārika* beings; *Ratnadvīpa* the state of man; the jewels

right doctrines; the voyage home final liberation and so on (1004). He continued to prove that all details of the above allegory are appropriate and apply to the truth which he wished to illustrate (1008).

The sixth monk related that in the town Samsrti he was shown by a sage a bazar full of shops and of people selling and buying goods. But all these people appeared miserable to him as soon as the sage had anointed his eyes with a magical salve. He was then shown a Śiva temple, called Maṭha and inhabited by happy men. And by taking *pravrajyā* he became one of them (1021). Up to that time he had lived in a room (Apavaraka) called Kāya (Body); in it was a small cabinet (Garbhagrha) Kārmaṇaśarīra (Subtile Body consisting of Karma), which contained a very lively little monkey (vānaralīva) called Chitta (Mind). All this he had to take with him when he went forth (on his *pravrajyā*). He was ordered to take great care of this monkey and not let it climb the five poisonous trees called Vishaya (Sensual Objects) which stand in front of the five windows of the room. And he was told to drive the monkey away from the windows with the stick Apramāda (Heedfulness) that he might grow clean; and with the same stick he should drive hostile animals away from the monkey. By keeping a strict watch on the monkey he would succeed in entering the Temple Śivālaya (= Nirvṛti). So he complied with these orders (1031). In the cabinet mentioned above there were the six Leśyās, women of various colours from deepest black to purest white, who feed the monkey and bring him up. Three of them are bad, and three are good. They have constructed a ladder Parīṇāma, each having made numberless rounds, Vyavasāyasthāna, in it of the same colour as herself. When the monkey is on the lower part of the ladder, he is apt to get on the poisonous trees; therefore, he should be driven up to the upper part, and there he would receive the same colour as the rounds up which he is climbing, and there he would meet quite a number of other monkeys better than himself. But the monkey would not climb to the top of the ladder; so the man must climb the rest of the rounds without the monkey for his guide.—From the top of the ladder he would have to jump across the empty space in order to get into the temple. This was the instruction which the sage had given him (1036).

While Akalanka was commending perfect indifference of the mind towards worldly affairs, the power of Karman over Ghanavāhana became less.—Samsārijīva reminds Agṛhita-

sanketā of Vichāra's expedition related in the last book. When Vichāra returned, Chāritradharma's army was vanquished and invested by their enemies. Now while the above conversation between the two princes took place, a change occurred in the condition of the beleaguered army, and Śadbodha advised Chāritradharma to send Sadāgama to Ghanavāhana. It was not yet time for Samyagdarsana to go. So Sadāgama went alone; when he arrived, Jnānasamvaraṇa retreated still more (1042).

Akalanka proceeded to pay reverence to the sage Kovida, and by him Ghanavāhana was brought in connexion with Sadāgama. Still Ghanavāhana followed his friend's advice to humour him, and not from earnest conviction. At last Akalanka received Dikshā and went somewhere else (1043). Now the party of Mahāmoha heard of Jnānasamvaraṇa's defeat and was greatly excited. The king accompanied by Parigraha (Property), friend of Sāgara, went to Ghanavāhana, who received them as friends (1045). About that time the old king Jimūta died and Ghanavāhana succeeded him on the throne. For a while he could not make up his mind whether to follow the counsel of Sadāgama or of Mahāmoha and Parigraha. At last, he put his trust in the latter. When things were in this condition, Akalanka, arrived together with Kovida, and induced the latter to introduce Sadāgama to his nephew. Kovida related the following story (1048).

STORY OF SRUTI.

In Kshamātala king Svamalanichaya and his wife Tadanubhūti had two sons, Kovida (Wise) and Bālīśa (Fool). In previous births the former had been, and he was still, a friend of Sadāgama; but Bālīśa did not like him. The two brothers were married to Sruti (Hearing). Now they owned a hill called Mūrdhan (Head) on either side of which was a room called Śravaṇa (Ear), in which Sruti took up her abode. By Sanga's (Attachment) advice Bālīśa satisfied all her desires, and lodged Sanga in his heart (1051). Kovida learned from Sadāgama that Sruti was really the daughter of the robber Rāgakeśarin; but that by fraud it had been announced that she was daughter of king Karmapariṇāma; that she was not to be trusted and that her servant Sanga should be avoided altogether (1052).

Once in a cave of Mount Tungasikhara a singing-match between a pair of Vidyādharas and a pair of Kinnaras was taking

place, when Kovida and Bāliśa came near the mouth of the cave. Bāliśa attracted by the sound of divine music crept up nearer the cave, but when a stone slipped from under his feet, he fell. Hearing the noise the gods came forth from the cave and finding that Bāliśa had been listening, put him to death. Kovida, however, had gone off when he first heard the sounds of music. Thus by following the advice of Sadāgama he had been saved. The sage concluded that Kovida was he whose adventure he had been relating, and added the advice that all should obey Sadāgama (1054). Under the exhortation of Akalanka Ghanavāhana reformed, but when Akalanka went away he became as bad as ever before (1056).

(MAIN STORY, CONTINUED).

After some time Ghanavāhana's wife Madanasundarī died; so he could not help yielding to Soka (Grief) one of Mahāmoha's men. Akalanka then came again to assist his friend and at last succeeded in separating him from Soka. But Sāgara seeing his friend Parigraha in danger of being deserted, came to his help together with Bahulikā and Kṛpanatā (Stinginess). They prevailed over Ghanavāhana, who after having spent much money in almsgiving by the advice of Akalanka repented of his liberality, and on some pretext or other, made Akalanka go away (1061). Now Ghanavāhana's conduct grew worse than ever, and Akalanka hearing of it wished to come and save him. But his guru would not permit him to go, since his friend was not to be rescued by any one now. Later Ghanavāhana would be separated from his bad friends by marrying Vidyā (Wisdom) and Nirhatā (Indifference), daughters of Chāritradharma. This marriage could take place only with Karmapariṇāma's permission (1065).

Ghanavāhana was now wholly at the mercy of his 'inner' foes who grew thicker around him and put him into a sorry plight. At last he grew so incontinent that he seized every girl he liked, and put her into his seraglio. His ministers and subjects could stand his misrule no longer; so they placed his younger brother Niradavāhana on the throne, and sent him to prison. There he suffered privation, contempt, and many pains. In impotent rage and cruel thoughts of revenge he died at last to be reborn many times as a denizen of hell, and in various forms of animals (1074).

In the course of time he was born in Sāketa as Amṛtodara, son

of the merchant Nanda and his wife Ghanasundarā. By hearing a sermon of the sage Sudarsāna he became converted to the Jaina creed. Then he was born as a Bhāvana god, and then again as a man Chandha. In this birth he became a monk. Then he was born as a Vyantara god, and then again as a man, and so on, an infinite number of times, now obeying Sadāgama and now slighting him (1077). When he was united with Sadāgama for the last time, the following incidents happened. On the request of Sadbodha Chārītradharmā despatched Samyagdarśana to Samsārijīva. But Sadbodha would not allow Samyagdarśana to take Vidyā with him; for Samsārijīva did not yet deserve to marry her (1079). Samsārijīva was born at that time in the town Janamandira as Virochana, son of Ananda and Nandini. On hearing the sermon of the sage Dharmaghosha, Samyagdarśana joined Virochana and henceforth he became a true believer; but the more subtle truths were still hidden from him (1082). He was reborn as a god, then as a man, and so on an infinite number of times, sometimes he was joined to Sadāgama and Samyagdarśana and then he was happy, sometimes he ignored them and then he was miserable (1088). Prajñāviśālā's reflections on the nature of Mahāmoha and Parigraha.—Some more births of Samsārijīva as man and god.—End. (1092).

EIGHTH BOOK.

(GUṆADHĀRAṆA, SAMYAGDARŚANA, VIDYĀ, ETC., SĪMHA, ANUSUNDARA, CONCLUSION).

Samsārijīva was reborn as Guṇadhāraṇa, son of King Madhuvāraṇa and his wife Sumālinī, in the town Saprāmōda. He grew up with Kulandhara, son of King Viśālāksha (1095). Once while the two princes were strolling in the neighbouring wood Āhlādamandira, they met a beautiful woman walking with another. The former showed very plainly by her looks the impression Guṇadhāraṇa had made upon her, and the Prince, for his part, instantly fell in love with her. He returned home, however, with his companion. And in the night the girl appeared to him as a vision in a dream. Next morning he went with his friend to the same wood hoping to see her again. Instead, another woman with the attendant whom they had seen on the day before, came towards them and told the following story (1070).

On Mount Vaitādhya in the town Gandhasamrddha reigned

Kanakodara, Chakravartin of the Vidyādhara. She, the narrator, was his wife Kāmalatā. For a long time they had had no children. At last she gave birth to a girl who was called Madanamanjari. The princess grew up with Lavalikā, daughter of the warrior Narasena and of Vallarikā. Though she was disinclined to marry, her father instituted a Svayamvara. She would not listen to her mother while she was pointing out the suitors who had assembled, but to the dismay of her parents, returned to her apartments. Lavalikā promised to find out what could be done (1101). The suitors went away in great wrath. The next night the King saw in a dream two men and two women, who said that they had found out Madanamanjari's future husband, and that in order to make the match possible, they had rendered the other suitors hateful to her. The king was greatly consoled by this news (1103). Madanamanjari told Lavalikā that she would like to travel and search for a husband herself. With the permission of her parents she and Lavalikā went on such an expedition. But after some time Lavalikā came back alone and told the King and the Queen of the meeting of Madanamanjari with the two princes in the wood Āhlādamandira. Lavalikā had left her there and had come quickly back to bring them word. The King said he was afraid that the discontented Vidyādhara meant to begin hostilities against him. He had therefore sent his spy Chatula to watch them. But he would get together some presents and join his daughter in the wood. The Queen, however, accompanied by her servant Dhavalikā, started at once under the guidance of Lavalikā. They met Madanamanjari in deep despair on the spot where Lavalikā had left her. Lavalikā then flew up into the air to look for the King and caught sight of the two princes as they sat under a mango-tree. When the Queen heard this, she went with Lavalikā and her daughter to that spot and met the princes as told above (1108). While the lovers were gazing at each other in a transport of joy, Kanakodara arrived with a train of Vimānas full of precious things and approved of his daughter's choice of a bridegroom. At that moment Chatula arrived and whispered a few words into the royal ear, and instantly the King gave his daughter to Guṇadhāraṇa and made over to him the treasures he had brought with him (1111). Meanwhile the army of the hostile Vidyādhara appeared in the air and Kanakodara's followers made ready to meet them. Both parties however were suddenly struck motionless, all

except Guṇadhāraṇa and his bride. As soon as the enemies began to admire the well-matched pair, they regained the power of motion, made obeisance to him, and declared themselves his servants. Then both parties of Vidyādhara's fraternized, and when the Prince's father came upon the scene, they all acknowledged Guṇadhāraṇa as their lord. The whole assembly then went back to the town amid great rejoicings of the citizens. Guṇadhāraṇa and his bride happily united slept the first night in their own house (1115). On the following morning Kulandhara told Guṇadhāraṇa that in a dream he had seen three men and two women; they had averred that they had caused Guṇadhāraṇa's former and present happiness. The latter had heard of Kanakodara's dream related above and had wondered why his father-in-law had dreamed of four, while his friend had dreamed of five divine persons as regulating all his affairs, and he was anxious to know what kind of beings they were (1118).

Once diverting himself together with his wife and his friend in Āhlādamandira he met the sage Kanda. While listening to his sermon, Sadāgama and Samyagdarśana joined him as 'inner' friends, and were also received as such by his wife and by his companion. Now the 'inner' foes encamped in Chittavṛtti retreated, and Chāritradharma consulting with Sadbodha sent his son Gṛhidharma with his wife Sadguṇaraktatā to Guṇadhāraṇa. For the time had not yet come to marry him to Vidyā. Thus the Prince with his wife and his friend became devout laymen. Kanda who had instructed them in their duties told him that his guru Nirmala, who had become a Kevalin, would solve his doubts about those dreams (1123).

On Madhuhāraṇa's decease Guṇadhāraṇa succeeded to the throne and became a very successful ruler. Now once Nirmala together with Kanda and other monks took up his abode in Āhlādamandira. He was respectfully saluted by Guṇadhāraṇa who by listening to his sermon became inclined to *pravrajyā* (1127). Urged by Kanda Nirmala proceeded to dispel the King's doubts about his dreams. Recounting to him all his adventures since he had been an *Asāṃvyavahārika*, he said that those four persons who had appeared to Kanakodara were Karmapariṇāma, Kāla-pariṇāti, Svabhāva, and Bhavitavyatā. But as a matter of fact it had been Puṇyodaya who had given all good things to Guṇadhāraṇa. Therefore Karmapariṇāma insisted that Puṇyodaya should be known as the fifth of those who were regulating Guṇadhāraṇa's affairs. And

it had been he who had appeared as the fifth in Kulandhara's dream. Nirmala continued to explain at great length the present situation of the 'inner' kingdom, and the power of Puṇyodaya and Pāpodaya. Besides this there were two other causes of his prosperity: his own fitness and the Omniscient One in Nirvṛti. The latter however does not himself distribute pleasure and pain; but pleasure and pain accrue to those who observe or neglect his commands. Puṇyodaya and the rest distribute their gifts through other causes which work directly; they act together by mutual consent. It is they who have caused the small degree of happiness which he is now enjoying. Full happiness he would experience when he should receive Dikṣhā and be married to ten excellent ladies (1140). The sage went on to explain, that Subhāpariṇāma in the town Chittasaundarya has two wives: Nishprakampatā and Chārūtā, whose daughters are Kṣhānti (Forbearance) and Dayā (Compassion). King Subhābhisandhi of Subhramānasa has likewise two wives, Varatā and Varyatā, whose daughters are Mrdūtā (Meekness) and Satyatā (Truthfulness). King Suddhābhisandhi of Viśadamānasa has two wives, Suddhatā and Pāpabhirūtā, whose daughters are Rjūtā (Uprightness) and Achoratā (Honesty). King Sadāśaya of Subhrachitta has one wife, Varenyatā, who has two daughters Brahmarati (Chastity) and Muktatā (Release); another mindborn daughter of the same King is Vidyā. And Chāritradharma begat with Virati a daughter Nirihatā (Desirelessness). The ten princesses just mentioned will be married, he said, to Guṇadhārāṇa by Karmapariṇāma; he must however practise certain virtues in order to win their favour. The wedding will take place six months hence by the action of Sadbodha. After having received this instruction Guṇadhārāṇa returned to the town (1145).

Once of a night when he was practising the *bhāvanā*'s, Sadbodha became visible to him. Near him stood Vidyā whom the Prince took to wife. In the morning Nirmala told Guṇadhārāṇa that Karmapariṇāma had sent Sadbodha to him in order to marry him to Vidyā. He then related what had happened in the assembly of his 'inner' foes, and told how they had been vanquished by the other party which was now favoured by Karmapariṇāma. But he warned Guṇadhārāṇa not to be elated by the victory, for his foes were waiting for an opportunity to renew their attack (1151).

When Nirmala had left, Sadbodha led Guṇadhārāṇa into

Chittavṛtti and introduced him to two men, called Dharmasamādhi and Suklasamādhi, and showed him three ladies, called Pitaleśyā, Padmaleśyā, and Sukla-leśyā, whom he should serve with all due attention. Occupied thus he passed five months until the preparations for his marriage with the nine ladies (for he had already married Vidyā) were commenced and the whole party of his 'inner' friends assembled (1152).

At the same time his 'inner' foes were put to great stress, and were at a loss what to do. On the advice of Bhavitayatā they lay concealed and waited for an opportunity. Meanwhile they employed their magical powers and succeeded in shaking Guṇadhārana's firmness of purpose. But Śadbodha again fortified him and showed him the whole army of his 'inner' friends, who acknowledged him as their lord. Thereupon the foes fled in disorder and did not halt until at a great distance, still hoping there for a lucky chance. Then Guṇadhārana's wedding with Kṣhānti and the other ladies was duly celebrated. And afterwards he married a great number of Śubhaparipāma's daughters, experiencing thus at last that complete bliss of which Nirmala had spoken on a former occasion (1157).

When Nirmala arrived in the town, Guṇadhārana received Dikṣhā together with Madanamanjarī, Kulandhara, and many noblemen, after he had first placed his son Janatārana on the throne. He led the life of an ascetic, and after his death he was born as a Graiveyaka-god and then as a man, and so five times alternatively as a god and as a man (1160).

(Sīmha; Mithyādarśana and Jnānāvaraṇa).

Then he was born in Dhātakaṇḍala as the son of Mahāgiri and Bhadrā and was called Sīmha. As a young man he turned monk and acquired the knowledge of the whole Sacred Scriptures including the complete set of the Pūrvas. He acquired great fame for his learning and was admired and praised by all. This roused Bhavitavyatā's jealousy. She gave notice to Mahāmoha's party. They assembled and arranged their plan of proceeding (1163). Sīmha was so elated by the respect paid him by all, that Śailārāja again took possession of him. In his train came Mithyādarśana (Wrong Belief) and Jnānasamvaraṇa (Obscuration of Knowledge). Soon the river Pramattatā began to flow again, and gradually the whole party of his 'inner' foes was installed in Chittavṛtti. Thus Sīmha became a

great sinner (1167). After his death he had to submit to a great number of rebirths in the various stages of life, from the lowest to the highest (1170).

(ANUSUNDARA. CONCLUSION).

Saṃsārijīva now relates his last birth. In the town Kshemapura of Sukachchhavijaya reigned King Yugandhara. His wife gave birth to a boy who was named Anusundara. After the decease of his parents he was recognized as a Chakravartin and acknowledged by all the kings of Sukachchhavijaya as their supreme lord (1172). Once he went on a tour of inspection to Sankhapura and entered with a select retinue the park Chittarama (where Saṃsārijīva is now relating the story of his life).—Here the story is interrupted in order to give information of other persons who played a part in the previous narrative.—After his death the monk Kanda was born as Mahābhadrā, daughter of Bhīmaratha, King of Haripura in Sukachchhavijaya, by his wife Subhadrā. Mahābhadrā's elder brother Samantabhadra received Dīkshā and was in course of time made Sūri by his gurus. Mahābhadrā was married to Divākara, King of Gandhapura, and receiving Dīkshā after her husband's death she became an abbess (*pravartini*). Once she came to Ratnapura. There reigns King Magadhasena, whose wife is Sumangalā. Her daughter Sulalitā had been in a former birth Madanamanjarī, and now as before she had an aversion for all men. Hearing Mahābhadrā's religious exhortations, she became so attached to her that she desired never to leave her company. This her father allowed her on condition that she should not become a nun without the permission of her parents. Though she was zealous, she learned little and comprehended less. Once Mahābhadrā went to Sankhapura and lodged with the merchant Nanda. The King of that town, Śrīgarbha, was Anusundara's maternal uncle and he had married Kamalini, the maternal aunt of Mahābhadrā. They had long been without children, but at last a boy was born to them under auspicious signs and he received the name Paundarika. When he was three months old, Samantabhadra, now a Kevalin came to Sankhapura and took up his abode in the park Chittarama. Mahābhadrā went to see him, and while talking about Paundarika, Samantabhadra foretold that he would receive Dīkshā and become very learned in sacred lore. A few days later Sulalitā also went to the park and heard Samantabhadra praise

Chittavṛtti and introduced him to two men, called Dharmasamādhī and Śuklasamādhī, and showed him three ladies, called Pītaśyā, Padmaśyā, and Śuklaśyā, whom he should serve with all due attention. Occupied thus he passed five months until the preparations for his marriage with the nine ladies (for he had already married Vidyā) were commenced and the whole party of his 'inner' friends assembled (1152).

At the same time his 'inner' foes were put to great stress, and were at a loss what to do. On the advice of Bhavitayātā they lay concealed and waited for an opportunity. Meanwhile they employed their magical powers and succeeded in shaking Guṇadhāra's firmness of purpose. But Śadbodha again fortified him and showed him the whole army of his 'inner' friends, who acknowledged him as their lord. Thereupon the foes fled in disorder and did not halt until at a great distance, still hoping there for a lucky chance. Then Guṇadhāra's wedding with Kṣhānti and the other ladies was duly celebrated. And afterwards he married a great number of Śubhapariṇāma's daughters, experiencing thus at last that complete bliss of which Nirmala had spoken on a former occasion (1157).

When Nirmala arrived in the town, Guṇadhāra received Dīkṣhā together with Madanamanjarī, Kulandhara, and many noblemen, after he had first placed his son Janatāra on the throne. He led the life of an ascetic, and after his death he was born as a Graiveyaka-god and then as a man, and so five times alternatively as a god and as a man (1160).

(Sīmha; Mithyādarśana and Jñānāvaraṇa).

Then he was born in Dhātakīmaṇḍala as the son of Mahāgiri and Bhadrā and was called Sīmha. As a young man he turned monk and acquired the knowledge of the whole Sacred Scriptures including the complete set of the Pūrvas. He acquired great fame for his learning and was admired and praised by all. This roused Bhavitavyātā's jealousy. She gave notice to Mahāmoha's party. They assembled and arranged their plan of proceeding (1163). Sīmha was so elated by the respect paid him by all, that Śailarāja again took possession of him. In his train came Mithyādarśana (Wrong Belief) and Jñānasamvaraṇa (Obscuration of Knowledge). Soon the river Pramattatā began to flow again, and gradually the whole party of his 'inner' foes was installed in Chittavṛtti. Thus Sīmha became a

great sinner (1167). After his death he had to submit to a great number of rebirths in the various stages of life, from the lowest to the highest (1170).

(ANUSUNDARA. CONCLUSION).

Saṃsārijīva now relates his last birth. In the town Kshemapura of Sukachchhavijaya reigned King Yugandhara. His wife gave birth to a boy who was named Anusundara. After the decease of his parents he was recognized as a Chakravartin and acknowledged by all the kings of Sukachchhavijaya as their supreme lord (1172). Once he went on a tour of inspection to Sankhapura and entered with a select retinue the park Chittarama (where Saṃsārijīva is now relating the story of his life).—Here the story is interrupted in order to give information of other persons who played a part in the previous narrative.—After his death the monk Kanda was born as Mahābhadra, daughter of Bhīmaratha, King of Haripura in Sukachchhavijaya, by his wife Subhadra. Mahābhadra's elder brother Samantabhadra received Dīkshā and was in course of time made Sūri by his gurus. Mahābhadra was married to Divākara, King of Gandhapura, and receiving Dīkshā after her husband's death she became an abbess (*pravartinī*). Once she came to Ratnapura. There reigns King Magadhasena, whose wife is Sumangalā. Her daughter Sulalitā had been in a former birth Madanamanjarī, and now as before she had an aversion for all men. Hearing Mahābhadra's religious exhortations, she became so attached to her that she desired never to leave her company. This her father allowed her on condition that she should not become a nun without the permission of her parents. Though she was zealous, she learned little and comprehended less. Once Mahābhadra went to Sankhapura and lodged with the merchant Nanda. The King of that town, Śrīgarbha, was Anusundara's maternal uncle and he had married Kamalini, the maternal aunt of Mahābhadra. They had long been without children, but at last a boy was born to them under auspicious signs and he received the name Paundarika. When he was three months old, Samantabhadra, now a Kevalin came to Sankhapura and took up his abode in the park Chittarama. Mahābhadra went to see him, and while talking about Paundarika, Samantabhadra foretold that he would receive Dīkshā and become very learned in sacred lore. A few days later Sulalitā also went to the park and heard Samantabhadra praise

the good parts of Paundarika; for, he said, since his parents Kālapariṇāma and Kalapariṇati are propitious to him, he must needs possess good qualities. Sulalitā wondering over what the sage had said, was told by Mahābhadrā, that Samantabhadra was the omniscient Sadāgama, and was introduced by her to him. After a month's stay, Samantabhadra went elsewhere, ordering Mahābhadrā to watch over Paundarika (1177). When the latter had grown up, he was introduced by Mahābhadrā to Samantabhadra and became his disciple (1178).

Once while Samantabhadra was holding forth to Mahābhadrā, Sulalitā, Paundarika and a crowd of listeners, the noise of Anusundara's approaching army was heard. When asked what this might be, the sage explained: 'We are here in the bazaar Mahāvideha belonging to the town Manujagati; yonder thief is Samsārijīva. He has been brought by Dushṭāśaya and other watchmen before King Karmapariṇāma. And the King has ordered him to be executed. He is now being led to the place of execution. This is the reason for this tumult.' Sulalitā was surprised that the sage called all the familiar places by strange names and that Mahābhadrā, when she applied to her, addressed her as Agrhītasamketā and not as Sulalitā. So she stood silently musing. Mahābhadrā, however, understood the meaning of the sage's words, and the sage's intention. At his bidding she approached the thief and invited him to take refuge with the sage. On his doing so, the watchmen stood back.

Samsārijīva explained to Agrhītasamketā (otherwise called Sulalitā) that he was really the Emperor Anusundara, but had assumed the shape of a thief in order that Sumati (otherwise called Paundarika) might feel confidence in the words of Sadāgama (otherwise Samantabhadra). Then he went on to explain his 'inner theft' (1180).

Ever since his birth as Anusundara his 'inner' foes had exerted themselves to ensnare him and had succeeded only too well. He committed all kind of sins. Therefore when at the height of power he was making his tour through the empire, he was already doomed to hell. But meeting Mahābhadrā on her way to Samantabhadra, he took a sudden liking for her. And she at the same time remembered all her former existences, and exhorted him to listen to the teachings of Sadāgama (1185).

Anusundara whose 'inner' friends now got the better of their enemies, became possessed of Avadhi (knowledge), and he also remembered his former existences. In the assumed

shape of a thief he described these existences to Agrhita-samketā (1187). He explained to Paundarika (Sumati) the present situation in Chittavṛtti: the defeat of the foes and the triumph of Chāritradharma (1188).

Anusundara reassuming his natural form, told his ministers his intention to receive Dīkshā, and proclaimed his son Purandara his successor. At that moment King Śrī-garbha arrived with his female relations (1189). Anusundara reminds Sulalitā of the principal events of his life which he had told her in order to awaken her. This however had the effect of making Paundarika remember his own former existences as Kulandharā, etc., and made him resolve to receive Dīkshā. His parents also expressed their intention to take the vows. Sulalitā now was greatly afflicted that she alone did not feel moved to the same noble decision; Anusundara explained to her why she was so backward. For in her former birth as Madanamanjari she had taken the vows, but had been rather lukewarm in the practice of religious duties. He admonished her to take refuge with Sadāgama. Upon this she threw herself at the feet of Samantabhadra, and at the same moment she remembered her former births and at last became awakened to the truth. However she declared that she had promised her parents not to take the vows without their permission. Scarcely had she said this when King Magadhasena and Queen Sumangalā arrived and consented not only to her entering the order but declared that they themselves would do likewise. Magadhasena gave his kingdom to Purandara, and then all were ordained by the Sūri (1201).

After all had gone home, Anusundara entered upon a meditation; and becoming stainless he ascended to the highest heaven Sarvārthasiddhi as a Maharddhi-god.

Sulalitā grieved at the death of her spiritual guide, and when Samantabhadra consoled her he predicted that Anusundara at the end of his term of life in Sarvārthasiddhi would be born in Ayodhyā of Pushkarārdha as Amṛtasāra, son of the Gāndhāra King. After entering the order and leading a life of austerities he would at last reach final beatitude (1203). Then he explained to Paundarika what would occur in Chittavṛtti, when Amṛtasāra should have entered the order, how the party of Chāritradharma would triumph; and how Mahāmoha and his party would be utterly routed; and how Bhavitavyatā would at last be severed from the husband she had annoyed and tormented during an enormous number of existences (1206).

Sulalitā then entered upon a course of austerities in order to annihilate her Karma (1207).

Paundarika learning from the sage that meditation is an essential part of religion, related at some length what heterodox teachers had asserted with regard to this point; they agreed as to the paramount importance of meditation, but differed about the object which one should meditate upon (1211). To clear up this point the sage related the following allegory.

In our town there lived an excellent physician with a perfect knowledge of his art. His habit was faithfully to expound his Samhitā to his pupils. Now there were some bad men who seizing upon ends of sentences here and there from his lectures, proceeded to fabricate Samhitās of their own; to set up as physicians; and to cure the sick with or without success according to the greater or less agreement of their Samhitās with the true doctrine. But the true physician cured all diseases, and likewise did those who after his death kept up his shop. The true physician is the Paramēśvara, the quacks are the heterodox teachers. All systems of salvation have evolved from Jainism. Theory of meditation (1220).

Though the different sects may call him by different names, there is but One Supreme God; and though its terms may be differently expressed in different religions, there is but one true Dharma; the same holds good with regard to the highest good (1227).

Thus instructed by Samantabhadra Paundarika acquired the whole sacred Lore, and after the sage's decease he succeeded to his post. After a long and successful career as a religious teacher he appointed Dhaneśvara his successor and exhorted his disciples to acknowledge him and to follow him as their spiritual guide. He went up to the top of a mountain and there he entered Nirvāṇa (1232).

Mahābhadrā and Sulalitā also reached Moksha; their relations entered heaven; all who had listened to Anasundara's narration advanced in their religious career.

Now these persons are but types of all who enter upon the road to the highest goal. And the author hopes that his readers will likewise imitate the holy persons he has described. With an earnest exhortation the author concludes his work (1238).

INDEX OF PROPER NAMES, ALLEGORICAL PERSONS, ETC.

The figures refer to the numbers of the pages (in parenthesis) of the Contents.

Akalanka, 43.
 Akimcanya, 31.
 Akuṭilā, 9.
 Akūśalamālā, 8.
 Agṛhitassamketā, 4ff.
 Achala hūda, 33.
 Achoratā, 38, 51.
 Ajnāna, 10.
 Atattvābhiniśeṣa, 27.
 Atijaghanya, 36.
 Atyantābodha, 5.
 Adṛṣṭamūlaparyanta, 1.
 Adharma, 42.
 Adhyavasāya, 42.
 Anantānubandhin, 27.
 Anādi, 26.
 Anusundara, 53.
 Antarāya, 27.
 Apratyākhyāna, 27.
 Aprabuddha, 42.
 Apramattatā, 14.
 Apramattatva (peak), 30, 37.
 Apramāda, 14, 45.
 Abhinibodha, 31.
 Abhishvanga, 27.
 Amitaprabha, 33.
 Amṛtasāra, 55.
 Amṛtodara, 47.
 Ambarisha, 17.
 Ayodhyā, 55.
 Arā'i, 27.
 Arimardana, 19.
 Avagati, 31.
 Avadhi, 31.
 Avidyā, 26.
 Aviveka, 4.
 Avivekitā, 6, 16, 22.
 Aśubhavipāka, 36.
 Aśubhodaya, 24.
 Asaṃvyavahāra, 5.
 Ānanda, 48.
 Ānandapura, 39.
 Āyus, 27.
 Ārjava, 10, 31.
 •Āhlādamandira, 48.
 Utkṛṣṭa, 36.
 Utkṛṣṭatara, 36.

Uttama, 41, 42.
 Unmārgopadeśa, 6.
 Rju, 9.
 Rjutā, 38, 51.
 Ekākṣhanivāsa, 5.
 Kadalikā, 17.
 Kanakachūda, 15, 17.
 Kanakapura, 16, 20.
 Kanakamanjarī, 17.
 Kanakaśikhā, 33.
 Kanakaśekhara, 15.
 Kanakasundarī, 32.
 Kanakodara, 49.
 Kanda, 50.
 Kandalikā, 24.
 Kapinjalā, 17.
 Kapota, 40.
 Kapotaka, 29.
 Kamala, 38.
 Kamalasundarī, 32; 39.
 Kamalinī, 39; 53.
 Karmaparināma, 4, 25.
 Karmapāraka, 14.
 Karmavilāsa, 8.
 Kalinga, 17.
 Kaśhāya, 27.
 Kāśhānapura, 38.
 Kāmalatā, 49.
 Kāya, 45.
 Kārmanasārira, 45.
 Kālajña, 9.
 Kālaparinati, 4ff.
 Kālī, 33.
 Kudṛṣṭi, 27.
 Kundakalikā, 29.
 Kubera, 29.
 Kurūpatā, 30.
 Kulandhara, 48.
 Kuśāvarta, 15.
 Kṛpanatā, 37.
 Keralatantra, 40.
 Kevala, 31.
 Ketarī, 16;—39.
 Kollāka, 14.
 Kovida, 46.
 Kṛidānanda, 33.
 Kluṣṭamānasa, 22.
 Kṣhamā, 31.

Kahamātala, 46.
 Kshānti, 7, 51.
 Kshemapuri, 53.
 Kehitipratishṭhita, 8.
 Khalatā, 30.
 Gaganasekhara, 33.
 Gandhapura, 53.
 Gandhasamrddha, 48.
 Gātra, 41.
 Gāndhāra, 55.
 Guṇadhārana, 48.
 Gṛhīdharmā, 31, 42.
 Gotra, 27.
 Golaka, 5.
 Ghanavāhana, 43.
 Ghanasundara, 48.
 Ghrāṇa, 37.
 Chanakapura, 29.
 Chanda, 29.
 Chapdikā, 28.
 Chatura, 15.
 Chatula, 49.
 Chandana, 33.
 Chandha, 48.
 Chapala, 33.
 Chāritradharma, 31, 37ff.
 Chāru, 44.
 Chārutā, 19, 51.
 Chitta, 45.
 Chittavikshepa, 26.
 Chittavṛtti, 26ff.
 Chittasamādhāna, 31.
 Chittasaundarya, 7, 19, 51.
 Chūtamanjari, 33.
 Chhedopasthāpana, 31.
 Jaghanya, 36.
 Jaghanyatā, 22.
 Jada, 24.
 Janatārana, 52.
 Janamandira, 48.
 Jayapura, 39.
 Jayasundari, 39.
 Jayasthala, 6.
 Jarā, 30.
 Jinamatajna, 7, 19.
 Jīmūta, 43.
 Jivavīrya, 31.
 Jugupsā, 27.
 Jaina (pura), 30, 37, 42.
 Jñānasamvarana, 46, 52.
 Jñānāvarana (= Moha), 27.
 Tattvapṛitika, 1.
 Tatpakti, 24.
 Tatparināti, 5.
 Tadanubhūti, 46.
 Taddayā, 1.
 Tanniyoga, 5.
 Tapana, 32.

Tāmasachitta, 16, 25, 42.
 Tivra, 29.
 Tivramahodaya, 5.
 Tungaśikhara, 46.
 Tuchchhatā, 27.
 Tṛshnā, 26.
 Tetali, 17.
 Trikarana, 36.
 Damanaka, 41.
 Dayā, 19, 51.
 Daridratā, 30.
 Darśanāvarana, 27.
 Divākara, 53.
 Durbhagatā, 30.
 Durmukha, 15, 29.
 Dushtābhisandhi, 16, 25.
 Dushtāśaya, 22, 54.
 Drahti, 42.
 Drṣṭirāga, 27.
 Druma, 17.
 Dveshagajendra, 16, 22, 25.
 Dhanagarva, 28.
 Dhanadatta, 30.
 Dhanaśekhara, 39.
 Dhaneśvara, 29;—56.
 Dharana, 39.
 Dharātala, 36.
 Dharādharma, 21.
 Dharmaghosha, 48.
 Dharmadhyāna, 42.
 Dharmabodhakara, 1.
 Dharmasamādhī, 52.
 Dhavala, 16, —32.
 Dhavalikā, 49.
 Dhātakimandala, 52.
 Dhārāṇā, 42.
 Dhishāṇā, 36.
 Nanda, 48, 53.
 Nandana, 11;—16.
 Nandā, 6;—15.
 Nandini, 48.
 Nandivardhana, 6ff.
 Narakesarin, 22.
 Naravāhana, 21.
 Naresundari, 22.
 Narasena, 49.
 Nāma, 27.
 Nāsikā, 36.
 Nihspṛhatā, 31.
 Nīkṣhta, 42.
 Nigoda, 5.
 Nijśchārutā, 24.
 Nijasādhutā, 36.
 Nirihatā, 47, 51.
 Nirbījayoga, 43.
 Nirmala, 50.
 Nirmalachitta, 24.
 Nirvṛtti, 4ff.

Nishkaruṇā, 16.
 Nishpipāsītā, 31.
 Nishpunyaka, 1.
 Nishprakampatā, 7, 51.
 Nirada, 43.
 Niradavāhana, 47.
 Nilakantha, 39.
 Naiyāyika, 30.
 Panchākshapaśusamsthāna, 6.
 Padma, 6.
 Padmaleśyā, 52.
 Padmeśekhara, 40.
 Padmā, 43.
 Padmāvatī, 16.
 Parigraha, 46.
 Pariṇati, 36.
 Pariṇāma, 45.
 Parihāraviśuddhi, 31.
 Paśusamsthāna, 30.
 Pāpa, 10.
 Pāpabhirutā, 38, 51.
 Pāpipanjara, 30.
 Pāpodaya, 51.
 Pītalesyā, 52.
 Pūmveda, 27.
 Puṇyodaya, 6.
 Purandara, 55.
 Pushkarārdha, 55.
 Paundarika, 53.
 Prakarsha, 24.
 Praguṇā, 9.
 Prajñāviśālā, 4ff.
 Pratyākhyānavāraka, 27.
 Prabodhanarati, 12.
 Prabhākara, 16.
 Prabhāva, 8.
 Prabhāvatī, 16.
 Pramattatā, 26.
 Pravarasena, 17.
 Bakula, 39.
 Bandhumatī, 38;—39.
 Bandhula, 38.
 Bandhulā, 40.
 Bahulikā, 22, 47.
 Bārhaspatya, 30.
 Bāla, 8.
 Bālīśa, 46.
 Buddhi, 24.
 Buddhisamudra, 67.
 Budha, 34.
 Bodha, 8.
 Bauddha, 30.
 Brahmacharya, 31.
 Brahmarati, 41, 51.
 Bhanga, 17.
 Bhadrā, 52.
 Bandhusundarī, 16.
 Bhaya, 27.

Bhava, 44.
 Bhavachakra, 27, 37.
 Bhavajantu, 8.
 Bhavapāta, 27.
 Bhavāsthā, 27.
 Bhavitavyatā, 5ff.
 Bhavyapurusha, 4.
 Bhimaratha, 53.
 Bhujangatā, 37.
 Bhuvanodara, 26.
 Bhūtala, 24.
 Bhogatrāṇā, 10.
 Bhautā, 26.
 Makaradhvaja, 27.
 Magadhasena, 53.
 Matha, 45.
 Maṇiprabha, 33.
 Maṇimanjarī, 18.
 Maṇīśikhā, 33.
 Matikalitā, 28.
 Matimoha, 25.
 Mada lakandā, 11.
 Madanamanjarī, 2;—49 53.
 Madanamanjūshā, 19.
 Madanasundarī, 47.
 Madhuvārāṇa, 48.
 Madhyama, 42.
 Madhyamabuddhi, 9.
 Manahparyaya, 31.
 Manishin, 8.
 Manujagati, 4, 42, 51.
 Manda, 36.
 Manmatha, 40.
 Mayūramanjarī, 40.
 Malakshaya, 24.
 Malayamanjarī, 17.
 Malasamchaya, 24.
 Mahākalyāṇaka, 1.
 Mahāgiri, 52.
 Mahābhadrā, 53.
 Mahāmati, 22.
 Mahāmūdhātā, 27.
 Mahāmoha, 8, 16, 25ff.
 Mahāmohendra, 28.
 Mānavāvāsa, 28, 30.
 Māyā, 6, 22, 32.
 Mārgānusāritā, 37.
 Mārdava, 31.
 Māheśvara, 36.
 Mithyādarśana, 27, 52.
 Mithyābhimāna, 25, 28.
 Mīmāṃsaka, 30.
 Muktatā, 31, 41, 55.
 Mukhara, 33.
 Mugdha, 9.
 Mūdhā, 44.
 Mūdhātā, 22, 27.
 Mūrdhan, 46.

Mṛti, 30.
 Mṛdūtā, 32, 51.
 Mṛshāvāda, 22, 32.
 Meghanāda, 33.
 Maithuna, 41.
 Moha, 27.
 Yetidharma, 31, 37, 42.
 Yavana, 19.
 Yugandhara, 53.
 Yugādinātha, 34.
 Yogandhara, 18.
 Yogeśvara, 32.
 Yogya, 44.
 Yauvana, 41.
 Ratikeli, 11.
 Ratichūlā, 19.
 Ratumanmatha, 18.
 Ratilalitā, 28.
 Ratnachūḍa, 33.
 Ratnadvīpa, 39, 44.
 Ratnapura, 53.
 Ratnavatī, 16.
 Ratnaśikhā, 33.
 Ratnaśekhara, 33.
 Rāgakosarin, 8, 22, 25.
 Rājasaṁhita, 8, 22, 25, 42.
 Ripūkampaṇa, 28.
 Ripudāraṇa, 21ff.
 Ripusūdana, 38.
 Rujā, 30.
 Raudrachitta, 16, 25, 42.
 Lambanaka, 30.
 Lalana, 29.
 Laiṣṭapattā, 36.
 Lalita, 24, 29.
 Lalitapura, 28.
 Lavakū, 49.
 Lilāvati, 38.
 Leśyā, 45.
 Lokasthiti, 3.
 Lokāyata, 30.
 Lokodara, 43.
 Lolatā, 24.
 Lolāksha, 28.
 Vethara (guru), 36.
 Vedanakoṭara, 24.
 Varatā, 51.
 Varāṅga, 16.
 Varichtha, 42.
 Varenyatā, 41, 51.
 Vardhana, 30.
 Vardhamānapura, 32.
 Varyatā, 51.
 Vallarikā, 49.
 Vāsanta, 23.
 Vāsantapura, 44.
 Vāsundharā, 22.
 Vāsumatī, 39.

Vāmadeva, 32.
 Vāsava, 30.
 Vikalākshanivāsa, 6.
 Vichakhaṇṇā, 9, 24.
 Vichāra, 36, 46.
 Vijayapura, 21.
 Vitarka, 42.
 Vidura, 7.
 Vidyā, 47, 51.
 Viparyāsa, 26.
 Vipāka, 8.
 Vibudhālaya, 30.
 Vibhāṅkara, 16.
 Vibhīṣhaṇa, 12 :—29.
 Vimadhyama, 42.
 Vimarśa, 25.
 Vimala, 18, 32.
 Vimalamānasa, 42.
 Vimalamālātī, 21.
 Vimalānanā, 16.
 Vimalāloka, 1, 28.
 Viratī, 31, 51.
 Virochana, 48.
 Vilāsa, 40.
 Vīveka, 21, 29.
 Viśada-mānasa, 51.
 Viśālā, 16.
 Viśālāksha, 48.
 Vishamakūta, 17.
 Vishaya, 45.
 Vishavarāga, 27.
 Vishayābhilāsha, 8, 25.
 Vishāda, 30.
 Virasena, 18.
 Vedanīya, 27.
 Vellahala, 26.
 Vaitēdhya, 33, 48.
 Vaiśvānara, 6ff.
 Vaiśesika, 30.
 Vyavasāyavāthāna, 45.
 Sankhapura, 53.
 Satrumardana, 11.
 Sāntiśiva, 29.
 Sārdūlapura, 19.
 Śikharinī, 40.
 Śilavardhana, 18.
 Śivālaya, 45.
 Śukla tithyāna, 42.
 Śuklateśyā, 52.
 Śuklasamādhi, 52.
 Śuddhatā, 38, 51.
 Śuddhābhisaṁdhi, 32, 51.
 Śubhamānasa, 32.
 Śubhapariṇāma, 7, 19, 51.

- Śubhāvīpāka, 36.
 Śubhasundarī, 8.
 Śubhābhīprāya, 36.
 Śubhābhīsandhi, 51.
 Śubhāśaya, 42.
 Śubhodaya, 24.
 Śubhrachitta, 41, 51.
 Śubhramānasa, 51.
 Śekharāpura, 22.
 Śailarāja, 22, 52.
 Śaileśī, 43.
 Śoka, 26, 47.
 Śaucha, 31.
 Śravaṇa, 46.
 Śrīgarbha, 53.
 Śrīdhara, 21.
 Śruti, 46.
 Svetapura, 21.
 Shadgunaraktatā, 31.
 Shandhaveda, 27.
 Saṃyama, 31.
 Samsārijīva, 5.
 Samsrṣṭi, 45.
 Samsthiti, 26.
 Sanga, 46.
 Samjvalana, 27.
 Satya, 31, 37.
 Satyatā, 32, 51.
 Sadāgama, 4, 8, 9, 31, 46.
 Sadāśaya, 41, 51.
 Sadāśiva, 26.
 Sadgunaraktatā, 50.
 Sadbuddhi, 2.
 Sadbodha, 31, 37, 48.
 Sadbhāvasārātā, 31.
 Samtoṣa, 8, 25, 31.
 Sapunyaka, 3.
 Sapramoda, 48.
 Sabhījavoga, 42.
 Sāmantabhadra, 53.
 Samatā, 43.
 Samayajña, 26.
 Samarasena, 17.
 Samudradatta, 29.
 Saṃyagdarśana, 31, 37, 49.
 Sārālā, 38.
 Sāketa, 47.
 Sāgura, 39, 46.
 Sāttvikachitta, 42.
 Sāttvikamānasa, 31, 37.
 Sāmānyarūpā, 9.
 Sāmāyika, 31.
 Sāra, 31.
 Sāraguru, 36.
 Sāblāda, 43.
 Simha, 52.
 Siddhānta, 41, 42.
 Siddhārtha, 43.
 Sukachchhaviyaya, 53.
 Sudarśana, 48.
 Sudrṣṭi, 1.
 Sundaratā, 24.
 Subuddhi, 12;—41.
 Subhadrā, 53.
 Sumati, 4, 16.
 Sumangalā, 53.
 Sumālinī, 48.
 Sumukha, 29.
 Sulalitā, 53.
 Sulochana, 14.
 Susthita, 1.
 Sūkshmasamparāya, 31.
 Sornadeva, 32.
 Stabdhachitta, 22.
 Steya, 32.
 Strīveda, 27.
 Sroharāga, 27.
 Sparśana, 8.
 Sphuṭavachana, 19.
 Svakarmavivara, 1.
 Svadeha, 8.
 Svabhāva, 7.
 Svamalanichaya, 46.
 Svayogyatā, 24.
 Svarūpa, 36.
 Svānta, 41.
 Hari, 39.
 Haripura, 53.
 Hariśekhara, 39.
 Hariśchandra, 11.
 Harsha, 30.
 Hāsa, 27.
 Hirasā, 16.
 Hitajña, 44.
 Hinasattvatā, 27.
 Hīmaṃgura, 29.

APPENDIX.

*Translation of the Siddharshisūriprabandha (Chandraprabhasūri's
Prabhāvākacharita 14th Sṛga).*

1. May Siddharshi, the abode of wisdom,¹ control, and contemplation, give you prosperity; he whose works have now become the literary wealth of the Jainas on earth.

2. May protect us the mature words of Siddharshi, by meditating² on which the germs of primeval ignorance are destroyed.

3. One of whose ancestors was the powerful Suprabha, and one of whose relations was Māgha, the King of poets, gifted with the pleasing wealth of the ready-witted.³

4. I shall now narrate his life which causes the dull-witted (or ocean) to tremble, pleases the host of kings (or the mountains), and banishes all stains

5. There is the country of Gurjara, the abode of unfading prosperity, where the ravages of old age become visible only in dress, and which other well prepared princes find it difficult to conquer.

6. There is the town Śrīmāla, as it were the head of Earth crowned by the vases on the top of the temples;

7. There the palaces are adorned with pinnacles, and the main streets contain crowds of must elephants;

8. There the Jaina temples exhale fresh smoke of frankincense, and the great Rshis, free from worldly attachment, do not visit their relations⁴

9. There reigned a king, Varmalāta by name, who with the crowd of his elephants and horses⁵ had put to flight the host of his enemies, and who was able to cut his foes to the quick.

10. His minister was Suprabhadeva, a friend of the world, the seal-bearer of all transactions, who sealed up the mouth of the wicked

11. Observing the methods of whose policy the teacher

¹ Read *dhī*

² Read *upāster*.

³ Read *pratibhūvatām*

⁴ Separate in the first line *naṭam dhūpagamam*, and in the second *na bandhūpagamam*

⁵ Read *atvīya*

of the gods and Uśanas¹ remained in heaven in order to practise austerities.

12. He had two sons able to bear all burdens like unto his own shoulders; the first was Datta of famous conduct, and the second Subhaṃkara.

13. Giving his wealth to his followers and meditating on thoughts of the good Law,² Datta did not engage in misdeeds, resembling Indra by his prosperity.

14. From him Śrī did never depart, being retained,³ as one born in the water, by the net-work of the innumerable standards streaming on the top of his palace.

15. His son was Māgha, an early friend of King Bhoja, a king of the clever, the vehicle of Brāhmī (Sarasvatī), the sandalwood of virtue.

16. Who is for ever glorified by his poem *Sīsupālavadha*, which to men in the present age of the world has become the most excellent treasure of Sarasvatī.

17. Who will not praise and extol Māgha of deep thoughts whose poem like Gangā by the spray of her waves takes off the chillness of the mind?

18. Now the Sheth Subhaṃkara was the benefactor of everyone soever; even Indra was filled with joy at his extraordinary liberality praised everywhere.

19. His spouse was Lakshmi, as Lakshmi that of Viṣṇu; her virtues rendered credible the records of those world-famed wives Sitā, etc.

20. Their son, a chaplet from Paradise, who like another * Kalpadruma gave to the poor whatever they desired, acquired thereby great fame under the name of Siddha.

21. Having been married by his father to Dhanyā, a girl of a suitable family, he enjoyed sensual pleasures like a Dogundaka god.

22. In course of time he became inclined to gambling and averse to married life; for even the learned cannot overcome Karma.

23. His father and mother, his teacher, his loving relations and friends tried to keep him off from that vice, but he would not abstain from it; for passions are difficult to subdue.

24. This became a public scandal; while he was day and night under the influence of rogues who mind only such things, he abandoned the conduct of the good.

¹ Read *śāntasau yasya*.

² Read perhaps. *Dattat chitta*.

³ Read *asthita*.

^{*} Read *apara*.

25. On that vice he fixed his mind resembling a Yogin : for he bore thirst and hunger, heat and cold, and pondered [on the chances of luck]; but he was frightened by the words of the good.

26 He used to return home after midnight, respectable for none but his wife who waited for him every night.

27, 28. Once her mother-in-law shedding tears, and with faltering voice, spoke words harsh on account of their relationship to the young wife, the strength of whose body had departed by sitting up in the night, and whose constitution was impaired by domestic work :

29. Who dares to wrong you while I am (with you) ! Hence it is evident that some preoccupation makes you remiss in domestic duties.

30, 31. If your father-in-law, who has so much business to do, returns from the royal palace and finds nothing ready for the reception of the king,¹ etc., he will scold me. Therefore tell me the truth in order that I may at once remedy your distress.

32. First (Dhanyā) said it was nothing; but when her mother-in-law insisted, she replied : your son comes home after midnight; what could I do ?

33. On hearing this her mother-in-law said : Why did you not tell me this before ? I shall bring my son back to reason by kind or severe words.²

34. Now go to bed, dear child ! I shall sit up, to be sure, and shall mind everything; you need not feel unhappy.

35. The young woman agreed, and during the night the old one stood behind the door never winking, in the last watch of the night her son arrived.

36. No sooner did he call in a loud voice to open the door, but his mother sharply asked who it was that came so late in the night.

37. When he said, it was Siddha, she answered in feigned anger : I do not know this Siddha who loiters about to no purpose.

38. When Siddha asked where he should go, his mother, in order to make him come earlier next time, answered in a still harsher tone :—

39. Go there where you find an open door at this time of the night ! Are doors kept open the whole night ?

40. Siddha replied : 'All right !' and went away He

¹ *Detūcasarūdāu asajjate.*

² Perhaps *karkasūpriyāṇi* 'unkind and harsh.'

found the doors open at an upāśraya of the monks and went in there.

41. He saw in the hall, the doors of which always stand open,¹ monks engaged in various duties, a sight for men of merit only.

42, 43. There he saw the excellent monks; some who during the twilight² announced their undertakings before the sleepless master; some engaged in study, some practising different postures as the *utkaṭikāsana*, *godohikāsana*, and *vīrāsana*.

44. And he thought: these men resembling gods are well bathed and cooled in the ambrosial fountain of forbearance, they are afraid of worldly desire and long for liberation.

45. But men like myself are slaves of passion, they do not love even their gurus, swart their hopes, and lead a life the very reverse of theirs.

46. Fie on this my life which brings me dishonour in this world, and an evil existence in the next; therefore it was a blessed moment when I set my eyes on these men.

47. My mother, through being angry with me, has really benefited me in being the cause of my meeting these men; even heated milk allays bile.

48, 49. In such thoughts he stood before them and saluted them; the Jaina master gave him the benediction of Dharmalābha, and asked him who he was. He answered plainly: I am the reckless Siddha, son of Subhāṃkara, whom the mother drove away on account of my gambling.

50. 'Go to a house where the doors are open at this time of the night,' this was the lesson she gave me, and thus I came to this open door.

51. Henceforth the feet of your worship shall be my refuge: who that has found a boat, will not desire to cross the ocean?

52. The master employed his *śruta*-knowledge, and rejoiced in his heart at Siddha's fitness, when he perceived that he would become a promoter of faith (*prabhūvaka*). He then said—

53. Nobody may stay with us, without assuming our cloth, which those find it difficult to wear who, like yourself, stroll about at pleasure.

54. Keep the awful vow of chastity, so difficult for weak men; collect food after the fashion of pigeons, what is called *saṃudāna*.

¹ Item *deūra*.

² The time intermediate between two days, *śerattiya* in Prakrit, compare Uttarādhyayana xxvi, 20.

55. Frightful is the plucking out of the hair, which causes pains in the whole body; and restraint is like a ball of sand (sure to fall asunder) and very unsavoury.

56. You must bear with all sorts of speeches from low people, and with men that are a nuisance to the town; it is as if you had to chew iron grains with your teeth.

57. You must observe dreadful fasting, of two or three, and more days, and you should not, at the end of fasting, feel a liking for the good food or a disliking for the bad one, which may be given you as alms.

58, 59. Hearing these comments Siddha replied: Men who like myself are slaves of passion will get their ears, lips, noses, their arms and feet cut off; suffering from hunger they will live by begging or stealing; having no place to sleep in they are despised even by their own people.

60. Master, is restraint, which is esteemed highly by all, more difficult to bear than this wretched condition of mine? Therefore put your hand on my head!

61. "We do not take what is not given us; therefore remain here one day till we have informed the family of your father."

62. Siddha assenting and remaining there, the Sūri greatly rejoiced at having secured an obedient pupil.

63. Now in the morning Sheth Subhankara called on his son, and was alarmed that he got no answer, and more so when he observed his wife holding down her head.

64. He asked her why Siddha had not come home last night. Bent with compunction she replied, that on being reproached for his gambling her son had gone away.

65. The Sheth thought: women are rather simple minded; a man addicted to vice should not be given hot words,¹ but should gently be corrected.

66. With feigned indifference he said: My dear, you have done the right thing; what could I say about it? We merchants do not understand these things.

67. He left the house and was greatly agitated. He searched all over the town. Lo! the father's infatuation about his son!

68. Then (finding) in the hall of the ascetics his son, who, bathed in the waves of the peace of mind, presented² quite a new aspect, he spoke thus —

69. My son, when I see you now in company of the men

¹ Read *yogyo*.

² Read *gato* for *tato*.

of peace, I am sprinkled as it were with nectar, O son, even without dwelling in paradise!¹

70. 'The evil demon of gamblers, of reprobates who abandon the conduct of the virtuous, had become ascendent like unto Ketu, making my heart ache.'

71. Come, my son: your mother is anxiously waiting for you; she is somewhat afflicted by my words, and distressed on account of your running away.

72. He replied: Father, do no more mention my returning home, for my heart is bent on (worshipping) the foot-lotus of my Master!

73. Possessing the Dikshā of the Jainas I shall step on such ways only as require no redress; therefore do not trouble yourself!

74. My mother said: Go to a house with an open door! Her word had this meaning, that I should live with the men of peace.

75. If I do this as long as I live, my good breeding will not be impaired; my father, reflect well on this in your mind!

76. Then the Sheth spoke in agitation: Have you considered this matter? Who will put to use my immense riches distinguished by trade marks?

77. Amuse yourself as you like, spend as much as you desire; as long as you do not abandon good conduct, the good will praise you.

78. Your mother has but one son, and your wife has no children; they had none to rely on but you; for in this regard you cannot place much value on such an old man as myself.

79. When his father had thus spoken, Siddha whose peace of mind was firmly established, replied: Enough of tempting words, my ear is no ear for them.

80. My mind is now firmly fixed as in Brahma; therefore throw yourself down at the feet of my master and ask him to confer Dikshā on your son!

81. As Siddha importuned him very much, Subhāṅkara complied, and the Master gave him Pravrajyā.....²

82-85. After some days when austerities lasting a month had been performed, on an auspicious day when the five great vows are imposed, the good master told him the Digbandha, containing the spiritual descent³ from the beginning.

¹ Read *suta-suchyeya* and *sthitha*.

² The words left untranslated are *punya svarodaye* which I fail to understand. Perhaps *tearodaye* merit quickly getting the upper hand. Or *punyaivarodaye*.

³ *gachchhasamantam*

Listen, my son! there was once the illustrious lord Vajra. His pupil Vajrasena had four disciples: Nāgendra, Nirvṛti, Chandra, and the famous Vidyādhara. In the line of Nirvṛti there was Surāchārya, a store-house of wisdom; and his disciple am I, Gargarshi, your *guru* through Dīkṣhā.

86. You must strenuously practise, without remission, the eighteen thousand Śīlāṅgas for thereby you will be rewarded with spiritual nobility.

87. Assenting to this Siddha did severe penance and became a reader of the existing Siddhāntas.

88. He composed the Bālāvabodhinī, a commentary on the Upadeśamālā, with concentrated mind, resembling the omniscient one in the fullness of his eloquence.

89. Now there was a brother of his master, named Dākṣiṇyachandra; for his sake he composed the story of Kuvalayamālā¹, full of erotic sentiment.

90. This man ridiculed the book composed by Siddha and said. Is a new work produced by copying literally the traditional ideas?²

91. The Śāstra Samarādityacharita is praised on earth; for people bathed with the waves of its *rasa* forget hunger and thirst.

92. (You say): "My story also contains, in some degree, new matter³ and excellence of *rasa*." But your book is like one of a copyist, which makes up the the required number of copies.

93. Now Siddha the poet said: You do not cause heavy distress to my mind; for such would be the poetry in works of the ancient only.

94. How can I, a man of sluggish intellect, compete with the old Sūri in the poetry of Samarāditya, just as if a fire-fly would rival with the sun?

95, 96. Though in his mind he was thus frightened by him, the clever man composed the delightful deeply allegorical narrative, called Upamitabhavaprapanchā, in eight Prastāvas; it is easily understood at the same time that it is told, and it causes the learned to nod their heads complacently.

97. Ever since he wrote this book⁴ full of quietism, which is fit to be explained, the community gave him the title Vyākhyātr.

¹ This work does not seem to have been preserved. A large work of the same title by Pradyotanasūri has come down to us.

² The expression is rather obscure *likhitaiḥ*—*tadavasthāgamā-śharatāḥ*.

³ read *arth īpatti*.

⁴ read *grantham*.

98. He showed his work to that scoffer, who said : I told you to embody in your work such poetry (as that of Haribhadra) for your own benefit.

99. Now Siddha thought, through want of knowledge evinced in my book regarding certain particulars, I am reprov'd with ignorance, therefore of course I must study still more.

100. I have read all philosophical books, our own as well as those of our opponents, but epistemological works of the Baudhdhas are not found out of their own country.

101. With very polite words he bade farewell to his master, being anxious to go to the border countries.

102. Having consulted divination in accordance with scripture, the master¹ full of affection uttered this excellent idea.

103. Not to be satisfied with one's learning is very well ; but my son, I tell you one thing : there is this reality in the system of the Nihilists,² that it destroys the intellect.

104. The understanding may occasionally be led astray by their fallacies, and he who takes an interest in their doctrines, may turn away from his own creed.

105. You will certainly lose the merit you have acquired ; I know that by divination ; therefore do not exert yourself in this matter.

106, 107. But if you will not forego your desire to depart, let me persuade you to meet me once again. Deliver me your broom, the badge of our vows. After these words he remained silent, greatly³ afflicted in his mind.

108. Siddha, stopped both his ears and exclaimed : May there be no sin, may the evil be averted ! what man could be so ungrateful ?

109. Who would gladly exchange⁴ for heretical phrases empty-like smoke, that (creed) which has opened my mental eyes ?

110. Master, how could your grace pronounce those parting words to me ; what gentleman would desert the feet of his own master ?

111. Even if my mind should ever be clouded as if it were disordered by the poisonous Dhattūra, I certainly shall obey the command of my master.

112. After these words he made his obeisance, and went in disguise to Mahābodhi, the town of the Buddhists, with name, as he had desired.

¹ read *nāthah*

² read *satcām atra nasatrānām*

³ read *guru*

⁴ *vyūmayet-tinimayet*

113. Great was their astonishment when this man of keen intellect mastered without any difficulty their Śāstras, which baffle even the learned.

114. Their stratagem to secure him was very subtle, for who would remain indifferent when he finds a jewel which shines ¹ in the dark.

115. With many words of this sort, which raised his conceit and ambition, they took him in : as fishermen will catch fishes that are greedy.

116. His judgment was gradually distracted so much, that he took their Dīkshā, quite forgetful of the Jain religion.

117, 118. Once when the Buddhists were promoting him to the post of a teacher, he said : " Well, I must certainly visit my former teacher only once again, because I have made him such a promise. What man that is true to his word, would forget his promise ? Therefore give me leave to go there ! "

119. Thinking that it does honour even to a Buddhist to keep one's word, they dismissed him, and he went to his guru.

120. When he had come to the Upāśraya and saw the master on his throne, he said. " It does not beseem you to be placed so high. " ² And then he became silent.

121. Gargasvāmin reflected : This (remark of his) harbours an ill omen ; for certainly the words of a Jaina will not turn out wrong.

122. By the sinister effect of my planets it came about that such a good disciple and great scholar should be deceived by heretical doctrines

123. Therefore I shall by some stratagem bring him back to reason, and if I succeed therein, this happy event will have been brought about by our good fortune. No need of many words !

124. After these reflections the master rose from his chair, made him sit on it, and placed in his hands the Laṭṭavistārā, the commentary on the Chaityavandana Sūtra

125. He said " Go over this book till I come back after having performed my devotion in the temple " ³ With these words he went outside.

126. When the high-minded Siddha was reading that book, he reflected. How bad an action have I inconsiderately engaged in !

¹ read *uddhṛta* to

² read *śrīdharmā* to *śrīdharmā*

³ read *gṛha* for *gṛha*

127. Is there anybody besides myself so rash, that he would part with the jewel (of true religion) for the vile glass of the words of infidels that cheat one of one's true interest?

128. A great¹ benefactor is the illustrious Haribhadra, for he has composed this book for my benefit.

129.² The Āchārya Haribhadra is the master who caused my enlightenment in the Dharma; it is he who is ideally represented in the first Prastāva.

130. Who knowing what was to happen in the future, composed for my sake the Lalitavistara, the commentary on the Chaityavandana

131. Obeisance to Haribhadrāsūri of inconceivable powers, who counteracting the poison of bad thoughts; in his compassion found out for my benefit the nectar of good thoughts.

132. What will my master do with me who am but a semblance of a disciple? Knowing by divination what was to happen, he became my benefactor under the pretence of inviting me.

133. I shall now never cease to purify the crown of my head with the dust of his feet. I shall confess him my sins, for he is just such a master (as I require).

134. By dint of yonder book my wrong belief in the doctrines of Tathāgata has vanished, just as the mistaking of *kodrava* for *madana*³ ceases on cutting it with a knife.

135. While he was in such thoughts, the master turned in and rejoiced to see him with his eyes fixed on the book.

136. When Siddha heard the announcement of his entrance, he rose with polite haste and rubbed his head on the feet of the master.

137. He said. Master, what occasioned your mistake concerning me? Will such base people like myself erect chaityas in the time to come?

138. Bad pupils like loose teeth are lost and nasty, they are a hindrance to enjoyment, and are hateful on account of the keen pain (occasioned by) their shaking, which throws a blame on their appearance.⁴

¹ read *mahopālūri*

² The next three verses have been taken over from the Praśasti of the Upamita bh. pr. Kathā (p 1210), but here the original order of verses 130 and 131 is inverted.

³ *Kodrava* is also called *maṭanūgrāṭa*, it seems to resemble some plant called *madana*.

⁴ The intended quibble is hidden in a rather dark expression. I read *unmīlā*—

139. Under the pretext of meeting you, but really for the sake of my enlightenment, I have been summoned by you ; O master ! for this reason you have placed Haribhadra's work in my hands.

140. My wrong belief in false doctrines having vanished, I humbly ask my master to lay his hand on the back of his unworthy disciple.

141. I am guilty of a great sin by want of respect for the gods, the master, etc., therefore impose on me a penance which will prevent punishment in future births ; have pity on me !

142. Then his master, an abode of compassion and protection, with tears of joy rushing from his eyes and moistening his upper garment, spoke thus :

143. My son, do not grieve ! who will not be led astray ¹ by men, who, resembling drunkards, are besides themselves with pride for having mastered sophistic reasoning.

144. I do not think you impaired,² because you have not forgotten my words ; what man maddened with pride would remember what he had learned before, except yourself ?

145. To put on their dress may have been necessary to win their confidence ; I do not believe that in all this you are guilty of too great an error of the mind.

146. Is there in the whole Gachchha a disciple like yourself, whose understanding penetrates the difficult points of science, which have been expounded by famous teachers ? My apprehensions have been unfounded.

147. Cheering him up by these words, the master imposed a penance on him, and then installed him on his chair.

148. Then free from all attachment he left the high ground of cities, and resorted to the woods for such austerities as had been practised by holy men of old.

149, 150. Sometimes he was standing in Kāyotsarga posture resolved to endure all calamities, sometimes he carried out without twinkling a particular religious exercise, sometimes he broke fast on miserable food and thus warded off sin, sometimes he destroyed his karma by penance continued for a month and longer.

151. Observing this sort of conduct which is difficult to practise, this wise man at last put an end to his life by starvation and ascended to heaven.

152. Now Siddha, the Vyākhyāṭṛ, won renown for his

¹ read *raṁṛāṇyate*.

² read *dhūṛitām* for *dhūṛitām(?)*

universal knowledge, and vanquished the adherents of heretical systems who fancied themselves learned.

153. Shedding light like the sun on the whole Jaina system, he realized in a high degree the happiness of happiness¹ by his glorious deeds.

154. He promoted the faith² by innumerable pilgrimages and other pious acts, and possessed the greatest command of the language.

155. He was the crowning ornament of the pure house of the illustrious Suprabhaddeva, and by his inborn intellect he was a mine of criticism on the king of poets, the illustrious Māgha.³ Reflecting on his life, abandon for the sake of your welfare in both worlds the connexion with evil thoughts, which may affect you through the preponderating influence of Kali.⁴

¹ Or perhaps: 'he caused the happiness of the nirvṛtikula.'

² read *prabhūvanām kārāyan*; i.e. he became a *prabhūvaka*.

³ Dr. Klatt's MS. reads *sahajaḥ*...: 'he was a relation of Māgha, etc., but *sahaja* usually denotes a brother only.

⁴ read *Kali*—

CORRIGENDA.

(2ND—8TH PRASTĀVA).

	अथ			यु
156, 11	विषादाद्यं	...	...	विषादाद्यं
161, 4	शृणुतः	...	...	शृणुत
162, 5	द्वितीयं	...	...	द्वितीयं
162, 5	मराजेन	...	...	महाराजेन
173, 17	स भव०	...	...	सभव०
174, 7	घूर्ण०	...	...	घूर्ण०
174, 10	कातरया	...	...	कातरतया
176, 18	त्यन्ताद्यो०	...	...	त्यन्ताद्यो०
198, 10	पुत्र	...	...	पुत्रो
204, 14	मिहितं	...	...	मिहितं
206, 18	संपातः	...	...	संपातः
240, 21	भस्मनाज्या०	...	...	भस्मनाज्या०
350, 5	मन ।	...	...	मनः
„ 21	तास्ते	...	...	dele.
362, 19	पीठमू०	...	...	पीठमू०
„ 2	अयमस्याः ।	...	...	। अयमस्याः
366, 18	तातेनया०	...	...	तातेनया०
367, 22	पूर्णङ्ग	...	...	पूर्णङ्गा
375, 8	अलम०	...	...	अलम०
„ „	देवेदं	...	...	देवे
„ 22	स सन्धमं	...	...	ससन्धमं
379, 6	देवी०	...	...	देवी०
383, 19	गद्येन	...	...	गद्येन
• 387, 16	भ्यर्ष्य	...	...	भ्यर्ष्य
891, 19	इयं	...	...	इयं

	अशुद्ध		शुद्धं
403, 12	ककाट०	...	कपाट०
407, 7	वेद्या -	...	वेद्यानर -
408, 20	अत्रान्ते	...	अत्रान्तरे
409, 11	तत्समाध्या०	...	तत्समध्या०
410, 5	०करामु०	...	०करमु०
410, 21	divide भवनिर्नाश	...	पूतपापाः
411, 16	प्राप्तवन्तः	...	प्राप्तवन्तः
418, 21	०वज्जनानि	...	०वज्जनानि
421, 15	जन्तूनां	...	जन्तूनां
445, 15	यत्किंचि०	...	यत्किंचि०
447, 15	०पातेन	...	०पातेन
448, 1	खेद०	...	खेद०
449, 7	खकर्म -	...	खकर्म -
486, 4	ललिता	...	लालिता
496, 21	गुवरः	...	गुरवः
499, 21	०प्रकर्षा	...	०प्रकर्षा
504, 3	प्रियसखि	...	प्रियसखि
516, 22	कर्तुमा०	...	कर्तुमा०
519, 5	लोद्या०	...	लोद्या०
„ 20	विन्यस्त	...	विन्यस्ते
529, 2	०कोष्ट०	...	कोष्ट०
531, 18	कृतो०	...	कृतो०
538, 20	०पापसं०	...	०पापसं०
542, 4	०कर्णयं	...	०कर्णयं
544, 22	०स्रोकाध्या०	...	०स्रोकाध्या०
552, 8	सा विवे०	...	साविवे०
„ 14	द्वौमि०	...	०द्वौमि०
564, 2	पुरे	...	पुरे
567, 14	दृष्टा०	...	दृष्टा०

	अशुद्धं				शुद्धं
579, 15	वध्य०				वध्य०
584, 16	शिशरे				शिशरे
590, 4	वाचो पुक्ति०				वाचोपुक्ति०
597, 12	भाद्यं				०भाटं
601, 11	विधीयते				विधीयते
628, 14	ताम्य०				ताम्य०
636, 22	यथाहु०				यथावहु०
650, 20	०कुण्ड०				०कुण्ड०
654, 10	बलोद्वरा				बलोद्वरा
701, 15	माहपुरम्				महापुरम्
713, 15	पापाण०				पापाणु०
714, 11	भावगतं				भागवतं
720, 12	कृतावष्टम्भ०				कृतावष्टम्भः
„ 13	पुस्तः				पुरतः
726, 3	जाति०				जाति०
782, 10	निमले				विमले
783, 7	सम्य०				सम्य०
788, 7	०लात्तिचि०				०लात्ति चि०
„ 12	सुखिनो				सुखितो
748, 7	विमलास्तव०				विमलस्ताव०
767, 6	प्रलपितुं अष्टोऽहं				प्रलपितुं । अष्टोऽहं
791, 16	०मानसा				०मानसाः
841, 22	शेषता०				शेषता०
864, 22	रात्रिं दिवं				रात्रिं दिवं
951, 5	सिद्धान्तन				सिद्धान्तन
992, 15	„				„
997, 9	चारोराज्ये०				चारो राज्ञि०
1002, 3	०देकमु०				०देकं मु०
1005, 12	विज्ञातं				विज्ञातं

1036,	6	सचेदं	...	..	...	यचेदं
1047,	7	ढौक०	...	...	...	ढौक०
„	16	सुधा०	...	...	...	सुधा०
1075,	2	किंचित्ते	...	...	...	किं चित्ते
1094,	9	पञ्चा०	...	...	...	पञ्च०
1102,	10	दृष्याः	...	.	...	दृष्याः
1127,	8	०स्यदानौ	...	..	..	०स्यदानौ
„	18	न ...	...	...	...	ते
1141,	10	मानसीविद्या	..	...	...	मानसी विद्या
1142,	7	मेत्री	...	...	...	मेत्री
1166,	10	०वश्य तया	..	...	...	०वश्यतया
1224,	10	०निष्कम्प०	...	...	...	०निष्कम्प०
1239,	3	निर्वृत्ति०	...	...	...	निर्वृत्ति०

ADDENDUM.

Dr. N. Mironow, in an article on Siddharshi in "Bulletin de l'Académie Imperiale des Sciences de St.-Petersburg, 1911," adduces the following two Slokas from a Śrīchandra Kevalī-charitra :

वस्त्रङ्केषु (५९८) मिते वर्षे श्रीसिद्धिचिदिं सद्यत् ।

प्राक् प्राकृतचरित्राद्भि चरित्रं संस्कृतं व्यधात् ॥

तस्माद्गानार्थसंदोहाद्बुद्धतेयं कथात्र च ।

नूनाधिकान्यथायुक्तेर्मिथ्यादुष्कृतमस्तु मे ॥

This date must be referred to the Gupta-era as Dr. Mironow goes on to show in his paper. For on that supposition it will be equivalent to A.D. 917, or Samvat 974, thus agreeing well with the date of the composition of the Upamitabh. pr. Kathā, viz. 962, if we interpret the latter as a Vikrama date.

उपमितिभवप्रपञ्चा कथा ।

सिद्धिर्पिप्रणीता ।

नमो निर्नाशिताशेषमहामोहहिमार्त्तये ।
लोकालोकामलालोकभास्वते परमात्मने ॥ १ ॥
नमो विशुद्धधर्माय स्वरूपपरिपूर्यते ।
नमो विकारविस्तारगोचरातीत मूर्त्तये ॥ २ ॥
नमो भुवनसंतापिरागकेसरिदारिणे ।
प्रथमामृतवृत्ताय नाभेयाय महात्मने ॥ ३ ॥
नमो द्वेषगजेन्द्रारिकुम्भनिर्भेदकारिणे ।
अजितादिजिनस्तोमसिंहाय विमलात्मने ॥ ४ ॥
नमो दलितदोषाय मिथ्यादर्शनसूदिने ।
मकरध्वजनागाय वीराय विगतद्विषे ॥ ५ ॥

अथवा ॥

अन्तरङ्गं महामैत्र्यं समस्तजनतापकम् ।
दलितं लौलया येन केनचित्तं नमाम्यहम् ॥ ६ ॥
• समस्तवस्तुविस्तारविचारापारगोचरम् ।
वचो जेनेश्वरं वन्दे सूदिताखिलकल्पवम् ॥ ७ ॥

मुखेन्दोरंशुभिर्यात्रं या विभर्त्ति विकस्वरम् ।
 करे पद्ममचिन्त्येन धाम्ना तां नौमि देवताम् ॥८॥
 परोपदेशप्रवणो मादृगोऽपि प्रजायते ।
 यत्प्रभावान्नमस्तेभ्यः सद्गुरुभ्यो विशेषतः ॥९॥
 इत्थं हतनमस्कारः शान्तविघ्नविनायकः ।
 विवचितार्थप्रस्तावं रचयिष्ये निराकुलः ॥१०॥
 दहातिदुर्लभं प्राप्य मानुष्यं भव्यजन्तुना ।
 ततः कुलादिसामघौमासाद्य शुभकर्मणा ॥११॥
 हेयं हानोचितं सर्वं कर्त्तव्यं करणोचितम् ।
 स्थाय्यं स्थाघोचितं वक्ष्ये श्रोतव्यं श्रवणोचितम् ॥१२॥
 यत् किञ्चिच्चित्तमालिन्त्यकारणं मोक्षवारणम् ।
 मनोवाक्कायकर्मैह हेयं तत्सुहितैषिणा ॥१३॥
 हारनीहारगोचीरकुन्देन्दुविशदं मनः ।
 कृतं यत् कुरुते कर्म कर्त्तव्यं तन्मनीषिणा ॥१४॥
 स्थापनीयः पुनर्नित्यं विशुद्धेनान्तरात्मना ।
 त्रिषोक्तनाथस्तद्धर्मा ये च तत्र व्यवस्थिताः ॥१५॥
 श्रोतव्यं भावतः सारं श्रद्धाशंशुद्धबुद्धिना ।
 निःशेषदोषमोषाय वचः सर्वज्ञभाषितम् ॥१६॥
 तद्वचं प्रसृतं तावत्तदेव जगते हितम् ।
 श्रोतव्यमिति संचिन्त्य वचः सर्वज्ञभाषितम् ॥१७॥
 ततस्तदनुसारेण महामोहादिस्त्रिद्विनी ।
 निर्दिष्टभवविस्तारा कथेयमभिधास्यते ॥१८॥

तथाहि ॥

पञ्चाश्रवमहादोषा द्वयीकाणां च यच्चकम् ।
महामोहयुतानां च कषायाणां चतुष्टयम् ॥१८॥
मिथ्यात्तरागद्वेषादिरूपं यच्चान्तरं वक्ष्यम् ।
तद्दोषावेदकं सर्वं वचः सर्वज्ञभाषितम् ॥१९॥

तथा ॥

ज्ञानदर्शनचारिचसंतोषप्रशमात्मकम् ।
तपःसंयमसत्यादिभटकोटिषमाकुलम् ॥२०॥
यच्चान्तरं वक्ष्यं तस्य गुणसंभारगौरवम् ।
वर्णयत्येव जैनेन्द्रं वचनं हि पदे पदे ॥२१॥

तथा ॥

एकेन्द्रियादिभेदेन दुःखरूपमनन्तकम् ।
भवप्रपञ्चं जैनेन्द्रं वचनं कथयत्यक्षम् ॥२२॥
अतस्त्वां भित्तिमाश्रित्य मादृशेनापि जल्पितम् ।
वाक्यं जैनेन्द्रसिद्धान्तनिश्चयन्द इति भाष्यताम् ॥२३॥

इह च ॥

अर्थं कामं च धर्मं च तथा संकीर्णरूपताम् ।
आश्रित्य वर्त्तते लोके कथा तावच्चतुर्विधा ॥२४॥
सामादिधातुवादादिहृत्थादिप्रतिपादिका ।
अर्थोपादानपरमा कथार्थस्य प्रकीर्तिता ॥२५॥
सा क्षिप्रचित्तहेतुत्वात्पापसंबन्धकारिका ।
तेन दुर्गतिवर्त्तन्याः प्रापणे प्रवणा मता ॥२६॥

कामोपादानगर्भार्था वयोदाचिष्टसूचिका ।
 अनुरागेङ्गिताद्युत्था कथा कामस्य वर्णिता ॥२८॥
 सा मल्लोमसकामेषु रागोत्कर्षविधायिका ।
 विपर्यासकरौ तेन हेतुभूतैव दुर्गतेः ॥२९॥
 दयादानक्षमाद्येषु धर्माङ्गेषु प्रतिष्ठिता ।
 धर्मापादेयतागर्भा बुधैर्धर्मकथोच्यते ॥३०॥
 सा शुद्धचित्तहेतुत्वात्पुण्यकर्मविनिर्जरे ।
 विधत्ते तेन विज्ञेया कारणं नाकमोक्षयोः ॥३१॥
 चिद्वर्गसाधनोपायप्रतिपादनतत्परा ।
 यानेकरससारार्था सा संकीर्णकथोच्यते ॥३२॥
 चिदाभिप्रायहेतुत्वाद्नेकफलदायिका ।
 विदग्धताविधाने च सा हेतुरिव वर्तते ॥३३॥
 श्रोतारोऽपि चतुर्भेदास्तासां सन्तीह मानवाः ।
 तेषां संवेपतो वक्ष्ये लक्षणं तन्निबोधत ॥३४॥
 मायाशोकभयक्रोधलोभमोहमदान्विताः ।
 ये वाञ्छन्ति कथामार्थौ तामसास्ते नराधमाः ॥३५॥
 ये रागयस्तमनसो विवेकविकला नराः ।
 कथामिच्छन्ति कामस्य राजसास्ते विमध्यमाः ॥३६॥
 मोक्षकांचैकतानेन चेतसामिलयन्ति ये ।
 शुद्धां धर्मकथामेव सात्विकास्ते नरोत्तमाः ॥३७॥
 ये लोकद्वयसापेक्षाः किञ्चित्स्वत्वयुता नराः ।
 कथामिच्छन्ति संकीर्णां ज्ञेयास्ते वरमध्यमाः ॥३८॥

तत्रैवं स्थिते ॥

रजस्तमोनुगाः सत्त्वाः स्वयमेवार्थकामयोः ।

रज्यन्ते धर्मशास्त्रारमवधूय निवारकम् ॥३८॥

रागद्वेषमहाभोहरूपं तेषां शिखिचयम् ।

अर्थकामकथासर्पिराज्जत्या वर्द्धते परम् ॥४०॥

केकायितं मयूराणां यथोत्कण्ठकवर्द्धनम् ।

पापेषु वर्द्धितोत्साहा कथा कामार्थयोस्तथा ॥४१॥

कथां कामार्थयोस्तस्मान्न कुर्वीत कदाचन ।

कः क्षते चारनिक्षेपं विदधीत विचक्षणः ॥४२॥

परोपकारशीलेन कर्त्तव्यं तन्मनोषिणा ।

हितं समस्तजन्तुभ्यो येनेह स्यादमुच्यते ॥४३॥

तेन यद्यपि लोकानामिष्टा कामार्थयोः कथा ।

तथापि विदुषा त्याज्या येन पर्यन्तदारुणा ॥४४॥

तदेतदवगम्य ॥

इहामुच्यते जन्तूनां सर्वेषाममृतोपमाम् ।

शुद्धां धर्मकथां धन्याः कुवन्ति हितकाम्यया ॥४५॥

आक्षेपकारणीं मत्वा संकीर्णमपि सत्कथाम् ।

मार्गावतारकारित्वात् केचिदिच्छन्ति स्वरयः ॥४६॥

किञ्चात्र यो यथा जन्तुः शस्यते बोधभाजनम् ।

कर्तुं तथैव तद्बोध्ये विधेयो हितकारिभिः ॥४७॥

नचादौ सुगधवुद्धीनां धर्मो ममसि भाषते ।

कामार्थकथनात्तेन तेषामाक्षिप्यते मगः ॥४८॥

आचिन्तास्तो ततः शक्या धर्मं प्राश्चितुं नराः ।

विचेपदारतस्तेन संकीर्णं सत्कथोच्यते ॥४८॥

तस्मादेषा कथा शुद्धधर्मस्यैव विधास्यते ।

भजन्तौ तद्गुणापेक्षां क्वचित्संकीर्णरूपताम् ॥५०॥

अन्यच्च ॥

संस्कृता प्राकृता चेति भाषे प्राधान्यमर्हतः ।

तत्रापि संस्कृता तावदुर्विदग्धद्वि स्थिता ॥५१॥

बालानामपि सद्बोधकारिणी कर्णपेशला ।

तथापि प्राकृता भाषा न तेषामपि भासते ॥५२॥

उपाये सति कर्त्तव्यं सर्वेषां चित्तरञ्जनम् ।

अतस्तदनुरोधेन संस्कृतेयं करिष्यते ॥५३॥

न चेयमतिगूढार्थां न दीर्घैर्वाक्यदण्डकैः ।

न चाप्रसिद्धपर्यायैस्तेन सर्वजनोचिता ॥५४॥

कथाशरीरमेतस्या नामैव प्रतिपादितम् ।

भवप्रपञ्चो व्याजेन यतोऽस्यामुपमीयते ॥५५॥

यतोऽनुभूयमानोऽपि परोच इव लक्ष्यते ।

अयं संसारविस्तारस्ततो व्याख्यानमहर्ति ॥५६॥

अथवा ॥

भ्रान्तिव्यामोहनाशाय सतिबीजप्रबोधनम् ।

कथार्थसंग्रहं कृत्वा शरीरमिदमुच्यते ॥५७॥

दिविधेयं कथा तावदन्तरङ्गा तथेतरा ।

शरीरमन्तरङ्गायास्तवेदमभिधीयते ॥५८॥

प्रस्तावास्तावदष्टाच विधास्यन्ते परिष्कृताः ।

प्रत्येकं तेषु वक्तव्यो योऽर्थस्तं मे निबोधत ॥ ५८ ॥

प्रस्तावे प्रथमे तावन्निबद्धा येन हेतुना ।

इयं कथा मयेदृच्छा स हेतुः प्रतिपाद्यते ॥ ६० ॥

द्वितीये भव्यपुरुषो मानुष्यं प्राप्य सुन्दरम् ।

यथात्महितजिज्ञासुः समासाद्य सदागमम् ॥ ६१ ॥

तदन्तिकस्थः संसारिजीवस्य चरितं यथा ।

श्रुत्वागृहीतसंकेताव्याजात्तेनैव सूचितम् ॥ ६२ ॥

तिर्यग्ब्रह्मव्यतावद्धं सार्द्धं प्रज्ञाविशालया ।

विचारयति निःश्रेयं तदिदं प्रतिपाद्यते ॥ ६३ ॥

कुलकम् ॥

तथा तृतीयप्रस्तावे हिंसाक्रोधवशानुगः ।

स्पर्शनेन्द्रियमूढस्य यथा दुःखैर्विबाधितः ॥ ६४ ॥

संसारिजीवः संसारे भ्रष्टो मानुष्यजन्मतः ।

इदं संसारिजीवस्य सुखेनैव निवेद्यते ॥ ६५ ॥

पुष्पम् ॥

पुनश्चतुर्थप्रस्तावे मानजिज्ञानृतेषु भोः ।

रक्तः संसारिजीवोऽसौ यथा दुःखैः प्रपीडितः ॥ ६६ ॥

भृशयानन्तसंसारमपारं दुःखपूरितः ।

यथा भ्रान्त इदं सर्वं सविशेषं निगद्यते ॥ ६७ ॥

पुष्पम् ॥

प्रस्तावे पञ्चमे त्वच विपाकः स्तेयमाययोः ।

उक्तः संसारिजीवेन तथा प्राणेन्द्रियस्य च ॥६८॥

तथाच षष्ठप्रस्तावे लोभमैथुनचक्षुषाम् ।

विपाको वर्ण्यते तेन योऽनुभूतः पुरात्मना ॥६९॥

युग्मम् ॥

प्रस्तावे सप्तमे सर्वं महामोहविजृम्भितम् ।

परिग्रहस्य ओचेण सहितस्येह वर्णितम् ॥७०॥

किंतु ॥

तृतीयात्सप्तमं यावदत्र प्रस्तावपञ्चके ।

तस्य संसारिजीवस्य यद्वृत्तान्तकदम्बकम् ॥७१॥

तत्किञ्चित्तस्य संपन्नं किञ्चिदन्यैर्निवेदितम् ।

तथापि तत्प्रतीतत्वात्सर्वं तस्येति वर्णितम् ॥७२॥

युग्मम् ॥

अष्टमे मौलितं सर्वं प्रस्तावे पूर्वसूचितम् ।

तेन संसारिजीवेन विहितं चात्मने हितम् ॥७३॥

तस्य संसारिजीवस्य वृत्तं भवविरञ्जनम् ।

आकर्ष्य भव्यपुरुषः प्रबुद्ध इति कथ्यते ॥७४॥

तथा संसारिजीवेन भूयो भूयः प्रचोदिता ।

बुद्धागृहीतसंकेता कृच्छ्रेणातिनिवेद्यते ॥७५॥

आसाद्य निर्मलाचार्ये केवलासोकभास्करम् ।

समस्तोऽप्यात्मवृत्तान्तः षष्ठः श्रियोऽवधारितः ॥७६॥

तथा सदागमादुच्चैर्भूयो भूयः स्थिरीकृतः ।

संजातावधिना तेन ततोऽयं प्रतिपादितः ॥३७॥

अन्यच्च ॥

इहान्तरङ्गलोकानां ज्ञानं जन्तो गमागमम् ।

विवाहो बन्धुतेत्यादि सर्वलोकस्थितिः कृता ॥३८॥

सा च दुष्टा न विज्ञेया यतोऽपेक्ष्य गुणान्तरम् ।

उपमाद्वारतः सर्वा बोधार्थं सा निवेदिता ॥३९॥

यतः ॥

प्रत्यक्षानुभवात्सिद्धं युक्तितो यच्च दुष्यति ।

सत्कल्पितोपमानं तत्सिद्धान्तेऽप्युपलभ्यते ॥४०॥

तथाहि यथावश्यकं ॥

साधेपं मुद्गगैलस्य पुष्कलावर्नकस्य च ।

स्यद्धां सर्पास्य कोपाद्या नागदन्तकथानके ॥४१॥

तथा ॥

पिण्डैषणायां मत्स्येन कथितं निजचेष्टितम् ।

उत्तराध्ययनेष्वेवं संदिष्टं शुष्कपत्रकैः ॥४२॥

अतस्तदनुसारेण सर्वं यदभिधास्यते ।

अत्रापि युक्तियुक्तं तद्विज्ञेयमुपमा यतः ॥४३॥

तदेतदन्तराङ्गायाः शरीरं प्रतिपादितम् ।

बहिरङ्गकथायाम् शरीरमिदमुच्यते ॥४४॥

• पूर्वविदेहे मन्मेरोः सुकच्छविजयप्रभुः ।

चेमपुर्यां समुद्रतथक्रवर्त्यनुसुन्दरः ॥४५॥

स च स्वायुष्कपर्यन्ते निजदेशदिदृचया ।
 विनिर्गतो विलासेन प्राप्तः शंखपुरेऽन्यदा ॥८६॥
 तत्र चित्तरणोद्याने मनोनन्दननामके ।
 जैने समन्तभद्राख्याः सूरयो भवने स्थिताः ॥८७॥
 अभ्युच्च तत्समीपस्था महाभद्रा प्रवर्त्तिनी ।
 तथा सुललिता नाम राजपुत्री सुमुग्धिका ॥८८॥
 तथान्यः पौण्डरीकाख्यः समीपे राजदारकः ।
 आसीत्समन्तभद्राणां तदा संसृज्य पुष्कला ॥८९॥

ततश्च ॥

कृतभूरिमहापापं दृष्ट्वा तं चक्रवर्त्तिनम् ।
 ज्ञानालोकेन ते धीराः सूरयः प्राञ्जरीदृशम् ॥९०॥
 यस्य कोलाहलो लोके श्रूयते नीयतेऽधुना ।
 संसारिजीवनामायं तस्करो बध्यधामनि ॥९१॥
 एतत्सूरेर्वचः श्रुत्वा महाभद्रा व्यचिन्तयत् ।
 कश्चिन्नरकगम्येष जीवो योऽवर्णिं सूरिभिः ॥९२॥
 ततः सा कक्षोपेता तत्समीपमुपागता ।
 तद्दर्शनाच्च संज्ञातं ज्ञानं तस्य स्वगोचरम् ॥९३॥
 ततो विज्ञाय वृत्तान्तं तस्कराकारधारकः ।
 भूत्वा वैक्रियलब्ध्यामौ तया सार्द्धं समागतः ॥९४॥
 ततः सा राजपुत्री तं पप्रच्छ विहितादरम् ।
 अग्रेषचौर्यवृत्तान्तं सोऽप्युक्तमेव सूरिणा ॥९५॥

भवप्रपञ्चमात्मीयं तस्या बोधविधित्वया ।

उपमाद्वारतः प्राह तीव्रं संवेगकारणम् ॥८६॥

श्रुत्वा च तं प्रबुद्धोऽसौ लघुकर्मतया स्वयम् ।

पौण्डरीकः क्षणादेव प्रसंगश्रवणादपि ॥८७॥

सा पुनः कथितेऽप्युच्चैः प्राचीनमलदोषतः ।

श्रवणमाणा तेनैव भूयो भूयः प्रचोदिता ॥८८॥

अथ कृच्छ्रेण साप्येवं प्रबुद्धा विहितं ततः ।

सर्वैरेवात्मनः पथं गतानि च शिवास्तथम् ॥८९॥

कथाशरीरमेतच्च धारणीयं स्वमानसे ।

प्रस्तावे चाष्टमे सर्वमिदं व्यक्तीभविव्यति ॥९०॥

एवं स्थिते ॥

यतः सर्वज्ञसिद्धान्तवचनामृतसागरात् ।

निथन्दविन्दुभृतेयमाकृष्टा परमार्थतः ॥९१॥

ततो दुर्जनवर्गोऽस्याः श्रवणं नाप्नुमर्हति ।

कालकूटविषं नैव युज्यतेऽमृतविन्दुना ॥९२॥

अतो दुर्जनवर्गस्य नेह दोषविचारणम् ।

क्रियते पापकारिण्या पापानां कथयाप्यलम् ॥९३॥

सुतोऽपि दुर्जनः काव्ये दोषमेव प्रकाशयेत् ।

निन्दितस्तु विशेषेण युक्तातोऽस्यावधीरणा ॥९४॥

अथवा ॥

• निन्दायामात्मदौर्जन्यं स्तुवेऽप्यनृतभाषणम् ।

भवेदुर्जनवर्गस्य ततो युक्तापकर्षणा ॥९५॥

ततोऽस्यालघुकर्माणः चीरनीरधिसंनिभाः ।

गम्भीरहृदया भव्याः सज्जनाः श्रवणोचिताः ॥६॥

तेषामपि न कर्त्तव्या निन्दा नापि प्रशंसनम् ।

मौनमेव परं श्रेयस्तत्त्वेदं हन्त कारणम् ॥७॥

तन्निन्दाया महापापमनन्तगुणशालिनाम् ।

स्तवोऽपि दुष्करस्तेषां मादृशैर्जडबुद्धिभिः ॥८॥

किंच ॥

श्रुता अपि ते काव्ये पश्यन्ति गुणमञ्जसा ।

दोषामाच्छादयन्त्येवं प्रकृतिः सा महात्मनाम् ॥९॥

अतस्तेषां स्तवेनालं केवलं ते महाधियः ।

अभ्यर्थनीयाः श्रवणे तेनेदमभिधीयते ॥१०॥

भो भव्याः सुमनीभूय कर्णं दत्वा निबोधत ।

यूयं मदनुरोधेन वक्ष्यमाणं मया क्षणम् ॥११॥

अनन्तजनसंपूर्णमस्ति लोके सनातनम् ।

अदृष्टमूलपर्यन्तं नाम किञ्चिन्महापुरम् ॥१२॥

तच्च कौटुम्भम् ॥

अभ्रोत्तुङ्गमनोहारिसौधपङ्क्तिसंकुलम् ।

अलम्बमूलपर्यन्तं दृष्टमार्गविराजितम् ॥१३॥

अपारैर्भूरिविस्तारेणानापण्यैः प्रपूरितम् ।

पण्यानां मूल्याभृताभिराकीर्णै रत्नकोटिभिः ॥१४॥

विचित्रविचित्रिन्यासेर्भाजते देवमन्दिरे ।

आचिन्मयालहृदयेनिंयलीकृतस्तोचनैः ॥१५॥

श्रीतोष्णदंशमशकक्षुत्पिपासाद्युपद्रवैः ।

बाध्यमानो महाघोरनारकोपमवेदनः ॥२७॥

रूपासदं सतां दृष्टो ह्यास्यस्थानं समानिनाम् ।

बाह्यानां क्रीडनावामो दृष्टान्तः पापकर्मणाम् ॥२८॥

अन्येऽपि बहवः सन्ति रोरान्तव महापुरे ।

केवलं तादृशः प्रायो नास्ति निर्भाग्यशेखरः ॥२९॥

तस्य तस्य गृहे लक्ष्ये भिचामित्यादि चिन्तयन् ।

ध्यानमापूरयन् रौद्रं विकल्पाश्रुलमानसः ॥३०॥

स किञ्चिन्नैव लभते केवलं परिताप्यति ।

कदन्नलेशमात्रं तु राज्यवत्प्राप्य तुष्यति ॥३१॥

अवज्ञया जनैर्दत्तं भुञ्जानस्तत्कदन्नकम् ।

शक्नादपि बिभेत्युच्चैरयमेतद्गृहीयति ॥३२॥

दक्षिणेनापि नैवास्य बुभुक्षा वर्द्धते परम् ।

जीर्यन्तत्पौडयत्येनं हत्वा वातविस्फुरिकाम् ॥३३॥

अन्यच्च सर्वरोगाणां निदानं तदुदाहृतम् ।

तदेव पूर्वरोगाणामभिवृद्धिकरं परम् ॥३४॥

स च तन्मन्यते चारु वराकोनान्यदीक्षते ।

सुखादुभोजनास्त्रादो न स्वप्नेऽप्यस्य गोचरः ॥३५॥

सप्तावचेषु गेहेषु नानाकारासु वीथिषु ।

वज्रशक्त्यपुरं तेन भ्रान्तमयान्तपेतमा ॥३६॥

एवं पर्यटतस्तस्य महापापहतात्मनः ।

न शायते कियान् कासो दुःखस्तस्य संचितः ॥३७॥

अथ तत्र पुरे राजा सुस्थितो नाम विश्रुतः ।
 समस्तसत्त्वसंघस्य स्वभावादतिवत्सलः ॥ ३८ ॥
 अटायमानोऽसौ रक्डः संप्राप्तस्तस्य मन्दिरम् ।
 स्वकर्मविवरो नाम तत्रास्ते दारपालकः ॥ ३९ ॥
 स दारपालस्तं रोरं दृष्ट्वातिकरुणास्पदम् ।
 प्रावेशयत् क्षपालुत्वादपूर्वं राज्यमन्दिरम् ॥ ४० ॥

तच्च कौटुम्बम् ॥

रत्नराशिप्रभाज्वालेस्तमोवाधाविवर्जितम् ।
 रत्नानूपुराद्युत्थभूषणारावसुन्दरम् ॥ ४१ ॥
 देवपद्मांशुकोष्णोषलोत्तमौक्तिकमात्मिकम् ।
 ताम्बूलस्तान्निताग्रेष्वलोकवक्त्रमनोहरम् ॥ ४२ ॥
 विचित्रभक्तिविन्यासैर्गन्धोदुरसुवर्णकैः ।
 आकीर्णं प्राङ्गणं मान्यैः कक्षाशिकुलगीतिभिः ॥ ४३ ॥
 विलेपनविमर्देन कर्दमोत्तमभूमिकम् ।
 प्रहृष्टमन्त्रमन्दोद्वादितानन्दमर्दलम् ॥ ४४ ॥
 अन्तर्ज्वलन्महातेजःप्रलयोभूतशुभिः ।
 सहिःप्रशान्तव्यापारै राजवृन्दैरधिष्ठितम् ॥ ४५ ॥
 माषात्भूतजगशेष्टैः प्रज्ञावज्ञातवेरिकैः ।
 समस्तगौतिशाम्भोजैर्मन्त्रिभिः परिपूरितम् ॥ ४६ ॥
 पुरः परेतभक्तारं येऽभिधीय्य रणाङ्गणे ।
 न पुष्पिणि महायोधास्तेरसंख्येभिर्वेषितम् ॥ ४७ ॥

कोटीकोटीः पुराणां ये पालयन्ति निराकुलाः ।

ग्रामकरानसंख्यांश्च व्याप्तं तादृग्नियुक्तकैः ॥४८॥

येऽत्यन्तवत्सला भर्तुर्गाढं विक्रमशालिनः ।

आकीर्णं तादृगैरन्तः स्फुरिभिस्तलवर्गिकैः ॥४९॥

प्रमत्तप्रमदालोकनिवारणपरायणैः ।

निवृत्तविषयासंगे राजते स्मविराजनैः ॥५०॥

अनेकभटसंघातैराकीर्णं तत्समंततः ।

लसद्विलासिनीसार्यैर्निर्जितामरधामकम् ॥५१॥

कलकण्ठैः प्रयोगज्ञैर्गायद्भिर्गायनैः परैः ।

वीणावेणुरवोन्मिश्रैः श्रोत्रानन्दविधायकम् ॥५२॥

विचित्रचित्रविन्यासैश्चिन्ताक्षेपविधायिभिः ।

सद्रूपैरतिसौन्दर्यान्निखलीकृतलोचनम् ॥५३॥

चन्दनागरुकर्पूरमृगनाभिपुरःसरैः ।

अतिगन्धोद्गुरैर्द्रव्यैर्ग्राणमोदनकारणम् ॥५४॥

कोमलांशुकत्व्यादिललनालोकयोगतः ।

स्पर्शप्रमुदिताग्नेपतद्योग्यजनवृन्दकम् ॥५५॥

मनःप्रीतिममुत्पादकारणै रसनोत्सवैः ।

स्वस्थीभृताखिलप्राणिमंघातं भोजनैः परैः ॥५६॥

समस्तेन्द्रियनिर्वाणकारणं वीक्ष्य तत्त्वतः ।

स रक्छयिन्त्यत्येवं किमेतदिति विस्मितः ॥५७॥

योन्मादत्वाच्च जानाति विशेषं तस्य तत्त्वतः ।

तथापि हृदयाकूते स्फुरितं लब्धचेतसः ॥५८॥

पदिदं दृश्यते राजभवनं सततोत्सवम् ।

दारपालप्रसादेन न मया दृष्टपूर्वकम् ॥५८॥

अहं हि वज्रगः पूर्वमस्य दारि परिभ्रमम् ।

दारपालैर्महापापैः प्राप्तः प्राप्नो निराकृतः ॥५९॥

सत्यं निष्पुण्यकोऽस्मीति येनेदं देवदुर्लभम् ।

न दृष्टं प्राग् न चोपायो दर्शनार्थं मया कृतः ॥६०॥

कदाचिच्चैव मे पूर्वं मोक्षोपहतचेतसः ।

जिज्ञासामाचमय्यासीत् कौटूशं राजमन्दिरम् ॥६१॥

निर्भाग्यस्यापि कृपया चित्ताद्धादविधायकम् ।

अयं मे परमो बन्धुर्चेनेदं दर्शितं मम ॥६२॥

एते धन्यतमा लोकाः सर्वदन्दविवर्जिताः ।

प्रदष्टचित्ता भोदन्ते सततं येऽत्र मन्दिरे ॥६३॥

यावत्स चिन्तयत्येवं द्रुमको लभ्यतेतनः ।

तावद्यत्तत्र संपन्नं तदिदानीं निबोधत ॥६४॥

प्रासादशिखरे रम्ये सप्तमे भूमिकातले ।

तथास्तौ लीलयासीनः स राजा परमेश्वरः ॥६५॥

अधस्तादर्जितं तत्सर्वं नानाव्यापारमञ्जसा ।

मगरं सततानन्दं समन्तादवलोकयन् ॥६६॥

न किञ्चिन्नगरे तत्र बहिष्य खलु वर्तते ।

वस्तु यत्र भवेद्दृष्टेर्गाचरस्तस्य पश्यतः ॥६७॥

अतः प्रविष्टं तं रोरं गाढवीभक्तदर्शनम् ।

महारोगभराक्रान्तं शिष्टानां कष्टास्यदम् ॥६८॥

कारुण्यादिव राजेन्द्रः स महात्मा मलेक्षणः ।
 खट्वृष्टिचृष्टिपातेन पूतपापमिवाकरोत् ॥७०॥
 धर्मबोधकरो नाम महानसनियुक्तकः ।
 स राजदृष्टिं तां तत्र पतन्तीं निरवर्णयत् ॥७१॥
 अथासौ चिन्तयत्येव तदा साकूतमानसः ।
 किमेतदद्भुतं नाम सांप्रतं दृश्यते मया ॥७२॥
 यस्य दृष्टिं विशेषेण ददाति परमेश्वरः ।
 तूर्णं त्रिभुवनस्यापि स राजा जायते नरः ॥७३॥
 अयं तु द्रुमको दीनो रोगयस्तशरीरकः ।
 अलक्ष्मीभाजनं मूढो जगदुद्वेगकारणम् ॥७४॥
 आलोच्यमानोऽपि कथं पौर्वापर्येण युज्यते ।
 तदस्योपरि पातोऽयं स दृष्टेः पारमेश्वरः ॥७५॥
 ऊं ज्ञातमेष एवात्र हेतुरस्य निरीक्षणे ।
 स्वकर्मविवरेणात्र यस्मादेष प्रवेशितः ॥७६॥
 स्वकर्मविवरस्यायं नापरौचितकारकः ।
 तेनायं राजराजेन सम्यग्दृष्ट्या विलोकितः ॥७७॥
 अन्यच्च पक्षपातोऽत्र भवने यस्य जायते ।
 परमेश्वरपादानां स प्रियत्वं प्रपद्यते ॥७८॥
 अयं च नेषरोगेण नितरां परिपीडितः ।
 एतद्दिदृक्षयात्यर्थमुन्निषत्येव लोचने ॥७९॥
 दर्शनादस्य महसा गाढवीभत्सदर्शनम् ।
 प्रमोदाद्दर्शनं मन्ये सभते दर्शनीयताम् ॥८०॥

रोमाञ्चयति चाङ्गानि धूलौधूसरितान्ययम् ।
 ततोऽतुरागो जातोऽस्य भवने तेन वीक्ष्यते ॥८१॥
 तदयं द्रमकाकारं बिम्बाणोऽप्यधुना स्फुटम् ।
 राजावलोकनादेव वस्तुत्वं प्रतिपश्यते ॥८२॥
 इत्याकलय्य तस्यासौ करुणाप्रवणोऽभवत् ।
 सत्यं तच्छ्रूयते लोके यथा राजा तथा प्रजाः ॥८३॥
 अथाद्रवशान्तूर्णं तस्य मूलमुपागमत् ।
 एष्टेहि दीयते तुभ्यमित्येवं तमवोचत ॥८४॥
 कदर्शनार्थमायाताः पद्माक्षगाः सुदारुणाः ।
 दुर्दान्तडिम्भा ये तस्य दृष्ट्वा तं ते पलायिताः ॥८५॥
 भिचावरोचिते देशे स तं नीत्वा प्रयत्नतः ।
 धर्मबोधकरस्तस्यै दानाय जनमादिशत् ॥८६॥
 अथास्ति तद्व्या नाम दुहिता तस्य सुन्दरा ।
 सा तद्वचनमाकर्ण्य संभ्रमेण समुत्थिता ॥८७॥
 समस्तगदनिर्णाशि वर्षोजःपुष्टिवर्द्धनम् ।
 सुगन्धि सुरभं द्विगुणं देवैरप्यतिदुर्लभम् ॥८८॥
 महाकल्याणकं नाम परमान्नं मनोहरम् ।
 सा तदादाय वेगेन तत्समीपमुपागता ॥८९॥
 इतश्च नीयमानोऽसौ द्रमकः पर्यचिन्तयत् ।
 तुच्छाभिप्रायव्रतः शंकयाकुलमानसः ॥९०॥
 यदयं मां समाह्वय पुरुषो नयति स्वयम् ।
 भिचार्यं किल भवेत्तत् सुन्दरं मम भाषते ॥९१॥

भिलायाः पूरितप्रायमिदं हि घटकर्परम् ।
 तदेष विजने नीत्वा नूनमुदात्तयिष्यति ॥८२॥
 तत् किं नश्यामि सहसा भव्याम्युपविश्य वा ।
 न कार्यं भिषयेत्युक्त्वा यदा गच्छामि सत्वरम् ॥८३॥
 इत्यनेकविकल्पैश्च भयं तस्य विवर्द्धते ।
 तदग्राक्षैव जानीते काहं यातः क च स्थितः ॥८४॥
 गाढमूर्च्छाभिभूतत्वात्सरक्षणनिमित्तकम् ।
 रौद्रध्यानं समापूर्य मीलिते तेन लोचने ॥८५॥
 समस्तेन्द्रियवृत्तीनां व्यापारोपरतेः क्षणात् ।
 नासौ चेतयते किञ्चित् काष्ठवन्नष्टचेतनः ॥८६॥
 गृहाणेति च जल्पन्तीं भूयोभूयः समाकुलाम् ।
 ततोऽसौ द्रमकोऽपुण्यो न जानात्येव कन्यकाम् ॥८७॥
 सर्वरोगकरं तुच्छं कदम्बं न भविष्यति ।
 इति ध्यानेन नष्टात्मा तां सुधां नावबुध्यते ॥८८॥
 प्रत्यक्षं तमसंभाष्यं वृत्तान्तं वीक्ष्य विस्मितः ।
 स तदा चिन्तयत्येवं महानसनियुक्तकः ॥८९॥
 किमेव द्रमकयाह दीयमानमपि स्फुटम् ।
 परमाद्यं न गृह्णाति ददात्यपि च नोत्तरम् ॥९०॥
 विद्राणवदनोऽत्यन्तं निमीलितविलोचनः ।
 इतसर्वज्ञवन्नोहात् संजातः काष्ठकौलवत् ॥९१॥
 तदयं गोक्षितो मन्ये परमाद्यस्य पापभाक् ।
 यदा नास्य वराकस्य दोषोऽयमुपलभ्यते ॥९२॥

अथ हि रोगजालेन बहिरन्तश्च वेष्टितः ।
 वेदनाविक्कलो मन्ये न हि जानाति किञ्चन ॥१॥
 अन्यथा कथमेतस्यात् कदन्नलवल्गुमटः ।
 अमृतास्वादमण्येष न गृह्णीयात्सचेतनः ॥४॥
 तदयं निर्गदो हन्त केनोपायेन जायते ।
 आ ज्ञातं विद्यते चारु मम तद् भेषजत्रयम् ॥५॥
 यत्तावद्दिमल्लालोकं नाम मे परमाञ्जनम् ।
 समस्तनेत्ररोगाणां तदपाकरणचमम् ॥६॥
 सूक्ष्मव्यवहितातीतभाविभावविलोकने ।
 परमं कारणं मन्ये प्रयुक्तं तद्विधानतः ॥७॥
 तत्त्वप्रीतिकरं नाम यच्च तीर्थोदकं परम् ।
 विद्यते मम तत्सर्वरोगतानवकारणम् ॥८॥
 विशेषात्पुनरुन्मादसूदनं तदुदाद्यतम् ।
 दृढं च पटुदृष्टिले कारणं वर्णितं बुधैः ॥९॥
 महाकल्याणकं नाम यच्चैतदुपढौकितम् ।
 परमाञ्जमिदं सर्वगदनिर्मूलनचमम् ॥१०॥
 प्रयुज्यमानं विधिना वर्णं पुष्टिं धृतिं वलम् ।
 मनःप्रसादमौर्जित्यं वयःस्तम्भं शरीर्यताम् ॥११॥
 तथाजरामरत्नं च कुर्यादेतन्न संग्रहः ।
 नातः परतरं मन्ये लोकेऽपि परमौषधम् ॥१२॥
 तदेनममुना सम्यक् क्रयेणापि तपस्विनम् ।
 आधिभ्यो मोक्षयामीति चित्ते तेनावधारितम् ॥१३॥

ततः शलाकामादाय विन्यस्याघे तदञ्जनम् । .
 तस्य धूनयतो घौवामञ्जिते तेन लोचने ॥१४॥
 प्रह्लादकलाञ्छीतत्वादचिन्त्यगुणयोगतः ।
 तदनन्तरमेवास्य चेतना पुनरागता ॥१५॥ .
 क्षणादुन्मीलितं चक्षुर्विनष्टा इव तद्गदाः । .
 मनागाह्यादितश्चित्ते किमेतदिति मन्यते ॥१६॥ .
 तथापि च तदाकूतं भिचारक्षणक्षणम् ।
 पूर्वाविधवशाच्चैव सम्यगस्य निवर्तते ॥१७॥
 विजनं वर्तते इन्त स्थास्यत्येनां व्यचिन्तयत् ।
 मष्टुकामो दिगन्तेषु दृष्टिं धत्ते पुनः पुनः ॥१८॥ .
 अथाञ्जनवशाद्ब्रह्मा पुरः संजातचेतनम् ।
 तं रोरं मधुरैवाकौर्धर्मबोधकरोऽब्रवीत् ॥१९॥ .
 पिबेदमुदकं भद्र तापोपशमकारणम् ।
 येन ते स्वस्थता सम्यक् शरीरस्थोपजायते ॥२०॥
 स तु शंकाकुलाकूतः किमनेन भविष्यति ।
 न ज्ञान इति मूढात्मा नोदकं पातुमिच्छति ॥२१॥ .
 क्षपापरीतचित्तेन हितत्वात्तदनिच्छतः ।
 यक्षादिवृत्त्य वदमं मलिनं तस्य गालितम् ॥२२॥
 तच्छीतममृतास्त्रादं चित्ताह्लादकरं परम् ।
 नीरमौरितमंतापं पीत्वा स्वस्थ इवाभवत् ॥२३॥
 गृष्टप्रायमशोभादो जातान्यगदतामवः ।
 क्षणादिगतदाहान्तिस्ततोऽसौ समपद्यत ॥२४॥

सुप्रसन्नेन्द्रियधामः स्वस्थैनेवान्तरात्मना ।
 सोऽचिन्तयदिदं चित्ते किञ्चिद्विमलचेतनः ॥२५॥
 महामोहहतेनाहो नरोऽयमतिवत्सलः ।
 मया महात्मा पापेन वञ्चकत्वेन कल्पितः ॥२६॥
 ममाञ्जनप्रयोगेण विहितापदुहृष्टिता ।
 अनेन तोयपानेन जनिता स्वस्थता परा ॥२७॥
 तस्मान्महोपकारीति किमस्योपकृतं मया ।
 महानुभावतां मुक्ता नान्यदस्य प्रवर्त्तकम् ॥२८॥
 एवं चिन्तयतोऽप्यस्य मूर्च्छा तत्र कदम्बके ।
 गाढं भावितचित्तत्वाच्च कथञ्चिन्नवर्त्तते ॥२९॥
 अथ तद्भोजने दृष्टिं पातयन्तं मुञ्जमुञ्जः ।
 विदित्वा तदभिप्रायमितरस्तमभाषत ॥३०॥
 अरे द्रमक दुर्बुद्धे किमिदं नावबुध्यसे ।
 यदेया कन्दका तुभ्यं परमास्रं प्रयच्छति ॥३१॥
 भवन्ति रीराः प्रायेण बहवोऽन्येऽपि पापिनः ।
 तत्समो नास्ति निर्भाग्यो मयैतत्परिनिश्चितम् ॥३२॥
 यत्स्वं कदम्बलाप्यव्यात्सुधाकारमिदं मया ।
 दाप्यमानं न गृह्णासि परमास्रमनाकुलः ॥३३॥
 अन्येऽस्मात्सन्नो बाह्याः सत्त्वास्तिष्ठन्ति दुःखिताः ।
 तेषु नैवाद्रोऽस्माकं न ते राज्ञावलोकिताः ॥३४॥
 यतस्त्वं भवन् दृष्ट्वा मनागाल्हादितो हृदि ।
 तवोपरि नरेन्द्रस्य दयातोऽस्तीति गम्यते ॥३५॥

प्रिये प्रियं सदा कुर्युः स्वामिनः सेवका इति ।
 यो न्यायस्तद्विधानार्थं वयं त्वयि दयालवः ॥२६॥
 अमूढलक्ष्यो राजायं नापात्रे कुस्ते मतिम् ।
 अवष्टम्भः किलास्त्राकं स त्वया वितथीकृतः ॥२७॥
 इदं हि मधुरास्वादं सर्वव्याधिनिवर्हणम् ।
 नादत्से त्वं कथं तुच्छे कदम्बे वद्धमानसः ॥२८॥
 अतस्त्यजेदं दुर्बुद्धे गृह्णाणेदं विग्रेषतः ।
 यत्प्रभावादिमे पश्य मोदन्ते सद्गजन्तवः ॥२९॥
 ततः संजातविश्वासस्तथाविर्भूतनिर्णयः ।
 तत्प्रागवचनाद्दीनस्तं प्रतीदमवोचत ॥३०॥
 यदेतद्गदितं नाथैस्तत्सत्यं मम भासते ।
 किं तु विज्ञापयाम्येकं वचनं तस्मिन्बोधत ॥३१॥
 यदिदं भोजनं नाथ वर्त्तते कर्परोदरे ।
 प्राणेभ्योऽपि विग्रेषेण स्वभावादतिवृत्तम् ॥३२॥
 उपार्जितं च क्लेशेन काले निर्वाहकं तथा ।
 इदं तु तावकं नाहं जानामि मम कौटुम्भम् ॥३३॥
 तदिदं नैव मोक्षयं मया स्वामिन् कथंचन ।
 यदि देयं महानेन दापयस्व स्वभोजनम् ॥३४॥
 इतरन्तु तदाकर्ण्य मनसा पर्यचिन्तयत् ।
 पश्यताचिन्त्यसामर्थ्यं महामोहविजृम्भितम् ॥३५॥
 यदयं द्रुमको मोक्षाखर्वव्याधिकरे रतः ।
 अग्निन् कदम्बके नैतत्तृणाय मम मन्यते ॥३६॥

तथापि किञ्चिद्भूयोऽपि शिष्यामि तपस्विनम् ।
 यदि मोहो विलीयेत स्यादसौ हितमुत्तमम् ॥४७॥
 इत्याकलय्य तेनोक्तं भद्र किं नावगच्छसि ।
 एतस्मिन्नित्तकाः सर्वे रोगास्तव शरीरके ॥४८॥
 एतद्विभक्तितं सर्वैः सर्वदोषप्रकोपनम् ।
 जायते नितरां तेन त्यक्तव्यं शृङ्खुबुद्धिभिः ॥४९॥
 तथापि भासते भद्र विपर्ययादिदं यदि ।
 यदि स्वादं पुनर्वैत्सि मामकाक्षस्य तत्त्वतः ॥५०॥
 ततस्त्वं वार्यमाणोऽपि त्यजस्येवेदमात्मना ।
 को नामाश्रितमास्त्राद्य विषमापातुमिच्छति ॥५१॥
 अन्यच्चाञ्जनसामर्थ्यं माहात्म्यं सलिलस्य च ।
 किं न दृष्टं त्वया येन मद्वचो नानुतिष्ठसि ॥५२॥
 यच्चोक्तमर्जितं क्लेशादिदं मुञ्चामि नो ततः ।
 तत्रापि श्रूयतां सौम्य मोहं हित्वा त्वयाधुना ॥५३॥
 येनैवोपार्जितं क्लेशात् क्लेशरूपं च वर्त्तते ।
 क्लेशस्य च पुनर्हृतुस्तेनैवेदं विमुच्यते ॥५४॥
 यच्चोक्तं न त्यजामीदं काले निर्वाहकं यतः ।
 तत्राप्याकर्ण्यतां तावत्त्यक्त्वा तत्र विपर्ययम् ॥५५॥
 अनन्तदुःखसंतानहेतुर्निर्वाहि यद्यपि ।
 एतद्वि किं त्वया ख्येयं दुःखस्यस्तेन सर्वदा ॥५६॥
 इदं तु तावकं नाहं जानामि मम कौटुशम् ।
 यदुक्तं तत्र विश्रब्धो वक्ष्यमाणं मया शृणु ॥५७॥

क्षेत्रं विना सदाकालं प्रयच्छामि यथेच्छया ।
 परमात्मनिदं तुभ्यं गृहाण त्वमनाकुलः ॥५८॥
 समूलकापं कशति सर्वव्याधीनिदं हि ते ।
 तुष्टिं पुष्टिं बलं वर्णं वीर्यादीन् वर्द्धयत्यपि ॥५९॥
 किं वानेनाचयो भूत्वा मततानन्दपूरितः ।
 यथायमास्ते राजेन्द्रः स्यात्स्येतद्वलात्तथा ॥६०॥
 ततो सुश्चायहं भद्रं त्यजेदं रोगकारणम् ।
 गृहाणेदं महानन्दकारणं परमौषधम् ॥६१॥
 स प्राह त्यक्तमात्रेऽस्मिन् प्रियेऽहं स्नेहविभ्रमात् ।
 भट्टारक ततो देहि मयस्मिन्ने स्वभेषजम् ॥६२॥
 ततो विज्ञाय निर्वन्धमितरः पर्यकल्पयत् ।
 नैवास्य शिष्योपायो विद्यते ऽन्योऽधुना स्फुटम् ॥६३॥
 ततोऽत्र विद्यमानेऽपि दीयतामिदमौषधम् ।
 पश्चाद्विज्ञातसद्भावः स्वयमेव विहास्यति ॥६४॥
 इत्याकलय्य तेनोक्तो गृह्णातां भद्रं सांप्रतम् ।
 परमात्मनिदं सद्यो गृहीत्वा शोषयुज्यताम् ॥६५॥
 एवं भवतु तेनोक्ते संज्ञिता तेन तद्दया ।
 दत्तं तथा गृहीत्वा तत्तेन तच्चैव भक्षितम् ॥६६॥
 ततस्तदुपयोगेन बुभुक्षा शान्तिमागता ।
 नष्टा इव गदमाता येऽस्य सर्वाङ्गमंभवाः ॥६७॥
 पाषावश्चनमंषाद्या या च मा मल्लिलोद्भवा ।
 सुखाशिका क्षणात्तस्य मानन्तगुणतां गता ॥६८॥

अथ प्रादुर्भवद्भक्तिर्नष्टाग्रंकः प्रमोदितः ।

स तं प्रत्याह नान्योऽस्ति नाथो मे भवतो विना ॥६८॥

यतोऽनुपप्लवितैरेव भवद्भिर्भाग्यवर्जितः ।

अहं सर्वाधमोऽप्येवमेतावदनुकंपितः ॥७०॥

इतरः प्राह यद्येवमुपविशन्नं त्वया ।

श्रूयतां यदहं वच्मि श्रुत्वा तच्च समाचर ॥७१॥

अथोपविष्टे विश्रब्धं तस्मिन्स प्राह चारुभिः ।

मनः प्रह्लादयस्तस्य वचोभिर्द्वितकाम्यया ॥७२॥

यदभ्यधायि भवता नाथोऽन्यो नास्ति मेऽधुना ।

तन्न वाच्यं यतः स्वामी तव वर्यी नृपोत्तमः ॥७३॥

अयं हि भगवान्नाथो भुवनेऽपि चराचरे ।

विशेषतः पुनर्येऽत्र भवने सन्ति जन्तवः ॥७४॥

येऽस्य किंकरतां यान्ति नराः कल्याणभागिनः ।

तेषामन्येन कालेन भुवनं किंकरायते ॥७५॥

येऽत्यन्तपापिनः सत्त्वा येनैव सुखभाजनम् ।

ते वराका नरेन्द्रस्य नामाप्यस्य न जानते ॥७६॥

ये भाविभद्रा दृग्गन्ते सद्नेऽस्य महात्मनः ।

तेषां स्वकर्मविवरो ददात्यत्र प्रवेशकम् ॥७७॥

वस्तुतः प्रतिपद्यन्ते तेऽसुं नास्त्यत्र संशयः ।

विशेषाज्जानते मुग्धाः पश्चात्ते कथितं भया ॥७८॥

तदेष नाथस्ते भद्र जात एव नरेश्वरः ।

यतः प्रभृति पक्ष्येऽस्मिन् प्रविष्टस्त्वं सुपुण्यतः ॥७९॥

केवलं तु विग्रेषेण मदचक्षुः प्रपद्यताम् ।
 यावज्जीवमयं नाथो भवता शुद्धचेतसा ॥८०॥
 विग्रेषतः पुनर्येऽस्य गुणास्तानवभोक्ष्यसे ।
 यथा यथा गदा देहे यास्यन्ति तव तानवम् ॥८१॥
 अयं च तानवोपायोऽभीष्टां नाशे च कारणम् ।
 भेषजचितयस्यास्य परिभोगः क्षणे क्षणे ॥८२॥
 तत्सौम्य स्वीयतामत्र भवने मुक्तसंशयम् ।
 त्वया चयमिदं युत्वा भुञ्जानेन प्रतिलक्षणम् ॥८३॥
 ततस्त्वं दक्षिणाग्रेपरोगंघ्रातो नरेश्वरम् ।
 विग्रेषतः समाराध्य भवितासि नृपोत्तमः ॥८४॥
 इयं च तद्वया तुभ्यं दास्यत्येतद्दिने दिने ।
 किमत्र वज्रनोक्तेन भोक्तव्यं भेषजचयम् ॥८५॥
 ततः प्राज्ञादितः स्वान्ते वचनैस्तस्य कौमलैः ।
 स्वाकृतमुररौकृत्य स एवं द्रुमकोऽब्रवीत् ॥८६॥
 इदं नाद्यापि शक्नोमि पापस्यक्तुं कदम्बकम् ।
 अन्यत्तु यन्मया किञ्चित् कर्त्तव्यं तत्समादिश ॥८७॥
 तच्छ्रुत्वा स्फुरितं चित्ते धार्मबोधकरे तदा ।
 भुञ्छेदं चयमित्युक्तः किमेवं वत भाषते ॥८८॥
 आ ज्ञातमेव तुच्छत्वादेवं चिन्तयते यदि ।
 भोजनत्याजनार्थं मे सर्वोऽयं विस्तरो गिराम् ॥८९॥
 क्रिएषिन्नो जगत्सर्वं मन्यते दुष्टमानसम् ।
 शुद्धाभिमंथयः सर्वे शुद्धचित्तं विजानते ॥९०॥

ततो विहस्य तेनोक्तं भाभैषीर्भद्र किंचन ।
 नाधुना त्याजयामीदमन्नमेधि निराकुलः ॥८१॥
 अहमत्याजयं पूर्वं तवेव हितकाम्यया ।
 यदि नो रोचते तुभ्यं तुष्णींभावोऽच मे मतः ॥८२॥
 यच्चैतदुपदिष्टं ते प्राक्कर्त्तव्यतया मया ।
 तदच भवता किंचित् किं सम्यगवधारितम् ॥८३॥
 सोऽब्रवीन्नैव तन्नाथ किंचित्संलक्षितं मया ।
 केवलं पेशलाक्षापैस्तावकैर्मादितो हृदि ॥८४॥
 अज्ञातपरमार्थापि सतां नूनं सरस्वती ।
 चेतोऽतिसुन्दरत्वेन प्रीणयत्येव देहिनाम् ॥८५॥
 अन्यत्र चेतसो न्यासे नयने तव संमुखे ।
 विशत्येकेन कर्णेन वचो यातीतरेण मे ॥८६॥
 यच्चात्र मनसो नाथ वैधुर्यं मम कारणम् ।
 तत्संग्रहं भयापायात् कथयामि निराकुलः ॥८७॥
 यदा ह्याकारितः पूर्वं भवद्भिः करुणापरैः ।
 अहमन्नप्रदानार्थं तदा मे हृदि वर्त्तते ॥८८॥
 स्नात्येष क्वचिन्नीत्वा मामकं भोजनं नरः ।
 तदाकूतवशाद्वाढं ध्यात्वा चेतनतां गतः ॥८९॥
 यदा प्रबोधितः पश्चादञ्जनेन सुवत्सलैः ।
 भवद्भिश्चिन्तितं तूष्णं नश्यामीति तदा मया ॥९०॥
 यदा तु तोयपानेन शीतीकृत्य वपुर्मम ।
 हतं संभाषणं नाथैस्तदा विश्रम्भमागतः ॥९१॥

चिन्तितं च मया योऽयं ममैवमुपकारकः ।
 स महाभूतिसंपन्नः कथं स्यादन्नहारकः ॥२॥
 विमुञ्चेदं गृहाणेदं यदा नाथैः प्रजल्पितम् ।
 तदा किं करवाणीति चित्तेनाकुलतां गतः ॥३॥
 नैष तावत्स्वयं लाति त्याजयत्येव केवलम् ।
 त्यक्तुं नैतच्च शक्नोमि किं वदामि तदुत्तरम् ॥४॥
 सत्यस्मिन् देहि मे भोज्यमित्युक्ते दापितं त्वया ।
 तदास्वादात्पुनर्ज्ञातं ममायमतिवत्सलः ॥५॥
 तत् किमस्य वचः कुर्वन् सुस्वामीदं स्वभोजनम् ।
 मरिये न तु मुक्तेऽस्मिन् मूर्च्छयाकुलचेतनः ॥६॥
 अयं वक्ति हि तत्त्वेन शक्नोऽस्यस्य न मोक्षने ।
 अहो व्यसनमापन्नं ममेदमतिदुस्तरम् ॥७॥
 एवमाकुलचित्तस्य यन्नाथैर्वज्रभाषितम् ।
 तन्मे भूतघटस्येव लुठित्वा पार्श्वतो गतम् ॥८॥
 नाधुना त्याजयामीति भवद्विज्ञातमानसैः ।
 इदानीं पुनरादिष्टे मनाग् ज्ञातो निराकुलः ॥९॥
 तद् ब्रूत मप्रतं नाथाः कर्त्तव्यं पापकर्मणा ।
 यन्मयेदृशचित्तेन येनाहमवधारये ॥१०॥
 तदाकर्ण्य दयाद्वेन यदुक्तं प्राक् समागतः ।
 सविस्तरतरं तस्मै तत्पुनः प्रतिपादितम् ॥११॥
 ततोऽञ्जनजलाभ्यानां नरेन्द्रस्य विगेषतः ।
 प्रायोऽज्ञातगुणं ज्ञात्वा तं प्रतीदमभाषत ॥१२॥

अहं तात नरेन्द्रेण प्रागादिष्टो यथा त्वया ।
 योग्येभ्य एव दातव्यं मदीयं भेषजत्रयम् ॥१३॥
 अयोग्यदत्तं नैवेतदुपकारं प्रकल्पयेत् ।
 प्रत्युतानर्थमन्तानं विदधाति विशेषतः ॥१४॥
 मया पृष्टं तदा नाथ कथं ज्ञास्यामि तानहम् ।
 ततः प्रत्युक्तवान् राजा तेषामाख्यामि लक्षणम् ॥१५॥
 ये तावदस्य नाद्यापि रोगिणो योग्यतां गताः ।
 स्वकर्मविवरस्तेषां न गृहेऽत्र प्रवेशकः ॥१६॥
 मोऽप्यादिष्टो मया पूर्वं ये योग्या भेषजत्रये ।
 प्रवेशनीयास्ते नान्ये भवनेऽत्र त्वया नराः ॥१७॥
 प्रविष्टा अपि ते दृष्ट्वा मोदन्ते नैव मदगृहम् ।
 तेषां न मामिका दृष्टिर्विशेषेण निरीक्षिका ॥१८॥
 ते ह्यन्यद्वारपालेन स्युः कथंचित्प्रवेशिताः ।
 त्वयापि लिङ्गतो ज्ञात्वा वर्जनीयाः प्रयत्नतः ॥१९॥
 ये मन्मन्दिरमालोक्य जायन्ते हृष्टचेतनाः ।
 रोगिणो भाविभद्रत्वाच्चिरीच्छेऽहं विशेषतः ॥२०॥
 स्वकर्मविवरानीता ये मया च विलोकिताः ।
 ते ज्ञेयास्तितयस्यास्य पात्रभूतास्त्वया नराः ॥२१॥
 तेषां तु निकपस्यानमिदमेवौपधत्रयम् ।
 प्रयुज्यमानं स्वगुणैः संगृहेतरकारकम् ॥२२॥
 येभ्योऽदो रोचते चित्ते प्रयुक्तं गुणकारकम् ।
 अक्रोशतो विशेषेण ते सुमाध्याः प्रकीर्तिताः ॥२३॥

ये नादितः प्रपद्यन्ते बलाद्येषां विगाल्यते ।
 कालचेपेण ते ज्ञेयाः कृच्छ्रसाध्यास्त्वयानुगाः ॥२४॥
 येभ्यो न रोचतेऽत्यर्थं न क्रामति नियोजितम् ।
 द्वेष्टारो दायकेऽप्यस्य ते त्वसाध्या नराधमाः ॥२५॥
 तदेतद्वाजराजेन मम यत्संप्रदायितम् ।
 तेन ते कृच्छ्रसाध्यत्वं लक्षणेन विभाव्यते ॥२६॥
 अन्यच्च ये प्रपद्यन्ते भवतोऽमुं नरेश्वरम् ।
 यावज्जीवं विशेषेण नायं निःशंकमानसाः ॥२७॥
 अचिन्त्यवीर्यसंपूर्णा निःशेषगदवर्हिणी ।
 तेषामेव गुणं धत्ते मदीया भेषजक्रिया ॥२८॥
 अतस्त्वं प्रतिपद्यस्व नाथत्वेन नृपोत्तमम् ।
 भावसारं महात्मानो भक्तिपाद्या यतः स्मृताः ॥२९॥
 अनन्तास्तात रोगार्ता भक्तितोऽमुं नृपोत्तमम् ।
 प्रपद्य स्वामिभावेन दृष्टा जाताः कृतक्रियाः ॥३०॥
 यस्मिन्स्तावका रोगा अपथ्ये लम्पटं मनः ।
 महायत्नं विना नात्र लक्षते गदमंचयः ॥३१॥
 तदस्य प्रयतो भूत्वा दृत्वा स्वं निश्चलं मनः ।
 स्मिता निराकुलोऽप्येव वितते राजमन्दिरे ॥३२॥
 आदाय कन्यकाहस्ताग्रयुञ्जानः क्षणे क्षणे ।
 भेषजचयमेतत्त्वं कुसुमारोग्यमात्मनः ॥३३॥
 ततस्तथेति भावेन गृहीतं तेन तद्वचः ।
 तेनापि तद्वया तस्य विहिता परिचारिका ॥३४॥

ततः ह्येकदेशेन भिक्षापात्रमनारतम् ।
तदेव पालयन् कालं कियन्तमपि स स्थितः ॥२५॥
ददाति तद्व्या तस्मै चित्तं तदहर्निशम् ।
कदन्ने भूर्च्छित्तस्यास्य केवलं तत्र नादरः ॥२६॥
प्रायेण बह्वं भुङ्क्तेऽसौ तन्मोहेन कुभोजनम् ।
यत्पुनस्तु दद्यादत्तं तद्मजत्युपदंशताम् ॥२७॥
अञ्जनं च तथा प्राक्तो निधत्ते नेत्रयोः कश्चित् ।
तच्च तीर्थोदकं पातुं तद्वचस्तः प्रवर्तते ॥२८॥
महाकल्याणकं दत्तं संभ्रमेण त्वया बह्वं ।
भुक्त्वाद्यं हेलया शेषं कर्परे निदधाति सः ॥२९॥
तस्मान्निधयगुणान्तश्च तस्यान्नं संप्रवर्द्धते ।
अदतोऽहर्निशं तस्मान्निधं नैव प्रपद्यते ॥३०॥
ततो गाढतरं तुष्टो दृष्टिं दृष्ट्वा स्वभोजने ।
नचासौ तदिजानीते यन्माहात्म्येन वर्द्धते ॥३१॥
केवलं तत्र गृह्णात्मा चित्तये शिथिलादरः ।
जानन्नपि न जानाति कालं नयति मोहितः ॥३२॥
अहर्निशमप्यं तद्भुञ्जानः कुचिमानतः ।
चित्तयेऽनादरास्त्रादी न रोगोऽस्तेदभाजनम् ॥३३॥
तावन्मात्रेण भुक्तेन किन्तु तस्य गुणो महान् ।
ह्यतस्त्रयेण ते रोगा आनीता तेन याप्यताम् ॥३४॥
तथाप्यात्मज्ञताभावादुत्पणत्वादप्यतः ।
कचिद्विकारमात्मीयं दृश्यन्ति शरीरके ॥३५॥

कचिच्छूलं कचिद्दाहः कचिन्मूर्च्छा कचिज्ज्वरः ।
 कचिच्छर्दिः कचिज्जाड्यं कचिद्दृष्टपार्श्ववेदना ॥ ४ ६ ॥
 कचिदुन्मादमन्तापः पथ्ये कचिदरोचकः ।
 ते रोगैर्विक्रियापन्नैः शरीरस्य प्रजायते ॥ ४ ७ ॥
 कदाचित्तद्वया दृष्ट्वा तं विकारैरुपहतम् ।
 आक्रन्दन्तं कृपोपेता संचिन्त्येत्यमभाषत ॥ ४ ८ ॥
 कथितं तात तातेन यदस्त्रं तव वल्लभम् ।
 एतन्निमित्तकाः सर्वे रोगास्तवशरीरके ॥ ४ ९ ॥
 तथापि दृष्टवृत्तान्ता भाभृदाकुलता तव ।
 तद्गचयन्तं दृष्ट्वापि भवन्तं नैव वारये ॥ ५ ० ॥
 परमस्वास्थ्यहेतौ ते श्रेयिष्ठं भेषजत्रये ।
 एतत्तु रोचते तुभ्यं सर्वमन्तापकारणम् ॥ ५ १ ॥
 अधुना क्रन्दतो नास्ति हेतुः स्वास्थ्यस्य कारकः ।
 अपथ्येत्यर्थं सक्तानां न लगत्येव भेषजम् ॥ ५ २ ॥
 अपवादो ममाप्यत्र यतस्ते परिचारिका ।
 प्रत्यहं न च शक्नोमि कर्तुं स्वास्थ्यं तवाधुना ॥ ५ ३ ॥
 इतरः प्राह यद्येवं वारणीयस्त्वयामुतः ।
 अभिलाषातिरेकेण न त्यक्तुं स्वयमुत्सहे ॥ ५ ४ ॥
 कदाचित्त्वत्प्रभावेन श्लोकश्लोकं विमुञ्चतः ।
 सर्वत्यागेऽपि शक्तिर्मे कदन्नस्य भविष्यति ॥ ५ ५ ॥
 माधु माधूदितं भद्र युक्तेतद्गवाद्गाम् ।
 इत्युक्त्वाधिकमश्रन्तं मा कदन्नं न्यवारयत् ॥ ५ ६ ॥

ततस्तत्परिहारेण रोगा यान्त्यस्य तानवम् ।

न जायतेऽधिका पीडा लगत्यङ्गे च भेषजम् ॥५०॥

केवलं सा यदाभ्यर्णे तदा पथ्येन तिष्ठति ।

अपथ्यमल्पमश्नाति जायते तेन चाप्यता ॥५१॥

यदा तु सा विदूरस्था लाम्यव्यात्तत्कदन्नकम् ।

भूरि निर्भेषजं सोऽस्ति तेनाजीर्णेन पीड्यते ॥५२॥

इतश्च तद्व्या तेन धर्मबोधकरेण सा ।

प्रागेवाग्नेपलोकस्य पालकत्वे नियोजिता ॥६०॥

सानन्तमत्त्वमङ्गातव्यापारकरणोद्यता ।

तन्मूले कचिदेवास्ते श्रेयकालं समुत्कलः ॥६१॥

अपथ्यभक्षणासक्तः स केनचिद्वारितः ।

विकारैर्बाध्यते भूयस्ते दरास्ते च मेष्टकाः ॥६२॥

कदाचित्पौडितो दृष्टो धर्मबोधकरेण सः ।

सोऽवादीत् किमिदं भद्रं स चाग्नेयं न्यवेदयत् ॥६३॥

इयं हि तद्व्या नित्यं न मत्पार्थिवतिष्ठते ।

तद्वैकल्याच्च मे रागाः प्रभवन्ति विशेषतः ॥६४॥

तस्मान्नाथास्तथा यूयं कुर्वध्वं यन्नमुत्तमम् ।

यथा पीडा न मे देहे स्वप्नान्तेऽप्युपजायते ॥६५॥

स प्राह वत्स ते पीडा जायतेऽपथ्यसेवनात् ।

इयं तु तद्व्या यथा कर्मान्तरनियोगतः ॥६६॥

या वारणं विधत्ते ते सदैवापथ्यमश्नतः ।

यदि स्यान्तादृशी काचित् क्रियते परिचारिका ॥६७॥

केवलं त्वमनात्मजः पथ्यसेवापराङ्मुखः ।
 कदन्नभक्षणोद्युक्तस्तस्य किं करवाणि ते ॥६८॥
 इतरस्त्वाह मामैवं नाथावदत सांप्रतम् ।
 नैवाहं युष्मदादेशं लङ्घयामि कथञ्चन ॥६९॥
 तदाकर्ण्य मनाग् ध्यात्वा क्षणमात्रमवोचत ।
 धर्मबोधकरस्तस्मै हितायोद्यतमानसः ॥७०॥
 अस्ति मे वचनायत्ता सद्बुद्धिर्नाम दारिका ।
 तां ते करोमि निर्व्याघां विशेषपरिचारिकाम् ॥७१॥
 सा हि संनिहिता नित्यं पथ्यापथ्यविवेचिका ।
 तुभ्यमेव मया दत्ता माकार्षींश्चित्तवैकृतम् ॥७२॥
 केवलं सा विशेषज्ञा वैपरीत्यविधायिनाम् ।
 अनादरवतां पुंसां नोपकाराय वर्तते ॥७३॥
 यदि तेऽस्ति सुखाकाङ्क्षा दुःखेभ्यो यदि ते भयम् ।
 ततः सा वक्ति यत्किञ्चित् कर्तुं युष्मां तदेव ते ॥७४॥
 एष एव ममादेशो यत्तदादेशवर्त्तनम् ।
 तस्यै न रोचते यस्तु नैव मद्भां स रोचते ॥७५॥
 अनेकाद्युक्त्यापि तद्व्या क्वचिदेत्य ते ।
 प्रतिजागरणं भद्रं करिष्यत्यन्तरान्तरा ॥७६॥
 केवलं परमार्थस्ते कथ्यते हितकाम्यया ।
 सद्बुद्धौ सततं यद्वः कर्त्तव्यः सुखमिच्छता ॥७७॥
 ये मृढाः सम्यगाराध्य मप्रसादां न कुर्वते ।
 एतां तेषां न राजेन्द्रो नाहं नान्यः प्रसीदति ॥७८॥

अप्रसादहता नित्यं जायन्ते दुःखभाजनम् ।
 ते यतोऽन्यो न लोकेऽपि हेतुरस्ति सुखप्रदः ॥७८॥
 स्वाधीना वर्त्तन्ते यस्माद्दूरस्था मद्दिधादयः ।
 तवेयं सुखहेतुत्वे तस्मादाराद्भुमर्हसि ॥८०॥
 एवं भवतु तेनोक्ते कृता सा परिचारिका ।
 ततः प्रभृति निश्चिन्तो धर्मबोधकरोऽभवत् ॥८१॥
 यावदास्ते दिनान्येषा कतिचित्तस्य पार्श्वगा ।
 तावद्यत्तत्र संपन्नं तदिदानीं निबोधत ॥८२॥
 अतिलौक्येन यः पूर्वं खादन्नपि न दृश्यति ।
 कदम्बं भूरि नैवास्ति तस्य चिन्तापि तद्गता ॥८३॥
 पूर्वाभ्यामात् कचिद्बुद्धे केवलं दृष्टिकारणम् ।
 जायते न च तत्स्वास्थ्यं विहन्याद् गृह्यभावतः ॥८४॥
 योऽकार्षीदुपरोधेन महता भेषजचयम् ।
 स्वयं तस्य पलात्तस्मिन् अभिलापोऽगिवर्द्धते ॥८५॥
 अहिते गृह्यभावेन हिते चाभिनिवेशतः ।
 यत्तदा तस्य संपन्नं तच्चैतदभिधीयते ॥८६॥
 बाधन्ते नैव ते रोगाः शरीरं जाततानवाः ।
 यापि पौडा भवेत् कापि सापि शीघ्रं निवर्त्तते ॥८७॥
 विज्ञातय सुखास्वादो नष्टा बीभत्सरूपता ।
 गाढं च वर्त्तते तोषः स्वप्नत्वात्तस्य चेतसि ॥८८॥
 अन्यदात्यन्तदृष्टेन मनसा रहसि स्थितः ।
 सद्गुह्या मार्द्धमेवं स जनपति स्म निराकुलः ॥८९॥

भद्रे किमिदमाश्चर्यं शरीरं मम वर्तते ।
 एतद्दुःखाकरं पूर्वं यत्सुखाकरतां गतम् ॥८०॥
 सा प्राह जातमेतत्ते सम्यक्पथ्यनिषेवणात् ।
 समस्तदोषमूलेऽस्मिन्नहिते लौल्यवर्जनात् ॥८१॥
 मत्सान्निध्याच्च ते भद्र भुञ्जानस्य कदन्नकम् ।
 प्रागभ्यासवशाच्चित्ते लज्जात्यर्थं प्रजायते ॥८२॥
 लज्जया तस्य सम्भोगोऽकार्यरूपः प्रकाशते ।
 ततश्च गृह्ययोगेन कामचारो निवर्तते ॥८३॥
 ततस्तद्भुक्तमप्यङ्गे नात्यर्थं रोगवर्द्धनम् ।
 तेनैषा ह्लादसंवेद्या जाता तव सुखासिका ॥८४॥
 इतरस्त्वाह यद्येवं सर्वथापि त्यजाम्यहम् ।
 अदः कदन्नं मे येन जायते सुखमुत्तमम् ॥८५॥
 सा त्वाह युज्यते किन्तु सम्यगालोच्य संत्यज ।
 माभूत्ते स्नेहदोषेण प्रागिवाकुलता पुनः ॥८६॥
 यदि त्यक्ते पुनस्तेऽत्र स्नेहाबन्धोऽनुवर्तते ।
 ततोऽत्यागो वरः कस्मात् स्नेहोऽस्मिन्नोगवर्धकः ॥८७॥
 अन्त्याल्पमश्रतोऽप्येतद्भेदजत्रयसेवनात् ।
 सांप्रतं याप्यता तेऽस्ति सापि चात्यन्तदुर्लभा ॥८८॥
 सर्वत्यागं पुनः कृत्वा यत्स्यात्तदभिलाषुकः ।
 याप्यतामपि नाप्नोति स महामोहदोषतः ॥८९॥
 तदेतत्सम्यगालोच्य यदि चेतसि भासते ।
 ततोऽस्य सर्वथा त्यागो युज्यते कर्तुमुत्तमैः ॥९००॥

सद्बुद्धेस्तद्वचः श्रुत्वा मगगं दोलायितं मनः ।
 तस्य किं करवाणीति नास्ति सम्यग् विनिश्चयः ॥२॥
 अन्यदा परिमुञ्चोच्चैर्महाकल्याणकं वज्र ।
 तत् कदम्बं ततस्तेन प्राशितं स्त्रीलया किल ॥२॥
 ततः सदनद्वपत्वात् सद्बुद्धेः सन्निधानतः ।
 ततश्च तैर्गुणैश्चित्ते तदानीं प्रतिभासते ॥३॥
 अहो कुपितमत्यर्थं लज्जनीयं मलाविलम् ।
 बीभत्सं विरमं निन्द्यं सर्वदोषौघभाजनम् ॥४॥
 इदं मे भोजनं मोक्षस्तथापि न निवर्तते ।
 नैतत्त्यागादृते मन्ये निर्व्ययं सुखमाप्यते ॥५॥
 त्यक्तेऽपि पूर्वलौल्येन कदाचिन्मे स्मृतिर्भवेत् ।
 सद्बुद्ध्या सापि दुःखौघकारिणीति निवेदितम् ॥६॥
 अत्यक्ते दुःखजलधौ सर्वदा स्नेयमञ्जसा ।
 तदत्र किं करोमीति पापोऽहं सत्त्ववर्जितः ॥७॥

अथवा ॥

किमेतैः क्रियते मोहादालजालविचिन्तनेः ।
 मुञ्चामि सर्वथापीदं यद्भावं तद्विष्यति ॥८॥
 यदा किमत्र यद्भावं न भवत्येव मे स्मृतिः ।
 को नाम राज्यमासाद्य क्षरेच्चण्डालरूपताम् ॥९॥
 एवं निश्चिन्ना तेनोक्ता सद्बुद्धिः चालयस्व मे ।
 भद्रे भाजनमेतत्त्वं हित्वा सर्वकदम्बकम् ॥१०॥

तयोक्तं पृच्छ्यतां तावद्धर्मबोधकरस्त्वया ।

कालेन विक्रियां याति सम्यगालोच्य यत् कृतम् ॥११॥

ततः सहैव सद्बुद्ध्या धर्मबोधकरान्तिके ॥

गत्वा सर्वोऽपि वृत्तान्तस्तेन तस्मै निवेदितः ॥१२॥

साधु साधु कृतं भद्र धर्मबोधकरोऽब्रवीत् ।

केवलं निश्चयः कार्यो येन नो यासि ह्यस्यताम् ॥१३॥

सोऽवादीत् किमिदं नाथो भूयो भूयो विकथ्यते ।

एष मे निश्चयस्तस्मिन्नमनोऽपि प्रवर्त्तते ॥१४॥

ततोऽग्रेषजनैः सार्द्धं पर्यालोच्य विचक्षणः ।

अत्याजयत्स तत्पात्रं सज्जलैः पर्यगोधयत् ॥१५॥

महाकल्याणकस्योच्चैस्तत्पुनः पर्यपूरयत् ।

प्रमोदातिशयात्तत्र दिने वृद्धिमकारयत् ॥१६॥

धर्मबोधकरोऽष्टस्तद्व्या प्रमदोद्भुरा ।

सद्बुद्धिर्वर्द्धितानन्दा मुदितं राजमन्दिरम् ॥१७॥

प्रवृत्तश्च जने वादो योऽयं राज्ञावलोकितः ।

धर्मबोधकरस्तेष्टस्तद्व्यापरिपालितः ॥१८॥

सद्बुद्ध्याधिष्ठितो नित्यमपथ्यत्यागकारकः ।

भेषजत्रयसेवित्वाद्रोगोघैर्मुक्तकल्पकः ॥१९॥

स नो निष्पुण्यकः किन्तु महात्मैष सपुण्यकः ।

ततस्तदेव संजातं नामास्येति सपुण्यकः ॥२०॥

क्षुतः पुण्यविहीनानां सामग्री भवतीदृशी ।

जन्मदारिद्र्यभाग् नेव चक्रवर्त्तित्वाभाजनम् ॥२१॥

सद्बुद्धिस्तद्व्यायोगात्तिष्ठते राजमन्दिरे ।
 ततः प्रभृति यत्तस्य संपन्नं तन्निबोधत ॥२२॥
 अपथ्याभावतो नास्ति पीडा देहे परिस्फुटा ।
 क्वचित्सूक्ष्माल्पकाला च यदि स्यात्पूर्वदोषजा ॥२३॥
 ततः स्वयं गताकाङ्क्षो लोकव्यापारशून्यधीः ।
 विधत्ते विमलालोकं नेत्रयोरञ्जनं सदा ॥२४॥
 तत्त्वप्रीतिकरं तोयं पिबत्यश्रान्तमानसः ।
 महाकल्याणकं भुङ्क्ते तत्सदन्नमनारतम् ॥२५॥
 ततो बलं धृतिः स्वास्थ्यं कान्तिरोजः प्रसन्नता ।
 बुद्धिपाटवमचाणां वर्द्धते ऽस्य प्रतिक्षणम् ॥२६॥
 नाद्यापि सम्यगारोग्यं बद्धत्वाद्भोगसन्ततेः ।
 जायते केवलं देहे विशेषो दृश्यते महान् ॥२७॥
 यः प्रेतभूतः प्रागासीद्गाढं बीभत्सदर्शनः ।
 स तावदेव संपन्नो मानुषाकारधारकः ॥२८॥
 ये रोरभावे भावाः प्रागभ्यस्तास्ते न सन्ततम् ।
 तुच्छता क्लीबता लौल्यं शोकमोहभ्रमादयः ॥२९॥
 त्रयोपभोगात्ते सर्वे नष्टप्रायतया तदा ।
 न बाधका मनाग् जातास्तेनासौ स्कीतमानसः ॥३०॥
 अन्यदात्यन्तदृष्टात्मा सद्बुद्धिं परिपृच्छति ।
 भद्रे त्रयमिदं लब्धं मयैतत् केन कर्मणा ॥३१॥
 तथोक्तं तात लभ्यन्ते सर्वेऽर्था दत्तपूर्वकाः ।
 इति वर्त्ताजने तेन दत्तमेतत् कश्चित्पथा ॥३२॥

ततः सञ्चिन्तयत्येवं वितीर्णं यदि लभ्यते ।
 इदं सकलकल्याणकारणं भेषजत्रयम् ॥२३॥
 इदानीं चारुपात्रेभ्यः प्रयच्छामि विशेषतः ।
 पुनर्जन्मान्तरे येन संपद्येतेदमत्रयम् ॥२४॥
 तस्य चायमवष्टम्भो राजराजावलोकितः ।
 धर्मबोधकरस्येष्टस्तद्दयापरिपूजितः ॥२५॥
 स्नायितः सर्वलोकेन सद्बुद्धेर्गाढवल्लभः ।
 अहं सपुण्यकस्तेन लोके वर्त्ते किञ्चोत्तमः ॥२६॥

ततश्च ।

यदि मां कश्चिदागत्य प्रार्थयिष्यति मानवः ।
 तद्वास्यामीति मन्वानो दिक्षुरप्येष तिष्ठति ॥२७॥
 अत्यन्तं निर्गुणोऽप्यत्र महद्भिः कृतगौरवः ।
 नूनं संजायते गर्वो यथायं द्रुमकाधमः ॥२८॥
 तत्र ये मन्दिरे लोकास्ते सर्वे अयमभोजनाः ।
 तद्वक्त्रादेव निश्चिन्ताः संजाताः परमेश्वराः ॥२९॥
 प्रविष्टमात्रा विद्यन्ते तादृशा येऽपि निःस्वकाः ।
 तेऽन्येभ्य एव तद् भूरि लभन्ते भेषजत्रयम् ॥३०॥
 ततो न कश्चित्तन्मूले तदर्थमुपतिष्ठते ।
 स दिव्य निचिपंश्चतुर्याचमानं प्रतीचते ॥३१॥
 स्थित्वापि कालं भूयांसमलम्बप्रार्थकस्ततः ।
 सद्बुद्धिं पुनरप्येष तदर्थं परिपृच्छति ॥३२॥
 सा प्राह भद्र निर्गत्य घोषणापूर्वकं त्वया ।

दीयतां यदि गृहीयुः केचित्स्यादतिसुन्दरम् ॥४३॥

ततोऽसौ घोषयत्युच्चैर्मदीयं भेषजचयम् ।

लोका गृहीत गृहीत गृहे तस्मिन्नटाञ्जते ॥४४॥

ततः पूकुर्वतस्तस्माद्गृहीयुरतितुष्काः ।

ये तत्र तद्विधाः केचिदन्येषां तु इदि स्थितम् ॥४५॥

अहो प्राग् दृष्टदारिद्र्यो रोरोऽयं मत्ततां गतः ।

राजवर्णवशेनास्मान् ग्राहयत्यात्मभेषजम् ॥४६॥

ततः केचिद्वसन्त्युच्चैः केचिदुत्प्रासयन्ति तम् ।

अन्ये पराङ्मुखीभूय तिष्ठन्ति विगतादराः ॥४७॥

अथ तं तादृशं वीक्ष्य दानोत्साहविवाधकम् ।

जनव्यापारमागत्य सद्बुद्धेः कथयत्यसौ ॥४८॥

गृह्णन्ति द्रमका भद्रे न गृह्णन्ति महाजनाः ।

ममेच्छा यदि सर्वेषामेतेषामुपयुज्यते ॥४९॥

पर्यालोचे दृढं पटवी वर्त्तसे विमलेक्षणे ।

तदत्र हेतुर्विद्येत ग्राहणेऽस्य महात्मनाम् ॥५०॥

तदाकर्ण्य महाकार्यं नियुक्ताहमनेन भोः ।

चिन्तयन्ती महाध्यानं प्रविष्टा सा विचक्षणः ॥५१॥

अथ निश्चित्य गर्भार्थं कार्यस्येत्यममाधत ।

एक एवात्र हेतुः स्याद् ग्राहणे सर्वकञ्जयः ॥५२॥

राजाजिरे विधायेदं काष्ठपात्रां जनाकुले ।

वस्तुचयं विशालायां तिष्ठ विश्रम्भमानसः ॥५३॥

स्वयमेव गृहीथ्यन्ति शून्यं दृष्ट्वा तदर्पिनः ।

स्मरन्तो रोरभावं हि त्वत्कारात्ते न गृह्यते ॥५४॥

आदद्यात् कश्चिदेकोऽपि यदि तत्सगुणो नरः ।

तेन स्यात्तारितो मन्ये चत एतदुदाहृतम् ॥५५॥

✓ किञ्चिज्ज्ञानमयं पात्रं किञ्चित्पात्रं तपोमयम् ।

आगमिष्यति तत्पात्रं यत्पात्रं तारयिष्यति ॥५६॥

ततोऽसौ वर्द्धितानन्दस्तस्या वचनकौशलैः ।

विधत्ते तत्तथैवेति तत्रेदमभिधीयते ॥५७॥

प्रयुक्तं तादृशेनापि ये ग्रहीष्यन्ति मानवाः ।

ते भविष्यन्ति नीरोगा यत्तयं तत्र कारणम् ॥५८॥

अन्यच्च ।

यावदर्थं निस्पृष्टत्वाद् ग्रहणे तदनुग्रहात् ।

अनुकम्पापरस्तत्र सर्वस्वस्नातुमर्हति ॥५९॥

एष तावत्समासेन दृष्टान्तः प्रतिपादितः ।

अधुनोपनयं यूयं कथ्यमानं निबोधत ॥६०॥

अदृष्टमूलपर्यन्तं यदत्र कथितं पुरम् ।

सोऽयं संसारविस्तारोऽदृष्टपारः प्रतीयताम् ॥६१॥

मक्षामोहहतोऽनन्तदुःखाग्रातो विपुष्पकः ।

पूर्वं मदीयजीवोऽयं स रोर इति गृह्यताम् ॥६२॥

भिन्नाधारतया ख्यातं यत्तस्य घटकर्परम् ।

तदायुर्गुणदोषाणामाश्रयस्यादिवर्त्तते ॥६३॥

डिम्भाः कुतीर्थका साक्षा वेदनाक्लिष्टचित्तता ।

रोगा रागादयो ज्ञेया अजीर्णं कर्मसञ्चयः ॥६४॥

- भोगाः पुत्रकलत्राद्या यच्च संसारकारणम् ।
तज्जीवगृह्णितुत्वात् कदन्नमभिधीयते ॥६५॥
यस्यासौ सुस्थितो नाम महाराजः प्रकाशितः ।
जानीत परमात्मानं सर्वज्ञं तं जिनेश्वरम् ॥६६॥
यच्च तज्जनितानन्दं गदितं राजमन्दिरम् ।
अनन्तभूतिसंपन्नं तज्ज्ञेयं जिनशासनम् ॥६७॥
स्वकर्मविवरो नाम यः प्रोक्तो द्वारपालकः ।
आत्मीयकर्मविच्छेदो यथार्थोऽसावुदाहृतः ॥६८॥
ये चान्ये सूचितास्तत्र द्वारपालप्रवेशकाः ।
ते मोहाज्ञानलोभाद्या विज्ञेयास्तत्त्वचिन्तकैः ॥६९॥
आचार्यास्तत्र राजान उपाध्यायाः सुमन्त्रिणः ।
गौतार्यवृषभा योद्धा गणचिन्तानियुक्तकाः ॥७०॥
सामान्यभिचवः सर्वे विज्ञेया मूलवर्गिकाः ।
आर्यास्तु तत्र सद्गुहे प्रशान्ताः स्थविरा जनाः ॥७१॥
भटौघाः आद्वसद्गतास्तद्रक्षाबद्धमानसाः ।
ज्ञेया विलासनीसत्वा भक्तास्तत्रमदागणाः ॥७२॥
शब्दादिविषयानन्दवर्णनं पुनरत्र यत् ।
तदेवमर्थं सद्गुर्माज्जायन्ते तेऽपि सुन्दराः ॥७३॥
धर्मबोधकरो ज्ञेयः सूरिर्यो मन्त्रबोधकः ।
तद्द्या तस्य या जाता ममोपरि महाकृपा ॥७४॥
ज्ञानमञ्जनमुद्दिष्टं सम्यक्त्वं जलमुच्यते ।
चारित्र्यमत्र विज्ञेयं परमाच्च मनोपिभिः ॥७५॥

सद्बुद्धिः शोभना बुद्धिः सन्मार्गं या प्रवर्त्तिका ।

काष्ठपात्रौ त्रयाकारा वक्ष्यमाणा कथोच्यते ॥ ७६ ॥

एषा समासतस्तावत् कृता सामान्ययोजना ।

विशेषयोजनाव्यक्तं गद्येनोदाहरिष्यते ॥ ४७७ ॥

तत्रेह तावत्तत्त्वविदुषामेष मार्गो यदुत तेषां कल्याणाभिनिवे-
शितया निष्प्रयोजनो विकल्पो न चेतसि विवर्त्तते । अथ कदाचिद-
भावितावस्थायां विवर्त्तते तथापि ते न निर्णिमित्तं भाषन्ते । अथ
कदाचिदतत्त्वज्ञजनान्तर्गततया भाषेरन् तथापि न निर्द्दुतं चेष्टन्ते
यदि पुनस्ते निष्कारणं चेष्टेरन् ततोऽतत्त्वज्ञजनसार्थादविशिष्टतया
तत्त्वविदुषां विशीर्यते तस्मात्तत्त्ववेदिस्वात्मनोन्तर्भावमभिलषता सक-
लकालं सर्वेण स्वविकल्पजल्पाचरणानां सार्थकत्वं यद्वतः परिचिन्त-
नीयम् । तद्देदिनां च पुरतः कीर्त्तनीयम् ते हि निरर्थकेष्वप्यात्म-
विकल्पजल्पव्यापारेषु सार्थकत्वबुद्धिं कुर्वन्तमनुकम्पया वारयेयुरिति ।
अतो मयापि स्वप्रवृत्तेः सार्थकत्वावेदयते (मामुपमितिभवप्रपञ्चा-
भिधानां कथामारब्धुकामेन कथानकं दृष्टान्तद्वारेण निवेदितं तदेत-
द्यद्यवधारितं भो भव्यास्ततो मदनुरोधेन विहाय विचेपान्तरमस्य
दार्ष्टान्तिकमर्थमाकर्णयत । तच्च यत्तावददृष्टमूलपर्यन्तं नाम नगर-
मनेकजनाकुलं सदास्यायुकमाख्यातं सोऽयमनादिनिधनोऽविच्छिन्न-
रूपोऽनन्तजन्तुप्रातपूरितः संसारो द्रष्टव्यः ।

तथाहि ।

युज्यतेऽस्य नगरस्य नगरता कल्पयितुं यतोऽच धवलमृग-
यन्ते देवलोकादिस्थानानि । हृष्टमार्गायन्ते परापरजन्मपङ्क्तयः ।

विविधपुण्यायन्ते नानाकारसुखदुःखानि । तदनुरूपमूल्यायन्ते वज्र-
विधपुण्यापुण्यानि । विचित्रचित्रोज्ज्वलदेवकुलायन्ते सुगतकण-
भवाक्षपादकपिलादिप्रणैतकुमतानि । यौर्वापर्यपर्यालोचनविकल-
मुग्धजनचित्ताक्षेपकारितया सहर्षप्रबलकलकलोपेतदुर्दान्तवालक-
क्षापायन्ते । क्रोधादयः कषायाः सकलविवेकिमहालोकचित्तोद्देग-
हेतुतया तुङ्गप्राकारायन्ते । महामोहलंघ्यतया वेष्टकतया च महा-
परिखायते रागद्वेषात्मिका तृष्णा । विषयजलदुष्पूरतयाऽतिग-
म्भीरतया च विस्तीर्णमहासरायन्ते शब्दादयो विषयाः । प्रबल-
जलकलोलकुलतया विपर्यस्तजन्मकुनाधारतया च गम्भीरान्ध-
कूपायन्ते प्रियविप्रयोगानिष्टसंयोगस्वजनमरणधनहरणादयो भा-
वाः । त्रासहेतुतया अदृष्टमूलतया च विशालारामकाननायन्ते
जन्तुदेहाः । क्षणीकमनस्सञ्चरीकनिलयनकारणतया स्वकर्मविविध-
विटपिकुसुमफलभरपूरिततया चेति ।

यस्तु तत्र नगरे निप्युण्णको नाम द्रमकः कथितः सोऽत्र
संसारनगरे सर्वज्ञशासनप्राप्तेः पूर्वं पुण्यरहिततया यथार्थाभिधानो
मदीयजीवो द्रष्टव्यः । यथासौ द्रमको महोदरः तथायमपि जीवो
विषयकदग्धनदुष्पूरत्वान्महोदरः । यथाऽसौ द्रमकः प्रलीनबन्धुवर्ग-
स्तथायमपि जीवोऽनादौ भवभ्रमणे केवलो जायते केवलो म्रियते
केवलस्य स्वकर्मपरिणतिद्वौकितं सुखदुःखमनुभवति । इत्यतो नास्य
परमार्थतः कश्चिद्वन्धुरस्ति । यथाऽसौ रोरो दुष्टबुद्धिस्तथायमपि
जीवोऽतिविपर्यस्तो यतोऽनन्तदुःखहेतुर्न विषयानामाद्य परितुष्यति
परमार्थशत्रून् कषायान् यन्धूनिव सेवते । परमार्थतोऽन्धत्वमपि

नगरेऽपरापरजन्मलक्षणेभ्यं उच्चावचेषु गेहेषु विषयकदम्नाशापाश-
वग्रीकृतोऽनारतं भ्रमतीति । यत्पुनस्तस्य भिन्नाधारं घटस्वर्पर-
माख्यातं तदस्य जीवद्रमकस्यायुष्कं विज्ञेयं यतस्तदेव तदुपभोग्यस्य
विषयकदम्नादेस्वारिचमहाकल्याणकादेस्याश्रयो वर्त्तते । यतश्च तदेव
गृहीत्वा भूयोभूयोऽस्मिन् संसारनगरेऽयं जीवः पर्यटतीति ।
ये तु तस्य द्रमकस्य दुर्दान्तडिग्नसंघाता यष्टिमुष्टिमहालोष्ट-
प्रहारैः क्षणे क्षणे ताडयन्तः शरीरं जर्जरयन्तीति निदर्शितासेऽस्य
जीवस्य कुविकल्पास्तत्संपादकाः कुतर्कग्रन्थास्तत्प्रणेतारो वा कुतूर्थिका
विज्ञेयाः । ते हि यदा यदाऽसुं जीवं वराकं पश्यन्ति तदा तदा
कुहेतुशतमुद्गरघातपातैरस्य तत्त्वाभिमुखरूपं शरीरं जर्जरयन्ति ।
ततश्च तैर्जर्जरितशरीरोऽयं जीवो न जानीते कार्याकार्यविचारं न
लक्षयति भक्ष्याभक्ष्यविशेषं न कलयति पेयापेयस्वरूपं नावबुध्यते
हेयोपादेयविभागं नावगच्छति स्वपरयोर्गुणदोषनिमित्तमिति
ततोऽसौ कुतर्कश्रान्तचित्तश्चिन्तयति नास्ति परलोको न विद्यते
कुशलाकुशलकर्मणां फलं न संभवति खल्वयमात्मा नोपपद्यते सर्वज्ञः
न घटते तदुपदिष्टो मोक्षमार्ग इति । ततोऽसावतत्त्वाभिनिविष्ट-
चित्तो हिनस्ति प्राणिनो भाषतेऽलीकमादत्ते परधनं रमते
मैथुने परदारेषु वा गृह्णाति परिग्रहं न करोति चेच्छापरिमाणं
भक्षयति मांसमाखादयति मद्यं न गृह्णाति सदुपदेशं प्रकाशयति
कुमार्गं निन्दति वन्दनीयान् वन्दत्यवन्दनीयान् गच्छति स्वपरयो-
र्गुणदोषनिमित्तमिति वदति परावर्णवादमाचरति समस्तपातका-
नीति । ततो बध्नाति निविडं भूरिकर्मज्ञानं पतत्येष जीवो

नरकेषु । तत्र च पतितः पच्यते कुंभीपाकेन विपाद्यते क्रकचपाटनेन
 आरोह्यते वज्रकण्टकाकुलासु शीत्तलीषु पाच्यते सन्दंशकैर्मुखं
 विवृत्य कलकलायमानं तप्तं त्रपु भक्ष्यते निजमांसानि भुज्यतेऽत्य-
 न्तमन्तप्रभ्राष्टेषु तार्यते पूयवसारुधिरक्लेदमूत्रान्त्रकलुषां वैतरणीं
 क्षिद्यतेऽसिपत्रवनेषु स्वपापभरप्रैरितैः परमाधार्मिकसुरैरिति ।

तथा समस्तपुद्गलराशिभक्षणाऽपि नोपशान्म्यति बुभुक्षा । निः-
 शेषजलधिपानेऽपि नापगच्छति तर्षः । अभिभूयते शीतवेदनया
 कदर्थ्यते तापातिरेकेण तथोदीरयन्ति च तदन्यनारका नाना-
 काराणि दुःखानि । ततश्चायं जीवो गाढतापानुगतो हा मातर्हा
 नाथास्त्रायध्वं चायध्वमिति विह्वलमाक्रोशति न चास्य तत्र गात्र-
 चायकः कश्चिद्विद्यते ।

कथञ्चिदुत्तीर्णोऽपि नरकाद्विवाध्यते तिर्यक्षु वर्त्तमानः । कथं
 वाह्यते भारं कुप्यते लकुटादिभिः क्षिद्यन्तेऽस्य कर्णपुच्छादयः
 खाद्यते रुमिजालैः सद्मते बुभुक्षां म्रियते पिपासया तुद्यते नाना-
 कारयातनाभिरिति ।

ततः कथञ्चिदवाप्तमनुय्यभावोऽप्येष जीवः पीड्यत एव दुःखैः ।
 कथं तदुच्यते । क्लेशयन्त्येनं रोगघाताः जर्जरयन्ति जराविकाराः
 दोदूयन्ते दुर्जनाः विह्वलयन्तीष्टवियोगाः परिदेवन्यनिष्टसंप्रयोगाः
 विषंस्तुल्यन्ति धनहरणानि आकुल्यन्ति स्वजनमरणानि विह्वल-
 यन्ति नानाध्यसनानीति ।

तथा । कथञ्चिद्विषयविविधजन्माप्येष जीवो मस्यत एव नाना-
 वेदनाभिः । तथा हि । आज्ञाप्यते विवशः शक्रादिभिः खिद्यते

परोत्कर्षदर्शनेन जीर्यते प्राग्भवकृतप्रमादस्मरणेन दन्दद्वयेऽस्वाधी-
नामरसुन्दरीप्रार्थनेन शल्यते तन्निदानचिन्तनेन निन्द्यते महर्द्धिक-
देववृन्देन विलपत्त्यात्मनश्चयवनदर्शनेन आक्रन्दति गाढप्राप्तासन्न-
मृत्युः पतति समस्ताशुचिनिदाने गर्भकलमल इति ।

एवं स्थिते । यद्रमकं वर्णयताऽभ्यधायि यदुत सर्वाङ्गीणमहा-
घाततापानुगतचेतनः हा मातस्त्रायतामित्यं दैन्यविक्रोगविक्रव
इति । तदस्यापि जीवस्य तुल्यमेव द्रष्टव्यम् । तस्मादस्याः सर्वस्या
महानर्थपरम्परायाश्चात्मगताः कुविकल्पास्तत्सम्पादकाः कुदर्शन-
घन्यास्तत्प्रणेतारश्च कुतूथिकाः कारणमिति । यन्नुन्मादादयस्तस्य
द्रमकस्य रोगा निर्दिष्टास्तस्य जीवस्य महामोहादयो विज्ञेयाः ।
तत्र मोहो मिथ्यात्वं तदुन्माद इव वर्तते समस्ताकार्यप्रवृत्तिहेतु-
तया प्वर इव रोगः सर्वाङ्गीणमहातापनिमित्ततया शूलमिव
द्वेषो गाढहृदयवेदनाकारणतया पामेव कामस्त्रीप्रविषयाभिलाष-
कण्डूकारितया गलत्कुष्ठमिव भयशोकारतिसम्पाद्यं दैन्यम् ।
जनजुगुप्साहेतुतया चित्तोद्देगविधायितया च नेत्ररोग इवाज्ञानं
विवेकदृष्टिविधातनिमित्ततया जलोदरमिव प्रमादः सदनुष्ठानो-
त्साहघातकतयेति । ततश्चायं जीवो मिथ्यात्वादिभिरेतैर्भावरोगे-
र्विह्वलीकृतो न किञ्चित्चेतयते । ततश्च यदेतत् साम्प्रतमेव न
जानीते भक्ष्याभक्ष्यमित्याद्यनध्यवसायरूपं महातमः प्रतिपादितम् ।
ये च नास्ति परलोक इत्यादयो विपर्यासविकल्पाः प्रतिपादिता-
स्तस्य द्वयस्याप्युत्पत्तौ बाध्याः कुतर्कयन्यादयः सहकारिकारण-
भावेनोत्पादकाः । एते तु रागद्वेषमोहादय आन्तरा उपादान-

कारणभावेन जनकास्तस्मात्पूर्वाक्ता सर्वानर्थपरम्परा परमार्थतो
गाढतरमेतज्जन्यापि विज्ञेया । किञ्च कुशास्त्रभंस्कारादयः कादा-
चित्का एते तु रागादयस्तदुत्पादने सकलकालभाविनः । अन्यच्च ।
कुदर्शनश्रवणादयो भवन्तोऽपि भवेयुर्वानर्थपरंपराकारणं न वेति
व्यभिचारिणः । एते तु रागादयो भवन्तोऽवग्रतया महानर्थगर्तृपातं
कुर्वन्त्येव नास्त्यच व्यभिचारो यतस्तैरभिभूतोऽयं जीवः प्रविशति
महातमोऽज्ञानरूपं विधत्ते नानाविधविपर्यासविकल्पान् अनुतिष्ठति
कदनुष्ठानगतानि सञ्चिनोति गुरुतरकर्मभारं ततस्तत्परिणत्या
क्वचिज्जायते सुरेषु क्वचिदुत्पद्यते मानुषेषु क्वचिदासादयति पशु-
भावं क्वचित्पतति महानरकेषु । ततश्च । तदेव प्राक्प्रतिपादित-
स्वरूपं महादुःखसन्तानमनवरतमरघट्टघटीयन्त्रन्यायेनानन्तशोऽनुभ-
वद्वारेण परावर्त्तयतीति । एवञ्च स्थिते यत्तद्रमकवर्णने प्रत्यपादि
यदुत शीतोष्णदंशमशकक्षुत्पिपासाद्युपद्रवैर्वाध्यमानो महाघोरन-
रकोपमवेदन इति । तदच जीवरोरे समर्गस्ततरं मन्तव्यमिति ।
अत एव च यदुक्तं यदुतासौ द्रमकः ।

कृपासदं सतां दृष्टो हास्यस्थानं स मानिनाम् ।

बालानां क्रीडनावारो दृष्टान्तः पापकर्मणाम् ॥

तदत्रापि जीवे सकलं योजनीयम् । तथाहि । सततमसात-
संनिपातयस्तोऽयं जीवो दृश्यमानोऽत्यन्तसात्मीभूतप्रशमसुखरसानां
भगवतां सत्साधूनां भवत्येव कृपास्थानं क्लिश्यमानेषु सकलकालं
करुणाभावनाभावितचित्तत्वात्तेषां तथा मानिनामिव वीररसवग्नेन
तपस्वरणकरणोद्यतमतीनां सरागसंयतानां भवत्येवायं जीवो हास्य-

स्थानं धर्माख्यपुरुषार्थसाधनविकलस्य कौटुम्भी खल्वस्य पुरुषतेति
तेषामनादरदृष्टेः । तथा ।

बालानां मिथ्यात्वाध्यातचेतसां तथाविधलोकानां कथञ्चिद्वा-
प्रविषयसुखलवानां भवत्येवायं पापिष्ठजीवः क्रीडनावामो दृश्यन्ते
हि धनगर्वोद्भुरचिन्तैस्तथाविधकर्मकरादयो नानाप्रकारं विडम्ब्य-
मानाः । तथा पापकर्मणां फलप्ररूपणावसरे भवत्येवं विधो जीवो
दृष्टान्तः । तथा हि । भगवन्तः पापकार्माणि दर्शयन्तो भयजन्तूनां
संवेगजननार्थमीदृशजीवानेव दृष्टान्तयन्तीति । यत्पुनरवाचि यदुत ।

अन्येऽपि बहवः सन्ति रोरस्तत्र महापुरे ।

केवलं तादृशः प्रायो नास्ति निर्भाग्यशेखरः ॥

तदेतदात्मीयजीवस्यात्यन्तविपरीतचारितामनुभवताभिहितं म-
या । योऽयं मदीयजीवोऽधरितजात्यन्धभावोऽस्य महामोहोऽप-
श्चितनरकतापोऽस्य रागः । उपमागोचरातीतोऽस्य परेषु द्वेषः ।
अपहमितवैश्वानरोऽस्य क्रोधो लघूकृतमहाग्रीस्तराजोऽस्य मानो
विनिर्जितभुजगवनितागतिरस्य माया दर्शितस्त्रयभूरमणसागर-
लघुभावोऽस्य शोभः स्त्रप्रपिपासाकारमस्य विषयसाम्पत्यं भगव-
द्धर्मप्राप्तेः प्राणामीत्स्वसंवेदनमिदमेतत् । अहमेवं तर्कयामि मैव-
मुष्णदोषताप्रायोऽन्यजीवानां यथा चैतत्सोपपत्तिकं भवति तयो-
त्तरच प्रतियोधावसरे विस्तरेणाभिधास्यामः ।

यत्तूक्तं यथाऽसौ रोरस्तत्रादृष्टमूलपर्यन्ते मगरे प्रतिभवनं भिक्षा-
मटश्रेष्ठं चिन्तयति । यदुत अमुकस्य देवदत्तस्य यन्धुमित्रस्य जिन-
दत्तस्य च गृहेऽहं खिग्धां गृष्टां यक्तीं, सुसंयुक्तां भिक्षां लभ्ये ताद्याहं

त्वर्णमादाय यथान्ये द्रमका न पश्यन्ति तथैकान्ते यास्यामि । तत्र
 कियतीमपि भोक्ष्ये श्रेष्ठामन्यदिनार्थं स्थापयिष्यामि । ते तु
 द्रमकाः कदाचित्कुतश्चिन्निमित्तानां लब्धलाभं ज्ञास्यन्ति ततश्चा-
 गत्य याचमाना मामुपद्रवयिष्यन्ति । ततश्च स्त्रियमाणेनापि मया
 न दातव्या सा तेभ्यः । ततस्ते बलामोटिकया ग्रहीष्यन्ति । ततोऽहं
 तैः सह योद्धुं प्रारभ्ये । ततस्ते मां यष्टिमुष्टिलोद्यादिभिस्ताडयि-
 ष्यन्ति । ततोऽहं महामुद्गरमादाय तानेकैकं चूर्णयिष्यामि क
 यान्ति दृष्टास्ते मया पापा इत्येवमलौकविकल्पजालमालाकुलीकृत-
 मानसः केवलं प्रतिक्षणं रौद्रध्यानमापूरयिष्यति न पुनरसौ वराकः
 प्रतिगृहमटाख्यमानोऽपि किञ्चिद्भोजनजातमाषादयति । प्रत्युत
 हृदयखेदमात्मनोऽनन्तगुणं विधत्ते । अथ कथञ्चिद्देववशात्कदन्नलेश-
 मात्रमाप्नोति तदा महाराज्याभिषेकमिवासाद्य हर्षातिरेकाज्जगद-
 प्यात्मनोऽधस्तान्मन्यते । तदेतत्सर्वमत्राऽपि जीवे योजनीयम् । तत्रास्य
 संसारेऽहर्निशं पर्यटतो य एते शब्दादयो विषया यच्चैतद्वन्धुवर्ग-
 धनकनकादिकं यच्चान्यदपि क्रीडाविकथादिकं संसारकारणं तद्वृ-
 द्धिहेतुतया रागादिभावरोगकारणत्वात् कर्मसञ्चयरूपमहाजीर्ण-
 निमित्तत्वाच्च कदम्बं विज्ञेयं ततश्चायमपि महामोहयस्तो जीव-
 श्चिन्तयति । यदुत परिणेत्याम्यहमनल्पयोपितः तास्य रूपेण
 पराजेयन्ति त्रिभुवनं सौभाग्येनाभिमुखयिष्यन्ति मकरध्वजं
 विलासैः चोभयिष्यन्ति मुनिहृदयानि कक्षाभिरुपहसिष्यन्ति
 हृदयस्ति विज्ञानेन रञ्जयिष्यन्ति अतिदुर्विदग्धजनचित्तानीति ।
 तासां चाहं भविष्यामि सुतरां हृदयवक्त्रभः न सञ्चिद्यन्ते ताः पर-

पुरुषगन्धमपि न लंघयिष्यन्ति मम कदाचिदाशां करिष्यन्ति मे
 मततं चित्तानन्दातिरेकं प्रसादयिष्यन्ति मां दर्शितकृचिमकोपवि-
 कारं विधास्यन्ति कामोत्कोचकरणवह्नि चाटुशतानि प्रकटयिष्य-
 न्तीं गिताकारैर्मै हृदयसङ्गावं हरिष्यन्ति नानाविकारविश्वोक्तैर्मै-
 मानसं हनिष्यन्ति मामनवरतं ताः परस्परैर्यथा साभिस्त्रापं कटा-
 क्षविशेषैरिति । तथा भविष्यति मे विनीतो दक्षः शुचिः सुवेष्टो-
 ऽवसरशो हृदयग्राही मय्यनुरक्तः समस्तोपचारकुशलः गौर्धोदार्य-
 सम्पन्नः सकलकलाकौशलोपेतः प्रतिपत्तिनिपुणोऽपहसितशक्रपरि-
 करः परिकर इति । तथा । भविष्यन्ति मे निजयगः शुभ्र-
 सुधाधवलतया खचित्तमन्त्रिभा अत्युच्चतया च हिमगिरिमङ्गागा
 विचित्रचित्रोज्ज्वला वितानमाश्लोपशोभिताः शास्त्रभञ्जिकाद्यनेक-
 नयनानन्दकारिरूपरचनाकक्षिता वज्रविधगाला विगाला नाना-
 प्रकारप्रकोष्ठविन्यासा अतिविस्तीर्णानेकाकारस्थानमण्डपपरिकरिताः
 समन्तान्महाप्राकारपरिचिन्ता अपहसितविबुधाधिपावासाः सप्तभूमि-
 कादयो भूयामः प्रामादाः । तथा करिष्यन्ति मे भवने मततं प्रकाशं
 मरकतेन्द्रनीलमहानीलकर्कशतनपद्मरागवज्रवेदूर्यैन्दुकान्तसूर्यकान्तचू-
 डामणिपुष्परागादिरत्नरागयः । तथा विराजिष्यन्ते मम मन्दिरे
 समन्तात्पीतोद्योतमादर्शयन्तो हाटककूटाः । तथा भविष्यन्ति मम
 सद्गनेऽनन्ततया हरिणधान्यकुप्यादिकमनाम्यास्थानम् । तथा नन्द-
 यिष्यन्ति मे पदं मुकुटाङ्गदकुण्डलप्रासम्वादयो भूषणविशेषाः ।
 तथा जनयिष्यन्ति मे चित्तरतिं चीनांशुकपट्टांशुकदेवांशुक-
 प्रभृतयो वस्त्रविस्ताराः । तथा वर्द्धयिष्यन्ति मे माममानन्दं मणि-

कनकविचित्रभक्तिमण्डितराजतक्रीडापर्वतककलितानि दीर्घिका-
 गुञ्जासिकायन्त्रवापिकाद्यनेकविधजलाशयमनोहराणि वकुलपु-
 श्पागनागाशोकचम्पकप्रभृतिविविधविटपिजातिविस्ताराणि पञ्चवर्ण-
 गन्धवन्धुरकुसुमभरानम्रशाखापर्यन्तानि कुमुदकोकनदादिजलरुह-
 चारुणि भ्रमद्भृङ्गझङ्कारमारतारोपगौतानि प्रासादसमीपवर्तीनि
 लीलोपवनानि प्रमोदयिष्यन्ति मां निर्जितदिनकरस्यन्दनसौन्दर्या
 रथसङ्घाताः । हर्षयिष्यन्ति मामपहस्तितसुराधिपहस्तिमाहात्म्यानां
 वरकरिणां कोटयः । तोषयिष्यन्ति मामधरितविवुधपतिहरिरया
 हयकोटिकोटयः । समुल्लासयिष्यन्ति मे मनसि प्रमदातिरेकं
 पुरतो धावन्तोऽनुरक्ता अपरपराकरणपटवः परस्परमविभिन्न-
 चेतसो न चात्यन्तसंहतासङ्घातीताः पदातिसङ्घाताः । रञ्जयिष्यन्ति
 मे प्रतिदिनं प्रणतिलालसानि राजवृन्दानि किरीटमणिमरीचि-
 जालैश्चरणारविन्दम् । भविष्याम्यहं भूरिभूमिमण्डलाधिपतिः ।
 तन्त्रयिष्यन्ति मे समस्तकार्याणि प्रज्ञावज्ञातसुरमन्त्रिणोऽमात्य-
 महत्तमाः । तदिदं सुसंस्कृतभिचालाभेच्छातुल्यं विज्ञेयम् । पुनश्च
 चिन्तयति । ततोऽहमतिममृद्भुतया निश्चिन्ततया च परिपूर्णसमय-
 सामग्रीकः करिष्यामि विधिना कुटीप्रावेशिकं रसायनं ततस्तदुप-
 योगात् संपत्स्यते मे वल्लीपलितखालित्यव्यङ्गादिविकलं जरामरण-
 विकाररहितं देवकुमाराधिकतरद्युतिवितानं निःशेषविषयोपभोग-
 भाजनं महाप्राणं शरीरम् । तदिदं लब्धभिचस्यैकान्तगमनमनोरथ-
 समभवगन्तव्यम् । भूयश्च मन्यते । ततोऽहमतिप्रमुदितचेता गभीर-
 रतिसागरावगाढस्तेन लक्षणाकलापेन सार्द्धं ललमानः खल्वेवं करिष्ये ।

यदुत कचिदनवरतप्रवृत्तमदनरमपरवशोऽनारतसुरतविनोदेन
 स्पर्शनेन्द्रियं प्रीणयिष्ये । कचिद्रमनेन्द्रियोत्सवद्वारेण स्वस्तीकृता-
 शेषद्वयीकवर्गान्मनोज्ञरसानास्वादयिष्ये । कचिदतिसुरभिकर्पूरानु-
 विद्धमलयजकम्पौरजकुरङ्गमदादिविलेपनद्वारेण च पञ्चसुगन्धिक-
 तांबूलास्वादनव्याजेन चाहं प्राणेन्द्रियं तर्पयिष्ये । कचिदनारत-
 ताडितमरुजध्वनिसनाथममरसुन्दरीविभ्रमलक्ष्मालोकसम्पादितम-
 नेकाकारकरणाङ्गहारमनोहरं प्रेक्षणकमीचमाणश्चचुरिन्द्रियानन्दं
 विधास्ये । कचित्कलकण्ठतमयोगविशारदजनप्रयुक्तं वेणुवीणागृदङ्ग-
 काकलीगीतादिस्वनमाकर्णयन् श्रोत्रेन्द्रियमाल्हादयिष्ये । कचि-
 त्युनरखिलकलाकलापकौशलोपेतैः समानवयोभिः समर्पितद्वय-
 सर्वस्वैः शौचीदार्यवीर्यैरपहसितमकरध्वजसौन्दर्यैर्मिववर्गैः साङ्गै-
 नानाविधक्रीडाविलासै रममाणः समयेन्द्रियसाममाल्हादातिरेक-
 मास्कन्दयिष्यामीति । तदिदमेकान्तेभिचाभचणाकांक्षामदृशमव-
 सेधम् । चिन्तयति च ततो मामेवं निरतिशयसुखानुभवद्वारेण
 तिष्ठतो भूयांसं कालं समुत्पश्यन्ते सुरकुमाराकारधारकाणि
 रिपुसुन्दरीद्वयदाहदायकानि च समाल्हादितममस्तबन्धुवर्ग-
 प्रणयिजननानाप्राप्ततीनि मत्प्रतिबिम्बकसंकाशानि सुतशतानि ।
 ततोऽहं सम्पूर्णशेषमनोरथविस्तारः प्रत्यक्षमितप्रत्यूहममूषोऽनन्तकालं
 यथेष्टचेष्टया विचरिष्यामि । सोऽयं भूरिदिनार्थं स्थापन-
 मनोरथ इव वर्त्तते । यत्पुनराशोचयति ।

यदुत । अथ कदाचित्तं तथाभूतं मामकीनं संपन्नकथं शेष-
 नृपतयः श्रोयन्ति । ततस्तो मत्सुराभातचेतसः सर्वेऽपि संभूय मदि-

पयेषूपश्रवं विधास्यन्ति । ततोऽहं तेषामुपरि चतुरङ्गमेनया विचेपेण
 यास्यामि ततस्ते स्त्रवस्तावलेपवग्नेन मया सह सङ्गमं करिष्यन्ति ।
 ततो भविष्यति प्रभूतकाक्षिको महारणविमर्दः । ततस्ते परस्परं
 संहततया भूरिसाधनतया च मनाग् मामाक्रमिष्यन्ति ततोऽह-
 मभिवर्द्धितक्रोधबन्धतया प्रादुर्भूतप्रवसरणोत्साहस्तानेकैकं सबलं
 चूर्णयिष्ये । नास्ति समस्तानामपि पातालेऽपि प्रविष्टानां मया
 बद्धानां मोक्ष इति । तदिदं रोररणाकाण्डविद्वुरसमानमवमोह-
 यम् । भूयश्च भावयति । ततोऽहमवजितसमस्तपृथिवीभाविराज-
 वृन्दत्वास्तस्ये चक्रवर्तिराज्यमहाभिषेकम् । ततो नास्ति वस्तु तत्ति-
 भुवने यन्मे न सम्पत्स्यत इति । एवमेव जीवो राजपुत्राद्यवस्थायां
 वर्त्तमानो बद्धशो निष्प्रयोजनविकल्पपरम्परयात्मानमाकुलयति ।

ततश्च । रौद्रध्यानमापूरयति ततो बध्नाति निविडं कर्म ततः
 पतति महानरकेषु न चेह तथापि खिद्यमानोऽपि पूर्वापार्जित-
 पुण्यविक्रतः स्वहृदयतापं विमुच्यापरं कञ्चनार्थमासादयति । तद-
 नेनैतल्लक्षणीयं यदा खल्वेष जीवो नरपतिसुताद्यवस्थायामतिवि-
 ग्राहचित्ततया क्लृप्तापकर्णिततुच्छवस्तुगोचरमनोरथो हृददर्थप्रार्थक-
 तया स्वबुध्यैव महाभिप्रायस्तदापि विदितप्रशमामृतास्वादनमुख-
 रमानां विज्ञातविषयविपाकदारुणभावानां सिद्धिवधूसम्बन्धबद्धाद्य-
 वस्थायाणां भगवतां सत्साधूनां चुद्रद्रमकप्रायः प्रतिभासते
 किम्पुनः श्रेयास्त्रवस्थास्त्रिति ।

तथा हि । द्विजातिवणिजकाभीरान्यजादिभावेषु वर्त्तमानोऽ-
 जीवोऽदृष्टतत्त्वमार्गो वराकस्तुच्छाभिप्रायतया क्वचिद्विचाराणामपि

चुद्रयामाणां स्नाभं चक्रवर्त्तित्वं मन्यते । क्वचित्चेत्रखण्डमात्रप्रभुत्व-
 मपि महामण्डलिकत्वमाकलयति । क्वचिज्जारकुलटामप्यमरसुन्दरीं
 कल्पयति । क्वचिद्देशविरूपमप्यात्मानं मकरध्वजं चिन्तयति ।
 क्वचिन्मातङ्गपाटकाकारमप्यात्मपरिजनं शक्रपरिवारमिव पश्यति ।
 क्वचिद्विण्णस्य त्रिचतुराणां सहस्राणां शतानां विंशतीनां रूप-
 काणामपि स्नाभं कोटीश्वरत्वमवगच्छति । क्वचित्पञ्चपाणामपि
 धान्यद्रोणानामुत्पत्तिं धनदविभवतुल्यां लक्षयति । क्वचित्सकुटुम्ब-
 भरणमपि महारान्यमवबुध्यते । क्वचिदुष्पूरोदरदरीपूर्णमपि महो-
 त्सवाकारं जानीते । क्वचिद्भिचावाग्निमपि जीवितावाग्निं निश्चि-
 नोति । क्वचिदन्यं शब्दादिविषयोपभोगनिरतमुदीक्ष्य राजा-
 दिकं शक्रोऽयं देवोऽयं बन्धोऽयं पुण्यभागयं महात्मायं पुरुषो
 यदि ममाप्येवं सम्पद्यन्ते विषयास्ततोऽहमप्येवं विज्ञमामीति चिन्त-
 यन्परिताम्यति । तथाविधाकृतविडम्बितस्य तदर्थं करोति भूभुजां
 सेवां पर्युपास्ते तान् सर्वदा दर्शयति विनयं वदन्त्यनुकूलं शोका-
 क्रान्तोऽपि हसति तेषु हसत्सु सञ्जातजातस्वपुत्रहर्षप्रकर्षोऽपि
 रोदिति तेषु रुदत्सु निजशत्रून्पि स्तौति तदभिमतान् स्वपरम-
 सुददोऽपि निन्दति तद्विषो धावति पुरतो रात्रिं दिवं मर्दयति
 खिन्नदेहोऽपि तद्वरणान् चाक्षयत्यग्निचिह्नानानि विधत्ते तद्वच-
 नात्सर्वजघन्यकर्माणि प्रविशति कृतान्तावदनकुहर इव रणमुखे सम-
 र्पयति करवान्नादिघातानामात्मघटयं घियते धनकामोऽपूर्ण-
 काम एव वराकः । तथा प्रारभते कृषीं खिद्यते सर्वमहोरात्रं
 वाहयति शूलं अनुभवत्यटव्यां पशुभावं विमर्दयति नानाप्रकाराम्

प्राणिनः परितप्यते दृष्टभावेन बाध्यते बीजनाशेन तथा विधत्ते
वाणिज्यं भाषतेऽलीकं सुप्णाति विग्रह्यमुग्धलोकान् याति देश-
न्तरेषु सहेतुः शीतवेदनां क्षमते तापमन्तापं तितितते वुभुक्षां
न गणयति पिपासांमनुभवति चासायासादीनि दुःखशतानि
प्रविशति महारौद्रसमुद्रे प्रलीयते यानपात्रभङ्गेन भवति भक्ष्यं
जलचराणां तथा भ्रमति गिरिकन्दरोदरेषु आस्कन्दत्यसुरविव-
राणि निभासयति रसकूपिकाः भक्ष्यते तदा रचराचक्षेः तथा-
ऽवलम्बते महासाहसं याति रात्रौ अशानेषु वहति मृतकलेवराणि
विक्रीणाति महामांसं साधयति विकलवेतालं निपात्यते तेन
कुपितेन । तथाऽभ्यस्यति खन्यवादं निरौच्छते निधानलक्षणानि
तुष्यति तद्दर्शनेन ददाति रात्रौ तद्ग्रहणार्थं भूतबलिं दूयते
तद्ङ्गारमृतभाजनवीचणेन । तथानुशीलयति धातुवादं समुपचरति
नरेन्द्रवृन्दं गृह्णाति तदुपदेशं मौल्यति मूलजालानि समाहरति
धातुमृत्तिकाः समुपढौकयति पारदं क्षिप्यते तस्य जारण-
चारणमारणकरणेन धमते रात्रिन्दिवं पूत्करोति प्रतिक्षणं
हृष्यति पीतश्वेतक्रिययोर्लेशसिद्धौ खादत्यहर्निशमाशामोदकान्
व्ययीकरोति तदर्थं शेषमपि धनस्रवं मार्यते दुःसाधितकर्मवि-
भ्रमेण । तथा विषयोपभोगसम्पत्तये धनार्थमेव चायं जीवः कुपते
चौर्यं रमते द्यूतमाराधयति यच्चिह्नीं परिजपति मन्त्रान् गणयति
ज्योतिषीं प्रयुक्ते निमित्तं आवर्जयति लोकद्वयं अभ्यस्यति
सकलं कलाकलापं किं वञ्च तन्नास्ति यन्न करोति तन्न विद्यते यन्न
वदति तन्न सम्भवति यन्न चिन्तयति न च तथाप्ययमनवरतमित्येतत्

तदर्थं बंभ्रम्यमाणः प्राग्विहितपुण्यशून्यः समभिलषितार्थस्य तिल-
तुषचिभागमात्रमपि प्राप्नोति केवलं स्वचित्तमन्तापमार्तरौद्रधाने
गुस्तरकर्कशभारं तद्वारेण दुर्गतिं चात्मनोऽभिवर्द्धयतीति । यदि पुनः
कथञ्चित्पूर्वविहितपुण्यलवः स्यात् ततोऽयं जीवस्तदुदयेन धनसहस्रा-
दिकं वा अभिमतभार्यां वा स्वशरीरसन्दर्भं वा विनीतपरिजनं वा
धान्यसञ्चयं वा कतिचिद्ग्रामप्रभुत्वं वा रात्र्यादिकं वा प्राप्नुयादपि ।
ततश्च । यथाऽसौ द्रमकः कदन्नलेशमात्रलाभातुष्टयायमपि जीवो
माद्यति हृदये मदमन्निपातयस्तद्धृदयश्च नाकर्णयति विज्ञापनानि
न पश्यति शेषलोकं न नामयति धीर्वां न भाषते प्रगुणवचनैः
अकाण्ड एव निमीलयति चक्षुषौ अपमानयति गुरुसंहतिमपि
अतोऽयमेवंविधतुच्छाभिप्रायहतस्वरूपो जीवो ज्ञानादिरत्नभरप-
रिपूर्णतया परमेश्वराणां भगवतां मुनिपुङ्गवानां चुद्रद्रमकेभ्योऽप्यध-
मतमः कथं न प्रतिभासते । यदा पशुभावे नरकेषु वा वर्तन्तेऽयं
जीवस्तदा विशेषतो द्रमकोपमामतिलंघयति यतो विवेकधनानां
महर्षीणां य एते किल शक्रादयो देवा महर्हृषो महाद्युतयो
निरुपचरितश्रद्धादिविषयोपभोगभाजनं द्राघोयःस्थितिकास्तेऽपि
यदि सम्यक्दर्शनरत्नविकलाः स्युस्तदा महादारिद्र्यभराकान्तमूर्त्तयो
विद्युल्लताविलमिताचटुलजीविताश्च प्रतिभामन्ते किं पुनः श्रेयाः
संसारोदरविवरवर्त्तिनो जन्तव इति । यथा चामौ द्रमकोऽवज्ञया
जनैर्दत्तं तत्कदम्बं भुञ्जानः शक्रादपि शङ्कते यदुतायं समैतदुदा-
सयिष्यति । तथायमपि जीवो महामोक्षोपहतमाद्रविणकस्तचादिकं
कथञ्चित्तावता क्लेशजालेनोपार्जितं यदानुभवति तदा विभेति

तस्करेभ्यः चस्यति नरपतिभ्यः कम्पते भयेन दायादेभ्यः उद्विजते
याचकेभ्यः किं वज्रनात्र जन्पितेनात्यन्तनिःस्पृहशुनिपुङ्गवेभ्योऽपि
शङ्कते । यदुतैते महता वचनरचनाटोपेन मां प्रतार्य नूनमेतद्य-
हीतुमिच्छन्ति तथाविधगाढमूर्च्छाविषाभिभूतचित्तस्थिन्तयत्येवं हन्त
धक्ष्यते ममैतद्विण्णजातं चित्रभानुना ज्ञावयिष्यते वा सलिलप्रवा-
हेन हरिष्यते वा चौरादिभिः अतः सुरचितं करोमि ततोऽसहायः
शोषजनाविश्रम्भितया रात्रावुत्थाय खनत्यतिदूरं भूतलं निधत्ते
तत्तत्र निभृतसञ्चारः पुनः पूरयित्वा गर्तं कुरुते समं भूतलं वि-
किरति तस्योपरि धूलिकचवरादिकं स्रप्पादयति किलालक्ष्यं स्वाकू-
तेन मा पुनर्न ज्ञास्यामि स्वदेशमिति विधत्ते विविधानि चिह्नानि
प्रयोजनान्तरेण तद्देशेन सञ्चरन्तमपरं जनं मुञ्जमुञ्जनिर्भालयति
कथञ्चित्तद्देशे यान्तीं तद्वृष्टिं शङ्कते आ ज्ञातमेतेनातो मूर्च्छादन्दह्य-
मानमानसो न लभते रात्रौ निद्रां पुनरुत्थाय तत्प्रदेशात्तदुत्ख-
नति निधत्ते च प्रदेशान्तरं निरीक्षते पुनःपुनर्दिगन्तरेषु सभयं
निक्षिपंश्चक्षुः । यदुत मां कश्चिद्रक्ष्यतीति व्यापारान्तरमपि स केवलं
कायेन करोति चेतस्तु तत्प्रतियन्धबन्धनबद्धं ततः स्थानादन्यत्र
पदमपि न चक्षतीति । अथ कथञ्चित्तथाविधयत्नशतैरपि तेन
रक्ष्यमाणमपरो लक्षयेत् गृहीयाच्च ततोऽसावकाण्डवज्रपातनिर्द-
क्षितशरीर इव ह्येतात ह्येतातर्हा भ्रातरिति विक्लवमाराध्य-
मानः सकलविवेकिलोकं करुणापरौतचित्ततां प्रापयति । अति-
मूर्च्छाव्याप्राप्तातचेतनो म्रियते वा । तदिदं धनलवप्रतिबद्धचेतोऽ-
त्तीनां विसृष्टमुपदर्शितम् । तथा गृहीणीप्रतिबन्धग्रहगृहीतवि-

ग्रहोऽपौर्याग्रव्यवितुश्चमानमानसः खल्वेष जीवस्तस्याः परवीक्षणरक्ष-
णाचणिकः सन्न निःसरति गेहात् । न स्वपिति रजन्यां त्यजति
मातापितरौ शिथिलयति बन्धुवर्गान् न ददाति परमसुखदोऽपि
खगृहे ढौकम् । अवधौरयति धर्माकार्याणि न गणयति लोकवच-
नीयतां केवलं तस्या एव सुखमनवरतमीक्षमाणस्तामेव च परमा-
त्ममूर्त्तिमिव योगी निवृत्ताग्रेषव्यापारो ध्यायन्नेवास्ते । तस्य च
यदेव सा कुरुते तत्सुन्दरं यदेव सा भाषते तदेवानन्दकारि-
यत्सा चिन्तयति तदेवेङ्गिताकारैर्विज्ञायामौ सम्पादनायाहं
मन्यते । एवञ्चाकलयति मोक्षविडम्बितेन मनसा । यदुत्थं ममा-
नुरक्ता हितकारिणी न चान्येदृशी सौन्दर्योदार्यमौभाग्यादिगुण-
कलापकक्षिता जगति विद्यते । अथ कदाचित्तां मातेति भगि-
नीति देवतेत्यपि मन्यमानः परो वीक्ष्यते ततोऽमौ मोहात्
क्रुध्यतीव विह्वलीभवतीव मूर्च्छतीव स्त्रियत इव किं करोमीति न
जानीते । अथ सा विद्युज्यते स्त्रियते वा ततोऽभावप्याक्रन्दति
परिदेवते स्त्रियते वा अथ सा कणश्चिदुःशीलतया परपुरुषा
रिणी स्यात् परपुरुषा वा बलात्तां ममाक्रम्य गृहीयुः । ततोऽमौ
महामोक्षविह्वलो यावज्जीवं हृदयदाहेन जीर्यते प्राणैर्वा विद्युज्यते
दुःखाभिकातिरेकेणेति । तदैवमेकैकवस्तुप्रतिबन्धदुःखदयोऽयं
जीवो दुःखपरम्परामासादयति । तथापि । विपर्यस्ततया तद्गच्छ-
प्रवणमनाः सर्वथा गच्छते ममेदमयं हरिष्यतीति । यथा च
तस्य रोरस्य तेन कदम्बेनोदरपूरं पुरितस्यापि न दग्धिः संपद्यते ।
प्रत्युत प्रतिक्षणं सुतरां बुभुक्षाभिवर्धत इत्युक्तम् । तथाप्यापि

जीवस्थानेन धनविषयकलघादिना कदन्नप्रायेण पूर्यमाणस्यापि नाभिलाषविच्छेदः किन्तर्हि गाढतरमभिवर्द्धते तत्तर्प्यः । तथाहि यदि कथञ्चिद्विणशतं सम्पद्यते ततः सहस्रमभिवाञ्छति । अथ तदपि सञ्जायते ततो लक्षमाकाञ्छति तत्सम्पत्तावपि कोटी-मभिलषति तस्मात्ते राज्ञं प्रार्थयति । अथ राजा जायते ततश्चक्रवर्त्तीत्वं मृगयते तत्सम्भवेऽपि विबुधत्वमन्विच्छति । अथ देवत्वमप्यास्कन्देत्ततः शक्रत्वमन्वेपयते । अथेन्द्रतामपि लभते ततोऽप्युत्तरोत्तरकल्पाधिपतित्वपिपासापर्याप्तचेतसो नास्त्येवास्य जीवस्य मनोरथपरिपूर्त्तिः । यथा हि गाढघीमे समन्ताद्भवदाहतापि तशरीरस्य पिपासाभिभूतचेतनस्य मूर्च्छया पतितस्य कस्यचित्पथिकस्य तत्रैव स्वप्रदर्शने सुबहून्यपि प्रबलकल्लोलमालाकुलानि महाजलाग्रयकदम्बकानि पीयमानान्यपि न तर्षापकर्षकं मनागपि सम्पादयन्ति । तथास्यापि जीवस्य धनविषया दीनि । तथाह्यनादौ संसारे विपरिवर्त्तमानेनानन्तशःप्राप्तपूर्वादेव भवेषु निरुपचरितशब्दाद्युपभोगाः आसादिताम्यनन्तानर्घ्यरत्नकूटानि विलसितं खण्डितरतिविभ्रमैः सह विलासिनोसार्यैः क्रौडितं त्रिभुवनातिगायिनीभिर्नानाक्रौडाभिः । तथाप्ययं जीवो महाबुभुक्षामोदर इव शेषदिनभुक्तवृत्तान्तं न किञ्चिज्जानाति केवलं तदभिलाषेण शुष्यतीति । यत्तूक्तं यदुत तत्कदन्नं तेन द्रमकेन लौल्येन भुक्तं जीर्यति जीर्यमाणं पुनर्वातविषूचिकां विधाय तं रोरं पीडयतीति । तदेवं योजनीयम् । यदा रागादिपरीतचित्तोऽयं जीवो धनविषयकलघादिकं कदन्नकल्पं स्वीकरोति तदास्य कर्मसम्ब-

यत्तत्त्वमजीर्णं सम्पद्यते । ततश्च । यदा यदुदयद्वारेण जीर्यति
तदा नारकतिर्यङ्गरामरभवश्चमणस्तत्त्वणां वातविप्लविकां विधा-
येन जीवं नितरां तत्कदर्शयति । यथा च तत्कदर्शनं तस्य सर्वरो-
गाणां निदानं पूर्वात्पञ्चरोगाणां चाभिवृद्धिकारणमत्यर्थमभिहितं
तथेदमपि रागयस्तचित्तेनानेन जीवेनोपभुज्यमानं विषयादिकं
महामोहादितत्त्वणानां प्रागुपवर्णितानां समस्तारोगाणां भविष्यतां
कारणं पूर्वनिर्वर्णितानां पुनरभिवृद्धिहेतुभूतं वक्तुं । यथा च
स रोरस्तदेव कुभोजनं चारु मन्यते सुस्वादभोजनाखादं तु स्वप्ना-
नोऽपि वराको नोपलभत इत्युक्तम् । तथायमपि जीवो महा-
मोहयस्तचेतोवृत्तितया यदिदमग्रेषदोपरागिदूषितमुपवर्णितस्त्वित्या
विषयधनादिकं तदेवातिसुन्दरमात्महितञ्च चेतसि कल्पयति
यत्पुनः पारमार्थिकं स्वाधीननिरतिग्रयानन्दमन्दोद्दयायकं महा-
कल्याणभूतमपारिचरूपं परमात्मं तदयं वराको महामोहनिद्रा-
तिरोहितसद्विवेकलोचनद्युगलो न कदाचिदासादयति । तथा हि
यद्ययमनादौ भवभ्रमणे पूर्वमेव तत् क्वचिदलस्यत ततोऽग्रेषक्लेम-
रागिच्छेदस्तत्त्वमोचावाप्तिर्नयन्तं कालं यावत्संसारगह्वरे पर्यटित्य-
त्ततदायमद्यापि वंभ्रमीति । ततो नामेन मदीयजीवेन मत्तत्त्वणरूपं
सद्भोजनं प्रागवाप्नोमिति निश्चीयते । यत्पुनरभ्यधायि । यथा तद-
दृष्टमूलपर्यन्तं नगरगुहावचेपु गेहेषु भिक्षुतुल्यकृषकबरादिषु माना-
रूपासु च रण्यासु पर्यटतोऽगवरतमश्रान्तेतमाग्नेन रोरैणानन्तः
परावर्त्तितमिति । तदपि श्रयंमप्य मनागं विश्रयेयं यतोऽमुनापि जीवे-
नानादिगया काष्ठेभ्य भगवान्नापुद्गलपरायणाः पर्यन्तं गीताः ।

यथा च तस्य भ्रमतो द्रुमकस्य तत्र नगरे न ज्ञायते कियान् कालो
 संघित इत्युक्तं तथा जीवभवभ्रमणकालकलनमपि न प्रतीतिगो-
 चरचारितामनुभवति निरादितया तत्परिच्छेदस्य कर्तुमशक्तेरिति ।
 तदेवमत्र संसारनगरोदरे मदीयजीवरोरोऽयं कुविकल्पकुतर्ककुती-
 र्थिकलचणैर्दुर्दान्तडिम्भसंघातैस्तत्वाभिमुख्यरूपे शरीरे विपर्याससंपा-
 दनलक्षणया ताडनया प्रतिक्षणं ताडयमाने महामोहादिरागव्रातग्र-
 स्तशरीरस्तद्वशेन नरकादियातनास्थानेषु महावेदनोदयदलितस्व-
 रूपोऽत एव विवेकविमलीभूतचेतसां कृपास्थानं पौर्वापर्यपर्यालोचन-
 विकलान्तःकरणतया तत्तावबोधविप्रकृष्टोऽत एव प्रायः सर्वजीवेभ्यो
 जघन्यतमोऽत एव धनविषयादिरूपकदन्तदुराशापाशवशीकृतः कथं-
 चित्तस्तेगलाभतुष्टोऽपि तेनादृष्टचेतास्तदुपार्जनवर्द्धनसंरक्षणप्रतिबद्धा-
 न्तःकरणस्तद्वारेण च गृहीतनिविडगुस्तराष्ट्रप्रकारकर्मभाररूपानि-
 ष्ठितापथ्यपाथेयस्तदुपभोगद्वारेण विवर्द्धमानरागादिरोगगणपीडित-
 स्तथापि विपर्यस्तचित्ततया तदेवानवरतं भुञ्जानोऽप्राप्तसञ्चारिचरूप-
 परमान्नास्वादोऽरघदृघटीयन्त्रन्यायेनानन्तपुद्गलपरावर्त्तनसमस्तयोनि-
 स्थानास्कन्दनद्वारेण पर्यटित इति । अधुना पुनरस्य यत्सम्पन्नं
 तदभिधीयते । इह च । चिकालविषयतयाऽस्य व्यतिकरस्य विवक्षया
 समस्तकालाभिधायिभिरपि प्रत्ययैरच सर्वत्राऽपि कथाप्रवन्धे निर्देशः
 सङ्गतो द्रष्टव्यः । यतो विवक्षया कारकवत्कालोऽपि वस्तुस्थित्यैकस्व-
 रूपेऽपि वस्तुनि नानारूपः प्रयुक्तो दृष्टोऽभीष्टस्य शब्दविदाम् । यथा
 ' योऽयं मार्गो गन्तव्यः ' आषाटलिपुचात् तत्र कूपोऽभ्युदभवच्च बभूव
 भविव्यति भवितेति वा एते सर्वेपि कालनिर्देशा एकस्मिन्नपि कृपाख्ये

वस्तुनि विवक्षावशेन साधवो भवन्तीत्यलमप्रस्तुतविस्तरेणेति । तत्र
योऽसौ तत्स्वभावतया समस्तभूतसंघातात्यन्तवत्सलहृदयः प्रख्यात-
कीर्त्तिस्तस्मिन्नगरे सुस्थिताभिधानो महानरेन्द्रो दर्शितः स इह
परमात्मा जिनेश्वरो भगवान् सर्वज्ञो विज्ञेयः । स एव हि प्रली-
नाशेषक्लेशरागितयानन्तज्ञानदर्शनवीर्यतया निरुपचरितस्वाधीन-
निरतिशयानन्तानन्दमन्दोद्वेगरूपतया च परमार्थेन सुस्थितो
भवितुमर्हति न श्रेया अविद्यादिक्लेशरागिवशवर्त्तिनोऽतिदुःस्थि-
तत्वात्तेषाम् । स एव च भगवान् समस्तभूतसंघातस्यापि सूक्ष्मरच-
णोपदेशदायितयाचेपमोक्षप्रापणप्रवणप्रवचनार्थप्रणेतृतया च स्वभावे-
नैवातिवत्सलहृदयः । स एव च प्रख्यातकीर्त्तिः निःशेषामरनरवि-
मरनायकैः पुरुहूतचक्रवर्त्यादिभिः । यतः स एव प्रशस्तमनोवाक्काय-
व्यापरपरायणैरनवरतमभिष्टूयते । अत एव चासावेवाविकलं महा-
राजगन्धमुदोद्भुमर्हति । यथा च स रोरः पर्यटंस्तस्य मन्दिरदारं
कथञ्चित्प्राप्तः । तत्र च स्वकर्मविवरो नाम द्वारपालस्तिष्ठति तेन च
क्षपालुतया तत्र राजभवने प्रवेशित इत्युक्तम् । तदेवमिह योज-
नीयम् । तत्र यदास्य जीवस्थानादिमता यथाप्रवृत्तमंजेन करणेन
कथञ्चिद् घर्षणधूर्णनन्यायेनायुष्कवर्जितानां मत्तानां कर्मप्रकृतीनां
श्रितैः समस्ता अपि सागरोपमकोटीकोटयः पर्यन्तवर्त्तिनीमेकां
सागरोपमकोटीकोटिं विहाय क्षयमुपगता भवन्ति । तस्या अपि
कियन्मात्रं क्षीणं तदाऽयं जीवस्तस्यात्मनृपतेः सम्बन्धि यदेतदा-
चारादिदृष्टिवादपर्यन्तदादशाङ्गपरमागमरूपं तदाधारभूतचतुर्वर्ण-
श्रमणमंघ्रलक्षणं वा मन्दिरं तस्य द्वारि प्राप्तोऽभिधीयते । तत्र च

प्रवेशनप्रवणः स्वस्थात्कौयस्य कर्मणो विवरो विच्छेदः स्वकर्मविवरः
 स एव यथार्थाभिधानो द्वारपालो भवितुमर्हति । अन्येऽपि राग-
 द्वेषमोहादयस्तत्र द्वारपाला विद्यन्ते वेवलं तेऽस्य जीवस्य प्रतिब-
 न्धका न पुनस्तत्र प्रवेशकाः । तथा ह्यनन्तवाराः प्राप्तः प्राप्नोऽयं
 जीवस्तेर्निराक्रियते । यद्यपि कचिद्वसरे तत्र तेऽपि प्रवेशयन्त्येनं
 तथापि तैः प्रवेशितो न परमार्थतः प्रवेशितो भवति रागद्वेषमोहा-
 द्याकुलितचित्ता यद्यपि यतिश्रावकादिचिह्नाः कचिद्भवन्ति तथापि
 ते सर्वज्ञशासनभवनाद्वचिर्भूता द्रष्टव्या इत्युक्तं भवति । ततश्चायं
 जीवस्तेन स्वकर्मविवरद्वारपालेन तावतीं भुवं प्राप्नो यन्निभेद-
 द्वारेण सर्वज्ञशासनमन्दिरे प्रवेशित इति युक्तमभिधीयते । यथा
 च तेन कथानकोक्तेन तद्राजभवनमदृष्टपूर्वमनन्तविभूतिसंपन्नं राजा-
 मात्यमहायोधनियुक्तकतलवर्गिकैरधिष्ठितं स्वविराजनमनाथं सुभ-
 टसंघाताकीर्णं विषमद्विलासनीमार्थं निरुपचरितशब्दादिविश-
 योपभोगविमर्दसुन्दरं सततोत्सवं दृष्टं तथानेनापि जीवेन वज्र-
 बहुर्भेदोऽभिन्नपूर्वश्च संसारे यः क्लिष्टकर्मयन्त्यस्तद्भेदद्वारेण स्वकर्म-
 विवरप्रवेशितेनेदं सर्वज्ञशासनमन्दिरं तथाभूतविशेषणमेव सकलम-
 वलोक्यते । तथा हि । दृश्यन्तेऽत्र मौनौन्द्रे प्रवचनेऽपास्तज्ञानतमः-
 पटलप्रसरा विविधरत्ननिकराकारधारका विलसद्मस्तालोकप्रका-
 शितभुवनभवनोदरा ज्ञानविशेषाः । तथा विराजन्तेऽत्र भागवते
 प्रवचने सप्पादितमुनिपुङ्गवशरीरशोभनतथा मनोहरमणिरचितवि-
 भूषणविशदाकारतां दधानाः खल्वामगौपय्यादयो नानर्द्धिविशेषाः ।
 तथा कुर्वन्तिमृजन्तदद्याद्येपमच जिममतेऽतिमुन्दरतया विचित्र-

वस्तुविस्ताराकारमङ्गविधतपोविशेषाः । तथा जनयन्ति चित्ता-
 द्वादातिरेकमत्र पारमेश्वरे मते णोसोऽज्जलांशुकोसोचावलम्बिमौ-
 क्तिकावचूलरूपतामाविभ्राणो रचनासौन्दर्ययोगितयाचरणकरण-
 रूपा मूलोत्तरगुणाः । तथाविधेऽपि जैनेन्द्रदर्शने वर्त्तमानानां धन्यानां
 वक्त्रसौष्टवगन्धोत्कर्षचित्तानन्दातिरेकमुदारताम्बूलमन्त्रिभं सत्यवच-
 नम् । तथा व्याप्नुवन्ति स्वसौरभोत्कर्षेण दिक्षकवासमत्र भाग-
 वते मते मुनिमधुकरनिकरप्रमोदहेतुतया विचित्रभक्तिविन्यास-
 पथिततया मनोहारिकुसुमप्रचयाकारधारकाण्यष्टादशग्रीलाङ्गसह-
 स्राणि । तथा निर्वापयति मिथ्यात्वकषायमन्तापातुगतानि भव्य-
 सत्वशरीराणि गोशीर्षचन्दनादिविलेपनसन्दोहदेयतां दधानमत्र
 पारमेश्वरदर्शने सम्यग् दर्शनं यतश्चात्र सर्वज्ञोपज्ञे सञ्ज्ञानदर्शनचा-
 रित्रप्रधाने प्रवचने वर्त्तन्ते ये जीवास्तैर्महाभागधेयैः स्वर्गितो नर-
 कान्धकूपः । भग्नस्तिर्यग्गतिचारकावासः । निर्दलितनि कुमारपु-
 लदुःखानि । विमर्दिताः कुदेवत्वमानसमन्तापाः । प्रलयं नीतो
 मिथ्यात्ववेतालः । निम्नन्दीकृता रागादिग्रन्थवः । जरितप्रायं कर्म
 निचयाजीर्णम् । अपकर्णिता जराविकाराः । अपहस्तितं मृत्युभ-
 यम् । करतलवर्त्तीनि संपादितानि स्वर्गापवर्गसुखानि । अथवा-
 ऽवधीरितानि तैर्भगवन्मत्तस्यैर्जोवैः संचारिकसुखानि । गृहीतो
 हेयबुद्ध्या समस्तोऽपि भवप्रपञ्चः । कृतं मोक्षैकतानमन्तःकरणम् ।
 न च तेषां परमपदप्राप्तिं प्रति व्यभिचाराशङ्का । न क्षुपाय उपे-
 यव्यभिचारी । उपायस्याप्रतिष्ठतशक्तिकः परमपदप्राप्तेः सञ्ज्ञानदर्श-
 नपारिचात्ताको मार्गः । स च प्राप्तोऽस्माभिरिति । सञ्ज्ञाते च

तस्मात्तेषामिति निश्चिता बुद्धिर्नास्त्यतः परं प्राप्तव्यमित्याक-
 ल्य विहितं प्रतिपूर्णमनोरथं चेतः । अत एव तेषां पारमेश्वर-
 मतवर्त्तिनां जन्तूनां नास्त्येव शोको न विद्यते दैन्यं प्रलीनमौत्सुक्यं
 व्यपगतो रतिविकारः जुगुप्सनीया जुगुप्सा अमभावी चित्तोदेगः
 अतिदूरवर्त्तिनी दृष्ट्या समूलकाषंकषितः सन्त्वासः किन्तर्हि तेषां
 मनसि वर्त्तते धीरता कृतास्पदा गम्भीरता अतिप्रबलमौदार्यं निर-
 तिग्रयोऽवष्टम्भः स्वाभाविकप्रशमसुखामृतानवरतास्वादनजनितचि-
 त्तोत्सवानां च तेषां प्रबलरागकलाविकलानामपि प्रवर्द्धते रतिप्रकर्षः
 विनिहतमदगदानामपि विवर्त्तते चेतसि हर्षः समवासी चन्दनकन्या-
 नामपि न सम्भवत्यानन्दविच्छेदः । ततश्च जैनेन्द्रशासनस्थायिनो
 भव्यसत्त्वाः स्वाभाविकहर्षप्रकर्षांमोदितहृदयतया गायन्ति प्रतिक्षणं
 पञ्चप्रकारस्वाध्यायकरणव्याजेन नृत्यगन्थाचार्यादिद्वयविधवैय्यावृत्त्या-
 शुष्ठानद्वारेण वसगन्ति जिनजन्माभिषेकमवसरणपूजनयाचादिम-
 न्यादनव्यापारपरतया उत्कृष्टसिंहनादादीनि चित्तानन्दकार्याणि
 दर्शयन्ति परप्रवादिनिराकरणचातुर्यमाविभाणाः । कचिदवसरे
 आनन्दमहंलमन्दोहान् वादयन्त्येव भगवतामवतरणजगदीषाज्ञान-
 निर्वाणलक्षणेषु पञ्चसु महाकल्याणकालेषु । तस्मादिदं मौनीश्रं
 प्रवचनं मततानन्दं प्रलीनाशेषमन्तापं न चानेन जीयेन कचिदपीदं
 प्राप्तपूर्वं भावमारतया भवभ्रमणमद्वावादेयेदं निधीयते । भावमार-
 भेतस्मात्ते हि प्रागेव मोक्षप्राप्तिः संपद्येत तदनेन यत्तद्भ्राजभवमण
 कषणकोकिल्य मविशेषणदयमकारि । यदुतादृष्टपूर्वमगन्तविभ्रतिष-
 म्यप्रमिति । तदस्यापि सर्वज्ञागमनमन्दिरस्य दर्शितम् । साम्प्रतं

पुनरचजैनेन्द्रशासनभवने सामान्यभिचवो ज्ञातव्याः । यतस्ते दत्ताव-
घानाः संपादयन्त्याचार्यादेशं कुर्वन्त्युपाध्यायाज्ञां विदधति गौतार्थ-
वृषभविनयं न लङ्घयति गणचिन्तकप्रयुक्तामर्थदां नियोजयन्त्या-
त्मानं गच्छकुलगणसङ्घप्रयोजनेषु स्वजीवितव्यव्ययेनापि निर्वहन्ति
तेषामेव गच्छादीनामग्निवाद्यपायव्यतिकरेषु । अत एव ते शूरता-
भक्तताविनीततास्वभावादलं तल्लवर्गिकशब्दवाच्याः । यतश्चेदं मौनी-
न्द्रशासनभवनमनुज्ञातं सूरीणां चिन्त्यते । सदुपाध्यायै रक्ष्यते ।
गौतार्थवृषभैः परिपुष्टिं नौयते । गणचिन्तकैर्विहितनिश्चिन्तसमस्त-
व्यापारं सामान्यसाधुभिरतस्त्रैरनधिष्ठितमित्युच्यते । साम्प्रतं यदुक्तं-
स्यविराजनसनाथमिति । तदत्रापि जिनसङ्घसदने योजनीयम् ।
तच्चेह स्यविरा जनाः खल्वार्या लोका मन्तव्याः । तथा हि ।
ते तच्च राजमन्दरे प्रमत्तप्रमदालोकनिवारणपरायणा निवृत्तविष-
यासङ्गाय व्यावर्णिताः । एतच्चोभयमपि निरुपचरितमार्यलोकाना-
मेव घटामाटीकते । यतस्त एव धर्मकार्येषु प्रमादपरतन्त्रतया
मोदन्तं श्रवणोपासकललनालोकमात्मौयशिक्षिकावर्गं च परोपका-
रकरणव्यसनितया भगवदागमाभिहितं महानिर्जराकारणं साध-
र्मिकवात्सल्यं चानुपालयन्तः स्मरणवारणमोदनादानद्वारेण कापय-
प्रस्थितमनवरतं निवारयन्ति सन्नार्गं चावतारयन्ति । त एव च
विदितविषयविषविषमविपाकतया विषयेभ्यो निवृत्तचित्ताः सन्तो
रमन्ते संयमे क्रीडन्ति तपोविशेषविधानैः रन्धन्तेऽनारतस्त्राध्याय-
करणे न सेवन्ते प्रमादवृन्दं समाचरन्ति निर्विचारमाचार्यादेश-
मिति । यथोक्तम् । सुभटसंघाताकीर्णं तद्राजभवनमिति । तेषु

भगवच्छासने सुभटसंघाताः अमणोपासकसमूहा द्रष्टव्याः । यतस्त
 एव समस्तमपीदं व्याप्नुवन्त्यतिप्रचुरतया । तथा ह्यसंख्येया विद्यन्ते
 देवेषु संख्येयाः सन्ति मनुजेषु भूरिप्रकाराः सङ्गीतास्ते तिर्यचु
 बहवः सन्ति नरकेष्विति । त एव शौर्यैर्दार्यगाम्भीर्ययोगितया
 भगवच्छासनप्रत्यनौकानां मिथ्यात्वात्मसत्त्वरूपाणां योधसंघाताना-
 मुच्चाटनचातुर्यं विभ्राणा निरुपचरितप्रवृत्तिनिमित्तं सुभटशब्दं
 स्वीकुर्वते । यतश्चैते सदा ध्यायन्ति सर्वज्ञमहाराजं समाराधयन्ति
 स्मरिराजवृन्दानि समाचरन्त्युपाध्यायामात्योपदेशं प्रवर्तन्ते गीतार्थ-
 वृषभमहायोधवचनेन सर्वधर्मकार्येषु वितरन्ति विधिना सदात्मा-
 नुग्रहधिया नियुक्तस्थानीयेभ्यः साधुवर्गोपग्रहनिरतेभ्यो गणचिन्त-
 केभ्यो वस्त्रपात्रभक्तपानभेषजामनसंसारकवसत्यादिकं नमस्कुर्वन्ति
 विशुद्धमनोवाक्कायेस्तलवर्गिककल्पमध्यदीचितादिभेदभिन्नं सकल-
 मपि सामान्यसाधुजनं वन्दन्ते भक्तिभरनिर्भरहृदयाः स्यविराजन-
 स्थानीयमायांशोकं प्रोत्साहयन्ति समस्तधर्मकार्येषु विस्रामिनीसार्थ-
 स्थानीयं आविकाजनमनुशीलयन्ति सकलकालं जिनजन्माभि-
 षेकनन्दीश्वरवरदीपजिनयात्रासर्च्यलोकपर्वस्त्रात्रादिलक्षणानि । तत्र
 जिनशासनसदने नित्यनैमित्तिकानि । किं बुद्धनोक्तेन । ते हि
 भावतः सर्वज्ञशासनं विमुच्य नान्यत्किञ्चित्पश्यन्ति नाकर्णयन्ति न
 जानन्ति न श्रद्दधते न रोषयन्ति नानुपालयन्ति किन्तर्हि तदेव
 सकलकल्याणकारणं मन्यन्त इति । अतोऽतिभक्तितया सर्वज्ञ-
 महाराजादीनामभिप्रेता इति कृत्वा तस्यैव मन्दिरस्य मध्यवासिनो
 विनीतमहर्षिकमहाकुटुम्बिककन्यास्ते द्रष्टव्याः । अन्यादृशां कुतस्तत्र

भवने वास इति । तथा यदुक्तं विज्ञसद्विज्ञासिनीसार्थं तन्नृपति-
 गृहमिति । तदत्रापि मौनौन्द्रदर्शने दर्शनीयं तत्रेह विज्ञसद्वि-
 ज्ञासिनीसार्थाः सम्यग्दर्शनधरणाणुव्रतचरणजिनसाधुभक्तिकरणपरा-
 यणतथा विज्ञासवन्त्यः आश्रिता लोकसंघाता विज्ञेयाः । यतश्च ता
 अपि अमणोपाश्रिताः अमणोपासकवत् सर्वज्ञमहाराजादाराधन-
 प्रवणान्तःकरणाः सत्यं कुर्वन्ति सदाज्ञाभ्यासं वासयन्ति दृढतरमा-
 त्मानं दर्शनेन धारयन्त्यणुव्रतानि गृह्णन्ति गुणव्रतानि अभ्यस्यन्ति
 शिष्टापदानि समाचरन्ति तपोविशेषान् रमन्ते स्वाध्यायकरणे
 वितरन्ति साधुवर्गाय स्वातुग्रहकरमुपयद्दानं दृष्ट्यन्ति गुरुपादवन्द-
 नेन तुष्यन्ति सुसाधुनमस्करणेन मोदन्ते साध्वीधर्मकथासु पश्यन्ति
 सुबन्धुवर्गादधिकतरं साधर्मिकजनमुद्दिजन्ते साधर्मिकविकल्पादे-
 वासेन न प्रीयन्तेऽसंविभागितभोगेन संसारसागरादुत्तीर्णप्राप्तमात्मानं
 मन्यन्ते भगवद्धर्मसेवनेनेति । तस्मात्ता अपि तस्य मौनौन्द्रप्रवचन-
 मन्दिरस्य मध्ये पूजोपकरणाकारास्तेषामेव अमणोपासकानां प्रति-
 मद्भा मुक्ता वा निवसन्ति । याः पुनरेवंविधा न स्युस्ता यद्यपि
 कथञ्चित्तन्मध्याध्यासिनो दृष्टेरन् तथापि परमार्थतत्त्वतो न हि
 भूता विज्ञेयाः । भावपाक्षं हीदं भागवतशासनभवनं नात्र
 बहिष्काराया प्रविष्टः परमार्थतः प्रविष्टो भवतीति विज्ञेयं तथा
 यथा तद्भाजभवनं निरुपचरितशब्दादिविषयोपभोगविमर्शसुन्दरं
 तपेदमपि विज्ञेयम् । तथा हि । सर्वेऽपि देवेन्द्रास्तावदेतन्मथ-
 पातिनो वर्तन्ते । ये चान्येऽपि महर्द्धिकामरसंघातास्तेऽपि प्रायो
 न भगवन्मतभवनाद्विभूता भवितुमर्हन्ति । ततश्च । तथाविध-

विविधाधारभूतस्यास्य निरुपचरितशब्दादिविषयोपभोगविमर्शसुन्द-
रता न दुरुपपादा । तदर्पणेन चैतल्लक्षणीयं यदुत भोगास्तावत्पु-
ण्योदयेन संपद्यन्ते किन्तु तदेव पुण्यं द्विविधं पापानुबन्धि पुण्या-
नुबन्धि च । तत्र ये पुण्यानुबन्धिपुण्योदयसम्पाद्याः शब्दाद्युपभोगास्त
एव सुसंस्मृतमनोहरपथ्याश्रयवत्सुन्दरविपाकतया निरुपचरितशब्दा-
दिभोगवाच्यतां प्रतिपद्यन्ते । ते हि भुज्यमानाः स्वीततरमाश्रयं
संपादयन्ति ततश्चोदाराभिप्रायोऽसौ पुरुषो न तेषु प्रतिषन्धं
विधत्ते । ततश्चासौ तान् भुञ्जानोऽपि निरभिष्वङ्गतया प्राग्वद्ध-
पापपरमाणुसञ्चयं शिथिलयन्ति पुनश्चाभिनवं श्रुभतरविपाकं
प्रागुपुण्यभारमात्मन्याधत्ते स चोदयप्राप्तो भवविरागसम्पादनद्वारेण
सुखपरम्परयोत्तरक्रमेण मोक्षकारणत्वं प्रतिपद्यत इति हेतोः
सुन्दरविपाकास्तेऽभिधीयन्ते । ये तु पापानुबन्धिपुण्योदयजनिताः
शब्दादिविषयानुभवास्ते सद्योघातिविषोपदिग्धमोदकवद्धारुणपरि-
णामतया तत्त्वतो भोगा एव नोच्यन्ते यतस्ते मरुमरीचिकाजल-
कल्लोला इव तदुपभोगार्थं धावतः पुरुषस्य विफलश्रमसम्पादनेन
गाढतरं दृष्ट्यामभिवर्द्धयन्ति न तु संपद्यन्ते । कथञ्चित्सम्प्राप्ता
अपि ते भुज्यमानाः क्लिष्टमाश्रयं जनयन्ति । ततश्च । तुच्छा-
भिप्रायोऽसौ पुरुषोऽन्धोभूतबुद्धिस्तेषु नितरां प्रतिषन्धं विधत्ते ।
ततस्तान् कतिपयदिवसभाविनो भुञ्जानस्तत्सम्पादकं प्रागुपनिबद्धं
पुण्यलवं व्यवकलयति । पुनर्योदयगृहतरपापभरमात्मन्याधत्ते ।
ततश्च तेनोदयप्राप्तेनामन्तदुःखजलधराकुलं संसारमागरमग्नकाष्ठं
च जीवः परावर्तते । तेन ते पापानुबन्धिपुण्यसम्पाद्याः शब्दादयो

दास्यपरिणामा इत्यभिधीयन्ते । येषां तु संसारोदरविवरवर्तिनां
 जन्तुसंघातानामवश्यतया ये शब्दादिविषयोपभोगाः सुन्दरपरि-
 णामास्ते नियमतो भगवच्छासनमन्दिरादुक्तन्यायेन न वहिर्भूताः
 वर्तन्ते । तस्मादन्यैरपि प्रेक्षापूर्वकारिभिराचेषेण मोक्षप्रापकेष्व-
 भगवन्मन्दिरे भावतः स्थेयम् । अत्र स्थितानामनुपपन्न एव तेऽपि
 सुन्दरतया भोगादयः संपद्यन्ते न तेषामपि सम्पादकोऽन्यो हेतुरि-
 त्युक्तं भवति । अत एव चेदं परमेश्वरदर्शनमदनमप्रतिपातिसुख-
 परम्पराकारणतया सततोत्सवमभिधीयते । तदेवं यथा यावद्वि-
 शेषणकलापयुक्तं च तद्राजमन्दिरं तेन कथानकोक्तेनावलोकितं
 तथा तावद्विशेषणकलापोपेतमेवानेनापि जीवेनेदं सर्वज्ञशासनमद-
 नमवलोक्येति स्थितम् । यथा च स कथानकोक्तः सततानन्दं तद्रा-
 जभवनमुपलभ्य किमेतदिति विस्मितश्चिन्तयति न चासौ सोमा-
 दतया तद्विशेषगुणांस्तत्त्वतो जानातीत्युक्तम् । तथायमपि जीवः
 सर्वज्ञशासनं सञ्जातकर्मविवरः कथञ्चिदुपलभ्य किमेतदिति जिज्ञा-
 सते न चायं मिथ्यालांशैरुन्मादकत्पैरनुवर्त्तमानैस्तस्यामवस्थायामस्य
 जिनमतस्थेमे विशेषगुणास्तांस्तत्त्वतो जानीते । यथा च तस्य कथा-
 नकोक्तस्य तात्पर्यवशेन लब्धचेतसः सतो हृदयाकूतैः परिस्फुरितं
 यदुत यदेतद्राजमन्दिरं सकलाद्यर्थधामास्य स्वकर्मविवरद्वारपालस्य
 प्रसादेन मयाधुना दृश्यते । लग्नं नूनमेतच्च मया कदाचित्पूर्वं दृष्टम् ।
 प्राप्तोऽहमस्य द्वारदेशे वज्रशः पूर्वं केवलं मम मन्दभाग्यतया येऽन्ये
 द्वारपालाः पापप्रकृतयस्तत्राभूवंस्तैरहं प्राप्तः प्राप्तः कदर्थयित्वा नि-
 र्धाटित इति । तदेतत्सर्वं जीवेऽपि समानम् । तथा हि । भवस्य

प्रत्यासन्नभविष्यद्भ्रंशं कथञ्चिदुपलभ्य सर्वज्ञशासनमविदिततद्गुणवि-
शेषस्यापि मार्गानुसारितया भवत्येवंविधोऽभिप्रायः । यदुतात्यद्भुत-
मिदमर्हद्दर्शनं यतोऽत्र तिष्ठन्ति ये लोकास्ते सर्वेऽपि सुद्धद इव
वान्धवा इवैकप्रयोजना इव समर्पितहृदया इवैकात्मका इव परस्परं
वर्तन्ते । तथामृतदृष्टा इव निरुद्धेगा इव निरौत्सुक्या इव सोत्साहा
इव परिपूर्णमनोरथा इव समस्तजन्तुसंघातहितोद्यतचेतसश्च सक-
लकालं दृश्यन्ते । तस्मात्सुन्दरमिदमद्य मया विज्ञातं न पूर्वं
विमर्शाभावात् । अन्यच्चायं जीवोऽनन्तवारागन्धिप्रदेशं यावत्प्राप्तो
न चाऽनेन तद्भेदद्वारेण कश्चिदपि सर्वज्ञशासनमवलोकितं यतो
रागद्वेषमोहादिभिः क्रूरद्वारपालकत्वेर्भूयो भूयो निरस्त इत्येता-
वतांशेनेदमुपदर्शितं न पुनस्तस्यामवस्थायाममुं विभागमद्याप्ययं जीवो
जानीते चिन्तयति वा । यथा च । तस्य कथानकोक्तस्य पर्यालो-
चनपरायणवृत्तेः सतः पुनरिदं परिस्फुरितं यदुत येन मया
पूर्वमिदं नयनानन्दकारि राजसदनं न दृष्टं न वास्य दर्शनार्थं
कश्चिदुपायः प्राग्विहितः सोऽहं मय्यं निष्पुण्यक एव । कीदृशं
राजमन्दिरमिति जिज्ञासामाचमपि ममाऽधन्यस्य कदाचिदपि
पूर्वं नासीत् । येन चानेन महात्मना स्वकर्मविवरदारपालेन
क्षपापरीतचेतसा भाग्यकलाविकलस्यापि समेदं दर्शितं सोऽयं मे
परमबन्धुभूतो वर्तते । एते च धन्यतमा जना येऽत्र राजमन्दिरे
सदा निःशेषद्वन्द्वरहिताः प्रमुदितचेतसोऽवतिष्ठन्ते तदेतदपि
समस्तमत्र जीवे योजनीयम् । तथा हि । शुभध्यानविशुध्यमाना-
थ्वमायस्यास्यापि जीवस्य विवर्तते चेतसीदं सर्वं सर्वज्ञदर्शनगोचरं

कचिदवसरे समवसरणदर्शनेन वा जिनस्वाचविलोकनेन वा वीत-
 रागविम्बनिरीक्षणेन वा शान्ततपस्विजनसाक्षात्करणेन वा सुश्राव-
 कसङ्गतेन वा तदनुष्ठानप्रतिभासेन वा द्रावितमिथ्यात्वतया मृदू-
 भूतभावस्य तथा ह्युपपद्यते । तदा तद्विचारेणास्य प्रीतिः ।
 शोचति प्रागविचारकमात्मानम् । गृह्णाति मार्गादेशकम् । बन्धु-
 बुद्ध्या बद्ध मन्यते सद्धर्मनिरतिचित्तांश्चान्यलोकान् सद्भावनयेति
 तदिदं प्रपञ्चेन क्षणिककर्मणः सन्मार्गाभ्यर्णवर्त्तिनोऽभिन्नकर्मण्यै-
 र्भिन्नकर्मण्यैवां पुरस्कृतसम्यग्दर्शनस्य कियन्तमपि कालं भद्रकभावे
 वर्त्तमानस्यास्य जीवस्य यो व्यतिकरो भवति स व्यावर्णितः । तद-
 नन्तरमिदानीं सकलकल्याणाक्षेपकारणभूतां परमेश्वरावलोकनां
 प्राप्नुवतोऽस्य यः प्रपद्यते तत्र योऽसौ कथानकोक्तो रोरौ क्षब्ध-
 चेतनो थावदित्यं विप्रकौणं चिन्तयति तावद् वृत्तान्तान्तरमपरं
 महाराजावलोकनक्षणमापतितम् । तथेहापि यदायं जीवः सञ्जा-
 तस्त्वर्कमलाघवतया सन्मार्गाभिमुखो भद्रकभावे वर्त्तते तदाऽस्य
 योग्यतया परमात्मावलोकनक्षणोऽयमपरो वृत्तान्तः संपत्स्यते ।
 तत्र । योऽसौ सुन्दरे प्रासादशिखरे सप्तमे भूमिकातले निविष्ट-
 मूर्तिरधस्ताद्वर्त्तमानं तददृष्टमूलपर्यन्तं नगरं समस्तं समस्तव्यापार-
 कलापोपेतं सकलकालं समन्तान्निरीक्ष्यमाणस्तस्मादहिरपि सर्व-
 चाप्रतिहतदर्शनशक्तिः सततानन्दो लीलया क्षप्तमानो महानरेन्द्रो
 दर्शितः । स इह निष्कलावस्थायां वर्त्तमानः परमात्मा भगवान्
 सर्वज्ञो विज्ञेयः । स एव यतो मर्त्यलोकापेक्षया या उपर्युपरिस्था-
 यिन्यो भूमिकाकर्त्ताः सप्तरज्जवः तदात्मको यो लोकप्रासादस्त-

च्छिखरे वर्तते । स एव हि परमेश्वरो युगपदसुं समस्तसंसार-
विस्तारं विचित्रनगरव्यापाराकारमशोकाकाशञ्च तद्विभिर्भागकत्वं
केवलालोकेन करतलगतामलकन्यायेनावलोकयति । स एव चाम-
न्तवीर्यसुखपरिपूर्णतया सततानन्दो लौक्या ललते जापरो भव-
गर्तमध्यपतितजन्तुलीलाललनस्य परमार्थतो विडम्भनारूपत्वात् ।
यथा च स कथानकोक्तस्तेन महाराजेन महारोगभराक्रान्ततया
गाढबीभत्सदर्शन इति कृत्वा कृपया विशेषेणावलोकित इत्युक्तम् ।
तद्वैव द्रष्टव्यम् । यदायमात्मा निजभयतादिपरिपाकवशादेता-
वर्ती कोटिमध्यारूढो भवति तदास्य भवत्येव भगवदनुपहः न
तद्व्यतिरेकेण यतो मार्गानुसारिता संपद्यते । तदनुपहैरेव भवति
भावतो भगवति बद्धमानो नान्यथा । स्वकर्मचयोपग्रमादीनां शेष-
हेतूनामप्रधानत्वात् । ततोऽयमात्मा तस्यामवस्थायां वर्तमानो-
ऽमुमर्यमाकलय्य भगवता विशेषेणावलोकित इत्युच्यते । स एव
परमेश्वरोऽचिन्त्यशक्तियुक्ततया परमार्थकरणैकतानतया चास्य जीव-
स्य मोक्षमार्गप्रवृत्तेः परमो हेतुरित्युक्तं भवति । समस्तजगद-
नुपहप्रवृत्तं हि भावतो निष्कलमपि रूपमिति परिभावनीयं
केवलं तथापि तच्छीवभयतां कर्मकाशस्वभावनियगादिकं च
सहकारिकारणकलापमवेक्ष्य जगदनुपहे ध्याप्रियते तेन न योग-
पथेन समस्तप्राणिनां संसारोत्तार इत्यालोचनीयमेतदागमानुसारे-
णेति । तस्माद्वत्येव भाविकक्षाण्य भद्रकभावे वर्तमानस्यास्य
जीवस्य भगवदवलोकना । यथा च तां महाराजदृष्टिं तत्र रोरे
निपतन्तीं धर्मबोधकराभिधानो महानमनियुक्तो निरोक्षितवानि-

त्युक्तं तथा परमेश्वरावलोकनां मज्जीवे भवतीं धर्मबोधकरणशीलो
 धर्मबोधकर इति यथार्थाभिधानो मन्मार्गोपदेशकः सूरिः स
 निरीक्षते स्म । तथा हि । सद्भ्यानवलेन विमलीभूतात्मानः पर-
 हितैकनिरतचित्ता भगवन्तो ये योगिनः पश्यन्त्येव देशकालव्यव-
 हितानामपि जन्तूनां ह्यस्त्रावस्थायामपि वर्त्तमाना दत्तोपयोगा
 भगवदवलोकनाया योग्यतां पुरोवर्त्तिनां पुनः प्राणिनां भगवदा-
 गमपरिकर्मितमतयोऽपि योग्यतां लब्धयन्ति तिष्ठन्तु विशिष्टज्ञाना
 इति । ये च मम सदुपदेशदायिनो भगवन्तः सूरयस्ते विशिष्ट-
 ज्ञाना एव यतः कालव्यवहितैरनागतमेव तैर्ज्ञातः समस्तोऽपि
 मदीयवृत्तान्तः स्वसंवेदनसंसिद्धमेतदस्माकमिति । यत्पुनस्तेन धर्म-
 बोधकरेण साकूतमानसेन सता तदनन्तरं चिन्तितं यदुत किमेत-
 दाश्चर्यं मयाधुना दृश्यते यतोऽयं सुस्थितो महानरेन्द्रो यस्योपरि
 विशेषेण दृष्टिं पातयति स पुरुषस्त्रिभुवनस्यापि द्रागेव प्रभुः
 सञ्जायत इति सुप्रसिद्धमेतत् । अयं पुनर्योऽधुनास्य राज्ञो
 दृष्टेर्गाचरचारितामनुभवन्नुपलक्ष्यते स द्रमको दैन्योपहतो रोग-
 यस्तद्देहोऽस्तत्क्षीमाजनभूतो मोहोपहतात्मातिबोभस्तदर्शनो जग-
 दुद्वेगहेतुस्तत्कथं समस्तदोषराशेरस्य परमेश्वरदृष्टिपातेन साह्यं
 सम्यग्धः पौर्वापर्येण विचार्यमाणो न युज्यते न कदाचनापि दौर्घ-
 तरदौर्गत्यभाजिनां गेहेषु अनर्घयरवदृष्टयो निपतितुमुत्सहन्ते ।
 तत्कथमेतदिति विस्मयातिरेकाकुलं चेतः । तदिदं सर्वमत्रापि
 जीवविषयं मद्भ्रमाचार्यचेतसि वर्त्तमानं योजनीयम् । तथा हि ।
 यदाऽयं जीवो नितरां गुरुकर्मतया प्रागवस्थायां समाचरति सम-

स्तपातकानि भाषते निःशेषाभ्यालौकवचनानि न मुच्यतेऽनवरतं
रौद्रधानेन स एव चाकाण्ड एव कुतश्चिन्निमित्ताच्छुभसमाचार
इव सत्यप्रियंवद इव प्रशान्तचित्त इव पुनरुच्यते तदा भवत्येव
पौर्वापर्यपर्यालोचनचतुराणां विवेकिनां मनसि वितर्को यदुत
न तावत्सुन्दरा मनोवाक्कायप्रवृत्तिः सद्गुणसाधिका भगवदनुग्रह-
व्यतिरेकेण कस्यचित्संपद्यते अयं चेह भय एवातिक्लिष्टमनोवाक्काय-
प्रसरोऽवधारितोऽस्माभिः । तदिदं पूर्वापरविरुद्धमिव प्रतिभासते ।
यतः कथमेवंविधपापोपहतसत्त्वे भगवदवलोकना प्रवर्तते । सा हि
प्रवर्तमाना जीवस्य मोक्षमप्यादकत्वेन त्रिभुवननाथत्वमन्त्रेण जन-
यति । तस्मान्नात्र तस्याः सम्भवो लक्ष्यते । यतश्चास्य सुन्दरमनोवाक्का-
यप्रवृत्तिलेशो दृश्यते ततोऽन्यथानुपपत्त्या भगवदवलोकनायाः सङ्गा-
वोऽत्र निश्चीयते । तदिदमवलम्बं सन्देहविच्छेदकारणम् । अस्माकं
मनो दोषायते किमिदमाश्चर्यमित्याकूते । यथा च । तेन तात्प-
र्येण पर्यालोचयता महानसनिपुक्तकेन पद्यान्निश्चितम् । यदुत
सम्भवतोऽस्य द्रमकस्य द्वे कारणे महानरेन्द्रावलोकनायाम्नेन युक्ति-
युक्त एवास्य परमेश्वरस्य पारमेश्वरो दृष्टिपातस्तत्र । यस्मादेय
सुपरीक्षितकारिणा स्वकर्मविवरेण दारपालेनात्र भवने प्रवेगितः
तेनोचित एवायं विशेषदृष्टेरित्येकं कारणं यथा यस्मैतद्भवनमा-
लोक्य नरस्य मनःप्रमादो जायते स महानरेन्द्रम्यात्यन्तवज्रम इति
प्रागेव विनिश्चितमिदं मया संज्ञातस्यास्य मनःप्रमादो लक्ष्यते यतो
नेश्वरोगपीडाभराकान्ते अपि लोचने भवनदिदृक्षया प्रतिघण-
मयमुन्मील्यति तद्दर्शनेन वीभत्सदर्शनमणस्य वदनं सहसा प्रमाद-

त्मकोऽयं जीवः पञ्चभूतात्मको वा विज्ञानमात्रं चेदं सर्वं शून्यरूपं वा न विद्यते वा कर्म महेश्वरवशादिदं सर्वं नानारूपं वर्तते इत्यादयस्ते सर्वेऽपि भीममहाधोधदर्शनात्संग्रामशिरसि प्रत्यनीक-कातरनरा इव निवर्तन्ते । ततश्चायं तदा जीवो मन्यते यदेते महात्मानो मह्यं कथयन्ति तत्सर्वमुपपद्यते मत्तोऽधिकतरं परीक्षितं वस्तुतत्त्वमेत एव जानन्ति । ततश्च यदुक्तं कथानकं कथयता यदुत कदर्थनार्थमायाताः पद्माक्षगाः सुदारुणाः ।

दुर्दान्तिङ्मिमा ये तस्य दृष्ट्वा तं ते पलायिता इति ॥

तदपि योजितं विज्ञेयम् । यतः कुविकल्पा एव दुर्दान्तिङ्मिमास्त एव जीवं कदर्थयन्ति तन्निरुन्तिश्च सुगुरुसम्पर्केणेति तदेवमपगतेषु सकलेषु कुविकल्पेषु यदायं जीवः सद्धर्मगुरुणां तदश्माकर्णमस्पृहया मनागभिमुखो भवति तदा ते परहितकरणैक्यसन्नितया मन्मार्गदेशनां कुर्वाणाः खल्वेवमाचक्षते यदुताकर्ण्य भो भद्र संसारे पर्यटतोऽस्य जीवस्य धर्म एवातिवत्सलहृदयः पिता धर्म एव गाढस्नेहबन्धुरा जनयित्री धर्म एवाभिन्नहृदयाभिप्रायो भ्राता धर्म एव सदैकक्षेहरसवशा भगिनी धर्म एव समस्तसुखखनी-भूतानुरक्ता गुणवती भार्या धर्म एव विद्यामस्थानमेकरसमतुल्यं सकलकलाकलापकुशलं मित्रं धर्म एव सुरकुमाराकारधारकश्चित्तामन्दातिरेकहेतुस्तनयः धर्म एव शीलसौन्दर्यगुणक्षयप्रता-काकुक्षोभतिनिमित्तभूता दुहिता धर्म एवाऽव्यभिचारो बन्धुवर्गः धर्म एव विनीतः परिकरः धर्म एव नरेश्वरता धर्म एव संकवर्तितं धर्म एव विबुधभावः धर्म एवामरेश्वरता धर्म एव वज्राकारो

लावण्यापकर्णितभुवनो जरामरणविकारविकलः कायः धर्म एव
 समस्तशास्त्रार्थशुभशब्दग्रहणचतुरं श्रोत्रं धर्म एव भुवनालोकनक्षमे
 कक्ष्याणदर्शने श्लोचने धर्म एव मनःप्रमोदहेतवोऽनर्घ्यया रत्न-
 राशयः धर्म एव चित्ताङ्गादविधायिनो विषघातनाद्यष्टगुणोपेताः
 कनककूटाः धर्म एव परनिराकरणद्वयं चतुरङ्गं बलं धर्म एवानन्त-
 रतिमागरावगाहनहेतुभूतानि विलासस्थानानि । किं बह्वना
 जल्पितेन धर्म एवैको निर्विघ्नानन्तसुखपरंपराकारणं नापरं कि-
 ञ्चिदपीत्येवं च कथयति मधुरभाषिणि भगवति धर्मसूरौ भग-
 वत्यस्य जीवस्य मनाग् चित्ताक्षेपः तदग्नेन विस्फारयतीच्छण्युगलं
 दर्शयति वदनप्रसन्नतां त्यजति विकथादौनि विचेपान्तराणि कचि-
 द्भावितहृदयो विधत्ते सस्मितं वक्त्रकुहरं ददाति नखस्फोटिकां ततो
 भगवन्तः सूरयो मनाग् प्रविष्टरसं तमाकलयेत्यमभिदधते । यदुत
 सौम्य स धर्मश्चतुर्विधो भवति । तद्यथा दानमयः शीलमयस्तपोमयो
 भावनामयश्चेति । अतो यदि भवतोऽस्ति सुखाकाङ्क्षा ततोऽयम-
 नुष्ठातुं चतुर्विधोऽपि युज्यते । भवता दीयतां सुपात्रेभ्यो यथाशक्त्या
 दानं कियतां समस्तपात्रेभ्यो वा स्थूलपात्रेभ्यो वा प्राणान्तिपातादा
 मृपावादादा शौर्यकरणादा परदारगमनादा अपरिमितग्रहणादा
 रात्रिभोजनादा मद्यपानादा मांसभक्षणदा सजीवफलास्त्रादनादा
 मिषद्रोहादा गुर्वङ्गनागममादा अन्यस्मादाशक्त्यपरिहाराच्चित्तिः
 तथा विधीयतां यथाशक्ति कथित्तपोविशेषः भाव्यतामनवरतं
 शुभभावना भवता येन ते संपद्यन्ते निःसंगयमिहामुच च सकल-
 कक्ष्याणामीति । तदग्नेन यत्तदुक्तमासीत्कथानकं यथा महानमनि-

युक्तकस्तं रोरं समाह्वय भिचाचरोचिते भूभागे स्थापितवान् ।
ततस्तद्भिचादानार्थं परिजनमादिष्टवान् । तदनन्तरं तद्व्या नाम
तद्दुहिता सा परमात्ममादायातिसुन्दरं त्वरया तद्दानार्थमुप-
स्थितेति तत्सर्वं योजितं विज्ञेयम् । तथा हीह धर्मगुणवर्णनं जीव-
स्थाकारणकल्पं विज्ञेयं तच्चित्ताक्षेपो भिचाचरोचितभूभागस्थापन-
तुल्यो द्रष्टव्यः धर्मभेदवर्णनं परिजनादेशसम्मतं मन्तव्यं तस्यैव गुरोर्वा
जीवस्थोपरि कृपा सैव तद्व्या नाम्नी दुहिता विज्ञेया । चतुर्विध-
धर्मानुष्ठानकारणं सुन्दरपरमानन्दप्रदणममानं विज्ञेयं तच्च सद्धर्मा-
चार्यानुकम्पयैव जीवं प्रत्युपढौकयति नापरो हेतुरिति विज्ञे-
यम् । यत्पुनरभिहितं यदुताकारणमनन्तरं तं तथाभूतमत्या-
दरमालोक्य स रोरश्चिन्तयति स यथा मामन्यदा भिचां प्रार्थय-
मानमपि लोका निराकुर्वन्ति तिरस्कारपूर्वं वा किञ्चिद्ददति ।
अधुना पुनरेषः सुवेषो नरेन्द्राकारः पुरुषः स्वयमागत्य मामा-
कारयति भिचा ते दीयत इति च मामुपप्रलोभयति तत्किमिदं
माश्चर्यं ततस्तुच्छाभिप्रायवशेन पर्यालोचयतस्तस्य चेतसि परिस्फुरितं
हन्त नैवेतसुन्दरं मम प्रतिभासते मन्मौषणार्थः खल्वेष प्रारभो
यतो भूतप्रायमिदं भिचाया भाजनं मामकौनं तदेष विजने
नीत्वा मां निश्चितमेतदुद्दालयिष्यति । एवञ्च स्थिते किं मयाधुना
विधेयं किमित एव स्थानात् सहसा नग्न्यामि उत्तोपविश्या ताव-
द्भवामिदं भाजनस्य भोजनं आहोस्त्रिच कायं मम भिचयेति
प्रतिषेधं विधाय पदमपि न चलामि किं वा वक्ष्यित्वैनं पुरुषं
कुत्रापि भत्वरं प्रविश्यामि कथं कुर्वतो ममास्मान्मोक्षो भविष्यतीति

न जाने यावदेवं निष्ठितकुविकल्पमात्राकुलचेताश्चिन्तयति ताव-
 तस्य प्रवर्तते प्रबलं भयं प्रसर्पति तृष्णा श्रुयति हृदयं विक्लसौभ-
 वत्यन्तरात्मा स्तब्धातिरेकाभिभूतचित्तवृत्तेः संरक्षणानुबन्धि प्रादुर्भूतं
 महारौद्रध्यानं निरुद्धः करुणायानप्रसरः मीलिते विलोचने
 नष्टा चेतना न जानीते क्वाहं नीतः कुत्र वा स्थितः केवलं निखात
 काष्ठकील इवोद्धाकारोऽवतिष्ठते सा तु तदया गृह्णाणेदं भोज-
 नमिति भूयो भूयः समाकुला व्याहरति स्म । तथापि स निष्पु-
 ण्यको द्रमकः सर्वरोगकरं तुच्छं यत्तदात्मीयं कदशनं तत्संरक्षणा-
 नुबन्धेन नष्टात्मा तां कन्यकां समस्तरोगहरामृतास्वादपरमानन्ददा-
 नार्थं व्याहरन्तीं वराको नावबुध्यते तदिदं समस्तं जीवेऽपि समा-
 नमवगन्तव्यम् । तथा हि । यदाऽस्य हितचिकीर्षया भगवन्तः
 सद्गुरुवो विस्तरेण धर्मगुणानुपवर्ण्य पुनश्चतुर्विधधर्मानुष्ठानमुप-
 दिशन्ति तदाऽयं जीवो मित्याज्ञानमहातमःकाचपटलतिमिर-
 कामलावलेपलुप्तविवेकलोचनयुगलदीधितिप्रसरोऽनादिभवाभ्यस्तम-
 हामित्यालोन्मादमन्तापविधुरितहृदयः प्रबलचारित्र्यमोहनीयरोग-
 कदम्बकविक्ललचेतनस्तत्र विषयधनकलत्रादिकया गाढमूर्द्ध्याभिभूत-
 चित्तवृत्तिः मन्त्रेवं चिन्तयति यावदहं पूर्वं धर्माधर्मविचारपर्येषणां
 नाकर्षं तावदेते श्रमणाः क्वचिदुपलभ्यमाना अपि न मम वार्त्तामपि
 पृष्ठवन्तो यद्यपि कथञ्चित् क्वचिदवसरे मां धर्मगोचरं किञ्चिद्
 द्रूयुः तथाप्यनादरेण वचनं वा दे वा इदानीं पुनर्मां धर्माधर्म-
 जिज्ञामापरमवगम्य गतोयमस्माकमादेशगोचरमिति मत्वा स्वगल-
 तालुगोपमवगणय्योच्चैर्ध्वनिना महता वचनरचनाटोपेन स्वयमपृष्ट

एवैष लोकप्रकाशः श्रमणो मम पुरतो धर्मगुणानुपवर्णयति
मांचाच्चित्रचित्तमुपलभ्य दानं दापयति शीलं ग्राहयति तपसा-
रयति भावनां भावयति तदियतोऽकाण्ड एव स्फुटाटोपस्थास्य
हन्त को गर्भार्थः अज्ञातमस्ति मे सुन्दरकलचसङ्घः विद्यते
नानाकारो द्रविणनिचयः सम्भवति भूरिरूपो धान्यप्राग्भारः
समस्ति सम्पूर्णं चतुष्पदकुषादिकं नूनं तज्ज्ञातमेतेन तदेषोऽत्र
तात्पर्यार्थी यदुत दीक्षा ते दीयते रजस्ते पात्यते बीजदाहस्ते
क्रियते कुरु लिङ्गपूरणं विधेहि गुरुपादपूजनम् निवेदय स्वकलच-
स्वधनकनकादिकं समस्तसर्वस्वं गुरुपादेभ्यः । पुनस्तैरनुज्ञातमनु-
भवितेतस्त्वमेवं विदधानः पिण्डपातेन शिवीभविष्यसीत्येवं वचन-
रचनया विप्रतार्यं शैवाचार्यं इव मामेष श्रमणको मुमुषिषति
यदि वा भूरिफलं सुवर्णदानं महोदयं गोदानमक्षय्यं पृथिवीदानं
अतुलं पूर्तधर्मकरणमनन्तगुणं वेदपारगे दानं यदि पुनर्गौर्वि-
ज्ञायमाना निर्गतवत्सरधुरमुखा सचेत्ता कनकशृङ्गी रत्नमण्डिता
सोपचारा दिनेभ्यो दीयते ततश्चतुर्दधिमेखला सयामनगराकरा
मशैलकानना पृथिवी तेन दत्ता भवति सा चाक्षय्यफला संपद्यत
इत्येवं मुग्धजनवद्वनपरैः कूटश्लोकरचित्तमन्यैर्मां विप्रस्तभ्य दिजा-
तिरिव नूनमेव श्रमणो मे द्रविणजातं जिहीर्षति । अथ वा ।
कारय रमणीयतरान् विहारान् वामय तेषु बद्धश्रुतान् पूजय संपं-
प्रयच्छ भिक्षुभ्यो दक्षिणां मौलय मङ्घमम्बन्धिनि कोशे स्वीयं
द्रविणजातं निक्षिप मङ्घमम्बन्धिन्येव कोष्ठागारे स्वधान्दमच्चयं
ममर्पय मङ्घमम्बन्धिन्यामेव संजातौ स्वकीयं चतुष्पदवर्गं भव

बुद्धधर्ममङ्घरारणः एवं ते कुर्वतोऽचिराद् बुद्धपदं भविष्यतीत्येवं
वाचालविरचितमायाजालेनात्मीयशास्त्रमन्दर्भेण रक्तमिचुरिव मां
विमंवाद्य निश्चितमेव श्रमणो मदीयसर्वस्वं स्नातुमभिकाङ्क्षति ।
यदा । क्रियतां मङ्घभक्तं भोज्यन्तामृषयो दीयन्तां सुन्दरखाद्यानि
उपनीयन्तां सुखवेपणानि दानमेव गृहस्यस्य परमो धर्मः तत एव
संपाद्यते संसारोत्तार इत्येवं मामुपप्रक्षोभ्य खगरीरपोषणपरो
दिग्गम्बर इव मदीयधनमेव श्रमणो निर्वाहयिष्यति । अन्यथा
कथमेवंविधोऽस्य मगोपरि प्रपञ्चकथनरूपोऽद्यादरः श्लाघादिदमिह
तत्त्वं तावदेवैते सुन्दराः श्रमणा यावन्मोपस्तभ्यन्ते यावच्चैतेषां न
वशवर्त्तिभिर्भूयन्ते वशवर्त्तिनं पुनर्मुग्धजनं शृङ्खलामवगम्येते माया-
विनो नाना वचनरचनया विप्रतार्यं मदीयसर्वस्वमपहरन्ति मास्येषु
सन्देहः । ततो मयाऽधुमानेन श्रमणेन प्रारब्धेन मता किं विधेय-
मिव्याप्तोषयामि । किमदत्तप्रतिवचनः समुत्थाय गच्छामि । उत
मास्येव धर्मानुष्ठानकरणे मम शक्तिरिति दीपयामि । आहोस्त्रि-
शौरहरणादिभिः प्रसीमं मे द्रव्यजातं मास्येवाधुना किञ्चिद्य
दीयते पाषेभ्य इत्येवं प्रत्युत्तरयामि । उताहो न कार्यं मे तावक-
धर्मानुष्ठानेन न पुनर्मर्त्यं किञ्चिद्भवता कथनीयमित्येवमेवं श्रमणं
निराकरोमि किं वा अकाण्डकथनजनितकोधसुरिकां शकुटिं जल-
पापीति । न जाने कथमेव श्रमणो महत्तमप्रयत्नमना निरापांस्ता-
दुरध्वजमायानाम मोक्षं दास्यतीति । न पुनरमौ वराको गाढमुदा-
त्ततया शस्त्रेणवपयति यद्येते भगवन्माः बहुमांसायां विदिततुष-
शुष्टिनिःसारसंसारगर्भायां अनुजयन्तोवाग्दत्तजन्माः करुणा चरन्त-

विषयविषयविषयविपाका मोक्षकाङ्क्षैकतानेन रेतसा सर्वत्र समवृत्त-
 तयाऽत्यन्तनिःस्पृहतया च सन्मार्गोपदेशदाने प्रवर्त्तमानाः सन्तो न
 देवेन्द्रद्रुमकयोर्विशेषं लक्षयन्ति न महर्द्धिविवुधनिर्द्धनपुरुषयोर्वि-
 भागं कल्पयन्ति न चक्रेश्वररोरयोरन्तरं दर्शयन्ति नोदारपरमेश्वर-
 कृपणनरयोरादरानादराभ्यां प्रवर्त्तन्ते समानमेवां चेतसि विवर्त्तते
 परमैश्वर्यं दारिद्रेण तुल्या महार्द्धरत्नराशयो जरठपाषाणनिकरेण
 सदृशा उत्तमघाटककूटा लोष्टपूगेन सदृशा हिरण्यस्तोमा धूलि-
 पुञ्जेन सन्निभो धान्यनिचयः चारराशेस्तुल्यं चतुष्पदकुण्यादिकं
 निःसारकचवरेण न विशेषो निर्जितरतिरूपाभिरपि ललितलल-
 नाभिः सह जरत्काष्ठस्तभानामिति । एवञ्च स्थिते । नैतेषां
 परहितकरणैकव्यसनितां विमुच्यापरसदुपदेशदाने प्रवर्त्तमानानां
 कारणमुपलभ्यते । यतः स्वार्थसम्पादनमपि परमार्थतः स्वाध्याय-
 ध्यानतपश्चरणकरणादिना दारान्तरेणैव सम्पद्यत एव । न तदर्थ-
 मयेतेषामत्र प्रवृत्तिः । दुरापास्तावकाशा श्लाभादिका श्रेयाकाङ्क्षा ।
 न चैतदेवकोऽन्धान्धीकृतबुद्धिर्जानीते । ततोऽयं जीवोऽनवगतसङ्क-
 दाराशयोऽत्यन्ततुच्छस्वचित्तदुष्टताऽनुमानेन तच्चित्तमपि तथारूपं
 परिकलयन् महामोहवशेन तानलदर्शनैः शैवदिजातिभिररुमिबु-
 दिगम्बरादिभिस्तुल्यान् कल्पयति । सम्भवन्ति च भिन्नकर्मप्रत्येयपि
 दर्शनमोहनौयपुञ्जचयकरणेन यथा पुनर्मिथ्यात्वपुञ्जे वर्त्ततेऽयं
 जीवस्तदैवंविधाः कुविकल्पा इति । ततश्च । तैराकुलीकृतपदयस्यास्य
 जीवस्य पुनः प्रसर्पति मिथ्यात्वविषं ततस्तदशगोऽयं जीवः शिथिल-
 यति मौनौन्दर्शनपक्षपातं विमुञ्चति पदार्थजिज्ञासामवधीरयति

सद्गुणनिरतं जनं वज्रमन्यते निर्विचारकलोकं प्रमादयति प्राग्
 प्रवृत्तं सत्कर्तव्यलेशं परित्यजति भद्रकभावं रज्यते नितरां विषयेषु
 पश्यति तत्त्वबुद्ध्या तत्साधनं धनकनकादिकं गृह्णाति तथोपदिशन्तं
 गुरुं वञ्चकबुद्ध्या नाकर्णयति तदचनं भाषते धर्मावर्णवादान्
 उद्धृष्टयति धर्मगुरुणां मर्मस्थानानि लगति प्रतीपं कूटवादेन
 निराक्रियते पदे पदे गुरुभिः । ततश्चासौ चिन्तयति सुरचित-
 ग्रन्थप्रपञ्चा एते अमणा न निराकर्तुं मादृशैः पार्यन्ते ततो मामस्मी-
 कविकल्पजालेन विप्रतार्य पुनः करिष्यन्त्येते मायावितथात्मभक्ष्य-
 स्थानमतो दूरत एव मयैते वर्जनौयाः स्वगृह्णाद्वारणीया दृष्टा
 अपि न सम्भाषणीया नामापि न सोढव्यमेतेषामित्येवं कदन्नकल्प-
 धनविषयकलत्रादिके मूर्च्छितहृदयस्तत्संरक्षणप्रवणोऽयं जीवः सदुप-
 देशदायकान् महामोहवग्गो वञ्चकत्वेन कल्पयन् रौद्रध्यानमा-
 पूरयति ततो नष्टविवेकचेतनस्यैः सद्गुरुचार्यैरुर्ध्वाकारनिखातकाष्ठ-
 कौलककल्पो लक्ष्यते । अत एव च तेषां समृद्धिन्या दयया दीय-
 मानं तदानीं सुन्दरपरमान्नकल्पं सदनुष्ठानोपदेशं वराकोऽयं जीवो
 न जानीते न चेतःपरं विवेकिनां विस्मयकरमस्ति । यदेव जीवो
 महानरकगर्भपातहेतौ धनविषयादिके गृह्णात्मानन्तसुखमोक्षाद्येप-
 कारणं सदनुष्ठानं सद्गुरुदयोपनीतमवधीरयति । यथा च तेन
 महानसनियुक्तेन तत्तथाभूतमसंभाव्यं व्यतिकरमवलोक्य चिन्तितं
 यदुत किं पुनरेष रोरो दीयमानमादरेणेदं परमान्नं न गृह्णाति
 नूनमयमस्य पापोपहृतात्मतया न योग्य इति । तदत्रापि तुल्यं
 विज्ञेयम् । तथा हि । सद्गुरुणामपि तं तथाविधं विस्तरधर्मोप-

देशनयाऽन्यथा वा विनष्टभद्रकभावं विपरीतचारिणं जीवमुपलभ्य
 भवत्येवमूतो भावो यदुत न भाजनमेषोऽकल्याणभाजनंतथा भगव-
 द्भर्मस्य नोचितो कुगतिगामितया सुगतिगमनस्य न परिकर्मणीयो
 दुर्दलकल्पतया सद्भर्मचेतसां ततोऽच मोहोपहतचेतसि विफलो मे
 परिश्रम इति । यथा च पुनर्विमृशता तेन रसवतीपतिना निश्चितं
 यदुत नास्य वराकस्यायं दोषः यतो बहिरन्तस्यायं रोगजालेन
 परिवेष्टित इति कृत्वा वेदनाविह्वलो न किञ्चिच्चेतयति । यदि
 पुनरेष नीरोगः स्यात् ततो योऽयं कदन्नलवलाभेनापि तुष्यति
 सोऽमृतास्वादमेतत्परमान्नं दधीमानं कथन्न गृह्णीयादिति । तदे-
 तदाचार्यस्यापि पर्यालोचयतो मनसि वर्त्तत एवेति । यदुत ।
 यदेष जीवो गृह्यति विषयादिषु गच्छति कुमार्गेण नादत्ते
 दीयमानं सदुपदेशं नैषोऽस्य वराकस्य दोषः किं तर्हि मिथ्या-
 त्वादीनां भावरोगाणां तैर्विसंशुल्लचेतनोऽयं न किञ्चिज्जानीते यदि
 पुनरेष तदिकलः स्यात् तत्कथमात्मनो हितं विमुच्यात्माहिते
 प्रवर्तेत । यच्च तेन महानसनियुक्तेन पर्यचिन्ति । यथा कथं पुनरेष
 रोरो नीरोगः स्यात् ततो मनसि निरूपयता तेन पुनः पर्यकल्पि ।
 अये विद्यत एवास्य रोगनिराकरणोपायः । यतोऽस्ति मम चारुभेष-
 जव्रतयं तद्यथा एकं तावदिमलालोकं नाम परमाञ्जनं तदिधानेन
 प्रयुज्यमानं ममस्तनेचरोगान्नाशयति सूक्ष्मव्यवहितातीतभाविभाव-
 विलोकनदत्तं षष्ठुः संपादयति । तथा द्वितीयं तत्त्वप्रौक्तिकरं नाम
 सत्तार्थादकं तत्पुनर्विधिना खाद्यमानं समस्तगद्माततानवं विधत्ते ।
 दृष्टेयाविपरीतार्थग्रहणचतुरतां कुरुते विगोपतः पुनरुन्मादमुद्द-

यति तृतीयं पुनरेतदेव कन्यकोपनीतं महाकल्याणकं नाम पर-
 मात्मैतत्पुनः सम्यङ् निषेव्यमानं निःशेषरोगगणं समूलकायं कपति ।
 तथा पुष्टिं जनयति धृतिं वर्द्धयति बलमुज्ज्वलयति वर्णमुत्कर्षयति
 मनःप्रसादं संपादयति वयसंभं विधत्ते सवीर्यतां करोति और्जित्यं
 प्रवणयति किम्बहुना अजरामरत्वमपि निःसन्देहमेतत्प्रविधापयति
 तस्मादनेनौषधत्रयेण सम्यगुपक्रम्येनं तपस्विनं व्याधिभ्यो मोक्षया-
 मीति तेन मनसि सिद्धान्तः स्थापितः । तदेतत्सद्गुरुमाचार्योऽपि
 जीवगोचरं समस्तं चिन्तयत्येव । तथा हि । यदा निश्चितं तेन
 प्राक्प्रवृत्तिदर्शनेन यथा भव्योऽयं जीवः केवलं प्रवलकर्मकला-
 कुलितचेताः सन्मार्गात्परिभ्रष्टस्तदा भवति गुरोरयमभिप्रायः यथा
 कथं पुनरेपोऽस्माद्रोगस्थानीयात् कर्मजालमोक्ष्यते पर्यालोचयतश्च
 तात्पर्यपर्याकुलेन चेतसा सुदूरमपि गत्वा पुनरेतदेव ज्ञानदर्शन-
 चारित्र्यरूपत्रयं भेषजत्रयकल्पं तन्मोक्षनोपायः प्रतिभासते नापरः ।
 तत्रेह ज्ञानमञ्जनं विज्ञेयं तदेव परिस्फुटदर्शितया विमलालोक-
 मुच्यते तदेव च नयनगदसन्दोहकल्पमज्ञानमुन्मूलयति तदेव च
 भूतभवद्भाविभावस्वभावाविर्भावनचतुरं जीवस्य विवेकचक्षुः संपाद-
 यति दर्शनं पुनः सत्तीर्थोदकं बोद्धव्यं तदेव जीवादिपदार्थगोचर-
 श्रद्धान्हेतुतया तत्प्रतीतिकरमभिधीयते । यतश्च तदुदयममये
 सर्वकर्मणामन्तःमागरोपमकोटीकोटिमात्रमवतिष्ठते समुत्पन्नं पुनः
 प्रतिक्षणं तत्तानि तनूकुर्वते तेन समस्तगदतानवकारकं कर्मणामिह
 रोगकल्पत्वात् तदेव दृष्टिप्रत्यक्षं ज्ञानस्य यथावस्थितार्यप्रवृत्त्यातुर्थ-
 माधत्ते । तदेव च महोष्माददेगं मिथ्यात्वमुद्घनयतीति । चारित्र्यं

पुनरत्र परमान्नमवगन्तव्यं तस्यैव सदनुष्ठानं धर्मः सामयिकं विर-
तिरित्यादयः पर्यायाः । तदेव मोक्षलक्षणमहाकल्याणव्यवहित-
कारणतया महाकल्याणकमिति गीयते । तदेव च रागादिमहा-
व्याधिकदम्बकं समूलघातं हन्ति । तदेव च वर्णपुष्टिधृतिबलमनः-
प्रसादौर्जित्यवयवस्तुम्भसवीर्यतातुल्यानात्मगुणान् समस्तानाविर्भावयति ।
तथाहि । तज्जीवे वर्तमानं प्रभावो धैर्यस्य कारणमौदार्यस्याकरो
गांभीर्यस्य शरीरं प्रशमस्य खरूपं वैराग्यस्यातुल्यहेतुर्वीर्योत्कर्षस्य
आश्रयो निर्द्वन्द्वतायाः कुलमन्दिरं चित्तनिर्वाणस्य उत्पत्तिभूमिर्द-
यादिगुणरत्नानां किं शानेन यत्तदनन्तज्ञानदर्शनवीर्यान्न्दपरिपूर्ण-
मक्षयमव्यायमव्यावाधं धाम तदपि तत्सम्पाद्यमेवेति श्रतोऽजराम-
रत्वमपि तज्जनयतीत्युच्यते । तस्मादेनमनेन ज्ञानदर्शनचारिचत्रयेण
सम्यगुपक्रम्य जीवं क्लिष्टकर्मकलाजालान्मोचयामीति सद्धर्मगुरुरपि
चित्तेऽवधारयति । ततो यथा तेन रसवतीपतिना शलाकाये
तदञ्जनं विन्यस्य तस्य द्रुमकस्य गाढभाधूनयतो ग्रीवामञ्जिते शोचने
तदमन्तरमेव तेन प्रल्हादकतया शीततयाऽचिन्त्यगुणयोगितया
चाञ्चनस्य पुनश्चेतना सत्त्वा ततद्योनीलितं चक्षुः प्रशान्ता मनाङ्-
नेचयाधा विग्नितेन च तेन किमेतदितिचिन्तितम् । तदधैवं
योजनीयं यदाऽयं जीवः प्रथमं प्रतिपद्य भद्रकभावं रोषयिता
भगवच्छामनं नमस्तुत्याहंदिम्यानि पर्युपास्य साधुलोकं विधाय
धर्मपदार्थजिज्ञासां कृत्वा दानादिप्रवृत्तिमुत्पाद्य धर्मगुणानामात्म-
विषयां पाचपुष्टिं पुनः क्लिष्टकर्मोदयेन विस्तरधर्मदेशनादिकं
किञ्चिन्निमित्तमासाद्य परिभ्रष्टपरिणामो भवति । ततश्च न गच्छति

चैत्यालये नालीयते साधूपाश्रये न वन्दते दृष्टमपि साधुलोकं
 नामन्त्रयति श्रावकजनं निवारयति खगृहे दानादिप्रवृत्तिं पलायते
 दूरदृष्टेभ्योऽपि धर्मगुरुभ्यः विधत्ते पृष्ठतस्तदवर्णवादादिकं ततस्तं
 तथाभूतं नष्टविवेकचेतनमवगम्य गुरवः स्वबुद्धिशलाकायां तत्प्रति-
 बोधोपायाञ्जनं निदधते । कथं वहिर्भूम्यादौ कथञ्चिदकाण्डदृष्टम्
 कुर्वन्ति प्रियसंभाषणं दर्शयन्ति हितबुद्धिं प्रख्यापयन्त्याञ्जसभाव-
 सुत्पादयन्त्यविप्रतारकप्रत्ययं पुरुषविशेषं तद्भावं चोपलक्ष्य वदन्ति
 च भद्र किं नागम्यते साधूपाश्रये किन्न विधीयते भवतात्महितं
 किं विफलीक्रियते मनुष्यभवः किन्न विज्ञायते शुभाशुभविशेषः
 किमेत्यनुभूयते पशुभावो भवता वयं हि भवत एवेदं पथ्यमिति
 भूयोभूयोऽभिदधहे तदिदं सर्वं शलाकाञ्जनस्थापनकर्त्तव्यं विज्ञेयं
 सञ्ज्ञानहेतुतया कारणकार्योपचारादिति । तदेतदाकर्ण्य ततोऽमा-
 वष्टोत्तराणि विरचयन्नेवं ब्रूयात् भो भो श्रमणा गाढमचणिकोऽहं
 न सरति मे भगवत्समीपमागच्छतो निर्वापाराणां हि धर्मचिन्ता
 भवति मादृशां पुनरन्यत्रगतानां सौदति कुटुम्बादिकं न प्रवर्त्तते
 गृहेऽतिकर्त्तव्यतेति न वहति वाणिज्यं न संपद्यते राजसेवा विस्त-
 रयति कृषिकर्मादिकमिति । तदेतत्समस्तं शिरोधूननमभिधीयते ।
 ततस्तद्वचनमाकर्ण्य करुणापरीतहृदयाः सद्धर्मगुरवो यास्यत्येष
 वराकोऽकृतपुण्यकर्मा दुर्गतिमित्यतो नोपेक्षणीयः इत्यालोच्येत्य-
 माचक्षीरन् वत्स यद्यप्येवं तथापि मदनुरोधेन क्रियतां यदहं वच्मि ।
 तद्वचनमेकं द्रष्टव्यास्त्वयाक्षोरात्रमध्येऽवश्यं तयोपाश्रयमागत्य सकृत्सा-
 धव इति । गृह्यतामभिग्रहो नान्यदहं किञ्चिदपि भवन्तं भणि-

ध्यामि । ततोऽसौ का गतिः प्रतिप्रवेगे पतित इत्याक्षोच्य तमभिपद्यं
 गृह्णीयात् । तदिदं सद्गुरुवचनप्रतिपत्तिकरणं प्राग्वक्षोचनाञ्जनपातन-
 तुल्यं बोद्धव्यं ततस्तत्प्रमृति तदुपाश्रयं गच्छतः प्रतिदिनं सुसाधु-
 संपर्केण तेषां निष्कृत्रिमानुष्ठानदर्शनेन निस्पृहतादिगुणानालोकयतो
 निजपापपरमाणुदलनेन च तस्य याविवेककला संपद्येत सा नष्टा
 सती चेतना पुनरागता इत्यभिधीयते । यत्तु । भूयो भूयो
 धर्मपदार्थजिज्ञासनं तन्नयनोन्मीलनकल्पं विज्ञेयं यस्तु प्रतिक्षणम-
 ज्ञानविलयः स नेत्ररोगबाधोपशमतुल्यो मन्तव्यः । यः पुनर्बोधसङ्गावे-
 मनाक् चित्ततोषः स विस्मयाकारोऽवगन्तव्यः । यथा च तावति-
 व्यतिकरे सम्पन्नेऽपि यत्तस्य द्रमकस्य तद्विचारचणलक्षणमाकूतं
 बज्रकालाभ्यास्ताभिनिवेशनप्रवर्त्तमानं न निःशेषतयाद्यापि निवर्त्तते ।
 तद्वशीभूतचित्तस्य तं पुरुषं तद्वाहितया पुनः पुनः शङ्कते ततो
 नष्टमभिलषति तदिहापि सम्भवतीत्यवगन्तव्यम् । तथा हि ।
 यावदेषोऽद्यापि जीवः प्रशमसंवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्याभिव्यक्तिरक्षणे-
 नाधिगमजसम्यग्दर्शनमाप्नोति तावद्भावहारतः श्रुतमात्रप्राप्तावपि
 स्वल्पविवेकतयास्याच धनविषयकलत्रादिके कदन्नकल्पे परमार्थ-
 मुद्धिर्न व्यावर्त्तते तदभिभूतचेतनस्य स्वचित्तानुमानेनातिनिःस्पृह-
 दद्यानपि मुनिपुङ्गवाग्लामेते प्रत्यासन्नवर्त्तिनं किञ्चिन्मृगयिष्यन्त
 इत्येवं मुहुर्मुहुरागच्छते ततस्तैः सह गाढपरिचयं परिजिहीर्ष्य
 तत्समीपे चिरं तिष्ठतीति । यत्पुनरभिहितं यद्युत स महानम-
 नियुक्तकर्म द्रमकमञ्जनमाद्यात्येन संजातचेतनमुपलभ्याभिहितवान्
 भद्र पिबेदमुदकं येन ते स्वध्याता सम्पद्यते स तु न जानेऽनेन

पौतेन मम किं संपत्स्यत इति शङ्काकुलाकृतस्तत्समस्ततापोपगम-
कारणमपि तत्त्वप्रौतिकरं तोयं न पातुमिच्छति स्म । ततस्तेन
रूपापरीतचित्तेन वक्षात्कारेणापि हितं विधेयमिति मत्वा
स्वसामर्थ्येन मुखमुद्वाह्य तस्य तत्सलिलं गालितं ततस्तदास्वादन-
समनन्तरं तस्य महोन्मादो नष्ट इव शेषरोगास्तानवं गता इव
दाहान्तिरूपशान्ता चेति कृत्वा स्वस्वचित्त इवाप्तौ विभाष्यते स्म
तदिदं जीवेऽपि समानमवगन्तव्यम् । तत्र यदा गृहीतवर्णं सुसा-
धूपाश्रयमागच्छन्तं तत्सङ्घट्टेन संपन्नद्रव्यश्रुतमात्रतया सञ्जातविवेक-
त्वं विशिष्टतत्त्वश्रद्धानविकलं धनविषयादिषु परमार्थदर्शिनं
तन्मूर्च्छया सुसाधूनपि तन्मार्गणतया शङ्कमानमत एव प्रयन्वधर्म-
कथाकर्णनं परिहरन्तमेनं जीवमुपलभन्ते धर्मसूरयः । तदा तेषां
दयालुतया भवेदभिसन्धिः यद्येष विशिष्टतरगुणभाजनं संपद्यते
ततस्ते कश्चित्समीपवर्तिनं तमवगम्य तस्याकर्णयतोऽन्यं जनमुद्दिश्य
सम्यग्दर्शनगुणान् वर्णयन्ति तस्य च दुर्लभतां प्रख्यापयन्ति तदङ्गी-
कुर्वतां स्वर्गापवर्गादिकं फलमुपदर्शयन्ति इह लोकेऽपि परमचित्त-
निर्वाणकारणतां तस्य सूचयन्ति तदेतत्सर्वं सञ्जातचैतन्यस्योदक-
निमन्त्रणकत्वं विज्ञेयं ततोऽसौ तद्धर्मगुरुवचनं निश्रम्य दोस्ताय-
मानबुद्धिरेवं चिन्तयेद्देय श्रमणो वक्त्रस्यात्मीयसम्यग्दर्शनस्य गुण-
जातमुपवर्णयति केवलं यदीदमहमङ्गीकरिष्ये ततो मामात्म-
वशवर्त्तिनमवबुध्य धनान्नादिकं प्रार्थयिष्यति ततः किं प्रयोजनं
ममानेनादृष्टाशयादृष्टत्यागक्षत्वेनात्मवञ्चनेनेति विचिन्त्याकर्णश्रुतं
कृत्वा तन्म्राङ्गीकुरुते तदिदमुदकनिमन्त्रितस्य तत्पानानिच्छासमान-

भवबोद्धव्यम् । ततो धर्मगुरवश्चिन्तयन्ति कः पुनर्बोधोपायोऽस्य भविष्यतीति । ततः पर्यालोचयन्तः निजहृदये विनिश्चित्यैवं विदधते । क्वचिदवसरे तं साधूपाश्रयमागामुकमवगम्य जनान्तरोद्देशेनायिमतरां प्रारम्भते मार्गदेशनां यदुत भो भो लोका विमुच्य विक्षेपान्तरमाकर्णयत यूयम् । इह चत्वारः पुरुषार्था भवन्ति तद्यथा अर्थः कामो धर्मो मोक्षश्चेति । तच्चार्य एव प्रधानः पुरुषार्थ इति केचिन्नन्यन्ते । अचान्तरे स आगच्छेत्तत्तत्तत्साकर्णयतो वदन्ति गुरवः । तथा हि । अर्थनिचयकलितः पुरुषो लोके जराजीर्णशरीरोऽपि उन्नतपञ्चविंशतिकतरुणनराकारः प्रतीयते । अतिकातरहृदयोऽपि महाममरसहृदयनिर्व्यूढसाहसोऽतुल्यस्त्रपराक्रम इति गीयते । सिद्धमात्मकापाठमात्रशक्तिविकलबुद्धिरपि समस्तशास्त्रार्थावगाहनचतुरमतिरिति बन्दिभिः पथ्यते । कुरूपतया नितरामदर्शनीयोऽपि चाटुकरणपरायणैः सेवकनरैरवजितमकरकेतुरिति हेतुभिः स्थाप्यते । अविद्यमानप्रभावगन्धोऽपि समस्तवस्तुसाधनप्रवणप्रभावोऽयमिति सर्वत्र तद्धनलुब्धबुद्धिभिः प्रकाश्यते । जघन्यघटदासिकातनयोऽपि प्रख्यातोन्नतमहाध्वंशप्रसूतोऽयमिति प्रणयिजनैः स्तूयते । आम्रमकुलबन्धुतामम्यन्धविकलोऽपि परमबन्धुबुद्ध्याधारोपणसमस्तलोकैर्गृह्यते तदिदं समस्तमर्थस्य भगवतो विलम्बितम् । किञ्च । समाने पुरुषत्वे समसंख्यावयवाः पुरुषा यदेते दृश्यन्ते लोके यदुत एके दायकाः अन्ये तु याचकाः तथैके नरपतयोऽन्ये पदातयः तथैके निरतिशयशब्दाद्युपभोगभाजनमन्ये तु दुष्पूरोदरदरीपूरणकरणेऽप्यशक्ताः तथैके पोषका अन्ये पोष्या इत्यादयो

निःशेषविशेषा निजसङ्गावासङ्गावाभ्यामर्थनैव संपाद्यन्ते तस्मादर्थ
एव प्रधानः पुरुषार्थः ।

अत एवोच्यते ॥

अर्थाख्यः पुरुषार्थाऽयं प्रधानः प्रतिभासते ।

दृष्ट्वाऽपि लघुं लोके धिगर्थरहितं नरम् ॥

तदेतदाचार्यवदनविनिर्गतमर्थवर्णनमनुश्रुत्या स जीवस्थितयेत्
अये शोभनः प्रस्तावः प्रारम्भः कथयितुं ततोऽवहितः शृणुयात्
शृण्वन् बुध्येत बुध्यमानः स्वबोधसूचनार्थं शीवां चालयेत् लोचने
विस्फारयेत् वदनं विकाशयेत् चारु चारुक्तमिति शनैः शनैरभि-
दध्यात् । ततस्तैर्लिङ्गैः संजातमस्यश्रवणकुटुहलमिति भगवन्तो धर्म-
गुरवस्तं लक्षयेयुः । ततः सादरतरं पुनस्ते ब्रूयुः भो भो लोकाः काम
एव प्रधानः पुरुषार्थ इत्यन्ये मन्यन्ते । तथा हि । न खलु ललितल-
लनावदनकमलमकरन्दास्त्रादनचतुरचक्षुरीकताचरणमन्तरेण पुरुषः
परमार्थतः पुरुषतां स्वीकुरुते । किं चार्थनिचयस्य कलाकौशल्यस्य
धर्माज्जनस्य जन्मनश्च काम एव वस्तुतः परमं फलम् । कामविकलैः
पुनः किमेतैः सुन्दरैरपि क्रियते । अन्यच्च । कामासेवनप्रवणचेतसां
पुरुषाणां तत्सम्पादका धनकनककलचादयो योग्यतया स्वत एवो-
पतिष्ठन्ते संपाद्यन्ते भोगिनां भोगा इति गोपालबालाबलादीनां
सुप्रसिद्धमिदम् ।

अपिच ॥

स्मितं न लक्षणे वचो न कोटिभि-
र्न कोटिलक्षैः सविलासमौचितम् ।

अवाप्यते ऽन्यैरदयोपगूह्यनं

न कोटिकोटयापि तदस्ति कामिनाम् ॥

अतः किञ्च पर्याप्तं तेषां तस्मात्काम एव प्रधानः पुरुषार्थः ।

अत एवाभिहितम् ॥

कामाख्यः पुरुषार्थोऽयं प्राधान्येनैव गीयते ।

नीरसं काष्ठकस्यं हि धिक्कामविकसं नरम् ॥

तदेतदाकर्ण्य स जीवो हर्षप्रकर्षेण स्वहृदयादप्युत्कलितः
प्रकाशमेवं ब्रूयात् साधु साधूदितं भट्टारकैः बहोः कालादथ
सुन्दरं व्याख्यानमारब्धं यद्येवं दिने दिने कथयथ ततो वयमव-
शिका अपि सन्तोऽवहितचित्ततयाकर्णयाम इति । तदेतद्धर्मगुरुभिः
स्वसामर्थ्येन तस्य जीवस्य सुखमुद्घाटितमित्यवगन्तव्यम् । एवं च
वदति तस्मिन् जीवे धर्मगुरूणामिदं मनसि वर्त्तते । यदुत पश्य-
ताहो महामोहविजृम्भितं यदेते तदुपहृताः प्राणिनः प्रसङ्गकथि-
तयोरप्यर्थकामकथयो रज्यन्ते न पुनर्यत्नतोऽपि कथ्यमानायां धर्म-
कथायाम् । तथा ह्रीहास्त्राभिरर्थकामप्रतिबद्धचेतसां क्षुद्रप्राणिना-
मभिप्रायो वर्णितः । अयं तु वराकस्तत्रैव सुन्दरताबुद्धिं विधत्ते ।
तथाप्यस्य अवणाभिमुखीकरणेन सफलोऽस्मात्परिश्रमः सर्वथा मच्चि-
न्तितप्रतिबोधोपायबीजेन सुक्तोऽङ्कुरो भवित्यस्य मार्गावतार इत्येवं
स्वचेतस्वधार्यं तैरभिधीयते । भद्रं वयं यथावस्थितवस्तुस्वरूप-
प्रकाशनं कुर्म एव नास्तीकं जल्पितुं जानीमः । ततोऽसौ प्रत्या-
यितचित्ततया ब्रूयादेवमेतद्भगवन्नाख्यच सन्देहः गुरवोऽभिदधुः
यद्येवं भद्रं तत्किमवधारितं भवतार्थकामयोर्माहात्म्यं सोऽभिदधीत ।

बाढमवधारितं ततो गुरवो वदेयुः मौम्येते चत्वारः पुरुषार्थाः
 कथयितुं प्रक्रान्ताः तत्रैव द्वयोः स्वरूपमभिहितमधुना तृतीयस्या-
 भिधीयते तदप्येकचित्तेन भवताकर्णनीयं स वदेदेष दत्ताव-
 धानोऽस्मि कथयन्तु भगवन्तः । ततो गुरवो ब्रूयुः । भो लोका
 धर्म एव प्रधानः पुरुषार्थ इत्यन्ये मन्यन्ते । तथा हि । तुल्ये
 जीवत्वे किमित्येके पुरुषाः कुलक्रमागतद्रविणोपचितेषु गुरुतर-
 चित्तानन्दसन्दर्भधामसु निःशेषजगदभ्यर्हितेषु कुलेषूपजायन्ते
 किमिति चान्ये पुरुषा एव धनगन्धसम्बन्धविकलेषु समस्तदुःख-
 भरभाजनेषु सर्वजननिन्दनीयेषु कुलेषूपत्यद्यन्ते । तथा किमित्येक-
 जननीजनकतया सहोदरयोर्धर्मलयाश्च द्वयोः पुरुषयोरेष विगेषो
 दृश्यते यदुतैकस्तयोर्मध्ये रूपेण मीनकेतनायते प्रशान्ततया मुनि-
 जनायते बुद्धिविभवेनाभयकुमारायते गंभीरतया क्षीरनीरेश्वरायते
 स्थिरतया सुमेरुशिखरायते शौर्येण धनञ्जयायते धनेन धनदायते
 दानेन कर्णायते नीरोगतया वज्रशरीरायते प्रसुदितचित्ततया
 महर्द्धिविवुधायते । ततश्चैवं निःशेषगुणकलाकलापकलितोऽसौ
 सकलजननयनमनोनन्दनो भवति । द्वितीयः पुनर्वीभत्सदर्शनतया
 भुवनमुद्वेजयति दुष्टचेष्टतया मातापितरावपि सन्तापयति मूर्ख-
 श्रेष्ठरतया पृथ्वीं विजयते तुच्छतयार्कशास्त्रलीढलमतिशेते चपलतया
 वानरलीलां विडम्बयति कातरतया मूषककदम्बकमधरयति निर्द्वन्द्व-
 तया रोरकारमाविभर्त्ति कृपणतया ढक्कातीयानतिलहयति
 महारोगभराक्रान्ततया विह्वलं क्रन्दमानो जगतोऽप्यात्मनि कारुण्य-
 मुत्पादयति दैन्योद्देगशोकाद्युपहतचित्ततया घोरमहानरकाकारं

सन्तापं स्वीकुरुते ततश्चैनं समस्तदोषभाजनतया स्तोकैः पापिष्ठो-
ऽदृष्टोऽयमिति निन्द्यते ।

अन्यच्च ॥

द्वयोः पुरुषयोरनुपहतसत्त्वबुद्धिपौरुषपराक्रमयोर्निःशेषविशेष-
स्तुल्यकचयोरर्थोपार्जनार्थं प्रवर्त्तमानयोः किमित्येको यद्यदारभते
कृषिं पाशुपाल्यं वाणिज्यं राजोपसेवामन्यद्वा तदर्थं कर्म तत्तत्स-
फलतामुपगच्छति । इतरस्य पुनस्तदेव कर्म न केवलं विफलं संपद्यते
किन्तुहि पूर्वपुरुषोपार्जितमपि धनत्वं वैपरीत्यापत्या प्रत्युत
निःशेषयति । अन्यच्चेदमपि चिन्तनीयं यदुत द्वयोरेव पुरुषयो-
र्निरूपचरिताः पञ्चप्रकाराः शब्दादिविषयाः क्वचिदुपनमन्ते तत्र
तयोरेकः प्रबलशक्तिः प्रवर्द्धमानप्रीतिस्ताननवरतमनुभवति । द्विती-
यस्य पुनरकाण्ड एव किमिति कार्पण्यरोगादिकं कारणमुत्पद्यते येन
वाञ्छन्नपि तानेव भोक्तुं न शक्नोतीति । न ह्येवंविधानां विशेषाणां
जीवेषु जायमानानां परिदृष्टं किञ्चित्कारणमुपलक्ष्यते न चाकारणं
किञ्चिद्भवितुमर्हति यदि पुनरकारणा एवंविधा विशेषा भवेयुः
ततः सर्वदा भवेयुः यथाकाशं न वा कदाचिद्भवेयुर्यथाशगविषा-
णादयो यतश्चेते क्वचिद्भवन्ति क्वचिन्न भवन्ति तस्मान्नेते निष्कारणा
इति गम्यते । अत्रान्तरे गृहीतार्थः स जीवो ब्रूयात् भगवन् किं
पुनरेतेषामुत्पादकं कारणं ततो धर्मगुरवो वदेयुः भद्राकर्णय
समस्तानामपि जीवगतानां सुन्दरविशेषाणां धर्म एवान्तरङ्गं कारणं
भवति । स एव हि भगवानेनं जीवं सुकुलेषूत्पादयति निःशेष-
गुणमन्दिरतां नयति समस्तानुष्ठानान्यस्य सफलयति उपनतभोगा-

ननवरतं भोजयति अन्यांश्च समस्तशुभविशेषान् संपादयति तथा सर्वेषामपि जीवगतानामशोभनविशेषाणामधर्म एवान्तरङ्गं कारणं स एव हि दुरन्तोऽमुं जीवं दुष्कूलेषूत्पादयति निःशेषदोषनिवासतां प्रापयति सर्वव्यवसायानस्य विफल्यति उपनतभोगोपभोगविघ्नभूतं शक्तिवैकल्यं जनयति अपरांश्चामनोज्ञाननन्तान् विशेषानस्य जीवस्याधत्ते तस्माद्यद्वलेनैताः समस्तसम्पदः स एव धर्मः प्रधानः पुरुषार्थः अर्थकामौ हि वाञ्छतामपि पुरुषाणां न धर्मव्यतिरेकेण संपद्येते धर्मवतां पुनरतर्कितौ स्वत एवोपनमेते । अतोऽर्थकामार्थिभिः पुरुषैः परमार्थतो धर्म एवोपादातुं युक्तरुस्मात्स एव प्रधान इति यद्यप्यनन्तज्ञानदर्शनवीर्यानन्दात्मकजीवस्वरूपावस्थानलक्षण-चतुर्थोऽपि मोक्षरूपः पुरुषार्थः निःशेषक्लेशराशिविच्छेदरूपतया स्वाभाविकस्वाधीनानन्दात्मकतया च प्रधान एव तथापि तस्य धर्मकार्यत्वात् तस्माधान्यवर्णनेनापि परमार्थभूतः सत्सम्पादको धर्म एव प्रधानः पुरुषार्थ इति दर्शितं भवति । तथा चाभ्यधायि भगवता धनदो धनार्थिनां धर्मः कामार्थिनां सर्वकामदो धर्म एवापवर्गस्य परम्पर्येण साधक इति । नातः प्रधानतरं किञ्चिदस्तीत्युच्यते ।

धर्माख्यः पुरुषार्थोऽयं प्रधान इति गम्यते ।

पापग्रस्तं पशोस्तुल्यं धिग् धर्मरहितं नरम् ॥

तदिदमाकर्ण्य स जीवोऽभिदधीत भगवच्चैतौ तावदर्थकामौ साक्षादुपलभ्येते योऽयं पुनर्भगवद्भिर्धर्मो वर्णितः स नास्माभिः कश्चिदृष्टः । ततो निदर्शयतामस्य यत्स्वरूपमिति । ततो धर्मस्वर-राचचीत । भद्र मोक्षान्धाः खल्वेनं न पश्यन्ति विवेकिनां पुनः

प्रत्यक्ष एव धर्मः । तथा हि । सामान्येन तावद्धर्मस्य चीष्टेव
 रूपाणि द्रष्टव्यानि भवन्ति । तद्यथा । कारणं स्वभावः कार्यं च ।
 तच्च सद्नुष्ठानं धर्मस्य कारणं तद् दृश्यत एव । स्वभावः पुनर्द्वि-
 विधः साश्रवोऽनाश्रवश्च । तच्च साश्रवो जीवे शुभपरमाणूपचयरूपः ।
 अनाश्रवस्तु पूर्वोपचितकर्मपरमाणुविलयमात्रलक्षणः । स एष द्विविधो-
 ऽपि धर्मस्वभावो योगिभिर्दृश्यते अस्मादृशैरप्यनुमानेन दृश्यत एव ।
 कार्यं पुनर्धर्मस्य यावन्तो जीवगताः सुन्दरविशेषास्तेऽपि प्रति-
 प्राणिप्रसिद्धतया परिस्फुटतरं दृश्यन्त एव । तदिदं कारणस्वभाव-
 कार्यरूपचयं पश्यता धर्मस्य किं न दृष्टं भवता येनोच्यते न दृष्टो
 मया धर्म इति । यस्मादेतदेव द्वितीयं धर्मध्वनिनाभिधीयते
 केवलमेव विशेषो यदुक्तं, सद्नुष्ठानं कारणे कार्यापचाराद्धर्म
 इत्युच्यते । यथा तन्दुलान् वर्षति पर्जन्य इति । स्वभावस्तु यः
 साश्रवो निगदितः स पुण्यानुबन्धिपुण्यरूपो विज्ञेयः । यः पुनर-
 नाश्रवः स निर्जरात्मको मन्तव्यः । स एष द्विविधोऽपि स्वभावो
 निरुपचरितः साक्षाद्धर्म एवाभिधीयते ।

यत्त्वन्जीविवर्त्तिनः समस्ता अपि सुन्दरविशेषास्ते कार्ये कार-
 णोपचाराद्धर्मशब्देन गीयन्ते यथा ममेदं शरीरं पुराणं कर्मति ।
 ततः पुनरेव जीवो ब्रूयात् भगवन्नच त्रये कतमत्पुनः पुरुषेणोपा-
 देयं भवति । ततो धर्मगुरुरभिधीत । भद्र सद्नुष्ठानमेव तस्यै-
 वेतरदयसम्पादकत्वात् । स ब्रूयात् । किं पुनस्तत्सद्नुष्ठानम् । ततः
 सद्धर्मसूरयोऽभिधीरन् । सौम्य साधुधर्मो गृह्णिधर्मश्च । तस्य
 पुनर्द्विविधस्यापि मूलं सम्यग्दर्शनम् । ततोऽयं जीवो वदेत् ।

भगवन्नुपदिष्टमासीदेतत्सम्यग्दर्शनं प्राग्भवता किन्तु तदा मया
 नावधारितं तदधुना कथयत किमस्य स्वरूपमिति । ततः सङ्क्षेपेण
 प्रथमावस्थोचितमस्य पुरतो धर्मगुरवः सम्यग्दर्शनस्वरूपं वर्णयेयुः ।
 यथा भद्र यो रागद्वेषमोचादिरहितोऽनन्तज्ञानदर्शनवीर्यानन्दा-
 त्मकः समस्तजगदनुग्रहप्रवणः सकलनिष्कलरूपः परमात्मा स एव
 परमार्थतो देव इति बुद्ध्या तस्योपरियद्भक्तिकरणं तथा तेनैव
 भाषिता ये जीवा जीवपुण्यपापाश्रवसंवरनिर्जरा बन्धमोक्षाख्या
 नवपदार्थास्तो अविद्यया एवेति या प्रतिपत्तिस्तथा तदुपदिष्टे ज्ञान-
 दर्शनचारिचात्मके मोक्षमार्गे ये प्रवर्तन्ते साधवस्त एव गुरवो
 वन्दनीया इति या बुद्धिस्तत्सम्यग्दर्शनं तत्पुनर्जीवे वर्तमानं प्रथम-
 संवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिफ्याभिव्यक्तिस्तत्त्वैर्वाङ्मलितैर्लक्ष्यते तथा तद-
 ज्ञीकृत्य जीवेन सत्त्वगुणाधिकक्षिप्तमाना विनयेण मैत्रीप्रमोदका-
 रुण्यमाध्यस्थानि समाचरणीयानि भवन्ति तथा स्थिरता भगवदा-
 यतनसेवा आगमकुशलता भक्तिः सुवचनप्रभावना इत्येते पञ्चभावाः
 सम्यग्दर्शनं दीपयन्ति । तथा श्रद्धाकाङ्क्षाविचिकित्सापरपापण्ड-
 प्रशंसासंस्तवश्चैते तु तदेवं दूषयन्ति तदेष सकलकल्लोषावहो
 दर्शनमोहनोपकर्मचयोपशमादिनाविर्भूतः स्वल्पात्मपरिणाम एव
 विशुद्धसम्यग्दर्शनमभिधीयते । एवञ्च कथय ॥ भगवता धर्मसूरिणा
 सम्यक्प्रत्यायितमानसस्तदनुभावादेव विलीनवृत्तिवृत्तकर्ममलः सोऽयं
 जीवः सम्यग्दर्शनं प्रतिपद्येत । ततश्चेतस्य चोपादकमिव तत्त्वप्रीति-
 करं धर्मगुरुभिर्बलाद्गालितमित्यवश्यं यतश्च तत्प्रभृति तत्प्रतिपत्तौ
 मिथ्यात्वं यदुदीर्णमासीत् तत्त्वोपयत्पुनरनुदीर्णं तदुपशान्तावस्थां

गतं केवलं तदपि प्रदेशानुभवेनानुभूयते तदेव चात्र महोन्माद-
स्तस्मात् नष्टप्रायो नैकान्ते नाद्यापि नष्ट इति बोद्धव्यं यतश्च
सम्यग्दर्शनज्ञाभे समस्तान्यपि शेषकर्माणि तनुतां गच्छन्ति तान्येव
च गदभूतानि । अतोऽयं जीवस्तत्प्राप्तौ संजातान्यगदतानव इत्यु-
च्यते । यतश्चराचरजन्तुसंघातदुःखदाहदक्षनत्वादत्यन्तश्रीतः सम्यग्द-
र्शनपरिणामोऽयमतस्तत्सम्पत्तावयं जीवो विगतदाहार्तिः स्वस्थ-
मानसो लक्षत इति । यथा च तेन रोरेण स्वस्थीभूतचेतसा
चिन्तितं यदुतायं पुरुषो ममात्यन्तवत्सलो महानुभावस्तथापि
मया मोहोपहतेन पूर्ववच्चकोऽयं हरिय्यत्यनेन प्रपञ्चेन मामकं
भोजनमिति कल्पितस्ततो धिङ्मां दुष्टचिन्तकम् । तथा हि ।
यद्ययं हितोद्यतमतिर्न स्यात् ततः किमित्यञ्जनप्रयोगेण मम पदु-
दृष्टितां विहितवान् किमिति वा तोयपानेन स्वस्थतां संपादितवान्
न चायं मत्तः कथञ्चिदुपकारमपेक्षते किं तर्हि महानुभावतैवैकाग्र्य
प्रवर्तिकेत्युक्तं तदेतज्जीवोऽपि संजातसम्यग्दर्शनः सम्नाचार्यगोचरं
चिन्तयत्येव । तथा हि । यथावस्थितार्थदर्शितया तदायं जीवो
विमुञ्चति रौद्रतां रहयति मदान्धतां परित्यजति कौटिल्यातिरेकं
विजहाति गाढलोभिष्टतां शिथिलयति रागप्रकर्षं न विधत्ते द्वेषो-
त्कर्षः अपचिपति महामोहदोषम् । ततोऽस्य जीवस्य प्रसीदति मानसं
विमलीभवत्यन्तरात्मा विवर्द्धते मतिपाटवं निवर्तते धनकनकक-
लधादिभ्यः परमार्थबुद्धिः संजायते जीवादितत्त्वेष्वभिनिवेशः तनूभ-
वन्ति निःशेषदोषाः ततोऽयं जीवो विजानीते परगुणविशेषं लक्षयति
स्वकीयदोषजातमनुसरति प्राचीनामात्मावस्थामवबुध्यते तत्काल-

भाविनं गुरुविहितप्रयत्नमवगच्छति तन्माहात्म्यजनितामात्मयोग्यतां
ततो यो जीवो मादृशः प्रागत्यन्तर्हितपरिणामतया धर्मगुवांदि-
विषयेऽप्यनेककुविकल्पकरणपरोऽभूत् स तदा लब्धविवेकश्चिन्तयति
यदुताहो मे पापिष्ठता अहो मे महामोहान्धता अहो मे निर्भा-
ग्यता अहो मे कार्पण्यातिरेकः अहो ममाविचारकलं येन मया-
त्यन्ततुच्छधनलवादिप्रतिबद्धान्तःकरणेन सता य एते भगवन्तः
सर्वदा परहितकरणनिरतमतयो निर्दोषमन्तोषपोषितवपुषो मोक्ष-
सुखलक्षणानि धनधनार्जनप्रवणान्तःकरणास्तुष्टिनिःसारसंसार-
विस्तारदर्शिनः स्वशरीरपञ्चरेऽपि ममत्वबुद्धिरहिता मदौयधर्म-
गुरुप्रभृतयः साधवः किं ते हरिष्यन्ति ममानेन धर्मकथादिप्रपञ्चेन
शठतया मां विप्रतार्य नूनमेते धनकनकादिकमिति प्राग्नेकशः
परिकल्पिताः । ततो धिङ् मामधमाधमदुष्टविकल्पकमिति । यदि
ह्येते भगवन्तो मां प्रति परमोपकारकरणपरायणा न स्युस्ततः
किमिति सुगतिनगरगमनमस्वन्धबन्धुरमव्यभिचारिणं मार्गमादेश-
यन्तः सम्यग्ज्ञानदानव्याजेन महानरकवर्त्तनीप्रवृत्तचेतोवृत्तिं मां
निवारयन्ति स्म किमिति वा विपर्यामपर्यामितचेतसो मे सम्यग्-
दर्शनमन्यादनद्वारेण निजग्रेमुख्या निःशेषदोषमोयविशेषं विशेषतो
विदधति स्म । न चैते निस्पृहतातिशयेन समलोष्टहाटकाः पर-
हिताचरणव्यसनितया प्रवर्त्तमानाः कदाचिदुपकारार्थस्काशात् कश्चि-
त्प्रत्युपकारमपेक्षन्ते । न चैतेषां परमोपकारकारिणां भगवतां
मादृशैः स्वजीवितव्ययेनापि प्रत्युपकारः कर्तुं पार्यते आस्तां धन-
धानादिनेति । तावदेव जीवस्तदा संजातमन्यग्भावः पूर्वविहित-

स्वकौयदुस्वरितानुस्मरणेन पश्चात्तापमनुभवति सन्मार्गदायिनां च
 गुरुणामुपरि विपरीतशङ्कां विरहयति तदानेनैतदुक्तं भवति ।
 द्वये, खल्वमी कुविकल्पाः प्राणिनो भवन्ति । तद्यैके कुशास्त्रश्रवण-
 वासनाजनिताः । यदुताण्डममुद्रुतमेतत्त्रिभुवनं ब्रह्मादिद्वयं प्रकृति-
 विकारात्मकं घणविनश्यत् विज्ञानमात्रं शून्यरूपं वा इत्यादयस्ते
 ह्याभिसंस्कारिका इत्युच्यन्ते । तथान्ये सुखमभिलषन्तो दुःखं
 द्विषन्तो द्रविणादिषु परमार्थबुद्ध्यवसायिनोऽत एव तत्संरक्षणप्रवण-
 चेतसोऽदृष्टतत्त्वमार्गस्यास्य जीवस्य प्रवर्तन्ते यैरेष जीवोऽशङ्कनीयानि
 शङ्कते अचिन्तनीयानि चिन्तयति अभाषितव्यानि भाषते अना-
 चरणीयानि समाचरति । ते तु कुविकल्पाः सहजा इत्यभिधीयन्ते
 तत्राभिसंस्कारिकाः प्रथमसुगुरुसंपर्कप्रभावादेव कदाचिन्निवर्त्त-
 रन्ते पुनः सहजा यावदेष जीवो मिथ्यात्वोपश्रुतबुद्धिस्तावन्न
 कथञ्चिन्निवर्तन्ते । यदि परमधिगमजसम्यग्दर्शनमेव प्रादुर्भूतमेता-
 न्निवर्त्तयतीति । यत्पुनरभिहितं यदुत तस्य द्रमकस्य तस्मिन्मज्जन-
 मल्लिलदायके पुरुषे सञ्जातविश्रम्भस्यापि महोपकारितां चिन्तयत-
 स्तथापि तत्रात्मौघे कदम्बके यात्यन्तमूर्खा सा गाढं भावितत्वान्न
 कथञ्चिन्निवर्तन्ते इति । तदेतज्जीवेऽपि योजनीयम् । तथाहि ।
 यद्यपि चयोपश्रमगतं ज्ञानावरणं दर्शनमोहनीयं च समुत्पन्नं
 सम्यग्ज्ञानं सम्यग्दर्शनं च । अतएव निवृत्ता भवप्रपञ्चगोचरा
 तत्त्वबुद्धिः संजातो जीवादितत्त्वाभिनिवेशः गृहीताः परमोपकार-
 कारितया सम्यग्ज्ञानदर्शनदायिनो भगवन्तः सद्धर्मगुरवः । तथा-
 यस्य जीवस्य यावत्ते समुदीर्णं कषायदादशकं यावच्च प्रबलमद्यापि

नो कषायनवकं तावदनादिभवाभ्यासवासनापाटवपरायत्ततया
 प्रवर्त्तमानामेतेषु धनविषयकलचादिषु कदन्नकल्पेषु मूर्च्छामेष जीवो
 न निवारयितुं पारयति यतोऽस्य जीवस्य कुशास्त्रश्रवणसंस्कारजा
 महाण्डसमुद्भूतं त्रिभुवनमेतदित्यादयो मोहवितर्काः प्रवर्त्तन्ते । ये
 च सहजा अपि धनादिषु परमार्थदर्शितया तत्संरक्षणगोचरा
 अशङ्कनीयेष्वपि गुर्वादिषु शङ्काकारिणो मिथ्यादर्शनोदयप्रभवाः
 कदभिप्रायाः प्रादुर्भवन्ति ते महमरौचिकावक्त्रचुम्बिन इव जल-
 कल्लोलमालाप्रतिभासिनो मिथ्याज्ञानविशेषाः । तत्प्रत्यनीकार्थोप-
 स्थापकेन प्रमाणान्तरेण बाध्यमानाः सम्यग्दर्शनोत्पत्तिकाले निव-
 र्त्तन्ते । यः पुनरेष धनविषयादिषु मूर्च्छांलक्षणो मोहः सोऽपूर्वरूपो
 यतोऽयं दिङ्मोह इव तत्त्वधियापि सार्द्धमव्याहत एवास्ते । अनेन
 हि मोहितोऽयं जीवो जानन्नपि सकलं कुशाग्रलग्नजललवतरलं न
 जानीते । पश्यन्नपि धनहरणस्त्रजनमरणादिकं न पश्यतीव । पटु-
 प्रज्ञोऽपि जडबुद्धिरिव चेष्टते । समस्तशास्त्रार्थविशारदोऽपि महा-
 मूर्खचूडामणिरिव वर्त्तते । ततश्चास्य जीवस्य प्रतिभाति मुक्तल-
 चारिता रोचते तस्मै यथेष्टचेष्टा विभेत्ययं व्रतनियमनियन्त्रणाद्याः
 किम्वञ्जनोक्तेन न शक्नोत्ययं जीवस्तदा काकमांसभक्षणादपि निवृत्तिं
 विधातुमिति । एवं च स्थिते यत्तदुक्तं यदुत रोरं मूर्च्छातिरेकेण
 पुनः पुनः स्वभोजनभाजने दृष्टिं पातयन्तमुपलभ्य स धर्मबोधकरा-
 भिधानो रसवतीपतिस्तस्याभिप्रायमवगम्य मनाक् सपरुषमित्य-
 मभिहितवान् अरे द्रमक दुर्बुद्धे केयं भवतो विपरीतचारिता
 किमितीदं परमाद्यं कन्यकया प्रयत्नेनापि दीयमानं त्वं नावबुध्यसे

भवन्त्यन्येऽपि पापिनो रोराः केवलं भवता सदृशोऽन्यो निर्भाग्यो नास्तीति मे वितर्कः । यस्त्वमत्र तुच्छे कदम्बके प्रतिबद्धचित्तः सन्नमृतास्वादमेतन्मया दायमानमपि परमान्नं न गृह्णाति । अन्यथा । यतस्त्वमत्र भवने प्रविष्टस्तथेदं दृष्ट्वा मनागाल्हादितः परमेश्वरेण चावलोकितः तेन कारणेन भवन्तं प्रत्यादरोऽस्माकं ये पुनरस्मात्संश्रानो बहिर्वर्त्तन्ते जन्तवो ये चेदं विलोक्यमानं मोदन्ते ये च राजराजेन न निरीचितास्तेषां वयं न वार्तामपि पृच्छामो वयं हि सेवकधर्ममनुवर्त्तमानाय एव कश्चिन्महानृपतेर्वल्लभस्तत्रैव वालभ्यमाचरामः । अयं चास्माकमवष्टंभोऽभूत्किंलामूढलक्ष्योऽयं राजा न कदाचनापात्रे मतिं कुरुते यावता सोऽप्यस्मदवष्टंभोऽधुना भवता विपरीतचारिणा वितथ इव सम्पादितः । तदिदमवगम्य त्यजेदं वैपरीत्यं हित्वेदं कदम्बं गृह्णाणेदं परमान्नं यन्महात्मेनैते पश्य सर्वेऽत्र सद्गानि वर्त्तमाना जन्तवोऽभ्युत्थन्त इव मोदन्त इति एतदपि समस्तमत्र जीवत्यतिकरे सुगुराचरत्येव । तथाहि । यदायं जन्तुराविर्भूतज्ञानदर्शनोऽपि कर्मपरतन्त्रतया न श्लोकमात्रमपि विरतिं प्रतिपद्यते तदामुं तथाभूतं विषयेषु गाढं मूर्खितचित्ततयाभिरममाणमुपलभ्य सद्गुणगुह्यं भवत्येवंविधोऽभिषन्धिः । यदुत केयमस्यात्मवैरिता किमित्ययं रत्नदीपप्राप्तनिर्भाग्यपुरुष इवानिर्घेयरत्नराशिषदृशानि व्रतनिघमाचरणान्यवधीर्य जरत्काचशकलकल्पेषु विषयेषु प्रतिबन्धं विधत्ते । ततस्ते गुरवः प्रादुर्भूतप्रणयकोपा इव तं प्रमादपरं जीवमित्यमाचरते । अयि ज्ञानदर्शनविदूषक केयं भवतोऽनात्मज्ञता किमिति प्रतिक्षणमस्माना-

ऽयमनेकसत्त्वेषु सुनिश्चितोऽप्यस्माभिरूपायो विपरीतमाचरता व्यभि-
 चारितो वर्तते । ततो भो दुर्मते मैवं विधेहि कुरुष्वाधुनापि
 यदहं वञ्चि परित्यजेदं दौःशौल्यं विहाय दुर्गतिपुरीवर्तनीकल्पा-
 मविरतिमुररीकुरु निर्द्वन्द्वानन्दसन्दोहदायिकां सर्वज्ञोपज्ञां ज्ञान-
 दर्शनयोः फलभृतां विरतिमितरथा परमार्थतो ज्ञानदर्शने अपि
 निष्फले संपत्त्येते । इयं हि भागवती गृहीता सम्यक्पाल्यमाना
 सकलकल्याणपरम्परां संपादयति । यदि वा तिष्ठन्तु तावत् पार-
 लौकिककल्याणानि किं न पश्यति भवानिदानीमेवैते भगवदुक्त-
 विरतिरतचित्ताः सुसाधवो यदनन्तामृतरसद्वप्ता इव स्वस्थाः सदा
 मानसेनावेदयितारो विषयाभिलाषजनितानां कामविकलतयौत्सु-
 क्यप्रियविरहवेदनानामनभिज्ञातारो लोभमूलानां निष्कषायतया
 धनार्जनरक्षणनाशदुःखानां वन्दनीयास्त्रिभुवनस्य संसारसागरा-
 दुत्तीर्णमेवात्मानं मन्यमानाः सदा मोदन्ते । तदेवं भूतगुणेषु
 विरतिः किमात्मवैरितया नादीयते भवतेति । तदेतद्भर्मगुरु-
 वचनमाकर्ण्य यथासौ द्रमकस्तास्त्रिगूरूषे संजाताविद्यासोऽपि
 तथाविर्भूतनिर्णयोऽपि यथात्यन्तहितकारो ममायं पुरुष इति ।
 तथापि तस्य कदम्बस्य त्याजनवचनेन विह्वलीभूतो दैन्यमा-
 लम्ब्येत्यमभिहितवान् । यदुत यदेतद्गदितं नाथैस्तत्समस्तमवितथं
 प्रतिभाति मे चेतसि । केवलमेकं वचनं विज्ञापयामि तदाकर्ण-
 यत यूयं यदेतन्मां भोजनं त्याजयन्ति भवन्तस्तत्प्राणभ्योऽप्यभीष्टतमं
 नाहमेतद्विरहे क्षणमपि जीवामि महता च क्लेशेन मयेदमुपा-
 र्जितं किं च कालान्तरेऽपि निर्वाहकं ममैतद्भवदीयस्य पुनर्भोजनस्य

न जानेऽहं स्वरूपं किं चानेन समैकदिनभाविनेति । तत्किमत्र
वज्रना जल्पितेन एष मे निश्चयो नैवेदं भोजनं मोक्षक्यं यदि
विद्यमानेऽयस्मिन्नात्मीयं भवद्भिर्भोजनं दातुं युक्तं ततो दीयतामित-
रथा विनेव तेन सरिष्यतीति । तथायमपि जीवः कर्मपरतन्त्रतया-
विद्यमानचरणपरिणामस्तद्धर्मगुरुणामगतः समस्तमपीदृशं जल्पत्येव
अस्त्येव तदास्य गुरुषु विग्रंभः सञ्जातो ज्ञानदर्शनलाभेन संप्रत्ययः ।
तथापि न निवर्तते धनादिभ्यो गाढमूर्च्छां धर्मगुरवश्चारित्र्यं
ग्राहयन्तस्तत्त्यागं कारयन्ति । ततोऽस्य जीवस्य संजायते दैन्यं ततोऽयं
मूढो मत्तमेतत्सर्वं यदाज्ञापयन्ति भगवन्तः । किन्तु श्रूयतां भवद्भि-
रेका मदीया विज्ञप्तिका गृह्योऽयमात्मा मदीयो गाढं धनविषया-
दिषु न शक्यते तेभ्यः कथञ्चिन्निवर्त्तयितुं श्रियेऽहं त्यागे नूनमे-
तेषाम् । महता च क्लेशेन मयेते समुपार्जितास्तत्कथमहमेतानकाण्ड
एव मुञ्चामि । किं च । मादृशाः प्रमादिनो न युष्माभिरुपदिष्टाया
विरतेः स्वरूपमवबुध्यन्ते । किन्तर्हि मादृशामिदमेव कालान्तरेऽपि
धनविषयादिकं चित्ताभिरतिकारणं युष्मदीयं पुनरनुष्ठानं राधा-
वेधकस्य किं तेन मादृशां भगवतामप्यस्यन एवायं निर्वन्धः ।
तथाहि ।

महतापि प्रयत्नेन तन्त्रे शिष्टेऽपि पण्डितेः ।

प्रकृतिं यान्ति भूतानि प्रयामन्तेषु निष्कलः ॥ १॥

अथैवमपि स्थिते भगवतामायहः ततो दीयतामेतेषु धन-
विषयादिषु विद्यमानेषु यदि दैयमात्मीयं चारित्र्यमितरथा पयान्नं
ममानेनेति । ततश्चैवं वदति मत्तस्मिन् जीवे यथा तेन रम्बती-

पतिना तं द्रुमकं परमान्नग्रहणपराङ्मुखमवलोक्य चिन्तितं यदुत
 पश्यताहो मोहसामर्थ्यं यदेष रोरः सर्वव्याधिकरेऽत्र कदन्नके सक्त-
 बुद्धिर्मामकं परमान्नमवधौरयति निश्चितं च प्रागेव मया यथा
 नास्य वराकस्यायं दोषः किं तर्हि चित्तवैधुर्यकारिणां रोगाणाम् ।
 अतः पुनरेनं शिष्यामि विशेषेण वराकं यद्ययं प्रत्यागतचित्तः
 परमान्नमिदं गृह्णीयात् ततोऽस्य महानुपकारः संपद्येतेति । तथा
 सद्धर्मगुरवोऽपि चिन्तयन्ति यदुतापूर्वरूपोऽयमस्य जीवस्याहो
 महामोहः यदायमनन्तदुःखहेतौ रागादिभावरोगवृद्धिकरेऽस्मि-
 न्विषयधनादिके विनिविष्टबुद्धिर्जानन्नपि भगवद्वचनमजानान इव
 अद्धानोऽपि जीवादितत्त्वमग्रद्धान इव न मयोपदिशमानां
 निःशेषक्लेशविच्छेदकारिकां विरतिमुररीकुरुते । यदि वा नास्यायं
 तपस्विनो दोषः किन्तर्हि कर्मणामिति । तान्येवैनं जीवं विमं-
 स्युल्लयन्ति । अतो नास्माभिरेतत्प्रतिबोधनप्रवृत्तैरस्याविधेयतामुप-
 लभ्य निर्वेदः कार्यः ।

तथाहि ।

अनेकशः कृता कुर्याद्देशना जीवयोग्यताम् ।

यथा स्वस्थानमाधत्ते शिलायामपि गृह्णतः ॥१॥

यः संसारगतं जन्तुं बोधयेज्जिनदेशिते ।

धर्मे हितकरस्तस्मान्मन्यो जगति विद्यते ॥२॥

विरतिः परमो धर्मः सा चेन्नक्तोऽस्य जायते ।

ततः प्रयत्नसाफल्यं किं न सत्यं मया भवेत् ॥३॥

अन्यथा ।

महान्तमर्थमाश्रित्य यो विधत्ते परिश्रमम् ।

तत्सिद्धौ तस्य तोषः स्यादसिद्धौ वीरचेष्टितम् ॥४॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पुनः प्रत्याय्य पेशलैः ।

वचनैर्बाधयाम्येनं गुरुश्चित्तेऽवधारयेत् ॥५॥

ततो यथा तेन रूपकारेण तस्मै भिषाचराय निवेदताः
पुनर्विशेषतः कदन्नदोषा उपपादिता तस्य युक्तितस्यान्यरूपता
दूषितं कालान्तरे तदभिप्रेतं तस्य निर्वाहकत्वं प्रशंसितमात्मीयं
परमाश्रं प्रकटितं तस्य सर्वदा दानं समुत्पादितो महाप्रभावाञ्जन-
सलिलदायकलनिदर्शनेनात्मविश्रंभातिरेको ऽभिहितस्यासौ द्रमकः
किं बहूनानेन मुञ्चेदं स्वभोजनं गृह्याणेदममृतकल्पं मदौयमघ्न-
मिति । तथा सद्गुणसूरयोऽपि सर्वं कुर्वन्ति ।
तथाहि ।

तेऽपि जीवाय निवेदयन्ति धनविषयकलचादे रागादिहेतुतां
दौषयन्ति कर्ममञ्चयकारणतां प्रकाशयन्ति दुरन्तानन्तमंसार-
निमित्ततां वदन्ति च यथा भद्रं यत् एव क्लेशेनापार्जयन्ते स्वल्पेते
धनविषयादयः क्लेशेन चानुभूयन्ते पुनस्यागामिनः क्लेशस्य कारण-
भावं भजन्ते । अत एवैते परित्यागमर्हन्ति । अन्यथा । भद्रं
तवाप्येते मोहविषयांमितचेतसि सुन्दरबुद्धिं जनयन्ति यदि पुनस्त्वं
चारिषरसमास्वादयसि ततोऽस्माभिरनुक्त एव नैतेभ्यो मनागपि
स्पृहसे को हि मकर्णकोऽमृतं विहाय विषमभिलषति यत्पुनरस्म-
दीयोपदेशमंपाद्य चारिषपरिणामस्य कादाचित्कत्वेनानिर्वाहकत्वं
धनविषयकलचादेस्तु प्रकृतिभावगमनेन मदा भावितया च निर्वाह-

कत्वं मन्यसे तदपि मा मंस्याः यतो धनादयोऽपि धर्मरहितानां
 न सकलकालभाविनो भवन्ति भवन्तोऽपि न प्रेक्षापूर्वकारिणा
 निर्वाहकतयाङ्गीकर्तव्या न हि समस्तरोगप्रकोपनहेतुरपथ्यान्नं
 सकलकालभावुकमपि निर्वाहकमित्युच्यते सर्वानर्थसार्थप्रवर्तकाश्चेते
 धनादयः तस्मान्नैतेषु सुन्दरा निर्वाहकत्वबुद्धिः न चेयं प्रकृति-
 जीवस्य यतोऽनन्तज्ञानदर्शनवौर्यानन्दरूपोऽयं जीवः । अयं तु धन-
 विषयादिषु प्रतिबन्धोऽस्य जीवस्य कर्ममलजनितो विभ्रम इति
 तत्त्ववेदिनो मन्यन्ते । अत एव चारिचपरिणामोऽपि तावत्कादा-
 चित्को यावज्जीववीर्यं नोत्ससति तदुत्सासे पुनः स एव निर्वाहको
 भवितुमर्हतीत्यतो विदुषा तत्रैव यत्नो विधेयः । तद्वलेनैव महा-
 पुरुषा अपहस्तयन्ति परीषद्दोषसर्गान् अवधीरयन्ति धनादिकं
 निर्दल्यन्ति रागादिगणं उन्मूलयन्ति कर्मजालं तरन्ति संसारसागरं
 तिष्ठन्ति सततानन्देऽनन्तकालं शिवधाम्नीति । किं च । मत्संपादि-
 तेन ज्ञानेन किं न जनितस्तवाज्ञानतमोविलयः किं वा दर्शनेन
 नापास्तो विपर्यासवेतास्तो येन मदचनेऽण्विश्रम्भबुद्धिरिव विकल्पं
 कुरूपे तस्माद्भद्रं विमुच्येदं भववर्द्धनं धनादिकमङ्गीकुरु मम दय-
 योपनीतमेतच्चारिचं येन संपद्यते ते निःशेषक्लेशरागिर्विच्छेदः
 प्राप्नोषि च शाश्वतं स्थानमिति । ततो यथा महाप्रयत्नेनापि
 ब्रुवाणे तस्मिन् रमवतीपतावितरेणाभिहितं यदुत न मयेदं
 स्वभोजनं मोक्षं यद्यच सत्येव दीयते ततो दीयतामात्मभोजन-
 मिति । तथायमपि जीवः बहुर्मगुरुभिरेवं भूयो भूयोऽभिधीय-
 मानोऽपि गलिरिव बलीवर्दः पादप्रसारिकामवलम्ब्येत्यमाचक्षीत ।

भगवन्नाहं धनविषयादिकं कथञ्चन मोक्षं पारयामि यद्यच विद्यमानेऽपि भवति किञ्चिच्चारिचं तन्मे दीयतामिति । ततो यथा विज्ञाय तस्य रोरस्यायहविशेषं च स्मरिष्यन्त्यति स्म नास्तेदानीमन्यः शिष्योपायोऽस्ति ततोऽस्मिन् सत्येव दीयतां पयाब्ज्जातमदीयान्नगुणः स्वयमेवैतत्कदन्नमेव विहास्यति । एवं च विचिन्त्य दापितं तत्तेन भुक्तमितरेण तदुपयोगेन शान्ता बुभुक्षा तनूभूता रोगाः प्रवर्द्धितमञ्जनसलिलजनितादधिकतरं सुखं जातो मनः-प्रसादः प्रादुर्भूता तद्दायके तच्च पुरुषे भक्तिः अभिहितस्यासौ तेन यथा भवानेव मे नाथो येनाहं भाग्यविक्रान्तोऽप्येवमनुकम्पित इति । तथा धर्मगुरवोऽप्येवं बद्धायहलेनामुञ्चति धनविषयादिकमत्र जीवे परिकल्पयन्ति न शक्यते तावदयमिदानीं सर्वविरतिं याहयितुं तदेवं स्थिते देशविरतिस्त्वावदस्मै दीयतां तत्पाप्मनेनोपलब्धगुणविशेषः स्वयमेव सर्वमङ्गपरित्यागं करिष्यतीत्याकलय्य तथैव कुर्वन्ति तदनेनैतदुक्तं भवति ।

अयमत्र क्रमः प्ररूप्य प्रथमं प्रयत्नतः सर्वविरतिं ततः सर्वथा तत्करणपराङ्मुखमुपलभ्य जीवं देशविरतिः प्ररूपणीया देया वा प्रथमं पुनर्देशविरतिप्ररूपणे क्रियमाणे तस्यामेव प्रतिबन्धं विदध्यादयं जीवः साधोय सुश्रमप्राणातिपातादावनुमतिः स्यादिति ततस्तस्या देशविरतेः पाप्मनं परमाधलेग्नभवणतुल्यं विज्ञेयं तदुपयोगेनैवास्य जीवस्य प्रशाम्यति मनाग् विषयाकाङ्क्षालक्षणा बुभुक्षा तनूभवन्ति रागादयो भावरोगाः प्रवर्द्धन्ते ज्ञानदर्शन-शंपादितात् समगलतरं स्वाभाविकस्यास्त्यर्हपं प्रगमसुखं मंजायते

सद्भावनाया मनःप्रसादः प्रादुर्भवति तदायकेषु गुरुषु परमोप-
कारिणो ममैत इति भावयतो भक्तिः अभिधत्ते च तानेष
जीवस्तदानौम् । यदुत यूयमेव मे नाथा यैरहमेवं दुर्दारकल्प-
तया गाढमकर्मण्योऽपि स्वसामर्थ्येन कर्मण्यतां प्राप्य गुणभाजनतां
नीत इति ।

ततस्तदनन्तरं यथा तेन सूदेन तं वनौपकमुपवेश्य मधुरवचनै-
स्तस्य मनःप्रल्हादयता वर्णिता महाराजगुणा दर्शितश्चात्मनोऽपि
तद्भृत्यभावः याहितः सोऽपि विशेषतस्तदनुचरत्वं समुत्पादितं तस्य
महानृपतेरेव विशेषगुणेषु कुतूहलं कथितस्तत्परिज्ञानहेतुर्याधि-
तनुभावः प्रकाशितं तस्यापि कारणं भेषजत्रयं समादिष्टः प्रतिक्षणं
तस्य परिभोगः दीपितं तत्परिभोगवलेन महानरेन्द्राराधनं प्रति-
पादितं महानरेन्द्राराधकानां तत्समानमेव महाराज्यमिति ।
तथा धर्मगुरवोऽपि ज्ञानदर्शनसंपन्नं प्रतिपन्नदेशविरतिमप्येनं जीव-
मुपलभ्य विशिष्टतरस्यैर्यसम्पादनार्थं समस्तमेतदाचरन्त्येव ।

तथाहि । ते तं प्रत्येवं ब्रूयुः यथा भद्रं यदुक्तं भवता यदुत यूयमेव
मे नाथा इति युक्तेतद्गवाद्गुणं किन्तु साधारणं नैवं वक्तव्यं यतो
भवतोऽस्माकं च परमात्मा सर्वज्ञ एव भगवान् परमो नाथः स एव
हि चराचरस्यास्य विभुवनस्य पालकतया नाथो भवितुमर्हति
विशेषतः पुनर्यं तत्प्रणीतेऽच ज्ञानदर्शनचारित्र्यप्रधाने दर्शने वर्त्तन्ते
जन्तवस्तोयामसौ नाथः । अस्यैव किङ्करभावं प्रतिपद्य महात्मानः
केवलराज्यामादनेन भुवनमप्यात्मकिङ्करं कुर्वन्ति । ये पुनः पापिष्ठाः
प्राणिनस्तोऽस्य भगवतो नामापि न जानते । भाविभद्रा एव मत्ताः

स्वकर्मविवरेणास्य दर्शनमासादयन्ति । यतश्च त्वमेतावतीं कोटि-
मध्याच्छब्दोऽतस्त्वया प्रतिपन्न एव भावतो भगवान् । केवलं तार-
तम्यभेदेन सङ्ख्यातीतानि तस्य प्रतिपत्तिस्थानानि तेन विशेषप्रति-
पत्तिनिमित्तमेषोऽस्माकं यत्रः यतः सामान्येन जानतेऽप्येनं भगवन्तं
जन्तवः । सुगुरुमम्रदायमन्तेरण न विशेषतो जानते तदेवं ते
गुरवस्तस्य जीवस्य पुरतो भगवद्गुणान् वर्णयन्ति तथात्मानमपि
तत्किङ्करं दर्शयन्ति तं च जीवं विशेषतो भगवन्तं नाथतया
ग्राहयन्ति भगवद्विशेषगुणेषु तस्य कौतुकमुत्पादयन्ति तज्ज्ञानो-
पायभूतं रागादिभवरोगतानवं कथयन्ति तस्यापि कारणं ज्ञान-
दर्शनचारिचरूपचयं दौषयन्ति तस्य च प्रतिक्षणमासेवनमुपदिशन्ति
तदासेवनेन भगवदाराधनं निवेदयन्ति भगवदाराधनेन परमपद-
प्राप्तिं महाराज्यावाप्तिकल्पां प्रतिपादयन्ति । एवमपि कथयति
हितकारिणि गृहीतगुणस्थिरताविधायिनि भगवति धर्मसूरौ
यथाऽसौ वनीपकः सूपकारवचनमवगम्यात्मीयाकृतवशेनेत्यमभिहि-
तवान् । यथा नाथाः किम्वक्तुं न शक्नोम्यहं कथञ्चनेदं कदम्बं
मोक्षुमिति । तथायमपि जीवचारिचमोहनीयेन कर्मणा विह्वली
भूतमुद्धिरेवं चिन्तयत् । अये यदेवं महता प्रयत्नेन पुनः पुनरेते
भगवन्तो मम धर्मदेग्नां कुर्वन्ति तच्चूनं मां धनविषयकलचादि-
कमेतदेते त्याजयन्ति न चाहं त्यक्तुं शक्नोमि तत्कथयाम्येषां सद्भावं
येन निष्कारणं भूयो भूयो भगवन्तःस्वगलतालुगोपमेते विद्धते
ततस्तथैव म जीवः स्नाभिप्रायं गुरुभ्यः कथयेदिति । ततो यथा
तेन रमवतोपतिना चिन्तितं न मयायं पृथग्भोजनत्यागं कारितः

किन्तुर्हीदं भेषजत्रयमासेवस्वेत्युक्तस्तत्किमेवमेष भाषते । अये
स्वाभिप्रायविडम्बितोऽयं जानीते मदीयान्नत्याजननिमित्तमेतत्
समस्तं वागाडम्बरमिति । ततो विद्वस्य तेनोक्तं भद्र निराकुलो भव
नाधुना भवन्तं किञ्चित्त्याजयामि तवैव पथ्यमेतत्त्यजनमिति कृत्वा
वयं ब्रूमो यदि पुनर्भवते रोचते ततोऽचार्थे अतः प्रभृति
दृष्णीमाग्निस्थामहे यत्पुनरेतदनन्तरमेव तव पुरतोऽस्माभिर्महा-
राजगुणवर्णनादिकं विहितं कर्त्तव्यतया च तव किञ्चित्समादिष्टं
तत्त्वया किं किञ्चिदवधारितं वा न वेति । तथा धर्मगुरवोऽपि
सर्वमिदं चिन्तयन्ति वदन्ति च तच्च स्पष्टतरमिति स्वबुद्धेयं योजनीयं
ततो यथाऽसौ वनीपकोऽवादीत् यथा नाथ न मया किञ्चिदत्र
भवत्कथितमुपलक्षितं तथापि तावकैः कोमलालापैरुत्ससितो मनाग्
मनसि प्रमोदः निवेदितश्च तेन वनीपकेन नाधुना किञ्चित्त्याजया-
मीदं भवन्तं भोजनमिति सूदवचनश्रवणान्प्रभयाकूतेन सता स्वचे-
तसो वैधुर्यकारणभूतस्तस्य सूदस्य समक्षमादितः प्रभृति समस्तो-
ऽयात्मवृत्तान्तः अभिहितश्चासौ सूपकारो यदुतैवं स्थिते यन्मया
विधेयं तदाज्ञापयन्तु नाथा येनाधुनावधारयामीति । तथाचापि
विदिततच्चित्ता यदा धर्मगुरवो वदन्ति । यदुत न वयं भवन्तम-
शक्नुवन्तं सर्वमद्भुत्यागं कारयामः केवलं यदिदं भवतः स्थिरीकरणार्थं
मनेकगो भगवद्गुणवर्णनादिकं वयं कुर्मः । यच्च सम्यग्दर्शनज्ञाना-
देश्चरिचाणामङ्गीकृतानामेव भवता मातव्यमनुपालनादिकमुपदि-
शामः । तदत्र भवान् किञ्चिदवधारयति वा न वेति । तदा वदत्येवं
जीवो भगवद्वाहं सम्यक्किञ्चिदवधारयामि । तथापि यौग्राकीण-

पेशलवचनैर्मोदितचित्तो यदा यदा कथयन्ति भगवन्तस्तदा तदा
 शून्यहृदयोऽपि विस्फारितेक्षणः किल बुद्ध्यामान इवेत्याकर्णयंस्तिष्ठामि
 कुतः पुनर्मादृशां विशिष्टतत्त्वाभिनिवेशो यतोऽहं मंहतांपि
 प्रयत्नेन तत्त्वमार्गं व्याचक्षाणेषु भगवत्सु सुप्त इव मत्त इवोन्मत्त
 इव मन्मूर्च्छनज इव शोकापन्न इव मूर्च्छित इव सर्वथा शून्यहृदयो न
 किञ्चिन्न चयामि । यच्च मे चेतसो वैमंस्तुत्यकारणं तदाकर्णयन्तु
 भगवन्तः । ततः संजातपश्चात्तापोऽयं जीवो गुह्यममर्चं गर्हते
 खदुश्चरितानि जुगुप्सते खदुष्टभाषितानि प्रकटयति पूर्वकाल-
 भाविनः समस्तानपि कुबिकल्पान् निवेदयत्यादितः प्रभृति निःश्रे-
 यमात्मवृत्तान्तमिति । वदति च जानाम्यहं भगवन्तो मम हितकर-
 णलालसाः भन्तो वङ्गो निन्दन्ति विषयादिकं वर्णयन्ति मङ्गत्यागं
 प्रशंसन्ति तच्चस्थानां प्रशमसुखातिरेकं आघन्ते तत्कार्यभृतं परमपदं
 तथापि कर्मपरतन्त्रतयाहं भवितवङ्गनाहिपदधिवृन्ताकमंघात इव
 निद्रां पीतामन्तपूततीव्रविष इव विव्वलतां धनविषयादिखना-
 दिभवाभ्यामवशेन भवन्तीं मूर्च्छां न कथञ्चिन्निवारयितुं पारयामि ।
 तथा च विव्वल्लीभूतचेतसो मे भगवतां मन्वन्धिनी धर्मदेगना
 महानिद्रावष्टब्धदयस्येव पुरुषस्य प्रतिबोधकनरोच्चारितां शब्दपरं-
 परां ममाकर्णयतोऽपि गाढसुदेगकारिणीव प्रतिभामते । अथ च ।
 तस्या माधुर्यं गाभीर्यमुदारतां परिणामसुन्दरतां च पर्यालोचयतः
 पुनरन्तरान्तरा चित्ताज्ञादोऽपि संपद्यते । एतदपि पूर्वोक्तं यद्
 भगवद्भिरभ्यधायि यदुत नागक्रवन्तं भवन्त वयं मङ्गत्यागं कारयाम
 इति । ततो मया नष्टमयवैधुर्येण भगवतां पुरतः कथयितुं

शक्तिमितरथा यदा यदा भगवन्तो देशनायां प्रवर्तन्ते स्म तदा
तदा मम चेतसि विकल्पः प्रादुरभूत् । अये स्वयं निस्पृहास्तावदेते
केवलं मां धनविषयादिकं त्याजयन्ति न चाहं हातुं शक्नोमि
तदेष व्यर्थकः प्रयासोऽमीषामित्येवं चिन्तयन्नपि भयातिरेकान्न
स्वाकूतमपि प्रकटयितुं पारितवानिति । तदेवं स्थिते यन्मया
विधेयमेवंविधशक्तिना तत्र भगवन्तः प्रमाणमिति । ततो यथासौ
पौरोगवस्तस्मै वनौपकाय पुनः प्रपञ्चतो निवेद्य प्राचीनमशेष-
मर्थं ततः स्वकीयभेषजचयस्य योग्यायोग्यविभागं पूर्वं महा-
नरेन्द्रसंप्रदायितमाचचचे । तं चोवाच यथा भद्र हृद्गुणस्थस्त्वमतो
महायज्ञमन्तरेण न रोगोपशमस्ते दृश्यते तस्माच्चैव राजमन्दिरे
प्रयतो भूत्वा ध्यायन्ननवरतमेनं समस्तगदोद्दहनचमवीर्यातिशयं
महाराजेन्द्रं भेषजचयोपभोगं चाहर्निशं कुर्वाणस्तिष्ठ । इयं च
तद्व्या तव परिचारिका ततः प्रतिपन्नं समस्तं तेन स्थितः कियन्त-
मपि कालं विधायैकदेशे तद्विद्याभाजनमनारतं तदेव पालयन्निति
तदिदमचेवं योजनीयम् । यदायं जीवः प्रागुक्तन्यायेन निवेद्य
स्वाभिप्रायं गुरुभ्यः पुनरुपदेशं याचते तदा ते तदनुकम्पया
पूर्वाक्तं पुनरपि समस्तं प्रतिपाद्य पश्चात्तस्य व्युत्पादनार्थं घेनायं
कालान्तरेणापि न व्यभिचरतीति धर्मसामग्र्याः सुदुर्लभतां दर्श-
यन्तो रागादीनां च भावरोगाणामतिप्रयत्नतां ख्यापयन्तः स्वा-
तन्त्र्यपरिजिहीर्षया चात्मनः सांजसमित्यमाचचते यथा भद्र
यादृशी सामग्री भवतः संपन्ना नाधन्यानामीदृशी कथञ्चन संपद्यते
न हि वयमपात्रे प्रयासं कुर्मां यतो भागवतीयमाज्ञा योग्येभ्य एव

जीवेभ्यो ज्ञानदर्शनचारिचाणि देयानि नायोग्येभ्यः अयोग्यदत्तानि हि तानि न स्वार्थसंसाधकानि संजायन्ते प्रत्युत वैपरीत्यापत्त्यनर्थ-
सन्ततिं वर्द्धयन्ति ।

तथा चोक्तम् ।

धर्मानुष्ठानवैतथ्यात्प्रत्यपायो महान् भवेत् ।

रौद्रदुःखौघजनको दुःप्रयुक्तादिवौषधात् ॥ १ ॥

ज्ञातं चास्माभिर्भगवदादिष्टं सुगुरुपारम्पर्यात् जातं भगवत्प्रसादा-
देव तदुचितानुचितानां जीवानां लक्षणं एतान्येव हि ज्ञानदर्शन-
चारिचाणि भगवता तेषां जीवानां सहस्रपरिच्छेदकारकाणि
प्रतिपादितानि तत्र येषामाद्यावद्याद्यामपि कथ्यमानानि तानि
प्रीतिं जनयन्ति तत्त्वेविनश्यन्ते प्रतिभासन्ते ये च सुखेनैव तानि
प्रतिपद्यन्ते येषां सेव्यमानानि च द्रागेव विशेषं दर्शयन्ति ते
लघुकर्माणः प्रत्यासन्नमोक्षाः सुदारुद्रूपनिर्माणस्य तेषां योग्यास्तथा
भावरोगोच्छेदं प्रति सुसाध्यास्ते विज्ञेयाः । येषां पुनराद्यावदरे
प्रतिपद्यमानानि तानि न प्रतिभान्ति तदनुष्ठानपरायणांश्चान्यान्
येऽवधीरयन्ति सहस्रविहितमहाप्रयत्नेन च ये प्रतिबुध्यन्ते । तथा
सेव्यमानानि तानि येषां कालक्षेपेण विशेषं दर्शयन्ति पुनः
पुनरतिचारकानिश्चयेन ते गुरुकर्माणो व्यवहितमोक्षा मध्यम-
दारुद्रूपनिर्माणस्य सहस्रपरिश्रौलनया ते योग्यतां प्रतिपद्यन्ते ।
तथा भावरोगोपशमं प्रति ते हृच्छसाधा मन्तव्याः । येभ्यः पुनरे-
तानि निवेद्यमानानि न कथञ्चन रोचन्ते प्रयत्नशतैरपि संपाद्य-
मानानि येषु न क्रमन्ते तदुपदेष्टारमपि प्रत्युत ये द्विषन्ति ते

महापापा अभव्या अत एवैकान्तेन तेषामयोग्याः । तथा भाव
 व्याधिनिवर्हणं प्रत्यसाध्यास्तेऽवगन्तव्या इति । तदिदं सौम्य यद्
 भगवत्पादप्रसादेनास्माभिर्लक्षणेनमवधारितमनेन लक्षणेन यथा त्वमा-
 त्मस्वरूपं कथयसि यथा च वयं भवत्स्वरूपं लक्षयामः तथा त्वं
 परिशीलनागम्यः, हृच्छ्रसाध्ये वर्त्तसे एवं च स्थिते न भवतो
 महाप्रयत्नव्यतिरेकेण रागादिरोगोपशममुपलभामहे तस्मादत्स
 यद्यद्यापि न भवतः सर्वसङ्गत्यागशक्तिर्विद्यते ततोऽत्र वितते
 भागवते प्रवचने कृत्वा भावतोऽविचलमवस्थानं विद्यायाशेषकाङ्क्षा-
 विशेषान् भगवन्तमेवाचिन्त्यवीर्यातिशयपरिपूर्णतया निःशेषदोष-
 शोषणसङ्घिष्णुमनवरतं चेतसि गाढभक्त्या व्यवस्थापयन् देशविरत
 एवावतिष्ठस्व केवलमनवरतमेतदेव ज्ञानदर्शनचारित्र्यरूपचयमुत्त-
 रोत्तरक्रमेण विशिष्टं विशिष्टतरं विशिष्टतमं भवता यत्नेनासेवनी-
 यमेवमाचरतस्तेन भविष्यति रागादिरोगोपशमो नान्यथेति । या
 चेयमौदृशी सदुपदेशदाने प्रवर्त्तमानानां भगवतां सद्गुरुगुणामस्य
 जीवस्थोपरि, दया सैवाश्रय परमार्थतः परिपालनचमा परि-
 चारिका विज्ञेया । ततोऽयं जीवः प्रतिपाद्यते तदानीं तद्गुरुवचनं
 करोति यावज्जीवं मयैतदेवं कर्त्तव्यमिति निश्चयं तिष्ठति, देश-
 विरतः कियन्तमपि कालमत्र भगवन्मतमन्दिरे पालयति धन-
 विषयकुटुम्बाद्याधारभूतं भिक्षापात्रकल्पं जीवितव्यं तस्मिन्नवसरे ।
 एवं च तिष्ठतस्तस्य यो वृत्तान्तः सोऽधुना प्रतिपाद्यते । तत्र यदुक्तम् ।
 यदुत मा तदया ददाति तस्मै तच्चितयमहर्निशं केवलं तत्र कदच्चे
 मूर्च्छितस्य वनौपकस्य न तस्मिन्नादर इति । तदिद्यापि तुल्यमेवा-

वसेयम् । तथा हि । गुरोः सम्बन्धिनी दया सम्पादयत्येवास्य जीवस्थानारतं विशेषतो ज्ञानादीनि । तथापि कर्मपरतन्त्रतया धनादिषु मूर्च्छितचित्तोऽयं न तानि सम्यग् वज्र मन्यते ।

अन्यच्च ।

यथासौ कथानकोक्तो मोहवशेन तत् कुभोजनं भूरि भुङ्क्ते तद्व्यादत्तं पुनः परमान्नमुपदर्शकत्वं कल्पयति । तथायमपि जीवो महामोहाभातमानसो धनोपार्जनविषयोपभोगादिषु गाढमाद्रौयते गुरुदययोपनीतं तु व्रतनियमादिकमनादरेणान्तरान्तरा सेवते वा न वा । यथासौ तद्व्योपरोधेन तदञ्जनं कचिदेव नेत्रयोर्निधत्ते तथायमपि जीवः सद्गुरुभिरनुकम्पया प्रेर्यमाणोऽपि यदि परं तदनुरोधेनैव प्रवर्तते तथा ज्ञानमभ्यस्यति तदपि कचिदेव न सर्वदा यथा चासौ तत्तीर्थोदकं पातुं तद्वचनेनैव प्रवर्तते तथायमपि जीवः प्रमादपरायत्ततयातुकम्पापरगुरुचोदनयैव सम्यग्दर्शनमुत्तरोत्तरविशेषैरुद्दीपयति न खोत्साहेनेति । यन्तु विशेषेण पुनरभिहितं यथा स वनोपकः संभ्रमेण तद्वयया भूरि वित्तीयं तत्परमान्नं स्तोकं भुक्त्वा शेषमनादरेण स्वभाजने विधत्ते तत्साक्षिधेन तत्कदम्ब-मभिवर्द्धते ततस्तद्भक्षयतोऽपि दिवानिशं न निष्ठां याति ततोऽसौ तुष्यति न च जानीते कस्येदं माहात्म्यं केवलं तत्र गृह्णात्मा भेषजत्रयस्य परिभोगं शिथिलयन् कालं नयति । तथा चापथ्य-भोजिनस्तस्य ते रोगा नोच्छिद्यन्ते केवलं यदन्तरान्तरा तद्व्योप-रोधेन तत्परमान्नादिकमसौ मनाग् प्राशयति तावन्मात्रेण ते रोगा याप्यावस्थां गतास्तिष्ठन्ति यदा पुनरनात्मज्ञतया भृशतर-

मपथं सेवते तदा ते रोगाः कचिदात्मीयं विकारं दर्शयन्तः
शूलदाहमूर्च्छारोचकादीनि जनयन्ति ततस्तैरसौ बाध्यत इति ।
तदत्रापि जीवे समानमवबोद्धव्यम् ।

तथा हि । यथा कचिदवसरे चातुर्मासकादौ दयापरीतचित्ता
शरवोऽस्य जीवस्य पुरतो विशिष्टतरविरतिपाहणार्थमणुव्रतविधिं
विस्फारयन्ति तदाप्ययं जीवः प्रबलचारित्र्यावरणतया मन्दवीर्या-
स्त्रासस्तीव्रसंवेगेन कानिचिदेव व्रतानि गृह्णाति तदिदं बहोर्दत्तस्य
श्लोकमन्त्रणमभिधीयते । कानिचित्पुनर्व्रतानि दयापरीतगुरुपरोधेन
मनसोऽनभिप्रेतान्यप्यङ्गीकरोति सोऽयं शेषस्य भोजने निक्षेपो
द्रष्टव्यः । तच्च व्रताङ्गीकरणं मन्दसंवेगेनापि क्रियमाणमनुषङ्गत एव
विषयधनादीन्यत्र भवे भवान्तरे वाभिवर्द्धयति तदिदं परमाश्र-
मन्निधानेनेतरस्याभिवर्द्धनमभिहितम् । ते च तत्प्रभावसंपन्ना
विषयादयो दृढकारणतया नवरतं भुञ्जानस्यायस्य जीवस्य न निष्ठां
प्रतिपद्यन्ते । ततोऽयं जीवः सुरनरभवेषु वर्त्तमानस्तां तथाभूता-
मात्मविभूतिमुपलभ्य हर्षमुदहति । न चायं वराको लक्षयति
यथेते धनविषयादयो धर्ममाहात्म्येन ममोपनमन्ते तत्किमत्र हर्षेण
स एव भगवान् धर्मः कर्तुं युक्त इति ततोऽयमलक्षितसद्भाव-
क्षेपु विषयादिषु प्रतिबद्धचित्तो ज्ञानदर्शनदेशचारित्र्याणि शिथि-
लयति । केवलं ज्ञानमप्यजानान इव मोहदोषेण निरर्थकं काल-
मतिवाहयति । एवं चास्य वर्त्तमानस्य द्रविणादिषु प्रतिबद्धमान-
सस्य धर्मानुष्ठाने मन्दादरस्य भ्रूयसापि कालेन रागादयो भाव-
रोगा भव संक्षिपन्ते किं तु तावतापि सदनुष्ठानेन गुरुपरोधतो

मन्दमवेगतयापि विधीयमानेनैतावान् गुणः संपद्यते । यदुत ते भावरोगा याप्यतां नीयन्त इति । य - - - रयं जीवोऽनात्मज्ञ-
तथा गाढतरं विषयधनादिषु गृह्णिं विधत्ते ततश्चादत्ते भूरिपरि-
ग्रहं समारभते महाजालकल्पं वाणिज्यं समाचरति ह्य्यादिकं
विधापयति तथाविधानन्यांश्च सदारंभान् तदा ते रागादयो
भावरोगाः प्रबलसहकारिकारणकलापमासाद्य नानाकारान् विका-
रान् दर्शयन्त्येव नानादरविहितमनुष्ठानमात्रं तत्र चाणम् । तत-
श्चायं जीवः क्वचित्पीडयते अकाण्डशूलकल्पया धनव्ययचिन्तया
क्वचिद्वन्द्यते परेर्यादाहेन क्वचिन्मुमुर्षुरिव मूर्च्छामनुभवति सर्वस्व-
हरणेन क्वचिद्वाध्यते कामज्वरसन्तापेन क्वचिच्छार्दिमिव कार्थते
बलादुत्तमर्णैर्गृहीतधननिर्यातनां क्वचिज्जाड्यमिव संपद्यते जानतो-
ऽप्यस्यैवंविधा प्रवृत्तिरिति प्रवादेन लोकमध्ये मूर्खत्वं क्वचित्ताम्यति
हृत्पार्श्ववेदनातुल्यया दृष्टवियोगानिष्टसम्ययोगादिपीडया क्वचित्प्रभ-
वति प्रमत्तस्य पुनरपि मिथ्यालोन्मादसन्तापः क्वचिद्भवति सदनु-
ष्ठानलक्षणे पथ्ये शृङ्गतरमरोचकः तदेवमेवंविधैर्विकारैस्तावतीं
कोटिमध्याह्णोऽपि खल्वेव जीवोऽपथ्यसेवनामक्तो बाध्यत इति ।
ततस्तदनन्तरं यदवाचि यदुत स वनीपकस्तथा विकारैरुपहतो
दृष्टस्तद्यथा ततोऽपथ्यभोजितामधिहृत्योपलब्धस्तथा तेनोक्तं नाह-
मभिलाषातिरेकेण स्वयमेतत्परिहर्तुमुत्सहे ततोऽमुतोऽपथ्यसेवमा-
दारणीयोऽहं भवत्या प्रतिपन्नं तथा ततस्तद्वचनकरणेन जातस्तस्य
मनाग् विशेषः केवलं सा यदाऽभ्यर्णे तदैवासौ तदपथ्यं परिहरति
नान्यदा सा चानेकसत्त्वप्रतिजागरणाकुलेति न सर्वदा तत्सन्निधौ

भवति । ततोऽसौ सुत्कलोऽपथ्यमासेवमानः पुनरपि विकारैः
 पीड्यत एव । तदेतदप्यत्र जीवव्यतिकरे सदृशं वर्त्तते केवलं गुरोर्था
 जीवस्थोपरि दया सैव प्राधान्यात्पार्थक्येन कर्त्रौ विवक्षिता ।
 ततश्चायं परमार्थस्ते गुरवो दद्यापरीतचित्ताः प्रमादिनमेनं जीव-
 सुपलभ्यानेकपीडापर्याकुलतया क्रन्दन्तमेवमुपालभन्ते यथा भोः
 कथितमेवेदं प्रागेव भवतो न दुर्लभाः खलु विषयासक्तचित्तैर्मनः-
 सन्तापाः । न दूरवर्त्तिन्यो धनार्जनरक्षणप्रवणानां नाना व्यापदः ।
 तथापि भवतस्तत्रैव गाढतरं प्रतिबन्धः । यत्पुनरेतदशेषक्लेशराशि-
 महाऽजीर्णविरेककारितया परमस्वास्थ्यकारणं ज्ञानदर्शनचारित्र्यं
 तदनादरेणावलोकयसि त्वं तदत्र किं कुर्मो वयं यदि किञ्चिद्
 ब्रूमस्ततो भवानाकुलौभवति ततो दृष्टवृत्तान्ता वयं भवन्तमनेकोप-
 द्रवैरुपद्रूयमानं पश्यन्तोऽपि तृष्णीमास्मेह न पुनराकुलताभया-
 द्भवन्तममार्गं प्रस्थितमपि वारयामः । आदरवतामेव पुंसां विरुद्ध-
 कर्माणि परिहरतां ज्ञानदर्शनदेशचारित्र्याण्यनुतिष्ठतां तानि
 विकारनिवारणाय त्वं नानादरवताम् । यदा चास्माकं पश्यतामपि
 त्वं रागादिरोगैरभिभूयसे तदा भवद्गुरव इति ह्रत्वा वयमप्यु-
 पालंभभाजनं लोके भविष्याम इति । सोऽयं तद्व्याविहितस्तदु-
 पालंभ इत्युच्यते । ततोऽयं जीवो गुह्यनभिदधीत भगवन्ननादि-
 भवाभ्यस्ततया मां मोहयन्ति मे तृष्णालौक्यादयो भावाः ततस्त-
 द्दशगोऽहं न सदारंभपरिग्रहं जानन्नपि तद्दोषविपाकं मोक्षं
 शक्नोमि । ततो भगवद्विनाहमुपेक्षणीयो निवारणीयो यन्नतो-
 ऽमप्रवृत्तिं कुर्वाणः कदाचिद्भवन्नाद्यात्म्येनैव मे लोकलोकां

दोषविरतिं कुर्वतः परिणतिविशेषेण सर्वदोषत्यागेऽपि शक्तिः
संपत्स्यत इति । ततः प्रतिपद्यन्ते तद्वचनं गुरवः । चोदयन्ति प्रमा-
द्यन्तं कचिदवसरे संपद्यते प्राक् प्रवृत्तिपीडोपशमः तद्वचनकरणेन
प्रवर्द्धन्ते ज्ञानादयो गुणास्तत्प्रसादेन सोऽयं तद्व्यावचनकरणेन
मनागारोग्यक्षत्तणः संजातो विशेष इत्युच्यते । केवलमयं जीवो
विशिष्टपरिज्ञानविकलतया यदैव ते चोदयन्ति तदैव स्वहितमनु-
चेष्टते तच्चोदनाभावे पुनः शिथिलयति सत्कर्तव्यं प्रवर्तते निर्भरं
भूयो सदारंभपरिग्रहकरणे । ततश्चोत्सृजन्ति रागादयो जनयन्ति
मनःशरीरविविधबाधाः । ततस्तदवस्थैव विह्वलतेति तेषां तु भगवतां
गुरुणाम् । यथायं प्रसूतजीवः सच्चोदनादानद्वारेण परिपाल्यस्तथा
बहवोऽन्येऽपि तथाविधा विद्यन्ते । ततश्च समस्तानुग्रहप्रवणास्ते
कदाचिदेव विवर्चितजीवचोदनामाचरन्ति शेषकालं तु मुक्तलतया
स्वाहितमनुतिष्ठन्तमेतं न कश्चिद्वारयति । ततश्चायमनन्तरोक्तोऽनर्थः
संपद्यत इति । सोऽयं तद्व्यावचनविधानविरहादपथ्यसेवनेन पुनः
रोगविकाराविर्भाव इत्यभिधीयते । ततो यथा पुनस्तेन द्रमकेण
तस्मै सूदाय स्ववृत्तान्तं निवेद्येदमभिहितं यदुत नाथास्तथा यतध्वं
यथा न मे स्वप्नान्तेऽपि पीडा जायते ततस्तेनोक्तम् । इयं तद्व्या-
व्ययतया न सम्यक् तवापथ्यनिवारणं विधत्ते ततः करोम्येनां
निर्ययां तव परिचारिकां केवलं तद्वचनकारिणा भवता भाव्यं
ततः प्रतिपद्यं तत्तेन दत्ता तस्मै निःसाधारणा सद्बुद्धिर्नामपरि-
चारिका सूदेन । ततस्तद्गुणेन निवृत्तं तस्यापथ्यलाभ्यर्थं ततस्तनू-
भूता रोगा निवृत्तप्रायास्तद्विकाराः संपन्ना मनाग् शरीरे

सुखासिका वर्द्धितश्चानन्द इति तथैष व्यतिकरो जीवेऽपि समानो वर्त्तते ।

तथा हि ।

यथा धावन्नन्धो भित्तिसम्भादौ लम्बास्फोटो वेदनाविक्लेशस्ता-
मास्फोटवेदनां परस्मै कथयति । तथायमपि जीवो यदा गुरु-
निवारिताचरणेन दृष्टापायत्वात् संजातप्रत्ययो भवति तदा तानेक-
प्रकारानपायान् गुरुभ्यो निवेदयति । यदुत भगवन्नहं यदा युष्म-
न्निवारणया न गृह्णामि स्तेनाद्धतं न करोमि विरुद्धराजातिक्रमं
नाचरामि वेश्यादिगमनं नानुतिष्ठामि तथाविधमन्यदपि धर्मलोक-
विरुद्धं न रज्यामि महारंभपरिग्रहयोः तदा मां लोकः साधुतया
गृह्णाति मयि विश्रंभं विधत्ते स्थाघां चाचरति तथा न जानामि
शरीरायामजनितं दुःखं संपद्यते हृदयस्त्रास्यं धर्मश्चैवं तिष्ठतां
सुगतिप्रापको भवतीति भावनया भवति चित्तानन्द इति । यदा
तु युष्मन्निवारणा न भवति भवन्ती वा तामनपेक्ष्य निबन्धतया न
जानन्ति मां गुरव इत्यभिप्रायेण धनमूर्खनया गृह्णामि स्तेनाद्धता-
दिकं विषयलौल्येन गच्छामि वेश्यादिकं समाचरामि तादृशमन्य-
दपि भगवन्निवारितं तदा लोकादस्थाघां राजकुलात्सर्वस्वहरणं
शरीरखेदं मनस्तापमपरांश्च समस्ताननर्यानिह लोक एव प्राप्नोमि ।
पापंच दुर्गतिगर्तपातहेतुरेवं वर्त्तमानानां भवतीति चिन्तया दन्द-
श्चमानहृदयः क्षणमपि सुखं न क्षमेऽहमिति । तस्माच्चायास्तथा
कुरुध्वं धूयं यथाहमनवरतं युष्मद्वचनाचरणमग्राहेन सततमेतस्मा-
दनपंग्ररजाक्षाद्रक्षितो भवामीति । ततस्तदाकर्णं गुरवो ब्रूयुः भद्र

यदेतत्परप्रत्ययेनाकार्यवर्जनं कादाचित्कमेतत् केवलं तथापि क्रिय-
माणस्य तस्येतरस्य च दृष्ट एव भवता विग्रहः । वयं चानेकमत्वो-
पकारकरणव्यया न सदा सन्निहिता भवन्तं वारयितुं पारयामः ।
एवं च स्थिते न यावद्भवतः स्वकीया बहुद्विः संपन्ना तावदेया-
स्मान्निवारिताचरणनिबन्धनानर्थपरम्परा भवन्ती न विनिवर्तन्ते
बहुद्विरेव हि परप्रत्ययमनपेक्ष्य स्वप्रत्ययेनैव जीवमकायांनिवार-
यति । ततो सुच्यते जन्येभ्य इति । ततोऽयं जीवो ब्रूयात् । नाथाः
सापि भवत्प्रसादादेव यदि परं मम संपत्स्यते नान्यथा । ततो
गुरवोऽभिदध्युः भद्र दीयते बहुद्विः वचनायत्ता हि सा मादृगां
वर्तन्ते केवलं दीयमानापि सा पुण्यभाजमेव जन्तूनां सम्यक् परिण-
मति नेतरेषां यतः पुण्यभाज एव तस्यागादरवन्तो जायन्ते नापरे
तदभावभाविनो हि देहिनां सर्वेऽनर्थाः तदायत्तान्येव सकृद-
कञ्चाणानि तस्यामेव च ये महात्मानो यतन्ते । त एव भगवन्तं
सर्वज्ञमाराधयन्ति नेतरे तत्संपादनार्थः कल्पेव मादृगां वचन-
प्रपञ्चः । बहुद्विविक्रानां हि पुरुषाणां व्यवहारतः संज्ञातान्यपि
ज्ञानादीनि नामंज्ञातेभ्यो विगियन्ते स्वकायांकरणात् । किंवञ्जनो-
क्तेन बहुद्विविक्रतः पुरुषो न पश्यन्तिगते तस्माद्यदि तेऽस्ति
सुखाकाङ्क्षा दुःखेभ्यो वा यदि विभेषि ततोऽप्यामग्राभिर्दीय-
मानायां बहुद्वौ यद्वो विधेयः । तस्मां हि यन्नवता समाराधितं
वचनं यज्जगतो भुवनभक्तां परितोषिता वयमङ्गीकृतं लोकोत्तरयानं
परित्यक्ता लोकसंज्ञा समासेविता धर्मचारिता ममुत्तारितो भवो-
दधिराग्रा भवतेति । ततो भगवतां बहुमंगुष्ठामेवंविधवचोऽस्त-

प्रवाहप्रह्लादितद्दयोऽयं जीवस्तद्वचनं तथेति प्रतिपद्यते । ततस्ते तस्मै दद्युरूपदेशं यदुत शौम्येदमेवात्र परमगुह्यं सम्यगवधारणीयं भवता यदुत यावदेव जीवो विपर्यासवशेन दुःखात्मकेषु धनविषयादिषु सुखाधारोपं विधत्ते सुखात्मकेषु वैराग्यतपःसंयमादिषु दुःखाधारोपं कुरुते तावदेवास्तु दुःखसम्बन्धः । यदा पुनरनेन विदितं भवति विषयेषु प्रवृत्तिर्दुःखं धनाद्याकाङ्क्षानिवृत्तिः सुखं तदायमग्रेष्वेच्छाविच्छेदेन निराकुलतया स्वाभाविकसुखाविर्भावात् सततानन्दो भवति ।

अन्यच्च । भवतोऽयं परमार्थः कथ्यते यथा यथायं पुरुषो निःस्पृही भवति तथा तथास्तु पात्रतया सक्ताः संपदः संपद्यन्ते । यथा यथा संपदभिलाषी भवति तथा तथा तदयोग्यतामिव निश्चित्य तास्ततो गाढतरं दूरीभवन्ति । तदिदं निश्चित्य भवता सर्वत्र सांसारिक-पदार्थसार्थं नास्तीति विधेया । ततस्ते स्वप्नदृशायामपि पीडागन्धोऽपि मनःशरीरयोर्नैव संपश्यत इति । ततोऽयं जीवस्तमुपदेशममृत-मिव गृह्णीयात् । ततस्ते धर्मगुरवः संपन्ना सद्बुद्धिरस्येति कृत्वा नेदानौमेषोऽन्यथा भविष्यतीति तं प्रति निश्चिन्ता भवेयुरिति । ततः प्रादुर्भूतसद्बुद्धिरयं जीवो यद्यपि श्रावकावस्थायां वर्त्तमानः कुरुते विषयोपभोगमादत्ते धनादिकं तथापि यस्तत्राभिष्वङ्गो-ऽद्वैतिकारणभूतः स न भवति ततो ज्ञानदर्शनदेशचारित्र्येषु प्रति-सद्धान्तःकरणस्त तस्य ते द्रविणभोगादयो यावन्त एव संपद्यन्ते तावन्त एव सन्तोषमुत्पादयन्ति । ततोऽयं सद्बुद्धिप्रभावादेव तदानीं यथा ज्ञानादिषु यतते न तथा धनादिषु ततोऽपूर्वा न वर्द्धन्ते रागादयः तनूप्रभवन्ति प्राचीनाः । तथा पूर्वोपचितकर्मपरिणतिवशेन

यद्यपि क्वचिदवसरे काचिच्छरीरमनसोर्वाधा संपद्यते तथापि सा निरनुबन्धतया न चिरमवतिष्ठते ततो धानीते तदायं जीवः सन्तोषासन्तोषयोर्गुणदोषविशेषं संजायते चोत्तरगुणास्कन्दनेन चित्त-प्रमोद इति ।

ततो यथा तेन वनौषकेन तथा सद्गुह्या परिचारिकया सह पर्यालोचितं भद्रे किञ्चिन्मिक्तः खल्वेव मम देहचेतसोः प्रमोदः । तथा च कदम्बलौख्यवर्जनं भेषजचयासेवनं च तस्य कारणमाख्यातं तत्र युक्त्योपन्यस्ता तदिहापि समानमेव ।

तथा हि । सद्गुह्यैव सह पर्यालोचयन्नेव जीवो लक्षयति । यदुत यदेतत्स्वाभाविकं देहमनोनिवृत्तिरूपं सुखमाविर्भूतं ममास्य निवन्धनं विषयादिष्वभिष्वङ्गत्यागो ज्ञानाद्याचरणं च । तथा हि । प्रागभ्यासवशेन विषयादिषु प्रवर्त्तमानोऽप्येव जीवः सद्गुह्यिकलितः सन्नेवं भावयति न युक्तमौदृशं विधातुं मादृशां ततो गृह्यविकल-तया निवर्त्तते चेतसोऽनुबन्धः ततः संपद्यते प्रशमसुखामिकेत्ययमत्र युक्तेरुपन्यासो विज्ञेय इति । ततो यदुपलब्धसुखरसेन तेन रोरेण तस्याः परिचारिकायाः पुरतोऽभिहितं यदुत भद्रे सर्वथाधुना सुधामौदं कदम्बं घेनात्यन्तिकमेतत्सुखं मे संपद्यत इति । तयोक्तं चाविदं केवलं ममगालोच्य मुच्यतां भवता यतस्तेऽत्यन्तवक्ष्यमेतद् ततो यदि मुक्तेऽपि तवात्र स्नेहयन्तोऽनुवर्त्तन्ते तद्वरतरमस्या त्याग एव यतस्तौ वलौक्यविकलतया भुञ्जामस्यापीदं भेषजचया-सेवनगुणेनाधुना याप्यता ते विद्यते सापि चात्यन्तदुर्गन्धं यदि पुनरस्य सर्वत्यागं विधाय त्वमेतद्गोचरं स्मरणमपि करिष्यसि ततो

रोगा भूयोऽपि कोपं यास्यन्ति तद्वचनमाकर्ण्य तस्य दोषाचिता बुद्धिः किं करवाणीति न संजातो मनसि निश्चय इति तदिदमत्रापि जीवे तुल्यं वर्त्तते ।

यथा हि । यदायं सांसारिकार्येषु चित्तानुबन्धवोटनेन ज्ञानाद्याचरणे दृढमनुशक्ततया गृहस्थावस्थायामपि वर्त्तमानो विज्ञात-संतोषसुखस्वरूपो भवति तदास्याविच्छिन्नप्रशमसुखवाञ्छया प्रादुर्भवत्येव सर्वमङ्गत्यागबुद्धिः पर्यालोचयति चात्मौयमद्बुद्ध्या साङ्गं यदुत किमहमस्य विधाने समारोहं न वेति । ततः सद्वृद्धिप्रसादादेवेदमेष लक्ष्यत्येव यथानादिभवाभ्यासवशेन स्वरसप्रवृत्तिरेष जीवो विषयादिषु ततो यदि निःशेषदोषनिवृत्तिलक्षणां भागवतीमपि दीक्षामुररीकृत्य पुनरयं तामनादिरूढकर्मजनितां प्रकृतिमनुवर्त्तमानो विषयादिस्पृहयात्मात्मानं विडम्बयिष्यति । ततोऽस्यादित एव तदनङ्गीकरणं श्रेयस्करं यतस्त्रीवाभिष्वङ्गरहितो विषयादिषु वर्त्तमानो गृहस्थोऽपि द्रव्यस्त्वं ज्ञानाद्याचरणप्रधानं कुर्वाणः कर्माजीर्णजरणेन रागादिभावरोगतनुतामधिष्ठत्य याप्यतां लभते न चेयमप्यनादौ भवभ्रमणे कश्चिदवाप्तपूर्वानेन जीवेनातोऽत्यन्तदुर्लभेयं यदि तु प्रव्रज्यां प्रतिपद्य पुनर्विषयाद्यभिलाषं विधत्ते ततः प्रतिज्ञाताकरणेन दृष्टत्तरचित्तसंक्षेपप्राप्तेर्गुस्तररागाद्युद्रेकेण तामपि याप्यतां न लभते ततो यावदेवं निरूपयत्ययं जीवः तावदस्य चारिचमोहनोयकर्मांगैरनुवर्त्तमानैर्विधुरिता सती पूर्वं प्रवृत्तापि सर्वमङ्गत्यागबुद्धिः पुनर्दोषायते ततः संपद्यते वीर्यहानिः ततोऽवलम्बते खल्वयमेवंविधानि कदास्तम्भनानि । यदुत मीदति

तावद्धुना ममेदं कुटुम्बकं मन्मुखनिरीक्षकं चेदं न वर्त्तते मदिरहे ।
 अतः कथमकाण्ड एव मुञ्चामि यदि वाद्यसंजातबलोऽयं तनयः
 अपरिणितेयं दुहिता प्रोषितमर्द्धकेयं भगिनौ मृतपतिका वा अतः
 पालनीया ममेयं तथा नाद्यापि गृहधूर्धरणक्षमोऽयं भ्राता जरा-
 जर्जरितशरीराविमौ मातापितरौ स्नेहकातरौ च गर्भवतीयं भार्या
 दृढमनुरक्तहृदया च न जीवति मदिरहिता । अतः कथमेवं
 विमंशुलं परित्यजामि यदि वा विद्यते मे भूरिधननिचयः सन्ति
 बहवोऽधमर्णाः । अस्ति च सुपरीक्षितभक्तिर्भूयान् परिकरो बन्धु-
 वर्गश्च तदयं पोथो मे वर्त्तते तस्मादुद्गाह्यद्रविणं लोकेभ्यः कृत्वा
 बन्धुपरिकराधौनं विधाय धर्मद्वारेण धनविनियोगमनुज्ञातः स्वर-
 भसेन सर्वैर्मातापिचादिभिर्विहिताशेषगृहस्थकृत्य एव दीक्षामङ्गी-
 करिष्ये किमनेनाकाण्डविड्वरेणेति ।

अन्यच्च । यद्विदं प्रव्रजनं नाम साक्षाद्वाङ्मयां तरणमेतत् स्वयंभू-
 रमणश्च वर्त्तते प्रतिस्रोतोगमनमेतद्गङ्गायाः चर्वणमेतदयोयवानां
 भक्षणमेतदयोगोलकानां भरणमेतत्सूक्ष्मपवनेन कम्बलमुत्कोल्याः
 भेदनमेतत् शिरसा सुरगिरेः मानघट्टणमेतत्कुशाघेन नीरनिधेः
 नयनमेतद्विन्दुपातं धावता घोजनशतं तैलापूर्णपात्रा ताडनमेतत्
 मय्यापमथभ्रमणशीलाष्टकविवरगामिना शिलीमुखेन वामलो-
 चने पुष्पिकायाः भ्रमणमेतदनपेक्षितपादपातं निशातकरवास-
 धारायामिति यतोऽपि परिमोढव्याः परिपहाः निराकर्त्तव्या
 दिव्याद्युपमगाः विधातव्या भ्रमणपापयोगनिवृत्तिः वोढव्यो याव-
 त्कथं सुरगिरिगुरुः शीमभारो वर्त्तयितव्यः सकलकालं माधुक्यां

वर्त्तनयात्मा निष्टप्रत्यो विहृतपोभिर्देहः स्वात्मीभावमानितयः
 संयमः समुन्मूलयितव्या रागादयो निरोद्धव्यो हार्दतमप्रमरः । किंच-
 ऊना । निहन्तव्योऽप्रमत्तचित्तैर्मोहमहावेतास इति मृदुशयनाहार-
 लालितपालितं च मामकं शरीरं तथापरिकर्मितमद्यापि चित्तं
 तन्नैतावतः प्रायेण महाभारस्योद्धहने सामर्थ्यम् ।

अथ वैतदप्यस्ति न यावत्सकलद्वन्द्वविच्छेदद्वारेण भागवती
 दीक्षाभ्युपगता न तावत्सम्पूर्णं प्रशमसुखमशेषक्लेशवित्रोटलक्षणो वा
 मोक्षोऽवाप्यत इति । न जानीमः किं कुर्महे ततोऽयमेवं जीवो
 ऽनवाप्तकर्त्तव्यनिर्णयः सन्देहदोलाकूटहृदयः कियन्तमपि कालं
 चिन्तयन्नेवावतिष्ठते ।

ततो यदुक्तं यदुतान्यदा तेन वनीपकेन महाकल्याणकापूर्णे-
 दरेण तत्कदम्बं लौलया कथञ्चित्प्राशितं ततस्तृप्युत्तरकालं भुक्त-
 त्वात्तस्य यथावस्थितैरेव गुणैः कुथितत्वविरसत्तन्निन्द्यत्वादिभिश्चेतसि
 प्रतिभातं ततः संजातोऽस्य तस्योपरि व्यलीक्रीभावः ततस्त्यक्त्यमे-
 वेदं मयेति सिद्धान्तीकृत्य स्वमनसा तत्त्यागार्थमादिष्टा सद्बुद्धिः ।
 तथाभिहितं धर्मबोधकरेण साङ्गं पर्यालोच्य मुच्यतामेतदिति ।
 ततस्तदन्तिके गत्वा निवेदितः स्वाभिप्रायो वनीपकेन तेनापि
 निकाशनापूर्वं त्याजितोऽसौ तत्कदम्बं चालितं विमलग्लैस्तद्भाजनं
 पूरितं परमाग्नेन विहितस्तद्दिने महोत्सवः जातं जनप्रवादवशेन
 तस्य वनीपकस्याभिधानं सपुण्यक इति । तदिदं वृत्तान्तान्तरमस्यापि
 जीवस्य दोलायमानबुद्धेस्तथा गृहस्थावस्थायां वर्त्तमानस्य कचि-
 त्संभवतौत्यवगन्तव्यम् ।

तथा हि । यदायं जीवो विदितप्रशमसुखास्वादो भवति भव-
प्रपञ्चादिरक्तचित्तस्तथापि केनचिदालम्बनेन गृहमधिवसति तदा
करोत्येव विशिष्टतरं तपोनियमाभ्यासं स एष परमात्माभ्यवहारो-
ऽभिधीयते । यत्तु तस्यामवस्थायामनादरेणार्थोपार्जनं कामासेवनं
वा तल्लीलया कदग्रनप्राग्रनमिति विज्ञेयम् ।

ततो यदा भार्या वा व्यलीकमाचरेत् पुत्रो वा दुर्विनीततां
कुर्यात् दुहिता वा विनयमतिलङ्घयेत् भगिनी वा विपरीतचारि-
तामनुचेष्टेत भ्राता वा धर्मद्वारेण धनव्ययं विधीयमानं न वज्र
मन्यते जननीजनकौ वा गृहकर्त्तव्येषु शिथिलोऽयमिति जनसमक्ष-
माक्रोशेतां वन्धुवर्गो वा व्यभिचारं भजेत परिकरो वाञ्छां प्रति-
कूलयेत् स्वदेहो वातिलालितपालितोऽपि खलजनवद्भोगादिकं
विकारमादर्शयेत् धननिचयो वा अकाण्ड एव विद्युक्ताविलसित
मनुविदध्यात् तदास्य जीवस्य परमात्रदृष्टस्यैव कृभोजनमेव समस्तो-
ऽपि संसारविस्तरः सुतरां यथावस्थितस्वरूपेण मनसि प्रतिभासयेत् ।
ततस्तदायं विविक्तेन चेतसा प्रादुर्भूतसंवेगस्तुष्टैवं भावयेत् । अये
यदर्धमहं विज्ञातपरमार्थोऽपि स्वकार्यमवधीर्य सदनमधिवसामि
तदास्य स्वजनधनादेरेवंविधः परिणामः तथापि ममापर्यालोचित-
कारिणो नास्योपरिस्नेहमोहः प्रवर्त्तमानो निवर्त्तते । नूनमविद्या-
विलम्बितमेवेदं यदीदृशेऽप्यत्र चेतसः प्रतिबन्धः तत्किमर्थमनर्थ-
व्यामूढहृदयः स्वस्वमात्मानं वक्ष्यामि । तस्मान्मुञ्चामीदं सकलं
जन्माप्तकस्य कोशिकाकारकौटस्थेवात्मबन्धनमात्रफलं बहिरन्तरङ्ग-
सङ्गकदम्बकं यद्यपि यदा यदा पर्यालोच्यते तदा तदा विषय-

स्नेहकलाकुलितचेतसि दुष्करोऽस्य त्यागः प्रतिभासते । तथापि
 त्यक्तव्यमेवेदं मया पश्चाद्यद्वाव्यं तद्भविव्यति । अथवा किमत्र यद्वाव्यं
 न भविष्यत्येव मे किञ्चित्परित्यक्तेऽस्मिन्नसुन्दरं किन्तर्हि निरुप-
 मश्चित्तप्रमोद एव संजनिष्यते । ततो यावदेष जीवोऽत्र परिग्रहकर्म
 गज इव निमग्नोऽवसीदति तावदेवास्यायमतिदुस्त्यजः प्रतिभासते
 यदा पुनरयमेतस्माच्चिर्गतो भवति तदायं जीवः सति विवेके नास्य
 धनविषयादेः संमुखमपि निरीक्षते को हि नाम सकर्णको लोके
 महाराज्याभिषेकमासाद्य पुनश्चाण्डालभावमात्मनोऽभिलषेत् । तदेव-
 मेष जीवस्त्यक्तव्यमेवेदं मया नास्ति त्यजतः कश्चिदपाय इति स्थित-
 पक्षं करोति । ततश्च पुनः सद्बुद्ध्या पर्यालोचयन्नेवं निश्चितुते ।
 यदुत प्रष्टव्या मयात्र प्रयोजने सद्गुणगुरवः । ततो गत्वा तत्समीपे
 तेभ्यः सविनयं स्नाकृतं निवेदयति ततस्ते तमुपहृदयन्ति साधु भद्र
 सुन्दरस्तेऽथवसायः केवलं महापुरुषक्षुणोऽयं मार्गः चासहेतुः कातर-
 नराणां ततोऽत्र प्रवर्त्तितुकामेन भवता गाढमवलम्बनीयं धैर्यं न
 खलु विशिष्टचित्तावष्टंभविकलाः पुमांसोऽस्य पर्यन्तगामिनः संपद्यन्ते
 सेयं निकाशना विज्ञेया ततोऽयं जीवस्तद्गुरुवचनं तथेति भावतः
 प्रतिपद्यते । ततो गुरवः सम्यक् परीक्ष्य सन्निहितगीतार्थैश्च साङ्गं
 पर्यालोच्य योग्यतासेनं प्रवाजयेयुरिति । ततश्च समस्तसङ्गत्याग-
 कारणं कदम्बत्याजनतुल्यं वर्त्तते । आजन्मालोचनादापनपुरस्सरं प्राय-
 श्चित्तेन तज्जीवितव्यस्य विशोधनं विमलजलैर्भाजनचालनकल्पं विज्ञे-
 यम् । चारिचारोपणं तु तस्यैव परमाक्षपूरणसद्गुणमवगन्तव्यमिति ।
 भवति च सद्गुरुपदेशप्रसादादेवास्य जीवस्य दीक्षाग्रहणकाले भयप्र-

मोदहेतुश्चैत्यसंघादिपूजाप्रधानोऽन्येषामपि सन्मार्गप्रवृत्तिकारणभूतो
महानुस्रव इति । तथा संजायते गुरुणामपि समुत्तारितोऽस्माभि-
रयं संसारकान्तारादिति भावनया चित्तपरितोषः । ततः प्रवर्द्धते
तेषामस्योपरि गुरुतरा दया तत्प्रसादादेवास्य जीवस्य विमलतरी-
भवति सद्बुद्धिः ततस्तादृशसदनुष्ठानविलोकनेन लोकतो वर्णवादो-
त्पत्तिः संपद्यते प्रवचनोद्भासना । ततश्चेद तेन समानं विज्ञेयं
यदवाप्ति कथानके । यदुत ।

धर्मबोधकरो हृष्टस्तद्व्याप्रमदोद्भुरा ।

सद्बुद्धिर्वर्द्धितानन्दा मुदितं राजमन्दिरम् ॥

ततोऽङ्गीकृतमन्दराकारविरतिमहाभारमेनं जीवं तदा स्थाघन्ते
भक्तिभरनिर्भरतया रोमाञ्चाञ्चितवपुषो भव्यलोकाः । यदुत धन्यः
कृतार्थोऽयं सुलब्धमस्य महात्मनो जन्म यस्यास्य सत्प्रवृत्तिदर्शनेन
निश्चीयते संजाता भगवदालोकना संपन्नः सद्गुरुसूरिपादप्रसादः
तत एवाविर्भूता सुन्दरबुद्धिः ततः कृतोऽनेन वहिरन्तरङ्गसङ्गत्यागः
स्वीकृतं ज्ञानादित्रयं निर्दलितप्राया रागादयः महापुण्यवतामेष
त्यतिकरः संभवति । ततोऽयं जीवः सपुण्यक इति जनेस्तदा सयुक्ति-
कमभिधीयत इति । ततस्तदनन्तरं यदुक्तं यथा तस्य वनौपकस्या-
पथ्याभावेनास्ति परिस्पृष्टा देहे रोगपीडा यदि स्यात्पूर्वदोषजा
क्वचिदवसरे सापि सूक्ष्मा भवति तथा झटिति निवर्त्तते तच्च
चारुभेषजचयमनवरतमासेवते ततस्तस्य धृतिबलादीनि वर्द्धन्ते
केवलं बद्धत्वाद्भोगसन्ततेर्नाद्यापि नीरोगो भवति विग्रेषस्तु महान्
संपन्नः ।

तथा हि ।

यः प्रेतभूतः प्रागासीद्गाढं बीभत्सदर्शनः ।

न तावदेष संपन्नो मानुषाकारधारकः ॥

तदचापि जीवे तुल्यं वर्त्तते । तथा हि । भावधारं परि-
मुक्तगृहादिद्वन्द्वस्यास्य कारणाभावाच्च भवत्येवाभिव्यक्ता काचि-
द्रागादिबाधा । अथ कथंचित् प्रागुपचितकर्मोदयवशेन संजायते
तथापि सा सूक्ष्मैव भवति न चिरकालमवतिष्ठते । ततोऽयं लोक-
व्यापारादिनिरपेक्षोऽनवरतं वाचनाप्रच्छन्नापरावर्त्तनानुप्रेक्षाधर्मक-
थालक्षणपञ्चप्रकारस्वाध्यायविधानदारेण ज्ञानमभिवर्द्धयति प्रव-
चनोन्नतिकरशास्त्राभ्यासादिना सम्यग्दर्शनं स्थिरतां लभयति विशि-
ष्टतरतपोनियमाद्यनुशीलनया चारित्र्यमपि सात्त्विक्यभावं नयति
तदिदं भावतो भेषजचयसेवनमभिधीयते । ततस्तत्परिणत्या प्रादु-
र्भवन्त्येवास्य धीष्टितिस्रुतिबलाधानादयो गुणविशेषाः केवलमनेक-
भवोपात्तकर्मप्रचयप्रभवा भूयांसः खलु रागादयो भावरोगाः ।
ततो नायमद्यापि नीरोगः संपद्यते किं तु रोगता न च विशेषो
वृहत्तमः संजातः । तथा हि । योऽयं जीवो गाढमनार्यकार्याच-
रणरतिः स्वसंवेदनेन प्रागनुभूतः सोऽधुना धर्माचरणेन प्रीतिमनु-
भवन्ननुभूयत इति । ततो यथा भेषजचयोपभोगमाहात्येनैव रोर-
कालाभ्यस्ततुच्छतास्त्रीयतालौल्यशोकमोहभ्रमादीन् भावान् विरह्य
स वनौपको मनागुदारचित्तः संपन्न इत्युक्तं तथायमपि जीवो ज्ञाना-
द्यभ्यासप्रभावेनैवानादिकालपरिचितानपि तुच्छतादिभावानवधीर्य-
किञ्चिन्नाचं स्वीतमानस इव संजात इत्युक्तमिति लक्ष्यते । यत्पुन-

रभिहितं यदुत तेन वनौपकेन सा.सद्बुद्धिः पृष्ठा हृष्टेन यथा भद्रे
 केन कर्मणा मयैतद्भेषजचयमवाप्तं तयोक्तं स्वयं दत्तमेवाव लोके
 लभ्यते तदेतज्जन्मान्तरे क्वचिदुत्तपूर्वं त्वयेति । ततस्तेन चिन्तितं यदि
 दत्तं लभ्यते ततः पुनरपि महता यत्नेन सत्पात्रेभ्यः प्रयच्छामि
 येनेदं सकलकल्याणहेतुभूतं जन्मान्तरेऽपि ममाचर्य्यं संपद्यत इति ।
 तदिदमत्रापि जीवे समानं वर्त्तते । तथा हि । ज्ञानदर्शनचारित्र्या-
 चरणजनितं प्रशमानन्दं वेदयमानोऽयं जीवः सद्बुद्धिप्रसादादेवे-
 दमाकलयति । यदुत यदिदं ज्ञानादित्रयमग्रेषकल्याणपरम्परा-
 संपादकमतिदुर्लभमपि मया कथंचिदवाप्तं नेदं प्राचीनाशुभा-
 चरणव्यतिरेकेण घटते तदस्यानुगुणं विहितं मया प्रागपि किंचि-
 दवदातं कर्म येनेदमासादितमिति ततश्चेयमाविर्भवत्यस्य चिन्ता ।
 यदुत कथं पुनरेतत्सकलकाष्ठमविच्छेदेन मया लस्यते ततोऽय-
 सेतद्दानमेवास्य लाभकारणं निश्चिनुते ततोऽवधारयत्येवं प्रयच्छा-
 मीदमधुना यथाशक्ति सत्पात्रेभ्यो येन संपद्यते मे समीहित-
 सिद्धिरिति । यथा चासौ द्रमकस्तथा चिन्तयन्नपि महाराजाद्य-
 भिमतोऽहमित्यवलेपेनेदं मन्यते । यदुत यदि मां कश्चिदागत्य
 प्रार्थयिष्यति ततोऽहं दास्यामि नेतरथेत्यभिप्रायेण च दितुरपि
 याचकं प्रतीचमाणश्चिरकालमवतिष्ठते स तत्र च मन्दिरे ये
 लोकास्तेषां तद्भेषजत्रयं चारुतरमस्येव । येऽपि तत्र तत्कालप्रविष्ट-
 तथा तेन विकलास्त एव तद्भूरि लभन्ते । ततोऽसौ वनौपको
 दिग्गो निभालयन्नास्ते न कश्चित्तज्जिष्टवया तत्समीपमुपतिष्ठत
 इति । तथायमपि जीवश्चिन्तयति । यदुत विद्यते मे भगवदव-

लोकना यज्जमतोऽहं धर्मसूरिपादानां नूनमनवरतमनुवर्त्तते ममो-
परि सदनुग्रहप्रवणा तद्व्या समुन्मीलिता मे मनसि लेखतः
सदबुद्धिः स्नाधितोऽहं समस्तलोकैस्तद्वारेण ततः सपुण्यतथा किल
लोकोत्तमो वर्त्तेऽहमिति । अतो मिथ्याभिमानं वितनुते भवति
चात्यन्तनिर्गुणस्यापि जन्तोर्महद्भिः कृतगौरवस्य चेतसि गर्वाति-
रेकोऽव चेदमेवोदाहरणम् । अन्यथा कथमयं जीवः समस्त-
जघन्यतामात्मनो विस्तृत्येत्यं प्रगल्भते ततोऽयं भावयति यदि मां
विनयपुरस्सरं कश्चिदर्थितया ज्ञानादिस्वरूपं प्रश्रयिष्यति ततोऽह
तत्तस्मै प्रतिपादयिष्यामि नापरया । ततस्तादृशाकृतविडम्बितोऽयं
भूयांसमपि कालमवतिष्ठमानोऽव मौनौन्द्रप्रवचनेन कथंचित्ताथा-
विधं प्रयच्छकमासादयति यतोऽव भावतो वर्त्तन्ते ये जीवास्ते स्वत
एव ज्ञानदर्शनचारित्र्ययं सुन्दरतरमाविभ्रते नैवंविधसम्बन्धिन-
मुपदेशमुपेक्षन्ते यद्यप्यधुनैव सत्यकर्मविवराः सन्मार्गाभिमुखचित्त-
वृत्तयोऽद्यापि विशिष्टज्ञानादिरहिता विद्यन्तेऽव केचिज्जीवास्तेऽप्य-
मुथ प्रसूतजीवस्य ससुखमपि निरीक्षन्ते यतोऽव भगवन्मते विद्यन्ते
भूरितमा महामतयः सद्बोधादिविधानपटवोऽन्य एव महात्मानो
येभ्यस्ते प्राणिनस्तज्ज्ञानदर्शनचारित्र्ययमपरिक्षेपेन यथेच्छया प्राप्नु-
वन्ति ततोऽयं जीवोऽनासादिततदर्थी व्यर्थकमात्मगुणोत्सेकमनु-
वर्त्तमानश्चिरमप्यासीत् न कथञ्चन स्वार्थं पुण्णीयादिति । ततस्त-
दनन्तरं यथा तेन सपुण्यकेन सा सदबुद्धिस्तद्दानोपायं परिश्रुता
तथा चोक्तं भद्र निर्गत्य घोषणापूर्वकं भवता दीयतामिति । ततो-
ऽधौ तत्र राजकुले घोषयन्नुच्चैःशब्देन । यदुत मदीयं भेषजत्रयं भो

लोकां ज्ञातुं ज्ञातेत्येवं पर्यटितः । ततस्तस्मात्पूकुर्वतः केचित्तथा-
विधास्तुच्छप्रकृतयो गृहीतवन्तोऽन्येषां पुनर्महतां महास्यप्राथः प्रति-
भासते स्म । ह्रीलितस्थानेकाकारं ततो निवेदितस्तेन सद्बुद्धे-
र्दृष्टान्तः तथाभिहितं भद्रं भवतो रोरभावं स्मरन्तः खल्वेते लोका
भद्रमनादरेणावलोकयन्ति तेन न गृह्णन्ति भवता दीयमानं ततो
यदि भद्रस्य समस्तजनघाहणभिलाषः ततोऽयं तदुपायो मामेक
श्वेतसि परिस्फुरति । यदुत निधायेदं भेषजत्रयं विशालायां
काष्ठपात्र्यां ततस्तां महाराजसदनाजिरे यत्र प्रदेशे समस्तजनाः
पश्यन्ति तस्मिन् विमुच्य ततो विश्रब्धमानसोऽवतिष्ठस्व का ते
चिन्ता यतोऽज्ञातस्वामिभावाः साधारणमेतदिति बुद्ध्या तथाकृतं
सर्वेऽपि गृहीयन्ति किं वा तेन यद्येकोऽपि सद्गुणः पुरुषस्तदाद-
द्यात् ततो भविष्यति ते मनोरथपूर्तिरिति । ततस्तथैव कृतं समस्तं
तत्तेनेति तथायमपि जीवोऽनासादितज्ञानादिनिचेपपात्रः सद्बुद्धि-
पर्यालोचादेवेदं जानीते । यदुत न मौनमालम्बमानैः परेषां
ज्ञानाद्याधानं विधातुं पार्यते न च ज्ञानादिमंपादनं विहायान्यः
परमार्थतः परोपकारः संभवति । श्रवाप्तसन्मार्गेण च पुरुषेण
जन्मान्तरेऽपि तस्या विच्छेदनमभिलषता परोपकारकरणपरेण
भवितव्यं तस्यैव पुरुषशृणोत्कर्षाविर्भावकत्वात् । यतः परोपकारः
सम्यक् क्रियमाणो धीरतामभिवर्द्धयति दीनतामपकर्षति उदार-
चित्ततां विधत्ते आत्मभरितां मोचयति चेतोवैमल्यं वितनुते
प्रभुत्वमाविर्भावयति ततोऽसौ प्रादुर्भूतवीर्योऽस्त्रासः प्रणष्टरजोमोहः
परोपकारकरणपरः पुरुषो जन्मान्तरेऽप्युत्तरोत्तरक्रमेण चारुतरं

सन्मार्गविशेषमासादयति न पुनस्ततः प्रतिपततीति तदिदमवेत्य-
 स्वयमुपेत्यापि ज्ञानादिस्वरूपप्रकाशने यथाशक्ति प्रवर्त्तितव्यं न
 पराभ्यर्थनमपेक्षणीयमिति ततोऽयं जीवोऽव भगवन्मते वर्त्तमानो
 देशकालाद्यपेक्षयापरापरस्थानेषु परिभ्रमन् महता प्रपञ्चेन कुरुते
 भवेभ्यो ज्ञानदर्शनचारित्र्यरूपमार्गप्रतिपादनं सेयं घोषणा विज्ञेया ।
 ततस्तथा कथयतोऽस्मात् प्रस्तुतजीवाद्ये मन्दतरमतयस्ते तदुप-
 दिष्टानि ज्ञानादौनि कदाचिद् गृह्णीयुः ये पुनर्महामतयस्तेषा-
 मेष दोषपुञ्जतां प्राक्तनीनामस्थानुस्मरतां हास्यप्रायः प्रतिभासते
 हीनोचितश्च तेषामयं जीवः । यत्तु न हीनयन्ति स तेषामेव
 गुणो न पुनरस्येति । ततोऽयं चिन्तयति कथं पुनरयं ज्ञानाद्युप-
 देशः सर्वानुग्राहको भविष्यतीति । ततः सद्बुद्धिबलादेवेदं लक्ष-
 यति । यदुत न साक्षान्मया दूयमानोऽयममीषां समस्तलोकाना-
 मुपादेयतां प्रतिपद्यते । तस्मादेवं करिष्ये । यदुत यान्येतानि
 ज्ञानदर्शनचारित्र्याणि भगवन्मतसारभूतानि प्रतिपाद्यानि वर्त्तन्ते
 तान्येकस्यां ग्रन्थपद्धतौ ज्ञेयग्रन्थेयानुष्ठेयार्थविरेचने विषयविषयि-
 णोरभेदोपधारदारेण व्यवस्थाप्य ततस्तां ग्रन्थपद्धतिमत्र मौनीन्द्रे
 प्रवचने भव्यजनसमचं सुत्कलां मुञ्चामि ततस्तस्यां वर्त्तमानानि
 तानि समस्तजनादेयानि भविष्यन्ति ।

किं च ।

यद्येकस्यापि जन्तोस्तानि भावतः परिणमेयुः ततस्तत्कर्तुर्मै किं
 न पर्याप्तमिति । तदिदमवधार्यानेन जीवेनेयमुपमितिभवप्रपञ्चा-
 नाम कथा यथार्थाभिधाना प्रकृष्टश्रद्दार्थविकलतया सुवर्णपात्रादि-

यवच्छेदेन काष्ठपाचीस्थानीयाभिहितज्ञानदर्शनचारित्र्यभेषजचया-
 'क्तैव विधास्यते । तच्चैवं स्थिते भो भव्याः श्रूयतां भवद्भिरियमभ्य-
 र्थना । यथा तेनापि रोरौ तथा प्रयुक्तं तद्भेषजत्रयमुपादाय ये
 रोगिणः सम्यगुपभुञ्जते ते नीरोगतामास्कन्दन्ति युज्यते च तत्तेषां
 ग्रहीतुं तस्य ग्रहणे रोरौपकारसंपत्तेः । तथा मादृशापि भगवद्व-
 लोकरयवावाप्तसद्गुरुपादप्रसादेन तदनुभावाविर्भूतसद्बुद्धितया यदस्यां
 कथायां विरचयिष्यते ज्ञानादिवयं तस्मास्थन्ति ये जीवास्तेषां
 तद्वागादिभावरोगनिवर्हणं संपत्स्यत एव न खलु वक्तुर्गुणदोषावुपेक्ष्य-
 वाच्याः पदार्थाः स्वार्थसाधने प्रवर्तन्ते । तथा हि । यद्यपि स्वयं
 बुभुक्षाक्षामः पुरुषः स्वामिसंवन्धिनमाहारविशेषं तदादेशेनैव तदु-
 चितपरिजनाय प्रकटयन् भोजनायोत्सङ्गे कलयति तथाप्यसावा-
 हारविशेषस्तं परिजनं तर्पयत्येव न वक्तृदोषेण स्वरूपं विरहयति
 तथेहापि योजनीयम् । तथा हि । स्वयं ज्ञानाद्यपरिपूर्णैनापि
 मया भगवदागमानुसारेण निवेदितानि ज्ञानादीनि ये भव्यसत्त्वा
 ग्रहीष्यन्ति तेषां रागादिवुभुक्षोपशमेन स्वास्थ्यं करिष्यन्त्येव स्वरूपं
 हि तत्तेषामिति ।

किं च ।

यद्यपि भगवत्सिद्धान्तमध्यमध्यासीनमेकैकं पदमाकर्ण्यमाणं भा-
 वतः सकलं रागादिरोगजालं समुन्मूलयितुं पटिष्टमेव स्वाधीनं च
 तदाकर्णनं भवतां तथा यद्यपि चिरन्तनमहापुरुषोपनिबद्धकथा-
 प्रबन्धश्रवणेनापि मद्भावनया क्रियमाणेन रागादिचोटनं सुन्दरतरं
 संभवत्येव तथाप्यमुनोपायेन संसारसागरं तरितुकामे मयि परम-

करुणैकरसाः सन्तः प्रस्तुतकथाप्रबन्धमपि सर्वेऽपि भवन्तः श्रोतुमर्ह-
न्तीति । तदेवमेतत्कथानकं प्रायः प्रतिपदमुपनीतं यत्पुनरन्तरान्तरा
किञ्चिन्नोपनीतं तस्याप्यनेनैवानुसारेण खबुद्धौवोपनयः कार्यः । भव-
त्येव गृहीतसङ्केतानामुपमानदर्शनादुपमेयप्रतीतिरत एवेदं कथा-
नकमादावस्यैवार्थस्य दर्शनार्थमुपन्यस्तं यतोऽस्यां कथायां न भविष्यति
प्रायेण निरूपनयः पदोपन्यासस्ततोऽत्रागिञ्चितानां सुखेनैव तदव-
गतिर्भविष्यतीत्यलमतिविस्तरेणेति ।

इह हि जीवमपेक्ष्य मया निजं

यदिदमुक्तमदः सकले जने ।

ल्लगति संभवमात्रतया त्वहो

गदितमात्मनि चारु विचार्यताम् ॥

निन्दात्मनः प्रवचने परमः प्रभावो

रागादिदोषगणदौष्ट्यमनिष्टता च ।

प्राक्कर्मणामतिबहुञ्च भवप्रपञ्चः

प्रख्यापितं सकलमेतदिहाद्यपीठे ॥

संसारेऽत्र निरादिके विचरता जीवेन दुःखाकरे

जैनेन्द्रं मतमाय दुर्लभतरं ज्ञानादिरत्नत्रयम् ।

ल्लभ्ये तत्र विवेकिनादरवता भाग्यं सदा वर्द्धते

तस्यैवाद्य कथानकेन भवतामित्येतदावेदितम् ॥

इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां पीठबन्धो

नाम प्रथमः प्रस्तावः समाप्तः ।

अथ द्वितीयः प्रस्तावः ।

अस्त्रौह लोके सुमेरुरिवाकालप्रतिष्ठा नीरनिधिरिव महा-
 सत्वसेविता कल्याणपरम्परेव मनोरथपूरणी जिनप्रणीतप्रपञ्चेव
 सत्पुरुषप्रमोदहेतुः समरादित्यकथेवानेकदृत्तान्ता निर्जितचिभुवनेव
 लब्धघ्राघा सुसाधुक्रियेवापुष्पैरतिदुर्लभा मनुजगतिर्नाम नगरौ ।
 सा च कौटुम्भी । उत्पत्तिभूमिर्धर्मस्य मन्दिरमर्थस्य प्रभवः कामस्य
 कारणं मोक्षस्य स्थानं महोत्सवानामिति । यस्यामुत्तुङ्गानि विशा-
 लानि विचित्रकनकरत्नभक्तिचित्राणि अतिमनोहारितया परम-
 देवाध्यासितानि मेरुरूपाणि देवकुलानि । यस्यां चानेकाहुतवस्तु
 स्थानभूतत्वेनापहमितामरनिवासाः चितिप्रतिष्ठिताश्चनेकपुरकक्षिता
 भरतादिवर्षरूपाः पाटकाः अत्युच्चतया कुक्ष्यैश्चाकाराः पाटक-
 परिच्छेपाः । यस्याश्च मध्यभागवर्ती दीर्घतराकारो विजयरूपावपन-
 पंक्तिभिर्विराजितो महापुरुषकदम्बकमङ्गुलः शुभाशुभमूल्यानुरूप-
 पण्यलाभहेतुर्महाविदेहरूपो विपणिमार्गः । यस्याश्च निरुद्धादित्य-
 चन्द्रादिगतिप्रसरतयातीतः परचक्रलङ्घनाया मानुषोत्तरपर्वताकारः
 प्राकारः । तस्मात्परतो यस्यां विस्तीर्णगम्भीरा समुद्ररूपा परिखा ।
 यस्यां च सदा विबुधाध्यासितानि भद्रशालवनादिरूपाणि नाना-
 काननानि । यस्यां च वज्रविधजन्तुसङ्घातजलपूरवाहिन्यो महा-
 नदीरूपा महारथाः । यस्यां च समस्तरथावताराधारभूतौ लवण-
 कालोदसमुद्ररूपौ द्वावेव महाराजमार्गौ । यस्यां च महाराज-
 मार्गप्रतिभक्तानि जम्बूद्वीपधातकीपण्डपुष्करवरद्वीपार्धरूपाणि वसन्ति

चौण्डेव पाटकमण्डलानि । यस्यां च लोकसुखहेतवः समुचित-
स्थानस्यायिनः कल्पद्रुमरूपा भूयांसः स्थानान्तरीयनृपतय इति ।

अपि च ।

तस्याः कः कोटिजिह्वोऽपि गुणसम्भारगौरवम् ।

ग्रहो वर्णयितुं लोके नगर्याः किमु मादृशः ॥

यस्यां तीर्थकृतोऽनन्ताश्चक्रिकेशवसीरिणः ।

संजाताः संजनिष्यन्ते जायन्तेऽद्यापि केषन ॥

या चेह सर्वशास्त्रेषु लोके लोकोत्तरेऽपि च ।

अनन्तगुणसंपूर्णा दुर्लभत्वेन गीयते ॥

उच्चावचेषु स्थानेषु हिण्डित्वा आन्तजन्तवः ।

प्राप्ताः खेदविनोदेन लभन्ते यत्र निर्द्विषम् ॥

विनीताः शुचयो दद्या यस्यां धन्यतमा नराः ।

न धर्ममपह्यायान्यन्नूनं चेतसि कुर्वते ॥

यस्यां नार्यः सदानार्यकार्यवर्जनतत्पराः ।

पुण्यभाजः सदा धर्मे जैनेन्द्रं पर्युपासते ॥

किं वाच वङ्गनोक्तेन वस्तु नास्ति जगत्त्रये ।

तस्यां निवसतां सम्यक् पुंसां यन्नोपपद्यते ॥

सा हि रत्नाकरैः पूर्णा सा विद्याभूमिरुत्तमा ।

सा मनोनयनानन्दा सा दुःखौघविनाशिका ॥

सा खिलाश्चर्यभूयिष्ठा सा विशेषसमन्विता ।

सा सुनीन्द्रसमाकीर्णा सा सुश्रावकभूषिता ॥

सा जिनेन्द्राभिषेकादितोषिता खिलभव्यका ।

सापवर्गाय भव्यानां सा संभाराय पापिनाम् ॥
 जीवोऽजीवस्तथा पुण्यं पापाद्याः सन्ति नेति वा ।
 अयं विचारः प्रायेण तस्यामेव विशेषतः ॥
 यस्तस्यामपि संप्राप्तो नगर्यां पुरुषाधमः ।
 न युज्यते गुणैर्लोकैः सोऽधन्य इति गण्यते ॥
 तां विमुच्य न लोकेऽपि स्थानमस्तीह मानवाः ।
 संपूर्णं यत्र जायेत पुरुषार्थचतुष्टयम् ॥१२॥

तस्यां च मनुजगतौ नगर्यामतुल्यबलपराक्रमः स्ववीर्याक्रान्त-
 भुवनत्रयः शक्रादिभिरप्रतिहतशक्तिप्रसरः कर्मपरिणामो नाम
 महानरेन्द्रः ।

यो नीतिशास्त्रमुल्लंघ्य प्रतापैकरसः सदा ।
 दणतुल्यं जगत्सर्वं विलोकयति हेलया ॥
 निर्दयो निरनुक्रोशः सर्वावस्थासु देहिनाम् ।
 स चण्डशासनो दण्डं पातयत्यनपेक्षया ॥
 स च केलिप्रियो दुष्टो ह्योभादिभटवेष्टितः ।
 नाटकेषु परां काष्ठां प्राप्तोऽत्यन्तविचक्षणः ॥
 नास्ति मल्लो जगत्वन्यो ममेति मदविक्कलः ।
 स राजोपद्रवं कुर्वन्न धनायति कस्यचित् ॥
 ततो हास्यपरो लोकान् नानाकारैर्विडम्बनैः ।
 सर्वान्विडम्बयन्नुच्चैर्नाटयत्यात्मनोऽग्रतः ॥
 तेऽपि लोका महान्तोऽपि प्रतापमसहिष्णवः ।
 तस्य यद्यदसौ वक्ति तत्तत्सर्वं प्रकुर्वते ॥

ततश्च ।

कांश्चिन्नारकरूपेण क्रोशतो वेदनातुरान् ।
 नर्तयत्यात्मनः प्रीतिं मन्यमानो मुहुर्मुहुः ॥
 यथा यथा महादुःखैर्विकृतांस्तानुदीचते ।
 तथा तथा मनस्युच्चैरुल्लसत्येष तोषतः ॥
 कांश्चिद्वर्षोद्गुरो भूत्वा स इत्थं यत भाषते ।
 भयविक्रलचित्तत्वादाज्जानिर्देशकारकान् ॥
 अरे रे तिर्यगाकारं गृहीत्वा रङ्गभूमिषु ।
 कुरुष्वं नाटकं त्वर्णं मम चित्तप्रमोदकम् ॥

ततश्च ।

काकरासभमाज्जरमूषकाकारधारकाः ।
 सिंहचित्रकृगार्दूलमृगवेषविडम्बकाः ॥
 गजोद्वाजबन्धोवर्दकपोतग्रेनरूपिणः ।
 यूकापिपीलिकाकीटमत्कुणाकारधारिणः ॥
 अनन्तरूपास्तिर्यक्षो भूत्वा तच्चित्तमोदनम् ।
 ते नाटकं महाहास्यकारणं नाटयन्ति वै ॥
 कुञ्जवामनमूकान्धवृद्धवाधिर्यसंगतैः ।
 तथान्यन्मानुषैः पात्रैर्नाटकं नाटयत्यमौ ॥
 दृष्ट्वांशोकभयस्योर्द्वेववेषविडम्बकैः ।
 विहितं नाटकं दृष्ट्वा स तुष्टो यत जायते ॥
 तथा यथेष्टचेष्टोऽमौ पुनस्तानेव सुन्दरैः ।
 आकारैर्योजयत्युत्तमांकास्नाटककाम्यया ॥

विडम्ब्यमानास्ते तेन प्राणिनः प्रभविष्णुना ।
 वातारमात्मनः कंचिन्न स्रमन्ते कदाचन ॥
 स हि विज्ञापनातीतः स्वतन्त्रो यच्चिकीर्षति ।
 तत्करोत्येव केनापि न निषिद्धो निवर्तते ॥

ततश्च ।

कचिदिष्टवियोगातं कचित्सङ्गमसुन्दरम् ।
 कचिद्रोगभराक्रान्तं कचिद्दारिद्र्यदूषितम् ॥
 कचिदापद्रुतानेकसत्त्वमङ्गातदारुणम् ।
 कचित्सम्यक्प्रसुद्धतमहानन्दमनोहरम् ॥
 विलम्ब्य कुलमर्यादां प्रधानकुलपुत्रकैः ।
 अनार्यकार्यकारित्वात् कचिद्गर्हितविस्मयम् ॥
 कचिदतुरक्तभर्तारं सुञ्चद्भिः कुलटागणैः ।
 नीचगामिभिराश्चर्यं दधानं सुकुलोद्गतैः ॥
 कचित् कृतचमत्कारं नृत्यद्भिर्हास्यहेतुभिः ।
 स्वागमोत्तीर्णकर्तव्यासक्तपाषण्डमण्डलैः ॥
 तदेवंविधवृत्तान्तप्रतिबद्धमनाकुलम् ।
 संसारनाटकं चित्रं नाटयत्येष लीलया ॥
 रागद्वेषाभिधानौ द्वौ मुरजौ तत्र नाटके ।
 दुष्टाभिसन्धिनामा तु तयोरास्फालको मतः ॥
 मानक्रोधादिनामानो गायनाः कलकण्ठकाः ।
 महामोहाभिधानस्तु सूत्रधारप्रवर्तकः ॥
 भोगाभिलाषसंज्ञोऽत्र नान्दीमङ्गलपाठकः ।

अनेकविश्वोक्तकरः कामनामा विदूषकः ॥
 कृष्णादिलेश्यानामानो वर्णकाः पात्रमण्डनाः ।
 योनिः प्रविश्यात्पात्राणां नेपथ्यं व्यवधायकम् ॥
 भयादिसंज्ञा विज्ञेयाः कंशिकास्तत्र नाटके ।
 लोकाकाशोदरा नाम विशाला रङ्गभूमिका ॥
 पुद्गलस्कन्धनामानः शेषोपस्करमञ्चयाः ।
 इत्थं समग्रसामग्रीयुक्ते नाटकपेटके ॥
 नानापात्रपरावृत्त्या सर्वलोकविडम्बनाम् ।
 अपरापररूपेण कुर्वाणोऽसौ प्रमोदते ॥
 किं वाच वञ्चनोक्तेन नास्ति तदसु किञ्चन ।
 यदसौ मनसोऽभिष्टं न करोति महानृपः ॥

तस्य चैवंभूतस्य चिगण्डगक्षितवनहस्तिन इव सर्वचास्त्रक्षित-
 प्रसरतया यथेष्टचेष्टया विचरतो यथाभिषचितकारिणः कर्मपरि-
 णाममहानृपतेः । समस्तान्तःपुरकुलतिलकभृता चतुलक्ष्मीणामिव
 शरलक्ष्मीः शरलक्ष्मीणामिव कुमुदिनी कुमुदिनीनामिव कमलिनी
 कमलिनीनामिव कलहंसिका कलहंसिकानामिव राजहंसिका
 वक्त्रीनां नियतियदृच्छाप्रभृतीनां देवीनां मध्ये निजरूपल्लावण्यवर्ण-
 विज्ञानविज्ञासज्ञासादिभिर्गुणै रमणीयत्वेन प्रधानतया कालपरि-
 णतिनाम महादेवी । सा च तस्य नृपतेर्जीवितमिवात्यन्तवज्रभा
 आत्मीयचित्तवृत्तिरिव सर्वकार्येषु यत्कृतप्रमाणा सुमन्त्रिमंहति-
 रिव स्वयमपि किञ्चित् कुर्वता तेन प्रष्टव्या सुमित्रमन्त्रतिरिव
 विशासस्थानं । किं वञ्चना । तदायत्तं हि तस्य सकलमाधिराज्य-

मिति । अत एव चन्द्रिकामिव शशधरो रतिमिव मकरध्वजो
 लक्ष्म्यौमिव केशवः पार्वतीमिव चिनयनस्तां कालपरिणतिं महा-
 देवीं स कर्मपरिणामो महानरेश्वरो विरहकातरतया न कदा-
 चिदेकाकिनीं विरहयति किं तर्हि सर्वत्र गच्छंस्त्रिधंश्चात्मसन्नि-
 हितां धारयति । सापि च दृढमनुरक्ता भर्तारि न तद्वचनं
 प्रतिकूलयति । परस्परानुकूलतया हि दम्पत्योः प्रेम निरन्तरं
 संपद्यते नान्यथा । ततस्तथा वर्तमानयोस्तयोर्गाढं निरुद्धिमागतं
 प्रेम विच्छिन्ना तद्विचलनाशङ्का । ततश्चासौ कालपरिणतिर्गुरुतया
 महाराजप्रसादस्योन्मादकारितया यौवनस्य तुच्छतया स्त्रीहृदयस्य
 चञ्चलतया तत्त्वभावानां कुतूहलहेतुतया तथाविधविडम्बनस्य
 सर्वत्र लब्धप्रसराहं प्रभवामीति मन्यमाना युक्ता सुषमदुःखमा-
 दिभिः शरीरभूताभिः प्रियसखीभिः परिवेष्टिता समयावलिका-
 मुहूर्तप्रहरदिनाहोरात्रपचमासर्वयनसंवत्सरयुगपल्योपमसागरोपमा-
 वसर्पिण्युत्सर्पिणीपुङ्गवपरावर्तादिना परिकरेण विविधकार्यकरण-
 चमाप्ति लोकेऽहमिति संजातोत्सेका तस्मिन्नेव कर्मपरिणाममहा-
 राजप्रवर्तिते चित्रसंसारनाटके तस्यैव राज्ञो निकटोपविष्टा मती
 साहङ्कारमेवं निमन्त्रयति । यदुत यान्येतानि योनिजवनिका-
 व्यवहितानि पात्राणि तिष्ठन्ति मद्वचनेन निर्गच्छन्तु ग्रीष्मेतानि
 निर्गतानि शोषरुतद्वितथापाराणि गच्छन्तु मातुः स्ननं पुनर्धूलौ-
 धूसराणि रक्तन्तु भूमौ पुनर्लुठमानानि पदे पदे परिष्वङ्गन्तु
 चरणाभ्यां कुर्वन्तु मूत्रपुरीषविमर्दनबीभत्समात्मानं पुनरतिक्रान्त-
 याल्मभावानि धारयन्तु कुमारतां क्रीडन्तु नानाविधक्रीडाविम्बोकैः

तथाहि । कर्मपरिणामस्य संसारनाटकान्तर्भूतजन्तुसंज्ञानापरापर-
रूपकरणगोचर एव प्रभावः । तस्याः पुनः कालपरिणतेः संसार-
नाटकव्यतिकरातीतरूपेष्वपि निर्दन्तिनगरीनिवासिलोकेषु क्षणे क्षणे
ऽपरापरावस्थाकरणचातुर्यं समस्येवेति । अतः सा संजातोत्प्रेक्षाति-
रेका किं न कुर्यादिति । तदेवमनवरतप्रवृत्तेन परमाद्भुतभूतेन
तेन नाटकेन तयोर्देवीनृपयोर्विलोकितेन संपद्यते मनःप्रमोदः ।
तद्दर्शनमेव तौ स्वराज्यफलमवबुध्यते इति ।

तयोश्च तिष्ठतोरेवमन्यदा रहसि स्थिता ।

सहर्षं वीक्ष्य राजानं सा देवी तमवोचत ॥

भुक्तं यन्नाथ भोग्यं पीतं यत्प्रेयमङ्गया ।

मानितं यग्नया मान्यं साभिमानं च जीवितम् ॥

नास्त्येव तत्सुखं लोके यस्य नास्वादितो रसः ।

प्राप्तं समस्तकल्याणं प्रसादाद्देवपादयोः ॥

दृष्टं द्रष्टव्यमप्यत्र लोके यन्नाथ सुन्दरम् ।

किं तु पुत्रसुखं देव मया गाद्यापि वीक्षितम् ॥

यदि तद्देवपादानां प्रसादाद्देव जायते ।

ततो मे जीवितं ह्याद्यमन्यथा जीवितं वृथा ॥

नरपतिस्त्वाच ।

साधु साधूदितं देवि रोचते मद्भ्रमणदः ।

समदुःखसुखो देव्या वर्तेऽहं सर्वकर्मसु ॥

किं च ।

न विषादोऽन कर्तव्यो देव्या यस्मात्प्रयोजने ।

आवयोरेकचित्तत्वं यत्र तज्जायते ध्रुवम् ॥
कालपरिणतिरुवाच ।

चारु चारुदितं नार्थैर्विहितो मदनुग्रहः ।
भविष्यतीत्यमेवेदं बद्धो ग्रन्थिरयं मया ॥
आनन्दजलपूर्णाक्षी भर्तुर्वाक्येन तेन सा ।
ततः संजातविश्रम्भा सतोषा समपद्यत ॥

अन्यदा पश्चिमे यामे रजन्याः शयनं गता ।
स्वप्ने कमलपत्राक्षी दृष्ट्वैवं सा व्यवुध्यत ॥
वदनेन प्रविष्टो मे जठरे निर्गतस्ततः ।
नीतः केनापि मित्रेण नरः सर्वाङ्गसुन्दरः ॥
ततो हर्षविषादाद्यं वहन्ती रसमुत्थिता ।
तं स्वप्नं नरनाथाय साचक्षते विचक्षणा ॥

नरपतिरुवाच ।

स्वप्नस्थास्य फलं देवि मम चेतसि भासते ।
भविष्यत्युत्तमः पुत्रस्तवानन्दविधायकः ॥
केवलं न क्षिरं गेहे तावको स भविष्यति ।
धर्मस्मरिवचोबुद्धः स्वार्थसिद्धिं करिष्यति ॥

कालपरिणतिरुवाच ।

जायतां पुत्रकस्तावत्पयांसं तावतैव मे ।
करोतु रोषते तस्मै यत्तदेव ततः परम् ॥
ततश्चाविरभृद्गर्भसं वहन्त्या प्रमोदतः ।
अथ मांसे तृतीयेऽस्याः संजातोऽयं मनोरथः ॥

अभयं सर्वसत्त्वैः सर्वार्थिभ्यो धनं तथा ।

ज्ञानं च ज्ञानशून्येभ्यश्चेच्छामि यथेच्छया ॥

तथाविधविकल्पं तं निवेद्य वरभूशुजे ।

संपूर्णेच्छा ततो जाता हृत्वेष्टं तदनुज्ञया ॥

अथ संपूर्णकालेन मुहूर्ते सुन्दरेऽनघा ।

या दारकं शुभं सूता सर्वलक्षणसंयुतम् ॥

ततः ससम्भ्रममुपगम्य निवेदितं दारकस्य जन्म नरपतये
प्रियनिवेदिकाभिधानया दासदारिकया । दत्तं च तेनाह्लादातिरे-
कसंपाद्यमनाख्येयमवस्थान्तरमनुभवता तस्यै मनोरथाधिकं पारि-
तोषिकं दानं । दत्तज्ञानन्दपुलकोद्भेदसुन्दरं देहं दधानेन सहत्त-
मानामादेशः । यदुत भो भो महत्तमाः देवीपुत्रजन्माभ्युदय-
मुद्दिश्य घोषणापूर्वकं ददध्वमनपेक्षितमारासाराधारविचाराणि
महादानानि पूजयत गुरुजनं संमानयत परिजनं पूरयत प्रणयि-
जनं मोचयत बन्धनागारं वादयतानन्दमर्दलसन्दोहं नृत्यत यथेष्ट-
मुद्दामतया पियत पानं सेवध्वं दयिताजनं मा गृहीत शुक्लं
मुञ्चत दण्डं आश्रयायत भीतलोकं वसन्तु सुखस्यचित्ताः समस्ताः प्रजाः
नास्ति कस्यचिदपराधगन्धोऽपीति । ततो यदाज्ञापयति देव इति
विनयनतोत्तमाङ्गैः प्रतिपद्य संपादितं तद्राजगासनं महत्तमैः ।
निर्वर्तितो ऽग्नेयजनचमत्कारकारी जन्मदिनमहोत्सवः । प्रतिष्ठापितं
च समुचिते काले दारकस्य नरनाथेन स्वचित्तेनैवं पर्यालोच्य
यतोऽस्य गर्भावतारकाले जगनी सर्वाङ्गसुन्दरं नरं वदनेन प्रवि-
शन्तं दृष्टवती ततो ऽस्य भवतु भव्यपुरुष इति नाम । ततस्तदाकर्ण

देवी राजानमुवाच । देवाहमपि पुत्रकस्य किञ्चिन्नाम कर्तुमभिलषामि तदनुजानातु देव इति । नृपतिराह । देवि कः कल्याणेषु विरोधः अभिधीयतां समीक्षितमिति । ततस्तयोक्तं । यतोऽत्र गर्भस्थे मम कुशलकर्मकरणपक्षपातिनी मतिरभूत्ततोऽस्य भवतु सुमतिरित्यभिधानं । ततो ऽहो चोरे खण्डलेपकल्पमेतद्देवीकौशलेन संपन्नं यद्भव्यपुरुषस्य सतः सुमतिरित्यभिधानान्तरमिति ब्रुवाणः परितोषमुपागतो राजा विशिष्टतरं नामकरणमहोत्सवं कारयामास ॥

इतथास्ति तस्यामेव मनुजगतौ नगर्यामगृहीतमङ्केता नाम ब्राह्मणी । सा जनवादेन नरपतिपुत्रजन्मानामकरणवृत्तान्तमवगम्य सखीं प्रत्याह । प्रियसखि प्रज्ञाविशाले पश्य यच्छ्रूयते महाश्चर्यं लोके यथा कालपरिणतिर्महादेवी भव्यपुरुषनामानं दारकं प्रसूतेति । ततः प्रज्ञाविशालयोक्तं । प्रियसखि किमचाश्चर्यं । अगृहीतमङ्केताह । यतो मयावधारितमासीत् । किलैष कर्मपरिणाममहाराजो निर्वीरः स्वरूपेण इयमपि कालपरिणतिर्महादेवी वन्द्येति । इदानीं पुनरनघोरपि पुत्रोत्पत्तिः श्रूयत इति महदेव तदाश्चर्यं । प्रज्ञाविशालाह । अयि सुगधे सत्यमगृहीतमङ्केतासि यतो न विज्ञातस्तस्या परमार्थः । अयं हि राजा अविवेकादिभिर्मन्त्रिभिरतियशोभोज इति मा भूदुर्जनचक्षुर्दोष इति इत्या निर्बीज इति प्रकाशितो लोके । इयमपि महादेव्यनन्तापत्यजनयिणी तथापि दुर्जनचक्षुर्दोषभयादेव तैरेव मन्त्रिभिर्गन्ध्येति लोके प्रख्याप्यते । तथाहि । यावन्तः कपित्केदिष्यन्ताः जायन्ते

तेषां सर्वेषामेतावेव देवीनृपौ परमवीर्ययुक्ततया परमार्थतया
जननीजनकौ । अन्यच्च । किं न दृष्टं श्रुतं वा कचिदपि प्रियमस्या
अनयोर्नाटकं पश्यतोर्न्याहात्म्यं । यदुत राजा समस्तपाचाणि
यथेच्छया नारकतिर्यङ्नरामरगतिलक्षणसंसारान्तर्गतानेकयोनि-
लक्षप्रभवजन्तुरूपेण नाटयति । महादेवी पुनस्तेषामेव महाराज-
जनितनानारूपाणां समस्तपाचाणां गर्भावस्थितबालकुमारतरुणम-
ध्यमजराजीर्णमृतगर्भप्रविष्टनिक्रान्तादिरूपाश्चनन्तवाराः कारय-
तीति । अगृहीतमङ्केताह । प्रियमखि श्रुतमेतन्मया । किं तु
यदि नाम कर्मपरिणामस्य राज्ञः समस्तपाचपरावर्तने सामर्थ्यं
कालपरिणतेर्वा महादेव्यास्तेषामेवापरापरावस्थाकरणे शक्तिः
तत्किमेतावतैवानयोर्जननीजनकत्वं संभवति । प्रज्ञाविशालाह ।
अयि प्रियवयस्येत्यन्तगुग्धासि यतो गौरपीहार्धकथितमवबुध्यते
त्वं पुनः परिष्कृतमपि कथ्यमानं न जानीषे । यतः संसार एवात्र
परमार्थतो नाटकं । तस्य च यौ जनकावेतौ परमार्थतः सर्वस्य
जननीजनकाविति । अगृहीतमङ्केताह । प्रियमखि यदि समस्त-
जगज्जननीजनकयोरपि देवीनृपयोर्देव्या बन्ध्यात्वं नृपस्य निर्वीजत्वं
दुर्जनचतुर्दोषभयादविवेकादिभिर्मन्त्रिभिः प्रख्यापितं श्लोके तत्कि-
मित्यधुनायं भव्यपुरुषोऽनयोः पुत्रतया महोत्सवकलकलेन प्रका-
शित इति । प्रज्ञाविशालाह । समाकर्णयास्य प्रकाशने यत्का-
रणं । अत्यम्यामेव नगर्यां शुद्धमत्यवादी समस्तमत्त्वमहातहित-
कारी सर्वभावस्तुभाववेदी अनयोश्च कालपरिणतिकर्मपरिणाम-
योर्देवीनृपयोः समस्तरहस्यज्ञानेयत्यन्तभेदज्ञः सदागमो नाम

परमपुरुषः । अस्ति च तेन सार्धं मम घटना । स चान्यदा
 दृष्टो मया सहर्षः । पृष्टो निर्वन्धेन हर्षकारणं । तेनोक्तं ।
 आकर्ण्य भद्रे यदि सुदृष्टं । येन कालपरिणतिर्महादेवी
 अनया रहसि विज्ञापितो राजा । यदुत निर्विण्णहमनेनात्मगो-
 ऽलौकवन्ध्याप्रवादेन । यतोऽहमनन्तापत्यापि दुर्जनचतुर्दिपभयाद-
 विवेकादिभिर्मन्त्रिभिर्वन्धेति प्रख्यापिता लोके गमैवापत्यान्यन्य-
 जनापत्यतया गीयन्ते । सोऽयं खेदजनिमित्तेन शाटकत्याग-
 न्यायः । तदिदं वन्ध्याभावलक्षणं मेमायगःकलङ्कं चालयितुमर्हति
 देवः । ततो नृपेणोक्तं । देवि गमापि निर्वीजतया समानमेतत् ।
 केवलं धीरां भव । लब्धो मयायगःपङ्कचालनोपायः । देव्याह ।
 कतमोऽसौ । प्रभुराह । देवि अप्यासेव मनुजगतौ महाराज-
 धान्यां वर्तमानाया भवत्या मन्त्रिमण्डलवचनमनपेक्ष्य प्रकाश्र्यते
 प्रधानपुत्रस्य जन्म । क्रियते महानन्दकलकलः । ततश्चिरकालरूढ-
 मथावयोर्निर्वीजत्ववन्ध्याभावकृष्णमयगःकलङ्कं चालितं भविष्य-
 तीति । ततः सतोपया प्रतिपन्नं महाराजवचनं देव्या कृतं च
 ययास्तोचितं ताभ्यां । ततः प्रज्ञाविमाले योऽयं भव्यपुरुषो जातः
 स समात्यन्तवनभः । अस्य जगन्नाहमात्मानं मफलमयगच्छामी-
 त्यतो हर्षमुपागत इति । ततो मयोक्तं । शोभनं ते हर्षकारणं ।
 ततोऽयमनेन कारणेन भव्यपुरुषो देवोनृपपुत्रतया प्रकाशित इति ।
 अगृहीतमङ्गेतयोक्तं । माधु वयस्ये माधु सुन्दरमात्मातं भवत्या
 नाशितो मे मन्देहः । यथा च त्वत्तमीपमुपगच्छत्या मया एह-
 मार्गे गमाकर्णितो स्तोत्रप्रवादस्ताया देवीनृपयोः चालितशेषायगः-

कलङ्कमवगच्छामि । प्रज्ञाविशालयोक्तं । किमाकर्णितं प्रियमस्या ।
तद्योक्तं । दृष्टो मया तत्र वज्रलोकमध्ये सुन्दराकारः पुरुषः । स
च सविनयं पृष्टः पौरमहत्तमैः । भगवन् य एष राजदारको जातः
स कौटुम्बगुणो भविष्यतीति । तेनोक्तं । भद्राः शृणुतः । समस्त-
गुणभारभाजनमेष वर्धमानः कालक्रमेण भविष्यतीति । अतो न
शक्यन्तेऽस्य सर्वे गुणाः कथयितुं । कथिता अपि न पार्यन्तेऽवधार-
यितुं । तथापि लेशोद्देशतः कथयामि । भविष्यत्येष निदर्शनं रूपस्य
निज्ञयो यौवनस्य मन्दिरं लावण्यस्य दृष्टान्तः प्रश्रयस्य निकेतन-
मौदार्यस्य निधिर्विनयस्य सदनं गाम्भीर्यस्य आस्रयो विज्ञानस्य
आकरो दाक्षिण्यस्य उत्पत्तिभूमिर्दास्यस्य दयत्तापरिच्छेदः स्वैर्यस्य
प्रत्यादेशगोचरो लज्जायाः उदाहरणं विषयप्रागल्भ्यस्य सङ्कर्ता धृति-
स्थतिश्चद्विविदिपादिसुन्दरौणामिति । अन्यथ अनेकभवाभ्यस्त-
कुशलकर्मतया बालकालेऽपि प्रवर्तमानोऽयं न भविष्यति कैलिप्रियः
दर्शयिष्यति जने वत्सलतां समाचरिष्यति गुरुविनयं प्रकटयिष्यति
धर्मानुरागं न करिष्यति खोलतां विषयेषु विजेयते कामक्रोधादि-
कमान्तरमरिषद्वर्गे नन्दयिष्यति भवतां चित्तानीति । ततस्तदाकर्ण्य
समयं सद्यपि च दिशो निरीक्षणाणैस्त्रैरभिहितं । अहो विषमशील-
तया समस्तजनविडम्बनाहेतुभूतयापि कालपरिणत्या कर्मपरिणामेन
चेदमेकं सुन्दरमाचरितं यदाभ्यामस्यां सकलदेशविख्यातायां मनु-
जगतौ नगर्यामेष भव्यपुरुषः सुमतिर्जनितः । चालितान्येतज्जन-
नेनाभ्यामात्मनः समस्तदुश्चरितान्यपुत्रत्वायशयेति । तदिदं समस्त-
मवहितचित्तया मयाकर्णितं । तत एव संजातो मे मनसि वितर्कः ।

कथं पुनरनपत्यतया प्रसिद्धयोर्देवीनृपयोः पुत्रोत्पत्तिः । को वैष
 पुरुषः सर्वज्ञ इव भविष्यत्कालभाविनीं राजदारकवक्त्रयतां समस्तां
 कथयतीति । ततश्चिन्तितं मया । प्रियसखीमेतद्वयमपि प्रश्नयि-
 य्यामि । कुमला हि सा सर्ववृत्तान्तानां । तत्रापनीतो भवत्या
 प्रथमसन्देहः । साग्रतं मे द्वितीयमपनयतु भवती । प्रज्ञाविशाल-
 योक्तं । वयस्ये कार्यद्वारेणाहमवगच्छामि स एव मम परिचितः
 परमपुरुषः सदागमनामा तदाचक्षाणोऽवलोकितो भवत्या । यतः
 स एवातीतानागतवर्तमानकालभाविनी भावान् करतलगतामल-
 कमिव प्रतिपादयितुं पटिष्ठो नापरः । यतो विद्यन्तेऽस्यां मनुज-
 गतौ नगर्यामन्येऽपि तादृशा अभिनिबोधावधिमनःपर्यायकेवल-
 नामानश्चत्वारः परमपुरुषाः । केवलं न तेषां परं प्रति प्रतिपादन-
 शक्तिरस्ति । मूका हि ते चत्वारोऽपि स्वरूपेण । तेषामपि स्वरूपं
 सत्पुरुषचेष्टितमवलम्बमानः परगुणप्रकाशनयमनितया लोकसमच-
 सेष एव सदागमो भगवानुत्कीर्तयति । अगृहीतसङ्केतयोक्तं ।
 वयस्ये किं पुनः कारणमेव राजदारकोऽस्य सदागमस्यात्यन्तवक्त्रभः ।
 किं चैतज्जन्मात्मानमयं सफलमवगच्छतीति श्रोतुमिच्छामि ।
 प्रज्ञाविशालयोक्तं । एष हि महापुरुषतया सततं परोपकार-
 करणपरायणः समस्तजन्तुभ्यो हितमाचरत्येव । केवलमेते पापिष्ठाः
 प्राणिनो नास्य वचने वर्तन्ते । ते हि न लब्धयन्ति वराका यदस्य
 भगवतो माहात्म्यं । ततस्तेभ्यो हितमुपदिशन्तमप्येनं सदागमं
 केचिद् दूषयन्ति केचिदपकर्णयन्ति केचिदुपहसन्ति केचित्तदुप-
 दिष्टाकरणशक्तिमात्मनो दीपयन्ति केचित्तद्वचनाद् दूरत एव

चस्यन्ति केचित्तं प्रतारकधियां गृह्णन्ते केचित्तद्वचनमादित एव
 नावबुध्यन्ते केचित्तद्वचनं श्रुतमपि न रोचयन्ति केचित्तद्रोचितमपि
 नास्तुतिष्ठन्ति केचिदनुष्ठानमधिकृतमपि पुनः ग्रिथिलयन्ति ।
 ततश्चैवं स्थिते नास्य सम्यक् संपद्यते परोपकारकरणलक्षणा समी-
 क्षितिसिद्धिः । ततोऽयमनया सततं प्राणिनामपाचतया गाढमुद्दे-
 जितः । भवत्येव हि सङ्गृह्णामपि निष्फलतया कुपाचगोचरो
 महाप्रयासश्चित्तखेदहेतुः । अयं तु राजदारको भव्यपुरुष इति
 पाचभूतोऽस्य प्रतिभासते । भव्यपुरुषः सन्नपि यदि दुर्मतिः स्यात्
 ततो न पाचतां लभेत । अयं तु राजदारको यतः सुमतिरतः
 पाचभूत एवेति कृत्वामुच्य सदागमस्यात्यन्तवल्लभः । अन्यच्च । अयं
 सदागमो मन्यते । यतोऽस्य दारकस्त्वैवंरूपतया जनकत्वादेव
 सुन्दरः कर्मपरिणामः जननीत्वादेव चानुकूला कालपरिणतिः
 ततोऽयं विमुक्तावालभावः सुन्दरतया निजस्वभावस्य प्रत्यासन्नतया
 कल्याणपारम्पर्यस्य प्रमोदहेतुतयैवंविधपुरुषाणां मद्गर्भस्य मामुप-
 लभ्य नियमेनास्य भविष्यति मनस्येवंविधो वितर्कः । यथा सुन्दरेयं
 मनुजगतिर्नगरी यस्यामेव सदागमः परमपुरुषः प्रतिवसति ।
 ममाप्यस्ति प्रायेण योग्यता काचित्तथाविधा यया तेन मह
 मौलिकः संपन्नः । ततोऽमुं परमपुरुषं विनयेनाराध्यास्य सम्बन्धि
 ज्ञानमभ्यश्यामि । ततो मदनुकूलत्वाच्च जननीजनकयोस्ताभ्यां समर्पितो
 भविष्यति ममैव ग्रिथः । ततोऽहमस्य संक्रामितनिजज्ञानः हत-
 लघो भविष्यामीति मुद्यायं सदागमोऽस्य सुमतेर्भव्यपुरुषस्य
 जन्मना सफलमात्मानमवगच्छतीति । अत एव संज्ञातपरितोषतया

जनसमचं राजदारकगुणानेष वर्णयति ॥ अगृहीतसङ्केतयोक्तं :
 प्रियसखि किं पुनरस्य भगवतः सदागमस्य माहात्म्यं यदैते
 पापिष्ठसत्त्वा नावबुध्यन्ते ऽनवबुध्यमानास्य नास्य वचने वर्तन्त
 इति । प्रज्ञाविशालयोक्तं । वयस्ये समाकर्णय । य एव सर्वचा-
 निवारितशक्तिप्रसरः कर्मपरिणामो महाराजो यथेष्टचेष्टया संभार-
 नाटकमावर्तयमानः सततमौश्वरान्दरिद्रयति सुभगान्दुर्भगयति
 सुरूपान् कुरूपयति पण्डितान्मूर्खयति शूरान् क्लीबयति मानिनो
 दौनयति तिरस्त्रो नारकयति नारकान्मनुष्ययति मनुष्यान्देव-
 यति देवान् पशुभावमानयति नरेन्द्रमपि कौटयति चक्रवर्तिन-
 मपि द्रमकयति दरिद्रादीनौश्वरादिभावान् प्रापयति किं बज्जना-
 यथेष्टं भावपरिवर्तनं विदधानो न कश्चित्प्रतिहन्यते । अयमप्यस्य
 भगवतः सदागमस्य सम्बन्धिनोऽभिधानादपि विभेति गन्धादपि
 पलायते । तथाहि । तावदेष कर्मपरिणाम एतांसमस्तलोका-
 संभारनाटकविडम्बनया विडम्बयति यावदयं सदागमो भगवाञ्च
 ऊंकारयति । यदि पुनरेष ऊंकारयेत्ततो भयातिरेकसस्त-
 समस्तगात्रो महासमरमदृष्टे कातरनर इव प्राणान् स्वयमेव
 समस्तानपि मुञ्चेत् । मोचिताक्षानेनामुष्मादनन्ताः प्राणिनः ॥
 अगृहीतसङ्केतयोक्तं । ते किमिति न दृश्यन्ते । प्रज्ञाविशालाह ।
 अस्ति कर्मपरिणाममहाराजभुक्तेरतिक्रान्ता मिष्टतिर्नाम महानगरौ ।
 ततस्ते सदागमज्जङ्घारेण कर्मपरिणाममप्रभवन्तमात्मन्दुपलभ्य
 मोचिता वयं सदागमेनेति मत्वा कर्मपरिणामशिरसि पाददान-
 दारेणोद्गीय तस्यां गच्छन्ति । गताय तस्यां सकलकार्त्तं समस्तो-

पद्मं चासरहिताः परमसुखिनस्तिष्ठन्ति । तेन कारणेन ते नेह
दृश्यन्ते । अगृहीतसङ्केतयोक्तं । यद्येवं किमित्येष सर्वलोकांश्च
मोचयति । कदर्थिता ह्येते वराकाः सर्वेऽप्यनेनातिविषमशूलतया
कर्मपरिणामराजेन । तन्न युक्तमस्य महापुरुषशेखरस्य सत्यामेवं-
विधशक्तौ तत्कदर्थनस्योपेक्षणमिति । प्रज्ञाविशालाह । सत्यमेत-
त्केवलं प्रकृतिरियमस्य भगवतः सदागमस्य यथा वचनविपरीतका-
रिषु कुपाचेक्ष्वधधीरणां विधत्ते । ततस्तेनावधीरिताः सन्तो
नाथरहिता इति मत्वा गाढतरं कर्मपरिणामराजेन कदर्थ्यन्ते ।
ये तु पात्रभूततयास्य निर्देशकारिणो भवन्ति तानेव स्त्रां प्रकृति-
मनुवर्तमानः कर्मपरिणामकदर्थनायाः सर्वथायं मोचयति । येऽपि
लोका भगवतोऽस्य सदागमस्योपरि भक्तिमन्तोऽप्यस्य सम्बन्धि वचनं
तथाविधशक्तिविकलतया संपूर्णमनुष्ठातुं न शक्नुवन्ति किं तर्हि
तन्मथाद्बद्धतमं बद्धतरं बद्ध स्तोकं स्लोकतरं स्लोकतमं वा कुर्वन्ति
भक्तिमात्रकं वास्योपरि विदधति नाममात्रं वास्य गृह्णन्ति यदि
वा येऽस्य भगवतः सम्बन्धिनि वचने वर्तन्ते महात्मानस्तेषामुपरि
धन्याः कृतार्थाः पुण्यभाजः सुलब्धजन्मान एत इत्यादिवचनलिङ्ग-
गम्यं पदपातं कुर्वन्ति यदास्य भगवतो ऽभिधानमात्रमप्यजानानाः
प्रकृत्यैव ये भद्रका भवन्ति ततश्च मार्गानुसारिसदम्बन्धन्यायेनाना-
भोगतो ऽप्यस्य वचनानुसारेण वर्तन्ते तानप्येवंविधाननल्पविकल्पा-
ल्लोकानेष कर्मपरिणामो महानरेन्द्रो यद्यपि संसारनाटके क्रिय-
न्तमपि कालं नाटयति तथापि सदागमस्याभिप्रेता एत इति
मत्वा नाधमपात्रभावं नारकतिर्यक्कुमानुषकदमररूपं तेषां

विधत्ते । किं तर्हि केषांचिदनुत्तरसुररूपं दर्शयति केषांचिद्
 यैवेयकामराकारं प्रकटयति केषांचिदुपरितनकल्पोपपन्नदेवरूपतां
 जनयति केषांचिदधस्तनकल्पोपपन्नमहर्द्धिलेखकरणं कारयति
 केषांचिद्भुविभुरूपतां सूचयति केषांचिच्चक्रवर्तिमहामण्डलिकादि-
 प्रधानपुरुषभावं भावयति । सर्वथा प्रधानपात्ररूपतां विहाय न
 कदाचिद्रूपान्तरेण तान्नर्तयति । तत्पर्याप्तमेतावतास्य भगवतः
 सदागमस्य माहात्म्येन यदेवंविधसामर्थ्ययुक्तोऽप्येष कर्मपरिणामो
 महानृपतिरेतद्भयाक्रान्तश्चदयः खल्वेवं वर्तते ।

अन्यच्च कथ्यते तुभ्यं कौतुकं यदि विद्यते ।

रूपं सदागमस्यास्य तद् बुध्यस्व मृगेक्षणे ॥

एष एव जगन्नाथो वत्सलः परमार्थतः ।

एष एव जगन्नाणमेष एव सुबान्धवः ॥

एष एव विपद्गते पततामवलम्बनम् ।

एष एव भवाटव्यामटतां मार्गदेशकः ॥

एष एव महावैद्यः सर्वव्याधिनिवर्हणः ।

एष एव गदोच्छेदकारणं परमौषधम् ॥

एष एव जगद्दीपः सर्ववस्तुप्रकाशकः ।

प्रमादराक्षमात्तूर्णमेष एव विमोचकः ॥

एषोऽविरतिजाम्बालकस्त्रपचास्तनचमः ।

एष एव च योगानां दुष्टानां वारणीक्षतः ॥

शब्दादिचरटाक्रान्ते क्षतधर्मधने जने ।

समर्षो भगवानेष नान्यस्तस्य विमोचने ॥

एष एव महाघोरनरकोद्धरणक्षमः ।
 पशुत्वदुःखसङ्घातत्रायकोऽप्येष देहिनाम् ॥
 एष एव कुमानुष्यदुःखविच्छेदकारणम् ।
 एष एव कुदेवत्वमनःसन्तापनाशकः ॥
 अज्ञानतत्त्वविच्छेद एष एव कुठारकः ।
 एष एव महानिद्राद्रावणप्रतिषेधकः ॥
 एष स्वाभाविकानन्दकारणत्वेन गीयते ।
 सातासातोदयोत्पाद्यमिथ्याबुद्धिविधूनकः ॥
 एष एव गुरुक्रोधवक्त्रिविध्यापने जलम् ।
 एष एव महामानपर्वतोद्गने पविः ॥
 एष मायामहाव्याघ्रीघातने शरभायते ।
 एष एव महालोभनीरधेः शोषणानिलः ॥
 एष हास्यविकारस्य गाढं प्रशमनक्षमः ।
 एष मोहोदयोत्पाद्यां रतिं निर्णश्यत्यलम् ॥
 एष एवारतिघ्ने जनेऽस्मिन्मृतायते ।
 एष एव भयोद्भ्रान्तमत्त्वमरक्षणक्षमः ॥
 एष शोकभराक्रान्तं मंधीरयति देहिनम् ।
 एष एव जुगुप्सादिविकारं शमयत्यलम् ॥
 एष कामपिशाचस्य दृढमुखाटने पटुः ।
 एष एव च मार्तण्डो मिथ्यात्वध्वान्तसूदनः ॥
 एष एव चतुर्भेदजीवितोच्छेदकारणम् ।
 यतो जीवं ततोऽतीते नयत्येष शिवाजये ॥

शुभेतेरेण या नाम्ना कृता लोकविडम्बना ।
 किन्ते तामेष लोकानामनङ्गस्थानदानतः ॥
 सर्वोत्तमत्वं भक्तानां विधायाच्चयमव्ययम् ।
 एष एव किनित्युच्चैर्नीचैर्गोत्रविडम्बनाम् ॥
 एष एव च दानादिशक्तिसन्दोहकारणम् ।
 एष एव महावीर्ययोगहेतुरुदाहृतः ॥
 अन्यच्च ये महापापा निर्भाग्याः पुरुषाधमाः ।
 न ते सदागमस्यास्य नामापि वज्र मन्वते ॥
 ततोऽनेन नरेन्द्रेण ते पूर्वोक्तविधानतः ।
 संसारनाटकेनोच्चैः कदर्थ्यन्ते निरन्तरम् ॥
 य एव भाविकल्याणाः पुण्यभाजो नरोत्तमाः ।
 ते सदागमनिर्देशं कुर्वन्ति विहितादराः ॥
 ततोऽपकर्ण्य राजानं ते विडम्बनकारणम् ।
 संसारनाटकान्मुक्ता मोदन्ते निर्द्वैतौ गताः ॥
 राजभुक्तौ वसन्तोऽपि राजानं द्रवणतुल्यकम् ।
 सदागमप्रसादेन मन्यन्ते ते निगकुलाः ॥
 किं वाच वज्रनोक्तेन नाम्नि तदस्तु किंचन ।
 सदागमेऽस्मिन् भक्तानां सुन्दरं यच्च जायते ॥
 तदेतदस्य माहात्म्यं किंचिज्ज्ञेयं वर्णितम् ।
 विज्ञेयतः पुनः कोऽस्य गुणानां वर्णनक्षमः ॥

ततः प्रजाविशालाया वाक्यमाकर्ण्य विस्मिता ।

इदमे चिन्तयत्येवं मा मन्देषमुपागता ॥

यदिदं प्रियसख्या मे विहितं गुणवर्णनम् ।

यदि सत्यमिदं तेन नास्ति तुल्यस्ततोऽपरः ॥

अतः पश्यामि तं तावत्करोमि स्वविनिययम् ।

परप्रत्ययतो ज्ञाते न सन्देहो निवर्तते ॥

ततश्चैवं विचिन्त्य तयागृहीतमङ्केतयाभिहिता प्रज्ञाविशाला ।
प्रियसखि सुनिश्चितसत्यवादिनीमपि भवतीमधुनाहमनेन सदा-
गमस्यासंभावनीयगुणवर्णनेनात्यर्गलभाषिणीमिव परिकल्पयामि ।
भवन्ति च मे मनसि विकल्पाः । किल परिचितमिति कृत्वा एषा
वर्णयति । अन्यथा कथं कर्मपरिणामो महानरेन्द्रः कुतश्चिद्विभि-
यात् । कथं वैकच पुरुषे एतावान् गुणसङ्घातः संभाव्येत । न च
प्रियसखी कदाचन मां विप्रलभयति । ततः सन्देहापन्नं दोलायते
मे मनः । अतस्तमात्मपरिचितं परमपुरुषं विशेषतो दर्शयितुमर्हति
मे भवती । प्रज्ञाविशालाह । सुन्दरमेतदभिप्रेतमेव मे हृदयस्य
अभिगमनीयो द्रष्टव्य एवामौ भगवान् ॥

ततो गते द्वे अपि तन्मूलं । दृष्ट्य ताभ्यां तस्य महाविजय-
रूपावपनपङ्क्तिभिर्विराजितस्यानेकमहापुरुषाकीर्णस्य महाविदेह-
रूपस्य विपणिमार्गस्य मध्ये वर्तमानः प्रधानजनपरिकरितो भूतभ-
वद्भविश्वद्भावस्त्रभावाविर्भावनं कुर्वाणो भगवान् सदागमः । ततः
प्रत्यामन्त्रीभूय प्रणम्य तच्चरणयुगलमुपविष्टे ते तन्निकटे । तदाकृति-
दर्शनादेव मषज्जमानं मुञ्जमुञ्जर्विलोकनादगृहीतमङ्केतायाः प्रनष्ट
ह्रस्वसन्देहः वर्धितस्थित्तानन्दः समुत्पन्नो विद्यमः मतात्मनः कृतार्थता
तद्दर्शनेनेति । ततः प्रज्ञाविशालां प्रत्यभिहितमनया । अपि च ।

धन्यासि त्वं महाभागे सुन्दरं तव जीवितम् ।
 यस्याः परिचयोऽनेन पुरुषेण महात्मना ॥
 अहं तु मन्दभाग्यासं वञ्चितासं पुरा यया ।
 न दृष्टोऽयं महाभागः पुरुषः पूतकल्मषः ॥
 नाधन्याः प्राप्नुवन्तीमं भगवन्तं सदागमम् ।
 निर्लेचणगरो नैव चिन्तामणिमवाप्नुते ॥
 संजाता पूतपापाहमधुना मृगलोचने ।
 तव प्रसादाद् दृष्ट्वेमं महाभागं सदागमम् ॥
 त्वया कमलपत्राक्षि येऽस्य संवर्णिता गुणाः ।
 ते तथैव मया सर्वे दर्शनादेव निश्चिताः ॥
 नाहं विगेषतोऽद्यापि वेद्म्यस्य गुणगौरवम् ।
 नास्त्यन्यः पुरुषोऽनेन तुल्य एतत्तु लक्ष्ये ॥
 आसीन्मे मन्दभाग्यायाः पुरेमं प्रति संशयः ।
 गुणेषु दर्शनादेव साम्प्रतं प्रलयं गतः ॥
 निगूढचरितासि त्वं सत्यं सद्भाववर्जिता ।
 यया न दर्शितः पूर्वं ममैषः पुरुषोत्तमः ॥
 तत्साम्प्रतं मयाप्यस्य भवत्या सह सुन्दरि ।
 दिने दिने समागत्य कर्तव्यां पर्युपासना ॥
 गुणाः स्वरूपमाचारं चित्ताराधनमुच्चकैः ।
 त्वयास्य सर्वे चार्वङ्गि ज्ञातं कालेन भूयसा ॥
 अतो ममापि तत्सर्वं निवेद्यं वल्गुभाषिणि ।
 येनाहमेनमाराध्य भवामि तव सखिभा ॥

ततः प्रज्ञाविशालाह चारु चारुदितं प्रिये ।
यद्येवं कुरुषे हन्त सफलो मे परिश्रमः ॥
अहो विशेषविज्ञानमहो वचनकौशलम् ।
अहो कृतज्ञता गुर्वी तवेयं चारुलोचने ॥
सङ्केताभावतो भद्रे न जानीषे सदागमम् ।
तथापि परमार्थेन योग्यता तव विद्यते ॥
एवं च कुर्वती नित्यं मया सार्धं विचारणम् ।
अज्ञातपरमार्थापि ज्ञाततत्त्वा भविष्यसि ॥
ततः संजाततोषे ते नमस्तुत्य सदागमम् ।
प्रियसख्यौ गते तावत्सुखानं तत्र वासरे ॥
एवं दिने दिने सख्योः कुर्वत्योः सेवनां तयोः ।
सदागमस्तु गच्छन्ति दिनानि किल लीलया ॥

अथान्यदा विशालाची प्रोक्ता सा तेन धीमता ।

प्रज्ञाविशाला सानन्दं पुरुषेण महात्मना ॥
एष सर्वगुणाधारो भवत्या स्नेहनिर्भरः ।
बालकालात्समारभ्य कर्तव्यो राजदारकः ॥
गत्वा राजकुलं भद्रे विधाय दृढसंगतम् ।
श्रावर्ज्यं जननीचित्तं धात्री भव कथंचन ।
त्वयि संजातविश्रम्भो येनायं राजदारकः ।
सुखं विवर्धमानोऽपि प्रयाति मम वशताम् ॥
ततो निश्चिप्य निःशेषमात्मीयज्ञानकौशलम् ।
सुपात्रेऽत्र भविष्यामि कृतकृत्योऽहमञ्जसा ॥

ततो यदादिशत्यार्य इत्युक्त्वा नतमस्तका ॥
 प्रज्ञाविशाला तदाक्यमनुतस्यौ कृतादरा ॥
 अथासौ भव्यपुरुषस्तां धात्रीं प्राप्य सुन्दराम् ।
 ललमानः सुखेनास्ते देववद्विवि लीलया ॥
 क्रमात्संवर्धमानोऽसौ कल्पपादपसन्निभः ।
 संजातः सर्वलोकानां लोचनानन्ददायकः ॥
 ये ते सदागमेनोच्चैर्भाविनो वर्णिता गुणाः ।
 आविर्भूताः समस्तास्ते कौमारे तस्य तिष्ठतः ॥
 ततः परिचयं कर्तुं तया प्रज्ञाविशालया ।
 नीतः सदागमाभ्यर्णे सोऽन्यदा राजदारकः ॥
 स च तं वीक्ष्य पुण्यात्मा महाभागं सदागमम् ।
 भाविभद्रतया धन्यः परं हर्षमुपागतः ॥
 ततः प्रणम्य सङ्गत्या निषण्णोऽसौ तदन्तिके ।
 आकर्णितं मनोहारि तदाक्यममृतोपमम् ॥
 आवर्जितो गुणैस्तस्य शशाङ्करनिर्मलैः ।
 स भव्यपुरुषस्थिते ततश्चेदमचिन्तयत् ॥
 अस्याहो वाक्यमाधुर्यमहो रूपमहो गुणाः ।
 अहो मे धन्यता येन नरोऽयमवलोकितः ॥
 धन्येयं नगरौ यस्यां वसत्येष सदागमः ।
 संजातः पूतपापोऽहं दर्शनादस्य धीमतः ॥
 नूनमेव भवद्भूतभाविभावविभावनम् ।
 भावतो भगवानुच्चैः करोत्येव सदागमः ॥

तदेष सदुपाध्यायो यदि संपद्यते मम ।
ततोऽहमस्य नेदिष्ठो गृह्णामि सकलाः कलाः ॥
ततः प्रज्ञाविशालायास्तेनाकृतं निवेदितम् ।
जननीजनकयोर्गत्वा तथापि कथितं वचः ॥
प्रादुर्भूतस्तयोक्तोपः प्रविधाय महोत्सवम् ।
ततः समर्पितस्ताभ्यां सोऽन्यदा शुभवासरे ॥

कथं ।

कृतकौतुकसत्कारः परिपूज्य सदागमम् ।
स भव्यपुरुषस्तस्य शिष्यत्वेन निवेदितः ॥
सिताम्बरधरो धीरः सितभूषणभूषितः ।
सितपुष्पभरापूर्णः सितचन्दनचर्चितः ॥
ततो महाप्रभोदेन विनयेन विनेयताम् ।
प्रपन्नस्तस्य पुण्यात्मा कलाग्रहणकाम्यया ॥
ततो दिने दिने याति स पार्श्वं तस्य धौमतः ।
सदागमस्य जिज्ञासुः सार्धं प्रज्ञाविशालया ॥

अन्यदा हृदमार्गेऽसौ लीलयास्ते सदागमः ।

स भव्यपुरुषोऽभ्यर्णं युक्तः प्रज्ञाविशालया ॥
स भूरिनरसङ्घातपरिवारितविग्रहः ।
अशेषभावसङ्गावं वदन्नास्ते सदागमः ॥
अथागृहीतमङ्केता सख्याः पार्श्वं समागता ।
नत्वा सदागमं सापि निषणा शृङ्खभृतले ॥
पृष्टा प्रियसखी वातां मानितो राजदारकः ।

स्थिता सदागममुखं पश्यन्तौ स्तिमितेक्षणा ॥

इतश्चैककालमेवैकस्यां दिशि समुपसितो वाक्कलकलः श्रूयते
विरसविषमडिण्डिमध्वनिः समाकर्ण्यते दुर्दान्तलोककृतोऽदृष्टदृष्टासः ।
ततः पातिता तदभिमुखा समस्तपर्वदा दृष्टिः । यावद्विलिप्त-
समस्तगात्रो भस्मना चर्चितो गैरिकहस्तकैः खचितस्तृणमषीपुण्ड्रकै-
र्विनाटितो ललमानया कण्वीरमुण्डमालया विडम्बितो वचःस्थले
घुर्णमानया शरावमालया धारितातपत्रो जरत्पिटकखण्डेन
बद्धलोभो गलैकदेश आरोपितो रासभे वेष्टितः समन्ताद्राज-
पुरुषैः निन्द्यमानो लोकेन प्रकम्पमानशरीरः तरलतारमितश्चेत-
श्चातिकातरया भयोद्भ्रान्तहृदयो दशापि दिशो निरीक्षमाणो
नातिदूरादेव दृष्टः संसारिजीवनामा तस्करः ।

तं च दृष्ट्वा संजाता प्रज्ञाविशालायाः करुणा । चिन्तित-
मनया । यदि परमस्य वराकस्यामुष्मात् सदागमात्सकाशात् चाणं
नान्यस्मात्कुतश्चित् । ततो गता तदभिमुखं । दर्शितोऽस्मै यत्नेन
सदागमो ऽभिहितं च । भद्रामुं भगवन्तं शरणं प्रतिपद्यसेति । स
च सदागममुपलभ्य सहसा संजाताश्वास इव किञ्चिच्चिन्तयन्ननाख्ये-
यमवस्थान्तरं वेद्यमानः पश्यतामेव लोकानां निमीलिताक्षः
पतितो धरणौतले । स्थितः कियन्तमपि काष्ठं निश्चलः । किमेत-
दिति विस्मिता नागरकाः । लब्धा कथञ्चिच्चेतना । ततः समुत्थाय
सदागममुद्दिश्यामौ चायध्वं नाथास्त्रायध्वमिति महता शब्देन
पूज्यवान् । ततो मा भैषीरभयमभयं तवेत्याश्वासितोऽमौ
सदागमेन ।

ततस्तदाकर्ण्य प्रपन्नोऽयं सदागमस्य शरणं । अङ्गीकृतस्यानेन ।
अतो न गोचरोऽधुना राजशासनस्येति विचिन्त्य विदितसदागम-
माहात्म्याः सभयाः प्रत्यक्षपदैरपसृताः प्रकम्पमानास्ते राजपुरुषाः
स्थिता दूरदेशे । ततो विश्वधीभूतो मनाक् संसारिजीवः । पृष्टो
ऽगृहीतसङ्केतया । भद्रं कतमेन व्यतिकरेण गृहीतस्त्वमेभिः
कृतान्तसदृशै राजपुरुषैरिति ।

सोऽवोचत् । अलमनेन व्यतिकरेण । अनाख्येयः खल्वेष व्यतिकरः ।
यदि वा जानन्त्येवामुं व्यतिकरं भगवन्तः सदागमनाथाः । किमा-
ख्यातेन । सदागमेनोक्तं । भद्रं महत्कुलहलमस्याः । अतस्तदपनो-
दार्थं कथयतु भवान् । को दोषः । संसारिजीवेनोक्तं । यदाज्ञा-
पयन्ति नाथाः । केवलं जनसमक्षमात्मविडम्बनां कथयितुं न पार-
यामि । ततो विविक्रमादिशन्तु नाथा इति । ततः सदागमेन
विज्ञोक्ता परिषत् । स्थिता गत्वा दूरदेशे । प्रज्ञाविशालाप्युत्ति-
ष्ठन्ती त्वमप्याकर्ण्यस्येति भणित्वा धारिता सदागमेन । तस्याश्च
निकटवर्ती सदागमवचनेनैव भव्यपुरुषोऽपि स्थित एव । ततस्तेषां
चतुर्णामपि पुरतः केवलमगृहीतसङ्केतामुद्दिश्य प्रजल्पितोऽसौ
संसारिजीवः ।

अस्तीह लोक आकालप्रतिष्ठमनन्तजनाकुलमसंयवहारं नाम
नगरं । तत्र सर्वस्मिन्नेव नगरेऽनादिवनस्पतिनामानः कुलपुत्रकाः
प्रतिवसन्ति । तस्मिंश्चास्यैव कर्मपरिणामस्य महानरेन्द्रस्य सम्बन्धिनाव-
त्यन्ताबोधतीव्रमोहोदयनामानौ सकलकालस्यायिनौ बलाधिकृत-
महत्तमौ प्रतिवसतः । ताभ्यां चात्यन्ताबोधतीव्रमोहोदयाभ्यां तत्र

नगरे यावन्तो लोकास्ते सर्वेऽपि कर्मपरिणाममहाराजादेशेनैव सुप्ता
 द्वास्पष्टचैतन्यतया मत्ता इव कार्याकार्यविचारशून्यतया मूर्खिता
 इव परस्परं लोलौभूततया मृता इव लक्ष्यमाणविशिष्टचेष्टाविक-
 लतया निगोदाभिधानेष्वपवरकेषु प्रक्षिप्य संपिण्डताः सकलकालं
 धार्यन्ते । अत एव च ते लोका गाढसंमूढतया न किञ्चिच्चेतयन्ति
 न भाषन्ते न विशिष्टं श्रेष्ठन्ते नापि ते क्षिद्यन्ते न भिद्यन्ते न
 दह्यन्ते न प्राप्यन्ते न कुड्यन्ते न प्रतिघातमापद्यन्ते न व्यक्तां वेदना-
 मनुभवन्ति नाप्यन्यं कंचन लोकव्यवहारं कुर्वन्ति । इदमेव च
 कारणमुररौक्ष्य तन्नगरमसंयवहारमिति नाम्ना गीयते । तत्र
 नगरे संसारिजीवनामाहं वास्तव्यकुटुम्बिकोऽभूव । गतश्च तत्र वसतो
 ममानन्तः कालः ॥

अन्यदा दत्तास्थाने तीव्रमोहोदयमहत्तमे तन्त्रिकटवर्तिनि
 चात्यन्तताबोधबलाधिकृते प्रविष्टा समुद्रवीचिरिव मौक्तिकनिकर-
 वाहिनी प्रावृट्काललक्ष्मीरिव समुन्नतपयोधरा मलयमेखलेव
 चन्दनगन्धधारिणी वसन्तश्रीरिव रुचिरपत्रतिलकाभरणा तत्परि-
 णतिर्नाम प्रतीहारौ । तथा चावनितलन्यस्तजानुहस्तमस्तकया विधाय
 प्रणामं विरचितकरपुटमुकुलया विज्ञप्तं । देवैष सुगृहीतनामधेयस्य
 देवस्य कर्मपरिणामस्य सम्बन्धौ तन्त्रियोगो नाम दूतो देवदर्शन-
 मभिलषन् प्रतीहारभूमौ तिष्ठति । तदेवमवस्थिते देवः प्रमाण-
 मिति । ततो निरीक्षितं तीव्रमोहोदयेन संसंभ्रममत्यन्ताबोधवदनं ।
 स प्राह । शीघ्रं प्रवेशयतु तं भवतौ । ततो यदाज्ञापयति देव
 इत्यभिधाय प्रवेशितः प्रतीहार्या तन्त्रियोगः । तेनापि सविनय-

सुपसृत्य प्रणतो महत्तमो बलाधिकृतश्च । अभिनन्दितस्ताभ्यां ।
दापितमासनं । उपविष्टोऽसौ । कृतोचिता प्रतिपत्तिः । ततो
विमुच्यासनं बद्धा करमुकुलं कृत्वा ललाटतटे तौघमोहोदयेनोक्तं ।
अपि कुशलं देवपादानां महादेव्याः शेषपरिजनस्य च । तन्नियोगे-
नोक्तं । सुष्टु कुशलं । तौघमोहोदयेनोक्तं । अनुपहोऽयमस्माकं
यद्वचभवतः प्रेषणेनानुसृता वयं देवपादैरिति । अतः कथय यदा-
गमनप्रयोजनमिति । तन्नियोगेनोक्तं । कोऽन्यो भवन्तं विहाय
देवपादानामनुपहारः । आगमनप्रयोजनं पुनरिदं ।

अस्ति तावद्विदितैव भवतां विशेषेण माननीया प्रष्टव्या सर्व-
प्रयोजनेष्वलङ्घनीयवाक्याचिन्त्यमाहात्म्या च भगवती लोकस्थिति-
र्नाम देवपादानां महत्तमा भगिनी । तस्याश्च तुष्टैर्देवपादैः
सकलकालमेपोऽधिकारो वितीर्णः । यथास्ति तावदेपोऽस्माकं सर्वदा
परिपन्थी कथंचिदुन्मूलयितुमशक्यः सदागमः परमशुचः । ततो
ऽयमस्मद्वलमभिभूय कचिदन्तरान्तरा लब्धप्रसरतयास्मदीयभुक्तेर्नि-
स्सारयति कांश्चिन्नोकान् स्थापयति चास्माकमगम्यायां निवृत्तौ
नगर्यां । एवं च स्थिते विरलीभविष्यत्येष काष्ठेन लोकः । ततः
प्रकटीकरिष्यतास्माकमयगः । तन्न सुन्दरमेतत् । अतो भगवति
लोकस्थिते त्वयेदं विधेयं । अस्ति ममाविचलितरूपमेतदेव प्रयो-
जनमपेक्ष्य मंरचणीयमसंख्यवहारं नाम नगरं । ततो यावन्तः सदा-
गमेन मोचिताः सन्तो सदीयभुक्तेर्निर्गता निवृत्तिनगर्यां गच्छन्ति
लोकास्तावन्त एव भगवत्या तस्मादसंख्यवहारनगरादानौय सदीयशेष-
स्थानेषु प्रचारणीयाः । ततः प्रचुरलोकतया सर्वज्ञानानां सदागम-

मोचितानां न कश्चिद्दार्तामपि प्रश्रयिष्यति । यतो न भवत्यस्माकं
 क्वायाज्ञानिरिति । ततो महाप्रसाद इति कृत्वा प्रतिपन्नः सोऽधि-
 कारो लोकस्थित्या । अहं च यद्यपि देवपादोपजीवी तथापि
 विशेषतो लोकस्थितेः प्रतिबद्धः । अत एव तद्वारेण तन्नियोग इति
 प्रसिद्धोऽहं लोके । मोचिताश्च कियन्तोऽपि साम्प्रतं सदागमेन
 लोकाः । ततोऽर्घं भगवत्या लोकस्थित्या युष्मन्मूलं तावतां लोका
 नामानयनायेह प्रहित इति । एतदाकर्ण्य भवन्तः प्रमाणं ।

ततो यदाज्ञापयति भगवतीति प्रतिपन्नं तच्छासनं महत्तमेन
 वक्षाधिष्ठतेन च । ततो महत्तमेनोक्तं । भद्र तन्नियोग तावदुत्तिष्ठ
 दर्शयामो भद्रस्यासंख्यवहारनगरलोकप्रमाणं येन गतः सन् निवेद-
 यमि त्वं देवपादेभ्यः कालान्तरेऽपि येन न भवति तेषां लोकवि-
 रलीभवनचिन्ता । तन्नियोगेनोक्तं । यदाज्ञापयत्यर्थः । ततः समु-
 त्थितास्त्रयोऽपि नगरं निरीक्षितुं । दर्शिताः समुच्छ्रितकरेण
 पर्यटता तीव्रमोहोदयेनासंख्येया गोलकनामानः प्राप्तास्तास्त्रियो-
 गस्य । तन्मध्यवर्तिनश्चासंख्येया एव दर्शिता निगोदनामानोऽपव-
 रकाः । ते च विद्वद्भिः साधारणशरीराणीत्यभिधीयन्ते । तदन्तर्भू-
 ताश्च दर्शिता अनन्ता लोकाः । ततो विस्मितस्तन्नियोग उक्तो
 महत्तमेन । भद्र दृष्टं नगरप्रमाणं । स प्राह । सुष्ठु दृष्टं । ततः
 सहस्रतालमदृष्टहासेन विहस्य तीव्रमोहोदयेनोक्तं । पञ्चत विमूढतां
 सदागमस्य । स हि किल सुगृहीतनामधेयस्य देवस्य कर्मपरिणा-
 मस्य मन्वन्धिनं लोकं निर्वाहयितुमभिलषति । न जानीते वरा-
 कस्तत्प्रमाणं । तथाहि । अत्र नगरे तावदसंख्येयाः प्राप्तास्तासु

प्रत्येकमसंख्येया एवापवरकाः । तेषु चैकैकस्मिन्ननन्तलोकाः प्रतिव-
सन्ति । अनादिरूढस्यास्य सदागमस्यायं लोकनिर्वाहणारूपो यद्दः ।
तथापि तेनेयता कालेन निर्वाह्यता यावन्तोऽत्रैकस्मिन्नपवरके
लोकास्तेषामनन्तभागमात्रं निर्वाहितं । ततः केयं देवपादानां
लोकविरलीभवनचिन्ता । तन्नियोगेनोक्तं । सत्यमेतदस्यैव चायं
देवस्याप्यवष्टम्भः । विगेषतः पुनर्युगपदचनमेतदहं कथयिष्यामि ।
अन्यच्च । उक्तं भगवत्या लोकस्थित्या यथा न भवता कालत्रेपः
कार्यः । तत्संपाद्यतां शीघ्रं तदादेश इति ।

ततः स्थितावुत्सारके महत्तमवलाधिकृतौ । महत्तमेनोक्तं ।
केऽत्र प्रस्थापनायोग्या इति । अत्यन्ताबोधः प्राह । आर्यं किमत्र
यज्जनालोचितेन । ज्ञाप्यतामेष व्यतिकरो नागरलोकानां दीयतां
पटहकः क्रियतां घोषणा । यथा । देवकर्मपरिणामादेशेन कियद्भि-
रपि लोकैरितः स्थानात्तदीयग्रेष्वस्थानेषु गन्तव्यं । अतो येषामस्ति
भवतां तत्र गमनोत्साहस्ते स्वयमेव प्रवर्तन्तामिति । ततोऽनुकूल-
तथा ग्रेष्वस्थानानामुत्सङ्कलिता वयमिति च मत्वा भूयांसो लोकाः
स्वयमेव प्रवर्तिष्यन्ते । ततो विगेषतो नेयलोकमंख्यां पृष्ट्वा तत्प्रि-
योगं तेषां मध्याष्टेऽग्नभ्यं रोचिष्यन्ते तानेव तावत्संख्यान् प्रष्टेयाम
इति । महत्तमेनोक्तं । भद्रं स्वयमपि परिहितस्य भक्तिं न
जानीषे त्वं । यतोऽमीभिलोकैर्न कदाचिद्दृष्टं स्थानान्तरं अतो न
जानन्ति तत्स्वरूपमपि किं पुनस्तस्यानुकूलतां । अनादिप्रवाचेण
चात्रैव वसन्तो रतिमुपगताः सस्येते । तथानादिमन्त्रेनैव रूढ-
येदाः परस्परं नेच्छन्ति वियोगं । तथाहि । पश्यतु भद्रो येऽत्र

ल्लोका एकैकस्मिन्नपवरके वतन्ते ते ऽतिस्निग्धतयात्मनो गाढं
 सम्बन्धमुपदर्शयन्तः समकमुच्छसन्ति समकं निःश्वसन्ति समकमा-
 धारयन्ति समकं निर्धारयन्ति एकस्मिन्म्रियमाणे सर्वे म्रियन्ते
 एकस्मिञ्जीवति सर्वेऽपि जीवन्ति । तत्कथमेते स्थानान्तरगुणज्ञान-
 रहिता एवंविधप्रेमबद्धात्मानस्य स्वयमेव प्रवर्तिष्यन्ते । तस्मादपरः
 कश्चित्प्रस्थानोचितलोकपरिज्ञानोपायश्चिन्त्यतां भवतेति । ततः
 पर्याकुलीभूतो यत्नाधिकृतः किमच विधेयमिति ।

इतश्चास्ति भवितव्यता नाम मम भार्या । सा च शाटिका-
 वद्धः सुभटो वर्तते यतोऽहं नाममात्रेणैव तस्या भर्तेति प्रसिद्धः ।
 परमार्थतः पुनः सैव भगवती मदीयगृहस्य शेषलोकगृहाणां च
 सम्बन्धिनीं समस्तामपि कर्तव्यतां तग्लयति । यतः सा अचिन्त्य-
 माहात्म्यतया स्वयमभिलषितमपै घटयन्ती नापेक्षतेऽन्यसम्बन्धिनं
 पुरुषकारं सहायतया न विचारयति पुरुषानुकूलप्रतिकूलभावं न
 गणयत्यदसरं न निरूपयत्यापद्रुतं न निवार्यते सुरंगरुणापि बुद्धि-
 विभवेन न प्रतिस्खल्यते विबुधपतिनापि पराक्रमेण नोपलभ्यते
 योगिभिरपि तस्याः प्रतिविधानोपायः । अत्यन्तमसंभावनीयमप्यर्थं
 सा भगवती स्वकरतलवर्तिनमिव लीलया संपादयति । ललचयति
 च प्रत्येकं समस्तलोकानां यस्य यदा यत्र यथा यावद्यच्च प्रयोजनं
 कर्तव्यं ततस्तस्य तदा तत्र तथैव तावत्तदेव प्रयोजनं रचयन्ती न
 विभुवनेनापि निवारयितुं पार्यते । किं च । यदि शक्रचक्रवर्त्या-
 दीनामपि कथ्यते यथा भद्रिका भवतामुपरि भवितव्यतेति तत-
 स्तेऽपि तुष्यन्ति हृदये दर्शयन्ति सुखप्रसादं विस्फारयन्ति लोचने

ददति कथकाय शारितोषिकं कुर्वन्त्यात्मनि यजमानं कारयन्ति
महोत्सवं वादयन्त्यानन्ददुन्दुभिं चिन्तयन्त्यात्मनः छतकृत्यतां मन्यन्ते
सफलं जन्मेति किं पुनः श्रेयलोका इति । अथ तेषामपि-शक्र-
चक्रवर्त्यादीनां कथ्यते यथा न भद्रिका भवतामुपरि भवितव्यतेति
ततस्ते कम्पन्ते भयातिरेकेण प्रतिपद्यन्ते दीनतां कुर्वन्ति क्षणेन
कृष्णमुखं निमोलयन्ति वीक्षणे रुध्यन्ति कथकाय समध्यास्यन्ते
चिन्तया गृह्यन्ते रणरणकेन परित्यजन्ति शोकातिरेकेणेतिकर्तव्यतां
आलोचयन्ति तत्प्रसादार्थमनेकोपायान्—किं वज्रना—न लभन्ते
तस्यामनुष्ठायां मनागपि चिन्तनिर्हृतिं कथमेषापि पुनः प्रगुणी-
भविव्यतीत्युद्देगेन किं पुनः समान्यजना इति । सा पुनर्भगवती
यदात्मने रोचते तदेव विधत्ते न परं विज्ञापयन्तं विलपन्तं
प्रतिकुर्वन्तं वापेक्षते । अहमपि तद्भयोद्भान्तचित्तो यदेव सा
किञ्चित्कुर्वते यथेष्टया चेष्टया तदेव बद्ध मन्यमानस्तस्याः पतिरपि
कर्मकर इव जय देवि जय देवीति ब्रुवाणस्तिष्ठामि । अपि च ।

सा सर्वत्र छतोद्योगा सा ज्ञातभुवनोचिता ।

सा जागर्ति-प्रसुप्तेषु सा सर्वस्य निरूपिका ॥

सा केवलं जगद्यत्र विचरन्ती निराकुला ।

न कुतश्चिद्विभेत्युच्चैर्मत्तवद्गन्धहस्तिनी ॥

सा कर्मपरिणामेन महाराजेन पूजिता ।

यतोऽनुवर्तयत्येव तामेषोऽपि प्रयोजने ॥

तथान्योऽपि महात्मानः कुर्वन्ति स्वं प्रयोजनम् ।

यान्तोऽनुकूलतां तस्या यत एतदुदाहृतम् ॥

बुद्धिरुत्पद्यते यादृग् व्यवसायस्य तादृशः ।

सहायास्तादृशाश्चैव यादृशी भवितव्यता ॥

तस्यास्य मदौयगृहिष्ठा भवितव्यतायाः सम्बन्धिनमेनं गुण-
सन्दोहं जानात्येव सोऽत्यन्ताबोधो बलाधिकृतः । ततस्तस्य तदा
पर्यालोचयतश्चेतसि परिस्फुरितं । अये किमहमेवं सत्यभुपाये
चिन्तयात्मानमाकुलयामि । यतो जानात्येव सा संसारिजीवपत्नी
भवितव्यता येऽत्र प्रस्थापनोचिता लोकास्तेषां स्वरूपमिति । अतस्ता-
मेवाह्वयं पृच्छामि । ततः कथितस्त्रीप्रमोहोदयाय तेन स्वाभि-
प्रायः । सुन्दरमेतदिति वज्रमतं तस्यापि तस्या आकारणं । ततः
प्रहितः पुरुषः । समाह्वता भवितव्यता । समागता वेगेन प्रवेष्टिता
प्रतीक्षार्या । महाप्रभावेयं सर्वापि स्त्री किञ्च देवतेति विचिन्त्य
कृतं तस्याः पादपतनं वाचिकं महत्तमबलाधिकृताभ्यां । अभि-
नन्दितौ तौ तयाशीर्वादेन । दापितमासनं । उपविष्टा भवित-
व्यता । ततो बलाधिकृताभिमुखं महत्तमेन चाकिता भूलता ।
ततस्तेन कथयितुमारम्भस्तस्यै तन्त्रियोगव्यतिकरः । ततो हसितं तया ।
स प्राह । भद्रे किमेतत् । भवितव्यताह । न किञ्चित् । बलाधि-
कृतेनोक्तं । तत्किमकाण्डे हसितं । भवितव्यताह । अत एव यतो न
किञ्चिदिदं । बलाधिकृतेनोक्तं । कथं । भवितव्यताह । सत्यमत्यन्ता-
बोधोऽसि यस्त्वमेनमपि व्यतिकरं मद्यं कथयसि । कृतोद्योगाह-
मेवंविधेषु व्यतिकरेषु । लक्षयाम्यनन्तकालभाविनोऽपि सर्वव्यति-
करानहं किं पुनः साम्प्रतिकान् । अतो निष्प्रयोजनत्वान्न किञ्चिदे-
तत्त्वदौयंकथनं ममेति । अत्यन्ताबोधः प्राह । सत्यमिदं । विस्मृतं मे

तावकं माहात्म्यं । सोढव्योऽयमेको ममापराधो भवत्या । अन्यच्च ।
प्रस्थापय त्वमेव येऽथ प्रस्थापनोचिता श्लोकाः । किं नो व्यापारेण ।
भवितव्यतयोक्तं । एकस्तावदेव एव मदीयो भर्ता प्रस्थापनयोग्यः
तथान्ये च ये तज्जातीयाः । यक्षाधिष्ठितेनोक्तं । त्वमेव जानीषे
किमचोक्तेन ॥

ततो निर्गता भवितव्यता । आगता मम समीपे । कथितो
व्यतिकरः । मयोक्तं । यद्देवी जानीते । ततः समुच्चलितोऽहमन्ये
च मज्जातीयास्तस्त्रियोगाभिप्रेतसञ्ज्ञानुसारेण । उक्तौ च भवितव्यतया
महत्तमवस्थाधिष्ठितौ । यदुत मया युवाभ्यां चामीभिः सह
यातव्यं । यतो भर्तृदेवता नारीति न मोक्षव्यो मया संसारिजीवो
यतश्चास्ति युवयोरपि प्रतिजागरणीयमेकाचनिवासं नाम नगरं—
तचामीभिलोकैः प्रथमं गन्तव्यं—अतो युज्यते युवाभ्यां सहैवामीपां
तचासितुं नान्यथा । ततो यद्भवती जानातीत्यभिधाय प्रतिपन्नं
तद्वचनं महत्तमवस्थाधिष्ठिताभ्यां । प्रवृत्ताः सर्वेऽपि समागतास्तदे-
काचनिवासं नगरं ।

तच्च च नगरे महान्तः पञ्च पाटका विद्यन्ते । ततोऽहमेकं
पाटकं कराग्रेण दर्शयता तीव्रमोहोदयेनाभिहितः । भद्र संसारि-
जीव तिष्ठ त्वमथ पाटके । यतोऽयं पाटकोऽसंयवहारनगरेण
बहुतरं सुखो वर्तते ततो भविष्यत्यथ तिष्ठतो धृतिरिति ।
तथाहि । यथा तचासंयवहारनगरे गोलकाभिधानानां प्राप्तादानां
मध्यवर्तिनो ये निगोदाभिधाना अपवरकास्तेषु ये श्लोकाः प्रत्येक-
मनन्ताः संपिण्डिताः स्नेहावन्धेन प्रतिवसन्ति अत्रापि पाटके बहु-

तमा लोकास्तथैव प्रतिवसन्ति । केवलमसंख्यवहारनगरसम्बन्धिनो न केचिल्लोकव्यवहारेऽवतरन्तीति असांख्यवहारिका इत्युच्यन्ते । ते हि यदि परं धूमिव भगवत्या लोकस्थितेरादेशेन सखदेशान्यस्थानेषु गच्छन्ति, नान्यथा । एते पुनरस्य पाटकस्य सम्बन्धिनो लोकाः कुर्वन्ति लोकव्यवहारं समाचरन्ति शेषस्थानेषु गमागमं । तेन सांख्यवहारिका इत्यभिधीयन्ते । तथा, तेषामसंख्यवहारनगरसम्बन्धिनामनादिवनस्पतय इति सर्वेषामपि सामान्याभिधानं एतत्पाटकसम्बन्धिनां तु वनस्पतय इत्येतावान् विशेषः । तथा प्रत्येकचारिणोऽपि प्रामादापवरकन्यायरहिता मुत्कलचारेणात्र विद्यन्ते तेऽसंख्येया लोकाः । ततस्तिष्ठ त्वमत्र, पूर्वपरिचितनगरसमान एवायं पाटकस्तवेति । ततो मयोक्तं । यदाज्ञापयति देवः ॥

ततः स्थापितोऽहमेकस्मिन्नपवरके । शेषलोकास्तु केचिन्मदीयविधानेनैव स्थापितास्तत्रैव पाटके केचिन्मुत्कलचारेण केचित्पुनर्नीताः पाटकान्तरेष्विति । ततोऽहं तत्र साधारणशरीरनाम्नि भद्रे ऽपवरके पूर्वोक्तस्थित्यैव सुप्त इव मत्त इव मूर्च्छित, इव मृत, इवानन्त-
 लोकैः संपिण्डितैस्तैः समकमुच्छसन् समकं निःश्वसन् समकमाधारयन् समकं निर्धारयन् स्थितोऽनन्तकालमिति ॥

अन्यदा कर्मपरिणाममहाराजादेशेनैवानुमतो महत्तमबलाधिकृताभ्यां निःसारितस्ततोऽपवरकन्यायाद् भवितव्यतया धारितस्तत्रैव पाटके पुनरसंख्यकालं प्रत्येकचारितयेति ॥

इतथ पूर्वमेव कर्मपरिणाममहाराजेन परिपृच्छ्य लोकस्थितिं समालोच्य सह कालपरिणत्या ज्ञापयित्वा नियतियदृच्छादीनाम-

नुमते भवितव्यताया अपेक्ष्य विचित्राकारं लोकस्वभावमात्मीयसामर्थ्यप्रभवैः परमाणुभिर्निष्पादिताः सर्वार्थकारिण्य एकभववेद्यसंज्ञाः प्रधानगुटिकाः । समर्पिता भवितव्यतायाः । सा चाभिहिता तेन । यथा भद्रे समस्तलोकव्यापारकरणोद्यता त्वं श्रान्तासि समस्तलोकानां क्षणे क्षणे नानाविधसुखदुःखादिकार्याणि संपादयन्ती ततो गृहाणामूर्गुटिकाः । ततस्त्वया तामामेकैकस्य सत्त्वस्य जीर्णायां जीर्णायामेकैकस्यां गुटिकायामन्या दातव्या । ततः संपादयिष्यन्त्येताः स्वयमेव विविधमध्येकत्र जन्मवासके वसन्तु प्रत्येकं सत्त्वेषु तवेष्टं सर्वं प्रयोजनमिति भविष्यति ते निराकुलता । ततः प्रतिपन्नं भवितव्यतया तद्राजशासनं । विधत्ते च सकलकालं समस्तसत्त्वानां तथैव सा तं गुटिकाप्रयोगं ।

ततोऽहं यदा तत्रासंयवधारनगरेऽभूवं तदा मम जीर्णायां जीर्णायामपरां सा गुटिकां दत्तवती । केवलं सूक्ष्ममेव मे रूपमेकाकारं सर्वदा तत्प्रयोगेण विहितवती । तत्र पुनरेकाक्षनिवासनगरे समागता तीव्रमोक्षोदयात्यन्ताबोधयोः कुटूहलमिव दर्शयन्ती तेन गुटिकाप्रयोगेण ममागेकाकारं स्वरूपं प्रकटयति स्म । यतः क्षतोऽहं तत्र पाटके वर्तमानः कचिद्वसरे सूक्ष्मरूपः । तत्रापि कचित्पर्याप्तकल्पः कचिदपर्याप्तकल्पः । तथा कचिद्वसरे विहितोऽहं वादराकारः । तत्रापि कचित्पर्याप्तकल्पः कचिदपर्याप्तकल्पः । तथा वादरः सन् कचिदपवरकवर्ती कचित्प्रत्येकचारी । अत्रापि कचिदङ्कुराकारधारः कचित्कन्दरूपः कचिन्मूलभाजी कचित्पृक्चारी कचित् स्तम्भवर्ती कचिच्छाखाचरः कचित्प्रशाखागतः

कचित्प्रवालसञ्चरिणुः कचित्पत्राकारः कचित्पुष्पसंस्थः कचित्फला-
 त्मकः कचिद्वीजस्वभावः तथा कचिन्मूलवीजः कचिदयवीजः कचि-
 त्पर्ववीजः कचित् स्कन्धवीजः कचिद्वीजरुहः । कचित्समूर्द्धनजः तथा
 कचिद् वृक्षाकारः कचिद्गुल्मरूपः कचिद्वृक्षतात्मकः कचिद्वृक्षीस्वभावः
 कचिद्भूरितात्मक इति । तथारूपेण च वर्तमानं मामुपलभ्यान्यग्रा-
 मनगरसम्बन्धिनो लोकाः कस्यमानं भवितव्यतायाः समक्षमेव
 किन्दन्ति भिन्दन्ति दहन्ति पिप्सन्ति मोटयन्ति लुञ्चयन्ति
 तत्क्षुण्वन्ति दहन्ति नानाकदर्थनाभिः कदर्थयन्ति । तथापि
 भवितव्यता तत्रोपेक्षां कुरुते ॥

ततोऽतिवाहिते तथाविधदुःखैरनन्तकाले जीर्णायां पर्यवसान-
 कालदत्तायां गुटिकायां दत्ता भवितव्यतया ममान्या गुटिका ।
 तन्मभावाद्गतोऽहं द्वितीयपाटके । तत्र च पार्थिवसंज्ञया लोकाः
 प्रतिवसन्ति । ततोऽहमपि तेषां मध्ये संपन्नः पार्थिवः । विडम्बि-
 तस्तत्रापि भवितव्यतयापरापरगुटिकादानद्वारेण सूक्ष्मवाटरपर्याप्त-
 कापर्याप्तकरूपतया कृष्णनीलश्वेतपीतलोहितवर्णादिरूपतया सिक-
 तोपललवणहरितालमनःशिलाञ्जनशुद्धपृथिव्याद्याकारतया चासं-
 ख्येयं कालं । तितिक्षितानि च तत्र पाटके वसता मया भेदनद-
 लनधूर्णनखण्डनदहनादीनि दुःखानि ॥

ततः पर्यन्तगुटिकाजरणावसाने दत्ता भवितव्यतया ममान्या
 गुटिका । गतोऽहं तन्माहात्म्येन तृतीये पाटके । तत्र चाप्याभिधानाः
 कुटुम्बिनः प्रतिवसन्ति । ततो ममापि तत्र गतस्य संपन्नमायूरूपं ।
 विगोपितस्तत्राप्यहं जीर्णायां जीर्णायामपरापरां गुटिकां दत्त्वा

रूपान्तरं संपादयन्त्या भवितव्यतया असंख्येयमेव कालं । तथाहि ।
 कृतोऽहमवस्थायहिममहिकाहरतनुंशुद्धोदकाद्यनेकभेदरूपो रूपरम-
 गन्धस्पर्शभेदेन विचित्राकारस्तथा । मोढानि च तत्र पाटके वर्त-
 मानेन मया ग्रीतोष्णचारुचवाद्यनेकशस्त्रसंपाद्यानि नानादुःखानि ॥

ततस्तत्कालपर्यन्ते जीर्णायामन्यगुटिकायां दत्ता ममापरा
 गुटिका भवितव्यतया । गतोऽहं तत्तेजसा चतुर्थे पाटके ।
 तत्राप्यसंख्येयास्तेजस्कायनामानो ब्राह्मणाः प्रतिवसन्ति । ततोऽहमपि
 तेषां मध्ये भास्वरो वर्णेन उष्णः स्पर्शेन दाद्यात्मकः कायेन
 सूक्ष्मरूपः संस्थानेन संपन्नस्तेजस्कायो ब्राह्मणः । प्रवृत्ताय मम तत्र
 वसतो ज्वालाङ्गारमुर्मुरार्चिरसातशुद्धाग्निविद्युदुल्काग्निप्रभृतयो
 व्यपदेशाः । जातानि विध्यापनादितो नानादुःखानि । स्थितः
 सूक्ष्मवाद्रपर्याप्तकापर्याप्तकरूपतया विवर्तमानोऽसंख्येयं कालं ॥

दत्ता च तदन्ते ममापरा गुटिका पर्यन्तगुटिकाजरावसाने
 भवितव्यतया । गतोऽहं तदुपयोगेन पञ्चमपाटके । तत्राप्यसंख्येया
 वायवौयाभिधानाः क्षत्रियाः प्रतिवसन्ति । ततोऽहमपि तत्र गतो
 ऽनुष्णग्रीतः स्पर्शेन अलक्ष्यश्चक्षुःश्रुतां रूपेण पताकाकारः संस्थानेन
 संजातो वायवौयः क्षत्रियः । आहृतश्च तत्र वर्तमानोऽहमुत्कलि-
 कावातो मण्डलिकावातो गुञ्जावातो झञ्झावातः संवर्तकवातो
 घनवातस्तनुवातः शुद्धवात इत्यादिभिरभिधानैः । समुद्भूतानि तत्र
 मे शस्त्राभिघातनिरोधादीनि नानादुःखानि । विनाटितस्तत्रापि
 सूक्ष्मवाद्रपर्याप्तकापर्याप्तकाकारतया घूर्णमानोऽसंख्येयं कालं
 भवितव्यतया ॥

इतस्तदवसाने जाते पर्यन्तगुटिकाजरणे दत्तापरां गुटिकां पुनर्नीतोऽहं प्रथमपाटके भवितव्यतया । स्थितस्तत्र पुनरनन्तं कालं । ततः पुनरपरापरगुटिकाप्रयोगेणैव प्रापितो द्वितीयादिपाटकेषु स्थितश्चैकैकस्मिन्नसंख्येयं कालं । ततश्चानेन प्रकारेण तस्मिन्नेकाच-निवासे नगरे कारितोऽहमनन्तवाराः समस्तपाटकपर्यटनविडम्बनं तीव्रमोहोदयात्यन्ताबोधयोः समक्षं भवितव्यतया ॥

अन्यदा मनाकूपमन्नचित्तयाऽभिहितं । यथार्यपुत्र स्थितो भूयांसं कालं त्वमत्र नगरे । ततोऽपनयामि भवतः स्वानाजीर्णं नयामि भवन्तं नगरान्तरे । मयोक्तं । यदाज्ञापयति देवी । तत्र प्रयुक्ता गुटिका भवितव्यतया ॥

इतश्चास्ति विकलाचनिवासं नाम नगरं । तत्र च त्रयः प्रधानपाटका विद्यन्ते । तस्य नगरस्य परिपालकः कर्मपरिणाम-महाराजनियुक्तमार्ग एवोन्मागोपदेशो नाम महत्तमः । तस्य च माया नाम गृहिणी । ततोऽहं गुटिकामाद्यात्मेन प्राप्तत्वाच प्रथमे पाटके । तस्मिंश्च मत्तकुलकोटिलचरतिनोऽसंख्येया दिक्षुपीकाभिधानाः कुलपुत्रकाः प्रतिवसन्ति । ततोऽहमपि संप्रयत्नेषां मध्ये दिक्षुपीकः । ततोऽपगता मे मा सुप्रमत्तमूर्खितगृतरूपता । जातो मनागभियुक्तपैतन्यः । ततश्च

ततोऽहं गुटिकादानदारेणैव ततस्तया ।

तस्मिन्नुपोऽग्नौचित्ताने महापापः स्वभार्यया ॥

मुचाम्यक्तेदजमानपुरिते जठरे म्रितम् ।

मा पण्यन्ती विशाखास्तौ ततः मा परितुष्यति ॥

कदाचित्सारमेयादिदुर्गन्धिप्रणकोटरे ।
 मामन्यक्षमिजालेन संयुतं वीक्ष्य मोदते ॥
 वर्चापघमराद्येषु लोलमानं सुदुःखितम् ।
 मां दृष्ट्वा क्षमिभावेन तुष्टाभृद्भवितव्यता ॥
 जलूकाभावमापाद्य गुटिकादानतस्तथा ।
 ममेत्यं चाकरोदुःखं हसन्ती सह मायया ॥
 मां ये पश्य मदीयस्य भर्तुः सामर्थ्यमौदृशम् ।
 त्वमुन्मार्गापदेशेन भर्तात्मीयेन गर्विता ॥
 क्षुधार्ता वारणे क्षिप्तस्ततो निर्गत्य मत्पतिः ।
 निःशेषं कर्षयत्येष प्रणारिं वीर्ययोगतः ॥
 अन्यच्च त्यागसामर्थ्यं पश्य भर्तुर्ममेदृशम् ।
 यदेव रक्तसर्वस्वं ददते हस्तधारिणे ॥
 ततोऽग्रेहीतसङ्केते भद्रे भार्याविडम्बितः ।
 उपहासेन तेनाहं द्विगुणं दुःखमागतः ॥
 पुनश्च गुटिकां दत्त्वा दत्त्वा शङ्खं महोदधौ ।
 मामेया शाल्विकैश्चिह्नं रटन्तं वीक्ष्य त्वयति ॥
 तदेवं पाटके तच्च वर्तमानः स्वभार्यया ।
 अपरापररूपेण संख्यातीतं विडम्बितः ॥

अन्यदा पुनर्यथेष्टचेष्टैव प्रयुक्ता भवितव्यतया समान्यगुटिका ।
 नीतोऽहं तत्सामर्थ्येन द्वितीये पाटके । तच्च चाष्टकुलकोटिलक्ष्या-
 यिनोऽमंखेयास्त्रिकरणनामानो गृहपतयोऽधिवसन्ति । ततोऽहमपि
 तेषां मध्ये संप्रवक्षिकरणो गृहपतिः । ततश्च ।

यूकामत्कुणमक्कोटकुन्युरूपविवर्तिनम् ।
 पिपीलिकादिरूपं च कृत्वा मां भवितव्यता ॥
 पर्यटन्तं बुभुक्षाते पिथ्यमाणं च बालकैः ।
 दग्धं दृष्ट्वा तथा तोषादानन्दमवगाहते ॥
 तदेवं पाटके तत्र गुटिकादानपूर्वकम् ।
 असंख्यवाराः पापोऽहं कारितो ऽनेकरूपताम् ॥

अथान्यदा पुनर्दत्त्वा गुटिका मे ऽव[म?]हेल्लया ।
 ततोऽपि पाटके नीतस्तथैवोचितहेल्लया ॥
 कोटीलक्षाः कुक्षानां च वसन्ति नव तत्र ये ।
 असंख्यास्तेषु विद्यन्ते चतुरक्षाः कुटुम्बिनः ॥
 ततोऽहमपि संजातश्चतुरक्षः कुटुम्बिकः ।
 पतङ्गमक्षिकादंग्गष्ट्रिकाकारधारकः ॥
 मोढानि तत्र दुःखानि नानाकाराणि तिष्ठता ।
 निर्विवेकजनादिभ्यो मर्दनादिविधानतः ॥
 जीर्णं जीर्णं पुनर्दत्त्वा गुटिकामपरापराम् ।
 असंख्यरूपैस्तत्रापि पाटके नाटितस्तथा ॥
 भूयो भूयश्च तेऽप्येव पाटकेषु विवर्तनम् ।
 संख्यातीतानि वर्षाणां सहस्राणि विधापितः ॥

एवं च स्थिते

क्वचित्पर्याप्तरूपेण तथापर्याप्तरूपकः ।
 तेषु चिह्नपि पत्न्याऽहं पाटकेषु विनाटितः ॥
 अथान्यदा प्रहृष्टेन चेतसा भवितव्यता ।

ज्ञात्वा तदुचितं कालं ततः सेत्यमभाषत ॥ .
 आर्यपुत्र भवन्तं किं नयामि नगरान्तरम् ।
 विकलाचनिवासेऽत्र नगरे नास्ति ते धृतिः ॥
 मयोक्तं देवि यत्तुभ्यं रोचते तद्विधीयताम् ।
 किमत्र बडना त्वं मे प्रमाणं सर्वकर्मसु ॥
 ततो क्षीर्णां मम ज्ञात्वा गुटिकामन्तवर्तिनीम् ।
 नगरान्तरयानाय प्रयुक्ता गुटिका तथा ॥
 अथोन्मार्गापदेशस्य प्रतिजागरणे स्थितम् ।
 पञ्चाक्षपशुसंस्थानं नाभास्ति नगरं परम् ॥ .
 तत्र सार्धत्रिपञ्चाशत्कोटीलक्षप्रमाणके ।
 वसन्ति कुलसङ्घाते लोकाः पञ्चाक्षनामकाः ॥
 जलस्थलनभश्चराः स्पष्टचैतन्यसंयुताः ।
 संज्ञिनस्तेऽभिधीयन्ते गर्भजा इति वा बुधैः ॥
 ये पुनस्तत्र विद्यन्ते स्पष्टचैतन्यवर्जिताः ।
 असंज्ञिन इति ख्यातास्ते समूर्द्धनजा जनाः ॥
 ततोऽहं तेषु संजातः स्पष्टचैतन्यवर्जितः ।
 पञ्चाक्षो नान विख्यातो गुटिकायाः प्रभावतः ॥
 रटद्रुच्चैर्विना कार्यं दर्दुराकारधारकः ।
 केलिप्रियतया तत्र भार्ययाहं विनाटितः ॥

तत्र च समूर्द्धनजमध्ये

रूपैरेवमसंख्येयैर्भूमयित्वा ततस्तथा ।

विहितो गर्भजाकारधारकोऽहं महेलया ॥

ततश्च जलचरेषु वर्तमानः

गृहीतो धीवरैस्तत्र विभ्राणो मत्स्यरूपताम् ।

क्वेदपाकादिभिर्दुःखं प्रापितोऽहं सहस्रशः ॥

तथा चतुष्पदस्थलचरेषु वर्तमानस्य

शशसूकरसारङ्गरूपमाविश्वतो मन ।

व्याधैर्भिन्ना शरैर्गात्रं कृता नानाविकर्तनाः ॥

तथा भुजपरिस्पर्शःपरिस्पर्शेषु वर्तमानेन

गोधाह्निङ्कुलादीनां रूपं धारयता चिरम् ।

अन्योन्यभक्षणाद् दुःखं प्राप्तं क्षूरतया मया ॥

तथा ।

काकोलूकादिरूपाणां पक्षिणां मध्यचारिणा ।

संख्यातीतानि दुःखानि मोढानि सुचिरं मया ॥

असंख्यजनसंकीर्णं तदेवं तत्र यत्तने ।

जलस्थलनभक्षारी संजातोऽहं कुले कुले ॥

अन्यच्च । तस्मिन् पञ्चाक्षपशुसंस्थाने नगरे

सप्ताष्ट वारा रूपाणि नैरन्तर्येण कारितः ।

नीतस्ततोऽन्यस्थानेषु तदानीतः पुनस्तथा ॥

एवं च स्थिते ।

शेषेषु सर्वस्थानेषु गत्वा गत्वान्तरान्तरा ।

मया तत्र पुरेऽनन्ताः कृता रूपविडम्बनाः ॥

कालतस्तु

स्थितश्च नैरन्तर्येण परं पश्योपमचयम् ।

अहं तत्र पुरे किञ्चित्साधिकं पूर्वकोटिभिः ॥

असंज्ञिसंज्ञिरूपेण पर्याप्तिरभेदतः ।

तदेवं नगरे तत्र नानाकारैर्विडम्बितः ॥

अन्यदा कुरङ्गरूपः संपादितोऽहं भवितव्यतया । स्थितो यूथमध्ये तरलिततारं भयेन निरीक्षमाणो दृष्ट्वापि दिश उत्प्लवमानस्तद-
ग्रिखराणीतद्येतस्य पर्यटामि यावदेकेन तुल्यकुमारकेण कलध्व-
निना प्रारब्धं गीतं । ततस्तेनाक्षिप्तं मृगयूथं । परित्यक्तमुत्प्लवनं ।
निरुद्धा चेष्टा । निश्चलीकृतानि लोचनानि । निवृत्तः शेषेन्द्रिय-
व्यापारः । संजातः कर्णेन्द्रियमात्रनिमग्नोऽन्तरात्मा । ततो निष्पन्द-
मन्दौभूतं तत्तादृशं हरिणयूथमवलोक्याभ्यर्णोभूतो व्याधः । प्रगुणी-
कृतं कौदण्डं । सन्धितस्तत्र शिलीमुखः । यद्धमालीढस्थानकं ।
ईषदाकुञ्चिता कन्धरा । समालुष्टो वाणः कर्णान्तं यावत् । ततो
मुक्तेन तेनाराङ्गमे वर्तमानोऽहं निर्भिद्य पातितो भूतले ॥

अत्रान्तरे जीर्णा मे पूर्वदत्ता गुटिका । ततो जीर्णायां तस्यां
हरिणभवनिबन्धनभूतायामेकभववेद्यायां गुटिकायां दत्ता ममान्या
गुटिका भवितव्यतया । संपन्नस्तन्माहात्म्येनाहं करिवररूपः । वर्धितः
कालक्रमेण संजातो यूथाधिपतिः । ततः स्वभावसुन्दरेषु नलवनेषु
अभीष्टतमेषु सल्लकीकिसलयेषु अत्यन्तकमनौयेषु वनविभागेषु
परिकरितः करेणुकाष्टन्देन चित्तानन्दमन्दोद्दसागरमवशाहमानो
यथेष्टचेष्टया विचरामि यावदेकदाकाण्ड एव संव्रसं तत्करियूथं ।
नश्रन्ति श्वापदानि । श्रूयते वेणुस्फोटारवः । संसर्पितं धूनवितानं ।
ततः किमेतदिति निरीक्षितो मया पश्चाद्भूभागो यावन्निकटीभूतो

ज्वालामालाकुलो दवानलः । ततः प्रादुर्भूतं मे मरणभयं परित्यक्तं
 पौरुषं अङ्गीकृतं दैन्यं समाश्रितात्मभरिता व्यपगतोऽहङ्कारः
 परित्यक्तं यूथं पलायितो गृहीत्वैकां दिशं गतः स्तोकं भूभागं ।
 तत्र चामीच्चिरन्तनग्रामपट्टसम्बन्धी विशालः शुष्कोऽन्धकूपः । स
 च तटवर्तिद्वणव्यवहिततया भयाकुलतया च न ललितो मया
 धावता वेगेन । ततः प्रविष्टौ मम तत्रापपादौ । तन्निरालम्बनतया
 पर्यस्तः पश्चाद्भागः । ततः पतितोऽहमुत्तानशरीरस्तवान्धकूपे
 संचूर्णितो गात्रभारेण मूर्छितः क्षणमात्रं । क्षुब्धा कथंचिच्चेतना ।
 यावन्न चालयितुं शक्नोमि शरीरं प्रादुर्भूता च सर्वाङ्गीणा
 तीव्रवेदना ततः संजातो मे पश्चात्तापः । चिन्तितं च मया ।
 यथेदृशमेव युज्यते मादृशानां ये प्रतिपन्नमृत्युभावं चिरकालपरि-
 चितमुपकारकमापन्निमग्नमनुरक्तमात्मवर्गे परित्यज्य कृतघ्नतया
 कुचिभरितामुररीकुर्वन्तः पलायन्ते । अहो मे निर्लज्जता । मय्यपि
 किल यूथाधिपतिशब्दो रूढः । तत्किमनेनाधुना । स्वचेष्टितानुरूप-
 मेवेदं मम संपन्नं । अतो न मया मनसि खेदो विधेयः । ततो
 ऽनया भावनया प्रतिपन्नं मया मनाद् माथ्यस्थं तितित्तिता
 भवन्ती तीव्रापि वेदना । म्रितस्तदवस्थः सप्तरात्रं यावत् ॥

अत्रान्तरे तुष्टा ममोपरि भवितव्यता । ततस्तयाभिहितं ।
 साध्वार्थपुत्र माधु । शोभनस्तेऽध्यवसायः । तितित्तिता भवता परमं
 दुःखं । तुष्टाहमिदानीं भवतो ऽनेन चेष्टितेन । मयामि भवन्तं
 नगरान्तरे । मयाभिहितं । यदाज्ञापयति देवी । ततो दर्शितस्तथा
 सुन्दराकारः पुरुषः । अभिहितयायं । यथार्थपुत्र तुष्टया मयाय-

मधुना भवतः सहायो निरूपितः पुण्योदयो नामं पुरुषः ।
तदनेन सह भवता गन्तव्यं । मयाभिहितं । यदाज्ञापयति
देवी । अत्रान्तरे जीर्णा मे पूर्वदत्ता गुटिका । ततः प्रयुक्तान्या
गुटिका भवितव्यतया । अभिहितं च तथा । यथार्थपुत्र तव
गतस्यायं पुण्योदयस्ते प्रच्छन्नरूपः सहोदरः सहचरश्च भवि-
ष्यतीति ॥

एवं च वदति संसारिजीवे भव्यपुरुषः प्रज्ञाविशालायाः
कर्णाभरणं स्त्रिलेदमाह । यथास्व कोऽयं पुरुषः किं वानेन
कथयितुमारब्धं कानि चामूनि असंख्यवहारादीनि नगराणि का
चेयं गुटिका कैकैकवासके प्रयुक्ता सती नानाविधरूपाणि कारयति
विविधसुखदुःखादिकार्याणि दर्शयति कथं वा पुरुषस्येयन्नं काल-
मेकस्यावस्थितिः कथं चासंभावनीयानि मनुष्यस्य सतः क्षमिपिपी-
लिकारूपाणि जायेरन् । तदिदं सकलमपूर्वालजालकल्पमस्य
तत्स्वरस्य चरितं मम प्रतिभासते । तत्कथयाम्बिके कोऽस्य भावार्थ
इति । प्रज्ञाविशालयोक्तं । वत्स यदस्येदानौत्तनं विशेषरूपमुपलभ्यते
तस्मानेन कथितं । किं तर्हि सामान्यरूपेण संसारिजीवनाभायं
पुरुषः । अतस्तदेवानेनात्माभिधानमाख्यातमनेन चात्मचरितं सर्व-
मिदं घटमानकमेव निवेदयितुं प्रकान्तं । तथाहि । असंख्यवहा-
रिकजीवराशिरचासंख्यवहारनगरं । एकेन्द्रियजातयः पञ्चापि
पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिरूपाः । तेषां स्थानं एकाचनिवासं ।
विकलेन्द्रियाणां द्वीन्द्रियत्रौन्द्रियचतुरिन्द्रियलक्षणानां स्थानं विक-
लाचनिवासं । पञ्चेन्द्रियतिरयां निलयः पञ्चाक्षपशुसंस्थानं । एक-

जन्मप्रयोगं कर्मप्रकृतिजालमेकभववेद्या गुटिकेत्युच्यते । तदुदयेन
 भवन्त्येव नानाविधरूपाणि संपद्यन्त एव विविधसुखदुःखानि
 कार्याणि । अजरामरस्यायं पुरुषः । ततो युक्तमेवास्यानन्तमपि
 कालमवस्थानं । संसारिजीवस्य चात्र भवन्त्येव कृमिपिपीलिकादि-
 रूपाणि । किमचाश्चर्यं । अथवा सुग्धबुद्धिरद्यापि वत्सो न जानीते
 यदस्य स्वरूपं । वत्स न संभवत्येव भुवनोदरे तत्संविधानकं यदस्य
 संसारिजीवस्य सम्बन्धिनि चरिते नावतरति । तद्वत्स निवेदयतु
 तावदेव सर्वं यथावृत्तं । पश्चात्तवाहमस्य भावार्थं निराकुला
 कथयिष्यामि । भव्यपुरुषेणोक्तं । यदाज्ञापयत्यमेति ॥

उत्पत्तिस्तावदस्यां भवति नियमतो वर्यमानुष्यभूमौ
 भव्यस्य प्राणभाजः समयपरिणतेः कर्मणश्च प्रभावात् ।
 एतच्चाख्यातमत्र प्रथममनु ततस्तस्य बोधार्थमित्यं
 प्रक्रान्तोऽयं समस्तः कथयितुमनुलो जीवसंसारचारः ॥

स च सदागमवाक्यमपेक्ष्य भो
 जडजनाय च तेन निवेद्यते ।
 बुधजनेन विचारपरायण-
 स्तदनु भव्यजनः प्रतिबुध्यते ॥

प्रस्तावेऽपि निवेदितं तदनुल्लं संसारविस्फूर्जितं
 धन्यानामिदमाकलय्य विरतिः संसारतो जायते ।

येषां त्वेष भवो विमूढमनसां भोः सुन्दरो भासते ।
ते नूनं पशवो न सन्ति मनुजाः कार्येण मन्यामहे ॥

इत्युपमितभवप्रपञ्चायां कथायां संसारि-
जीवचरिते तिर्यग्गतिवर्णनो नाम
द्वितीयः प्रस्तावः ॥ २ ॥

तृतीयः प्रस्तावः ।

भवप्रपञ्चस्तिर्य्यु वर्तमानस्य देहिनः ।

एष प्रोक्तो मनुष्यत्वे यत्स्यात्तदधुनोच्यते ॥

संसारिजीव उवाच । ततोऽहं भद्रेऽगृहीतसङ्केते समाखादि-
तैकभववेद्यगुटिकः प्रवृत्तो गन्तुं । इतश्चास्त्यस्यामेव मनुजगतौ
नगर्यां भरताभिधानः पाटकः । तस्य च विशेषकभूतमस्ति
जयस्थलं नाम नगरं । तत्र च महानृपतिगुणसम्पदालिङ्गितमूर्तिः
पद्मो नाम राजा । तस्य च रतिरिव मकरकेतनस्य नन्दा नाम
प्रधानदेवी । ततोऽहं तस्याः कुचौ प्रवेगितो भवितव्यतया ।
स्थितस्तत्रोचितकालं । निर्गतः सह पुण्योदयेन । दृष्टो नन्दया ।
संपन्नस्तस्याः पुत्रं मम जात इत्यभिमानः । निवेदितः प्रमोद-
कुम्भाभिधानेन दासदारकेण नरपतये । प्रादुर्भूतः सुतो म इति
समुत्पन्नस्तस्याप्यनुग्रहः । हर्षविशेषादुल्लसितो गात्रेषु पुलकोद्भेदः ।
दापितं निवेदकदारकाय पारितोषिकं । समादिष्टो मञ्जन्ममहो-
त्सवः । ततो दीयन्ते महादानानि मुच्यन्ते बन्धनानि पूज्यन्ते
नगरदेवताः क्रियन्ते हृष्टद्वारशोभाः शोध्यन्ते राजमार्गाः आह्वयन्त
आनन्दभेद्यः आगच्छन्ति विशेषोज्ज्वलनेपथ्या राजकुले नागरक-
लोकाः विधीयन्ते तदुपचाराः प्रयुज्यन्ते ममाचाराः आस्फाल्यन्ते
तूर्यमहाताः गीयन्ते धवलमङ्गलानि नृत्यन्ति ललनालोकाः सह
कक्षुक्किवामनकुम्भादिभिर्नरेन्द्रवृन्देनेति । ततश्चैवं वृत्ते जन्ममहा-

नन्दे ऽतिक्रान्ते मासे तिरोधाय संमारिजीव इत्यभिधानं प्रतिष्ठितं
मे नन्दिवर्धन इति नाम । जातो ममाप्यहमनयोः पुत्र इत्यभि-
मानः । ततो जनयस्मानन्दं जननीजनकयोः पञ्चभिधां चोभिर्ललितः
संपन्नोऽर्धं शिवार्पिकः ।

मम चामन्यवहारनगरादारभ्य सकलं कालं दिविधः परिकरो
ऽनुवर्तते । तद्यथा । अन्तरङ्गो बहिरङ्गश्च । तच्चान्तरङ्गपरिकरमध्ये
ऽस्ति ममाविवेकिता नाम तादृणजातीया धात्री । मापि प्रसूता
मज्जन्मदिने । जातो दारकः । प्रतिष्ठितं तस्य माम वैश्वानर इति ।
स चादित एवारभ्यानभिव्यक्तरूपतयामीदेव । केवलमधुनाभिव्यक्त-
रूपः संपन्नः । ततो मयामौ धारयन् वैरकलहाभिधानौ विषम-
विस्तीर्णौ चरणौ दधानः परिष्कृतकठिनहृस्ते ईर्याम्नेयाभिधाने
जठे समुदहन्ननुग्रथानुपशमनामानौ विषमप्रतिष्ठितावूरू विभ्राणः
पैशुन्यसंज्ञकमेकपाशोन्नतं कटीतटं दर्शयन् परममोहदृढनामकं
वक्रविषमं लम्बमुदरं कलितोऽन्तस्तापनामकेनातिमद्धटेनोरःस्थलेन
युक्तः चारमत्सरसंज्ञाभ्यां विषमपरिहृस्त्राभ्यां बाहुभ्यां विराजमानः
क्रूरतारूपया वक्रया सुदीर्घया च शिरोधरया विडम्ब्यमानो
ऽसम्भभाषणादिरूपैर्विजितदन्तच्छदैर्विरलविरलैर्महद्भिर्दृग्गनैर्विगोप-
मानद्यण्डवासहनत्वनामकाभ्यां शृण्विरमाचरूपकाभ्यां कर्णाभ्यामुप-
हास्यस्थानं तामसभावसंज्ञया स्थानमात्रेण लक्ष्यमाणयातिचिपिटया
नामिकया विभ्रद्भासुरतां रौद्रत्वनृशंसलसंज्ञाभ्यामतिरक्ततया
गुञ्जार्धसन्निभाभ्यां वर्तुलाभ्यां लोचनाभ्यां विनाश्यामानोऽनार्याचरण-
संज्ञकेन महता चिकोणेन शिरसा यथार्थीकुर्वाणो वैश्वानरतां

परोपतापसंज्ञकेनातिपिङ्गलतया ज्वालाकलापकल्पेन केशभारेण
दृष्टो वैश्वानरो ब्राह्मणदारक इति ।

ततोऽनादिपरिचयादाविर्भूतो मम तस्योपरि रुहः । गृहीतो
मित्रबुद्ध्या । न लक्षिता परमार्थशत्रुभृतता । अविवेकितापुत्रो
ऽयमिति संपन्नास्योपरि गाढमन्तरङ्गपरिजनतया हितकारी ममा-
यमिति बुद्धिः । ततो लक्षितस्तेन मदीयो भावः । अये करोत्येष
ममोपरि राजपुत्रः प्रीतिं । तदेनमुपसर्पामि । ततः समागतो
निकटे । समालिङ्गितोऽहं । दर्शितः स्नेहभावः । प्रकूटश्चावयोः
प्रणयः । लग्ना मैत्री । ततो यत्र यत्र कचिदहं संचरामि गृहे
बहिष्य तत्र तत्र न मामसौ चणमपि सुस्रतीति । ततो रुहः
स्वचित्तमध्ये ममोपरि पुण्योदयो वैश्वानरेण सह मैत्रीकरणेन ।
चिन्तितं च तेन । अये मम रिपुरेष वैश्वानरः । तथाप्येवम-
विशेषज्ञोऽयं नन्दिवर्धनो येन मामनुरक्तमवधीर्यानेन समस्तदोष-
राशिहूपेणात्मनोऽपि परमार्थवैरिणा सह मैत्रीं करोति । अथवा
किमचाक्षयं । न लक्ष्यन्त्येव मूढाः पापमित्रस्वरूपं नावबुध्यन्ते
तत्सङ्गतेर्दुरन्ततां न बद्ध मन्यन्ते तत्सङ्गनिवारकं सदुपदेष्टारं
परित्यजन्ति तत्कृते सन्मित्राणि प्रतिपद्यन्ते तद्दशेन कुमार्गं । ते
हि यदि परं धावन्तोऽन्धा इव कुद्यादौ गाढं स्फोटलाभेन पाप-
मित्रसङ्गाच्चिवर्तन्ते न परोपदेशेनेति । मूढस्यायं नन्दिवर्धनकुमारो
योऽनेनापि सह साङ्गत्यं विधत्ते । तत्किं ममानेन निवारितेन ।
निर्दिष्टस्याहमस्य भवितव्यतया सहचरत्वेनावर्जितस्याहमनेन करि-
रूपतायां वर्तमानेन वेदनाममुद्घातेऽपि निश्चलतया माध्यम्यभावनया ।

तस्मादेव नन्दिवर्धनकुमारः 'पापमित्रसङ्गतिपरोऽपि नाकाण्ड एव मम तावन्मोक्तुं युक्त इति । पर्यालोच्यासौ पुण्योदयो रष्टोऽपि मम पार्श्वे प्रच्छन्नरूपतया तदा तिष्ठत्येव ।

जाताश्चान्येऽपि बहिरङ्गा मम बहवो वयस्याः । ततस्तैः सार्धमनेकक्रीडाभिः क्रीडन्नहं प्रवर्धितुं प्रवृत्तः । प्रसुप्ते च क्रीडने मत्तो महत्तरा अपि डिम्भाः प्रधानकुलजा अपि पराक्रमवन्तोऽपि मां वैश्वानराधिष्ठितमवलोक्य भयेन कम्पन्ते गच्छन्ति च मम प्रणतिं कुर्वन्ति चाटुकर्माणि प्रतिपद्यन्ते पदातिभावं धावन्ति पुरतो न प्रतिकूलयन्ति मदचनं किं वज्रना लिखितादपि मत्तो विभ्य-
तौति । तस्य च सर्वस्यापि व्यतिकरस्याचिन्त्यमाहाव्यतया प्रच्छन्न-
रूपोऽपि पुण्योदयः कारणं । मम तु महामोहवशात्तदा चेतसि परिस्फुरितं । यदुत यदेते वृहत्तमा अपि डिम्भा समैवं कुर्वाणा वर्तन्ते सोऽयमस्य वरमित्रस्य वैश्वानरस्य गुणः । यतोऽयं सन्निहितः सन्नात्मौयसामर्थ्येन वर्धयति मम तेजस्वितां करोत्युत्साहं प्रोज्ज्वल-
यति बलं संपादयत्योजः स्थिरीकरोति मनः जनयति धीरतां विधत्ते श्रौण्डीरतां किं वज्रना समस्तपुरुषगुणैर्मानिष योजयति । ततोऽनया भावनया संजातो वल्लभतरो मे वैश्वानरः ॥

ततः संजातोऽहमष्टवर्षिकः । समुत्पन्ना पद्मनृपतेश्विन्ता ।
प्राज्ञतामधुना कुमारः कला इति । ततो निरूपितः प्रशस्तदि-
वसः । समाहृतः प्रधानः कलाचार्यः । पूजितोऽसौ विधिना ।
कृतमुचितकरणीयं । समर्पितोऽहं तस्य पित्रा महतादरेणेति ।
समर्पिताश्च मदीयभ्रातरोऽन्येऽपि बहवो राजदारकाः प्रागेव तस्य

कलाचार्यस्य । ततस्तैः सार्धमहं प्रवृत्तः कलाग्रहणं कर्तुं । ततः
 संपूर्णतया सर्वोपकरणानां गुरुतया तातोत्साहनस्य हिततया
 कलाचार्यस्य निश्चिन्ततया कुमारभावस्य सन्निहिततया पुण्योदय-
 स्योत्कटतया चयोपग्रमस्थानुकूलतया तदा भवितव्यताया अनन्य-
 हृदयतया मथा गृहीतप्रायः स्वल्पकालेनैव सकलोऽपि कलाकलापः ।
 केवलमतिवृत्तमतया सदा सन्निहितोऽसौ वैश्वानरः सन्निमित्तम-
 निमित्तं वा करोति मम समालिङ्गनं । ततस्तेन समालिङ्गितोऽहं
 न स्मरामि गुरुरूपदेशं न गणयामि कुलकलङ्कं न विभेमि तात-
 मनःखेदस्य न लज्जयामि परमार्थं न जानाम्यात्मनोऽन्तस्तापं न
 वेद्मि कलाभ्यासनिरर्थकत्वं किं तु तमेव वैश्वानरमेकं प्रियं कृत्वा
 तदुपदेशेन गलत्स्वेदविन्दू रक्तीकृतजोचनो भुग्मभ्युत्तिः करोमि
 समस्तदारकैः सह कलहं विदधामि सर्वेषां मर्मोद्घटनं उच्चारया-
 म्यसम्भवचनानि न च मे तेषां मध्यस्थमपि वचनं ताडयामि प्रत्येकं
 ययामन्निहितेन फलकादिना । ततस्ते सर्वेऽपि वैश्वानरालिङ्गितं
 मामवलोक्य भयेन चक्षुमानमाः सन्तो वदन्यनुकूलं कुर्वन्ति चाटूनि
 श्राधयन्ति मां पादपतनैः किं वञ्चना मदीयगन्धेनापि ते
 वीर्यवन्तोऽपि राजदारका नागदमनीहतप्रतापा इव विषधरा न
 स्वतन्त्रं चेष्टन्ते । ततस्ते ममुद्दिग्धाः कम्पमाना मन्थनागारगता इव
 महादुःखेन जननीजनकानुरोधेन कलाग्रहणं कुर्वन्तः कालं नयन्ति ।
 न कथयन्ति तं व्यतिकरं कलाचार्याय मा भूत्सर्वेषां प्रलय इति
 भावनया । तथापि नित्यमन्निहितत्वात्प्रत्येव तन्मामकं चेष्टितं
 सकलं कलाचार्यः केवलं दारकेषु दृष्टविपाकतया भयेन चक्षुःश्रद्धा

ऽसावपि न मम संमुखमपि शिष्यार्थं निरीक्षते । यदि पुनरन्य-
थपदेशेनापि मां प्रत्येष किञ्चिद् ब्रूयान्ततोऽहमेनमपि कलाचार्य-
माक्रोशामि ताडयामि च । ततोऽसावपि मम राजदारकवदन्ते ।
ततो महामोहदोषेण मया चिन्तितं । अहो मे वरमिच्छ
माहात्म्यातिशयः अहो हितकारिता अहो कौशलं अहो वत्सलता
अहो स्थिरानुरागः यदेष समालिङ्गनद्वारेण मम सर्वीर्यतां संपाद्य
मामेवं सर्वत्राप्रतिहताङ्गं जनयति न च मां क्षणमपि मुञ्चतीति ।
तदेष मे परमो बन्धुरेष मे परमं शरीरमेष मे सर्वस्वमेष मे
जीवितमेष एव मे परं तत्त्वमिति । अनेन रक्षितः पुरुषोऽकिं-
चित्करतया दृष्टपुरुषान्न विगच्छते । तत्सर्वविधभावनया संजातो
मम वैश्वानरस्योपरि स्थिरतरानुरागः ॥

अन्यदा रक्षसि प्रवृत्ते तेन सह विश्रम्भजस्ये मयाभिहितं ।
वरमिच्छ किमनेन वज्रना जल्पितेन । युष्मदायत्ता मम प्राणाः ।
तदेते भवता यथेष्टं नियोजनीया इति । ततश्चिन्तितं वैश्वानरेण ।
अये सफलो मे परिश्रमो यदेष मम वशवर्ती वर्तते । दृष्टान्तो
ऽनेनैवं वदता निर्भरोऽनुरागः । अनुरक्ताश्च प्राणिनः समाकर्णयन्ति
वचनं गच्छन्ति निर्विकल्पं प्रवर्तन्ते तत्र भावेन संपादयन्ति
क्रियया । तदिदमत्र प्राप्तकालमिति विचिन्त्य तेनाभिहितं ।
कुमार एवमेतत्कः खल्वच सन्देहः । यच्च गृह्योत्पद्यमद्वावानामपि
मादृशां पुरतः कुमारोऽप्येवं मन्त्रयति महाप्रसादोऽच कारणं ।
य हि हृषीकृष्णोऽज्ञातार्थमपि वाक्यं यत्नाद्वाणयति । तत्किमनेन ।
करोमि कुमारस्नाहमक्षयान् प्राणान् । एष एवमेतन्निर्भयः ।

मयाभिहितं । कथं । तेनोक्तं । जानाम्यहं किञ्चिद्रसायनं । मया-
भिहितं । करोतु वरवयस्यः । तेनोक्तं । यदाज्ञापयति कुमारः ।
ततः कृतानि तेन क्रूरचित्ताभिधानानि वटकानि । समुपनीतानि
मे रहसि वर्तमानस्य । अभिहितस्त्राहं । कुमार एतानि मदीय-
सामर्थ्यप्रभवाणि वर्तन्ते वटकानि । कुर्वन्त्युपयुज्यमानानि वीर्यो-
त्कर्षसंपादनेन पुरुषस्य सर्वं यथेष्टं दीर्घतरं चायुष्कम् । तस्माद्
गृह्णाण त्वमेतानि ।

अत्रान्तरे लघुध्वनिना कचान्तरस्थितेन केनाप्यभिहितं ।
भविव्यति तवाभिमतं स्थाने कोऽपि सन्देहः । न श्रुतं तन्मया ।
श्रुतं वैश्वानरेण । ततः संपत्स्यते मम समीहितं । यास्यत्येष
वटकोपयोगेन महानरके । भविव्यति तत्र गतस्यास्य दीर्घमा-
युष्कं । कथमन्यथैवंविधः शब्दः । महानरक एव समाभिमतं
स्थानमिति भावनया तुष्टोऽसौ चित्तेन ।

मयामिहितं । किं न संपद्यते मे भवादृशि वरमिच्छेऽनुकृच्छे ।
तदाकर्ण्य द्विगुणतरं परितुष्टोऽसौ । समर्पितानि वटकानि ।
गृहीतामि मया । अभिहितं च तेन । कुमारायमपरो मम
प्रसादो विधेयः कुमारेण यदुत मयावमरे संज्ञितेन निर्विकल्प-
मेतेषां मथादेकं वटकं भक्षितव्यं कुमारेणेति । मयाभिहितं ।
किमच प्रार्थनया । निवेदित एवायमात्मा वरमिच्छ । वैश्वानरे-
णभिहितं । महाप्रसादोऽनुगृहीतोऽहं कुमारेणेति ॥

इतय तातेन सर्वत्र विश्वमनीयो नियुक्तो राजवत्सभो दारकः ।
यदुत चरे विदुर समादिष्टो मया कुमारः । ययामन्यमनस्वेन

भवता कलाग्रहणं विधेयं । अहमपि न द्रष्टव्योऽहमेव भवन्तमा-
गत्य द्रष्टव्यामि । तदेवं स्थिते मम राज्यकार्यव्याकुलतया कदा-
चित्तत्समीपे गमनं न संपद्यते । ततो भवता प्रतिदिनं कुमारग-
रौरवार्ता मम संपादनौघा । विदुरेषोक्तं । यदाज्ञापयति देवः ।
ततः संपादयता तेन तद्राजग्रासनं ललितः स सर्वोऽपि मदीयो
राजदारककलाचार्यकदर्थनव्यतिकरः । तथापि मनःक्षतिभयेन
कियन्तमपि काष्ठं न कथितोऽसौ ताताय । अतिभरमवलोक्य
निवेदितोऽन्यदा । ततश्चिन्तितं तातेन । नैष विदुरस्तावदसत्यं
भाषते । न चापि कुमारः प्रायेणैवंविधमाचरति । तत्किमत्र तत्त्वं
भविष्यतीति न जानीमहे । यदि च कलाचार्यस्यापि कदर्थनं
विधत्ते कुमारो निव्यस्रं ततः कलाग्रहणप्रयोजनं । इति चिन्तया
समुद्दिष्टो ऽभूत्तातश्चिन्तेन । पुनश्चिन्तितमनेन । इदमत्र प्राप्त-
काष्ठं । पृच्छामि तावत्कलाचार्यमेव । यथावस्थितं ततो निश्चित्य
वृत्तान्तं तन्निवारणोपाये यत्नं करिष्यामि । ततः प्रेषितस्तदाका-
रणाय सयुक्तमानं विदुरः । समागतः कलाचार्यः । अभ्युत्थित-
स्तातेन दापितमासनं विहिता परिचर्या । ततस्तदनुज्ञातविष्टरोप-
विष्टेन तातेनाभिहितं । आर्यं बुद्धिमगुद्र अपि समुत्सर्पति कला-
ग्रहणं कुमाराणां । तेनाभिहितं । देव वाढमुत्सर्पति युगादनु-
भावेन । तातेनाभिहितं । किं परिणताः काश्चिन्नन्दिबर्धनकुमारस्य
कल्पाः । कलाचार्येणाभिहितं । सुष्टु परिणताः । देव निव्यस्र
एव कलासु मन्दिवर्धनकुमारः । तथाहि । स्त्रीहतमनेन ममस्तं
क्षिपिज्ञानं । स्वयं दृष्टमिव गणितं । उत्पादितामिवात्मना

बुद्धिसमुद्रेक्षोक्तं । देव सत्यमेव सर्वमिदं यदावेदितं वेदकेन
 तथाहि । वयमपि कुमारस्य पापमित्रसम्बन्धवारणे गाढमुद्युक्ताः
 सकलकाष्ठमास्त्रहे । चिन्तितं चास्माभिः । यद्ययं कुमारोऽनेन
 वैश्वानरपापमित्रेण वियुज्येत ततः सत्यं नन्दिवर्धनः स्यात् । केवल-
 मीदृशं कथंचिदनयोर्गाढनिरूढं प्रेम येन न शक्यतेऽधुना कुमारो
 ऽनर्थभीरुतया वियोजनं विधातुमिति । अतोऽशक्यानुष्ठानरूपं
 कुमारस्य वैश्वानरेण सह मैत्रीवारणमिति मन्यामहे । तातेनाभि-
 हितं । आर्य कः पुनरत्रोपायो भविष्यति । बुद्धिसमुद्रेक्षोक्तं ।
 अतिगहनमेतद्वयमपि न जानीमः । विदुरेणाभिहितं । देव
 श्रूयतेऽत्र कश्चिदतीतानागतवर्तमानपदार्थवेदी समागतो जिन-
 मतज्ञो नाम सिद्धपुत्रो महानैमित्तिकः । स कदाचिदत्रोपायं
 लक्षयति । तातेनाभिहितं । साध्वभिहितं भद्र साधु शीघ्रं समा-
 ह्वयतां स भवता । विदुरेणाभिहितं । यदाज्ञापयति देव इति ।

निर्गतो विदुरः समागतो नैमित्तिकेन सह श्लोकवेलकथा ।
 दृष्टो नैमित्तिकस्तातेन । तुष्टचेतसा दापितमासनं हतमुचितकर-
 णीयं कथितो व्यतिकरः । ततो बुद्धिनाडीसञ्चारेण निरूप्य
 तेनाभिहितं । महाराज न विद्यतेऽत्रान्यः कश्चिदुपायः । एक एवात्र
 परमुपायो विद्यते दुर्लभस्यासौ प्रायेण । तातेनाभिहितं । कीदृशः
 स इति कथयन्त्यार्यः । जिनमतज्ञेनाभिहितं । महाराजाकर्ण्य ।

अस्ति रहितं सर्वोपद्रवैर्भिवासस्थानं समस्तगुणानां कारणं
 कल्याणपरम्पराया दुर्लभं मन्दभागधेयैश्चित्तसौन्दर्यं नाम नगरं ।
 तथाहि ।

वसतां तत्र लोकानां नगरे पुण्यकर्मणाम् ।
 रागादिचरटाः सर्वे जायन्ते नैव बाधकाः ॥
 यतश्च क्षुत्पिपासाया बाधन्ते तत्र नो जनम् ।
 ततस्तदुच्यते धीरैः सर्वोपद्रववर्जितम् ॥
 ज्ञानादिभाजनं लोकस्तद्वशेनैव जायते ।
 कलाकलापकौशल्यं न ततोऽन्यत्र विद्यते ॥
 भवन्त्यौदार्यगाम्भीर्यधैर्यवीर्यादयो गुणाः ।
 वसतां तत्र तत्सर्वगुणस्थानमतो मतम् ॥
 यतश्च वसतां तत्र धन्यानां संप्रवर्तते ।
 उत्तरोत्तरभावेन विशिष्टा सुखपद्धतिः ॥
 न च संपद्यते तस्याः प्रतिपातः कदाचन ।
 कल्याणपद्धतेर्हैतुरतस्तन्नगरं मतम् ॥
 सर्वोपद्रवनिर्मुक्तं समस्तगुणभूषितम् ।
 कल्याणपद्धतेर्हैतुर्यत एव च तत्पुरम् ॥
 अत एव सदानन्दं तत्सपुण्यैर्निषेवितम् ।
 नगरं चित्तसौन्दर्यं मन्दभाग्यैः सुदुर्लभम् ॥

तत्र च नगरेऽस्ति हितकारी सर्वलोकानां हृतोद्योगो दुष्ट-
 निग्रहे दक्षावधानः शिष्टपरिपालने परिपूर्णः कोशदण्डसमुदयेन
 शुभपरिणामो नाम राजा ।

यतोऽसौ सर्वलोकानां चित्तमन्तापवारकः ।
 तथा सम्पर्कमात्रेण महानन्दविधायकः ॥
 सद्नुष्ठानमार्गोऽपि जन्तूनां स प्रवर्तकः ।

व्याकरणं । क्षेत्रीभूतमस्य ज्योतिषं । सात्मीभूतमष्टाङ्गं महानि-
 मित्तं । व्याख्यातमन्येभ्यश्चन्दोऽनेन । अभ्यस्तं नृत्तं । शिचितं
 गेयं । प्रणयिनीवास्य हस्तिशिल्पा । वयस्य इव धनुर्वदः । मित्र-
 मिव वैद्यकं । निर्देशकारीव धातुवादः । अनुचराणीव नरसच-
 णादीनि आधेयविक्रयाणि पचच्छेद्यादीनि । किं वज्रना । नास्ति
 सा काचित्कला या कुमारमासाद्य न प्राप्ता परां काष्ठामिति ।
 ततः प्रादुर्भवदानन्दोदकपरिपूरितनयनयुगलेनाभिहितं तातेन ।
 आर्य एवमेतत् किमत्राश्चर्यं । किं वार्यं हृतोद्योगे न संपद्यते
 कुमारस्य । धन्यः कुमारो यस्य युष्मादृशा गरवः । बुद्धिसमुद्रेणोक्तं ।
 देव सा मैवमादिश । केऽत्र वयं । युष्मदनुभावोऽयं । तातेना-
 भिहितं । आर्य किमनेनोपचारवचसा । युष्मत्प्रसादेनैवास्मादानन्द-
 सन्दर्भदायिकां संप्राप्तः कुमारः सकलगुणभाजनतां । बुद्धिसमुद्रे-
 णोक्तं । यद्येवं ततो देवकर्तव्येषु नियुक्तैरनुचरैर्न वञ्चनीयाः स्वामिन
 इति पर्यालोचनया किञ्चिद्देवं विज्ञपयितुमिच्छामि । तच्च युक्त-
 मयुक्तं वा चन्तुमर्हति देवः । यतो यथार्थं मनोहरं च दुर्लभं वचनं ।
 तातेनाभिहितं । वदत्वार्यः । यथावस्थितवचने कोऽवसरोऽक्षमायाः ।
 बुद्धिसमुद्रेणोक्तं । यद्येवं ततो यदादिष्टं देवेन यथा सकलगुण-
 भाजनतां संप्राप्तः कुमार इति तथैव स्वाभाविकं कुमारस्य स्वरूपं
 प्रतीत्य नास्त्वत्र सन्देहः । किं तु सकलमपि कुमारस्य गुणसन्दोहं
 कलङ्केनेव शशधरं कण्टकेनेव तामरसं कार्पण्येनेव वित्तनिचयं
 नैर्लज्ज्येनेव स्त्रीजनं भीरुत्वेनेव पुरुषवर्गे परोपतापेनेव धर्म
 वैशानरसम्पर्केण दूषितमहमवगच्छामि । यतः सकलस्यापि कला-

कलापकौशलस्य प्रथमोऽन्तर्द्वारणं । एष तु वैश्वानरः पापमिश्रतया
सन्निहितः सन्नात्मीयसामर्थ्येन तं प्रथमं कुमारस्य नाशयति ।
कुमारस्तु महामोहवशात्परमार्थवैरिणमप्येनं वैश्वानरं परमोप-
कारिणमाकलयति । तदनेनेदृशेन पापमिवेण यस्य प्रतिहतं ज्ञानमारं
प्रथमावृत्तं कुमारस्य तस्य निष्कलो गुणप्राग्भार इति ।

ततस्तदाकर्ण्य तातो वज्राहत इव गृहीतो महादुःखेन । तत-
स्तातेनाभिहितं । भद्र वेदक परित्यजेदं चन्दनरममेकग्रीतलं
ताम्रवृत्तं न मामेष सहिष्ठापो याधते । गच्छ समाकृत्य कुमारं
येनापनयामि तस्य पापमिवसंमर्गवारणेन दुःमहमात्मानोऽन्तस्ताप-
मिति । ततो विमुच्य ताम्रवृत्तं चित्तिनिहितजानुकरमस्तकेन
वेदकेनाभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । किं तु महाप्रयोजनम-
पेक्ष्य भविष्याम्यहमस्यापितमहत्तमः । ततो न तत्र देवेन कोपः
करणीयः । तातेनाभिहितं । भद्र हितभाषिणि कः कोपावसरः ।
यदतु विवक्षितं भद्रः । वेदकेनाभिहितं । देव यद्येवं ततः कुमार-
परिषयादेवावधारितमिदं मया । यदुतायं वैश्वानरोऽन्तरद्भूतः
कुमारस्य वयस्यो न श्रव्योऽधुना केनाप्यपमारयितुं । गृहीतः
कुमारेणात्यर्थं हितयन्मुमुक्षा । न शक्नोति तद्विरहे क्षणमप्यामृतं
कुमारः । यतो न लभते धृतिं गृह्यते रणरणकेन मन्यते यणतुष्टमनेन
रक्षितमात्मानं । ततो यद्यप्ययं कुमारो वैश्वानरसंमर्गत्यागं प्रति
किंचिदुच्यते ततोऽहमेवं तर्कयामि महान्तमुदेगं कुर्यात् आत्मघाता-
दिकं वा विदधात् अन्यदा किंचिदकाण्डविद्वरादिकमनर्पान्तरं
मंशादपेदिति । यतो माषायं किंचिदक्षुं कुमारमर्हति देवः ।

अतो वीरजनैर्लोके हितकारौ निगद्यते ॥
 रागद्वेषमहामोहक्रोधलोभमदभ्रमाः ।
 कामेर्थाशोकदैन्याद्या ये चान्ये दुःखहेतवः ॥
 दुष्टचेष्टतया नित्यं लोकसन्तापकारिणः ।
 तेषामुद्भूतं राजा स कुर्वन्नवतिष्ठते ॥
 ज्ञानवैराग्यसन्तोषत्यागसौजन्यलक्षणाः ।
 ये चान्ये जनताह्लादकारिणः शिष्टसंमताः ॥
 तेषां स राजा सततं परिपालनतत्परः ।
 आस्ते निःशेषकर्तव्यव्यापारविमुखः सदा ॥
 धीष्टतिष्ठतिसंवेगशमाद्यैः परिपूर्यते ।
 भाण्डागारं यतस्तस्य गुणरत्नैः प्रतिक्षणम् ॥
 दण्डश्च वर्धते तस्य चतुर्भेदबलात्मकः ।
 ग्रीलाङ्गलक्ष्णैर्नित्यं रथदन्तिहयादिभिः ॥
 दुष्टानां नियन्त्रासक्तः शिष्टानां परिपालकः ।
 कोशदण्डसमृद्धश्च तेनासौ गीयते नृपः ॥

तस्य च शुभपरिणामस्य राज्ञो गृहीतजयपताका शरीर-
 सौन्दर्येण विनिर्जितभुवनचया कलाकलापकौशलेनापहस्तिरति-
 विभ्रमा विलासविस्तरेणाधरितारुन्धतीमाहात्म्यातिशया निजपति-
 भक्ततया निष्पृकम्पता नाम महादेवी ।

एकत्र सर्वयज्ञेन कृतालङ्कारवर्धनम् ।
 सुरासुरनरत्नैर्लभ्यं यस्याश्लोकेऽतिसुन्दरम् ॥
 चोभायै सुनिमङ्गस्य कदाचिदुपतिष्ठते ।

अन्यस्यां दिशि संस्थाप्य सा देवी निष्प्रकम्पता ॥
 आसक्तिर्मुनिचित्तानां तस्यामेवोपजायते ।
 अतः शरीरसौन्दर्यात्सा गृहीतपताकिका ॥
 रुद्रेन्द्रोपेन्द्रचन्द्राद्याः कलाकौशलशालिनः ।
 ये चान्ये लोकविख्याता विद्यन्ते भुवनत्रये ॥
 लोभकामादिभिः सर्वे जितास्ते भावश्चक्षुभिः ।
 न कौशलमतस्तेषां विद्यते परमार्थतः ॥
 तस्यास्तु देव्यास्तत्किंचित्कौशलं येन लीलया ।
 तान्पराजयते तेन साभिभूतजगत्त्रया ॥
 रतेर्विलासाः कामस्य केवलं तोषहेतवः ।
 मुनयस्तु पुनस्तेषां न वार्तामपि जानते ॥
 तस्याः सक्ताः पुनर्देव्या व्रतनिर्वाहणादयः ।
 विलासा मुनिस्तोकस्य मानसाक्षेपकारिणः ॥
 अतोऽपहसिता सत्यं स्वविलासै रतिस्तया ।
 यथा च भर्तुर्भक्ता सा तथेदानीं निगद्यते ॥
 आपस्मिमग्रं भर्तारं प्रकाम्य निजजीवितम् ।
 निर्वाहयति वीर्येण तेनासौ भर्तृवत्सत्ता ॥
 अरुन्धती पुनर्नैव पत्युः संरक्षणक्षमा ।
 निष्प्रकम्पतया तस्माद् भर्तृभक्ततया जिता ॥
 किं चेह वृद्धनोक्तेन राज्ञः कार्यप्रमाधनी ।
 तस्य राज्ये परं मारा सा देवी निष्प्रकम्पता ॥

तयोश्च निष्प्रकम्पताशुभपरिणामयोर्देवीनृपयोरस्ति प्रकर्षः

सुन्दराणामुत्पत्तिभूमिराश्चर्याणां मञ्जूषा गुणरत्नराशेः वपुर्वैलब्ध-
 ष्णेन सुनीनामपि मनोहारिणी चान्तिनाम दुहिता ।

यतः सा सततानन्ददायिनौ पर्युपासिता ।

स्मरणेनापि निःशेषदोषमोषविधायनी ॥

निरोद्धते विगालाची यं नरं किल क्षीलया ।

पण्डितैः स महात्मेति कृत्वा गाढं प्रशस्यते ॥

आलिङ्गनं पुनस्तस्या मन्ये यो लस्यते नरः ।

स सर्वनरवर्गस्य चक्रवर्ती भविष्यति ॥

अतश्चादुतरं तस्या नान्या जगति विद्यते ।

प्रकर्षः सुन्दराणां सा विद्वद्भिस्तेन गौयते ॥

सद्धानकेवलज्ञानमहर्द्धिप्रशमादयः ।

लोकानामहुता भावा ये चमत्कारकारिणः ॥

ते भवन्ति भविष्यन्ति भूताश्चानन्तशो यतः ।

तत्प्रसादेन सत्त्वानां तामाराधयतां सदा ॥

उत्पत्तिभूमिः सा तस्मादाश्चर्याणामुदाहृता ।

यथा च रत्नमञ्जूषा तथेदानीं निबोधत ॥

दानशीलतपोज्ञानकुलरूपपराक्रमाः ।

सत्यग्रौचार्जवालोभवीर्यैश्वर्यादयो गुणाः ॥

ये केचित्सुन्दरा लोके वर्तन्ते रत्नरूपिणः ।

चान्तिरेव हि सर्वेषां तेषामाधारतां गता ॥

तेनासौ रत्नमञ्जूषा विद्वद्भिः परिकीर्तिता ।

चान्तिक्षीमा गुणाः सर्वे न शोभन्ते निराश्रयाः ॥

अथवा ।

चान्तिरेव महादानं चान्तिरेव महातपः ।
 चान्तिरेव महाज्ञानं चान्तिरेव महादमः ॥
 चान्तिरेव महाशीलं चान्तिरेव महाकुलम् ।
 चान्तिरेव महावीर्यं चान्तिरेव पराक्रमः ॥
 चान्तिरेव च सन्तोषः चान्तिरिन्द्रियनिग्रहः ।
 चान्तिरेव महाशौचं चान्तिरेव महादया ॥
 चान्तिरेव महारूपं चान्तिरेव महाबलम् ।
 चान्तिरेव महैश्वर्यं चान्तिर्यैर्यमुदाहृता ॥
 चान्तिरेव परं ब्रह्म सत्यं चान्तिः प्रकीर्तिता ।
 चान्तिरेव परा मुक्तिः चान्तिः सर्वार्थमाधिका ॥
 चान्तिरेव जगद्व्याघ्रा चान्तिरेव जगद्धिता ।
 चान्तिरेव जगज्ज्येष्ठा चान्तिः कल्याणदायिका ॥
 चान्तिरेव जगत्पूज्या चान्तिः परममङ्गलम् ।
 चान्तिरेवौषधं चान्तिः सर्वव्याधिनिवर्हणम् ॥
 चान्तिरेवारिनिर्माणं चतुरङ्गं महाबलम् ।
 किं वाच वक्तुमशक्तेन चान्तौ सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥
 अत एव तु मा कन्या मुनिस्तोकमनोहरा ।
 कुर्यादौदृग्रूपायां को न चित्तं सचेतनः ॥

अन्यथा ।

यस्मिन् चित्तं ममारोहेद्विस्तमन्तौ स्त्रलीलया ।
 सा कन्या धन्यतां प्राप्य सोऽपि तद्रूपतां व्रजेत् ॥

अतः सम्यग्गुणाकाङ्क्षी कः सकृदेषां न तां हृदि ।

कुर्यात्कन्यां सदाकालं सर्वकामसमर्पिकाम् ॥

एवं च स्थिते ।

सा गुणोत्कर्षयोगेन कन्या सर्वाङ्गसुन्दरा ।

अस्य वैश्वानरस्योच्चैः प्रतिपत्तया स्थिता ॥

तस्या दर्शनमात्रेण भीतभीतः सुविह्वलः ।

एष वैश्वानरो मन्ये दूरतः प्रपलायते ॥

निःशेषदोषपुञ्जोऽयं सा कन्या गुणमन्दिरम् ।

साक्षादग्निरयं पापः सा पुनर्हिमश्रीतला ॥

सहावस्थानमेवं हि मानयोर्विद्यते क्वचित् ।

विरोधभावात्तेनैवमस्माभिरभिधीयते ॥

यदैष कन्यां तां धन्यां कुमारः परिणेश्यति ।

अनेन पापमित्रेण तदा मैत्रौ विहास्यति ॥

अत्रान्तरे चिन्तितं विदुरेण । अये अनेन जिनमतज्ञेन नैमित्तिकेनेदमभिहितं । यथा चित्तसौन्दर्यं यः शुभपरिणामः तस्य या निष्प्रकम्पता तज्जनिता या चान्तिः सैवासु नन्दिवर्धनकुमारस्थानेन पापमित्रेण वैश्वानरेण सह संसर्गं निवारयितुं समर्था नान्यस्तन्निवारणे कश्चिदुपाय इति । तत्सर्वमनेन युक्तमुक्तं । अथवा किमचाश्चर्यं । न हि जिनमतज्ञः कदाचिदयुक्तं भाषते । ततस्तन्नैमित्तिकवचनमाकर्ण्य तातेनावलोकितं पार्श्ववर्तिनो मतिधनस्य महामन्त्रिणो वदनं । स्थितोऽसौ प्रह्वतरः । अभिहितस्तातेन । आर्य मतिधन श्रुतमेतद्भवता । मतिधनेनाभिहितं । देव श्रुतं । ताते-

नाभिहितं । आर्यं यद्येवं ततो महदिदं मम चित्तोद्वेगकारणं
यदेयं विग्रिष्टजनसृष्टणीयोऽपि कुमारस्य गुणकलापः पापमित्र-
सम्बन्धदूषितो निष्फलः संपन्न इति । तद् गच्छ ग्रौघ्रं प्रेषय
चित्तमौन्दर्यं वचनविन्यासकुशलान् प्रधानमहत्तमान् पाहय
तद्देशासम्भवौनि प्रामृतानि उपदिश गच्छतां तेषां निरन्तरसम्ब-
न्धकरणपटून्युपचारवचनानि याचय कुमारार्थं शुभपरिणामं
छान्तिदारिकामिति । मतिधनेनाभिहितं । यदाज्ञापयति देव ।
इति निर्गन्तुं प्रवृत्तो मतिधनः । जिनमतज्ञेनाभिहितं । महाराज
असमनेनारम्भेण । न खल्वेवंविधगमनयोग्यं तन्नगरं । तातेनाभि-
हितं । आर्यं कथं । जिनमतज्ञेनाभिहितं । महाराज सममान्ये-
वाच स्रोक्ते नगरराजभार्यापुत्रमित्रादीनि वस्तूनि द्विविधानि
भवन्ति । तद्यथा । अन्तरङ्गाणि बहिरङ्गाणि च । तत्र बहिरङ्गेष्वेव
वस्तुषु भवादृशां गमनाज्ञापनादित्यापारो नान्तरङ्गेषु । एतच्च
नगरं राजा तापस्वी दुहिता च सर्वमन्तरङ्गं वर्तते । तस्य युज्यते
तत्र महत्तमप्रेषणं । तातेनाभिहितं । आर्यं कः पुनस्तत्र प्रभवति ।
जिनमतज्ञेनाभिहितं । योऽन्तरङ्ग एव राजा । तातेनाभिहितं ।
आर्यं कः पुनरसौ । जिनमतज्ञेनाभिहितं । महाराज कर्मपरि-
णामः । तस्य हि शुभपरिणामस्य कर्मपरिणामेनैव भटभुक्ता
दत्तं तन्नगरं । अतस्तदायसोऽसौ वर्तते । तातेनाभिहितं । आर्यं
किं भवत्यसौ कर्मपरिणामो मादृशमभ्यर्चनाविषयः । जिनमत-
ज्ञेनाभिहितं । महाराज भैतदेवं । न हि यपेष्टकारो प्रायेण
नापेक्षते मत्पुत्राभ्यर्चनां न रक्षते मत्पुत्रवचनेन न मरुते

परोपरोधेन नानुकम्पते दृष्टाव्यापद्गतं जनं । केवलमसावपि कार्यं
विदधानः पृच्छति महत्तमभगिनीं लोकस्थितिं पर्यालोचयति
स्वभार्यां कालपरिणतिं कथयत्यात्मीयमहत्तमाय स्वभावाय
अनुवर्तते नन्दिवर्धनकुमारस्य समस्तभवान्तरानुयायिनीं प्रच्छन्नरूपां
भार्यां भवितव्यतां विभेति कियन्मात्रं नन्दिवर्धनकुमारवीर्यादपि
स्वप्रवृत्तौ । ततश्चैवंविधमन्तरङ्गपरिजनं स्वमन्भावनया सन्मान्यैष
कर्मपरिणाममहाराजः कार्यं कुर्वाणो न बहिरङ्गलोकं रटन्तमपि
गणयति किं तर्हि यदात्मने रोचते तदेव विधत्ते । तस्मात्सा-
धमभ्यर्थनोचितः । किं तु यदास्य प्रतिभासिष्यते तदा स्वयमेव
कुमाराय दापयिष्यति शुभपरिणामेन चान्तिदारिकामिति ।
तातेनाभिहितं । आर्यं हतास्तर्हि वयं । यतो न ज्ञायते कदापि
तस्य प्रतिभासिष्यते अस्मिन्स्थानपसारिते पापमित्रे कुमारस्य समस्त-
गुणविफलतया न किञ्चिदस्माकं जीवतीति कृत्वा । जिनमत-
जेनाभिहितं । महाराजास्य विषादेन । किमत्र क्रियते यदीदृश-
मेवेदं प्रयोजनमिति । तथाहि ।

नरः प्रमादी शक्येऽर्थे स्यादुपासन्नभाजनम् ।

अशक्यवस्तुविषये पुरुषो नापराध्यति ॥

अपि च ।

योऽशक्येऽर्थे प्रवर्तेत अनपेक्ष्य यत्नावलम्बम् ।

आत्मनश्च परेषां च स हास्यः स्यादिपयिताम् ॥

तदपैवं स्थिते कार्ये यद्विध्यतया परम् ।

भवतां त्यक्तचित्तानामाचितुं पुष्यते भुवम् ।

अन्यच्च कथ्यते किञ्चित्चेतसः स्वास्थ्यकारणम् ।

निरालम्बनतामेत्य मा भूदैन्यं भवादृशम् ॥

तातेनाभिहितं । आर्यं साधूक्तं । समाश्वासिता वयमनेन भवतां पश्चिमवचनेन । तत्कथय किं तदस्माकं चेतसः स्वास्थ्यकारणमिति । जिनमतज्ञेनाभिहितं । महाराज अस्वस्य कुमारस्य प्रच्छन्न-
रूपः पुण्योदयो नाम वयस्यः । स यावदस्य पार्श्ववर्ती तावदेव वैश्वानरः पापमिचतया यं यमनर्थं कुमारस्य संपादयिष्यति स भोऽस्य प्रत्युतार्थरूपतया पर्यवस्यतीति । तदाकर्ण्य मनाक् स्वस्यो-
भूतस्मातः ॥

अत्रान्तरे दिनकरमम्बरतलस्य मध्यभागमाहूढं निवेदयस्माङ्गि-
काङ्केदप्रहृतपटहनादानुसारी समुत्थितः शङ्खशब्दः । पठितं
कास्तनिवेदकेन ।

न क्रोधात्तेजसो वृद्धिः किं तु मध्यस्थभावतः ।

दर्शयन्निति लोकानां सूर्यो मध्यस्थतां गतः ।

तातेनाभिहितं । अये मध्याह्नममयो वर्तते । ततः समुत्थात-
व्यमिदानीमिति कृत्वा विमर्जितो राजलोकः । पूजितौ कलाचार्य-
नैमित्तिकौ प्रस्थापितौ समञ्जमानं । ततो नैमित्तिकवचनादशक्या-
नुष्ठानमेतदिति जातनिर्णयेनापि तातेनातिमोहहेतुतथापत्यस्त्रेहस्य
समादिष्टो विदुरः । यदुत परीक्षितयो भवता कुमाराभिप्रायः
किं शक्यतेऽस्मात्पापमिषादियोजयितुं कुमारो न वेति । विदुरे-
णाभिहितं । यदाशापयति देवः । ततः समुत्थितस्मातः । कृतं
दिवसोचितं कर्तव्यं ॥

द्वितीयदिने समागतो मम समीपे विदुरः । विहितप्रणामो
 निषण्णो मदन्तिके । पृष्टो मया । भद्र ह्यः किं नागतोऽसि ।
 विदुरेण चिन्तितं । अये समादिष्टस्तावदहं देवेन । यथा लब्धयि-
 तयो भवता कुमाराभिप्रायः । ततोऽहमस्मै यत् तत्साधुभ्यः सका-
 शादाकर्णितमासीन्मया दुर्जनसंसर्गदोषप्रतिपादकमुदाहरणं तत्क-
 थयामि । ततो विज्ञास्यते खल्वेतदीयोऽभिसन्धिरिति । एवं
 विचिन्त्य विदुरेणाभिहितं । कुमार किञ्चिदाक्षय्यमभूत् । मया-
 भिहितं । कीदृशं । विदुरेणाभिहितं । कथानकमाकर्णितं । मया-
 भिहितं । वर्णय कीदृशं तत्कथानकं । विदुरेणाभिहितं । वर्ण-
 यामि । केवलमवहितेन श्रोतव्यं कुमारेण । मयाभिहितं । एष
 दत्तावधानोऽस्ति । विदुरेणाभिहितं ॥

अस्यस्थामेव मनुजगतौ नगर्यामस्मिन्नेव भरताभिधाने पाटके
 चितिप्रतिष्ठितं नाम पुरं । तत्रास्ति वीर्यनिधानभूतः कर्मविलासो
 नाम राजा । तस्य च द्वे अयमद्वितीयौ शुभसुन्दरी अकुशलमाला
 च । तत्र शुभसुन्दर्याः पुत्रोऽस्ति मनीषी नाम बालोऽकुशल-
 मालायाः । तौ च मनौषिबालौ संप्राप्तकुमारभावौ नानाकारेषु
 काननादिषु क्रीडारममनुभवन्तौ यथेष्टचेष्टया विचरतः । अन्यदा
 स्वदेहाभिधाने कानने नातिदूरादेव दृष्टस्ताभ्यां कश्चित्पुरुषः । स
 च तयोः पश्यतोरेव समावृष्टस्तदुच्छ्रयाभिधानं वस्त्रौकं । निवद्ध-
 स्तेन मूर्धनामकतरुशाखायां पाशको निमित्तः शिरोधरायां प्रवा-
 हितस्यात्मा । ततो मा साहसं मा साहसमिति वदन्तौ प्राप्तौ
 समम्भ्रमं तत्समीपं कुमारौ । द्विजः पाशको बालेन । ततः

समोऽहविक्ललो भग्नलोचनश्च पतितोऽसौ पुरुषो भूतले । समाह्ला-
दितो वायुदानेन कुमारार्था । लब्धा चेतना उन्मीलिते लोचने
निरौचिता दिशः दृष्टौ कुमारौ । अभिहितस्तार्था । भद्र
किमेतदधमपुरुषोचितं भवता व्यवसितं किं वा भद्रस्तेदृशाध्यवसा-
यस्य कारणमिति कथयतु भद्रो यद्यनाख्येयं न भवति । ततो
दीर्घदीर्घं निःश्वस्य पुरुषेणाभिहितं । असमस्यदौयकथया । न
सुन्दरमनुष्ठितं भद्रार्था यदहमात्मदुःखानलं निर्वापयितुकामो
भवद्वां धारितः । तदधुनापि न कर्तव्यो मे विघ्न इति ब्रुवाणः
समुत्थितः पुनरात्मानमुल्लस्ययितुमसौ पुरुषः । धृतो बालेन अभि-
हितश्च । भद्र कथय तावदस्माकमुपरोधेन खट्वन्तं । ततो
यद्यलम्बप्रतीकारः स्यात्ततो यद्रुचितं तत्कुर्याः । पुरुषेणाभिहितं ।
यदि निर्बन्धस्ततः श्रूयतां । आसीन्मम शरीरमिव सर्वस्वमिव
जीवितमिव हृदयमिव द्वितीयं भवजन्तुर्नाम मित्रं । स चातिस्ने-
हनिर्भरतया न क्षणमात्रमपि मां विरहयति । किं तर्हि सकल-
काक्षं मामेव लालयति पालयति पृच्छति च मां क्षणे क्षणे ।
यदुत भद्र स्पर्शनं किं तुभ्यं रोचते । ततो यद्यदहं वदामि
तत्तदसौ भवजन्तुर्मम वयस्यो वत्सलतया संपादयति न कदाचि-
न्ममप्रतिकूलं विधत्ते । अन्यदा मम मन्दभाग्यतया दृष्टस्तेन सदा-
गमो नाम पुरुषः । पर्यालोचितं च सह तेन किञ्चिदेकान्ते भव-
जन्तुना । भावितश्चित्तेन हृष्ट इव लक्ष्यते । ततस्तत्कालादारभ्य
श्रियिलीभूतो ममोपरि स्नेहाबन्धः । न करोति तथा लालनां
न दर्शयत्यात्मबुद्धिं न प्रवर्तते मदुपदेशेन न मम वार्तामपि

प्रश्नयति प्रत्युत मां वैरिकमेव मन्यते दर्शयति विप्रियाणि
 सकलं प्रतिकूलमासेवते । ततो मया चिन्तितं । हा हन्त किमे-
 तत् । न मया किञ्चिदस्य व्यलीकमाचरितं । किमित्ययमकाण्ड
 एव भवजन्तुः षष्ठिकापरावर्तित इवान्यथा संवृत्तः । हा हतोऽस्मि
 मन्दभाग्य इत्यारारथ्यमानो वज्राहत इव पिष्ट इव क्षतसर्वस्व
 इव शोकभराक्रान्तमूर्तिः प्राप्तोऽहं दुःखातिरेकं । लक्षितं च
 कथञ्चित्पर्यालोचयता मया । अये सर्वोऽप्ययं सदागमपर्यालोच-
 नितोऽनर्थव्यतिकरः । विप्रतारितोऽयं मम वयस्योऽनेन पापेन । स
 चोन्मूलयन्निव मम हृदयं पुनः पुनस्तेन सदागमेन सह रहसि
 पर्यालोचयति । तन्निवारणार्थं रटन्तमपि मां नाकर्णयति ।
 यथा यथा च भवजन्तोः सदागमपर्यालोचः सुतरां परिणमति
 तथा तथा मासेप नितरां शिथिलयति । ततः प्रवर्धते मे
 गाढतरं दुःखं । अन्यदा दृढतरं पर्यालोच्य सदागमेन सह
 किञ्चिदेकान्ते चोटितो मया सह सम्बन्धः सर्वथैव भवजन्तुना ।
 परिच्छिन्नोऽहं चित्तेन । त्यक्तानि मम वस्त्रभानि, मद्वचनेष्वेव
 गृहीतानि यानि पूर्वं कोमलद्वलौगण्डपिधानादिसनाथानि
 शयनानि । विरहितानि शंभपञ्चादिपूरितान्यासनानि । मुक्तानि
 वृद्धतिकाप्रावाररसिकाचीनांशुकपट्टांशुकादीनि कोमलवस्त्राणि ।
 प्रत्याख्यातानि मम सुखदायीनि शीतोष्णार्तुप्रतिकूलतया भेष्यानि
 कस्त्ररिकागुहचन्दनादीनि विलेपनानि । वर्जितः सर्वथा ममाह्ला-
 दातिरेकमप्यादकः कोमलतनुलताकलितो ललनामङ्गातः । ततः-
 प्रभृति स भवजन्तुः करोति केशोत्पाटनं जेते कठिनभृमौ धार-

यति शरीरे मलं परिधत्ते जरञ्जीवराणि वर्जयति दूरतः ।
 स्त्रीगात्रसङ्गं कथंचिदापन्ने तस्मिन् करोति प्रायश्चित्तं सहते ।
 माघमासे शीतं गृह्णाति ज्येष्ठाषाढयोरातपं सर्वथा परमवैरिक
 इव यद्यत्किंचिन्मे प्रतिकूलं तत्सर्वमाचरति । ततो मया चिन्तितं ।
 परित्यक्तस्तावत्सर्वथाहमनेन गृहीतश्च शत्रुबुद्ध्या । तथाप्यामरणान्ताः
 प्रणयाः सज्जनानामिति वृद्धवादः । ततो यद्यप्ययमनेन सदागम-
 पापमित्रेण विप्रतारितो मामेवं कदर्थयति तथाप्यकाण्ड एव न
 मया मोक्तव्यः । यतो भद्रकोऽयं ममात्मीयप्रकृत्या ललितो वज्रना
 कालेन हतानि भूयांसि ममानुकूलानि । सदागममौलकजनितो
 ऽयमस्य विपर्यासः । तत्कदाचिदपगच्छत्येष कालेन । ततो भवि-
 यति ममोपरि पूर्ववदस्य स्नेहभावः । एवं पर्यालोच्य व्यवस्थितोऽहं
 बहिष्कृतोऽपि तेन भवजन्तुना तस्यैव सम्बन्धिनि शरीराभिधाने
 प्राप्तादे महादुःखानुभवेन कालमुदीचमाणो दुराशापाशावपाशितः
 सन् कियन्तमपि कालमिति । अन्यदा सदागमवचनमनुवर्तमान-
 स्तिरस्त्रत्य मां पश्यक्रियया निष्कास्य ततोऽपि प्राप्तादात्परमाधा-
 र्मिक इव निर्घृणतया मामाक्रन्दन्तमवगणय्य रुष्ट इव तत्र यास्यामि
 यत्र भवन्तं लोचनाभ्यां न द्रष्टव्यमौत्यभिधाय गतः कुत्रचित् ।
 स चेदानीं निर्हतौ नगर्यां प्राप्तः श्रूयते । सा च मादृशमगम्या
 नगरौ । ततो मया चिन्तितं । किमधुना मया प्रियमित्रपरि-
 भूतेन तदिरहितेन चाजागलस्तनकल्पेन जीवितेन । ततस्वेदमध्य-
 वसितमिति ॥

शालेनाभिहितं । साधु स्पर्शनं साधु । स्याने भवतो व्यवसायः ।

दुःसहं हि प्रियमिचपरिभवदुःखं । तद्विरहसन्तापश्च न शक्यते
ऽन्यथा यापयितुं । तथाहि ।

न शक्यः सहजात्सोढुं क्षमिणापि पराभवः ।

कनकेन हि निर्मुक्तः पाषाणोऽपि प्रलीयते ॥

मानिनां मित्रविरहे जीवितुं नैव युज्यते ।

इदं हि नश्यता तूर्णं वासरेण निवेदितम् ॥

अहो ते मित्रवत्सलता अहो स्थिरानुरागः अहो कृतज्ञता
अहो साहसं अहो निर्मिथ्यभावतेति । भवजन्तोः पुनरहो क्षण-
रक्तविरक्तता अहो कृतघ्नता अहो अलौकिकत्वं अहो मूढता अहो
खरहृदयत्वं अहो अनार्यानुष्ठानप्रवृत्तिरिति । केवलमेवमपि स्थिते
ब्रवीम्यहमत्र किञ्चित्तादाकर्णयतु भद्रः । स्पर्शनेनाभिहितं । वदतु
निर्विकल्पमार्यः । बालेनाभिहितं ।

अलक्षप्रतिकाराणामभिमानावलम्बिनाम् ।

स्नेहैकवद्धकक्षाणां युक्तमेतद्भवादृशम् ॥

तथापि मदनुग्रहेण धारणीया भद्रेण प्राणाः । इतरथा
ममापीयमेव गतिः । रञ्जितोऽहमनेन भवतो निष्कृषिममिच्छा-
त्सङ्गेन । दाक्षिण्यमहोदधयश्च सत्पुरुषा भवन्ति । सत्पुरुषश्च भद्रः
कार्यतो गम्यते । अतः कर्तव्यमेवैतन्निर्विचारं मामकं वचनं भद्रेण ।
यद्यपि चूतमनोरथा न चिक्षिणिकया पूर्यन्ते तथापि मदनुकम्पया
भवता मत्सम्बन्ध एव भवजन्तुविरहदुःखप्रतीकारमुद्धा मन्तव्यः ।
स्पर्शनेनाभिहितं । माधु आर्यं माधु । धारिता एव भवतानुप-
हतवत्सलेनातिप्रियवचनामृतमेकेनानेन स्वयमेव विलीयमाना

मदीयप्राणाः । किमत्र वक्तव्यं । नष्टो मेऽधुना शोकमन्तापः ।
विस्मारित इव भवता भवजन्तुः । शीतलीभूतं नयनयुगलं
आह्लादितं चित्तं निर्वापितं मे शरीरं भवदर्शनेन । किं
बहुना । त्वमेवाधुना भवजन्तुरिति । ततः संजातस्तयोर्निरन्तर-
स्नेहभावः ॥

मनीषिणा चिन्तितं । न खलु सहजोऽनुरक्तो वयस्यः केन-
चित्प्रेक्षापूर्वकारिणा पुरुषेण निर्दोषस्त्यज्यते । न च सदागमो
निर्दोषं कदाचित्प्राजयति । स हि गाढं पर्यालोचितकारीति
श्रुतमस्माभिः । तदत्र कारणेन भवितव्यं । न सुन्दरः खल्वेष
स्पर्शनः प्रायेण । तदनेन सह मैत्रीं कुर्वता विरूपमाचरितं
बालेन । एवं चिन्तयन्नेव मनीषी संभाषितः स्पर्शनेन । कृतं
मनीषिणापि लोकयात्रानुरोधेन संभाषणं । संजाता तेनापि सह
वद्विश्वायया मैत्री स्पर्शनस्य ॥

प्रविष्टाः सर्वेऽपि नगरे । संप्राप्ता राजभवनं । दृष्टो दत्ता-
स्थानः कर्मविलासः सह महादेवीभ्यां । कृतं पादपतनं जननी-
जनकानां । आनन्दितास्तैराशीर्वादेन । दापितान्यासनानि ।
नोपविष्टास्तेषु निपष्टा भूतान् । दर्शितः स्पर्शनः । कथितस्त-
हृत्तान्तः । प्रकाशितश्चात्मनश्च तेन सह मैत्रीभावः कुमाराभ्यां ।
परितुष्टः कर्मविलासः चिन्तितमनेन । मम तावदपस्थासेवनमिव
व्याधेरुपचयहेतुरेष स्पर्शनो दृष्ट एव मयानेकशः पूर्वं । तत्सुन्दर-
मेतत्संपरं यदनेन सहानयोर्मैत्री मंजातेति । केवलं प्रकृतिरियं
ममानादिहृडा वर्तते । यदुत योऽस्थानुकूलस्तस्य मया प्रतिकूलेन

भवितव्यं । यः पुनरस्य प्रतिकूलो निरभिष्वङ्गतया मया तस्य सुन्दरं वर्तितव्यं । यः पुनरेनमेकान्ततस्यजति स मयापि सर्वथा मोक्ष्य एव । तदेवं स्थिते निरीक्ष्य निरीक्ष्य कुमारयोरेनं प्रति चेष्टितं यथोचितं करिष्यामीति । विचिन्त्याभिहितं कर्मविलासेन । भो वत्सो सुन्दरमनुष्ठितं भवद्वां यदेष स्पर्शनः प्राणत्यागं विदधानो धारितो मैत्रीकरणेन पुनः सुन्दरतरं । चीरखण्डयोगतुल्यो हि वत्सयोरनेन सार्धं सम्बन्धः ॥

अकुशलमालया चिन्तितं । अहो मे धन्यता । भविष्यत्येतत्सम्बन्धेन मम यथार्थं नाम । यो ह्यस्य स्पर्शनस्थानुकूलः स ममात्यन्तवल्लभः । स एव च मां वर्धयति पालयति मदीयस्नेहफलं चानुभवति नेतरः । बङ्गशोऽनुभूतपूर्वमेतन्मया । एष च मदीयः सुन्दरेनं प्रति सुखरागेण गाढमनुकूलो लक्ष्यते । ततो भविष्यति मनोरथपूर्तिरिति । विचिन्त्य तया बालं प्रत्यभिहितं । वत्स सुन्दरमनुष्ठितं । अवियोगो भवतु भवतः सुमित्रेणेति ॥

शुभसुन्दर्या चिन्तितं । न सुन्दरः खल्वेष मम तनयस्य पापमित्रसम्बन्धः । रिपुरेष परमार्थेन कारणमनर्थपरम्परायाः । प्रचुरयं ममापि सहजो वर्तते । कदर्यिताहमनेन बङ्गशः पूर्वं । नास्त्येव मयास्य च महावस्थानं । केवलमेतावानच चित्तसन्धारणाहेतुः यदेष मदीयपुत्रोऽमुं प्रति मुखच्छायया दृष्टिविकारेण च विरक्त इव लक्ष्यते । ततो न प्रभविष्यति प्रायेण ममायं पापः । यदि वा न ज्ञायते किं भविष्यति । विषमः खल्वेष दुरात्मा । इत्याद्यनेकविकल्पमासाकुलमानमापि गम्भीरतया मौनेनैव स्थिता

शुभसुन्दरी ॥ अचान्तरे संजातो मध्याह्नः । उपसंक्षतमास्थानं ।
गताः सर्वेऽपि स्वस्थानेषु ॥

ततस्तद्दिनादारभ्य प्रवर्धते बालस्य स्पर्शनेन सह स्नेहाबन्धः ।
चकितस्तिष्ठति सर्वथा मनोयी । न गच्छति विश्रम्भं । स्पर्शनस्तु सदा-
सन्निहिततया कुमारयोरन्तर्बहिष्य न पार्थ्यं मुञ्चति । ततः पर्यटन्ति
ते सहिता एव नानास्थानेषु क्रीडन्ति विविधक्रीडाभिः । ततो
मनोयीणा चिन्तितं । कौटुम्भमनेन स्पर्शनेन सह विचरतां सर्वत्रा-
विश्रम्भचित्तानां सुखं । न चैष तावदद्यापि सम्यग् लक्ष्यते कौटुम्भ-
स्वरूप इति । न चाज्ञातपरमार्थैरेष निर्धारयितुं मय्यहीतुं वा
पार्यते । तदिदमत्र प्राप्नोष्यते । गवेययामि तावदस्य मूलशृङ्गं ।
ततो विज्ञाय यथोचितमाचरिष्यामीति स्थापितः सिद्धान्तः । ततः
समाहृतो रहसि बोधो नामाङ्गरचः । अभिहितशामी । भद्र
समास्य स्पर्शनस्योपरि महानविश्रम्भः । तदस्य मूलशृङ्गं सम्यगव-
बुध्य ग्रीष्ममावेदय । बोधेनाभिहितं । यदाज्ञापयति कुमार इति ।
निर्गतो बोधः । ततोऽभ्यस्तमस्तदेवभाषाकौशलो बह्वविधवेप-
विरचनाचतुरः स्वामिकार्यबद्धकचो लब्धलक्ष्योऽनुपलक्ष्य प्रहि-
तस्तेनात्मनीयः प्रभावो नाम पुरुषः प्रणिधिः । आदिष्टशामी
प्रस्तुतप्रयोजनं । ततो विविधदेशेषु कियन्तमपि कालं पर्यव्य
समागतः सोऽन्यदा । प्रविष्टो बोधसमीपे । विहितप्रणामो
निपणो भृतले । बोधेनापि विधायोचितां प्रतिपत्तिमभिहितो
ऽसौ । भद्र वर्णयात्मनीयवृत्तान्तः ।

प्रभावः प्राह । यदाज्ञापयति देवः । अस्ति तावदहमितो

निर्गत्य गतो वहिरङ्गेषु नानादेशेषु । न लब्धो मया तत्र प्रसूत-
 प्रवृत्तिगन्धोऽपि । ततो गतोऽहमन्तरङ्गेषु जनपदेषु । तत्र च
 दृष्टमेकत्र मया भिक्षुपत्नीकल्पमाकीर्णं समन्तात्कामादिचरटैर्नि-
 वासः पापिष्ठलोकानामाकरो मिथ्याभिमानस्य हेतुरकल्याणपरम्प-
 रायाः अवष्टब्धं सततं विततेन तमसा रहितं प्रकाशलेष्टेनापि
 राजसचित्तं नाम नगरं । तत्र च चूडामणिस्वरटचक्रस्य कारणं
 समस्तपापवृत्तीनां वज्रपातः कुशलमार्गगिरेः दुर्जयः शक्रादीनाम-
 तुल्यबलपराक्रमो रागकेसरौ नाम नरेन्द्रः । तस्य च चिन्तकः
 सर्वप्रयोजनानां अप्रतिहताज्ञः समस्तस्थानेषु निपुणो जगद्वशीकरणे
 कृताभ्यासो जन्तुविमोहने पटुबुद्धिः पापनीतिमार्गेषु अनपेक्षः
 स्वकार्यप्रवृत्तौ परोपदेशानां निक्षिप्तसमक्षराव्यभारो विषयाभि-
 लापो नामामात्यः । ततस्तस्मिन्नगरे यावदहं राजकुलस्याभ्यर्ण-
 भूभागे प्राप्तस्तावदकाण्ड एव समुल्लसितो वहलः कोलाहलः ।
 निर्गच्छन्ति घोषयता वन्दितृन्देन प्रख्यापितमाहात्म्या लौल्यादि-
 नरेन्द्राधिष्ठिता मिथ्याभिनिवेशादयो भूयांसः स्यन्दनाः । पूरयन्ति
 गलगर्जितेन दिगन्तराणि राजमार्गमवतरन्तो ममत्वादयः करि-
 वराः । चलिता हेषारवेण बधिरयन्तो दिक्चक्रवात्मजानादयो
 वरवाजिनः । विराजन्ते गृहीतनानायुधा रणशौण्डीरतया वला-
 मानाः पुरतो धावन्तश्चापलादयोऽसंख्येयाः पदातयः । ततः
 कन्दर्पप्रयाणकपटहशब्दाकर्णनममनन्तरं खरपवनप्रेरितमेघजालमिव
 क्षणमाघेणैव विलासध्वजमालाकुलं विध्योक्तशङ्खकाहलाध्वनिपूरित-
 दिगन्तरं मिलितमपरिमितं वक्षः । ततस्तदवलोक्य मया चिन्तितं ।

अथे किमेतत् । गन्तुमिव प्रवृत्तः कचिदयं राजा लक्ष्यते । तत्किमस्य गमनप्रयोजनमिति । यावद्वितर्काकुलस्तिष्ठामि तावद्दृष्टो मया पर्यन्तदारुणः स्वरूपेणादर्शकः संसारवैचित्र्यस्य बोधकोऽविदुषां निर्वेदभूमिर्विवेकिनामविज्ञातस्वरूपो निर्विवेकैस्तस्यैव विषयाभिलाषस्य मन्त्रिणः सम्बन्धी विपाको नाम पुरुषः । ततः प्रियसम्भाषणपूर्वकं दृष्टोऽसौ मया । भद्रं कथय किमस्य नरेन्द्रस्य प्रस्थानकारणं । कुतूहलं मे । विपाकेनाभिहितं । आर्यं यद्येवं ततः समाकर्ण्य ॥

पूर्वमिह कचिदवसरे सुगृहीतनामधेयेन देवेन रागकेसरिणाभिहितोऽस्माद्यः । यदुत आर्यं विषयाभिलाष तथा कथंचिद्विधेहि यथा मम समस्तमपि जगत् किङ्करतां प्रतिपद्यते । मन्त्रिणाभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । ततो नान्यः कश्चिदस्य राजादिष्टप्रयोजनस्य निर्वर्तनचम इति मनसि पर्यालोच्य किं वाचान्तेन माधनेन यज्ञना क्लेशितेन माधयिष्यन्त्येतान्येवाचिन्त्यवीर्यतया प्रसूतप्रयोजनमिति संजातावष्टमेन मन्त्रिणा गाढमनुरक्तभक्तानि विविधस्थानेषु निर्यूढमाहमानि स्वामिनि मृत्युतया लब्धजयपताकानि जनदद्यात्पेकरणपटूनि प्रत्यादेशः शूराणां प्रकर्षयदुन्मानां निकषभूमिः परवक्ष्यन्चतुराणां परमकाष्ठा माहमिकानां निदर्शनं दुर्दान्तानामात्मौघान्येव स्वर्गनादीनि पञ्च गृहीतानि मानुषाणि प्रहितानि जगदशीकरणार्थं ॥ ततो मया चिन्तितं । अथे चक्षुः स्वर्गस्य तावन्मूलोत्थानं ॥ विपाकेनाभिहितं । ततो वितते जगति विषरद्विस्तीर्णौलतप्रायं भुवनं वर्तते चाहितप्रायं

रागकेसरिकिङ्करतां । केवलं महासस्यसमुदायानामौतिविशेष इव
तेषामुपद्रवकारी समुत्थितः श्रूयते किल कश्चित् सन्तोषो नाम
चरटः । निर्वाहिताश्च तान्यभिभूय किल कियन्तोऽपि लोकास्तेन
प्रवेशिताश्च देवभुक्तेरतिक्रान्तायां निर्वृतौ नगर्यामिति च श्रूयते ॥
ततो मया चिन्तितं । व्यभिचरति मनागयमर्थो यतोऽस्माकं
समक्षमेव मनोपिबालयोः स्पर्शनेन निर्वृतौ नगर्यां भवजन्तोर्गमनं
सदागमवलेनाख्यातं । अयं तु स्पर्शनादीन्यभिभूय सन्तोषेण
निर्वाहिता लोकाः स्थापिताश्च निर्वृतौ नगर्यामिति कथयति ।
तत्कथमेतत् । अथवा किमनयाकाण्डपर्यालोचनया । अवहितस्त्रावदा-
कर्णयाम्यस्य वचनं । पञ्चादिचारयिष्यामि ॥ विपाकेनाभिहितं ।
ततोऽयमाप्तलोकश्रुतेराकर्णितोऽद्य देवेन रागकेसरिणा स्पर्शनाद्य-
भिभवव्यतिकरः । ततोऽतिदुःसहमश्रुतपूर्वं च स्वपदातिपरिभव-
वचनमाकर्ण्य कोपानलजनितरक्तलोचनयुगलेन विषमस्फुरिताधरेण
करालभृकुटिभङ्गकुटिलीकृतललाटपट्टेनावद्धनिरन्तरस्त्रेदबिन्दुना
निर्दयकराभिहतधरणीपृष्ठेन प्रलयज्वलनभासुरं रूपमाविभ्रतामर्ष-
वशपरिखल्लदचनेन देवेन रागकेसरिणाज्ञापितः परिजनः । अरे
त्वरिताम्नाडयत प्रयाणकपटहं सज्जीकुरुत चतुरङ्गं वलं । परि-
जनेनाभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । ततस्तथा देवमायन्तमानस-
मवलोक्य विषयाभिलाषेणाभिहितं । देव अलमावेगेन । क्रिया-
नभौ वराकमन्तोषः । अस्थानमादरस्य । न खलु केसरौ लीला-
दक्षितधिगण्डगलितवरकरिनिकरो हरिणं व्यापाद्यतयोद्दिश्यायन्त-
चित्तो भवति । देवेनाभिहितं । मध्ये मय्यमिदं । केवलं युष्मन्मा-

नुषकदर्शनां कुर्वता दृढमुदेजितास्त्रेण पापेन सन्तोषेण । न खलु
तमनुन्मूल्य मम मनसः सुखासिका संपद्यते । मन्त्रिणाभिहितं ।
देव स्लोकमेतत् । मुच्यतां संरम्भः । ततस्तद्वचनेन मनाक् स्वस्थी-
भूतो देवः । हृतमश्रेयं गमनोचितं । स्थापितः पुरतः स्नेहमलिल-
पूर्णः प्रेमावन्धाख्यः कनककलशः । उद्घोषितः केलिजल्पनामको
जयजयशब्दः । गीतानि चाटुवचनादीनि मङ्गलानि । प्रहृतं
रतिकलहनामकमुद्दामातोद्यवृन्दं । निर्वर्तितान्यङ्गरागभूषणादीनि
समस्तकौतुकानि । प्रवृत्तो रथावरोहणार्थं देवः । अचान्तरे
सूतमनेन । अथे न दृष्टो नाप्याष्टोऽद्यापि मया तातः । अहो
मे प्रमत्तता अहो मे दुर्विनीतता अहो मे तुच्छत्वेन स्वल्पप्रयो-
जनेऽपि पर्याकुलता यत्तातपादवन्दनमपि विस्मृतमिति । ततो
निवृत्य चक्षितस्तद्दर्शनार्थं देवः ॥

मयाभिहितं । भद्र कः पुनरस्य तातः । ततो विपाकेनाभि-
हितं । आर्य अतिमुग्धोऽसि यतस्त्वमेतावदपि न जानीषे । यतोऽस्य
देवस्य रागकेसरिणो बालाबलादीनामपि सुप्रतीतोऽनेकाहुतकर्मा
भुवनचयप्रकटिताभिधानो महामोहो जनकः । तथाहि ।

महामोहो जगत्सर्वं भ्रामयत्येष लीलया ।

शक्रादयो जगन्नाथा यस्य किङ्करतां गताः ॥

अन्येषां लङ्घयन्तीह शौर्यावष्टम्भतो नराः ।

आज्ञां न तु जगत्यत्र महामोहस्य केचन ॥

वेदान्तवादिभिर्द्वान्ते परमात्मा यथा किल ।

चराचरस्य जगतो व्यापकत्वेन गीयते ॥

महामोहस्तथैवात्र स्ववीर्येण जगत्तथे ।
 द्वेषाद्यशेषलोकानां व्यापकः समुदाहतः ॥
 तत एव प्रवर्तन्ते यान्ति तत्र पुनर्लभ्यम् ।
 सर्वे जीवाः परे पुंसि यथा वेदान्तवादिनाम् ॥
 महामोहात्प्रवर्तन्ते तथा सर्वे मदादयः ।
 लीयन्तेऽपि च तत्रैव परमात्मा स वर्तते ॥

अन्यच्च ।

यज्ज्ञातपरमार्थोऽपि बुद्ध्या सन्तोषजं सुखम् ।
 इन्द्रियैर्बाध्यते जन्तुर्महामोहोऽत्र कारणम् ॥
 अधीत्य सर्वशास्त्राणि नराः पण्डितमानिनः ।
 विषयेषु रताः सोऽयं महामोहो विजृम्भते ॥
 जैनेन्द्रमततत्त्वज्ञाः कषायवशवर्तिनः ।
 जायन्ते यन्नरा लोके तन्महामोहशामनम् ॥
 श्रवाण्य मानुषं जन्म लब्ध्वा जैनं च शामनम् ।
 यत्तिष्ठन्ति गृहासक्ता महामोहोऽत्र कारणम् ॥
 विलंघ्य च महामोहः स्ववीर्येण निराकुलः ।
 कांक्षिद्दिङ्मयत्युच्चैर्यतिभावस्थितानपि ॥
 मनुष्यलोके पाताले तथा देवास्तथेष्टपि ।
 विलसत्येष महामोहो गन्धहस्ती यथेच्छया ॥
 सर्वथा मित्रभावेन गाढं विश्रम्भचेतसाम् ।
 कुर्वन्ति वध्ननं यद्य महामोहोऽत्र कारणम् ॥
 विश्रम्भं निजभर्तारं परित्यज्य कुलस्त्रियः ।

परेषु यत्नवर्तन्ते महामोहस्य तत्फलम् ।
 विलंघ्य कुलमर्यादां पारदार्येऽपि यन्नराः ।
 वर्तन्ते विलसत्येष महामोहमहानृपः ॥
 यत एव समुत्पन्ना जाताश्च गुणभाजनम् ।
 प्रतिकूला गुरोस्तस्य वशे येऽस्य नराधमाः ॥
 अनार्याणि तथान्यानि यानि कार्याणि कर्हिचित् ।
 चौर्यादीनि विलासेन तेषामेष प्रवर्तकः ॥
 इत्थं प्रभूतवृत्तान्तः परिपाल्य जगत्त्रयम् ।
 वृद्धोऽहमधुना युक्तं किं ममेति विचिन्त्य च ॥
 पार्श्वस्थितोऽपि शक्नोमि वीर्येण परिरक्षितुम् ।
 जगत्तेन स्वपुत्राय राज्यं यच्छामि साम्प्रतम् ॥
 रागकेसरिणो दत्त्वा ततो राज्यं विचक्षणः ।
 महामोहोऽधुना सोऽयं शीते निश्चिन्ततां गतः ॥
 तथापीदं जगत्सर्वं प्रभावेण महात्मनः ।
 तस्यैव वर्तते नूनं कोऽन्यः स्यादस्य पालकः ॥
 तदेषोऽद्भुतकर्तव्यः प्रसिद्धोऽपि जगत्त्रये ।
 महामोहनरेन्द्रस्ते कथं प्रष्टव्यतां गतः ॥

ततो मयाभिहितं । भद्र न कर्तव्योऽत्र भवता कोपः । पथिकः
 खल्वहं । श्रुतश्च मयापि महामोहः पूर्वं सामान्येन न पुनर्विशेषतो
 रागकेसरिजनकतया । तदधुनापनीतं समाज्ञानं भद्रेण । तदुत्तर-
 वृत्तान्तमथाख्यातुमर्हति भद्रः ॥

विपाकेनाभिहितं । ततो गतो देवः शीघ्रं जनकपादमूलं ।

दृष्टोऽनेन तमःसंज्ञकेन लम्बमानेन भूयुगुलेन अविद्याभिधानया
 प्रकम्पमानया गात्रयष्ट्या जराजीर्णकायस्तृष्णाभिधानायां वेदिकायां
 विपर्यासनाग्नि विष्टरे महत्युपविष्टो महामोहः । ततः चित्तितल-
 विन्यस्तहस्तमस्तकेन कृतं देवेन पादपतनं । अभिनन्दितो महा-
 मोहेन । निषीदतश्च भूतले देवस्य दापितं महामोहेनासनं ।
 उपविष्टस्तत्र जनकसम्प्रमवचनेन देवः । पृष्टा शरीरकुशलवार्ता
 निवेदितश्च प्रस्तुतव्यतिकरः । ततो महामोहेनाभिहितं । पुत्र
 ममाधुना जरच्चीवरस्येव पश्चिमो धावो वर्तते । ततो मदीय-
 शरीरस्य पामापरिगतमूर्तेरिव करभस्य यदाह्यते तत्सारं । ततो
 न युक्तं मयि तिष्ठति भवतः प्रस्थानं कर्तुं । तिष्ठ त्वं विपुलं राव्यं
 विदधानो निराकुलचित्तः । अहमेव प्रस्तुतप्रयोजनं साधयिष्या-
 मीति । देवेन कर्णेन पिधायामिहितं । तात मा मैवं वोचः ।
 शान्तं पापं । प्रतिहतममङ्गलं । अनन्तकल्पस्यायि भवतु यौष्माकं
 शरीरं । न खलु युष्मदीयशरीरनिरावाधामाचपरितोषिणि
 किङ्करजनेऽस्मिन्नेवमाज्ञपयितुमर्हति तातः । तत्किमनेन वञ्चना ।
 गच्छाम्यहं अनुजानीत यूथं । महामोहः प्राह । जात मया
 तावद्गन्तव्यमेव भवतस्तु केवलमवस्थानेऽनुज्ञेत्यभिधायोत्थितो महा-
 मोहः । ततो विज्ञाय निर्वन्धं देवेनाभिहितं । तात यद्येवं
 ततोऽहमपि तातपादानुचरो भविष्यामि न प्रतिस्खलनीयस्तातेन ।
 महामोहः प्राह । जात एवं भवतु । न खलु वयमपि भवन्तं
 मोक्षं क्षणमपि पारयामः । केवलं गुरुतया प्रयोजनमैवं मन्त्रितम-
 ष्याभिः । तदधुना सुन्दरमिदं जातेन जल्पितं । देवेनाभिहितं ।

महाप्रसादः । ततस्ततोऽपि प्रस्थित इति ज्ञापितं समस्तनरेन्द्राणां
देवेन । प्रवर्तितं निःशेषं विघेयतो बलं । ततः स्वयमेव महा-
मोहनरेन्द्रो देवो रागकेसरी विषयाभिलाषादयश्च सर्वे मन्त्रि-
महत्तमाः सर्वबलेन सन्तोषचरटस्योपरि विग्रहेण चलिता इति
वार्तया चुभितमेतत् समन्ताद्राजसचित्तं नगरं समुल्लसितोऽयं
बहलः कलकलः ।

तदिदं भद्रं अस्य नरेन्द्रस्य प्रस्थानप्रयोजनमिति । एतच्चाति-
कुतूहलिनं भवन्तमालोक्य मया निवेदितं । इतरथातित्वरया मम
वचनमात्रोच्चारणेऽपि नावसरोऽस्ति यतो ममाधानौके नियमः ।
मयाभिहितं । आर्यं किमत्र वक्तव्यं । परोपकारकरणव्यया एव
सत्पुरुषा भवन्ति । ते हि परे प्रियं कर्तुमुद्यताः शिथिलयन्ति
स्वप्रयोजनं कुर्वन्ति स्वभुजोपार्जितद्रव्यव्ययं विषहन्ते विविधदुःखानि
न गणयन्त्यात्मापदं ददति ममत्कं प्रक्रामन्ति प्राणान् । परप्रयो-
जनमेव हि ते स्वप्रयोजनं मन्यन्ते । ततश्चैवंविधैर्मदीयवचनैर्मनसि
परितुष्टो नामयित्वा मदभिमुखमीषदुत्तमाङ्गं ब्रजाम्यहमधुने-
त्यभिधाय च कृतप्रणामो मया गतो विपाकः ॥

मया चिन्तितं । साधितप्रायं मयाधुना राजकार्यं । यतः
स्पर्शनस्य मूलशुद्धिमुपलभ्य भवतागन्तव्यमेतावानेव मम राजादेशः ।
तच्च यावन्तोऽनेन विपाकेन स्पर्शनादीनां गुणा वर्णितास्ते सर्वे तत्र
स्पर्शने घटन्ते । ममानुभवसिद्धमेतत् । तस्मादेतदुपवर्णितमानुष-
पञ्चकस्याद्योऽसौ भविष्यति । सन्ध्या मया तस्य मूलशुद्धिः ।
केवलमेकं सन्तोषव्यतिकरमद्यापि नावगच्छामि । एतावच्च वितर्क-

यामि । सदागमानुचर एवायं कश्चिद्भविष्यति । अन्यथा पूर्वापर-
विरुद्धमेतस्यात् । अथवा किमनेने । गच्छामि तावत् स्वामि-
पादमूलं । निवेदयामि यथोपलब्धवृत्तान्तं । ततो देव एवात्र
यथोचितं विज्ञास्यतीत्यालोच्य समागतोऽहं । एतदाकर्ण्य देवः
प्रमाणमिति । बोधेनाभिहितं । साधु प्रभाव साधु सुन्दरमनुष्ठितं
भवता । ततः सहैव प्रभावेण प्रविष्टो बोधः कुमारसमीपं ।
कृतप्रणामेन च निवेदितः कुमाराय समस्तोऽपि प्रभावानीतवार्ता-
वृत्तान्तः । परितुष्टो मनीषी पूजितः प्रभावः ॥

पृष्टोऽन्यदा मनीषिणा स्पर्शनः । यदुत भद्र किं भवतः ।
सदागमेनैव तेन भवजन्तुना सुमित्रेण सह विरहः संपादित उत
तत्र कश्चिदन्योऽप्यासीदिति । स्पर्शनेनाभिहितं । आर्य आसीत् ।
केवलमलं तत्कथया । न खल्वहं भयविकलतया तस्य क्रूरकर्माणो
नामायुच्चारयितुं शक्नोमि । स हि सदागमस्य केवलं भवजन्तो-
रुपेदं ददाति मत्कदर्थनविषयं । स तु तस्मैवानुचरः क्रूरकर्मा
नानायातनाभिः साक्षान्मां कदर्थयति भवजन्तुं मत्तो विमुख-
यति । तेनैव चाहं शरीरप्रामादाक्षिःमारितो भवजन्तुश्च निर्हतौ
नगर्यां प्रापितः । स एव तत्र कारणं पुरुषः । सदागमस्य केवल-
मुपदेशदाने व्यापारः ॥ मनीषिणाभिहितं । भद्र किं तस्याभि-
धानं । स्पर्शनः प्राप्य । कथितमिदमार्यस्य मया । नाहं भयाकुल-
तया तदभिधानमुच्चारयामि । अत एव पूर्वमपि मया न युष्माकं
तदाख्यातं । किं चातिपापिष्ठोऽसौ । ततोऽनं तद्यामपहणेन ।
पापिष्ठजनकया हि क्रियमाणा पापं वर्धयति यत्रो दूषयति

लाघवमाधत्ते मनो विशावयति धर्मबुद्धिं ध्वंसयतीति । मनो-
 पिणाभिहितं । तथापि महत्कुतूहलं तदभिधानश्रवणेऽस्माकं । न
 चास्मादभ्यर्णे वर्तमानेन भवता तद्भयं विधातव्यं । न च नामग्रहण-
 मात्रेण किञ्चित्पापं । न ह्यग्निरित्युक्ते मुखदाहः संपद्यते । ततो
 विज्ञाय निर्वन्धं तरलिततारं दद्यापि दिशोऽवलोकयता स्पर्शने-
 नाभिहितं । आर्यं यद्येवं ततः सन्तोष इति तस्य दुर्नामकस्य
 नाम ॥ मनोपिणा चिन्तितं । सम्यगुपलब्ध्या मूलशुद्धिरस्य स्पर्श-
 नस्य प्रभावेण । यतः सन्तोषव्यतिकर एवैकस्तत्राघटमानक आसीत् ।
 सोऽप्यधुना घटितः । सम्यक् च मया पूर्वं वितर्कितं यथा न सुन्दरः
 खल्वेष स्पर्शनः प्रायेणेति यतो विषयाभिलाषप्रयुक्तोऽयं लोकवञ्जन-
 प्रवणः पर्यटति । तदशोभन एवायं । तथापि प्रतिपन्नोऽयं मया
 मित्रतया । दर्शितो बहिःस्थायया स्नेहभावः । क्रीडितमेकत्र
 वज्रकालं । तस्मान्न युक्तोऽकाण्ड एव परित्यक्तुं । केवलं विज्ञात-
 स्वरूपेणास्य मयाधुना सुतरां न कर्तव्यो विश्रम्भो नाचरितव्य-
 मस्यानुकूलं न समर्पणीयमात्मस्वरूपं न निवेदनीयं गुह्यं नापि
 दर्शनीयो बहिर्भावः । विषमप्रकृतिरेष वर्तते । ततोऽनेन सह
 यापनया वर्तितव्यं पूर्वस्थित्यैव पर्यटितव्यं सर्वत्र सहितेन कर्तव्यं
 चात्मीयप्रयोजनाबाधकमस्य वचनं । केवलमभिष्वङ्गोऽस्योपरि न
 कार्यो मया यावदस्य सर्वथा परित्यागावसरो भवति । एवं च
 वर्तमानस्य मे न भविष्यत्येष बाधक इति । स्थापितो मनोपिणा
 स्त्रचेतसि सिद्धान्तः । ततः पूर्वस्थित्यैव विलसन्ति ते स्पर्शनमनोपि-
 वासा नानास्थानेषु । प्रजन्ति दिनानि ॥

अन्यदा स्पर्शनेन कृतो जल्पप्रस्तावः । अभिहितं च तेन ।
 अरे किमत्र लोके सारं किं वा सर्वं जन्तवोऽभिलषन्ति । बाले-
 नाभिहितं । वयस्य किमत्र ज्ञातव्यं । सुप्रसिद्धमिदं । स्पर्शनः प्राह ।
 कथय किं तत् । बालो जगाद । वयस्य सुखं । स्पर्शनः प्राह ।
 तत् किमिति तदेव सदा न सेव्यते । बालेनाभिहितं । कस्यस्य
 सेवनोपायः । स्पर्शनेनोक्तं । अहं । बालो जगाद । कथं । स्पर्शनः
 प्राह । अस्ति मे योगशक्तिः । तथाहं प्राणिनां शरीरमनुप्रविश्य
 बहिरन्तश्च त्वचि लीनस्तिष्ठामि । ततश्च ते यदि भक्तिपुरःसरं
 मामेव ध्यायन्ति कोमलललितस्पर्शसम्बन्धं कुर्वन्ति ततो निरुपमं
 सुखं लभन्ते । तेनाहं सुखसेवनस्योपायः । मनोपिणा चिन्तितं ।
 अये रचितोऽनेनावयोर्वच्चनप्रपञ्चः । बालेनाभिहितं । वयस्य तत्कि-
 मियन्तं कालं नावेदितमिदमम्नाकं । अहो वञ्चिता वयमधन्याः
 सत्यपेवंविधे सुखोपाये तदनासेवनेन । अहो ते गम्भीरता यदेवं-
 विधामपि योगशक्तिमात्मनो न प्रकटयसि । तदिदानीमपि कुह
 प्रमादं दर्शय कुतूहलं व्यापारय योगशक्तिं भवावयोः सुखसेवन-
 हेतुरिति । ततः किं क्रियतामेतदिति दृष्टिविकारेणैव दर्शयता
 माकूतेन निरीक्षितं मनोपिणो वदनं स्पर्शनेन । ततः पश्यामि
 किं तावत् करोतीति मंचिष्य मनोपिणाभिहितं । वयस्य क्रियतां
 बालभाषितं कोऽपि विरोधः । ततः स्पर्शनेन विरचितं पद्मासनं
 धिरोक्तः कायः परित्यक्तो बहिविचेषः निरुलीकता दृष्टिः
 समर्पिता नामिकाद्ये नियतं हृत्पौण्डरीके मानसं । एता धारणा ।
 मंज्जाता सप्रत्ययैकतामता । ममापूरितं ध्यानं । निरुद्धाः करणवृत्तयः ।

आविर्भूतः स्वरूपशून्य इवार्थनिर्भासः । संजातः समाधिः ।
विहितोऽन्तर्धानहेतुः संयमः । कृतमन्तर्धानं । अनुप्रविष्टो मनो-
षिवालयोः शरीरं । अधिष्ठितः स्वाभिहितप्रेदशः । विस्मितौ
मनोषिवालयौ । प्रवृत्ता द्वयोरपि कोमलस्पर्शच्छा ॥

ततो बालो गृह्णति शयनानि सुखान्यासनानि कोमलानि
वसनानि अस्थिमामलघोमसुखदायीनि संवाहनानि ललितललना-
नामनवरतसुरतानि चतुर्विपर्यस्तवीर्याणि सुखस्पर्शविलेपनानि
अन्यानि चोद्वर्तनछानादीनि स्पर्शनप्रियाणि गृह्णो मूर्च्छितः सतत-
माचेवते । तच्च शयनादिकं भस्मकयाधिरिव भक्तपानं स्पर्शनः
ममस्तमुपभुङ्क्ते । बालस्य तु गार्हव्याधिविक्रमोभूतचित्तस्य सन्तोषरूप-
स्वास्थ्यविकलतया पामाकण्डूयनमिव परमार्थतस्तदुःखकारणमेव ।
तथाप्यसौ विपर्ययवशेन तदुपभोगे सति चिन्तयति । अहो मे सुखं
अहो मे परमानन्दः । ततो मिथ्याभावनया परमसुखसन्दर्भनिर्भरः
किलाहमिति वृथा निमीलिताचोऽनाख्येयं रसान्तरमवगाहते ॥

मनोयी पुनर्मृदुस्पर्शच्छायां प्रवर्तमानायामेवं भावयति ।
अये स्पर्शनजनितोऽयं मम विकारो न स्वाभाविकः । परमरिपुश्चायं
मम वर्तते । सुनिर्णीतमिदं मया । ततः कथमयं सुखहेतुर्भ-
वियतीति मत्वा तदनुकूलं न किञ्चिदाचरति । अथ कथंचित्प्रति-
पक्षोऽयं मित्रतयानुवर्तनीयस्तावदिति भावनया कालयापनां
कुर्वाणस्तदनुकूलमपि किञ्चिदाचरति । तथापि तस्य लौघ्यरोग-
विकलतया सन्तोषामृतस्वस्योभूतमानसस्य रोगरहितशरीरस्येव
सुपथ्यान्त्रं तच्छयनादिकमुपभुज्यमानं सुखमेवोत्पादयति । तथापि

नासौ, तच्चाभिष्वङ्गं विधत्ते । ततो न भवत्यागामिनोऽपि
दुःखस्याबन्धः ॥

अन्यदा प्रकटीभूतः स्पर्शनः । अभिहितोऽनेन बालः । अपि
वयस्य मदीयपरिश्रमस्यास्ति किञ्चित्फलं संपन्नस्ते कश्चिदुपकारः ।
बालः प्राह । सखेऽनुगृहीतोऽस्मि दर्शितो ममाचिन्त्याद्वाद-
सम्पादनेन भवता साक्षात्सुखः । अथवा किमत्राश्चर्यं । परार्थमेव
निर्मितस्त्वमसि विधात्रा । तथाहि ।

परार्थमेव जायन्ते लोके नूनं भवादृशाः ।

मादृशानां तु सम्भूतिस्त्वत्प्रसादेन सार्थिका ॥

इदं हि तेषां सौजन्यं यत्स्वभावेन सर्वदा ।

परेषां सुखहेतुत्वं प्रपद्यन्ते नरोत्तमाः ॥

स्पर्शनेन चिन्तितं । अये संपन्नस्तावदेष मे निर्व्यभिचारः
किङ्करः प्रतिपद्यते मयादिष्टमेव कृष्णं श्वेतं श्वेतं कृष्णमिति
निर्विचारं । एवं विचिन्त्य स्पर्शनेनाभिहितं । वयस्य दयतेव नः
प्रयोजनं । चरितार्थोऽहमिदानीं भवदुपकारसंपत्त्येति ।

ततो मनीषिसमीपमुपगम्याभिहिमनेन । सखे किं सार्थकः
भवतोऽर्थसम्पादनेन मदीयः प्रयाम उत नेति । मनीषिणोक्तं । भद्रं
किमचोच्यतां । अनाख्येयस्तावकोऽतिशयः । स्पर्शनेन चिन्तितं ।
अये साभिप्रायकमेतत् । दुष्टः खल्वेष मनीषी न शक्यते मादृशै
रञ्चयितुं । सचितोऽहमनेन स्वरूपतः प्रायेण । तस्मात्सलज्ज एव
तावदाप्तां । नात्र यज्जविकृत्यनं श्रेयस्करमिति । विचिन्त्य धूर्ततया
हता स्पर्शनेन काकली न दर्शितो मुखविकारोऽपि स्थितो मौनेनेति ।

इतश्च बालेनापि स्वमातुरकुशलमालायाः कथितः समस्तोऽपि
 सरभसेन यो योगशक्तिदीपनपुरःसरं सुखसम्पादनसामर्थ्यलक्षणः
 स्पर्शनव्यतिकरः । अकुशलमालोवाच । जात सूचितमिदमादावेव
 मया यथा सुन्दरस्तवानेन वरमित्रेण साधं सम्बन्धः हेतुः सुख-
 परम्परायाः । किंच । अस्ति ममापीदृशी योगशक्तिरिति । दर्श-
 यिष्याम्यहमपि जातस्य कुटुम्बलं । बालस्त्ववाच । यद्येवं ततो
 यज्जतरमन्वायाः प्रसादेनास्माभिरद्यापि द्रष्टव्यं । अकुशलमालो-
 वाच । तत्कथनीयं भवता यदा प्रयुज्यते योगशक्तिरिति ॥

इतश्च मनीषिणापि स्वमातुः शुभसुन्दर्या निवेदितः सर्वोऽपि
 स्पर्शनवृत्तान्तः । तथाभिहितं । वत्स न चास्त्ववानेन पापमित्रेण
 सह संसर्गः । कारणमेष दुःखपङ्कतेः । मनीषिणाभिहितं । सत्य-
 मेतत् । केवलं न कर्तव्यमत्र भयमन्वया । ललितो मयायं स्वरूपेण ।
 नाहमस्य यद्वक्तोऽपि वञ्चनगोचरः । केवलमस्य परित्यागकालं
 प्रतिपालयामि । यतः प्रतिपन्नोऽयं मया मित्रतया नाकाण्ड एव
 हातुं युक्तः । शुभसुन्दर्युवाच । जात सुन्दरमिदमनुष्ठितं भवता ।
 अहो ते लोकज्ञता अहो प्रतिपन्नवात्सल्यं अहो नीतिपरता अहो
 गम्भीरता अहो स्वर्यातिरेकः । तथाहि ।

नाकाण्ड एव मुञ्चन्ति सदोषमपि सज्जनाः ।

प्रतिपन्नं गृहस्थायी तत्रोदाहरणं जिनः ॥

प्रतिपन्नमकाळे तु सदोषमपि यस्त्यजेत् ।

स निन्द्यः स्वात्सतां मध्ये तन्नासौ स्वार्थसाधकः ॥

यस्तु मूढतया काले प्राप्तेऽपि न परित्यजेत् ।

सदोषं लभते तस्मात् स्वचयं नात्र संशयः ॥

हेयबुद्ध्या गृहीतेऽपि ततो वस्तुनि बुद्धिमान् ।

तत्त्यागावसरापेक्षी प्रशंसां लभ्यमर्हति ॥

कर्मविलासराजस्तु महादेवीभ्यां सकाशात्तं कुमारव्यतिकरमा-
कर्णं परितुष्टो मनीषिणो रूष्टो बालस्य चित्तमध्ये । बालेनापि
ततः प्रभृति गाढतरं कोमलशयनसुरताद्यासेवनानि स्पर्शनप्रियाणि
दिवानिशमाचरता परित्यक्तो राजकुमारोचितः श्रेष्ठव्यापारः परि-
क्षतं देवगुरुपादवन्दनं विमुक्तं कलाग्रहणं शिथिलीकृता सज्जा
अङ्गीकृतः पशुधर्मः । ततोऽसौ न गणयति लोकवचनीयतां न
रचति कुलकलङ्कं न जानीते स्वस्योपहास्यतां नापेक्षते कुशलपेक्षं
न गृह्णाति सदुपदेशान् । केवलं यत्र कुचधिन् नारीशयनमास-
नमन्यद्वा किञ्चित्कोमलमुपलभते तत्र तत्राविचार्य तत्स्वरूपं सौख्या-
तिरेकेण प्रवर्तते एव । ततो मनीषी संजातकरुणस्तं शिष्ययति
स्पर्शनस्य मूलशुद्धिमाश्लेषे वञ्चकोऽयमिति दीपयति । भ्रातर्नास्य
विश्वसनीयं परमरिपुरेय स्पर्शन इति तं बालं पुनः पुनश्चोदयति ।
बालः प्राह । मनीषिषलमनेनादृष्टार्थेन प्रलापेन । य एष मे वर-
वयस्योऽनन्तागाधसुखमागरावगाहने हेतुः स एव ते परमरिपुरिति
कैषा भाषा । मनीषिणा चिन्तितं । मूढः खल्वेव न शक्यते निवार-
यितुं । अतोऽस्मैतन्निवारणेन । स्वरचणे मया यदो विधेयः । तथाहि ।

अकार्थवारणोद्युक्तो मूढे यः परिरिच्यते ।

वाग्विस्तरौ दृष्ट्वा तस्य भग्न्यन्याङ्गतिर्यथा ।

नोपदेशगतेनापि मूढोऽकायांस्त्रिवर्तते ।

ग्रीतांशुघसनात्केन राज्ञर्वाक्यैर्निवारितः ॥

अकार्यं दुर्विनौतेषु प्रवृत्तेषु ततः सदा ।

न किञ्चिदुपदेष्टव्यं सता कार्यावधीरणा ॥

इत्यालोच्य स्वयं चित्ते हित्वा बालस्य शिष्यणम् ।

स्वकार्यकरणोद्युक्तो मनीषी मौनमाश्रितः ॥

इतश्च तस्यैव कर्मविलासस्य राज्ञोऽस्ति सामान्यरूपा नाम देवी ।
तस्यास्याभीष्टतमोऽस्ति मध्यमबुद्धिर्नाम दारको वल्लभतमो मनीषि-
वाक्योः । क्रीडितस्ताभ्यां सह भ्रूयांसं कालं । स च प्रयोजन-
वशाद्राजादेशेनैव देशान्तरं गत आसीत् तदानीमागतः । दृष्टौ
मनीषिबालौ सह स्पर्शनेन । आलिङ्गितस्ताभ्यां स्पर्शनेन च । ततः
सकौतुकेन मध्यमबुद्धिना कणाभ्यर्णे निधाय वदनं पृष्ठौ बालः क
एष इति । निवेदितो बालेनास्य यथा स्पर्शननामायमचिन्त्य-
प्रभावोऽस्मत्सहचर इति । मध्यमबुद्धिस्त्वाच । कथं । ततः कथितो
बालेन सर्वोऽपि व्यतिकरः । संजातो मध्यमबुद्धेरपि स्पर्शनस्योपरि
खेहभावः । बालेनाभिहितं । भद्र स्पर्शन दर्शयास्य स्वकौयं
माहात्म्यं । स्पर्शनः प्राह । एष दर्शयामि । ततः प्रयुक्ता योगशक्तिः
हृतमन्तर्धानं अधिष्ठितं मध्यमबुद्धेः शरीरं । विस्मितो मध्यमबुद्धिः ।
प्रवृत्ता कोमलस्पर्शेच्छा । उपभुक्तानि ललितशयनसुरतादीनि ।
संजातचित्ताद्वादः । प्रीणितो मध्यमबुद्धिः । प्रकटीभूतः स्पर्शनः ।
पृष्ठं स्वप्रयाममाफन्त्यं । अनुगृहीतोऽहं भवतेति निवेदितं सरभसेन
मध्यमबुद्धिना । ततः पाचभूतोऽयमपि न दूरयायी वर्तते इति
विचिन्तितं स्पर्शनेन ॥

मनीषिणा चिन्तितं । वशीकृतप्रायोऽयमपि मध्यमबुद्धिरनेन
पापेन स्पर्शनेन । अतो यद्युपेदशं गृह्णाति ततः शिष्यास्येनं ।
मा भूदस्य सुगन्धतया वराकस्य वञ्चनमिति ॥ ततो रहसि मध्यम-
बुद्धिरभिहितो मनीषिणा । भद्रं न भद्रकोऽयं स्पर्शनः । विषया-
भिलाषप्रयुक्तोऽयं लोकानां वञ्चकः पर्यटति । मध्यमबुद्धिरुवाच ।
कथं । ततः कथिता मनीषिणा बोधप्रभावोपलब्धा समस्तापि तस्य
स्पर्शनस्य मूलशुद्धिः । मध्यमबुद्धिना चिन्तितं । खानुभवसिद्धा
मम तावदस्य स्पर्शनस्य सम्बन्धिनी वत्सलताचिन्त्यप्रभावता सुख-
हेतुता च । अयमपि च मनीषी नायुक्तभाषी । तस्य ज्ञानीमः
किमत्र तत्त्वं । किं वा वयमेवं स्थिते कुर्म इति । अथवा किमनेन
चिन्तितेन । तावदस्यां पृच्छामि । तदुपदिष्टमाचरिष्यामीति ।
विचिन्त्य गतः सामान्यरूपायाः समीपं । कृतं पादपतनं । अभि-
नन्दितस्तया निविष्टः चित्तितले । निवेदितो व्यतिकरः । सामान्य-
रूपयोक्तं । वत्स तावत्त्वयाधुना स्पर्शनमनीषिणोर्द्वयोरपि वचन-
मनुवर्तयतोभयाविरोधेन मध्यस्थतयैव स्थातुं युक्तं । कालान्तरे
पुनर्य एव बलवन्तरः पक्षः स्यात् स एवाश्रयणीयः । तथाहि ।

संग्रथापन्नचित्तेन भिक्षे कार्यद्वये सता ।

कार्यः कालविलम्बोऽत्र दृष्टान्तो मिथुनद्वयम् ॥

मध्यमबुद्धिरुवाच । अन्व किं तन्मिथुनद्वयं । सामान्यरूपयोक्तं ।
पुत्राकर्णय ॥

अस्ति तथाविधं नाम नगरं । तत्र अजुर्नाम राजा । तस्य
प्रगुणा नाम महादेवी । तयोर्मकरध्वजाकारो सुगन्धो नाम तनयः ।

तस्य च रतिमन्निभा अकुटिला नाम भार्या । ततस्तयोर्मुग्ध-
कुटिलयोरन्योन्यवद्भानुरागयोर्विषयसुखमनुभवतोर्ब्रजति कालः ।
अन्यदा वसन्तसमये उपरितनप्रासादभूमिकावामभवने व्यवस्थितः
प्रभातोत्थितो मुग्धकुमारो मनोहरविविधविकसितकुसुमवनरा-
जिराजितं गृहोपवनमुपलभ्य संजातक्रीडाभिलाषो भार्यामुवाच ।
देवि अतिरमणीयेयमुपवनश्रीः । तदुत्तिष्ठ गच्छावः कुसुमोच्चय-
निमित्तं आनयाव एनां । अकुटिलयाभिहितं । यदाज्ञापयत्यार्य-
पुत्रः । ततो गृहीत्वा मणिखचिते कनकशूर्पिके गते गृहोपवनं ।
प्रारब्धः कुसुमोच्चयः । मुग्धः प्राह । देवि पश्चावस्तावत्कः कनक-
शूर्पिकां म्रटिति पूरयति । ब्रज त्वमन्यस्यां दिशि अहं त्वस्यां
ब्रजामीति । अकुटिलयाभिहितं । एवं भवतु । गतौ कुसुमोच्चयं
कुर्वाणौ परस्परं दर्शनपथातीतयोर्गहनान्तरयोः । अत्रान्तरे
कथंचित्तं प्रदेशमायातं व्यन्तरदेवमिथुनकं कालज्ञो देवो
विचक्षणा देवी । तेन च गगनतले विचरतावलोकितं तन्मानुष-
मिथुनं । ततोऽचिन्त्यतया कर्मपरिणतेरतिसुन्दरतया तस्य मानु-
षमिथुनस्यापर्यालोचितकारितया मन्मथस्य गदनजननतया मधु-
मामस्यातिरमणीयतया तस्य प्रदेशस्य केलिवज्जलतया व्यन्तरभा-
वस्यातिषपलतयेन्द्रियाणां दुर्निवारतया विषयाभिन्नापस्य चटुल-
धारितया मनोवृत्तेस्तथाभवितव्यतया च तस्य वस्तुनः कालज्ञस्या-
भुदकुटिलायां तीव्रोऽनुरागस्तथैव च मुग्धस्योपरि विचक्षणायाः ।
ततः क्लैसां वक्ष्यामीति युद्धा कालज्ञेनाभिहिता विचक्षणा ।
देवि ब्रज त्वमपतः तावशावदहमितो राजगृहोपवनादेवार्चननि-

मित्तं कतिचित्कुसुमान्यादायागच्छामि । सा तु सुगन्धतद्द-
यतया स्थिता मौनेन । गतोऽकुटिलाभिमुखं कालज्ञः । श्रवतीर्णो
घनतरगहने । श्रद्दर्शनौभूतो विचक्षणायाः । चिन्तितमनेन । श्रये
किं पुनः कारणमाश्रित्येदं मिथुनं परस्परतो दवीयोदेशवर्ति
वर्तते । ततः प्रयुक्तमनेन विभङ्गज्ञानं । लक्षितं तयोर्दूरीभवन-
कारणं । ततोऽयमेवाचोपाय इति विचिन्त्य हृतमनेन देवशक्ता-
त्मनो वैक्रियं सुगन्धरूपं । निर्वर्तिता कनकशूर्पिका भृता कुसु-
मानां । गतोऽकुटिलासमीपं समम्भ्रममाह च । जितासि प्रिये
जितासि । ततः कथमार्यपुत्रो झटित्येवायातो जिताहमिति
विलक्षीभृता मनागकुटिला । कालज्ञेनाभिहितं । प्रियेऽलं विषा-
देन खल्वपिदं कारणं । केवलं निर्वर्तितोऽधुना कुसुमोच्चयः ।
ब्रजामोऽसुस्निग्धपवनविभूषणे कदलीलतागृहके । प्रतिपन्नमनया ।
ततो गत्वा हृतमाभ्यां तत्र पल्लवशयनीयं ॥ इतश्च विचक्षण्या
चिन्तितं । श्रये गतस्त्वावदेष कालज्ञः । ततो यावदयं नागच्छति
यावच्चेयं नारी दूरे वर्तते तावदवतीर्थं मानयाम्येनं रतिवियुक्त
मकरकेतनाकारं तरुणं । करोम्यात्मनो जन्मनः साफल्यं । लक्षि-
तस्थानयापि विभङ्गज्ञानेनैव तयोर्दूरीभवनहेतुः । ततो विधायाकु-
टिलारूपं कुसुममृतकनकशूर्पिका गता सुगन्धसमीपं । आह च ।
जितोऽस्मार्यपुत्र जिताऽसि । ततः समम्भ्रमं तां निरीक्ष्य सुगन्धः
प्राह । प्रिये सुष्ठु जितः किमधुना क्रियतां । विचक्षणयोक्तं ।
यदहं वदामि । सुगन्धः प्राह । किं तत् । विचक्षणाह । ब्रजामो
सुताभवनं मानयामो विग्रेषतः मदुपवनश्रियं । प्रतिपन्नमनेन ।

ततो गतौ तौ विचक्षणासुगन्धौ तत्रैव कदलीलतागृहके । दृष्टं
तन्मिथुनं । निरौक्षितं विस्मिताभ्यां परस्पराभिमुखं मिथुनाभ्यां ।
न दृष्टस्त्रिलतुषत्रिभागमात्रोऽपि क्षेत्रयोर्विशेषः । सुगन्धेन
चिन्तितं । अये भगवतीनां वनदेवतानां प्रसादेन द्विगुणोऽहं
संपन्नो देवी च । तदिदं महदभ्युदयकारणं । तन्निवेदयामीदं
ताताय । ततो निवेद्य स्वाभिप्रायमितरेषां गच्छामस्तावत्तातस-
मौपमित्यभिधायोत्थितो सुगन्धः । चलितं चतुष्टयमपि प्रविष्टं
अजुराजास्थाने । तद्विलोक्य विस्मितो राजा महादेवी परिक-
रय । किमेतदिति पृष्टो सुगन्धः । स प्राह । वनदेवताप्रसादः ।
अजुराह । कथं । ततः कथितो सुगन्धेन व्यतिकरः । अजुना
चिन्तितं । अहो मे धन्यता अहो मे देवतानुग्रहः । ततो हर्षाति-
रेकेण समादिष्टस्तेनाकालमहोत्सवो नगरे दापितानि महादा-
नानि विधापितानि नगरदेवतापूजनानि । स्वयं च राजा राज-
मण्डलमध्यस्थः प्राह ।

एकेन सुतेन सुतद्वयं बध्वा जातमथो बधूद्वयं ।

खादत पिवताथ मज्जना गाघत वादयताथ नृत्यत ॥

ततः प्रगुणापि महादेवी एतदेव नरेन्द्रोक्तमनुवदन्ती वादि-
तानन्दमर्दलसन्दोहवधिरितदिगन्ता विहितोर्ध्वभुजा नर्तितुं
प्रवृत्ता । द्विगुणाहं संपन्नेति गता हर्षमकुटिला । प्रनृत्ताः त्रेषा-
न्तःपुरिकाः प्रमुदितं नगरं वृत्तो वृहता विमर्देन महानन्द इति ॥
केलिप्रियतया दृष्टः कालशः । केषलं चिन्तितमनेन । का
पुनरेषा द्वितीया योषित् संजातेति । उपयुक्तो ज्ञाने । ज्ञातम-

नेन । सैवैषा मदीयभार्या विचक्षणेति । ततः संजातः क्रोधः ।
चिन्तितमनेन । मारयाम्येनं दुराचारं पुरुषं । एषा पुनरमरतया
न शक्यते मारयितुं । तथाप्येवं पीडयामि यथा न पुनः परपुरु-
षगन्धमपि प्रार्थयते । एवं कृतनिश्चयस्याप्यस्य कालज्ञस्य तथा-
भवितव्यतया प्रवृत्ता प्रयासलोचना । स्फुरितं चित्ते । यथा न
सम्यक् चिन्तितमिदं मया । न पीडनीया तावद्विचक्षणा यतो
ऽहमपि न शुद्धाचारः । समापि समानोऽयं दोषः । मारणमपि
सुगन्धस्य न युक्तं । यतो मारितेऽस्मिन्नन्यथाभावं विज्ञाय न भजते
मामकुटिला विरज्यते सुतरां विचक्षणा । तत्किमकुटिलां गृह्यौ-
त्वादृष्टस्वकलत्रधर्षण इतोऽपक्रामामि । एतदपि नास्ति । यतो
ऽकाण्डप्रस्थानेन न स्वाभाविकोऽयमिति ललितविकारा कदा-
चिदकुटिला मां न भजते । तथा रहितस्य पुनर्गमनमनर्थकमेव ।
तस्मादीर्याधर्मं परित्यज्य काशविलम्ब एवात्र श्रेयानिति ॥
विचक्षण्यापि चिन्तितं । श्रेयं स एवायं मदीयभर्ता कालज्ञो
ऽनेन रूपेण स्थितः । कुतोऽन्यस्यात्र सम्भव इति । ततः कथमस्य
पुरतः परपुरुषेण सह तिष्ठामीति संजातलज्जा श्रयमन्या भजत
इति समुत्पन्नेषां दुःशकमेवं स्थिते स्थातुमित्याविर्भूतकुलभावा
गताया अपि न काचिदर्थसिद्धिरिति स्थानेनात्मानं तोषयन्ती न
चान्या गतिरस्तीति निरालम्बा मापि यद्भवितव्यतया कालविलम्ब-
मेवाश्रित्य तत्रैव स्थिता । तत्प्रभृत्यदर्शितवैक्रियौ परित्यजेर्याधर्मौ
देवमापया समस्तमानुषकर्तव्यान्वाचरन्तौ प्रत्येकं द्वयं भजमानौ
स्थितौ विचक्षणाकालज्ञौ प्रभृतकालं ॥

। अन्यदा मोहविलयाभिधाने कानने सातिशयज्ञानादिरत्ना-
 करो वज्रशिख्यपरिकरः समागतः प्रतिबोधको नामाचार्यः ।
 निवेदितो नरेन्द्रायोद्यानपालेन । ततः सपौरजनो निर्गतस्तद्वन्द-
 नार्थं राजा । भगवतोऽपि देवैर्विरचितं कनककमलं । दृष्टस्त्वो-
 पविष्टोभ्यो धर्ममाचक्षाणो भगवान्नरपतिना । इलातलविस्तुलि-
 तमौलिना वन्दितं तत्पादारविन्दं शेषमुनयस्य । अभिनन्दितः कर्म-
 विटपिपाटनपटिष्ठनिष्ठुरकुठारायमाणेन धर्मलाभाशीर्वादेन भग-
 वता शेषयतिभिश्च । उपविष्टो भूतले । कालज्ञादयोऽपि प्रयुज्य
 समस्तं वन्दनादिविनयं यथास्थानमुपविष्टाः । प्रसूता भगवता
 विशेषतो धर्मदेशना दर्शिता भवनिर्गुणता वर्णिताः कर्मबन्धहेतवः
 निन्दितः संसारचारकावासः स्नापितो मोक्षमार्गः स्थापितः शिव-
 सुखातिशयः कथिता विषयाभिष्वङ्गस्य भवभ्रमणहेतुः शिवसुख-
 प्रतिरोधिका दुरन्तता । ततस्तद्भगवदचनामृतमाकर्ण्य विचक्षणा-
 कालज्ञयोर्विदलितं मोहजालं आविर्भूतः सम्यग्दर्शनपरिणामः
 समुज्ज्वलितः कर्मन्धनदहनप्रवणः सुदुश्चरितपद्यान्तापानलः ॥ अचा-
 न्तरे तयोः शरीराभ्यां निर्गतौ रक्तहृष्यैः परमाणुभिर्घटितशरीरा
 यौभक्ता दर्शनेन भीषणा खरूपेण उद्वेगहेतुर्विवेकिनां एका
 स्त्री भगवतः प्रतापं मोढुमचमा निर्गत्य पर्यदः पद्याम्बुषी क्षिता
 दूरवर्तिनि भूभागे । पद्यान्तापाद्गीकृतहृदयतया गलदश्रुमनिकौ
 समकमेव विचक्षणाकालज्ञौ पतितौ भगवच्चरणयोः । कालज्ञेना-
 भिहितं । भगवत्समाधमोऽहं येन मया विप्रतारिता स्वभायां
 आचरितं पारदायं श्रुग्धः मरलहृदयो मुग्धो जनितो नरेन्द्रम-

हादेव्यादीनां व्यलीकसुतव्यामोहः वञ्चितोऽयं परमार्थनात्मा ।
 तस्य समैवंविधपापकर्मणः कथं शुद्धिर्भविष्यतीति । विचक्षण-
 योक्तं । ममापि कथं । यतः समाचरितं पापिष्ठया मयापीदं
 सर्वं । किं वा निवेद्यते दिव्यज्ञानस्य । प्रत्यक्षमेवेदं समस्तं भगवतः ।
 भगवानाह । भद्रौ न कर्तव्यो युवाभ्यां विषादः । न भद्रयोर्दो-
 षोऽयं । निर्मलं भवतोः स्वरूपं । तावाहृतुः । कस्य पुनर्दोषोऽयं ।
 भगवानाह । येयं युगच्छरीरान्निर्गत्य दूरे स्थिता नारी तस्याः ।
 तावाहृतुः । भगवन् किं नामिकेयं । भगवताभिहितं । भद्रौ
 भोगदृष्टेयमभिधीयते । विचक्षणाकालज्ञाभ्यामभिहितं । भगवन्
 कथं पुनरियमेवंविधदोषहेतुः । भगवताभिहितं । भद्रौ श्रूयतां ।

रजनौव तमिस्रस्य भोगदृष्टौव सर्वदा ।

रागादिदोषवृन्दस्य सर्वस्यैषा प्रवर्तिका ॥

येषामेषा भवेद्देहे प्राणिनां पापचेष्टिता ।

तेषामकार्येषु मतिः प्रसभं संप्रवर्तते ॥

दृष्टकाष्ठैर्यथा वज्रिर्जलपूरैर्यथोदधिः ।

तथा न दृष्ट्येषापि भोगैरासेवितैरपि ॥

यो मूढः शमयत्येनां किल शब्दादिभोगतः ।

जले निगूथिनोनाथं स हस्तेन जिघ्रचति ॥

मोहादेनां प्रियां कृत्वा भोगदृष्ट्यां नराधमाः ।

संभारमागरे घोरे पर्यटन्ति निरन्तरे ॥

मदोषेयमिति ज्ञाना ये पुनः पुरुषोत्तमाः ।

स्वदेहेगेषाम्निःसार्य चित्तदारं निरन्धते ॥

तद्देषा भवतोः पापा पापकर्मप्रवर्तिका ।
 अतोऽस्या एव दोषोऽयं विद्यते नैव भद्रयोः ॥
 स्वरूपेण सदा भद्रौ निर्मलौ परमार्थतः ।
 एषैव सर्वदोषाणां कारणत्वेन संस्थिता ॥
 इह स्यात्समशक्तिष्ठा एषा दूरस्थिताधुना ।
 भवन्तौ मत्समीपाच्च निर्गच्छन्तौ प्रतीक्षते ॥

विचक्षणाकालज्ञाभ्यामभिहितं । कदा भगवन् पुनरस्याः
 सकाशादावयोर्मेक्षः । भगवानाह । भद्रौ नेह भवेऽद्यापि भव-
 ज्ञामियं सर्वथा त्यक्तुं शक्या । केवलमस्या निर्दलने महामुद्रा-
 यमाणं प्रादुर्भूतं भवतोः सम्यग्दर्शनं । तदुद्दीपनीयं पुनः पुनः
 सुगुरुसन्निकर्षेण । नाचरणीयमस्या भोगदृष्ट्याया अतुकूलं ।
 लक्षयितव्यो मनसि विवर्तमानो ऽस्या सम्बन्धो विकारः । निरा-
 करणीयोऽसौ प्रतिपक्षभावनया । ततः प्रतिक्षणं तनुतां गच्छन्तौ
 न भविष्यतीयं शरीरेऽपि वर्तमाना भवतोर्वाधिका । भवान्तरे
 पुनरस्याः सर्वथा त्यागसमर्थौ भविष्यतो भवन्ताविति । तदाकर्ण्य
 ततो महाप्रसाद इति वदन्तौ विचक्षणाकालज्ञौ पतितौ भगवच्च-
 रणयोः । ततोऽसुं व्यतिकरमालोक्य श्रुत्वा च भगवद्वचनं षड्गुप्र-
 गुणामुग्धाकुटिलानामपि प्रादुर्भूतः पश्चात्तापेन सह विशुद्धाध्य-
 वसायः । षड्गुप्रगुणाभ्यां चिन्तितं । अहो अस्लीकसुतवधूद्विगुणता-
 यामोहेन निरर्थकं विडम्बितं विहिता सुतवध्वोरुन्मार्गप्रवृत्तिरा-
 वाभ्यामिति । सुग्धेन चिन्तितं । अहो कृतं मया परस्त्रीगमनेन
 कुलस्य दूषणं । अकुटिलया चिन्तितं । यत मंजातं ग्रीष्मावण-

नमिति । ततश्चतुर्णामपि स्थितमेतच्चित्ते । यदुत निवेदयाम
 एवंस्थितमेवेदं भगवतां । एत एवास्य दुश्चरितस्य प्रतिविधानमुप-
 देक्ष्यन्ति ॥ अत्रान्तरे चतुर्णामपि शरीरेभ्यो निर्गतैः परमाणुभि-
 र्घटितशरीरं शुक्रं वर्णेन परिगतं तेजसाद्भादकं लोचनानां
 प्रौढकं चेतसामुपलभ्यमानं मया रचितानि मया रचितानि
 यूयमिति ब्रुवाणमेकं डिम्बरूपं महर्षे भगवन्मुखमौचमाणं स्थितं
 सर्वेषां पुरतः । तावत्तदनुमार्गेणैव कृष्णं वर्णेन बीभत्समाकारेण
 उद्वेगहेतुः प्राणिनां तथैव निर्गतं द्वितीयं डिम्बरूपं । तस्माच्च
 तदाकाररूपधरमेव क्लिष्टतरं प्रकृत्या संजातमन्यदपि द्वितीयं
 डिम्बरूपं । तच्च वर्धितुमारब्धं । ततः शुक्लडिम्बरूपेण मस्तके हस्त-
 तलप्रहारं दत्त्वा तद्वर्धमानं निवार्य प्रकृत्या धारितं । निर्गतं च
 भगवदवग्रहाद् द्वे अपि ते कृष्णे डिम्बरूपे । ततो भगवताभि-
 हितं । भो भद्राणि यद्भवद्भिश्चिन्तितं यथा हतमस्माभिर्विपरी-
 ताचरणमिति न तत्र भवद्भिर्विपादो विधेयः । यतो न भवतामेव
 दोषः निर्मलानि यूयं स्वरूपेण । तैरभिहितं । भगवन् कस्य
 पुनरेष दोषः । भगवानाह । यदिदं शुक्रानन्तरं भवच्छरीरेभ्यो
 निर्गतं कृष्णवर्णं डिम्बरूपमस्यायं दोषः । तान्याहुः । भगवन्
 किं नामकमिदं । भगवतोक्तं । अज्ञानमिदमुच्यते । तैरुक्तं ।
 भगवन् यदिदमेतस्मादज्ञानात्पादुर्भूतं द्वितीयं कृष्णडिम्बरूपमनेन
 च शुक्लरूपेणास्फोष्य वर्धमानं धारितमेतत् किं नामकं । भगवा-
 नाह । पापमिदं । तान्याहुः । अस्य शुक्लडिम्बरूपस्य तर्हि
 किमभिधानं । भगवतोक्तं । अर्जवमिदमभिधीयते । ततस्तान्याहुः ।

भगवन् कौटुम्बमिदमज्ञानं कथं चेदं पापमेतस्माज्जातं किमिति
 चानेनार्जवेनेदं विवर्धमानं निवारितमिति सर्वं विस्तरतः श्रोतु-
 मिच्छामः । भगवानाह । यद्येवं ततः समाकर्णयत ध्रुवं ।

यत्तावदिदमज्ञानं युष्मद्देहादिनिर्गतम् ।
 एतदेव समस्तस्य दोषवृन्दस्य कारणम् ॥
 अनेन वर्तमानेन शरीरे जन्तवो यतः ।
 कार्याकार्यं न जानन्ति गम्यागम्यं च तत्त्वतः ॥
 भक्ष्याभक्ष्यं न बुध्यन्ते पेयापेयं च सर्वथा ।
 अन्धा इव कुमार्गेण प्रवर्तन्ते ततः परम् ॥
 ततो निबध्य घोराणि कर्माण्युक्तशस्त्राः ।
 भवमार्गे निरन्तेऽत्र पर्यटन्ति सुदुःखिताः ॥
 अज्ञानमेव सर्वेषां रागादीनां प्रवर्तकम् ।
 स्वकार्यं भोगदृष्ट्यापि यतोऽज्ञानमपेक्षते ॥
 अज्ञानविरहे नैव भोगदृष्ट्या प्रवर्तते ।
 कथंचित्संप्रवृत्तापि झटित्येव निवर्तते ॥
 सर्वज्ञः सर्वदर्शी च निर्मलोऽयं स्वरूपतः ।
 अज्ञानमलिनो ह्यात्मा पापाणाम्बु विगिर्यते ॥
 याः काचिदेव मर्त्येषु निवाणे च विभृतयः ।
 अज्ञानेनैव ताः सर्वा दृताः सन्मार्गरोधिना ॥
 अज्ञानं ऋको घोरस्तमोरूपतया मतम् ।
 अज्ञानमेव दारिद्र्यमज्ञानं परमो रिपुः ॥
 अज्ञानं रोगघटातो जराप्यज्ञानमुच्यते ।

अज्ञानं विपदः सर्वा अज्ञानं मरणं मतम् ॥
 अज्ञानविरहे नैष घोरसंसारसागरः ।
 अत्रापि वसतां पुंसां बाधकः प्रतिभासते ॥
 याः काश्चिदनवस्थाः सूर्याश्चोन्मार्गप्रवृत्तयः ।
 यच्चासमञ्जसं किञ्चिदज्ञानं तत्र कारणम् ॥
 त एव हि प्रवर्तन्ते पापकर्मसु जन्तवः ।
 प्रकाशाच्छादकं येषामेतच्चेतसि वर्तते ॥
 येषां पुनरिदं चित्ताद्बुद्धानां विनिवर्तते ।
 शुभ्रीभूतान्तरात्मानस्ते सदाचारवर्तिनः ॥
 वन्द्यास्त्रिभुवनस्यापि भूत्वा भावितमानसाः ।
 अग्रेष्वक्षययोग्यता गच्छन्ति परमं पदम् ॥
 एतच्चाज्ञानमत्रार्थं सर्वेषां भवतां समम् ।
 संजातं तेन दोषोऽयमस्यैव न भवादृशम् ॥
 डिम्बरूपमनेनैव द्वितीयं पापनामकम् ।
 सर्वत्र जन्यते तस्मादत्रापि जनितं किञ्च ॥
 एतद्वि सर्वदुःखानां कारणं वर्णितं मुधैः ।
 उद्वेगसागरे घोरे हठादेतत्प्रवर्तकम् ॥
 मूलं संक्षेपज्ञातस्य पापमेतदुदाहृतम् ।
 न कर्तव्यमतः प्राज्ञैः सर्वे यत्पापकारणम् ॥
 हिंमानृतादयः पञ्च तत्त्वाग्रद्वानमेव च ।
 क्रोधादयश्चत्वार इति पापस्य हेतवः ॥
 वर्जनीयाः प्रयत्नेन तस्मादेते मनोपिणा ।

ततो न जायते पापं तस्माच्चो दुःखसम्भवः ॥
 युष्माकं पुनरज्ञानाज्जातं पापमिदं यतः ।
 अज्ञानमेव सर्वेषां हिंसादीनां प्रवर्तकम् ॥
 वर्धमानमिदं पापमार्जवेन निवारितम् ।
 यदत्र कारणं सम्यक् कथ्यमानं निबोधत ॥
 मार्जवं हि स्वरूपेण शुद्धाग्रयकरं परम् ।
 वर्धमानमतः पापं वारयत्येव देहिनाम् ॥
 एतच्चार्यवमचार्यं सर्वेषां वर्तते समम् ।
 अज्ञानजनितं पापं युष्माकममुना जितम् ॥
 रक्षितानि मया यूयमत एव मुहुर्मुहुः ।
 सद्धर्ममेतदाचष्टे डिम्भरूपं स्मिताननम् ॥
 धन्यानामार्जवं येषामेतच्चेतसि वर्तते ।
 अज्ञानादाचरन्तोऽपि पापं ते स्वल्पपापकाः ॥
 यदा पुनर्विजानन्ति ते शुद्धं मार्गमञ्जसा ।
 तदा विधूय कर्माणि चेष्टन्ते मोक्षवर्त्मनि ॥
 मार्जवेन ततो धन्यास्ते शुभ्रौभूतमानसाः ।
 निर्मलाचारविस्ताराः पारं गच्छन्ति संसृतेः ॥
 तदेवंविधभावानां भद्राणां बुध्यतेऽधुना ।
 अज्ञानपापे निर्धूय सम्यग्धर्मनिषेवनम् ॥
 उपादेयो हि संसारे धर्म एव बुधैः सदा ।
 विशुद्धो मुक्तये सर्वं यतोऽन्यद्दुःखकारणम् ॥
 अनित्यः प्रियसंयोग इद्रेय्यांशोकवत्सलः । ..

अनित्यं यौवनं चापि कुत्सिताचरणास्पदम् ॥
 अनित्याः सम्पदस्तौघक्लेशवर्गसमुद्भवाः ।
 अनित्यं जौवितं चेह सर्वभावनिवन्धनम् ॥
 पुनर्जन्म पुनर्मृत्युर्क्षीनादिस्थानसंश्रयः ।
 पुनः पुनश्च यदतः सुखमत्र न विद्यते ॥
 प्रकृत्यसुन्दरं ह्येवं संसारे सर्वमेव यत् ।
 अतोऽत्र वद किं युक्ता कचिदास्या विवेकिनाम् ॥
 मुक्ता धर्मं जगदन्धमकलङ्कं सनातनम् ।
 परार्थसाधकं धीरैः सेवितं शीलशालिभिः ॥
 ततो भागवतं वाक्यं श्रुत्वेदममृतोपमम् ।
 संसारवासात्तैः सर्वैः स्वं स्वं चित्तं निवर्तितम् ॥
 राजाहं क्रियते सर्वं यदादिष्टं महात्मना ।
 प्रगुणाह महाराज किमद्यापि विलम्ब्यते ॥
 चारु चारुदितं तात सम्यगग्न्यं प्रजस्वितम् ।
 युक्तमेतदनुष्ठानं सुगन्धैव प्रभाषितम् ॥
 हर्षोत्फुल्लमरोजाक्षी तथापि गुरुलज्जया ।
 तदुक्तं वञ्च मन्वाना बधून्मौनेन संस्थिता ॥

ततः पतितानि चत्वार्यपि भगवच्चरणयोः । शृङ्गुरालेभोक्तं ।
 भगवन्संपादयामो यदादिष्टं भगवता । भगवानाह । उचितमिदं
 भवादृशभयानां । ततः पृष्टो भगवाननेन प्रशस्तदिनं राजा ।
 भगवतोक्तं । अद्यैव शुध्यतीति । ततस्तत्पक्षेनैव नरेन्द्रेण दापितानि
 महादानानि कारितानि देवपूजनानि स्थापितः शुभाशा-

राभिधानः स्वतनयो राज्ये जनितो नागरिकजनानां चित्तामन्द
इति ।

ततो निर्वर्त्य कर्तव्यं प्रव्रज्याकरणोचितम् ।
गुरुणार्पितसङ्गावं दौचितं तच्चतुष्टयम् ॥
ततस्ते कृष्णरूपे द्वे डिम्भे ठूणं पलायिते ।
शुक्लरूपं पुनस्तेषां प्रविष्टं तनुषु क्षणात् ॥
कालज्ञेन ततश्चित्ते सभार्येण विचिन्तितम् ।
पश्चाद्दो धन्यतामीषां सुलभं जन्मजौवितम् ॥
एतैर्भागवती दौक्षा येः प्राप्ता पुण्यकर्मभिः ।
दुरन्तोऽप्यधुना मन्ये तैस्त्रीणोऽयं भवार्णवः ॥
चारित्र्यरत्नादेतस्मात्संसारोत्तारकारणात् ।
वयं तु देवभावेन व्यर्थकेनात्र वञ्चिताः ॥

अथवा ।

मिथ्यालोद्भूतं यस्मादस्माभिरपि साम्प्रतम् ।
दुर्लभं भवकोटौभिः प्राप्तं सम्यक्कमुत्तमम् ॥
अतोऽस्ति धन्यता काचिदस्माकमपि सर्वथा ।
नरो दारिद्र्यभाङ् नैव लभते रत्नपुञ्जकम् ॥
ततः सहर्षौ तौ सूरैः प्रणम्य चरणद्वयम् ।
तेनानुग्रिष्टौ स्वस्थानं संप्राप्तौ देवदम्पती ॥
प्रविष्टा भोगदृष्ट्यापि शरीरे गच्छतोस्तयोः ।
शुद्धसम्यक्कमाहाव्यात् केवलं सा न बाधिका ॥
विचक्षणह कालज्ञमन्यदा रश्मि म्रिता ।

आर्यपुत्र यदा दृष्टा त्वयाहं कृतवञ्चना ॥
 तदा किं चिन्तितं सोऽपि स्वाभिप्रायं न्यवेदयत् ।
 विचक्षणाह सत्यस्त्वं कालज्ञ इति गीयसे ॥
 तेनापि पृष्टा सोवाच पर्यालोचं तदातनम् ।
 कालज्ञः प्राह सत्यैव तमप्यत्र विचक्षणा ॥
 यतः कालविलम्बेन क्रियमाणेन वल्लभे ।
 भोगा भुक्ताः स्थिता प्रीतिर्जातं नाकाण्डविद्वरम् ॥
 प्राप्तो धर्मो नृपादौनामुपकारः कृतो महान् ।
 ततः कालविलम्बोऽयं फलितोऽत्यर्थमावयोः ॥
 विचक्षणाह को वात्र मन्देष्टो नाथ वस्तुनि ।
 किं वा न जायते चारु पर्यालोचितकारिणाम् ॥
 ततः प्रीतिसमायुक्तौ संजातौ देवदम्पती ।
 मद्धर्मलाभादात्मानं मन्यमानौ कृतार्थकम् ॥
 इदं पुत्र मया तुभ्यं कथितं मिथुनद्वयम् ।
 मंदिग्धेऽर्थे विलम्बेन कालस्य गुणभाजनम् ॥

ततश्च ।

मंदिग्धेऽर्थे विधातव्या भवता कालयापना ।
 पश्चाद्वक्तुं यच्च तदेवाङ्गीकुरियते ॥

मध्यमबुद्धिराह । यथाज्ञापयत्यम्ना ।

ततो मनीषिणो वाक्यं श्रुत्वा नाम्ना जायते ।
 प्रीतिष्वन्यो दृढं तच्च स्पर्शने भाववैरिणि ॥
 बालालापैः पुनस्तत्र येहबुद्धिः प्रवर्तते ।

दोलायमानचित्तोऽसौ कुरुते कालयापनाम् ॥

ततश्च तेन बालेन सा प्रोक्ता जननी निजा ।

अम्ब संदर्शयात्मीयं योगशक्तिबलं मम ॥

तयोक्तं दर्शयाम्येषां पुत्र त्वं समुखो भव ।

ततः सा ध्यानमापूर्य प्रविष्टा तच्छरीरके ॥

अथाकुशलमालायाः प्रवेशानन्तरं पुनः ।

स बालः स्पर्शनेनापि गाढं हर्षादधिष्ठितः ॥

ततः शरीरे तौ तस्य वर्तमानौ क्षणे क्षणे ।

अभिलाषं मृदुस्पर्शं कुरुतस्तीव्रवेदनम् ।

परित्यक्तान्यकर्तव्यस्तावन्मात्रपरायणः ।

स बालः सुरतादीनि दिवा रात्रौ च सेवते ॥

✓ कुविन्दोऽम्बमातङ्गजातीयास्वपि तद्वशः ।

अतिलौल्येन मूढात्मा ललनासु प्रवर्तते ॥

ततोऽकर्तव्यनिरतं सत्कर्तव्यपराङ्मुखम् ।

तं बालं सकलो लोकः पापिष्ठ इति निन्दति ॥

अजोऽयं गतलज्जोऽयं निर्भाग्यः कुलदूषणः ।

एवं स निन्दमानोऽपि मन्यते निजचेतसि ॥

धर्मनाम्नाप्रभादेन समान्ति सुखमागरः ।

लोको यदस्ति तदङ्गु किमेतज्जल्पचिन्तया ॥

अथाकुशलमालापि निर्गत्य परिपृच्छति ।

कौदुशी मागकी जात योगशक्तिर्विभाति ते ॥

स प्राक्षानुगृहीतोऽग्नि निर्विकल्पमयाम्बया ।

सुखसागरमध्येऽत्र यथाहं संप्रवेष्टितः ॥
 अन्यच्चाम्ब त्वया नित्यं मदनुग्रहकाम्यया ।
 न मोक्षयं शरीरं मे यावज्जीवं स्वतेजसा ॥
 अथाकुशलमालाह यत्तुभ्यं वत्स रोचते ।
 तदेव सततं कार्यं मया मुक्तान्यचेष्टया ॥
 स्वाधीनां तां निरीक्ष्यैवं बाणेन परिचिन्तितम् ।
 स्पर्शनोऽपि ममायत्तः सामग्री कार्यसाधिका ॥
 अहो मे धन्यता लोके नास्त्यतो वत मादृशः ।
 ततोऽसौ गाढदृष्टात्मा स्वानुरूपं विचेष्टते ॥
 अथ निन्दापरे लोके स्नेहविक्रलमानसः ।
 लोकापवादभौस्त्वान्मध्यबुद्धिः प्रभाषते ॥
 बाल नो युज्यते कर्तुं तव लोकविरुद्धकम् ।
 अगम्यागमनं निन्द्य सपापं कुलदूषणम् ॥
 स प्राह विप्रलब्धोऽसि नूनं मित्र मनीषिणा ।
 स्वर्गं विवर्तमानं मां नेचसे कथमन्यथा ॥
 ये मूढा जातिदोषेण कोमलं ललानादिकम् ।
 नेच्छन्ति ते महारत्नं मुञ्चन्ति स्थानदोषतः ॥
 तदाकर्ण्य ततश्चित्ते कृतं मध्यमबुद्धिना ।
 नैष प्रज्ञापनायोग्यो व्यर्थो मे वाक्पराश्रमः ॥
 एवं च तिष्ठतां तेषां बालमध्यमनीषिणाम् ।
 अथान्यदा समायातो वसन्तः कृतमग्नयः ॥
 संजाताः कामनाभोगाः सुमनोभरप्रतिताः ।

भ्रमद्भ्रमरझङ्कारहारिगीतमनोहराः ॥
 कामिनीहृदयानन्ददायकं प्रियसन्निधौ ।
 विजृम्भते वनान्तेषु कलकोकिलकूजितम् ॥
 प्रोत्फुल्लकिंशुकायेषु पुष्पभारोऽतिरक्तकः ।
 वियोगदलितस्त्रीणां पिश्रितप्रकरायते ॥
 मञ्जर्यः सहकाराणामामोदितदिगन्तराः ।
 दृष्ट्वा वसन्तराज्येन धूलिक्रीडां प्रकुर्वते ॥
 देवकिन्नरसम्बन्धिमिथुनैः कथिता वने ।
 भ्रमेण नाकान्मर्त्यस्य तदानीं रमणीयता ॥
 चर्चर्यो निर्भरीभूता बद्धा दोला गृहे गृहे ।
 मदनोद्दीपनो मन्दः प्रवृत्तो मल्लयानिलः ॥
 अथेदृशे वसन्तेऽसौ सह मध्यमबुद्धिना ।
 क्रीडार्थं निर्गतो बालः कामकालप्रमोदितः ॥
 जनन्या देहवर्तिन्या संयुक्तः स्पर्शनेन च ।
 गतो लीलाधरं नाम सोद्यानं नन्दनोपमम् ॥
 तस्यास्ति मध्यभूभागे शुभ्रशृङ्गो महालयः ।
 जनतानयनानन्दः प्रासादस्तुङ्गतोरणः ॥
 कामिनीहृदयाह्लादकारको रतिवत्सलः ।
 जनैः प्रतिष्ठितस्तत्र देवो मकरकेतनः ॥
 इतश्च तस्य देवस्य पूजासत्कारकारणम् ।
 तिथिक्रमेण संजाता दिने तत्र चयोदशी ॥
 कन्यका वरलाभाय बध्वः सौभाग्यवृद्धये ।

दुर्भंगास्तु पतिप्रेममोहेन हतमानसाः ॥
 मोहान्धाः कामिनोऽभीष्टयोषित्सम्बन्धसिद्धये ।
 गृहीतार्चनिकाः कामपूजनार्थं समागताः ॥
 ततो बाह्यो महारोक्षं तत्राकर्ण्य सविस्मयः ।
 प्रविष्टः कामसदनं सह मध्यमबुद्धिना ॥
 दृष्ट्वा च रतेर्नाथः प्रणतो भक्तिपूर्वकम् ।
 पूजितस्य प्रयत्नेन संस्तुतो गुणकीर्तनैः ॥
 अथ प्रदक्षिणां तस्य ददानो देवसद्गनः ।
 बालो ददर्श पार्श्वस्थं गुप्तस्थाने व्यवस्थितम् ॥
 तस्यैव रतिनाथस्य देवस्य कृतकौतुकम् ।
 संवासम्भवनं रम्यं मन्दमन्दप्रकाशकम् ॥
 कुतूहलवशेनाथ दारि संस्थाप्य मध्यमम् ।
 मध्ये प्रविष्टः सदृशा स बालस्तस्य सद्गनः ॥
 अथ तत्र सुविस्तीर्णां सपर्यङ्कां सत्त्विकाम् ।
 मृदूपधानसंपन्नां कोमलामलचेलिकाम् ॥
 सुप्तेन रतियुक्तेन क्रान्तमध्यां मनोभुवा ।
 स ददर्श महाशय्यां देवानामपि दुर्लभाम् ॥
 ततो मन्दप्रकाशत्वात् संवासम्भवनस्य सः ।
 किमेतदिति संचिन्त्य शय्यां पश्यन् बालकः ॥
 इत्येतस्य हस्तेन स्पृशता सुचिरं मुदा ।
 ततो विभाविता नेम शय्यैषा माकरध्वजौ ॥
 विचिन्तितं च तत्स्पर्शं कोमलहतचेतसा ।

अहो कोमलता मन्ये मान्यत्र भवतीदृशी ॥
 ततः शरीरवर्तिन्या जनन्या स्पर्शनेन च ।
 प्रेर्यमाणः स्खलीयेन चापलेन च दूषितः ॥
 स बालस्त्रिन्तयत्येवं मानयामि यथेष्टया ।
 एनां कोमलिकां शय्यां सुप्ताहं क्षणमात्रकम् ॥
 देवः सुप्तोऽत्र मदनो रतियुक्तो न चिन्तितम् ।
 अपायो देवशय्यायां सुप्तस्येति न भावितम् ॥
 दृष्टस्य लाघवं लोकैरिति नैव मनस्कृतम् ।
 विज्ञातं नेति संपत्त्ये शस्यो मध्यमबुद्धितः ॥
 अनालोच्यायति मोहात् केवलं सुप्त एव सः ।
 आरुह्य शय्यां तां दिव्यां हतं बालविचेष्टितम् ॥
 ततस्तस्यां विशालायां शय्यायां बद्धमानसः ।
 इत्येतस्य कुर्वाणः सर्वाङ्गाणि पुनः पुनः ॥
 अहो सुखमहो स्पर्शस्तयाहो धन्यता मम ।
 चिन्तयन्निति शय्यायां लुटमानः स तिष्ठति ॥
 इतस्य नगरे तत्र बहिरङ्गो नृपोत्तमः ।
 अन्योऽप्यस्ति महातेजाः प्रख्यात शत्रुमर्दनः ॥
 तस्यास्ति पद्मपत्राक्षी प्राणेभ्योऽपि सुवल्लभा ।
 प्रधानकुलसंभृता देवो मदनकन्दली ॥
 याहितार्चनिका सा च परिवारेण संयुता ।
 आयाता तत्र मदने कामदेवस्य पूजिका ॥
 देवकोष्ठस्थितं सा च संपूज्य मकरध्वजम् ।

संवासभवनस्यस्य प्रविष्टा तस्य पूजिका ॥
 प्रविशन्तीमुदीच्यासौ तां स्वीति हतनिश्चयः ।
 लज्जाभयाभ्यां निश्चिष्टो बालः काष्ठमिव स्थितः ॥
 ततो मन्दप्रकाशे सा भवने मृगलोचना ।
 हस्तस्पर्शेन शय्यायां देवमर्चयते किल ॥
 चन्दनेन च कुर्वत्या रतिकामविलेपनम् ।
 स बालः सर्वगात्रेषु स्पृष्टः कोमलपाणिना ॥
 ततोऽकुशलमास्ताया वशेन स्पर्शनम् च ।
 स बालश्चिन्तयत्येवं विपर्यासितमानसः ॥
 यादृशोऽयं मृदुस्पर्शो हस्तस्यास्थानुभूयते ।
 नानुभूतो मया तादृग् जगन्वपि कदाचन ॥
 अहो मयान्यस्पर्शेषु मौन्दर्यं कल्पितं वृथा ।
 मातः परतरं मन्ये चित्तोक्तेऽप्यस्ति कोमलम् ॥
 इतश्च कामदेवस्य परिचर्यां विधाय सा ।
 स्वप्नानं प्रगता काले राश्री मदनकन्दली ॥

ततोऽसौ बालः कथं ममेवं स्त्री मंपश्यत इति चिन्तया
 विह्वलीभूतपदयोऽनाख्येयमन्तमापातिरेकं वेदयमानो विह्वलात्मा
 तस्मामेव शय्यायां मुमुक्षुष्पोष्णान्दीर्घदीर्घांपिःश्यासाम् मूर्च्छित
 इव मूक इव मन्त इव भौत इव इतमर्वस्त्र इव तप्तशिक्षायां
 निक्षिप्तमन्यक इव इतयेतश्च परिवर्तमानो विचेष्टते । ततो
 हारे वर्तमानेन मध्यमबुद्धिना चिन्तितं । अथे किमिष्टेष्ट
 वासोऽस्मात् संवासभवनमादियतापि काष्ठेन न निगेष्यतीति किं

वा करोतीति प्रविश्य तावन्निरूपयामि । ततः प्रविष्टो मध्यम-
 बुद्धिः । लक्षिता हस्तस्पर्शेन कामशय्या । हतमस्यापि हृदयं
 तत्कोमलतया । ततो विमलौभूतदृष्टिना तेन दृष्टः शय्यैकदेशे
 विचेष्टमानस्तदवस्थो बालः । चिन्तितमनेन । अहो किमनेनाका-
 र्यमाचरितं । न युक्तं देवशय्यायामधिरोहणं । न खलु रतिरूप-
 विभ्रमापि गुर्वङ्गना सतां गम्या भवति । तथेयं शय्या सुखदापि
 देवप्रतिमाधिष्ठितेति हत्वा केवलं वन्दनीया न पुनरुपभोगमर्ह-
 तीति । ततस्तोत्यापितोऽनेन बालो यावन्न किञ्चिज्ज्ञप्यति
 मध्यमबुद्धिराह । अहो अकार्यमिदं । न युक्तं देवशय्यायामधि-
 रोहणमित्यादि । तथापि न दत्तमुत्तरं बालेन । अचान्तरे
 प्रविष्टस्तद्देवकुलाधिष्ठायको व्यन्तरः । बद्धसेनाकाशबन्धैः बालः ।
 पातितो भूतले । समुत्पादितास्य सर्वाङ्गीणा तीव्रवेदना । ततो
 सुमूर्पन्तमुपलभ्य हतो मध्यमबुद्धिना हाहारवः । ततः किमेत-
 दिति सम्भ्रमेण चलितो देवकुलात्तदभिमुखं लोकः । निःसा-
 रितो व्यन्तरेण वासभवनाद् वह्निर्मास्तो महाफोटेन क्षिप्तो
 भूतले । भग्ननयनः कण्ठगतप्राणोऽसौ दृष्टो लोकेन । तदनुमार्गेण
 दीनमनस्को निर्गतो मध्यमबुद्धिः । किमेतदिति दृष्टोऽसौ
 जनेन । लज्जया न किञ्चिज्ज्ञप्तिमनेन । ततोऽवतीर्थं कंषित्यु-
 रूपं व्यन्तरेण कथितो जनेभ्यस्तदीयव्यतिकरः । ततो देवाप्यका-
 रोति पापिष्ठोऽयमिति धिक्कारितोऽसौ बालो मकरध्वजमन्त्रैः
 कुम्भदूषणोऽयमग्राकं विपतहरिव संपद्य इति गर्हितः स्वजातीयैः
 अनुभवतु पापकर्मणः फलमिदानीमित्याक्रोशितः मामान्दलोकैः

कियदेतदसमीक्षितकारिणं समस्तानर्थभाजनत्वात् तेषामित्यप-
कर्णितो विवेकिलोकैः । ततोऽसौ व्यन्तरः कृतविकृतरूपः सञ्जाह ।
पूर्णनीयोऽयं दुरात्मा भवतां पुरतो मयाधुना बाल इति । ततः
कृतहाचारवः प्रसीदतु प्रसीदतु भट्टारको ददातु भ्रातृप्राणभि-
क्षामिति ब्रुवाणः पतितो व्यन्तराधिष्ठितपुरुषपादयोर्मध्यमबुद्धिः ।
ततस्तत्करुणापरीतचेतसा लोकेनाप्यभिहितो व्यन्तरः । यदुत
भट्टारक मुच्यतामेकवारं तावदेष न पुनः करिष्यतीति । ततो
मध्यमबुद्धिकरुणया लोकोपरोधेन च मुक्तोऽसौ व्यन्तरेण बालः ।
क्षमा चेतना । मुत्कलीभूतं शरीरं । निःसारितस्वप्नं देवकुला-
न्मध्यमबुद्धिना नीतः क्षुप्तेण स्वभवनं । ज्ञातोऽयं व्यतिकरः
परिकरात्कर्मविलासेन । चिन्तितमनेन । कियदेतदद्यापि मयि
प्रतिकूले बालस्य । यद्भविव्यति तन्न लक्ष्यन्तेते लोकाः । ततो
ऽभिहितः कर्मविलासेन परिकरः । किमस्माकं दुर्विभीतचिन्तया ।
मोक्षितः सोऽनुशास्तेः । न वोढ्यस्तदीयः केनापि व्यापारः ।
परिकरेणोक्तं । यदाज्ञापयति देव इति ॥

पृष्ठोऽसौ मध्यमबुद्धिना बालः । भ्रातर्न किञ्चित्तेऽधुना
शरीरके बाधते । बालेनाभिहितं । न शरीरके केवलं प्रवर्धते
ममान्तस्तापः । मध्यमबुद्धिराह । जानामि किंनिमित्तोऽयं ।
ततो वामश्रीस्तया कामस्य बालः प्राह । न जानामि केवलं
क्षारस्त्रेण भवता तप संवामभवने प्रविशन्ती गच्छन्ती वा किं
विश्लोकिता काश्चिद्वारी न वा । मध्यमबुद्धिराह । विश्लोकिता ।
बालेमोक्तं । तत्किं क्षप्तिता कामाविति भवता । मध्यमबुद्धिराह ।

सुष्ठु लक्षिता । सा हि शत्रुमर्दनस्य राज्ञो भार्या, मदनकन्दली-
त्युच्यते । तदाकर्ण्य कथं सा मादृशामिति चिन्तया, दीर्घदीर्घ-
तरं निःश्वसितं बालेन । तदर्थी खल्वयमिति लक्षितो मध्यमवु-
द्धिना । चिन्तितमनेन । तत्रापि स्थाने तावदस्थायमभिनिवेशः ।
जनयत्येवं सा मदनकन्दली सुन्दरतरातिशयेन खगोचरमभि-
लाषं । यतो द्वारशाखालम्बेन मयाप्यतिसङ्कटतया कामसंवासभवं
नद्वारस्य निर्गच्छन्त्यास्तस्या मदनकन्दल्याः संवेदितोऽङ्गस्य स्पर्शः ।
न तादृशः प्रायेणान्यवस्तुनः स्पर्शो भुवने विद्यते । दोलायितं
ममापि तदभिसरणगोचरं मनस्तदानीमासीत् । किं तु न युक्तं
कुलजानां परस्त्रीगमनं । तस्मान्निवारयाम्येनमपि यदि निवर्तते
मद्वचनेन । ततः स बालं प्रत्याह । केयमविद्या भवतः । किं न
दृष्टमिदानीमेव फलमविनयस्य भवता । किमधुनैव विस्मृतं यत्कण्ठ-
गतप्राणः कथंचिन्मोचितस्त्वं मया दुर्विनयकुपिताङ्गवतो मकर-
ध्वजात् । ततो निवर्तस्वास्मादुरध्यवसायात् । नयनविषनागशिरो-
रत्नसूचिकल्पा हि सा मदनकन्दली । तां प्रार्थयतस्ते केवलं भस्मी-
भाव एव न पुनः काचिदर्थसिद्धिः । बालेन चिन्तितं । अथे
लक्षितोऽहमनेन । तत्किमधुनाभिप्रायगोपनेन । ततस्तेनोक्तं । यद्येवं
ततः किं ब्रूषे मोचितस्त्वं मया न पुनर्ब्रूषे यथा गाढतरं मारित
इति । यतस्तेन कामेन युष्मद्वचनेन मां सुस्रता केवलं मे शरीरवेद-
नामाचमपमारितं हृदये पुनर्निचिन्तो वितर्कपरम्परारूपः प्रज्वलित-
खादिराङ्गारराशिस्तेन दंदह्यते मे समन्ताच्छरीरं । यद्यहं काम-
वन्धनकाल एवामरिष्यं नैतावन्तमन्तापमन्वभविष्यं । ततो भवता

मोक्षयता प्रत्युत महानयमनर्थः संपादित इति । नाधुना
ममैनाममृतसेकायमानां मदनकन्दर्पो विरहय्यान्यथास्यान्तस्ता-
पस्योपग्रमः । किं बह्वनाच जल्पितेनेति । ततो लक्षितो
मध्यमबुद्धिनास्यानिवर्तको निर्वन्धः । स्थितोऽसौ दृष्टोभावेन ॥

अचान्तरे गतोऽस्तं सविता । बालदद्यादिव समुल्लसितं तमः-
पटलं । लक्षितः प्रथमः प्रदोषः । निःसञ्चारोभूतो लोकः । ततो
ऽविचार्य कार्याकार्यं समुत्थितो बालः । निर्गतः स्वकीयभवनात् ।
अवतीर्णो राजमार्गं । प्रवृत्तः शुचुमर्दनराजकुलाभिमुखं गन्तुं । गतः
किञ्चन्तमपि भूभागं । इतश्च स्नेहवशेन किमस्य संपत्स्यत इति
चिन्तया निर्गतस्तदनुमार्गेण मध्यमबुद्धिः । दृष्टो बालेन गच्छता
कश्चित्पुरुषः । तेन चास्फोष्य बद्धोऽसौ मयूरबन्धेन । कूजितं
बालेन । प्राप्तः प्राप्त इति ब्रुवाणः प्राप्त एव मध्यमबुद्धिः । ततः
समुत्पाद्य बालं पश्यत एव मध्यमबुद्धेः समुत्पतितः पुरुषोऽम्बर-
तलं । आरटतश्च बालस्य स्थगितं वदनं । प्रवृत्तः पश्चिमाभिमुखो
गन्तुं । ततो मध्यमबुद्धिरपि अरे रे दुष्टविद्याधर क्व यासि
गृहीत्वा मदीयभ्रातरमिति चाडो मुञ्चन्नाकृष्टखन्नः प्रस्थितो भूमौ
तदनुमार्गेण । निर्गतो नगरात् । अदर्शनीभूतः पुरुषः । निराश्री-
भूतो मध्यमबुद्धिः । तथापि बालस्नेहानुबन्धेन किल कश्चिन्मोक्ष-
तीति बुद्ध्या नासौ धावन्नुपरमति । धावत एव लक्षिता रजनी ।
ततोऽनुपानत्कतया विद्धोऽनेककण्टककीलकैः परिगतः अमेण
चामो बुभुक्षया पीडितः पिपासया विह्वलः शोकेन अध्यासितो
दैव्येन अनेकपापमगरेषु पृच्छन् बालवार्तां भ्रान्तोऽसौ मत्ताहो-

लब्धोऽयं मया प्रसूतविद्याभिद्वेष्टितः सलक्षणः पुरुषः । इतरेणोक्तं ।
 महाप्रसादः । ततोऽभिहितो नभश्चरेण स पुरुषः । यथैकैकस्मिन्
 विद्याजापपर्यन्ते मया दत्ताङ्गतिरग्नौ भवता प्रक्षेप्तव्या । प्रति-
 पन्नमनेन । प्रारब्धो जापः । ततो विद्याधरेणाकृष्टा यमजि-
 ज्ञेवातितीक्ष्णा भास्वराकारा शस्त्रिका । तथा शोत्कर्तिता
 मदीयपृष्ठात्तेन दीर्घा मांसपेगी । निष्पीड्य तत एव प्रदेशात्
 निर्गन्धितं रुधिरं मृतद्युल्लुङ्घकः । अचान्तरे समाप्तमितरस्यैकं
 विद्यापरावर्तनं । समर्पिता विद्याधरेण रुधिरमांसमयी
 तस्याङ्गतिः । प्रतिक्षिप्ता तेन साग्निकुण्डे । पुनः प्रारब्धो
 जापः । ततश्चैवं सोऽम्बरचरो मदीयं शरीरं परापरप्रदेशा-
 म्बरकपाल इव नारकस्यारटतो मे मांसपेगीमुत्कर्तयति । तं
 प्रदेशं निष्पीड्य रुधिरं निर्गन्धयति तस्य च चुल्लुकं मृता
 साधकायाङ्गतये ददाति । स च विद्यापरावर्तनपरिसमाप्तौ
 गृहीत्वा ज्ञताग्ने प्रक्षिपति । ततो वेदनाविज्ञो मूर्खश्च
 पतितोऽहं भूतले । विद्याधरस्तु प्रगुणशरीरतया हृष्ट इव
 निष्करुणो गाढतरं मां विकर्तयति । अचान्तरेऽद्वहामैर्हसितमिव
 प्रसन्नमेधेगुलुगुलितमिव समुद्रेण प्रचलितेव पृथिवी रसितं
 दौष्टिजिज्ञाभिः शिवाभिः प्रनृत्तं च विह्वतरूपैर्वताक्षैः निपतितं
 रुधिरवर्षं । ततश्चैवंविधेषु रौद्रेषु विभीषिकाविशेषेषु सत्सुख्यबु-
 भितचित्तस्य तस्य राज्ञोऽभिमुखीभूता सा क्रूरविद्या । समाप्तं
 जापस्याष्टमं । ततः सिद्धाहं भवत इति वदन्ती प्रकटीभूता
 विद्या प्रणता साधकेन प्रविष्टा तच्छरीरे । ततः समुत्कर्तितशरीरं

निष्पीडितरुधिरवीभत्सं कर्णमारटन्तं मामुपलभ्य स राजा
मयि जातः सदयः । हतोऽग्नेन दन्तसीत्कारः । ततो वारितोऽशौ
विद्याधरेण । अभिहितं च तेन । रात्रन्नेष एवास्या विद्यायाः
कत्पो यदुत न कर्तव्यास्योपरि दया । ततो विद्याधरेण लिप्तं
मे केनचिल्लेपेन शरीरं । ततोऽहं समन्ताद्दन्द्यमानं इव
तौववज्जिना चूर्ण्यमानं इव वज्रेण पीड्यमानं इव यन्त्रेण प्रविष्टो
वेदनाप्रकर्षं । तथापि सुवह्मं न गतमेतन्मे हतजीवितं । संजातं
क्षणेन मे तेनैव लेपेन द्रवदग्धस्याणुकल्पं शरीरं । संसृत्पाटित-
स्ताभ्यां नीतस्तत्र नगरे । खादितस्य श्वययुनिमित्तमश्वभोजनं ।
शूणं मे शरीरं । ततो भयस्तेनैव विधिना मदीयमांसरुधिरा-
ऊतिभिस्तेन राज्ञा दत्तमष्टशतमष्टशतं विद्याया जापस्य सप्त
दिनानीति । दृष्टस्य तदवस्थोऽहं भवता । तदिदं भ्रातर्मया-
नुभूतं । स्थितं च मम हृदये । यदुत न प्रायेण नरकेऽप्येवंविधो
दुःखविन्यासो यादृशो मयानुभूत इति । मध्यमबुद्धिराह । हा
भ्रातर्नोचितस्त्वमेवंविधदुःखानां अहो निर्घृणता विद्याधरस्य
अहो रौद्रता विद्यायाः ॥

अत्रान्तरे लोकाचारमनुवर्तमानो वार्त्ताश्वेपणार्थमागतो
मनीषी । श्रुतस्तेन दारि स्थितेन तथा परिदेवमानो
मध्यमबुद्धिः । प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । हतेतराभ्यामासनदानादिका
प्रतिपत्तिः । विहितं संभाषणं । ततो मनीषिणाभिहितं ।
मध्यमबुद्धे किमिति त्वं परिदेवसे । मध्यमबुद्धिराह । भ्रातर-
स्तौकिकमिदं परिदेवनकारणं । मनीषिणोक्तं । कथं । ततः

सन्धोऽयं मया प्रमृतविद्यासिद्धेरुचितः सलक्षणः पुरुषः । इतरेणोक्तं ।
 महाप्रसादः । ततोऽभिहितो नभश्चरेण स पुरुषः । यथैकैकस्मिन्
 विद्याजापपर्यन्ते मया दत्ताऽतिरम्यौ भवता प्रवेष्टव्या । प्रति-
 पन्नमनेन । प्रारब्धो जापः । ततो विद्याधरेणाकृष्टा यमजि-
 क्केवातितीक्ष्णा भास्वराकारा शस्त्रिका । तथा शोक्तर्तता
 मदीयपृष्ठात्तेन दीर्घा मांसपेक्षी । निष्पीड्य तत एव प्रदेशात्
 निर्गन्धितं रुधिरं मृतस्युक्षुकः । अचान्तरे समानमिदं रसैकं
 विद्यापरावर्तनं । समर्पिता विद्याधरेण रुधिरमांसमयी
 तस्याऽतिरम्यः । प्रतिक्षिप्त्वा तेन साग्निकुण्डे । पुनः प्रारब्धो
 जापः । ततश्चैवं सोऽम्बरचरो मदीयं शरीरं परापरप्रदेशा-
 न्नरकपाश इव नारकस्थारटतो मे मांसपेक्षीमुत्कर्तयति । तं
 प्रदेशं निष्पीड्य रुधिरं निर्गन्धयति तस्य च चुल्लुकं धत्वा
 साधकायाऽतये ददाति । स च विद्यापरावर्तनपरिसमाप्तौ
 गृहीत्वा ऊताग्रने प्रक्षिपति । ततो वेदनाविज्ञो मूर्खया
 पतितोऽहं भूतले । विद्याधरस्तु प्रगुणशरीरतया चष्ट इव
 निष्करुणो गाढतरं मां विकर्तयति । अचान्तरेऽदृष्टासैर्हसितमिव
 प्रलयमेघैर्गुणुलितमिव समुद्रेण प्रचलितेव पृथिवी रसितं
 दौष्टिजिह्वाभिः शिवाभिः प्रनृत्तं च विह्वतरूपैर्वताक्षैः निपतितं
 रुधिरवर्षं । ततश्चैवंविधेषु रौद्रेषु विभीषिकाविशेषेषु सत्स्वप्नु-
 भित्चित्तस्य तस्य राज्ञोऽभिसुखीभूता सा क्रूरविद्या । समाप्तं
 जापस्याष्टमं । ततः सिद्धाहं भवत इति वदन्ती प्रकटीभूता
 विद्या प्रणता साधकेन प्रविष्टा तच्छरीरे । ततः ----- नीर

निष्पीडितरुधिरवीभत्सं कर्णमारटनं मासुपलभ्य स राजा
मयि जातः सदयः । हृतोऽनेन दन्तसीत्कारः । ततो वारितोऽसौ
विद्याधरेण । अभिहितं च तेन । रात्रन्नेष एवास्या विद्यायाः
कल्पो यदुत न कर्तव्यास्योपरि दद्या । ततो विद्याधरेण लिप्तं
मे केनचिल्लेपेन शरीरं । ततोऽहं समन्ताद्दृष्टमान इव
तीव्रवह्निना चूर्णमान इव वज्रेण पीड्यमान इव यन्त्रेण प्रविष्टो
वेदनाप्रकर्षं । तथापि सुखं न गतमेतन्मे हतजीवितं । संजातं
क्षणेन मे तेनैव लेपेन द्रवदग्धस्याणुकल्पं शरीरं । समुत्पाटित-
स्ताभ्यां नीतस्तत्र नगरे । खादितस्य श्वययुनिमित्तमश्वभोजनं ।
शूनं मे शरीरं । ततो भयस्तेनैव विधिना मदीयमांसरुधिरा-
ञ्जतिभिस्तेन राज्ञा दत्तमष्टशतमष्टशतं विद्याया जापस्य सप्त
दिनानीति । दृष्टस्य तदवस्थोऽहं भवता । तदिदं भ्रातर्मया-
नुभूतं । स्थितं च मम हृदये । यदुत न प्रायेण नरकेऽप्येवंविधो
दुःखविन्यासो यादृशी मयानुभूत इति । मध्यमबुद्धिराह । हा
भ्रातर्नाचितस्त्वमेवंविधदुःखानां अहो निर्दुष्टता विद्याधरस्य
अहो रौद्रता विद्यायाः ॥

अचान्तरे श्लोकाचारमनुवर्तमानो वार्त्तान्विषणार्थमागतो
मनीषी । श्रुतस्तेन द्वारि स्थितेन तथा परिदेवमानो
मध्यमबुद्धिः । प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । हतेतराभ्यामासनदानादिका
प्रतिपत्तिः । विहितं संभाषणं । ततो मनीषिणाभिहितं ।
मध्यमबुद्धे किमिति त्वं परिदेवसे । मध्यमबुद्धिराह । भ्रातर-
स्तौकिकमिदं परिदेवनकारणं । मनीषिणोक्तं । कथं । ततः

लब्धोऽयं मया प्रसूतविद्यामिद्वेष्टितः सलक्षणः पुरुषः । इतरेषोक्तं ।
 महाप्रसादः । ततोऽभिहितो नभश्चरेण स पुरुषः । यथैकैकस्मिन्
 विद्याजापपर्यन्ते मया दत्ताङ्गतिरग्नौ भवता प्रदेष्टव्या । प्रति-
 पन्नमनेन । प्रारब्धो जापः । ततो विद्याधरेणाकृष्टा यमजि-
 क्तेवातितीक्ष्णा भास्वराकारा शस्त्रिका । तथा चोत्कर्तिता
 मदीयष्टष्ठान्तेन दीर्घा मांसपेग्नी । निष्पीड्य तत एव प्रदेशात्
 निर्गालितं रुधिरं मृत्युशुक्रः । अचान्तरे समाप्तमितरस्यैकं
 विद्यापरावर्तनं । समर्पिता विद्याधरेण रुधिरमांसमयी
 तस्याङ्गतिः । प्रतिक्षिप्ता तेन साम्निकुण्डे । पुनः प्रारब्धो
 जापः । ततश्चैवं सोऽम्बरचरो मदीयं शरीरं परापरप्रदेशा-
 म्बरकपाक्ष इव नारकस्यारटतो मे मांसपेग्नीमुत्कर्तयति । तं
 प्रदेशं निष्पीड्य रुधिरं निर्गालयति तस्य च चुलुकं भला
 साधकायाङ्गतये ददाति । स च विद्यापरावर्तनपरिसमाप्तौ
 गृहीत्वा ङ्गतांशने प्रक्षिपति । ततो वेदनाविक्लवो मूर्खवा
 पतितोऽहं भूतले । विद्याधरस्तु प्रगुणशरीरतया जष्ट इव
 निष्करुणो गाढतरं मां विकर्तयति । अचान्तरेऽदृष्टासैर्हसितमिव
 प्रक्षयमेघैर्गुणगुलितमिव समुद्रेण प्रचलितेव पृथिवी रसितं
 दीप्तिजिह्वाभिः शिवाभिः प्रनृत्तं च विह्वतरूपैर्वेताक्षैः निपतितं
 रुधिरवर्षं । ततश्चैवंविधेषु रौद्रेषु विभीषिकाविशेषेषु सत्स्यपु-
 भितचित्तस्य तस्य राज्ञोऽभिसुखीभूता सा क्रूरविद्या । समाप्तं
 जापस्याष्टमं । ततः सिद्धाहं भवत इति वदन्ती प्रकटीभूता
 विद्या प्रणता साधकेन प्रविष्टा तच्छरीरे । ततः समुत्कर्तितशरीरं

निष्पीडितरुधिरबीभत्सं कदणमारटन्तं मामुपलभ्य स राजा
मयि जातः सदयः । कृतोऽनेन दन्तभीत्कारः । ततो वारितोऽसौ
विद्याधरेण । अभिहितं च तेन । राज्ञेष एवास्या विद्यायाः
कस्यो यदुत न कर्तव्यास्योपरि दया । ततो विद्याधरेण लिप्तं
मे केनचिन्नेपेन शरीरं । ततोऽहं समन्ताद्दन्द्यमान इव
तीव्रवह्निना चूर्णमान इव वज्रेण पीड्यमान इव यन्त्रेण प्रविष्टो
वेदनाप्रकर्षं । तथापि सुबद्धं न गतमेतन्मे हतजीवितं । संजातं
क्षणेन मे तेनैव लेपेन दवदग्धस्याणुकस्यं शरीरं । समुत्पाटित-
स्ताभ्यां नीतस्तत्र नगरे । खादितश्च श्वययुनिमित्तमच्चभोजनं ।
शून्यं मे शरीरं । ततो भयस्तेनैव विधिना मदीयमांसरुधिरा-
ज्जतिभिस्तेन राज्ञा दत्तमष्टशतमष्टशतं विद्याया जापस्य सप्त
दिनानीति । दृष्ट्य तदवस्थोऽहं भवता । तदिदं भ्रातर्मया-
नुभूतं । स्थितं च मम हृदये । यदुत न प्रायेण नरकेऽप्येवंविधो
दुःखविन्यासो यादृशो मयानुभूत इति । मध्यमबुद्धिराह । हा
भ्रातर्नोचितस्त्वमेवंविधदुःखाणां अहो निर्दणता विद्याधरस्य
अहो रौद्रता विद्यायाः ॥

अत्रान्तरे श्लोकाचारमनुवर्तमानो वाचान्वेषणार्थमागतो
मनीषी । श्रुतस्तेन द्वारि स्थितेन तथा परिदेवमानो
मध्यमबुद्धिः । प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । कृतेतराभ्यामासनदानादिका
प्रतिपत्तिः । विहितं संभाषणं । ततो मनीषिणाभिहितं ।
मध्यमबुद्धे किमिति त्वं परिदेवसे । मध्यमबुद्धिराह । भ्रातर-
स्तौकिकमिदं परिदेवनकारणं । मनीषिणोक्तं । कथं । ततः

राचाणि । प्राप्तः कुशस्थलं नाम नगरं । स्थितस्तस्य बहिर्भागे ।
 दृष्टोऽनेन जीर्णोऽन्धकूपः । ततः किं ममाधुना भ्रातृविकलेन
 जीवितेनेति प्रक्षिपाम्यत्रात्मानमिति संचिन्त्य बद्धा मध्यमबुद्धिर्ना
 निवेशलग्नमनार्थमात्मगलके शिला । दृष्टं तन्नन्दननाम्ना राजपुरुषेण ।
 ततो मा साहसं मा साहसमिति ब्रुवाणः प्राप्तोऽधौ तत्समीपं ।
 धारितः कूपतटोपान्तवर्ती सुचिन्नात्मानं मध्यमबुद्धिरनेन ।
 विमोचितः शिला । निवेशितो भूतले पृष्टश्च । भद्र किमिती-
 दमधमपुरुषोचितं भवता व्यवसितं । ततः कथितोऽनेन बालवि-
 थोगथतिकरः । नन्दनेनाभिहितं । भद्र यद्येवं ततो मा विषादं
 कार्षीः । भविष्यति भ्रात्रा साधं प्रायेण मीलकः । मध्यम-
 बुद्धिराह । कथं । नन्दनेनोक्तं । समाकर्णय । अस्त्यत्र नगरेऽस्माकं
 स्वामी हरिश्चन्द्रो नाम राजा । स च प्रतिक्षणमुपद्रूयते विजय-
 माठरशङ्खादिभिः प्रात्यनिकैर्मण्डलहरैर्नृपतिभिः । इतश्चास्ति
 रतिकेळिर्नाम विद्याधरः परममिव । अन्यदा समागतेन शूचपद्रु-
 तमवलोक्य देवं तेनाभिहितः । ददामि तुभ्यमहं क्रूरविधां
 यत्प्रभावेन न त्वमेतैः परिभूयसे । देवेनाभिहितं । अनुग्रहो मे ।
 ततः कारयित्वा षण्मासिकां पूर्वसेवामितो दिनादष्टमे दिने
 नीतः कचित्तेन देवो हरिश्चन्द्रः । कारितो विद्यासाधनं ।
 आनीतो द्वितीयदिने सद्यः पुरुषेण । कृता तस्य पुरुषस्य
 मांसरुधिरेण होमक्रियया सप्त दिनानि विद्यायाः पश्चात्सेवा ।
 मुक्तोऽभावधुना पुरुषः । स एव प्रायस्ते भ्राता भविष्यतीति मे
 वितर्कः । स च ममैव समर्पितोऽधुना देवेन । मध्यमबुद्धिराह ।

भद्रः यद्येवं ततो यद्यस्ति ममोपरि दया भवतस्तत्तत्मानय
 तावदिहैव पुरुषं येनाहं प्रत्यभिज्ञानामीति । ततश्चैवं करोमीत्य-
 भिधाय गतो नन्दनः । समायातः समुत्पाद्य गृहीत्वा वास्तं ।
 दृष्टोऽस्थिमात्रावग्रेष उच्छ्वासनिःश्वाभोपक्षक्ष्यमाणजीवितो निरुद्ध-
 वाक्प्रसरो मध्यमबुद्धिना वास्तः । प्रत्यभिज्ञातः क्षुब्धेण ।
 अभिहितो नन्दनः । भद्र स एवायं मम भ्रातेति । सत्यं
 नन्दनस्त्वमसि । अनुगृहीतोऽहं भवता । नन्दनः प्राह । भद्र
 राजद्रौघमिदं भवत्करुणया मयाध्यवसितं । अन्यच्च । अधुनागतेन
 मयाकर्षितं । यथा किल रात्रौ राजा पुनस्तर्पयिष्यति रुधिरेण
 विधां भविष्यत्यनेन पुरुषेण प्रयोजनमिति । तदिदमवगम्य
 मम यद्भवति तद्भवतु । भवद्वां तु तूर्णमपकमितयं । ततो
 यदाज्ञापयति भद्रो रक्षणीयश्च यत्रतो भद्रेणात्मेत्यभिधाय
 समुत्पाटितो वास्तः । प्रवृत्तो गन्तुं मध्यमबुद्धिः । ततो भयविधुर-
 च्छदयो धावन्नहर्निशं वेगेन क्वचित्प्रदेशे वास्तं पाययन्नुदकं
 समाह्लादयन्वायुना प्रीणयन्नगनादिरसेनागणयन्नात्मनः शरीरपीडां
 महता क्षेपजालेन प्राप्तः स्वस्थानं मध्यमबुद्धिः ॥

गतानि कतिचिद्दिनानि । जातो ममाक् सवसो वास्तः ।
 दृष्टो मध्यमबुद्धिना । भ्रातः किं भवतानुभूतं । स प्राह ।
 अस्ति तावदुत्पिप्तोऽहं बद्धा भवतः पश्यत एव गगनचारिणा
 नीतः कृतान्तपुराकारमतिभौषणतथैकं शशानं । दृष्ट्वा च
 प्रज्वलिताङ्गारभूताग्निकुण्डपार्श्ववर्ती मया पुरुषः । ततस्तं प्रति
 तेनाम्बरचरेणाभिहितं । महाराज सिद्धं ते ऽधुना समीक्षितं ।

गुणाधिकेषु प्रमोदवन्तो महात्मान इति विमर्शेन धन्यः पुण्य-
 भागसौ भवजन्तुर्येनायं समस्तानर्थहेतुः स्पर्शनः पापवयस्यः सर्वथा
 निराकृत इत्यालोचयतः समुल्लसितस्तं प्रति हर्षः । तातेन तु
 केवलमदृष्टहासेन हसितं । मयाभिहितं । तात किमेतत् । तातेना-
 भिहितं । पुत्र यन्मयि प्रतिकूले संपद्यते तत्संपन्नं बालस्य ।
 अतो मे हर्षः । हा जात क्व गतोऽसीति परिदेवितं सामान्य-
 रूपया । न संजातो मामकतनयस्यापाय इति दृष्ट्वा चित्तेन
 मदीयजननी । नगरस्य तु संपन्नो बालहरणेन प्रमोदः ।
 संजाता त्वदीयगमनेन करुणा । प्रादुर्भूतः स्वस्यावस्थानदर्शनेन
 ममोपरि पक्षपातः ॥ मध्यमबुद्धिराह । कथमेतल्लभितं भवता ।
 मनीषिणाभिहितं । निर्गतोऽहमासं तदा नगरे कुतूहलेन
 भ्रमणिकया । ततः श्रुता मया परस्परं जल्पन्तो लोकाः । यदुत ।
 अहो सुन्दरं संपन्नं यदसौ कलङ्कहेतुर्निजकुलस्य दुष्टोऽन्तः-
 करणेन वर्जितो मर्यादया बहिर्भूतः सदाचारान्ध्रितः सततम-
 गम्यगमने ऽत एवोपतापकरो नगरस्य बालः केनापि महात्म-
 नापहृत इति । अन्येनाभिहितं । सुष्टु सुन्दरमेवं तु सुन्दरतरं
 भवति यद्यसौ क्लिप्तो भिक्षो व्यापादितश्च श्रूयते । यतस्तस्मिन्ने-
 कान्ततः प्रलीन एव पापे नागरिकाणां शीलसंरक्षणं संपत्स्यते
 नान्यथा । अन्येनाभिहितं । सुन्दरमिदं केवलं यदसौ मध्यम-
 बुद्धिस्तपस्वी तस्य पृष्ठतो क्लृप्तः क्लिश्यते तच्च चाह । स हि
 विशिष्टप्रायः प्रतिभासतेऽस्माकं । ततोऽपरः प्राह । भद्र ये
 पापप्रवृत्तानां वत्सला भवन्ति तेषां कीदृशी विशिष्टता ।

न खलु जात्यकनकं श्यामिकया सह संसर्गमर्हति । अत एव लभन्ते
तद्वारेणैव दुःखपरम्परामयशश्च लोके । किमत्राश्चर्यं । ये पुनरादित
एव पापानुष्ठानामक्तजनसम्पर्कं रहयन्ति तेषां नैष दोषोऽनुषज्जते ।
अत्रार्थेऽयमेव मनीषी दृष्टान्तः योऽयं महात्मा परिद्धतपापप्रवण-
बालवात्सल्यो निष्कलङ्कं सुखेन जीवतीति । ततस्तं लोकवाद-
माकर्णयता मयेदं ललितमिति । मध्यमबुद्धिना चिन्तितं । अथे ।

दोषेषु वर्तमानस्य नरस्यात्रैव जन्मनि ।

नास्त्येव सुखगन्धोऽपि केवलं दुःखपद्धतिः ॥

स हि दुःखभराक्रान्तप्तावता नैव मुच्यते ।

आक्रोशदानतस्तस्य लोकोऽन्यद्वैरिकायते ॥

एकं स दुःखैर्निर्दग्धो द्वितीयं निन्दितो जनैः ।

गण्डस्थोपरि सजातः स्फोटो बालस्य दुर्मतेः ॥

जनानां करुणास्यानं जातोऽहं बालमीलकात् ।

कलितस्तादृशः प्रायः कैश्चित्तत्त्वविचारकैः ॥

दुःखाकरः सतां निन्द्यो ममेदानीं विजानतः ।

तस्मान्न युक्तः संसर्गो बालेन सह पापिना ॥

गुणेषु वर्तमानस्य नरस्यात्रैव जन्मनि ।

जायन्ते सम्पदः सर्वा यथास्यैव मनीषिणः ॥

तथाहि ।

अकलङ्कः सुखौ नित्यं श्लाघनीयो विपश्चिताम् ।

बालस्पर्शनसंसर्गभीरुत्वादेष्टु वर्तते ॥

तथापि लोका दोषेषु सततं विहितादराः ।

कथितो मध्यमबुद्धिना समस्तोऽप्युद्यानगमनादिविद्याधरविकर्तन-
 पर्यन्तो बालस्यतिकरः । ततः पूर्वमेव ज्ञातनिःशेषव्यतिकरेणापि
 सुगन्धेनैव विस्मितेक्षणेन समस्तमाकर्ण्य मनीषिणाभिहितं ।
 किमीदृक् संपन्नं बालस्य । सा न युक्तमिदं । यदि वा
 कथितं मया प्रागेवास्य यथा न सुन्दरोऽनेन स्पर्शनेन
 पापमित्रेण सार्धं सम्बन्धः । तज्जनितेयमस्यानर्थपरम्परा ।
 तथाहि । हेतुरसावनार्यकार्यसङ्कल्पस्य । अनार्यकार्यसङ्कल्पे च
 प्रवर्तमानाः प्राणिनः संक्षिप्ततया चित्तस्य प्रवृत्ततया पापोदय-
 स्याप्राप्ताभिप्रेतार्था एव वडिशयद्वेषप्रवृत्ता इव मत्स्यका निपत-
 न्यापद्महने लभन्ते मरणं । न खल्वनुपायतोऽर्थसिद्धिः । अनुपाय-
 स्यानार्यकार्यसङ्कल्पः सुखलाभानां । स हि क्रियमाणो धैर्यं
 ध्वांसयति विवेकं नाशयति चित्तं मलिनयति शिरान्नपापा-
 न्युदीरयति ततः प्राणिनं समस्तानर्थसार्थं योजयति । तत्
 कुतोऽनार्यकार्यसङ्कल्पात् सुखलाभगन्धोऽपीति । तस्मादिदं सर्वं
 खदुश्चरितविलसितं बालस्य योऽयं मदचनं न विधत्ते ।
 किमत्र भवतः परिदेवितेनेति ॥ बालः प्राह । मनीषिण-
 लमनेनासम्बद्धप्रलापेन । न खलु सत्पुरुषाणां महार्थसाधनप्रवृत्ता-
 नामपान्तराले व्यसनं मनो दुःखयति । यदद्यापि तां कमल-
 कोमलललिततनुं मदनकन्दलीं प्राप्नोमि ततः कियदेतद्दुःखं ।
 तदाकर्ण्य कालदष्टवदसाध्योऽयं सदुपदेशमन्त्रतन्त्राणामित्याक-
 लय्य मनीषिणा गृहीतो दक्षिणाग्रभुजे मध्यमबुद्धिः उत्थाय
 ततः स्थानात् प्रवेगितः कचान्तरे । अभिहितश्चासौ ।

भ्रातर्यशेष बालः सत्यं बाल इव नात्महितं जानीते तत्किं
भवतास्य पृष्ठतो विलम्बेन विनष्टव्यं । मध्यमबुद्धिराह । बोधितो
ऽहमिदानीं भवता । योऽयं भवदुपदेशमपि लङ्घयति तेनालं
मम बालेनेति । अन्यच्च । अतिसूक्ष्मनीयो ऽयं व्यतिकरः ।
तत्किमेष न ज्ञातस्तातेन । मनीषिणाभिहितं । न केवलेन
किं तर्हि समस्तनगरोपेतेन । भद्र केन हि प्रभातं पेटकेना-
च्छाद्यते । मध्यमबुद्धिराह । कथं ज्ञातः । मनीषिणाभिहितं ।
कामदेवभवनवृत्तान्तस्तावद्वल्लोकप्रतीत एव किं तस्य ज्ञास्यते ।
विधांधरहरणवृत्तान्तस्तु ये प्राप्तः प्राप्त इति त्वदीयशब्दार्वात्
प्रबुद्धास्तदा लोकास्तैर्विज्ञाय नगरे प्रचारितः । मध्यमबुद्धिना
चिन्तितं । अथे किलाहं मातुः पुत्रोऽमुं व्यतिकरं गोपयामि ।
यावता गाढतरं प्रकाशः संपन्नः । सुप्रच्छन्नमपि विहितं प्रयोजनं
प्रायः प्रकाशत एव लोके विशेषतः पापं । तस्मादुर्बुद्धिरेषा
प्राणिना यथा स्वाचरितं पापं प्रच्छादयन्ति । इयं हि
केवलमधिकतरं मोहविलसितं सूचयतीति । एवं विचिन्त्य
तत्तस्तेनाभिहितं । मनीषिणमुं वृत्तान्तमुपलभ्य भवता किमाचरितं
किं तातेन किमम्वाभ्यां किं वा नगरलोकेनेति श्रोतुमिच्छामि ।
मनीषिणाभिहितं । भ्रातः समाकर्णय । मम तावदुपेक्षा निर्गुणेषु
सतामिति भावनया संजातं बालं प्रति माध्यस्थ्यं । तथा
क्लिग्ममानेषु दयावन्तः सन्त इति पर्यालोचनया प्रादुर्भूता
तवोपरि महती करुणा । तथा मुक्तोऽहं पापमिवाभिखण्डजनिता-
नामेवंविधानामपायानामित्याकलनया संजातात्मन्यास्याबुद्धिः ।

गुणेषु श्रियिस्तोत्साहा वर्तन्ते पापकर्मणा ॥
 तदेवं गुणदोषाणां विशेषं पश्यता मया ।
 गुणेषु यन्नः कर्तव्यो य आदिष्टो मनीषिणा ॥
 ततश्चैवं विचिन्त्यासौ भाषते तं मनीषिणम् ।
 न शक्यमधुना लोके प्रकाशमटितुं मया ॥
 लोका मां प्रश्रयिष्यन्ति बालवृत्तान्तमञ्जसा ।
 अतिलज्जाकरं तं च नाहमाख्यातुमुत्सहे ॥
 अन्यच्च दुर्जना लोकाः श्रुत्वा मत्तः कदर्थनाम् ।
 तदीयां नितरां तुष्टा हसिष्यन्ति विशेषतः ॥
 तस्माद्वातर्ममात्रैव स्यातुं मद्गानि युज्यते ।
 जनस्य विस्मरत्येतद्यावद्बालविचेष्टितम् ॥
 मनीषिणोक्तं यत्तुभ्यं रोचते तद्विधौयताम् ।
 केवलं पापमिच्छीयः सम्पर्को वार्यते मया ॥

ततः क्वचिदपि बहिरनिर्गच्छंस्तत्रैव सद्ने स्थितो मध्यमबुद्धिः ।
 गतो मनीषी स्वस्थानं ॥

इतश्च बालगरीरादाविर्भूतः स्पर्शानोऽकुशलमाला च ।
 अकुशलमालयाभिहितं । माधु पुत्रक माधु । यन्मत्तो जातो
 ऽनुतिष्ठति तदनुष्ठितं भवता । यतो निराकृतस्त्वयायमली-
 कवाचालो मनीषी । स्पर्शनेनाभिहितं । अस्व युक्तमेवेदृशमी-
 दृशपुरुषाणामनुष्ठानं । दर्शितः खल्वेवमाचरता प्रियमित्रेण मयि
 निर्भरोऽनुरागः । अथवा किमनेन । निर्वटितेदानीं चयाणा-
 मप्यस्माकं भावसारं समसुखदुःखता । ये तु बृहदर्थसाधनप्रवृत्ता-

नामपान्तराले विघ्ना भवन्ति तान् को गणयति । बालः प्राह ।
वयमप्येतदेव ब्रूमः । केवलमेतत्स मनीषी न जानाति । स्पर्शनेना-
भिहितं । किं तव तेन । सुखविघ्नहेतुरमौ पापकर्मा भवतः ।
अयं जनोऽस्या च केवलं ते सुखकारणं । बालः प्राह । कोऽच
विकल्पो निःसन्दिग्धमिदं । ततः कृतस्ताभ्यां योगशक्त्यापार-
पूर्वको भूयस्तदीयशरीरे प्रवेशः । प्रादुर्भूतं मदनकन्दलीगोचरं
मृगतारमौत्सुक्यं । प्रवृद्धोऽन्तस्तापः । प्रवृत्ता जृम्भिकाः । पतितः
शयनीये । तत्र चानवरतमुद्वर्तमानेनाङ्गेन तथा विचेष्टमानो
ऽमौ दृष्टो मध्यमबुद्धिना । समुत्पन्ना करुणा । तथापि मनीषि-
वचनमनुस्मरता न पृष्टो वार्त्तामपि बालस्तेन ॥

अत्रान्तरेऽस्मिन् गतो दिनकरः । ततः प्रथमप्रदोष एव निर्गतो
बालः । अवधीरितो मध्यमबुद्धिना । प्राप्तः शुचुर्मदनराजकुलं । ✓
प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । दृष्टं वामभवनं । चलितमादभिसुखं । ततः प्रचुर-
तया लोकस्य सान्धकारतया प्रदोषस्य व्यग्रतयाऽप्राहरिकाणां
कथंचिदललित एवामौ प्रविष्टो वामभवनं । विलोकितस्तन्म-
ध्यभागः प्रकाशितो मणिप्रदीपैः मनाथो महार्हशयनेन । इतश्च
तस्मिन्मदमरे सा मदनकन्दली तस्यैव वामभवनस्यादूरवर्तिन्यां
प्रसाधनशालिकायामात्मानं चर्चयन्ती तिष्ठति । ततस्तच्छून्य-
मवलोक्य स बालो बालतथैवारूढः शय्यायां । आः कोमलेति
भावनया समुद्भूतो हर्षः । चिप्रमुच्छीर्यके प्रावरणं । किल
तिरश्चीनो भविष्यति । यावदिद्वितीयाग्रोपप्रदोषकर्तव्यो विमर्जिता-
स्थानलोकः कतिचिदाप्रपुरुषपरिकरो ज्वलन्प्रदीपदर्शितमार्गः

समागतः शत्रुमर्दनस्तद्धारदेशे । दृष्टः प्रविशन् बालेन । ततोऽति-
तेजस्वितया शत्रुमर्दनस्य सत्त्वविकलतया हृदयस्य साध्वसहेत-
त्वादकार्याचरणस्य प्रतिकूलतया कर्मविलामस्य स्वफलदानोन्मुख-
तयाकुशलमालायाः स्वविपाकदर्शितया स्पर्शनस्य भयोत्कर्षण
वेपमानगात्रयष्टिर्निपतितो बालो भूतले । ततोऽत्युच्चतया पर्यङ्कस्य
कणकणकतया मणिकुट्टिमस्य शिथिलनिस्पृष्टतया शरीरस्य
समुत्थितो महानास्फोटवः । ततः किमेतदिति तूर्णतरं प्रविष्टो
राजा । दृष्टस्तेन बालः । कथमयमिह प्रविष्ट इति समुत्पन्नो
मनसि वितर्कः । दृष्टमुच्छीर्षके प्रावरणं । ललितं ग्रय्यारोहणं ।
दुष्टोऽयमिति संजातो निश्चयः । मत्कलत्राभिलाषुको ऽयमिति
च समुत्पन्नः क्रोधः । विज्ञातं तस्य दैन्यं । तथाप्यतिदुरात्मा
खल्वयमपनयाम्यस्य दुर्विनयमिति बुद्ध्या दत्तो बालपृष्ठे निजचरणौ
राजा आमोदितं पश्चान्मुखं भुजयुगलं । बद्धो विरारब्धमानस-
त्प्रावरणेनैव । आहूतो विभीषणः । अभिहितश्चासौ । अरे एष
पुरुषाधमो भवताचैव राजाजिरे यथाहमाकर्णयाम्यस्य कर्णध्वनिं
तथा समस्तरजनौ कदर्यनीयः । विभीषणेनाभिहितं । यदाज्ञा-
पयति देवः । ततः समाकृष्टस्तेन केशेषु गृह्योत्चारटमानो बालो
नीतोऽभ्यर्णराजप्राङ्गणे । बद्धो वज्रकण्टकाकुले लोहस्तम्भे चोटितः
कशाघातैः सिक्रोऽग्निवर्णतप्ततैलविन्दुभिः । प्रवेशिता अङ्गुल्यादि-
ध्वजःशलाकाः । ततश्चैवंविधेषु नरकाकारेषु दुःखेषु विभीषणेनो-
दीर्यमानेषु क्रन्दतो बालस्य लल्लिता रजनी । तदाकन्दरवेण
श्रवणपरम्परया च किमेतदिति कुतूहलेन प्रभाते समागतं

राजकुले नगरं । दृष्टो बालः । स एवायं पापिष्ठोऽद्यापि जीवती-
 त्यादिः प्रवृत्तः परस्परं नागराणां वज्रविधस्तदाक्रोशजल्पः ।
 तमाकर्णयतः शतगुणीभूतं तत्तस्य दुःखं । कथितो नागरिकेभ्यो
 विभीषणेन रात्रिव्यतिकरः । ततोऽहो घृष्टतामेति गाढतरं
 प्रदिष्टाः सर्वे । विज्ञापितो महत्तमै राजा । यदुत यो देवपा-
 दानामेवायमपण्यकारी स तथा क्रियतां यथान्योऽप्येवं न
 करोतीति । अस्ति च तस्य राज्ञो भगवदर्हदागमावदातबुद्धिः
 सुबुद्धिर्नामामात्यः । केवलं तेन कचिदवसरे वरं प्रार्थितो राजा ।
 यदुत हिंस्रकर्मणि नाहं पर्यालोचनीयो भवता । प्रतिपन्नस्य स
 वरो नरपतिना । ततः सुबुद्धिमपर्यालोच्यैव दत्तः शुभ्रमर्दनेन
 राजपुरुषाणां नियमः । यदुत कर्तव्यं यत्वा वज्रप्रकारमेनं
 नरापसदं व्यापादयतेति । तदाकर्ण्य महाराज्यलाभ इव जातो
 जनानां प्रमोदातिशयः । ततः समारोपितो रामभे विडम्ब्यमानः
 शरावमालया समन्ताच्चूर्णमानो यष्टिमुष्टिमहालोष्टप्रहारै
 रोरुयमाणो विरसध्वनिना तुद्यमानो मनसि कर्णकटुकैराक्रोश-
 वचनैर्महता कलकलेन समस्तेषु चिकचतुष्कचत्वरहट्टमार्गादिषु
 बंभ्रम्यमाणो विगोपितो बालः । ततो विशालतया नगरस्य
 प्रेक्षणकप्रायत्वान्तस्य भ्रमणेनैवातिक्रान्तं दिनं । सन्ध्यायां नीतो
 वध्यस्थानं । उन्नम्वितस्तृशाखायां । प्रविष्टो नगरं लोकः ।
 भवितव्यताविशेषेण तस्य चुटितः पाशकः । पतितो भूतले ।
 गतो मूर्खः । स्थितो मृतरूपतया । कुप्तो वायुना । लब्धा चेतना ।
 प्रवृत्तो गन्तुं गृहाभिमुखं भूमिकषणेन कूजमानः ॥

दिवसकरो मोहान्धकारस्य निकषोपलः शास्त्ररत्नानां दावानलो-
रागपल्लवदहने अर्गलाबन्धो नरकद्वाराणां देशकः सत्यथानां
निधिः सातिशयज्ञानमणौनामायतनं समस्तगुणानां समवसृतस्तव
पुरे प्रबोधनरतिर्नामाचार्यः ॥

इतश्च स्पर्शनं प्रति प्रतिकूलचारिणमुपलभ्य मनौषिणं प्रादुर-
भूत्कर्मविलासस्य तस्योपरि खरतरः पक्षपातः । ततोऽपौ
शुभसुन्दरीं प्रत्याह । प्रिये लक्ष्यत्येव तावदिदं भवती यथाना-
दिच्छा प्रकृतिरियं मम वर्तते । यदुत योऽस्य स्पर्शनस्यानु-
कूलस्तस्य मया प्रतिकूलेन भायं प्रतिकूलस्य पुनरनुकूलतया
वर्तितयं मम च प्रतिकूलमाचरतः सर्वचाक्षुशलमालोपकरणं अनु-
कूलं विदधतः पुनर्भवती ममोपकरणं वर्तते । तदेवं स्थिते स्पर्शना-
नुकूलचारिणो बालस्य दर्शितो मयाक्षुशलमालाव्यापारणद्वारेण
कश्चिदात्मनः प्रतिकूलताफललेशः । अस्य तु मनौषिणः स्पर्शन-
प्रतिकूलवर्तिनो न मयाद्यापि निजानुकूलताफलविशेषो दर्शितः ।
यद्यपि यदिदमस्य स्पर्शने निरभिष्वङ्गतया मृदुशयनसुरतादीन्यनु-
भवतः संपद्यते सुखं यस्यायं समुल्लसितो लोकमध्ये यशःपटहो
न च संपन्नः कचिदपायगन्धोऽपि विचरतः अस्य ममस्तस्य व्यति-
करस्याहमेव भवत्योपकरणभूतया कारणं तथापि मयि सप्रसादे
नैतावन्मात्रमेवास्य फलमुचितं । अतिप्रिये विशिष्टतरफलसम्पाद-
नार्थमस्य मनौषिणः प्रयत्नं कुरुष्वेति । शुभसुन्दर्युवाच । साध्वार्यपुत्र
साधु सुन्दरमभिहितं देवेन । स्थितं ममापीदं हृदये योग्य एव
मनौषी देवप्रसादानां । तदेषानुतिष्ठामि यदाज्ञापितं देवेन

इत्यभिधाय व्यापारिता शुभसुन्दर्या योगशक्तिः । विहितमन्त-
धानं । प्रविष्टा गत्वा मनीषिग्ररीरे । प्रादुर्भूतोऽस्य प्रमोदः ।
सिक्तममृतसेकेनेव शरीरं । प्रवृत्ता निजविलसितोद्यानगमनेच्छा ।
प्रस्थितस्तदभिमुखं । चिन्तितमनेन । कथमेकाकी गच्छामि ।
बज्रस्य कालो गृहप्रविष्टस्य तिष्ठतो मध्यमबुद्धेरतीतः । विस्मृतो
ऽधुना लोकस्य बालप्रवृत्तान्तः । व्यपगतं तस्य लज्जाकारणं । अतस्त-
मपि निजविलसिते नयामि । इति विचिन्त्य गतो मनीषी
मध्यमबुद्धिषमीपं । निवेदितं तस्मै निजाकृतम् ॥ इतश्च कर्म-
विलासेन तस्यापि जननी सामान्यरूपा तत्फलविपाकसम्पत्तये
तथैव प्रोत्साहिता । सा ह्यकुशलमालाशुभसुन्दर्याः साधारणवीर्या
विचित्रफलदायिनी स्वरूपतो वर्तते । ततस्तयाधिष्ठितमूर्तमध्यम-
बुद्धेरपि प्रवृत्ता तच्च गमनेच्छा । बालस्तु भवताप्यवश्यं गन्तव्य-
मिति वदता बलामोटिकया प्रवर्तितो मध्यमबुद्धिना । गता-
स्तयोऽपि निजविलसितोद्याने ।

अथ नानाविधैस्तत्र विलसन्तः कुतूहलैः ।
प्रमोदशेखरं नाम प्राप्तास्ते जिनमन्दिरम् ॥
तच्च मेरुवदुत्तुङ्गं विशालं साधुचित्तवत् ।
देवलोकाधिकं मन्ये सौन्दर्यौदार्ययोगतः ॥
युगादिनाथबिम्बेन श्रीमता तदधिष्ठितम् ।
समन्ताद्वरगोत्तुङ्गप्राकारपरिवेष्टितम् ॥
पुरतो लोकनाथस्य स्तोत्राणि पठतो मुदा ।
तच्च श्रावकलोकस्य ध्वनिमाकर्ण्य पेगलम् ॥

अत्रान्तरे ऽगृहीतमङ्गेतयोक्तं । हे संसारिजीव तत्र चितिप्रति-
ष्ठितपुरे प्रथमं भवता वीर्यनिधानभूतः कर्मविलासो नाम राजा
निवेदितः । अधुना दशापराधप्रभविष्णुरेष शुचुर्मर्दनो निवेद्यते ।
तत्कथमेतदिति । संसारिजीवेनाभिहितं । सुगधे मयापि नन्दि-
वर्धनेन मता पृष्ट एवेदं विदुरः । ततो विदुरेणाभिहितं । कुमार
कर्मविलासस्तत्रान्तरङ्गो राजा शुचुर्मर्दनस्तु बहिरङ्गः । तेन नास्ति
विरोधः । यतो बहिरङ्गाणामेव राज्ञां दशापराधप्रभविष्णुता
भवति बहिरङ्गनगरेषु नेतरेषां । ते हि केवलं सुन्दरासुन्दर-
प्रयोजनानि जनानां प्रच्छन्नरूपा एव सन्तः स्ववीर्येण निर्वर्तयन्ति ।
तथाहि । कर्मविलासप्रतिकूलताजनितोऽयं बालस्य परमार्थतः
सर्वोऽप्यनर्थः संपन्न इति । ततो मयाभिहितं । अपगतोऽधुना मे
सन्देहः । अगतः कथय । विदुरेणाभिहितं ॥

ततः कृच्छ्रेणातिक्रान्ते चाममात्रे रजन्याः प्राप्तः सुसद्वत्
बालः । इतश्चाकर्णितः प्रभात एव तदीयवृत्तान्तो मध्यमबुद्धिना ।
ततो बालस्तेहलेशस्यानुवर्तमानतया संजातो मनाग् विषादः ।
चिन्तितमनेन । हा किमीदृशं संपन्न बालस्येति । पुनः पर्यालोचयतः
प्रादुर्भूतोऽस्य मनसि प्रमोदः । चिन्तितमनेन । पश्यताहो
मनीषिवचनकरणाकरणयोरिह लोक एवान्तरं । तथाहि ।
तदुपदेशवर्तिनो मेऽधुना न संपन्नः क्लेशः नोदीर्णमयग्नः । पूर्वं
पुनर्विपरीतचारिणो हयमणासीत् । बालस्य पुनरेकान्ततो
मनीषिवचनविपरीताचरणनिरतस्य यत्संपद्यन्ते दुःखसङ्घाता
विजृम्भते जगत्पयशःपटहः संजायते मरणं तत्र किमाश्चये । तदस्ति

ममापि काचिद्वन्यता यया मनीषिवचने वज्रमानः संपन्न इति ।
तथाहि ।

नैवाभयो भवत्यत्र सतां वचनकारकः ।

पक्तिः कांकटुके नैव जाता यद्वशतैरपि ॥

एवं भावयतश्चित्ते बालस्नेहं विमुञ्चतः ।

प्रमोदपूर्णचित्तस्य लङ्घितं तस्य तद्दिनम् ॥

ततः ममागते बाले लोकाचारानुवर्तनम् ।

कुर्वता विहितं तेन तस्य सम्भाषणं किल ॥

पृष्टश्चाशेषवृत्तान्तं विषादगतबुद्धिना ।

तेनापि कथिता तस्मै बालेनात्मविडम्बना ॥

न शिचणस्य योग्योऽयं मत्वा मध्यमबुद्धिना ।

ततस्तदनुरोधेन कृतेषत्परिदेवना ॥

ततश्चूर्णितसर्वाङ्गो दुःखविक्कलमानसः ।

तथा राजभयादुग्राद् बालस्तत्रैव संश्रितः ॥

प्रच्छन्नरूपः सततं न निर्गच्छति कुचचित् ।

एवं च तिष्ठतोः कालस्तयोर्भयान् विलङ्घितः ॥

अथान्यदा निजविलमिताभिधाने जीर्णोद्याने गन्धहस्तौव
वरकलभट्टन्देन परिकरितः सातिशयगुणवता निजशिष्यवर्गेण
प्रवाहः करुणारसस्य संतरणसेतुः संसारसिन्धोः परशुस्तृष्णालताग-
हनस्य अशनिर्मानपर्वतोद्गले मूलमुपशमतरोः सागरः सन्तोषा-
मृतस्य तीर्थं सर्वविद्यावताराणां कुलभवनमाचाराणां नाभिः
प्रज्ञाचक्रस्य वडवानलो लोभार्णवस्य महामन्त्रः क्रोधभुजङ्गस्य

किमेतदिति संचिन्त्य कौतुकाक्षिप्तमानसाः ।
 प्रविष्टा जिनसदने ते त्रयोऽपि कुमारकाः ॥
 अथ दक्षिणमूर्तिस्थो देवागिरविभूषणः ।
 विनीतसाधुलोकस्य मध्यवर्ती तपोधनः ॥
 जिनेन्द्रगदितं धर्ममकलङ्कं सनातनम् ।
 संसारसागरोत्तारमाचक्षाणः सुदेहिनाम् ॥
 प्रविशद्भिर्महाभागश्चन्द्रवत्तारकैर्दृतः ।
 प्रबोधनरतिधीरः स सूरिस्तैर्विलोकितः ॥
 भाविभद्रतया जैनं बिम्बं नत्वा मनोषिणा ।
 सूरैः शेषमुनीनां च विहितं पादवन्दनम् ॥
 ततस्तदनुरोधेन मनाक् संशुद्धबुद्धिना ।
 देवसाधुनमस्कारः कृतो मध्यमबुद्धिना ॥
 पापमात्रवयस्याभ्यामधिष्ठितशरीरकः ।
 बालोऽकल्याणभाङ् नैव कस्यचित्प्रणतिं गतः ॥
 किं तु ग्रामेयकाकारं बिभ्राणः स्तब्धमानसः ।
 मनोषिमध्यमासजे सोऽपि गत्वा व्यवस्थितः ॥
 अथ संभाषितास्तेऽपि धर्मलाभपुरःसरम् ।
 गुरुणा कलवाक्येन निषणास्तच भूतले ॥
 इतश्च सूरिवृत्तान्तः कथंचिन्नोक्तवार्तया ।
 मन्त्रिणा जिनभक्तेन श्रुतस्तेन सुबुद्धिना ॥
 ततः प्रोत्साहितस्तेन स राजा शत्रुमर्दनः ।
 वन्दनार्थं मुनीन्द्रस्य ब्रजाम दत्ति भाषिणा ॥

विधूतपापमात्मानं वन्दनेन महात्मनाम् ।
 साधूनां येऽत्र कुर्वन्ति ते धन्यास्ते मनीषिणः ॥
 ततो मदनकन्दल्ला सार्धमन्तःपुरैस्तथा ।
 सुबुद्धिवचनाद्राजा निर्गतो मुनिवन्दकः ॥
 ततः सर्वं पुरं तत्र नृपे चलति विस्मितम् ।
 सैन्यं च गतमुद्याने कौतुकाकृष्टमानसम् ॥
 निपत्य पादयोस्तत्र जिनस्य सवल्लो नृपः ।
 प्रबोधनरतिं भक्त्या ववन्दे दृष्टमानसः ॥
 प्रणम्याशेषसाधूँश्च दत्ताश्रीर्गुरुसाधुभिः ।
 निषण्णो भूतले राजा विनयानघमस्तकः ॥
 सुबुद्धिरपि जैनेन्द्रपादपद्महतानतिः ।
 निरूपयति सर्वाणि देवकर्माणि यत्नतः ॥
 देवपूजनसङ्घूपदीपदानादिपूर्वकम् ।
 भक्त्योत्कण्ठितसर्वाङ्गो भूयस्तकरजातुकः ॥
 दुर्लभं भवकान्तारे जन्तुभिर्जिनवन्दनम् ।
 इति भावनया धन्यो निर्मलौभूतमानसः ॥
 आनन्दजलपूर्णाक्षिः क्षाप्तयन्नात्मकल्लापम् ।
 तथा भागवते बिम्बे न्यस्तदृष्टिर्विचक्षणः ॥
 शक्रस्तुवं शनैर्धीरः पठित्वा भक्तिनिर्भरः ।
 पञ्चाङ्गप्रणिपातान्त निषण्णः शुद्धभूतले ॥
 परस्परतिरोभूतकरशाखाविनिर्मिताम् ।
 कोशाकारकरः खला योगमुद्रां ममाहितः ॥

ततो भुवननाथस्य स्तोत्राणि कलत्रया गिरा ।

स तदानीं पठत्येवं तदर्थापितमानसः ॥

नमस्ते जगदानन्द मोक्षमार्गविधायक ।

जिनेन्द्र विदिताशेषभाव सद्भावनायक ॥

प्रलीनाशेषसंसारविस्तार परमेश्वर ।

नमस्ते वाक्पथातीत त्रिलोकनरशेखर ॥

भवाब्धिपतितानन्तसत्त्वसन्तानतारक ।

घोरसंसारकान्तारसार्थवाह नमोऽस्तु ते ॥

अनन्तपरमानन्दपूर्णधाम व्यवस्थितम् ।

भवन्तं भक्तिः साक्षात्पश्यतीह जनो जिन ॥

सुवतस्तावकं बिम्बमन्यथा कथमौदृशः ।

प्रमोदातिशयश्चित्ते जायते भुवनातिगः ॥

पापाणुजनितस्तावत्तापः संसारिचेतसाम् ।

यावत्तेषां सदानन्द न मध्ये नाथ वर्तसे ॥

येषां पुनर्विवर्तेया नाथ चित्तेषु देहिनाम् ।

पापाण्वः क्षणात्तेषां ध्वंसमायान्ति सर्वथा ॥

ततस्ते द्राविताग्रेषुपापपङ्क्तया जनाः ।

सद्भावामृतसंश्लिष्टा मोदन्ते नाथ सर्वदा ॥

ते वराका न मुख्यन्तां रागादिचरटैः कथम् ।

येषां नाथ भवाप्तास्ति तन्निशानाथकारकः ॥

भवन्तमुररीकृत्य नाथं निःशङ्कमानसाः ।

शिवं यान्ति मदादीनां विधाय गलपादिकाम् ॥

न्यपतिय्यदिदं नाथ जगन्नरककूपके ।
 अहिंसाहस्तदानेन यदि त्वं नाधरिष्यथाः ॥
 विलीनमकलक्लेशं निर्विकारं मनोहरम् ।
 शरीरं पश्यतां नाथ तावकीनमदो वरम् ॥
 अनन्तवीर्यः सर्वज्ञो वीतरागस्त्वमज्ञसा ।
 न भासि यदभव्यानां तत्तेषां पापजृम्भितम् ॥
 रागद्वेषमहामोहसूचकैर्वीतकल्मष ।
 हास्यहेतिविलासाच्चमात्ताद्यैर्हीन ते नमः ॥
 अनन्तगुणसंपूर्णं कियदात्र वदिष्यति ।
 तावकस्तवने नाथ जडबुद्धिरयं जनः ॥
 तथापि गाढसङ्गावबद्धोऽत्यर्थमयं जनः ।
 सङ्गावोऽप्यथवा नाथ भवतैवावबुध्यते ॥
 तदस्य कर्ष्णां कृत्वा विधातव्या भवे भवे ।
 भवोच्छेदकरी नाथ भक्तिरात्मनि निश्चला ॥
 संस्तुत्यैवं जगन्नाथमुत्थाय जिनमुद्गया ।
 विधाय वन्दनं भूयः पद्माङ्गनमनादिकम् ॥
 तदन्ते प्रणिधानं च मुक्ताश्रुत्यादिसुन्दरम् ।
 कृत्वा कृतार्थमात्मानं मन्यमानः सुकर्मणा ॥
 सूरैः पादयुगं सिञ्चन्नानन्दोदकविन्दुभिः ।
 वन्दनं द्वादशावर्तं स ददौ दोषसूदनम् ॥
 कृतसामायिकोऽग्रेषसाधूनानन्य भक्तिः ।
 अवाप्तधर्मलाभोऽसौ निपणः शुद्धभूतले ॥

दृष्टस्मरितनूदन्ते सुबुद्धौ तत्र मन्त्रिणि ।
 अथाचार्या विशेषेण चक्रिरे धर्मदेशनाम् ॥
 कथितं भवनैर्गुण्यं वर्णिताः कर्महेतवः ।
 प्रख्यापितं च निर्वाणं दर्शितं तस्य कारणम् ॥
 ततश्चाभूतसंश्लेषचारुणा वचसा मुनेः ।
 जातास्ते जन्तवः सर्वे चित्तसन्तापवर्जिताः ॥

अत्रान्तरे

नखांशुविशदं कृत्वा लज्जाटे करकुड्मलम् ।
 जगद् भारतीमेवं स राजा शत्रुमर्दनः ॥
 भगवन्नत्र संसारे नरेण सुखकामिना ।
 किमादेयं प्रयत्नेन सर्वसम्पत्तिकारणम् ॥

सूरिरुवाच ।

आदेयोऽत्र महाराज धर्मः सर्वज्ञभाषितः ।
 स एव भगवान् सर्वपुरुषार्थप्रसाधकः ॥
 सोऽनन्तसुखसंपूर्णं मोक्षे नयति देहिनम् ।
 अतुल्यज्ञेन संसारे स हेतुः सुखपङ्कतेः ॥

नरपतिरुवाच । यद्येवं

कस्मात्सर्वं न कुर्वन्ति तं सर्वसुखसाधनम् ।
 धर्मं संसारिणः किं वा क्षिप्रान्ते सुखकाम्यया ।

सूरिराह ।

सुखाभिलाषः सुकरो दुष्करोऽसौ नृपोत्तम ।
 यतो जितेन्द्रियग्रामस्तं साधयति मानवः ॥

अनादिभवकान्तारे प्राप्तानि परमं वल्लम् ।
 दुर्मधोभिर्न शक्यन्ते जेतुं तानीन्द्रियाणि वै ॥
 तेनैव जन्तवो मूढाः सुखमिच्छन्ति केवलम् ।
 धर्मं पुनः सुदूरेण त्यजन्ति सुखकारणम् ॥

नरपतिस्त्वाच ।

येषां जयमशक्तिष्ठाः कर्तुं नो पारयन्त्यमी ।
 धर्मतः प्रप्लायन्ते ततो जीवाः सुखैषिणः ॥
 कानि तानीन्द्रियाणीह किंस्वरूपाणि वा मुने ।
 कथं वा दुर्जयानीति श्रोतुमिच्छामि तत्ततः ॥

मुनिस्त्वाच ।

स्यार्जनं रसना घ्राणं चक्षुः श्रोत्रं च पञ्चमम् ।
 एतानि तानि राजेन्द्र दृषीकाणि प्रचक्षते ॥
 दृष्टैः स्यार्गादिभिस्तोषो द्वेषद्विस्तथेतरैः ।
 एतत्स्वरूपमेतेषामिन्द्रियाणां नृपोत्तम ॥
 दुर्जयानि यथा तानि कथ्यमानं तथाधुना ।
 दत्तावधानस्त्वं सर्वमनुश्रुत्यावधारय ॥
 अनेकभटसंकीर्णं समरे योधयन्ति ये ।
 मत्तमातङ्गसङ्घातमेतैस्तेऽपि विनिर्जिताः ॥
 अङ्गुल्यग्रे निधायेदं भुवनं नाटयन्ति ये ।
 शक्रादयोऽपि शक्तिष्ठास्तेऽप्यमीभिर्वशीकृताः ॥
 हिरण्यगर्भवैकुण्ठमहेश्वरपुरःसराः ।
 एतैर्निराकृताः सन्तः सर्वे किङ्करतां गताः ॥

अधीत्य सर्वशास्त्राणि परमार्थविदो जनाः ।
 एभिर्विधुरिताः सन्तश्चेष्टन्ते बालिशान् इव ॥
 एतानि हि स्ववीर्येण ससुरासुरभानुषम् ।
 वराकमिव मन्यन्ते सकलं भुवनत्रयम् ॥
 दुर्जयानि ततोऽमूनि दृषीकाणि नराधिप ।
 एवं सामान्यतः कृत्वा दृषीकगुणवर्णनम् ॥

ततश्च

ज्ञानेनालोक्य वृत्तान्तं बोधनार्थं मनीषिणः ।
 सूरिर्वभाषे सद्दन्तदौधितिच्छुरिताधरः ॥

अथवा महाराज

तिष्ठन्तु तावच्छेषाणि दृषीकाणि जगज्जये ।
 स्पर्शनेन्द्रियमेवैकं समर्थं बत वर्तते ॥
 यतो न शक्यते लोकैर्जितुमेकैकमप्यदः ।
 लीलया जयतीदं तु भुवनं सचराचरम् ॥

नरपतिरुवाच ।

भगवंस्तस्य जेतारो नराः किं सन्ति कुत्रचित् ।
 आक्षेपस्त्रैव विद्यन्ते भुवनेऽपि तथाविधाः ॥

मुनिरुवाच ।

राजस्रष्टि न विद्यन्ते केवलं विरला जनाः ।
 ये ह्यस्य विनिश्चिन्तारस्तत्राकर्ण्य कारणम् ॥
 जघन्यमध्यमोत्कृष्टास्तथोत्कृष्टतमा गुणैः ।
 चतुर्विधा भवन्तीह पुरुषा भुवनोदरे ॥

तथोत्कृष्टतमास्तावद्यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 अनादिभवं समन्वलालितं पालितं प्रियम् ॥
 जैनेन्द्रागमसम्पर्कादिज्ञायं बहुदोषकम् ।
 ततः सन्तोषमादाय महासत्त्वैर्निराकृतम् ॥
 गृहस्था अपि ते सन्तो ज्ञाततत्त्वा जिनागमे ।
 स्पर्शनेन्द्रियलौख्येन नाचरन्ति कुचेष्टितम् ॥
 यदा पुनर्विशेषेण तिष्ठन्त्येते जिनागमे ।
 स्पर्शनेन्द्रियसम्बन्धं चोदयन्ति तदाखिलम् ॥
 यतो दीक्षां समादाय निर्मलीमसमानसाः ।
 सन्तोषभावतो धन्या जायन्तेऽत्यन्तनिःस्पृहाः ॥
 ततस्तो भवकान्तारनिर्विघ्ना धीतकल्मषाः ।
 स्पर्शनप्रतिकूलानि सेवन्ते धीरमानसाः ॥
 भूमौ शयनलोचादिकायक्लेशविधानतः ।
 ततः सुखस्पृहां हित्वा जायन्ते ते निराकुलाः ॥
 ततः सकलकर्माशक्लेशविच्छेदभाजनम् ।
 भूत्वा ते निर्द्वैतिं यान्ति निर्जित्य स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 तेनोत्कृष्टतमा राजन्निर्दिष्टास्ते विचक्षणैः ।
 ये चैवमनुंतिष्ठन्ति विरलास्ते जगत्त्रये ॥
 ततो भागवतं वाक्यमाकर्ण्येदं मनोपिणः ।
 अभूचेतसि सङ्कल्पस्तदानीं चारुचेतसः ॥
 अये भगवता यादृग् वर्णितं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 अत्यन्तविषमं लोके स्पर्शनस्तादृशः परम् ॥

यतो बोधप्रभावेण मम पूर्वं निवेदितः ।
 यथान्तरङ्गनगरे वास्तव्योऽयं महाबलः ॥
 तन्नूनं पुरुषव्याजसंस्थितं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 अस्मान् प्रतारयत्येतदन्यथा कथमीदृशम् ॥
 ततो भगवतादिष्टा ये चोत्कृष्टतमा नराः ।
 कथितः स्पर्शनेनापि भवजन्तुस्तथाविधः ॥
 तथाहि मां निराकृत्य सदागमवलेन सः ।
 सन्तोषान्निर्दतिं प्राप्त इति तेन निवेदितम् ॥
 तस्मान्नास्त्यत्र सन्देहः साम्प्रतं पुरुषत्रयं ।
 श्रुत्वाश्रेयं विजानामि यदत्र परमाचरम् ॥
 अयं हि भगवान् स्मरिर्भुवनं सचराचरम् ।
 जानालोकेन जानीते सन्देहदलनः परम् ॥
 यावत्स चिन्तयत्येवं साकूतो विस्मितेक्षणः ।
 तावत्सचितचित्तेन पृष्ठो मध्यमबुद्धिना ॥

कथं ।

मनीषिन्नितरां चित्ते भावितस्त्वं विश्लोक्यसे ।
 किमत्र भवता किञ्चित्सतत्त्वमवधारितम् ॥
 मनीषिणोक्तं किं भ्रातर्भवता किं न लक्षितम् ।
 किमेवं स्फुटवाक्येन कथयत्यपि सन्मुनौ ॥
 अनेन हि समादिष्टं यादृशं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 वयस्यस्तावकस्तादृक् स्पर्शनो नात्र संग्रहः ॥
 कथमेतत्ततः पृष्ठे पुनर्मध्यमबुद्धिना ।

आख्यातं कारणं तेन निःशेषं तु मनीषिणा ॥

। बालस्तु पापकर्मत्वात्केवलं वीक्षते दिशः ।

अनादरपरस्ताव दितेऽपि वचने गुरोः ॥

अथ राज्ञः समीपस्था पिबन्ती वचनामृतम् ।

आचार्यीयं विशालाक्षी राज्ञी मदनकन्दली ॥

सा दृष्टा तेन बालेन ततोऽस्य हृदि संस्थितम् ।

नूनं मे हृदयस्थेष्टा सेयं मदनकन्दली ॥

यतोऽवदातमेतस्यास्तापनीयसमप्रभम् ।

शरीरं दर्शनादेव मृदुतां सूचयत्यलम् ॥

रक्तराजीवसच्छायं विभाति चरणद्वयम् ।

अलक्षितधिराजालं कूर्मोज्ज्वलमनुत्तमम् ॥

विभर्ति तोरणाकारं भवने माकरध्वजे ।

जहायुग्मं स्वसौन्दर्यादेतस्यास्तेन राजते ॥

मेखलायाः कलापेन बहुमन्मथवारणम् ।

नितम्बबिम्बमेतस्या विशालममृतायते ॥

भारेणैव कृशीभूतो विराजितवलित्रयः ॥

एतस्या राजते मथ्यो रोमराजिविभूषणः ॥

गम्भीरा सज्जनस्येव हृदयं समनोहरा ।

राजते नाभिरेतस्याः सत्कामरघूपिका ॥

वहत्येषा घनौ वृत्तौ पौवरौ कुम्भविभ्रमौ ।

उत्तुङ्गकठिनौ शङ्ख हृदयेन पयोधरौ ॥

अन्यच्च धारयत्येषा सुकुमारमनोहरम् ।

पुण्यप्राग्भारसंप्राप्यः रम्यं बाहुल्यतादयम् ॥
 कराभ्यां निर्जितौ मन्ये नूतनौ रागसुन्दरौ ।
 एतस्याश्चारुरूपाभ्यां रक्ताशोकस्य पल्लवौ ॥
 दधत्यां पारिमाण्डल्यं कन्धरायां सुवेधसा ।
 कृतं रेखात्रयं मन्ये त्रिलोकजयसूचकम् ॥
 अधरो विद्रुमच्छेदसन्निभो भाति पेशलः ।
 राजेते विलसद्दीप्ती कपोलौ कोमलामलौ ॥
 ये कुन्दकलिकाकारा विलसत्किरणोत्कराः ।
 एतस्या वदने दन्ता नास्ति ते भुवनत्रये ॥
 सिताभितं सुविस्तीर्णं तावराजिविराजितम् ।
 पद्मसं जनितानन्दमेतस्या लोचनद्वयम् ॥
 उत्तुङ्गो नासिकावंशो धूलते दीर्घपद्मले ।
 अस्या ललाटमलकैः कलितं वत राजते ॥
 अनुरूपं करोमीति नूनं जातः प्रजापतेः ।
 वज्रमानो निजे चित्ते कृत्वास्याः अवणद्वयम् ॥
 मालतीकुसुमामोदमोदितालिकुलाकुलः ।
 अस्याः सुस्निग्धकुटिलः केशपागो विराजते ॥
 एतस्या मन्मथोक्तापानाकर्ण्य श्रुतिपेशलान् ।
 मन्ये स्वविस्तरत्वेन सज्जिता कलकोकिला ॥
 उच्चित्योच्चित्य यत्सारमेतस्या वरपुङ्गवैः ।
 धावा विनिर्मितं रूपमन्यथा कथमीदृशम् ॥
 अतोऽस्यास्तादृशः सग्रीं युक्त एव न संशयः ।

न जालमृतकुण्डेषु कटुत्वमिव तिष्ठते ॥
 एषाप्यभिलषत्येव मां यतोऽर्धनिरीक्षितैः ।
 निरीक्षतेऽतिलोलाक्षी स्निग्धदृष्ट्या मुहुर्मुहुः ॥
 एवंविधविपर्यासविकल्पाकुलमानसः ।
 स बालोऽलीकसौभाग्यगर्वितो मूढतां गतः ॥

सूरिस्वाच ।

तदेवं कथितास्तावत्सर्वोत्कृष्टा मया नराः ॥
 इदानीमुत्कृष्टानां यत्स्वरूपं तदुच्यते ।

इत्थं च वदति भगवति सूरौ

चारुत्वं सूरिणा चारु परिचिन्त्य मनीषिणा ।
 श्रोतव्यं भवतापीदं मध्यबुद्धिः प्रणोदितः ॥

सूरिस्वाच ।

उत्कृष्टास्ते नरा ज्ञेया चैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 श्रवाण्य मानुषं जगत् श्रुत्युद्धावधारितम् ॥
 भाविभद्रतया तेषां परिस्फुरति मानसे ।
 नैवेतस्सुन्दरं हन्त जीवानां स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 ततो धोधप्रभावेण लक्षयन्त्यपि ते नराः ।
 कुर्वन्तोऽभ्येषणं तस्य मूलशुद्धिं परिस्पृष्टाम् ॥
 ततो विज्ञाय ते तस्य लोकवस्तुकर्ता नराः ।
 सर्वेषु शक्तिता नैव विद्यमानि कदाचन ॥
 न चानुकूलचारितं भजन्ति विजिततृप्ताः ।
 ततस्तत्प्रनितैर्दायैर्न युज्यन्ते विषयव्याः ॥

शरीरस्थितिमाचार्यमाचरन्तोऽपि तन्नियम् ।
 तत्र गृद्धेरभावेन भवन्ति सुखभाजनम् ॥
 प्राप्नुवन्ति यशः प्रुभ्रमिह लोकेऽपि ते नराः ।
 स्वर्गापवर्गमार्गस्य निकटे तादृशाश्रयाः ॥
 गुरवः केवलं तेषां नाममात्रेण कारणम् ।
 मोक्षमार्गं प्रवर्तन्ते स्वत एव हि ते नराः ॥
 अन्येषामपि कुर्वन्ति ते सन्मार्गावतारणम् ।
 तद्वाक्यं ये प्रपद्यन्ते विज्ञाय गुणकारणम् ॥
 ये पुनर्न प्रपद्यन्ते तद्वाक्यं बालिशा जनाः ।
 तेषामनादरं कृत्वा ते तिष्ठन्ति निराकुलाः ॥
 प्रकृत्यैव भवन्त्येते देवाचार्यतपस्विनाम् ।
 पूजासत्कारकरणे रतचित्ता महाधियः ॥
 एवं भाषिणि च भगवति प्रबोधनरतिसूरौ
 चिन्तितं ।

यथेदमुत्कृष्टानां स्थापितं चरितं नृणाम् ।
 तथातुभवसिद्धं मे किञ्चिदात्मनि भासते ॥
 मध्यमबुद्धिना चिन्तितं ।
 उत्कृष्टपुंसां यादृचा गुरुणा वर्णिता गुणाः ।
 एते गुणाः परं सर्वं घटन्तेऽत्र मनीषिणि ॥
 गुरुत्वाच्च ।

तदेवं तावदुत्कृष्टा वर्णिताः पुरुषा मया ।
 अधुना मध्यमानां यत्स्वरूपं तन्नियोधत ॥

मध्यमास्ते नरा ज्ञेया यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
अवाप्य मानुषं जन्म मध्यबुद्ध्यावधारितम् ॥
स्पर्शनेन्द्रियसंपाद्ये ते सुखे गृह्यमानसाः ।
पण्डितैरनुशिष्टाश्च दोलायन्ते स्वचेतसा ॥
चिन्तयन्ति निजे चित्ते ते दोलायितबुद्धयः ।
विचित्ररूपे संसारे किमत्र वत कुर्महे ॥
भोगानेके प्रशंसन्ति रमन्ते सुखनिर्भराः ।
अन्ये श्रान्तान्तरात्मानो निन्दन्ति विगतस्पृहाः ॥
तदत्र कतरो मार्गो मादृशमिह युज्यते ।
न लब्धयामोऽतस्त्रित्तं सन्देहमवगाहते ॥
तस्मात्काष्ठविलम्बोऽत्र युक्तोऽस्माकं प्रयोजने ।
नैवैकपक्षनिक्षेपो विधातुमिह युज्यते ॥
एषा च जायते बुद्धिर्यां तेषां कर्मपद्धतिः ।
तत्सकाशाश्चूर्णा यस्माद् बुद्धिः कर्मातुसारिणी ॥
ततस्ते स्पर्शनाद्यस्य मन्यन्ते सुखहेतुताम् ।
अतुकूले च वर्तन्ते किं तु नात्यन्तलोलुपाः ॥
ततो लोकविद्वद्भ्यानि नाचरन्ति कदाचन ।
स्पर्शनेन्द्रियलौल्येन नापायान् प्राप्नुवन्त्यतः ॥
विचक्षणोक्तं बुध्यन्ते विप्रैः वचनस्य ते ।
अदृष्टदुःखास्तदाकथं केवलं नाचरन्ति भोः ॥
मैत्रीं यास्तिश्लोकेन कुर्वन्ति येहनिर्भराम्
शमन्ते तदिपाकेन रौद्रां दुःखपरंपराम् ॥

श्रवणवादं लोके च प्राप्नुवन्ति न संशयः ।
 संसर्गः पापलोकेन सर्वानर्थकरो यतः ॥
 यदा पुनः प्रपद्यन्ते विदुषां वचनानि ते ।
 आचरन्ति च विज्ञाय तदीयां हितरूपताम् ॥
 तदा ते विगताबाधा भवन्ति सुखिनो नराः ।
 महापुरुषसम्पर्काह्वयन्ते मार्गमुत्तमम् ॥
 पण्डिता इव ते नित्यं गुरुदेवतपस्विनाम् ।
 बद्धमानपराः सन्तः कुर्वन्त्यर्चनवन्दनम् ॥
 तदिदमाचार्यीयं वचनमाकर्ण्य मध्यमबुद्धिना चिन्तितं ।
 य एते स्वरिणा प्रोक्ता मध्यमानां गुणागुणाः ।
 स्वसंवेदनसंसिद्धास्ते ममापि स्वगोचरे ॥
 मनीषिणा चिन्तितं ।
 यदिदं स्वरिणादिष्टं वचनैः सुपरिस्तुटैः ।
 चरितं मध्यमानां तन्मदीये भातरि स्थितम् ॥
 स्वरिवाच ।
 तदेवं कथितास्तावन्मध्यमानां गुणागुणाः ।
 जघन्यनरसम्बन्धि स्वरूपमधुनोच्यते ॥
 जघन्यास्ते नरा ज्ञेया यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 श्रवाण्य मानुषं जन्म बन्धुबुद्ध्यावधारितम् ॥
 परारिरूपतामस्य न ज्ञानम्येव ते स्तवम् ।
 परेषामपि ह्ययन्ति विदुषां हितभाषिणाम् ॥
 स्पर्शनेन्द्रियमपाद्ये पामाकण्डूदमोपमे ।

परमार्थेन दुःखेऽपि सुखलेशेऽतिगृह्यः ॥
 स्वर्गोऽयं परमार्थोऽयं लब्धोऽयं सुखसागरः ।
 अस्माभिरिति मन्यन्ते विपर्यासवशं गताः ॥
 ततो हार्दं तमस्तेषां प्रविशति सर्वतः ।
 विवेकशोषकाश्रिते वर्धन्ते रागरश्मयः ॥
 नष्टसत्पथसङ्गावा ध्यानध्यान्वीभूतबुद्धयः ।
 कुर्वन्तोऽनार्थकार्याणि वार्यन्ते केन ते ततः ॥
 धर्मलोकविरुद्धानि निन्दितानि पृथग्जनैः ।
 कार्याण्याचरतां लोकः शत्रुभावं प्रपद्यते ॥
 कुलं चन्द्रांशुविशदं ते कुर्वन्ति मलीमसम् ।
 आत्मीयचरितैः पापाः प्रयान्ति जनहास्यताम् ॥
 अगम्यगमनासक्ता निर्मर्यादा नराधमाः ।
 अर्कतुलादपि परं ते जने यान्ति लाघवम् ॥
 दुर्लभस्यादिविषयः कथंचिदसदायुजः ।
 यदा पुनर्विवर्तते हृदयेऽतिमहायुजः ॥
 तदा ते यानि दुःखानि यास्य लोके विडम्बनाः ।
 प्राप्नुवन्ति न शक्यन्ते ता व्यावर्णयितुं गिरा ॥
 केवलं गदितुं शक्यमियदेव समासतः ।
 लभन्ते ते नराः सर्वां लोके दुःखविडम्बनाः ॥
 प्रकृत्यैव भवन्त्येते गुरुदेवतपस्विनाम् ।
 प्रत्यनीका महापापा निर्भाङ्गा गुणदूषणाः ॥
 सन्मार्गपतितं वाक्यमुपदिष्टं हितैषिणा ।

केनचिन्न प्रपद्यन्ते ते महामोहदूषिताः ॥

ततश्चेदं मुनेर्वाक्यं विनिश्चित्य मनीषिणा ।

।वचिन्तितमिदं चित्ते तथा मध्यमबुद्धिना ॥

स्पर्शनेन्द्रियलुब्धानां यदेतदुपवर्णितम् ।

नृणां वृत्तं जघन्यानां सूरिभिर्विशदाचरैः ॥

तदेतत्सकलं बाले प्रतीतं स्फुटमावयोः ।

नाप्रतीतं वदन्त्येते यदि वा वरसूरयः ॥

बालेन तु गुरोर्वाक्यं न मनागपि लक्षितम् ।

तस्यां मदनकन्दल्यां चित्रचित्तेन पापिना ॥

सूरिरुवाच ।

तदेवं भो महाराज जघन्यनरचेष्टितम् ।

निवेदितं मया तुभ्यं तचेदमभिधीयते ॥

एते जघन्या भूयांसो भुवने सन्ति मानवाः ।

इतरे तु यतः श्लोकाः सकलेऽपि जगत्त्रये ॥

स्पर्शनेन्द्रियजेतारो विरला भुवने नराः ।

तेनास्माभिरिदं पूर्वं भवद्भ्यः प्रतिपादितम् ॥

नरपतिरुवाच ।

धर्मं यतो न कुर्वन्ति स हेतुः प्रतिपादितः ।

भगवन्प्राणितोऽस्माकं भवद्भिः संग्रहो महान् ॥

अचान्तरे तु सुबुद्धिमन्त्रिणाभिहितं । भगवन् य एव

जघन्यमथमोत्कृष्टोत्कृष्टतरुपतया चतुर्भेदाः पुरुषाः पद्यादनुपपन्ना

भगवद्भिः स्वरूपतो व्याख्याताः एते किमेवंस्वरूपाः प्रकृत्यैव भवन्ति

आहोस्त्रिदेवविधस्वरूपजनकमेतेषां किंचित्कारणमस्तीति कथयन्तु
 भगवन्तः । भगवानाह । महामन्त्रिसाकर्ण्य । न तावत्प्राकृतमि-
 दमेषां स्वरूपं किं तर्हि कारणजं । तत्र ये तावदुत्कृष्टतमाः
 पुमांसः प्रतिपादिताः ते केवलमुत्कृष्टेभ्यो निष्पन्नस्वप्रयोजनतया
 भिद्यन्ते न परमार्थेन । यतस्त एवोत्कृष्टा यदावाप्य मनुष्यभावं
 विज्ञाय भवस्वरूपमाकलय्य मोक्षमार्गं तदासेवनेन दलयित्वा
 कर्मजातं निराकृत्य स्वर्गनेन्द्रियं निर्धृतिं प्राप्ता भवन्ति तदोत्कृष्ट-
 तमा इत्यभिधीयन्ते । निर्धृतौ च तेषां स्वरूपेणावस्थानं । ताम-
 वस्थामपेक्ष्य न किंचिज्जनकमस्ति । तेनोत्कृष्टतमानां पुरुषाणां न
 कश्चिज्जनको जननी वा । एते पुनर्जघन्यमध्यमोत्कृष्टाः पुरुषाः
 संसारोदरविवरवर्तिनः स्वकर्मविचित्रतया जायन्ते । तस्मात्स एव
 कर्मविलासस्तेषां जनकः । तच्च कर्म चिविधं वर्तते । तद्यथा ।
 शुभमकुशलं सामान्यरूपं च । तत्र या कर्मपद्धतिः शुभतया
 सुन्दरी सा शुभसुन्दरी मनुष्यत्वेनोत्कृष्टानां जननी । या पुनर-
 कुशलकर्ममाला सा जघन्यमनुष्याणां जननी । या पुनः कुशला-
 कुशलतया सामान्यस्वरूपा कर्मपद्धतिः सा मध्यमनराणां जन-
 यित्री विज्ञेयेति ॥ मनीषिणा चिन्तितं । अथ न केवलं
 गुणैश्चरितेन चैतेऽस्माकमुत्कृष्टतमोत्कृष्टमध्यमजघन्याः पुरुषाः
 समानरूपा भगवद्भिर्ग्राह्याताः किं तर्हि जननीजनकव्यतिकरो
 ऽप्यस्माकमेतैः सह तुल्य एव भगवता दर्शितः । तस्मान्नूनमेतद्रू-
 पैरेवास्माभिर्भवितव्यं । तथाहि । योऽसौ भवजन्तुर्मां निराकृत्य
 निर्धृतिं प्राप्त इति स्वर्गनेनास्मभ्यं निवेदितो न तस्य तेन जननी

जनको वा कश्चिदाख्यातः । तस्मादुत्कृष्टतमोऽसाविति निश्चीयते ।
 अस्माकं पुनस्त्रयाणामपि कर्मविलासो जनकः भगवदादिष्टाभि-
 धाना एव जनन्यः । तस्मादिदमत्रावसीयते यदुत जघन्यो बालो
 मध्यमो मध्यमबुद्धिः उत्कृष्टोऽहमिति ॥ सुबुद्धिनाभिहितं ।
 भगवन्नेतेषामुत्कृष्टतमादीनां पुरुषाणां किं सर्वदावस्थितमेव रूपं
 उत परस्परं स्वरूपपरावर्तोऽपि भवति । भगवानाह । महा-
 मन्त्रिनुत्कृष्टतमानां तावदवस्थितमेव रूपं न कदाचिदन्यथाभावं
 ते भजन्ते । इतरेषां पुनरनवस्थितं स्वरूपं यतः कर्मविलासा-
 यन्ताः खल्वेते वर्तन्ते । विषमशीलस्यासौ प्रकृत्या कदाचिदुत्कृष्टा-
 नपि मध्यमयति जघन्ययति वा मध्यमानपि चोत्कृष्टयति जघन्य-
 यति वा जघन्यानपि मध्यमयति उत्कृष्टयति वा । तस्मादनेन
 कर्मविलासेन मुक्तानामेवैकरूपता भवति नेतरेषां ॥ मनीषिणा
 चिन्तितं । एतदपि घटत एवास्माद्भ्रतिकरे । तथाहि । विषम-
 शील एवास्मज्जनकः यतः कथितं तेनैव मे यथा मयि प्रतिकूले
 यत्संपद्यते तत्संपन्नं बालस्येति । ततश्च यो निजतनयस्यापि प्रति-
 कूलचारितया एवंविधां दुःखपरंपरां संपादयति स कथमन्येषां
 धनायिष्यति ॥ सुबुद्धिनाभिहितं । भगवन्नुत्कृष्टतमाः पुरुषाः कस्य
 माहात्म्येन भवन्ति । गुरुराह । न कस्यचिदन्यस्य किं तर्हि
 स्ववीर्येण । सुबुद्धिनाभिहितं । कस्तथाविधवीर्यलाभोपायः ।
 सुनिराह । भागवतो भावदीप्ता ॥ मनीषिणा चिन्तितं । अथ
 यद्येवं ततो युज्यते ममोत्कृष्टतमस्य भवितुं । किमनयाशेषविडम्ब-
 नया । गृह्याम्येनां भगवदादिष्टां भागवतीमेव दीप्तां । इति

भावयतः संजातो मनीषिणश्चरणपरिणामः । मध्यमबुद्धेरप्येवं
गुरुमन्त्रिणोः परस्परजल्पमाकर्णयतः संजातश्चरणाभिलाषः ।
केवलं नाहमेतावतो नैष्ठिकानुष्ठानस्य क्षम इति चिन्तितमेनन ।
सुबुद्धिनाभिहितं ।

भदन्त योऽयमस्माभिर्गृह्णधर्मोऽभिधीयते ।

एष तादृशवीर्यस्य किं भवेत्कारणं न वा ॥

गुरुराह ।

स्यादेष पारम्पर्येण तादृशस्यापि कारणम् ।

वीर्यस्य न पुनः साक्षाद्यतो मध्यजनोचितः ॥

उत्कृष्टतां करोत्येष साक्षात्सम्यङ् निषेवितः ।

ततस्तादृशवीर्यस्य पारम्पर्येण साधकः ॥

अग्नेषक्लेशविच्छेदकारिका भवदारिका ।

तावद्भागवती दीक्षा दुर्लभैव सुनिर्मला ॥

किं तु आवकधर्मोऽपि भवतानवकारकः ।

अत्यन्तदुर्लभो ज्ञेयो महामात्य भवोद्धौ ॥

तदेष परमार्थः ।

उत्कृष्टतमतां साक्षाद्दीर्घातिशययोगतः ।

प्रव्रज्या साधयत्युच्चैरेष तु व्यवधानतः ॥

तदाकर्ण्य ततस्त्रिते कृतं मध्यमबुद्धिना ।

युक्तो ममेषोऽनुष्ठानं गृह्णधर्मो जिनोदितः ॥

इतश्चाकुशलमालया स्पर्शनेन च मध्यवर्तितया विधुरितचित्त-
वृत्तेर्बालस्य विवर्धने विपर्यासविकल्पाः । यदुत अक्षो अस्या रूपाति-

शयः अहो सुकुमारता । अन्यच्च । अभिमतोऽहमस्याः यतो विलो-
 कयत्येषा मामर्धाक्षिविचेपः एतदङ्गसङ्गसुखामृतसेकानुभवनेनाधुना
 मे सफलं भविष्यति जन्मेति । ततश्चैवं विधवितर्कपरम्परापर्याकुली-
 भूतचेतसस्तस्य विस्मृतमात्मस्वरूपं नष्टाग्नेयसंज्ञा जातं मदनकन्दली-
 यदणैकतानमन्तःकरणं । ततोऽविचार्य कार्याकार्यमन्ध इव मत्त इव
 यद्वगृहीत इव तस्यामेव मदनकन्दल्यां निश्चलविन्यस्तनयनमानसः
 पश्यत एव तावतो जनसमुदायस्य शून्यपादपातं तदभिमुखं
 धावति स्म । ततः किमेतदिति उत्थितो जनहाहारवः । प्राप्नो
 ऽसौ मदनकन्दलीसमीपं । ततः सावेगं क एष इति निरीचि-
 तोऽसौ नरपतिना । लक्षितं दृष्टिविकारेण तदाकूतं । स एवायं
 पापो बाल इति प्रत्यभिज्ञातोऽनेन । जातास्य कोपारुणा दृष्टिः
 कृतं भासुरं वदनं मुक्तो जङ्कारः । ततो बालस्यादृष्टविपाकतया
 प्रादुर्भूतभयातिरेकस्य नष्टो मदनज्वरः प्रत्यागता चेतना समुत्पन्नं
 दैन्यं । ततः पश्चान्मुखं नष्टुं प्रवृत्तो यावच्छिथिलीभूतानि सन्धि-
 वन्धनानि विलीयते शरीरं भग्नो गतिप्रमरः । तथापि कतिचि-
 त्यदानि कथंचिद्गत्वा प्रकम्पमानसमस्तगात्रः पतितोऽसौ भूतले ।
 अचान्तरे प्रकटीभूतः स्पर्शतो निर्गतो भगवदवयवात् गतो
 दूरदेशे स्थितस्तं प्रतीक्षमाणः । विरतः कलकलः । लब्धितौ
 मनीषिमध्यमगुह्यौ बालचरितेन । ततः कोऽस्यापि वराकस्योपरि
 कोप इति विचिन्त्य शान्तीभूतो राजा । पृष्टोऽनेनाचार्यः । यदुत
 भगवत्सौ किकिदिदमस्य पुरुषस्य चेष्टितं अतीतमिव विचारणाया
 अयद्वेद्यमनमुभूतदृष्टान्तात्मा । तथाहि । विमलज्ञानासोकेन माचा-

द्वृतसंस्तभुवनवृत्तान्तः पश्यत्येव भगवाननेन यत्पूर्वमाचरितमासीत्
यच्चेदानीमध्यवसितं । तथापि ममेदमत्र कौतुकं । यदुत तत्पूर्व-
कमस्याचरणं कदाचिद्विचित्रतया सत्त्वचरितस्य संभाव्येत । इदम-
धुनातनं पुनर्महदिन्द्रजालमिव प्रत्यक्षमपि ममाश्रद्धेयं प्रतिभा-
सते । यतो भगवति रागादिविषधरोपशमवैनतेये सन्निहितेऽपि
कथमतिक्रिष्टजन्तूनामप्येवंविधोऽध्यवसायः प्रादुर्भवेदिति । भगव-
ताभिहितं । महाराज न कर्तव्योऽत्रातिविस्मयो यतो नास्य पुरु-
षस्य तपस्विनो दोषोऽयं । नृपतिरुवाच । तर्हि कस्यायं दोषः ।
भगवानुवाच । दृष्टस्त्वयास्य शरीरान्निर्गत्य योऽयं बहिःस्थितः
पुरुषः । नृपतिनाभिहितं । सुष्ठु दृष्टः । भगवानाह । यद्येवं
ततोऽस्यैवायं समस्तोऽपि दोषो यतोऽस्य वशवर्तिनानेन पूर्वक-
मिदं समस्तमाचरितं । अनेन हि वशीकृताः पुरुषास्तन्नास्येव
किञ्चिज्जगति पापं यन्नाचरन्ति । तस्मान्नात्र किञ्चिदलौकिकं
विचारातीतमश्रद्धेयं वा भवद्भिः संभावनीयं । नरपतिरुवाच ।
यद्येवं ततः किमित्ययं पुरुषोऽसुं शरीरवर्तिनमात्मनोऽनर्थहेतु-
भूतमपि धारयति स्म । भगवानाह । न जानात्येष वराकोऽस्य
दुःशीलतां । परमरिपुरपि गृहीतोऽयमनेन छिग्धवन्मुमुक्षा ।
नरपतिरुवाच । किमत्र पुनः कारणं । भगवताभिहितं । अस्यस्य
शरीरे योगशक्तिदारेण कृतानुप्रवेशा अकुशलमात्रा नाम
जननी । साच कारणं । किं च । यदिदमतिदुर्जयमधुनैव
स्पर्शनेन्द्रियमस्माभिः प्रतिपादितं तद्रूप एवायमस्य स्पर्शनाभिधानः
पापवयस्यो वर्तते । अयं तु जघन्यपुरुषो बालः । इयं च तद-

भिधानैव अकुशलकर्ममालारूपैव जननी । तदत्र किं न संभा-
 येत । यच्चोक्तं भगवत्सन्निधानेऽपि कथमेवंविधाध्यवसायप्रादुर्भावं
 इति तदप्यत एव नाश्चर्यबुद्ध्या ग्राह्यं यतो द्विभेदं जन्तूनां
 कर्म । सोपक्रमं निरूपक्रमं च । तत्र सोपक्रममेव महापुरुषसन्नि-
 धानादिना चयचयोपग्रमभावं प्रतिपद्यते न निरूपक्रमं । तदग्र-
 गाश्च जन्तवस्तत्समीपेऽपि विरूपकर्माचरन्तः केन वार्यन्ते ।
 तथाहि । येषामचिन्त्यपुण्यप्राग्भारवतां भगवतां तीर्थहतामिह
 जगति गन्धहस्तिनामिव विचरतां विहारपवनगन्धादेव चुद्राशेष-
 गजकल्पा दुर्भिचेतिपरचक्रमारिवैरप्रभृतयः सर्व एवोपद्रवाः सम-
 धिकयोजनशताद् दूरत एव भज्यन्ते तेषामपि भगवतां सन्नि-
 धाने निरूपक्रमकर्मपाशावपाशिताः चुद्रसत्त्वा न केवलं नोपशा-
 न्यन्ति किं तर्हि तेषामेव भगवतां तीर्थहतां चुद्रोपद्रवकरणे
 प्रवर्तन्ते । श्रूयन्ते हि तथाविधा भगवतामप्युपसर्गकारिणो गोप-
 सङ्गमकादयः पापकर्माण इति । अन्यच्च । तेषामेव भगवतां
 देवविरचितसमवसरणानामध्यासितसिंहासनचतुष्टयानां मूर्तिभाष-
 दर्शनादेव प्राणिनां किल विलीयन्ते रागादयो विदलन्ति कर्म-
 जालं प्रशान्यन्ति वैरावन्धाः विच्छिद्यन्तेऽस्त्रीकस्त्रेहपाशाः प्रलीयन्ते
 विपरीताभिनिवेशो यावता तत्रापि केषांचिदभ्यतया निरूपक्र-
 मकर्मघनपटस्ततिरस्तविवेकदौर्धितिप्रसराणां वा न केवलं पूर्वा-
 ऋणुण्येष्टदेशेऽपि न संजायते किं तर्हि प्रादुर्भवन्त्येवंविधा
 भगवन्तमधिष्ठत्य कुविकल्पाः । यदुत । अहो मिद्धमस्त्रेन्द्रजालं अहो
 अष्ट लोकवञ्चनघातुर्ये अहो गाढमूढता लोकानां यदेतेऽनेना-

यस्मीकवाचालेनालजास्तरचनाचतुरेण प्रतार्थन्त इति । तदेवंस्थिते
महाराज न किञ्चिदिदमत्यद्भुतं यदनेन पुरुषेण मत्तन्निधानेऽप्येवं-
विधमध्यवसितं । अयमपि हि निरुपक्रमयानयाकुशलमालया
स्वदेहवर्तिन्या निजजनन्या प्रेथमाणोऽसुं स्वर्गं पापसहचरसुररी-
कृत्येवं चेष्टते । तच्चात्र भवद्भिर्विज्ञायो विधेयः ॥ सुबुद्धिनाभि-
हितं । भदन्त न किञ्चिदिदमाश्चर्यं भगवदागमावदातधियां ।
एवंविध एव निरुपक्रमकर्मपरिणामो गात्र सन्देहः । केवलमिदा-
नीमेव भगवत्पादप्रसादादेव देवः खल्वेवंविधपदार्थेषु दुष्पुद्भिर्भ-
विष्यति । तेनैवं भगवन्तं विज्ञपयति । राजा सहर्षः प्राह ।
चार्वाभिहितं मखे चारु अहो तेऽवसरभाविता । ततो राजेव
भगवन्तं प्रत्याह । यथा कोऽस्य पुनः पुरुषस्य परिणामो भविष्यति ।
भगवताभिहितं । इदानीं तावदेष दृष्टयुष्मत्कोपविपाकतया
भयातिरेकपस्तद्वदयो न किञ्चिच्चेतयते । गतेषु पुनरितो युष्म-
दादिषु प्रत्युपलब्धसंज्ञः सन्नेष भूयो ऽप्यधिष्ठास्यते ऽनेन स्वर्गनेन ।
ततो युष्मद्भयादेव कुत्रचिन्निदेशे यामीत्याकूतेन प्रपलायमानो
महता क्लेशेन यास्यत्येष कोलाकसन्निवेशे । तत्र च कर्मपूरकाभि-
धानस्य ग्रामस्य प्रत्यासन्नभूभागे पथि श्रान्तः पिपासितो दूरत
एव द्रक्ष्यति बृहत्तडागं । ततः स्नानपानार्थं बलिष्यते तदभि-
मुखं । इतश्च पूर्वनेवागमिष्यति तत्र चाण्डालमिथुनं । ततश्चाण्डा-
लस्तडागतवर्तिषु तद्गहनेषु पतत्रिगणमारणप्रवणः सन्नटाटिष्यते ।
चाण्डालो पुनर्विजगमिति मत्वा स्नानार्थमवतरिष्यति तडागं ।
ततोऽवतीर्णायां तस्यां प्राप्स्यत्येष तस्य तीरं । ततोऽमुमुपलभ्य सा

मातङ्गौ स्पृश्यपुरुषोऽयं कलहयिष्यति मां सरोवरावतरणापराध-
सुद्दिश्येति भयेन निमंक्ष्यति सलिले । स्यास्यति पद्मखण्डे लीना ।
अयमपि मज्जनार्थमवतीर्यानाभोगेनैव यास्यति तत्समीपं ।
भविष्यति तथा सार्धमाश्लेषः । वेदयिष्यते तदङ्गच्छात्रे । संजनिष्यते
तस्योपरि श्लाम्यमस्य । कथयिष्यति सात्मनश्चाण्डालभावं ।
तथापि करिष्यत्येष तस्याः शरीरग्रहणं बलामोटिकया । विधा-
स्यति सा द्वाह्वारवं । तमाकर्ण्य धाविष्यति कुपितश्चाण्डालः ।
विलोकयिष्यत्येनं तथावस्थितं । प्रज्वलिष्यति नितरां कोपानलेन ।
संधास्यति कोदण्डे शिलीमुखं । मारयिष्यति च अरे रे दुरा-
त्मन्धमपुरुष पुरुषो भवेत्याह्वय स चाण्डालः । कम्पमानमेक-
प्रहारेण प्रहरिष्यति स च तं । तदाध्यासितो रौद्रध्यानेनेति
मृत्वा च यास्यति नरकेषु तेभ्योऽप्युत्तमातः कुयोनिषु पुनर्ग-
केष्वेवानन्तवाराः । एवं दुःखपरम्परया स्यास्यत्यनन्तमपि कालं
पतितः संमारचक्रवाले पर्यटिष्यति ॥ नरपतिरुवाच । भदन्त
अतिदारुणेष्वमकुशलमाला स्पर्शनश्च यदग्नेनेदमस्य संपन्नं संपत्सते
च । भगवताभिहितं । महाराज किमचोच्यतां । पर्याप्तमीदृश्या
दारुणतया ॥ सुबुद्धिनाभिहितं । भदन्त किमेते स्पर्शनाकुशलमाले
अस्यैव पुरुषस्य प्रभवतः आक्षोस्त्रिदन्येषामपि प्राणिनां । भगवा-
नाह । महामात्य केवलमत्र पुरुषेऽभिव्यक्तरूपे सन्त्येते । पर-
मार्थतः पुनः सर्वेषां सकर्मसंमारिप्राणिनां प्रभवत एव । यतो
योगिनीयमकुशलमाला योगेश्वरस्यायं स्पर्शनः । योगिनां च
भवत्येदेदृशी गतिः यया कचिदभिव्यक्तरूपाः कचिदनाविर्भूता

वर्तन्त । नृपतिनाभिहितं । भगवन्ननयोः किमस्मद्गोचरोऽप्यस्ति
प्रभावः । भगवानाह । बाढमस्ति ॥

ततो राजा मन्त्रिणं प्रत्याह । सखे पापघोरनयोरमर्दितयोः
कौटुम्भी ममाद्यापि शत्रुमर्दनता । ततो यद्यपि न युक्तं भगव-
त्समीपस्थैरेवंविधं जल्पितं तथापि दुष्टनियहो राज्ञां धर्म इति
हृत्वेदमभिधीयते । तदाकर्णयत्वार्थः । सुबुद्धिनाभिहितं । समा-
दिशतु देवः । राज्ञाभिहितं । आदिष्टमेतत्तावद्भगवता यद्येते
स्पर्शनाकुशलमाले अनेन पुरुषेण सह यास्यतः । ततो नेदानीं
तावदेते बधमर्हतः । केवलं समाज्ञापय त्वमेते । यथा । मदिष-
यांन्निर्गत्य युवाभ्यां दूरतोऽपि दूरं गन्तव्यं । मृतेऽप्यस्मिन् पुरुषे
नास्माकौनविषये प्रवेष्टव्यमितरथा युवयोरस्माभिः शारीरो दण्डः
करिष्यते । अथैवमप्यादिष्टे पुनरेते अस्मादिषये प्रविशेतां ततो
भवता निर्विचारं लोहयन्त्रेण पीडनीये । एवमतिदुष्टयोरारट-
तोरप्यनयोरुपरि नेषदपि दया विधेया ॥ सुबुद्धिना चिन्तितं ।
अहो देवस्थानयोरुपर्यावेगातिशयः । यतोऽस्य तदग्नेन विस्मृतं
तदपि हिंस्रकर्मणि न भवन्तं नियोक्ष्य इति मद्गोचरं वरप्रदानं ।
भवतु । तथापौदमेव प्रतिबोधकारणं भगवन्तः कल्पयिष्यन्ति ।
मम त्वाज्ञाप्रतिपत्तिरेव ज्यायसीति । विचिन्त्याभिहितमनेन ।
यदाज्ञापयति देवः ॥ ततः प्रवृत्तोऽसौ तयोराज्ञापनार्थं । सूरि-
णाभिहितं । महाराज अलमनयोरेवमाज्ञापनेन । न खल्वेतयोर-
यमुन्मूलनोपायो यतोऽन्तरङ्गलोकजातीये एते स्पर्शनाकुशलमाले ।
अन्तरङ्गलोकेषु च न प्रभवन्ति लोहयन्त्रादीनि । अगम्यरूपां

हि ते बाह्यगृह्याणां । नृपतिरुवाच । भदन्त कस्तर्ह्यनयोरन्यो
 निर्दलनोपायो भविष्यति । भगवताभिहितं । अप्रमादाभिधान-
 मन्तरङ्गमेव यन्त्रमनयोर्निर्दलनोपायः । तद्व्येते साधवोऽनयोरेव
 निष्पीडणार्थमहर्निशं वाहयन्ति । नृपतिरुवाच । कानि पुनस्त-
 स्याप्रमादाभिधानस्य यन्त्रस्योपकरणानि । भगवानाह । यान्ते
 एव साधवः प्रतिक्षणमनुशीलयन्ति । नृपतिरुवाच । कथं । भग-
 वतोक्तं । समाकर्णय । यादज्जीवमेते नाचरन्ति तनीयसीमपि
 परपौडां न भाषन्ते सूक्ष्ममण्यस्त्रीकावचनं न गृह्णन्ति दन्तग्रोधन-
 मात्रमण्यदत्तं धारयन्ति नवगुप्तिसनाथं ब्रह्मचर्यं वर्जयन्ति निःश्रेय-
 तथा परिग्रहं न विदधते धर्मोपकरणशरीरयोरपि ममत्वबुद्धिं
 नासेवन्ते रजन्यां चतुर्भेदमप्याहारजातं आददते दिवा प्रवचनो-
 पवर्णिनं सजस्योपधिगृह्यं संयमयात्रामात्रमिद्वये निरवद्यमाहा-
 रादिकं वर्तन्ते सन्नितिगुप्तिपरिपूरितेनाचारेण पराक्रमन्ते विवि-
 धाभियहकरणेन परिहरन्त्यकल्याणमित्रयोगं दर्शयन्ति सतामा-
 त्मभावं न लङ्घयन्ति निजामुचितस्थितिं अपेक्षन्ते लोकमार्गं
 मानयन्ति गुरुसंहतिं चेष्टन्ते तत्तन्त्रतया आकर्णयन्ति भगवदा-
 गमं भावयन्ति महायत्नेन अवलम्बन्ते द्रव्यापदादिषु धैर्यं पर्यालो-
 चयन्त्यागामिन्मपायं यतन्ते प्रतिक्षणमसपत्नयोगेषु लक्षयन्ति
 चित्तविश्रोतमिकां प्रतिविदधते चानागतमेव तस्याः प्रतिविधानं
 निर्मलयन्ति सततमसङ्गताभ्यासरततया मानसं अभ्यस्यन्ति योग-
 मार्गं स्थापयन्ति चेतसि परमात्मानं निवध्नन्ति तत्र धारणां
 परित्यजन्ति बहिर्बिच्छेपं कुर्वन्ति तत्प्रत्ययैकतानमन्तःकरणं यतन्ते

योगसिद्धौ आपूरयन्ति शुक्लध्यानं पश्यन्ति देहेन्द्रियादिविविक्त-
मात्मानं लभन्ते परमसमाधिं भवन्ति शरीरिणोऽपि सन्तो मुक्ति-
सुखभाजनमिति । तदेवनेते महाराज मुनयोऽमूनि परपीडाव-
र्जनादीनि सुक्तिसुखभाजनत्वपद्वसानानि तस्याप्रमादनाम्नो यन्त्र-
सोपकरणानि प्रतिक्षणमनुग्रीलयन्ति । ततोऽमौभिरनुग्रीलितै-
रत्ययं तद्वदौभवति यन्त्रं । तथाभूतं च तदनयोः स्पर्शना-
कुशलमालयोरपरेषामप्येवंजातीयानामन्तरङ्गभूतानां दुष्टलोकानां
निष्पीडने क्षमं संपद्यते । तेन च निष्पीडितास्तेऽन्तरङ्गलोका न
पुनः प्रादुर्भवन्ति । ततो महाराज यद्येतन्निष्पीडनाभिलाषोऽस्ति
भवतस्मादिदमप्रमादयन्त्रं स्वचेतसि निधाय दृढवीर्ययष्ट्यावष्टभ्य
खल्वेते निष्पीडनीये स्वत एव । न मन्त्रिणोऽप्यादेगो देयः । न
खलु परेण निष्पीडिते श्रयेते परमार्थतो निष्पीडिते भवतः ॥

एवं च भगवति नृपतिगोचरमुपदेशं ददाने मनीषिणः कर्म-
भ्यगदाक्षौ शुभपरिणामानलो गतोऽभिष्टुङ्गिं भगवद्वचनपवनेन ।
केवलं पूर्वोत्तरवाक्ययोर्विषयविभागमनवधारयन् मनाक् समन्देष्ट
इव विरचितकरमुकुलः स भगवन्तं प्रत्याह । भदन्त यासौ भग-
वद्भिर्भागवती भावदीक्षा वीर्योत्कर्षलाभहेतुतया पुरुषस्योत्पात-
मत्वं साधयतीति प्राक् प्रतिपादिता यच्चेदमिदानीं दुष्टान्तरङ्ग-
लोकनिष्पीडनक्षमं सवीर्ययष्टिकमप्रमादयन्त्रं प्रतिपाद्यते अनयोः
परस्परं कियान् विशेषः । भगवताभिहितं । भद्रं न कियानपि
विशेषः केवलमनयोः शब्दो भिद्यते नार्थः यतोऽप्रमादयन्त्रमेव
परमार्थतो भागवती भावदीक्षेत्यभिधीयते । मनीषिणाभिहितं ।

ततो दीयतां भगवता सा भागवती भावदीक्षा यद्युचितोऽहं
 तस्याः । भगवानाह । बाढमुचितः सुष्ठु दीयते ॥ नृपतिनाभि-
 हितं । भदन्त ममानेकसमरसङ्घट्टनिर्व्यूढसाहसस्यापीदमप्रमादयन्त्रं
 युद्धद्वचनतः श्रूयमाणमपि दुरनुष्ठेयतया मनसः प्रकम्पमुत्पादयति ।
 एष पुनः कः कुतस्थो महात्मा येनेदं सहर्षेण महाराज्यमिव
 जिगीषुणाभ्युपगतमिति । भगवताभिहितं । महाराज मनीषि-
 नामायमवैव चितिप्रतिष्ठिते वास्तव्यः । राज्ञा चिन्तितं । अये
 यदायं पापः पुरुषो मया व्यापादयितुमादिष्टस्तदा लोकैः स्थाप्य-
 मानः श्रुत एवाभीक्ष्मनीषी । यदुत एकस्मादपि पितुर्जातयोः
 पश्यतानयोरियान् विशेषः अस्तेदं विचेष्टितं स तु तथाभूतो
 मनीषी महात्मेति । तदेष एव स मनीषी प्रायो भविष्यति ।
 अथवा भगवन्तमेव विशेषतः पृच्छामीति । विचिन्त्याभिहित-
 मनेन । भदन्त कौ पुनरस्थात्र नगरे मातापितरौ के वा ज्ञातय
 इति । भगवानाह । अस्यैव चितिप्रतिष्ठितस्य भोक्ता कर्म-
 विलासो महानरेन्द्रः सोऽस्य जनकः तस्यैवायमहिषी शुभसुन्दरी
 नाम देवी सा जननी । तस्यैवेयमकुशलमाला भार्या अयं च
 पुरुषो बालाभिधानः सुत इति । तथा योऽयं मनीषिणः पार्श्व-
 वर्ती पुरुषः सोऽपि तस्यैव सामान्यरूपाया दिव्यास्तनयो मध्यम-
 बुद्धिरभिधीयते । एतावदेवाचेद कुटुम्बकं । शेषज्ञातयस्तु देशा-
 न्तरेष्वतः किं तद्वार्तया । नृपतिराह । किमस्य नगरस्य कर्म-
 विलासो भोक्ता न पुनरहं । भगवानाह । बाढं । राजोवाच ।
 कथं । भगवानाह । समाकर्णय ।

यतस्तदाज्ञां सर्वेऽपि भीतकम्पितमानसाः ।
 एते नागरिका नैव लङ्घयन्ति कदाचन ॥
 तवापि राज्यहरणे तद्दाने वा यथेच्छया ।
 शक्नोऽसौ न तथा तेऽत्र राज्ञाज्ञा प्रकाशते ॥
 परमार्थेन तेनासौ भोक्तास्येत्यभिधीयते ।
 यतः प्रभुत्वमाज्ञायां प्रभूणां किल गीयते ॥

नरपतिरुवाच ।

यद्येवं भगवन्नेप कस्मान्नेहोपलभ्यते ।
 सूरिणाभिहितं राजन् समाकर्ण्य कारणम् ॥
 यतः कर्मविलासोऽयमन्तरङ्गो महानृपः ।
 अतो न दर्शनं याति सर्वदैव भवादृशम् ॥
 अन्तरङ्गा हि ये लोकास्तेषां प्रकृतिरीदृशी ।
 स्थिताः प्रच्छन्नरूपेण सर्वकार्याणि कुर्वते ॥
 केवलं बुद्धिदृष्ट्यैव धीराः पश्यन्ति तान् सदा ।
 आविर्भूता इवाभान्ति अन्येषामपि तत्पूरः ॥
 न चावभावना कार्या भवतात्र प्रयोजने ।
 न केवलं यतोऽनेन भवानेव पराजितः ॥
 किं तु प्रायेण सर्वेऽपि संसारोदरवर्तिनः ।
 स्ववैर्घ्येण विनिर्जित्य प्रभवोऽपि वशीकृताः ॥
 ततो गृहीततत्त्वेन राजा प्रोक्तः सुबुद्धिना ।
 देव ज्ञातो मयाप्येष राजा योऽवर्णि सूरिणा ॥
 देवाय कथयिष्यामि रूपमप्य परिस्पृष्टम् ।

अहमेव भदन्तैस्तु सर्वमेव निवेदितम् ॥

इतस्तु ।

विज्ञायावसरं तेन पूर्वं संजातबुद्धिना ।

अथानतशिरस्केन प्रोक्तं मध्यमबुद्धिना ॥

योऽसौ भगवतादिष्टः संसारतनुताकरः ।

गृह्णधर्मः स मे नाथ दीयतामुचितो यदि ॥

गुरुस्वाच ।

श्रुत्वा भागवतीं दीक्षां न कर्तुं शक्नुवन्ति ये ।

तेषां गृहस्थधर्मोऽसौ युक्त एव भवादृशम् ॥

नृपतिस्वाच ।

भदन्त किंस्वरूपोऽयं गृह्णधर्मोऽभिधीयते ।

स्वरिराह महाराज समाकर्णय कथ्यते ॥

ततो भगवता वर्णितं परमपदकल्पपादपनिरुपहतबीजं सम्य-
गदर्शनं प्रतिपादितानि संसारतत्कन्दच्छेदकतयाचिरेण स्वर्गप-
वर्गमार्गसंसर्गकारौष्णव्रतगुणव्रतशिवापदानि । ततः संजाततदा-
वरणीयकर्मचयोपग्रमतया भावतः प्रादुर्भूतसम्यगदर्शनदेशविरति-
परिणामेन शक्योऽयमस्मादृशामप्यनुष्ठातुं गृहस्थधर्म इति संचिन्त्य
नरपतिनाभिहितं । भदन्त क्रियतामेतद्दानेनास्माकमप्यनुग्रहः ।
भगवानाह । सुष्ठु क्रियते । ततो दत्तस्तयोर्द्वयोरपि विधिना
गृह्णधर्मो भगवता । मनीषिदीक्षादानाथं पुनरभ्युद्यते भगवति
भगवच्चरणयोर्निपत्य नरपतिस्वाच । भदन्त गृहीतैवानेन महात्मना
भावतो भागवती दीक्षेति हतकृत्य एवायमधुना वर्तते । तथापि

वयमेनं मनीषिणमुद्दिश्य किञ्चित्सन्तोषानुरूपमाचरितुमिच्छामः
तदनुजानातु भगवानिति । तदाकर्णं स्थिता भगवन्तस्त्र्यम्बक-
भावेन । सुबुद्धिनाभिहितं । देव न पृच्छ्यन्ते द्रव्यस्तवप्रवृत्तिकाले
भगवन्तः । अनधिकारो ह्यत्र भगवतां । युक्त एव यथोचितः
स्वयमेव द्रव्यस्तवः कर्तुं युष्मादृशां । केवलमेतेऽपि विहितं तमनु-
मोदन्त एव द्रव्यस्तवं । ददति च तद्गोचरं शेषकालमुपदेशं यथा
कर्तव्योदारा पूजा भगवतां न खलु वित्तस्थान्यच्छुभतरं स्थानमि-
त्यादिवचनसन्दर्भेण । तस्मात्स्वत एव कुरुत यथोचितं यूयं । केवल-
मभ्यर्थयामः कालप्रतीक्षणं प्रति मनीषिणं । नृपतिरवोचत् । एवं
कुर्मः । ततोऽभ्यर्थितः सबहुमानं राजमन्त्रिभ्यां मनीषी । चिन्तित-
मनेन । न युक्तः कालविलम्बो धर्मप्रयोजने । तथापि महापुरुष-
प्रणयभङ्गोऽपि सुदुष्कर इति मन्यमानेन प्रतिपन्नं तत्समीहितं ।

ततस्त्वरयता तेन नरनाथेन तोषतः ।

व्यापारिता महायोधैः सर्वे मन्त्रिमहत्तमाः ॥

ततस्तैः क्षणमात्रेण तत्सर्वं जिनमन्दिरम् ।

विचित्रवस्त्रविस्तारैर्विहितं विगतातपम् ॥

कुरङ्गनाभिकर्णोरमलयोद्भवहृष्या ।

कर्पूरोन्मिश्रया गार्या तदधस्तादिलेपितम् ॥

तथालिकुलसङ्गीतैः पञ्चवर्णैर्मनोहरैः ।

आजानूत्सेधिभिः पुष्पैः सर्वतः परिपूरितम् ॥

सौवर्णस्तम्भविन्यस्तमणिदर्पणराजितम् ।

दिव्यवस्त्ररुतोक्षोऽवदुमुक्तावधूतकम् ॥

नष्टान्धकारसम्बन्धं रत्नोद्योतैः सुनिर्मलैः ।

विध्वस्ताग्नेषदुर्गन्धं सहस्रागस्तूपतः ॥

देवलोकाधिकामोदं पटवामैर्विमर्षिभिः ।

लसत्केतकसङ्घातगन्धेन भुवनातिगम् ॥

लसद्विलासिनीलोकप्रारम्भस्नानसाधनम् ।

एवं विधाय तत्सद्यः प्रसृतं देवपूजनम् ॥

अघान्तरे ।

पारिजातकमन्दारनमोत्तरिचन्दनैः ।

सन्तानकैश्च देवौघास्तथान्यैर्जलजेतरैः ॥

पुष्पैर्मृत्वा विमानानि द्योतयन्तो नभस्तलम् ।

कृतोत्कृष्टिरवास्त्रर्णमाजगुस्तं जिनालयम् ॥

ततः प्रभुदिताग्नेषलोकलोचनपूजिताः ।

पूजां जगद्गुह्यां ते जातानन्दाः प्रचक्रिरे ॥

सुस्निग्धवर्णविन्यासां पूजामालोक्य तत्प्रताम् ।

नियलाचतया लोकास्ते जग्मुर्देवहृषताम् ॥

ततोऽनन्तगुणानन्दपरिपूरितचेतसा ।

नरेन्द्रेण सलोकेन देवानानन्द्य सद्गिरा ॥

शुभे सुमेखवत्तुङ्गे सुवेद्यां भद्रविष्टरे ।

निवेश्य विम्बं जैनेन्द्रं विधिनारम्भि मञ्जनम् ॥

तत्र च ।

स्नातस्य शुभवस्त्रस्य किरौटाङ्गदधारिणः ।

गोशोर्षेण विक्रिप्तस्य हारराजितवचसः ॥

कुण्डलोद्भासिगण्डस्य शकाकारानुकारिणः ।
 बहिःशान्तविकारस्य निर्मलीभूतचेतसः ॥
 महत्तमोऽयमस्माकमेष एव च नायकः ।
 एष एव महाभाग एष एव च पूजितः ॥
 येन भागवती दीक्षा दुष्करापि जिघृक्षिता ।
 एवं प्रभाषमाणेन नरेन्द्रेण मनोषिणः ॥
 सत्तीर्थोदकसंपूर्णस्नापनीयो मनोहरः ।
 सद्धर्मसारसंपूर्णमुनिमानससन्निभः ॥
 गोशीर्षचन्दनोन्मिश्रो दिव्यपद्मावृताननः ।
 समन्ताच्चर्चितश्चारु शुभ्रैश्चन्दनहस्तकैः ॥
 संस्थाय प्रथमस्थाने स्वाचकारतया मुदा ।
 समर्पितोऽभिषेकार्थं दिव्यकुम्भो भवच्छिदः ॥
 आगन्दपुलकोद्भेदं दधानो भक्तिनिर्भरः ।
 जपाद् नृपतिः कुम्भं स्वयमेव द्वितीयकम् ॥
 तथा मध्यमबुद्धिश्च स्वपुत्रश्च सुलोचनः ।
 तृतीयो भुवननाथश्च स्वाचकारणतत्परौ ॥
 चन्द्रोद्योतच्छटाच्छेन चामरेण विभूषिता ।
 श्रिता चिल्लोकनाथश्च पुरो मदनकन्दली ॥
 द्वितीया स्थापिता राज्ञा तस्याद्यामरधारिणी ।
 देवी पद्मावती नाम तदाकारानुकारिणी ॥
 धूपभाजममादाय गाढं भावितमानसः ।
 सुयुद्धिर्वर्धितानन्दः स्निगोऽपि पिहिताननः ॥

तेनैव राजादिष्टेन श्रेष्ठकर्मसु सादरम् ।

ये ये श्रेष्ठतमा लोकास्ते ते सम्यङ् नियोजिताः ॥

यतः ।

त एव कृतिनो लोके ते जातास्ते समुन्नताः ।

ते कलाज्ञापविज्ञानशालिनस्ते महाधनाः ॥

ते रूपवन्तस्ते शूराः ते कुलस्यापि भूषणाः ।

ते सर्वगुणसंपूर्णाः स्नाय्वास्ते भुवनत्रये ॥

किङ्करीकृतशक्रस्य लोकनाथस्य मन्दिरे ।

येऽव किङ्करतां यान्ति नराः कल्याणभागिनः ॥

ततः प्रवृत्तो भगवतोऽभिषेकमहोत्सवः । पूरयति दिक्चक्र-
वालमुद्दामदेवदुन्दुभिनिर्घोषः । बधिरयति जनकर्णकोटराणि
रटत्पटहपाटवप्रतिनिनादसंमूर्च्छितो विविधद्वयनिनादः । समुल्ला-
स्यते कणकणकभाणकरवोन्मिश्रः कलकाहलाकलकलः । गीय-
न्तेऽन्तरान्तरा प्रशमसुखरसास्वादावेदनचतुराणि भगवत्साधुगुण-
सम्बन्धप्रवद्धानि श्रवणोत्सवकराणि गीतकानि । पयन्ते परिशुद्ध-
गम्भीरेण ध्वनिना सर्वज्ञप्रणीतवचनोच्चतिकराणि रागादिविपध-
रपरममन्तरूपाणि भावसारं महामोचाणि । प्रवृत्तानि विविध-
करणाङ्गहारहारौणि प्रमोदातिरेकसूचकानि महानृत्तानि ।
तदेवं महता विमर्देन सुरासुरैरिव कनकगिरिशिखरे निर्वर्तिते
भगवदभिषेकमङ्गले पूजितेषु सविशेषं भुवनाधिनाथविम्बेषु विहि-
तेषु निःश्रेष्ठकृत्यविधानेषु वन्दितेषु साधुलोकेषु दत्तेषु महादानेषु
सम्मानितेषु विश्रेष्ठतः साधर्मिकगणेषु मनोयिष्यः स्वगेहनयनाय

प्रक्रीकारितो नरपतिना जयकुञ्जरः । आरोपितस्तत्र मनीषी ।
स्थितोऽस्य स्वयमातपचधारकः । घोषितं च नरपतिना हर्षाति-
रेकरोमाञ्चितवपुषा वृक्षता शब्देन । यदुत । भो भोः सामन्ता भो
भो मन्त्रिमहत्तमाः समाकर्णयत यूयं ।

विभ्रूतिरत्र संसारे नरस्य ननु तत्त्वतः ।
सत्त्वमेवाविगानेन प्रसिद्धं सर्ववादिनाम् ॥
ततो यस्याधिकं सत्त्वं नरस्येह प्रकाशते ।
स श्रेयनरवर्गस्य प्रभुत्वं कर्तुमर्हति ॥

एवं च स्थिते ।

सत्त्वोत्कर्षस्य माहात्म्यं यदचास्य मनीषिणः ।
तद्वृष्टमेव युष्माभिः सर्वैरेव परिस्फुटम् ॥

तथाहि ।

यत्तद्भगवतादिष्टं मादृशां चासकारणम् ।
अनेन रभसा यन्त्वं याचितं तन्महात्मना ॥
तदेष यावदस्माकं सदनुपहृकाम्यया ।
गृहे तिष्ठति तावच्चः स्वामी देवो गुरुः पिता ॥
वयमस्य भवन्तद्य सर्वे किङ्करतां गताः ।
विधूतपापमात्मानं विनयात्करवामहे ॥
ततः समस्तैस्तेषां प्रमोदोद्गुरमानमैः ।
यदादिशति राजेश्वरः कस्मै तद्वाच रोचते ॥
अचान्तरेऽतितोषेण देहस्या मा मनीषिणः ।
विजृम्भिता विगेषेण जननी शुभसुन्दरी ॥

ततः सश्रीकतामाय चणेन भुवनातिगाम् ।

रराज राजलोकेन परिवारितविग्रहः ॥

करेणुकाधिहृदेन सह मध्यमबुद्धिना ।

अथावाप पुरद्वारं स्तूयमानः सुबुद्धिना ॥

कृतोच्छ्रितपताके च हृष्टशोभामनोरमे ।

विशेषोज्ज्वलनेपथ्ये हर्षात्समुदमागते ॥

अथासौ नगरे तत्र मनीषी तोषनिर्भरैः ।

एवं नागरकैर्लोकैः प्रविवेश कृतश्रुतिः ॥

तद्यथा ।

धन्योऽयं कृतकृत्योऽयं महात्मायं नरोत्तमः ।

अस्यैव सफलं जन्म भूषितानेन मेदिनी ॥

अस्यैव धन्यतास्माकं येषामेष स्वपत्तने ।

संजातो न ह्यधन्यानां रत्नपुञ्जेन मीलकः ॥

ततश्च ।

कामिनौनयनानन्दं कुर्वाणोऽर्याभिलाषिणाम् ।

ददानश्च महादानं दधानो देवहृपताम् ॥

सद्गुर्मे पद्मपातं च देहिनामात्मचेष्टितैः ।

जनयच्चनितानन्दो विषचार पुरेऽखिले ॥

ततो महाविमर्देन संप्राप्तो राजमन्दिरम् ।

रत्नराशिप्रभाजालैः मदा बह्वेन्द्रकार्मुकम् ॥

तत्र चाग्नेयराजादिलोकमग्नानमानितः ।

सकामकामिनौष्टुन्दल्लोसल्लोचनवोदितः ॥

गीतनृत्तप्रबन्धेन सोऽमराद्यविभ्रमे ।
 देवराजवदास्थानं दत्त्वा निःशङ्कमानसः ॥
 ततो विलीनरागोऽपि नृपतेस्तोषष्टद्वये ।
 उत्थाय मञ्जनास्थानं जगाम विगतस्त्रयः ॥

तत्र च गतस्य तस्य ।

भ्रातुः सूनोरिवात्यक्तवल्गुभस्य सगौरवम् ।
 कृतं मदनकन्दल्या शरीरपरिमार्जनम् ॥
 शेषान्तःपुरनारीभिर्यथाभिः स्नानकर्मणा ।
 रराज पेशलालापचारुभिः परिवारितः ॥
 वज्रेन्द्रनीलवैदूर्यपद्मरागादिरोचिषा ।
 रञ्जिते यन्त्रवायीनां ममञ्ज विमले जले ॥
 ततो भुजगनिमोकसूक्ष्मशुक्ले सुवामसौ ।
 परिधायागतो देवभवनं सुमनोहरम् ॥

तत्र च सुगुह्यमसम्बिनि विरचनाचारुतया चित्तनिर्वाणका-
 रिणि जिनमन्दिरे मार्गानुसारितया परमार्थतः सकलकालहृदय-
 वर्तिनोऽपि विशेषतस्तद्दिन एव प्रबोधनरतिसूरिपादप्रभादोपल-
 भस्वरूपस्य सकलनिष्कलावस्थस्य भगवतः परमात्मनो रागद्वेषमो-
 हविषापहरणकरणचतुरमनुकृतमर्हतः स्वरूपं । ततो निर्गत्य विर-
 ष्वविरच्छास्रपरिजनः पूर्वोपकल्पिताग्नेयभोजनोपकरणसामग्रीधनायं
 प्राप्तो भोजनमण्डपं । तत्र च विरचितेऽनेकाकारे चित्तरसनोत्स-
 वकारिणि भक्ष्यपेयाद्याहारविस्तारे नृपतिना स्वयमुपदिग्मान-
 मभिमतरमासादनं तदनुरोधेन विदधानो निरभिघ्नतया

वर्धमानस्त्रास्थ्यातिरेको निर्वर्तयामास भोजनमिति । ततो गृहीत-
 पञ्चसुगन्धिकोन्मिश्रताम्रले मलयजमृगनाभिकश्मीरजबोदाङ्गरागे
 विन्यस्तप्रवरविभूषणे दिव्यांशुकाञ्छादितशरीरे माल्यविच्छिन्ति-
 सौरभाकृष्टदृष्टचञ्चरीके अध्यासितमहार्द्धसिंहासने प्रणतासंख्यम-
 हासामन्तकिरीटांशुजालरञ्जितचरणे उद्दामवन्दिवृन्दस्त्रयमाने
 यथावस्थितगुणमन्दोहे दत्तास्थाने मनोषिणि हर्षातिरेकनिर्भरो
 राजा सुबुद्धिं प्रत्याह । सखे युष्मदनुभावजन्येयमस्मादृशां कल्या-
 णपरम्परा येनोत्साहितोऽहं भवता भगवद्वन्दनाय । तथाहि ।

विलोकितो मया नाथो जगदानन्ददायकः ।

भक्तिनिर्भरचित्तेन वन्दितो भुवनेश्वरः ॥

दृष्टः कल्पद्रुमाकारः स स्मरिर्वन्दितो मुदा ।

लब्धो भागवतो धर्मः संसारोच्छेदकारकः ॥

जातश्चेद्गुरुरूपेण नररत्नेन मौलिकः ।

कृतस्थानेन सर्वेषामस्माकं हृदयोत्सवः ॥

अथवा किमत्राश्चर्यं ।

महाभागाः प्रजायन्ते परेषां तोषद्वद्धये ।

स्वकार्यमेतदेवैषां यत्परप्रीतिकारणम् ॥

तदस्य युक्तमेवेदं विधातुं पुण्यकर्मणः ।

✓ ममाहुतमिदं जातं क्व डोम्बः क्व तिलाढकम् ॥

तदेवंविधकल्याणमालिका मित्रवत्सल ।

एवमाचरता मूनं तया संपादिता मम ॥

राज्ञो हितकरो मन्त्री सुप्रसिद्धं जगद्यये ।

तस्मात्तवैव मन्त्रित्वं यथार्था ते सुबुद्धिता ॥

सुबुद्धिरुवाच । देव मा मैवमादिशत । न खलु देवपुण्य-

प्राग्भारायत्तज्जीवितव्येऽत्र किङ्करजनेऽप्येवमतिगौरवमारोपयितु-

मर्हति देवः । अस्याः सम्पादने केऽत्र वयं । उचित एव देवः

खल्वेवंविधकल्याणपरम्परायाः । नैव हि निर्मलाम्बरतले निशि

प्रकाशमाना रुचिरा नक्षत्रपङ्क्तिः कस्यचिदसंभावनीयेत्याद्यर्थबुद्धिं

जनयति । मनोपिणाभिहितं । महाराज भगवति सप्रसादे

किञ्चित्तीयमद्यापि भवतः कल्याणपरम्परा । भाविदिनश्रीसम्बन्धेव

गगनतलस्यारुणोद्योतकल्पो हि भवतो भविष्यत्केवलालोकसचिवप-

रमपदानन्तानन्दसन्दोहसम्बन्धस्य प्राथमकल्पिकः खल्वेव सम्यग्द-

र्शनजनितः प्रमोदः । नृपतिरुवाच । नाथ महाप्रसादः । कोऽत्र

सन्देहः । किं न संपद्यते युष्मदनुचराणां । ततो मन्त्रिणं

प्रत्याह । मखे पश्य अभीषामद्यदिनप्रबुद्धानामपि विवेकातिशयः ।

सुबुद्धिरुवाच । देव किमत्र चित्रं । मनोपिणः खल्वेते यथार्थम-

भिधीयन्ते । प्रबुद्धा एव ह्येवंविधपुरुषा जायन्ते । गुरवः केवल-

मोदृशां प्रतियोधे निमित्तमाद्यं भवन्ति ॥

इत्यथ मनोपिणो राजमन्दिरप्रवेशावसरे राजानमनुज्ञाप्या-

दित एव सुबुद्धिना साधर्मिकवात्सल्येन मध्यमबुद्धिर्नित आसी-

दात्मीयमदने । कारितस्तदागमननिमित्तः परमानन्दो दत्तानि

महादानानि । ततः सोऽपि निर्वर्तितपानभोजनतामूकविलेपना-

लङ्करजनेष्वप्यभाष्योपभोगकर्तव्यः । देहनिर्भरसुबुद्धितत्परिरक्षनि-

रपश्चरितानुतिगर्भदेशशालापममानन्दितेन्द्रियदृष्टयः समागतस्तथे-

वास्याने । कृतोचितप्रतिपत्तिः ससम्भ्रमं मनोपिणा दापिते तदु-
पकण्ठमुपविष्टो महति विष्टरे । ततो राजा तमुद्दिश्य सुबुद्धिं
प्रत्याह । सखे महोपकर्तायमस्माकं महापुरुषः । सुबुद्धिनाभि-
हितं । देव कथं । नृपतिराह । समाकर्ण्य । यतो भगवंतोपदिष्टे
तस्मिन्नप्रमादयन्ते तस्य दुरनुष्ठेयतामालोचयतो मम महाममे
कातरनरस्येव प्रादुर्भूता चित्ते समाकुलता ततोऽहमनेन महात्मना
तत्रावसरे भगवन्तं गृह्णिधर्मं याचता तद्गृह्णन्बुद्ध्यादकत्वेन
समाश्वासितः । यतो जातो गृह्णिधर्माङ्गीकरणेनापि मे चेतसो
महानवष्टम्भः ततो ममायमेव महोपकारक इति । सुबुद्धिनाभि-
हितं । देव यथार्थाभिधानो मध्यमबुद्धिरेषः । समानग्रीलवसनेषु
सख्यमिति च लोकप्रवादः । ततः समानग्रीलतया युक्तमेवास्य
मध्यमजनानां समाश्वासनं ॥ नृपतिना चिन्तितं । अये ममायं
मिथ्याभिमानश्चेतसीयन्तं काशमासीत् किलाहं नरेन्द्रतया पुरु-
षोत्तमो यावताधुनानेन सुबुद्धिनार्थापत्त्या गणितोऽहं मध्यमजन-
सेख्ये । ततो धिक्त्वां मिथ्याभिमानिनमिति । अथवा वस्तुस्थितिरेषा
न मयात्र विषादो विधेयः । तथाहि ।

गजेन्द्रस्त्रावदाभाति शूरः सन्तासकारकः ।

यावद्गामुरदंष्ट्रायो न सिंह उपलक्ष्यते ॥

यदा तु सिंहगन्धोऽपि स्त्रादाघ्रातः करेणुना ।

जायते कम्पमानोऽसौ तदाहो कातरः करी ॥

मनोपिणमपेक्ष्यातो युक्ता मे मध्यरूपता ।

अयं सिंहो महाभागो मादृशाः करिकातराः ॥

तदत्र न विषादो मे कर्तुं युक्तः प्रयोजने ।

यतो द्वितीयलेखापि मादृशैरपि दुर्लभा ॥

तथाहि ।

भवेत्सर्वोत्तमस्तावत्पुरुषो यदि पारयेत् ।

अशक्तो मध्यमोऽपि स्यान्न जघन्यः कदाचन ॥

मिथ्याभिमानो नैवायमेक एवाभवत्पुरा ।

किं तर्हि बहवोऽन्येऽपि किं वा मे चिन्तया तथा ॥

एवं चिन्तयति राजनि सुबुद्धिराह । देव सम्यगवधारितं
देवेन यथैष मे महोपकारक इति । यतो जिनधर्मानुष्ठाने प्रवर्त-
मानस्यास्य जीवस्य यो निमित्तमात्रमपि भवति न ततोऽन्यः
परमोपकारी जगति विद्यते । नृपतिराह । एवमेतस्याच सन्देहः ।
केवलमिदानीमेव मनसि वितर्को भगवद्वचनानुस्मरणेनासक्तधिरा-
हतोऽपि निर्लज्जब्राह्मण इव प्रकरणे पुनः पुनः प्रविशतीति ।
तदेनमुपनेतुमर्हत्यर्थः । सुबुद्धिराह । कौटुम्भोऽसौ । नृपतिस्त्वाच ।
समाकर्णय । स्वमवेदममंसिद्धमिदमासीत्तदा । यदुत । तत्र चैत्यभवने
प्रविष्टमात्राणामस्माकं शान्तानीव सर्वदम्भानि उच्चाटितेव केन-
चिद्राज्यकार्यचिन्तापिशाचिका विलीनमिव सकलं मोहजालं
विघ्नात् इव प्रवृत्तरागानलः प्रनष्ट इव प्रदेयवेतालः विध्वंस-
इव विपरीताभिनिवेशग्रहः निवृत्तममृतमेकममर्कण्येव शरीरं
सुखभागरावगाढमिव हृदयं घणमावेष्टासीत् । चापुनर्मममृतभुवन-
नायस्य प्रणतगुरुचरणस्य वन्दितमुनिहृन्दस्य भगवद्वचनामृतमाकर्ण-
यतस्तत्र मे निरूपमं सुखमवेदनमभूत् तत्सकलवाग्मोचरातीतमिति

हत्वा न शक्यते कथयितुं । तदेवंविधेऽपि तत्र जैनेश्वरमन्दिरे
 सन्निहितेऽपि तादृशि भगवति गुरौ कथयति रागविषग्रसनं
 विरागमागं नेदीयसि शान्तचित्तेऽपि तपस्त्रिलोके षति ताषति
 जनसमुदाये कथं तस्य बालस्य तथाविधो ऽध्यवसायः सम्पन्न
 इति । सुबुद्धिनाभिहितं । देव यन्तावदुक्तं देवेन यथा तत्र
 जिनमन्दिरे प्रविष्टमात्रस्य मे क्षणमात्रेणाचिन्त्यगुणसन्दोहाविर्भा-
 वोऽभ्युदिति तन्नास्त्वर्थं । प्रमोदशेखरं हि तद्भगवद्भवनमभिधीयते ।
 हेतुरेव तत्तादृशगुणकलापस्य । यत्पुनरभ्यधायि यथा कथं
 पुनस्तत्सर्वविधसामग्र्यामपि बालस्य तथाविधो ऽध्यवसायः सम्पन्न
 इति तत्र निवेदितमेव भगवद्भिः कारणं । किं च । अभिधान-
 मेव तत्सम्बन्धि विचार्यमाणं सन्देहं दलंयति । यतो न किञ्चिदा-
 र्थं यद्वालाः पापनिवारणसामग्रीसङ्गावेऽपि पापाचरणेषु प्रवर्तन्त
 इति । अन्यच्च । भगवदुपदेशादेवाहमेव वितर्कयामि यदुत द्रव्य-
 चेचकास्तत्त्वभावमवाद्यपेक्षया प्राणिनां शुभाशुभपरिणामो भवति ।
 तदस्य बाह्यस्य चेचजनितो ऽयमशुभः परिणामः । भृपतिराह ।
 ननु गुणाकरस्तज्जैनसदनं । तदेव तत्र च चेचं । तत्कथं तदशुभ-
 परिणामहेतुर्भवेदिति । सुबुद्धिराह । न मन्दिरदोषोऽसौ किं
 तर्हि सद्यानदोषः । तद्दुद्यानं तत्र सामान्यचेचं तच्च हेतुस्तस्य बाह्यस्य
 तथाविधाशुद्ध्यवसायस्येति । भृपतिराह । यदि दुष्टाध्यवसाय-
 हेतुस्तदुद्यानं ततो ऽस्माकं किमिति क्लिष्टचित्तकारणं तन्न सम्पन्नं ।
 सुबुद्धिनाभिहितं । देव विशिष्टस्वभावं तत्काननं पुरुषादिकमपे-
 क्षानेकाकारमायंकारकं संपद्यते । अत एव तस्मिन्निमित्तमिति

नाम्ना गीयते । प्रकटयत्येव तज्जन्तूनां सविशेषसहकारिकारणक-
 लापैर्निजं निजं विलसितं । तथाहि । तस्य बाह्यस्य तेन स्पर्शनेन
 तथा चाकुशलमाश्रया युक्तस्य मदनकन्दलौ प्राप्य तेन तथा-
 विधौ ऽध्यवसायः संपादितः । मनीषिमध्यमबुद्धियुग्मदादीनां
 पुनर्विगिष्टपुरुषाणां पुण्यप्राग्भारवतां सूरिपादप्रमादमासाद्य तेनैव
 सर्वविरतिदेशविरतिपरिणामादयो भावा जनिताः । यद्यपि चेहं
 सर्वस्यैव कार्यस्योत्पत्तौ द्रव्यत्वेनकालस्वभावकर्मनियतिपुरुषकारा-
 दयः कारणविशेषा दृष्टादृष्टाः समुदायेनैव हेतुभावं भजन्ते नैकः
 कचित्कस्यचित्कारणं तथापि विवक्षयैकस्यापि कारणत्वं वक्तुं शक्यत
 इति कृत्वा तन्निजविलसितमुद्यानमस्माभिर्नानाविधभावनिवन्धन-
 मभिधीयत इति ॥ नृपतिराह । सखे चारुक्तमिदं । इदानीं
 पद्मवता तदाभिहितमासीद्भगवतः पुरतो यथाहं देवायास्य कर्म-
 विश्वासस्य राज्ञः स्वरूपं निवेदयिष्यामि तन्निवेदयतु भवान् अहं
 श्रोतुमिच्छामि । सुबुद्धिराह । देव यद्येवं ततो विविक्ते स्वीयतां
 देवेन । नृपतिनोक्तं । एवं भवतु ॥

ततोऽनुज्ञातौ मनीषिणा समुत्थायास्यानमण्डपात् प्रविष्टौ
 कचान्तरे राजामात्यौ । सुबुद्धिनाभिहितं । देव अयमत्र पर-
 मार्थः । ये ते भगवता चत्वारः पुरुषाः प्ररूपितास्तेषामुल्लिख्यतमा-
 स्तावत्सकलकर्मप्रपञ्चरहिताः सिद्धा अभिधीयन्ते । जघन्यमध्यमो-
 ल्लेष्टाः पुनरेत एव बाह्यमध्यमबुद्धिमनीषिणो विज्ञेयाः । अतः
 स कर्मविश्वासो राजा यो भगवता प्रतिपादितः स एतेषामेवंवि-
 धस्वरूपाणां जनको निजनिजकर्मोदयो विज्ञेयः । स एव हि

यथावर्णितवीर्यो नापरः । तस्य च तिस्रः शुभाशुभमिश्ररूपाः
परिणतयः । ता एव भगवतामीषां मनीषिवात्ममध्यमबुद्धीनां
शुभसुन्दर्यकुशलमाला सामान्यरूपेति नामभिर्जनन्य इति प्रति-
पादिताः ता एव यतोऽमुनीदृशरूपतया जनितवत्यः । नृपति-
राह । स तर्ह्यमीषां वधस्थः कोऽभिधीयतां । सुबुद्धिस्वाच ।
देव तत् सर्वानर्थकारि स्पर्शनेन्द्रियं विज्ञेयं ॥ नृपतिना चिन्तितं ।
अथे मयापीदं भगवता कथ्यमानं सर्वमाकर्णितमासीत् केवलं न
सम्यग् विज्ञातं यथानेन । तदस्य सुबुद्धेरेवंविधबोधिसुसाधुभिः
सह चिरपरिचयः कारणं । अहो वचनकौशलं । भगवता कथित-
मेवातस्तदामीषां मनीषिप्रभृतीनां सम्बन्धि सर्वमन्यव्यपदेशेन
चरितं । अथवा किमत्र चित्रं । अत एव प्रबोधनरतयस्ते भगवन्तो
ऽभिधीयन्ते । तदेवं विचिन्त्याभिहितमनेन । सखे पर्याप्तमिदानीं
विदितोऽस्माभिरेव वृत्तान्तः । केवलमिदमिदानीमभिधीयते ।
यदुत । यद्येष मनीषी विषयानुषङ्गं किञ्चनमपि कालं भजेत ततो
वयमप्यनेनैव सह दौष्टाद्यहणं कुर्वीमहि । यतः प्रथमदर्शनादारभ्य
प्रवर्धितो ममास्योपरि स्नेहाबन्धः न संचरति विरहकातरतयान्यत्र
हृदयं न निर्वर्तेते एतद्वदनकमलावलोकनाल्लोचने ततो नास्य
विरहे वयं क्षणमप्यासितमुत्सहामहे । न च तथाविधोऽद्यापि
अस्माकमाविर्भवति चरणकरणपरिणामः । तदेनं तावदभ्यर्थय
प्रणयद्येहसारं । अनुभावय निरुपचरितशब्दादिभोगान् । प्रकटयास्य
पुरतस्तत्त्वामिभावं । दर्शय वज्रेन्द्रनीलमहानीलकर्कतनपद्मराग-
गरक्तवेदूर्यचन्द्रकान्तपुष्करागादिमहारत्नपूगान् । दर्शयापहमित-

चिदशसुन्दरीलावण्यकाः कन्यकाः । सर्वथा तथा कथंचिदुपप्रलोभय
यथा कियन्तमपि कालमस्मात्समीहितमेष मनीषी निर्विचारं
संपादयति । सुबुद्धिनाभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । केवलमत्रार्थं
किंचिदहं विज्ञपयामि । तद्युक्तमयुक्तं वा चन्तुमर्हति देवः ।
नृपतिराह । सखे सदुपदेशदानाधिकारिणां भवतां शिष्यकल्पे
मध्यमलमियता सम्भ्रमेण । वदतु विवक्षितं निर्विकल्पमार्थः ।
सुबुद्धिरुवाच । देव यद्येवं ततो यत्तावदुक्तं देवेन यथा ममात्र
मनीषिणि गुरुः स्नेहातिरेकः तद्युक्तमेव यतः समुचितो महतां
गुणेषु पक्षपातः । स हि क्रियमाणः पापाणुपूगं दलयति सदाश्रयं
स्फूर्तयति सुजनतां जनयति यशो वर्धयति धर्ममुपचिनोति
मोक्षयोग्यतामालक्षयतीति । यत्पुनरुक्तं यथा कथंचिदुपप्रलोभय
कियन्तमपि कालमेष धारणीय इति तस्मात्पुनस्तमुचितमाभासते
यतो नैवमस्योपरि स्नेहाबन्धो दर्शितो भवति किं तर्हि प्रत्युत
प्रत्यनीकतां संपद्यते । तथाहि ।

घोरसंसारकान्तारचारनिःसारकाम्यया ।
प्रवर्तमानं जैनेन्द्रे धर्मं जीवजगद्धिते ॥
मनसा वचसा सम्यक् क्रियया च कृतोद्यमः ।
प्रोत्साहयति यस्तस्य स यन्धुः स्नेहनिर्भरः ॥
अस्त्रीकस्नेहमोहेन यस्तु तं वारयेज्जनः ।
स तस्याहितकारित्वात्परमार्थेन वैरिकः ॥
तस्माच्च धारणीयोऽयं स्वहितोद्यतमानसः ।
एवमाचरता देव स्नेहोऽयं विहितो भवेत् ॥

न चैष शक्यते देव हतैर्यद्वशतैरपि ।

मनीषी लोभमानेतुं विषयेर्देविकैरपि ॥

यतः प्रादुर्भूतोऽस्य महात्मनो विषयविषविषमविपाकावेदन-
चतुरे भगवद्वचने सुनिश्चितः प्रबोधः विस्फुरितः सकलमलकालु-
ष्यचालनचमं हृदयमरोवरे विवेकरत्नं समुल्लसितं यथावस्थितार्थ-
स्वरूपनिरूपणनिपुणं सम्यग्दर्शनं संजातो निःशेषदोषमोषकस्वरण-
करणपरिणामः । सति च भगवदवलोकनया जीवस्त्वेवंविधे
कल्याणभिनिवेशकारिणि गुणकदम्बके न रमते विषयेषु चित्तं
प्रतिभासते हेयबुद्ध्या भवप्रपञ्चः इन्द्रजालायते निःसारतया सकलं
जगद्विलसितं स्वप्नदर्शनायते चणदृष्टनष्टतथेष्टजनसमागमः । न
निवर्तते प्रलयकालेऽपि कस्यचिदनुरोधेन मोक्षमार्गसाधनप्रवणा
बुद्धिः । तदेवंस्थिते देव अस्थोपप्रलोभनमाचरतामस्मादृशां केवलं
मोहविलसितमाविर्भविष्यति न पुनः काचिदभिप्रेतार्थसिद्धिः ।
तदक्षमनेनास्थानारम्भेणेति ॥ नृपतिराह । यद्येवं ततः किं पुनरधुना
प्राप्तकालं । सुबुद्धिराह । देव निरूप्य दीक्षाग्रहणार्थमस्य प्रशस्तदिनं
क्रियतां तदारात् सर्वादरेण महत्तरः प्रमोदः । नृपतिराह । यत्नं
जानीषे ॥

ततः समाहृतः सिद्धार्थो नाम मांवल्लरः । समागतस्त्वरया ।
प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । राज्ञा दायितमामनं । हतमुचितकरणीयं ।
कथितमाज्ञानप्रयोजनं । ततो निरूप्य निवेदितमनेन यदुतास्मा-
दिनाश्रवमे दिनेऽभ्यन्तरेऽग्यामेव भाविन्यां शुक्लत्रयोदश्यां शुक्लदिने
उत्तरभद्रपदाभिर्योगमुपगते गगधरे वहति शिवयोगे दिनकरो-

दयादतीते सपादे प्रहरदये वृषलग्नं सप्तग्रहकमेकान्तनिरवद्यं
भविष्यति । तदाश्रीयतामिति । अभिमतं राशमन्त्रिणोः । परिपूज्य
प्रक्षितः सांवत्सरः । गतं तद्दिनं । ततो द्वितीयदिनादारभ्य
प्रमोदशेखरे तदन्यजिनायतनेषु च देवानामपि विष्कारितसुराक्ष-
यसौन्दर्यां विधापिता राज्ञा महोत्सवाः । दापितानि वरवरिका-
घोषणपूर्वकं सर्वत्र महादानानि । विहारितो देवेन्द्रवदैरावतविभ्र-
मजयकरिवराहः स्वयं पदातिभावं भजता त्रिकचतुष्कचक्ररा-
दिषु सुराकारैर्नागरकजैः स्त्रियमानो निरुपमविलासविस्तारमनु-
भावयता नरपतिना प्रतिदिनं नगरे मनीषी । प्राप्नोऽष्टम-
वासरः । तत्र तु नीतं निखिलजनसन्मानदानार्थमास्थानविनोदेन
प्रहरदयं । अचान्तरे दिनकरचरितेन मनीषिचरितं सूचयता
पठितं कालनिवेदकेन ।

नाशयित्वा तमो लोके कृत्वा ह्यदं मनस्विनाम् ।

हे लोकाः कथयत्येष भास्करो वोऽधुना स्फुटम् ॥

वर्धमानः प्रतापेन यथाहमुपरि क्षितः ।

सर्वाऽपि स्वगुणैरेवं जनस्योपरि तिष्ठति ॥

ततस्तदाकर्ण्य राजा सुबुद्धिप्रभृतीनुद्दिश्याह । अथ प्रत्यासीदति
क्षमवेक्षा । ततः सञ्जीकुरुत त्वर्णं भगवत्पादमूलागमनसामयीं ।
सुबुद्धिरुवाच । देव प्रह्वैव वर्तते मनीषिपुण्यपरिपाटीव सर्वा
सामयी । तथाहि ।

अमी घणघणारावं कुर्वन्तः कनकोज्ज्वलाः ।

रशोघाः प्रस्थिताः पूर्णमायुक्कवरताजिनः ॥

एते संख्यामतिक्रान्ता राजवृन्दैरधिष्ठिताः ।
 जीमूता इव नागेन्द्रा दारे गर्जन्ति मन्यरम् ॥
 वर्याश्ववारैः संरुद्धाः कथंचिच्चटुलाननैः ।
 खमापिबन्तोऽमी देव हया हेषन्ति दर्पिताः ॥
 अयं पदातिसङ्घातः क्षीरनीरेश्वरोपमः ।
 मत्तः प्रयोजनं ज्ञात्वा सुवेषश्चलितोऽखिलः ॥
 रत्नालङ्कारनेपथ्यसदृश्यपटलाकुलाः ।
 प्रस्थिता वारनारीणामेते वारा वरेक्षणाः ॥
 मनीषिपुण्यसम्भाराकृष्टास्त्रुणं समागताः ।
 एते विमुधसङ्घाता द्योतयन्ति नभस्तलम् ॥
 एष नागरको लोकः कौतुकाच्चिप्रमानसः ।
 कुरुते हर्षकल्लोलेः सागरचोभविभ्रमम् ॥

अथवा ।

मत्तो विदितवृत्तान्तो मनीषिगुणरञ्जितः ।
 ज्ञातयुद्धदभिप्रायः को वाचाप्रगुणो भवेत् ॥

देव तस्मात्प्रतमुत्थातुमर्हय यूयं । ततः समुत्थितौ मनीषिन-
 रेन्द्रौ निर्गतौ द्वारदेशे । ततो रत्नकिङ्किणीजालकविभूषिते
 समाकृष्टः प्रधानस्यन्दने मनीषी । ततः सुखसुकुमारासमोपविष्टः
 स्वयंप्रतिपन्नमारुपिभावेन सह नरपतिना विलसत्किरीटांगुर-
 श्रितोत्तमाङ्गभागो ध्रियमाणेन निजयशोधवल्लेनातपसेण कपोल-
 षोलायमानकुण्डलो धूयमाणेन शशधरदीधितिच्छटाच्छेन वरवि-
 षामिनीकरवर्तिना चामरप्रकरेण स्थूलमुक्ताफलकलापविराजित-

वचःस्रजः पठतातितारमुद्दामवन्दित्यन्देन कटककेयूरखचितवाङ्-
दण्डो नृत्यता . तोषनिर्भरवारविलासिनीमार्चनेन अतिसुरभिताम्बू-
लाङ्गरागप्रीणिताशेषेन्द्रिययामोः वधिरयता दिक्चक्रवाहं वरद्वय-
निर्घोषेण विग्रददिव्यांशुकप्रतिपन्नदेहो गायता मनोहारिकिन्नर-
सङ्गेन घूर्णमानविचित्रवनमालानिचयचर्चितशरीरो मुञ्चता
हर्षातिरेकादुत्कृष्टसिंहनादसन्दर्भं देवसङ्गेन पूरिताशेषप्रणयिजन-
मनोरथः स्थापयता नागरलोकेन तथासुरकुमाराकारधरोऽयमिति
सकौतुकाभिः समागतोऽस्माकमयं दृष्टिपथमिति सहपांभिरसद-
भिमुखमवलोकयतीति सशृङ्गाराभिर्मदनरसवशीकृतचक्षुस्तया
नानाविधविलासाभिर्मामयं तिरोधाय दर्शनलोलतया स्वयमव-
लोकयतीति परस्परं खेद्याभिर्गुञ्जनोऽस्मानेवमवलोकयन्तीः
पश्यतीति सलज्जाभिः प्रव्रजितः किलायं भविष्यतीति सशोकाभि-
रसं संसारेण योऽयमेवंविधैरपि त्यज्यत इति संवेगाभिरेवमने-
करसभावनिर्भरं हृदयमुद्धहन्तीभिर्निरीक्ष्यमाणमूर्तिर्वातायनविनि-
र्गतवदनसहस्राभिः पुरसुन्दरीभिरभिनन्दमानोऽम्बरविवरवर्ति-
नीभिः सुरसुन्दरीभिः सहितो रथान्तराकूटेन स्वप्रतिबिम्बसन्निभेन
मथ्यमबुद्धिनानुगम्यमानो रथकरिहरिगतैर्महासामन्तममूर्धैर्महता
विमर्देन प्राप्तो मनीषी निजविलसितोद्याने । रथादवतीर्य स्थितः
क्षणमात्रं प्रमोदशेखरद्वारे परिवेष्टितो राजवृन्देन । इतश्च
स्नानारोहणादारभ्य राजा विशेषतस्तदा सत्त्वपरीक्षार्थं मनीषि-
स्वरूपं दत्तावधानो निरूपयति स्म । यावता तस्य विशुध्यमाना-
ध्वमायप्रक्षालितमनोमलकलङ्कस्य सत्यपि तादृशे हर्षहेतो न

क्षचित्तस्तेन तिलतुषत्रिभागमात्रोऽपि चेतोविकारः प्रत्युत गाढतरं
 चारमृत्पुटपाकादिभिरिव विचित्रसंसारविलसितदर्शनसमुद्भूतैर्भावं-
 नाविशेषैर्निर्मलीभूतं चित्तरत्नं । ततः परस्परानुविद्धतया मनःश-
 रीरयोजातमस्य देदीप्यमानं शरीरं । विलोकितां च राज्ञा
 यावत्तत्तेजसाभिभूतं दिनकरकरनिकरतिरस्त्रतमिव तारकानि-
 कुहम्बं न राजते मनोषिणोऽभ्यर्णवर्ति तद्राजकं । ततस्तदीयगुण-
 प्रकर्षवज्रमानेन राज्ञोऽपि विलीनं तद्विवन्धकं कर्मजालं संजात-
 स्वरणपरिणामो निवेदितः सुबुद्धिमध्यमबुद्धिमदनकन्दलीसामन्ता-
 दिभ्यो निजोऽभिप्रायः । ततोऽचिन्त्यमाहात्म्यतया महापुरुषसन्नि-
 धानस्य विचित्रतया कर्मचयोपशमस्य रञ्जितचित्ततया निष्कृत्रिम-
 मनोषिगुणैः समुल्लसितं सर्वेषां तदा जीववीर्यं । ततस्तैरभिष्टितं ।

साधु साधूदितं देव युक्तमेतद्गवाद्गाम् ।

संसारे ह्यत्र निःसारे नान्यच्चाह विवेकिनाम् ॥

तथा हि ।

देव यद्यत्र संसारे किञ्चिद्व्याद्रामणीयकम् ।

प्राप्यं मारमुपादेयं वस्तु सुन्दरमेव वा ॥

ततः किमीदृशाः मन्ताः पूज्या युग्माद्गामपि ।

संसारमेनं मुञ्चेयुर्जाततत्त्वा महाधियः ॥

ततोऽभूद्गममशोकत्यागादेवावगम्यते ।

नाम्यत्र किञ्चित्संसारे मारं चारकमग्निमे ॥

अतो मनीषिभिस्तुक्ते देव नैवात्र युष्यते ।

स्वातुं विज्ञाततत्त्वानां भवे भूरिभयाकरे ॥

अन्यच्च देव सर्वेषामस्माकमपि साम्प्रतम् ।
 दृष्ट्वा मनोपिणश्चित्तं न चित्तं रमते भवे ॥
 धयैवास्त्य प्रभावेण संजातश्चरणोद्यमः ।
 अस्माकमेष निर्वाहं तथा तेनैव यास्यति ॥
 ततोऽस्माननुजानीत संसारोच्छेदकारिणौम् ।
 येन भागवती दीक्षामङ्गीकुर्मः सुनिर्मलात् ॥
 नृपतिरुवाच ।

अहो विवेको युष्माकमहो गम्भीरचित्ता ।
 अहो वचनविन्यासस्तथाहो सत्त्वसारता ॥
 साध्वध्यवसितं भद्रैः साधु प्रोत्साहिता वयम् ।
 साधु भो क्षणमात्रेण चोटितं भवपञ्चरम् ॥
 एवं सामान्यतस्तावत् सर्वेषामभिनन्दनम् ।
 हत्वा प्रत्येकमप्याह स राजा हर्षनिर्भरः ॥

तत्र सुबुद्धिं तावदुवाच ।

सखे विदितसंसारस्वभावेन त्वया गृहे ।
 इयन्तं तिष्ठता कालं वयमेव प्रतीक्षिताः ॥
 अन्यथा ते गृहे किं वा ह्यादवस्थानकारणम् ।
 को नाम राज्यलाभेऽपि भवेषाण्डाक्षरूपताम् ॥
 तस्माधु विहितं साधु हतौऽस्माकमनुग्रहः ।
 एवमाचरता मित्र दर्शिता च सुमित्रता ॥

मध्यमबुद्धिं प्रत्याह ।

त्वमादावेव धन्योऽसि यस्य सङ्गो मनोपिणः ।

प्रसादाल्लोकनाथस्य स्वकर्मविवरेण च ।
 यदा तु सत्त्वैर्लभ्येत प्रप्रज्येयं जिनोदिता ॥
 तदा निर्धूय पापानि यान्ति ते परमां गतिम् ।
 अनन्तानन्दसंपूर्णां निःशेषक्लेशवर्जिताम् ॥
 ततोऽमी ये पुरः प्रोक्ताः सर्वेऽपि भवभाविनः ।
 चुद्रोपद्रवसङ्घाता दूरापास्ता भवन्ति ते ॥

किं च ।

इहापि भो भवन्त्येते प्रशमामृतपायिनः ।
 प्रप्रज्यापाहिणो जीवा निर्वाधाः सुखपूरिताः ॥
 सा च भागवती दीक्षा युष्माभिरधुना स्फुटम् ।
 संप्राप्ता तेन संप्राप्तं यत्प्राप्तव्यं भवोदधौ ॥
 केवलं सततं यत्नः प्रमादपरिवर्जितैः ।
 यावज्जीवं विधातव्यो भवद्भिरिदमुच्यते ॥

यतः ।

नाधन्याः पारमेतस्या गच्छन्ति पुरुषाधमाः ।
 ये तु पारं प्रजग्यस्यास्त एव पुरुषोत्तमाः ।
 ततस्तैः प्रणतैः सर्वैर्जंजन्ये स्वरिसंमुखम् ।
 दृष्ट्वाभ्योऽनुग्रहं नाथ कुर्मो नाथानुशासनम् ॥
 स्थगितानन्देनैव सुखवस्त्रिकथा मुदा ।
 अचान्तरे कृतः प्रयत्नः शंभुमर्दनमाधुना ॥

कथं ।

विशासं निमग्नं भीरं गम्भीरं गुरुदक्षिणम् ।

दयापरीतं निखिन्नं देषाभिस्त्वङ्गवर्जितम् ॥
 क्षिमितं जगदानन्दं यदा वागोचरातिगम् ।
 कथमीदृग्भावे चित्तं नाथ यादृङ् मनीषिणः ॥
 यस्य चेष्टितमाप्तोक्त्यग्निपिलीभूतबन्धनाः ।
 एते सर्वे वयं मुक्ता भीमात् संसारचारकात् ॥

गृह्यवाच ।

या विज्ञाता त्वयाप्यस्य जगती शुभसुन्दरी ।
 यावन्तस्तत्सुतास्तेषां सर्वेषामीदृशं मनः ॥
 ततो गृहीततत्त्वोऽपि राजर्षिरिदमब्रवीत् ।
 बोधार्थं मुग्धलोकानां विनयानतमस्तकः ॥
 किं तस्याः शुभसुन्दर्यां विद्यन्ते बहवः सुताः ।
 अस्माभिस्तु पुरा ज्ञातमयमेककपुत्रकः ॥

गृह्यवाच । बाहं विद्यन्ते । तथाहि ।

ये ये विभुवनेऽप्यत्र दृश्यन्तेऽनेन यादृशाः ।
 ते सर्वे शुभसुन्दर्याः पुत्रा मास्त्यस्य संग्रहः ॥
 किं च ।

ये केचिदुत्तमा लोके मत्तमागामुयायिमः ।
 ते पुत्राः शुभसुन्दर्यामुत्तमा ज्ञेया मनीषिणा ॥

राजर्षिवाच ।

यामौ बापस्य जगती भवद्विदपवर्णिता ।
 भदन्त यास्तादभ्येऽपि तस्याः किं वन्ति सुगवः ॥

नैव कल्पद्रुमोपेतो नरोऽकल्याणमर्हति ॥

अधुना चरितेऽप्यस्य दधानेन मतिं त्वया ।

स्वभ्रातुर्निर्विशेषैव दर्शिता तुल्यरूपता ॥

तत्साधु विहितं भद्रं यः पश्चादपि सुन्दरः

सोऽपि सुन्दर एवेति यतो वृद्धाः प्रचक्षते ॥

ततो मदनकन्दलीं प्रत्याह ।

सारं च सुकुमारं च देवि काश्चनपद्मवत् ।

तावकीनमिदं चित्तं येनाङ्गीकृतमीदृशम् ॥

प्रसिद्धा धर्मपत्नीति यत्त्वं लोकोपचारतः ।

मम तत्सत्यतां नीतं कर्तव्येन त्वयाधुना ॥

तत्साधु विहितं देवि नास्त्यत्र भवपञ्चरे ।

नियन्त्रितानां जीवानां कर्तव्यमपरं वरम् ॥

तथा ।

यैरभ्युपगता दीक्षा तामन्यानपि भावतः ।

स राजा मधुरैरेवं वाक्यैरानन्द्य तोषतः ॥

तद्यथा ।

धन्या यूयं महात्मानः कृतकृत्या नरोत्तमाः ।

यैरभ्युपगता त्वणं सद्दीक्षा पारमेश्वरी ॥

तस्याह विहितं भद्रं युक्तमेतद्ववादृशम् ।

यूयमेव परं लोके निर्मिथ्या मम बान्धवाः ॥

ततश्च ।

राजपिक्कार्पणाद्राण्ये स्थापयित्वा सुलोचनम् ।

ततः कृतान्यकर्तव्यः प्रविष्टो जिनमन्दिरे ॥

तत्र च ।

विहिताग्नेयकर्तव्याः पूजयित्वा जगद्गुरुम् ।

आचार्यभ्यो निजाकृतं ते सर्वेऽप्याचचचिरे ॥

ततोऽभिनन्दितास्तोऽपि स्फुरिभिः कलया गिरा ।

अन्नं विलम्बितेनात्र संसार इति भाषिणा ॥

ततः प्रवचनोक्तेन विधिना धूतकल्पायैः ।

सर्वे ते क्षणमात्रेण दीक्षिता गुरुभिर्जनाः ॥

अथ संवेगवृद्धयं कल्पोऽयमिति वा क्षणम् ।

कृता समचं लोकस्य स्फुरिभिर्धर्मदेशना ॥

तद्यथा ।

अनाद्यनन्तसंसारे जन्ममृत्युभयाकरे ।

मौनीन्द्रो दुर्लभा मत्तैः प्रयज्येयं सुनिर्मला ॥

यतः ।

तावदुःखान्दन्तानि तावद्वागादिमन्ततिः ।

प्रभवः कर्मणस्तावन्तावज्जन्मपरम्परा ॥

विपदस्तावदेवैतास्तावत्सर्वा विडम्बनाः ।

तावद्दीनानि जल्पन्ति नरा एव पुरो नृणाम् ॥

तावद्दीर्घमद्वावस्तावद्भोगममुद्भवः ।

तावदेव यङ्गलेगो घोरसंसारमागरः ॥

यावपिःश्रेयसावद्योगोपरतिलक्षणा ।

यथा न क्षभ्यते जीवैः प्रमथ्यात्मनादुर्लभा ॥

सूरिणाभिहितं । नितरां सन्ति । तथाहि ।

ये ये त्रिभुवनेऽप्यत्र जघन्याः क्लिष्टजन्तवः ।

ते तेऽकुशलमालायाः पुत्रा नास्त्यत्र संशयः ॥

ते बालसदृशैरेव विज्ञेया दुष्टचेष्टितैः ।

एतेऽकुशलमालायाः सूनवः सुपरिष्कृताः ॥

राजर्षिस्त्वाच । यद्येवं तर्हि ।

तस्याः सामान्यरूपायाः किमन्ये सन्ति सूनवः ।

भदन्त किं वा नो सन्ति मध्यबुद्धेः सहोदराः ॥

सूरिणाभिहितं । यज्जतमास्ते विद्यन्ते । यतः ।

ये बालचरिताः केचिन्ननौषिचरिताश्च ये ।

एतेभ्यो ये परे सत्त्वाः सर्वे तेऽमुष्य सोदराः ॥

ये केचिच्छ्रवलाचाराः समा मध्यमबुद्धिना ।

सुताः सामान्यरूपायास्ते जीवा भुवनोदरे ॥

सकाशादितराभ्यां ते गण्यमाना जगत्तये ।

अनन्तगुणितास्तेन प्रोक्ता भूरितमा मया ॥

राजर्षिस्त्वाच । भदन्त यद्येवं ततो मम चेतसि परिस्फुरति ।

यद्येवं व्यवस्थिते मत्प्रेतदापन्नं । यदुत ।

भार्यात्रयेण जनितं जघन्योत्तममध्यमम् ।

तस्य कर्मविनामस्य जगदेतत्कुटुम्बकम् ॥

सूरिस्त्वाच ।

आयं मेवात्र सन्देहः सम्यगार्थेण ललितम् ।

मागानुमारिणी मुद्धिर्भवत्येष भवादृशाम् ॥

तथा हि ।

जघन्यमथ्यमोत्खाष्टाः सर्वयोनिषु जन्तवः ।

विद्यन्ते केवलं नृत्वे व्यक्तभावा भवन्ति ते ॥

ततश्च ।

नरत्वेऽपि विनिर्दिष्टं व्याप्यैवेदं कुटुम्बकम् ।

यदत्र विदुषा कार्यं तदिदानीं निबोधत ॥

त्यक्त्यं बालचरितं न कार्यस्तत्समागमः ।

मनौषिचरिते यत्नः कर्तव्यः सुखमिच्छता ॥

यतोऽत्र बहवो जीवाः प्रायो मध्यमबुद्धयः ।

ते च सम्यगनुष्ठानात् संपद्यन्ते मनौषिणः ॥

एतद्विज्ञाय भो भव्याः सर्वेऽपि गदिता मया ।

कार्यं मदनुरोधेन वृत्तमस्य मनौषिणः ॥

वर्जनीयश्च यत्नेन पापमित्रैः समागमः ।

यतः स्पर्शनसम्पर्कात् स बालो निधनं गतः ॥

वर्जनेन पुनस्तस्य मनौषी सुपरिष्कृतम् ।

लोके श्रेष्ठरतां प्राप्य जातोऽयं मोक्षमाधकः ॥

कञ्चाणमित्रैः कर्तव्या मैत्री पुंसां हितैषिणा ।

इहामुच्यते विज्ञेया सा हेतुः मर्त्यस्यदाम् ॥

दोषाद्येह कुसंमर्गः सुसंमर्गो गुणावहः ।

एतच्च दयमप्यत्र मध्यबुद्धौ प्रतिष्ठितम् ॥

तथा हि ।

बाणः स्पर्शनमन्त्रादयोऽभ्युपमात्रकम् ।

पुण्डोऽभूत्सतताङ्गाद् एष एव मनीषिणा ॥
 तदिदं भो विनिश्चित्य बहिरङ्गान्तरैः सदा ।
 न कार्यां दुर्जनेः सङ्गः कर्तव्यः सुजनेः सह ॥

ततश्च ।

इदमाकर्ण्य मौनीश्रं वचनं सुमनोहरम् ।
 प्रबुद्धा बहवः सत्त्वा जाता धर्मपरायणाः ॥
 प्राप्ता देवा निजं स्थानं स्थितो राज्ये सुलोचनः ।
 गतोऽन्यत्रविहाराय सूरिः शिष्यगणैः सह ॥

ततश्च ।

विदित्य कालं भूयांसमागमोक्तेन वर्त्मना ।
 पर्यन्तकाले संप्राप्ते विधाय सकलं विधिम् ॥
 श्रानध्यानतपोवीर्यवह्निनिर्दग्धकल्मषः ।
 मनीषी निर्दृष्टिं प्राप्तो हित्वा स्वं देहपञ्जरम् ॥
 ये तु मध्यमसद्दीर्घास्ते तनूभूतकर्मकाः ।
 गता मध्यमबुद्ध्याद्या देवलोकेषु साधवः ॥
 बालस्य तु यदादिष्टं भदन्तैर्भाविषेष्टितम् ।
 तत्तथैवाखिलं जाते नान्यथा सुनिभाषितम् ॥

॥ स्वर्गकथानकं समाप्तम् ॥

उपमितिभवप्रपञ्चा कथा

(द्वितीयप्रस्तावे ऽवशिष्टभागः)

विदुर उवाच । कुमार तदिदं मया ह्यः कथानकमाकर्णित-
 माकर्णयतश्च मम स्तुतितं दिनं । तेन युष्मत्समीपे नागतोऽस्मि ।
 मयाभिहितं । भद्र सुन्दरमनुष्ठितं । यतोऽतिरमणीयमिदं कथा-
 नकं बुध्यत एव श्रोतुं । अहो अत्यन्तदुरन्तः पापमिचमन्वो
 यतस्तस्य बालस्य स्पर्शनमन्यकादिहामुच च निविडविडमनागभां
 दुःखपरंपरैव केवलं संपन्ना नान्यत्किंचनेति । विदुरेण चिन्तितं ।
 बुद्धस्तावदनेन कथानकतात्पर्यार्थ इति । भविष्यति मे वचनाव-
 काशः ॥ इत्यथ तत्रावसरे मत्तो नातिदूरे वर्तते वैश्यामरः । श्रुतं
 तेन मामकीमं वचनं । चिन्तितमनेन । अये विष्णुको मन्दि-
 वर्धनप्रोक्षापो । श्रुत्वादितप्रायोऽयमनेन विदुरेण । तत्र सुन्दर-

मिदं वर्तते । दृष्टः खल्वेष विदुरो ज्ञापयिष्यत्यस्य मदीयस्वरूपं ।
इति साशङ्कः संपन्नो वैश्वानरः ॥ विदुरेणाभिहितं । कुमार
सत्यमिदं सम्यगवधारितं कुमारेण । अन्यच्च । प्रकृतिरेषा प्रायः
प्राणिनां यथा यच्च कुचचित्किञ्चन दृष्टं श्रुतं वा सर्वमात्मविषये
योजयन्ति । ततो मयापीदं कथानकमनुश्रुत्य स्वहृदये चिन्तितं ।
यदुत । यदि कुमारस्य कदाचिदपि पापमित्रसम्बन्धो न भवति
ततः सुन्दरं संपद्यते । मयाभिहितं । भद्र किमत्र चिन्तनीयं ।
नाख्येव मे नापि भविष्यति पापमित्रसम्बन्धगन्धोऽपीति । विदुरः
प्राह । वयमप्येतावदेवार्थयामहे । ततः स्थितो मदीयकर्णाभ्यर्णं
विदुरः । शनैः शनैरभिहितं चानेन । यदुत । केवलमेषोऽपि
वैश्वानरो लोकवार्त्तया दुष्टप्रकृतिः श्रूयते । तदयं सम्यक् परी-
चणीयः कुमारेण । मा भूदेष स्पर्शनवद्वाल्म्यस्य पापमित्रताया
भवतोऽनर्थपरंपराकारणमिति ।

निरीक्षते च तस्मिन्नवसरे वैश्वानरः साकूतः सन्नभिमुखो
मदीयवदनं । ललितोऽहमनेन सुखविकारतस्तैर्विदुरवचनेर्दूयमानः ।
ततः कृता वैश्वानरेण मां प्रति सा पूर्वसाङ्केतिका संज्ञा । अभिहितं
मया क्रूरचिन्ताभिधानं तदटकं । ततस्तत्प्रभावान्ने क्षणेन दृष्टो
ऽन्तस्त्रापः समुल्लसिताः स्वेदविन्दवो जातं गुञ्जार्धसन्निभं शरीरं
संपन्नं विषमदृष्टोऽं भग्नोपमृकुटितरङ्गमतिकरासं वक्त्रकुहरं । ततो
भद्रे अगृहीतमङ्गते तंया वैश्वानरवटकप्रभावाभिभूतात्मना मया
पापकर्मणानाकलस्य तस्य वत्सलतामनाक्षोद्य हितभाषितामवि-
गम्य शिरपरिचयं परित्यज्य येहभावमुररीकृत्य दुर्जनतां सर्वया

भूमौ शयनलोषादिकायक्लेशविधानतः ।

ततः सुखसृष्ट्यां हिला जायन्ते ते निराकुलाः ॥

ततः सकलकर्मांशक्लेशविच्छेदभाजनम् ।

भूत्वा ते निर्वृतिं यान्ति निर्जित्य स्पर्शनेन्द्रियम् ॥

तेनोत्कृष्टतमा राजन्निर्दिष्टास्ते विचक्षणैः ।

ये चैवमनुतिष्ठन्ति विरलास्ते जगत्त्रये ॥

ततो भागवतं वाक्यमाकर्ण्येदं मनौषिणः ।

अभुञ्चेतसि सङ्कल्पस्तदानीं चारुचेतसः ॥

अये भगवता यादृग् वर्णितं स्पर्शनेन्द्रियम् ।

अत्यन्तविषमं लोके स्पर्शनस्त्यादृशः परम् ॥

यतो बोधप्रभावेन मम पूर्वं निवेदितः ।

यथान्तरङ्गनगरे वास्तव्योऽयं महाबलः ॥

तस्मिन् पुरुषस्याजसंस्थितं स्पर्शनेन्द्रियम् ।

अस्मान् प्रतारयत्येतदन्यथा कथमौदृशम् ॥

ततो भगवतादिष्टा ये चोत्कृष्टतमा नराः ।

कथितः स्पर्शनेनाऽपि भवजन्तुस्तथाविधः ॥

तथाहि मां निराकृत्य सदागमबलेन मः ।

अन्तोषाद्विर्वृतिं प्राप्त इति तेन निवेदितम् ॥

तस्मात्तास्त्येष सन्देहः साम्प्रतं पुरुषचयं ।

श्रुत्वाग्रेषं विजानामि यदेष परमाचरम् ॥

अयं हि भगवान् सुरिर्भुवनेष्वपराचरम् ।

ज्ञानाशोकेन जानीते सन्देहदहनः परम् ॥

यावत्स चिन्तयत्येवं साकूतो विधितेक्षणः ।

तावत्सचितचित्तेन पृष्टो मध्यमबुद्धिना ॥

कथम् ।

मनीषिन्नितरां चित्ते भावितस्त्वं विलोक्यसे ।

किमत्र भवता किञ्चित्प्रत्यतत्त्वमवधारितम् ॥

मनीषिणोक्तं किं भ्रातर्भवता किं न सचितम् ।

किमेवं स्फुटवाक्येन कथयत्यपि मन्मथौ ॥

अनेन हि समादिष्टं यादृशं स्पर्शनेन्द्रियम् ।

वयस्यस्तावकस्तादृक् स्पर्शनो नात्र संशयः ॥

कथमेतत्ततः पृष्टे पुनर्मध्यमबुद्धिना ।

आख्यातं कारणं तेन निःशेषं तु मनीषिणा ॥

बालस्तु पापकर्मत्वात्केवलं वीक्षते दिशः ।

अनादरपरस्तत्र हितेऽपि वचने गुरोः ॥

अथ राज्ञः समीपस्था पिवन्ती वचनामृतम् ।

आचार्यीयं विशालाक्षी राज्ञी मदनकन्दलौ ॥

सा दृष्टा तेन बालेन ततोऽस्य हृदि संस्थितम् ।

नूनं मे हृदयस्तेष्टा मेयं मदनकन्दलौ ॥

यतोऽवदातमेतस्यास्तापनीयसमप्रभम् ।

शरीरं दर्शनादेव भृदुतां सूचयत्यलम् ॥

रक्तराजीवसच्छायं विभाति चरणद्वयम् ।

असचितसिराजालं कूर्मीक्षतमनुत्तमम् ॥

विभर्ति तोरणाकारं भवने माकरध्वजे ।

जंघायुग्मं स्वसौन्दर्यादितस्यास्तेन राजते ॥
मेखलायाः कक्षापेन वद्धममयवारणम् ।
नितम्बविम्बमेतस्या विशालममृतायते ॥
भारेणैव वशीभूतो विराजितवलिचयः ॥
एतस्या राजते मध्यो रोमराजिविभूषणः ॥
गंभीरा सज्जनस्येव हृदयं सुमनोहरा ।
राजते नाभिरेतस्याः सत्कामरसकूपिका ॥
वह्न्येषा स्तनौ वृत्तौ पीवरौ कुंभविभ्रमौ ।
उत्तुङ्गकठिनौ चारु हृदयेन पयोधरौ ॥
अन्यच्च धारयत्येषा सुकुमारं मनोहरम् ।
पुष्पप्राग्भारसम्प्राप्यं रम्यं बाहुलतादयम् ॥
कराभ्यां निर्जितौ मन्ये नूतनौ रागसुन्दरौ ।
एतस्यायारूपपाभ्यां रक्ताशोकस्य पद्मवौ ॥
हृत्तं रेखाचयं मन्ये चिह्नोक्तजयसूचकम् ॥
अधरो विद्रुमच्छेदसन्निभो भाति पेशलः ।
राजेते विलसद्दीप्ती कपोलौ कोमलामलौ ॥
ये कुन्दकक्षिकाकारा विलसत्किरणोत्कराः ।
एतस्या वदने दन्ता भान्ति ते भुवनचये ॥
सिताक्षितं सुविस्तीर्णं तास्यराजिविराजितम् ।
पद्मसं जनितानन्दमेतस्या सौघनदयम् ॥
उत्तुङ्गो नाभिकावंशो भूषते दीर्घपद्मसे ।

अस्या ललाटमलकैः कलितं वत राजते ॥
 अनुरूपं करोमीति नूनं जातः प्रजापतेः ।
 बद्धमानो निजे चित्ते कृत्वास्याः अवणद्वयम् ॥
 मालतीकुसुमामोदमोदितालिकुलाकुलः ।
 अस्याः सुस्निग्धकुटिलः केशपाशो विराजते ॥
 एतस्या मन्मथोक्तापानाकर्ण्य श्रुतिपेशलान् ।
 मन्ये स्वविस्मरत्वेन लब्धिता किल कोकिशा ॥
 उच्चित्त्योच्चित्य यत्सारमेतस्या वरपुद्गलैः ।
 धावा विनिर्मितं रूपमन्यथा कथमौदृशम् ॥
 अतोऽस्यास्तादृशः स्पर्शो युक्त एव न संशयः ।
 न जालमृतकुण्डेषु कटुत्वमवतिष्ठते ॥
 एषाण्यभिलषत्येव मां यतोऽर्धनिरीक्षितैः ।
 निरीक्षतेऽतिलोलाक्षी स्निग्धदृष्ट्या मुहुर्मुहुः ॥
 एवंविधविपर्यासविकल्पाकुलमानसः ।
 स बालोऽलीकसौभाग्यगर्वितो मूढतां गतः ॥

सूरिरुवाच ।

तदेवं कथितास्तावत्सर्वोत्कृष्टा मया नराः ॥
 ददानौमुत्कृष्टानां यत्स्वरूपं तदुच्यते ॥
 एवं च वदति भगवति सूरौ ।
 चारुक्रं सूरिणा चारु परिचिन्त्य मनोषिणा ।
 ओतयं भवताऽपौदं मध्यबुद्धिः प्रचोदितः ॥
 सूरिरुवाच ।

धत्कृष्टास्ते नरा ज्ञेया यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।
 अवाप्य मानुषं जन्म शत्रुबुद्ध्यावधारितम् ॥
 भाविभद्रतया तेषां परिस्फुरति मानसे ।
 न चैतत्सुन्दरं हन्त जीवानां स्पर्शनेन्द्रियम् ॥
 ततो बोधप्रभावेण लब्धयन्त्यपि ते नराः ।
 कुर्वन्तोऽश्वेषणं तस्य मूलशुद्धिं परिस्फुटाम् ॥
 ततो विज्ञाय ते तस्य लोकवचनतां नराः ।
 सर्वत्र चकिता नैव विश्वसन्ति कदाचन ॥
 न चानुकूलचारित्वं भजन्ति विजितस्पृहाः ।
 ततस्तज्जनितैर्देयैर्न युज्यन्ते विचक्षणाः ॥
 शरीरस्थितिमाचार्यमाचरन्तोऽपि तन्निधम् ।
 तत्र गृह्णेरभावेन भवन्ति सुखभाजनम् ॥
 प्राप्नुवन्ति यथाः शुभ्रमिह लोकेऽपि ते नराः ।
 स्वर्गापवर्गमार्गस्य निकटे तादृशाग्रयाः ॥
 गुरवः केवलं तेषां नाममात्रेण कारणम् ।
 मोक्षमार्गे प्रवर्तन्ते स्वत एव हि ते नराः ॥
 अन्येषामपि कुर्वन्ति ते मग्नागांवतारणम् ।
 तदाकथं ये प्रवर्तन्ते विज्ञाय गुणकारकम् ॥
 य पुनर्न प्रपद्यन्ते तदाकथं बालिषा जनाः ।
 तेषामनादरं हत्वा ते तिष्ठन्ति निराकुलाः ॥
 इत्येव भवन्त्येते देवाचार्यतपस्विनाम् ।
 गुणायत्कारकरणे रतचित्ता महाधियः ॥

एवं भाषिणि च भगवति प्रबोधनरतिस्वरौ मनौषिणा चिन्तितम् ।

यथेदमुत्कृष्टानां स्नापितं चरितं नृणाम् ।

तथानुभवसिद्धं मे किञ्चिदात्मनि भासते ॥

मध्यमबुद्धिना चिन्तितम् ।

उत्कृष्टपुंसां यादृचा गुरुणा वर्णिता गुणाः ।

एते गुणाः परं सर्वं घटन्तेऽत्र मनौषिणि ॥

गुरुत्वाच्च ।

तदेवं तावदुत्कृष्टा वर्णिताः पुरुषा मया ।

अधुना मध्यमानां यत्स्वरूपं तन्निबोधत ॥

मध्यमास्ते नरा ज्ञेया यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।

अवाप्य मानुषं जन्म मध्यबुद्ध्यावधारितम् ॥

स्पर्शनेन्द्रियसम्पाद्ये ते सुखे गृह्यमानसाः ।

पण्डितैरनुशिष्टास्तु दोषायन्ते स्मचेतसा ॥

चिन्तयन्ति निजे चित्ते ते दोषायितबुद्धयः ।

विचित्ररूपे संसारे किमत्र वत कुर्महे ॥

भोगानेके प्रशंसन्ति रमन्ते सुखनिर्भराः ।

अन्ये श्रान्तान्तरात्मानो निन्दति विगतस्पृहाः ॥

तदत्र कतरो मार्गो मादृशमिह युज्यते ।

न स्रजयामोऽन्तर्हितं सन्देहमवगाहते ॥

तस्मात्काष्ठविषमोऽत्र युक्तोऽस्माकं प्रयोजने ।

नैवैकपक्षनिष्ठो विधातुमिह युज्यते ॥

एषा च जायते बुद्धिर्वा तेषां कर्मपद्धतिः ।

तत्संकाशा नृणां यस्माद् बुद्धिः कर्मांशुसारिणी ॥

ततस्तो स्पर्शनासृष्ट्य मन्यन्ते सुखहेतुताम् ।

अनुकूले च वर्तन्ते किं तु नात्यन्तलोलुपाः ॥

ततो लोकविरुद्धानि नाचरन्ति कदाचन ।

स्पर्शनेन्द्रियलौक्येन नापायान् प्राप्नुवन्त्यतः ॥

विषयणोक्तं बुध्यन्ते त्रिशेषं वचनस्य ते ।

अदृष्टदुःखास्तदाक्यं केवलं नाचरन्ति भोः ॥

मैत्रीं वाक्लिशलोकेन कुर्वन्ति स्नेहनिर्भराम् ।

सुभक्ते तद्विपाकेन रौद्रां दुःखपरंपराम् ॥

अवर्णवादं लोके च प्राप्नुवन्ति न संशयः ।

संशयः पापलोकेन सर्वानर्थकरो यतः ॥

यदा पुनः प्रपद्यन्ते विदुषां वचनानि ते ।

आचरन्ति च विज्ञाय तदीयां हितरूपताम् ॥

तदा ते विगताबोधा भवन्ति सुखिनो नराः ।

महापुरुषवत्पुण्यकांसुभक्ते मार्गमुत्तमम् ॥

पण्डिता इव ते नित्यं गुरुदेवतपस्त्रिणाम् ।

वञ्जमाणपराः सन्तः कुर्वन्त्यर्चनवन्दनम् ॥

तदिदमाचार्यीयं वचनमाकर्ण्य मध्यमबुद्धिना चिन्तितम् ।

य एते सूरिणा प्रोक्ता मध्यमानां गुणागुणाः ।

स्वसंवेदनसंसिद्धास्ते ममापि स्वगोचरे ॥

मनोविषया चिन्तितम् ।

यदिदं सूरिणादिष्टं वचनैः सुपरिष्कृतैः ।

चरितं मध्यमानां तन्मदीये ध्वांतरि स्थितम् ॥

सूरिरुवाच ।

तदेवं कथितास्तावन्मध्यमानां गुणगुणाः ।

जघन्यमरसम्वन्धि स्वरूपमधुनोच्यते ॥

जघन्यास्ते नरा ज्ञेया यैरिदं स्पर्शनेन्द्रियम् ।

अवाप्य मानुषं जन्म बन्धुबुद्ध्यावधारितम् ॥

परारिरूपतामस्य न जानन्त्येव ते स्वयम् ।

परेषामिति ह्यन्ति विदुषां हितभाषिणाम् ॥

स्पर्शनेन्द्रियसम्पाद्ये पामाकण्डूयनोपमे ।

परमार्थेन दुःखेऽपि सुखलेप्तेऽपि गृह्णवः ॥

स्वर्गोऽयं परमार्थोऽयं लब्धोऽयं सुखसागरः ।

अस्माभिरिति मन्यन्ते विपर्ययवशं गताः ॥

ततो हार्दं तमस्तेषां प्रविशति सर्वतः ।

विवेकशोषकाशिते वर्धन्ते रागरभस्यः ॥

महत्तपसद्वावा ध्याध्यन्धीभूतबुद्धयः ।

कुर्वन्तोऽनार्थकार्याणि वार्यन्ते केन ते ततः ॥

धर्मलोकविरुद्धानि निन्दितानि पृथग्जनैः ।

कार्याणां चरतां लोकः शत्रुभावं प्रपद्यते ॥

कुक्षं चन्द्रांशुविग्रहं ते कुर्वन्ति मलौमसम् ।

आत्मौयचरितैः पापाः प्रयान्ति जनहास्यताम् ॥

अगम्यगममासक्ता निर्मर्यादा नराधमाः ।

अकंठसादपि परं ते जने यान्ति लाघवम् ॥

दुर्लभः स्थादिविषयः कथञ्चिदसदाग्रहः ।
यदा पुनर्विवर्तेत हृदयेऽतिमहाग्रहः ॥
तदा ते यान्ति दुःखानि यास्य लोके विडम्बनाः ।
प्राप्नुवन्ति न शक्यन्ते ता व्यावर्णयितुं गिरा ॥
केवलं गदितुं शक्यमियदेव समासतः ।
लभन्ते ते नराः सर्वा लोके दुःखविडम्बनाः ॥
प्रकृत्यैव भवन्त्येते गुरुदेवतपस्विनाम् ।
प्रत्यनीका महापापा निर्भाग्या गुणदूषणाः ॥
सन्मार्गपतितं वाक्यमुपदिष्टं हितैषिणा ।
केनचिन्न प्रपद्यन्ते ते महामोहदूषिताः ॥

ततश्चेदं मुनेर्वाक्यं विनिश्चित्य मनैषिणा ।
विचिन्तितमिदं चित्ते तथा मध्यमबुद्धिना ॥
सृशनेन्द्रियलुब्धानां यदेतदुपवर्णितम् ।
नृणां वृत्तं जघन्यानां सूरिभिर्विशदाचरैः ॥
तदेतत्सकलं बाले प्रतीतं स्फुटमावयोः ।
नाप्रतीतं वदन्त्येते यदि वा वरसूरयः ॥
बालेन तु गुरोर्वाक्यं न मनागपि लक्षितम् ।
तस्यां मदनकन्दल्यां क्षिप्रचित्तेन पापिना ॥
सूरिरुवाच ।

तदेवं भो महाराज जघन्यनरचेष्टितम् ।
निवेदितं मया तुभ्यं तच्चेदमभिधीयते ॥
एते जघन्या भूयांसो भुवने सन्ति मानवाः ।

इतरे तु यतः श्लोकाः सकलेऽपि जगत्त्रये ॥

स्पर्शनेन्द्रियजेतारो विरला भुवने नराः ।

तेनास्माभिरिदं पूर्वं भवद्भिः प्रतिपादितम् ॥

नरपतिरुवाच ।

धर्मं यतो न कुर्वन्ति स हेतुः प्रतिपादितः ।

भगवन्नाशितोऽस्माकं भवद्भिः संशयो महान् ॥

अत्रान्तरे तु सुबुद्धिमन्त्रिणाऽभिहितं । भगवन् य एते
जघन्यमध्यमोत्कृष्टोत्कृष्टतमरूपतया चतुर्भेदाः पुरुषाः पश्चानुपूर्व्या
भगवद्भिः स्वरूपतो व्याख्याताः एते किमेवंस्वरूपाः प्रकृत्यैव भवन्ति
आहोस्विदेवंविधस्वरूपजनकमेतेषां किञ्चित्कारणमस्तीति कथयन्तु
भगवन्तः । भगवानाह । महामन्त्रिन्नाकर्णय । न तावत्प्राकृतमिदमेतेषां
स्वरूपं किं तर्हि कारणजं । तत्र ये तावदुत्कृष्टतमाः पुमांसः
प्रतिपादिताः ते केवलमुत्कृष्टेभ्यो निष्पन्नस्वप्रयोजनतया भिद्यन्ते न
परमार्थिन । यतस्त एवोत्कृष्टा यदावाप्य मनुष्यभावं विज्ञाय भवस्वरूप-
पमाकलय्य मोक्षमार्गं तदासेवनेन दलयित्वा कर्मजालं निराकृत्य
स्पर्शनेन्द्रियं निर्वृतिं प्राप्ता भवन्ति तदोत्कृष्टतमा इत्यभिधीयन्ते ।
निर्वृतौ च तेषां स्वरूपेणावस्थानं । तामवस्थामपेक्ष्य न किञ्चिज्जन-
कमस्ति । तेनोत्कृष्टतमानां पुरुषाणां न कश्चिज्जनको जननी वा ।
एते पुनर्जघन्यमध्यमोत्कृष्टाः पुरुषाः संसारोदरविवरवर्त्तिनः स्वकर्म-
विचित्रतया जायन्ते । तस्मात्स एव कर्मविलासस्तेषां जनकः । तस्य
कर्म चिविधं वर्तते । तद्यथा । शुभमकुशलं सामान्यरूपं च । तत्र या
कर्मपद्धतिः शुभतया सुन्दरी सा शुभसुन्दरी मनुष्यत्वेनोत्कृष्टानां

जननी । या पुनरकुशलकर्ममाला (सा) जघन्यमनुयाणां जननी । या पुनः कुशलाकुशलतया सामान्यस्वरूपा कर्मपद्धतिः सा मध्यमनराणां जनयित्री विज्ञेयेति ॥ मनीषिणा चिन्तितम् । अये न केवलं गुणैश्चरितेन चैतेऽस्माकमुल्लष्टमध्यमजघन्याः पुरुषाः समानरूपा भगवद्भिर्ग्राह्याः किं तर्हि जननीजनकव्यतिकरोऽपि अस्माकमेतैः सह तुल्य एव भगवता दर्शितः । तस्मान्नूनमेतद्रूपैरेवास्माभिर्भविष्यति । तथाहि । योऽसौ भवजन्तुर्मां निराकृत्य निर्दयं प्राप्त इति स्पर्शनेनास्मभ्यं निवेदितो न तस्य तेन जननी जनको वा कश्चिदाख्यातः । तस्मादुल्लष्टतमोऽस्माविति निश्चीयते । अस्माकं पुनस्त्वयाणामपि कर्मविलासो जनकः भगवदादिष्टाभिधाना एव जनन्यः । तस्मादिदमत्रावसीयते यदुत जघन्यो बालो मध्यमो मध्यमबुद्धिः उल्लष्टोऽहमिति ॥ सुबुद्धिनाभिहितं । भगवन्नेतेषामुल्लष्टतमादीनां पुरुषाणां किं सर्वदावस्थितमेव रूपं परावर्त्तोऽपि भवति । भगवानाह । महामन्त्रिन् उल्लष्टतमानां तावदवस्थितमेव रूपं न कदाचिदन्यथाभावं ते भजन्ते । इतरेषां पुनरनवस्थितं स्वरूपं यतः कर्मविलासायत्ताः खल्वेते वर्तन्ते । विषमशीलस्यासौ प्रकृत्या कदाचिदुल्लष्टानपि मध्यमयति जघन्ययति वा मध्यमानपि चोल्लष्टयति जघन्ययति वा जघन्यानपि मध्यमयति उल्लष्टयति वा । तस्माद्नेन कर्मविलासेन सुक्तानामेवैकरूपता भवति नेतरेषाम् ॥ मनीषिणा चिन्तितम् । एतदपि घटत एवास्मद्व्यतिकरे । तथाहि । विषमशील एवास्मज्जनको यतः कथितं तेनैव मे यथा मयि प्रतिकृते यदुपपद्यते तत्सम्यक् बालस्येति । ततश्च यो निजतनयस्यापि प्रतिकूलचारितया

एवंविधां दुःखपरंपरां संपादयति स कथमन्येषां धनायिष्यति ॥
 सुबुद्धिनाभिहितम् भगवन्नुत्कृष्टतमाः पुरुषाः कस्य माहात्म्येन
 भवन्ति । गुरुराह न कस्यचिदन्यस्य किं तर्हि स्ववीर्येण ।
 सुबुद्धिनाभिहितं । कस्तथाविधवीर्यलाभोपायः । मुनिराह ।
 भागवती भावदीक्षा ॥ मनीषिणा चिन्तितं । श्रये यद्येवं
 ततो युज्यते ममोत्कृष्टतमस्य भवितुं । किमनयाशेषविडम्बनया ।
 गृह्याम्येनां भगवदादिष्टां भागवतीमेव दीक्षामिति ॥ भावतः
 सञ्जातो मनीषिणश्चरणपरिणामः । मध्यमबुद्धेरप्येवं गुरुमन्त्रिणोः
 परस्परजल्पमाकर्णयतः सञ्जातश्चरणाभिलाषः । केवलं नाह-
 मेतावतो नैष्ठिकानुष्ठानस्य क्षम इति विचिन्तितमेनन ।
 सुबुद्धिनाऽभिहितम् ।

भदन्त योऽयमस्माभिर्गृहीतधर्मोऽभिधीयते ।

एष तादृशवीर्यस्य किं भवेत्कारणं न वा ॥

गुरुराह ।

स्यादेष पारंपर्येण तादृशस्यापि कारणम् ।

वीर्यस्य न पुनः साक्षाद्यतो मध्यजनोचितः ॥

उत्कृष्टतां करोत्येष साक्षात्सम्यङ् निषेवितः ।

ततस्तादृशवीर्यस्य पारंपर्येण साधकः ॥

अशेषश्लेषविच्छेदकारिका भवदारिका ।

तावद्भागवती दीक्षा दुर्लभैव मुनिर्मला ॥

किं तु श्रावकधर्मोऽपि भवतानवकारकः ।

अत्यन्तदुर्लभो श्रेयो महामात्य भवोद्धौ ॥

तदेष परमार्थः ।

उल्लस्यतमतां साक्षादीर्घातिशययोगतः ।

प्रवृत्त्या माधयत्युच्चैरेष तु व्यवधानतः ॥

तदाकर्ण्य ततश्चित्ते कृतं मध्यमवृद्धिना ।

युक्तो ममैषोऽनुष्ठातुं गृह्णधर्मो जिनोदितः ॥

इतश्चाकुशलमालया स्पर्शनेन च मध्यवर्त्तितया विधुरितचित्त-
वृत्तेर्बालस्य विवर्धन्ते विपर्यासविकल्पाः । यदुताहो अस्या रूपा-
तिशयः अहो सुकुमारता । अन्यच्चाभिमतोऽहमस्याः यतो विलोक-
यत्येषा मामद्वाञ्छिविचेपैरेतदङ्गमङ्गसुखामृतासेकानुभवेनाधुना मे
सफलं भविष्यति जन्मेति ॥ ततश्चैवंविधवितर्कपरंपरापर्याकुली-
भूतचेतसस्तस्य विस्मृतमात्मस्वरूपं जातं मदनकन्दलीग्रहणैकतान-
मन्तःकरणं । ततोऽविचार्य कार्याकार्यमन्त्र इव गृह्ण्यहीत इव
तस्यामेव मदनकन्दल्यां निश्चलविन्यस्तनयनमानसः पश्यत एव
तावतो जनममुदायस्य शुन्यपादपातं तदभिमुखं धावति स्म । ततः
किमेतदिति उत्थितो जनहाहारवः । प्राप्तोऽभौ मदनकन्दली-
समीपं । ततः सावेगं क एष इति निरीक्षितोऽभौ नरपतिना ।
ललितं दृष्टिविकारेण तदाकृतं । स एवायं पापो बाल इति प्रत्यभि-
ज्ञातोऽनेन । मञ्जातास्य कोपावृणो दृष्टिः कृतं भासुरं वदनं । मुक्तो
जङ्कारः । ततो बालस्यादृष्टविपाकतया प्रादुर्भूतभयातिरेकस्य
नष्टो मदनज्वरः प्रत्यागता चेतना ममुत्पन्नं दैन्यं । ततः पद्यान्मुखं
नष्टं प्रवृत्तो यावच्छिथिलीभूतानि सन्निवन्धनानि विलीयते
प्ररीरं भग्नो गतिप्रसरः । तथापि कतिचित्पदानि कथञ्चिद्गत्वा

प्रकम्पमानसर्वगात्रः पतितोऽसौ भूतले । अचान्तरे प्रकटीभूतः
 स्पर्शनो । निर्गतो भगवदवगृह्यात् । गतो दूरदेशे । स्थितस्तं प्रतीच-
 माणो । विरतः कलकलो । लज्जितौ मनौपिमध्यमबुद्धौ बालचरितेन ।
 ततः कोऽस्यापि वराकस्योपरि कोप इति विचिन्त्य शान्तीभूतो
 राजा । पृष्टोऽनेनाचार्यो । यदुत भगवन्नलौकिकमिदमस्य पुरुषस्य
 चेष्टितं अतीतमिव विचारणायाः अश्रद्धेयमनुभूतवृत्तान्तानाम् ।
 तथाहि विमलज्ञानालोकेन साक्षाद्भूतसमस्तभुवनवृत्तान्तः पश्यत्येव
 भगवाननेन यत्पूर्वमाचरितमासीत् यच्चेदानीमथ्यवसितं । तथापि
 ममेदमत्र कौतुकं । यदुत तत्पूर्वकमस्याचरणं कदाचिद्विचित्रतयासत्-
 चरितस्य संभाव्येत । इदमधुनातनं पुनर्महदिन्द्रजालमिव प्रत्यक्षमपि
 ममाश्रद्धेयं प्रतिभासते । यतो भगवति रागादिविषधरोपग्रमवैतये
 सन्निहितेऽपि कथमतिक्रिष्टजन्तूनामप्येवंविधोऽध्यवसायः संभवेदिति ।
 भगवताभिहितं । महाराज न कर्त्तव्योऽत्रातिविस्मयो । यतो नास्य
 पुरुषस्य तपस्विनो दोषोऽयम् । नृपतिस्त्वाच । तर्हि कस्याऽयं
 दोषः । भगवानुवाच । दृष्टस्त्वयास्य शरीरान्निर्गत्य योऽयं बहिःस्थितः
 पुरुषः । नृपतिनाभिहितं । सुष्टु दृष्टः । भगवानाह । यद्येवं ततो
 ऽस्यैवायं समस्तोऽपि दोषो । यतोऽस्य वशवर्त्तिनानेन पूर्वकमिदं सम-
 स्तमाचरितम् । अनेन हि वशीकृताः पुरुषास्तन्नास्त्येव किञ्चिज्जगति
 पापं यन्नाचरन्ति । तस्मान्नात्र किञ्चिदलौकिकं विचारातीतमश्रद्धेयं
 वा भवद्भिः संभावनीयम् । नरपतिस्त्वाच । यद्येवं ततः किमित्ययं
 पुरुषोऽसुं शरीरवर्त्तिनमात्मनोऽनर्थहेतुमपि धारयति स्म । भग-
 वानाह । न जानात्येष वराकोऽस्य दुःशीलतां । परमरिपुरपि

गृहीतोऽयमनेन खिग्धवन्धुबुद्ध्या । नरपतिरुवाच । किमत्र पुनः
कारणं । भगवताऽभिहितं । अस्य शरीरे योगशक्तिद्वारेण कृतानु-
प्रवेशा अकुशलमाला नाम जननी । साऽच कारणम् ॥

किञ्च ।

यदिदमतिदुर्जयमधुनैव स्पर्शनेन्द्रियमस्माभिः प्रतिपादितं तद्रूप
एवायमस्य स्पर्शनाभिधानः पापवयस्यो वर्तते । अयं तु जघन्यपुरुषो
बालः । इयं च तदभिधानैव अकुशलकर्ममालारूपैव जननी । तदत्र
किं न सम्भाष्येत । यद्योक्तं भगवत्सन्निधानेऽपि कथमेवंविधाध्यवसाय-
प्रादुर्भाव इति तदप्यत एव नाश्चर्यबुद्ध्या ग्राह्यं । यतो हि भेदं जन्तूनां
कर्म । सोपक्रमं निरूपक्रमं च । तत्र सोपक्रममेव महापुरुषसन्निधाना-
दिना क्षयक्षयोपशमभावं प्रतिपद्यते न निरूपक्रमं । तद्वशाच्च
जन्तवस्तत्समौपेऽपि विरूपकर्माचरन्तः केन वार्यन्ते । तथाहि । येषा-
मचिन्त्यपुष्पप्राग्भारवतां तौर्यकृतमिह जगति गन्धहस्तिनामिव
विचरतां विहारपवनगन्धादेव चुद्राग्नेषगजकल्पा दुर्भिचेतिपरचक्र-
मारिवैरप्रमृतयः सर्व एवोपद्रवाः समधिकयोजनश्रतात् दूरत एव
भज्यन्ते तेषामपि भगवतां सन्निधाने निरूपक्रमकर्मपाशावपाशिताः
चुद्रसत्त्वा न केवलं नोपशम्यन्ति किं तर्हि तेषामेव भगवतां
तौर्यकृतां चुद्रोपद्रवकरणे प्रवर्तन्ते । श्रूयन्ते हि तथाविधा भगवता-
मणुपसर्गकारिणो गोपसङ्गमकादयः पापकर्माण इति ॥

अन्यच्च ।

तेषामेव भगवतां देवविरचितसमवसरणानामध्यासितसिंहा-
सनचतुष्टयानां मूर्तिमात्रदर्शनादेव प्राणिनां क्लृप्त विलीयन्ते

रागादयो विदलति कर्मजालं प्रशाम्यन्ति वैरानुबन्धाः विच्छिद्य-
 न्तेऽलीकस्त्रेहपाशाः प्रलीयते विपरीताभिनिवेशो । यावता तत्रापि
 केषांचिदभ्यतया निरूपक्रमकर्मघनपटलतिरस्कृतविवेकदीधिति-
 प्रसरणां वा न केवलं पूर्वाक्तगुणलेशदेशोऽपि न संजायते किं तर्हि
 प्रादुर्भवन्त्येवंविधा भगवन्तमधिष्ठत्य कुविकल्पाः । यदुताहो मिद्ध-
 मस्यमिन्द्रजालम् अहो अस्य लोकवञ्चनचातुर्यमहो गाढमूढता
 लोकानां यदेतेनाप्यलीकवाचालेनालजालरचनाचतुरेण प्रतार्यन्त
 इति ॥ तदेवंस्थिते महाराज न किञ्चिदिदमत्यद्भुतं यदनेन पुरुषेण
 मत्सन्निधानेऽप्येवंविधमध्यवसितं । अयमपि हि निरूपक्रमयानया-
 कुशलमालया स्वदेहवर्त्तिन्या निजजनन्या प्रेर्यमाणोऽमुं स्पर्शनं
 सहचरसुररीकृत्यैवं चेष्टते । तन्नात्र भवद्भिर्विस्मयो विधेयः ॥ सु-
 बुद्धिनाभिहितं । भदंत न किञ्चिदिदमाश्चर्यं भगवदागमावदातधि-
 यामेवंविध एव निरूपक्रमकर्मपरिणामो नात्र सन्देहः । केवलमिदा-
 नीमेव भगवत्पादप्रसादादेव देवः खल्वेवंविधपदार्थेषु पुण्यबुद्धि-
 र्भविष्यति । तेनैवं भगवन्तं विज्ञापयति ॥ राजा सहर्षः प्राह । चार्व-
 मिहितं सखे चारुरहो तेऽवसरभाषिता । ततो राजैव भगवन्तं
 प्रत्याह । यय । कोऽस्य पुनः पुरुषस्य परिणामो भविष्यति । भगवता-
 मिहितं । इदानीं तावदेष दृष्टयुष्मत्कोपविपाकतया भयातिरेक-
 यस्तद्वदयो न किञ्चित्तेतयते । गतेषु पुनरितो युष्मदादिषु प्रत्युपल-
 ब्धसंज्ञः सन्नेष भूयो ऽप्यधिष्ठास्यत अनेन स्पर्शनेन । ततो युष्मद्भयादेव
 कुत्रचिन्निर्देशे यामीत्याकूतेन प्रपलायमानो महता क्लेशेन यास्यत्येष
 कोत्साकसन्निवेशे । तत्र च कर्मपूरकाभिधानस्य प्रागस्य प्रत्यासन्नभूभागे

पयि श्रान्तः पिपामितो दूरत एव द्रक्ष्यति दृष्टतडागं । ततः
 पानपानार्थं चलिष्यति तदभिमुखं । इतश्च पूर्वमेवागमिष्यति तत्र
 चण्डालमिधुनं । ततश्चण्डालस्तटाकतटवर्तिषु तरुगहनेषु पतचि-
 गणमारणप्रवणः सन्नाटयिष्यते । चण्डाली पुनर्विजनमिति कृत्वा
 शानार्थमवतरिष्यति तडागं । ततोऽनतीर्णायां तस्यां प्राश्यत्येष तस्य
 तीरं । ततोऽमुमुपलभ्य सा मातङ्गी स्पृग्यपुरुषोऽयं कलहयिष्यति
 मां मरोवरावतारणापराधमुद्दिग्नेति भयेन निमंक्ष्यति मलिले ।
 स्थास्यति पद्मखण्डे लौना । अयमपि मज्जनार्थमवतीर्थ्यानाभोगेनैव
 यास्यति तत्समीपं । भविष्यति तथा मर्द्धमाक्षेपो । वेदयिष्यते
 तदङ्गस्पर्शं । मंजनिष्यते तस्योपरि लाम्पव्यमस्य कथयिष्यति
 सात्मनश्चण्डालभावं । तथापि करिष्यत्येष तस्याः शरीरग्रहणं
 वलामोटिकया । विधास्यते सा द्वाधारवं । तमाकर्ण्य धाविष्यति
 कुपितश्चण्डालो । विलोकयिष्यत्येनं तथावस्थितं । प्रज्वलिष्यति
 नितरां कोपानलेन । संधास्यति कोदण्डे शिलौमुखं । मारयिष्यति
 च अरे रे दुरात्मन्मधमपुरुष पुरुषो भवेत्याह्वय स चण्डालः
 कम्पमानमेनमेकप्रहारेण । प्रहरिष्यति स च तं । तदाध्यामितो
 रौद्रध्यानेनेति मृत्वा च यास्यति नरकेषु । तेभ्योऽप्युद्वृत्तस्ततः
 कुयोनिषु पुनर्नरकेष्वेवाऽनन्तवारा । एवं दुःखपरम्परया स्थास्य-
 त्यनन्तमपि कालं पतितः संमारचक्रे । पर्याप्तमौदृश्या दारुणतया ॥
 सुबुद्धिगाभिहितं । भदन्त कियेते स्वर्गनाकुशलमाले अस्त्रैव
 पुरुषस्य प्रभवतः आहोश्चिदन्येषां प्राणिनां । भगवानाह । महामात्य
 केवलमत्र पुरुषेऽभिव्यक्तरूपे खल्वेते परमार्थतः सर्वेषां सकर्म-

संसारिप्राणिनां प्रभवत एव । यतो योगिनीयमकुशलमाला
 योगेश्वरश्चायं स्पर्शनो । योगिनां च भवत्येवेदृशी शक्तिः यथा
 कचिदभिव्यक्तरूपता कचिदनाविर्भूता वर्तते । नृपतिनाभिहितम् ।
 भगवन्ननयोः किमस्मद्गोचरोऽप्यस्ति प्रभावो । भगवानाह बाढमस्ति ॥
 ततो राजा मन्त्रिणं प्रत्याह । सखे पापयोरनयोरमर्दितयोः
 कौदृशी ममाद्यापि शुचुमर्दनता । ततो न युक्तं यद्यपि भगवत्स-
 मीपस्यैरेवंविधं जल्पितं तथापि दुष्टनिग्रहो राज्ञां धर्म इति
 क्लेदमभिधीयते । तदाकर्णयत्वार्थः । सुबुद्धिनाभिहितं । समादि-
 शतु देवो । राज्ञाभिहितमादिष्टमेतत्तावद्भगवता यथैते स्पर्शना-
 कुशलमाले अनेन पुरुषेण सह यास्यतः । ततो नेदानीं तावदेते
 वधमर्हतः । केवलं समाज्ञापय त्वमेते । यथा मद्दिषयान्निर्गत्य
 युवाभ्यां दूरतोऽपि दूरं गन्तव्यं । मृतेऽप्यस्मिन् पुरुषे नास्माकीन-
 विषये प्रवेष्टव्यमितरथा युवयोरस्माभिः शारीरो दण्डः करिष्यते ।
 अथैवमप्यादिष्टे पुनरेते अस्माद्विषये प्रविशेतां ततो भवता निर्विचारं
 लोहयन्त्रेण पीडनीये । एवमतिदुष्टयोरारटतोरणनयोरुपरि
 नेषदपि दया विधेया ॥ सुबुद्धिना चिन्तितं । अहो देवस्या-
 नयोरुपर्यावेगातिशयः । यतोऽस्य तदग्रेण विस्मृतं तदपि हिंस-
 कर्मणि न भवन्तं योच्य इति मद्गोचरं वरप्रदानं । भवतु तथापी-
 दमेव प्रतियोधकारणं भगवन्तः कल्पयिष्यन्ति । मम त्वाज्ञाप्रति-
 पत्तिरेव ज्यायसीति विचिन्त्याभिहितमनेन । यदाज्ञापयति देवः ॥
 ततः प्रपन्नोऽसौ तयोराज्ञापनार्थं सूरिणाभिहितं । महाराजा-
 लमनयोरेवं ज्ञापनेन । न खल्वेतयोरयमुन्मूलनोपायो । यतोऽन्त-

रङ्गलोकजातीये एते स्पर्शनाकुशलमाले । अन्तरङ्गलोकेषु च न
 प्रभवन्ति लोहयन्त्रादीनि । अगम्यरूपा हि ते बाह्यग्रस्ताणां ॥
 नृपतिस्त्वाच । भदन्त कस्तूर्ध्वनयोरन्यो निर्दलनोपायो भविष्यति ।
 भगवताभिहितं । अप्रमादाभिधानमन्तरङ्गमेव यन्त्रमनयोर्निर्दल-
 नोपायः । तद्व्योते साधवोऽनयोरेव निष्पेषणार्थमहर्निशं वाहयन्ति ।
 नृपतिस्त्वाच । कानि पुनस्तस्याप्रमादाभिधानस्य यन्त्रस्योपकरणानि ।
 भगवानाह । यान्येते एव साधवः प्रतिक्षणमतुशीलयन्ति । नृपति-
 स्त्वाच । कथं । भगवतोक्तं । समाकर्णय यावज्जीवमेते नाचरन्ति ।
 तनूयसीमपि परपीडां । न भाषन्ते सूक्ष्ममप्यलोकवचनं । न गृह्णन्ति
 दन्तशोधनमात्रमप्यदन्तं । धारयन्ति नवगुप्तिमनायं ब्रह्मचर्यं । वर्ज-
 यन्ति निःशेषतया परिग्रहं । न विदधते धर्मोपकरणशरीरयोरपि
 समत्वबुद्धिं नासेवन्ते रजन्यां चतुर्भेदमप्याहारजातं । आददते
 प्रवचनोपवर्णितं समस्तोपधिविशुद्धं संयमयात्रामात्रमिद्वये निरवश-
 माहारादिकं । वर्तन्ते समितिगुप्तपरिपूरितेनाचरणेन । पराक्रमन्ते
 विविधाभियुक्तकरणेन । परिहरन्त्यकल्याणमित्रयोगं । दर्शयन्ति
 सतामात्मभावं । न संघयन्ति निजामुचितस्थितिं । नापेक्षन्ते लोक-
 मार्गं । मानयन्ति गुरुमंहतिं । चेष्टन्ते तत्तन्वतथा । आकर्णयन्ति
 भगवदागमं भावयन्तिमहायज्ञेन । अवलम्बते द्रव्यापदादिषु धैर्यं ।
 पर्यालोचयन्त्यागमिनमपायं । यतन्ते प्रतिक्षणममपन्नयोगेषु । लक्ष-
 यन्ति चित्तविश्रोतसिकां । प्रतिविदधते क्षानागतमेव तस्याः प्रति-
 विधानं । निर्मलयन्ति सततमसङ्गताभ्यासरततया मानमं । अभ्यस्यन्ति
 योगमार्गं । स्थापयन्ति चेतमि परमात्मानं । नियमन्ति तत्र धारणां ।

परित्यजन्ति बहिर्विचेपं । क्षुर्वन्ति तत्प्रत्ययैकतानमन्तःकरणम् ।
 यतन्ते योगसिद्धौ । आपूरयन्ति शुक्लध्यानं । पश्यन्ति देहेन्द्रियादि-
 विविक्तमात्मानं । लभन्ते परमसमाधिं । भवन्ति शरीरिणोऽपि
 सन्तो मुक्तिसुखभाजनमिति । * तदेवमेते महाराजमुनयोऽमूनि
 परपीडावर्जनादीनि मुक्तिसुखभाजनत्वपर्यवसानानि तस्याप्रमाद-
 नाद्धो यन्त्रस्योपकरणानि प्रतिक्षणमनुशीलयन्ति । ततोऽमूभिरनु-
 शीलितैरत्यर्थं तद्वृद्धीभवति यन्त्रं । तदा भूतं च तदनयोः स्पर्शना-
 कुशलमालयोरपरेषामप्येवंजातीयानामन्तरङ्गभूतानां दुष्टलोकानां
 निष्पीडने चमं संपद्यते । तेन च निःपीडितास्तेऽन्तरङ्गलोका न
 पुनः प्रादुर्भवन्ति । ततो महाराज यद्येतन्निःपीडनाभिलाषोऽस्ति
 भवतस्तदिदमप्रमादयन्त्रं स्वचेतसि निधाय दृढवीर्ययष्ट्यावष्टभ्य
 खल्वेते निष्पीडनीये स्वत एव । न मन्त्रिणोऽप्यादेशो देयः । न
 खलु परेण निष्पीडिते अयेते परमार्थतो निष्पीडिते भवतः ॥

एवं भगवति नृपतिगोचरमुपदेशं ददाने मनौषिणः कर्मन्धन-
 दाहौ शुभपरिणामानलो गतोऽभिवृद्धिं भगवद्वचनेन । केवलं
 पूर्वोत्तरवाक्ययोर्विषयविभागमनवधारयन् मनाक् ससन्देह इव
 विरचितकरमुकुलः स भगवन्तं प्रत्याह । भदन्त यासौ भगवद्वि-
 भागवती भावदीक्षा वीर्यात्कर्षलाभहेतुतया पुरुषस्योत्कृष्टतमं
 साधयतीति प्राक्प्रतिपादिता यद्येदमिदानीं दुष्टान्तरङ्गलोक-
 निष्पीडनचमं सर्वैर्यष्टिकमप्रमादयन्त्रं प्रतिपाद्यते अनयोः परस्परं
 कियान् विशेषः । भगवताभिहितं । भद्रं न कियानपि विशेषः ।
 केवलमनयोः शब्दो भिद्येत नार्थः । यतोऽप्रमादयन्त्रमेव परमार्थतो

भागवती भावदीक्षेत्यभिधीयते । मनोपिणाभिहितं । ततो दीयतां
 भगवता सा भागवती भावदीक्षा यद्युचितोऽहं तस्याः । भगवा-
 नाह । बाढमुचितः सुष्टु दीयते ॥ नृपतिनाभिहितं । भदन्त
 ममानेकसमरसंघट्टनिर्यूढसाहसस्थापीदमप्रमादयन्तं युग्वचनतः
 श्रूयमाणमपि दुरनुष्ठेयतया मनसः प्रकम्पमुत्पादयत्येष पुनः कः
 कुतस्त्यो महात्मा येनेदं महर्षेण महाराज्यमिव जिगीषुणाभ्युप-
 गतमिति । भगवताभिहितं । महाराज मनोपिनामायमत्रैव चिति-
 प्रतिष्ठिते वास्तव्यः । राज्ञा चिन्तितमये यदायं पापः पुरुषो मया
 व्यापादयितुमादिष्टस्तदा लोकैः स्हाद्यमानः श्रुत एवासौमनीषी ।
 यदुत रे एकस्मादपि पितुर्जातयोः पश्यतानयोरित्यान् विशेषः ।
 अस्त्रेदं विचेष्टितं स च तथाभूतो मनीषी महात्मेति । तदेष एव
 मनीषी प्रायो भविष्यति । अथवा भगवन्तमेव विशेषतः पृच्छा-
 मीति विचिन्त्याभिहितमनेन । भदन्त को पुनरस्याच नगरे
 मातापितरौ का वा ज्ञातय इति । भगवानाह । अस्यैव
 चितिप्रतिष्ठितस्य भोक्ता कर्मविलासो महानरेन्द्रः । सोऽस्य
 जनकस्तस्यैवायमहिषी शुभसुन्दरी नाम देवी सा जननी ।
 तस्यैवेयमकुशलमाप्ता भार्या । अयं च पुरुषो वालाभिधानः सुत
 इति । तथा योऽयं मनोपिणः पार्यवर्ती पुरुषः सोऽपि तस्यैव
 सामान्यरूपाया देव्यास्तनयो मध्यमबुद्धिरभिधीयते । एतावदेवाचेदं
 कुटुम्बकं । श्रेयज्ञातयस्तु देशान्तरेष्वतः किं तदार्तंया । नृपतिराह ।
 किमस्य नगरस्य कर्मविलासो भोक्ता न पुनरहं । भगवानाह ।
 बाढं । राजोवाच । कथं भगवानाह । समाकर्णय ।

यतस्तदाज्ञां सर्वेऽपि भीतकम्पितमानसाः ।
 एते नागरिका नैव संघयन्ति कदाचन ॥
 तवापि राज्यहरणे तद्दाने वा यथेच्छया ।
 शक्तोऽसौ न तथा तेऽत्र राजन्नाज्ञा प्रकाशते ॥
 परमार्थेन तेनासौ भोक्तास्थेत्यभिधीयते ।
 यतः प्रभुत्वमाज्ञायां प्रभूणां किल गीयते ॥

नरपतिरुवाच ।

यद्येवं भगवन्नेष कस्मान्नेहोपलभ्यते ।
 स्वरिणाभिहितं राजन् समाकर्णय कारणम् ॥
 यतः कर्मविलासोऽयमन्तरङ्गो महानृपः ।
 अतो न दर्शनं याति सर्वदैव भवादृशम् ॥
 अन्तरङ्गा हि ये लोकास्तेषां प्रकृतिरीदृशी ।
 स्थिताः प्रच्छन्नरूपेण सर्वकार्याणि कुर्वते ॥
 केवलं बुद्धिदृष्ट्यैव धीराः पश्यन्ति तान् संदा ।
 आविर्भूता इवाभान्ति अन्येषामपि तत्पुरः ॥
 न वाव भावना कार्या भवत्यत्र प्रयोजने ।
 न केवलं यतोऽनेन भवानेव पराजितः ॥
 किं तु प्रायेण सर्वेऽपि संसारोदरवर्त्तिनः ।
 स्ववीर्येण विनिर्जित्य प्रभवोऽपि वशीकृताः ॥
 ततो गृहीततत्त्वेन राजा प्रोक्तः सुबुद्धिना ।
 देव ज्ञातो मयाप्येष राजा योऽवर्णिं स्वरिणा ॥
 देवाद्य कथयिष्यामि रूपमस्य परिस्पृष्टम् ।

अहमेव भदन्तैस्तु सर्वमेव निवेदितम् ॥

इतश्च ।

विज्ञायावसरं तेन पूर्वं संजातबुद्धिना ।

अद्यानतश्चिरस्केन प्रोक्तं मध्यमबुद्धिना ॥

योऽसौ भगवतादिष्टः संसारतनुताकरः ।

गृह्णधर्मः स मे नाथ दीयतामुचितो यदि ॥

गुरुस्त्वाच ।

श्रुत्वा भागवतीं दीक्षां न कर्तुं शक्नुवन्ति ये ।

तेषां गृहस्थधर्मोऽसौ युक्त एव भवादृशाम् ॥

नृपतिस्त्वाच ।

भदन्त किंस्वरूपोऽयं गृह्णधर्मोऽभिधीयते ।

सूरिराज महाराज समाकर्णय कथ्यते ॥

ततो भगवता वर्णितं परमपदकल्याणपादपनिरुपहतबीजं
सम्यग्दर्शनं । प्रतिपादितानि संसारतस्कन्दच्छेदतयाचिरेण खर्गा-
पवर्गमार्गसंसर्गकारीण्युव्रतगुणव्रतशिचापदानि । ततः सञ्जाततदा-
वरणीयकर्मक्षयोपश्रमतया भावतः प्रादुर्भूतसम्यग्दर्शनदेशविरति-
परिणामेन शक्योऽयमस्मादृशामप्यनुष्ठातुं गृहस्थधर्म इति संचिन्त्य
नरपतिनाभिहितं । भदन्त क्रियतामेतद्दानेनास्माकमप्यनुग्रहः ।
भगवानाह । सुष्ठु क्रियते । ततो दत्तस्तयोर्दयोरपि विधिना
गृह्णधर्मो भगवता मनीषिदोक्षादानार्थं पुनरभ्युद्यते भगवति
भगवच्चरणयोर्निपत्य नरपतिस्त्वाच । भदन्त गृहीतैवानेन महात्मना
भगवतो भागवतौ दीक्षेति । इतस्तथ एवायमधुना वर्तते । तथापि

वयमेनं मनीषिणमुद्दिश्य किञ्चित्सन्तोषानुरूपमाचरितुमिच्छाम-
 स्तदनुजानातु भगवानिति । तदाकर्ण्य स्थिता भगवन्तस्त्वर्णीभावेन ।
 सुबुद्धिनाभिहितं । देव न पृच्छ्यन्ते द्रव्यसावप्रवृत्तिकाले भगवन्तः ।
 अनधिकारो ह्यत्र भगवतां । युक्त एव यथोचितः स्वयमेव द्रव्यसावः
 कर्तुं युष्मादृशां । केवलमेतेऽपि विहितं तमनुमोदन्ते एव द्रव्यसावं ।
 ददति च तद्गोचरं शेषकालमुपदेशं । यथा कर्तव्योदारपूजा
 भगवतां । न खलु वित्तस्थान्यच्छुभतरं स्थानमित्यादिवचनसन्दर्भेण ।
 तस्मात्स्वत एव कुरुत यथोचितं यूयं । केवलमभ्यर्थयामः काल-
 प्रतीक्षणं प्रति मनीषिणं । नृपतिरवोचदेवं कुर्मः । ततोऽभ्यर्थितः
 सवज्जमानं राजमन्त्रिभ्यां मनीषी । चिन्तितमनेन । न युक्तः
 कालविलम्बो धर्मप्रयोजने । तथापि महापुरुषप्रणयभङ्गोऽपि
 सुदुष्कर इति मन्यमानेन प्रतिपन्नं तत्समीहितम् ।

ततस्त्वरयता तेन नरनाथेन तोषतः ।

व्यापारिता महायोधैः सर्वे मन्त्रिबहत्तमाः ॥

ततस्तैः क्षणमात्रेण तत्सर्वं जिनमन्दिरम् ।

विचित्रवस्तुविस्तारैर्विहितं विगतातपम् ॥

कुरङ्गनागिकाश्वीरमलयोद्धवरूपया ।

कर्पूरोन्मिश्रया गार्वा तदधस्तादिलेपितम् ॥

तथास्त्रिकुलमङ्गीतैः पञ्चवर्णैर्मनोहरेः ।

आजानूत्सेधिभिः पुष्पैः सर्वतः परिपूरितम् ॥

सौवर्णमांभविन्यस्तमणिदर्पणराशितम् ।

दिव्यवस्त्रास्तोमोषं मद्भुक्तावचूनाकम् ॥

नष्टान्धकारसम्बन्धं रत्नोद्योतैः सुनिर्मलैः ।

विध्वस्ताग्नेयदुर्गन्धं सङ्क्षणागरुधूपतः ॥

देवलोकाधिकामोदं पटवाभैर्विषर्पिभिः ।

लसत्केतकसंघातगन्धेन भुवनातिगम् ॥

लसद्विलासिनीलोकप्रारम्भस्नानसाधनम् ।

एवं विधाय तत्सद्यः प्रसृतं देवपूजनम् ॥

अत्रान्तरे ।

पारिजातकमन्दारनमेरुहरिचन्दनैः ।

सन्तानकैश्च देवौघास्तथान्यैर्जलजोत्तरैः ॥

पुष्पैर्मृत्वा विमानानि द्योतयन्तो नभस्तलम् ।

ततोत्क्षिष्टरवास्वर्णमाजगुप्ते जिनालयम् ॥

ततः प्रमुदिताग्नेयलोकलोचनपूजिताः ।

पूजां जगद्गुरुणां ते जातानन्दाः प्रचक्रिरे ॥

सुस्रिष्टवर्णविन्यासां पूजामालोक्य तत्कृताम् ।

निश्चलाक्षतया लोकास्ते जगुर्देवरूपताम् ॥

ततोऽनन्तगुणानन्दपरिपूरितचेतसा ।

नरेन्द्रेण सल्लोकेन देवानामन्य सङ्गिरा ॥

शुभे सुमेखवत्तुङ्गे सुवेद्यां भद्रविष्टरे ।

निवेश्य विम्बं जैनेन्द्रं विधिनारम्भि मञ्जनम् ॥

तत्र च ।

स्नातस्य शुभवस्त्रस्य किरीटाङ्गदधारिणः ।

गोश्रीर्धणं विसृज्य चाररागितवचनः ॥

कुण्डलोद्भासिगण्डस्य शक्राकारानुकारिणः ।
 वक्षिःशान्तविकारस्य निर्मलीभूतचेतसः ॥
 महत्तमोऽयमस्माकमेव एव च नायकः ।
 एष एव महाभाग एष एव च पूजितः ॥
 येन भागवती दीक्षा दुष्करापि जिहृचिता ।
 एवं प्रभाषमाणेन नरेन्द्रेण मनीषिणः ॥
 सत्तीर्थादकसम्पूर्णस्थापनीयो मनोहरः ।
 सद्गर्मभारसम्पूर्णमुनिमानससन्निभः ॥
 गोशीर्षचन्दगोनिश्रो दिव्यपद्मावृताननः ।
 समन्ताच्चर्चितः शुभैश्चारुचन्दनहस्तकैः ॥
 संस्थाप्य प्रथमस्तात्रे स्थापकारतया मुदा ।
 समर्पितोऽभिषेकार्थं दिव्यकुम्भो भवच्छिदः ॥
 आनन्दपुलकोद्भेदं दधानो भक्तिनिर्भरः ।
 जपाद् नृपतिः कुम्भं स्वयमेव द्वितीयकम् ॥
 तथा मध्यमबुद्धिश्च स पुचः स सुलोचनः ।
 कृतौ भुवननाथस्य स्थापकारणतत्परौ ॥
 चन्द्रोद्योतकटाक्षेन चामरेण विभृषिता ।
 स्थिता त्रिलोकनाथस्य पुरो मदनकन्दली ॥
 द्वितीया स्थापिता राज्ञा तत्प्राद्यामरधारिणी ।
 देवी पद्मावती माम तदाकारानुकारिणी ॥
 धूपभाजनमादाय गार्धं भावितमानसः ।
 सुपुद्गिर्वर्धितानन्दः स्मितोऽपि पिष्टिताननः ॥

तेनैव राजादिष्टेन त्रैलोक्ये सादरम् ।

ये ये श्रेष्ठतमा लोकास्ते ते सम्यङ् नियोजिताः ॥

यतः ।

त एव कृतिनो लोके ते जातास्ते समुत्तमाः ।

ते कलालापविज्ञानशास्त्रिनस्ते महाधनाः ॥

ते रूपवन्तस्ते शूराः कुलस्थापि विभूषणाः ।

ते सर्वगुणसम्पूर्णाः श्लाघ्यास्ते भुवनत्रये ॥

किङ्करीकृतशक्रस्य लोकनाथस्य मन्दिरे ।

येऽत्र किङ्करतां यान्ति नराः कल्याणभागिनः ॥

ततः प्रवृत्तो भगवतोऽभिषेकमहोत्सवः । पूरयन्ति दिक्चक-
वालमुद्दामदेवदुन्दुभिनिर्घापाः । वधिरयन्ति जनकर्णकोटराणि
रटत्पटहपाटवप्रतिनादसंमूर्च्छिता विविधद्वयनिनादाः । सगुल्लास्यते
कणकणकभाणकरवोन्मिश्रः कलकाहलाकलकलः । गीयन्तेऽन्तरान्तरा
प्रथमसुखरमास्त्रादावेदनचतुराणि भगवत्साधुगुणसम्बन्धप्रवणानि
श्रवणोत्सवकारीणि गीतकानि । पद्यन्ते परिशुद्धगभीरेण ध्वनिना
सर्वज्ञप्रणीतवचनोन्नतिकराणि रागादिविधरपरममन्त्ररूपाणि
भावमारं महास्त्रोचाणि । प्रवृत्तानि विविधकरणाङ्गधारद्वारीणि
प्रमोदातिरेकसूचकानि महानृत्तानि । तदेवं सहता विमर्देन
सुरासुरैरिव कनकगिरिशिखरनिर्वर्तिते भगवदभिषेकमङ्गले
पूजितेषु मविशेषं भुवनाधिनाथविशेषु विहितेषु निःशेषवृत्त्य-
विधानेषु वन्दितेषु साधुलोकेषु दत्तेषु महादानेषु सम्मानितेषु
विशेषतः साधर्मिकेषु मनीषिणः स्वर्गोन्नयनाय प्रकीर्तितो

नरपतिना गजः । आरोपितस्तत्र मनीषी । स्थितोऽस्य स्वयमात-
पत्रधारकः । घोषितं च नरपतिना हर्षातिरेकरोमाञ्चितवपुषा
वृहता शब्देन । यदुत भो भोः सामन्ता भो भो मन्त्रिमहत्तमाः
समाकर्णयत यूयम् ।

विभूतिरत्र संप्रारे नरस्य ननु तत्त्वतः ।

सत्त्वमेवाविगानेन प्रसिद्धं सर्ववेदिनाम् ॥

ततो यस्याधिकं सत्त्वं नरस्येह प्रकाशते ।

स शेषनरवर्गस्य प्रभुत्वं कर्तुमर्हति ॥

एवं च स्थिते ।

सत्त्वोत्कर्षस्य माहात्म्यं यदचास्य मनीषिणः ।

तद्वृष्टमेव युष्माभिः सर्वैरेव परिस्फुटम् ॥

यत्तद्भगवतादिष्टं मादृशां चासकारणम् ।

अनेन रभसा यत्त्वं याचितं तन्महात्मना ॥

तदेव यावदस्माकं सद्गुणहकाम्यया ।

गृहे तिष्ठति तावन्नः स्वामी देवो गुरुः पिता ॥

वयमस्य भवन्त्य सर्वे किङ्करतां गताः ।

विधूतपापमात्मानं विनयात्करवामहे ॥

ततः समक्षैश्चैकं प्रमोदोद्गुरमाणैः ।

यदादिगति राजेन्द्रः कस्मै तन्नाच रोषते ॥

अचान्तरेऽतितोषेण देहप्राप्ता सा मनीषिणः ।

विजृम्भिता विग्रेषेण जननी शुभसुन्दरी ॥

ततः मथ्रीकतामाप्य क्षणेन भुवनातिगाम् ।

रराज राजलोकेन परिवारितविग्रहः ॥
 करेणुकाधिरूढेन सह मध्यमबुद्धिना ।
 अथावाप पुरदारं स्वयमानः सुबुद्धिना ॥
 ततोच्छ्रितपताके च देहशोभामनोरमे ।
 विग्रेयोज्ज्वलनेपथ्ये हर्षात्सम्मुखमागते ॥
 अथासौ नगरे तत्र मनीषी तोषनिर्भरैः ।
 एवं नागरकैर्लोकैः प्रविवेश हतस्तुतिः ॥ युग्मम् ॥

तद्यथा ।

धन्योऽयं हतहत्योऽयं महात्मायं नरोत्तमः ।
 अस्यैव सफलं जन्म भूयितानेन मेदिनी ॥
 अस्यैव धन्यतास्माकं येषामेव स्वपत्तने ।
 संजातो न ह्यधन्यानां रघुपुत्रेण मीलकः ॥

ततश्च ।

कामिनीनयनानन्दं कुर्वाणोऽर्षाभिलाषिणा ।
 ददानश्च महादानं दधानो देवरूपताम् ॥
 मरुर्मे पक्षपातं च देहिनामात्मचेष्टितैः ।
 जनपदप्रणितानन्दो विचचार पुरेऽपिले ॥
 ततो महाविमर्दनं मग्नप्राप्तो राजमन्दिरम् ।
 रघुराशिप्रभाजाम्भैः सदा यद्वैश्रकामुङ्कम् ॥
 तत्र चाग्रेपराजादिभ्योऽकम्पानामगमितः ।
 मकामकामिनीहृन्दलोमलोचनोऽपिहितः ॥
 गीतनृत्यप्रबन्धेन मोऽमरास्यतिथिमे ।

देवराजवदास्थानं दत्त्वा निःशङ्कमानमः ॥
 ततो विलीनरागोऽपि नृपतेस्तोषष्टद्वये ।
 उत्थाय मञ्जनस्थानं जगाम गतविस्मयः ॥

तत्र च गतस्य तस्य ।

भ्रातुः सूनोरिवात्यन्तवल्लभस्य सगौरवम् ।
 कृतं मदनकन्दल्या शरीरपरिमार्जनम् ॥
 शेषान्तःपुरनारीभिर्घृष्टाभिः स्नानकर्मणा ।
 रराज पेशलालापचारुभिः परिवारितः ॥
 वज्रेन्द्रनीलवैदुर्यपद्मरागादिरोचिषा ।
 रञ्जिते यन्त्रवापीनां ममञ्ज विमले जले ॥
 ततो भुजगनिर्मोकसूक्ष्मशुक्ले सुवाससौ ।
 परिधाय गतो देवभवनं सुमनोहरम् ॥

तत्र च ।

सुबुद्धिमन्विनि विरचनाचारुतया वित्तनिर्वाणकारिणि
 जिनमन्दिरे मार्गानुमारितया परमार्थतः सकलकालद्वय-
 वर्तिनोऽपि विशेषतस्तद्दिन एव प्रबोधनरतिस्फुरिपादप्रमादोप-
 लब्धस्वरूपस्य सकलनिष्कलावस्थस्य भगवतः परमात्मनो रागद्वेष-
 विषापहरणकरणचतुरमनुसृतमर्हतः स्वरूपं । ततो निर्गत्य विरल-
 विरत्ताप्तपरिजनः पूर्वोपकल्पिताशेषभोजनोपकरणमामघीमनाथं
 प्राप्तो भोजनमण्डपं । तत्र च विरचितानेकाकारेचित्तरमनोत्सव-
 कारिणि भक्ष्यपेयाद्याहारविद्यारे नृपतिना स्वयमुपदिग्धमाग-
 मभिमतरमास्त्रादनं तदनुरोधेन विदधानो निरभिष्यद्गतया

वर्धमानस्वास्थातिरेको निर्वर्तयामास भोजनमिति । ततो गृहीत-
पञ्चसुगन्धिकोन्मिश्रताम्बूले मलयजमृगनाभिकश्मीरजक्षोदाङ्गरागे
विन्यस्तप्रवरभृषणे दिव्यांशुकाञ्चादितगरौरे मान्यविच्छित्ति-
सौरभाकृष्टदृष्टचिञ्चिरीके अध्यासितमहार्द्धसिंहासने प्रणतामंख्य-
महासामन्तकिरीटांशुजालरञ्जितचरणे उद्दामवन्दिस्त्रयमानयथा-
वस्थितगुणमन्दोद्दे दत्तास्थाने मनीषिणि हर्षातिरेकनिर्भरो राजा
सुबुद्धिं प्रत्याह । मखे युष्मदनुभावजन्येयमस्मादृशां कल्याणपरम्परा
येनोत्साहितोऽहं भवता भगवद्वन्दनाय । तथा हि ।

विश्लोकितो मया नाथो जगदानन्ददायकः ।

भक्तिनिर्भरचित्तेन वन्दितो भुवनेश्वरः ॥

दृष्टः कल्पद्रुमाकारः स स्मरिर्वन्दितो मुदा ।

लब्धो भागवतो धर्मः संसारोच्छेदकारकः ॥

जातयेदृगरूपेण नररत्नेन मौलिकः ।

स्तस्यानेन सर्वेषामप्लावं हृदयोत्थनः ॥

अथवा किमचाद्यर्थम् ।

महाभागाः प्रजायन्ते परेषां तोषयद्भुये ।

स्वकार्यमेतदेवेषां यत्परप्रीतिकारणम् ॥

तदस्य युष्मदेवेदं विधातुं पुण्यकर्मणः ।

ममाहुतमिदं जातं क्व डोमः क्व तिलाढकम् ॥

तदेवंविधकल्याणमास्तिका मिषवत्फलम् ।

एवमाचरता नूनं त्वया संपादिता मम ॥

राज्ञो हितकरो मन्त्री सुप्रसिद्धं जगत्तथे ।

तस्मात्तवैव मन्त्रित्वं यथार्था ते सुबुद्धिता ॥

सुबुद्धिरुवाच ।

देव मा भैवमादिशत । न खलु देव पुण्यप्राग्भारायत्तजीवि-
तस्येऽत्र किङ्करजनेऽप्येवमतिगौरवमारोपयितुमर्हति देवः । अस्याः
संपादने केऽत्र वयं । उचित एव देवः खल्वेवंविधकल्याणपरम्प-
रायाः । नैव हि निर्मलाम्बरतले निशि प्रकाशमाना रुचिरा
नक्षत्रपङ्क्तिः कस्यचिदसम्भावनीयेत्याश्चर्यबुद्धिं जनयति । मनीषि-
णाभिहितं । महाराज भगवति सप्रसादे कियतीयमद्यापि भवतः
कल्याणपरम्परा । भाविदिनश्रीसम्बन्धस्त्रेव गगनतलस्थारुणोद्योतकत्पो
हि भवतो भविष्यत्केवलालोकसचिवपरमपदानन्तानन्दसन्दोह-
सम्बन्धस्य प्रायमकल्पिकः खल्वेष सम्यग्दर्शनजनितः प्रमोदः । नृपति-
रुवाच । नाथ महाप्रसादः । कोऽत्र सन्देहः । किं न संपद्यते
युष्मदनुचराणां । ततो मन्त्रिणं प्रत्याह । मखे पश्यामीयामद्य दिन-
प्रबुद्धानामपि विवेकातिशयः । सुबुद्धिरुवाच । देव किमत्र चित्रं ।
मनीषिणः खल्वेते यथार्थमभिधीयन्ते । प्रबुद्धा एव ह्येवंविधपुरुषा
जायन्ते । गुरवः केवलमीदृशां प्रतिबोधे निमित्तमात्रं भवन्ति ॥

इतश्च मनीषिणो राजमन्दिरे प्रवेशावसरे राजानमनुज्ञायादित
एव सुबुद्धिना साधर्मिकवात्सल्येन मध्यमबुद्धिर्नीत आसीदात्मीय-
सदने । कारितस्तदागमननिमित्तः परमानन्दो दत्तानि महादा-
नानि । ततः सोऽपि निर्वर्तितस्नानभोजनतामूलविक्षेपनास्तङ्करणने-
पथ्यमान्योपभोगः कर्तव्यः । छेहनिर्भरसुबुद्धितत्परिकरनिरूपचरित-
स्तुतिगर्भपेशकालापसमानन्दितहृदयः समागतस्तत्रैवास्थाने । शतो-

चितप्रतिपत्तिः समभ्रमं मनोपिणा दापिते तदुपकण्ठमुपविष्टो
महति विष्टरे । ततो राजा तमुद्दिग्य सुबुद्धिं प्रत्याह । मखे
महोपकर्तायमस्माकं महापुरुषः । सुबुद्धिनाभिहितं । देव कथं ।
नृपतिराह । समाकर्णय यतो भगवतोपदिष्टे तस्मिन्नप्रमादयन्ते तस्य
दुरनुष्ठेयतामालोचयतो मम महासमरे कातरनरस्येव प्रादुर्भूता
चित्ते समाकुलता ततोऽहमनेन महात्मना तत्रावसरे भगवन्तं
गृहिधर्मं याचयता तद्गृहणबुद्ध्यादकत्वेन समाश्वासितो । यतो
जातो गृहिधर्माङ्गीकरणेनापि मे चेतसा महानवष्टभः । ततो
ममायमेव महोपकारक इति । सुबुद्धिनाभिहितं । देव यथा-
र्थाभिधानो मध्यमबुद्धिरेव । समानशीलव्यसनेषु सख्यमिति च
लोकप्रवादः । ततः समानशीलतया युक्तमेवास्य मध्यमजनानां
समाश्वासनं ॥ नृपतिना चिन्तितं । अये ममायं मिथ्याभिमानश्चेत-
सीयन्तं कालमासीत् किलाहं नरेन्द्रतया पुरुषोत्तमो यावता-
धुनानेन सुबुद्धिनार्यापत्त्या गणितोऽहं मध्यमजनलेखे । ततो
धिक्कां मिथ्याभिमानिनमित्यथवा वस्तुस्थितिरेषा न मयात्र
विषादो विधेयः ।

तथा हि ।

गजेन्द्रस्त्रावदाभाति शूरः सन्त्रासकारकः ।

यावद्भासुरदंष्ट्रायो न सिंह उपलभ्यते ॥

यदा सिंहस्य गन्धोऽपि स्त्रादाघ्रातः करेणुना न

जायते कम्पमानोऽसौ तदाहो कातरः करौ ॥

मनोपिणमपेक्ष्यतो युक्ता मे मध्यरूपता ।

अयं सिंहो महाभागो मादृशाः करिकातराः ॥
 तदत्र न विषादो मे कर्तुं युक्तः प्रयोजने ।
 यतो द्वितीयलेखापि मादृशैरपि दुर्लभा ॥

तथा हि ।

भवेत्सर्वोत्तमस्तावत्पुरुषो यदि पारयेत् ।
 अशक्तो मध्यमोऽपि स्यान्न जघन्यः कदाचन ॥
 मिथ्याभिमानो नैवायमेक एवाभवत्पुरा ।
 किं तर्हि बहवोऽन्येऽपि किं वा मे चिन्तया तथा ॥

एवं चिन्तयति राजनि सुबुद्धिराह । देव सम्यगवधारितं
 देवेन यथैष महोपकारक इति । यतो जिनधर्मानुष्ठाने प्रवर्त-
 मानस्यास्य जीवस्य यो निमित्तमात्रमपि भवति न ततोऽन्यः
 परमोपकारी जगति विद्यते । नृपतिराह । एवमेतन्नात्र सन्देहः ।
 केवलमिदानीं मे मनसि वितर्को भगवद्वचनानुस्मरणेनासकृन्निरा-
 हृतोऽपि निर्लज्जब्राह्मण इव प्रकरणे पुनः पुनः प्रविशतीति ।
 तदेनमुपनेतुमर्हत्यार्यः । सुबुद्धिराह । कीदृशोऽसौ । नृपतिरुवाच ।
 समाकर्णय स्वसंवेदनसंभिद्धमिदमासीत्तदा यदुत तत्र चैत्यभवने
 प्रविष्टमाचाणामस्त्राकं शान्तानीव सर्वद्वन्द्वानि उच्चाटितेव केन-
 चिद्राज्यकार्शचिन्तापिशाचिका विलीनमिव सकलमोहजातं विघात
 इव प्रवक्षरागानलः विध्वस्त इव विपरीताभिनिवेशग्रहः निर्धूत-
 ममृतसेकमभ्यर्केणैव शरीरं सुखमागरावगाढमिव हृदयं घृण-
 माचेणामीत् । यत्पुनर्ममसूतभुवननायस्य प्रणतगुरुचरणस्य वन्दित-
 मुनिवृन्दस्य भगवद्वचनामृतमाकर्णयतस्तत्र मे निरुपमं सुखसंवेदन-

मभूत् तत्सकलं वाग्विषयगतमिति कृत्वा न शक्यते कथयितुं ।
तदेवंविधेऽपि तत्र जैनैर्मन्दिरैः सन्निहितेऽपि तादृशे भगवति
पुरौ कथयति रागविषयमनं विरागमागं नैदीयसि शान्तचित्ते
तपस्त्रिलोकेऽपि सति तावति जनसमुदये कथं बालस्य तथाविधो-
ऽध्यवसायः सम्पन्न इति । सुबुद्धिनाभिहितं । देव यत्तावदुक्तं देवेन
यथात्र जिनमन्दिरे प्रविष्टमात्रस्य मे क्षणमात्रेणाचिन्तितगुण
सन्दोहाविर्भावोऽभूदिति तन्नाश्वर्यं । प्रमोदगोखरं हि तद्भवनमभि-
धीयते हेतुरेव तत्तादृशगुणकलापस्य । यत्पुनरभ्यधाय यथा कथं
पुनस्तत्सर्वविधसामर्थ्यामपि पापाचरणेषु प्रवर्तन्त इति ।

अन्यच्च । भगवदुपदेशादेवाहमेवं तर्कयामि यदुत द्रव्येष्वेककाल
भावभवाद्यपेक्षया प्राणिनां शुभाशुभपरिणामा भवन्ति । तदस्य
बालस्य चैवजनितोऽयमशुभपरिणामः । नृपतिराह । ननु गुणा-
करस्तज्जैनमदनं । तदेव तत्र चैवं । तत्कथं तदशुभपरिणामहेतु-
र्भवेदिति । सुबुद्धिराह । न मन्दिरदोषोऽसौ किं तर्हि उद्यान-
दोषस्तदुद्यानं तत्र सामान्यचैवं तत्र हेतुस्तस्य बालस्य तथाविधा-
ध्यवसायस्येति । नृपतिराह । यदि दुष्टाध्यवसायहेतुस्तदुद्यानं ततो-
ऽस्माकं किमिति क्लिष्टचित्तकारणं तन्न सम्पन्नं । सुबुद्धिनाभिहितं ।
देव विचित्रस्वभावं तत्काननं पुरुषादिकमपेक्ष्यानेकाकारकार्य-
कारकं संपद्यते । अत एव । तन्निजविलसितमिति नाम्ना गीयते ।
प्रकटयत्येव तज्जन्तूनां सविशेषसहकारिकारणकलापैर्निजं निजं
विलसितम् । तथाहि । तस्य बालस्य तेन स्पर्शनेन तथा चाकुशल-
माप्तया युक्तस्य मदनकन्दलीं प्राप्य तेन तथाविधाध्यवसायः ।

अयं सिंहो मत्ताभागो मादृशाः करिकातराः ॥

तद्वच न विषादो मे कर्तुं युक्तः प्रयोजने ।

यतो द्वितौयलेखापि मादृशैरपि दुर्लभा ॥

तथा हि ।

भवेत्सर्वोत्तमस्तावत्पुरुषो यदि पारयेत् ।

अशक्तो मध्यमोऽपि स्यान्न जघन्यः कदाचन ॥

मिथ्याभिमानो नैवायमेक एवाभवत्पुरा ।

किं तर्हि बहवोऽन्येऽपि किं वा मे चिन्तया तथा ॥

एवं चिन्तयति राजनि सुबुद्धिराह । देव सम्यगवधारितं देवेन यथैष महोपकारक इति । यतो जिनधर्मानुष्ठाने प्रवर्तमानस्यास्य जीवस्य यो निमित्तमात्रमपि भवति न ततोऽन्यः परमोपकारी जगति विद्यते । नृपतिराह । एवमेतन्नात्र सन्देहः । केवलमिदानीं मे मनसि वितर्को भगवद्वचनानुस्मरणेनासहस्रिराहतोऽपि निर्लज्जब्राह्मण इव प्रकरणे पुनः पुनः प्रविशतीति । तदेनमुपनेतुमर्हत्कार्यः । सुबुद्धिराह । कीदृशोऽसौ । नृपतिरुवाच । समाकर्णय स्वसंवेदनसंभिद्धमिदमासीत्तदा यदुत तत्र सैत्यभवने प्रविष्टमात्राणामस्माकं शान्तानीव सर्वद्वन्द्वानि उच्चाटितेव केनचिद्राज्यकार्शचिन्तापिशाचिका विलीनमिव सकलमोहजातं विभ्रात इव प्रवस्तरागानलः विध्वस्त इव विपरीताभिनिवेशग्रहः निर्द्वन्द्वममृतमेकमप्यर्केणैव शरीरं सुखसागरावगाढमिव हृदयं घृणमाघेणामीत् । यत्पुनर्नमस्त्रुतभुवननाथस्य प्रणतगुरुचरणस्य वन्दितमुनिद्वन्द्वस्य भगवद्वचनामृतमाकर्णयतस्तत्र मे निरुपमं सुखसंवेदन-

मभूत् तत्सकलं वाग्गोचरातीतमिति ह्यत्वा न शक्यते कथयितुं ।
तदेवंविधेऽपि तत्र जैनैन्द्रमन्दिरे सन्निहितेऽपि तादृशे भगवति
शुरौ कथयति रागविषग्रमनं विरागमार्गं नेदीयसि शान्तचित्ते
तपस्त्रिलोकेऽपि सति तावति जनसमुदये कथं बालस्य तथाविधो-
ऽध्यवसायः सम्पन्न इति । सुबुद्धिनाभिहितं । देव यत्तावदुक्तं देवेन
यथाच जिनमन्दिरे प्रविष्टमात्रस्य मे क्षणमात्रेणाचिन्तितगुण
सन्दोहाविर्भावोऽभूदिति तन्नाश्वर्यं । प्रमोदशेखरं हि तद्भवनमभि-
धायते हेतुरेव तत्तादृशगुणकलापस्य । यत्पुनरभ्यधायि यथा कथं
पुनस्तस्यैवंविधसामग्र्यामपि पापाचरणेषु प्रवर्तन्त इति ।

अन्यच्च । भगवदुपदेशादेवाहमेवं तर्कयामि यदुत द्रव्यक्षेत्रकाल
भावभवाद्यपेक्षया प्राणिनां शुभाशुभपरिणामा भवन्ति । तदस्य
बालस्य क्षेत्रजनितोऽयमशुभपरिणामः । नृपतिराह । ननु गुणा-
करस्तज्जैनसदनं । तदेव तच्च क्षेत्रं । तत्कथं तदशुभपरिणामहेतु-
र्भवेदिति । सुबुद्धिराह । न मन्दिरदोषोऽसौ किं तर्हि उद्यान-
दोषस्तदुद्यानं तत्र सामान्यक्षेत्रं तच्च हेतुस्तस्य बालस्य तथाविधा-
ध्यवसायस्येति । नृपतिराह । यदि दुष्टाध्यवसायहेतुस्तदुद्यानं ततो-
ऽस्माकं किमिति क्लिष्टचित्तकारणं तन्न सम्पन्नं । सुबुद्धिनाभिहितं ।
देव विचित्रस्वभावं तत्काननं पुरुषादिकमपेक्ष्यानेकाकारकार्य-
कारकं संपद्यते । अत एव । तन्निजविलसितमिति नाम्ना गीयते ।
प्रकटयत्येव तज्जन्तूनां सविशेषसहकारिकारणकलापैर्निजं निजं
विलसितम् । तथाहि । तस्य बालस्य तेन स्पर्शनेन तथा चाकुशल-
माक्षया युक्तस्य मदनकन्दलीं प्राप्य तेन तथाविधाध्यवसायः ।

मनीषिमध्यमबुद्धियुग्मदादौनां पुनर्विशिष्टपुरुषाणां पुण्यप्राग्भारवतां
 स्वरिपादे प्रसादमासाद्य तेनैव सर्वविरतिदेशविरतिपरिणामादयो
 भावा जनिताः । यद्यपि चेह सर्वस्यैव कार्यस्योत्पत्तौ द्रव्यचेत्रकाल-
 स्वभावकर्मनियतिपुरुषकारादयः कारणविशेषा दृष्टादृष्टाः समुदाये-
 नैव हेतुभावं भजन्ते नैकः क्वचित्कस्यचित्कारणं तथापि विवक्ष्यै-
 कस्यापि कारणत्वं वक्तुं शक्यत इति । तन्निजविलसितमुद्यान-
 मस्माभिर्नानाविधभावनिबन्धनमभिधीयत इति ॥ नृपतिराह ।
 सखे चारुक्तमिदमिदानीं यद्भवता तदाभिहितमासीत् भगवतः
 पुरतो यथाहं देवाद्यास्य कर्मविलासस्य राज्ञः स्वरूपं निवेदयिष्यामि
 तन्निवेदयतु भवानहं श्रोतुमिच्छामि । सुबुद्धिराह । देव यद्येवं
 ततो विविक्ते स्थीयतां देवेन । नृपतिनोक्तमेवं भवतु ॥ ततोऽनुज्ञातौ
 मनीषिणा समुत्थायास्थानमण्डपात् प्रविष्टौ कचान्तरे राजामात्यौ ।
 सुबुद्धिनाभिहितं । देव अयमत्र परमार्थः । ये ते भगवता चत्वारः
 पुरुषाः प्ररूपिताः तेषामुत्कृष्टतमास्त्वावत्सकलकर्मप्रपञ्चरहिताः सिद्धा
 अभिधीयन्ते । जघन्यमध्यमोत्कृष्टाः पुनरेत एव बालमध्यमबुद्धि-
 मनीषिणो विज्ञेयाः । अतः कर्मविलासो राजा यो भगवता
 प्रतिपादितः स एतेषामेवंविधस्वरूपाणां जनको निजनिजकर्मादयो
 विज्ञेयः । स एव हि यथावर्णितवीर्यो नापरः । तस्य च तिस्रः
 शुभाशुभमित्ररूपाः परिणतयः । ता एव भगवतामीषां मनीषिबाल-
 मध्यमबुद्धीनां शुभसुन्दर्यकुशलमाला सामान्यरूपेति नामभिर्जनन्य
 इति प्रतिपादिताः ता एव यतोऽमूनीदृशरूपतया जनितवत्यः ।
 नृपतिराह । स तर्ह्यमीषां वयस्यः कोऽभिधीयतां । सुबुद्धिरुवाच ।

देव तत् सर्वानर्थकारि स्पर्शनेन्द्रियं विज्ञेयं ॥ नृपतिना चिन्तितं ।
 अथे मयापौदं भगवता कथ्यमानं सर्वमाकर्णितमासीत् केवलं न
 सम्यग् विज्ञातं यथानेन । तदस्य सुबुद्धेरेवंविधबोधेन सुमाधुभिः
 सह चिरपरिचयः कारणं । अहो वचनकौशलं भगवतां । कथित-
 मेवातस्तुदामीषां मनीषिप्रभृतीनां सम्बन्धि सर्वमन्यव्यपदेशेन
 चरितं । अथवा किमत्र चित्रं अत एव प्रबोधनरतयस्ते भगवन्तो-
 ऽभिधीयन्ते । तदेवं विचिन्त्याभिहितमनेन । सखे पर्याप्तमिदानीं
 विदितोऽस्माभिरेष वृत्तान्तः । केवलमिदमिदानीमभिधीयते
 यदुत यद्येष मनीषी विषयानुषङ्गं कियन्तमपि कालं भजेत ततो
 वयमप्यनेनैव सह दीक्षाग्रहणं कुर्वीमहि । यतः प्रथमदर्शनादारभ्य
 प्रवर्धते ममास्थोपरि स्नेहानुबन्धः । न संचरति विरहकातरतयान्यत्र
 हृदयं । न निर्वर्तयातामेतद्ददनकमलावलोकनाल्लोचने । ततो नास्य
 विरहे वयं क्षणमप्यासितुमुत्सहामहे । न च तथाविधोऽद्यापि
 अस्माकमाविर्भवति चरणकरणपरिणामः । तदेनं तावदभ्यर्थय
 प्रणयस्नेहघारं । अनुभावय निरुपचरितशब्दादिभोगान् । प्रकटयास्य
 पुरतस्तत्त्वामिभावं । दर्शय वज्रेन्द्रनीलमहानीलकर्कशतनपद्मराग-
 मरकतवैदूर्यचन्द्रकान्तपुष्परंगादिमहारत्नपूगान् दर्शयापहसित-
 चिदशसुन्दरीलावण्याः कन्यकाः । सर्वथा कथञ्चिदुपप्रलोभय यथा
 कियन्तमपि कालमस्मात्समीहितमेव मनीषी निर्विचारं संपादयति ।
 सुबुद्धिनाभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । केवलमचार्थं किञ्चिदहं
 विज्ञापयामि । तद्युक्तमयुक्तं वा चन्तुमर्हति देवो ॥ नृपतिराह ।
 मखे सदुपदेशदानाधिकारिणां भवतां शिष्यकल्पे मय्यथलमियता

संभ्रमेण । वदतु विवक्षितं निर्विकल्पमार्थः । सुबुद्धिरुवाच । देव
 यद्येवं ततो यत्तावदुक्तं देवेन यथा ममात्र मनीषिणि गुरुः
 स्नेहातिरेकः तद्युक्तमेव । यतः समुचितो महतां गुणिषु पक्षपातः ।
 स हि क्रियमाणः पापाणुपूगं दलयति सदाशयं स्फूर्तयति
 सुजनतां जनयति यशो वर्धयति धर्ममुपचिनोति मोक्षयोगतामा-
 लक्षयतीति । यत्पुनरुक्तं यथा कथञ्चिदुपप्रलोभ्य कियन्तमपि
 कालमेष धारणीय इति तन्न न्याय्यं प्रत्युतानुचितमाभासते यतो
 नैवमस्योपरि स्नेहानुबन्धो दर्शितो भवति किं तर्हि प्रत्युत
 प्रत्यनीकतां संपद्यते ।

तथाहि ।

घोरसंसारकान्तारचारनिःसारकाम्यथा ।
 प्रवर्तमानं जैनेन्द्रे धर्मे जीवजगद्धिते ॥
 मनसा वचसा सम्यक्क्रियया च कृतोद्यमः ।
 प्रोत्साहयति यस्तस्य स यन्धुः स्नेहनिर्भरः ॥
 अलीकस्नेहमोहेन यस्तु तं वारयेष्वनः ।
 स तस्याहितकारित्वात्परमार्थेन वैरिकः ॥
 तस्माच्च वारणीयोऽयं स्नेहितोद्यतमानसः ।
 एवमारभतां देव स्नेहोऽत्र विहितो भवेत् ॥
 न चैष शक्यते देव कृतैर्यत्नशतैरपि ।
 मनीषी लोभमानेतुं विषयैर्दिविकैरपि ॥

यतः प्रादुर्भूतोऽथ महात्मनो विषयविषविपाकावेदनचतुरे
 भगवद्वचने सुनिश्चितः प्रबोधः । विस्फुरितं सकलमलकालुष्यशाल-

नचमं हृदयसरोवरे विवेकरत्नं । समुल्लसितं यथावस्थितार्थस्वरूप-
 निरूपणनिपुणं सम्यग्दर्शनं । संजातो निःशेषदोषमोपकरस्वरूप-
 परिणामः । सति च भगवदवलोकनया जीवस्यैवंविधे कल्याण-
 भिनिवेशकारिणि गुणकदम्बके न रमते विषयेषु चित्तं प्रति-
 भासते हेयत्वबुद्ध्या भवप्रपञ्चः दम्भजालयते निःसारतया सकलं
 जगद्विलसितं स्वप्रदर्शनायते क्षणदृष्टनष्टतया जनसमागमः । न
 निवर्तते प्रलयकालेऽपि कस्यचिदनुरोधेन मोक्षमार्गस्य साधनप्रवणा
 बुद्धिः । तदेवंस्थिते देव अस्थोपप्रलोभनमाचरतामस्माकं केवलं
 मोहविलसितमाविर्भविष्यति न पुनः काचिदभिप्रेतार्थसिद्धिः ।
 तदक्षमनेनास्थानारम्भेणेति ॥ नृपतिराह । यद्येवं ततः किं पुन-
 रधुना प्राप्तकालं । सुबुद्धिराह । देव निरूप्य दीक्षाग्रहणार्थमस्य
 प्रशस्तदिनं क्रियतां तदारात् सर्वादरेण महत्तरः प्रमोदः ।
 नृपतिराह । यत्नं जानीषे ॥ ततः समाहृतः सिद्धार्थी नाम
 सांवत्सरः । समागतस्वरया । प्रविष्टोऽभ्यन्तरे । राज्ञा दापितमासनं ।
 कृतमुचितकरणीयं । कथितमाक्लानप्रयोजनं । ततो निरूप्य निवे-
 दितमनेन यदुतास्माद्दिनान्नवमे दिनेऽस्थामेव भाविन्यां शुक्लत्रयो-
 दश्यां शुक्लदिने उत्तरभद्रपदाभिर्योगमुपगते शशधरे वहति शिव-
 योगे दिनकरोदयातीते सपादे प्रहरद्वये वृषलग्नं सप्तग्रहकं एकान्त-
 निरवद्यं भविष्यति । तदाश्रीयतामिति अभिहितं राजमन्त्रिणोः ।
 परिपूज्य प्रहितः सांवत्सरः । गतं तद्दिनं । ततो द्वितीयदिनादारभ्य
 प्रमोदशेखरे तदन्यजिनायतनेषु च देवानामपि विस्मारितसुरालय-
 सौन्दर्या विधापिता राज्ञा महोत्सवाः । दापितानि वरवरिकाघोषण-

पूर्वकं सर्वत्र महादानानि । विहारितो देवेन्द्रवदैरावतविभ्रमजय-
करिवराहः स्वयं पदातिभावं भजता चिकचतुष्कचत्तरादिषु
सुराकारैर्नागरिकजनैः स्तुयमानो निरुपमविलासविस्तारमनुभाव-
यता नरपतिना प्रतिदिनं नगरे मनीषी प्राप्तोऽष्टमवासरः । तत्र च
नीतं निखिलजनसम्मानदानार्घ्यमानविनोदेन प्रहरद्वयं । अत्रान्तरे
दिनकराचरितेन मनीषिवचनं सूचयताभिहितं काञ्चनिवेदकेन ।

नाशयित्वा तमो लोके दृत्वाह्लादं मनस्विनाम् ।

हे लोकाः कथयत्येष भास्करो वोऽधुना स्फुटम् ॥

वर्धमानः प्रतापेन यथाहमुपरि स्थितः ।

सर्वोऽपि स्वगुणैरेव जनस्योपरि तिष्ठति ॥

ततस्तदाकर्ण्य राजा सुबुद्धिप्रभृतीनुद्दिश्याह । अये प्रत्यासौदति
लभ्यवेत्ता । ततः सम्भीकुरुत त्वणं भगवत्पादमूले गमनसामग्रीं ।
सुबुद्धिरुवाच । देव प्रकैव वर्त्तते मनीषिपुण्यपरिपाटीव सर्वा सामग्री ।
तथाहि ।

अमी घणघणारावं कुर्वन्तः कनकोज्ज्वलाः ।

रथौघाः प्रस्थितास्त्रुणमायुक्तवरवाजिनः ॥

एते संख्यामतिक्रान्ता राजवृन्दैरधिष्ठिताः ।

जीमूता इव नांगेन्द्रा द्वारे गर्जन्ति मन्यरम् ॥

वर्ध्याश्चरैः संरुद्धाः कथञ्चिद्वटुलाननैः ।

समापिवन्तोऽमी देव हया हेषन्ति दर्पिताः ॥

अयं पदातिघंघातः क्षीरनीरेश्वरोपमः ।

मत्तः प्रयोजनं ज्ञात्वा सुवेपथुस्तितोऽखिलः ॥

रत्नालङ्कारनेपथ्याः मद्ध्यपटलाकुलाः ।
 प्रस्थिता वारनारीणामेते वारा वरेचणाः ॥
 मनोषिपुण्यसंभाराकृष्टास्त्रुणं समागताः ।
 एते विबुधसंघाता द्योतयन्ति नभस्तलम् ॥
 एष नागरको लोकः कौतुकाचिन्नमानसः ।
 कुरुते हर्षकल्लोलैः सागरसोभविभ्रमम् ॥

अथवा ।

मन्तो विदितवृत्तान्तो मनोषिगुणरंजितः ।

ज्ञातयुग्मदभिप्रायः को वाचाप्रगुणो भवेत् ॥

देव तत्साम्प्रतमुत्थातुमर्हस्य यूयं । ततः समुत्थितौ मनोषि-
 नरेन्द्रौ निर्गतौ द्वारदेशे । ततो रत्नकिङ्किणीजालभूषिते समारूढः
 प्रधानस्यन्दने मनोषी । ततः सुखसुकुमारासनोपविष्टः स्वयं प्रति-
 पन्नसारथिभावेन सह नरपतिना विलसत्किरीटांशुरञ्जितोत्त-
 माङ्गभागो ध्रियमाणेन निजयशोधवलेनातपत्रेण कपोलडोलाय-
 मानकुण्डलो धूयमानेन शशधरदीधितिच्छटाच्छेन वरविलासिनी-
 करवर्तिना चामरप्रकरेण स्युस्तमुक्ताफलकलापविराजितवचःस्यलः
 पठतातितारमुद्दामवन्दित्यन्देन कटककेयूरखचितबाहुदण्डो नृत्यता
 तोषनिर्भरवरविलासिनीसार्धेन अतिसुरभिताम्बुलाङ्गरागप्रौणि-
 ताशेषेन्द्रियपामो बधिरयता दिक्चक्रवाहं वरद्वयनिर्घोषेण
 विशददिव्यांशुकप्रतिपन्नदेहो गायता मनोहारिकिन्नरसंघेन घूर्ण-
 मानविचित्रवनमालानिचयचर्चितशरीरो मुञ्चता हर्षातिरेका-
 दुल्लष्टसिंहनादसन्दर्भं देवसंघेन प्रौणिताशेषप्रणयिजनमनोरथः

स्थाघयता नागरलोकेन तथासुरकुमाराकारधरोऽयमिति सकौतु-
 काभिः समागतोऽस्माकमयं दृष्टिपथमिति सहर्षाभिरस्मदभिमुख-
 मवलोकयतीति सशृङ्गाराभिर्मदनसंवशीकृतहृदयतया नानाविध-
 विलासाभिर्मानमिथं तिरोधाय दर्शनंलोलतया स्वयमवलोकयतीति
 परस्परं सेर्याभिर्गुरुजनोऽस्मानेवमवलोकयन्तीः पश्यतीति सल-
 क्काभिः प्रव्रजितः किलायं भविष्यतीति सशोकाभिरक्षं संसारेण
 योऽयमेवंविधैरपि त्यज्यत इति समवेगाभिरेवमनेकरसभावेनिर्भरं
 हृदयमुद्धन्तीभिर्निरीक्ष्यमाणमूर्तिर्वातायनविनिर्गतवर्दनसहस्राभिः
 पुरसुन्दरीभिरभिनन्द्यमानोऽम्बरविवरवर्तिनीभिः सुरसुन्दरीभिः
 सहितो रयान्तरारूढेन स्वप्रतिबिम्बसन्निभेन मध्यमवुद्धिना अनुग-
 म्यमानो रथहरिकरिगतैर्महासामन्तसमूहैर्महता विमर्देन प्राप्तो
 मनीषी निजविलसितोद्याने । रथादवतीर्य स्थितः क्षणमात्रं प्रमोद-
 श्रेखरद्वारे । परिवेष्टितो राजवृन्देन । इतश्च स्थन्दनारोहणादारभ्य
 राजा विशेषतस्तदा सत्त्वपरीक्षार्थं मनीषिस्वरूपं दत्तावधानो
 निरूपयति स्म । यावता तस्य विशुध्यमानाध्यवसायप्रचालितमनो-
 मलकलङ्कस्य सत्यपि तादृशे हर्षहेतौ न क्षचितस्तेन तिलतुषचिभा-
 गमाचोऽपि चेतोविकारः प्रत्युत गाढतरं चारमृत्युटपाकादिभिरिव
 विचित्रसंसारविलसितदर्शनममुद्धूतैर्भावनाविशेषैर्निर्मलीभूतं चित्त-
 रत्नं । ततः परस्परानुविद्धतया मनःशरीरयोजांतमस्य देदीप्यमानं
 शरीरं । विलोकितं च राज्ञा यावत्तत्तेजसाभिभूतं दिनकरकर-
 निकरतिरस्कृतमिव तारकानिकुरुम्बं न राजते मनीषिणोऽभ्यर्ण-
 वर्ति तद्ग्रांजकं । ततस्तदीयगुणप्रकर्षेण राज्ञोऽपि विलीनं तद्विबन्धकं

कर्मजालं संजातस्वरूपपरिणामो निवेदितः सुबुद्धिमध्यमबुद्धि-
मदनकन्दलीसामन्तादिभ्यो निजोऽभिप्रायः । ततोऽचिन्त्यमाहात्म्य-
तया महापुरुषसन्निधानस्य विचित्रतया कर्मचयोपशमस्य रञ्जित-
चित्ततया निष्कृत्रिममनीषिगुणैः समुल्लसितं सर्वेषां तदा जीव-
वीर्यं । ततस्तैरभिहितम् ।

साधु साधूदितं देव युक्तसेतद्गवादृशम् ।

संसारे ह्येव निःसारे नान्यच्चारु विवेकिनाम् ॥

तथा हि ।

देव यद्येव संसारे किञ्चित्स्याद्रामणीयकम् ।

स्वायं सारमुपादेयं वस्तु सुन्दरमेव वा ॥

ततः किमौदृशाः सन्तः पूज्या युष्मादृशमपि ।

संसारमेतन्मुञ्चेयुर्ज्ञाततत्त्वा महाधियः ॥

ततोऽमूदृशसल्लोकत्यागादेवावगम्यते ।

नास्त्येव किञ्चित्संसारे सारं सारकसन्निभे ॥

अतो मनीषिभिस्त्यक्ते देव नैवाव युज्यते ।

स्यातुं विज्ञाततत्त्वानां भवे भूरिभयाकरे ॥

अन्यच्च देव सर्वेषामस्माकमपि साम्प्रतम् ।

दृष्ट्वा मनीषिणश्चित्तं न चित्तं रमते भवे ॥

यथैवास्य प्रभावेण संजातस्वरूपोद्यमः ।

अस्माकमेष निर्वाहं तथा तेनैव यास्यति ॥

ततोऽस्माननुजानीत संसारोच्छेदकारिणीम् ।

येन भागवती दीवामङ्गीकुर्मः सुनिर्मलाम् ॥

नृपतिरुवाच ।

अहो विवेको युष्माकमहो गम्भीरचित्तता ।
 अहो वचनविन्यासस्तथाहो सत्त्वसारता ॥
 साध्वध्यवसितं भद्रैः साधु प्रोत्साहिता वयम् ।
 साधु भो क्षणमात्रेण चोष्टितं भवपञ्जरम् ॥
 एवं सामान्यतस्तावत् सर्वेषामभिनन्दनम् ।
 हत्वा प्रत्येकमप्याह स राजा हर्षनिर्भरः ॥

तत्र सुबुद्धिं तावदुवाच ।

सखे विदितसंसारस्वभावेन त्वया गृहे ।
 इयन्तं तिष्ठता कालं वयमेव प्रतीक्षिताः ॥
 अन्यथा ते गृहे किं वा स्यादवस्थानकारणम् ।
 को नाम राज्यलाभेऽपि भजेष्वाण्डालरूपताम् ॥
 तत्साधु विहितं साधु हृतोऽस्माकमनुग्रहः ।
 एवमाचरता मित्र दर्शिता च सुमित्रता ॥

मध्यमबुद्धिं प्रत्याह ।

त्वमादावेव धन्योऽसि यस्य सङ्गो मनीषिणा ।
 नैव कल्पद्रुमोपेतो नरोऽकल्पाणमर्हति ॥
 अधुना चरितेऽप्यस्य दधानेन मतिं त्वया ।
 स्वभ्रातुर्निर्विशेषैव दर्शिता तुल्यरूपता ॥
 तत्साधु विहितं भद्र यः पयादपि सुन्दरः ।
 सोऽपि सुन्दर एवेति यतो हृद्भाः प्रचक्षते ॥

ततो मदगकन्दर्षी प्रत्याह ।

भारं च सुकुमारं च देवि काञ्चनपद्मवत् ।
तावकौनमिदं चित्तं येनाङ्गीकृतमीदृशम् ॥
प्रसिद्धा धर्मपत्नीति यत्नं लोकोपचारतः ।
मम तत्सत्यतां नीतं कर्तव्येन त्वयाधुना ॥
तत्साधु विहितं देवि नास्त्यत्र भवपञ्जरे ।
नियन्त्रितानां जीवानां कर्तव्यमपरं वरम् ॥

तथा ।

यैरभ्युपगता दीक्षा तानन्यानपि भावतः ।
स राजा मधुरैरेवं वाक्यैरानन्द्य तोषतः ॥

तद्यथा ।

धन्या यूयं महात्मानः कृतकृत्या नरोत्तमाः ।
यैरभ्युपगता त्वर्णं सदीक्षा पारमेश्वरी ॥
तच्चारु विहितं भद्रा युक्तमेतद्भवादृशम् ।
यूयमेव परं लोके निर्मिथ्या मम बान्धवाः ॥

ततश्च ।

राजचिह्नार्पणाद्राज्ये स्थापयित्वा सुलोचनम् ।
ततः कृतान्यकर्तव्यः प्रविष्टो जिनमन्दिरे ॥

तत्र च ।

विहिताग्नेयकर्तव्याः पूजयित्वा जगद्गुरुम् ।
आचार्यभ्यो निजाकृतं ते सर्वेऽप्याचचक्षिरे ॥
ततोऽभिनन्दितास्तेऽपि सूरिभिः कक्षया गिरा ।
अलं विस्तम्बितेनात्र संभार इति भाषिणा ॥

ततः प्रवचनोक्तेन विधिना धूतकल्मषैः ।
 सर्वे ते क्षणमात्रेण दीचिता गुरुभिर्जनाः ॥
 अथ संवेगवृद्ध्यर्थं कल्पोऽयमिति वा क्षणम् ।
 क्षता समक्षं लोकस्य सूरिभिर्धर्मदेशना ॥

तद्यथा ।

अनाद्यनन्तसंसारे जन्ममृत्युभयाकरे ।
 मौनौन्द्री दुर्लभा सत्त्वैः प्रव्रज्येयं सुनिर्मला ॥

यतः ।

तावद्दुःखान्यनन्तानि तावद्भ्रागादिसन्ततिः ।
 प्रभवः कर्मणस्तावत्तावज्जन्मपरम्परा ॥
 विषदस्तावदेवैतास्तावत्सर्वा विडम्बना ।
 तावद्दीनानि जल्पन्ति नरा एव पुरो नृणाम् ॥
 तावद्दौर्गत्यसङ्गावस्तावद्भोगसमुद्भवः ।
 तावदेव बह्वक्लेशो घोरसंसारसागरः ॥
 यावन्निःशेषसावद्ययोगोपरतिलक्षणा ।
 एषा न लभ्यते जीवैः प्रव्रज्यात्यन्तदुर्लभा ॥
 प्रसादालोकनायस्य स्वकर्मविवरेण च ।
 यदा तु सत्त्वैर्लभ्येत प्रव्रज्येयं जिनोदिता ॥
 तदा निर्धूय पापानि यान्ति ते परमां गतिम् ।
 अनन्तानन्दसंपूर्णां निःशेषक्लेशवर्जिताम् ॥
 ततोऽमी ये पुरः प्रोक्ताः सर्वेऽपि भवभाविनः ।
 शुद्धोपद्रवसंपाता दूरापाप्ता भवन्ति ते ॥

किं च ।

इहापि भो भवन्त्येते प्रशमामृतपायिनः ॥
 प्रमज्ज्यायादिणो जीवा निर्वाधाः सुखपूरिताः ॥
 सा च भागवती दीक्षा युष्माभिरधुना स्फुटम् ।
 संप्राप्ता तेन संप्राप्तं यत्प्राप्तव्यं भवोदधौ ॥
 केवलं सततं यत्नः प्रमादपरिवर्जितैः ।
 थावज्जीवं विधातव्यो भवद्भिरिदमुच्यते ॥

यतः ।

नाधन्याः पारमेतस्या गच्छन्ति पुरुषाधमाः ।
 ये तु पारं प्रजन्यस्यास्त एव पुरुषोत्तमाः ॥
 ततस्तैः प्रणतैः सर्वैर्जन्त्ये स्वरिसंमुखम् ।
 दृष्ट्वामोऽनुग्रहं नाथ कुर्मो नाथानुशासनम् ॥
 स्रगिताननदेशेन सुखवस्त्रिकया मुदा ।
 अचान्तरे हतः प्रपन्नः प्रबुभर्दनसाधुना ॥

कथम् ।

विशालं निर्मलं धीरं गम्भीरं गुरुदक्षिणम् ।
 दयापरीतं निश्चिन्तं देवाभिव्यङ्गवर्जितम् ॥
 क्षितिमिदं जगदामन्दं यदा वाग्योचरातिगम् ।
 कथमोद्गमये चित्तं नाथ यादृङ् मनोविणः ॥
 यद्य चेष्टितमालोक्य शिथिलीभूतबन्धनाः ।
 एते सर्वे वयं मुक्ता भोगात् संसारचारकात् ॥

गुरुवाच ।

था विज्ञाता त्वयाप्यस्य जननी शुभसुन्दरी ।

यावन्तस्तत्सुतास्तेषां सर्वेषामीदृशं मनः ॥

ततो गृहीततत्त्वोऽपि राजर्षिरिदमब्रवीत् ।

बोधार्थं सुगन्धलोकानां विनयानतमस्तकः ॥

किं तस्याः शुभसुन्दर्या विद्यन्ते बहवः सुताः ।

अस्माभिश्च पुरा ज्ञातमयमेककपुत्रकः ॥

गुरुस्वाच । बाढं विद्यन्ते । तथाहि ।

ये ये चिभुवनेऽप्यत्र दृश्यन्तेऽनेन यादृशाः ।

ते सर्वे शुभसुन्दर्याः पुत्रा नास्त्यत्र संशयः ॥

किं च ।

ये केचिदुत्तमा लोके सत्वमार्गानुयायिनः ।

ते पुत्राः शुभसुन्दर्यास्तुल्या ज्ञेया मनोषिणा ॥

राजर्षिस्वाच ।

यासौ बालस्य जननी भवद्भिरुपवर्णिता ।

भदन्त बालादन्येऽपि तस्याः किं सन्ति सूनवः ॥

सूरिणाभिहितं । नितरां सन्ति । तथाहि ।

ये ये चिभुवनेऽप्यत्र जघन्याः क्लिष्टजन्तवः ।

ते तेऽकुशलमालायाः पुत्रा नास्त्यत्र संशयः ॥

ते बालसदृशैरेव विज्ञेया दुष्टचेष्टितैः ।

एतेऽकुशलमालायाः सूनवः सुपरिष्फुटाः ॥

राजर्षिस्वाच । यद्येवं तर्हि ।

तस्याः सामान्यरूपायाः किमन्ये सन्ति सूनवः ।

भदन्त किं वा नो सन्ति मध्यबुद्धेः सहोदराः ॥

सूरिणाभिहितं । वङ्गतमास्ते विद्यन्ते । यतः ।

ये बालचरिताः केचिन्मनौषिचरिताश्च ये ।

एतेभ्यो ये परे सत्त्वाः सर्वे तेऽसुख्य सोदराः ॥

ये केचिच्छ्रवलाचाराः समा मध्यमबुद्धिना ।

सुताः सामान्यरूपायास्ते जीवा भुवनोदरे ॥

मकाशादितराभ्यां ते गण्यमाना जगत्त्रये ।

अनन्तगुणितास्तेन प्रोक्ता भूरितमा मया ॥

राजर्षिरुवाच । भदन्त यद्येवं ततो मम चेतमि परिष्कुरति ।

यथैवं व्यवस्थिते सत्येतदापन्नं यदुत ।

भार्याचयेण जनितं जघन्योत्तममध्यमम् ।

तस्य कर्मविलासस्य जगदेतत्कुटुम्बकम् ॥

सूरिरुवाच ।

“आर्यं नैवात्र सन्देहः सम्यगार्येण ललितम् ।

मार्गानुसारिणी बुद्धिर्भवत्येव भवादृशाम् ॥

तथाहि ।

जघन्यमध्यमोत्प्लष्टाः सर्वयोनिषु जन्तवः ॥

विद्यन्ते केवलं मृते यत्कभावा भवन्ति ते ।

ततश्च ।

नरत्सेऽपि विनिर्दिष्टं व्याप्यैवेदं कुटुम्बकम् ।

यदत्र विदुषा कार्यं तद्विद्वद्भिर्निबोधत ॥

त्यक्तव्यं याम्यचरितं न कार्यं यत्कमागमः ।

मनीषिचरिते यत्नः कर्तव्यः सुखमिच्छता ॥
 यतोऽत्र बहवो जीवाः प्रायो मध्यबुद्धयः ।
 ते च सम्यगनुष्ठानात् संपद्यन्ते मनीषिणः ॥
 एतद्विज्ञाय भो भव्याः सर्वेऽपि गदिता मया ।
 कार्यं मदतुरोधेन वृत्तमस्य मनीषिणः ॥
 वर्जनीयश्च यत्नेन पापमित्रैः समागमः ।
 यतः स्पर्शनसम्पर्कात् स बालो निधनं गतः ॥
 वर्जनेन पुनस्तस्य मनीषी सुपरिस्फुटाम् ।
 लोके श्रेखरतां प्राप्य जातोऽयं मोक्षसाधकः ॥
 कल्याणमित्रैः कर्तव्या मैत्री पुंसां हितैषिणा ।
 इहामुत्र च विज्ञेया सा हेतुः सर्वसम्पदाम् ॥
 दोषायेह कुसंसर्गः सुसंसर्गा गुणावहः ।
 एतच्च हयमय्यत्र मध्यबुद्धौ प्रतिष्ठितम् ॥

तथा हि ।

बालः स्पर्शनसंबन्धादेपोऽभृद्दुःखभाजनम् ।
 युक्तोऽभृत्सतताह्लाद एष एव मनीषिणः ॥
 तदिदं भो विनिश्चित्य बहिरङ्गान्तरैः मदा ।
 न कार्यो दुर्जनैः सङ्गः कर्तव्यः सुजनैः सह ॥

ततश्च ।

इदमाकर्ण्य मौनीन्द्रं वचनं सुमनोहरम् ।
 प्रमुखा बहवः भक्ता जाता धर्मपरायणाः ॥
 प्राप्ता देवा निजं ग्यामं म्नितो राज्ये सुप्रोचनः ।

गतोऽन्यत्र विहाराय सूरिः शिष्यगणैः सह ॥
ततश्च ।

विद्वत् कालं भूर्यासमागमोक्तेन वर्तना ।
पर्यन्तकाले संप्राप्ते विधाय सकलं विधिम् ॥
ज्ञानस्थानतपोवीर्यवक्त्रिनिर्दग्धकल्मषः ।
मनीषी निर्द्वेतिं प्राप्तो हित्वा स्वं देहपञ्जरम् ॥
ये तु मध्यममद्वीर्यास्ते तनूभूतकर्मकाः ।
गता मध्यमबुद्ध्याद्या देवलोकेषु साधवः ॥
बालस्य तु यदादिष्टं भदन्तैर्भाविचेष्टितम् ।
तत्तथैवाखिलं जातं नान्यथा मुनिभाषितम् ॥
॥ स्पर्शनकथानकं समाप्तम् ॥

विदुर उवाच । कुमार तदिदं मया ह्यः कथानकमाकर्णित-
माकर्णयतश्च मम लब्धितं दिनं । तेन युष्मत्समीपे नागतोऽस्मि ।
मयाभिहितं । भद्र सुन्दरमनुष्ठितं । यतोऽतिरमणीयमिदं कथा-
नकं बुध्यत एव श्रोतुम् । अहो अत्यन्तदरन्तः पापमित्रमन्त्रो
यतस्तस्य बालस्य स्पर्शनमपकादिष्टामुच च निविडविडमनागमं
दुःखपरंपरैव केवलं मंपन्ना नान्यत्किंचनेति । विदूरेण चिन्तितं ।
बुद्ध्यावदनेन कथानकतात्पर्यार्थ इति । भविष्यति मे वचनाव-
काशः ॥ इतश्च तत्रावमरे मत्तो नातिदूरे वर्तते वैशानरः । श्रुतं
तेन मामकीनं वचनं । चिन्तितमनेन । अग्रे विरूपको नन्दि-
वर्धनशोभापो । व्युत्पादितप्रायोऽयमनेन विदूरेण । तच्च सुन्दर-

मिदं वर्तते धृष्टः खल्वेष विदुरो ज्ञापयिष्यत्यस्य मदीयस्वरूप-
मिति । साशङ्कः संपन्नो वैश्वानरः ॥ विदुरेणाभिहितं । कुमार
सत्यमिदं सम्यगवधारितं कुमारेण । अन्यच्च । प्रकृतिरेषा प्रायः
प्राणिनां यथा यत्र कुत्रचित्किंचन दृष्टं श्रुतं वा सर्वमात्मविषये
योजयन्ति । ततो मयापीदं कथानकमनुश्रुत्य स्वहृदये चिन्तितं ।
यदुत यदि कुमारस्य कदाचिदपि पापमित्रसम्बन्धो न भवति
ततः सुन्दरं संपद्यते । मयाभिहितं । भद्र किमत्र चिन्तनीयं ।
नास्त्येव मे नापि भविष्यति पापमित्रसम्बन्धगन्धोऽपीति । विदुरः
प्राह । वयमप्येतावदेवार्थयामहे । ततः स्थितो मदीयकर्णभरणं
विदुरः । शनैः शनैरभिहितं चानेन । यदुत केवलमेषोऽपि
वैश्वानरो लोकवार्त्तया दुष्टप्रकृतिः श्रूयते । तदयं सम्यक्परी-
क्षणीयः कुमारेण । सा भूदेष्टे स्पर्शनवद्वास्तस्य पापमित्रतया
भवतोऽनर्थपरंपराकारणमिति ।

निरौचते च तस्मिन्नवसरे वैश्वानरः साकूतः सन्नभिमुखो
मदीयवदनं । ललितोऽहमनेन सुखविकारतस्तैर्विदुरवचनैर्दूयमानः ।
ततः हता वैश्वानरेण मां प्रति सा पूर्वमाङ्गेतिका मञ्जा । भक्षितं
मया क्रूरचित्ताभिधानं तद्वटकं । ततस्तत्प्रभावान्ने क्षणेन दृष्टो-
ऽन्तस्तापः । ममुष्मिताः स्नेदविन्दवो जातं गुञ्जार्धमन्निभं शरीरं
संपन्नं विषमदष्टोष्ठं भग्नोपभृकुटितरङ्गमतिकरालं वक्षकुहरं । ततो
भद्रे अगृहीतमङ्गेते तथा वैश्वानरवटकप्रभावाभिभृतात्मना मया
पापकर्मणानाकलय्य तस्य वत्सलतामनाप्तोऽस्य हितभाषितमवि-
गणय्य चिरपरिचयं परित्यज्य श्लेषभावमुररीकृत्य दुर्जनतां सर्वथा

निष्ठुरवचनैस्त्रिरस्त्रुतोऽसौ विदुरः । यदुतारे दुरात्मन् निर्लज्जत्वं
मां बालकल्पं कल्पयसि तथाचिन्त्यप्रभावोपेतं परमोपकारकमन्त-
रङ्गभूतं मे वैश्वानरं तथाविधदुष्टसर्गनोपमं मन्यसे । अददानस्य च
प्रत्युत्तरं विदुरस्य मया दत्ता कपोलदारणी चपेटौ । गृहीत्वा
महत्फलकं प्रहर्तुमारब्धोऽहं । ततो भयातिरेकप्रकम्पमानगात्रयष्टि-
नष्टो विदुरः । गतस्तातसमीपं । कथितः समस्तोऽपि वृत्तान्तः ।
ततो निश्चितं स्वमनसि तातेन । यथा न शक्यत एव कथंचिदपि
कुमारो वियोजयितुमेतस्माद्वैश्वानरपापमित्रादिति । तदेवं स्थिते
यद्भविष्यत्तामेवास्माभिमौनैर्नैव स्यातुं युक्तमिति स्थापितस्तातेन
सिद्धान्तः ॥

इतश्च निःशेषितं मया कलाग्रहणं । ततो गणितं प्रशस्तदिनं ।
आनीतोऽहं कलाशालायास्तातेनात्मसमीपं । पूजितः कलाचार्यो
दत्तानि महादानानि कारितो महोत्सवः । अभिनन्दितोऽहं
तातेनाम्बाभिः श्रेयलोकैश्च । वितीर्णो मे पृथगावाप्तकः । यथा-
सुखमास्तामेष इति कृत्वा तातेन नियुक्तः परिजनः । समुप-
दत्तानि मे भोगोपभोगोपकरणानि । स्थितोऽहं सुरकुमारवल्ल-
मानः । ततस्त्रिभुवनविशोभनीयोऽमृतस्य इव सागरस्य मकल-
लोकमयनानन्दजननस्यन्द्रोदय इव प्रदोषस्य बह्वरागविकारभङ्गुरः
सुरचापकलाप इव जलधरममयस्य मकरध्वजायुधभृतः कुसुम-
प्रसव इव कल्पपादस्य अभिव्यज्यमानरागरमणीयः सूर्यादय इव
कमलवनस्य विविधलास्यविलासयोग्यः कलाप इव शिखण्डिनः
प्रादुर्भूतो मे धौवनारम्भः । संपन्नमतिरमणीयं शरीरं । विस्तीर्ण-

मिदं वर्तते धृष्टः खल्वेष विदुरो ज्ञापयिष्यत्यस्य मदीयस्वरूप-
मिति । साग्रङ्गः संपन्नो वैश्वानरः ॥ विदुरेणाभिहितं । कुमार
सत्यमिदं सम्यगवधारितं कुमारेण । अन्यच्च । प्रकृतिरेषा प्रायः
प्राणिनां यथा यत्र कुत्रचित्किंचन दृष्टं श्रुतं वा सर्वमात्मविषये
योजयन्ति । ततो मयापीदं कथानकमनुश्रुत्य स्वहृदये चिन्तितं ।
यदुत यदि कुमारस्य कदाचिदपि पापमित्रसम्बन्धो न भवति
ततः सुन्दरं संपद्यते । मयाभिहितं । भद्र किमत्र चिन्तनीयं ।
नास्त्येव मे नापि भविष्यति पापमित्रसम्बन्धगन्धोऽपीति । विदुरः
प्राह । वयमप्येतावदेवार्थयामहे । ततः स्थितो मदीयकर्णभरणे
विदुरः । शनैः शनैरभिहितं चानेन । यदुत केवलमेषोऽपि
वैश्वानरो लोकवार्त्तया दुष्टप्रकृतिः श्रूयते । तदयं सम्यक्परी-
चणीयः कुमारेण । मा भूदेष्टे स्पर्शनवद्दालस्य पापमित्रतया
भवतोऽनर्थपरंपराकारणमिति ।

निरौचते च तस्मिन्नवसरे वैश्वानरः साकूतः सन्नभिमुखो
मदीयवदनं । ललितोऽहमनेन मुखविकारतस्तैर्विदुरवचनैर्दूयमानः ।
ततः हता वैश्वानरेण मां प्रति सा पूर्वसाङ्केतिका संज्ञा । भक्षितं
मया क्रूरचित्ताभिधानं तद्वटकं । ततस्तत्प्रभावान्ने क्षणेन दृढो-
ऽन्तस्तापः । ममुल्लसिताः स्वेदविन्दवो जातं गुञ्जार्धसन्निभं शरीरं
संपन्नं विषमदण्डं भग्नोद्यमकुटितरङ्गमतिकरालं वक्रकुहरं । ततो
भद्रे अगृहीतमद्वेते तथा वैश्वानरवटकप्रभावाभिभृतात्मना मया
पापकर्मणानाकलय्य तस्य वत्सलतामनाक्षोष्य हितभाषितमवि-
गण्य चिरपरिचयं परित्यज्य स्नेहभावमुररीकृत्य दुर्जनतां सर्वथा

निधुरवचनैस्तिरस्कृतोऽसौ विदुरः । यदुतारे दुरात्मन् निर्लज्जत्वं
मां बालकत्वं कल्पयमि तथाचिन्त्यप्रभावोपेतं परमोपकारकमन्त-
रङ्गभूतं मे वैश्वानरं तथाविधदुष्टस्पर्शनोपमं मन्यसे । अददानस्य च
प्रत्युत्तरं विदुरस्य मया दत्ता कपोलदारणी चपेटौ । गृहीत्वा
महत्फलकं प्रहर्तुमारब्धोऽहं । ततो भयातिरेकप्रकम्पमानगात्रयष्टि-
र्नष्टो विदुरः । गतस्तातसमीपं । कथितः समस्तोऽपि वृत्तान्तः ।
ततो निश्चितं स्वमनसि तातेन । यथा न शक्यत एव कथंचिदपि
कुमारो वियोजयितुमेतस्माद्वैश्वानरपापमित्रादिति । तदेवं स्थिते
यद्भविष्यत्तामेवास्माभिर्मौनेनैव स्थातुं युक्तमिति स्थापितस्तातेन
सिद्धान्तः ॥

इतश्च निःशेषितं मया कलाग्रहणं । ततो गणितं प्रशस्तदिनं ।
अनीतोऽहं कलाशालायास्तातेनात्मसमीपं । पूजितः कलाचार्यो
दत्तानि महादानानि कारितो महोत्सवः । अभिनन्दितोऽहं
तातेनाम्बाभिः शेषलोकैश्च । वितीर्णो मे पृथगावासकः । यथा-
सुखमास्तामेष इति कृत्वा तातेन नियुक्तः परिजनः । समुप-
हतानि मे भोगोपभोगोपकरणानि । स्थितोऽहं सुरकुमारवल्ल-
मानः । ततस्त्रिभुवनविलोभनीयोऽमृतसर इव सागरस्य सकल-
लोकनयनानन्दजननश्चन्द्रोदय इव प्रदोषस्य वज्ररागविकारभङ्गुरः
सुरचापकलाप इव जलधरसमयस्य मकरध्वजायुधभूतः कुसुम-
प्रसव इव कल्पपादस्य अभिव्यज्यमानरागरमणीयः सूर्योदय इव
कमलवनस्य विविधलास्यविलासयोग्यः कलाप इव शिखण्डिनः
प्रादुर्भूतो मे यौवनारम्भः । संपन्नमतिरमणीयं शरीरं । विसौख्यं-

भूतं वचःस्थलं । परिपूरितमूरुदण्डद्वयं अगमत्तत्तुतां मध्यदेशः ।
 प्राप्तः प्रथिमानं नितम्बभागः । प्रतापवदारूढा रोमराजिः । वैशद्य-
 मवाप्ते लोचने । प्रलम्बतामुपागतं भुजयुगलं । यौवनसहायेनैवाधि-
 ष्ठितोऽहं मकरध्वजेन ॥ इतश्च स्वभवनात्त्रिमन्थं व्रजामि स्नाहं
 राजकुले गुरुणां पादवन्दकः । ततोऽन्यदागतः प्रभाते । कृतं
 तातस्याम्बादौनां च पादपतनं । अभिनन्दितस्तैराशीर्वादेन । स्थित-
 स्तत्समीपे कियन्तमपि क्षणं । समागतः स्वभवने निविष्टो विष्टरे
 यावदकाण्ड एवोत्ससितो राजकुले बहलः कलकलः । ततः
 किमेतदित्यलक्षिततन्निमित्ततया जातो मे संभ्रमः । प्रस्थितस्तद-
 भिमुखं यावत्तूर्णमागच्छन्नालोकितो मया धवलाभिधानः सबलो
 बलाधिकृतः । प्राप्तो मदन्तिकं । प्रणतोऽहमनेन । आह च ।
 कुमार देवः समादिशति । यदुत्तेतो निर्गतमात्रस्य ते प्रविष्टो
 मत्समीपे दूतो । निवेदितं च तेन । यथा कुशावर्त्तपुरात् कनक-
 चूडराजसूनुः कनकशेखरो नाम राजकुमारो जनकापमाना-
 भिमानाङ्गवत्समीपमागतो गव्यूतमात्रवर्तिनि मलयनन्दने कानने
 तिष्ठत्येतदाकर्ण्य देवः प्रमाणमिति । ततोऽहं स्वगृहागततया
 प्रत्यामन्त्रवन्धुतया महापुरुषतया च प्रत्युद्गमनमर्हति कनक
 शेखरः कुमार इति आस्थानस्यायिभ्यो राजवृन्देभ्यः प्रत्याप्य
 एष ममुचलितः स्वयं तदभिमुखं । कुमारेणापि शीघ्रमागन्तव्य-
 मित्यहं प्रक्षितो युष्मदाज्ञानाय । तत्तूर्णे प्रस्थातुमर्हति कुमारस्ततो
 यदाज्ञापयति तात इति पुषाण्यलितोऽहं मपरिकरो । मौक्षित-
 स्नातपत्ने शृष्टो मया धवलः । कथमेव कनकशेखरोऽस्माकं

बन्धुरिति । धवलेनाभिहितं । यतो नन्दायाः कनकचूडः सद्योदरो
भवति तेन ते मातुलसूनुरेष भ्रातेति । प्राप्तास्तत्समीपं । कृतं
कनकशेखरेण तातस्य पादपतनं । समालिङ्गितस्तातेन मया च ।
कृतोचिता प्रतिपत्तिः । प्रवेष्टितो नगरे महानन्दविमर्दनं ।
अभिहितश्च तातेनाश्रमया च कनकशेखरो । यथा कुमार
सुन्दरमनुष्ठितं यदात्मीयवदनकमलदर्शनेन जनितोऽस्माकं मनो-
रथानामप्यगम्यो महंश्चित्तानन्दः । तदेतदपि कुमारस्य पैदकमेव
राज्यं । तस्मान्नात्र कुमारेण तिष्ठता विकल्पो विधेय इति ।
अभिनन्दितं ताताम्बावचनं कनकशेखरेण । समर्पितस्तातेन मदीय-
भवनाभ्यर्णवर्ती कनकशेखरस्य महाप्रासादः । स्थितस्तन्नामौ ।
जातोऽस्य मया सह स्नेहभावः । समुत्पन्नो विश्रम्भः । अन्यदा
रहसि पृष्टोऽसौ मया । यदुत मयाकर्णितं । किल जनकाप-
मानाभिमानाद्भवतामिहागमनमभूत्तत्कीदृशो जनकेन भवतो-
ऽपमानो विहित इति श्रोतुमिच्छामि । कनकशेखरेणाभिहितम् ।
आकर्णय ।

तातेन चूतमञ्जर्या जनन्यात्यन्तलालितः ।
कुशावर्त्तपुरे तावदहमामं कुमारकः ॥
अन्यदा मिचष्टन्देन युक्तः केलिपरायणः ।
गतः शमावहं नाम काननं नन्दमोपमम् ॥
तत्र साधूचिते देगे रक्ताशोकतल्लस्थितः ।
दृष्टो मया महाभागः प्रशान्तो मुनिमत्तमः ॥
क्षीरमागरगभीरस्तापनीयगिरिस्थिरः ।

दिवाकरमहातेजाः शुद्धस्फटिकनिर्मलः ॥
 ततः प्रादुर्भवद्भक्तिरहं गत्वा तदन्तिकम् ।
 प्रणम्य चरणौ तस्य निषण्णः शुद्धभूतले ॥
 वयस्या अपि मे सर्वे प्रणिपत्य मुनीश्वरम् ।
 उपविष्टा मदभ्यर्णे विनयानघमस्तकाः ॥
 उपसंक्षतसद्धानः स साधुर्दत्तनामकः ।
 दत्ताग्नीर्मधुरैवाङ्कैः समस्तान् समभाषत ॥
 तदीयवाक्यप्रतीतेन मयोक्तं प्रह्वचेतसा ।
 भदन्त कीदृशः प्रोक्तो धर्मस्तावकदर्शने ॥
 अथ प्रह्लादयन्नुच्चैर्मनो मे कलया गिरा ।
 धर्ममाख्यत्प्रपञ्चेन जैनचन्द्रं स मे मुनिः ॥
 तच्चापि प्रथमं तेन साधुधर्मा निवेदितः ।
 ततस्तदनु विस्तार्य गृहिधर्मः प्रकाशितः ॥

ततश्च ।

सम्यग्दर्शनसम्भूलो व्रतस्कन्धो महाफलः ।
 शमादिशाखो गृहिणां धर्मः कल्पद्रुमोपमः ॥
 गृहीतः सवयस्येन गतोऽन्यत्र महामुनिः ।
 धर्मं पालयतो मेऽसावन्यदा पुनरागतः ॥

इतश्च ।

व्युत्पन्नबुद्धिः संजातस्तदाहमपरापरैः ।
 आवकैः सह संसर्गं कुर्वाणो धर्मकाम्यया ॥
 अथासौ वन्दितो भक्त्या गत्वोद्यानं महामुनिः ।

पृष्ट्वेदं भदन्तेह किं सारं जिनशामने ॥

मुनिरुवाच ।

अहिंसा ध्यानयोगश्च रागादीनां विनिग्रहः ।

साधर्मिकातुरागश्च सारमेतज्जिनागमे ॥

मया चिन्तितम् ।

सर्वारम्भप्रवृत्तानां मादृशां सुपरिष्कृतम् ।

अहिंसा प्राणिनां तावद्विधातुमतिदुःशका ॥

निष्प्रकम्पमनःसाध्यो ध्यानयोगोऽपि मादृशाम् ।

विषयामिषमूढानां दूराद्दूरतरं गतः ॥

रागादिनिग्रहोऽप्यत्र तत्त्वाभ्यासपरायणैः ।

अप्रमादपरैः शक्यः कर्तुं पुंभिर्न मादृशैः ॥

नार्तिर्निकातुरागस्तु यो भदन्तेन साधितः ।

ते मुक्ता भुक्तिलेष्विषाः कर्मैर्न कुर्वत ॥

राजदण्डभयादेव देव लोको निरङ्कुशः ।

उन्मार्गप्रस्थितस्वर्णं करीव विनिवर्तते ॥

उद्वण्डोऽनार्यकार्येषु वर्तमानः स केवलम् ।

प्रतापहाने राज्ञोऽपि लाघवं जनयत्यलम् ॥

अन्यथाचाधुना भूरिलोको जैनेमते स्थितः ।

कः कुमारप्रसादार्थी नाश्रयेत्तंसकर्णकः ॥

एवं च ।

करहौने जने जाते यथेष्टप्रविचारिणि ।

कस्याच यूयं राजानः किं वा राज्यं विनाजया ॥

तदिदं यत् कुमारेण देव प्रारम्भलौकिकम् ।
 राजनीतेः समुत्तीर्णं बुध्यते तन्न सुन्दरम् ॥
 तातः प्राहार्य यद्येवं स्वयमेवोच्यतां त्वया ।
 कुमारो न वयं तस्य समुखं भाषितुं क्षमाः ॥

ततश्च ।

तातानुज्ञामवाप्यैवं दुर्मुखो मामभाषत ।
 कुमार नेदृशी नीतिर्नृपतेर्लोकपालने ॥

यतः ।

करापौतजगत्सारो महसा ध्याप्तभूतलः ।
 राजा दिनकराकारो लोकस्थोपरि तिष्ठति ॥
 यस्तु प्राकृतलोकस्य वशगः स्थान्महीपतिः ।
 तस्य स्यात्कीदृशं राज्यं को वा न्यायस्तदाज्ञया ॥
 राजदण्डभयाभावात्ततो लोका निरङ्कुशाः ।
 दुष्टचेष्टितमार्गेषु प्रवर्तन्ते यथेच्छया ॥

तदेवं स्थिते ।

आदितः करदण्डाभ्यां यस्तासो शास्ति भूपतिः ।
 तेनैव परमार्थेन स कृतो धर्मसम्भवः ॥
 कुमार तदिदं ज्ञात्वा राजधर्मव्यतिक्रमात् ।
 नालौकधर्मवात्सल्यं युक्तं कर्तुं भवादृशाम् ॥
 ततः प्रादुर्भवत्कोपविक्रलौभूतचेतसा ।
 आकारसंवरं कृत्वा मया तं प्रति भाषितम् ॥
 आर्य युक्तमिदं वक्तुमेव मां प्रति यद्यहम् ।

दुष्टवष्टादिलोकस्य कुर्यां सन्मानपूजनम् ॥
 ये तु स्वगुणमाहात्म्याद्देवानामपि पूजिताः ।
 तेषां यथेच्छादानेऽपि नैतत्संवध्यते वचः ॥

तथा हि ।

ये चौर्यपारदर्यादिः सर्वस्माद्दुष्टचेष्टितात् ।
 स्वत एव महात्मानो निवृत्ताः सर्वभावतः ॥
 तेषां जैनेन्द्रलोकानां दण्डः स्यात् कुत्र कारणे ।
 दण्डबुद्धिर्भवेत्तेषु यस्यासौ दण्डमर्हति ॥
 करोऽपि रक्षणीयेषु लोकेषु ननु बुध्यते ।
 तस्यापि नोचिता जैनां ये गुणैरेव रचिताः ॥
 अतः किङ्करतां मुक्ता नान्यत्किञ्चन भूभुजाम् ।
 विधातुं युक्तमेतेषां सैवास्माभिर्विधीयते ॥
 येषां नाथो जगन्नाथो भगवांस्तेषु किङ्करः ।
 यः स्याद्राजा स एवात्र राजा श्रेयास्तु किङ्कराः ॥
 एवं चाचरता ब्रूहि राजनीतेर्विलह्ननम् ।
 किं मया विहितं येन भवानेवं प्रजल्पति ॥

किं च ।

अलीकधर्मवात्सल्यं मदीयं वदता त्वया ।

परिस्फुटीकृतं नूनं दुर्मुखत्वमिहात्मनः ॥

एवं च वदति मयि कश्चितो दुर्मुखेण मदीयोऽभिप्रायः ।
 चिन्तितमनेन । अये अर्हद्दर्शने निर्भरोऽस्यानुरागः । अनिवर्त-
 कश्चित्तप्रसरः । कुपितश्चायं मदीयवचसा । तदस्मनेनाधुना गाढ-

तरमुद्देजितेन । प्रगुणीकृत एवाचार्यं मया राजा । ततः स्वयमेव
 स्वाभिमतमनुष्ठास्यामि । साम्प्रतं पुनरेनमतुलोमयामौति संचिन्त्या-
 भिहितमनेन । साधु कुमार साधु । सुन्दरस्ते सद्गुणैर्यातिरेकः ।
 मया हि भवतश्चित्तपरौर्ध्वार्थं सर्वमिदमुपक्रान्तं । ततश्च सुनि-
 श्चितमधुना । यदुत तावकीनं मन । स्थिरतया मेरुशिखरमण्यधर-
 यति । तच्चेदं मदीयवचनं कुमारेणान्यथा सम्भावनीयं । मयाभि-
 हितम् । आर्य किमत्र वक्तव्यं । अविषयो भवादृशा अन्यथासम्भाव-
 नायाः । ततो निर्गतो मत्समीपादुर्मुखः । मया चिन्तितं । शठ-
 प्रकृतिरेष दुर्मुखः पापात्मा च । तन्न विज्ञायते किमयमाचरिष्यति ।
 यतो महताकूतेन प्रथममनेन मन्त्रितं पश्चादतिस्वरया कृतमाकार-
 संवरणम् । अतो निरूपयामस्तावत् । ततः प्रयुक्तो मया प्रणिधि-
 श्वतुरो नामाप्तदारकः ॥ गतेषु कतिचिद्दिनेषु समागतोऽसौ
 मत्समीपं । निवेदितमनेन । यथा स्वामिन् तावदितो निर्गतोऽहं
 विनयेनाराध्य दुर्मुखं संपन्नस्तस्याङ्गरक्षकः । ततो दुर्मुखेण रहसि
 समाह्वय समस्तस्थानेभ्यः प्रधानश्रावकानिदमभिहितं । यदुत अरे
 एष कनकशेखरकुमारोऽलीकधर्मग्रहणहीतो राज्यं विनाशयति
 लज्जः । ततो युष्मभ्यमितः प्रभृति यदेष किञ्चित् प्रयच्छति यश्च
 राजभागसद्भूतो भवतां करस्तद्वयमपि प्रच्छन्नमेव मम समर्पणीयं
 न च कुमाराय निवेदनीयमितरथा नास्ति भवतां जीवितमिति ।
 श्रावकैरुक्तं । यदाज्ञापयति महामात्यः । ततो निर्गतास्ते । मया-
 भिहितं तास्ते । भद्र अपि ज्ञातमेतत्तातेन । चतुरः प्राह । ज्ञातं ।
 मयोक्तं । कुतः सकाशात् । चतुरेणोक्तं । तत एव दुर्मुखात् । मया-

भिहितं । ततः किमाचरितं तातेन । चतुरः प्राह । न किञ्चित्
केवलं कृता गजनिमीलिका । ततो मया चिन्तितं । यद्येष दुर्मुखः
केवल एव तातस्थानभिप्रेतमिदमकरिष्यत्ततोऽहमदर्शयिष्यमस्य
यदीदृशस्याविनयस्य फलं । यदा तु परकृतमनुमतमप्रतिषिद्धमिति
न्यायात् तातेनापीदं गजनिमीलिकां कुर्वताभिमतमेव तदां
किमत्र कुर्मः । यतो दुष्प्रतिकारौ मातापितरावित्याख्यातं
भगवता । ततो न युक्तं तावत्तातेन सह विग्रहकरणं नापीदमी-
दृशमिदानीं द्रष्टुं शक्यं । तस्मादितोऽपक्रमणमेव श्रेयः । इत्यालोच्य
कस्यचिदप्यकथयित्वा आप्तमिचवृन्देन सहापक्रान्तोऽहं समागतो-
ऽवेति । तदेष मे जनकेनापमानो विहित इति ॥

मयाभिहितं । कुमारसुन्दरमनुष्ठितं भवता । न युक्त एवाभि-
मानशालिनां पुरुषाणां मानञ्चानिकारिभिः सहैकत्र निवासः ।
तथाहि ।

भास्करस्तावदेवास्ते गगने तेजसां निधिः ।

निर्धूय तिमिरं यावत् कुरुते स जनोत्सवम् ॥

यदा तु लक्ष्यत्येष तमसोऽपि महोदयम् ।

तदापरममुद्रादौ गत्वा कालं प्रतीक्षते ॥

ततस्तुष्टो मद्भचनेन कनकशेखरः । तदेवं परस्परप्रीत्या गतं
दशराचं । अचान्तरे मद्भवने तिष्ठतोरावधोः समागतो वेदकः ।
प्रणतिपूर्वकमभिहितमनेन । यदुत कुमारौ देवः समाज्ञापयति ।
ग्रीष्ममागन्तव्यं कुमाराभ्यामिति । ततो यदाज्ञापयति तात ।
इत्यभिधायावां गतौ तातसमीपे यावदतिरभसवगेन तातास्थाना-

दुत्याय गलदानन्दोदकप्रवाहक्यावितनयनयुगलास्त्रयः प्रधानपुरुषाः
समागत्य सपरिकराः पतिताः कनकशेखरचरणयोः । ततः साकूतमये
कैते सुमतिवराङ्गकेशरिण इति वदता सस्नेहमूर्ध्वीकृत्य समा-
लिङ्गिताः कनकशेखरेण । मयोक्तं । कुमार क एते । कनकशेखरः
प्राह । मदीयजनकमहत्तमा इति । ततः कृतप्रतिपत्तयः समुपविष्टाः
सर्वेऽपि ताताभ्यर्णे । तातः कनकशेखरं प्रत्याह । कुमार एतैस्त्वदीय-
जनकमहत्तमैराख्यातं । यथा यतः प्रभृति कुमारोऽनाख्याय निर्गतो
गेहात् तत आरभ्य राजा कनकचूडः परिजनसकाशान्न दृश्यते
कापि कुमार इत्याकर्ण्य सहसा वज्राहत इव पिष्ट इव परायत्त
इव मत्त इव मूर्छित इव न किञ्चित्तेतयते स्म । देवी च चूतमञ्जरी
प्रविष्टा महामोहं मृतेव स्थिता मुहूर्तं । कृतं परिजनेन द्वयोरपि
व्यञ्जनचन्दनादिभिराश्वासनं । ततो हा पुत्रक क गतोऽसीति प्रलपितुं
प्रवृत्तौ तौ देवीनृपौ । ततः परिजनस्थापि समुल्लसितो महानाक-
न्दरवः मिलितं मन्त्रिमण्डलं । अभिहितमनेन । देव नायमचो-
पायः । ततो मुञ्च विषादं अवलम्बस्व धैर्यं क्रियतां यत्नः कुमा-
रान्वेषणे । राजा न तद्वचनं वेदयते स्म । ततश्चतुरेण चिन्तितं ।
श्लोकातिरेकेण त्यज्यति देवः प्राणान् । ततो नाधुना समोपेक्षा
कर्तुं युक्ता । ततः पादयोर्निपत्य तेन राज्ञे निवेदितं मकारणं
तदीयमपक्रमणं । ततो जीवति कुमार इति कृत्वा प्रत्यागता
राजश्चेतना । षष्ट्यत्तरः क पुनर्गतः कुमार इति । चतुरेणा-
भिहितं । न मे किञ्चिदाख्यातं कुमारेषापक्रमणकारणमिति ।
चतुरतया मया कथितं केवलमेतावद्वितर्कयामि । यदुत जयस्यले

पितृष्वसुः समीपे गतो भविष्यति । वल्लभा हि नन्दा कुमारस्य
वत्सलः पद्मराजः । कुमारपरिचयादेवावगतमिदं मया । इतो
निर्गतस्य तत्रैव चित्तनिर्वाणं नान्यत्रेति ॥ ततः साधु चतुर विज्ञातं
माध्विति वदता दापितं चतुराय पारितोषिकं महादानं राज्ञा ।
अयमस्थानर्थव्यतिकरस्य हेतुरिति हत्वा निर्वासितः स्वविषयात्स-
गोचो दुर्मुखः । प्रतिज्ञातं च देवीनृपाभ्यां । यथा यावत्
कुमारवदनं साक्षान्नावलोकितं तावन्नैवावाभ्यामाहारशरीरसंस्कारा-
दिकं करणौघमिति ।

इतश्च तत्रैव दिने प्रविष्टो दूतः । तेन च विहितोचितप्रति-
पत्तिना निवेदितं कनकचूडाय । यथा देव अस्ति विशाला
नाम नगरौ । तस्यां नन्दनो नाम राजा । तस्य च द्वे भार्ये
प्रभावती पद्मावती च । तयोश्च यथाक्रमं द्वे दुहितरौ विमलानना
रत्नावती च । इतश्च कनकपुरे प्रभावत्याः सहोदरोऽस्ति प्रभाकरो
नाम राजा । तस्य बन्धुसुन्दरी नाम भार्या । तस्याश्च विभाकरा-
भिधानस्तनयः । तयोश्च प्रभाकरपद्मावत्योः पूर्वमजातयोरेव विभा-
करविमलाननयोः परस्परमभूज्ज्यल्पः । यदुतावयोर्यस्य कस्यचिद्दु-
हिता जायेत तेनेतरसम्बन्धिने सुताय सा देयेति । अतः पूर्व-
प्रतिपन्ना सा विमलानना विभाकरस्य । अन्यदा गुणमभारगर्भ-
निर्भरं वन्दिभिरुद्गुथमाणं श्रुतं तथा कनकगेश्वरकुमारनामकं ।
ततस्तदाकर्ण्य सा विमलानना कुमारे विजृम्भितरागातिरेका निज-
यूथपरिभ्रष्टेव हरिणिका संहचरवियुक्तेव चक्रवाकिका नाकनिर्वा-
मितेव देवाङ्गनिका मानभमरः समुत्कण्ठितेव कलहंसिका ग्लहवि-

रहितेव द्यूतकरी शून्यहृदयतया न वादयति वीणां न विलसति
 कन्दुकलीलया न विधत्ते पत्रच्छेदादिकं नाभ्यस्यति चित्रादिकलाः
 न कुरुते शरीरस्थितिं न ददाति कस्यचिदुल्लापं न लक्षयति
 रात्रिन्दिनं केवलं निष्पन्दमन्दनिश्चललोचना परमयोगिनीव
 निरालम्बनं किमपि ध्यायन्ती तिष्ठति । ततः पर्याकुलीभूतः
 परिकरो न जानीते तादृशविकारस्य कारणं । ततोऽतिवक्त्रभवेन
 सदा सन्निहितया ललितोऽसौ रत्नवत्या, विकारहेतुः । यत-
 श्चिन्तितं तथा । श्रये कनकशेखरकुमारनामगहणादमन्तरमिदमव-
 स्थान्तरमस्याः संपन्नमतो निश्चितमेतत्तेनैव प्रियभगिन्या मनश्चो-
 रितं । तदिदमत्र प्राप्तकालं । निवेदयाम्येवंस्थितमेव ताताय ।
 येन तात एव तस्य प्रियभगिनीचित्तचौरस्य नियहं करोतीति
 विचिन्त्य निवेदितं तथा सर्वं नन्दननरपतये । चिन्तितमनेन ।
 दत्तैवेयं जनन्या विभाकराय तथापि नान्यथाधुनास्या जीवितमिति
 कृत्वा प्रेषयामि तस्यैव कनकशेखरस्य स्वयंवराग्नेनां । यतो नेदृशा-
 वस्थायामस्यां युक्तः कालविलम्बः । पश्चादेव विभाकरं संभालयि-
 य्यामः । ततो वत्से धीरा भव मुञ्च विषादं गच्छ कुशावर्त्ते कनक-
 शेखरायेति मधुरवचनैरालप्य देवेन सह परिजनेन प्रस्थापिता
 तव विमलानना । रत्नवत्यापि विज्ञापितो दैवः । यथा तात
 नाहमनया रहिता क्षणमपि जीवितुमुत्सहे । ततो मयापि यात-
 यमित्यनुजानीत यूयं । केवलं न मम कनकशेखरो भर्ता । यतः
 मापव्यं नारीणां महदेव स्नेहचोटकारणं । ततो मया तदिष्टस्य
 वयस्यस्य कस्यचिद्भार्यया भाव्यमिति । देवेनाभिहितं । वत्से यत्ते

रोचते तदेव समाचर । न खलु वत्सा स्वयमेवानुचितमाचरिष्यति ।
ततो महाप्रमाद इति वदन्ती प्रवृत्ता रत्नवती । ततोऽनवरत-
प्रयाणकैः प्राप्ते ते विमलाननारत्नवत्यौ अद्यास्मिन्नगरे स्थिते
बहिरुद्याने । प्रक्षितोऽहममुमर्थं विज्ञापयितुं देवपादमूलमेतदाकर्ण्य
देवः प्रमाणमिति ।

ततस्तद्भूतवचनमाकर्ण्य कनकचूडराजा हर्षविषादपूरितहृदयः
कन्यावासकदानार्थं व्यापार्थं शूरसेनं बलाधिकृतमस्मान् सुमन्ति-
वराङ्गकेसरिणः प्रधानमहत्तमान् प्रत्याह । पश्यताहो परमानन्द-
कारणमपीदमस्माकं नन्दनराजदुश्चोरागमनं कुमारविरहानल
मर्षिप्रक्षेपकल्पतया च ते चारनिधेकतुल्यं प्रतिभासते । तद्गच्छत
श्रीं यूयं जयस्यते । निश्चितमेतन्तत्रैवास्ते कुमारः । निवेदयत
पद्मनृपतये भदीयावस्थां कन्यागमनं च । कारणद्वयमवगम्य प्रहे-
यत्येव कुमारं पद्मराजः । अन्यच्च नन्दिवर्धनकुमारोऽपि पद्मरा-
जमनुज्ञाय युष्माभिरानेयो यतः स एवोचितो वरो रत्नवत्याः ।
ततोऽस्माभिरभिहितं । यदाज्ञापयति देवः । ततश्चेहामुना प्रथो-
जनेन समागता वयमिति ॥ तदिदं सर्वमस्माभ्यमेतेराख्यातं ।
तदेवं स्थिते यद्यपि युष्मद्विरहकातरहृदयतया नैदमस्माभिरभि-
धातुं शक्यं तथापि महाप्रयोजनमित्याकलव्याभिधीयते । यदुत
मा कुरुताधुना कालविलम्बं गच्छतातिवरया कुशावर्त्ते जनयतं
द्वावपि युवां कनकचूडराजचित्तानन्दमिति । ततः शोभनमाज्ञा-
पितं तातेन भविष्यत्येव कनकशेखरेण सह ममावियोग इति
चिन्तयता मया कनकशेखरेण चाभिहितं । यदाज्ञापयति

सर्वाः सन्नौतयस्तावत्प्रवर्तन्ते जगत्त्रये ।

दुष्टाभिसन्धिर्नो यावत्तामां विघटको भवेत् ॥

प्रादुर्भावे पुनस्तस्य क धर्मः क च नीतयः ।

तेनासौ नीतिमार्गस्य धोरैर्गीतो विलोपकः ॥

तस्य च दुष्टाभिसन्धिनरेन्द्रस्यानभिज्ञा परवेदनानां कुशला
पापमार्गे वत्सला चरटवृन्दस्यानुरक्तचित्ता निजे भर्तरि पूतनाकारा
निष्करुणता नाम महादेवी । तथा हि ।

दुष्टाभिसन्धिना तेन नानाकारैः कदर्थनैः ।

चिरं कदर्थितं दीनं लोकमालोक्य सस्मिता ॥

सा निष्करुणता देवी दुःखं गाढतरं ततः ।

जनयेत्तस्य नो वेत्ति तेन सा परवेदनाम् ॥

नेचोत्पाटशिरश्छेदनासिकाकर्णकर्तनम् ।

उत्कर्तनं त्वचोऽङ्गस्य खदिरस्येव कुट्टनम् ॥

ये चान्ये जन्तुपीडायाः प्रकारास्तेषु कौशलात् ।

सा निष्करुणता देवी पापमार्गे विचक्षणा ॥

ये ये भुवनसन्तापकारिणो दुष्टवृष्टकाः ।

रौद्रचित्तपुरे लोकाः मन्ति द्रोहादयः खलाः ॥

ते तेऽतिवक्त्रभास्तस्यास्ते ते सर्वस्वनायकाः ।

अतश्चरटवृन्दस्य देवी सात्यन्तवक्त्रभा ॥

दुष्टाभिसन्धिराजेन्द्रं तं भर्तारं दिवानिगम् ।

मन्यते परमात्मानं सा शुश्रूषापरायणा ॥

न मुञ्चति च तद्देहं मवाहयति तद्वल्गुम् ।

अनुरक्ता निजे पत्यौ सा देवी तेन वर्ण्यते ॥

तस्याश्च निष्कृणताया महादेव्या अभिवृद्धिहेतुस्तस्य रौद्र-
चित्तपुरस्य वल्लभा तन्निवासिजनानां विनीता जननीजनकयो-
रतिभीषणा स्वरूपेण माद्यात्कालकूटसम्पुटघटितेव हिंसा नाम
दुहिता । तथा हि ।

यतः प्रभृति सा जाता कन्यका राजमन्दिरे ।

तत आरभ्य तत्सर्वं पुरं समभिवर्धते ॥

राजा पुष्टतरीभूतो देवीं स्खलत्तमागता ।

अतोऽभिवृद्धिहेतुः सा पत्तनस्य सुकन्यका ॥

ईर्ष्याप्रद्वेषमात्सर्यचण्डलाप्रशमादयः ।

प्रधाना ये जनास्तत्र पुरे विख्यातकीर्तयः ॥

तेषामानन्दजननी सा हिंसा प्रविलोकिता ।

स्थिता परापरोत्सङ्गे संचरन्ती करात्करे ॥

चुम्ब्यमाना जनेनोच्चैर्बभ्रुमौति निजेच्छया ।

सा तन्निवासिलोकस्य तेनोक्तात्यन्तवल्लभा ॥

दुष्टाभिसन्धिनृपतेर्वचनं नातिवर्तते ।

सा निष्कृणतादेव्या वचनेन प्रवर्तते ॥

शुश्रूषातत्परा निजं तयोर्हिंसा सुपुत्रिका ।

जननीजनकयोद्भेन सः विनीतेति गीयते ॥

भीषणा सा स्वरूपेण यद्याभिहितमञ्जसा ।

तदिदानीं मया सम्यक्कथ्यमानं विबोधत ॥

अपि सा नाममात्रेण त्रामकम्पविधायिका ।

सर्वाः सन्नैतयस्तावत्प्रवर्तन्ते जगत्त्रये ।

दुष्टाभिसन्धिनें यावत्तामां विघटको भवेत् ॥

प्रादुर्भावे पुनस्तस्य क्व धर्मः क्व च नीतयः ।

तेनासौ नीतिमार्गस्य धोरैर्गीतो विलोपकः ॥

तस्य च दुष्टाभिसन्धिनरेन्द्रस्यानभिज्ञा परवेदनानां कुशला
पापमार्गे वत्सला चरटवृन्दस्यानुरक्तचित्ता निजे भर्तरि पूतनाकारा
निष्कृण्णता नाम महादेवी । तथा हि ।

दुष्टाभिसन्धिना तेन नानाकारैः कदर्थनैः ।

चिरं कदर्थितं दीनं लोकमालोक्य सस्मिता ॥

सा निष्कृण्णता देवी दुःखं गाढतरं ततः ।

जनयेत्तस्य नो ह्रेस्त्रि घाराः सन्तापकारिणः ॥

ते लोकास्तत्र वास्तव्या रौद्रचित्तपुरे सदा ।

तस्मात्तद्दुष्टलोकानां निवासस्थानमुच्यते ॥

कलहः प्रीतिविच्छेदस्तथा वैरपरम्परा ।

पितृमातृसुतादीनां मारणे निरपेक्षता ॥

ये चान्येऽनर्थवेतास्ता लोके सम्भावनातिगाः ।

ते रौद्रचित्ते सर्वेऽपि संपद्यन्ते न संग्रयः ॥

उत्पत्तिभूमिस्तत्तेषां पत्तनं तेन गीयते ।

यथा च नरकद्वारं तथेदानीं निगद्यते ॥

ये सत्त्वा नरकं यान्ति स्वपापभरपूरिताः ।

ते तत्र प्रथमं तावत्प्रविशन्ति पुराधमे ॥

अतः प्रवेगमार्गत्वात्तस्य निर्मलमानसैः ।

अनुरक्ता निजे पत्यौ सा देवी तेन वर्ण्यते ॥

तस्याद्य निष्कलताया महादेव्या अभिवृद्धिहेतुस्तस्य रौद्र-
चित्तपुरस्य वल्लभा तन्निवासिजनानां विनीता जननीजनकयो-
रतिभीषणा स्वरूपेण मात्तात्कालकूटममुटघटितेव हिंसा नाम
दुहिता । तथा हि ।

यतः प्रभृति सा जाता कन्यका राजमन्दिरे ।

तत आरभ्य तत्सर्वं पुरं समभिवर्धते ॥

राजा पुष्टतरीभूतो देवी स्थूलतमागता ।

अतोऽभिवृद्धिहेतुः सा पत्तनस्य सुकन्यका ॥

~~द्विष्याप्रद्वेषमात्मर्यचण्डलाप्रशमादयः ।~~

मानोयकोपादङ्गारगायकामोक्षणकीर्तयः ॥

दुष्टाभिमन्त्रिं सर्वेऽपि नरेन्द्रं पर्युपासते ॥

अतोऽन्तरङ्गचौराणां तेषां पोषणतत्परः ।

स राजा गीयते लोकैश्चौरमङ्गहणे रतः ॥

सत्यशौचतपोज्ञानसंयमप्रशमादयः ।

ये चापरे सदाचाराः शिष्टलोका यशस्विनः

दुष्टाभिमन्त्रिः सर्वेषां तेषामुन्मूलने रतः ।

अतोऽसौ परमः शत्रुः शिष्टानामिति गीयते ॥

सङ्गोभिर्वर्षकोटीभिर्धर्मध्यानं यदर्जितम् ।

लोकेन तद्दहत्येष चणमात्रेण दारुणः ॥

न चास्य तोषणोपायो सुग्धलोकैर्विभाज्यते ।

अतो विषमशौलोऽसौ प्रकृत्या प्रतिपाद्यते ॥

सर्वेषामेव जन्तूनां किं पुनः प्रविलोकिता ॥
 साधोमुखेन शिरसा नरकं नयति देहिनिः ।
 सा संसारमहावर्तगर्तसंपातकारिका ॥
 सां मूलं सर्वपापानां सा धर्मध्वंसकारिणी ।
 सा हेतुश्चित्ततापानां सा शास्त्रेषु विगर्हिता ॥
 किंचिद् बह्वनोक्तेन नास्त्येव ननु तादृशी ।
 लोकेऽपि दारुणाकारा सा हिंसा हन्त यादृशी ॥

इतश्चास्ति तामसचित्तं नाम नगरं । तत्र महामोहतनयो
 द्वेषगजेन्द्रो नाम नरेन्द्रः प्रतिवसति । इतश्च या प्रागाख्याता
 वैश्वानरस्य जननी मम धात्री अविवेकिता नाम ब्राह्मणी सा
 तस्य द्वेषगजेन्द्रस्य भार्या भवति । सा च केनचित्प्रयोजनेन तत-
 स्तामसचित्ताग्रराक्षसस्थिते मति वैश्वानरे तत्र रौद्रचित्तपुरे
 समागतासीत् । यादृक् तत्तामसचित्तं नगरं यादृशोऽसौ द्वेष-
 गजेन्द्रो राजा यादृशी साविवेकिता यच्च तस्यास्तामसचित्त-
 नगराद्रौद्रचित्तपुरं प्रत्यागमनप्रयोजनमेतत् सर्वमुत्तरच कथ-
 यिष्यामः । केवलं भद्रैः श्रुतमस्ते न तदास्य व्यतिकरस्याहं
 गन्धमपि ज्ञातवान् । इदानीमेवास्य भगवतः सदागमस्य प्रसादा-
 दिदं समस्तं मम प्रत्यक्षीभूतं । तेन तुभ्यं कथयामि ।

गतमवगम्य ममोपरि स्नेहवशेनागत्य ततो रौद्रचित्तपुरात् स्थिता
सन्निहिता । जातोऽस्या मम जन्मदिने वैश्वानरो वृद्धिं गतः
क्रमेण । कथितस्तथा तस्मै सर्वोऽप्यात्मीयः स्वजनवर्गः । ततस्तस्य
वैश्वानरस्य तत्र मार्गं मया सह गच्छतः समुत्पन्नैवम्भूता बुद्धिः ।
यदुत मयाम्बेन नन्दिवर्धनकुमारं रौद्रचित्तपुरे । दापयाम्यस्मै
दुष्टाभिसन्धिना तां हिंसाकन्यकां । ततस्तथा परिणीतया ममैष
सर्वप्रयोजनेषु गाढतरं निर्व्यभिचारो भविष्यति । ततो विचिन्त्य
तेनैवमभिहितोऽहं तत्र गमनार्थं । मयोक्तं । कनकग्रेखरादयोऽपि
गच्छन्तु । वैश्वानरः प्राह । कुमार नामौषां तत्र गमनप्रसरो यतो-
ऽन्तरङ्गं तद्रौद्रचित्तं नगरं । ततो विना परिजनेन मत्सहाय एव
कुमारस्तत्र गन्तुमर्हति । ततस्तदाकर्ण्यहिमलङ्घनीयतया तद्वचनस्य
गुरुतया तत्र स्नेहभावस्य अज्ञानोपहततया चित्तस्थानाकलय्य तस्य
परमशुचतां अपर्यालोच्यात्महिताहितं अदृष्ट्वाप्यागामिनीमनर्थपरं-
परां गतो वैश्वानरेण सह रौद्रचित्तपुरे । दृष्टो दुष्टाभिसन्धिः ।
दापिता वैश्वानरेण मह्यं तेन हिंसा । परिणीता क्रमेण । कृत-
मुचितकरणीयं ॥

ततः प्रहितो दुष्टाभिसन्धिना सहितो हिंसावैश्वानराभ्यां
मिलितोऽहं कनकग्रेखरादिबले । गच्छतां मार्गं प्रारभ्यः सहर्षेण
वैश्वानरेण सह जल्पः । यदुत कुमार कृतकृत्योऽहमिदानीं । मयोक्तं ।
कथम् । स प्राह । यदेषा परिणीता कुमारेण हिमा । केवलमेता-
वद्धुनाहं प्रार्थये यदेषा कुमारस्य सततमदुरक्ता भवति । मया-
भिहितं । कः पुनरेवंभवनेऽस्या उपायो भविष्यति । वैश्वानरः

सर्वेषामेव जन्तूनां किं पुनः प्रविलोकिता ॥
 साधोमुखेन शिरसा नरकं नयति देहिनः ।
 सा संसारमहावर्तगर्तसंपातकारिका ॥
 सां मूलं सर्वपापानां सा धर्मध्वंसकारिणी ।
 सा हेतुश्चित्ततापानां सा शास्त्रेषु विगर्हिता ॥
 किंचिद् बह्नोक्तेन नास्त्येव ननु तादृशी ।
 लोकेऽपि दारुणाकारा सा हिंसा हन्त यादृशी ॥

इतश्चास्ति तामसचित्तं नाम नगरं । तत्र महामोहतनयो
 द्वेषगजेन्द्रो नाम नरेन्द्रः प्रतिवसति । इतश्च या प्रागाख्याता
 वैश्वानरस्य जननौ मम धात्री अविवेकिता नाम ब्राह्मणी सा
 तस्य द्वेषगजेन्द्रस्य भार्या भवति । सा च केनचित्प्रयोजनेन तत-
 स्तामसचित्तान्नगराद्गर्भस्थिते सति वैश्वानरे तत्र रौद्रचित्तपुरे
 समागतासीत् । यादृक् तत्तामसचित्तं नगरं यादृशोऽसौ द्वेष-
 गजेन्द्रो राजा यादृशी साविवेकिता यच्च तस्यास्तामसचित्त-
 नगराद्रौद्रचित्तपुरं प्रत्यागमनप्रयोजनमेतत् सर्वमुत्तरत्र कथ-
 यिष्यामः । केवलं भद्रेऽगृहीतमङ्गते न तदास्य व्यतिकरस्याहं
 गन्धमपि ज्ञातवान् । ददानीमेवास्य भगवतः सदागमस्य प्रसादा-
 दिदं समस्तं मम प्रत्यक्षीभूतं । तेन तुभ्यं कथयामि ।

ततः साविवेकिता तत्र रौद्रचित्तपुरे स्थिता कियन्तमपि
 कालं । जातो दुष्टाभिमन्विना सह परिचयः । यतो द्वेषगजेन्द्र-
 प्रतिबद्ध एवासौ दुष्टाभिमन्विश्वरटनरेन्द्रः ततोऽविवेकितायाः
 किङ्करभृतो वर्तते । ततः साविवेकिता सां मनुजगतौ समा-

ततः समुदीर्णतया चरटवर्गस्य संजाताः परिभग्नप्रायाः कनक-
 शेखरादयः । अत्रान्तरे प्रवरसेनाभिधानेन चरटनायकेन सार्धं
 समापतितं ममायोधनमिति । ततः संज्ञितोऽहं वैश्वानरेण । भक्षितं
 मया तत्क्रूरचित्ताभिधानं वटकं । ततः प्रवृद्धो मेऽन्तस्थापः । संजातो
 भृकुटितरङ्गभङ्गुरो ललाटपट्टः । समाचितं खेदविन्दुनिकरेण
 शरीरं । स च प्रवरसेनोऽत्यन्तकुशलो धनुर्वेदे निर्व्यूढसाहसः
 करवालेऽतिनिपुणः सर्वास्त्रप्रयोगेषु गर्वोद्गुरो विद्यावलेन प्रबल-
 वीर्यो देवतानुग्रहेण । तथापि सन्निहितपुण्योदयमाहाव्यान्मे न
 लगन्ति स्म तदीयशिलीमुखाः न प्रभवन्ति स्म तदीयशस्त्राणि न
 वहन्ति स्म तस्य विद्याः अकिञ्चित्करीभूता देवता । मम तु
 चेतसि परिस्फुरितं अहो प्रियमिववटकस्य प्रभावातिशयो यदस्य
 तेजसा ममायं रिपुर्दृष्टिमपि धारयितुं न पारयति । ततो
 मया तथा वैश्वानरवटकप्रभावाधिष्ठितेन स प्रवरसेनश्चरटनायको
 विश्विन्नकार्मुकः प्रतिहतशेषान्यशस्त्रः सन् गृहीतचमत्कुर्वद्वास्त्र-
 करवालः स्पन्दनादवतीर्य स्थितो भूतले प्रस्थितो मदभिमुखं ।
 अत्रान्तरे पार्श्ववर्तिन्या विलोकितोऽहं हिंसया । जातो गाढतरं
 रौद्रपरिणामः मुक्तो मया कर्णान्तमाह्वय निशितोऽर्धचन्द्रः । क्रिञ्चं
 तेन तस्यागच्छतो मस्तकं । समुल्लसितोऽस्मद्वले कलकलः । निपा-
 तिता ममोपरि देवैः कुसुमवृष्टिः । वृष्टं सुगन्धोदकं । समाहता
 दुन्दुभयः । समुद्घोषितो जयजयशब्दः । ततो हतनायकत्वाद्विषणं
 चरटवलं । अवलम्बितप्रहरणं गतं मे शरणं प्रतिपन्नं मया ।
 निवृत्तमायोधनं संजातः सन्धिः । प्रतिपन्नः सर्वचरटैर्मम मृत्युभावः ।

प्राह । मापराधं निरपराधं वा प्राणिनं मारयता कुमारेण न
 मनागपि धनायितव्यं । अथमस्याः । खल्वनुरक्तौभवनोपायः । मया-
 भिहितं । किमनयात्यन्तमनुरक्तया भविष्यति । वैश्वानरः प्राह ।
 कुमार मत्तोऽपि महाप्रभावेयं । यतो मयाधिष्ठितः पुरुषोऽति-
 तेजस्वितया परेषां केवलं चासमाचं जनयति अनया पुन-
 र्हिंसयात्यन्तमनुरक्तया लिङ्गितमूर्तिर्महाप्रभावतया दर्शनमात्रादेव
 जौवितमपि नाशयति । तस्मादभिमुखीकर्तव्येयं कुमारेण । मया-
 भिहितमेवं करोमि । वैश्वानरेणोक्तं । महाप्रसाद इति ॥ ततो
 मार्गं गच्छन्नाहं शशसूकरशरभशम्बरसारङ्गादीनामाटथजीवानां
 शतमहस्राणि मारयामि स्म । ततः प्रदृष्टा हिंसा संपन्ना मय्यनु-
 कूला । ततः कम्पन्ते मद्दर्शनेन जीवाः मुञ्चन्ति प्राणानपि केचित् ।
 ततः संजातो मे वैश्वानरकथितहिंसाप्रभावे प्रत्ययः । प्राप्ता वयं
 कनकचूडविषयाभ्यर्ण । तत्रास्ति विषमकूटो नाम पर्वतः । तस्मिंश्च
 कनकचूडमण्डलोपद्रवकारिणोऽम्बरौषनामानश्वरटाः प्रतिवसन्ति । ते
 च कदर्थिताः पूर्वं बडशः कनकचूडेन । ततः कनकशेखरमागच्छन्त-
 मवगम्य निरुद्धस्तैर्मार्गः । प्रत्यामज्जीभृतमस्माद्वलं । ततः कलकलं
 कुर्वन्तः समुत्थिताश्वरटाः । ममालग्रमायोधनं । ततश्च

निपतितशरजालभिन्नेभकुम्भस्थलाभोगनिर्गच्छदच्छाच्छमुक्ताफ-
 लस्तोममंप्रिताशेषपौठभृदेयं क्षणात् । तथा

विदन्तिभटममत्तकामं त्यराजीवहृन्दानुकारेण रगौघनीरेण
 दण्डाम्भमच्छमंघातहमेन तुल्यं तदागेन संजातमुद्यैर्महायुद्धमस्मा-
 कमिति ।

ततः समुदीर्णतया चरटवर्गस्य संजाताः परिभग्नप्रायाः कनक-
 शेखरादयः । अत्रान्तरे प्रवरसेनाभिधानेन चरटनायकेन सार्धं
 ममापतितं ममायोधनमिति । ततः संजितोऽहं वैश्वानरेण । भक्षितं
 मया तत्कूरचित्ताभिधानं वटकं । ततः प्रवृद्धो मेऽन्तस्थापः । संजातो
 भृकुटितरङ्गभङ्गुरो ललाटपट्टः । समाचितं खेदविन्दुनिकरेण
 शरीरं । स च प्रवरसेनोऽत्यन्तकुशलो धनुर्वेदे निर्युद्धसाहसः
 करवालेऽतिनिपुणः सर्वास्त्रप्रयोगेषु गवोद्गुरो विद्याबलेन प्रबल-
 वीर्यो देवतानुग्रहेण । तथापि सन्निहितपुण्योदयमाहात्म्यान्मे न
 लगन्ति स्म तदीयशिलीमुखाः न प्रभवन्ति स्म तदीयशस्त्राणि न
 वहन्ति स्म तस्य विद्याः अकिञ्चित्करीभृता देवता । मम तु
 चेतसि परिस्फुरितं अहो प्रियमिचवटकस्य प्रभावातिशयो यदस्य
 तेजसा ममायं रिपुर्दृष्टिमपि धारयितुं न पारयति । ततो
 मया तथा वैश्वानरवटकप्रभावाधिष्ठितेन स प्रवरसेनश्चरटनायको
 विच्छिन्नकार्मुकः प्रतिहतशेषान्यशस्त्रः सन् गृहीतचमत्कुर्वद्भास्वर-
 करवालः स्पन्दनादवतीर्य स्थितो भूतले प्रस्थितो मदभिमुखं ।
 अत्रान्तरे पार्श्ववर्तिन्या विलोकितोऽहं हिंसया । जातो गाढतरं
 रौद्रपरिणामः मुक्तो मया कर्णान्तमाकृष्य निशितोऽर्धचन्द्रः । द्विजं
 तेन तस्यागच्छतो मस्तकं । समुल्लभितोऽस्मद्वले कलकलः । निपा-
 तिता समोपरि देवैः कुसुमवृष्टिः । वृष्टं सुगन्धोदकं । ममाहता
 दुन्दुभयः । समुद्घोषितो जयजयशब्दः । ततो हतनायकत्वादियणं
 चरटबलं । अवलम्बितप्रहरणं गतं मे शरणं प्रतिपन्नं मया ।
 निवृत्तमायोधनं संजातः सन्धिः । प्रतिपन्नः सर्वचरटैर्मम मृत्युभावः ।

मया चिन्तितं । अहो हिंसाया माहात्म्यप्रकर्षः । यदनयापि विलो-
 कितस्य समैतावानुन्नतिविशेषः संपन्न इति । सम्मानितास्तेऽपि कन-
 कशेखरादिभिः । दत्तं प्रथाणकं । संप्राप्ता वयं कुशावर्त्तपुरे । समा-
 नन्दितः कनकशेखरकुमारागमनेन कनकचूडराजस्तुष्टो मद्दर्शनेन ।
 ततो विधापितस्तेन महोत्सवः पूजितः प्रणयिवर्गः । ततो गणितं
 विमलाननारत्नवत्योर्विवाहदिनं समागतं पथांघ्रेण । कृतमुचितकर-
 णीयं । ततो दीयमानैर्महादानैर्विधायमानैर्जनसम्मानैर्वज्रविध-
 कुलाचारैः संपाद्यमानैरभ्यर्चितजनोपचारैर्गानवादनपानखादनविम-
 र्देन निर्भरीभूते समस्ते कुशावर्त्तपुरे परिणीता कनकशेखरेण
 विमलानना मया रत्नवतीति । ततो विहितेष्वुचितकर्तव्येषु
 निवृत्ते विवाहमहानन्दे गते दिनत्रयेऽदृष्टपूर्वतया कुशावर्त्तस्याति-
 रमणीयतया तत्प्रदेशानां कुतूहलपरतया धौवनस्य समुत्पन्नतया-
 स्मासु विश्रम्भभावस्य गृहीत्वास्मादनुज्ञां नगरावलोकनाय निर्गते
 भ्रमणिकथा सपरिकरे विमलाननारत्नवत्यौ । ततोऽनेकाश्चर्यदर्श-
 नेनानन्दपूरितहृदये संप्राप्ते ते चूतचूचुकं नामोद्यानं प्रवृत्ते क्रीडि-
 तुम् । वयं तु कनकचूडराजास्थाने तदा तिष्ठामः । यावदकाण्ड
 एव प्रवृत्तः कोलाहलः पूज्यतं दासचेटौभिः किमेतदिति संभ्रान्तं
 उत्थितमास्थानं । हते विमलाननारत्नवत्यौ केनचिदिति प्रादुर्भूतः
 प्रवादः । ततः सन्नद्धमस्त्रद्वलं लग्नं तदनुमार्गेण । ततो मार्गखिन्नतया
 परमैन्यस्य शोभाहतयास्मादनीकस्य स्लोकभूभाग एव समवष्टभा
 परचमूरस्तपताकिन्त्या । श्रुतमस्त्राभिर्विभाकरनामकं वन्दिभिरुद्धु-
 माणम् । ततः सर्वैरेव चिन्तितमस्त्राभिः । अये स एष कनक-

पुरनिवासौ प्रभाकरवन्धुसुन्दर्योस्तनयो विभाकरो यस्मै प्रभावत्या
 दत्ता विमलानना पूर्वमासीदिति निवेदितं दूतेन । ततश्चैषो-
 ऽस्मान् परिभूय हरत्येते वध्वौ दुष्टात्मेति भावयतो मे विहिता
 वैश्वानरेण संज्ञा । ततो भक्षितं मया क्रूरचित्ताभिधानं वटकं ।
 संजातो भासुरः परिणामः । ततो मयाभिहितं । अरेरे पुरुषाधम
 विभाकर परदारहरणतस्कर क यासि पुरुषो भव पुरुषो भवेति ।
 ततस्तदाकर्णं गङ्गाप्रवाह इव विभिः स्रोतोमुखैर्वलितमभिमुखं
 परवलं । आविर्भूतास्तदधिष्ठायकास्तय एव नायकाः । ततो मया
 कनकचूडराजेन कनकगोखरेण च विभिरपि योद्धुकामैर्यथासंमुखं
 वृत्तास्ते । इतश्च योऽसौ कन्यागमनसूचनार्थं कनकचूडराजसमीपे
 समागतः पूर्वमासीन्नन्दराजदूतः स तत्रावसरे मत्सकाग्रे वर्तते ।
 ततोऽभिहितोऽसौ मया । अरे विकट जानीषे त्वं कतमाः खल्वेते
 चयो नायकाः । विकटः प्राह । देव सुष्टु जानामि । य एष वाम-
 पार्श्वेऽनीकस्य सम्मुखो भवतः एष कलिङ्गाधिपतिः समरसेनो नाम
 राजा । एतद्वलेनैव हि प्रारब्धमिदमनेन विभाकरेण । यतो महा-
 बलतया विभाकरपितुः प्रभाकरस्थायं स्वामिभूतो वर्तते । यः पुन-
 रेव मध्यममैन्ये वर्ततेऽभिमुखः कनकचूडनरपतेरयं विभाकरस्यैव
 मातुलो वङ्गाधिपतिर्द्रुमो नाम राजा । यस्त्वेष दक्षिणभागवर्तिनि
 बले नायकोऽभिमुखः कनकगोखरस्य सोऽयं विभाकर एव । यावदेवं
 कथयति विकटः तावत्समालग्रमायोधनं । तच्च कौटुशम् ।

शरजालतिरस्कृतदृष्टिपथं पथरोधसमाकुलतीव्रभटम् ।

भटकोटिविपाटितकुम्भतटं तटविभ्रमहस्तिशरौरचितम् ॥

पुरतः कुञ्जरारूढो राजा देवेन्द्रसन्निभः ।
 ददद्दानं यथाकामं प्रविष्टो निजमन्दिरं ॥
 तत्र प्रमुदिताशेषलोकलोचनवीक्षितः ।
 पुरं प्रविश्य स्वे गेहे गतः कनकशेखरः ॥
 ततो रत्नवतीयुक्तः स्यन्दनस्यः शनैः शनैः ।
 यावद्गच्छामि तत्राहं निजावासकसम्मुखम् ॥
 तावदेते समुल्लापाः प्रवृत्ताः पुरयोषिताम् ।
 जयश्रिया परीताङ्गे मयि मसृहचेतसाम् ॥
 जगत्प्रतिमल्लोऽपि येनासौ विनिपातितः ।
 द्रुमः समरसेनस्य स सोऽयं नन्दिवर्धनः ॥
 अहो धैर्यमहो वीर्यमहो दाक्ष्यमहो गुणाः ।
 अस्य नूनं न मर्त्याऽयं देवोऽयं नन्दिवर्धनः ॥
 इयं रत्नवती धन्या यास्य भार्या महात्मनः ।
 धन्या वयमपि ह्येष यासां दृष्टिपथं गतः ॥
 अथवा सर्वमेवेदमहो धन्यतमं पुरम् ।
 अचिन्त्यसाहभाज्येन यदनेन विभूषितम् ॥
 ततस्तास्तादृशीर्वाचः शृण्वतो मम मानसे ।
 महाभोहसमुत्पन्नो वितर्कोऽयमभृङ्गशम् ॥
 ममायमीदृशो लोके प्रवादोऽत्यन्तदुर्लभः ।
 यः संजातो महानन्दहेतुरुत्ततिकारकः ॥
 तस्यास्य कारणं तावदयस्यो हितकारकः ।
 एष वैश्वानरोऽस्यैव नात्र सन्देहगोचरः ॥

तथापि प्रियया नूनं ममेदं हन्त हिंसया ।
 सर्वं संपादितं मन्ये कृतमालोकनं यथा ॥
 अहो प्रभावो हिंसाया अहो मय्यनुरक्तता !
 अहो कल्याणकारित्वमहो सर्वगुणाढ्यता ॥
 यादृशी वर्णिता पूर्वं वरभिन्ने मे प्रिया ।
 एषा वैश्वानरेणोच्चैस्तादृग्मेव न संग्रयः ॥
 तस्यागृहीतसङ्केते वृत्तान्तस्यात्र कारणम् ।
 स मे पुण्योदयो नाम वयस्यः परमार्थतः ॥

केवलम् ।

तदा न लक्षयाम्येवमहं पापहतात्मकः ।
 यथा पुण्योदयाज्जातं ममेदं सर्वमञ्जसा ॥

ततश्च ।

एवंविधविकल्पेनाहं वैश्वानरहिंसयोः ।
 अत्यन्तमनुरक्तात्मा न जानामि स्म किञ्चन ॥
 इतश्च हृदमार्गेण मामकीनरथस्तदा ।
 प्राप्तो राजकुलाभ्यर्णे कृतलोकचमत्कृतिः ॥
 अथास्ति सुद्वानाथस्य दुहिता जयवर्मणः ।
 प्रिया कनकचूडस्य देवी मलयमञ्जरी ॥
 तस्याश्च भुवनाभोगसर्वसौन्दर्यमन्दिरम् ।
 अस्ति मन्मथमञ्जूषा कन्या कनकमञ्जरी ॥
 सा स्यन्दनस्य गच्छन्तं वातायनकमंस्थिता ।
 मां दृष्ट्वा पञ्चवाणस्य शरगोचरतांगता ॥

कुत्सहस्रवशेनाथ वीचमाणेन सर्वतः ।

गवाचे लीलया दृष्टिर्मया तत्र निपातिता ॥

ततः कनकमञ्जर्या लोललोचनमीलिता ।

क्षणं सा मामिका दृष्टिश्चलति स्म न कौलिता ॥

सापि तां मामिकां दृष्टिं पिवन्ती स्तिमितेक्षणा ।

स्नेदकम्पनरोमाञ्चैर्यत्ककामा क्षणं स्थिता ॥

मम तस्याश्च सानन्दं दृष्टिसंयोगदीपितम् ।

मदीयसारथिर्भावं तेतलिस्तमलचयत् ॥

ततश्चिन्तितं तेतलिना । अये रतिमकरकेतनयोरिवातिसुन्द-
रोयमनयोरनुरागविशेषः । केवलं महाजनसमक्षमेवमनिमेषाक्षतया
निरीचमाणस्यैनां हीनसत्त्वतया लाघवमस्य संपत्स्यते । रत्नवत्याश्च
कदाचिदीर्यां संपद्येत । ततो न मे युक्तमुपेक्षितुमिति । ततः
काकलीं कृत्वा चोदितस्तेतलिना स्यन्दनः । ततोऽहं लावण्यामृत-
पङ्कमगामिव कपोलपुलककण्टकलग्नमिव मदनशरशलाकाकौ-
लितामिव तदीयसौभाग्यगुणस्यूतामिव कनकमञ्जरीवदनकमलाव-
लोकनात् कथंचिद्दृष्टिमाकृष्य तस्यामेव निक्षिप्तहृदयः प्राप्तः क्रमेण
निजमन्दिरे । तत्र च शून्यमनस्कोविधाय दिवसोचितं कर्तव्यमाहूढो
ऽहमुपरितनभूमिकायां । ततः प्रक्ष्वाप्य समस्तं परिजनमेकाकौ-
निषण्णः शय्यायां । तस्यां चापरापरैः कनकमञ्जरीगोचरैर्वितर्क-
कल्लोलैर्विधुरितचेतोवृत्तिर्न जानामि स्माहं । यदुत किमागतोऽस्मि ।
किं गतोऽस्मि । किं तत्रैव स्थितोऽस्मि । किमेककोऽस्मि । किं
परिजनवृतोऽस्मि । किं सुप्तोऽस्मि किं वा जागर्मि । किं रोदिमि

किं वा न रोदिमि । किं दुःखमिदं किं वा सुखमिदं । किमु-
त्कण्डकोऽयं किं वा व्याधिरयं । किमुत्सवोऽयं किं वा व्यसनमिदं ।
किं दिनमिदं किं वा रजनीयं । किं मृतोऽस्मि किं वा जीवा-
मीति । कचिदौषल्लभ्यचेतनः पुनश्चिन्तयामि । अये कं गच्छामि ।
किं करोमि । किं शृणोमि । किं पश्यामि । किमालपामि ।
कस्य कथयामि । कोऽस्य मे दुःखस्य प्रतीकारो भविष्यतीति ।

एवं च पर्याकुलचेतसो निषिद्धागेषपरिजनस्यापरापरपार्थ्येण
शरीरं परावर्तयतो महानारकस्येव तीव्रदुःखेनालम्बनिद्रस्यैव
लङ्घिता सा रजनी । समुद्रतोऽंशुमाली । गतस्तथैव तिष्ठतो मेऽर्ध-
प्रहरः । अचान्तरे समागतस्तेतलिः । अतिवृक्षभतया मे न वारितः
केनापि । प्राप्तो मत्समीपं । कृतमनेन पादपतनं । निषण्णो भूतले ।
विरचितंकरमुकुलेन चाभिहितमनेन । देव नीचजनसुलभेन चाप-
लेन किञ्चिद्देवं विज्ञापयिष्यामि तच्चार्वचारु वा सोढुंमर्हति देवः ।
मयाभिहितं । भद्र तेतले विग्रहं वद । किमियत्याकूर्चंशोभया ।
तेतलिनाभिहितं । यद्येवं ततो मया देवपरिजनादाकर्णितं यथा
रथादवतीर्य देवो न ज्ञायते किमत्र कारणं सोद्देग इव निषि-
द्धागेषपरिजनः सचिन्तः शयनीये विवर्तमानस्तिष्ठति । इतस्त-
स्यन्दनाश्वानां हस्तिं कारयतो लङ्घितोऽतीतदिनगेषः । ततो रात्रौ
समुत्पन्ना मे चिन्ता । यदुत किं पुनर्देवस्योद्देगकारणं भविष्यति ।
ततस्तदलक्षयतश्चिन्ताविधुरस्य जायत एव मे विभाता रजनी ।
ततो यावदुत्थाय क्लिष्टागच्छामि तावद्दृष्टमं प्रयोजनान्तर-
मापतितं । तेनातिवाद्येयतीं वेत्तामहमागत इत्यतो निवेदयतु देवः

प्रसादेन शरीरकुशलवार्तामात्रायत्तजीविताय किङ्करापसदायास्ते
 जनाय यदस्य व्यतिकरस्य कारणमिति ब्रुवाणः पतितो मेघर-
 ण्योस्तेतलिः । ततो मया चिन्तितं । अहो अस्य मयि भक्तिप्रकर्षः
 अहो वचनकौशलं । युज्यत एवास्मै सद्भावः कथयितुं । तथापि
 वामशीलतया मदनविकारस्य मयाभिहितं । भद्र तेतले न जाने
 किमत्र कारणं । केवलं यतः प्रभृति हृष्टमार्गमतिक्रम्य समानीत-
 स्त्वया रथो राजकुलाभ्यर्णे धारितस्तत्र कियन्तमपि क्षणं तदा-
 रात्सर्वाणि मे विलीयन्तेऽङ्गानि प्रवर्धतेऽन्तस्तापः ज्वलतीव भवनं
 न सुखायन्ते जनोक्तापाः आविर्भवति रणरणकः समुद्रूतालीक-
 चिन्ता शून्यमिव हृदयं । ततोऽहमस्य दुःखस्यालम्भपरिचाणोपायः
 खल्वेवं स्थित इति ततः सहर्षेण तेतलिनाभिहितं । देव यद्येवं
 ततो विज्ञातं मयास्य दुःखस्य निदानमौषधं च । न विषादः कर्तव्यो
 देवेन । मयाभिहितं । कथं । तेतलिः प्राह । समाकर्णय निदानं
 तावदस्य दुःखस्य चचुर्दोषः । मयोक्तं । कस्य सम्बन्धी । तेतलिः प्राह ।
 न जाने किमसौ लक्षिता न वा देवेन मया पुनर्दृष्टीं विलां
 निरूपिता तत्र राजकुलपर्यन्तवर्तिनि प्रासादे वर्तमाना काचिद्-
 दृष्टद्वारिका देवमर्धतिरश्चीनेनेच्छणयुगलेन साभिनिवेशमङ्गप्रत्यङ्गतो
 निरूपयन्ती । तन्निश्चितमेतत्तस्या एव सम्बन्धी चचुर्दोषोऽयं । यतो
 देव अतिविषमा विषमशीलानां दृष्टिर्भवति । ततो मया चिन्तितं ।
 वष्टः खल्वेष तेतलिः । बुद्धोऽनेन मदीयभावः । विलोकिता सा
 चिरमनेन । अतः पुण्यवानयं । यतश्च यदत्येष यथा लब्धं मया तवास्य
 दुःखस्य भेषजमिति ततः संपादयिष्यति नूनं तां मदनज्वर-

हरणमूलिकां कन्यकामेष मे । तस्मात्प्राणनाथो ममायं वर्तत इति
विचिन्त्य समारोपितो बलात्पर्यङ्के तेतलिः । अभिहितश्च । साधु
भो साधु सुष्ठु विज्ञातं भवता मदीयरोगनिदानं । इदानीमौष-
धमस्य निवेदयतु भद्रः । तेतलिनाभिहितं । देव इदमत्र चक्षुर्दोषे
भेषजं । यदुत निपुणवृद्धनारीभिः कार्यतां सम्यग् लवणावतारणकं
विधीयतां मन्त्रकुशलैरपमार्जसं लिख्यन्तां रक्षाः निबध्यन्तां
कण्डकानि अनुग्रीव्यन्तां भूतिकर्माणि । अन्यच्च । आकिन्यपि किल
प्रत्युच्चारिता न प्रभवतीति कृत्वा गत्वा निष्ठुरवचनैर्गाढं निर्भ-
र्त्यतां सा दारिका । यदुत हे वामलोचने निरीक्षितस्त्वया
विषमदृष्ट्या देवः । तत्स्वं ज्ञाता बुद्धा तिष्ठसि । यदि च
देवस्य शरीरे मनागपि सुखितं भविष्यति ततो नास्ति ते
जीवितमिति । एवं क्रियमाणे देव नियमादुपशान्त्येष चक्षुर्दोषः ।
तदिदमस्य भेषजं मया विज्ञातमिति । ततो विहस्य मयाभिहितं ।
भद्र तेतले पर्याप्तं परिहासेन । निवेद्यतां यद्यवधारितः कश्चिद्भवता
निश्चितं महुःखविगमोपायः । तेतलिः प्राह । देव किमलम्भ-
देवदुःखप्रतीकारा एव देवपादोपजीविनः कदाचिदपि देवस्य
पुरतः शोढेगे सति देवे सद्दर्थं जल्पितमुत्सहन्ते । तस्मान्ना कुरुत
विषादं । सिद्धमेव देवसमीहितं । मया हि देवोद्देगनिरासार्थमेवैष
परिहासो विहितः । मयाभिहितं । दर्शय तर्हि कथं सिद्धमस्मात्स-
मीहितम् । तेतलिः प्राह । देव विज्ञायितमिदमादावेव मया ।
यथा मम प्रत्युपस्थेव देवसमीपमागच्छतो बृहत्तमं प्रयोजनान्तर-
मापतितं । तेन लब्धितो ममायं दिनार्धप्रहर इति । तद्देवसमी-

हितसिद्ध्यर्थमेव प्रयोजनान्तरं । कथमन्यथा वृहत्तमत्वमस्योपपद्यते ।
 यतोऽस्ति मम परिचिता मलयमञ्जरीसम्बन्धिनी कपिञ्जला
 नाम वृद्धगणिका । सा मम शयनादुत्तिष्ठतः पुरतः प्रविश्य
 मद्भवने वयस्य चायध्वं चायध्वमिति महता शब्देन पूतवती ।
 ततोऽनुपलब्धभयकारणेन मयाभिहितं । भद्रे कपिञ्जले कुतस्ते भयं ।
 तथाभिहितं । मीनकेतनादिति । मयाभिहितं । कपिञ्जले अश्रद्धेय-
 मिदं । यतोऽहमेवं तर्कयामि । यदुत कुङ्कुमरागपिङ्गलपलितचि-
 ताज्वालावलीभासुरं कटकटायमानास्थिपञ्जरशिवाशब्दभैरवं संकु-
 चितवलीतिलकजालपिच्छलताभीषणं उल्लम्बितशवाकारलम्बमाना-
 तिस्थूलस्तनभयानकं अतिरौद्रमहाशृङ्गानविभ्रमं तदीयशरीरमि-
 दमुपलभ्य नूनं कामः कातरनर द्वाराटौर्दत्त्वा दूरतः प्रपला-
 यते । ततः कुतस्ते भयमिति । कपिञ्जलयाभिहितं । अयि अली-
 कदुर्विदग्ध न ललितस्त्वया मदीयोऽभिप्रायः । तेनैवं ब्रवीषि ।
 अतः समाकर्ण्य यथा मे मदनाङ्गयमिति । मयाभिहितं । तर्हि
 निषेदयतु भवती । सा प्राह । अस्ति तावद्विदितैव भवतो मल-
 यमञ्जरी नाम मम स्वामिनी । तस्याश्चास्ति कनकमञ्जरी नाम
 दुहिता ॥ अत्रान्तरे तेतलिना कनकमञ्जरीनामग्रहणादेव स्पन्दितं
 मे दक्षिणलोचनेन स्फुरितमधरेण उच्छसितं हृदयेन रोमाञ्चि-
 तमङ्गेन गतमिवोद्देगेन । ततो मया चिन्तितं । नूनं केषा मम
 हृदयदयिता कनकमञ्जरीत्युच्यते । सहर्षेण चाभिहितं । ततस्ततः ।
 ततो ललितमदीयभावेन अहो प्रियनामोच्चारणमन्त्रसामर्थ्यमिति
 विचिन्त्य तेतलिनानुमन्दधानेन कपिञ्जलावचनमिदमभिहितं ।

सा च मदीयस्तन्यपानेन संवर्धिता । तेन मम सर्वस्वमिव शरीर-
मिव हृदयमिव जीवितमिव सा कनकमञ्जरी स्वरूपादव्यतिरे-
किणी वर्तते । अधुना पीड्यते सा वराकी मकरध्वजेन । ततो
यत्तस्या मीनकेतनाङ्गयं तत्परमार्थतो ममैव भयमिति ॥ तदि-
दमाकर्ण्य धारयतस्तेलेराकृत्य करवालमरे रे मन्मथहतकं मुञ्च
मुञ्च मे प्रियां कनकमञ्जरीं पुरुषो वा भव दुरात्मन्नास्यधुना ते
जीवितमिति ब्रुवाणोऽहमुत्थितः शयनीयतस्त्राद्वेगेन । तेतलिनाभि-
हितं । देव अलमवेगेन । न खलु सदये देवेदं कनकमञ्जर्यां
मदनहतकादन्यस्माद्वा सकाशाद्भयगन्धोऽपि । कथानकं चेदमतस्त-
च्छेषमप्याकर्णयतु देवः । ततस्तद्वचनेनाहं पुनः प्रत्यागतचेतनो
मनाग् विलसौभूतो निषण्णः शय्यातले । तेतलिः प्राह । ततो
मयाभिहितं । भद्रे कपिञ्जले किं पुनर्निमित्तमासाद्य तस्यां
कनकमञ्जर्यां प्रभवति मदनहतकः । कपिञ्जलयाभिहितं आकर्ण्य ।
अस्ति तावदतीते दिने संपन्नं वधूहरणविध्वरं । संजातो देवस्य
कनकचूडस्य परैः सह महासङ्ग्रामः । ततो लब्धपताकेषु नगरं
प्रविशत्सु कनकचूडकनकगेखरनन्दिवर्धनेषु कुतूहलवशेनाहं गेहा-
न्निर्गत्य स्थिता हृष्टमार्गं । प्रविष्टेषु गता स्वामिनी भवन् ।
आरूढा चोपरितनभूमिकायां । तत्र च वातायने वर्तमाना राज-
मार्गाभिमुखनिःसारितवदनकमला निष्पन्दमन्दस्तिमितशून्यदृष्टिका
चित्रविन्यस्तेव शैलघटितेव निष्पन्नयोगेव परमयोगिनी व्युपरता-
शपाङ्गप्रत्यङ्गचलनचेष्टा दृष्टा मया कनकमञ्जरी । ततो हा
किमेतदिति विचिन्त्य स सम्भ्रमं पुत्रि कनकमञ्जरीति पुनः पुनस्ता-

महमाहूतवती । न च दत्तं मे मन्दभाग्यायास्तया प्रत्युत्तरं ।
 इतश्च तस्मिन्नवसरे तत्रासीत्कदलिका नाम दासदारिका ।
 ततस्तां प्रति मयाभिहितं । भद्रे कदलिके केन पुनर्हेतुना वत्सायाः
 कनकमञ्जर्या इयमेवंविधावस्था संजातेति । कदलिकयाभिहितं ।
 अस्मै न सम्यग् लज्जयामि । केवलं यतः प्रभृति राजमार्गेऽवतीर्णा
 नन्दिवर्धनकुमारः पतितो दृष्टिगोचरे भर्तृदारिकायाः तत्
 आश्चर्यं प्रमुदितेव लब्धरत्नेव अमृतसिक्तेव महाभ्युदयप्राप्तेव
 अनाख्येयं किमपि रसान्तरमनुभवन्ती मया दृष्टासीत् । यदा
 त्वतीतोऽसौ दृष्टिगोचरात् तदेयमिदृशीमवस्थां प्राप्तेति तत-
 स्तदाकर्ण्य मरिष्यतीयमहत्प्रतीकारेति संचिन्त्य शोकविह्वल-
 तथा विहितो मया हाहारवः । तदाकर्णेनैव समागता मलयम-
 ञ्जरी । ततः सापि किमेतत्कपिञ्जले किमेतदिति वदन्ती निरीक्ष्य
 कनकमञ्जरीं विलपितुमारब्धा । ततो बृहत्तमतया बोलस्य
 जगनीवन्नमतया हृदयस्य स्वभ्यस्ततया विनयस्य मनाक् संजात-
 चेतना संपन्ना कनकमञ्जरी । मोटितमनया शरीरकं । प्रवृत्ता
 जृम्भितुं । ततस्तां स्वकीयोत्सङ्गे निधाय मलयमञ्जर्याभिहितं ।
 वत्से कनकमञ्जरि किं ते शरीरके बाधते । कनकमञ्जर्याभिहितं ।
 अस्मै नाहमन्यत्किञ्चिल्लज्जयामि । केवलं दाहज्वरो मे शरीरं
 बाधते । ततो यावदाकुला वयं कुर्मस्तस्याः शरीरस्य मलयजरसेन-
 सेचनं प्रेरयामः कर्पूरजलविन्दुवर्षाणि तालवृन्तानि प्रयच्छामोऽङ्गे
 हिमसेकशीतला जलार्द्राः समर्पयामो मुहुर्मुहुः कर्पूरपूरितानि
 नागवल्लीदलवीटकानि समाचरामोऽन्यामप्यनेकाकारां शीतक्रियां

तावद्गतोऽस्तं वासरेयुरः समुद्रतो निग्रीथिनीनाथः परिस्त्रावितं
चन्द्रिकया नभस्तलं । ततो मयाभिहिता मलयमञ्जरौ । स्वामिनि
सघर्ममिदं स्थानं । अतः प्रकाशे निःसार्यतां राजदुहिता ।
तयाभिहितं । एवं क्रियतां । ततो हिमगिरिविशालशिलाविभ्रमे
सुधाधवलपकाग्रहर्म्यतले कथंचिद्धार्यमाणा नीता कनकमञ्जरौ
विरचितं तत्रातिश्रीतलनलिनीदलपद्मवगयनीयं । तत्र तां निवेश्य
विहितानि भुजयुगले मृणालनालवलयानि । स्थापितो वचस्यले
सिन्दुवारहारः । समुपनीताः स्पर्शनार्थं प्रक्षेपमात्रेण महासरोवर-
स्यापि स्थानभावसम्पादकाः शीतवीर्या महामणयः । लगति च
तत्र प्रदेशे स्तत एव वलिनामपि रोमहर्षदन्तवीणासञ्जनो
गन्धवाहनः । ततो मलयमञ्जर्याभिहितं । वत्से कनकमञ्जरि किम-
पगताधुना भवत्या दाहज्वरबाधा । कनकमञ्जरौ प्राह । नहि
नहि अम्ब प्रत्युताधुना मम मतिः यदुतानन्तगुणा सा वर्तते ।
यतः प्रज्वलितखादिराङ्गारपुञ्जायते मां प्रत्येष शशधरहतकः ।
ज्वालाकलापायते चन्द्रिका । विस्फुलिङ्गायते तारकानिकरः ।
दहति मामेष नलिनीदलस्रस्तारः । श्लोषयन्ति सिन्दुवारहारा-
दयः । किं वञ्चना हतशरीरकमपि मेऽधुना पापाया दाहात्मक-
तया वक्त्रिपिण्डायते ॥ ततो दीर्घं निःश्वस्य मलयमञ्जर्याभिहितं
भद्रे कपिञ्जले जानासि वत्सायाः किं पुनरीदृशदाहज्वरकारणं ।
मया तु कर्णे स्थित्वा निवेदितं तस्यास्तत्कदलिकावचनं । मलय-
मञ्जर्याभिहितं । यद्येवं ततः किं पुनरत्र प्राप्तकालं ॥ अचान्तरे
समुत्थितो राजमार्गे शब्दः । यदुत सिद्धमेवेदं प्रयोजनं । केवलं

वेलाच्च विलम्बिते । ततः सहर्षया मयाभिहितं । स्वामिनि गृहीतः
 शब्दार्थः । सा प्राह । वाढं गृहीतः । मयाभिहितं । यद्येवं ततः
 सिद्धमेव वत्सायाः कनकमञ्जयाः समीहितं । स्पन्दते च मम
 वामलोचनं । अतो नात्र सन्देहो विधेयः । मलयमञ्जरी प्राह ।
 कोऽद्यापि सन्देहः सिध्यत्येवेदं ॥ अत्रान्तरे कनकमञ्जया एव ज्येष्ठा
 भगिनी मणिमञ्जरी नाम सा समारुह्य हर्म्यतलं सहर्षा निषणा-
 स्मत्समीपे । मयाभिहितं । वत्से मणिमञ्जरि निर्दुःखसुखतया
 कठोरा त्वमसि । सा प्राह । कथं । मयोक्तं । या त्वमेवमस्मासु-
 विषादवतीषु सहर्षा दृश्यसे । मणिमञ्जयाभिहितं । अथ किं
 क्रियतां । न शक्यते गोपयितुं महन्ने हर्षकारणं । मयोक्तं ।
 आख्याहि वत्से कीदृशमिति । मणिमञ्जर्योक्तं । गुताहमासं तात-
 समीपे । निवेशिता तातेन निजोत्सङ्गे । तदा च तातस्य कनक-
 शेखरः पार्श्ववर्ती वर्तते । ततस्तं प्रति तातेनाभिहितं । पुत्र
 येनानेन नन्दिवर्धनेन महाबलावपि तौ समरसेनद्रुमौ लीलया
 विनिपातितौ स नैष सामान्यः पुरुषः । न चास्य सुकृतस्य वयं
 जीवितदानेनापि निष्क्रयं गच्छामः । तदिदमत्र प्राप्तकालं ।
 जीवितादपि वल्लभतरे ममैते मणिमञ्जरीकनकमञ्जर्यौ । दत्ता
 चेयं पूर्वमेवासौव महत्तमसहोदराय ग्रीलवर्धनाय । इयंतु कनक-
 मञ्जरी साम्प्रतमस्मै नन्दिवर्द्धनाय दीयतामिति । कनकशेखरेणोक्तं ।
 चारु मंचितं तातेन । तात एवोचितं जानीते । ततो दातव्यै-
 वेति । स्थापितस्त्राभ्यां सिद्धान्तः । समुत्थिताहं तातोत्सङ्गात् प्रवृत्ता
 चेहागन्तुं । चिन्तितं च मया । अहो मे धन्यता अहो अनुकूलता

दैवस्य अहो सुपर्यालोचितकारिता तातस्य अहो विनयः कनक-
 शेखरस्य । भविष्यत्येवं प्रियभगिन्या सह मम यावज्जीवमवियोगः ।
 ललिष्यावहे नानाविधं । एवं च चिन्तयन्त्या ममाविर्भूतः स्फुट-
 बहिलिङ्गो हर्षः । तदिदं मे हर्षकारणमिति । मलयमञ्जर्या-
 भिहितं । कपिञ्जले पश्य कालहौनो निमित्तस्य संवादः । मयोक्तं ।
 किमाश्चर्यं यतो देवीयमुत्पातुका भाषा भवति । केवलं वत्से कनक-
 मञ्जरि मुञ्चेदानीं विपादं । अवलम्बस्व धैर्यं । सिद्धमधुना नः
 समीहितं । व्यपगतं भवत्या दाहज्वरकारणं । प्रतिपादितासि
 देवेन हृदयनन्दनाय नन्दिवर्धनाय ॥ ततः संजाताश्चाद्यापि हृदये
 कुटिलशीलतया मदनस्य विधाय ममाभिसुखं विपमसुकुटिं
 कनकमञ्जर्याभिहितं । आः भवतु मातः किमेवमलीकवचनैर्मां
 प्रतारयसे । गिरोऽपि ममाधुना स्फुटति लग्नमनेनासंबद्धप्रलापेन
 मलयमञ्जर्याभिहितं । वत्से मा भैवं वोचः । सत्यमेवेदं नान्यथा
 वत्सया संभावनीयं । ततः कुतो ममेयन्ति भाग्यानीति शनैर्वदन्ती
 स्थिताधोमुखी कनकमञ्जरी । ततस्तां निजपतिभक्तस्त्रीकथानिका-
 कथनव्याजेन विनोदयन्तीभिरस्माभिरतिवाहिता रजनी । न
 चाद्याप्युपगम्यति तस्याः परिदहनं । मया चिन्तितं । यावत्क्रमेण
 संपत्स्यते नन्दिवर्धनदर्शनं तावन्मरिच्यतीयं राजदुहिता । अतः
 पश्यामि तावत्तेतलं । वल्लभोऽसौ कुमारस्य शक्नोति तं विज्ञा-
 पयितुं । कदाचित्ततः संपद्यतेऽस्याः परिचाद्यैव कुमारदर्शनेनेति
 विचिन्त्य समागताहं त्वत्समीपे । तदिदं निमित्तमासाद्य तस्यां
 प्रभवति मीनकेतन इत्येतदाकर्ण्य वयस्यः प्रमाणं ॥ मयाभिहितं ।

यद्येवं ततो यद्यपि वशेन्द्रियो देवो महासत्त्वतया च दणमिव-
स्त्रैणमांकलयति तथाप्येवं विज्ञपयामि यथाभ्युद्धरति निजदर्शनेन
राजदुहितरं । केवलं रतिमन्मथे कानने भवतीभिः स्यातव्यं । ततो
महाप्रसादोऽनुगृहीतोऽस्मीति वदन्ती पतिता मञ्चरणयोः कपि-
ञ्जला । गता स्तम्भवनं । अहमपीहागतः । तदिदं देव मया भव-
द्भूदभेषजमवाप्तं ॥

मयाभिहितं । साधु तेतले साधु त्वमेव वक्तुं जानीषे । ततः
समारोपितंस्तस्य वचःस्थले मयात्मीयो हारः परिहिता भुजयोः
कटककेयूरादयः । तेतलिः प्राह । देवात्र तुच्छकिङ्करजने देव-
कीयोऽयमतिप्रसादोऽनुचित इवाभासते । मयाभिहितं । आर्य
प्राणप्रदेऽपि सदैवे किं किञ्चिदनुचितमस्ति । तन्न कर्तव्योऽत्र
भवता संशोभः । त्वं ममेदानीं जीवितादव्यतिरिक्तो वर्तसे ॥

अत्रान्तरे समागतो द्वारि विमलो नाम महाराजमहत्तमो
निवेदितो मे प्रतिहार्या । स्थितः पृथगासने तेतलिः । प्रविष्टो
महत्तमः । कृतोचिता प्रतिपत्तिः । अभिहितमनेन । कुमार देवेन
प्रहितो युष्मत्समीपेऽनेनार्थेण । यथास्ति मम जीवितादपीष्टतमा
कनकमञ्जरी नाम दुहिता । सा ममोपरोधात् कुमारेण स्वयं
प्राणियहणेनाह्लादनीया ॥ ततो निरौचितं मया तेतलिवदनं ।
तेनाभिहितं । देवानुवर्तनीयो महाराजो देवस्य । अतो मान्यता-
मियं तस्य प्रथमप्रणयप्रार्थना । मयाभिहितं । तेतले त्वमत्र
प्रमाणं । विमलः प्राह । कुमार महाप्रसादः । ततो निर्गतो
विमलः ॥ तेतलिनाभिहितं । देव गम्यतामिदानीं तत्र रतिमन्मथे

कानने । मा उन्मनीभूषा राजदुहिता कालहरणेन । मया-
 भिक्षितमेवं भवतु ॥ ततस्तेतल्लिमहाय एव गतोऽहं तत्रोद्याने ।
 दृष्टं तदपहमितनन्दनवनं काननं । ततश्चम्पकवीथिकासु कदली-
 गुपिलेषु अतिमुक्तकलतावितानेषु केतकीषण्डेषु मृद्वीकामण्डपेषु
 अशोकवनेषु खल्वलीगहनेषु नागवह्न्यारामेषु नलिनमरोवरोपान्तेषु
 विचरितमितश्चेतश्च भूयो भूयः कनकमञ्जरीदर्शनलोलुपतया ।
 न च दृष्टा सा कुरङ्गलोचना । ततो मया चिन्तितं । हन्त
 प्रतारितोऽहमनेन तेतलिना । विमलव्यतिकरोऽपि नूनं तेतलेरेव
 मायाप्रपञ्चः । कुतस्तद्दर्शनसम्पादकानि भाग्यानि मादृशां ॥ अत्रा-
 न्तरे श्रुतो मया तरुलतागहनमध्ये कलनूपुरध्वनिः । ततोऽपसृत्य
 तेतलिममीपान्निरूपितं तद्गहनं मया । दृष्टा च तमालतरोरध-
 स्ताद्वर्तमाना स्वर्गात्परिभ्रष्टेवामराङ्गना स्वभवनान्निष्कासितेव नाग-
 कन्यका रतिरिव मदनविरहकातरा सगोकाकनकमञ्जरी ।
 विलोकितमनया तरुलतारया दृष्ट्या दिक्चक्रवालं । न दृष्टः
 कोऽपि सत्त्वः । ततोऽभिक्षितं तया । हे भगवत्यो वनदेवताः
 प्रतीतमेवेदं भवतीनां । यत्किल प्रतिपन्नं तेतलिना तस्य जनस्या-
 नयनं दत्तोऽत्र रतिमन्त्रये कानने मङ्केत इत्युपमलोभ्याहमिहा-
 नीता तया जर्न्मार्ज्या । अधुना किलासौ जनो न दृश्यत इति
 तं गवेपयामीत्यभिधाय मामेकाकिनीं विमुच्य सा न जाने कुत्र-
 चिद्गता । तदेवं प्रतारिताहमिन्द्रजालरचनाचतुरया कपिञ्जलया ।
 तदलं मे जीवितेन शिथिविरहानलदग्धाया आप्तजनेनापि
 वञ्चिताया मन्दभाग्यायाः । केवलं प्रसादाद्भगवतीनां जन्मान्तरेऽपि

स एव जनो भर्ता भूयादिति वदन्त्या वल्मीकमारुह्य निवद्ध-
 स्तमालतरुशाखायां पाशकः । निमिता तत्र शिरोधरा । प्रवृत्ता
 मोक्षं शरीरं । अत्रान्तरे सुन्दरि मा साहसं मा साहसमिति
 ब्रुवाणः प्राप्तोऽहं वेगेन धृतं । वामभुजेनाश्लिष्य मध्यदेशे निपतच्छ-
 रीरं । क्षिप्रो दक्षिणकरेणासिपुत्रिकया पाशकः । आश्रयासिता
 पवनदानेन । अभिहिता च । देवि किमिदमसमञ्जसमारब्धं । ननु
 स्वाधीनोऽयं जनस्ते वर्तते । तन्मुञ्च विषादं । ततः सा तथैव स्थिता
 घूर्णमानविलोलविलोचना मां निरौचमाणा तत्क्षणमनेकरस-
 संभारगर्भनिर्भरं सुपरिस्फुटं मदनचिह्नं योगिनामपि वाग्गोचरा-
 तीतं स्वरूपं धारयन्ती मया विलोकिता । कथं एकाकिनीति
 भीता स एवायमिति सहर्षा कुत इति साशङ्का स्वरूपोऽयमिति
 ससाध्वसा स्वयमागतेति सलज्जा विजने प्राप्तेति दिक्षु निक्षिप्त-
 तरलतारिका दत्तसङ्केतेति विश्वस्ता दृष्टमिदमनेन मदीयमाच-
 रणमिति सवैलक्ष्या लङ्गीरिव चीरोदमन्यनोत्थितमात्रा विशद-
 स्खेदजलप्लावितदेहतया कदम्बकुसुममालिकेव परिस्फुटपुलकोद्भेद-
 सुन्दरतया पवनप्रेरिततरुमञ्जरीव प्रकम्पमानसर्वाङ्गतया आनन्द-
 सागरमवगाहमाना स्मितनिप्यन्दमन्दलोचनतया । सानभिष्यक्तै-
 रचरैर्मुञ्च मुञ्च कठोरहृदय मुञ्च न कार्यमनेन जनेन जनस्येति
 वदन्ती मदीयभुजमध्याद्बहिर्मुखं निप्यतितुमारब्धा । ततो निवे-
 शिता मया ललितकोमले दूर्वाविताने । निषण्णः स्वयमभ्यर्ण एव
 तदभिमुखः । ततो ऽभिहितं मया । सुन्दरि मुञ्च लज्जां । परि-
 त्यज कोपं । न खल्वज्ञाकारो किङ्करजनोऽयं कोपस्य गोचरो

कपिञ्जले नूनं रतिमन्मथयोरिवानयोर्योगेनेदमुद्यानमद्येव यथापि
 संपन्नं । इतरथा व्यर्थकमेवास्य रतिमन्मथमित्यभिधानं पूर्वमासीत् ।
 ततोऽस्मान्निकटदेशे प्राप्ते तेतलिकपिञ्जले । समुत्थिता संभ्रमेण
 कनकमञ्जरौ । कपिञ्जलयाभिहितं । वत्से निषीदालं संभ्रमेण ।
 ततोऽमृतपुञ्जक इव तत्र दूर्वाविताने निषण्णानि स्नेहनिर्भरसंहास-
 विश्रम्भजस्यैः स्थितानि वयं कियन्तमपि क्षणं ॥ अत्रान्तरे समागतो
 योगन्धरो नाम कन्यान्तःपुरकञ्चुकी । तेन च विधाय मम प्रणामं
 सत्वरमाहता कनकमञ्जरौ । कपिञ्जलयाभिहितं । भद्र किमि-
 तीदमाकारणं । योगन्धरः प्राह । श्रुतेयमपटुशरीरा रात्रौ देवेन ।
 ततः प्रभाते स्वयमेव गवेषिता स्वस्थाने न चोपलब्धा । ततः पर्या-
 कुलीभृतो देवः । समादिष्टोऽहमनेन । यथा यतः कुतश्चिद्वत्सा
 गृहीत्वा शीघ्रमागच्छेति । तदिदमाह्वानकारणं । ततस्तदाकर्ष्णा-
 लङ्घनीयवचनस्तात इति मन्यमानां मुञ्जमुञ्जमां वलिततारं विलो-
 कयन्ती सालस्यं प्रस्थिता सह कपिञ्जलया कनकमञ्जरौ क्रमे-
 णातिक्रान्ता दृष्टिगोचरात् । तेतलिनाभिहितं । देव किमिदानी-
 मिह स्थितेन । ततोऽहं तदेवं कृतककोपं वदनं तदेव मुञ्च
 मुञ्च कठोरहृदय मुञ्चेति वचनं तच्च विलसद्गगनकिरणरञ्जित-
 मधरबिम्बं तदेव च हर्षातिरेकसूचकममलकपोलविस्फुरितं तच्च
 सद्भावसमर्पकं सलज्जं चरणाङ्गुष्ठेन भूमिलेखनं तदेव चाभिलाषा-
 तिरेकसन्दर्शकं तिरश्चीनेक्षणनिरीक्षणं तस्याः कनकमञ्जयाः सम्बन्धि-
 तीव्रतरमदनदाहज्वरप्रवर्धकमपि प्रकृत्या महामोहवगेन तदुप-
 शमार्थममृतबुद्ध्या स्वचेतसि पुनः पुनश्चारयन् प्राप्तः स्वभवनं ।

कृतं दिवमोचितं कर्तव्यं । अपराहे ममायाता कदलिका । तथा-
 भिहितं । कुमार देवः समादिशति । यथा । निरूपितं मया
 सांवत्सरैर्विवाहदिनं अद्येव गोधुन्यां शुध्यतीति । तदाकर्ण्य निमग्न
 इवाहं रतिममुद्रे । दापितं कदलिकायै पारितोषिकं । श्लोक-
 वेलायां ममायाता गृहीतकनककलशा वारनार्यः । निर्वर्तितं मे
 स्तनपनकं । विहितानि कौतुकानि । ततो दापितानि महादानानि ।
 मोचितानि बन्धनानि । पूजिता नगरदेवताः । सन्मानिता गुरवः ।
 विधापिता हृष्टगोभाः । शोधिता राजमार्गाः । पूरितः प्रणयि-
 वर्गः । गीतमन्त्राजनैः । नृत्तमन्तःपुरैः । विलसितं राजवल्लभैः । ततो
 महता विमर्देन प्राप्तोऽहं राजभवनं । प्रयुक्ता सुमलताडनादयः ।
 कुलाचाराः । प्रविष्टोऽहं बधूगृहके । तत्र चामरवधूरपुपहसन्ती
 रूपातिशयेन रतिमपि विशेषयन्ती मदनहरविलासैः ईषल्ला-
 लका चकवाकमिथुनविभ्रमेण स्तनकलशयुगलेन सुनिविष्टनामिका-
 वंशा रक्ताशोककिमलयाकाराभ्यां कराभ्यां कोकनदपत्रनेत्रा
 करिकराकारधरेणोरुदण्डद्वयेन विल्लीर्णनितम्बविम्बा चिवली-
 तरङ्गभङ्गुरेण मध्यभागेन कृष्णस्निग्धकुटिलकेशा स्तनकमलयुगला-
 नुकारिणा चरणद्वयेन कुण्डमिव मदनरमस्य रागिरिव सुखानां
 निधानमिव रतेः आकरो रूपानन्दरत्नानां सुनीनामपि मनो-
 हारिणौमवस्थामनुभवन्ती महामोहतिरोहितविवेकलोचनेन मया
 दृष्टा कनकमञ्जरी । दृष्टेतेतमा पुलकितगरौरेण कृतं प्रधान-
 सांवत्सरवंचनेन पाणिग्रहणं । भ्रान्तानि मण्डलानि । प्रयुक्ता
 आचाराः । विहिता लोकोपचाराः । वृत्तो महता विमर्देन

विवाहयज्ञः । प्रविष्टोऽहमपहसितसुरभवने कनकमञ्जरीसनाये
 वासभवने अवगाहितसुरतामृतसागरः । एवं च प्रवर्धमानानु-
 रागयोरावयोर्गतानि कतिचिद्दिनानि ॥

इतश्च विभाकरस्य हतं व्रणंकर्म । प्रगुणीभूतः शरीरेण । जातो
 मया महास्य स्नेहभावः । समुत्पन्नो विश्रम्भः । अन्यदा विधायं
 वज्रमानं प्रहितः सपरिकरोऽसौ स्वस्थाने कनकचूडराजेन । येऽपि
 तेऽम्बरीषनामानश्चरटा वीरसेनप्रभृतयो हते प्रवरसेने प्रतिपन्न-
 भृत्यभावा मया सह पूर्वमागतास्तेऽपि हतमन्माना मया विसर्जिता
 गताः स्वस्थाने । ततोऽहं विगतचिन्तामन्तापस्ताभ्यां रत्नवतीकनक-
 मञ्जरीभ्यामानन्दमहोदधिमवगाहमानः स्थितस्तत्रैव कियन्तमपि
 कालं । अस्यापि च व्यतिकरस्य परमार्थतः स एव पुण्योदयः
 कारणं । मम तु महामोहवशेन तदा प्रतिष्ठितं हृदये । यदुताहो
 हिंसावैश्वानरयोः प्रभावातिशयः । अनयोर्हि माहात्म्येन मयेयं
 निरुपमानन्दामृतरसकूपिका कनकमञ्जरी लब्धेति । यतः कथितं
 तेतलेः कपिञ्जलया कनकचूडराजादाकर्णितं मणिमञ्जरीवचनं
 यथा यतोऽनेन नन्दिवर्धनकुमारेण महाबलावपि द्रुमसमरसेनौ
 लीलया विनिपातितौ तस्मादस्मै युक्तेयं दातुं कनकमञ्जरीति ।
 तौ च द्रुमसमरसेनौ मया हिंसावैश्वानरप्रभावादेव विनिपातितौ ।
 तस्मात्परमार्थतो हिंसावैश्वानराभ्यामेव ममेयं कनकमञ्जरी संपा-
 दितेति । ततो जातं मे गाढतरं हिंसावैश्वानरस्नेहप्रतिबद्धमन्तः-
 कारणं । ततो वैश्वानरवचनेन तैः क्रूरचित्ताभिधानैर्वटकैः प्रति-
 दिनमुपयुज्यमानैर्जनितं मे चण्डत्वं संपादितमसहनत्वं विहिता

रौद्रता निर्वर्तितो भासुरभावः । गताङ्गाङ्गीभावं कूरता । जातोऽहं
स्वरूपं तिरोधाय साक्षादिव वैश्वानरः । ततो नापेचे वटकोप-
योगं । किं तर्हि सततप्रञ्चलितोऽहमाक्रोशामि हितभाषिणं
ताडयामि निष्कारणमेव परिजनं । हिंसया तु पुनः पुनराश्लिष्य-
माणस्य मे संजातमाखेटकथसनं । ततः प्रतिदिनं निपातयामि
स्माहमनेकजन्तुसंघातं । दृष्टं तन्मदौघचेष्टितं कनकशेखरेण ।
चिन्तितमनेन । अहो किमिदमीदृशमस्यासमञ्जसं चरितम् ॥
तथाहि ।

रूपवान् कुलजः शूरः कृतविद्यो महारथः ।
तथाप्ययं ममाभाति न किञ्चिन्नन्दिवर्धनः ॥
यतोऽयं हिंसयाश्लिष्टो युक्तो वैश्वानरेण च ।
परोपतापनिरतो धर्मादूरेण वर्तते ॥
अतो नोपेचितुं युक्तो ममायं हितकारिणः ।
वचने यदि वर्तत स्यादस्मै हितमुत्तमम् ॥
केवलस्य च मे वाक्यं कदाचिन्न करोत्ययम् ।
ताताभ्यर्ण्य पुनः प्रोक्तः कुर्यात्तत्तातलज्जया ॥
तदेनं तातमहितः शिञ्चयामि तथा कृते ।
हिंसावैश्वानरौ हित्वा स्यादेव गुणभाजनम् ॥

ततः कृतो गृहीतार्थः कनकशेखरेण राजा । अन्यदा प्रविष्टोऽहं
राजास्थाने । विहितप्रतिपत्तिर्निविष्टो नरेन्द्रसमीपे । ततः आधि-
तोऽहं कनकचूडराजेन । कनकशेखरेणाभिहितं । तात एवंविध
एवायं नन्दिवर्धनः स्वरूपेण । केवलमिदमेकमस्य विरूपकं यदेष

सर्ता गर्हिते कुसुमर्गे वर्तते । नृपतिराह । कीदृशोऽस्य कुसुमर्गः ।
 कनकशेखरेणाभिहितं । अस्य स्वर्ूपोपतापहेतुः सर्वानर्थकारणं
 वैश्वानरो नाम वयस्यः । तथा विद्यतेऽस्य श्रूयमाणपि जगत-
 स्तामकारिणी महापापहेतुर्हिमा नाम भार्या । ताभ्यां च
 युक्तस्यास्येव कुसुमस्येव निष्फलेव श्रेयगुणधवलता । नृपतिराह ।
 यद्येवं ततस्तयोः पापयोस्त्याग एव श्रेयान् नाश्रयणम् ॥
 तथाहि ।

वयस्यः म विधातव्यो नरेण हितमिच्छता ।

इहामुच च यः श्रेयान् न लोकद्वयनाशकः ॥

सा भार्या विदुषा कार्या या लोकाल्लादकारिका ।

धर्मसाधनहेतुश्च न पुनर्दुष्टचेष्टिता ॥

एवं च वदतोस्तयोर्वचनेन सततं ज्वलमानोऽपि वज्रिरिव
 सर्पिषा गाढतरं प्रज्वलितोऽहं । ततो मया व्याधूनि तमुत्तमाङ्गं
 आस्फोटितं करतलेन भूमिपृष्ठं विमुक्तः प्रलयनिर्घाताकारो ऊङ्कारः
 आलोकितमुपचलत्तारिकया दृष्ट्वा तयोरेभिमुखं अभिहितश्च
 राजा । अरे मृतक मदीयश्रीवितं वैश्वानरं हिमां च पापतया
 कल्पयसि । न लक्षयसि कस्य प्रसादात्त्वयेदं राज्यं समामादितं । किं
 तर्हि मदीयवैश्वानरमन्तरेण भवतः पित्रापि सप्तसरसेनो द्रुमो वा
 निहन्तुं शक्येत । कनकशेखरः पुनरेवमभिहितः । अरे वृषल किं
 मत्तोऽपि पण्डिततरस्त्वमसि येनैवं मां शिष्ययसि । ततस्तदव-
 लोकाकर्ण्य च मदीयवचनं विस्मितो राजा । कृतं कनकशेखरेण
 स्मरं मुखं । मया चिन्तितं । अये नैतौ मां गणयतः । ततः

समाकृष्टा चमत्कुर्वाणा चुरिका । अभिहितं च । अरे गैहेनर्दिनौ
दर्शयामि भवतोः स्तुकीयवैश्वानरवीर्यं । प्रहरणहस्तौ भवतं । ततः
समुत्खातचुरिकं ललमानजिह्वं यममिव मामवलोक्य दूरीभूतं
राजकं । न चलितौ राजकनकगोखरौ । ततः सन्निहिततया
पुण्ड्रोदयस्य महाप्रतापतया राजकनकगोखरयोर्भवितव्यतावशेन
चादत्तैव प्रहारं निर्गतोऽहमास्थानाद्गतः स्वभवनं । ततः प्रमृत्त्यप-
कर्णितोऽहं कनकचूडकनकगोखराभ्यां । मयापि दृष्टौ तौ ग्रधुरूपौ ।
विच्छिन्नः परस्परं लोकव्यवहारोऽपीति ॥

अन्यदा समागतो जयस्यलादारुको नाम दूतः । प्रत्यभि-
ज्ञातो मया । निवेदितमनेन । यथा कुमार महत्तमैः प्रहितोऽहं ।
मया चिन्तितं । अये किमिति महत्तमैः प्रहितोऽयं न पुनस्तातेन ।
ततो जाताशङ्केन पृष्टोऽसौ मया । अपि कुशलं तातस्य । दारुकः
प्राह । कुशलं । केवलमस्ति वज्राधिपतिर्यवनो नाम राजा । तेन
चागत्य महाबलतया समन्तान्निरुद्धं नगरं स्वीकृतो बहिर्विषयः
दापितानि स्थानकानि भग्नः पर्याहारः । न चास्ति कश्चित्तन्निरा-
करणोपायः । ततः चोरमागरगक्षौरद्वयोऽपि मनागाकुलीभूतो
देवः । विषया मन्त्रिणः । उन्मनौभूता महत्तमाः । वस्त्रा नागरकाः ।
किं बह्वना । न जाने किमत्र भविष्यतीति वितर्केण संजातं
सर्वमपि दैवशरणं तज्जगरं । ततो मन्त्रिमहत्तमैः कृतपर्यालोचः
स्थापितः सिद्धान्तः । यदुत नन्दिवर्धनकुमार एव यदि परमेनं
थवनहतकमुत्सादयति नापरः पुरुष इति । ततो मतिधनेनाभि-
हितं । ज्ञापयतामिदमेवंस्थितमेव देवाय । बुद्धिविशालेनाभिहितं ।

नैवेदं देवाय ज्ञापनीयं । मतिधनः प्राह । कोऽत्र दोषः । बुद्धि-
विशालेनोक्तं । सुतवत्सलतया देवस्य कदाचिदेवंविधमङ्कटे नन्दि-
वर्धनागमनं न प्रतिभासते । तस्माद्देवस्याज्ञापनमेव श्रेयः । प्रज्ञाकरः
प्राह । साधु साधूपपद्यमानं मन्त्रितं बुद्धिविशालेन । मतिधन
किमत्रान्येन विकल्पेन । प्रेयतां कुमारकाङ्क्षानाय प्रच्छन्न एव दूतः
येन सर्वत्र शान्तिः संपद्यते । मतिधनेनाभिहितं । एवं भवतु ।
ततः सर्वरोचकेन प्रहितोऽहमिति ॥ तदिदं दूतवचनमाकर्ण्योत्तमसितो
वैश्वानरः । भविष्यति मम चारुतरोऽवसर इति प्रहसिता हिंसा ।
मयाभिहितं । अरे ताडयत प्रस्थानभेरिं । मञ्जीकुहत् चतु-
रङ्गसेनां । तथा कृतं नियुक्तैः । ततः सर्वबलेन चलितोऽहं ।
नाख्यातं कनकचूडकनकशेखरयोः । केवलं कनकमञ्जरीवत्सलतया
प्रवृत्ता मणिमञ्जरी । ततोऽनवरतप्रयाणकैः प्राप्ता वयं जयश्रला-
सत्वे । अभिहितो मया वैश्वानरः । यदुत वयस्य सततप्रवृत्ता ममा-
धुना तेजस्विता नापेक्षते वटकोपयोगं । तत्किमत्र कारणमिति ।
वैश्वानरेणाभिहितं । कुमारनिष्कृच्चिमभक्तिग्राह्या वयं । अतुला च
ममोपरि कुमारस्य भक्तिः । मदीर्यप्रभवाणि चैतानि क्रूरचित्तानि
वटकानि भक्तिमतामेव पुसां शरीरे प्रचरन्ति । तेन प्रचरितानि
कुमारस्य शरीरे गतानि तन्मयतां । किं वज्रना । मद्रूप एवा-
धुना वीर्येण कुमारो वर्तते । अन्यच्च । कुमार मदीयवचनानु-
भावादेवेयमपि हिंसाधुना कुमारस्य प्रतिपन्ना सात्मीभावं । नात्र
सन्देहो विधेयः । मयाभिहितं । अद्यापि सन्देहः ॥ ततो याव-
देतावानावयोर्यज्यः संपद्यते स तावद्दर्शनवौचित्यमवतीर्णं परवत् ।

दृष्टमनेनास्त्रदनीकं । ततस्तत्संनद्धमागतमभिमुखं । ततः संलग्न-
मायोधनं । तच्च कौटूंगम् ।

रथौघघर्घरारवं गजेन्द्रगर्जिदारुणम् ।

महाश्वहेषितोद्भुरं पदातिशब्दभौषणम् ॥

क्षणेन च तत्किंभूतं संपन्नम् ।

विदीर्णचक्रकूबरं विभिन्नमत्तकुञ्जरम् ।

विनाथवाजिराजितं पतत्पदातिमस्तकम् ॥

प्रजातसैन्यतानवं प्रनष्टदेवदानवम् ।

असिग्रहप्रवर्धकं प्रनृत्तसत्कबन्धकम् ॥

ततोऽभिभूता यवनराजसेनयास्त्रात्पताकिनी । समुल्लसितस्तद्वले
कलकलः । ततो वलितोऽहमेककस्तदभिमुखं । समापतितो मया
सह योद्धुं स्वयमेव यवनराजः । रणरभसेन चातीव मिलितौ
स्यन्दनौ । ततः स्थित्वाहं कूबराग्रे दत्त्वा करणं पतितस्तस्यन्दने ।
घोटितं स्वहस्तेन यवनराजस्य मस्तकं ।

ततः प्रादुर्भवत्तोपलसञ्जयजघारवम् ।

अस्त्रद्वलं परावृत्य समाधातं मदन्तिकम् ॥

अन्यच्च । तदा ।

देवदानवगन्धर्वा वर्णयन्तः पराक्रमम् ।

मम गन्धोदवं पुष्पैर्मित्रं मुञ्चन्ति मस्तके ॥

ततश्च तत्परानौकं क्षणेन हतनायकम् ।

जातं मे किङ्करं सर्वमाज्ञानिर्देशकारकम् ॥

निर्गत्य नगरात्तातो हर्षेण सह बन्धुभिः ।

समागतः समीपं मे नगरं च सवालकम् ॥

ततो रथादवतीर्य पतितोऽहं तातपादयोः । गृह्येत्तांभदे-
शयोर्ध्वीकृत्या नन्दोदकवर्षेण स्तपयता समालिङ्गितोऽहं तातेन ।
चुम्बितो मुहुर्मुहुर्मूर्धदेशे । ततो दृष्टा मयाम्बा । कृतं तस्याः
पादपतनं । समालिङ्गितोऽस्य चुम्बितो मस्तके । अभिहितस्थान-
न्दाश्रुपरिपूर्णलोचनया गद्गदया गिरा । यथा । पुत्र वज्रशिला-
सम्युटघटितमेतत्ते जनन्याः सम्बन्धि हतहृदयं यत्तवापि विरहे
न शतधा विदीर्णं । निःसारितानि च वयममुष्माद्गर्भवासादिव
नगररोधकाद्भवता । अतो ममापि जीवितेन चिरं जीवेति ॥
ततो लज्जितोऽहं स्थितो मनागधोमुखं । समारूढानि सर्वाण्यपि
रथवरे । ततश्च ।

दृष्ट्वा वैरिविमेर्देन तुष्टा मत्सङ्गमेन च ।

ते राजलोकाः सर्वेऽपि तदा किं किं न कुर्वते ॥

तथाहि ।

केचिद्ददति दानानि केचिद्दायन्ति भाविताः ।

उद्दामद्वयनिर्घोषैः केचिन्नृत्यन्ति निर्भरम् ॥

केचित्कलकलायन्ते केचिदुल्लष्टनादिनः ।

काश्चौरचन्दनचोदैः केचित्केलिपरायणाः ॥

केचिद्ब्रह्मानि वर्षन्ति तथान्ये हासपूर्वकम् ।

हरन्ति पूर्णपात्राणि वल्लभानाः परस्परम् ॥

तुष्टो नागरको लोको वल्लभो कुञ्जवाम्बुनाः ।

कृतोर्ध्वबाहवो नृत्ताः सर्वेऽन्तःपुरपालकाः ॥

एवं महाप्रमोदेन मविश्य नगरं ततः ।
 स्थित्वा राजकुले किञ्चिद्गतोऽहं निजमन्दिरे ॥
 दिवमोचितकर्तव्यं तत्र संपाद्य सर्वथा ।
 अनेकाहुतविस्तारदर्शनप्रीतमानमः ॥
 ममं कनकमञ्जयां रजन्यां गयने स्थितः ।
 श्रेष्ठैव चिन्तयामि स्म महामोहवगंगतः ॥
 अहो वैश्वानरगोचैः प्रभावोऽयं महात्मनः ।
 ममेयमीदृशी जाता यतः कल्याणमालिका ॥
 आगतोऽहं तदुत्साहाज्जाता तेजस्विता परा ।
 तोषितौ जनकौ लोके लब्धा जयपताकिका ॥
 अहो प्रभावो हिमाया या विलोकनलीलया ।
 करोत्येषा विगान्नाची मञ्चु वैरिविमर्दनम् ॥
 नातः परतरं मन्ये प्रभावे वृद्धिकारणम् ।
 यथेयं मम हिंसेति प्रत्यक्षफलदायिनी ॥
 ततो गाढतरं रक्तोऽहं वैश्वानरहिंसयोः ।
 भिद्धान्तं पदयेनेवं व्यापयामि विगेषतः ॥
 एते मे परमौ वन्धू एते परमदेवता ।
 एते एव हिते मन्ये सर्वमपि प्रतिष्ठितम् ॥
 एते यः द्वाघयेद्वन्यः स मे वन्धुः स मे मुहत् ।
 एते यो देष्टि मुदात्मा स मे ऋद्धिर्न मंगयः ॥
 स पुनस्तदिजानामि महामोहपरायणः ।
 यदा पुष्टोदयाज्जातं ममेदं सर्वमश्नमा ॥

हिंसावैशानरामक्तः पुण्योदयपराङ्मुखः ।

ततोऽहं धर्ममार्गं ह्य दूराद्दूरतरं गतः ॥

ततश्च ।

रात्रिगेषे समुत्थाय पापहर्त्रो बद्धमानसः ।

ताताम्बादीनदृष्ट्वैव गतोऽटव्यामहं ततः ॥

अनेकमत्त्वसम्भारं मारयित्वा गते दिने ।

मन्ध्यायां पुनरायातः प्रविष्टो भवने निजे ॥

अथासौ विदुरः प्रोक्तस्तातेनाकुलचेतसा ।

मत्समीपे कुमारोऽद्य किं नायातो निरूपय ॥

विदुरेणोक्तं प्रभातेऽहं कृत्वा मैत्रीं चिरन्तनीम् ।

दर्शनार्थं कुमारस्य गतस्यैव मन्दिरे ॥

ततः परिजनेनोक्तं यथाखेटककाम्यया ।

रात्रावेव गतोऽटव्यां कुमारो नास्ति भो गृहे ॥

ततो मयाभिहितं । किमर्थं कुमारो गतः पापहर्त्रिवुद्ध्या किं वा प्रतिदिनं गच्छतीति । परिजनः प्राह । भद्रं यतः प्रभृतीयं हिंसा परिणीता कुमारेण तत आरभ्य प्रतिदिनं गच्छति । नान्यथा धृतिं लभते । किं वञ्चना । जीवितादपि बल्लभोऽधुना आखेटकः कुमारस्येति । मया चिन्तितं । अहो हता दैवेन वयं मन्दभाग्याः । तदिदमाभाणकमायातं । यदुत यत्करमस्य पृष्ठे न माति तत्कण्ठे निबध्यत इति । तथा हि वैशानरपाप-
मित्रयोगेणैव कुमारस्य गाढमुदेगिता वयं यावतेयमपरा ह्यथेवास्य भार्या संपन्नेति । तत्किं पुनरत्र विधेयमिति चिन्तयतो मे गतं

दिनं । तदिदं कुमारस्य युष्मत्समीपेऽनागमनकारणमिति । तातेनाभिहितं । विदुर महापापहेतुरिदं मृगयाव्यसनं न च सेवितमस्त्रदं जैनैरपतिभिः । अतो यद्यस्य निमित्तभूतेयं भार्या कुमारस्यापसार्यते ततः सुन्दरं भवति । विदुरः प्राह । देव वैश्वानरवन्निरूपकमेयं लक्ष्यते । अथवा श्रूयते पुनरप्यायातोऽनगरे स जिनमतज्ञो नैमित्तिकः । ततः स एवाह्वय प्रष्टुं युक्तो यदत्र कर्तव्यमिति । तातेनाभिहितं । आकारय तर्हि तं नैमित्तिकं । विदुरेणोक्तं । यदाज्ञापयति देवः ॥

ततो निर्गतो विदुरः । समागतः स्त्रीकवेलायां गृहीत्वा जिन-मतज्ञं । ततो विधाय तस्य प्रतिपत्तिमाख्यातं तातेन प्रयोजनं । ततो निरूपितं बुद्धिनाडीसञ्चारतो नैमित्तिकेनाभिहितं च । यथा महाराज एक एवात्र परमुपायो विद्यते । स यदि संपद्येत ततः स्वयमेव प्रसूयेत कुमारस्येयमनर्थकारिणी हिंसाभिधाना भार्या । तातेनाभिहितं । कौटुशः स इति कथयत्वार्यः । जिनमतज्ञेनाभिहितं । यत्तदा वर्णितं ममचमेव भवतां । यथास्ति रहितं सर्वोपद्रवैर्निवासस्थानं ममस्तुगुणानां कारणं कल्याणपरम्परायाः दुर्लभं । मन्दभागधेयैश्चित्तमौन्द्ये नगरं । तत्र च यो वर्णितः । यथास्ति हितकारि लोकाणां छतोद्योगो दुष्टनिग्रहे दत्तावधानः शिष्टपरिपालने परिपूर्णः कोशदण्डसमुदयेन शुभपरिणामो नाम राजा । तस्य राज्ञो यथामौ चान्तेर्जनयिवौ निष्प्रकम्पता नाम महादेवी तदा वर्णिता तथैव तस्यान्यापि द्वितीयास्ति हितकारिणी लोकानां निकष-

भूमिः सर्वशास्त्रार्थानां प्रवर्तिका सद्नुष्ठानानां दूरवर्तिनी पापानां
चारुता नाम राज्ञी । तथाहि ।

तावद्दुःखानि संसारे लभन्ते सर्वजन्तवः ।

स्वर्गापवर्गमार्गं च न लभन्ते कदाचन ॥

यावत्सा चारुता देवौ तेन सम्यग् निषेयते ।

यदा पुनर्निषेवन्ते तां देवीं ते विधानतः ॥

लब्ध्वा कल्याणसन्दोहं तदा यान्ति शिवं नराः ।

अतः सा चारुता देवी लोकानां हितकारिणी ॥

संसारसागरोत्तारकारणानि महात्मनाम् ।

लोके लोकोत्तरे वापि यानि शास्त्राणि कानिचित् ॥

तेषु सर्वेषु शास्त्रेषु वर्णिता परमार्थतः ।

उपादेयतया देवी सा प्राज्ञैस्तत्त्वचिन्तकैः ॥

तेन सा निकषस्थानं शास्त्राणामिह गौयते ।

तां विना सर्वशास्त्रार्थोऽसद्वुद्धिप्रकरायते ॥

दानं शीलं तपो ध्यानं गुरुपूजा शमो दमः ।

एवमादीनि लोकेऽत्र चारुकर्माणि भावतः ॥

प्रवर्तयति सा देवी स्वबलेन महात्मनाम् ।

तेन सा सद्नुष्ठानजनकेति निरुच्यते ॥

कामक्रोधभयद्रोहमोहमात्सर्यविभ्रमाः ।

शाब्दपैशुन्यरागाद्या ये लोके पापहेतवः ॥

तेषां तया सद्भावस्था नास्त्येव भुवमचये ।

अतः सा चारुता देवी पापानां दूरवर्तिनी ॥

तस्याश्च शुभपरिणाममन्विन्याद्याहताया महादेव्या आह्लादहे-
तुर्जगतः सुन्दरा रूपेण वल्लभा बन्धूनां कारणमानन्दपरम्परायाः सततं
मुनीनामपि हृदयवासिनी विद्यते दया नाम दुहिता । तथाहि ।

सर्वे चरांचरा जीवा भुवनोदरचारिणः ॥

दुःखं वा मरणं वापि नाभिकाङ्क्षन्ति सर्वदा ॥

ततश्च ।

मा दया ह्यमप्येतद्वारयत्येव देहिनाम् ।

तेन मा भुवनाह्लादकारणं परिकीर्तिता ॥

मुखं शशधराकारं माभीर्दानाख्यमुत्तमम् ।

सदानदुःखघ्नाणख्यौ दयायाः पीवरौ मृगौ ॥

विस्तीर्णं जगदानन्दं शमाख्यं जघनस्थलम् ।

यदा नास्त्येव तद्देहे किञ्चिदङ्गमसुन्दरम् ॥

रूपेण सुन्दरा प्रोक्ता तेन मा मुनिपुङ्गवैः ।

पथेष्टा बन्धुवर्गस्य तथेदानीं निगद्यते ॥

शान्तिः शुभपरिणामश्च चाहता निष्प्रकम्पता ।

शौचमन्तोषधेयांश्च दयाया बान्धवा मताः ॥

तेषां तु मतताह्लादकारिणी हृदयस्मिता ।

तेनातिवल्लभा प्रोक्ता बन्धुवर्गस्य मा दया ॥

सुरेषु मर्त्यलोकेषु मोक्षे च सुसपद्धतिः ।

दयापरीतचित्ताणां वर्तते करवर्तिनी ॥

आनन्दपटुतेर्हेतुस्तेन मा कन्यका मता ।

अत एव सुमाधूनां हृदये मा प्रतिष्ठिता ॥

तस्याश्च शुभपरिणामसम्बन्धिन्याद्यारुताया महादेव्या आह्लादहे-
तुर्जगतः सुन्दरा रूपेण वल्लभा बन्धूनां कारणमानन्दपरम्परायाः सततं
मुनीनामपि हृदयवासिनौ विद्यते दया नाम दुहिता । तथाहि ।

सर्वे चराचरा जीवा भुवनोदरचारिणः ॥

दुःखं वा मरणं वापि नाभिकाङ्क्षन्ति सर्वदा ॥

ततश्च ।

सा दया हयमण्येतद्वारयत्येव देहिनाम् ।

तेन सा भुवनाह्लादकारणं परिकीर्तिता ॥

मुखं शशधराकारं माभीर्दानाख्यमुत्तमम् ।

सदानदुःखदाणाख्यौ दयायाः पीवरौ स्तनौ ॥

विस्तीर्णं जगदानन्दं शमाख्यं जघनस्थलम् ।

यद्वा नास्त्येव तद्देहे किञ्चिदङ्गमसुन्दरम् ॥

रूपेण सुन्दरा प्रोक्ता तेन सा मुनिपुङ्गवैः ।

... .. यथेष्टा बन्धुवर्गस्य तथेदानौ निगद्यते ॥

मौनभवधीरणा च । तातेनाभिरुक्ता निष्प्रकम्पता ।

ऽस्माभिरवधीरयितुं शक्येत । जिनमतेऽभिरुक्ताः ... तात्कमच

क्रियतां । यदि हि बहिरङ्गोऽयमुपद्रवः कुमारस्य स्यात्ततो न

युज्येत कर्तुं तच्चभवतामवधीरणां । अयं पुनरन्तरङ्गोपद्रवो वर्तते ।

ततस्तमवधीरयन्तोऽपि भवन्तो नोपासगममर्हन्ति । ततो यदा-

दिश्रुत्यार्थ इति वदता तातेन परिपूज्य प्रद्वितो नैमित्तिकः ॥

गतानि कतिचिद्दिनानि । समुत्प्रेयं तातस्य बुद्धिः । यथा

स्थापयामि यौवराज्ये नन्दिषर्धनकुमारं । ज्ञापितं महत्तमानां ।

प्रतिपन्नमेतैः । गणितं प्रशस्तदिनं । कृताभिषेकसामग्री । समा-
 हृतोऽहं । विरचितं भद्रासनं । मौलिताः सामन्ताः । समागता
 नागरकाः । संनिधापितानि माङ्गलिकानि । प्रकटितानि रत्नानि ।
 प्रत्यासन्नीभूतान्यन्तःपुराणि ॥ अत्रान्तरे प्रविष्टा प्रतीक्षारी । कृतं
 तथा पादपतनं । विरचितं करपुटकुङ्कुमं निवेष्टितं ललाटपट्टे ।
 गदितमनया । देव अरिदमननृपतेः सम्बन्धी स्फुटवचनो नाम
 महत्तमः प्रतीक्षारभूमौ तिष्ठति । एतदाकर्ण्य देवः प्रमाणं ।
 तातेनाभिहितं । ग्रीष्मं प्रवेशय । प्रवेशितः प्रतीक्षार्या । विहिता
 प्रतिपत्तिः । अभिहितं स्फुटवचनेन । महाराज श्रुतो मया बहिरेव
 कुमारस्य यौवराज्याभिषेकव्यतिकरः । तेनाहं शुभमुद्घर्तोऽयमिति
 कृत्वा स्वप्रयोजनसिद्धये त्वरिततरः प्रविष्टः । तातेनाभिहितं ।
 सुन्दरमनुष्ठितं । निवेदयतु स्वप्रयोजनमार्थः । स्फुटवचनः प्राह ।
 अस्ति तावद्विदित एव भवादृशां शार्दूलपुराधिपतिः सुगृहीत-
 नामधेयो देवोऽरिदमनः । तस्यास्ति विनिर्जितरतिरूपा रतिचूला
 नाम महादेवी । तस्याश्चाचिन्त्यगुणरत्नमञ्जूषा मदनमञ्जूषा नाम
 दुहिता । तथा च लोकप्रवादेनाकर्णितं नन्दिवर्धनकुमारचरितं ।
 ततो जातस्तस्याः कुमारेऽनुरागातिरेकः । निवेदितः स्वाभिप्रायो
 रतिचूलायै । तथापि कथितो देवाय । ततस्तां मदनमञ्जूषां
 कुमाराय प्रदातुं युष्मत्समीपे प्रहितोऽहं देवेन । अधुना महाराजः
 प्रमाणम् ॥ ततो निरीक्षितं तातेन मतिधनवदनम् । मतिधनः
 प्राह । देव महापुरुषोऽरिदमनः । युक्त एव देवस्य तेन सार्धं
 सम्बन्धः । ततोऽनुमन्यतामिदं तस्य वचनं । कोऽत्र विरोधः ।

तातेनाभिहितं । एवं भवतु । अचान्तरे मयाभिहितं । अहो कियद्-
दूरे तत्तावकीनं शार्दूलपुरमितः स्थानात् । स्फुटवचनः प्राह ।
सार्धयोजनगते । मयाभिहितं । नैवं वोचः । स्फुटवचनः प्राह ।
तर्हि यावद्दूरे तत्कथयतु स्वयमेव कुमारः । मयाभिहितं ।
गच्छतेभोने सार्धयोजनगते । स्फुटवचनः प्राहः । किमेतत् । मया-
भिहितं । श्रुतमस्माभिर्वालकाले । स्फुटवचनः प्राह । न सम्यगव-
धारितं कुमारेण । मयोक्तं । तथा कथमवधारितम् । स्फुटवचनः
प्राहः । गणितं मया पदं पदेन । मयाभिहितं । सुनिर्णीतमिद-
मस्माभिरप्याप्तप्रवादात् । स्फुटवचनेनोक्तं । कुमार विप्रतारितः
केनापि । न चलतीदं मदीयं प्रमाणं तिलतुषचिभागमात्रेणापि ॥
ततो मामेष दुरात्मा लोकमध्येऽस्त्रीकं करोतीति चिन्तयतो मे
जृम्भितं वैश्वानरेण प्रहसितं हिंसया । प्रयुक्ता योगशक्तिः । हतो
दाभ्यामपि मदीयशरीरेऽनुप्रवेशः । ततः संजातोऽहं माघादिव
प्रलयज्जन्मनः । समाकृष्टं दिनकरकरनिकरकरालं करवानं ॥
अचान्तरे चिन्तितं पुण्योदयेन । घटुत पूर्णा ममाधुनावधिः ।
पालितो भवितव्यतानिर्देशः । न योग्योऽयमिदानीं नन्दिवर्धन-
कुमारो मत्सम्बन्धस्य । तस्मादप्यक्रमणमेव मेऽधुना श्रेयः । इत्या-
लोच्य मष्टः पुण्योदयः ॥ मया कुर्वतो हाशरवं तावतो जनममु-
दायस्यापत एव अविचार्य कार्याकार्यमेकप्रहारेण हतो दिदृक्षः
स्फुटवचनः । ततो हा पुत्र किमिदमकार्यमनुष्ठितमिति मुवाचः
मनुत्थितः भिंहामनात् तातयलितो मदभिमुखं योगेन । मया
चिन्तितं । अयमप्येतद्रूप एव यो दुरात्मा मयापि हतमिदम-

कार्यमित्यारटति । ततः समुदीर्णखड्गो वलितोऽहं ताताभिमुखं ।
 कृतो लोकेन कोलाहलः । ततो मया न स्मृतं जनकत्वं न
 लक्षिता स्नेहनिर्भरता न गणितं परमोपकारित्वं नास्लोचितो
 महापापागमः । सर्वथा वैश्वानरहिंसावशीभूतचित्तेनावलम्ब्य कर्म-
 चाण्डालतां तथैव रटतस्तातस्य चोटितमुत्तमाङ्गं । ततो हा जात
 हा जात मा साहसं मा साहसं चायध्वं लोकास्त्रायध्वमिति
 विमुक्तकरुणाक्रन्दरवा आगत्य लग्ना ममाग्वा करे करवालोद्दाल-
 नार्थं । मया चिन्तितं । इदमपि पापा मम वैरिणीव वर्तते
 यैवं शत्रूच्छेदपरेऽपि मयि लकशकायते । ततः कृता सापि द्वेधा
 करवालेन । ततो हा भ्रातर्हा कुमार हा आर्यपुत्र किमिदमा-
 रब्धमिति पूतकुर्वाणानि शीलवर्धनो मणिमञ्जरी रत्नवती च लग्नानि
 त्रीण्यपि मम भुजयोरेककालमेव निवारणार्थं । मया चिन्तितं ।
 एकास्लोचितं नूनममीषां सर्वेषामपि दुरात्मनां । ततो गाढतरं परि-
 श्वसितोऽहं । नीतानि त्रीण्येकैकप्रहारेणान्तकसदनं ॥ अचान्तरेऽमुं
 व्यतिकरमाकर्ण्य हा आर्यपुत्र किमिदं किमिदमिति प्रलपन्ती प्राप्ता
 कनकमञ्जरी । मया चिन्तितं । अये एषापि पापा मद्वैरिणामेव
 मिश्रिता यैवं विकोशति । अहो इदमपि मे वैरिभूतं वर्तते ।
 तत्किमनेन । अपनयाम्यस्या अपि बन्धुवत्सलत्वं । ततो विगलित-
 प्रेमाबन्धे विस्मृता तद्विरहकातरता । न स्फुरितानि हृदये विश्रम्भ-
 जल्पितानि । अपहस्तिता रतिसुखमन्दोहाः । न पर्यास्लोचितस्तथाः
 समन्धी निरुपमः स्नेहाबन्धः । सर्वथा वैश्वानरान्धबुद्धिना हिंसा-
 क्रोडौकृतहृदयेन मया विदक्षिता करवालेन वराकी कनकमञ्जरी ॥

अचान्तरे संरम्भे गलितं मे कटीतटात्परिधानं विलुप्तं
भूमौ । निपतितमुत्तरीयं चितितले । जातोऽहं यथाजातः ।
मुत्कलीभूताः केशाः । संपन्नः साक्षादिव वैतालः । ततस्तथा-
भूतं मामवलोक्य दूरवर्तिभिः प्रेक्षकडिम्बरूपैर्हंसद्विरदृष्टासेन
कृता किलिकिलिका । ततः सुतरां प्रज्वलितोऽहं चलितस्तन्मार-
णाय वेगेन । ततो मे भ्रातरो भगिन्यः स्वजनाः सामन्ताश्च लग्नाः
सर्वेऽप्येककालं निवारणार्थं । ततः कृतान्त इव समदर्शितया-
समस्तानपि निर्दलयन्नहं गतः कियन्तमपि भूभागं । ततो भूरि-
तया लोकस्य वनकरीव अमे पातयित्वा गृहीतः कथंचिदहं ।
उद्दालितं मण्डलायं । बद्धः पथाद्वाङ्गवन्धेन । ततो रटन्नसभ्य-
वचनानि प्रक्षिप्तोऽपवरके । दत्ते कपाटे । तत्र च प्रज्वलन्ननुनय-
वचनैः प्रक्षपन्नश्राव्यभाषया ददानः कक्षाटयोर्मस्तकास्कोटां चामो
बुभुक्षया पीडितः पिपासया दन्दद्वामानश्चित्तसन्तापेनालभमानो
निद्रां महाघोरनारक इव तथा बद्ध एव स्थितो मासमात्रं
कालं अवधीरितः परिजनेन ॥ अन्यदात्यन्तचीणतया समागता
समार्धरात्रे क्षणमात्रं निद्रा । ततः प्रसुप्तस्य क्षिप्तं मे मूषकैर्वन्धनं ।
जातोऽहं मुत्कलः । उद्घाटिते कपाटे । निर्गतो बहिर्देशे । निरूपितं
राजकुलं । यावन्न कश्चित्तेतयते ततो मया चिन्तितं । सर्वमेवेदं
राजकुलं नगरं च भम वैरिभूतं वर्तते येनाहमेवं परिक्षेपितः
पापेन । ततो विजृम्भितो समान्तर्वर्ती वैद्यानरः । सहर्षया
ऊद्धारितं हिंसया । दृष्टं मया प्रज्वलिताग्निकुण्डं । चिन्तितं
हृदये । अयमत्र वैरिनिर्यातनोपायः । यदुत गृहीत्वा शरावं

कार्यमित्यारटति । ततः समुदीर्णखड्गो वलितोऽहं ताताभिमुखं ।
 कृतो लोकेन कोलाहलः । ततो मया न स्मृतं जनकत्वं न
 लक्षिता स्नेहनिर्भरता न गणितं परमोपकारित्वं नालोचितो
 महापापागमः । सर्वथा वैश्वानरहिंसावशीभूतचित्तेनावलम्ब्य कर्म-
 चाण्डालतां तथैव रटतस्तातस्य चोटितमुत्तमाङ्गं । ततो हा जात
 हा जात मा साहसं मा साहसं चायध्वं लोकास्त्रायध्वमिति
 विमुक्तकरुणाक्रन्दरवा आगत्य लग्ना ममास्वा करे करवालोद्दाल-
 नार्थं । मया चिन्तितं । इदमपि पापा मम वैरिणीव वर्तते
 यैवं शत्रूच्छेदपरेऽपि मयि लक्ष्यकायते । ततः कृता सापि द्वेषा
 करवालेन । ततो हा भ्रातर्हा कुमार हा आर्यपुत्र किमिदमा-
 रब्धमिति पूतकुर्वाणानि शीलवर्धनो मणिमञ्जरी रत्नवती च लग्नानि
 चोष्णपि मम भुजयोरेककालमेव निवारणार्थं । मया चिन्तितं ।
 एकालोचितं नूनममीषां सर्वेषामपि दुरात्मनां । ततो गाढतरं परि-
 व्वलितोऽहं । नीतानि चोष्णयेकैकप्रहारेणान्तकसदनं ॥ अचान्तरेऽमुं
 व्यतिकरमाकर्ण्य हा आर्यपुत्र किमिदं किमिदमिति प्रलपन्ती प्राप्ता
 कनकमञ्जरी । मया चिन्तितं । अये एषापि पापा मद्वैरिणामेव
 मिश्रिता यैवं विक्रोशति । अहो इदमपि मे वैरिभूतं वर्तते ।
 तत्किमनेन । अपनयाम्यस्या अपि बन्धुवत्सलत्वं । ततो विगलित-
 प्रेमायन्धे विष्मृता तद्विरहकातरता । न स्फुरितानि हृदये विश्रम्भ-
 जल्पितानि । अपहृष्टिता रतिसुखमन्दोहाः । न पर्यालोचितकथाः
 ममन्धी निरुपमः चेहायन्धः । सर्वथा वैश्वानरान्धयुद्धिना हिंसा-
 कोडोक्तहृदयेन मया विदलिता करवालेन वराकी कनकमञ्जरी ॥

अचान्तरे संरम्भेण गलितं मे कटीतटात्परिधानं विलुप्तितं
भूमौ । निपतितमुत्तरीयं चितितले । जातोऽहं यथाजातः ।
मुत्कलीभूताः केशाः । संपन्नः साचादिव वेतालः । ततस्तथा-
भूतं मामवलोक्य दूरवर्तिभिः प्रेक्षकडिम्बरूपैर्हंसद्विरदृष्टासेन
कृता किलिकिलिका । ततः सुतरां प्रज्वलितोऽहं चलितस्तन्मार-
णाय वेगेन । ततो मे भ्रातरो भगिन्यः स्वजनाः सामन्ताश्च लग्नाः
सर्वेऽप्येककालं निवारणार्थं । ततः कृतान्त इव समदर्शितया
समस्तानपि निर्दलयन्नहं गतः कियन्तमपि भूभागं । ततो भूरि-
तया लोकस्य वनकरीव असे पातयित्वा गृहीतः कथंचिदहं ।
उद्दालितं मण्डलायं । बद्धः पश्चाद्वाङ्गबन्धेन । ततो रटन्नसभ्य-
वचनानि प्रक्षिप्तोऽपवरके । दत्ते कपाटे । तत्र च प्रज्वलन्ननुनय-
वचनैः प्रक्षयन्नश्राव्यभाषया ददानः कक्षाटयोर्मस्तकास्फोटां घामो
बुभुक्षया पीडितः पिपासया दन्दद्व्यमानस्त्रिस्तसन्तापेनालभमानो
निद्रां महाघोरनारक इव तथा बद्ध एव स्थितो मासमात्रं
कालं अवधीरितः परिजनेन ॥ अन्यदात्यक्तचौकतया समागता
ममार्धरात्रे क्षणमात्रं निद्रा । ततः प्रसुप्तस्य स्त्रिंशं मे मूषकैर्वन्धनं ।
जातोऽहं मुत्कलः । उद्घाटिते कपाटे । निर्गतो बहिर्देशे । निरूपितं
राजकुलं । यावन्न कश्चिद्येत्यते ततो मया चिन्तितं । सर्वमेवेदं
राजकुलं नगरं च मम वैरिभूतं वर्तते येनाहमेवं परिक्षेपितः
प्रापेन । ततो विजृम्भितो ममान्तर्वर्ती वैश्वानरः । सहर्षया
ऊङ्कारितं हिंसया । दृष्टं मया प्रज्वलिताग्निकुण्डं । चिन्तितं
चदये । अयमच वैरिनिर्घातनोपायः । यदुत गृहीत्वा शरावं

भृत्वाङ्गाराणां ततो राजकुलस्य नगरस्य च अपरापरेषु दम्भन-
 वज्रलेषु स्थानेषु स्लोकस्तोकाग्रचिपामि । ततः स्वयमेव भस्मी-
 भविष्यतीदं दयमपि दुरात्मकमिति । ततः कृतं सर्वं तथैव ।
 तन्मया लग्नं समन्तात्प्रदीपनकं । निर्गतोऽहमपि दंदह्यमानः
 कथंचिद्भवितव्यताविशेषेण । प्रवृत्तो जनाक्रन्दरवः । धावन्ति स
 स्नात स्नातेति व्रुवाणाः परमलग्नद्वया सुभटाः । ततः क्षीणतया
 शरीरस्य परस्परानुविद्धतया शरीरमनसोर्विगलितं धैर्यं । समुत्पन्नं
 मे भयं । पलायितोऽटव्रीमंमुखं । पतितो महारण्ये विद्धः कण्टकैः
 स्फोटितः कलकैः परिभ्रष्टो मार्गात् प्रखलितो विषमोदृक्कात्
 निपतितोऽधोमुखो निम्नदेशे । चूर्णितान्यङ्गोपाङ्गानि । न शक्नो-
 म्यु-
 त्यातुं ॥

अचान्तरे समागतास्यौराः । दृष्टस्त्रैस्तथावस्थितोऽहं । अभिहित-
 ममीभिः परस्परं । अरे महाकायोऽयं पुरुषो लस्यते परकूले
 वज्रमूल्यं । तद् गृहीत्वा नयामः स्वस्वामिमूलमेनं । तदाकर्ण्य समु-
 लसितो ममान्तर्निमग्नो वैश्वानरः । क्षितोऽहमुपविष्टः । ततस्त्रैषा-
 मेकेनाभिहितं । अरे विरूपकोऽस्याभिप्रायः । ततः श्रौघं वभ्रीत
 यूयमेनमन्यथा दुर्घटो भविष्यति । ततो गाढं हत्वा धनुःशाखा-
 भिर्नियन्तितोऽहं पश्चाद्भुञ्जीकृत्य बाहू । ददतो गालीर्भङ्गं मे वक्त्र-
 कुहरं । ततः समुत्थापितोऽहं । परिहितं जरणीवरखण्डं । खेटितो
 ददद्भिर्गाढप्रहारान् नीतः कनकपुरप्रत्यामन्त्रां भीमनिक्केतनाभि-
 धानां भिक्षपक्षी । दर्शितो रणवीरस्य पंक्षीपतेः । अभिहितमनेन ।
 अरे पोषयत तावदेनं येन पुष्टो विक्रेतुं नीयते । ततो यदा-

ज्ञापयति देव इति वदता नीतोऽहमेकेन चौरैण स्वभवने ।
 कोटितं वदनं हतो मुत्कलो लग्नोऽहं चकारादिभिः । कुपित-
 श्यैरो । हतोऽहं दण्डादिभिर्नवरं समर्पितोऽयं मम स्वामिनेति
 मत्वा न मारितोऽहमनेन । केवलं दापितं कदशनं । ततो
 बुभुक्षाचामकुचितया संजातं मे दैन्यं । तदेव कदन्नं भक्षयितु-
 मारब्धः । न पूरितमुदरं । संजातंश्चित्तोद्वेगः । गतानि कतिचिद्दि-
 नानि । षष्ठोऽसौ रणचौरैण चौरः कौटुशोऽसौ पुरुषो वर्तत
 इति । स ग्राह । देव न कथंचित्तस्य बलमारोहतीति । ततः
 क्षपितोऽहमेवं तेन भूयासं कालं ॥ अन्यदा समायातः कनक-
 पुराचौराणामुपरि दण्डः । नष्टास्तस्कराः । लूप्तिता सा पत्नी ।
 गृहीता बन्धो नीताः कनकपुरे । गतोऽहमपि तन्मध्ये । दर्शिता
 बन्धो विभाकरनृपतेः । ततो मामवलोक्य चिन्तितमनेन । अये
 किमिदमाश्चयं यदेष पुरुषोऽस्त्रिचर्मगेपतया द्रवदग्धस्याणुकल्पोऽपि
 नन्दिवर्धनकुमाराकारं धारयति । ततो निरूपितोऽहं नखाद्येभ्यो
 वालायाणि धावत् । ततः स्थितं तस्य हृदये नन्दिवर्धनकुमार
 एवायं । केवलं कथं तस्येह संभवोऽथवा विचित्राणि विधेर्विलसि-
 तानि । तद्वशगानां हि प्राणिनां किं वा न संभवति । तथाहि ।

य एकदा नताग्रेषभृपमौल्यर्चितक्रमः ।

वचने वचने लोकेर्जय देवेति भण्यते ॥

स एव विधिना राजा तस्मिन्नेव भवेऽन्यदा ।

रोराकारं विधाद्योच्चैर्नानाकारं विडम्ब्यते ॥

तस्मात्स एवायं नास्त्यत्र सन्देहः । ततः कृतमिचभावेन

गलदानन्दोदकप्रवाहचालितकपोलेन सिंहासनादुत्थाय समालि-
ङ्गितोऽहं विभाकरेण । ततः किमेतदिति विस्मितं राजमण्डलं ।
ततो निवेशात्मीयार्धासनेऽभिहितोऽहमनेन । वयस्य कोऽयं
वृत्तान्तः । ततः कथितं विभाकराय मयात्मचरितं । विभाकरः
प्राह । हा कष्टं न सुन्दरमनुष्ठितं भवता यदिदमतिनिर्घृणं
जननीजनकादिमारणमाचरितं । ततः अयमपीह जन्मन्येव क्लेशो
भवतस्तस्यैव फलविपाकः । तच्छ्रुत्वा विस्फुरितो ममान्तर्गतौ
हिंसावैश्वानरौ । चिन्तितं मया । यथायमपि मे वैरिरूपः एव
यो मत्कर्तव्यमयसुन्दरं मन्यते । ततो जातो मे तन्मारणाभि-
प्रायः । तथापि दुर्बलतया देहस्य महाप्रतापतया विभाकरस्य
संनिहिततया वज्रराजवृन्दस्य अनिकटवर्तितया प्रहरणस्य न दत्तो
मया प्रहारः । केवलं हतं कालं मुखं । हतितो विभाकरेण
मदीयाभिप्रायः । यथा न सुखायतेऽस्य मदीयोऽयं जन्मः । तत्
किमनेन संतापितेन । ततो विहितः प्रस्तुतकथाविच्छेपः । ज्ञापितं
सामन्तमहत्तमादीनां । यथैष नन्दिवर्धनकुमारो मम शरीरं
जीवितं सर्वस्वं बन्धुभ्राता पूज्योऽद्य जातोऽहमस्य दर्शनेनातः क्षुप्त
म्रियसमागममहोत्सवमिति । तैरभिहितं । यदाज्ञापयति देवः ।
ततः प्रवर्तितो महानन्दः । हतितोऽहं विधिना परिधापितो
दिव्यवस्त्राणि भोजितः परमाग्नैः विलेपितः सुरभिविलेपनेन
भूषितो महासङ्घारैः । दत्तं स्वयमेव विभाकरेण मनोहारि
तामूलं । मया त्वहमनेनेदमभिहितो यथा न सुन्दरमनुष्ठितं
भवतेति ततो मारयिष्याम्येनं वैरिणमिति रौद्रवितर्कपरंपरादो-

दूयमानचेतसा न किञ्चिद्वेदितं । उत्थाय भोजनमण्डपादुपविष्टा
वयमास्यानशालायां । मतिशेखरेण मन्त्रिणाभिहितं । किं विदितं
कुमारेण यथा देवभूयं गतः सुगृहीतनामधेयो देवः प्रभाकरः ।
ततो धूनिता मया कन्धरा । कृतं विभाकरेण मायु लोचनयुगलं
अभिहितं च । वयस्य ताते परोचेऽधुना युष्माभिस्तातकार्यमनुष्ठेयं ।
तदिदं राज्यमेते वयमेताश्च तातपादप्रसादलालिताः प्रकृतयः
प्रतिपन्नाः किङ्करभावं वयस्यस्य । यथेष्टं नियोज्यतां । ततो वैश्या-
वैगुण्यादवस्थितोऽहं मौनेन । लङ्घितो दिवसो दत्तं प्रादोषिक-
मास्थानं । तदन्ते विसर्जितराजमण्डलो निवार्य प्रियतमाप्रवेशं
मया सहातिस्त्रेहनिर्भरतया महार्हायामेकस्यामेव शय्यायां प्रसुप्तो
वासभवने विभाकरनरेन्द्रः । ततो भद्रेऽगृहीतसङ्केते तदा मया
हिंसावैश्वानरभ्यां विधुरितहृदयेन स तथाविधोऽतिस्त्रिगधविश्रब्धो
विभाकरः समुत्थाय विनिपातितः पापेन । निर्गतश्चाहं परिधान-
द्वितीयः । स्वकर्मचासेन पलायितो वेगेन निपतितोऽटव्यां ।
षोढानि नानाविधदुःखानि । प्राप्तो महता क्लेशेन कुशावर्चं ।
विश्रान्तो बहिः कानने । दृष्टः कनकशेखरपरिकरेण । निवेदितः
कनकचूडकनकशेखरयोः । चिन्तितमाभ्यां । भवितव्यमत्र कारणेन
यदेकाकी नन्दिवर्धन इति । ततः समागतौ कतिचिदाप्तपुरुष-
परिवारौ मत्सर्गौपं । विहितमुचितं । स्थितो मया सहोत्सारके
कनकशेखरः । पृष्टमेकाकिताकारणं । मया चिन्तितं । अस्यापि न
प्रतिभासिष्यते मदौघचरितं । तत्किं कथितेन । ततो मयाभि-
हितं । असमनया कथया । कनकशेखरः प्राह । किं मद्यमपि न

कथ्यते । मयोक्तं । नेति । कनकशेखरेणोक्तं । कुमारविश्वतया
 कथनीयमितरथा न भवति मे चित्ते निर्वाणं । ततो मयादिष्ट-
 मयमुल्लङ्घयतीति चिन्तयतो मेऽन्तर्गतौ प्रचलितौ हिंसावैश्वानरौ ।
 समाकृष्टा कनकशेखरकटीतटात्कृतान्तजिह्वाभासुरासिपुत्रिका ।
 समुद्गीर्णः कनकशेखरमारणाय प्रहारः । ततः किमेतदिति प्राप्ता
 वेगेन कनकचूडादयः । प्रादुर्भूतः कोलाहलः । स्तम्भितोऽहं कनक-
 शेखरगुणावर्जिततया यथासंनिहितया देवतया । समुत्क्षिप्तः
 पश्यतामेव तेषां गगनमार्गेण । नीतस्तद्विषयसन्निदेशे । चित्रक्षेपा-
 मम्बरौषाभिधानानां वीरसेनादीनां चरटानां मध्ये । दृष्टस्तैस्तथै-
 वोद्गीर्णप्रहारो गृहीतचुरिकः । प्रत्यभिज्ञातोऽमीभिः । पतिताः
 पादयोरभिहितं च तैः । देव कोऽयं वृत्तान्तः । न शक्तिं
 मया जल्पितुं । विस्मिताश्चरटाः । आनीतमासनं । न शक्तिं
 मयोपवेष्टुं । ततो गता दैन्यमेते । तत्करुणयोत्तम्भितोऽहं देवतया ।
 चालितान्यङ्गानि । दृष्टास्ते वराकाः । निवेशितोऽहमासने पुनरपि
 पृष्टः प्रस्तुतव्यतिकरं । मया चिन्तितं । अहो यत्र यत्र प्रजामकञ्च
 तत्र वयमेतैः परंतन्निपरायणैरस्त्रीकवत्सलैर्लोकैरासितुं न क्षमामहे ।
 ते त्वत्प्रतिवचनाः पुनः पुनर्मां पृच्छन्ति स्म । ततो विस्फुरितौ
 मे हिंसावैश्वानरौ । निपातिताः कतिचिश्चरटाः । जातः कल-
 कलः । ततो यद्वात्पत्तेषां गृहीता मम क्षमादसिपुत्रिका । बद्धो-
 ऽहमात्मभयेन ॥ अचारेण गतोऽस्मां दिनकरः । विजृम्भितं तिमिरं ।
 समाश्लोचितं चरटैः । यथा पूर्ववैरिक एवायमगार्क नन्दिवर्धनो
 येन हतः प्रवरमेनोऽधुनापि घातिता एतेनैते प्रधानपुरुषाः ।

तथापि प्रतिपन्नोऽस्माभिरेष स्वामिभावेन प्रस्थापितो लोके ।
विज्ञातमेतद्देशान्तरेषु । ततोऽस्य मारणे महानथशस्कारः संपद्यते ।
नैष वञ्जिवत्पुट्टलके कथंचिद्वारयितुं शक्यः । तस्माद्दूरदेशं
नौत्वा त्याग एवास्य श्रेयानिति स्थापितः सिद्धान्तः ॥ ततो
नियन्त्रितोऽहं गन्त्वामारटंश्च बद्धो वस्त्रेण वदनदेशे । युक्तौ मनः-
पवनगमनौ वृषभौ । प्रस्थापिताः कतिचित्पुरुषाः । खेदिता गन्तौ-
गता रजन्यैव द्वादश योजनानि । ततः प्रापितोऽहमनवरतप्रया-
णकैः शार्दूलपुरं । त्यक्तौ मलविलयाभिधाने बहिष्कानने । गताः
स्वस्थानं सगन्त्रीकास्ते मनुष्याः ॥

श्लोकवेलायां अक्राण्ड एव विजृम्भितः सुरभिपवनः । विमुक्तः
सहजोऽपि वैरानुबन्धः पशुगणैः । भुवनत्रयेव तत्समाध्यासितं
काननं । समवतीर्णाः समकमेव सर्वे ऋतवः । प्रमुदिता विहङ्गम-
गणाः । मनोहरमनुत्तालतालं रुटितं मधुकरावलीभिः । विगत-
तापं विशेषतस्तमुद्देशमुद्योतयितुमारब्धो दिनकरः । तथा ममापि
मनाग्नलित इव चित्तसन्तापः ॥ तदनन्तरं च देहभूषणप्रभाप्रवाहेण
द्योतयन्तो दिक्चक्रवालं समागतास्तत्र देवाः । शोधितं तैर्भूतलं ।
वृष्टमत्तिसुरभिगन्धोदकं । विमुक्तः पञ्चवर्णमनोहारिकुसुमप्रकरः ।
विरचितं विशालमतिरमणीयं मणिकुट्टिमं । विहितं तस्योपरि
कनककमलं । विस्तारितमुपरिष्ठाद्देवदूष्यवितानं । अवलम्बितास्तत्र
मौक्तिकावचूलाः । ततः समुत्सुकैस्तेदैवैरवलोकितमार्गः कल्पद्रुम
इव यथेष्टफलदायितया कनकगिरिरिव स्थिरतया क्षीरनौरधिरिव
गुणरत्नाकरतया शशधर इव शीतलेग्नतया दिनकर इव सप्रताप-

तथा चिन्तामणिरिव दुर्लभतया स्फटिक इव निर्मलतया भूभाग
 इव सर्वसहिष्णुतया गगनतलमिव निरालम्बनतया गन्धकरीव
 वरकरिभिः परिकरितः स्वप्रतिबिम्बकैरिव बद्धविधविनेयैः
 समागतः केवलज्ञानदिवाकरो विवेको नामार्यः । समुपविष्टः
 कनककमले । प्रणिपत्य विहितकरामुकुला निषणा परिषत् ।
 प्रारब्धं व्यख्यानं ॥

अचान्तरे भगवतः प्रतापं सोढुमशक्नुवन्तौ मदीयशरीराभि-
 र्गतौ हिंसावैश्वानरौ दूरदेशे स्थितौ मां प्रतीचमाणौ ।

अथारिदमनो राजा मुनिं विज्ञाय लोकतः ।

स पुरो निर्गतस्तस्य मुनेर्वन्दनकाम्यया ॥

तथा मदनमञ्जूषा या दत्ता मम कन्यका ।

सापि तत्र समायाता सहिता रतिचूलया ॥

विशाय पञ्चचिह्नानि भक्तिनिर्भरमानसः ।

राजा कृतोत्तरामङ्गः प्रविष्टः सूर्यवयहे ॥

पञ्चाङ्गप्रणिपातेन पादयोर्न्यस्तमस्तकः ।

प्रणम्य सूरिं नौति स्म खल्लाटे कृतकुञ्जलः ॥

कथम् ।

अज्ञानतिमिरोऽक्षेदकरनाथ दिवाकर ।

नमस्ते रागमन्तापनायकारिनिशाकर ॥

स्वपाददर्शनेनाद्य माय कारुण्यसागर ।

भवता भवनिर्नाशपूतपापाः कृता वयम् ॥

अद्यैव जनु जातोऽधि राज्येऽद्यैव प्रतिष्ठितः ।

अथैव पटुकर्णोऽस्मि पश्याम्यथैव चक्षुषा ॥
यद्वाखिलमन्तापपापजीर्णविरेचनम् ।
भाग्यसंसूचकं मन्ये संपन्नं तव दर्शनम् ॥
एवं संस्तुत्य राजेन्द्रः स्मरिं स्तूदितकल्मषम् ।
प्रणम्य शेषसाधूंश्च निषलः शङ्खभृतले ॥
स्वर्गापवर्गपण्डस्य सत्यंकार इवाखिलैः ।
गुरुभिर्मुनिभिश्चोच्चैर्धर्मलाभः कृतो नृपे ॥
ततः कृतप्रणामेषु शेषलोकेषु भावतः ।
प्रयुक्तलोकयात्रेण गुरुणारम्भि देशना ॥

कथम् ।

भो भव्या भवकान्तारे पर्यटङ्गिरनारतम् ।
अत्यन्तदुर्लभो ह्येष धर्मः सर्वज्ञभाषितः ॥

यतः ।

अनादिरेष संसारः कालोऽनादिः प्रवाहतः ।
जीवाद्यानादिकाः सर्वे दृश्यन्ते ज्ञानचक्षुषा ॥
न चैते प्राप्तवन्तोऽसुं धर्मं सर्वज्ञभाषितम् ।
कदाचिदपि पूर्वं तु तेनैते भवभाजनम् ॥
अथावाप्तो भवेज्जनो धर्मोऽमीभिः कदाचन ।
ततः कृतो भवोऽमीषां क तार्णं वल्लिभीलके ॥
तस्मात्तु निश्चितं राजन्नेतन्नास्त्यच संशयः ।
नैवावाप्तः पुरा धर्मो जन्तुभिर्जिनदेशितः ॥

एवं च स्थिते ।

यदानादौ भवेऽभीषां मत्स्यानामिव सागरे ।

सदा दोलायमानानां जीवानां दुःखसङ्कुले ॥

स्वकर्मपरिणामेन भव्यत्वपरिपाकतः ।

मनुष्यत्वादिसामर्थ्या तथा कालादियोगतः ॥

धन्यः सकलकल्याणजनकोऽचिन्त्यशक्तिकः ।

यच्च क्वचिद्भवेज्जीवेऽनुग्रहः पारमेश्वरः ॥

स तदा लभते जीवो दुर्भेदग्रन्थिभेदतः ।

अशेषक्लेशनिर्नाशि जैनेन्द्रं तत्त्वदर्शनम् ॥

ततोऽसौ गृह्णिधर्मं वा प्राप्नुयाज्जिनभाषितम् ।

लभते साधुधर्मं वा सर्वदुःखविमोचकम् ॥

सा चेयतौ भवेत्कस्य सामग्रीयं सुदुर्लभा ।

राधावेधोपमानेन धर्मप्राप्तिः प्रकीर्तिता ॥

तद्वच लब्धे सद्गर्मे कुरुष्वं यत्नमुत्तमम् ।

अलब्धस्य तु लाभार्थं घटध्वमिह -हे जनाः ॥

अत्रान्तरे चिन्तितं नरेन्द्रेण । केवलज्ञानदिवाकरो भगवानयं ।
नास्त्यस्य किञ्चिदज्ञेयं । अतः पृच्छामि भगवन्तमात्मीयमंग्रयं ।
अथवा पश्यत्येव भगवान्मदीयमन्देहं जिज्ञासां वा । अतः कथयतु
ममानुग्रहेण । ततो भगवता सूरिणा भव्यजनबोधनार्थमभिहितो
नरेन्द्रः । महाराज वाचा पृच्छ । नृपतिनाभिहितं । भदन्त येयं
मदीयदुहिता मदनमञ्जूषा अस्याः पद्मनृपतिसुतनन्दिवर्धन-
कुमाराय दानार्थं प्रहितो मया जयस्यले स्फुटवचनो नाम
महत्तमः । गतः कियानपि कालो न निवृत्तोऽसौ । ततः प्रहिता

मया तद्वार्त्तापलंभार्थं पुरुषाः । तैश्चागत्य निवेदितं । यथा देव
 तेज्यस्यलं भस्मीभूतं दवदग्धस्यलमात्रमधुना वर्तते । किञ्चमण्डलं
 च तत्तेन न विद्यन्ते प्रत्यासन्नान्यन्यामनगराणि । अरण्यप्रायः
 सोऽधुना देशो वर्तते । तथा वार्त्तामात्रमपि नास्माभिरुपलब्धं
 कथं तत्तथाभूतं संजातमिति । ततो मया चिन्तितं । हा कष्टमहो
 कष्टं । किं पुनरत्र कारणं । किमकाण्ड एव तत्रोत्पाताङ्गार-
 दृष्टिर्निपतिता किं वा पूर्वविरुद्धदेवेन भस्मीकृतं नगरं । उत
 मुनिना केनचित्कोपाग्निना दग्धं । आक्षोखित् क्षेमवज्जिना
 चौरादिभिर्वा । ततश्चाविज्ञातपरमार्थः समन्देहः श्लोकापन्नस्य
 स्थितोऽहमेतावन्तं कालं । अधुना भगवति दृष्टे संजातः श्लोकाप-
 नोदः । समन्देहः पुनरद्यापि मे नापगच्छति । तमपनयतु भग-
 वानिति ॥ भगवताभिहितं । महाराज पश्यसि त्वमेनं पर्यदः
 प्रत्यासन्नं नियन्त्रितं पश्चाद्वाङ्मन्त्रेण निबद्धवक्त्रविवरं तिरस्त्रीनं
 पुरुषं । नृपतिनाभिहितं । सुष्ठु पश्यामि । भगवानाह । महाराज
 एतेन भस्मीकृतं नगरं । नृपतिराह । भदन्त कोऽयं पुरुषः ।
 भगवानाह । महाराज स एवायं तव जामाता नन्दिवर्धनकुमारः ।
 नृपतिराह । कथं पुनरनेनेदमौदृशं व्यवसितं । किमिति वायमेवं-
 विधावस्योऽधुना वर्तते । ततः कथितो भगवता स्फुटवचनविरोधा-
 दिकश्चरटमनुष्यपरित्यागपर्यवसानः सर्वोऽपि नरपतये मदीय-
 दृत्तान्तः । तमाकर्ण्य विस्मितो राजा परियच्च । नृपतिना
 चिन्तितं । किं क्लोटयाम्यस्य वदनं । करोमि मुत्कलं बाहुयुगलं ।
 अथवा नहि नहि । निवेदितमेवास्य चरितं भगवता । तदेष

यदानादौ भवेऽमौषां मत्स्यानामिव सागरे ।

सदा दोलायमानानां जीवानां दुःखमङ्कुले ॥

स्वकर्मपरिणामेन भव्यत्वपरिपाकतः ।

मनुष्यत्वादिसामग्र्या तथा कालादियोगतः ॥

धन्यः सकलकल्याणजनकोऽचिन्त्यशक्तिकः ।

यत्र कचिद्भवेज्जीवेऽनुग्रहः पारमेश्वरः ॥

स तदा लभते जीवो दुर्भेदग्रन्थिभेदतः ।

अशेषक्लेशनिर्नाशि जैनेन्द्रं तत्त्वदर्शनम् ॥

ततोऽसौ गृहिधर्मं वा प्राप्नुयाज्जिनभाषितम् ।

लभते साधुधर्मं वा सर्वदुःखविमोक्षकम् ॥

सा चेयती भवेत्कस्य सामग्रीयं सुदुर्लभा ।

राधावेधोपमानेन धर्मप्राप्तिः प्रकीर्तिता ॥

तदत्र लब्धे सद्गुर्मे कुरुध्वं यत्नमन्तरे ॥

अलम्बस्य तु लाभः स्थिते दूरवर्त्ति, कृष्णरूपं माः

अस्यैष समस्तोऽप-दायः । ततो नरपतिना विस्कारितं तदपि

मौचण्युगलं । निरूपितं दृष्टीं वेलां तन्मातुषदयः ।

चानेन । भगवन्नेकोऽत्र मनुष्यो द्वितीया नारीति लक्ष्यते ।

वताभिहितं । सम्यगवधारितं महाराजेन । नृपतिराह । भदन्त

कोऽयं मनुष्यः । भगवताभिहितं । एष महामोक्षस्य पौत्रको देव-

गजेन्द्रस्य सूरुरविवेकितानन्दनो वैश्वानरोऽभिधीयते । अयं हि

जननीजनकाभ्यां प्रथमं क्रोध इति नाम प्रतिष्ठितं । पश्चात्स्वगुणैरस्य

परिजनसकाशादिदं द्वितीयं वैश्वानर इति प्रियनामकं संपन्नं ।

मया तदार्त्तापलंभार्थं पुरुषाः । तैश्चागत्य निवेदितं । यथा देव
तज्जयस्यलं भस्मीभूतं दवदग्धस्यलमात्रमधुना वर्तते । क्षिप्रमण्डलं
च तत्तेन न विद्यन्ते प्रत्यासन्नान्यन्ययामनगराणि । अरण्यप्रायः
सोऽधुना देशो वर्तते । तथा वार्त्तामात्रमपि नास्माभिरुपलभ्यं
कथं तत्तथाभूतं संजातमिति । ततो मया चिन्तितं । हा कष्टमहो
कष्टं । किं पुनरत्र कारणं । किमकाण्ड एव तत्रोत्पाताङ्गार-
वृष्टिर्निपतिता किं वा पूर्वविरुद्धदेवेन भस्मीकृतं नगरं । उत
सुनिना केनचित्कोपाग्निना दग्धं । आक्षोस्त्रित् छेमवज्जिना
चौरादिभिर्वा । ततश्चाविज्ञातपरमार्थः समन्देहः शोकापन्नश्च
स्थितोऽहमेतावन्तं कालं । अधुना भगवति दृष्टे संजातः शोकाप-
नोदः । समन्देहः पुनरद्यापि मे नापगच्छति । तमपनयतु भग-
वत्पत्तिः ॥ भगवताभिहितं । महाराज पश्यसि त्वमेनं पर्यदः
जनितो जगत्सन्तोषः परमोपकृत्येन निबद्धवक्त्रविवरं तिरस्त्रीनं
रम्भौ तिरस्त्रतौ कनकचूडकनकशेखरोम्भि । भगवानाह । मूर्ध्निरितं
स्फुटवचनेन सहाकाण्डभण्डनं तन्मारणं च तथा जननीजनक-
सहोदरभगिनीप्रियभार्यादिव्यापादानं नगरदहनं स्नेहनिर्भरमित्र-
भृत्यनिपातनं च तन्निवेदितमेव युष्माकं । स एष महाराज
समस्तोऽप्यनयोरेव पापयोर्द्विसावैशानरयोरस्य भार्यावधस्ययोर्दोष-
संघातो न पुनः स्वयमस्य तपस्विनो नन्दिवर्धनकुमारस्य दोष-
गन्धोऽप्यस्ति । तथाह्वयं स्वरूपेण स्थानमनन्तज्ञानस्य भाजेनमनन्त-
दर्शनस्य पात्रमनन्तवीर्यस्य निलयनमनन्तसुखस्य कुलभवनमपरि-
मितगुणानां । न चेदृशमात्मस्वरूपमद्याप्येष वराको लब्धयति ।

तेनानयोः पापभार्यावयस्ययोः स्वरूपविपर्यासकारिणोर्वशे वर्तते ।
 तथा च वर्तमानोऽयमेवंधामनन्तदुःखहेतुभूतामनर्थपरंपरामासा-
 दयति ॥ नृपतिनाभिहितं । भदन्त स्फुटवचनव्यतिकरात्पूर्वमस्माभिः
 श्रुतमासीत्लोकवार्त्तया । यदुतानेन नन्दिवर्धनकुमारेणोत्पद्यमा-
 नेनानन्दितं पद्मराजकुलं वर्धितं कोशदण्डसमृद्धा तोषितं नगरं ।
 वर्धमानेन पुनराह्लादिताः प्रकृतयो विस्तारितो गुणप्राग्भारः
 प्रतापेन वशीकृतं भूमण्डलं निर्जिताः शत्रवः गृहीता जयपताका
 समुल्लसितो यशःपटहः मिच्छायितं भूतले अवगाहितः सुखामृत-
 सागरः । तत् किं तदास्य नास्तामेतौ पापभार्यावयस्यौ यदीमौ
 दुःखपरंपराकारणभूताविति । भगवताभिहितं । महाराज तदाप्या-
 स्तामेतौ किं तु तदान्यदेव कल्याणपरंपराकारणमासीत् । नृपति-
 राह । किं तत् । भगवतोक्तं । पुण्योदयो नाम सहचरः । स हि
 विद्यमानः स्वकीयप्रभावेण सर्वेषामेषामनन्तरोक्तानां पद्मराजकुला-
 नन्दजननादीनां प्रयोजनविशेषाणां संपन्नः कारणं । केवलं महा-
 मोहवशाच्च ललितोऽनेन नन्दिवर्धनेन तदीयः प्रभावः । पुण्यो-
 दयमाहात्म्यजातमपि कल्याणकदम्बकं हिंसावैश्वानरप्रतापजनितं
 भूमैतदित्येवमेष मन्यते स्म । ततोऽयमविशेषज्ञ इति मत्वा
 विरक्तोऽसौ पुण्योदयः । नष्टो गृहीतैकां दिशं स्फुटवचनव्यति-
 कारावसरे । ततस्तदिकलस्यास्य नन्दिवर्धनकुमारस्येदमनर्थकदम्बक-
 माभ्यां हिंसावैश्वानराभ्यां संपादितमिति । नृपतिराह । भदन्त
 कियान्पुनः कालोऽस्य हिंसावैश्वानराभ्यां सह सम्बन्धस्य । भग-
 वताभिहितं । अनादिपरिचितावस्थेमौ हिंसावैश्वानरौ । केवलमच

पद्मराजगृहे निवसतोऽस्याविर्भूताविमौ । पूर्वं तिरोभूतौ स्थितौ ।
नृपतिराह । किमनादिरूपोऽयं नन्दिवर्धनकुमारः । भगवानाह ।
वाङ् । नृपतिराह । तत्किमित्ययं पद्मराजपुत्रतया प्रसिद्धः ।
भगवानाह । मिथ्याभिमानोऽयमस्य यदुत पद्मराजपुत्रोऽहं । अतो
नाचास्या विधेया । नृपतिनोक्तं । भदन्त तत्परमार्थतः कुतस्त्योऽय-
मवधार्यतां । भगवताभिहितं । असंख्यवहारनगरवास्तव्यः कुटु-
म्बिकोऽयं संसारिजीवनामा कर्मपरिणाममहाराजादेशेन लोक-
स्थितिनिधोगमुररौक्ष्य स्वभार्थया भवितव्यतया ततो नगराग्नि-
सारितोऽपरापरस्थानेषु पर्यटन् धार्यत इत्यवधारणीयं । नृपति-
राह । भदन्त कथमेतदिति सप्रपञ्चामस्य वक्तव्यतां श्रोतुमि-
च्छामि । भगवानाह । महाराजाकर्णय । ततः कथितो भगवता
समस्तोऽपि विस्तरेण मदीयव्यतिकरः । ततः क्षुण्णतया भगवद्-
ग्रन्थेऽरिदमनस्य विमलतया बोधस्य प्रत्यायकतया भगवद्वचनस्य
लघुकर्मतया जीवस्य प्रत्यासन्नतया महाकल्याणस्य परिस्फुरितमस्य
हृदये । अथे भगवता विमलकेवलालोकेनोपलभ्यास्य नन्दिवर्धन-
कुमारस्य सम्बन्धी भवप्रपञ्चोऽयमनेन व्याजेन प्रतिपादितः । ततो
ऽभिहितमनेन । भदन्त यथैवं मयावधारितं तथैवेदमुतान्यथेति ।
भगवानाह । महाराज तथैव । मार्गानुसारिणी हि भवतो बुद्धिः ।
तत्कुतस्तत्रान्यथाभावः । नृपतिनाभिहितं । भदन्त तत्किमस्यैव
नन्दिवर्धनस्यायं वृत्तान्तः किं वान्धेषामपि प्राणिनामिति । भगवा-
नाह । महाराज सर्वेषां संसारोदरविवरवर्तिनामसुमतामेव
व्यतिकरः प्रायेण समावर्तते । तथाहि । स्थिताः सर्वेऽप्येतेऽनादिकं

कालं प्रायोऽसां व्यवहारिकजीवराशिमध्ये । तत्र च निवसतामेतेषा-
मेत एव क्रोधमानमायालोभास्त्रवद्वारादयोऽन्तरङ्गः परिजनः ।
यावन्तश्चागमप्रतिपादितानुष्ठानबलेन जीवाः सिध्यन्ति तावन्त एवा-
सां व्यवहारिकजीवराशिमध्ये आदागच्छन्तीति केवलिवचनं । ततो
निर्गताश्चैतेऽपि सर्वे जीवा विडम्बिता भूयांसं कालमेकेन्द्रियेषु
विनाशिता विकलेन्द्रियेषु विगोपिताः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिजेषु
कदर्थिता नानाविधानन्तदुःखैः कारिता वज्रविधरूपाणि सतत-
मपरापरभवप्रायोग्यकर्मजालविपाकोदयद्वारेण भवितव्यतया भ्रमि-
ताश्चारघट्टघटीयन्तन्यायेन सूक्ष्मवाटरपर्याप्तकापर्याप्तकष्टथिव्यप्रेजो-
वायुवनस्पतिद्वीन्द्रियचौन्द्रियचतुरिन्द्रियसंज्ञसंज्ञिपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो-
निजखचरजलचरादिभेदविवर्तेन सर्वस्थानेषु प्रत्येकमनन्तवाराः ।
ततः कैश्चिज्जीवैः कथंचिन्महासागरपतितैरिव रत्नद्वीपं महारोग-
भराक्रान्तैरिव महाभेषजं विषमूर्क्षितैरिव महामन्त्रो दारिद्र्याभि-
भूतैरिव चिन्तामणिः प्राप्यतेऽतिदुर्लभोऽयं मनुष्यभवः । तचापि
महानिधिग्रहण इव वेताला भ्रष्टमाविर्भवन्त्येते हिंसाक्रोधादयो
दोषा यैरभिभूतास्तिष्ठन्तु तावदेते प्रबलमहामोहनिद्राघूर्णित-
मानसा नन्दिवर्धनमङ्गुला वराकसत्त्वाः किं तर्हि येऽपि जिनवचन-
प्रदीपेन जानन्त्येनं भवप्रपञ्चं लक्षयन्ति मनुष्यभवदुर्लभतां बुध्यन्ते
संसारसागरतारकं धर्मं वेदयन्ते स्वसंवेदनेन भगवद्वचनायं निश्चि-
न्वन्ति निरुपमानन्दरूपं परमपदं तेऽपि बालिश्या इव प्रवर्तन्ते
परोपतापेषु भवन्ति गर्वाभाताः कुर्वन्ति परवञ्जनानि रज्यन्ते
द्रविणोपार्जनेषु व्यापादयन्ति सत्त्वमंघातं भाषन्तेऽस्त्रीकवचनानि

आदत्ते परधनं गृह्णन्ति विषयोपभोगेषु आचरन्ति महापरिग्रहं
भजन्ते रजनीभोजनानि । तथा मुग्धान्ति गन्धेषु मूर्खान्ति रूपेषु
लुभन्ति रमेषु दृष्यन्ति गन्धेषु आसिष्यन्ति स्पर्शेषु द्विषन्ति चा-
निष्टगद्गादीन् भ्रमयन्ति पापम्यानेषु सततमन्तःकरणं न निय-
मयन्ति भारतीं उच्छृङ्खलयन्ति कायं भज्यन्ते दूरेण तपस्वरणात् ।
ततोऽयं मनुष्यभवो मोक्षोपकारणभृतोऽपि तेषामधन्यतया न
केवलं न किञ्चिद्गुणलवलेगमात्रमपि माधयति किं तर्हि यथास्य
नन्दिवर्धनस्य तथैव प्रत्युतानन्तदुःखपरंपराकुलसंसारकारणतां प्रति-
पद्यते । तथाहि प्राप्तोऽयं मनुष्यभवोऽनादौ संसारे पूर्वमनन्तवारान्
न च सद्गुमानुष्ठानविकलेनानेन किञ्चित्साधितं । अत एवास्माभिः
पूर्वं भगवद्गुणसात्यन्तदुःखं भवता प्रतिपादिता । तथाहि ।

पद्मरागेन्द्रनीलादिरत्नमहातपूरितम् ।

स्रभ्यते भवनं राजस्य तु जैनेन्द्रग्रामनम् ॥

समृद्धं कोपदण्डाभ्यामेकच्छ्वचमकण्ठकम् ।

सुप्रापमौदृगं राज्यं न तु धर्मो जिनोदितः ।

संपूर्णभोगमग्राप्तिप्रीणितेन्द्रियमानसम् ।

सुलभं नृपदेवत्वं न मतं पारमेश्वरम् ॥

संसारे परमेश्वर्यकारणं भूप स्रभ्यते ।

इन्द्रत्वमपि जीवेन न धर्मो जिनदेशितः ॥

एते हि भावा राजेन्द्र संसारसुखकारणम् ।

सद्गुमन्तु शुनीन्द्रोक्तो निर्वाणसुखकारणम् ॥

निर्वाणसुखसंसारसुखयोश्च परस्परम् ।

चिन्तारत्नस्य काचेन यावत्तावद्गुणान्तरम् ॥

एवं च ज्ञातमाहात्म्यैः संसारे ब्रूहि तत्त्वतः ।

ईदृचधर्मसम्प्राप्तिर्भूय केनोपमीयताम् ॥

एवंस्थिते ।

एनं संसारविस्तारं विस्तंथ्य कथमप्यदः ।

मानुष्यं प्राप्य दुष्प्रापं राधावेधोपमं जनः ॥

यो जैनमपि संप्राप्य शासनं कर्मनाशनम् ।

हिंसाक्रोधादिपापेषु रज्यते मूढमानसः ॥

संहारयति काचेन चिन्तामणिमनुत्तमम् ।

करोत्यङ्गारवाणिज्यं दग्ध्वा गोशीर्षचन्दनम् ॥

भिनत्ति नावं मूढात्मा लोहार्थं स महोदधौ ।

सूत्रार्थं दारयत्युच्चैर्वैडूर्यं रत्नमुत्तमम् ॥

प्रदीपयति कीलार्थं देवद्रोणीं महत्तमाम् ।

रत्नस्थाल्यां पचत्यांघ्रिखलकं मोहदोषतः ॥

सौवर्णलाङ्गलाग्रेण लिखित्वा वसुधां तथा ।

अर्कवीजं वपत्येष ढलार्थं मूढमानसः ॥

क्षित्वा कर्पूरखण्डानि कोद्रवाणां समन्ततः ।

वृत्तिं विधत्ते मूढोऽयमहं सश्रुतिकः किल ॥

यतः ।

हिंसाक्रोधादिपापेषु जन्तोरासक्तचेतसः ।

सद्भूमोऽयं जिनेन्द्रोक्तो दूरादूरेण गच्छति ॥

सद्भूमं रक्षितव्यासौ पापपूरितमानसः ।

न मोक्षमार्गलेष्टेन कथंचिदपि युज्यते ॥

ततो जानन्नपि धलात्पुनर्भूमि महोदधौ ।

निर्वोत्तं याति मोक्षान्धो यथायं नन्दिवर्धनः ॥

नृपतिनाभिहितं । भगवंस्तस्य नन्दिवर्धनस्य किमियतापि प्रप-
 शेन कथ्यमाने स्वमवेदनसंसिद्धेऽपि निजचरिते संजातः प्रबोधः ।
 भगवताभिहितं । महाराज न केवलमस्य प्रतिबोधाभावः किं
 तर्हि मयि कथयति प्रत्युतास्य महानुद्देशो वर्तते । नृपतिराह ।
 किमभव्योऽयं । भगवतोक्तं । नाभव्यः किं तर्हि भव्य एव । केवल-
 मयमस्यैव वैश्वानरस्य दोषो यन्मदीयवचनं न प्रतिपद्यते । यतो-
 ऽयमनन्तोऽनुवन्धोऽस्येति कृत्वा अनन्तानुवन्धौति त्रयीयनाम्ना
 मुनिभिर्गीयते । ततोऽत्र विद्यमाने न सुखायते मदीयवचनं
 उत्पादयत्यरतिं जनयति कलमलकं । ततः कुतोऽस्य तपस्विनः
 प्रबोधः । पर्यटितव्यमद्यायनेन नन्दिवर्धनेनास्य वैश्वानरस्य प्रमादाद-
 परापरस्थानेषु दुःखमनुभवतानन्तं कालं प्राप्तव्या च वैरपरंपराः ।
 नृपतिराह । भदन्त महारिपुरेणोऽस्य वैश्वानरः । भगवतोक्तं । पर्याप्त-
 मियत्या महारिपुतया । नृपतिराह । किमस्यैवायं वयस्यः किं वा-
 न्येषामपि जन्तुनां । भगवानाह । यदि महाराज स्फुटं प्रश्रयसि
 ततस्तथा ते कथयामि यथा पुनः प्रष्टव्यमिदं न भवति । नृपतिराह ।
 अनुग्रहो मे । भगवताभिहितं । इह सर्वेषां जीवानां प्रत्येकं त्रीणि
 त्रीणि कुटुम्बकानि । तद्यथा । चान्तिमार्दवार्जवमुक्तिज्ञानदर्शनवीर्य-
 सुखसत्यशौचतपःसन्तोषादीनि यत्र गृहमानुषाणि तदिदमेकं
 कुटुम्बकं । तथा क्रोधमानमायालोभरागद्वेषमोहाज्ञानशोकभया-

विरतिप्रभृतयो यत्र बान्धवाः तदिदं द्वितीयं कुटुम्बकं । तथा शरीरं
तदुत्पादकौ स्त्रीपुरुषावन्ये च तथाविधा लोका यत्र सम्बन्धिनः तदिदं
तृतीयं कुटुम्बकं । कुटुम्बचितयद्वारेण चासंख्याताः स्वजनवर्गाभवन्ति ।
तत्र यदिदमाद्यं कुटुम्बकमेतज्जीवानां स्वाभाविकमनाद्यपर्यवसितं
हितकरणशैलमाविर्भावतिरोभावधर्मकमन्तरङ्गं च वर्तते मोच-
प्रापकं च । यतः प्रकृत्यैवेदं जीवमुपरिष्ठान्नयति । यत्पुनरिदं
द्वितीयं कुटुम्बकमेतज्जीवानामस्वाभाविकं । तथाप्यविज्ञातपरमार्थै-
र्जन्तुभिर्गृहीतं तद्गाढतरं स्वाभाविकमिति । तदनाद्यपर्यवसितम-
भ्यानां अनादि सपर्यवसितं केषांचिद्भव्यानां एकान्तेनाहितकरण-
शैलमाविर्भावतिरोभावधर्मकमन्तरङ्गं च वर्तते संसारकारणं च ।
यतः प्रकृत्यैवेदं जीवमधस्तात्पातयति । यत्पुनरिदं तृतीयं कुटुम्बक-
मेतज्जीवानामस्वाभाविकमेव तथा सादि सपर्यवसितमनियतसद्भावं
च । यथा भव्यतया हिताहितकरणशैलमुत्पत्तिविनाशधर्मकं वहि-
रङ्गं च वर्तते तथा भव्यतया संसारकारणं मोचकारणं वा भवति ।
यतो वाङ्मयेन द्वितीयकुटुम्बकस्यावष्टम्भकारकमिदमतः संसार-
कारणं । यदि पूनः कथंचिदाद्यं कुटुम्बकमनुवर्तते ततो जीवस्येद-
मप्याद्यकुटुम्बकपोषणे सहायं स्यात् । ततश्च मोचकारणतां प्रति-
पद्येत । तदेवंस्थिते महाराज यदिदं द्वितीयं कुटुम्बकमस्य मध्ये
सर्वेषां संसारिजीवानामेष वैश्वानरो वयस्यस्तथेयमपि हिंसा भार्या
विद्यत एव । नात्र सन्देहो विधेयः । नृपतिराह । भदन्त यदीद-
माद्यं कुटुम्बकं स्वाभाविकं हितकरणशैलं मोचकारणं च तत्कि-
मितीमे जीवा गाढं नेदमाद्रियन्ते । यदि चेदं द्वितीयकुटुम्बक-

मस्त्राभाविकमेकान्तेनाहितकरणशैलं संसारकारणं च तत्किमिती-
जे जीवा गाढतरमिदं पोषयन्ति । भगवानाह । महाराजाकर्ण-
याच कारणं । एतदाद्यं कुटुम्बकमनेन द्वितीयकुटुम्बकेनानादौ संसारे
सकलकालमभिभूतमास्ते । ततो भयात्तिरोभावं गतस्य तस्य न
संपन्नं कदाचिदभिव्यक्तं दर्शनं । ततो न लक्षयन्त्येते वराका जीवा-
स्तत्सम्बन्धिनं गुणकलापं । तेन न तस्योपरि गाढमादरं कुर्वन्ति ।
विद्यमानमपि तदविद्यमानं मन्यन्ते । तस्य गुणानपि वर्णयन्तमस्त्रा-
दादिकं न गणयन्ति । एतत्पुनर्द्वितीयं कुटुम्बकमनादौ संसारे
गन्धुभूतस्याद्यकुटुम्बकस्य निराकरणादवाप्तजयपताकं लब्धप्रसरतया
वल्गमानं प्रायेण सकलकालमाविर्भूतमेवास्ते । ततः संपद्यते तेन
सहस्रीषां जीवानामहर्निशं दर्शनं । ततो वर्धते प्रेमावन्धः समुत्प-
द्यते चित्तरतिः संजायते विश्रम्भः प्रादुर्भवत्यनेन सह प्रणयः ।
ततोऽस्य द्वितीयकुटुम्बकस्य सततमनुरक्तमानसाः खल्वेते जीवा न
पश्यन्ति दोषसंघातं समारोपयन्त्यस्यामन्तमपि गुणमन्दोहं । तेनेदं
गाढतरमेते पोषयन्ति । इदमेवैकं परमबन्धुभूतमस्त्राकमिति
मन्यन्ते । अस्य च दोषप्रकाशकमस्त्रादादिकं गन्धुद्वया गृह्णन्ति ॥
नृपतिराह । भदन्त सुन्दरं भवति यद्येते तपस्विनो जीवा अनयोः
कुटुम्बकयोर्गुणदोषविशेषमवगच्छेयुः । भगवानाह । किमतःपरं
सुन्दरतरं । एतावन्मात्रमेव हि निःशेषकल्याणानि वाञ्छता परमार्थतः
पुरुषेण कर्तव्यं यदुतानयोः प्रथमद्वितीययोः कुटुम्बकयोर्गुणदोष-
विशेषपरिज्ञानमिति । तथास्त्राभिरपि जीवानां धर्मकथाभिरेता-
वन्मात्रमेव संपादनीयं । केवलमेते जीवाः स्वयोग्यतामन्तरेण

नानयोर्विशेषं कथंचिदपि ज्ञापयितुं शक्यन्ते । तेनायोग्येषु वयमपि
 गजनिमीलिकां कुर्मः । यदि पुनः सर्वेऽपि जीवा अनयोः कुटुम्ब-
 कयोर्गुणदोषविशेषमवगच्छेयुस्तादादित एव संसारोच्छेदः स्यात् ।
 ततो निराकृत्येदं द्वितीयं कुटुम्बकं सर्वेऽपि जीवा मोक्षं गच्छेयु-
 रिति । नृपतिराह । यद्येवमशक्यानुष्ठानं सर्वेषां जीवानामनयोर्गुण-
 दोषविशेषज्ञापनं तत्किमनया चिन्तया । अस्माभिर्विज्ञातस्तावद्भग-
 वत्पादप्रसादेनानयोः कुटुम्बकयोर्गुणदोषविशेषः । ततः सिद्धं नः
 समीहितं । यतः ।

परोपकारः कर्तव्यः सत्यां शक्तौ मनीषिणा ।

परोपकारासामर्थ्यं कुर्यात्स्वार्थं महादरम् ॥

भगवानाह । न परिज्ञानमात्रं चाणं । नृपतिराह । यदन्यदपि
 विधेयं तदादिशन्तु भगवन्तः । भगवतोक्तं । अन्यदत्र विधेयं
 अद्वानमनुष्ठानं च । तच्चास्त्येव भवतः अद्वानं अनुष्ठानं च । पुन-
 र्यदि शक्तोषि ततः सिध्यत्येव समीहितं नात्र सन्देहः । केवलं
 तत्रातिनिर्घृणं कर्म समाचरणैयं । नृपतिराह । भदन्त कौटुम्ब-
 तत्कर्म । भगवानाह । यदेते साधवः सततमनुशीलयन्ति । नृप-
 तिराह । यदनुशीलयन्त्येते तच्छ्रोतुमिच्छामि । भगवतोक्तं ।
 आकर्ण्य ।

अनादिस्नेहसंबद्धं द्वितीयं यत्कुटुम्बकम् ।

योधयन्ति तदाद्येन घोरचित्ता दिवानिशम् ॥

तथाहि ।

निर्घृणा यत एवेदमाविर्भूतं कुटुम्बकम् ।

तं घातयन्ति ज्ञानेन महामोहपितामहम् ॥
 यस्तान्त्रकः समस्तस्य कुटुम्बस्य महाबलः ।
 रागं वैराग्ययन्त्रेण तमेते चूर्णयन्त्यलम् ॥
 अन्यच्च निरनुक्रोशा रागस्यैव सहोदरम् ।
 द्वेषं मैत्रीशरेणोच्चैरेते निघ्नन्ति साधवः ॥
 चमाककचपाटेन पाटयन्ति सुदारुणाः ।
 एते भोः साधवः क्रोधं रटन्तं स्निग्धवान्भवम् ॥
 क्रोधस्य भ्रातरं मानं तथैते द्वेषनन्दनम् ।
 हत्वा मार्दवखड्गेन चालयन्त्यपि नो करौ ॥
 मायामार्जवदण्डेन दंलयन्ति तपस्विनीम् ।
 श्लोभं मुक्तिकुठारेण रौद्राश्चिन्दन्ति खण्डशः ॥
 तथैते मुनयो भूप स्नेहावन्धपरायणम् ।
 कामं निष्यौड्य हस्तेन मर्दयन्तीव मत्कुणम् ॥
 दहन्ति शोकसम्बन्धं तीक्ष्णेन ध्यानवज्जिना ।
 भयं भिन्दन्ति निर्भीका धैर्यबाणेन वत्सलम् ॥
 हास्यं रतिर्जुगुप्सा च तथारतिः पिष्टस्वसा ।
 विवेकशक्त्या राजेन्द्र साधुभिर्दारिता पुरा ॥
 अन्यच्च भ्रातृभाण्डानि पञ्चाक्षाणि सुनिर्घृणाः ।
 सन्तोषमुद्गरेणोच्चैर्दलयन्तीह साधवः ॥
 एवं ये ये भवन्त्यव कुटुम्बे स्निग्धवान्भवाः ।
 तांस्तान्निपातयन्त्येते जाताञ्जातान् सुनिर्दयाः ॥
 वर्धयन्ति यत्नं नित्यं प्रथमे च कुटुम्बके ।

सर्वेषां स्निग्धबन्धूनामेते राजेन्द्र साधवः ॥
 पुष्टिं गतेन तेनोच्चैर्निहतं भग्नपौरुषम् ।
 अमीषां बाधकं नैव तद्वितीयं कुटुम्बकम् ॥
 अन्यच्च पोषकं ज्ञात्वा द्वितीयस्य द्वितीयकम् ।
 राज्ञेयैः परित्यक्तं सर्वथैव कुटुम्बकम् ॥
 यावत्तृतीयं न त्यक्तं तावज्जेतुं न शक्यते ।
 द्वितीयमपि कात्स्न्येन पुरुषेण कुटुम्बकम् ॥
 अतो यद्यस्ति ते वाङ्मा भूप संसारमोचने ।
 ततोऽतिनिर्घृणं कर्म मयोक्तमिदमाचर ॥
 केवलं सम्यगालोच्य मध्यस्थेनान्तरात्मना ।
 किं शक्येत मया कर्तुं किं वा नेदमिति त्वया ॥
 एतेऽतिनिर्घृणाः कर्म कथंचिदिदमौदृशम् ।
 कुर्वन्त्यभ्यासयोगेन नृशंसा भूप साधवः ॥
 अन्येन पुनरीदृचं कर्म बन्धुदयालुना ।
 चिन्तयितुमपि नो शक्यं करणं दूरतः स्थितम् ॥

किं तु ।

योऽयं त्यागस्तृतीयस्य द्वितीयस्य च घातनम् ।
 कुटुम्बकस्य राजेन्द्र प्रथमस्य च पोषणम् ॥
 एतत्तत्र परिज्ञाय कृत्वा श्रद्धानमञ्जसा ।
 अनुष्ठाय च वीर्येण भूयांसो मुनिपुङ्गवाः ॥
 भवप्रपञ्चान्निर्मुक्ताः सर्वद्वन्द्वविवर्जिताः ।
 स्थित्वा स्वाभाविके रूपे मोदन्ते मोचवर्तिनः ॥

तदिदं दुष्करं कर्म किं तु पर्यन्तसुन्दरम् ।
एवं व्यवस्थिते भूप कुर्वन् यदि रोचते ॥

नृपतिराह ।

ग्रिष्टं भगवता पूर्वं कुटुम्बदयमादिमम् ।
अविच्छिन्नं प्रवाहेण सदानादिभवोदधौ ॥
तृतीयं पुनरुद्दिष्टं विनाशोत्पत्तिधर्मकम् ।
तत्किं भवे भवे नाथ संभवत्यपरापरम् ॥

सूरिराह महाराज संभवत्यपरापरम् ।
भवे भवेऽत्र जन्तूनां तत्तृतीयं कुटुम्बकम् ॥
राजाह नाथ यद्येवं ततोऽनादिभवार्षवे ।
अनन्तानि कुटुम्बानि त्यक्तपूर्वाणि देहिभिः ॥
सूरिराह महाराज सत्यमेतन्न संग्रहः ।

एते हि पथिकप्रायाः सर्वे जीवास्तपस्विनः ॥
ततश्च ।

अन्यान्यानि कुटुम्बानि मुञ्चन्तो वासकेष्विव ।
अपरापरदेहेषु संचरन्ति पुनः पुनः ॥
राजाह नाथ यद्येवं ततोऽत्रापि भवे नृणाम् ।
कुटुम्बे स्नेहसम्बन्धो महामोहविजृम्भितम् ॥
सूरिराह महाराज सम्यग्ज्ञातमिदं त्वया ।
महामोहं विना को वा कुर्यादेनं सकर्णकः ॥
राजाह यो न शक्नोति कर्तुं नाथ निवर्हणम् ।
द्वितीयस्य कुटुम्बस्य कथंचिच्छक्तिविभ्रमात् ॥

द्वितीयस्य परित्यागान्तस्य किं जायते फलम् ॥

यथोक्तं यदि वा नेति ममेदं प्रविवेचय ॥

सूरिराह महाराज यो न हन्ति द्वितीयकम् ॥

द्वितीयत्यजनं तस्य नूनमात्मविडम्बनम् ॥

द्वितीयं हि परित्यज्य यदि हन्यान्निराकुलः ।

द्वितीयमेवं तत्त्यागः सफलो विफलोऽन्यथा ॥

नृपतिनाभिहितम् । भदन्त यद्येवं ततः ।

भवप्रपञ्चं विज्ञाय महाघोरं सुदुस्तरम् ।

अवाप्य मानुषं जन्म संसारेऽत्यन्तदुर्लभम् ॥

अनन्तानन्दसंपूर्णं मोक्षं विज्ञाय तत्त्वतः ।

तस्य कारणभूतं च बुद्ध्या जैनैन्द्रशासनम् ॥

युष्मादृशेषु नायेषु प्राप्तेषु हितकारिषु ।

कुटुम्बत्रयरूपे च विज्ञाते परमार्थतः ॥

को नामाद्यकुटुम्बस्य पुरुषो हितकामुकः ।

क्षुध्यां च पोषणं नाथ बन्धुभूतस्य तत्त्वतः ॥

विघ्नं सर्वसमृद्धीनां सर्वव्यसनकारणम् ।

द्वितीयं वा न को हन्ति शत्रूभूतं कुटुम्बकम् ॥

येनात्यक्तेन दुःखौघस्यक्तेन परमं सुखम् ।

को न त्यजति तस्माद्य द्वितीयं वा कुटुम्बकम् ॥

सूरिराह महाराज ज्ञाततत्त्वेन जन्तुना ।

इदमेवात्र कर्तव्यं त्रयं संसारभौरुणा ॥

राजाज्ञाततत्त्वानां नाथ मौनौन्द्रशासने ।

किं विद्यतेऽधिकारोऽच नेति नेति गुरोर्वचः ॥

राज्ञा चिन्तितम् ।

अये विज्ञाततत्त्वोऽहं श्रद्धावाञ्छितमानसः ।

ततोऽस्ति मेऽधिकारोऽच गुरुर्क्ते कर्मणि भुवम् ॥

ततो राजा समुद्भूतवीर्यः क्षामो यतीश्वरम् ।

प्रणम्य पादयोरेवं स प्राह विहिताञ्जलिः ॥

यदादिष्टं भदन्तेन किञ्च कर्मातिनिर्घणम् ।

तदहं कर्तुमिच्छामि नाथ युष्मदनुज्ञया ॥

सूरिणोक्तं महावीर्यं युक्तमेतद्भवादृशम् ।

अनुज्ञातं मयापीदं ज्ञातं तत्त्वं त्वयाधुना ॥

ततः सरभसेन नरपतिना विलोकितं पार्श्ववर्तिनो विमल-
मतेर्मन्त्रिणो वदनं । आदिगतु देव इति ब्रुवाणोऽभौ स्थितः
प्रकतरः । नृपतिनाभिहितं । आर्यं त्यजनीयो मया राज्यस्वजन-
देहादिमङ्गः निहन्तव्या भगवदादेशेन रागादयः पोषणीयान्यह-
निर्गमं ज्ञानादीनि ग्रहीतव्या भागवती दीक्षा । ततो यदस्य
कालस्योचितं तत्तूष्णं कुरुष्वेति । विमलमतिराह । यदाज्ञापयति
देवः । किं तु न मयैव केवलेनास्य कालस्योचितं विधेयं किं
तर्हि यान्येतान्यन्तःपुराणि ये चैते सामन्ता यद्यान्योऽपि राज-
लोको या चेयं समस्तापि परिपत्तैः सर्वैरेवास्य कालस्योचितं
कर्तव्यं । राज्ञा चिन्तितं । अये मयायमादिष्टः किञ्च मम
दीक्षाग्रहणकाले यदुचितं जिनस्तपनपूजादानमहोत्सवादिकं तत्
कुरुष्वेति । तदयं किमेवमुत्तरति । अहो गम्भीरः कश्चिदभिप्रायः ।

ततोऽभिहितमनेन । आर्यं त्वमेवात्र सर्वाधिकारी चमः सर्वेषामुचित-
कर्तव्यानां । तत्किमेतैरपरमुचितं कर्तव्यं । विमलमतिराह । देव
यद्देवपादैः कर्तुमारब्धं तदस्माकमेतेषां च सर्वेषामस्य कालस्यो-
चितं कर्तव्यं नापरं । यतः समान एवायं न्यायः सर्वेषां वर्तते ।
निवेदितान्येव हि भगवता सर्वेषामेव जीवानामेकैकस्य त्रीणि
त्रीणि कुटुम्बकानि । तस्मादेषामप्यस्य कालस्येदमेवोचितं ।
यदुत प्रथमकुटुम्बकं पोष्यते द्वितीयं हन्यते तृतीयं परित्यज्यत
इति । नृपतिनाभिहितं । आर्यातिमुन्दरमिदं यद्येतेऽपि प्रति-
पद्यन्ते । विमलमतिराह । देव पथ्यमिदमत्यन्तमेतेषां । किमत्र
प्रतिपत्तयं ॥ ततस्तदाकर्ण्य तत्र परिषदि जीवा बलादेशोऽस्मान्
प्रव्राजयतीति भावनया भयोत्कर्षेण कम्पिताः कातराः प्रद्विष्टा
गुरुकर्मकाः प्रपलायिता नीचा विह्वलीभृता विषयगृध्रवः
प्रखिन्नाः कुटुम्बादिप्रतिबद्धबुद्धयः प्रह्लादिता लघुकर्मका अभ्युप-
गतवन्तस्तद्वचनं धीरचित्ता इति । ततस्तैर्लघुकर्मवीरचित्तैरभि-
हितं । यदाज्ञाययति देवस्तदेव क्रियते । कः सकर्णकः सत्यां
समग्रसामग्र्यामेवविधर्मार्थाद्ब्रूयतीति । तदाकर्ण्य दृष्टो राजा । गताः
सर्वेऽपि अभ्यर्णवर्तिनि प्रमोदवर्धने चैत्यभवने । स्थापितानि भुवन-
नाथस्य भगवतो विम्बानि । विरचिता मनोहारिणी पूजा । प्रव-
र्तितानि महादानानि कारितं बन्धनमोचनादिकं समस्तमुचित-
करणीयं । समाहृतः श्रीधराभिधानो नगरास्त्रिजतनयः । दत्तं
तस्मै राज्यं नरपतिना । प्रव्राजिताः प्रवचनोक्तेन विधिना
सर्वेऽप्युपस्थितलोका भगवता । विहिता भवप्रपञ्चनिर्वेदजननी

समाहृतं मण्डलाग्रं । दत्तौ समकमेव द्वाभ्यामपि प्रहारौ ।
दारिते शरीरे ॥

अत्रान्तरे मम तस्य च जीर्णां सा एकभववेद्या गुडिका ।
ततो वित्तीर्णे अपरे गुडिके द्वयोरपि भवितव्यतया । इतश्चास्ति
पापिष्ठनिवासा नाम नगरौ । तस्यामुपर्युपरि सप्त पाटका भवन्ति ।
तेषु च पापिष्ठाभिधाना एव कुलपुत्रका वसन्ति । ततः पष्ठे
तमाभिधाने पाटके नीतौ द्वावपि गुडिकाप्रभावेण भवितव्यतया

स्थापितौ तादृशकुलपुत्रकरूपतया । प्रवृद्धः सोऽधिकतरमावयो-
वैरानुबन्धः । स्थितौ परस्परघातमनेकयातनाभिर्विदधानौ द्वाविं-
शति सागरोपमानि । अवगाहितोऽनन्तमहादुःखसागरः । ततस्तस्याः
पर्यन्ते गुडिकादानेनैवानौतौ पञ्चाक्षनिवासनगरे द्वावपि भवितव्य-
तथा विहितौ गर्भजसर्परूपौ । प्रादुर्भूतः पूर्वावधिेन परस्परं पुनः
क्रोधाबन्धः । युध्यमानयोः संपन्नं गुडिकाजरणम् । पुनः प्रापितौ
तेनैव प्रयोगेण तस्यामेव पापिष्ठनिवासायां नगर्यां धूमप्रभाभि-
धाने पञ्चमे पाटके भवितव्यतया । तत्रापि परस्परं निर्दल्यतो-
र्गतानि सप्तदश सागरोपमानि । अनुभूतान्यतितौप्रदुःखानि ॥
ततः पुनरानीय पञ्चाक्षनिवासनगरे विहितौ द्वावपि सिंहरूपौ ।
तत्रापि तदवस्थितौ वैरायन्धः । ततश्चान्योन्यं प्रहरतोरपनीय
तद्रूपं विहितं तस्यामेव पुर्यां पङ्कप्रभाख्ये चतुर्थपाटके पापिष्ठ-
रूपं भवितव्यतया । तद्गतयोः पुनरप्यावयोरनुवर्तते स्मासौ
रोषोत्कर्षः । लङ्घितानि तत्राप्यीतरेतरं निघ्नतोर्दश सागरोपमानि ।
सोढानि वागोचरातीतानि दुःखानि ॥ ततः पुनरानीय जनितौ
द्वावपि श्वेनरूपौ । संलग्नमुल्लसितवैश्वानरयोरायोधनं । ततश्चा-
वयित्वा तद्रूपं पुनर्नीतौ तस्यामेव पुरि बालुकाप्रभानाच्चि द्वितीय-
पाटके गुडिकाप्रयुक्तिवशेनैव भवितव्यतया । तत्रापि परस्परं
शरीरचूर्णनं कुर्वतोः चेष्टानुभावजनितानि परमाधार्मिकासुरो-
दीरितानि चानन्तदुःखानि सततमनुभवतोरतिक्रान्तानि सप्त
सागरोपमानि । तदन्ते पुनरानीतौ पञ्चाक्षनिवासनगरे दर्शितौ
च नकुलरूपौ भवितव्यतया । न च्छुटितस्तत्रापि परस्परं मत्सर-

प्रकर्षः । प्रहरतोऽन्योन्यं विदीर्णं द्वयोरपि शरीरे । जीर्णं प्राचीनगुडिके । वितीर्णं पुनरपरे । नीतौ पुनस्तस्यामेव नगर्था शर्कराप्रभाभिधाने द्वितीयपाटके । ततो विहितबीभत्सरूपयोरन्योन्यं पिषतोः परमाधार्मिककदर्यनां चैवजनितमन्तापं च वेदयतोऽरतीतानि तत्रापि चीणि सागरोपमानि । एवं पापिष्ठनिवासनगर्थाः पञ्चाक्षनिवासनगरे ततोऽपि पुनस्तस्यां गत्यागमनं कुर्वता तेन च धराधरेण सार्धं वैरं खेटयता भद्रेऽगृहीतमङ्गते विडम्बितानि मया भवितव्यताप्रेरितेन भूयांसि रूपाणि । ततः पुनः कुटूहलवर्गेनैव तथा निजभार्यया जीर्णायां तस्यानेकभववेद्याभिधानायां कर्मपरिणाममहाराजसमर्पितायां गुडिकायां भूयो भूयोऽपरां गुडिकां योजयन्त्या तदसंयवहारनगरं विहायापरेषु प्रायेण सर्वस्थानेषु तिलपीडकन्यायेन भ्रमितोऽहमनन्तकालमिति ॥

एवं वदति संसारिजीवे प्रज्ञाविशालया चिन्तितं । अहो रौद्ररूपोऽसौ क्रोधः । दारुणतरा हिंसा । तथाहि । तद्वशववर्तिनानेन संसारिजीवेन घोरसंसारसागरं कथंचिदतिलंघ्य प्राप्तेऽपि मनुष्यभवे विहितं तत्तादृशमतिरौद्रं कर्म । न प्रतिपन्नं भागवतं वचनं हारिता मनुष्यरूपता निर्वर्तिता वैरपरंपरा उपार्जिता संसारसागरेऽनन्तरूपा विडम्बना स्वीकृतो महादुःखमन्तानः । तदिदमनुभवागममिद्धमनुभवन्तोऽप्येते मनुष्यभावापन्नाः प्राणिनो न लक्ष्यन्तीवानयोः स्वरूपं आत्मवैरिण इव समाचरन्ति तमेव क्रोधं तामेव हिंसां सततमनुवर्तन्ते । तदेतेऽपि वराका

लक्ष्यन्ते नूनमेवंविधामनर्थपरंपरामित्येषा चिन्ता ममान्तःकरणमा-
कुलयति ॥ संसारिजीवः प्राह । ततः पुनरन्यदाहमगृहीतमङ्गते
नीतः श्वेतपुरे भवितव्यतया विहितश्चाभीररूपः । तद्रूपतया
वर्तमानस्य मे तिरोभूतोऽसौ वैश्वानरः । जातो मनागहं शान्त-
रूपः । प्रवृत्ता मे यदृच्छया दानबुद्धिः । न चाभ्यस्तं किञ्चिद्दि-
शिष्टं शौलम् । न चानुष्ठितः कश्चित्संयमविशेषः । केवलं कथं-
चिद्वर्षणघूर्णनन्यायेन संपन्नोऽहं तदा मध्यमगुणः । ततस्तथाभूतं
मामुपलभ्य जाता मयि प्रसन्नदया भवितव्यता । ततश्चाविर्भा-
वितोऽनया पुनरपि सहचरो मे पुण्योदयः । ततोऽभिहित-
मनया । आर्यपुत्र गन्तव्यं भवता सिद्धार्थपुरे स्यातव्यं तत्र
यथासुखामिकाया । अयं च तवानुचरः पुण्योदयो भविष्यति ।
मयाभिहितं । यदाज्ञापयति देवी । ततो जीर्णायां प्राचीन-
गुडिकायां दत्ता पुनरेकभववेद्या मा ममापरा गुडिका
भवितव्यतयेति ।

भो भव्याः प्रविहाय मोहललितं युष्माभिराकर्ण्यता-
मेकान्तेन हितं मदीयवचनं श्रुत्वा विशुद्धं मनः ।
राधावेधममं कथंचिदतुलं लब्ध्वापि मानुष्यकं
हिंसाक्रोधवशानुगैरिदमहो जीवैः पुरा हारितम् ॥

अनादिमंसारमहाप्रपञ्चे

कश्चित्पुनः स्पर्शवशेन मृष्टैः ।

अनन्तवारान् परमार्थशून्यै-

विंशतिगितं मानुषजन्म जीवैः ॥

एतच्चिवेदितमिह प्रकटं ततो भो-
स्तां स्पर्शकोपपरतापमतिं विहाय ।

शान्ताः कुरुष्वमधुना कुशलानुबन्ध-
मङ्गाय लङ्घयथ येन भवप्रपञ्चम् ॥

इत्युपमितभवप्रपञ्चायां कथायां क्रोधहिंसा-
स्पर्शनेन्द्रियविपाकवर्णनस्तृतीयः
प्रस्तावः ॥ ग्रंथाग्रं ८००० ॥

सहैव शैलराजेन परां वृद्धिमहं गतः ॥
 अथातीतेषु वर्षेषु पञ्चषेषु ततो मया ।
 स व्यक्रं रममाणेन शैलराजो निरौचितः ॥
 अनादिस्नेहमोहेन तं दृष्ट्वा मम मानसे ।
 या प्रीतिरामीत्साख्यातुं वचनेन न पार्यते ॥
 विलोकयन्तं मां वीक्ष्य स्निग्धदृष्ट्वा स दारकः ।
 शठात्मा चिन्तयत्येवं लब्धलक्ष्यः स्वचेतसा ॥
 अये मामेष राजेन्द्रतनयः स्निग्धचक्षुषा ।
 विलोकयति तन्नूनं ममायं वर्तते वशे ॥
 ततो विस्मेरिताचोऽसौ किलाहं स्नेहनिर्भरः ।
 दर्शयन्निति मे देहं समास्त्रिङ्गति मायया ॥
 ततो मे मोहदोषेण स्फुरितं निजमानसे ।
 अहो भावज्ञताप्यस्य चैलोक्यमतिवर्तते ॥
 तदिदानीं मया नैष स्निग्धो बन्धुर्विचक्षणः ।
 मोक्षयः क्षणमप्येवं कृतश्चित्ते विनिश्चयः ॥
 ततस्तेन महोद्यानकाननेषु दिने दिने ।
 क्रीडतः सततं याति कालो मे दृष्टचेतसः ॥
 न लक्षितं मया मोहविह्वलीभूतचेतसा ।
 ययैष शैलराजो मे परमार्थेन वैरिकः ॥
 ततो दिनेषु गच्छत्सु मैत्री तेन विवर्धते ।
 तत्प्रभावात्प्रवर्धन्ते वितकां मम मानसे ॥
 यथा ममोत्तमा जातिः कुलं सर्वजनाधिकम् ।

बलं भुवनविख्यातं रूपं भुवनभूषणम् ॥
 मौभाग्यं जगदानन्दमैश्वर्यं भुवनातिगम् ।
 श्रुतं पूर्वभवाभ्यस्तं परिस्फुरति मेऽद्यतः ॥
 मधवापि पदं स्त्रीयं यद्यहं प्रार्थये ततः ।
 दद्यान्मेव न कार्यं मे लाभशक्तिरियं मम ॥
 ये चान्येऽपि तपोवीर्यधैर्यमत्वादयो गुणाः ।
 ते मय्येव वमन्त्युच्चैर्विमुच्य भुवनत्रयम् ॥

यदि वा ।

यस्येदृशेन मित्रेण संजातो मम मौलिकः ।
 तस्य को वर्णयेन्लोके गुणसम्भारगौरवम् ॥

तथाहि ।

पुरुषस्य भवेत्तावत्सर्वस्यैकमिहाननम् ।
 अयं वक्ताष्टकेनैव जयत्येव परं जनम् ॥
 तदेव ग्रीलराजो मे यस्य प्राप्तो वयस्यताम् ।
 तस्य नास्ति जगत्त्रयं यन्न संपन्नमञ्जसा ॥
 ततोऽबलिप्रचित्तोऽहं तां विकल्पपरंपराम् ।
 वर्धयन्नात्मनः भवं नूनं मन्ये तदा जनम् ॥
 ऊर्ध्वीकृतनिजधौवो नचत्राणि निभासयन् ।
 अग्रतोऽपि न पश्यामि सत्तवद्गन्धवारणः ॥
 आपूर्णो भूरिवातेन विततात्मा यथा दृतिः ।
 ततोऽहं विचरामि स्म निःमारो मद्विह्वलः ॥
 चिन्तयामि न मे वन्द्यः कश्चिदस्ति जगत्त्रये ।

यत एतद्गुणैः सर्वमधस्तान्मम वर्तते ॥
 को ममान्यो गुरुर्नूनमहमेव गुणैर्गुरुः ।
 क एते देवसङ्घाता ये भक्तोऽपि गुणाधिकाः ॥
 ततोऽगृहीतसङ्केते तदाहं गर्वनिर्भरः ।
 शैलस्तम्भसमो नैव कस्यचित्प्रणतिं गतः ॥

किं च ।

प्रणताग्नेषमामन्त्रकिरीटांशुविराजितम् ।
 न नतं जातुचिद्भद्रे तातीयं पादपङ्कजम् ॥
 अग्नेषजनवन्द्यापि स्नेहनिर्भरमानसा ।
 कदाचिदपि नैवास्मा मया नूनं नमस्कृता ॥
 ये केचिन्मौकिका देवा यास्यान्याः कुलदेवताः ।
 न ताः प्रणामकामेन चक्षुषापि मयेक्षिताः ॥
 ततो मां तादृशं वीक्ष्य शैलराजमभन्वितम् ।
 वर्धमानं म राजेन्द्रो मनसा पर्यचिन्तयत् ॥
 अहो मदीयपुत्रोऽयं गाढं मानधनेश्वरः ।
 तदस्य लोको यद्याज्ञां लब्धयेत कदाचन ॥
 ततोऽयं चित्तनिर्वेदान्मन्यमानोऽवधीरणाम् ।
 मां विहाय कश्चिद्विच्छेत्तदिदं नैव सुन्दरम् ॥
 ज्ञापयित्वा नरेन्द्रादीन् कुमारचरितं ततः ।
 आज्ञाविधेयानस्योच्चैः करोमि मङ्गलानपि ॥
 एवं विचिन्त्य मे तातः स्नेहनिर्भरमानसः ।
 ममस्तं तत्करोत्येव यत्स्वयं परिचिन्तितम् ॥

अथ ताताञ्जया सर्वे नरेन्द्रा नतमस्तकाः ।
 बालस्यापि ममात्यन्तं किङ्करत्वमुपागताः ॥
 प्रधानकुलजाता ये ये च विक्रमशालिनः ।
 तेऽपि मां देव देवेति ब्रुवाणाः पर्युपासते ॥
 यदहं वक्षि तत्सर्वं राजलोकः कृतादरः ।
 जय देवेति लपन्नुच्चैः शिरसा प्रतिपद्यते ॥
 किं चात्र बहूनोक्तेन ततोऽभ्या च सवान्धवा ।
 वीचते सर्वकार्यैर्ध्वधिकं मां परमात्मनः ॥
 स च पुण्योदयस्तत्र माहात्म्ये मम कारणम् ।
 तथापि मोहदोषेण मयेदं परिचिन्तितम् ॥
 अयं ममैष यो जातो देवानामपि दुर्लभः ।
 सर्वस्यास्य प्रतापस्य शैलराजो विधायकः ॥
 ततः संतुष्टचित्तेन शैलराजो मयान्यदा ।
 प्रोक्तो विश्वभ्रजन्त्वेन स्नेहनिर्भरचेतसा ॥
 वयस्य योऽयं संपन्नो लोकमध्येऽतिसुन्दरः ।
 मम स्वातिविशेषोऽयं प्रतापो हन्ता तावकः ॥
 ततश्च ।

मदीयवचसा तुष्टः शैलराजः स्वमानसे ।
 वष्टतामुररीकुर्वन्निदं वचनमब्रवीत् ॥
 कुमार परमार्थोऽयं कथ्यते तव साम्प्रतम् ।
 यदेवंविधजन्तस्य कुमारस्येह कारणम् ॥
 ये दुर्जना भवन्त्यत्र गुणपूर्णं परं जनम् ।

स्वाभिप्रायानुमानेन मन्यन्ते दोषपुञ्जकम् ॥
 ये सज्जना पुनर्धन्यास्ते लोकं दोषपूरितम् ।
 स्वाभिमन्थिविशुद्धौव लवयन्ति गुणालयम् ॥

एवं च स्थिते ।

यद्भासते गुणित्वेन गुणहीनोऽप्ययं जनः ।
 कुमार तावके चित्ते भौजन्यं तत्र कारणम् ॥
 प्रतापस्तावकीनोऽयं समस्तोऽपि सुनिश्चितम् ।
 भावत्कवीर्यविख्याताः के वयं परमार्थतः ॥
 तदिदं शैलराजीयं वचनं सुमनोहरम् ।
 आकर्ण्यहिं तदा भद्रे परं स्नेहरसं गतः ॥

चिन्तितं च मया ।

अहो मय्यनुरागोऽस्य अहो गम्भीरचित्तता ।
 अहो वचनविन्यासस्तथाहो भावभारता ॥
 ततो मयाभिहितं ।

वयस्य नेदृशं वाच्यमुपचारपरं वचः ।
 ममागतो यतो ज्ञातं माहात्म्यं तावकं मया ।
 ततो हर्षवशात्तेन शैलराजेन जल्पितम् ।
 प्रमादपरमे नाप्ये भृत्यानां किं न सुन्दरम् ॥

अन्यच्च ।

यदि मग्नावना जाता भवतां मादृशे जने ।
 ततो मे परमं शुद्धं भवद्भिरनुमन्यताम् ॥
 विद्यते गग मदीये चदप्य्यावलेपनम् ।

तन्निजे हृदये देयं कुमारेण प्रतिचणम् ॥

मयाभिहितं । कुतस्तदवाप्तं भवता किं नामकं को वा तस्य
हृदयावलेपनस्य प्रभाव इति श्रोतुमिच्छामि । शैलराजेनाभिहितं ।
कुमार न कुतश्चिदपि तदवाप्तं मया किं तर्हि स्वकीयेनैव वीर्येण
जनितं । नामतः पुनः स्तब्धचित्तं तदभिधीयते । प्रभावं तस्यानुभव-
द्वारेणैव विज्ञास्यति कुमारः । किं तेनावेदितेन । मयाभिहितं ।
यद्वयस्यो जानीते । ततः समर्पितं ममान्यदा शैलराजेन तदात्मीयं
हृदयावलेपनं । विलिप्तं मया हृदयं । जातोऽहं गाढतरमुल्लम्बित-
शूनतस्कराकारधारितया नमनरहितः । ततस्तथाभूतं मामवलोक्य
सुतरां प्रणतिप्रवणाः संपन्नाः सामन्तमहत्तमादयः । तातोऽपि सप्र-
णामं मामालापयति स्म । तथास्वापि स्वामिनमिव मां विज्ञ-
पयति स्म । ततः संजातो मे हृदयावलेपनप्रभावे सम्प्रत्ययः । संपन्ना
स्थिरतरा शैलराजे परमबन्धुबुद्धिरिति ॥ इतश्चान्यदा गतोऽहमन्त-
रङ्गे क्लिष्टमानसाभिधाने नगरे । तच्च कीदृशं ।

आवासः सर्वदुःखानां नष्टधर्मैर्निषेवितम् ।

कारणं सर्वपापानां दुर्गतिद्वारमञ्जसा ॥

तच्च च नगरे दुष्टाशयो नाम राजा । स च कीदृशः ।

उत्पत्तिभूमिर्दीषाणामाकरः क्लिष्टकर्मणाम् ।

सद्विवेकनरेन्द्रस्य महारिः स नराधिपः ॥

तस्य च राज्ञो जघन्यता नाम देवी । सा च कीदृशी ।

नराधमानां साभीष्टा विद्वद्भिः परिनिन्दिता ।

प्रवर्तिका च सा देवी सर्वेषां निन्दकर्मणाम् ॥

तयोश्च जघन्यतादुष्टागययोर्देवीनृपयोरत्यन्तमभीष्टोऽस्ति मृषा-
वादो नाम तनयः । स च कौटुगः ।

समस्तभूतमहस्य विश्वामच्छेदकारकः ।

निःशेषदोषपुञ्जत्वाद्गर्हितश्च विचक्षणैः ॥

शाश्वतैश्चन्यदौर्जन्यपरद्रोहादितस्कराः ।

तं राजपुत्रं सेवन्ते मदतुग्रहकाम्यया ॥

स्नेहो मैत्री प्रतिज्ञा च तथा सम्प्रत्ययश्च यः ।

एतेषां शिष्टलोकानां राजसूनुर्महौ रिपुः ॥

पितामहौ व्रतलोपस्य मर्यादाया महारिपुः ।

अथर्थावादद्वयस्य मदास्फालनतत्परः ॥

ये केचिन्नरकं यान्ति तस्य निर्देशकारिणः ।

स एव प्रगुणं मार्गं तेषां दर्शयितुं चमः ॥

ततो दृष्टोऽसौ मया दुष्टागयो नरेन्द्रः । तत्पार्श्ववर्तिनी च
विलोकिता सा जघन्यता महादेवी । तयोश्चापतो वर्तमानो निर्व-
र्णितो मया तयोरेव चरणशृङ्गुषाकरणपरायणः स मृषावादो
राजदारकः । ततो विहितप्रतिपत्तिः स्थितस्तत्राहं कियन्तमपि
कालं । महामोहविमोहितमानसेन च मया न लक्षितं तदा तेषां
नगरराजेन्द्रमहादेवीदारकाणां सम्बन्धि स्वरूपं । गृहीतोऽपि परम-
बन्धुबुद्ध्या विशेषतः प्रतिपन्नो वयस्यतया मृषावादः । प्राप्तः प्रकर्ष-
गतिं तेन सह प्रेमाबन्धः । दृष्टोऽसौ शरीरादभिन्नरूपतया । तत-
श्चानीतः स मया मृषावादः स्वस्थाने । ततस्तेन सह ललमानस्य मे
समुत्पद्यन्ते स्म मनमौदृगा वितर्काः । यदुत ।

नूनं विदितसारोऽहमहमेव विचक्षणः ।
 शेषः सर्वः पशुप्रायो सुगधबुद्धिरयं जनः ॥
 यस्य मे सर्वसम्पत्तिकारको मित्रतां गतः ।
 सर्वदायं मृषावादः स्नेहेन हृदि वर्तते ॥
 अमद्भूतपदार्थेऽपि मद्बुद्धिं जनयाम्यहम् ।
 मद्भूतमप्यमद्भूतं दर्शयामि सुहृद्वत्तात् ॥
 कृतं प्रत्यक्षमप्युच्चैर्महासाहसमात्मना ।
 वरमित्रप्रसादेन लगयामि परे जने ॥
 चौथं वा पारदायं वा कुर्वतोऽपि यथेच्छया ।
 कुतोऽपराधगन्धोऽपि मम यावदयं सुहृत् ॥
 स्वार्थमिद्धिः कुतस्तोषां येषामेष न विद्यते ।
 अतो मूर्खा अमी लोकाः स्वार्थभ्रंशो हि मूर्खता ॥
 त्रिग्रहेऽपि कश्चित्सन्धिं सन्धावपि च विषहम् ।
 मृषावादप्रसादेन घटयामि यथेच्छया ॥
 यत्किंचिच्चिन्तयाम्यत्र वस्तु लोकेऽतिदुर्लभम् ।
 वरमित्रप्रसादेन सर्वं संपद्यते मम ॥
 मया पुष्टैरवाप्तोऽयमयमेव च मे सुहृत् ।
 एष एव जगदन्धो यथेष्टफलदायकः ॥
 ततोऽष्टद्वैतसङ्केते मया मोहहतात्मना ।
 कुविकल्पैर्मनस्तत्र मृषावादे प्रतिष्ठितम् ॥
 तदग्रेण च येऽनर्थाः संपद्यन्तेऽतिदारुणाः ।
 पुष्टोदयप्रभावेण ते यान्ति विलयं तदा ॥

अहं तु तत्र जाने स्म महामोहवशं गतः ।
 ततस्तत्र मृषावादे पश्यामि गुणमालिकाम् ॥
 एवं च वर्तमानस्य वयस्यद्वययोगतः ।
 कलाग्रहणकालो मे संप्राप्तः क्रमशोऽन्यदा ॥
 ततस्तातेन संपूज्य कलाचार्यं विधानतः ।
 तत्पार्षितोऽहं सङ्गत्वा महानन्दपुरःसरम् ॥
 उक्तश्चाहं गुरुः पुत्र तवायं ज्ञानदायकः ।
 अतः पादौ प्रणम्यास्य शिष्यभावं समाचर ॥
 मयीक्तं तात मुग्धोऽसि यो मामेवं प्रभाषसे ।
 वराकः किं विजानीते नूनमेष ममाग्रतः ॥
 गुरुरन्यस्य लोकस्य स्यादेष न तु मादृशाम् ।
 अतो नाहं पताम्यस्य पादयोः शास्त्रकाम्यया ॥
 केवलम् ।

भवतामनुरोधेन गृह्णामि सकलाः कलाः ।
 मदीयविनयो नूनमस्य स्यान्मातृलोहितम् ॥
 ततस्तातेन स प्रोक्तः कलाचार्यो रहःस्थितः ।
 आर्य मामकपुत्रोऽयं गाढं मानधनेश्वरः ॥
 तद्वच भवता नास्य दृष्ट्वाण्यविनयादिकम् ।
 चिन्तोद्देशो विधातव्यो ग्राहणीयश्च सत्कलाः ॥
 ततो विनयनस्य श्रुत्वा तातस्य जल्पितम् ।
 यदादिशति राजेन्द्र इत्याह स महामतिः ॥
 चिन्तितं च तदा तेन कलाचार्येण मानसे ।

किलैष यावच्छास्त्रस्य सद्भावं नावबुध्यते ॥

यावच्च केलिवज्रलां बालतामनुवर्तते ।

अलीकगर्विताभ्यातस्तावदेवं प्रभाषते ॥

यदा तु ज्ञातसद्भावः शास्त्रार्थानां भविष्यति ।

तदा मदं परित्यज्य स्वयं नम्रो भविष्यति ॥

एवं निश्चित्य हृदये कलाचार्या महामतिः ।

ततः सर्वादरेणामौ प्रवृत्तो ग्राहणे मम ॥

इतश्चान्येऽपि तत्पार्श्वं बहवो राजदारकाः ।

प्रशान्ता विनयोद्युक्ता गृह्णन्ति सकलाः कलाः ॥

यथा यथा च मे नित्यमादरं कुरुते गुरुः ।

तथा तथा वयस्यो मे गौलराजो विवर्धते ॥

ततश्च तदग्रेणाहमुपाध्यायं मदोद्धतः ।

जात्या श्रुतेन रूपेण क्षीलयामि क्षणे क्षणे ॥

ततश्च चिन्तितं महामतिना । अये ।

यस्तस्य सन्निपानेन क्षीरान्नमिव सुन्दरम् ।

अपथ्योऽस्य वराकस्य कक्षाशास्त्रपरिश्रमः ॥

गाढं कर्षितदेहस्य यथाम्भं भूरिभोजनम् ।

तथास्य मत्ततो यन्नः श्वयथुं वर्धयत्यन्नम् ॥

ततो यद्यपि राजेन्द्रः पुत्रस्त्रेहपरायणः ।

उत्साहयति मां नित्यं गुणाधानार्थमस्य वै ॥

तथाप्यपात्रभूतोऽयं य एवं रिपुदारणः ।

तस्य त्यागः परं न्याय्यो ज्ञानदानं न युज्यते ॥

यो हि दद्यादपात्राय संज्ञानममृतोपमम् ।

स हास्यः स्यात्सतां मध्ये भवेच्चानर्थभाजनम् ॥

न चैष शक्यते कर्तुं नम्रो यन्नशतैरपि ।

को हि स्वेदशतेनापि श्वपुच्छं नामयिष्यति ॥

ततश्चैवं स्वचेतस्यवधार्य तेन महामतिना कलाचार्येण शिथि-
लितो ममोपरि कलाशास्त्रग्राहणानुबन्धः परित्यक्तमुपचारसंभाषणं
दृष्टोऽहं धूलिरूपतया । तथापि तातलज्जया नासौ बहिर्मुखविकार-
मात्रमपि दर्शयति न च मनागपि मां परुषमाभाषते । इतश्च
तेऽपि राजदारकाः शैलराजमृषावादनिरतं मामुपलभ्य विरक्ता-
श्चित्तेन । तथापि पुण्योदयेनाधिष्ठितं मां ते चिन्तयन्तोऽपि न
कथंचिदंभिभवितुं शक्नुवन्ति ॥ इतश्च यथा यथा तौ शैलराज-
मृषावादौ वर्धते तथा तथासौ मदीयवयस्यः पुण्योदयः क्षीयते ।
ततः कृशीभूते तस्मिन् पुण्योदये समुत्पन्ना मे गाढतरं गुरुपरिभव-
बुद्धिः । अन्यदा निर्गतो बहिः प्रयोजनेनोपाध्यायः । ततोऽधिष्ठितं
मया तदीयं महाहं वेचामनं । दृष्टोऽहमुपविष्टस्तत्र राजदारकैः ।
ततो लज्जितास्ते मदीयकर्मणा । लघुध्वनिना चोक्तमेतैः । हा हा
कुमार न सुन्दरमिदं विहितं भवता । वन्दनीयमिदं गुरोरासनं ।
न युक्तं भवादृशमस्याक्रमणं । यतोऽस्मिन्नुपविशतां मंपद्यते कुल-
कलङ्कः समुल्लसति मृगमयशःपटहः प्रवर्धते पापं संजायते चायुषः
क्षरणमिति । मयाभिहितं । अरे बालिशो नाहं भवादृशां शिष्य-
णार्हः । गच्छत यूयमात्मीयं सप्तकुलं शिष्यत । तदाकर्ण्य स्थितास्ते
तूष्णीभावेन । ततः स्थित्वा तत्र वेचामने दृष्ट्वा वेत्तामुत्थितोऽहं ।

यथेष्टचेष्टया समागतः कलोपाध्यायः । कथितं तस्मै राजदारकै-
र्मदीयविलक्षितं । क्रुद्धः स्वचेतसा । पृष्टोऽहमनेन । ततः सासूयं
मयाभिहितं । अहमेतत्करोमि । अहो ते शास्त्रकौशलं अहो ते
पुरुषविशेषज्ञता अहो ते विचारितभाषिता अहो ते विमर्शपाटवं
यस्त्वमेतेषां मत्सरिणाममत्यवादिनां वचनेन विप्रतारितो मामेव-
माभाषसे । ततो विलक्षौभूतः कलोपाध्यायः । चिन्तितमनेन ।
न तावदेते राजदारका विपरीतं भाषन्ते । अयं तु स्वकर्म-
पराधमेवमपलपति । तदेनं स्वयमुपलभ्य शिञ्चयिष्यामि । अन्यदा
प्रच्छन्नदेशस्थितेनावरक्षितोऽहं तेन महामतिना । दृष्टस्त्व-
वेचासने सरभसमुपविष्टो ललमानः । ततः प्रकटीभूतोऽसौ दृष्टो
मया । मुक्तं अगिति वेचासनं । महामतिनाभिहितं । 'इदानीं
तर्हि भवतः किमुत्तरं । मयोक्तं । कीदृशो प्रश्ने । महामतिराह ।
तत्रैव पूर्वके । मयोक्तं । न जानाम्यहं कीदृशोऽसौ पूर्वकः प्रश्नः ।
महामतिराह । किमुपविष्टस्त्वमत्र वेचासने न वेति । ततो हा
शान्तं पापमिति ब्रुवाणेन पिहितौ मया कर्णौ । पुनरभिहितं ।
पश्नत भो मत्सरविलक्षितं यदेते स्वयमकार्यं कृत्वा ममोपर्यवमा-
रोपयन्ति । महामतिना चिन्तितं । अहो सेयं दृष्टेऽप्यनुपपन्नता
नाम । अहो अस्य धार्ष्ट्यं अवैद्यकः खल्वयं । इयत्तातः परममत्य-
वधनस्य । राजदारकैरभिहितमेकान्ते विधाय कलाचार्यं । यदुता-
द्रष्टव्यः खल्वयं पापः । तत्किमेनमस्माकं मध्ये धारयत यूयं ।
महामतिना चिन्तितं । मत्यमेते तपस्विनः प्रवदन्ति । नोचित-
मेवायं रिपुदारणः मत्सङ्गमस्य । तयाहि ।

सुखमर्थप्रदानेन क्रुद्धं मधुरभाषणैः ।

मायाविनमविश्वासात् स्तब्धं विनयकर्मणा ॥

चौरं रक्षणयत्नेन सद्बुद्ध्या पारदारिकम् ।

वशीकुर्वन्ति विद्वांसः श्रेयदोषपरायणम् ॥

न विद्यते पुनः कश्चिदुपायो भुवनत्रये ।

असत्यवादिनः पुंसः कालदष्टः स उच्यते ॥

यतः ।

सर्वेऽपि ये जगत्त्रय व्यवहाराः शुभेतराः ।

सत्ये प्रतिष्ठिता नेदं यस्यासौ नन्वलौकिकः ॥

अतो विज्ञाय यत्नेन सत्यहीनं नराधमम् ।

त्यजन्त्येव सुदूरेण प्रियसत्या महाधियः ॥

ततोऽयं सत्यहीनत्वादस्माकं रिपुदारणः ।

सम्यग्विज्ञातशीलानां न मध्ये स्यातुमर्हति ॥

अथवा नास्य वराकस्य रिपुदारणस्यायं दोषो यतोऽयमनेन
शैलराजेन प्रेर्यमाणस्तावत्सुकलदुर्विनयमाचरति । तथानेन मृषा-
वादेन प्रोत्साह्यमानः खल्वयमेवं भाषते । ततो यद्येतौ पापवयस्यौ
परिहरति तदर्थं शिचयामि तावदेनं । ततः हतोऽहमुत्सारके
महामतिनाभिहितश्च । कुमार नेदृशानां स्थानमिह मदीय-
शालायां । अतः कदाचिदेतौ पापवयस्यौ परिहर यदि वा
नागन्तव्यमिह कुमारेणेति । मयाभिहितं । त्वमात्मीयजनकाय
स्वस्थानं प्रयच्छ । वयं तु त्वदीयस्थानेन त्वयापि च विनैव
भलिष्यामहे । ततश्चैवंविधैस्तिरस्कृत्य परुषवचनैरुपाधायमुच्नामितया

कन्धरया गगनाभिमुखेन वदनेन विततीकृतेन वचःस्थलेनाविकट-
पादपातेन गतिमार्गेण विलिप्य तेन स्तब्धचित्तेन शैलराजीय-
विलेपनेनात्महृदयं निर्गतोऽहमुपाध्यायभवनात् । ततोऽभिहिता
महामतिना राजदारकाः । अरे निर्गतस्तावदेष दुरात्मा रिपु-
दारणः । केवलं गरौयान्नरवाहननृपतेः पुत्रस्तेहः । स्नेहमूढाश्च
प्राणिनो न पश्यन्ति वल्लभस्य दोषममूहं समारोपयन्त्यमन्तमपि
गुणसङ्घातं रूयन्ति तदिप्रियकारिणि जने न विचारयन्ति विप्रिय-
करणकारणं न लक्षयन्ति स्थानमानान्तरं कुर्वन्ति स्वाभिमत-
विप्रियकर्तुर्महापायं । तदेवं व्यवस्थिते भवद्भिर्मौनमवलम्बनीयं ।
यदि रिपुदारणनिर्गमनव्यतिकरं प्रश्रयिष्यति देवो नरवाहन-
स्ततोऽहमेव तं प्रत्याययिष्यामि । राजदारकैरभिहितं । यदाज्ञा-
पयत्युपाध्यायः ॥

इतश्च ततो निर्गत्य गतोऽहं तातममीपे । पृष्टस्तातेन । पुत्र
किं वर्तते कक्षाघट्टणस्येति । ततः शैलराजीयहृदयावलेपनवशेन
भृषावादावष्टम्भेन च मयाभिहितं । तात समाकर्णय ।

पूर्वमेव ममाशेषं विज्ञानं हृदयस्थितम् ।

अयं तावकयत्नो मे विज्ञेयाधायकः परम् ॥

ततश्च

लेख्ये चित्रे धनुर्वेदे मरादीनां च सत्तणे ।

गान्धर्वे हस्तिशिखायां पञ्चष्येष्टे मवेद्यके ॥

शब्दे प्रमाणे गणिते धातुवादे मकौतुके ।

निमित्ते याय लोकेऽव कक्षाः काश्चिन्मुनिर्मत्ताः ॥

तासु सर्वासु मे तात प्रावीण्यं वर्तते परम् ।

आत्मतुल्यं न पश्यामि चैलोक्तेऽप्यपरं नरम् ॥ :

सुतस्तेहेन तच्छ्रुत्वा तातो हर्षमुपागतः ।

चुम्बित्वा मूर्धदेशे मामिदं वचनमब्रवीत् ॥

जात चारु कृतं चारु सुन्दरस्ते महोद्यमः ।

किं लेकं मे कुमारेण वचनं श्रूयतामिति ॥

मयाभिहितं । वदतु तातः । तातेनाभिहितं ।

विद्यायां ध्यानयोगे च स्वभ्यस्तेऽपि हितैषिणा ।

मन्तोषो नैव कर्तव्यः स्वैर्यं हितकरं तयोः ॥

एवं च स्थिते ।

गृहीतानां स्थिरत्वेन शेषाणां ग्रहणेन च ।

कलानां मे कुमारत्वे त्वं पुषाण मनोरथान् ॥

मयाभिहितं । एवं भवतु । ततो गाढतरं तुष्टस्तातः । दत्तो
भाण्डागारिकस्यादेशः । अरे पूरय महामतिभवनं धनकनकनिचयेन
येन कुमारः सकलोपभोगसम्पत्त्या निर्ययस्तत्रैव कलाग्रहणं कुर्व-
न्नास्ते । ततो यदाज्ञापयति देव इत्यभिधाय संपादितं भाण्डा-
गारिकेण राजशासनं । महामतिनापि मा देवस्य चित्तमन्तापो
भविष्यतीत्याकलय्य न निवेदितं ताताय मदीयविलसितं । ततो-
ऽभिहितोऽहं तातेन । वत्स अद्यदिनादारभ्य स्थिरीकुर्वता पूर्व-
गृहीतं कलाकलापं गृह्यता चापूर्वं तत्रैवोपाध्यायभवने भवता
स्यातयमहमपि न द्रष्टव्यः । मयाभिहितं । एवं भवतु । जातस्य मे
हर्षः । ततस्तातसमौपान्निर्गतेन मया मृषावादं प्रत्यभिहितं । वयस्य

कस्योपदेशेनेदृशं भवतः कौशल्यं येन युष्मदवष्टम्भेन मया संपा-
दितस्नातस्य हर्षः प्रच्छादितः कलाचार्यकलहयतिकरो लब्धा
चेयमतिदुर्लभा मुक्तलचारितेति । मृषावादेनाभिहितं । कुमारा-
कर्णय । अस्ति राजसचित्ते नगरे, रागकेसरी नाम राजा । तस्य
च मूढता नाम महादेवी । तयोद्यास्ति माया नाम दुहिता ।
सा मया महत्तमा भागिनी प्रतिपन्ना । प्राणैभ्योऽपि वल्लभोऽहं
तस्याः । ततस्तदुपदेशेन ममेदृशं कौशल्यं । सा च जननीकल्पमा-
त्मानं मन्यमाना यत्र यत्र क्वचिदहं संचरामि तत्र तत्र वत्सलतया
सततमन्तर्लीना तिष्ठति न क्षणमात्रमपि मां विरहयति ।
मयाभिहितं । वयस्य दर्शनीया ममापि सात्मीया भागिनी भवता ।
मृषावादेनाभिहितं । एवं करिष्यामि ॥

ततो मया ततः प्रमृति वेश्वाभवनेषु धूतकरशालासु दुर्ल-
लितमीलकेषु तथान्येषु च दुर्विनयस्थानेषु यथेष्टचेष्टया विचरता
तथापि मृषावादबलेन कलायक्ष्णमहं करोमीति लोकमध्ये
गुणोपार्जनतत्परमात्मानं प्रकाशयता तातमपश्यतैवातिवाहितानि
द्वादश वर्षाणि । सुगन्धजनप्रवादेन च समुच्चलितालीकवार्त्ता
यथा रिपुदारणकुमारः सकलकलाकलापकुशल इति । प्रचरितो
देशान्तरेष्वपि प्रवादः । समाश्रुत्वाहं यौवनभरे ॥

ततश्च ग्रेखरपुरे नगरे नरकेसरिनरेन्द्रस्य वसुंधराया महादेव्याः
कुचिसंभूतास्ति नरसुन्दरी नाम दुहिता । सा च भुवनाहुतभूत-
रूपातिशयेन निरूपमा कलामौष्ठवेन संप्राप्ता यौवनं । समुत्पन्नो-
ऽस्याश्चित्तेऽभिनिवेशः । यदुत यः कलाकौशलेन मत्तः समधिक-

तरः स एव यदि परं मां परिणयति नापरः । निवेदितं
 पित्रोर्निजाकृतं । संजातमनयोः पर्याकुलत्वं नास्त्येवास्थाः कलाभिः
 समानोऽपि भुवने पुरुषः कुतः पुनरधिकतर इति भावनया ।
 ततः श्रुतस्त्राभ्यां मदीयः कलाकौशलप्रवादः । चिन्तितं नरकेस-
 रिणा । स एव रिपुदारणो यदि परमस्याः समर्गलतरो
 भविष्यति । युज्यते च नरवाहनेन महास्माकं वैवाह्यं । यतः
 प्रधानवंशो महातुभावश्चासौ वर्तते तस्य च राज्ञो रत्नसूचिरिव
 महानागस्य निरपत्यस्य सैवैका नरसुन्दरी दुहिता । ततोऽत्यन्त-
 मभीष्टतया तस्याश्चिन्तितमनेन । गच्छामि तच्चैव सिद्धार्थपुरे
 गृहीत्वा वत्सां नरसुन्दरीं । ततः परीक्ष्य तं रिपुदारणं विवाह-
 याम्येनां येन मे चित्तनिर्वृतिः संपद्यते । ततः सर्वबलेन समागतो
 नरकेसरी । ज्ञापितस्नातस्यागमनवृत्तान्तः । परितुष्टोऽसौ । कारित-
 मुच्छितपताकं नगरं । प्रवेशितो महाविमर्देन नरकेसरी तातेन ।
 दत्तमावासस्थानं । भविष्यति रिपुदारणकुमारस्य नरसुन्दर्या सह
 कलाकौशलपरीचेति ज्ञापितं लोकानां । प्रशस्तदिने सज्जीका-
 रितः स्वयंवरमण्डपः । विरचिता मञ्चाः । मीलितं राजद्वन्द्वं ।
 समुपविष्टस्तन्मध्ये सपरिकरस्नातः । समाहूतोऽहं कलाचार्यश्च ।
 प्राप्तोऽहं सह मित्रवयेण तातसमीपं महामतिश्च सह राजदारकैः ॥
 इतश्च पुण्योदयस्य मदीयदुष्टचेष्टितानि पश्वत्तश्चित्तखेदेनैव
 संजातं हृशतरं शरीरं विगलितं परिस्फुरणं मन्दीभूतः प्रतापः ।
 ततोऽहमुपविष्टस्नाताभ्यर्णं कलोपाध्यायश्च । निवेदितं विनयनश्रेण
 नरवाहनेन महामतये नरकेसरिराजागमनप्रयोजनं । तदाकर्ण्य

संजातो मे हर्षातिरेकः । स्थितस्त्रुष्णीभावेन खल्वदयमध्ये हसन्नुपा-
 ध्यायः । अचान्तरे समागतो नरकेसरौ । परितुष्टो नरवाहनः ।
 दापितं तस्मै महार्हसिंहासनं । उपविष्टः सपरिकरो नरकेसरौ ।
 ततस्तदनन्तरं पूरयन्ती जनहृदयसरांभिः स्नावणामृतप्रवाहेण
 अधरयन्ती वरवर्चिकलापं कृष्णस्निग्धकुञ्चितकेशपाशेन प्रोद्धास-
 यन्ती दिक्चक्रवालं वदनचन्द्रेण विधुरयन्ती कामिजनचित्तानि
 लीलामन्यरेण विलासविश्लोकितेन दर्शयन्ती महेभकुम्भविभ्रमं
 पयोधरभरेण उच्छृङ्खलयन्ती मदनवारणं विल्लीर्णजघनपुलिनेन
 विडम्बयन्ती सञ्चारिरक्रराजीवयुगललीलां चरणयुग्मेन उपहसन्ती
 कलकोकिलाकुलकूजितं मन्मथोल्लापजल्पितेन कुतूहलयन्ती वर-
 सुनौनपि प्रवरनेष्यालङ्कारमाख्यताम्बूलाङ्गरागविन्यासेन परि-
 करिता प्रियसखीदृन्देन अधिष्ठिता वसुंधरया प्रविष्टा नर-
 सुन्दरी । ततस्तां विश्लोक्याहं दृष्ट्वेतथा । विजृम्भितः शैलराजः ।
 विलिप्तं सुभ्रचित्तेन तेनावलेपनेन मयात्महृदयं । चिन्तितं च ।
 कोऽन्यो मां विहायैनां परिणेतुमर्हति । न खलु मकरध्वजादृते
 रतिरन्यस्योपनीयते ॥ अचान्तरे विहितविनया तातादीनामभि-
 हिता नरकेसरिणा नरसुन्दरी । यदुत उपविश वत्से । सुख
 लज्जां । पूरयात्मीयमनोरथान् । प्रथय रिपुदारणकुमारं कलामार्गं
 यच्च कचित्ते रोचते । ततो नरसुन्दर्या सहर्षमुपविश्याभिहितं ।
 यदाज्ञापयति तातः । केवलं गुरुणां समचं न युक्तं ममोद्वाहयितुं ।
 तस्मादार्थपुत्र एवोद्वाहयतु मकलाः कलाः । अहं पुनरेकैकस्यां
 कलायां सारस्थानानि प्रश्रयिष्यामि । तवार्थपुत्रेण निवाहः

करणीय इति । तदाकर्ण्य दृष्टौ नरवाहननरेन्द्रौ समस्तराजकुलं
लोकाश्च । ततस्तातेनाभिहितोऽहं । कुमार सुन्दरं मन्त्रितं राज-
दुहित्रा । तस्मात्प्रतमुद्वाहयतु कुमारः सकलाः कलाः पूरयत्वस्या
मनोरथान् जनयतु ममानन्दं निर्मलयतु कुलं गृह्णातु जय-
पताकां । एषा सा निकषभूमिर्वर्तते विज्ञानप्रकर्षस्थेति ॥ मम तु
तदा कलानां नामान्यपि विस्मृतानि । ततो विह्वलौभूतमन्तः-
करणं प्रकम्पिता गात्रयष्टिः प्रादुर्भूताः प्रस्नेदविन्दवः संजातो
रोमोद्ध्वर्षः प्रनष्टा भारती तरलिते लोचने । ततो हा किमेत-
दिति विषण्णस्तातः । प्रलोकितं महामतिवदनं । महामतिराह ।
किं कर्तव्यमादिशतु देवः । तातेनाभिहितं । किमितीयमीदृशी
कुमारशरैरेवस्या । ततः कर्णे निवेदितं महामतिना । देव
मनःचोभविकारोऽयमस्य । तातः प्राह । किं पुनरस्य मनःचोभ-
निमित्तं । महामतिराह । देव प्रस्तुतवस्तुन्यज्ञानं । भवत्येव हि
वागायुधानां सदसि विदुषां सख्यर्धमाभाषितानां ज्ञानावष्टम्भ-
विकलानां मनसि चोभातिरेकः । तातेनाभिहितं । आर्य कथमज्ञानं
कुमारस्य । ननु सकलकलासु प्रकर्षं प्राप्तः कुमारो वर्तते । ततः
संस्मृत्य मदीयदुर्विलसितं गृहीतो मनाक्क्रोधेन कलाचार्यः ।
ततोऽभिहितमनेन । देव प्रकर्षं प्राप्तः कुमारः शैलराजमृषावाद-
प्रणीतयोः कलयोर्न पुनरन्यत्र । तातः प्राह । के पुनस्ते कले ।
महामतिराह । दुर्विनयकरणमसत्यभाषणं च । एते ते शैलराज-
मृषावादप्रणीते कले । अनयोश्चात्यन्तं कुशलः कुमारः । न
पुनरन्यकलानां गन्धमात्रमपि जानीते । तातः प्राह । कथमिदं ।

महामतिनाभिहितं । देव देवस्य दीर्घचित्तसन्तापभीरुभिस्तदैव
 नाख्यातमिदमस्माभिः । यतो लोकमार्गातीतं कुमारस्य चरित-
 मिदानीमपि देवस्य पुरतस्तत्कथयतो न प्रवर्तते मे वाणी ।
 तातेनाभिहितं । यथावृत्तकथने भवतो नास्त्यपराधः । निःशङ्कं
 कथयत्वार्थः । कलाचार्येणावज्ञाकरणादिको वेचासनारोहणगर्भा
 दुर्वचनतिरस्करणपर्यन्तो निवेदितः समस्तोऽपि मदीयदुर्विलसित-
 वृत्तान्तः । तातेनाभिहितं । आर्य यद्येवं ततो जानतापि त्वयास्य
 कुलदूषणस्य स्वरूपं किमित्ययमेवंविधसभामध्ये प्रवेष्टितः । ननु
 विगोपिता वयमाकालमनेन पापेन । महद्भूमतिराह । देव न
 मयायमिह प्रवेष्टितः । मङ्गवनाभिर्गतस्यास्य द्वादश वर्षाणि
 वर्तन्ते । केवलमकाण्ड एव संजातमद्य मम देवकीयमाकारणं ।
 ततः समागतोऽहं । अयं तु कुतश्चिदन्यतः स्थानादिहागत इति ।
 तातेनाभिहितं । आर्य यद्येवमपाचचूडामणिरेष रिपुदारणो
 गुणानामभाजनतया वर्जितो युष्माभिः तत्किमिति गर्भाधाना-
 दारभ्यास्येयन्तं कालं यावत्कल्याणपरंपरा संपन्ना किमिदानीमेवं
 लोकमध्ये विगुह्यत इति । महामतिराह । देव अस्त्यस्य पुण्योदयो
 नामान्तरङ्गो वयस्यः । तज्जनिता प्राक्तनी कल्याणपरंपरा ।
 तथाहि । तत्प्रभावादेवायं प्रादुर्भूतः सकुले संपन्नो जननीजनक-
 योरभीष्टतमः संजातो रूपसौभाग्यसुखैश्वर्यादिभाजनं । तातः
 प्राह । तर्हि क पुनरधुना गतोऽसौ पुण्योदयः । महामतिराह ।
 न कुत्रचिद्गतोऽसौ प्रच्छन्नरूप आसीत् । केवलं पश्यन्नसौ रिपुदा-
 रणस्य सम्बन्धीनि दुर्विलसितानि चित्तदुःखासिकया साग्रतं

क्षीणशरीरोऽसौ तपस्वी वर्तते । न शक्नोत्यस्यापदं निवारयितु-
मिति । तदाकर्ण्य तातो नास्त्यत्र कश्चिदुपायो विनाटिता वय-
मनेन दुष्पुत्रेण महालोकमध्ये प्रसभमिति चिन्तया .राजपुत्र-
शशधरविम्बमिव कृतं तातेन हृष्यं मुखं । सञ्चितः समस्तलोकैः
पर्यालोचनपरमार्यः । ततो विलक्षीभृतास्तातवान्धवाः । विद्राण-
वदनः संपन्नः परिजनः । प्रहसिता मुखमध्ये खिन्नलोकाः ।
विषणा नरसुन्दरी । विस्मितो नरकेसरिलोकः । ततस्त्रिन्तितं
जनेन .तातलज्जया लघुध्वनिना .परस्परमुक्तं च । अये ।

गर्वाभातः परं मूढो बस्तिवद्वातपूरितः ।

निःसारोऽपि गतः ख्यातिमेष भो रिपुदारणः ॥

अथवा ।

निरचरोऽपि वाचास्तो लोकमध्येऽतिगौरवम् ।

वागाडम्बरतः प्राप्तो यः स्यादन्योऽपि मानवः ॥

स सर्वो निकषप्राप्तः प्राप्तोत्येव विडम्बनाम् ।

महाहास्यकरीं मूढो यथायं रिपुदारणः ॥

मम तु तातोपाध्यायौ कर्णोत्सारकेण परस्परं तथा जल्पन्तौ
पश्यतः समुत्पन्नो मनसि विकल्पः । अये यलात्कारेण मामेतौ
जल्पयिष्यतः । ततो भयातिरेकेण स्तम्भितं मे गलकनाडीजालं
निबद्धसोच्छ्वासनिःश्वासमार्गः । संजाता स्त्रियमाणावस्था । ततो हा
पुच हा तात हा वत्स हा तनय किमेतदिति प्रलपन्ती वेगेना-
गत्य शरीरे क्षमा ममाग्वा विमलमासृती । पर्याकुलीकृतः
परिजनः किं कर्तव्यताविगूढा वसुंधरा विस्मितो नरकेसरौ ।

तातेनाभिहितं । गच्छत भो लोका गच्छत न यदुः शरीरेणाद्य
 कुमारः । पुनर्जस्यो भविष्यति । तदाकर्ण्य निर्गता वेगेन लोका
 मिलिता बहिस्त्रिकचतुष्कचत्वारदिषु । अहो रिपुदारणस्य
 पाण्डित्यमहो पाण्डित्यमिति प्रवृत्तं प्रहसनं । प्रहितौ क्षणाव-
 नशेण तातेन कक्षोपाध्यायनरकेसरिणौ । गतः स्वावासस्थाने
 नरकेसरी । चिन्तितमनेन । दृष्टं यद्दृष्ट्यं । दीयतां प्रभाते
 प्रयाणकमिति ॥ ममापि निर्जनीभूते मन्दीभूतं भयं स्वस्वीभूतं
 शरीरं । तातस्य तु हृतराज्यस्येव वज्राहतस्येव महाचिन्ताभरा-
 क्रान्तस्य लङ्घितं तद्दिनं । समागता रजनौ । न दत्तं प्रादोषिकमा-
 स्थानं । निवार्य जनप्रवेशं प्रसुप्तः । केवलं तया चिन्तयापनिद्रेष्टे-
 वातिवाहितप्राया विभावरी ॥ इतश्च लज्जितो मे वयस्यः पुण्यो-
 दयः । चिन्तितमनेन ।

यस्य जीवत एवैवं पुंसः स्वामी विडम्ब्यते ।

किं तस्य जन्मनाप्यत्र जननौक्लेशकारिणः ॥

ततश्च ।

जातं विच्छाद्यकं तावन्ममैतदतिदुःसहम् ।

यायात्सुतामदत्त्वेव यद्यसौ नरकेसरी ॥

ततोऽस्य सर्वथा व्यर्थं कुमारस्य मदीयकम् ।

संनिधानमतो नैव ममोपेक्षा च युज्यते ॥

ततो यद्यथयोग्योऽयमेतस्मा रिपुदारणः ।

तथापि दापयाम्येनामसौ कमललोचनाम् ॥

अचान्तरे समागता तातस्य रात्रिशेषे निद्रा । ततो भद्रे

ऽगृहीतसङ्केते समाश्रयसन्तर्धं तातस्य दत्तं कामरूपितया स्वप्नान्तरे
तेन पुण्योदयेन दर्शनं । दृष्टः सुन्दराकारो धवलवर्णः पुरुषः ।
अभिहितमनेन । महाराज किं स्वपिषि किं वा जागर्षि । ताते-
नाभिहितं । जागर्मि । पुरुषः प्राह । यद्येवं मुञ्च ततो विषादं ।
दापयिष्याम्यहं रिपुदारणकुमाराय नरसुन्दरीमिति । ताते-
नाभिहितं । महाप्रसादः ॥

अत्रान्तरे प्रहतं प्राभातिकं त्वयं । ततो विबुद्धस्तातः । पठितं
कालनिवेदकेन ।

ह्येनप्रतापो यः पूर्वं गतोऽस्तं जगतां पुरः ।

स एवोदयमासाद्य रविराख्याति हे जनाः ॥

यदा येनेह यत्नं शुभं वा यदि वाशुभम् ।

तदावाप्नोति तत्सर्वं तत्र तोषेतरौ वृथा ॥

एतच्चाकर्ण्य चिन्तितं तातेन । यदुत न कर्तव्यो मयाधुना
विषादः । यतो लभयिष्यामि कुमारं नरसुन्दरीमिति । स्फुटमेव
निवेदितं स्वप्ने मम देवेन । अनेन तु कालनिवेदकपाठव्याजेन
दत्तो ममोपदेशो वेधसा । यदुत यः पुरुषो यावत्तः सुन्दरस्या-
सुन्दरस्य वा वस्तुनो यदा भाजनं तस्य तावत्तदतर्कितमेव तदा
मद्वशेन संपद्यत इति । न कर्तव्यौ तत्र विदुषा हर्षविषादौ ।
ततोऽनया भावनया स्वस्थीभूतस्तातः ॥

इतश्चाचिन्त्यप्रभावतया पुण्योदयस्य संपादिता तेन नर-
केसरिणो बुद्धिः । यदुत महानुभावोऽयं नरवाहनराजः ।
विज्ञातं च राज्यान्तरेष्वपि मम यदिहागमनप्रयोजनं । ततो

सज्जाकरं पक्षद्वयस्यापि नरसुन्दरीमदत्त्वा नमः स्वस्थाने गमनं ।
 अतः संभाल्य कथंचिदेनां प्रयच्छामि रिपुदारणकुमारायेति ॥
 ततो निवेदितो नरकेशरिणा वसुंधरासमचं नरसुन्दर्यै स्वाभि-
 प्रायः । ततो नरसुन्दर्या अपि पुण्ड्रोदयप्रभावादेव वलितं मां
 प्रति मानसं । चिन्तितमनया । युक्तियुक्तमेव तातेन मन्त्रितं ।
 ततोऽभिहितमनया । यदाज्ञापयति तातः । तदाकर्ण्य दृष्टो
 नरकेशरी । आगत्याभिहितोऽनेन नरवाहनः । महाराज किमत्र
 बद्धना जल्पितेन । आगतैवेयं वत्सा नरसुन्दरौ कुमारस्य स्वयं-
 वरा । तदत्र किं बद्धना विकल्पनेन । केवलं दुर्जनवचनावकाशो
 भवति । अतो निर्विचारं गच्छतां कुमारेण खपाणिना पाणि-
 रस्थाः । तातेनाभिहितं । । एवं क्रियते । गणितं प्रशस्तदिनं ।
 परिणीता मया महता विमर्देन नरसुन्दरी । तां विमुच्य गतः
 स्वस्थाने नरकेशरी । दत्तो मह्यं तातेन निर्व्यग्रभोगार्थं महाप्रासादः ।
 गतानि नरसुन्दर्या सह ललमानस्य मे कतिचिद्दिनानि । घटितं
 च पुण्ड्रोदयेन निरन्तरमावयोः प्रेम समुत्पादितश्चित्तविश्रम्भः
 लगिता मैत्री जनितो मनोरतिप्रबन्धः प्ररोहितः प्रणयः वर्धित-
 श्चित्तमौलकाल्हादसागरः । सर्वथा

स्वप्रभामिव तौच्छाण्डुशुन्द्रिकामिव चन्द्रमाः ।

क्षणमेकं न मुञ्चामि तामुमामिव शङ्करः ॥

सापि मामकवक्त्राञ्जरसास्वादनतत्परा ।

भ्रमरीव गतं कालं न जानाति तपस्विनी ॥

ततस्तं तादृशं वीक्ष्य देवानामपि दुर्लभम् ।

मनःसोभकारणमार्यपुत्रं प्रश्नयामि । ततो यदि स्फुटमाचक्षीत
विज्ञास्यामि यथास्ति मया महास्य स्नेहसद्भावः । अथ न कथयेत्तत-
स्तत्राप्यभिप्रायं लक्षयिष्यामीति विचिन्त्य पृष्टोऽहं नरसुन्दर्या ।
यदुतार्यपुत्र कौदृशं तव तदा सभामध्ये शरीरापाटवमासीदिति ।
अत्रान्तरे ज्ञातावसरेण प्रयुक्ता मृषावादेनात्मीया योगशक्तिः ।
कृतमन्तर्धानं । प्रविष्टो मदीयमुखे । ततोऽभिहितं मया । प्रिय-
तमे त्वया पुनस्तदा कौदृशं लक्षितं । नरसुन्दरी प्राह । न मया
किञ्चित्तदा सम्यग् विज्ञातं । केवलं समुत्पन्ना शङ्का किं सत्यमेव
शरीरापाटवमार्यपुत्रस्य किं वा कलाकलापे न कौशलमिति ।
मयाभिहितं । सुन्दरि न तत्रैकोऽपि विकल्पः कर्तव्यः । यतस्त-
रन्ति हृदये मम सकलाः कलाः । शरीरापाटवमपि मम न
किञ्चित्तदासीत् । केवलमम्वया तातेन चालीकमोहात् कृतो मुधैव
बहलः कलकलः । तथाविधालीककलकले च स्थिरतया स्थितोऽहं
मौनेन । एतच्चाकर्ण्य नरसुन्दर्याः संजातो मनसि व्यलीकभावः । चि-
न्तितमनया । अहो अस्य प्रत्यक्षापलापितं अहो निर्लज्जता अहो
आत्मवज्रमानिता । ततोऽभिहितं नरसुन्दर्या । आर्यपुत्र यद्येवं
ततो महत्कुतूहलं मम इदानीमप्यहमार्यपुत्रेण कलास्वरूपमुक्ती-
त्यमानं श्रोतुमिच्छामि । अतो महता प्रसादेन समुत्कीर्तयतु
तदार्यपुत्रः । मया चिन्तितं । अये पाण्डित्याभिमानेन परिभवबुद्ध्या
मांमुपहसत्येषा । अत्रान्तेर लब्धावसरो विजृम्भितः शैलराजः ।
विलिप्तं तेन स्तब्धचित्ताभिधानेनात्मीयविलेपनेन स्वहस्तेन मद्धृ-
दयं । ततश्चिन्तितं मया । एवं या मम परिभवेनोपहासकारिणी

खल्वेषा पापा नरसुन्दरी । तथा किमिह स्थितया । ततो मयाभि-
 हितं । अपसर पापे दृष्टिमागादपसर त्वेण निर्गच्छ मदीयभवना-
 नात् । न युक्तं भवादृश्याः पण्डितमन्याया मुखेणानेन जनेन
 सहावस्थातुमिति । ततोऽवलोकितं मदीयवदनं नरसुन्दर्या ।
 चिन्तितमनया । हा धिक् सद्भावोभूत एवायं । वशीकृतो मान-
 भटेन नो गोचरः साम्प्रतं प्रसादनायाः । ततो मन्त्राहतेव भुज-
 झवनिता समुन्मूलितेव वनलतिका उत्खोटितेव चूतमञ्जरी अङ्कु-
 शकृष्टेव करिणिका सर्वथा विद्राणदीगवदना धाध्वसभारनिर्भरं
 हृदयमुदहन्ती मन्दं कणन्मणिमेखलाकिङ्किणीकलकोलाहलनूपुर-
 झणझणारावसमाकृष्टस्नानवापिकाकलहंसकानि पदानि निक्षिपन्ती
 चलिता नरसुन्दरी निर्गता मामकीनभदनात् प्राप्ता तातो-
 यभवने ॥ स्थितोऽहं शैलस्तम्भतया यावदद्यापि न श्रुयति शैलरा-
 जीयं तद्वचःस्थलावलेपनं तावती-वेलां । शोषमुपागते मनाक्पुनस्त-
 वावलेपने संजातो मे पश्चात्तापः । बाधते नरसुन्दरीस्नेहमोहः ।
 समाधासितोऽहमरत्या गृहीतो रणरणकेन अङ्गीकृतः शून्यतया
 उररीकृतो विक्कलतया प्रतिपन्नो विकारकोटीभिः अवष्टब्धो मद-
 नज्वरेण । ततो निषण्णः शयनीये । तत्रापि प्रवर्धमानया जृम्भिक-
 यानवरतमुद्वर्तमानेनाङ्गेन मत्स्यक इव खादिराङ्गारराशिमध्ये
 दन्दश्चमानः स्तोकवेलायां यावन्तिष्ठामि तावदागता सविषादमम्बा
 विमलमास्तवी । ततस्तां वीक्ष्य कृतं मयाकारसंवरणं । निषणा
 भद्राशने स्त्रयमेवाम्बा । स्थितोऽहं पर्यङ्क एवोपविष्टः । अभिहित-
 मम्बया । वत्स न सुन्दरमनुष्ठितं भवता यदसौ तपस्विनी नरसुन्दरी

सार्धं मे नरसुन्दर्या प्रेमावन्धं मनोहरम् ॥
 मदीयौ सुद्धदाभासौ परमार्थेन वैरिकौ ।
 तौ मृषावादशैलेग्रौ चित्तमध्ये रूपं गतौ ॥
 चिन्तितं च ततस्ताभ्यां कथमेष वियोज्यते ।
 एतया नरसुन्दर्या पापात्मा रिपुदारणः ॥
 शैलराजो मृषावादं ततश्चेत्यमभाषत ।
 त्वं तावन्नरसुन्दर्याः कुरु चित्तविरञ्जनम् ॥
 स्वयमेवाहमन्त्रार्थं भलिष्यामि ततः परम् ।
 मादृशा च कृते यत्ने कौटुभं प्रेमबन्धनम् ॥
 मृषावादस्ततः प्राह नोत्साह्योऽहं भवादृशा ।
 कृतमेव मया पश्य एतस्याश्चित्तभेदनम् ॥
 तदेवं मदियोगार्थं ततस्तौ कृतनिश्चयौ ।
 शैलराजमृषावादौ पर्यालोच्य व्यवस्थितौ ॥
 अहं तु तां समासाद्य सङ्गार्यां नरसुन्दरीम् ।
 चिन्तयामि त्रिलोकेऽपि प्राप्तं यत्सुन्दरं मया ॥
 ततश्चोन्नामितैकधूर्मन्धरीकृतलोचनः ।
 दत्त्वा तच्छैलराजीयं हृदये स्वेवलेपनम् ॥
 चिन्तयामि न लोकेऽत्र पुरुषोऽन्योऽस्ति मादृशः ।
 यतो ममेदृशी भाव्यां ततो गाढतरं पुनः ॥
 न पश्यामि गुरुं नैव देवान्नो बन्धुसन्ततिम् ।
 न मृत्युवर्गे नो लोकं न जगत् सचराचरम् ॥
 अथ तत्तादृशं दृष्ट्वा मदीयं दुष्टचेष्टितम् ।

पुण्योदयो मनस्तापाद्वाढं जातोऽतिदुर्बलः ॥

ततो मां तादृशं वीक्ष्य विरक्ताः सर्वभान्धवाः ।

इदं जल्पितुमारब्धा हसन्तसे परस्परम् ॥

पश्यताहो विधेः कौटुगस्थानविनियोजनम् ।

स्त्रीरत्नमीदृशं येन मूर्खेणानेन योजितम् ॥

स्तब्धोऽभून्मूर्खभावेन प्रागेष रिपुदारणः ।

आसाद्येमां पुनर्भायां गर्वणान्धोऽधुना ह्ययम् ॥

स एव वर्तते न्यायो लोके यः किल श्रूयते ।

एकं स वानरस्तावद्दृष्टोऽन्यदृष्टोऽस्तिना ॥

तदेषा चारुसर्वाङ्गी सद्भायां नरसुन्दरी ।

करिणीव खरस्योच्चैर्न योग्यास्य मृगेक्षणा ॥

अन्यदा नरसुन्दर्या सद्भावापि तच्चित्तया ।

स्नेहगर्भपरीक्षार्थं चिन्तितं निजमानसे ॥

किं ममापि तसद्भावः किं वा नो रिपुदारणः ।

आ ज्ञातं स्नेहसर्वस्वं शुद्धाख्यानानेन गम्यते ॥

अनाख्येयमतः किञ्चिद्दुष्टसर्वस्वमञ्जसा ।

पृच्छाम्येनं दृढस्नेहे ततो व्यक्तिर्भविष्यति ॥

ततश्चिन्तितं नरसुन्दर्या । कौटुशं पुनरहं शुद्धमधुनार्थपुत्रं
पृच्छामि । ऊं ज्ञातं तावत्सुनिश्चितमिदं मया । यदुत नितरां
कमनीयशरीरोऽपि रक्ताशोकपादपवदेष निखिलकलाकलापकौ-
शलफलविकल एवार्थपुत्रः । यतो विज्ञानाभावशनिताद्भयातिरेका-
देव तथाविधोऽस्य तदा सभामध्ये मनःसोभोऽभूत्तदधुना तदेव

मनःचोभकारणमार्यपुत्रं प्रप्रेषयामि । ततो यदि स्फुटमाचक्षीत
विज्ञास्यामि यथास्ति मया महास्य स्नेहसद्भावः । अथ न कथयेत्तत-
स्तत्राप्यभिप्रायं लक्षयिष्यामीति विचिन्त्य पृष्टोऽहं नरसुन्दर्या ।
यदुतार्यपुत्रं कौदृशं तव तदा सभामध्ये शरीरापाटवमासीदिति ।
अत्रान्तरे ज्ञातावसरेण प्रयुक्ता मृषावादेनात्मीया योगशक्तिः ।
कृतमन्तर्धानं । प्रविष्टो मदीयमुखे । ततोऽभिहितं मया । प्रिय-
तमे त्वया पुनस्तदा कौदृशं लक्षितं । नरसुन्दरी प्राह । न मया
किञ्चित्तदा सम्यग् विज्ञातं । केवलं समुत्पन्ना शङ्का किं सत्यमेव
शरीरापाटवमार्यपुत्रस्य किं वा कलाकलापे न कौशलमिति ।
मयाभिहितं । सुन्दरि न तत्रैकोऽपि विकल्पः कर्तव्यः । यतस्त-
रन्ति हृदये मम सकलाः कलाः । शरीरापाटवमपि मम न
किञ्चित्तदासीत् । केवलमभ्यया तातेन चालीकमोहात् कृतो मुधैव
बहलः कलकलः । तथाविधालौकिककलकले च स्थिरतया स्थितोऽहं
मौनेन । एतच्चाकर्ण्य नरसुन्दर्याः संजातो मनसि व्यलीकभावः । चि-
न्तितमनया । अहो अस्य प्रत्यक्षापलापित्वं अहो निर्लेज्जता अहो
आत्मवज्रमानिता । ततोऽभिहितं नरसुन्दर्या । आर्यपुत्र यद्येवं
ततो महत्कुतूहलं मम इदानीमप्यहमार्यपुत्रेण कलास्वरूपमुत्की-
र्त्यमानं श्रोतुमिच्छामि । अतो महता प्रसादेन समुत्कीर्तयतु
तदार्यपुत्रः । मया चिन्तितं । अये पाण्डित्याभिमानेन परिभवबुद्ध्या
मांशुपहसत्येषा । अत्रान्तरे लब्धावमरो विजृम्भितः शैलराजः ।
विलिप्तं तेन स्तब्धचित्ताभिधानेनात्मीयविलेपनेन स्वहस्तेन मद्भू-
दयं । तच्चिन्तितं मया । एवं या मम परिभवेनोपहासकारिणी

स्त्वेषा पापा नरसुन्दरी । तया किमिह स्थितया । ततो मयाभि-
 हितं । अपसर पापे दृष्टिमागादपसर त्वं निर्गच्छ मदीयभवत्त-
 नात् । न युक्तं भवादृश्याः पण्डितमन्याया मूर्खेणानेन जनेन
 सहावस्थातुमिति । ततोऽवलोकितं मदीयवदनं नरसुन्दर्या ।
 चिन्तितमनया । हा धिक् सद्भावीभूत एवायं । वशीकृतो मान-
 भटेन नो गोचरः साम्प्रतं प्रसादनायाः । ततो मन्त्राहतेव भुज-
 झवनिता समुन्मूलितेव वनस्ततिका उत्खोटितेव चूतमञ्जरी अङ्कु-
 शकृष्टेव करिणिका सर्वथा विद्राणदीनवदना साध्वसभारनिर्भरं
 चदयमुद्रहन्ती मन्दं कण्ठमणिमेखलाकिङ्किणीकलकोलाहलनूपुर-
 झणझणारावसमाकृष्टस्नानवापिकाकलहंसकानि पदानि निक्षिपन्ती
 चलिता नरसुन्दरी निर्गता मामकीनमदनात् प्राप्ता ताती-
 यभवने ॥ स्थितोऽहं शैलस्तम्भतया यावदद्यापि न शय्यति शैलरा-
 जीयं तद्वत्स्थलावलेपनं तावतीं वेलां । शोषमुपागते मनाक्षुण्णस्त-
 वावलेपने संजातो मे पथात्तापः । बाधते नरसुन्दरीस्नेहमोहः ।
 समाध्यासितोऽहमरत्या गृहीतो रणरणकेन अङ्गीकृतः शून्यतया
 उररीकृतो विकलतया प्रतिपन्नो विकारकोटीभिः अवष्टब्धो मद-
 नज्वरेण । ततो निषण्णः शयनीये । तत्रापि प्रवर्धमानया जृम्भिक-
 यानवरतमुद्धर्तमानेनाङ्गेन मत्स्यक इव खादिराङ्गारराशिमध्ये
 दन्दद्मानः स्तोकवेलायां यावत्तिष्ठामि तावदागता सविषादमम्बा
 विमलमालती । ततस्तां वीक्ष्य कृतं मयाकारसंवरणं । निषणा
 भद्रासने स्वयमेवाम्बा । स्थितोऽहं पर्यङ्क एवोपविष्टः । अभिहित-
 मम्बया । वत्स न सुन्दरमनुष्ठितं भवता यदसौ तपस्विनी नरसुन्दरी

परुषवचनैस्तथा तिरस्त्रता । तथाहि यदितो गतायास्तस्याः संपन्नं
तत्समाकर्णयतु वत्सः । मयाभिहितं । उच्यतां यत्ते रोचते । अम्ब-
याभिहितं । अस्ति तावदितो गता नयनमल्लिप्तधाराधौतगण्डले-
खा दीनमनस्का दृष्टा सा मया नरसुन्दरी । पतिता रुदनौ
मम पादयोः । मयाभिहिता । हस्ते नरसुन्दरि किमेतत् । तथा-
भिहितं । अम्ब दाहज्वरो मां बाधते । ततो नीता मया सा
संप्रवातदेशे । सज्जीकारितं शयनीयं । तच्च च स्थापिता सा ।
निषणाहं पार्श्वे । ततः प्रहतेव महामुद्गरेण भ्रुव्यमाणेव तीव्राग्निना
खाद्यमानेव वनपञ्चाननेन यस्यमानेव महामकरेण अवष्टम्भमानेव
महापर्वतेन उत्कर्त्यमानेव कृतान्तकर्तिकया पाव्यमानेव क्रकचपा-
टेन पच्यमानेव नरके प्रतिचणमुद्धर्तपरावर्तं कर्तुमारब्धा । मया-
भिहितं । हस्ते किंनिमित्तकः पुनस्तवायमेवंविधो दाहज्वरः ।
ततो दीर्घदीर्घं निःश्वस्य न किञ्चिज्जल्पितमनया । मया चिन्तितं ।
मानवीयमस्याः पीडा । कथमन्यथा ममापि न कथयेत् । ततः
कृतो मया निर्वन्धः । कथितं कृच्छ्रेण नरसुन्दर्या यथावृत्तं । ततो
नियुज्य तस्याः शीतक्रियाकरणे कदलिकां मयाभिहिता सा
नरसुन्दरी । यदुत वत्से यद्येवं ततो धीरा भव मुञ्च विषादं
अवलम्बस्व साहसं । गच्छाम्यहं स्वयमेव वत्सस्य रिपुदारणस्य समीपे ।
करोमि तं तवानुकूलम् । केवलं किं न विज्ञातं पूर्वमेव त्वयेदं
यथा नितरां मानधनेश्वरो मदीयस्तनयः न विषयः प्रतिकूलभा-
षणस्य । तदिदानीमपि विज्ञातमाहात्म्ययास्य त्वया न कदाचि-
दपि प्रतिकूलमाचरणीयं यावज्जीवं परमात्मेवायमारारधनीयः ।

ततश्चेदं मदीयवचनमाकर्ण्य सा बाला नरसुन्दरौ विकसितेव
कमलिनौ कुसुमितेव कुन्दलता परिपाकबन्धुरेव मञ्जरी मदसु-
न्दरेव करिणिका जलसेकाप्यायितेव वल्लरी पीतामृतरसेव
नागप्रणयिनी गतघनबन्धनेव चन्द्रलेखिका सहचरमौलितेव चक्र-
वाकिका क्षिप्तेव सुखामृतसागरे सर्वथा किमप्यनाख्येयं रसान्तर-
मनुभवन्ती शयनादुत्थाय निपतिता गाढं मम चरणयोः । अभि-
हितमनया । अस्व महाप्रसादः । अनुगृहीतास्मि मन्दभाग्याहमनेन
वचनेनाम्बया । तद्गच्छतु ग्रीष्मम्बा करोतु ममानुकूलमेकवारमा-
र्थपुत्रं । ततो यदि पुनरयं जनलस्य प्रतिकूलो वर्तमानः स्वप्नेऽपि
विज्ञातः स्यादम्बया ततो यावज्जीवं न संभाषणीयो नापि द्रष्टव्यः
पापात्मेति । मयाभिहितं । यद्येवं ततो गच्छामि । नरसुन्दरौ
प्राह । अस्व महाप्रसादः । ततः समागताहमेषा वत्सस्य समीपे ।
तद्यमत्र वत्स परमार्थः ।

सा तु दन्दद्वये बाला विदित्वा प्रतिकूलताम् ।

तवानुकूलतां मत्वा प्रमोदमवगाहते ॥

वल्लभेयं कुमारस्य श्रुत्वेदममृतायते ।

अनिष्टेयं कुमारस्य श्रुत्वेदं नारकायते ॥

त्वदीयरोषनाम्नापि क्षियते सा तपस्विनी ।

सन्तोषमात्रनाम्नापि तावकीनेन जीवति ॥

अतो यन्मुग्धया किञ्चिदपराद्धं तथा तव ।

बालया प्रणयात्सर्वं तद्वत्सः क्षन्तुमर्हति ॥

प्रणतेषु दयावन्तो दीनाभ्युद्धरणे रताः ।

सखेहार्पितचित्तेषु दत्तप्राणा हि साधवः ॥

ततस्तेदमम्बया नरसुन्दरीस्नेहसर्वस्वमुत्कीर्त्यमानमाकर्ण्य याव-
त्किलाहं स्नेहनिर्भरतया तां प्रति प्रगुणो भवामि तावच्छैलराजेन
विरचिता कुटिलभुकुटिर्धूनिनितमुत्तमाङ्गं दत्तो मदीयहृदये
विलेपनचर्चः । ततस्तस्याः सम्बन्धिनमपराधं संस्तुत्य जातो मम
पुनश्चित्तावष्टम्भः । ततोऽभिहिता मयाम्बा । यदुत न कार्यं मम
तथा परिभवकारिण्या पापयेति । अम्बयाभिहितं । वत्स मा मैवं
वोचः । क्षन्तव्यो मम लग्नाया वत्सेन तदीयोऽयमेको गुरुरपराधः ।
ततः पतिता मध्वरणयोरम्बा । मयाभिहितं । अपसर त्वम-
प्यवस्तुनिर्वन्धपरे मम दृष्टिपथादपसर । न प्रयोजनं त्वयापि मे
या त्वं मया निःसारितां तां दुरात्मिकां संगृह्णामि । ततश्चरणभ्यां
प्रेरिता मयाम्बा । ततो भद्रेऽगृहीतसङ्केते शैलराजवशवर्तिना
मया पापात्मना तथा तिरस्कृता सती लज्जयित्वा मदीयमनिवर्त-
कमाग्रहविशेषं निराशा मुञ्चन्ती नयनसलिलं यथागतमेव प्रतिग-
ताम्बा । निवेदितो नरसुन्दरैर्बन्धनिकरः । तमाकर्ण्य वज्रनिर्दलितेव
मूर्च्छया निपतितासौ भूतले । सिक्ता चन्दनरसेन समाश्राप्तिता
तालवृन्तवायुना लब्धचेतना रोदितुमारम्बा । विमलमाश्रयाभि-
हितं । पुत्रि किं क्रियते । वज्रमयहृदयोऽसौ ते भर्ता । तथापि
मा रुदिहि मुञ्च विषादं । साहसावष्टम्भेन कुरु तावदेकं लमुपायं ।
गच्छ स्वयमेव प्रियतमप्रसादनार्थं । ततः स्वयं गतायाः प्रत्यागत-
हृदयः कदाचित्प्रसीदत्यसौ । यतो मार्दवसाध्यानि कामिहृदयानि
भवन्ति । अथ तथापि कृते न प्रसीदेत्ततः पश्चात्तापो न भविष्यति ।

यतः सुपरिमाणिते वल्लभके किलावरक्तको न भवतीति लोक-
वार्ता । नरसुन्दरी प्राह । यदाज्ञापयत्यम्बा । ततश्चलिता सा मम
तोषणार्थं । किमस्यास्तत्र गतायाः संपद्यत इति विमर्शेन क्षमा तद-
नुमार्गेणाम्बा । प्राप्ता मम पार्श्वे नरसुन्दरी । स्तिता द्वारदेशे
विमलमास्रती । नरसुन्दर्याभिहितं ।

नाथ कान्त प्रिय स्वामिञ्जीवदायक वल्लभ ।

प्रसीद मन्दभाग्यायाः प्रसीद नतवत्सल ॥

न पुनस्ते मनोदुःखं करिष्येऽहं कदाचन ।

त्वां विना शरणं नाथ नास्ति मे भुवनत्रये ॥

एवं च वदन्ती वाय्पोदकविन्दुवर्षणालोललोचनयुगलेन खप-
यन्ती मदीयचरणद्वयं प्रणता नरसुन्दरी । मम तु तां तादृशीं
पश्यतस्तदा कीदृशं हृदयं संपन्नं । अपि च ।

स्नेहेन नरसुन्दर्या भवत्युत्पलकोमलम् ।

वीक्षिते शैलराजे तु शिलासहातनिष्ठुरम् ॥

नवमीतमिवाभाति यावच्चिन्तयति प्रियाम् ।

वज्राकारं पुनर्भाति शैलराजवशीकृतम् ॥

ततो दोला समाकूटं तदा मामकमानमम् ।

नियोक्तुं नैव शक्नोति किमपि मम सुन्दरम् ॥

तथापि मोहदोषेण मया दौर्नापि बालिका ।

शैलराजं प्रिय कृत्वा भर्त्सिता नरसुन्दरी ॥

कथम् ।

आः पापे गच्छ गच्छेति वागाडम्बरमायया ।

न प्रतारयितुं शक्यस्त्वयायं रिपुदारणः ॥

कुमलापि कलासूक्ष्मैरन्येषां यदि वक्ष्यन्मम् ।

कर्तुं शक्तामि नो जातु मूर्खाणामपि मादृशाम् ॥

यदाहं हृमनस्थानं संजातस्त्वादृशामपि ।

तदा किं ते प्रलापेन कीदृशी मम नायता ॥

इत्युक्त्वा स्तब्धसर्वाङ्गः शून्यारण्ये सुनिर्धया ।

स्थितोऽहं मौनमालम्ब्य शैलराजेन चोदितः ॥

ततः सा वराकी नरसुन्दरी विगलितविद्येवाम्बरचरी परि-
भ्रष्टममाधिसामर्थ्येव योगिनी तप्तस्थलनिक्षिप्तेव शफरिका श्वाप्त-
नष्टरत्ननिधानेव मृषिका सर्वथा क्षुटिताशापाशबन्धना निपतिता
महाशोकभरसागरे चिन्तयितुं प्रवृत्ता । किमिदानीं सर्वथा
प्रियतमतिरक्षताया मम जीवितेनेति । ततो निर्गत्य भवनात्
कचिद्गन्तुमारब्धा । ततः किमियं करोतीति विचिन्त्य सहित एव
शैलराजेनालक्षितपादपातं क्षम्योऽहं तदनुमार्गेण ॥ इतश्च

लोकयन्त्रिव निर्विण्णो मदौघं दुष्टचेष्टितम् ।

अचान्तरे गतोऽन्यत्र तदा चेवे दिवाकरः ॥

ततः समुल्लसितमन्धकारं । संजाता विरलजनसञ्चारा राज-
मार्गाः । ततो गता सैकत्र शून्यगृहे नरसुन्दरी । इतश्चोद्गन्तुं
प्रवृत्तः शशधरः । ततो मन्दमन्दप्रकाशे तामेव निरीक्षमाणः
प्राप्तोऽहमपि तद्द्वारदेशे स्थितो गोपायितेनात्मना । ततो नरसु-
न्दर्या विशोक्तितं दिग्चक्रवालं दृष्टकाख्यलमारुह्योत्तररीयेण बद्धो
मध्यवक्ष्ये पाशकः । नियमिता तत्र शिरोधरा । ततोऽभिहितम-

नया । भो भो लोकपालाः शृणुत यूयमथवा प्रत्यक्षमेवेदं दिव्य-
 ज्ञानिनां तत्रभवतां । यदुत स्रग्भ्रमरतया नाथवादेन कलोप-
 न्यासं कारितो मयार्यपुत्रो न परिभववुद्ध्या । तस्य तु तदेव
 मानपर्वतारोहकारणं संपन्नं । एवं च सर्वथा निराकृताहं तेन
 मन्दभाग्या । अत्रान्तरे मया चिन्तितं । नास्मात्पस्विन्या ममो-
 परि परिभववुद्धिः किं तर्हि प्रणयमात्रमेवावापराध्यति । ततो न
 सुन्दरमनुष्ठितं मया । अधुनापि वारयाम्येनामितोऽध्यवसायादि-
 ति विचिन्त्य पागकच्छेदार्थं यावच्चलामि तावदभिहितं नरसुन्द-
 र्या । यदुत तत्प्रतीक्ष्यत भगवन्तो लोकपालाः माम्प्रतं मदीयप्रा-
 णान् । मा च मम जन्मान्तरेष्वपि पुनरेवंविध्यतिकरो भूया-
 दिति । ततः शैलराजेनाभिहितं । कुमार पश्य जन्मान्तरेऽपि
 त्वदीयसम्यन्धमेपा नाभिलपति । मया चिन्तितं । सत्यमिदं । तथा-
 हीयं प्रस्तुत्यतिकरनिषेधमाश्रम्ये । मदीयत्यतिकरयाच प्रस्तुतः ।
 तन्विद्ययतां । किमनया मम पापया । ततो स्रग्भ्रमरेण दत्तो
 मम इदमे शैलराजेन स्वविलेपनद्वयकः । स्मितोऽहं तस्य माहा-
 त्म्येन तां प्रति काष्ठवन्निष्ठितार्थः । ततः प्रवाहितो नरसुन्दर्यात्मा
 प्ररितः पागकः स्रम्बितुं प्रवृत्ता निर्गते मयने निरुद्धः श्वासमार्गः
 वक्रोक्ता यीवा शूलं धमनीजालं ग्रिचिलितान्यङ्गानि भ्रमममा-
 यितं श्रोतोभिः निर्वादितं वल्लकुहरं विमुक्ता च मा प्रापैर्वरा-
 की ॥ इत्यथ भवनाधिगच्छन्ती दृष्टामया नरसुन्दरी अहं च
 तदनुयायी । शिञ्जितमनया । नूनं भग्नप्रणयेयं दृष्टा वामा गच्छति
 मे वधूः । अयं पुनरप्या एव प्रसादनाये प्रवृत्तो लघो मम पुत्रकः ।

ततो दूरं गतयोरावयोरनुमार्गेणागच्छन्ती समागताम्वापि तत्र
 शून्यगृहे । दृष्ट्वा तथा लम्बमाना नरसुन्दरी । चिन्तितमन्वया ।
 हा हा हतास्मि । नूनं मत्पुत्रकस्यापीयं वार्ता । कथमन्यथास्या-
 मेवं व्यवस्थितायां स तूष्णीमासीत् । मया तु शैलराजीयावलेप-
 नदोषेणैव अवस्तुनिर्वन्धपरेयमिति कृता तदवधौरणा । ततः
 शोकभरान्वया मम पश्यत एव तथैव व्यापादितोऽम्बयाष्टात्मा ।
 ततः साध्वसन्तापेनेव शुष्कं मनाङ् मे स्वस्थचित्ताभिधानं तत्तदा
 हृदयावलेपनं । गृहीतोऽहं पश्चात्तापेनाक्रान्तः शोकभरेण ।

ततः स्वाभाविकस्तेहविक्रलोभूतमानसः ।

चणं विधातुमारब्धः प्रलापमतिदारुणम् ॥

तथाप्यतिप्रौढतया निजमाहात्म्येन कृत एव मे शैलराजेन
 चित्तावष्टम्भः । चिन्तितं मया । अये मनुष्यः कथं स्त्रीविनाशे
 रोदित्तीति । ततः स्थितोऽहं तूष्णीभावेन ॥

इतश्च कदलिकया चिन्तितं । किमिति स्वामिनी नागच्छति ।
 तद्गच्छाम्यहं तदन्वेषणार्थं । ततः कुतश्चिन्निश्चित्य प्राप्ता सापि तं
 प्रदेशं । ततो दृष्ट्वा विमलमालतीनरसुन्दर्या तथा लम्बमाने कर्त-
 स्तया द्वाहारवः । मिलितं सतातं नगरं । समुच्छलितः कोलाहलः ।
 किमेतदिति पृष्ट्वा कदलिका । निवेदितं तथा सर्वं यथावृत्तं ॥ अवा-
 न्तरे संपन्नः स्फुटरश्मन्द्रालोकः । ततो दृष्टे तथैवलम्बमाने सर्व-
 लोकेनाम्बानरसुन्दर्या । विलोकितोऽहमपि स्वकर्मचकृततया भग्नगति-
 प्रसरो नष्टवाणीकस्तत्रैव स्त्रीनो वर्तमानश्चन्द्रप्रदेशे । जातः संप्रत्ययः ।
 धिक्कारितोऽहं जनेन । कारितं तातेनाम्बानरसुन्दर्यार्मितवकार्यम् ।

ततस्तत्तादृशं वीक्ष्य मदीयं कर्म दारुणम् ।
 तातः शोकभराक्रान्तस्तदैवं चिन्तयत्यलम् ॥
 अहो अनर्थपुञ्जोऽयमहो मे कुलदूषणः ।
 अहो सर्वजघन्योऽयमहो पापिष्ठशेखरः ॥
 अहो सर्वापदां मूलमहो लोकपयातिगः ।
 अहो वैरिकमङ्गाशो ममायं रिपुदारणः ॥
 न कार्यं मे ततोऽनेन पुत्रेणापि दुरात्मना ।
 एवं विचिन्त्य तातेन कृतश्चित्ते विनिश्चयः ॥
 ततोऽवधीरितस्तेन भवनाच्च बहिष्कृतः ।
 भ्रष्टश्रीकः पुरे तत्र विचरामि सदुःखितः ॥
 खदुष्टचेष्टितेनैव बालानामपि सर्वथा ।
 गम्यद्याहं तदा जातस्ततश्चैवं विगर्हितः ॥
 पापोऽयं दुष्टचेष्टोऽयमद्रष्टव्यो विमूढधीः ।
 कुलकण्ठकभूतोऽयं सर्वथा विषपुञ्जकः ॥
 मानावलेपतो येन कलाचायोऽपकर्णितः ।
 मूर्खचूडामणित्वेऽपि पाण्डित्यं च प्रकाशितम् ॥
 माता च प्रियभायां च येन मानेन मारिता ।
 को वा निरौचते पापं तमेवं रिपुदारणम् ॥
 वृक्षमेवेदमग्राभिर्नोचितास्य दुरात्मनः ।
 सा कलाकौशलादीनां सानियां नरसुन्दरी ॥

ततश्च

वियुक्तो नरसुन्दर्यां यदयं तस्य सुन्दरम् ।

किं तु सा पद्मपत्राक्षी यन्मृता तन्न सुन्दरम् ॥
 अहं पुनर्महामोहलुप्तज्ञानः स्वचेतसा ।
 तदापि चिन्तयाम्येवं भद्रे विमललोचने ॥
 त्यक्तस्थापीह तातेन निन्दितस्यापि दुर्जनैः ।
 शैलराजमृषावादौ तथापि मम बान्धवौ ॥
 अनयोर्हि प्रमादेन मुक्तपूर्वं मया फलम् ।
 भोक्ष्ये च कालमामाद्य पुनर्नास्त्यच मंशयः ॥
 ततश्चैवं जनेनोच्चैर्निन्द्यमानः क्षणे क्षणे ।
 स्थितोऽहं भूरिवर्षाणि दुःखसागरमध्यगः ॥

इतश्च

अत्यन्तदुर्बलीभूतः सकोपो मयि निस्फुरः ।
 स तु पुण्योदयो भद्रे स्थितोऽकिञ्चित्करस्तदा ॥
 अथान्यदा क्वचिद्राजा वाहनार्थं सुवाजिनाम् ।
 वेष्टितो राजवृन्देन निर्गतो नगराद्वहिः ॥
 ततः कुतूहलाकृष्टः सर्वो नागरको जनः ।
 तत्रैव निर्गतोऽहं च संप्राप्तस्तस्य मध्यगः ।
 अथ बाल्हीककाम्बोजतुरुष्कवरवाजिनः ।
 बाहयित्वा भृशं राजा राजलोकविलोकितः ॥
 ततः खेदविनोदार्थमुद्यानं सुमनोहरम् ।
 प्रविष्टः सह लोकेन ललितं नाम शीतलम् ॥

तच्च कीदृशम्

अशोकनागपुत्रागतालहिन्तालराजितम् ।

प्रियङ्गुचम्पकाङ्कोलकदलीवनसुन्दरम् ॥
 केतकीकुसुमामोददृष्टालिकुलमालितम् ।
 समस्तगुणसंपूर्णं सर्वथा नन्दनोपमम् ॥
 तत्रैकदेशे विश्रम्य स राजा नरवाहनः ।
 उत्थाय सह सामन्तैर्लीलया दृष्टमानसः ॥
 प्रलोकयितुमारब्धः कौतुकेन वनश्रियम् ।
 विस्फारितेन नीलाञ्जचारुणा लोलचक्षुषा ॥

तत्र च

मत्कान्तियुक्तनक्षत्रग्रहमङ्गातवेष्टितम् ।
 प्रकाशितदिगाभोगं मात्वादिव निशाकरम् ॥
 रक्षाशोकतरुस्तोमपरिवारितविग्रहम् ।
 यथेष्टफलदं मात्वाज्जङ्गमं कल्पपादपम् ॥
 उन्नतं विबुधावासं कुलशैलविवेष्टितम् ।
 हेमावदातं सुखदं सुमेरुमिव गत्वरम् ॥
 कुवादिमत्तमातङ्गमदनिर्नाशकारणम् ।
 वृतं मत्करिवृन्देन निर्मदं गन्धवारणम् ॥
 अथ माधूचिते देशे रक्षाशोकतलस्थितम् ।
 मत्साधुमहामथस्थं कुवाणं धर्मदेशनाम् ॥
 शुभार्पितं यथा धन्यो निधानं रत्नपूरितम् ।
 विश्वव्याप्यमाचार्यं स नरेन्द्रो व्यनोक्तयत् ॥
 अथ तं तादृशं वीक्ष्य स्मरिं निर्मलमानसः ।
 नरवाहनराजेन्द्रः परं हर्षमुपागतः ॥

ततश्चित्ते कृतं तेन नूनं नास्ति जगत्त्रये ।
 ईदृशं नरमाणिक्यं यादृशोऽयं तपोधनः ॥
 निर्जितामरसौन्दर्या निवेदयति वीक्षिता ।
 अमुष्याकृतिरेवोच्चैर्गुणसम्भारगौरवम् ॥
 तदीदृशस्य किं नाम भवेद्वैराग्यकारणम् ।
 येन यौवनसंस्थेन खण्डितो मकरध्वजः ॥

अथ वा

गत्वा प्रणम्य पादाब्जं स्वयमेव महात्मनः ।
 ततः पृच्छामि पूतात्मा भवनिर्वेदकारणम् ॥
 एवं विचिन्त्य गत्वाप्तौ नत्वा सूरेः क्रमद्वयम् ।
 दत्ताग्नीस्तेन दद्यात्मा निषण्णः शृङ्खलितले ॥
 ततस्तदनुमार्गेण राजवृन्दं तथा पुरम् ।
 उपविष्टं यथास्थानं नत्वाचार्यांघ्रिपङ्कजम् ॥
 मया तु भद्रे पापेन शैलराजवशात्मना ।
 न नतं तादृशस्यापि तदा सूरेः क्रमद्वयम् ॥
 पाषाणमृतमुक्तोल्लीसन्निभो लोकपूरणः ।
 केवलं स्तब्धसर्वाङ्गो निषण्णोऽहं भुवस्तले ॥
 अथ गम्भीरघोषेण मेघवन्नौरपूरितः ।
 धर्ममाख्यातुमारब्धः स आचार्यो विचक्षणः ॥

अभिहितं च तेन भगवता । यदुत भो भो भव्याः प्रदीप्तभ-
 वनोदरकल्पोऽयं संसारविस्तारो निवासः शारीरादिदुःखानां । न
 युक्त इह विदुषः प्रमादः । अतिदुर्लभेयं मानुषावस्था प्रधानं पर-

लोकसाधनं । परिणामकटवो विषयाः । विप्रयोगान्तानि सत्सङ्ग-
तानि । पातभयात्तुरमविज्ञातपातमायुः । तदेवं व्यवस्थिते विधा-
पनेऽस्य संसारप्रदीपनकस्य यन्नः कर्तव्यः । तस्य च हेतुः मिद्धान्त-
वामनासारो धर्ममेघः । अतः स्त्रीकर्तव्यः मिद्धान्तः । सम्यक् सेवि-
तव्यास्तदभिज्ञाः । भावनीयं मुण्डमालिकोपमानं । त्यक्तव्या खल्वस-
दपेक्षा । भवितव्यमाज्ञाप्रधानेन । उपादेयं प्रणिधानं । पोषणीयं
सत्साधुसेवया । रक्षणीयं प्रवचनमालिन्यं । एतच्च विधिप्रवृत्तः संपा-
दयति । अतः सर्वत्र विधिना प्रवर्तितव्यं । सूचानुसारेण प्रत्यभि-
ज्ञातव्यमात्मस्वरूपं । प्रवृत्तावपेक्षितव्यानि निमित्तानि । यतितव्य-
ममंपन्नयोगेषु । सञ्चयितव्या विस्रोतमिका । प्रतिविधेयमनागत-
मस्याः । भवत्येवं प्रवर्तमानानां सोपक्रमकर्मविस्तारः । विच्छिद्यते
निरूपक्रमकर्मानुबन्धः । तस्मादचैव यतध्वं यूयमिति ॥ एवं च निवे-
दिते तेन भगवता विचक्षणसूरिणास्याः परिपदो मध्ये केषांचिद्भ्रव्या-
नामुल्लसितस्वरणपरिणामः । अपरेषां संजातो देशविरतिचयोप-
गमः । अन्यैः पुनर्विदलितं मिथ्यात्वं । अपरेषां प्रतनूभृता रागा-
दयः । केषांचित्संपन्नो भद्रकभावः । ततो निपतितास्ते सर्वेऽपि भग-
वच्चरणयोः । अभिहितमेतेः । दृष्ट्वा मोऽनुगमिं कुर्मो यदाज्ञापयन्ति
नायाः ॥ अत्रान्तरे विदितं तातेन । यदुत प्रश्रयाम्यधुना तदह-
मात्मविवर्धितं । ततो ललाटतटविन्यस्तकरमुकुलेनाभिहितमनेन ।

जनातिशायिहृपाणां जगद्देश्वर्यभागिनाम् ॥

भदन्त तत्रभवतां किं वो वैराग्यकारणम् ॥

सूरिणाभिहितं भूप यद्यत्र तत्र कौतुकम् ।

ततस्ते कथयाम्येष भवनिर्वेदकारणम् ॥

किं तु

आत्मस्तुतिः परे निन्दा पूर्वकौडितकीर्तनम् ।

विरुद्धमेतद्राजेन्द्र साधूनां त्रयमथलम् ॥

ममात्मचरिते चैतत्कथ्यमाने परिस्फुटम् ।

त्रयं संपद्यते तेन न युक्तं तस्य कीर्तनम् ॥

तातेनाभिहितम् ।

एवं निगदता नाथ वर्धितं कौतुकं त्वया ।

कर्तव्योऽतः प्रसादो मे निवेद्यं चरितं निजम् ॥

ततो विज्ञाय निर्वन्धं मध्यस्थेनान्तरात्मना ।

प्रबोधकारणं ज्ञात्वा स्मुरिरित्यमवोचत ॥

यदुत

अनादिनिधनं लोके नानावृत्तान्तमङ्गुलम् ।

विद्यते भूतलं नाम नगरं सुमनोहरम् ॥

तच्चास्ति भुवनख्यातो देवानामपि नायकः ।

अलङ्घ्यसत्प्रतापाज्ञो नरेन्द्रो मलमञ्चयः ॥

सुन्दरासुन्दरे कार्ये नित्यं विन्यस्तमानमा ।

तस्य चास्ति महादेवौ तत्पङ्क्तिनाम विश्रुता ॥

तयोश्च देवीनृपयोरेकः सुन्दरचेष्टितः ।

विद्यते जगदाल्हादी पुत्रो नाम शुभोदयः ॥

तथा द्वितीयस्तनयस्तयोर्देवीनरेन्द्रयोः ।

अस्ति सर्वजनोत्तापी विख्यातश्चाशुभोदयः ॥

स्वभर्तुर्वत्सला माध्वी सुन्दराङ्गी जनप्रिया ।
 भार्या शुभोदयस्यास्ति पद्माक्षी निजचारुता ॥
 तथाशुभोदयस्यापि जनमन्तापकारिणी ।
 भार्या स्वयोग्यता नाम विद्यतेऽत्यन्तदारुणा ॥
 इतश्च कालपर्यायाद्वाप्य निजचारुताम् ।
 ततः शुभोदयाज्जातः पुत्रो नाम विचक्षणः ॥
 तथैव कालपर्यायाद्वाप्यैव स्वयोग्यताम् ।
 ततोऽशुभोदयाज्जातो जडो नाम सुताधमः ॥
 तयोर्विचक्षणस्तावद्धर्षमानः प्रतिक्षणम् ।
 यादृशः स्वैर्गुणैर्जातस्तदिदानीं निबोधत ॥
 मार्गानुसारिविज्ञानः पूजको गुरुमंहतेः ।
 मेधावी प्रगुणो दक्षो स्वभलक्ष्यो जितेन्द्रियः ॥
 मदाचारपरो धीरः मद्भोगी दृढसौहृदः ।
 देवाभिपूजको दाता ज्ञाता स्वपरचेतनम् ॥
 सत्यवादो विनीतात्मा प्रणयागतवत्सलः ।
 क्षमाप्रधानो मध्यम्यः सत्त्वानां कल्पपादपः ॥
 धर्मकनिष्ठः शुद्धात्मा व्यमनेऽप्यविषण्धीः ।
 स्नानमानान्तराभिजः कुस्मितायहवर्जितः ॥
 समस्तशास्त्रतत्त्वज्ञो वाचि पाटवमंगतः ।
 नीतिमार्गप्रवीणत्वात् धामकः गुरुमंहतेः ॥
 स्वगुणोत्कृष्टीनात्मा विमुक्तः परनिन्दया ।
 अदष्टः सम्पदां लाभे परार्थे च विनिर्मितः ॥

किं चेह बह्नोक्तेन यावन्तः पुरुषे गुणाः ।
 गीयन्ते तेऽखिलास्तत्र प्रादुर्भूता विचक्षणे ॥
 अथ संवर्धमानोऽसौ शरीरेण प्रतिक्षणम् ।
 जडस्तु यादृक् संपन्नस्तदिदानीं निबोधत ॥
 विपर्यस्तमनाः सत्यशौचमन्तोषवर्जितः ।
 मायावी पिशुनः क्लीबो निन्दकः साधुसंघतेः ॥
 असत्यसन्धः पापात्मा गुरुदेवविडम्बकः ।
 असत्प्रलापो लोभान्धः परेषां चित्तभेदकः ॥
 अन्यच्चित्ते वदत्यन्यचेष्टते क्रिययापरम् ॥
 दह्यते परसम्पत्सु परापत्सु प्रमोदते ॥
 गर्वाघातः सदा क्रुद्धः सर्वेषां भयप्रियः ।
 आत्मस्वाधापरो नित्यं रागद्वेषशानुगः ॥
 किं वाच बह्नोक्तेन ये ये दोषाः सुदुर्जने ।
 गीयन्ते तेऽखिलास्तत्र प्रादुर्भूतास्ततो जडे ॥
 एवं च वर्धमानौ तौ खगेहे सुखलालितौ ।
 विचक्षणजडौ प्राप्नौ धीवनं परिपाटितः ॥
 दतश्च गुणरत्नानामुत्पत्तिस्थानमुत्तमम् ।
 पुरं निर्मलचित्ताङ्गं विद्यते लोकविश्रुतम् ॥
 तच्चान्तरङ्गे नगरे नृपो नाम्ना मल्लक्षयः ।
 अस्ति बहुण्णरत्नानां जनकः पालकश्च सः ॥
 तस्य सुन्दरता नाम महादेवी मनःप्रिया ।
 विद्यते चारुमवाङ्गी मा तद्भद्रविवर्धिका ॥

ताभ्यां च कालपर्यायाज्जाता पद्मदलेक्षणा ।
 बुद्धिर्नाम गुणैराढ्या कन्यका कुलवर्धनी ॥
 ततः सा गुणरूपाभ्यामनुरूपं विचक्षणम् ।
 विचिन्त्य प्रहिता बाला ताभ्यां तस्य स्वयंवरा ॥
 परिणीता च सा तेन महाभूतिप्रमोदतः ।
 विचक्षणेन सत्कन्या जाता च मनसः प्रिया ॥
 तया युक्तस्य तस्योच्चैर्मुञ्जानस्य मनःसुखम् ।
 विचक्षणस्य गच्छन्ति दिनानि शुभकर्मणा ॥
 अथान्यदा क्वचिद्बुद्धेर्वातांश्चेष्टकास्थया ।
 मलक्षयेण प्रहितो विमर्शो निजपुत्रकः ॥
 स च बुद्धौ दृढस्नेहभावभावितमानसः ।
 तस्या एव समीपस्यः सद्गगिन्याः स्थितो मुदा ॥
 सहोदरसमायुक्ता भर्त्रा च बद्धमानिता ।
 ततः सा चित्तनिर्वाणाद्गर्भं गृह्णाति बालिका ॥
 अथ तस्याः शुभे काले सद्गर्भपरिपाकतः ।
 जातो देदीप्यमानाङ्गः प्रकर्षो नाम दारकः ॥
 जातः संवर्धमानोऽसौ प्रकर्षो बुद्धिनन्दनः ।
 विचक्षणगुणैस्तुल्यो विमर्शस्यातिवल्लभः ॥
 [अथान्यदा स्वकं दृष्टं काननं सुमनोहरम् ।
 विचक्षणजडाभ्यां भो नाद्या वदनकोटरम् ॥
 तत्र खादनपानेन ललमानौ यथेच्छया ।
 तौ द्वावपि स्थितौ कंचित्कालं संतुष्टमानसौ ॥

तत्र कुन्दसमाः शुभ्रा रदनाः सन्ति वृक्षकाः ।
 तेषां च वीथिकायुग्मं ताभ्यां दृष्टं मनोहरम् ॥
 ततः कुतूहलेनान्तः प्रविश्य प्रविश्लोकितम् ।
 तत्र चालभ्यपर्यन्तं दृष्टं ताभ्यां महाबिलम् ॥
 ततो विस्फारिताचाभ्यां कौतुकेन सविस्मयम् ।
 विचक्षणजडाभ्यां तत् सचिरं संनिरीक्षितम् ॥
 अथ तस्मात्समुद्भूता रक्तवर्णा मनोहरा ।
 दासचेष्टया समं काचिल्ललना चारुविग्रहा ॥
 तां वीक्ष्य स जडश्चित्ते परं हर्षमुपागतः ।
 ततश्च चिन्तयत्येवं विपर्यासितमानसः ॥
 अहो अपूर्विका योषिदहो सुन्दरदर्शना ।
 अहो मस्यानमेतस्या अहो रूपमहो गुणाः ॥
 किमेषा नाकतो मुग्धा भ्रष्टा स्यादमराङ्गना ।
 किं वा पातालतो बाह्या नागकन्या विनिर्गता ॥
 अथवा नहि नहि सुष्ठु मया चिन्तितं । यतः ।
 स्वर्गे वा नागलोके वा कुतः स्यादियमौदृशौ ।
 मर्त्ये च दूरतोऽपास्ता वार्तापीदृचयोधितः ॥
 तन्नूनं विधिना मङ्गं परितुष्टेन कल्पिता ।
 निर्माण्येयं प्रयत्नेन सुन्दरैः परमाणुभिः ॥
 अन्यच्च ।

नूनं पुरुषहीनेयं मर्त्यं विहिता वने ।
 यतो मां वीचते बाला लोलदृष्टिर्मुहुर्मुहुः ॥

गत्वा समीपमेतस्याः कृत्वा चित्तपरीक्षणम् ।

ततः करोमि स्त्रीकारं किं ममान्येन चेतसा ॥

इत्यथ ।

विचक्षणश्च तां दृष्ट्वा लक्षणां ललिताननाम् ।

ततश्चेतसि संपन्नो वितर्कोऽयं महात्मनः ॥

एकाकिनी वने योषा परकीया मनोरमा ।

न द्रष्टुं युज्यते रागान्नापि संभाषणोचिता ॥

यतः सन्नार्गरक्तानां व्रतमेतन्महात्मनाम् ।

परस्त्रियं पुरो दृष्ट्वा यान्त्यधोमुखदृष्टयः ॥

अतो व्रजाम्यतः स्थानात्किं ममापरचिन्तया ।

ततो गन्तुं प्रवृत्तोऽसौ हस्तेनाकृष्य तं जडम् ॥

तेन चाकृष्यमाणोऽसौ कथंचिद्वलिना जडः ।

हृतसर्वस्ववन्नोद्धात्यरं दुःखमुपागतः ॥

यावत्तौ गच्छतः स्लोकं भूभागं राजपुत्रकौ ।

तावत्सानुचरी तस्याः पश्चादग्रा समागता ॥

तथा च दूरत एव विहितः पूत्कारः । यदुत त्रायध्वं भो

नायास्त्रायध्वं । हा हतास्मि मन्दभागिनी । ततो वलितस्तद-

भिमुखं जडः । तेनाभिहितं । सुन्दरि मा भैषीः । कथय कुतस्ते

भयमिति । तथाभिहितं । यद्भवन्तौ मम स्वामिनीं विमुच्य

चलितौ तेनैषा जातमूर्कां म्रियते । लग्नाधुना । तस्माद्देवौ ताव-

त्समीपे स्त्रीयतां भवद्भ्रामेतस्याः येन युष्मत्सन्निधानेन मनाक्स्वस्त्री-

भूतायां स्वामिन्यां ततोऽहं निराकुला यतो भवतोरेतत्स्वरूपं

समस्तं विज्ञापयामि । ततो जडेनाभिहितो विचक्षणः । भ्रात-
 र्गम्यतामेतत्स्वामिनीसमीपे । भवतु सा स्वस्था । विज्ञपयत्वेषा यथा-
 विवक्षितं । को दोषः । विचक्षणेन चिन्तितं । न सुन्दरमिदं ।
 इयं हि वष्टा चेटौ तरला स्वभावेन प्रतारयिष्यति नूनमस्मान् ।
 अथवा पश्यामि तावत्किमेषा तत्र गता जल्पति । न चाहमनया
 प्रतारयितुं शक्यः । तस्माद्गच्छामि । काच मम शङ्का । एवं
 विचिन्त्याभिहितं विचक्षणेन । भ्रातरेवं भवतु । ततो गतौ पश्चा-
 न्मुखौ विचक्षणजडौ प्राप्तौ तत्समीपे । स्वस्थौर्भूता ललना । निप-
 तिता दासचेटौ तयोश्चरणेषु । अभिहितमनया । महाप्रसादः । अतु-
 गृहीतास्मि युवाभ्यां । जीविता स्वामिनी । दत्तं मे जीवितं । जडे-
 नाभिहितं । सुन्दरि किं नामिकेयं तवं स्वामिनी । चेष्टाभिहितं ।
 देव सुगृहीतनामधेया रमनेयमभिधीयन्ते । जडेनाभिहितं । भवतीं
 किं नामिकामवगच्छामि । ततः सलज्जमभिहितमनया । देव लोल-
 ताहं प्रसिद्धा लोके चिरपरिचितापि विस्मृताधुना देवस्य ।
 तत्किमहं करोमि मन्दभागिनीति । जडेनाभिहितं । भद्रे कथं
 मम त्वं चिरपरिचितासि । लोलतयाभिहितं । इदमेवास्मद्विज्ञ-
 पनीयं । जडः प्राह । विज्ञपयतु भवती । लोलतयोक्तं । अस्ति
 तावदेषा मम स्वामिनौ परमयोगिनी । जानात्येवातीतानागतं ।
 अहमपि चास्याः प्रमादादेवंविधैव । इतश्च कर्मपरिणाममहा-
 राजभुक्तौ स्थितमस्त्यसंख्यवद्धारनगरं । तत्र कदाचिद्भवतोरवस्थान-
 माप्नोत् । ततः कर्मपरिणामादेर्ग्रेनैवायातौ भवन्तावेकाच-
 निवासपुरे । ततोऽप्यागतौ विकलाचनिवासे । तत्र त्रयः पाटका

विद्यन्ते । तत्र प्रथमे द्विद्विषीकाभिधानाः कुलपुत्रकाः प्रतिवसन्ति । ततस्तेषां मध्ये वर्तमानाभ्यां युवाभ्यां यथानिर्देशकारितया । प्रसन्नेन कर्मपरिणाममहानरेन्द्रेण भटभुक्त्वा दत्तमिदं वदनकोटरं काननं । एतच्च स्वाभाविकमेवात्र सर्वदा विद्यत एव महाबिलं । इयं च सर्वायस्मदुत्पत्तेः पूर्विका वार्ता । ततो विधिना चिन्तितं । गृहिणी-रहिताविमौ वराकौ न सुखेन तिष्ठतः । अतः करोम्यनयोर्गृहिणी-मिति । ततस्तेन भगवता विधाया दयापरीतचेतसा पुत्रयोर्नि-मित्तमत्रैव महाबिले निर्वर्तितेषां मे स्वामिनी । तथाहं चास्या एवानुचरीति ॥ जडेन चिन्तितं । अये यथा मया विकल्पितं तथैवेदं संपन्नं । अस्मदर्थमेवेयं रसना निष्पादिता वेधसा । अहो मे प्रज्ञातिशयः । विचक्षणेन चिन्तितं । कः पुनरयं विधिर्नाम । ऊं ज्ञातं । स एव कर्मपरिणामो भविष्यति । कस्यान्यस्येदृशी शक्ति-रिति ॥ जडः प्राह । भद्रे ततस्ततः । लोलतयोक्तं । ततः प्रभृत्येषां मे स्वामिनी युक्ता मया युवाभ्यां सह खादन्ती नानाविधानि खाद्यकानि पिवन्ती विविधरसोपेतानि पानकानि ललमाना यथेष्टचेष्टया तत्रैव विकलाचनिवासे नगरे चिखपि पाटकेषु तथा पञ्चाचनिवासे मनुजगतौ अन्येषु च तथाविधेषु स्थानेषु विचरिता भूयांसं कालं । अतएव क्षणमप्येषा युगदिरहं न विपद्यते । युगदवधौरणया चागतमृक्षां म्रियते स्वामिनी । तदेवमहं भवतोश्चिरपरिचितास्मि ॥ एतच्चाकर्ण्य सिद्धं नः समीहितं इति भावनया परितुष्टो जडः । ततोऽभिहितमनेन । सुन्दरि यद्येवं प्रविशतु तव स्वामिनी नगरे । पवित्रयत्नेन स्वावस्थानेन महा-

प्रासादं येन पुनस्तत्र चिरन्तनस्थित्या सुखमाप्नुहे । लोलतया-
 भिहितं । मा मैवमाज्ञापयतु देवः । न निर्गतेयं स्वामिनी कदा-
 चिदपीतः काननात् । पूर्वमपीयमत्रैव वर्तमाना युवाभ्यां सह
 ललिता । तदधुनाप्यस्मिन्नेव स्थाने तिष्ठन्ती लालयितुं युज्यते
 स्वामिनी । जडः प्राह । यद्भवती जानीते तदेव क्रियते । सर्वथा
 त्वमेवात्र प्रमाणं । कथनीयं यद्रोचते तव स्वामिन्यै येन संपा-
 दयामः । लोलतयोक्तं । महाप्रसादः । किमत्रापरमुच्यतां । अनुभवतु
 भवतोः स्वामिनी लालनेन सुखामृतमविच्छेदेनेति । एवं च
 स्थापिते सिद्धान्ते ।

तत आरभ्य यत्नेन जडो वदनकोटरे ।

तिष्ठन्तीं रसनां नित्यं लालयत्येव मोहतः ॥

कथं ।

चौरेचुशर्कराखण्डदधिसर्पिर्गुडादिभिः ।

पक्वान्नखाद्यकैर्दिव्यैर्द्राक्षादिवरपानकैः ॥

मद्यैर्मांसरसैश्चिचैर्मधुभिश्च विशेषतः ।

ये चान्ये लोकविख्याता रसास्तैश्च दिने दिने ॥

एवं लालयतस्तस्य जडस्य रसनां सदा ।

यदि चूणं भवेत्तच्च कथयत्येव लोलता ॥

यतः सानुदिनं वक्ति स्वामिनीमधुरप्रिया ।

मांसमाहर मद्यं च नाय मृष्टं च भोजनम् ॥

ददस्व व्यञ्जनान्यस्यै रोचन्ते तानि सर्वदा ।

तत्सर्वं स करोत्येव मन्वानोऽनुग्रहं जडः ॥

स तथा लालनासक्तो भार्यायाः प्रतिवासरम् ।
क्लेशराशिनिमग्नोऽपि मोहादेवं च मन्यते ॥

यदुत ।

धन्योऽहं कृतकृत्योऽहमहो मे सुखसागरः ।
यद्येदृशी शुभा भार्या संपन्ना पुण्यकर्मणः ॥
नास्ति नूनं मया यादृक् सुखितो भुवनत्रये ।
यतोऽस्यां लालनां मुक्ता किं नाम भुवने सुखम् ॥
ततोऽलौकसुखास्वादपरिमोहितचेतनः ।
तदर्थं नास्ति तत्कर्म यदसौ नानुचेष्टते ॥
तं भार्यालालनोद्युक्तं तथा दृष्ट्वाखिलो जनः ।
जडं हसितुमारब्धः सत्यमेव जडो जडः ॥
यतो धर्मार्थमोक्षेभ्यो विमुखः पशुसन्निभः ।
रसनालालनोद्युक्तो न सेतयति किञ्चन ॥
जडस्तु तत्र गृह्णात्मा लोकैरेवं सहस्रशः ।
हसितो निन्दितश्चापि न कथंचिन्निवर्तते ॥

विचक्षणस्तु तच्छ्रुत्वा लोलतायाः प्रभाषितम् ।
ततश्च चिन्तयत्येवं तदा मध्यस्थमानसः ॥
अस्ति तावदियं भार्या मम नास्त्यत्र संशयः ।
आस्माके दृश्यते येन वने वदनकोटरे ॥
केवलं यदियं वक्ति रसनालालनं प्रति ।
अपरोक्ष्य न कर्तव्यं तन्मया सुपरिस्पृष्टम् ॥

यतः स्त्रीवचनादेव यो मूढात्मा प्रवर्तते ।
 कार्यतत्त्वमविज्ञाय तेनानर्थो न दुर्लभः ॥
 ततोऽनादरतः किञ्चिल्लोलतायाचने सति ।
 दत्त्वा खाद्यादिकं तावत्कुर्महे कालयापनाम् ॥

ततश्च ।

भार्येयं पालनीयेति मत्वा रागविवर्जितः ।
 ददानः शुद्धमाहारं लोलतां च निवारयन् ॥
 अविश्रम्भमनास्तस्यां लोकयाचानुरोधतः ।
 अनिन्दितेन मार्गेण रसनामतुवर्तयन् ॥
 धर्मार्थकामसंपन्नो विद्वद्भिः परिपूजितः ।
 स्थितो विचक्षणः कालं कियन्तमपि लीलया ॥
 तं च तेजस्विनं मत्वा निरौहं च विचक्षणम् ।
 भावज्ञां किञ्चिदप्येनं याचते नैव लोलता ॥
 स लोलताविनिर्मुक्तो रसनां पालयन्नपि ।
 अशेषक्लेशहीनात्मा सुखमास्ते विचक्षणः ॥

यतः ।

ये जाता ये जनिष्यन्ते जडस्यैव दुरात्मनः ।
 रसनालालने दोषा लोलता तत्र कारणम् ॥
 विचक्षणेन सा यस्माल्लोलतालं निराकृता ।
 रसनापालनेऽप्यस्य ततोऽनर्थो न जायते ॥

इतश्च तुष्टचित्तेन जडेनास्वा स्वयोग्यता ।

शापिता रसनालाभं जनकस्याशुभोदयः ॥

तयोरपि मनस्तोषस्तच्छ्रुत्वा समपद्यत ।
 ततस्ताभ्यां जडः प्रोक्तः स्नेहापूर्णेन चेतसा ॥
 पुत्रानुरूपा ते भार्या संपन्ना पुण्यकर्मणा ।
 सुन्दरं च त्वयारब्धं यदस्याः पुत्र लालनम् ॥
 इयं हि सुखहेतुस्ते सुभार्ययं वरानना ।
 ततो लालयितुं युक्ता पुत्र रात्रिर्दिवं त्वया ॥

ततश्च ।

स्वयमेव प्रवृत्तोऽभौ जनकाभ्यां च चोदितः ।
 एकं सोन्मायिता बाला मयूरैर्लपितं तथा ॥
 ततो गाढतरं रक्तो रसनायां जडस्तदा ।
 तल्लालनार्थं मूढात्मा सहतेऽभौ विडम्बनाः ॥

इतो विचक्षणेनापि स्त्रीयतातः शुभोदयः ।
 ज्ञापितो रसनालार्भं माता च निजंचारुता ॥
 तथा बुद्धिप्रकर्षौ च विमर्शश्च विशेषतः ।
 बोधितो रसनावाग्निं मिलितं च कुटुम्बकम् ॥
 ततः शुभोदयेनोक्तं वत्स किं ते प्रकथ्यते ।
 जानामि वस्तुतस्तत्त्वं सत्योऽसि त्वं विचक्षणः ॥
 तथापि ते प्रकृत्यैव यन्ममोपरि गौरवम् ।
 तेन प्रचोदितो वत्स तवाहमुपदेशने ॥
 वत्स तावत्समस्तापि नारी पवनचञ्चला ।
 क्षणरक्तविरक्ता च सन्ध्याभ्रालीव वर्तते ॥
 नदीव पर्वतोद्धृता प्रकृत्या नौचगामिनौ ।

दर्पणार्पितदुर्गाङ्गवदनप्रतिमोपमा ॥
 वज्रकौटिल्यनागानां संस्थापनकरण्डिका ।
 कालकूटविषस्योच्चैर्लतेव मरणप्रदा ॥
 नरकानलसन्तापदायिकेयमुदाहृता ।
 मोक्षप्रापकसद्धानशत्रुभृता च वर्तते ॥
 कार्यं मंचिन्त्यत्यन्यद्वापतेऽन्यच्च मायया ।
 करोत्यन्यच्च सा पुंसः शुद्धशीला च भासते ॥
 ऐन्द्रजालिकविद्येव दृष्टेराच्छेदकारिका ।
 नरचित्तजतुद्रावकारिणी वह्निपिण्डवत् ॥
 प्रकृत्यैव च सर्वेषां वैमनस्यविधायिनी ।
 संसारचक्रविभ्रान्तिहेतुनारी बुधैर्मता ॥
 पुंभिरास्वादितं दिव्यं विवेकामृतभोजनम् ।
 चुद्रेव वामयत्येषा भुज्यमाना न संग्रयः ॥
 अनृतं साहसं माया नैर्लज्ज्यमतिलोभिता ।
 निर्दयत्वमशौचं च नार्याः स्वाभाविका गुणाः ॥
 वत्स किं वज्रनोक्तेन ये केचिद्दोषसञ्चयाः ।
 ते नारीभाण्डशालायामाकालं सुप्रतिष्ठिताः ॥
 तस्मात्तस्याः सदा पुंसा न कर्तव्यो हितैषिणा ।
 विश्रम्भवशगो ह्यात्मा तेनेदमभिधीयते ॥
 येयं ते रसना भार्या संपन्ना लोलतायुता ।
 न सुन्दरैषा मे भाति को वा योगसुखानया ॥
 यतो न ज्ञायतेऽद्यापि कुतस्त्र्येयं ततस्त्वया ।

सङ्घर्षं कुर्वतामुथा मूलशुद्धिः परीक्ष्यताम् ॥

यतः ।

अत्यन्तमप्रमत्तोऽपि मूलशुद्धेरवेदकः ।

स्त्रीणामर्पितसङ्गावः प्रयाति निधनं नरः ॥

ततो निजचारतयाभिहितं । वत्स विचक्षण सुन्दरं ते
जनकेन मन्त्रितं । अन्विष्यतामस्या रमनाया मूलशुद्धिः । को दोषः ।
विज्ञातकुलश्रीलस्ररूपा हि सुखतरमनुवर्तनीया भविष्यति ।
बुद्ध्याभिहितं । आर्यपुत्र यद्गुरु आज्ञापयतस्तदेवातुष्ठातुं शुक्र-
मार्थपुत्रस्य । अलङ्घनीयवाक्या हि गुरवः सत्पुरुषाणां भवन्ति ।
प्रकर्षः प्राह । तात सुन्दरमम्बया जल्पितं । विमर्शनोक्तं । को वा-
चासुन्दरं वक्तुं जानीते । सर्वथा सुन्दरमेवेदं यत्पुपरीक्षितं क्रियत
इति । विचक्षणेन चिन्तितं । सुन्दरमेतानि मन्त्रयन्ति । न संप-
हणीयैव विदुषा पुरुषेणाविज्ञातकुलश्रीलाचारा ललना । केवलं
कथितमेव मम लोलतया रमनायाः सम्बन्धि मूलोत्थानं ।
विज्ञातस्याधुना मया श्रीलाचारः । यदुत खादनपानप्रियेयं रमना ।
अथवा नहि नहि को हि सकर्णकः पुरुषो भुजङ्गवनितागति-
कुटिलतरचित्तवृत्तेः कुलयोयितोऽपि वचने मंप्रत्ययं कुर्यात् ।
किं पुनर्दामचेत्याः । तत्कीदृशो मम लोलतावचने मंप्रत्ययः ।
श्रीलाचारोऽपि महमंशसेन भूयसा च कालेन सम्यग् विज्ञायते न
यथाकथंचित् । तत्किमनेन यङ्गना । करोमि तावदर्थं तातादौनामु-
पदेशं गवेययाम्यस्या रमनाया मूलशुद्धिं । ततो विज्ञाय यथो-
चितं करिष्यामीति विचिन्त्य विचक्षणेनाभिहितं । यदाज्ञापयति

तातः । केवलं तातः स्वयमेव निरूपयतु कः पुनरत्र रसनामूल-
शुद्धिगवेषणार्थं प्रस्थापनयोग्य इति । शुभोदेयनोक्तं । वत्स अयं
विमर्शः परमरूपकार्यभरस्य निर्वाहणक्षमः । तथा हि ।

युक्तं चायुक्तवद्भाति सारं चासारमुच्चकैः ।

अयुक्तं युक्तवद्भाति विमर्शेन विना जने ॥

तस्य हेयमुपादेयमुपादेयं च हेयताम् ।

भजेत वस्तु यस्यायं विमर्शो नानुकूलकः ॥

अत्यन्तगहने कार्ये मतिभेदतिरोहिते ।

विमर्शः कुरुते नृणामेकपक्षं विवेचितम् ॥

किं च ।

नरस्य नार्या देशस्य राज्यस्य नृपतेस्तथा ।

रत्नानां लोकधर्माणां सर्वस्य भुवनस्य वा ॥

देवानां सर्वशास्त्राणां धर्माधर्मव्यवस्थितेः ।

विमर्शोऽयं विजानीते तत्त्वं नान्यो जगत्त्रये ॥

येषामेष महाप्राज्ञो वत्स निर्देशकारकः ।

ते ज्ञातसर्वतत्त्वार्था जायन्ते सुखभाजनम् ॥

अतो धन्योऽसि यस्यायं विमर्शस्तव बान्धवः ।

न कदाचिद्धन्यानां चिन्तारत्नेन मीलकः ॥

एष एव नियोक्तव्यो भवताच प्रयोजने ।

भानुरेव हि शर्वर्यास्तमसः चालनक्षमः ॥

विचक्षणेनाभिहितं । यदाज्ञापयति तातः । ततो निरौचित-
मनेन विमर्शवदनं । विमर्शः प्राह । अनुग्रहो मे । विचक्षणेनोक्तं ।

यद्येवं ततः शीघ्रं विधीयतां भवता तातादेशः । विमर्शेनाभिहितं ।
 एष सज्जोऽस्मि । केवलं विस्तीर्णा वसुन्धरा नानाविधा देशा
 भूयांसि राज्यान्तराणि । तद्यदि कथंचिन्मे कालक्षेपः स्यात्ततः कियतः
 कालान्निवर्तितथं । विचक्षणेनोक्तं । भद्र संवत्सरस्ते कालावधिः ।
 विमर्शः प्राह । महाप्रसादः । ततो विहितप्रणामश्चलितो विमर्शः ॥
 अचान्तरे शुभोदयस्य पादयोर्निपत्याभिवन्द्य निजचारुतां प्रणम्य च
 जननीजनकौ प्रकर्षेणाभिहितं । तात यद्यपि ममार्यकताताम्बा-
 विरहेऽपि न मनसो निर्द्वेतिष्ठत्यापि सहचरतया मामे मम
 गाढतरं प्रतिबद्धमन्तःकरणं । नाहं मामेन विरहितः क्षणमात्रमपि
 जीवितुमुत्सहे । ततो मामनुजानीत यूयं येनाहमेनं गच्छन्त-
 मनुगच्छामीति । एतच्चाकर्णाश्रमितापत्यस्येहमोहपूरितद्वयेनान-
 न्दोदकविन्दुमन्दोद्ग्रावितनयनपुटेन विचक्षणेन दक्षिणकराङ्गुली-
 भिरुन्नामितं प्रकर्षम्य सुखकमलकं दत्ता चुम्बिका आघ्रातो
 मूर्धप्रदेशः । माधु वत्स माध्विति वदता निवेगितस्यामौ निजो-
 त्सङ्गे । शुभोदयं च प्रत्यभिहितं । तात दृष्टो बालकस्य विनयः
 निरूपितो वचनविन्यासः आकलितः स्नेहमारः । शुभोदयः प्राह ।
 वत्स किमवायुधं । त्वया बुद्धेर्जातस्तेदृशमेव चेष्टितं युज्यते ।

किं च वत्स ।

न युक्तमिदमस्माकं युषापौचकवर्णनम् ।

विशेषतस्तवाभ्यर्णे यत एतदुदाहृतम् ॥

प्रत्यक्षं गुवरः मृग्याः परोक्षं मिथयान्धवाः ।

भृतका कर्मपर्यन्ते नैव पुत्रा गृताः स्त्रियः ॥

तथापि धानयोर्दृष्ट्वा गुणसम्भारगौरवम् ।

अवर्णितेन तेनाहं पुत्रः शक्नोमि नामितुम् ॥

इयं हि भार्या ते बुद्धिरनुरूपा वरानना ।

गुणवृद्धिकरौ धन्या यथा चन्द्रस्य चन्द्रिका ॥

भर्तृस्त्रेहपरा पट्वी सर्वकार्यविशारदा ।

बलसम्पादिका गेहभरनिर्वहणक्षमा ॥

विशालदृष्टिरप्येषा सूक्ष्मदृष्टिरुदाहता ।

सर्वसुन्दरदेहापि द्वेषहेतुर्जडात्मनाम् ॥

अथवा ।

मलक्षयेण जनिता पुरे निर्मलमानसे ।

या च सुन्दरतापुञ्जी तस्याः को वर्णनक्षमः ॥

अत एव प्रकर्षोऽपि नेदानीं बद्ध वर्ण्यते ।

अनन्तगुण एवायं जनयित्र्या विभाष्यते ॥

वत्स किं बद्धनोक्तेन धन्यस्त्वं सर्वथा जने ।

यस्येदृशं महाभागं संपन्नं ते कुटुम्बकम् ॥

अत एव वयं चित्ते भाग्यद्वयाः साम्प्रतं स्थिताः ।

आकर्ष्य रसनालाभं नोचितेयं यतस्तव ॥

मा भृदुद्धेर्विधाताय सपत्नी मत्सरादियम् ।

विशेषतः प्रकर्षस्य तेन चिन्तातुरा वथम् ॥

किं वा कालविलम्बेन प्रस्तुतं प्रविधीयताम् ।

ततो यथोचितं ज्ञात्वा युक्तं यत्तत्करिष्यते ॥

मातुलस्त्रेहबद्धात्मा प्रकर्षः प्रस्थितो यदि ।

इदं चारुतरं जातं क्षीरे खण्डस्य योजनम् ॥

तदेतौ महितावेव गच्छतां कार्यमिद्वये ।

युवाभ्यां न तु कर्तव्या चिन्तेति प्रतिभाति मे ॥

ततो विचक्षणेन बुद्ध्या चाभिहितं । यदाज्ञापयति तातः ।

ततो निपतितौ गुरुणां चरणेषु विमर्शप्रकयौ । कृतमुचितकरणौयं ।

प्रवृत्तौ गन्तुं ॥ इतश्च तदा शरत्कालो वर्तते । स च कौटुम्भः ।

शस्यमम्भारनिष्यन्नभूमण्डलो मण्डलावद्भृगोपालरामाकुलः ।

माकुलत्वप्रजाजातसारचणो रक्षणेद्युक्तमच्छालिगोपप्रियः ॥

यत्र च शरत्काले ।

जलवर्जितनौरददृन्दधितं स्फुटकाग्रविराजितभूमितलम् ।

भुवनोदरमिन्दुकरैर्विशदं कलितं स्फुटिकोपलकुम्भममम् ॥

अन्यच्च ।

शिखिविरावविरागपरा श्रुतिः श्रयति हंसकुलस्य कलस्त्रनम् ।

न रमते च कदम्बवने तदा विषमपर्णरता जनदृष्टिका ॥

स्रवणतिक्तमच्च पराङ्मुखा मधुरवाद्यपरा जनजिह्विका ।

स्फुटमिदं तद्वदो म्रियताकरो जगति शृङ्गुणो न तु संश्रवः ॥

तथा ।

स्रच्छमक्षीरपूरं शरोमण्डलं फुल्लमत्पद्मनेत्रैर्दिवा वीचते ।

यस्मिन्मत्पुनर्लोकयाचेच्छया रात्रिमचक्षमोचनैरीचते ॥

मन्दितं गोकुलं मोदिताः पामराः पुष्यितो नीपवृक्षो निशा मिमंजा ।

चक्रशकस्तथापीह विद्राणको भाजनं यस्य यत्नेन तप्तम्यते ॥

ततश्चैवंविधे शरत्समये पद्मन्तौ मनोरमकानमानि विलोकयन्तौ

कमलषण्डभूषितसरोवराणि निरीचमाणौ प्रमुदितानि यामा-
करनगराणि हृष्टौ शक्रोत्सवदर्शनेन तुष्टौ दौपास्तिकावलोकनेन
आल्हादितौ कौमुदीनिरीक्षणेन परीचमाणौ जनहृदयानि प्रयु-
ञ्जानौ स्वप्रयोजनसिद्ध्यर्थमुपायशतानि विचरितौ बहिरङ्गदेशेषु
विमर्शप्रकर्षौ । न दृष्टं क्वचिदपि रमनायाः कुलं । तथा च विचर-
तोस्तयोः समायातो हेमन्तः । कौदृग्गथासौ ।

अर्धितचेलतैलवरकम्बलरत्नकचिचभानुको
विकसिततिलकलोध्रवरकुन्दमनोहरमल्लिकावनः ।
श्रीतलपवनविहितपथिकस्फुटवादितदन्तवीणको
जलशशिकिरणहर्म्यतलचन्दनमौक्तिकसुभगताहरः ॥

यत्र च हेमन्ते दुर्जनसङ्गतानीव ह्रस्वतमानि दिनानि सञ्जन-
मैवीव दीर्घतरा रजन्यः सञ्जानानीव संगृह्णन्ते धान्यानि काव्यपद्ध-
तय इव विरच्यन्ते मनोहरा वेणुः सुजनहृदयानीव विधीयन्ते
स्नेहसाराणि वदनानि परवलकलकलेन रणशिरसि सुभटा इव
निवर्तन्ते द्वौयोदेशगता अपि निजदयिताविकटनितम्बविस्मययो-
धरभरशीतहरोश्मसंस्मरणेन पथिकलोका इति ।

प्रतापहानिः संपन्ना लाघवं च दिवाकरे ।

अथवा ।

दक्षिणाशावलग्नस्य सर्वस्यापीदृशी गतिः ॥

अन्यच्च । अयं हेमन्तो दुर्गतलोकान्

प्रियवियोगभुजङ्गनिपातितान् शिशिरमास्तखण्डितविग्रहान् ।

पशुगणानिव सुसुरराशिभिः पचति किं निशि भक्षणकांम्यया ॥

यदा चेयतापि कालेन नोपलब्धा विमर्शप्रकर्षाभ्यां रसनामूल-
शुद्धिस्तदा प्रविष्टौ तावन्तरङ्गदेशेषु । तच्चापि पर्यटितौ नाना-
विधस्थानेषु । अन्यदा प्राप्तौ राजसचित्तनगरे ।

तच्च दीर्घमिवारण्यं भूरिस्तोकविवर्जितम् ।

कचिदृष्टदृष्टहार्यं ताभ्यां समवलोकितम् ॥

ततः प्रकर्षेणाभिहितं । माम किमितीदं नगरं विरलजनतया
शून्यमिव दृश्यते । किं वा कारणमाश्रित्येदमौदृशं संपन्नं । विमर्शः
प्राह ।

यथेदं दृश्यते सर्वं समृद्धं निजसम्पदा ।

केवलं लोकमन्दोद्धरहितं सुस्थितालयम् ॥

तथेदं भाव्यते नूनं नगरं निरुपद्रवम् ।

प्रयोजनेन केनापि कचिन्निष्क्रान्तराजकम् ॥

प्रकर्षः प्राह । एवमेतत्सम्यगवधारितं मामेन । विमर्शः प्राह ।
भद्र किमदिदं । जामात्यहं सर्वस्यैव वस्तुनो दृष्टस्य यत्तत्त्वं । प्रष्टव्य-
मन्यदपि यत्र ते कचित्सन्देहः संभवति । प्रकर्षेणाभिहितं । माम
यद्येवं ततः किमितीदं नगरं रहितमपि नायकेन विवर्जितमपि
भूरिस्तोकैर्निजश्रियं न परित्यजति । विमर्शेनोक्तं । अस्यस्य मध्ये
कश्चिन्महाप्रभावः पुरुषः । तज्जनितमस्य सश्रीकत्वं । प्रकर्षः प्राह ।
यद्येवं ततः प्रविश्य निरुपयावस्तं पुरुषं । विमर्शेनोक्तं । एवं
भवतु । ततः प्रविष्टौ तौ नगरे प्राप्तौ राजकुले । दृष्टमपार्ह-
कारादिकतिचित्पुरुषपरिकरो मिथ्याभिमानो नाम महत्तमः ।
ततो विमर्शः प्राह । भद्र सोऽयं पुरुषो यत्प्रभावजन्यमस्य राज-

सचित्तनगरस्य संश्रौक्यं । प्रकर्षेणोक्तं । यद्येवं ततस्तावेदेनमुपसृत्य
 जल्पयावः । पृच्छावस्य कोऽत्र वृत्तान्त इति । विमर्शेनोक्तं । एवं
 भवतु । ततः संभाषितस्ताभ्यां मिथ्याभिमानः पृष्ठ्य । भद्र केन
 पुनर्व्यतिकरेण विरलजनमिदं दृश्यते नगरं । मिथ्याभिमानः
 प्राह । ननु सुप्रसिद्धैवेयं वार्ता कथं न विदिता भद्राभ्यां । विमर्श-
 नोक्तं । न कर्तव्योऽत्र भद्रेण कोपः । आवां हि पथिकौ न जानीवौ
 महत्त्वाचार्यं सुदृढलमतो निवेदयितुमर्हति भद्रः । मिथ्याभिमाने-
 नोक्तं । अस्ति तावत्समस्तभुवनप्रतीतोऽस्य नगरस्य स्वामी सुगृहीत-
 नामधेयो देवो रागकेसरौ । तज्जनकश्च महामोहः । तथा तयो-
 र्मन्त्रिमहत्तमाश्च भूयांसो विषयाभिलाषादयः । तेषामितो नगरात्
 सर्वबलसमुदयेन दण्डयात्रया निर्गतानामनन्तकाशो वर्तते । तेनेदं
 विरलजनमुपलभ्यते नगरं । विमर्शः प्राह । भद्र केन सह पुनस्तेषां
 विग्रहः । मिथ्याभिमानः प्राह । दुरात्मना सन्तोषहतकेन । विमर्श-
 नोक्तं । किं पुनस्तेन मर्धं विग्रहनिमित्तं । मिथ्याभिमानेनोक्तं ।
 कचिद्देवादेशेनैव जगद्दश्रीकरणार्थं विषयाभिलाषेण ग्रहितानि पूर्वं
 स्पर्शनरसनादीनि पञ्चात्मौघानि गृहमानुषाणि । ततस्त्वैवश्रीकृत-
 प्राये त्रिभुवने सन्तोषहतकेन तान्यभिभूय निर्वाहिताः कियन्तो
 ऽपि लोकाः प्रापिता निर्हतौ नगर्यां । तच्छ्रुत्वा सन्तोषहतकस्यो-
 परि प्रादुर्भूतक्रोधानुबन्धो निर्गतः स्वयमेव देवो रागकेसरौ
 विग्रहेण । तदिदमत्र विग्रहनिमित्तं । विमर्शेन चिन्तितं । अये
 उपलब्धं तावद्भ्रसनाया नामतो मूलोत्थानं । गुणतः पुनर्विषयाभि-
 स्थाप्यं दृष्ट्वा शास्यामि । यतो जनकानुरूपाणि प्रायेणापत्यानि

मानुषाणां मध्ये रसना । तदधुना तमेव विषयाभिलाषं दृष्ट्वा तस्याः
स्वरूपमावयोरुणतो निश्चेतुं युक्तं । तद्गच्छावस्तत्रैव तामसचित्तनगरे ।
प्रकर्षः प्राह । यन्मामो जानीते । ततो गतौ तामसचित्तपुरे
विमर्शप्रकर्षौ । तच्च कौटुशम् ।

नाशिताशेषसन्मार्गमामूलतस्तेन दुर्गं न लब्धं परेषां सदा ।
सर्वदोद्योतमुक्तं च तद्वर्तते चौरचन्दं तु तत्रैव संवर्धते ॥
वस्तुभं तत्सदा पापपूर्णात्मनां निन्दितं तत्सदा शिष्टलोकैः पुरम् ।
कारणं तत्सदानन्तदुःखोदधेर्वारणं तत्सदाशेषसौख्योन्नतेः ॥
केवलं तदपि ताभ्यां विमर्शप्रकर्षाभ्यामीदृशमवलोकितं । यदुत ।

दवदग्धमिवारण्यं कृष्णवर्णं समन्ततः ।

रहितं भूरिलोकेन न मुक्तं च निजश्रियाः ॥

ततः प्रकर्षस्तद्वद्वा प्रत्याह निजमातुलम् ।

माम किं विद्यते कश्चिदत्रापि पुरनायकः ॥

विमर्शः प्राह नैवास्ति योऽत्र भो मूलनायकः ।

केवलं नायकाकारः कश्चिदत्रास्ति मानवः ॥

ततो यावदेतावान् विमर्शप्रकर्षयोर्जल्पः संपद्यते तावद्वृष्टाभ्यां
तत्रैव नगरे प्रवेष्टुकामो दैन्याक्रन्दनविलपनादिभिः कतिचित्प्रधानः
पुरैः परिकरितः शोको नाम पाडीरिकः । ततः संभाषितोऽसौ
विमर्शप्रकर्षाभ्यां पृष्टश्च । भद्र कोऽत्र नगरे राजा । शोकः प्राह ।
ननु भुवनप्रसिद्धोऽयं नरेन्द्रः । तथाहि ।

महामोहसमुद्भूतो रागकेसरिसोदरः ।

धवोऽविवेकितायाश्च प्रसिद्धोऽयं नराधिपः ॥

स्वर्गपातालमर्त्येषु ग्रन्थुभिर्भितकम्पितैः ।

नामापि गृह्यते तस्य प्रतापहतवैरिणः ॥

देवस्याचिन्त्यवीर्यस्य सत्पराक्रमशालिनः ।

तस्य देवगजेन्द्रस्य नाम कः प्रष्टुमर्हति ॥

किं च आस्तां तावद्देवः । किं तर्हि ।

या मोहयति वीर्येण सकलं भुवनत्रयम् ।

ख्याताविवेकिताय च सा देवी देववक्त्रभा ॥

अन्यच्च ।

सा महामोहनिर्देशकारिणी गुरुवत्सला ।

सा महामूढताशायां वर्तते मुन्दरा वधूः ॥

रागकेसरिनिर्देशं न लङ्घयति सा सदा ।

मूढतायाय तत्पत्न्याः सौहार्दं दर्शयत्यलम् ॥

तथा देवगजेन्द्रस्य सा भर्तुर्गाढवत्सला ।

तेनाविवेकिता लोके प्रख्यातिं समुपागता ॥

तदेतौ भुवनेऽप्यत्र ख्यातौ देवीनरेश्वरौ ।

हृदानीं हन्त भद्राभ्यां कथं प्रष्टव्यतां गतौ ॥

विमर्शः प्राह नैवात्र कोपः कार्यस्त्वया धृतः ।

सर्वः सर्वं न जानीते सिद्धमेतज्जगत्त्रये ॥

आवां देवीयसो देवादागतौ न च वीक्षितम् ।

पूर्वमेतत्पुरं किं तु युतौ देवीनरेश्वरौ ॥

ततश्च ।

किं चाद्देवगजेन्द्रोऽपि किं वा म्हायगराक्षरे ।

तस्मान्निष्ठ त्वमत्रेति प्रजामो वयमेकैकाः । . . .

तयोक्तं त्वां विना नाथ नात्र मे नगरे धृतिः ॥ .

तच्छ्रुत्वा देवपादैः सा पुनः प्रोक्ता वरानना । .

तथापि नैव युक्तं ते स्कन्धावारे प्रवर्तनम् ॥ . .

किं तु ।

रौद्रचित्तपुरे गत्वा देवि दुष्टाभिमन्विता ।

रचिता तिष्ठ निश्चिन्ता पदातिः स हि मेऽनघः ॥ .

ततोऽविवेकिता प्राह किमवास्माभिरुच्यताम् । .

यदार्थपुत्रो जानीते तदेव करणक्षमम् ॥ .

ततो विनिर्गतो देवो महामोक्षादिभिः सह । .

रौद्रचित्तपुरे देवी देवादेशेन सा गता ॥ .

ततोऽपि बहिरेन्द्रपु पुरेषु किञ्च वर्तते ।

किञ्चित्कारणमाश्रित्य माधुना युक्तकारिणी ॥

जातस्याभीक्ष्णदा पुत्रस्तथान्योऽप्यधुना किल ।

निजभर्तुः समायोगादेतदाकर्णितं मया ॥

तदेवं नास्ति सा देवी यत्पुनर्मम कारणम् ।

मगरागमने भद्र तदाकर्णय माम्प्रतम् ॥ . . .

अत्रान्तरे प्रज्ञाविशालयाभिहितागृहीतमङ्गेता । प्रियसखि
द्विनेन संसारिजीवेन नन्दिबंधनवेशानरवक्तव्यतायां हिंसापरि-
णयनावमरे वैशानरमूलशुद्धिं निवेदयता पूर्वमभिहितमाभीत्
पदुत यादृशं तत्तामसचित्तनगरं यादृश्यामौ द्वेषगजेन्द्रो राजां
यादृशी साविवेकिता यच्च तस्यासात्तामसचित्तनगरां रौद्रचित्त-

पुरं प्रत्यागमनप्रयोजनमेतत् सर्वमुत्तरञ्च कथयिष्याम इति तदि-
दमधुना तेन संसारिजीवेन समस्तं निवेदितमिति । अगृहीत-
मङ्गेतयाभिहितं । साधु प्रियमस्त्रि साधु सुन्दरं मम स्मारितं
भवत्या । ततः प्रज्ञाविशालया संसारिजीवं प्रत्यभिहितं । भद्र
यदा विचक्षणाचार्येण नरवाहननरेन्द्राय विमर्शप्रकर्षवक्तव्यतां कथयता
तव रिपुदारणस्य सतस्तस्यामेव परिषदि निषण्णस्य समाकर्णयतो
निवेदितमेवमविवेकितापूर्वचरितं तदा किं विज्ञातमासीद्भवता
यदुत यासौ वैश्वानरस्य माताभृन्नन्दिवर्धनकाळे मम च धात्री
सैवेयमविवेकिता साम्प्रतं शैलराजस्य जननी वर्तते मम च पुन-
र्धात्रीति किं वा न विज्ञातमिति । संसारिजीवेनोक्तं । भद्रे न
क्लिञ्चित्तदा मया विज्ञातं । अज्ञानजनित एव मे समस्तोऽपि
निवेदयिष्यमाणोऽनर्थपरम्पराप्रबन्धः । केवलं तदाहं चिन्तयामि
यथा कथानिकां काञ्चिदेव प्रमजितकक्षाताय कथयति । न
पुनस्तद्भावार्यमहं लक्षयामि सा यथेयं साम्प्रतमगृहीतमङ्गेता न
लक्षयति । अगृहीतमङ्गेतयाभिहितं । भद्र किमन्यः कश्चिद्भावार्यो
भवति । संसारिजीवः प्राह । यादं भद्रे नास्ति प्रायेण मदीय-
चरिते भावार्यरहितमेकमपि वचनं । ततो न भवत्या कथानक-
मात्रेण सन्तोषो विधातव्यः किं तर्हि भावार्योऽपि बोद्धव्यः । स च
परिस्फुट एव भावार्यः । तथाप्यगृहीतमङ्गेते यच्च कश्चिन्न
मुप्यते भवती तच्च प्रज्ञाविशाला प्रष्टव्या । यतो मुप्यते सभावार्य-
मेवा मदीयवचनं । अगृहीतमङ्गेतयोक्तं । एवं करिष्यामि ।
प्रस्तुतमभिधीयतां ॥

ततो विचक्षणसूरिवचनमनुसंधानः संसारिजीवः कथानकशेषमि-
दमाह । यदुत । ततो विमर्शनाभिहितं । भद्र वर्णय यदिहाग-
मनकारणं भद्रस्य । शोकेनाभिहितम् ।

आस्तेऽत्र नगरेऽद्यापि वयस्योऽत्यन्तवल्लभः ।

मम जीवितसर्वस्वं मतिमोहो महाबलः ॥

तद्दर्शनार्थमायातस्ततोऽहं भद्र माम्प्रतम् ।

आवाभितं महाटव्यां मुक्ता देवस्य साधनम् ॥

विमर्शनोक्तम् ।

स कस्मात्स्वामिना साधं न गतस्तत्र साधने ।

शोकः प्राह स देवेन धारितोऽत्रैव पत्तने ॥

उक्तश्चासौ यथा नित्यं न मोक्तव्यं त्वया पुरम् ।

मतिमोह लम्बेशस्य यतः संरक्षणक्षमः ॥

ततः प्रपद्य देवाज्ञां संश्रितोऽत्र पुरे पुरा ।

एतन्निवेदितं तुभ्यं प्रविशामोऽधुना वयम् ॥

विमर्शः प्राह सिद्धिस्ते तुष्टः शोको गतः पुरे ।

विमर्शश्च ततश्चेदं प्रकर्षं प्रत्यभाषत ॥

भद्र या साधनाधारा प्रोक्तानेन महाटवी ।

गत्वा तस्यां प्रपश्यावो रागकेपरिमन्त्रिणम् ॥

प्रकर्षः प्राह को वाच विकल्पो माम गम्यताम् ।

ततः प्रचलितौ तूर्णं दृष्टौ खल्वीयमातुम्नौ ॥

ततो विस्रंध्य वेगेन मार्गे पवनगामिभौ ।

प्राप्तौ तौ मध्यमे भागे महाटव्याः प्रयःपकैः ॥

अथ तत्र महामोहं रागकेसरिसंयुतम् ।

युक्तं द्वेषगजेन्द्रेण चतुरङ्गबलान्वितम् ॥

आवासितं महानद्याः पुलिनेऽतिमनोरमे ।

महामण्डपमध्यस्थं वेदिकायां प्रतिष्ठितम् ॥

महामिहामनारूढं भटकोटिविवेष्टितम् ।

गत्वा स नातिदूरं तौ दत्तास्थानं प्रपश्यतः ॥

ततो विमर्शनाभिहितं । भद्र प्राप्तौ तावदावामभीष्टप्रदेशे ।
लङ्घिता महाटवी । दृष्टं महामोहसाधनं । दर्शनपथमवतीर्णोऽयं
दत्तास्थानः सह रागकेसरिणा सपरिकरो महामोहराजः । तत्र
युक्तोऽधुनावयोरस्मिन्नास्थाने प्रवेशः । मा भूदेतेषामास्थानस्थायिनां
लोकानामपूर्वयोरावयोर्दर्शनेन काचिदाशङ्का । अन्यथाचैव प्रदेशे
व स्थिताभ्यां दृश्यत एवेदं सकलमास्थानं । अतः कुतूहलेनापि न
युक्तोऽत्र प्रवेशः । प्रकर्षेणोक्तं । एवं भवतु । केवलं मामेयं महाटवी
इयं च महानदी इदं च पुलिनं अयं च महामण्डपः एषा च
वेदिका एतच्च महामिहामनं अयं च महामोहनरेन्द्रः एते च
सपरिवाराः समस्ता अपि शेषनरेन्द्राः सर्वमिदमदृष्टपूर्वं अतो मह-
दत्र कुतूहलं । तेनामीषामेकैकं नामतो गुणतश्च मामेन वर्ण्यमाणं
विस्तरतः श्रोतुमिच्छामि । अभिहितं च पूर्वं मामेन । यथा
जानाम्यहं दृष्टस्य वस्तुनो यथावस्थितं तत्त्वं अतः समस्तं निवेदयितु-
मर्हति माम् । विमर्शः प्राह । मत्प्रमभिहितमिदं मया । केवलं
भूरिप्रकारं परिप्रश्रितमिदं भद्रेण । ततः सम्यगवधार्य निवेद-
यामि । प्रकर्षः प्राह । विप्रश्नमवधारयतु मामः । ततो विमर्शन

समन्तादवलोकिता महाटवी निरौचिता महानदी विलोकितं
 पुलिनं निर्वर्णितो महामण्डपः निरूपिता वेदिका निभासितं
 महासिंहासनं विचिन्तितो महामोहराजा विचारिताः, प्रत्येकं
 महताभिनिवेशेन सपरिकराः सर्वे नरेन्द्राः । हृदयेन प्रविष्टो ध्यानं ।
 तत्र च व्युपरताशेषेन्द्रियग्रामवृत्तिर्निर्व्यन्दस्तिमितलोचनयुगलः स्थितः
 किञ्चित्कालं । ततः प्रकम्पयता शिरः प्रहसितमनेन । प्रकर्षः प्राह ।
 माम् किमेतत् । विमर्शेनोक्तं । अवगतं समस्तमिदमधुना मया ।
 ततः समुद्भूतो हर्षः । प्रच्छनीयमन्यदपि साम्प्रतं यत्ते रोचते ।
 प्रकर्षेणोक्तं । एवं करिष्यामि । तावदिदमेव प्रसृतं निवेदयतु
 मामः । विमर्शेनाभिहितं । यद्येवं ततस्तावदेषा चित्तवृत्तिर्नाम
 महाटवी ।

इयं च भद्र विस्तीर्णविविधाद्भुतसंगता ।
 उत्पत्तिभूमिः सर्वेषां सद्भूतानामुदाहता ॥
 इयमेव च सर्वेषां लोकोपद्रवकारिणाम् ।
 महानर्थपिशाचानां कारणं परिकीर्तिता ॥
 सर्वेषामन्तरङ्गाणां लोकानामत्र संस्थिताः ।
 चित्तवृत्तिमहाटव्यां ग्रामपत्तनभूमयः ॥
 यदापि बहिरङ्गेषु निर्दिशन्ते पुरेषु ते ।
 किञ्चित्कारणमालोच्य विद्वद्भिर्ज्ञानचक्षुषा ॥
 तथापि परमार्थेन तेऽन्तरङ्गजनाः सदा ।
 अस्यामेव महाटव्यां विज्ञेयाः सुप्रतिष्ठिताः ॥

यतः ।

नैवान्तरङ्गलोकानां चित्तवृत्तिमहाटवीम् ।

विहाय विद्यते स्थानं बहिरङ्गपुरे क्वचित् ॥

तत्तु ।

सुन्दरासुन्दराः सर्वे येऽन्तरङ्गाः कचिज्जनाः ।

एनां विहाय ते भद्रं न वर्तन्ते कदाचन ॥

अन्यच्च ।

मिथ्यानिषेविता भद्रं भवत्येषा महाटवी ।

घोरसंसारकान्तारकारणं पापकर्मणाम् ॥

सम्यङ्निषेविता भद्रं भवत्येषा महाटवी ।

अनन्तानन्दसन्दोहपूर्णा मोक्षस्य कारणम् ॥

किं चेह बह्नोक्तेन सुन्दरेतरवस्तुनः ।

सर्वस्य कारणं भद्रं चित्तवृत्तिमहाटवी ॥

इयं चासारविस्तारा दृश्यते या महानदी ।

एषा प्रमत्तता नाम भद्रं गीता मनोपिभिः ॥

इयं निद्रातटिस्तुङ्गा कषायजलवाहिनी ।

विज्ञेया मदिरास्वादविकथास्तोतसां निधिः ॥

महाविषयकल्लोललोलमालाकुला सदा ।

विकल्पानल्पमत्त्वौघपूरिता च निगद्यते ॥

योऽस्यास्तटेऽपि वर्तेत नरो बुद्धिविहीनकः ।

तमुन्मूल्य महावर्त्तं लिपत्येषा महापगा ॥

यस्तु प्रवाहे नीरस्य प्रविष्टोऽस्याः पुमानलम् ।

स यज्जीवति मूढात्मा क्षणमात्रं तदद्भुतम् ॥

यदृष्टं भवता पूर्वं रागकेसरिपत्तनम् ।
 यच्च द्वेषगजेन्द्रस्य सम्बन्धि नगरं परम् ॥
 ताभ्यामेषा समुद्रता विगाह्येमां महाटवीम् ।
 गत्वा पुनः पतत्येषा घोरसंसारनीरधौ ॥
 अतोऽस्यां पतितो भद्र पुरुषस्तत्र भागरे ।
 अवश्यं याति वेगेन तस्य चोत्तरणं कुतः ॥
 ये गन्तुकामास्तत्रैव भीमे संसारसागरे ।
 अत एव सदा तेषां बल्लभेयं महापगा ॥
 ये तु भीताः पुनस्तस्माद्धोरात्मसंसारसागरात् ।
 ते दूरादूरतो यान्ति विशायेमां महानदीम् ॥
 तदेषा गुणतो भद्र वर्णिता तव निम्नगा ।
 त्वं तदिलसितं नाम साम्प्रतं पुलिनं शृणु ॥
 एतद्वि पुलिनं भद्र हास्यविज्ज्वोकसैकतम् ।
 विलाभलाससङ्गीतहंससारसराजितम् ॥
 स्नेहपाशमहाकाशधिकासधवलं तथा ।
 घूर्णमानमहानिद्रामदिरामत्तदुर्जनम् ॥
 केलिस्थानं सुविस्तीर्णं बालिशानां मनोरमम् ।
 विज्ञाततत्त्वैर्दूरेण वर्जितं ग्रीलशालिभिः ॥
 तदिदं पुलिनं भद्र कथितं तव साम्प्रतम् ।
 महामण्डपरूपं ते कथयामि सनायकम् ॥
 अयं हि चित्तविच्छेपो नाम्ना संगीयते बुधैः ।
 गुणतः सर्वदोषौघवासस्थानमुदाहृतः ॥

अत्र प्रविष्टमात्राणां विस्मरन्ति निजा गुणाः ।

प्रवर्तन्ते महापापसाधनेषु च बुद्धयः ॥

एतेषामेव कार्येण निर्मितोऽयं सुवेधसा ।

राजानो येऽत्र दृश्यन्ते महामोहादयः किल ॥

बहिरङ्गाः पुनर्लौका यदि मोहवशानुगाः ।

स्युर्महामण्डपे भद्र प्रविष्टाः कचिदत्र ते ॥

ततो विभ्रमसन्तापचित्तोन्मादव्रतप्रवान् ।

प्राप्नुवन्ति न सन्देहो महामण्डपदोषतः ॥

एनं भद्र प्रकृत्यैव महामण्डपमुच्चकैः ।

एते नरेन्द्राः संप्राप्य मोदन्ते तुष्टमानसाः ॥

बहिरङ्गाः पुनर्लौका मोहादासाद्य मण्डपम् ।

एनं हि दौर्मनस्येन लभन्ते दुःखसागरम् ॥

अयं हि चित्तनिर्वाणकारिणीं निजवीर्यतः ।

तेषामेकाग्रतां हन्ति सुखमन्दोहदायिनीम् ॥

केवलं ते न जानन्ति वीर्यमस्य तपस्विनः ।

प्रवेशमाचरन्त्यत्र तेन मोहात्पुनः पुनः ॥

यैस्तु वीर्यं पुनर्जातं कथंचित् पुण्यकर्मभिः ।

अस्य नैवात्र ते भद्र प्रवेशं कुर्वते नराः ॥

एकाग्रमनसो नित्यं चित्तनिर्वाणयोगतः ।

ततस्ते सततानन्दा भवन्त्यत्रैव जन्मनि ॥

तदेव गुणतो भद्र चित्तविशेषमण्डपः ।

मया निवेदितस्तुभ्यमधुना शृणु वेदिकाम् ॥

एषा प्रसिद्धा लोकेऽत्र दृष्णानाम्नी सुवेदिका ।
 अस्यैव च नरेन्द्रस्य कारणेन निरूपिता ॥
 भद्रात एव त्वं पश्य महामोहेन यो निजः ।
 कुटुम्बान्तर्गतो लोकः स एवास्यां निवेशितः ॥
 ये तु शेषा महीपालास्तत्सेवामाचवृत्तयः ।
 एते निविष्टास्ते पश्य सर्वे सुत्कलमण्डपे ॥
 एषा हि वेदिका भद्र प्रकृत्यैवास्य वक्षभा ॥
 महामोहनरेन्द्रस्य स्वजनस्य विशेषतः ॥
 अस्यां समुपविष्टोऽयमत एव मुञ्जमुञ्जः ।
 समग्रं वीचते लोकं सिद्धार्थोऽहं किलाधुना ॥
 एतच्च प्रीणयत्येषा स्वभावेनैव वेदिका ।
 स्वस्योपरिष्ठादासीनं महामोहकुटुम्बकम् ॥
 बहिरङ्गाः पुनर्लोका यद्येनां भद्र वेदिकाम् ।
 आरोहन्ति ततस्तेषां कौतुह्यं दीर्घजीवितम् ॥
 अन्यच्चैषा स्ववीर्येण दृष्णाख्या भद्र वेदिका ।
 अत्रैव संस्थिता नित्यं भ्रामयत्यखिलं जगत् ॥
 तदेषा गुणतो भद्र यथार्था वरवेदिका ।
 मया निवेदिता तुभ्यमिदानीं शृणु विष्टरम् ॥
 एतत्किंहासनं भद्र विपर्ययाख्यमुच्यते ।
 अस्यैव विधिना नूनं महामोहस्य कल्पितम् ॥
 यदिदं लोकविख्यातं राज्यं यास्य विभूतयः ।
 तच्चाहं कारणं मन्ये नृपतेरस्य विष्टरम् ॥

यावच्चास्य नरेन्द्रस्य विद्यते वरविष्टरम् ।

इदं तावदहं मन्ये राज्यमेताश्च भूतयः ॥

यतः ।

अस्मिन्निविष्टो राजायं महासिंहासने सदा ।

सर्वेषामेव शत्रूणामगम्यः परिकीर्तितः ॥

यदा पुनरयं राजा भवेदस्माद्धृदिः स्थितः ।

सामान्यपुरुषस्यापि तदा गम्यः प्रकीर्तितः ॥

एतद्धि विष्टरं भद्रं बहिरङ्गजनैः सदा ।

आलोकितं करोत्येव रौद्रानर्थपरंपराम् ॥

यतः ।

तावत्तेषां प्रवर्तन्ते सर्वाः सुन्दरबुद्धयः ।

यावत्तैर्विष्टरे लोकेरत्र दृष्टिर्न पातिता ॥

निबद्धदृष्टयः सन्तः पुनरत्र महासने ।

ते पापिनो भवन्त्युच्चैः कुतः सुन्दरबुद्धयः ॥

किं च ।

यन्नद्यास्तत् पुलिनस्य मण्डपस्य च वर्णितम् ।

वेदिकायाश्च तदीयं सर्वमत्र प्रतिष्ठितम् ॥

तदिदं गुणतो भद्रं कथितं तत्र विष्टरम् ।

महामोहनरेन्द्रस्य निबोध गुणगौरवम् ॥

जराजीर्णकपोलापि यैषा भुवनविश्रुता ।

अमुष्येयमविद्याख्या गात्रयष्टिरुदाहता ॥

एषाच संस्थिता भद्रं मकलेऽपि जगद्ये ।

यत्करोति स्ववीर्येण तदाकर्षय साम्प्रतम् ॥
 अनित्येष्वपि नित्यत्वमशुचिष्वपि शुद्धताम् ।
 दुःखात्मकेषु सुखतामनात्मस्वात्मरूपताम् ॥
 पुद्गलस्कन्धरूपेषु शरीरादिषु वस्तुषु ।
 लोकानां दृश्यत्येषा ममकारपरायणा ॥
 ततस्ते बद्धचित्तत्वात्तेषु पुद्गलवस्तुषु ।
 आत्मरूपमजानन्तः क्षिप्यन्तेऽनर्थकं जनाः ॥
 तदेनां धारयन्नुच्चैर्गात्रयष्टिं महाबलः ।
 जराजीर्णोऽपि नैवायं मुच्यते निजतेजसा ॥
 अयं हि भद्र राजेन्द्रो जगदुत्पत्तिकारकः ।
 तेनैव गीयते प्राज्ञैर्महामोक्षपितामहः ॥
 ये रुद्रोपेन्द्रनागेन्द्रचन्द्रविद्याधरादयः ।
 तेऽप्यस्य भद्र नैवाज्ञां लब्धयन्ति कदाचन ॥
 तथा हि ।

योऽयं स्ववीर्यदण्डेन जगच्चक्रं कुलास्रवत् ।
 विभ्रम्य घटयत्येव कार्यभाण्डानि लोलया ॥
 तस्यास्याचिन्त्यवीर्यस्य महामोक्षस्य भूपतेः ।
 को नाम भद्र लोकेऽस्मिन्नाज्ञां लब्धयितुं क्षमः ॥
 तदेव गुणतो भद्र वर्णितस्ते नराधिपः ।
 अधुना परिवारोऽस्य वर्ण्यते तं विचिन्तय ॥
 केवलं कथयत्येवं मयि भद्र विशेषतः ।
 केनाप्याकूतदोषेण न त्वं पृच्छसि किञ्चन ॥

ऊङ्कारमपि नो दत्ते भावितश्च न लक्ष्यसे ।
 शिरःकम्पनखस्फोटविरहेण विभाव्यसे ॥
 निश्चलाक्षो मदीयं तु केवलं मुखमीक्षसे ।
 तदिदं नैव जानेऽहं बुध्यसे किं न बुध्यसे ॥
 प्रकर्षः प्राह मा मैवं माम वोचः प्रसादतः ।
 तवाहं नास्ति तल्लोके यत्र बुध्ये परिस्फुटम् ॥
 विमर्शः प्राह जानामि बुध्यसे त्वं परिस्फुटम् ।
 अयं तु विहितो भद्र परिहासस्त्वया सह ॥

यतः ।

विज्ञातपरमार्थेऽपि बालबोधनकाम्यया ।
 परिहासं करोत्येव प्रसिद्धं पण्डितो जनः ॥
 बालो विनोदनीयश्च मादृशां भद्र वर्तसे ।
 अतो मत्परिहासेन न कोपं गन्तुमर्हसि ॥
 अन्यच्च जानतापीदमस्माकं हर्षवृद्धये ।
 त्वया प्रश्नोऽपि कर्तव्यः कश्चित्प्रस्तुतवस्तुनि ॥

किंच ।

अविचार्य मया सार्धं वस्तुतत्त्वं यथान्वितम् ।
 तमच श्रुतमात्रेण भद्र न ज्ञातुमर्हसि ॥
 ऐदम्पर्यमतस्मात् बोद्धव्यं यद्वतस्त्वया ।
 अज्ञातपरमार्थस्य मा भूद्भौतकथानिका ॥

प्रकर्षः प्राह । मम कथय कौटुम्भी पुनः सा भौतकथानिका ।
 विमर्शोऽभिहितं । भद्र ममाकर्ण्य । अस्ति कश्चिन्नगरे जन्त-

बधिरः सदाशिवो नाम भौताचार्यः । स च जराजीर्णकपोलः
सन्नुपहासपरेण हस्तसंज्ञयाभिहितः केनचिद्भूतबदुना । यथा भट्टा-
रक किलैवं नीतिशास्त्रेषु पथते । यदुत ।

विषं गोष्ठी दरिद्रस्य जन्तोः पापरतिर्विषम् ।

विषं परे रता भार्या विषं व्याधिरूपेक्षितः ॥

अतः शीघ्रमस्य बाधिर्यस्य करोतु किञ्चिदौषधं भट्टारकः ।
न खलूपेक्षितं युक्तोऽयं महाव्याधिः । ततः प्रविष्टो भौताचार्यस्य
मनसि स एवायद्विशेषः । ततोऽभिहितोऽनेन शान्तिशिवो
नाम निजशिष्यः । यदुत गच्छ त्वं वैद्यभवने मदीयबधिरत्वस्य
विज्ञाय भेषजं गृहीत्वा च तत्तूर्णमागच्छ । मा भूत्कालहरणेन
व्याधिवृद्धिरिति । शान्तिशिवेनाभिहितं । यदाज्ञापयति भट्टा-
रकः । ततः प्राप्तोऽसौ वैद्यभवने । दृष्टो वैद्यः । इतश्च दृष्टीं वेलीं
रमणं विधाय द्वारात्समागतो वैद्यपुत्रः । ततः क्रोधान्धबुद्धिना
वैद्येन गृहीतातिपरुषा बालमयी रज्जुः । बद्धद्वारद्वारसौ निजदारकः
साम्भके । गृहीतो लकुटः । ताडयितुमारब्धः । ताड्यमाने च
निर्दयं तच्च दारके शान्तिशिवः प्राह । वैद्य किमित्येनमेवं ताड-
यसि । वैद्येनोक्तं । न शृणोति कथञ्चिदप्येष पापः । अचान्तरे
हाहारवं कुर्वाणा वेगेनागत्य लग्ना वैद्यस्य हस्ते वारणार्थं भार्या ।
वैद्यः प्राह । मारणीयो मयायं दुरात्मा यो ममैवं कुर्वतोऽपि न
शृणोति । अपसरापसर त्वमितरथा तवापीयमेव गतिः । तथापि
लग्नो ताडिता मापि वैद्येन । शान्तिशिवेन चिन्तितं । अथ
विज्ञातं भट्टारकस्यौषधं । किमधुना शृणु । ततो निर्गत्य

गतोऽसौ माहेश्वरगृहे । आचिता तेन रज्जुः । समर्पिता माहेश्वरेः
 शणमयी । शान्तिशिवः प्राह । अलमनया । मम वालमय्यातिपरु-
 षया प्रयोजनं । दत्ता तादृश्येव माहेश्वरैरभिहितं च । भट्टारक
 किं पुनरनया कार्यं । शान्तिशिवेनोक्तं । सुगृहीतनामधेयानां
 सदाशिवभट्टारकाणामौषधं करिष्यते । ततो गृहीत्वा रज्जुं गतो
 मठे शान्तिशिवः । तत्र च दृष्ट्वा गुरुं हतमनेन विषमभ्यकुटित-
 रङ्गभङ्गकरालं वक्त्रकुहरं बद्धसाराटीमुञ्चन्नसौ मठमध्यस्तम्भके
 निजाचार्यः । ततो गृहीतदृष्टकुटोऽसौ प्रवृत्तस्तस्य ताडने । इतश्च
 माहेश्वरैश्चिन्तितं । गच्छामो भट्टारकाणां क्रियायां क्रिय-
 माणायां प्रत्यासन्नाः स्वयं भवामः । ततः समागतास्ते । दृष्टो
 निर्दयं ताडयन्नाचार्यं शान्तिशिवः । तैरभिहितं । किमित्येनमेवं
 ताडयसि । शान्तिशिवः प्राह । न शृणोति कथंचिदप्येष पापः ।
 ततो विहितः सदाशिवेन म्रियमाणेन महाक्रन्दभैरवः शब्दः ।
 ततो लग्ना वारणार्थं हाहारवं कुर्वन्तः शान्तिशिवस्य माहेश्वराः ।
 शान्तिशिवः प्राह । मारणीयो मयायं दुरात्मा यो ममैवं कुर्वतोऽपि
 न शृणोति । अपसरतापसरत यूयमितरथा युष्माकमपीयमेव
 वार्तेति । तथापि वारयतो माहेश्वरानपि प्रवृत्तस्ताडयितुमसौ
 लकुटेन । ततो बद्धत्वान्तेषां रे स्नात स्नातेति ब्रूवाणैरुदासितस्तस्य
 दृष्टास्तकुटः । चिन्तितं च । नूनं यद्गृहीतोऽयं । ततो बद्धस्तै-
 स्ताडयित्वा पय्याद्वाङ्मनेन शान्तिशिवः । विमोचितः सदाशिवः ।
 सन्धा चेतना । जीवितो दैवयोगेन । माहेश्वरैरभिहितं । शान्ति-
 शिव किमिदं भगवतस्त्वया कर्तमारब्धमामौत् । शान्तिशिवः प्राह ।

ननु बधिरताया वैद्योपदेशादौषधं । किंच । सुञ्चत मां ।
 मा भट्टारकव्याधिमुपेक्षध्वं । माहेत्यरैश्चिन्तितं । महापद्मोऽयं ।
 ततोऽभिहितमेतैः । सुञ्चामस्त्वां यद्येवं न करोषि । शान्तिशिवः
 प्राह । किमहं भवतां वचनेन खगुरोरपि भैषजं न करिष्यामि ।
 अहं हि यदि परं तस्यैव वैद्यस्य वचनेन तिष्ठामि नान्यथा । ततः
 समाहृतो वैद्यः । निवेदिदस्तस्मै वृत्तान्तः । ततो मुखमध्ये हस-
 ताभिहितं वैद्येन । भट्टारक न बधिरोऽसौ मदीयो दारकः । किं
 तर्हि पाठितो मया क्लेशेन वैद्यकशास्त्राणि । स तु रमणशीलतया
 मम रटतोऽपि तदर्थं न शृणोति । ततो मया रोषात्ताडितः ।
 तस्मैदमौषधं । किंच । प्रगुणीभूतः खल्वयं साम्प्रतं तव प्रभावा-
 दनेनैव भैषजेन । तस्मादतः परं न कर्तव्यं मदीयवचनेन त्वयास्येद-
 मौषधमिति । शान्तिशिवेनाभिहितं एवं भवतु । भट्टारकैर्हि
 प्रगुणैर्मम प्रयोजनं । ते च यदि प्रगुणास्ततः किमौषधेन । ततो
 मुक्तः शान्तिशिवः ॥

तदेषा भद्र भौतकथानिका श्रुतमाचयाहिणस्तवापि मया
 सार्धमविचारयतो मा भूदित्येवमर्थं परिशोदितस्त्वं मयेति । प्रकर्षः
 प्राह । साधु साधूक्तं मामेन । पृच्छामि तर्हीदानीं किंचिद्भवन्तं ।
 विमर्शेनोक्तं । प्रश्नयतु भद्रः । प्रकर्षः प्राह । माम यद्येवं ततो
 विज्ञातेयं मया समस्तान्तरङ्गलोकाधारभूता बहिरङ्गलोकानां
 सर्वसुन्दरासुन्दरवस्तुनिर्वर्तिका सभावार्था चित्तवृत्तिर्महाटवी ।
 एतानि तु महानदीपुलिनमहामण्डपवेदिकासिंहासनगायष्टि-
 नरेन्द्ररूपाणि वस्तूनि यानि भवता प्रमत्ततातदिलक्षितचित्त-

विज्ञेयत्वाविपर्यासाविद्यामहामोहाभिधानानि निवेदितानि मया
 भावार्थमधिकृत्य न सम्यग्विज्ञातानि । विकल्पितानि मया
 यथानाम्ना परमेतानि भिद्यन्ते नार्थेन । यतः सर्वाण्यपि पुष्टि-
 कारणतयामौषामन्तरङ्गलोकानामनर्थकारणतया च वहिरङ्गजनानां
 समानानि वर्तन्ते । ततो यद्येतेषामस्ति कश्चिदर्थेन भेदस्तं मे निवे-
 दयतु मामः । विमर्शः प्राह । ननु निवेदित एव प्रत्येकमेतेषां
 गुणान् वर्णयता मया परिस्फुटोऽर्थभेदः । तथापि स यदि न
 विज्ञातो भद्रेण ततः पुनरपि निवेदयामि । ततः कथितो विम-
 र्शेन महानद्यादीनां वस्त्रानां प्रत्येकं भावार्थः । बुद्धः प्रकर्षेण ॥
 अचान्तरे नरवाहनः प्राह । भदन्त वयमपि बोधनीयास्तेषां
 भावार्थे । ततः प्रबोधितो नरवाहननरेन्द्रोऽपि तेन भगवता
 विचक्षणसूरिणा । ततोऽगृहीतसङ्केतयाभिहितं । भद्र संसारि-
 जीव तर्हि यद्येवं ततोऽहमपीदानीं तेषां महानद्यादिवस्त्रानां
 बोधनीया भवतार्थं वेदनौया भवतार्थभेदं । संसारिजीवेनोक्तं ।
 भद्रे स्पष्टदृष्टान्तमन्तरेण न त्वया सुखावसेयमेतेषां प्रविभक्तं
 स्वरूपं । अतो दृष्टान्तं कथयिष्ये । अगृहीतसङ्केतयोक्तं । अनुपश्यो
 मे । संसारिजीवेनाभिहितं ।

अस्ति संभावितममस्तदुत्तान्तं भुवनोदरं नाम नगरम् । तत्र
 च निवारको हरिहरहरिश्चगर्भादीनामपि प्रभुशक्तेरनादिनाम
 राजा । तस्य च नीतिमार्गनिपुणा विच्छेदकारिणी कुयुक्तिमिथ्या-
 विकल्पजल्पानां संश्लिष्टिनां महादेवी । तयोद्यात्यन्तवस्त्रभोऽस्ति
 येषहसो नाम तनयः । स च गाढमाहारप्रियो दिवानिग्रमनवरतं

विविधखाद्यपेयानि भक्षयन्नास्ते । ततः संजातं महाजीर्णं प्रकुपिता
दोषाः संपन्नोऽन्तर्लीनो ज्वरः । तथापि न विच्छिद्यते तस्याद्वारा-
भिलाषः । प्रवृत्ता चोद्यानिकागमनेच्छा । ततः कारिता भूरि-
प्रकारा भक्ष्यविशेषाः । तांश्च पश्यतस्तस्य एनमेनं च भक्षयिष्यामीति
प्रवर्तन्ते चित्तकल्लोलाः । लौघ्यातिरेकेण च भक्षितं सर्वेषामाहार-
विशेषाणां श्लोकश्लोकं । ततः परिवेष्टितो मिषवृन्देन परि-
करितोऽन्तःपुरेण पठता बन्दिवृन्देन ददद्दानं विविधैर्विलासै-
र्महता विमर्देन प्राप्तो मनोरमे कानने । निविष्टं सुखमासनं ।
तत्र चोपविष्टस्य विरचिताः पुरतो विविधाद्वारविस्ताराः । तत-
स्याद्वारलेशभक्षणेन पवनस्पर्शादिना गाढतरं प्रवृद्धो ज्वरः । सच्चि-
तस्य पार्श्ववर्तिना समयज्ञाभिधानेन महावैद्यसुतेन । यदुतातुरव-
दनो दृश्यते कुमारः । ततो दत्तस्तेन शङ्खधोर्हस्तः । निरूपितानि
सन्धिस्थानानि । निश्चितमनेन । यथा ज्वरितः खल्वयं कुमारः ।
ततोऽभिहितं समयज्ञेन । देव न युक्तं तव भोक्तुं । प्रबलज्वरं ते
शरीरं वर्तते । यतोऽत्यन्तमातुरा घूर्णते दृष्टिः । आतापस्त्रिगु-
वदनकमलं । द्रुगद्रुगायेते शङ्खौ । ध धमायन्ते सन्धिस्थानानि ।
ज्वलतीव वह्निस्त्वग् । दहतीव हस्तं । ततो निवर्तस्व भोजनात् ।
गच्छ प्रच्छन्नापवरके । भजस्व निवातं । कुरुष्व सङ्गानि । पिव
कथितमुदकं । समाचर विधिनास्य सर्वां प्रतिक्रियामितरथा
सन्निपातस्ते भविष्यति ॥ स तु वेत्तहस्तो दत्तदृष्टिः पुरतो विन्यस्त
तस्मिन्नाद्वारविस्तारे एतदेतच्च भक्षयामीति भ्रमयन्नपरापरेषु
खाद्यप्रकारेषु स्वीयमन्तःकरणं नाकर्णयति तत्तदा वैद्यसुतभाषितं

नाकलयति तस्य हितरूपतां न चेतयते तं वारणार्थं लगन्तमपि
 शरीरे । ततो वारयतो वचनेन धारयतो हस्तेन तस्य समयज्ञस्य
 समक्षमेव बलात्प्रवृत्तो भवयितुमाहारं वेष्टहंलः । ततः समुत्कट-
 तथाजीर्णस्य प्रबलतया ज्वरस्य न क्रमतेऽसौ गलकेनाहारः । तथापि
 बलादेव क्रामितः कियानपि वेष्टहलेन । ततः समुद्वृत्तं हृदयं
 मंज्रातः कलमलकः संपन्नं वमनं विमिश्रितं च तेन वमनेन सर्व-
 मपि पुरतो विन्यस्तं भोजनं । ततश्चिन्तितं वेष्टहलेन ।

क्षुधाञ्छामं शरीरं मे नूनमूनतया शृणुम् ।

एतद्धि वायुनाक्रान्तमन्यथा वमनं कुतः ॥

एवं स्थिते ।

रिक्तकोष्ठं शरीरं मे वाताक्रान्तं विनच्छति ।

ततस्य प्रीणयामीदं भुञ्जे भूयोऽपि भोजनम् ॥

ततोऽसौ वान्तिर्भूमिश्च तत्पुरःस्थितभोजनम् ।

निर्लज्जो भोक्तुमारब्धः सर्वेषामपि पश्यताम् ॥

तद्दृष्ट्वा समयज्ञेन प्रोक्तः पूत्कुर्वता शृणुम् ।

देव देव न युक्तं ते कर्तुं काकस्य चेष्टितम् ॥

मा च राज्यं शरीरं च यशस्य शशिनिर्मलम् ।

देव क्षरय भक्तेन त्वमेकदिनभाविना ॥

अन्यचेदं मतां निश्चयमेधं शौचदूषणम् ।

उद्वेगहेतु नो भक्तं देवः खादितुमर्हति ॥

देव दुःखात्मकं चेदं सर्वथाधिप्रकोपनम् ।

गाढमुष्वणदोषाणां विशेषेण भवादृशम् ॥

का वास्योपरि ते भूर्क्षा यद्वाह्यं पुद्गलात्मकम् ।
 अतो देव विहायेदमात्मानं रक्ष यन्नतः ॥
 इत्थं च समयज्ञस्य रटतोऽपि वचस्तदा ।
 स राजपुत्रः श्रुत्वापि स्वचित्ते पर्यचिन्तयत् ॥
 अहो विमूढः खल्वेष समयज्ञो न बुध्यते ।
 नूनं मदौघप्रकृतिं नावस्थां न हिताहितम् ॥
 यो वातलं चुधाचामं भुञ्जानं मां निषेधति ।
 एतच्च दूषयत्येष भोजनं देवदुर्लभम् ॥
 तत्किमेतेन मूर्खेण भुञ्जे भोज्यं यथेच्छया ।
 स्वार्यसिद्धिर्मया कार्या किं ममापरचिन्तया ॥
 ततः परिजनेनोच्चैः सहितेऽपि पुनः पुनः ।
 समयज्ञे रटत्येवं भक्षितं तेन भोजनम् ॥
 ततः प्रबलदोषोऽसौ भक्षणानन्तरं तदा ।
 सन्निपातं महाघोरं संप्राप्तो निजकर्मणा ॥
 पुनर्वमनवीभक्ते ततस्तत्रैव भूतले ।
 पश्यतां पतितस्तेषां काष्ठवस्त्रष्टचेतनः ॥
 स लोलमानस्तत्रैव जघन्ये वान्तिकदर्दमे ।
 कुर्वन् घुरघुरारावं स्नेहापूर्णगलस्तदा ॥
 अनाख्येयामचिन्त्यां च तेषामुद्वेगकारिणीम् ।
 अशक्यप्रतिकारां च प्राप्तोऽवस्थां सुदारुणाम् ॥
 न शक्यः समयज्ञेन चातुमेष न वान्धवैः ।
 तदवस्थो न राज्येन न देवैर्नापि दानवैः ॥

केवलं तदवस्थेन लुठताशुचिकर्दमे ।
 अनन्तकालं तत्रैव स्यातव्यं तेन पापिना ॥
 तदेष भद्रे दृष्टान्तः प्रसृतानां परिस्फुटः ।
 वस्तूनां भेदसिद्ध्यर्थं मया तुभ्यं निवेदितः ॥
 ततोऽगृहीतसङ्केता प्राह विह्वलमानसा ।
 संसारिजौव नैवेदं पौर्वापर्येण युज्यते ॥

यतः ।

नद्यादिवस्तुभेदार्थं कथितं मे कथानकम् ।
 त्वयेदं तत्र मे भाति क्षोभो नीराजना क्व च ॥
 अथास्ति कश्चित्सम्बन्धो हन्त प्रसृतवस्तुनि ।
 स्फुटः कथानकस्यास्य स दृढानीं निवेद्यताम् ॥
 ततः संसारिजीवेन तद्दार्ष्टान्तिकयोजने ।
 वज्रभाषेण खिन्नेन तत्सखी संप्रचोदिता ॥

कथम् ।

अस्याः प्रज्ञाविशाले त्वं निःशेषं मत्कथानकम् ।
 घटय प्रसृतार्थेन निजगैलिकया स्फुटम् ॥
 अथ प्रज्ञाविशालाह कामं भोः कथयामि ते ।
 भद्रेऽगृहीतसङ्केते समाकर्णय सांप्रतम् ॥
 यस्ते वेङ्कटहस्तो नाम राजपुत्रो निदर्शितः ।
 एषोऽनेन विशालाचि प्रोक्तो जीवः सकर्मकः ॥
 स एव जायते भद्रे नगरे भुवनोदरे ।
 अनादिसंस्थितिमुतः स एव परमार्थतः ॥

स एवानन्तरूपत्वाद्वहिरङ्गजनः स्मृतः
 सामान्यरूपमुद्दिश्य स चैकः परिकीर्तितः ॥
 मनुष्यभावमापन्नः स प्रभुः सर्वकर्मणाम् ।
 महाराजसुतस्तेन स प्रोक्तोऽनेन सुन्दरि ॥
 तस्यैव सक्ता विज्ञेया चित्तवृत्तिर्महाटवी ।
 सुन्दरेतरवस्तूनां सा तस्यैव च कारणम् ॥
 केवलं यावदद्यापि स आत्मानं न बुध्यते ।
 महामोहादिभिस्तावन्नुप्यते सा महाटवी ॥
 यदा तु तेन विज्ञातः स स्यादात्मा कथंचन ।
 तदीयं वीक्ष्य नग्नन्ति महामोहादयस्तदा ॥
 यावच्च ते विवर्तन्ते चित्तवृत्तौ महाभटाः ।
 महानद्यादिवस्तूनि तावत्तस्यां भवन्ति वै ॥
 तेषामेव यतस्तानि क्रीडास्थानानि भूभुजाम् ।
 अतस्तेषु विनष्टेषु तेषां नाशः प्रकीर्तितः ॥
 एवं स्थिते ।

अविज्ञातात्मरूपस्य भद्रे जीवस्य कर्मणा ।
 महामोहनरेन्द्रे च सप्रतापेऽटवीस्थिते ॥
 यदा तानि विवर्धन्ते जीवस्य वज्रं मन्यते ।
 महानद्यादिवस्तूनि नितरामात्मवैरिकः ॥
 तदा तानि स्ववीर्येण यत्कुर्वन्ति पृथक् पृथक् ।
 जीवस्य तद्विशेषार्थं दृष्टान्तोऽयं निवेदितः ॥
 स चैवं योज्यते भद्रे प्रस्तुतार्थेन पण्डितैः ।

महानद्यादिवस्त्रानां प्रत्येकं भेदसिद्धये ॥
 यथाहारप्रियो नित्यं राजपुत्रो निवेदितः ।
 तथायमपि विज्ञेयो जीवो विषयक्षमपटः ॥
 यथा च तस्य संजातमजीर्णं भूरिभक्षणात् ।
 तथास्यापि कुरङ्गाच्च कर्माजीर्णं प्रचक्षते ॥
 पापाज्ज्ञानात्मकं तच्च वर्तते कर्म दारुणम् ।
 यतः प्रमत्ततोद्भूता तज्जन्यं तत्पुरद्वयम् ॥
 यथा प्रकुपितास्तस्य दोषा जातस्तदुज्वरः ।
 तथा रागादयोऽस्यापि वर्धन्ते ज्वरहेतवः ॥
 यथा तथास्थितस्यापि बुद्धिर्भोक्ष्येषु धावति ।
 नरेन्द्रदारकस्येह तथास्यापि दुरात्मनः ॥

तथाहि ।

मनुष्यभावमापन्नः कर्माजीर्णं सुदारुणम् ।
 रागादिकोपनं मूढश्चित्तज्वरविधायकम् ॥
 जीवो न लक्ष्यत्येष ततश्चास्य प्रवर्तते ।
 अहितेषु सदा बुद्धिः प्रकाशं सुखकाम्यया ॥
 तथाहि स्वदत्ते मद्यं निद्रात्यन्तं सुखायते ।
 विकथा प्रतिभात्युच्चैरस्थानेकविकल्पना ॥
 इष्टः क्रोधः प्रियो मानो माया चात्यन्तवज्रभा ।
 लोभः प्राणममो मन्ये रागदेयौ मनोमतौ ॥
 कान्तः स्पर्शा रसोऽभीष्टः कामं गन्धश्च सुन्दरः ।
 अत्यन्तदयितं रूपं रोचते च कलध्वनिः ॥

विलेपनानि ताम्बूलमलङ्काराः सुभोजनम् ।
 माल्यं वरस्त्रियो वस्त्रं सुन्दरं प्रतिभासते ॥
 आसनं ललितं ध्यानं शयनं द्रव्यसञ्चयाः ।
 अस्त्रीककीर्तिश्च जने रुचितास्य दुरात्मनः ॥
 चित्तवृत्तिमहाटव्यां भद्रे सततवाहिनी ।
 महानदी वहत्युच्चैः सेयमस्य प्रमत्तता ॥
 यथा च तदवस्थस्य राजपुत्रस्य सुन्दरि ।
 समुत्पन्ना विलासेच्छा यातुमुद्यानिकां मतिः ॥
 कारितानि च भोज्यानि लौल्येन प्राशितानि च ।
 निर्गतश्च विलासेन पुरात्प्राप्तश्च कानने ॥
 निविष्टमासनं दिव्यमुपविष्टश्च तत्र सः ।
 विस्तारितं पुरो भक्तं नानाखाद्यकसंयुतम् ॥
 तथास्यापि प्रमत्तस्य जीवस्य वरलोचने ।
 कर्माजीर्णात्समुत्पन्ने भीषणेऽपि मनोज्वरे ॥
 जायन्ते चित्तकल्लोला नानारूपाः क्षणे क्षणे ।
 यथोपाज्यं धनं भूरि विलसामि यथेच्छया ॥
 करोम्यन्तःपुरं दिव्यं भुञ्जे राज्यं मनोहरम् ।
 महाप्रासादमढातं कारये काननानि च ॥

ततश्च ।

महाविभवसंपन्नः क्षपिताखिलवैरिकः ।
 स्नाधितः सर्वलोकेन पूरितार्थमनोरथः ॥
 शब्दादिसुखमन्दोदसागरे मग्नमानसः ।

तिष्ठामि सततानन्दो नान्यन्मानुष्यके फलम् ॥
 सेयमुद्यानिकाकाङ्क्षा विज्ञेया सुन्दरि त्वया ।
 ततो जीवो महारम्भाः कुरुते द्रव्यसञ्चयम् ॥
 यथेष्टं दैवयोगेन विधत्तेऽन्तःपुरादिकम् ।
 शब्दादिसुखलेशं च किञ्चिदास्वादयेदपि ॥
 अस्य जीवस्य जानीहि तदिदं मृगवीचणे ।
 कारणं मृष्टभोज्यानां तल्लवानां च भक्षणम् ॥
 ततोऽलीकविकल्पैश्च सुखनिर्भरमानसः ।
 विलासलास्यमङ्गीतहास्यविव्वोकतत्परः ॥
 युतो दुर्ललितैर्नित्यं द्यूतमधरतिप्रियः ।
 मन्मार्गनगराद् दूरे याति दौःशील्यकानने ॥
 एतन्महाविमर्दनं पुरनिर्गमनं मतम् ।
 उद्यानप्रापणं चेदं विद्धि नीलाञ्जलोचने ॥
 स मिथ्याभिनिवेशाख्ये स्थितो विस्तीर्णविष्टरे ।
 कर्माख्यपरिवारेण रचितानि ततोऽप्यतः ॥
 मनोहराणि चित्राणि लम्बास्वादो विशेषतः ।
 प्रमादवृन्दभोज्यानि सुन्दरत्वेन मन्यते ॥
 प्रमत्ततामहानद्याः पुद्गिनं पद्मलोचने ।
 तत्तद्विलसितं विद्धि वृत्तान्तस्यास्य कारणम् ॥
 ततो यथासुखेन भक्षितेन तनुज्वरः ।
 वायुष्णमादिभिर्योर्ध्वधितमस्य दारुणः ॥
 लक्षितश्च सुवैद्येन वारितश्च सुभोजनात् ।

न धामौ बुध्यते किञ्चिद्भोजनाचिप्रमानसः ॥
 जीवस्यापि तथा भद्रे कर्माजीर्णोद्भवो ज्वरः ।
 प्रमादात्तेन वर्धेत तथैवाज्ञानवायुना ॥
 लब्धयन्ति च तं वृद्धं धर्माचार्या महाधियः ।
 ममयज्ञमहावैद्या वारयन्ति च देहिनम् ॥

कथम् ।

अनादिभवकान्तारे भ्रान्त्वा भद्रातिसुन्दरम् ।
 अवाप्य भानुपं जन्म महाराज्यमिवातुल्यम् ॥
 कर्माजीर्णज्वराक्रान्तं प्रमादमधुनापि भोः ।
 मा सेवस्व महामोहसन्निपातस्य कारणम् ॥
 कुर्वस्व ज्ञानचारित्र्यमम्यदर्शनसत्त्वणाम् ।
 चित्तज्वरविघाताय जैर्नी भद्र प्रतिक्रियाम् ॥
 म तु प्रमादभोज्येषु चिप्रचित्तो न बुध्यते ।
 तत्तादृशं गुरोर्वाक्यं पापो जीवः प्रपश्चितम् ॥

ततश्च ।

उक्तं इव मत्त इव पादपस्त इवातुरः ।
 गाढसुप्त इवोद्भ्रान्तो विपरीतं विचेष्टते ॥
 म एव भद्रे सर्वोऽपि चित्तविचेष्टमण्डपः ।
 महानदीकूलमंशो जीवस्यास्य विजृम्भते ॥
 यथा च राजपुत्रेण भोजनं चाहसोत्पने ।
 अगच्छदपि कष्टेन गमितं भौक्षदोषतः ॥
 तदनन्तरमेवोत्पेयान्नं तथैव भोजने ।
 जीवस्यापि विजानीहि ममानमिदमद्यथा ॥

तथाहि ।

कर्माजीर्णज्वरग्रस्तः सदा विह्वलमानसः ।
 जराजीर्णतनुचामो रोगार्दितशरीरकः ॥
 सर्वेषामक्षमो भोगे भोगानामेष वर्तते ।
 तथापि जायते नास्य स्तोकापि विरतौ मतिः ॥
 ततश्च गाढसौख्येन तथाभूतोऽपि सेवते ।
 प्रमाददृन्दभोज्यानि वार्यमाणो विवेकिभिः ॥
 शतप्राप्तौ महस्तेष्ठा महस्ते लचरोचनम् ।
 लघ्वे कोटिगता बुद्धिः कोटौ राज्यस्य वाञ्छनम् ॥
 राज्ये देवत्ववाञ्छास्य देवत्वे शक्रतामतिः ।
 शक्रत्वेऽपि गतस्यास्य नेष्ठापूर्तिः कथंचन ॥
 सुपुत्रैर्वरयोषाभिः सर्वकामैर्मुहुर्मुहुः ।
 नास्याभिलाषविच्छिन्तिः कोटिशोऽपि निषेवितैः ॥
 संगृह्णाति ततो मूढः सर्वार्थान् सुखकाम्यया ।
 ते तु दुःखाय जायन्ते सज्वरस्यैव भोजनम् ॥
 जलज्वलनदायादचौरराजादिभिस्तथा ।
 तस्थार्यभोजनस्योच्चैर्बलादान्निर्विधाप्यते ॥
 चत्कलमलकं घोरं वस्यमानः सहत्ययम् ।
 चाराटीर्मुञ्चति प्राच्याः लपाहेतुर्विवेकिनाम् ॥
 तदेवा चारुमवाङ्घ्रिं पित्तविचेपमण्डपे ।
 जीवस्य विलसत्युच्चैर्दृष्टानामासौ सुवेदिका ॥
 यत्पुनश्चिन्तायत्येवं तदा वेदहस्तः किञ्च ।

वाताक्रान्तं शरीरं मे ततोऽभूदमनं मम ॥
 एतच्च रिक्तकोष्ठत्वादायुनाभिभविय्यते ।
 अतः संप्रणयामीदं भुञ्जे भूयोऽपि भोजनम् ॥
 जीवोऽपि चिन्तयत्येव तदिदं तारवौक्षणे ।
 पापञ्चरवशादुच्चैर्नष्टे विभवसञ्चये ॥
 मृतेषु च कलत्रेषु पुत्रेषु स्वजनेषु च ।
 अन्येषु च विनष्टेषु चित्तावन्धेषु मन्यते ॥
 न मया चेष्टितं नीत्या न कृतं चारु पौरुषम् ।
 नाश्रितो वा वरस्वामी न कृता वा प्रतिक्रिया ॥
 तेनेदं मम सर्वस्वं पक्षी वा चारुदर्शना ।
 पुत्रा वा बान्धवा वापि विनष्टाः पश्यतोऽपि मे ॥
 न चैषां विरहे नूनं वर्तेऽहं क्षणमप्यतः ।
 उपार्जयामि भूयोऽपि तान्येवोत्साहयोगतः ॥
 उपार्जितानि सन्नीत्या रक्षिष्यामि प्रयत्नतः ।
 अजागलस्तनस्त्रेव जीवितथं वृथान्यथा ॥
 सर्वमस्य विजानीहि तदिदं सुभ्रु भावतः ।
 जीवस्यास्य विपर्यासनामविष्टरचेष्टितम् ॥
 यथा च भोक्तुमारब्धः स निर्लज्जतया पुनः ।
 पश्यतः सर्वलोकस्य वान्तिमं मिश्रभोजनम् ॥
 ततः सपरिवारेण तेन पूतकुर्वता भृशम् ।
 वारितः समयज्ञेन तद्दोषाच्च निवेदिताः ॥
 म तु तत्र गुणारोपाद्भोजने बद्धमानसः ।

तं रटन्तमनालोच्य भक्षणं कृतवानिति ॥
 तथायमपि चार्वाङ्गि जीवः कर्ममलीमसः ।
 भुक्तोत्सृष्टेषु भोगेषु निर्लज्जः संप्रवर्तते ॥
 परमाणुमया ह्येते भोगाः शब्दादयो मताः ।
 सर्वे चैकैकजीवेन गृहीताः परमाणवः ॥
 गृहीत्वा मुक्तपूर्वाश्च बद्धा भवकोटिषु ।
 भुक्तवान्तास्ततः सत्यमेते शब्दादयोऽनघे ॥
 यच्चास्य किञ्चिन्नोकेऽथ चित्ताबन्धविधायकम् ।
 जीवस्य वस्तु सन्नेषे तत्सर्वं पुद्गलात्मकम् ॥
 तथापि भद्रे पापात्मा पश्यतां विमलात्मनाम् ।
 आबद्धचित्तस्तत्रैव जाम्बाले संप्रवर्तते ॥
 कृपापरीतचित्ताश्च भोगकर्दमलम्पटम् ।
 तं जीवं वारयन्त्येते धर्माचार्याः प्रयत्नतः ॥

कथम् ।

अनन्तानन्दसदीर्यज्ञानदर्शनरूपकः ।
 देवस्त्वं भद्र नो युक्तमतो भोगेषु वर्तनम् ॥
 अन्यस्यामी विवर्तन्ते सर्वे भोगाः क्षणे क्षणे ।
 अपरापररूपेण तुच्छमाप्स्तानिबन्धनम् ॥
 वान्ताशुचिममाश्नुते वर्णितास्तत्त्वदर्शिभिः ।
 भद्रः परमदेवोऽपि नातोऽमून् भोक्तुमर्हसि ॥
 दुःखोपढौकितास्यामी दुःखरूपाश्च तत्ततः ।
 दुःखस्य कारणं तेन वर्जनीया मनीषिणा ॥

ये च बाह्याणुनिष्पन्नास्तुष्टा गाढमनात्मकाः ।
 तेषु कः पण्डितो रागं कुर्यादात्मस्वरूपवित् ॥
 अतो ममोपरोधेन भद्र भोगेषु कुचचित् ।
 अन्येषु च प्रमादेषु मा प्रवर्तिष्ट साम्प्रतम् ॥
 तदेवं पद्मपत्राच्च निवारयति सहुरौ ।
 प्रमादभोजने सक्तः स जीवो हृदि मन्यते ॥
 अहो विमूढः खल्वेय वस्तुतत्त्वं न बुध्यते ।
 आल्हादजनकानेष यो भोगानपि निन्दति ॥

तथाहि ।

मद्यं वरस्त्रियो मामं गान्धर्वं मृष्टभोजनम् ।
 मास्यताम्बूलनेपथ्यविस्ताराः सुखमासनम् ॥
 अलङ्काराः सुधा शुभ्रा कीर्तिर्भुवनगामिनी ।
 सद्रत्ननिचयाः शूरं चतुरङ्गं महाबलम् ॥
 राज्यं प्रणतमामन्तं यथेष्टाः सर्वमप्यदः ।
 यद्येतद्दुःखहेतुस्तो किमन्यत्सुखकारणम् ॥
 विप्रलब्धाः कुम्भिद्धान्तेः शुष्कपाण्डित्यगर्विताः ।
 ये नूनमीदृशा लोके भोगभोजनवञ्चिताः ॥
 ते मोहेन स्तब्धं नष्टाः परानपि क्षमोद्यमाः ।
 नाशयन्ति हि तत्ते ते वर्जनीया विजानता ॥

तथाहि ।

यो भोगरहितो मोक्षो बन्धनं तदुदाहृतम् ।
 तदर्थं कल्पजेहृष्टमिदं भोगसुखामृतम् ॥

एवंविधविकल्पैश्च गुरुवाक्यपराङ्मुखः ।

अभूतगुणसङ्घातं तेषु भोगेषु मन्यते ॥

कथम् ।

स्थिरा ममैते शृङ्गाश्च सुखरूपाश्च तत्त्वतः ।

एतदात्मक एवाहमलमन्येन केनचित् ॥

आस्तामेष गृहीतेन मोक्षेण प्रशमेन वा ।

अहं तु नेदृशैर्वाक्यैरात्मानं वक्ष्यामि भोः ॥

ततश्च ।

सद्धर्माविदनव्याजाङ्गाढं पूत्कुर्वतोऽग्रतः ।

गुरोरपि प्रवर्तेत प्रमादाशुचिकर्दमे ॥

सा सर्वयमविद्याख्या जीवस्यास्य वरानने ।

महामोहनरेन्द्रस्य गात्रयष्टिर्विजृम्भते ॥

यथा स भोजनं भूयो भक्षयित्वा पुनर्वमन् ।

संजातसन्निपातत्वात्पतितस्तत्र भूतले ॥

लुठन्नितस्ततो गाढं मुञ्चन्नाक्रन्दभैरवम् ।

अनाख्येयामचिन्त्यां च प्राप्तोऽवस्थां सुदारुणाम् ॥

न चातः केनचिन्नोके तदवस्थाः स्थितः परम् ।

तथायमपि विज्ञेयो जीवः सर्वाङ्गसुन्दरि ॥

तथाहि ।

यदा प्रमत्ततायुक्तस्तद्विलासपरायणः ।

विचित्रचित्तसृष्ट्यान्तं विपर्यामवशंगतः ॥

अविद्यान्धीकृतो जीवः भक्तः संसारकर्दमे ।

आरोपितगुणघ्रातस्तत्रैव विषयादिके ॥
सर्वज्ञं धर्मसूरिं वा वारयन्तं मुहुर्मुहुः ।
सुवैद्यमग्निभं पापो विमूढमिति मन्यते ॥

ततश्च ।

पापाजीर्णज्वराक्रान्तः स जीवो वान्तिसन्निभे ।
तं रटन्तमनालोच्यासत्प्रमादे प्रवर्तते ॥
तदा निःशेषदोषौघभरपूरितमानसे ।
सन्निपातसमो घोरो महामोहोऽस्य जृम्भते ॥
ततश्च तदग्नेनायं जीवः सुन्दरलोचने ।
पश्यतामेव निश्चेष्टो भवत्येव विवेकिनाम् ॥
मूत्रान्त्राशुचिजाम्बालवसारुधिरपूरिते ।
निर्बोले निपतत्येव नरके वान्तिपिच्छले ॥
लुण्ठतीतस्ततस्तत्र मुञ्चन्नाक्रन्दभैरवान् ।
सहते तीव्रदुःखौघं यदाचां गोचरातिगम् ॥
तथा विचेष्टमानं च वरगात्रि तपोधनाः ।
ज्ञानालोकेन पश्यन्ति तं जीवं शुद्धदृष्टयः ॥
केवलं सन्निपातेन समाक्रान्तं भिषग्वराः ।
अचिकित्स्यमिमं ज्ञात्वा वर्जयन्ति महाधिषः ॥
ततश्च तदवस्थस्य तस्य तारविलोचने ।
कोऽन्यः स्यात्तायको जन्तोर्घोरदुःखौघसागरे ॥
अन्यच्च तदवस्थोऽपि जीवोऽयं वसुगुभाषिणि ।
प्रमादभोजनास्वादलाम्पत्यं नैव मुञ्चति ॥

दोषाः प्रबलतां यान्तस्ततो मुष्णन्ति चेतनाम् ।

अत्यर्थं च महामोहसन्निपातो विवर्धते ॥

एवं च स्थिते ।

संसारचक्रवालेऽत्र रोगमृत्युजराकुले ।

अनन्तकालमासीनस्त्यक्तः सद्गुर्मबान्धवैः ॥

तदिदं निजवीर्येण जीवस्यास्य महाबलः ।

सन्निपातसमो भद्र महामोहो विचेष्टते ॥

किं च ।

प्रवर्तकश्च सर्वेषां कार्यभूतश्च तत्त्वतः ।

महामोहनरेन्द्रोऽयं नद्यादीनां सुलोचने ॥

तदेवं राजपुत्रौघो दृष्टान्तोऽनेन सुन्दरि ।

महानद्यादिवस्त्रनां दर्शितो भेदसिद्धये ॥

अथाद्यापि न ते जाता प्रतीतिः सुपरिष्कुटा ।

भूयोऽपीदं समासेन प्रसष्टं कथयामि ते ॥

विषयोन्मुखता यास्य सा विज्ञेया प्रमत्तता ।

तत्तद्विलसितं विद्धि यद्भोगेषु प्रवर्तनम् ॥

प्रवृत्तौ सौख्यदोषेण शून्यत्वं यत्तु चेतसः ।

ज्ञेयः स चित्तविक्षेपो जीवस्यास्य मृगेक्षणे ॥

दृष्टेरभावो भोगेषु भुक्तेषु सुवज्रवपि ।

उत्तरोत्तरवाञ्छा च दृष्ट्वा गीता मनीषिभिः ।

पापाद्भोगेषु जातेषु ज्ञातमष्टेषु वा पुनः ।

वाङ्मोपायेषु यो यत्रो विपर्यासः स उच्यते ॥

अनित्याशुचिदुःखेषु गाढं भिक्षेषु जीवतः ।
 विपरीता मतिस्तेषु या साविद्या प्रकीर्तिता ॥
 एतेषामेव वस्त्रानां सर्वेषां यः प्रवर्तकः ।
 एतैरेव च यो जन्यो महामोहः स गीयते ॥
 तदेवं भिन्नरूपाणि तानि सर्वाणि सुन्दरि ।
 महानद्यादिवस्त्रानि चिन्तनीयानि यत्नतः ॥
 प्राहागृहीतमङ्गेता चारु चारु निवेदितम् ।
 सत्यं प्रज्ञाविशालासि नास्ति मे संशयोऽधुना ॥
 तत्तिष्ठ त्वं विशालाक्षि साम्प्रतं विगतः श्रमः ।
 निवेदयतु संसारिजीव एव ततः परम् ॥
 नरवाहनराजाय यद्विचक्षणसूरिणा ।
 निवेदितं प्रकर्षाय विमर्शेन च धीमता ॥
 ततः संसारिजीवेन प्रोक्तं विमललोचने ।
 निवेदयाम्यहं तत्ते विमर्शेन धदीरितम् ॥
 ततः प्रोक्तं विमर्शेन भद्र ज्ञातो यदि त्वया ।
 महानद्यादिभावार्पस्ततोऽन्यत्किं निवेद्यताम् ॥
 प्रकर्षः प्राह मे माम नामतो गुणतोऽधुना ।
 महामोहनरेन्द्रस्य परिवारं निवेदय ॥
 या चेयं दृश्यते स्मृता राजविष्टरमंक्षिता ।
 एषा किं नामिका ज्ञेया किं गुणा वा वराङ्गना ॥
 विमर्शः प्राह नन्वेषा प्रसिद्धा गुणगङ्गरा ।
 भो महामूढता माम भार्यास्य शृण्वीपतेः ॥

चन्द्रिकेव निशानाथे स्त्रप्रभेव दिवाकरे ।
 एषा देवी नरेन्द्रेऽस्मिन् देहाभेदेन वर्तते ॥
 अत एव गुणा येऽस्य वर्णिता भद्र भूपतेः ।
 ज्ञेयास्त एव निःशेषास्त्वयामुय्या विशेषतः ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽतिनिकटे स्थितः ।
 महाराजाधिराजस्य कृष्णवर्णः सुभीषणः ॥
 निरीक्षमाणो निःशेषं राजकं वक्रचक्षुषा ।
 य एष दृश्यते सोऽयं कतमो माम भूपतिः ॥
 विमर्शः प्राह विख्यातो राज्यमर्वस्वनायकः ।
 मिथ्यादर्शननामायं महामोहमहत्तमः ॥
 अनेन तन्वितं राज्यं वहत्यस्य महीपतेः ।
 बलसम्पादकोऽत्यर्थममीषामेष भूभुजाम् ॥
 अत्रैव संस्थितो भद्र निजवीर्येण देहिनाम् ।
 यदेष बहिरङ्गानां कुरुते तन्निबोध मे ॥
 अदेवे देवसङ्कल्पमधर्मं धर्ममानिताम् ।
 अतत्त्वे तत्त्वबुद्धिं च विधत्ते सुपरिस्फुटम् ॥
 अपात्रे पात्रतारोपमगुणेषु गुणग्रहम् ।
 संभारहेतौ निर्वाणहेतुभावं करोत्ययम् ॥

तथाहि ।

क्षमितोद्गीतविष्वोकनाट्याटोपपरायणाः ।
 हताः कटाक्षविच्छेपैर्नारीदेहार्धधारिणः ॥
 कामान्धाः परदारेषु मरुचिन्ता क्षतचपाः ।

सक्रोधाः सायुधा घोरा वैरिमारणतत्पराः ॥
 शापप्रसादयोगेन लसन्ति + + + + + ।
 ईदृशा भो महादेवा लोकेऽनेन प्रतिष्ठिताः ॥
 ये वीतरागाः सर्वज्ञा ये शाश्वतसुखेश्वराः ।
 क्लिष्टकर्मकलातीता निष्कलाश्च महाधियः ॥
 शान्तक्रोधा गताटोपा हास्यस्त्रीहेतिवर्जिताः ।
 आकाशनिर्मला धीरा भगवन्तः सदाश्रिताः ॥
 शापप्रसादनिर्मुक्तास्तथापि शिवहेतवः ।
 त्रिकुटि शुद्धशास्त्रार्थदेशकाः परमेश्वराः ॥
 ये पूज्याः सर्वदेवानां ये ध्यायाः सर्वयोगिनाम् ।
 ये चाज्ञाकरणाराध्या निर्द्वन्द्वफलदायिनः ॥
 + + + + + न लोकेऽनेन स्ववीर्यतः ।
 देवाः प्रच्छादिता भद्रं न ज्ञायन्ते विशेषतः ॥

तथा ।

हिरण्यदानं गोदानं धरादानं मुहुर्मुहुः ।
 स्नानं पानं च धूमण्य पञ्चाग्नितपनं तथा ॥
 तर्पणं चण्डिकादीनां तीर्थान्तरनिपातगम् ।
 यत्तेरेकगृहे पिण्डो गौतवाद्ये महादरः ॥
 वापीकूपतडागादिकारणं च विशेषतः ।
 यागे मन्त्रप्रयोगेण मारणं पशुसंहतेः ॥
 कियन्तो वा भण्डियन्ते भूतमर्दनहेतवः ।
 रक्षिता शुद्धभावेन ये धर्माः केचिदौदृगाः ॥

सर्वेऽपि बलिनानेन मुग्धलोके प्रपञ्चतः ।
 ते मिथ्यादर्शनाङ्गेन भद्र ज्ञेयाः प्रवर्तिताः ॥
 क्षान्तिमार्दवमन्तोषशौचार्जवविमुक्तयः ।
 तपःसंयमसत्यानि ब्रह्मचर्यं श्रमो दमः ॥
 अहिंसाक्षेयसद्धानवैराग्यगुरुभक्तयः ।
 अप्रमादसदैकाग्र्यनैर्यन्थपरतादयः ॥
 ये चान्ये चित्तनैर्मल्यकारिणोऽमृतसन्निभाः ।
 सद्गर्मा जगदानन्दहेतवो भवसेतवः ॥
 तेषामेष प्रकृत्यैव महामोहनहृत्तमः ।
 भवेत्प्रच्छादनो लोके मिथ्यादर्शननामकः ॥

तथा ।

श्यामाकतण्डुलाकारस्तथा पञ्चधनुःशतः ।
 एको नित्यस्तथा व्यापौ सर्वस्य जगतो विभुः ॥
 क्षणमन्तानरूपो वा ललाटस्थो हृदिस्थितः ।
 आत्मेति ज्ञानमात्रं वा शून्यं वा सचराचरम् ॥
 पञ्चभूतविवर्तो वा ब्रह्मोत्तमिति वाखिलम् ।
 देवोत्तमिति वा ज्ञेयं महेश्वरविनिर्मितम् ॥
 प्रमाणवाधितं तत्त्वं यदेवंविधमञ्जसा ।
 सद्बुद्धिं कुरुते तत्र महामोहनहृत्तमः ॥
 जीवाजीवौ तथा पुण्यपापासंवरनिर्जराः ।
 आस्रवो यन्धमोक्षौ च तत्त्वमेतच्चवात्मकम् ॥
 सत्यं प्रतीतितः सिद्धं प्रमाणेन प्रतिष्ठितम् ।

तथापि निरुते भद्र तदेव जनदारुणः ॥

तथा ।

गृहिणो ललनावाच्यमर्दका भूतघातिनः ।
 असत्यमन्थाः पापिष्ठाः सङ्गहोपग्रहे रताः ॥
 तथान्ये पचने नित्यमामक्ताः पाचनेऽपि च ।
 मद्यपाः परदारादिसेविनो मार्गदूषकाः ॥
 तन्नायोगोक्तकाकाराम्नापि यतिरूपिणः ।
 ये तेषु कुरुते भद्र पात्रबुद्धिमयं जने ॥
 मज्ज्ञानधानचारिचतपोवीर्यपरायणाः ।
 गुणरत्नधना धीरा जङ्गमाः कल्पपादपाः ॥
 संसारमागरोत्तारकारिणो दानदायिनाम् ।
 अचिन्त्यवस्तुबोद्धित्यतुल्या ये पारगामिनः ॥
 तेषु निर्मलचित्तेषु पुरुषेषु जडात्मनाम् ।
 एषोऽपाचधियं धत्ते महामहोमहत्तमः ॥

तथा ।

कौतुकं कुहकं मन्त्रमिन्द्रजालं रमक्रियाम् ।
 निर्विषीकरणं तन्त्रमन्तर्धामं भविष्मयम् ॥
 श्रौत्पातमान्तरिक्षं च दिव्यमाङ्गं स्वरं तथा ।
 क्षरणं व्यञ्जनं भौमं निमित्तं च शुभाशुभम् ॥
 उच्चाटनं भविष्यमायुर्वेदं मजातकम् ।
 व्योतिषं गणितं पूर्णं योगलेपान्तथाविधाः ॥
 ये चान्ये विष्णयकरा विज्ञेयाः पापशाम्भजाः ।

अन्ये भृतोपमर्दस्य हेतवः श्रायकेतवः ॥
 तानेव ये विजानन्ति निःशङ्काश्च प्रयुञ्जते ।
 न धर्मबाधां मन्यन्ते शठाः पापपरायणाः ॥
 त एव गुणिनो धीरास्ते पूज्यास्ते मनस्विनः ।
 त एव धीरास्ते लाभभाजिनस्ते मुनीश्वराः ॥
 इत्येवं निजवीर्येण वहिरङ्गजनेऽमुना ।
 मिथ्यादर्शनमञ्जेन भद्र पापाः प्रकाशिताः ॥
 ये पुनर्मन्त्रतन्त्रादिवेदिनोऽप्यतिनिःस्पृहाः ।
 निवृत्ता लोकयात्राया धर्मातिक्रमभीरवः ॥
 मूकान्धाः परवृत्तान्ते स्वगुणाभ्यासने रताः ।
 असक्ता निजदेहेऽपि किं पुनर्द्रविणादिके ॥
 कोपाहंकारलोभाद्यैर्दूरतः परिवर्जिताः ।
 तिष्ठन्ति शान्तव्यापारा निरपेक्षास्तपोधनाः ॥
 न दिव्यादिकमाख्यान्ति कुहकादि न कुर्वते ।
 मन्त्रादीन्वानुतिष्ठन्ति निमित्तं न प्रयुञ्जते ॥
 लोकोपचारं निःश्रेयं परित्यज्य यथासुखम् ।
 स्वाध्यायध्यानयोगेषु मक्कचित्ताः सदासते ॥
 ते निर्गुणा अलोकज्ञा विमूढा भोगवर्जिताः ।
 अपमानहता दीना ज्ञानहीनाश्च कुर्कुटाः ॥
 इत्येवं निजवीर्येण वहिरङ्गजनेऽमुना ।
 ते मिथ्यादर्शनाङ्गेन ख्यापिता भद्र साधवः ॥

उद्धाहमं च कन्यानां जननं पुत्रसंहतेः ।
 निपातनं च शत्रूणां कुदुम्भपरिपालनम् ॥
 यदेवमादिकं कर्म घोरसंसारकारणम् ।
 तद्धर्म इति संस्थाप्य दर्शितं भवतारणम् ॥
 यः पुनर्ज्ञानचारिचदर्शनाढ्यो विमुक्तये ।
 मार्गः सर्वोऽपि मोक्षनेन लोपितो लोकवैरिणा ॥
 ततश्च भद्रं यत्तुभ्यं समासेन मयोदितम् ।
 वीर्यं महत्तमस्यास्य ब्रुवाणेन पुरा यथा ॥
 अदेवे देवमङ्गन्मधर्मं धर्ममानिताम् ।
 अतत्त्वे तत्त्वबुद्धिं च करोत्येष जडात्मानाम् ॥
 अपात्रे पाचतारोपमगुणेषु गुणग्रहम् ।
 संसारहेतौ निर्वाणहेतुभावं करोत्ययम् ।
 तदिदं लेगतः सर्वं प्रविवेच्य निवेदितम् ।
 विस्तरेण पुनर्वीर्यं कोऽस्य वर्णयितुं क्षमः ॥
 अन्यच्चायं निजे चित्ते मन्यते भद्रं सर्वदा ।
 मदोद्धतः प्रकृत्यैव महामोहमहत्तमः ॥
 निक्षिप्रभर एवायं राज्यसर्वस्वनायकः ।
 महामोहनरेन्द्रेण कृतः सर्वत्र वस्तुनि ॥

एवं च स्थिते ।

विश्वभार्यितवित्ताय मयाम्भौ हितमुच्यते ।

अन्यथापारशून्येन कर्तव्यं ननु सर्वदा ॥

ततश्च ।

तदस्य सकलस्येयं मिथ्यादर्शनसंस्कृता ।
 वृत्तान्तस्येह दृष्ट्याख्या वेदिका भद्र कारणम् ॥
 यत्पुनर्भद्र लोकोऽयं दिङ्मूढ इव मानवः ।
 शिवं गन्तुमनास्त्रुणं विपरीतः पलायते ॥

कथम् ।

देवं विगर्हते मूढः सर्वज्ञं सर्वदर्शिनम् ।
 वेदाः प्रमाणमित्येवं भाषते निष्प्रमाणकम् ॥
 धर्मं च दूषयत्येष जडोऽहिंसादिलक्षणम् ।
 प्रख्यापयति यत्नेन यागं पशुनिवर्हणम् ॥
 जीवादितत्त्वं मोहेनापक्रुतेऽलीकपण्डितः ।
 संस्थापयति शून्यं वा पञ्चभूतात्मकादि वा ॥
 ज्ञानादिनिर्मलं पात्रं निन्दत्येष जडात्मकः ।
 सर्वारम्भप्रवृत्तेभ्यो दानमुच्चैः प्रयच्छति ॥
 तपः क्षमा निरौहत्वममून् दोषांश्च मन्यते ।
 शास्त्रमुक्तापिशाचत्वं पित्रत्वं मनुते गुणान् ॥
 शुभ्रं ज्ञानादिकं मार्गं मन्यते धूर्तकल्पितम् ।
 कौलमार्गादिकं मूढो मनुते शिवकारणम् ॥
 कलयत्यतुलं धर्मं विशेषेण गृह्यायमम् ।
 निःशेषद्वन्द्वविच्छेदां गर्हते यतिरूपताम् ॥
 तदनेनात्र रूपेण मिथ्यादर्शनसंस्कृतम् ।
 लोके भो विलसत्येतद्विपर्ययाख्यविष्टरम् ॥
 अन्यच्चास्यैव मामर्थ्यामोकाध्वान्तवर्गगताः ।

यदन्यदपि कुर्वन्ति भद्रं तत्ते निवेदये ॥
 जराजीर्णकपोला ये हास्यप्रायाश्च योषिताम् ।
 वल्लीपलितखालित्यपिप्लुव्यङ्गादिदूषिताः ॥
 तेऽपि वृषन्ते जरसा विकाररसनिर्भराः ।
 कथयन्त्यात्मनो जन्म गाढमित्तरकालिकम् ॥
 अनेकद्रव्ययोगैश्च कार्ण्यसम्पत्तये किल ।
 तममेव महार्देन रञ्जयन्ति शिरोरुहान् ॥
 जनयन्ति मृजां देहे नानास्त्रैर्मुहुर्मुहुः ।
 तथा कपोलशैथिल्यं यद्वतश्छादयन्ति ते ॥
 भ्रमन्ति विकटं मूढास्तरुणा इव लीलया ।
 वयःस्तम्भनिमित्तं च भक्षयन्ति रसायनम् ॥
 स्वच्छायां दर्पणे विम्बं निरीचन्ते जलेषु च ।
 स्निग्धन्ते राढया नित्यं देहमण्डनतत्पराः ॥
 आहृतास्तात तातेति ललनाभिलुथापि ताः ।
 पितामहममाः सन्तः कामयन्ते विमूढकाः ॥
 सर्वस्य प्रेरणाकाराः सन्तोऽपि नितरां पुनः ।
 कुर्वन्तो हास्यविश्वोकान् गाढं गच्छन्ति हास्यताम् ॥
 जराजीर्णशरीराणां येषामेषा विडम्बना ।
 ते भद्रं सति तारुण्ये कीदृशाः सन्तु जन्तवः ॥
 श्रेष्ठाश्चक्रेदजाम्बालपूरिते ते कडेवरे ।
 आसक्तचित्ताः सिध्यन्ते यावज्जीवं वराककाः ॥
 अमन्तभवकोटीभिर्लब्धं मानुष्यकं भवम् ।

वृथा कुर्वन्ति निर्द्द्वीका धर्मसाधनवर्जिताः ॥
 आयतिं न निरीक्षन्ते देहतत्त्वं न जानते ।
 आहारनिद्राकामार्तास्तिष्ठन्ति पशुसन्निभाः ॥
 ततस्तेषामपारेऽत्र पतितानां भवोद्धौ ।
 निर्नेष्टशिष्टचेष्टानां पुनरुत्तरणं कुतः ॥
 तदनेनापि रूपेण मिथ्यादर्शनसंस्कृतम् ।
 इदं विजृम्भते भद्र विपर्यासाख्यमासंनम् ॥
 अन्यच्च ।

प्रशमानन्दरूपेषु मारेषु नियमादिषु ।
 वगेनास्य भवेद्भद्र दुःखबुद्धिर्जडात्मनाम् ॥
 गत्वरेषु सुखेषु दुःखरूपेषु देहिनाम् ।
 भोगेषु सुखबुद्धिः स्यादासनस्यास्य तेजसा ॥
 तथैष भुवनस्थान्तः प्रधानोऽत्र महाबलः ।
 वक्षिरङ्गजनस्योच्चैः सर्वानर्थविधायकः ॥
 मया भद्र समासेन मिथ्यादर्शननामकः ।
 महामोहनरेन्द्रस्य कथितस्ते महत्तमः ॥

ततः प्रकरों दृष्टात्मा श्रुत्वा मातुलभाषितम् ।
 उत्त्विय दक्षिणं पाणिं तं प्रतीदमभाषत ॥
 चारु चारु कृतं माम यदेष्ट कथितस्त्वया ।
 या त्वेषाधांसनेऽस्यैव सा किं नाम्नी वराङ्गना ॥
 विमर्शोऽवददेष्टापि समानफलमाहसा ।
 अस्यैव भार्या विज्ञेया कुटुम्बिनां विद्युता ॥

ये दृग्गन्ते विमार्गस्था वहिरङ्गजने सदा ।
भद्र पाषण्डिनः केचित्तेषामेषैव कारणम् ॥
ते चामी नामभिर्भद्र वर्ण्यमाना मया स्फुटम् ।
ज्ञेया देवादिभेदेन विभिन्नाश्च परस्परम् ॥

तद्यथा ।

शाक्याखैदण्डिकाः शैवाः गौतमाश्चरकास्तथा ।
सामानिकाः सामपरा वेदधर्माश्च धार्मिकाः ॥
आजौविकास्तथा शूद्रा विद्युदन्ताश्च चुच्चुणाः ।
माहेन्द्राचारिका धूमा बद्धवेपाश्च खंखुकाः ।
उल्काः पाशुपताः कौलाः काणादाश्चर्मखण्डिकाः ।
सयोगिनस्तथोलूका गोदेहा यज्ञतापसाः ॥
घोषपाशुपताश्चान्ये कन्दर्बेदा दिगम्बराः ।
कामर्दकाः कालमुखाः पाणिलेहास्त्रिराशिकाः ॥
कापालिकाः क्रियावादा गोमता मृगचारिणः ।
लोकायताः शङ्खधमाः सिद्धवादाः कुक्षंतपाः ॥
तापसा गिरिरोहाश्च शूचयो राजपिण्डकाः ।
मंसारमोचकाश्चान्ये सर्वावस्थास्तथा परे ॥
अज्ञानवादिनो ज्ञेयास्तथा पाण्डुरभिचरः ।
कुमारमृतिकाश्चान्ये शरीररिपवस्तथा ॥
उक्रंदायक्रवालाश्च चपवो हस्तितापसाः ।
चित्तदेवा विलावामास्तथा मैथुनचारिणः ॥
शम्बरा असिधाराश्च तथा माठरपुचकाः ।

चन्द्रोद्गमिकाश्चान्ये तथैवोदकमृत्तिकाः ॥
 एकैकस्यालिका मंखाः पचापचा गजध्वजाः ।
 उलूकपचा माचादिभक्ताः कण्टकमर्दकाः ॥
 कियन्तो वाच गद्यन्ते नानाभिप्रायसंस्थिताः ।
 पाषण्डिनो भवन्त्येते भो नानाविधनामकाः ॥
 देवैर्वादैस्तथा वेधैः कल्पैर्मोक्षविशद्विभिः ।
 वृत्तिभिश्च भवन्त्येते भिन्नरूपाः परस्परम् ॥

तथा हि ।

रुद्रेन्द्रचन्द्रनागेन्द्रबुद्धोपेन्द्रविनायकाः ।
 निजाकृतवशादेतैरिष्टादेवाः पृथक् पृथक् ॥
 ईश्वरो नियतिः कर्म स्वभावः काल एव वा ।
 जगत्कर्तेति वादोऽयं सर्वेषां भिन्नरूपकः ॥
 चिदण्डकुण्डिकामुण्डवल्गुचीवरभेदतः ।
 वेधः परस्परं भिन्नः स्फुट एवोपलक्ष्यते ॥
 कत्पोऽपि भक्ष्याभक्ष्यादिलक्षणः स्वधिया किल ।
 अन्योन्यं भिन्न एवैषां तीर्थिनां भद्र वर्तते ॥
 विध्यातदीपरूपाभः सुखदुःखविवर्जितः ।
 एषां पाषण्डिनां भद्र मोक्षो भिन्नः परस्परम् ॥
 निजाकृतवशेनैव विशद्विरपि तीर्थिकैः ।
 अमीभिर्भद्र मत्त्वानां भिन्नरूपा निवेदिता ॥
 कन्दमूलफलाहाराः केचिद्भान्याग्निनोऽपरे ।
 वृत्तितोऽपि विभिद्यन्ते ततस्ते भद्र तीर्थिकाः ॥

एवं च स्थिते ।

अमौ वराकाः सर्वेऽपि डोलायन्ते भवोदधौ ।

अस्याः कुट्टयेर्वीर्येण शुद्धधर्मवह्निष्कृताः ॥

तत्त्वमार्गमजानन्तो विवदन्ते परस्परम् ।

स्वापहं नैव मुञ्चन्ति ह्यन्ति हितभाषिणे ॥

तदेया भुवनख्याता मिथ्यादर्शनवत्सला ।

कुट्टयिर्विलसत्येव बहिरङ्गजनाहिता ॥

यस्त्वेष विष्टरे तुङ्गे निविष्टः प्रविलोक्यते ।

प्रसिद्ध एव भद्रस्य स नूनं रागकेसरी ॥

एनं राज्ये निधायोच्चैर्महामोहनराधिपः ।

गतचिन्ताभरो नूनं कृतार्थो वर्ततेऽधुना ॥

केवलं दत्तराज्येऽपि महामोहनरेश्वरे ।

सविशेषं करोत्येष विनयं नयपण्डितः ॥

महामोहनरेन्द्रोऽपि सर्वेषामयतः स्फुटम् ।

अस्यैव भोः सुपुत्रस्य प्रभुत्वं ख्यापयत्यलम् ॥

तदेवं स्नेहसंबद्धौ पितापुत्रौ परस्परम् ।

एतावेव वशीकर्तुं समौ भद्र जगन्नयम् ॥

यावद्विप्रतपत्येष नरेन्द्रो रागकेसरी ।

बहिरङ्गजने तावत्कौतस्यः सुखमङ्गलमः ॥

यतोऽयं भद्र संभारमागरोदरवर्तिषु ।

बहिलोके पदार्थेषु प्रीतिमुत्पादयत्यलम् ॥

संक्षिप्तपुण्यजन्येषु संक्षिप्तेषु स्वरूपतः ।

चित्तवृत्तिमहाट्यां चलत्येष यदा यदा ।
 तदा तदा भवन्त्येव जनास्तेऽत्यन्तदुःखिताः ॥
 परलोके पुनर्यान्ति नरके तीव्रवेदने ।
 आवद्धमत्सरा वैरं प्रविधाय परस्परम् ॥
 भद्रं द्वेषगन्धेन्द्रोऽयं यथार्थो नात्र संग्रहः ।
 यस्य गन्धेन भव्यन्ते विवेकाः कलभा इव ॥
 या त्वस्य भार्या तद्वात्तां शोकेनैव निवेदिता ।
 अत एव न पार्श्वस्था दृश्यते सा विवेकिता ॥
 [प्रकर्षः प्राह यस्त्वेष निविष्टस्तुङ्गविष्टरे ।
 नरवधपरिवारः पृष्ठतोऽस्यैव भूपतेः ॥
 रक्तवर्णोऽतिलोलाक्षो विलासोस्त्रामतत्परः ।
 पृष्ठापीडितद्वणीरः सचापः पञ्चबाणकः ॥
 भ्रमद्भ्रमरझङ्कारहारिगीतविनोदितः ।
 विलसद्द्वौमिलावण्यवर्णया वरयोषिता ॥
 अस्या एव तनुश्लेषवत्तुचुम्बनलालसः ।
 कमनीयाकृतिः सोऽयं कतमो माम् भूपतिः ॥
 विमर्शः प्राह नन्वेष महाश्चर्यविधायकः ।
 उद्दामपौरुषो लोके प्रसिद्धो मकरध्वजः ॥
 यद्येषोऽद्भुतकर्तव्यो भवता नावधारितः ।
 न किञ्चिदपि विज्ञातं भद्राद्यापि ततस्त्वया ॥
 यो भद्रं श्रूयते लोके परमेष्ठौ पितामहः ।
 सोऽनेन कारितो गौरीविवाहे बालविभ्रवम् ॥

स एव चाक्षरोनृत्तरूपविचित्रमानसः ।

अनेनैव कृतो भद्र पञ्चवक्त्रधरः किल ॥

यो लोके जगती व्यापी श्रूयते किल केशवः ।

अनेन कारितः सोऽपि गोपीनां पादवन्दनम् ॥

अन्यच्च भद्र सोऽनेन सुप्रसिद्धो महेश्वरः ।

दापितोऽर्धं शरीरस्य गौर्यैर्विरहंकातरः ॥

उल्लासितदृढस्निग्धः स एव सुरकानने ।

तद्धार्याचोभिणे रक्तस्तथानेन विनाटितः ॥

उत्पाद्य सुरते तृष्णां स एवानेन धारितः ।

दिव्यं वर्षमहसं भो रतस्य इति गीयते ॥

अन्येऽपि बहवो लोके मुनयो देवदानवाः ।

वशीकृत्य कृताः सर्वे भद्रानेनात्मकिङ्कराः ॥

कोऽस्य लङ्घयितुं शक्नो नूनमाज्ञां जगत्त्रये ।

आत्मभृतं महावीर्यं यस्येदं पुरुषचयम् ॥

अयं हि प्रथमो भद्र पुरुषोऽनघपौरुषः ।

नाम्ना विज्ञाततदीर्यैः पुंवेद इति गीयते ॥

अमुष्य तात वीर्येण बहिरङ्गा मनुष्यकाः ।

पारदार्यं प्रवर्तन्ते जायन्ते कुलदूषणाः ॥

द्वितीयः पुरुषो ह्येष स्त्रीवेद इति स्मरिभिः ।

व्यावर्णितो मघातेजा व्यालुप्तभुवनीदरः ॥

अस्य धाम्ना पुनस्तात योषितो विगतचपाः ।

विलंघ्य कुलमर्यादां रज्यन्ते परपूरुषे ॥

संक्षेपजनकेष्वेव संवध्नाति पृथग्जनम् ॥
 अन्यच्च भद्र पार्श्वस्थं यदस्य पुरुषत्रयम् ।
 रक्तवर्णमतिस्निग्धदेहं च प्रविभाव्यते ॥
 एते हि निजवौर्येण शरीरादविभेदिनः ।
 अनेन विहिता भद्र त्रयोऽप्यात्मवयस्यकाः ॥
 अतत्त्वाभिनिवेशाख्यः प्रथमोऽयं नरोत्तमः ।
 दृष्टिराग इति प्रोक्तः स एवापरसूरिभिः ॥
 अयं हि भद्र तीर्थानामात्मीयात्मीयदर्शने ।
 करोति चेतसोऽत्यन्तमाबन्धमनिवर्तकम् ॥
 द्वितीयो भवपाताख्यः पुरुषो भद्र गीयते ।
 अयमेवापरैः प्राज्ञैः स्नेहराग इतीरितः ॥
 अयं तु कुरुते द्रव्यपुत्रस्वजनसन्ततौ ।
 मूर्खातिरेकतो भद्र चेतसो गाढबन्धनम् ॥
 अभिष्वङ्गाभिधानोऽयं तृतीयः पुरुषः किल ।
 गीतो विषयरगाख्यः स एव मुनिपुङ्गवैः ॥
 अयं तु भद्र लोके ऽत्र भ्रमच्छुद्धामलीलया ।
 शब्दादिविषयगामे लौल्यमुत्पादयत्यक्षम् ॥
 नरत्रयस्य सामर्थ्यादस्य भद्र जगत्त्रयम् ।
 आक्रान्तमेव मन्येऽहं रागकेशरिणा पुनः ॥
 सन्मार्गमत्तमातङ्गकुम्भनिर्भेदनचमः ।
 स्ववीर्याक्रान्तभुवनः सत्योऽयं रागकेशरी ॥
 या त्वेषा दृश्यते भद्र निविष्टास्यैव विष्टरे ।

अस्यैव भार्या सा ज्ञेया मूढता लोकविश्रुता ॥
 ये केचिदस्य विद्यन्ते गुणा भद्र महीपतेः ।
 तस्यां सर्वं सुभार्यायां विज्ञेयाः सुप्रतिष्ठिताः ॥
 यतः शरीरनिचिन्तां पार्वतीमिव शङ्करः ।
 एनामेष सदा राजा धारयत्येव मूढताम् ॥

ततश्च ।

अन्योन्यानुगतो नित्यं यथा देहस्तथानयोः ।
 अविभक्ता विवर्तन्ते गुणा अपि परस्परम् ॥
 यस्त्वेष वामके पार्श्वे निविष्टोऽस्यैव भूपतेः ।
 भद्र द्वेषगजेन्द्रोऽसौ प्रतीतः प्रायशस्तव ॥
 अत्रापि च महामोहनरेन्द्रस्य सुतोत्तमे ।
 चित्तं विश्रान्तमेवोच्चैर्गुणाः कल्याणकारकाः ॥

यतः ।

जन्मना लघुरप्येष रागकेसरिणोऽधुना ।
 वीर्येणाभ्यधिको लोके नरेन्द्रो भद्र वर्तते ॥

तथा हि ।

न भयं यान्ति दृष्टेन रागकेसरिणा जनाः ।
 दृष्ट्वा द्वेषगजेन्द्रं तु जायन्ते भीत्वकम्पिताः ॥
 यावदेष महावीर्यश्चित्ताटव्यां विजृम्भते ।
 बहिरङ्गजने तावत्कौतस्यः प्रीतिषङ्गमः ॥
 येऽत्यन्तसुद्धदो लोकाः खेदनिर्भरमानसाः ।
 तेषामेष प्रकृत्यैव चित्तविशेषकारकः ॥

द्वतीयः पुरुषो भद्र षण्डवेद इति स्मृतः ।
 येन दन्दद्व्यते लोको बहिरङ्गः स्वतेजसा ॥
 आलयालमिदं तावदस्य वीर्यविवेष्टितम् ।
 अनिवेशं जने येन विगुप्यन्ते नपुंसकाः ॥
 एतन्नरत्रयं भद्र पुरस्तात् प्रवर्तते ।
 अविज्ञातवलोऽन्येषां नूनमेष जगत्त्रये ॥
 या तेषा पद्मपत्राक्षी रूपमौन्दर्यमन्दिरम् ।
 अस्यैव वल्लभा भार्वा रतिरेषाभिधीयते ॥
 येऽनेन निर्जिता लोका नरवीर्यपुरःसरम् ।
 तेषामेषा प्रकृत्यैव सुखवुद्धिविधायिका ॥

तथाहि ।

अस्या वीर्येण भो लोका दुःखिताः परमार्थतः ।
 तथापि तेऽदो मन्यन्ते मकरध्वजनिर्जिताः ॥

यदुत ।

आह्लादजनकोऽस्त्रभ्यं हितोऽयं मकरध्वजः ।
 प्रतिकूला पुनर्येऽस्य कुतस्तेषां सुखोद्भवः ॥
 ततो रत्यानया भद्र ते वशीकृतमानसाः ।
 जाता निर्मिथ्यभावेन मकरध्वजकिङ्कराः ॥
 तदादेशेन कुर्वन्ति हास्यस्थानं विवेकिनाम् ।
 आत्मनः सततं मूढा नानारूपं विडम्बनम् ॥

कथम् ।

रचयन्त्यात्मनो वेषं योषितां चित्तरञ्जनम् ।

आचरन्ति च मोहेन देहे भूषणविभ्रमम् ॥
 तुष्यन्ति कामिनौलोलस्रोचनार्धविलोकिताः ।
 वहन्ति हृदये प्रीतिं तदालापैर्मनोरमैः ॥
 भ्रमन्ति विकटैः पादैरुन्नामितशिरोधराः ।
 रामाकटाक्षविचित्राः सुभगा इति गर्विताः ॥
 कुलटादृष्टिमार्गेषु तच्चित्ताच्चेपलम्पटाः ।
 निष्क्रीडयन्ति मोहान्भा दत्तकान् कारणं विना ॥
 इतस्ततः प्रधावन्ति दर्शयन्ति पराक्रमम् ।
 तासां मनोनुकूलं हि ते किं किं यन्न कुर्वते ॥
 कुर्वन्ति चाटुकर्माणि भाषन्ते किङ्करा इव ।
 पतन्ति पादयोस्तासां जायन्ते कर्मकारकाः ॥
 सहन्ते योषितां पादप्रहारान्मस्तकेन ते ।
 मन्यमाना निजे चित्ते मोहतस्तदनुग्रहम् ॥
 आस्ताद्य मद्यगण्डूषं योषावक्त्रमर्पितम् ।
 स्नेहोन्मिश्रं च मन्यन्ते स्वर्गादभ्यधिकं सुखम् ॥
 ये नरा वीर्यभूयिष्ठा ललनाभिः खलीलया ।
 भूत्सेपेणैव कार्यन्ते तैश्चरपि मर्दनम् ॥
 तत्सङ्गमायं दहन्ते सुरतेषु न तोषिणः ।
 दूयन्ते विरहे तासां म्रियन्ते शोकविह्वलाः ॥
 अवधूताश्च खिद्यन्ते हण्डन्ति च वहिष्कृताः ।
 पररक्तखनारीभिः पात्यन्ते दुःखसागरे ॥
 ईर्ष्या च वितुष्यन्ते स्वभार्यारचणोद्यताः ।

एता विडम्बना भद्र प्राप्नुवन्तीह ते भवे ॥ . . .
 परलोके पुनर्यान्ति घोरे संसारनीरधौ । . .
 ये जाता रतिवीर्येण मकरध्वजकिङ्कराः ॥
 बह्वक्षेदृशाः प्रायो बहिरङ्गा मनुष्यकाः । . .
 ये तस्य शासनातीता विरलास्ते मनीषिणः ॥
 तदयं यस्त्वया पृष्टो लेशोद्देशादसौ मया । . .
 परिवारयुतो भद्र वर्णितो मकरध्वजः ॥ .

प्रकर्षः प्राह मानेदं सुन्दरं विहितं त्वया ।
 यमन्यमपि पृच्छामि सन्देहं तं निवेदय ॥
 मकरध्वजपार्श्वस्थं यदिदं प्रविभाव्यते ।
 किंनाम किं गुणं चेदं माम् मानुषपञ्चकम् ॥
 विमर्शः प्राह यस्तावदेष शक्तो मनुष्यकः ।
 स हास इति विज्ञेयो विषमोऽत्यन्तदुष्करः ॥
 श्रयं हि कुरुते भद्र निजवीर्येण मानुषम् ।
 बहिरङ्गं विना कार्यं सशब्दमुखकोटरम् ॥
 किञ्चिन्निमित्तमाशय निमित्तविरहेण वा ।
 स्वं वीर्यं दर्शयत्युच्चैर्यषामेष महाभटः ॥
 महाकहकहध्वानैर्हसन्तः श्रिष्टनिन्दिताः ।
 निर्वादितमुखास्तुच्छास्ते जने यान्ति स्नाघवम् ॥
 आशङ्कायाः पदं लोके जायन्ते निर्निमित्तकम् ।
 जनयन्ति परे वैरं लभन्ते वक्तृविभ्रमम् ॥
 मच्चिकामशकादीनामुपघातं च देहिनाम् । .

आचरन्ति विना कार्यं परेषां च पराभवम् ॥
 तदिदं भद्र निःशेषमिह लोके विजृम्भते ।
 हासोऽयं परलोकेऽस्मात्कर्मबन्धः सुदारुणः ॥
 अस्त्यस्य तुच्छता नाम सद्धार्या हितकारिणी ।
 देहस्यास्यैव पश्यन्ति तां भो गम्भीरचेतसः ॥
 एनमुल्लासयत्येव निमित्तेन विना सदा ।
 हासं वा तुच्छता वत्स लघुलोके यथेच्छया ॥
 यतो गम्भीरचित्तानां निमित्ते सुमहत्यपि ।
 मुखे विकासमात्रं स्यान्न हास्यं बहुदोषलम् ॥
 या तेषां हृष्णसर्वाङ्गी गाढं बीभत्सदर्शना ।
 दृश्यते चलना सेयमरतिर्नाम विश्रुता ॥
 किञ्चित्कारणमासाद्य बहिरङ्गजने सदा ।
 करोत्येष मनोदुःखं जृम्भमाणातिदुःसहम् ॥
 यस्त्येष दृश्यते भद्र कम्पमानशरीरकः ।
 पुरुषः स भयो नाम प्रसिद्धो गाढदुःसहः ॥
 विलसन्नेष महाटव्यामेतस्यां किल लीलया ।
 बहिरङ्गजनानुच्चैः कुरुते कातराननान् ॥

कथम् ।

चस्यन्तीह मनुष्यादेः कम्पन्ते पशुसंहतेः ।
 अर्थादिहानिं मन्वानाः पलायन्तेऽतिकातराः ॥
 अकस्मादेव जायन्ते चलास्तरललोचनाः ।
 जीविष्यामः कथं चेति चिन्तया सन्ति विह्वलाः ॥

मरिष्यामो मरिष्याम इत्येवं भावनापराः ।
 मुधैव जीवितं हिला म्रियन्ते सत्त्ववर्जिताः ॥
 जने च मा भूदश्लाघेत्येवं भावेन विक्कलाः ।
 नोचितान्यपि कुर्वन्ति कर्माणि पुरुषाधमाः ॥
 स एष निकटस्यायिसप्तमानुषसम्पदा ।
 विजृम्भते भयो भद्र बहिरङ्गजने सदा ॥

किं च ।

पन्नायनं रणे दैन्यमरीणां पादवन्दनम् ।
 अस्थादेशेन निलंज्जास्ते कुर्वन्ति नराधमाः ॥
 तदेवं भद्र लोकेऽत्र ये भयस्य वशं गताः ।
 विनाटिताः परत्रापि यान्ति भीमे भवोदधौ ॥
 अस्यापि च शरीरस्या भार्यास्ति पतिवत्सला ।
 संवर्धिका कुटुम्बस्य प्रीच्यते हीनसत्त्वता ॥
 तां हीनसत्त्वतां देहाङ्गार्यामेष न मुञ्चति ।
 नूनं हि म्रियते भद्र भयोऽयं रहितस्तया ॥
 भद्र प्रत्यभिजानीषे किमेनं तु न साम्प्रतम् ।
 तं तत्र नगरे शोकं यममुं द्रक्ष्यसि स्फुटम् ॥
 अनेनैव तदा वार्ता समस्तापि निवेदिता ।
 सोऽयं समागतस्त्रुणं शोको भद्र पुनर्बले ॥
 अपेक्ष्य कारणं किञ्चिदयं लोके बहिर्गते ।
 आविर्भूतः करोत्येव दैन्याक्रन्दनरोदनम् ॥
 इष्टैर्वियुक्ता ये लोका निमग्राश्च महापदि ।

अनिष्टैः संप्रयुक्ताश्च तस्य स्युर्वशवर्तिनः ॥
 न लचयन्ति ते मूढा यथेष रिपुरुक्षकैः ।
 अस्यादेशेन मुञ्चन्ति आराट्टीः केवलं जडाः ॥
 एष शोकः किलास्माकं दुःखचापं करिष्यति ।
 अयं तु वर्धयत्येव तेषां दुःखं निषेवितः ॥
 न साधयन्ति ते स्वार्थं धर्माद्भ्रूयन्ति मानवाः ।
 प्राणैरपि वियुज्यन्ते मूर्खांसमीलितेचणाः ॥
 ताडनं शिरसोऽत्यर्थं क्षुब्धनं कचसन्ततेः ।
 कुट्टनं वचसो भूसौ लोठनं गाढविक्रवम् ॥
 तथात्मोद्धम्वनं रज्जा पतनं च जलाशये ।
 दहनं वक्त्रिणा शैलशिखरादात्मभोचनम् ॥
 भक्षणं कासकूटादेः शस्त्रेणात्मनिपातनम् ।
 प्रलापनमुन्मादं च वैक्लवं दैन्यभाषणम् ॥
 अन्तस्तापं महाघोरं शब्दादिसुखवञ्चनम् ।
 लभन्ते पुंरूपा भद्र ये शोकवशवर्तिनः ॥
 इत्थं भूरितरं दुःखं प्राप्नुवन्तीह ते भवे ।
 कर्मवत्स्यं विधायोच्चैर्याम्यमुत्र च दुर्गतौ ॥
 तदेष बहिरङ्गानां दुःखदो भद्र देहिनाम् ।
 किञ्चिन्नेगेन शोकस्ते वर्णितः पुरतो मया ॥
 अस्यापि च शरीरस्या भवस्या नाम दारुणा ।
 विद्यते पत्रिका वत्स शोकस्य गृहनायिका ॥
 सास्य संवर्धिका ज्ञेया तां विना नैव जीवति ।

अत एव शरीरस्या धारयत्येष सर्वदा ॥
 या त्वेषा दृश्यते कृष्णा भोः संकोचितनासिका ।
 नारी सा स्मरिभिर्भद्र जुगुप्सा परिकीर्तिता ॥
 इयं तु बहिरङ्गानां लोकानां मनसोऽधिकम् ।
 व्यक्तीकभावमाधत्ते तत्त्वदर्शनवर्जिनाम् ॥
 कृमिजालोत्प्लवणं देहं पूयक्लिप्तं मलाविलम् ।
 वस्तु दुर्गन्धिवीभत्सं ते हि दृष्ट्वा कथंचन ॥
 कुर्वन्ति शिरसः कम्पं नासिकाधूननं जडाः ।
 दूरतः प्रपलायन्ते मील्यन्ति च लोचने ॥
 ऊं ऊं ऊमिति जल्पन्ति वक्रां कुर्वन्ति कम्बराम् ।
 विगन्ति श्रौचवादेन सचेलाः श्रौतले जले ॥
 नासिकां कुञ्चयन्त्युच्चैर्निष्ठैवन्ति मुहुर्मुहुः ।
 आक्षेपे वर्त्मचेलादेः क्रुद्धाः स्रान्ति पुनः पुनः ॥
 क्वायामपि च नेच्छन्ति परेषां स्पृष्टुमात्मना ।
 जायन्ते श्रौचवादेन वेताला इव दुःखिताः ॥
 चित्तशूकावशादेव साक्षादुन्मत्तका अपि ।
 केचिद्भद्र प्रजायन्ते ये जुगुप्सावर्गं गताः ॥
 परलोके पुनर्यान्ति तत्त्वदर्शनवर्जिताः ।
 तमोभिभृतास्ते मूर्खा घोरसंसारचारके ॥
 तदेवं बहिरङ्गानां लोकानां बह्नुदुःखदा ।
 किञ्चित्ते वर्णिता भद्र जुगुप्सापि मयाधुना ॥
 प्रकर्षः प्राह दृश्यन्ते यान्येतानि पुरो मया ।

निविष्टानि नरेन्द्राणामुत्सङ्गादिषु लीलया ॥
 गाढं दुर्दान्तचेष्टानि चटुनानि विशेषतः ।
 आरक्कृष्णवर्णानि डिम्बरूपाणि षोडश ॥
 अमूनि नामभिर्मां गुणैश्च सुपरिस्फुटम् ।
 अधुना वर्णमानानि श्रोतुमिच्छाम्यहं त्वया ॥
 विमर्गः प्राह सर्वेषामेतेषां सूरिभिः पुरा ।
 सामान्यतः कपायाख्या भद्र लोके प्रकाशिता ॥
 विशेषतः पुनर्भद्र चान्येतानीह वीचसे ।
 महत्तमानि दुष्टानि सर्वेषामयतस्तथा ॥
 चत्वारि गर्भरूपाणि रौद्राकाराणि भावतः ।
 तान्यनन्तानुबन्धीनि गीतानि किल संज्ञया ॥
 अमूनि च प्रकृत्यैव मिथ्यादर्शननामकः ।
 अयं महत्तमो भद्र स्वात्मभूतानि पश्यति ॥
 ततश्च बहिरङ्गानां लोकानां निजवीर्यतः ।
 एतान्यपि प्रकुर्वन्ति मिथ्यादर्शनभङ्गताम् ॥

यतः ।

यावदेतानि जृम्भन्ते डिम्बरूपाणि लीलया
 चित्तवृत्तिमहाटव्यां तावत्ते बाह्यमानुषाः ॥
 अनन्यचित्ताः सततमेव महत्तमम् ।
 लोकवाक्यनिराकांक्षाः सङ्गत्वा पर्युपासते ॥

अत एव च ।

चित्तवृत्तिमहाटव्यामुल्लसत्स्त्रेषु ते जनाः ।

न तत्त्वमार्गं भावेन प्रपद्यन्ते कदाचन ॥

एवं स्थिते ।

ये दोषा वर्णिताः पूर्वं मिथ्यादर्शनसंश्रयाः ।

बहिर्जनानां सर्वेषां तेषामेतानि कारणम् ॥

एतेभ्यो लघुरूपाणि यानि चत्वारि सुन्दर ।

अप्रत्याख्याननामानि तानि गीतानि पण्डितैः ॥

एतानि निजवीर्येण बहिरङ्गमनुय्यकान् ।

प्रवर्तयन्ति पापेषु वारयन्ति निवर्तनम् ॥

किं बडना ।

यावदेतानि ग्राहन्ते चित्तवृत्तिमहाटवीम् ।

तावद्भद्रं निवर्तन्ते न ते पापादणोरपि ॥

तत्त्वमार्गं प्रपद्येरन्तेषु विलसत्सपि ।

लभन्ते तदस्मात्सौख्यं विरतिं तु न कुर्वन्ते ॥

ततस्तेऽमुत्र संतप्ता निपतन्ति परत्र च ।

विधाय पापसंघातं संसारगह्वरे जनाः ॥

यान्येतानि पुनर्भद्रं लघीयांसि ततोऽपि च ।

प्रत्याख्यावारकाणीह बुधास्तानि प्रचक्षते ॥

अमूनि किल वलगन्ते यावदत्रैव मण्डपे ।

बहिरङ्गजनाः सर्वे तावन्मुञ्चन्त्यघं न वै ॥

किञ्चिन्मात्रं तु मुञ्चेयुः पापं बाह्यजनाः किल ।

चित्तवृत्तिमहाटव्यामेतेषु विलसत्सु भोः ॥

एतान्यपि स्वरूपेण तस्मात्सन्तापकारणम् ।

बहिर्जनानां कल्याणे विरतिस्तत्र कारणम् ॥
 एतेभ्योऽपि लघ्वीयांसि यान्येतानीह सुन्दर ।
 वर्तन्ते गर्भरूपाणि चत्वारि तव गोचरे ॥
 तानि संज्वलनाख्यानि गीतानि सुनिपुङ्गवैः ।
 लीलया चटुलानौत्यमुल्लसन्ति मुहुर्मुहुः ॥
 एतानि सर्वपापेभ्यो विरतानामपि देहिनाम् ।
 दहोल्लसन्ति कुर्वन्ति बाह्यानां चित्तविश्रवम् ॥
 दूषयन्ति ततो भूयः सर्वपापनिवर्हणम् ।
 ते मांतिचारा जायन्ते वीर्यैर्षा बहिर्जनाः ॥
 न सुन्दराणि सर्वेषां तदेतान्यपि देहिनाम् ।
 लघुरूपाणि दृश्यन्ते तात यद्यपि जन्तुभिः ॥
 चतुष्टयानि चत्वारि तदेतानि विशेषतः ।
 एतेषां नामभिर्भद्र गुणैश्च कथितानि ते ॥
 प्रत्येकं यानि नामानि ये गुणश्च विशेषतः ।
 एतेषां तत्पुनर्भद्र को वा वर्णयितुं क्षमः ॥
 तस्मान्ते कथयिष्यामि विश्रम्भः कुत्रचित्पुनः ।
 प्रस्तावागतमेवेह वीर्यमेषां विशेषतः ॥

अन्यच्च ।

एतेषां गर्भरूपाणां मध्येऽष्टौ परया मुदा ।
 यान्तेतानि प्रनृत्यन्ते रागकेशरिणोऽपतः ॥
 तान्यस्मादेव जातानि रागकेशरिणः किल ।
 अत्यन्तवक्त्रभान्यस्य मूढानन्दनानि च ॥

यानि तैतानि चेष्टन्ते क्रीडयाष्टौ मुहुर्मुहुः ।
 पुरे द्वेपगजेन्द्रस्य गर्भरूपाणि सुन्दर ॥
 अस्मादेव प्रसूतानि प्रियाणि द्वेपभूपतेः ।
 माताविवेकितामीषां सर्वेषां भद्रं गीयते ॥

एवं च स्थिते ।

महामोहनरेन्द्रस्य यानि पौत्राणि सुन्दर ।
 तत्पुत्रयोरपत्यानि तात विख्यातवीर्ययोः ॥
 तेषाममीषां लोकेऽत्र दौर्लभ्यलित्यविराजितम् ।
 वीर्यं सहस्रजिह्वोऽपि को निवेदयितुं क्षमः ॥
 पश्य पश्यत एवैषामेतानि निजचेष्टितैः ।
 ग्रीर्वं सिद्धार्थकायन्ते सर्वेषामेव भूभुजाम् ॥
 तदिदं तेऽसमासेन मया तात निवेदितम् ।
 महामोहनरेन्द्रस्य स्वाङ्गभूतं कुटुम्बकम् ॥
 ये त्वमी वेदिकाभ्यर्णे विवर्तन्ते महीभुजः ।
 ते महामोहराजस्य स्वाङ्गभूताः पदातयः ॥

तत्र च ।

य एष दृश्यते भद्रं रागकेसरिणोऽग्रतः ।
 आशिष्ठललनो मृष्टं ताम्बूलं स्वादयन्नलम् ॥
 रणद्विरेफरिङ्कोलिसूचितोत्कटगन्धकम् ।
 लीलाकमलमत्यर्थमाजिघ्रंश्च मुहुर्मुहुः ॥
 स्वभार्यामलवक्त्राक्षे कुर्वाणो दृष्टिविश्रमम् ।
 वक्त्रकौनूपुरारावकाकलीगीतलम्पटः ॥

यद्यैवं विषयानेष पञ्चापि किल लीलया ।
 भुञ्जानो मन्यन्ते सर्वमात्मनो सुष्टिमध्यगम् ॥
 भद्र सोऽयमिहायाता वयं यन्म दिदृक्षया ।
 रागकेसरिणो मन्त्री लोके विख्यातपौरुषः ॥
 अस्त्यैव तानि वर्तन्ते पुत्रभाण्डानि सुन्दर ।
 यानि मिथ्याभिमानेन कथितानि पुरावयोः ॥
 तद्वगेन जगत्सर्वं वशीकृत्य महाबलः ।
 भद्र नूनं करोत्येव चेष्टया तुल्यमात्मनः ॥

तथा हि ।

एतत्प्रयुक्तैर्ये दृष्टा मानुषैर्भद्र देहिनः ।
 ते स्पर्शरसमद्गन्धस्पर्शशब्देषु लालसाः ॥
 कार्याकार्यं न पश्यन्ति बुध्यन्ते नो हिताहितम् ।
 भक्ष्याभक्ष्यं न जानन्ति धर्माधर्मवद्विष्कृताः ॥
 तन्माषलश्वमौषादां वर्तन्ते सार्वकालिकम् ।
 नान्यत्किञ्चन वीक्षन्ते यथामौ वर्तन्ते जडः ॥
 दर्शनादेव निर्णीतो युद्धा च परिनिश्चितः ।
 रममाजनको भद्र स एवायं न मंग्रयः ॥
 रागकेसरिणो राक्षं तन्मयस्त्रिषिंशं मटा ।
 परबुद्धिप्रयोगेण नैवैष प्रतिहन्यते ॥
 पुरुषाः पण्डितामावद्वहिरद्वा दूढमताः ।
 यावदेव स्रवीर्येण ताघो क्षिपति कुशक्षित् ॥
 यदा पुनर्महाप्राज्ञमानेष यत्तिरः कश्चित् ।

आरभेत स्ववीर्येण बहिरङ्गमनुत्थकान् ॥

तदा ते निहतप्राया बालिगा इव किङ्कराः ।

व्रताग्रहं विमुच्यास्य जायन्ते विगतचपाः ॥

वर्धयत्येष साम्राज्यमेतेषामेव भूभुजाम् ।

बहिरङ्गजनस्यायममात्यो दुःखदः सदा ॥

यतः ।

अस्थादेशेन कुर्वन्ति पापं ते बाह्यमानुषाः ।

तच्च पापं हृतं तेषामिष्टासुच च दुःखदम् ॥

निपुणो नीतिमार्गेषु गाढं निर्याजपौरुषः ।

भेदकः परचित्तानामुपायकरणे पटुः ॥

विदिताग्रेष्वृत्तान्तः सन्धिविग्रहकारकः ।

विकल्पबहुलो लोके सचिवो नास्त्यमूढगः ॥

किं वाच बहुनोक्तेन तावदेते नरेश्वराः ।

यावदेव महामन्त्री तन्त्रको राज्यसन्ततेः ॥

ततः सदर्षः प्रकर्षोऽब्रवीत् । साधु माम् साधु सुन्दरं निर्णीतं
मासेन । न तिलतुषचिभागमात्रयापि चलतीदं । एवंविध एवायं
विषयाभिलाषो महामन्त्री नास्त्यत्र सन्देहः ।

तथा हि ।

आकारदशेनादेव ते गुणा मम मानसे ।

आदावेव समाकृता येऽस्य संवर्णितास्त्वया ॥

विमग्नः प्राह नाश्रयं लक्षयन्ति भवादृशाः ।

नराणां दृष्टमात्राणां यदुणागुणरूपताम् ॥

तथा हि ।

शायते रूपतो जातिर्जातिः शीलं शुभाशुभम् ।
 शीलाद्गुणाः प्रभासन्ते गुणैः सत्त्वं महाधियाम् ॥
 न केवलं त्वयास्यैव दर्शनादेव लक्षिताः ।
 गुणाः किं तर्हि सर्वेषां नूनमेषां महीभुजाम् ॥
 बुद्धेर्जातस्य ते भद्र किं वा स्यादविनिश्चितम् ।
 यत्तु मां प्रश्रयस्येवं तात सा तेऽभिजातता ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततो माम निवेद्यताम् ।
 किं नामिकेयं भार्यास्य मन्त्रिणो मुग्धलोचना ॥
 विमर्शः प्राह भद्रेयं भोगदृष्ट्याभिधीयते ।
 गुणैस्तु तुल्या विज्ञेया सर्वथास्यैव मन्त्रिणः ॥
 ये त्वेते पुरतः केचित्पार्श्वतः पृष्ठतोऽपरे ।
 दृश्यन्ते भूभुजो भद्र मन्त्रिणोऽस्य नताननाः ॥
 दृष्टाभिमन्त्रिप्रमुखास्ते विज्ञेया महाभटाः ।
 महामोहनरेन्द्रस्य स्वाङ्गभूताः पदातयः ॥

अन्यच्च ।

महामोहनपृथ्वीराजराजकेसरिणो मताः ।
 भृत्या द्वेषगजेन्द्रस्य सर्वेऽप्येते महीभुजः ॥
 अनेन मन्त्रिणादिष्टा राज्यकार्येषु सर्वदा ।
 एते भद्र प्रवर्तन्ते निवर्तन्ते च मान्यया ॥
 ये केचिद्वाङ्मल्लोकाणां सुद्रोपद्रवकारिणः ।
 अन्तरङ्गा महीपाशास्तेऽमीषां मथ्यवर्तिनः ॥

नार्थो डिभास्य ये केचिदन्तेऽप्येवंविधा जने ।
 अमीषां मध्यगाः सर्वे द्रष्टव्यास्ते महीभुजाम् ॥
 तदेते परिमातीता निवेद्यन्तां कथं मया ।
 संक्षेपतः समाख्याताः स्वाङ्गभूताः पदातयः ॥
 प्रकर्षः प्राह ये त्वेते वेदिकादारवर्तिनः ।
 निविष्टा भूभुजः सप्त माम् मुत्कलमण्डपे ॥
 युक्ताः सत्परिवारेण नानारूपविराजिनः ।
 एते किंनामका ज्ञेयाः किंशुणा वा महीभुजः ॥
 विमर्गः प्राह भद्रैते सप्तापि वरभूभुजः ।
 महामोहनूपस्यैव बहिर्भूताः पदातयः ॥

तत्र च ।

य एष दृश्यते भद्र संयुक्तः पञ्चभिर्नरैः ।
 ज्ञानसंवरणो नाम प्रसिद्धः स महीपतिः ॥
 अत्रैव वर्तमानोऽयं बहिःस्थं सकलं जनम् ।
 करोत्यन्धं स्ववीर्येण ज्ञानोद्योतविवर्जितम् ॥

किं च ।

सान्द्राज्ञानान्धकारेण यतो मोहयते जनम् ।
 ततोऽयं शिष्टलोकेन मोह इत्यपि कीर्तितः ॥
 यस्त्वेव नवभिर्युक्तो मानुषैः प्रविभाव्यते ।
 दर्शनावरणो नाम विख्यातः स महीतले ॥
 दृश्यन्ते पञ्च या नार्यस्ताः स्ववीर्येण सुन्दराः ।
 करोत्येष जगत्सर्वं घूर्णमानगतिक्रियम् ॥

ये त्वमी पुरुषा भद्र चत्वारोऽस्य पुरः स्थिताः ।
 एतत्सामर्थ्ययोगेन जगदन्धं करोत्ययम् ॥
 नरद्वयसमायुक्तो यः पुनर्भद्र दृश्यते ।
 स एष वेदनौशाख्यो राजा विख्यातपौरुषः ॥
 सातनामा प्रसिद्धोऽस्य जगति प्रथमो नरः ।
 करोत्याह्वादसन्दोहनन्दितं भुवनत्रयम् ॥
 द्वितीयः पुरुषो भद्र यस्त्वस्य प्रविलोक्यते ।
 असातनामकः सोऽयं जगत्सन्तापकारकः ॥
 दीर्घह्रस्वैः समायुक्तश्चतुर्भिर्दिग्भिरूपकैः ।
 विवर्तते महीपालो यस्त्वेष तव गोचरे ॥
 आयुर्नामा प्रसिद्धोऽयं सर्वेषां भद्र देहिनाम् ।
 निजे भवे किलावस्थां कुरुते डिम्बतेजसा ॥
 द्विचत्वारिंशता युक्तो मानुषाणां महाबलः ।
 यस्त्वेष दृश्यते भद्र नामनामा महीपतिः ॥
 निजमानुषवीर्येण जगदेष चराचरम् ।
 विहस्यति यत्तात तदाख्यातुं न पार्यते ॥
 चतुर्गतिकसंसारे मरनारकरूपताम् ।
 ये दधाना विवर्तन्ते पशुदेवतथा परे ॥
 एकेन्द्रियादिभेदेन नानादेहविवर्तिनः ।
 नानाज्ञोपाङ्गमंबद्धाः संघातकरुणोद्यताः ॥
 भिन्नमंहननाः सत्त्वा नानासंस्कारधारिणः ।
 वर्णगन्धरसस्पर्शभेदेन विविधास्तथा ॥

गौरवेतरहीनाश्च स्वोपघातपरायणाः ।
 पराघातपराः केचिदिष्टजन्मानुपूर्विणः ॥
 सदुच्छासातपोद्योतविद्यायोगतिगामिनः ।
 चमस्यावरभेदाश्च सूक्ष्मवादरूपिणः ॥
 पर्याप्तकेतराः केचिदन्ये प्रत्येकचारिणः ।
 साधारणाः स्थिराः केचित्तथान्ये स्थिररूपिणः ॥
 शुभाशुभत्वं विभ्राणाः सुभगा दुर्भगास्तथा ।
 सुखरा दुःखरा लोके ये चादेया मनोहराः ॥
 अनादेयाः स्ववर्गोऽपि यशःकीर्तिसमन्विताः ।
 अयशःकीर्तियुक्ताश्च निर्मितात्मशरीरकाः ॥
 प्रणताशेषगीर्वाणमौलिमालार्चितक्रमाः ।
 ये च तीर्थंकरा लोके भवन्ति भवभेदिनः ॥
 निजमानुषवीर्येण सर्वमेव नराधिपः ।
 तदिदं जृम्भते वत्स नामनामा महाबलः ॥
 यः पुनर्भद्रं भूपोऽयं वीक्षते पुरतः स्थितम् ।
 आत्मभूतं महावीर्यं नौचोच्चं पुरुषद्वयम् ॥
 गोचामिधानो विख्यातः स एष जगतीपतिः ।
 देहिनां कुरुते भद्रं सुन्दरेतरगोचताम् ॥
 नरपञ्चकसेव्योऽयं यः पुनः प्रविभाष्यते ।
 अन्तराय इति ख्यातः स तात वरभूपतिः ॥
 अयं तु नरवीर्येण कुरुते बाह्यदेहिनाम् ।
 दानभोगोपभोगाग्निवीर्यविघ्नं नराधिपः ॥

तदेते कथितास्तात नामभिर्गुणलेशतः ।
 सप्तापि भूभुजस्तुभ्यं समासेन मयाधुना ॥
 वीर्यवक्तव्यतामेयां विस्तरेण पुनर्यदि ।
 वर्णयामि ततोऽत्येति तच्चैव मम जीवितम् ॥
 तदेवमतिगम्भीरं श्रुत्वा मातुल्लजन्तितम् ।
 प्रकर्षां हृष्टचित्तत्वादिदं वचनमब्रवीत् ॥
 चारु माम कृतं चारु मोक्षितो मोक्षपञ्चरात् ।
 एतेषां वर्णनं राज्ञां कुर्वतैवमहं त्वया ॥
 केवलं कंचिदद्यापि मामं पृच्छामि मंगयम् ।
 तमाकण्यं पुनर्मामो मद्गमाख्यातुमर्हति ॥
 ततो विमर्शस्तुष्टात्मा तं प्रतीदमभाषतः ।
 पृच्छ यद्रोचते तुभ्यं भद्र विश्रम्भचेतसा ॥
 प्रकर्षः प्राह मामायं विस्मयो मम मानसे ।
 एषु संकीर्त्यमानेषु राजसु प्रतिभामते ॥
 यदामूष्मण्डपान्तःस्थाक्षिरीक्षे नायकानहम् ।
 परिवारं न पश्यामि तदामोषां निजं निजम् ॥
 यदा विलोकयाम्युच्चैः परिवारं विगेषतः ।
 तदा विस्फारिताक्षोऽपि नैवेक्षे नायकानहम् ॥
 भवता तु परीवारो नायकाश्च पृथक् पृथक् ।
 मामतो गुणतयैव कीर्तिता यत तत्कथम् ॥
 विमर्शेनोदितं यत् न विधेयोऽत्र विग्रहः ।
 नैकदोषपक्षेणात्र कस्यदन्योऽपि विद्यते ॥

यतः ।

ये निरावरणज्ञानाः केवलालोकभास्कराः ।

प्रभुं परिकरं चैषां नैकदा तेऽपि जानते ॥

यतः । सामान्यरूपा राजानः सर्वेऽमी परिकीर्तिताः ।

विशेषरूपा विज्ञेयाः सर्वे चामी परिच्छदाः ॥

तथाहि ।

अवयव्यच सामान्यं विशेषोऽवयवाः स्मृताः ।

राजानश्चांशिनो ज्ञेयास्तदंशास्तु पदातयः ॥

इह च ।

नायातः कस्यचित्साक्षादेकदा ज्ञानगोचरम् ।

ययैतौ प्रकृतिस्तात सा सामान्यविशेषयोः ॥

देशकालस्वभावैश्च भेदोऽपि च न विद्यते ।

तादात्म्यादेतयोस्तात तेनैकः प्रतिभाति ते ॥

तथाहि ।

के तरोर्भेदिनः सन्तु धवास्रखदिरादयः ।

धवासादिविनाभूतः कस्तरुर्वा प्रकाशयताम् ॥

श्रुतस्कन्धातिरेकेण नाख्यध्ययनरुंभवः ।

न चाध्ययननिर्मुक्तः श्रुतस्कन्धोऽस्ति कश्चन ॥

केवलं यौगपद्येन न दृष्टौ तावितीयता ।

नादृष्टावेव तौ वत्स कालभेदेन दर्शनात् ॥

तथाहि ।

दृश्यते हि तरुर्दूरान्न लक्ष्यन्ते धवादयः ।

अभ्यर्णं तेऽपि दृश्यन्ते लक्ष्यते न तरुः पृथक् ॥
 तथापि तद्वयं दृष्टं कालभेदेऽपि कीर्त्यते ।
 यथाक्रमेण दृष्टत्वाद्भूपाद्याश्चचुरादिभिः ॥
 अतो भेदेन दृष्टत्वाद्भिन्नमेवेदमित्यताम् ।
 अभिन्नस्य हि नो भिन्नं कालभेदेऽपि दर्शनम् ॥

तथाहि ।

अभेदेऽपि स्वभावाद्यैर्यत्सामान्यविशेषयोः ।
 संख्यासंज्ञाङ्गकार्येभ्यो भेदोऽप्यस्ति परिष्कृतः ॥
 तेन तद्धारजः सर्वा व्यवहारो न दूष्यति ।
 भेदाभेदात्मके तच्चे भेदस्येत्यं निदर्शनात् ॥

तथाहि ।

संख्यया तरुरित्येको भूयांसः खदिरादयः ।
 संज्ञापि तरुरित्येषा धवाद्यार्कादि भेदिनाम् ॥
 अनुवृत्तिस्तरोक्षेपु लक्षणं पृथगौच्यते ।
 धवाश्वत्यादिभेदानां व्यावृत्तिश्च परस्परम् ॥
 कायं तु तरुमात्रेण भाधं क्वायादिकं पृथक् ।
 विशिष्टफलपुष्पाद्यमन्यदेवाद्यकादिभिः ॥
 व्यवहारोऽपि सामान्ये श्रुतस्कन्धेऽन्य एव हि ।
 अन्य एवास्य भेदेषु यदुद्देशादिलक्षणः ॥
 तस्मात्तं भेदमाश्रित्य संख्यासंज्ञादिगोचरम् ।
 अभेदं च तिरोधाय देशकालस्वभावजम् ॥
 राजानः परिवाराद्य मया वत्स पृथक् पृथक् ।

नामतो गुणसंख्याभ्यां तत्राग्रे परिकीर्तिताः ॥
 एवं च भेदिनोऽप्येते न परस्परभेदिनः ।
 यौगपद्येन भासन्ते भद्रं तन्मुञ्च विस्मयम् ॥
 न चान्यत्रापि कर्तव्यो विस्मयो क्लृप्तादिभिः ।
 कथ्यमाने मया भेदे भो. सामान्यविशेषयोः ॥
 प्रकर्षणोदितं माम नष्टोऽयं संग्रयोऽधुना ।
 ममैष माम सन्देहः परिस्फुरति मानसे ॥

यदुत ।

य एते सप्त राजान एतेषां मध्यवर्तिनः ।
 द्वितीयश्च चतुर्थश्च पञ्चमः षष्ठ एव च ॥
 एते महीपाश्वत्वारो यथा व्यावर्णितास्त्वया ।
 तथा जनस्य क्लृप्त्यन्ते सुन्दरेतरकारिणः ॥
 नैकान्तेनैव सर्वेषामपकारपरायणाः ।
 एते हि बाह्यलोकानां केषांचित्सुखहेतवः ॥
 आद्यो राजा द्वितीयश्च यश्च पर्यन्तभूपतिः ।
 दुःखदा एव सर्वेषां त्रयोऽप्येते तु देहिनाम् ॥
 ततः अपरिवारेण महामोहमहीभुजा ।
 एतैश्च दत्तसाराणां तेषां किं नाम जीवितम् ॥

एवं च स्थिते ।

किं विद्यन्ते जनाः केचिद्वहिरङ्गेषु देहिषु ।
 अमीभिर्न कदर्थ्यन्ते ये चतुर्भिररातिभिः ॥
 किं वा न संभवन्त्येव तादृशा माम देहिनः ।

येऽमीषां निजवीर्येण प्रतापचतिकारिणः ॥

तच्छ्रुत्वा भागिनेयोक्तं वचनं विहितादरः ।

अवादीदौदृशं वाक्यं विमर्शो मधुराचरैः ॥

विद्यन्ते बहिरङ्गेषु वत्स लोकेषु तादृशाः ।

एतेषां वीर्यनिर्णाशाः केवलं विरला जनाः ॥

तथाहि ।

सद्भूतभावनामन्वतन्त्रशास्त्रा महाधियः ।

कृतात्मकवचा नित्यं ये तिष्ठन्ति बहिर्जनाः ॥

अप्रमादपरास्तेषामेते सर्वेऽपि भूभुजः ।

महामोहादयो वत्स नोपतापस्य कारकाः ॥

यतः ।

सततं भावयन्त्येवं निर्मलीमसमानसः ।

जगत्स्वरूपं ये धीराः श्रद्धासंशुद्धबुद्धयः ॥

कथम् ।

अनादिनिधनो घोरो दुस्तरोऽयं भवोदधिः ।

राधावेधोपमा लोके दुर्लभा च मनुयता ॥

मूलं हि सर्वकार्याणामाशापाशनिबन्धनम् ।

जलबुद्बुदसंकाशं दृष्टनष्टं च जीवितम् ॥

वीभत्समशुचेः पूर्णं कर्मजं भिन्नमात्मानः ।

गम्यं रोगपिशाचानां ग्ररीरं घणभङ्गुरम् ॥

धौवनं च मनुयाणां सन्धारकाभविभ्रमम् ।

चण्डवातेरिताम्बोदमालारूपाय सम्पदः ॥

आदौ संपादिताल्हादाः पर्यन्तेऽत्यन्तदारुणाः ।
 एते शब्दादिसन्भोगाः किंपाकफलसन्निभाः ॥
 माता भ्राता पिता भार्या पुत्रो जातेति जन्तवः ।
 जाताः सर्वेऽपि सर्वेषामनादिभवचक्रके ॥
 उषित्वैकनगे रात्रौ यथा प्रातर्विहङ्गमाः ।
 यथायथं व्रजन्त्येव कुटुम्बे विश्ववान्भवाः ॥
 दृष्टैः समागमाः सर्वे स्वप्राप्तनिधिरूपताम् ।
 नूनं समाचरन्त्येव वियोगानलतापिनः ॥
 जरा जर्जरयत्येव देहं सर्वशरीरिणाम् ।
 दलयत्येव भूतानि भीमो मृत्युमहीधरः ॥

ततश्च ।

तेषामेवंविधानेकभावनाभ्यासलासिनाम् ।
 निर्धूततमसां पुंसां निर्मलौभूतचेतसाम् ॥
 भद्रं नैष महीपालो महामोहः सभार्यकः ।
 जायते बाधको नापि सवधूकाविमौ सुतौ ॥

अन्यच्च ।

न शोको नारतिलेपां न भयो नापि शेषकाः ।
 दुष्टाभिसन्धिप्रमुखा नूनं बाधाविधायकाः ॥
 नामूनि डिम्भरूपाणि न चान्ये भद्रं तादृशाः ।
 यैरेवं भावनाशस्त्रैः पितापुत्रा श्रमी जिताः ॥

तथा ।

सर्वज्ञागमदृष्टेषु तत्त्वेषु सुविनिश्चिताः ।

ये पुनः सद्विचारेण चालयन्त्यात्मकलक्षणम् ॥
 नयन्ति स्थिरतां चित्तं सर्वज्ञागमचिन्तया ।
 पश्यन्त्युन्मार्गघायित्वं मूढानां च कुतूर्थिनाम् ॥
 तेषामेष जनानां भो निर्मलौभूतसद्विद्याम् ।
 न बाधकः प्रकृत्यैव महामोहमहत्तमः ॥
 याथेषा गृहिणी पूर्वं वर्णिता वीर्यशालिनी ।
 कुदृष्टिः सापि तद्दीर्घादूरतः प्रपलायते ॥
 ये पुनर्भावंयन्त्येवं मध्यस्थेनान्तरात्मना ।
 शरीरचित्तयो रूपं योषितां परमार्थतः ॥

यदुत ।

सितासिते विशाले ते ताम्रराजिविराजिनौ ।
 जीव चिन्तय निर्मिथ्यमक्षिणी मांसगोलकौ ॥
 सुमांसकौ सुसंस्थानौ सुप्तिष्ठौ वक्त्रभूषणौ ।
 लावमानाविमौ वध्रौ कर्णौ यौ ते मनोहरौ ॥
 यावेतावुल्लसद्दीप्तौ भवतश्चित्तरञ्जकौ ।
 ततश्चर्मावृतं स्थूलमस्थिमात्रं कपोलकौ ॥
 ललाटमपि तादृशं यत्ते हृदयवल्लभम् ।
 दीर्घोत्तुङ्गा सुसंस्थापि नासिका चर्मखण्डकम् ॥
 यदिदं मधुनमुल्लस्यमधरोष्ठं विभाति ते ।
 मांसपेशीद्वयं स्थूरमिदं लालामलाविलम् ॥
 ये कुन्दकलिकाकारा रदनाश्रित्तहारिणः ।
 एतेऽस्थिखण्डकानौति पद्भूतिस्थानि लक्ष्य ॥

य एषोऽलिकुलच्छायः केशपाशो मनोहरः ।
 योपितां तत्तमो हार्दं प्रकाशमिति चिन्तय ॥
 यौ काञ्चनमहाकुम्भविभ्रमौ ते हृदि स्थितौ ।
 स्त्रौस्तनौ मूढ बुध्यस्व तौ स्थूलौ मांसपिण्डकौ ॥
 यल्लासयति ते चित्तं ललितं दोर्लताद्वयम् ।
 ततश्चर्मावृतं दीर्घं तदस्थियुगलं चलम् ॥
 अशोकपल्लवाकारौ यौ करौ ते मनोहरौ ।
 तावस्थिघटितौ विद्धि चर्मनद्धौ करङ्गकौ ॥
 यद्भञ्जयति ते चित्तं वलिचयविराजितम् ।
 उदरं मूढ तदिष्टामूचान्तमलपूरितम् ॥
 यदाचिपति ते स्वान्तं श्रोणीविम्बं विशालकम् ।
 प्रभृताशुचिनिर्वाहदारमेतद्विभाव्यताम् ॥
 यौ मूढैर्हाटकस्तम्भसन्निभौ परिकल्पितौ ।
 तावूह पूरितौ विद्धि वसामञ्जाशुचेर्नलौ ॥
 सञ्चारिरक्तराजीवबन्धुरं भाति यच्च ते ।
 तदंघ्रियुगलं स्नायुबद्धास्थ्यां पञ्जरद्वयम् ॥
 यत्ते कर्णामृतं भाति मन्मनोलापजल्पितम् ।
 तन्मारणात्मकं मूढ विषं हालाहलं तव ॥
 शुकशोणितमंभृतं नवच्छिद्रं मलोद्बणम् ।
 अस्थिशृङ्खलिकामात्रं हन्त योपिच्छरीरकम् ॥
 न चास्माद्भिद्यते जीव तावकीनं शरीरकम् ।
 कथैवं ज्ञातवत्त्वोऽपि कुर्यात्किङ्कालमौलकम् ॥

यायेषा वर्णिता पूर्वं महावीर्या रतिर्मया ।
 भार्यास्य सापि तैर्नूनं भावनावलतो जिता ॥
 तथैवंविधसद्भावभावनासक्तचेतसाम् ।
 तेषामेषोऽप्यहो ह्यसो दूरदूरतरं गतः ॥

तथा ।

सद्भावनिर्मलजलैः चालितामलचेतसाम् ॥
 सर्वत्र निर्व्यलौकानां जुगुप्सापि न बाधिका ॥

तथाहि ।

यैस्तत्त्वतो विनिर्णीता शरीराशुचिरूपता ।
 जलशौचायहस्तेषां नात्यन्तं मनसः प्रियः ॥
 यदेव चेतसः शुद्धेः सम्पादकमनिन्दितम् ।
 तदेव शौचं विज्ञेयं यत एतदुदाहृतम् ॥
 सत्यं शौचं तपः शौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ।
 सर्वभूतदया शौचं जलशौचं तु पञ्चमम् ॥

एवं च स्थिते ।

कार्यं जलैर्न नोऽकार्यं किं तु तत्कार्यमीदृशम् ।
 विधीयमानं यच्छौचं भूतानां नोपघातकम् ॥
 तच्च संजायते नूनं बहिर्मलविशुद्धये ।
 नान्तरङ्गमलचालि यत उक्तं मनोधिभिः ॥
 चित्तमन्तर्गतं दुष्टं न स्नानाद्यैर्विशुध्यति ।
 शतशोऽपि हि तद्धेतुं सुरभाण्डमिवाशुचि ॥

किंच ।

शरीरमलमपेतज्जलशौचं कृतं जनैः ।

तेषां विगोधयत्येकं क्षणमात्रं न सर्वदा ॥

यतः ।

रोमकूपादिभिर्जन्तोः शरीरं शतजर्जरम् ।

धौतं धौतं स्वत्येव नैतच्छुचि कदाचन ॥

तथापि ।

कचित्प्रवर्तमानानां देवतातिथिपूजने ।

केषांचित्कारणं भक्तेर्जलशौचमनिन्दितम् ॥

केवलं नाग्रहः कार्यो विदुषा तत्त्ववेदिना ।

तत्रैव जलजे शौचे स हि मूर्खत्वकारणम् ॥

ततश्च ।

एवं विशुद्धबुद्धीनां जलशौचादि कुर्वताम् ।

संज्ञानपरिपूतानां तेषां तात महात्मनाम् ॥

याप्येषा कथिता पूर्वमिहामुत्र च दुःखदा ।

जुगुप्सा सापि नष्टत्वान्नैव बाधाविधायिका ॥

यावप्येतौ जगच्छू पूर्वं व्यावर्णितौ मया ।

ज्ञानमंवरणो राजा दर्शनावरणस्तथा ॥

तौ सर्वज्ञागमाभ्यामवामनावामितात्मनाम् ।

अप्रमादपराणां च नैव तेषां कदर्थकौ ॥

योऽप्यन्तरायनामायं राजा पर्यन्तसंस्थितिः ।

दानादिविप्रहेतुस्ते मया पूर्वं निषेदितः ॥

निराशानां निरीक्षानां दायिनां वीर्यशालिनाम् ।

तेषां भद्रं मनुष्याणां सोऽपि किं किं करिष्यति ॥
 अन्येऽपि ये भटा दुष्टा या नायों ये च डिम्भकाः ।
 केचिदत्र वल्ले तेऽपि न तेषां भद्रं बाधकाः ॥ :
 एते तु भूपास्यत्वारः सप्तानां मध्यवर्तिनः ।
 तेषां भोः सुन्दराण्येव सर्वकार्याणि कुर्वते ॥

ततश्च ।

ददं निर्जित्य वीर्येण तेऽन्तरङ्गवस्त्रं जनाः ।
 तिष्ठन्ति सततानन्दा निर्वाधाः शान्तचेतसः ॥
 स्वसाधनयुतो यस्मान्महामोहनराधिपः ।
 अयमेव बहिर्लोके परचेह च दुःखदः ॥

एवं च स्थिते ।

सङ्गावभावनास्त्रेण यैः स एष वशीकृतः ।
 कुतो दुःखोद्भवस्तेषां निर्दन्दा सुखपद्धतिः ॥
 केवलं तादृशास्तात बहिरङ्गेषु देहिषु ।
 अत्यन्तविरला लोकास्तेनेदं गीयते जनैः ॥
 शैले शैले न माणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे ।
 साधवो न हि सर्वत्र चन्दनं न वने वने ॥
 तदेवं कथितं तुभ्यं सन्ति ते बाह्यदेहिनः ।
 केवलं विरला राज्ञां येऽमीषां दर्पनाग्निनः ॥
 प्रकर्षः प्राह ते माम् कुत्र तिष्ठन्ति देहिनः ।
 यैरौदृशोऽपि विक्षिप्तः शत्रुवर्गो महात्मभिः ॥

विमर्शनाभिहितं । वत्स समाकर्णय । श्रुतं मयाप्रजनसकाशा-

तूवं । यदुतास्ति समस्तवृत्तान्तमन्तानाधारविस्तारमनादिनिधनं
भूरिप्रकाराद्भुतभूमिभूतं भवचक्रं नाम नगरं । अतिविस्तीर्णतया
च तस्य नगरस्य विद्यन्ते तत्र बह्वन्यवान्तरपुराणि सन्ति बद्धतराः
पाटकाः संभवन्ति बद्धतमा भवनपङ्क्तयः संभाव्यन्ते भूयांसि देव-
कुलानि । सञ्जातीताश्च नानाजातयस्तत्र लोकाः प्रतिवसन्ति । ततो
ऽहमेवं वितर्कयामि । यदुत विद्यन्ते तत्र भवचक्रे नगरे बहिरङ्ग-
लोका यैरेष महामोहनरेन्द्रप्रमुखः श्रुवर्गः स्ववीर्येण विचित्र
इति ॥ प्रकर्षः प्राह । माम किमन्तरङ्गं तन्नगरं किं वा बहिरङ्ग-
मिति । विमर्शेनोक्तं । तात न शक्यते तदेकपक्षनिक्षेपेणावधारयितुं
यथान्तरङ्गं यदि वा बहिरङ्गमिति । यस्मान्तत्र यथा बहिरङ्गज-
नास्तथैतेऽपि सर्वेऽन्तरङ्गलोका विद्यन्ते । यतोऽमीषां प्रतिपक्षभूतो
ऽमौ सन्तोषस्तत्रैव नगरे श्रूयते ततोऽमीभिरनुविद्धं समस्तं नगरं ।
प्रकर्षेणोक्तं । नन्वमी अत्र वर्तमानाः कथं तत्र विद्येरन् । विमर्श-
नोक्तं । तात योगिनः खल्वेते महामोहराजादयः सर्वेऽप्यन्तरङ्ग-
लोकाः । तस्मादत्रापि दृश्यन्ते तत्रापि वर्तन्ते न कश्चिद्विरोधः । यतो
जानन्ति यथेष्टवज्रविधिरूपकरणं कुर्वन्ति परपुरप्रवेशं समाचरन्ति
चान्तर्धानं पुनः प्रकटीभवन्ति यथेष्टस्थानेषु ततोऽचिन्त्यमाहात्म्या-
तिशयाः खल्वेते राजानः । ते यथाकामचारितया कुत्र न विद्ये-
रन् । तस्मादुभयरूपलोकाधारतयोभयरूपमेवैतद्भद्र भवचक्रं नगरं ॥
प्रकर्षेणोक्तं । तर्हि यदि तत्र सन्तोषो वर्तते ते चामीषां भूभुजां
दर्पोद्दलनकारिणो महात्मानो लोका विद्यन्ते ततो द्रष्टव्यं तन्नगरं ।
महन्ने कुतूहलं । अनुयहेण दर्शयतु माम् । गच्छावस्तावत्तत्रैव

नगरे । विमर्शेनोक्तं । ननु सिद्धमिदानीमावयोः समीहितं । दृष्टो
विषयाभिलाषो मन्त्री । निश्चितमस्य रसनाजनकत्वं । अतोऽवगता
तस्य सम्बन्धिनी मूलशुद्धिः संपादितं राजशामनं । अतः किमधुना-
न्यत्र गतेन । स्वस्थानमेवावयोर्गन्तुं युक्तं । प्रकर्षेणोक्तं । माम् मैवं
वोचः । यतो वर्धितं भवचक्रव्यतिकरं वर्णयता भवता मम तद्दर्शन-
कौतुकं ततो नादर्शितेन तेन गन्तुमर्हति मामः । दत्तश्चावयोः
कालतः संवत्सरमात्रमवधिस्तातेन । निर्गतयोश्चाद्यापि शरद्धेमन्त-
लक्षणादृतुद्वयमात्रमतिक्रान्तं । यतोऽधुना शिशिरो वर्तते । तथाहि ।
पश्यतु मामो मञ्जरीवन्धुरा वर्तन्ते सांप्रतं प्रियङ्गुलताः । विकास-
हासनिर्भरा विराजन्तेऽधुना रोध्रवल्लर्यः । विदलितमुकुलमञ्जरीक-
मिदानीं विभाति तिलकवनं । अपि च ।

शिशिरतुषारकणकनिर्दग्धमशेषसरोजमण्डलं

सहकिमल्लयविलाससुभगेन महातरुकाननेन भोः ।

पथिकगणं च शीतवातेन विकम्पितगात्रयष्टिकं

ननु खलमदृश एष तोषादिवा(वि)हसति कुन्दपादपः ॥

नूनमत्र शिशरे विदेशगाः सुन्दरीविरहवेदनातुराः ।

शीतवातविहताः क्षणे क्षणे जीवितानि रहयन्ति मूढकाः ॥

पश्य माम् हतमुत्तरायणं भास्करेण परिवर्धितं दिनम् ।

शर्वरी च गमितेषदूनतां पूर्वरात्रिपरिमाणतोऽधुना ॥

बहलागरूपवरेऽपि गृहे वररत्नककम्बलतुलियुते ।

बहुमोहनृणां शिशिरेऽत्र सुखं न हि पीनवपुर्ललनाविरहे ॥

अद्यापि वर्धितं तेजो महत्त्वं च दिवाकरे ।

अथ वा ।

विमुक्तदक्षिणाग्ने किं क्षान्निलाघवकारणम् ।

कार्यभारं महान्तं निजस्वामिनो

यान्यनिष्पन्नमेते विमुच्याधुना ।

पश्य माम् स्वदेशेषु दुःसेवकाः

श्रीतभीताः स्वभार्याकुचोन्माश्रया ॥

ये दरिद्रा जराजीर्णदेहाश्च ये

वातला ये च यान्या विना कन्यया ।

भोः कदा श्रीतकालोऽपगच्छेद्यं

माम् जल्पन्ति ते श्रीतनिर्वदिताः ॥

यावमश्वादिभक्ष्याय लोलूयते

भूरिलोकं तुषारं तु दोदूयते ।

दुर्गतापत्यवृन्दं तु रोहयते

जम्बुकः केवशं माम् कोकूयते ॥

वहन्ति यन्त्राणि महेक्षुपौडने

हिमेन श्रीता च तडागमन्ततिः ।

जनो महामोहमहत्तमाश्रया

तथापि तां धर्मधियावगाहते ॥

अन्यच्च ।

अयं हि ललितप्रायो वर्तते शिगिरोऽधुना ।

ततः पण्णाममाचेऽपि किमु चम्यति मानकः ॥

गम्यतां भवचक्रोऽतो ममानुपलक्ष्या

मामेन परतो यत्ते रोचते तत्करिष्यते ॥
 अनिवर्तकनिर्वन्धमेवं विज्ञाय भावतः ।
 ततस्तदनुरोधेन विमर्शो गन्तुमुद्यतः ॥
 अथ मिथ्या[भि]निवेशादिस्वन्दनव्रातसुन्दरम् ।
 ममत्वादिगजस्तोमगलगर्जितबन्धुरम् ॥
 अज्ञानादिमहाश्वीयहेषारवमनोहरम् ।
 दैन्यचापललौल्यादिपादातपरिपूरितम् ॥
 महामोहनरेन्द्रस्य चतुरङ्गं महाबलम् ।
 अपसृत्य ततः स्थानात्ताभ्यां सर्वं विलोकितम् ॥
 ततो निर्णीतमार्गेण दृष्टौ स्वस्वीयमातुलौ ।
 गच्छतस्तत्पुरं तूर्णमविच्छिन्नप्रयाणकैः ॥
 मार्गात्सारणकामेन मातुलं प्रति भाषितम् ।
 ततः प्रकर्षसंज्ञेन तदेवं पथि गच्छता ॥
 माम यः श्रूयते लोके सार्वभौमो महीपतिः ।
 स कर्मपरिणामाख्यः प्रतापाक्रान्तराजकः ॥
 तस्य सम्बन्धिनीमाज्ञां महामोहनराधिपः ।
 किमेष कुरुते किं वा नेति मे संग्रयोऽधुना ॥
 विमर्शः प्राह नैवास्ति भद्र भेदः परस्परम् ।
 अनयोः परमार्थेन स हि ज्येष्ठः सहोदरः ॥
 अयं पुनः कनिष्ठोऽस्यां महाटव्यां व्यवस्थितः ।
 यतोऽयं चरटप्रायो महामोहनराधिपः ॥
 ये दृष्टाः केचिदस्याग्रे भवताच महीभुजः ।

समस्ता अपि विज्ञेयास्ते तस्यापि पदातयः ॥

केवलं ।

स कर्मपरिणामाख्यः सुन्दराणीतराणि च ।

कार्याणि कुरुते लोके प्रकृत्या सर्वदेहिनाम् ॥

अयं तु सर्वलोकानां महामोहनरेश्वरः ।

करोत्यसुन्दराण्येव कार्याणि ननु सर्वदा ॥

अन्यच्च ।

अयं जिगीषुर्भूपालः स राजा नाटकप्रियः ।

एते भूपा निषेवन्ते महामोहमतः सदा ॥

किं तु लोके महाराजो यतोऽस्यापि महत्तमः ।

स कर्मपरिणामाख्यो भ्रातेति परिकीर्तितः ॥

तस्मादेते महीपालास्तस्यापि पुरतः सदा ।

गत्वा गत्वा प्रकुर्वन्ति नाटकं हर्षवृद्धये ॥

भवन्ति गायनाः केचित्क्वेषिदातोद्यवादकाः ।

वादिचरूपतामेव भजन्ते भक्तितोऽपरे ॥

किं यङ्गना ।

महामोहनरेन्द्राद्याः सर्वेऽस्मी तात शृभुजः ।

सर्वथा हेतुतां यान्ति तत्र संमारनाटके ॥

स तावन्माचमंतुष्टः सपत्नीको नराधिपः ।

तदेव नाटकं पश्यन्नित्यमाप्ते निराकुलः ॥

अन्यच्च ।

एतेषां तावदस्येव सर्वेषां स प्रभुर्नृपः ।

अन्येषामपि स स्वामी प्रायेणान्तरभूभुजाम् ॥

किं बज्जना ।

स सर्वसमुदायात्मा सुन्दरेतरनायकः ।

अयं तदेकदेशात्मा तदादेशविधायकः ॥

तथाहि ।

येऽन्तरङ्गजनाः केचिद्विद्यन्ते सुन्दरेतराः ।

स कर्मपरिणामाख्यस्तेषां प्रायः प्रवर्तकः ॥

यावन्ति चान्तरङ्गाणि निर्द्वेतिं नगरौ विना ।

पुराणि तेषु स स्वामी बहिरङ्गेषु भावतः ॥

अयं पुनर्महामोहो यावन्तोऽच विलोकिताः ।

भवता भूभुजः स्वामी तदादेशेन तावताम् ॥

यदेष निजवीर्येण किञ्चिदर्जयते धनम् ।

समर्पयति तत्तस्य निःशेषं नतमस्तकः ॥

अनेनोपार्जितस्योच्चैर्धनस्य विनियोजनम् ।

स राजा कुरुते नित्यं सुन्दरेतरवस्तुषु ॥

अयं हि विग्रहारूढः सदासो विजिगीषया ।

स तु भोगपरो राजा न जानात्येव विग्रहम् ॥

एवं च स्थिते ।

एष वत्स करोत्याज्ञां भक्तिनिर्भरमानसः ।

तस्य किं तु ततो भिन्नं नात्मानं मन्यते नृपः ॥

अन्यच्च ।

यदृष्टं भवता पूर्वं महामोहपुरद्वयम् ।

तत्कर्मपरिणामेन भटभुक्त्यास्य योजितम् ॥

अतः पुरद्वये तत्र सैन्यमस्य सुभक्तिकम् ।

तथाटव्यां च निःशेषमास्ते विग्रहतत्परम् ॥

प्रकर्षः प्राह मामेदमनयोः किं क्रमागतम् ।

राज्यं किं वान्यसम्बन्धि गृहीतं बलवत्तया ॥

विमर्शिनोदितं वत्स नानयोः क्रमपूर्वकम् ।

परसत्कमिदं राज्यं हठादाभ्यां विनिर्जितम् ॥

यतः ।

जीवः सकर्मको यस्तौ बहिरङ्गजनस्तथा ।

संसारिजीव इत्येवं मया पूर्वं निवेदितः ॥

तस्यैषा भुज्यते सर्वा चित्तवृत्तिर्महाटवी ।

वीर्येण तं बहिष्कृत्य स्त्रीशताभ्यां न संग्रयः ॥

प्रकर्षेणोक्तम् ।

कियान् काश्चो गृहीताया वर्तते माम मे वद ।

विमर्शः प्राह नैवादिं जानेऽहमपि तत्त्वतः ॥

तदेय परमार्थस्ते कथ्यते वत्स साम्प्रतम् ।

निःशेषः प्रलयं याति येन तावकसंग्रयः ॥

स कर्मपरिणामाख्यो दानोद्दालनतत्परः ।

प्रणताशेषमामन्तकिरीटचुरितक्रमः ॥

प्रभावमाचमं सिद्धकार्यविस्तारसुस्थितः ।

राजाधिराजः सर्वत्र निविष्टो विष्टराधिपः ॥

अयं पुनर्महामोहस्तसैन्यपरिपालकः ।

तद्वत्तमन्त्रसेव्यश्च तत्कोशपरिवर्धकः ॥
 तदादेशकरो नित्यं तथापि गुरुपौरुषः ।
 नूनं तं पालयत्येष राजकार्ये यथेच्छया ॥
 तेनैष लौकिकीं वाचो युक्तिमाश्रित्य पण्डितैः ।
 महामननिविष्टोऽपि ऊर्ध्वं राजा निगद्यते ॥
 नानयोर्भिद्यते तात तस्माद्भेदः परस्परम् ।
 यस्मादेकमिदं राज्यमेतत्तुभ्यं निवेदितम् ॥
 प्रकर्षः प्राह मे माम विनष्टः संग्रयोऽधुना ।
 अथ वा त्वयि पार्श्वस्थे कुतः सन्देहसम्भवः ॥
 तदेवंविधसञ्जल्पकल्पनापगतश्रमौ ।
 तौ विलङ्घ्यु दिनैर्मागे भवचक्रे परागतौ ॥
 इतश्च परिपाय्यैव शिशिरो लङ्घितस्तदा ।
 संप्राप्तश्च जनोन्मादी वसन्तो मन्मथप्रियः ॥
 स ताभ्यां नगरासन्ने भ्रमन्नुद्दामलीलया ।
 वसन्तः काननेषूच्चैः कौटुशः प्रविलोकितः ॥

यदुत । नृत्यमिव दक्षिणपवनवशोदेष्टमानकोमलस्रतावाङ्मण्ड-
 गांयमिव नानाविहङ्गकलकलकलविरुतैर्महाराजाधिराजप्रियवयस्य-
 कमकरकेतनस्य राग्याभिषेके जयजयशब्दमिव कुर्वाणो मत्तकल-
 कोकिलाकुलकोलाहलकण्ठकूजितैर्गर्जयमिव विलसमानवरसूतैक-
 कलिकातर्जनीभिराकारयमिव रक्तागोककिरुल्लयदलललिततरल-
 करविलसितैः प्रणममिव मलयमारुतान्दोभितनमच्छिपरमहात-
 त्तमाङ्गैरुपमिव नवविकसितकुसुमनिकराद्दृष्ट्वापि रुदयिव पुटितपुण-

बन्धननिपतमानसिन्दुवारसुमनोनयनमलिलैः पठन्निव शुकसारिका-
स्फुटाचरोष्णापजन्पितेन मोत्कण्ठक इव माधवीभकरन्दविन्दुसन्दो-
हास्त्रादनमुदितमत्तमधुकरकुलझणझणायितनिर्भरतया । अपि च

इति नर्तनरोदनगानपरः पवनेरितपुष्पजधूलिधरः ।

स वसन्तच्छतुर्थहरूपकरः कलितो नगरोपवनान्तघरः ॥

ततो विमर्शनाभिहितः प्रकर्षः । यथा । वत्स काले तव भव-
चक्रनगरदर्शनकुतूहलं संपन्नं । यतोऽत्रैव वसन्ते प्रायेणास्य नगरस्य
सौन्दर्यसारमुपलभ्यते । तथाहि । पश्यामीषां काननाभोगविलो-
कनकौतुकेन निर्गतानां नागरकलोकानां यावस्था वर्तते ।

सन्तानकवनेषु परिमुह्यति धावति वकुलवृक्षके
विकसितमाधवीषु धृतिमेति विलुभ्यति सिन्दुवारके ।
पाटलपङ्क्तवेषु न च दृष्यति नूनमशोकपादपे
चूतवनेषु याति चन्दनतरुगहनमथावगाहते ॥
इति मधुमामविकाशिते रमणीयतरे द्विरेफमालिकेव ।
एतेषां ननु दृष्टिका विलसति सुचिरं वरे तरुप्रताने ॥
वङ्गविधमन्मयकेलिरसा दोलारमणमहेन ।
एते सुरतपराय गुरुतरमधुपानमदेन ॥

अन्यथ ।

विकसिते सहकारवने रतः कुरवकृत्तवकेषु च लम्पटः ।
मलयमाहतलोमतया वने मततमेति न याति गृहे जनः ॥
इदमहो पुराणोक्तगताकुलं प्रवरचूतवनावलिसम्यगम् ।
विलसतीह सुरासवपायिनां ननु विलोकय भद्र कदम्बकम् ॥

मणिविनिर्मितभाजनसंस्थितैरतिविनीतजनप्रविष्टौकितैः ।

प्रियतमाधरमृष्टविदंशनैश्चपकरत्नमयूखविराजितैः ॥

सुरभिनीरजगन्धसुवासितैः सुवनितावदनाम्बुरुहापितैः ।

विविधमद्यरसैर्मुखपेशलैः कृतमिदं तदहो मदनिर्भरम् ॥

तथाहि । पश्य वत्स यदवापानके ऽधुना वर्तते ।

पतन्ति पादेषु पठन्ति मादिताः पिबन्ति मद्यानि रणन्ति गायनाः ।

रसन्ति वक्ताम्बुरुहाणि योषितामनेकचाटूनि च कुर्वते जनाः ॥

वदन्ति गुह्यानि मगध्दतालकं मदेन नृत्यन्ति लुठन्ति चापरे ।

विघूर्णमानैर्नयनैस्तथापरे मृदङ्गवंशध्वनिना विकुर्वते ॥

स्वपूर्वजोस्त्रासनगर्वनिर्भरा धनानि यच्छन्ति जनाय चापरे ।

भ्रमन्ति चान्ये विततैः पदक्रमैरितस्ततो यान्ति विना प्रयोजनम् ॥

एवं च यावद्दर्शयति प्रकर्षस्य विमर्शस्तदापानकं तावन्निपतिता
माधवीलतावितानमण्डपे कुवलयदलविस्त्रासस्त्रासिनी प्रकर्षस्य दृष्टिः ।

अभिहितमनेन । मामेदमपरमापानकमेतस्मात्स्वविशेषतरं विजृम्भते ।

विमर्शेनाभिहितं । ननु सुलभा च भवचक्रनगरे वसन्तसमयागम-

प्रमोदितानां नागरकलोकानामापानपरम्परा । तथाहि । पश्य

चम्पकवौथिकां निरूपय मृद्वीकामण्डपान् विलोकय कुञ्जकवनगह-

नानि निरोक्षस्व कुन्दपादपमन्दोहं निभालय रक्ताशोकतरुस्तोमं

साक्षात्कुर्वतकुलविटपिगहनानि । यद्येतेषामेकमपि विलसदुद्दाम-

कामिनीमृन्दपरिकरितमहेश्वरनागरकलोकविरचितापानकविरचित-

मुपलभ्येत भवता ततो मामकीनवचनेऽन्यथापि न ममत्ययो

विधेयः प्रतारकत्वाद्गद्रेणेति । प्रकर्षणोक्तं । ननु कोऽत्र मन्देहः ।

दृश्यन्ते प्रायेणैवात्र प्रदेशे स्थितैर्य एते मामेनोद्घाटिता वनविभागा
इति । किंच न केवलमेते काननाभोगाः सर्वेऽपि विविधमधुपान-
मत्तोत्तालकलितललितमर्दलोष्माभिमिलितवहल्लोककलकलाकुलाः
किं तर्हि ।

कचिद्रसन्नूपुरमेखलागुणैर्नितम्बबिम्बातुलभारमन्यरैः ॥
तरुप्रसूनोच्चयवाञ्छयागतैः सभर्तृकैर्भान्ति विलासिनीजनैः ॥
कचित्तु तैरेव विघट्टिताः स्तनैर्महेभकुम्भस्थलविभ्रमैरिमे ।
विभान्ति दोलापरिवर्तिभिः कृताः सकामकम्पा इव माम शाखिनः ॥
कचिन्नसद्रासनिवद्धकौतुकाः कचिद्रहःस्थाननिवद्धमैथुनाः ।
इमे कचिन्मुग्धविलासिनीमुखैर्न पद्मपण्डादधिका न शोभया ॥

विमर्शनाभिहितं । साधु भद्र साधु सुन्दरं विलोकितं भवता ।
नूनमेवंविधा एव सर्वेऽपीमे काननाभोगाः । अत एव मयाभि-
हितं यथावसरे भवतो भवचक्रनगरदर्शनकुतूहलं संपन्नं यतोऽस्मि-
न्नेव वसन्तकाले नगरस्यास्य सौन्दर्यसारमुपलभ्यते । तदेते विलो-
किता भद्र भवता तावद्वह्निर्वनाभोगाः । साम्प्रतं प्रविशावो नगरं ।
विलोकयावस्तदीयश्रियं येन तव कौतुकमनोरथः परिपूर्णे भवति ।
प्रकर्षणोक्तं । अतिदर्शनौयमिदं वह्निर्लोकविलभितं । रमणीयतरोऽयं
प्रदेशः । पथि आन्तस्वाहं । अतः प्रमादं करोतु मे मामः । तिष्ठतु ताव-
द्वैव क्षणमेकं । श्लोकवेल्लायां नगरे प्रवेक्ष्याव इति । विमर्शनाभिहितं ।
एवं भवतु ॥ ततो यावदेष्टु जल्पस्तयोः संपद्यते तावत् किं संवृत्तम् ।

रथघणघणरावगर्जितः करिमहातमहाभ्रविभ्रमः ।

निशितास्तवितानवैद्युतश्चलङ्गुक्राशमहावलाहकः ॥

निपतन्मदवारिसुन्दरः प्रमदभरोद्भुरलोकसेवितः ।

जनिताखिलसुन्दरीमनोवृहदुन्माथकरूपधारकः ॥

मधुमासदिदृक्षया पुरादथ वरराजकपौरवेष्टितः ।

नृपतिर्निरगात्समं बलैर्ह्यतुरिव वन्धुधिया घनागमः ॥

स च वादितमर्दलैर्लसद्दरकंसासलकवेणुराजितैः ।

हृतनृत्तविलासचारुभिर्न न भाति स्म सुचञ्चरीशतैः ॥

ततो दृष्ट्वाभ्यां विमर्शप्रकर्षाभ्यां नगरान्निर्गतो महासामन्त-
वृन्दपरिकरितो वरवारणस्कन्धारूढो विकसितोद्दण्डपुण्डरीकपरि-
मण्डलपाण्डुरेण महता कृत्रेण वारितातपो मधवानिवाधिष्ठितैरा-
वतो विबुधसमूहमध्यगतश्च स नरेन्द्रः । विलोकितश्च तस्य पुरतो
हृष्टः कलकलायमानो भूरिस्मितातपचफेनपिण्डः जृम्भित इव महा-
सागरश्चलत्कदलिकामहस्रकरैः स्पर्द्धया त्रिभुवनमिवाधिक्षिपन्नति-
भूरितयामौ जनममुदायः । प्राप्त्योद्यानपरिसरे राजा । श्रवान्तरे
विशेषतः समुज्जमिताश्चञ्चर्यः प्रहता मृदङ्गा वादिता वेणवः, समु-
ल्लासितानि कंसासलकानि रणरणायितानि मञ्जीरकाणि प्रवर्धित-
स्तालरवो विजृम्भितः खिङ्गकोलाहलः प्रवृत्तो जयजयरवः समर्ग-
स्त्रीभूतो बन्दिवृन्दशब्दः प्रवृत्ता गणिकागणाः चुम्बितः प्रेक्षकजनः
मंज्राताः केलयः । ततस्ते लोकाः केचिद्भृत्यन्ति केचिदलान्ति
केचिद्भावन्ति केचित्कलकलायन्ते केचित्कटाक्षयन्ति केचिद्भुञ्जन्ति
केचिदुपहसन्ति केचिद्वायन्ति केचिद्वादयन्ति केचिदुल्लसन्ते केचिदु-
त्कट्टिगब्दान् मुञ्चन्ति केचिद्वाङ्मूलमात्कोठयन्ति केचित्परस्परं
मलयजकम्पीरजचोदरमेव कनकशृङ्गकैः मिस्रन्ति । ततश्चैवं मति ।

लसदुद्भटभूरिविलासकरे मदनानलदीपितसर्वजने ।

अथ तादृशलोचनगोचरतां किमचिन्ति गते तु महामतिना ॥

इदं हि तदा मधुमासरसवशमत्तजनजनितं तत्तादृशं गुन्दल-
मवलोक्य विमर्शेन चिन्तितं । यदुत अहो महामोहसामर्थ्यं अहो
रागकेसरिविलसितं अहो विषयाभिलाषप्रतापः अहो मकरध्वज-
माहात्म्यं अहो रतिविजृम्भितं अहो हासमहाभटोक्तासः अहो
अमीषां लोकानामकार्यकरणधीरता अहो प्रसन्नता अहो
स्रोतोगामिता अहो अदीर्घदर्शिता अहो विचित्रचित्तता अहो
अनालोचकत्वं अहो विषयासातिरेकः अहो अशुभभावनापरता
अहो भोगदृष्ट्यादौर्लभ्यत्वं अहो अविद्यापद्मतचित्ततेति ॥ ततः
प्रकर्षो विस्फारिताक्षो निरौचमाणस्तल्लोकविलसितमभिहितो विम-
र्शेन । भद्र एते वहिरङ्गजना यद्विषयो मया वर्णितस्तेषां महामो-
हादिमहोभुजां प्रतापः । प्रकर्षः प्राह । माम केन पुनर्वृत्तान्तेन
कतमस्य वा भूभुजः प्रतापेन खल्वेते लोका एवं चेष्टन्ते । विमर्श-
नोक्तं । निरूप्य कथयामि । ततः प्रविशन्न ध्यानं निश्चित्य परमार्थ-
मभिहितमनेन । भद्र समाकर्णय । अमौ चित्तवृत्तिमहाटव्यां प्रस-
न्नतानदीपुलिनवर्तिनि चित्तविच्छेपमहामण्डपे महामोहराजमम्बु-
न्यां दृष्ट्वावेदिकायां महाविष्टरे निविष्टो दृष्टस्त्वया मकरध्वजः ।
तस्यायं वसन्तः प्रियवयस्यको भवति । ततो लङ्घितप्राये शिशिरे
गतोऽयमामोत् तन्मूले । स्थितस्तेन सह सुखामिकया । अयं च
वसन्तः कर्मपरिणाममहादेव्याः कालपरिणतेरनुचरः । ततस्तस्मै
मकरध्वजाय प्रियसुहृदे निवेदितमनेन वसन्तेनात्मगुह्यं । यदुत

स्वामिनीनिर्देशेन गन्तव्यमधुना मया भवचक्रनगरमध्यवर्तिनि मान-
वावासाभिधानेऽवान्तरपुरे । तेनाहं चिरविरहकातरतया भवतो
दर्शनार्थमिहागत इति । ततः सहर्षेण मकरध्वजेनोक्तं । मखे
वसन्त किं विस्मृतं भवतोऽतीतसंवत्सरे यन्मया भवता च तत्र पुरे
विलसितं येनैवं भाविविरहवेदनाविधुरचित्ततया खिद्यसे । तथाहि ।
यदा यदा भवतस्तत्र पुरे गमनाय स्वामिनीनिर्देशोऽभवत् तदा
तदा मह्यमप्येष महामोहनरेन्द्रस्तत्रैव पुरे राज्यं वितरति स्म ।
तत्किमितीयमकारणे भवतो मया सह वियोगाशङ्का । वसन्ते-
नोक्तं । वयस्य प्रत्युज्जीवितोऽहमधुना तेन कमनीयवचनेन । इतरथा
विस्मृत एवासीन्नूनं ममैष व्यतिकरः । तथाहि ।

अकाण्डापन्नकार्याणां सुहृदिरहचिन्तया ।

विस्मरत्येव हस्तेऽतिगृहीतं निखिलं नृणाम् ॥

तत्सुन्दरमेवेदं । गच्छाम्यहमधुना । भवद्भिस्त्रुणमागन्तव्यं ।
मकरध्वजेनोक्तं । विजयस्ते । ततः समागतोऽत्र पुरे वसन्तः । दर्शितं
काननादिषु निजविलसितं । मकरध्वजेनापि विज्ञापितो विषया-
भिलाषः । यथा पात्यतां भमानुग्रहेण मा चिरन्तनी मग्नावना ।
चित्तस्य एव भवतामेष वसन्तवृत्तान्तः । ततो निवेदितं विषया-
भिलाषेण रागकेसरिणे तदवस्थमेव तन्मकरध्वजवचनं । तेनापि
कथितं महामोहराजाय । ततश्चिन्तितमनेन । अरे हतपूर्वं एवास्य
वसन्तगमनावमरे प्रतिसंवत्सरं मया मकरध्वजस्य मानवावासपुरे
राज्यप्रसादः । तदधुनापि दीयतामस्मै मकरध्वजाय राज्यं । यतो
न लहनीया कदाचिदणुचितस्थितिरस्मादृशेः प्रभुभिः पालनीया

भृत्याश्चिरन्तनसम्भावनया । ततश्चैवमवधार्य महामोहराजेनामन्त्रि-
तास्ते सर्वेऽपि निजास्थानस्थायिनो महीपालाः । यदुत भो भोः
समाकर्णयत धूमं । दातव्यं मया भवचक्रनगरान्तर्भूते मानवावामपुरे
मकरध्वजाय राज्यं । तत्र युष्माभिः समस्तैःमन्त्रिहितैर्भाष्यमङ्गीक-
र्तव्योऽस्य पदातिभावो विधातव्यो राज्याभिषेको भवितव्यमाज्ञानि-
र्देशकारिभिरनुशीलनीयानि यथाहं राज्यकार्याणि सर्वथा कर्तव्य-
मनुष्णं समस्तस्थानेषु । मयापि प्रतिपत्तव्यमस्य राज्ये स्वयमेव
महत्तमत्वं । तस्मात्सञ्जीभवत धूमं । गच्छामस्तत्रैव पुरे । ततस्तै-
र्भूपतिभिरवनितलविन्यस्तद्वस्तमस्तकैः समस्तैरभिहितं । यदाज्ञाप-
यति देवः । ततोऽभिहितो महामोहराजेन मकरध्वजः । यथा
भद्रं भवतापि राज्ये स्थितेन तत्र पुरे न हरणीयमेतेषां नरपतीनां
निजं निजं यत्किमपि यथार्हमाभाधं । द्रष्टव्याः सर्वेऽप्यमी
पुरातनसम्भावनया । मकरध्वजेनोक्तं । यदादिशति मोहराजः ॥
ततः समागतास्ते सर्वेऽप्यत्र नगरे । श्रमिषिक्तो मानवावामपुरे राज्ये
मकरध्वजः । प्रतिपन्नः शेषैर्यथार्हं तन्त्रियोगः । इतश्च योऽयं
गजस्कन्धाच्छूढो दृग्गत एष मानवावामवर्तिनि ललितपुरे लोलाचो
नाम बहिरङ्गो राजा । ततस्तेन मकरध्वजेन समैन्यपौरजनपदः स्व-
माहाव्येन निर्जित्य निःसारितोऽयमित्यं बहिः काननेषु । न
चायमात्मानं तेन जितं वराको लक्षयति । नाप्येते लोकास्तेनाभि-
भूतमात्मानमवबुध्यन्ते । ततो भद्रानेन व्यतिकरेण तस्य मकरध्व-
जस्य महामोहादिपरिकरितस्य प्रतापादेते लोकाः खल्वेवं विचे-
ष्टन्त इति । प्रकर्षणोक्तं । सोऽधुना कुत्र मकरध्वजो वर्तते ।

विमर्शः प्राह । नन्वेव सन्निहित एव सपरिकरः । सोऽमूनेवं विना-
 टयति । प्रकर्षः प्राह । माम तर्हि स कस्मान्नोपलभ्यते । विमर्श-
 नोक्तं । ननु निवेदितमेव मया भवतः पूर्वं । जानन्त्येतेऽन्तरङ्गलो-
 काः कर्तुमन्तर्धानं समाचरन्ति परपुरुषप्रवेशं । ततोऽमीषां जनानां
 शरीरेष्वनुप्रविष्टा निजविजयदृष्टास्ते भद्र प्रेक्षणकमिदं प्रेक्षन्ते ।
 प्रकर्षः प्राह । माम कस्तर्हि कथं तानेवंस्थितानपि साक्षात्कुरुते ।
 विमर्शनोक्तं । अस्ति मे योगाञ्जनं विमलालोकं नाम । तद्वलेनेति ।
 प्रकर्षणोक्तं । ममापि क्रियतां तस्याञ्जनस्य दानेनानुग्रहो येनाह-
 मपि तानवलोकयामि । ततो विमर्शेनाञ्जितं प्रकर्षस्य तेन योगा-
 ञ्जनेन लोचनयुगलं अभिहितम् । वत्स निरूपयेदानीं निजदृष्ट्या-
 नि । निरूपितानि प्रकर्षेण । ततः सहर्षेणाभिहितमनेन । माम
 दृश्यते मयाप्यधुना कतराज्याभिषेको महामोहादिपरिकरितो
 मकरध्वजः । तथाहि ।

एष सिंहासनस्योऽपि जनमेनं धनुर्धरः ।

आह्वयाकृत्य निर्भिन्ते आकर्णान्तं गिलीमुखैः ॥

तैर्विद्धं विह्वलं दृष्ट्वा ततो लोकं सराजकम् ।

प्रहारजर्जरं चेत्यं विकारकरणाकुलम् ॥

महाकहकहध्वनैः मह रत्या प्रमोदितः ।

हृते तालान्विधायोच्चैर्हमत्येष नराधिपः ॥

सुहृतं सुहृतं देव वदन्त इति किङ्कराः ।

महामोहादयोऽप्यस्य ह्रमन्तीमे पुरः म्रिताः ॥

तत्किमत्र यज्जना जल्पितेन ।

महाप्रसादो मे माम हत एवातुलस्त्वया ।

यद्राज्यलौलां भुञ्जानो दर्शितो मकरध्वजः ॥

विमर्शनीकं । वत्स कियद्दद्यापीदं । वज्रतरमत्र भवचक्रनगरे भव-
तान्यदपि द्रष्टव्यं । संभवन्त्यत्र भूरिप्रकाराणि प्रेक्षणकानि । प्रकर्षः
प्राह । माम त्वयि सप्रसादे दर्शके किं वा मम दर्शनकुतूहलं न
परिपूर्येत । केवलं मकरध्वजस्य समीपे महामोक्षरागकेसरविषया-
भिलाषहासादयः सपत्नीकाः समुपसृज्यन्ते । अधुना मया ते तु
द्वेषज्येन्द्रारतिशोकादयो नोपलभ्यन्ते । तत् किमत्र कारणं । किं
नागतास्तेऽत्र मकरध्वजराज्ये । विमर्शनीकं । वत्स समागता एव
तेऽत्र भवचक्रनगरे न सन्देहो विधेयः । किं तु निवेदितमेव मया
यथाविभावं तिरोभावधर्मकाः खल्वेतेऽन्तरङ्गलोकाः । ततस्ते द्वेषज-
ज्येन्द्रशोकादयोऽत्रैव तिरोभूतास्तिष्ठन्ति राज्ञः सेवावसरमपेक्षन्ते ।
एते तु महामोक्षादयो लब्धावसरतया राज्ञः सभायामाविर्भूताः
स्वनियोगमनुशीलयन्ति । किं तु प्रचण्डशामनः खल्वेष मकरध्वजन-
रेन्द्रः । ततोऽस्य राज्ये यस्य यावान्नियोगस्तेन तावाननुष्ठेयः । यस्य
यावन्माहात्म्यं तेन तावद्दर्शनीयं । यस्य यावद्यदाभास्यं तेन
तावत्तदेव याह्यं नाधिकमूनं वा । तथाहि । यद्यं लोमाक्षो राजा
महाशेषराजवन्देन निखिललोकाय जिता अथनेन मकरध्वजेन न
जानन्ति सपरिकरमेनं बन्धुभूतं मन्दन्ते तदिदं महामोक्षेन विहि-
तमयमेवास्य नियोगोऽत्रैव माहात्म्यमिदमेवास्याभास्यमिति । यत्पु-
नरेते लोकाः प्रीतिमुदहन्तो वृत्तान्ते हतहृदयमात्मानमवगच्छन्ति
तदिदं रागकेसरिणा जनितं अस्मैव च नियोगमाहात्म्याभास्यगोच-

रभूतं । यत्पुनरेते लुभ्यन्ति शब्दादिषु कुर्वन्ति विकारगतानि
तदिदं विषयाभिलाषस्य विजृम्भितं नियोगादिकं च । यत्पुनरट्टा-
ट्टहासैर्हसन्ति दर्शयन्ति विम्बोकान् इदं हास्यस्य विलसितं । एवं
तत्पत्नीनामपि यथाहं शेषाणामपि नरपत्नीनां च डिम्भरूपाणां
च नियोगमाहाव्याभाव्यग्रहणव्यापाराः प्रतिनियता एव द्रष्टव्याः ।
यत्पुनरमी जनाः शब्दादिकं भोगजातमुपभुञ्जते सहर्षमनुकूलयन्ति
कलत्राणि सुवन्ति तेषां वक्त्राणि समास्त्रियन्ति गात्राणि सेवन्ति
मैथुनानि तत्रैवमादिके कर्मणि नैष मकरध्वजराजोऽन्यस्य नियोगं
ददाति किं तर्हि रत्या सह स्वयमेव कुरुते । यतोऽस्यैव तत्र
कर्मणि सामर्थ्यं नान्यस्येति । तदेवं वत्स विद्यन्ते तत्र द्वेषगजेन्द्रशो-
कादयः । केवलं स्वकीयं नियोगावसरं प्रतीक्षन्ते । तेन नाविर्भ-
वन्ति ॥ प्रकर्षेणोक्तं । यद्येवं ततः किं शून्यीभूतोऽधुना चित्तवृत्तौ स
महामोहास्थानमण्डपः । विमर्शेणोक्तं । नैतदेवं । निवेदितमेव
तुभ्यं । कामरूपिणः खल्वमी अन्तरङ्गजनाः ततः समागताः सर्वेऽप्यत्र
मकरध्वजराज्ये । तथापि तन्महामोहास्थानं तदवस्थमेवास्ते । इदं
हि कतिचिद्दिनभावि मुहूर्तसुन्दरं मकरध्वजराज्यं । तत्तु महा-
मोहराज्यमाकाशप्रतिष्ठमनन्तकल्पविमर्दसुन्दरं अतः का तत्र विचल-
नाशङ्का । अन्यच्च । तत्समस्तभुवनव्यापकं महामोहराज्यमिदं
पुनरप्येव मानवावासपुरे मकरध्वजराज्यं । केवलं चिरन्तन-
स्थितिपालनव्यसनितया निजपादातैरपि स्वयमेव राज्ये
ऽभिषिक्तस्य पुरतोऽस्य मकरध्वजस्य महामोहनरेन्द्रोऽयमेवं
मृत्युभावमाशरति । तस्मादविचलमेव भद्र तन्महामोहास्थानं

तत्र वर्तमाना एवामी नूनमत्र दृश्यन्ते । प्रकर्षणोक्तं । नष्टो मे संग्रयोऽधुना ।

अत्रान्तरे करिवरादवतीर्णः स लोलाचो राजा प्रविष्ट्यण्डिकायतने । तर्पिता मद्येन चण्डिका । विहितपूजः समुपविष्टस्तस्या एव चण्डिकायाः पुरोवर्तिनि महति परिसरे मद्यपानार्थं । ततः सहैव तावता जनसमाजेन बद्धमापानकं । प्रकटितानि नानारत्नविघटितानि विविधमद्यभाजनानि । समर्पिताः समस्तजनानां कनकचपकानिकराः । प्रवर्तिता मधुवाराः । ततो विशेषतः पीयते प्रसन्ना । गीयते हिन्दोलकः । उपरि परिधीयते नवरङ्गकः । दीयते वादनेभ्यः । विधीयते नर्तनं । अभिनीयते करकिसलयेन । विधीयते प्रियतमाधरविम्बं । अवदीर्यते रदनकोटिविलम्बितेन । उपचीयते मदिरामदनिर्भरता । प्रक्षीयते लज्जाशङ्कादिकं । निमीयते दयितावदनेषु दृष्टिः । विलीयते गाम्भीर्यं । स्वीयते जनैर्वालविजृम्भितेन । व्यवसीयते सर्वमकार्यमिति ॥ इतश्च लोलाचनृपतेः कनिष्ठो भ्राता रिपुकम्पनो नाम युवराजः । तेन मदपरवशतया कार्याकार्यमविचायांभिहिता निजा महादेवी रतिलक्षिता । यदुत । प्रियतमे नृत्य नृत्येति । ततः सा गुरुममघमति-लज्जाभरात्तमापि लङ्घयितुमशक्नुवती भर्तुरादेशं मर्तितुं प्रवृत्ता । तां च नृत्यन्तीमवलोकयमानो मनोहरतया तस्मावष्टम्य विकारकारितया मधुमदस्याधिप्रक्षिप्तस्ताडितोऽनवरतपातिना शरन्निकरेण स लोलाचो नृपतिर्मकरध्वजेन तां प्रति गाढमधुपपद्मयेतमा । स च शक्नोत्यध्वमातुं । स्मितः कियतीमपि वेलान् ॥ इतश्च

भूरिमद्यपानेन मदनिर्भरं निश्चेष्टीभूतमापानकं । प्रलुठिताः सर्वे
 लोकाः । प्रवृत्ताश्चर्दयः । संजातमशुचिकर्दमपिच्छिलं । निपतिता
 वायसाः । समागताः सारमेयाः । श्रवलीढानि जनवदनानि ।
 प्रसुप्तो रिपुकम्पनः । जागर्ति रतिललिता ॥ श्रवान्तरे वशीकृतो
 महामोहेन क्रोडीकृतो रागकेशरिणा प्रेरितो विषयाभिलाषेण
 अभिभूतो रतिमामर्थ्येन निर्भिन्नो हृदयमर्मणि शरनिकरप्रहारैर्म-
 करध्वजेन म्रियमाण इवात्मानमचेतयमानः प्रचलितो लोलाक्षो
 रतिललिताग्रहणार्थं वेगेन । प्राप्तस्तत्समीपं । प्रसारितौ बाहुदण्डौ ।
 ततः किमेतदिति चिन्तितं रतिललितया । ललितं तदाकृतम-
 नया । समुत्पन्नं साध्वसं । संजातं भयं । विगलितो मदिरामदः ।
 पलायितुं प्रवृत्ता गृहीता लोलाक्षेण । विमोचितोऽनयात्मा ।
 धावन्ती पुनर्गृहीता लोलाक्षेण । ततः पुनर्विमोच्यात्मानं प्रविष्टा
 तत्र चण्डिकायतने । स्थिता चण्डिकाप्रतिमायाः पृष्ठतो भयेन कम्प-
 माना ॥ श्रवान्तरे देशगजेन्द्रस्य संपन्नो राजादेशः । आविर्भूतो-
 ऽधौ । दृष्टः प्रकर्षेण । स प्राह । माम स एष देशगजेन्द्रः सचितो
 निजडिम्बरूपैः । विमर्शेनोक्तं । वत्स संपन्नोऽस्य नियोगावसरः ।
 केवलमस्य विलम्बितमधुना विलोकयतु वत्सः । प्रकर्षेणोक्तं । एवं
 करोमि ॥ ततः प्रतिपन्नं देशगजेन्द्रेण राजशासनं । अधिष्ठितो लोलाक्षः ।
 चिन्तितमनेन । मारयाम्येनां पापां रतिललितां या मां विहायेत्य-
 नयेति । गृहीतोऽनेन खट्वः । प्रविष्टश्चण्डिकायतने । मदिरामदा-
 न्यतया तदुद्धा विदारितानेन चण्डिका । नष्टा रतिललिता ।
 बहिर्भिर्गत्य तथार्थपुकार्यपुत्र चायस्य चायसेति कृतो हाधारवः ।

विबुद्धो रिपुकम्पनः सहितो लोकेन । अभिहितमनेन । प्रियतमे
 कुतस्ते भयं । कथितमनया लोलाचचेष्टितं । ततोऽधिष्ठितः सोऽपि
 द्वेषगजन्द्रेण । सस्यर्धं सतिरस्कारमाहृतोऽनेन रणाय लोलाचः ।
 प्रचुभिताः सुभटाः । समुत्थितानि शेषवनापानकानि । समुल्लसितः
 कलकलः । सन्नद्धं चतुरङ्गबलं । प्रादुर्भूतं गुन्दलं । ततश्चाविज्ञात-
 व्यतिकरतया मदिरामदपरवजतया च परस्परमेव कातरनराः
 कातरनरैः खरैः खरा वेगसरैर्वेगभराभुरगैस्तुरगा वरकरभैर्वरकरभा-
 रथवरै रथवराः कुञ्जरैः कुञ्जरास्तदपरैर्वरकुञ्जरैर्वरकुञ्जरा नरवर-
 प्रेरितैश्चूर्णयितुमारम्भाः । संजातमकाण्डे वज्रजनमर्दनं ॥ इतश्च तथा
 रिपुकम्पनेनाहृतो लोलाचश्चलितस्तदभिमुखं द्वेषगजेन्द्राधिष्ठितः ।
 मदिरामदान्धतया क्षम्यौ तौ करवाल्युद्धेन । ततो गाढामर्षा-
 क्षिपातितोऽरिपुकम्पनेन लोलाचः । संजातो महाविप्लवः । तमवलोक्य
 प्रविष्टौ नगरे विमर्शप्रकषीं । स्थितौ निरावाधस्थाने । विमर्शेनाक्तं ।
 वत्स दृष्टं द्वेषगजेन्द्रमाहाक्यं । स ग्राह । सुष्टु दृष्टं माम तावतां
 विलासानामौदृशं पर्यवसानं । विमर्शेनाक्तं । भद्र मद्यपायिनामेवं-
 विधमेव पर्यवसानं भवति । मदिरामत्ता हि प्राणिनः कुर्वन्मगस्य-
 गमनानि न लक्षयन्ति पुरःस्थितं मारयन्ति प्रियमान्धवान् जन-
 पत्यकाण्डविह्वरं समाचरन्ति समस्तपातकानि भवन्ति सर्वजगत्सन्ता-
 पकाः निपात्यन्ते निष्प्रयोजनं मृता च गच्छन्ति दुर्गताः । किम-
 वाश्चर्यमिति ।

किं च ।

मद्ये च पारदार्ये च ये रताः सुद्रज्जनाः ।

तेषामेवंविधानर्थान् वत्स कः प्रष्टुमर्हति ॥

मद्यं हि निन्दितं सङ्घिर्मद्यं कलहकारणम् ।

मद्यं सर्वापदां मूलं मद्यं पापशताकुलम् ॥

न त्यजेद्भ्रमनं मद्ये पारदार्यं च यो नरः ।

यथायं वत्स लोलाचस्तथासौ लभते क्षयम् ॥

मद्यं च पारदार्यं च यः पुमांस्तात मुञ्चति ।

स पण्डितः स पुण्यात्मा स धन्यः स ह्यतार्थकः ॥

प्रकर्षेणोक्तं । एवमेतन्नास्त्यत्र संशयः । ततस्तयोस्तत्र नगरे विचर-
तोर्गतानि कतिचिद्दिनानि । अन्यदा मानवावांसपुरे राजकुला-
सङ्घे दृष्टस्ताभ्यां पुरुषः । प्रकर्षेणोक्तं । माम स एष मिथ्याभिमानो
दृश्यते । विमर्शेणोक्तं । सत्यं स एवायं । प्रकर्षः प्राह । ननु राज-
सचित्तनगरे किलाविचलोऽयं । तत् कथमिहागतः । विमर्शेणोक्तं ।
एवं नाम मकरध्वजस्थोपरि सप्रमादो महामोहराजो येनास्य राज्ये
यद्वत्सलं निजवत्सलं तदप्यानीतं । केवलं कामरूपितयायं मिथ्याभि-
मानो मतिमोहश्च यद्यपीहानीतौ दृग्गते तथापि तयोरेव राज-
सचित्ततामसचित्तपुरयोः परमार्थतस्तिष्ठन्तौ वेदितव्यौ । प्रकर्षेणोक्तं ।
माम कुत्र पुनरेषोऽधुना गन्तुं प्रवृत्तः । विमर्शेणोक्तं । भद्राकर्णय ।
योऽसौ दृष्टस्तथा रिपुकम्पनः स निवृत्ते लोलाचेऽधुना राज्येऽभि-
पिक्तः । तस्य चेदं भवनं । अतोऽयं मिथ्याभिमानः केनचित् कारणेनेदं
राजमदनं प्रवेष्टुकाम इव लक्ष्यते । प्रकर्षः प्राह । ममापीदं नर-
पतिनिकेतनं दर्शयतु मामः । विमर्शेणोक्तं । एवं करोमि । ततः
प्रविष्टौ तौ तत्र मृपतिगेहे ॥ इत्यथ तस्य रिपुकम्पनभूपतेरस्ति

द्वितीया मतिकलिता नाम महादेवी । सा च तस्मिन्नेव समये
दारकं प्रसूता । अथ तच्च ज्ञातमात्रे राजसूनौ भास्करोदये विक्रमित-
मिव तामरमं व्यपगततिमिरनिकरमिव गगनतलं विनिद्रमिव
सुन्दरजननयनयुगलं भुवनमिव स्वधर्मकर्मव्यापारपरायणं तद्राज-
भवमं राजितुं प्रवृत्तं । कथं । विरचिता मणिप्रदीपनिवहाः । विस्तारिता
मङ्गलदर्पणमात्मनाः । संपादितानि भूतिरचाविधानानि ।
निर्वर्तिता गौरभिर्हृष्यैर्कैर्मन्दावर्तगतपचलेयाः । निवेष्टिताः मित-
चामरधारिण्यो विष्णामिन्यः । ततः प्रचलिता वेगेनाभ्यागम्यायिनो
भूपतेः सुतजन्ममहोत्सवं निवेदयितुं प्रियंवदिका । कथं ।

रभसोद्दामविषंम्युल्लगमनं गमनमनुमितसुनूपुरचरणम् ।
चरणचक्षुस्तोषासितद्वयं हृदयविकम्पस्फुरितनितम्बम् ॥
स्फुरितमितम्बनिगादितरमनं रमनाक्षयपयोधरमिषयम् ।
मिषयनिपातमक्षयितवदनं वदनमग्राह्योद्योतितभुवनम् ॥
अपि च ।

मितम्बविम्बवक्षोऽजदुर्वारभरणिःमहा ।

तथापि रभसाद्वासा वेगाद्वावति सा तदा ॥

निवेदिते तथा राजपुत्रजन्ममहोत्सवे ।

आनन्दपुत्रकोद्वेदनिर्भरः समपद्यत ॥

अथान्तरे प्रविष्टो गिष्णाभिमानः । ततोऽधिष्ठितमनेन रिपुह-
व्यमहोरारं । ततश्च ।

तेजावत्युचितोऽथो तदानीं रिपुहव्यः ।

न मानसे न वा हिंसे नापि भाति प्रवृत्तये ॥

चिन्तितं च पुनस्तेन विपर्यासितचेतसा ।
 अहो कृतार्थो वर्तेऽहमहो वंशसमुन्नतिः ॥
 अहो देवप्रसादो मे अहो लक्षणयुक्ता ।
 अहो राज्यमहो स्वर्गः संपन्नं जन्मनः फलम् ॥
 अहो जगति जातोऽहमहो कल्याणमाश्रिता ।
 अहो मे धन्यता सर्वमहो सिद्धं समीहितम् ॥
 अपुत्रेण मया योऽयमुपयाचितकोटिभिः ।
 प्रार्थितः सोऽद्य संपन्नो यस्य मे कुलनन्दनः ॥
 ततः कटककेयूरहारकुण्डलमौक्तिकः ।
 निवेदिकायै लक्ष्णेण दीनाराणां सहार्पिताः ॥
 सप्तसप्तसर्वगात्रेण हर्षगद्गदभाषिणा ।
 प्रकृतौनां समादिष्टः सुतजन्ममहोत्सवः ॥
 ततो नरपतेर्वाक्यं श्रुत्वा मन्त्रिमहत्तमैः ।
 क्षणेन सद्ने तत्र वत किं किं विनिर्मितम् ॥

पवननिहतनौरसङ्घातमध्यस्थितानेकधादःसमूहोर्ध्वपुष्कच्छटाघात-
 संपन्नकल्लोलमालाकुले यादृशः स्यान्निनादो महानौरधौ तत्र
 गेहे समन्तादथो तादृशस्वर्यसङ्घातघोषः क्षणादुत्थितः । तथा ।
 प्रवरमलयसम्भवचोदकझोरजातागुरुसोमकस्वरिकापूरकर्पूरनौरप्र-
 वाहोचसंपन्नसत्कर्दमामोदसन्दोहनिप्यन्दबिन्दुप्रपूरेण संपादिताशेष-
 जन्तुप्रमोदं तथा रत्नसङ्घातविद्योतनिर्भरसूर्यप्रभाजालसञ्चारमाशो-
 क्यते तत्तदा मन्दिरम् ॥

यङ्गनाटितकुलकवामनकं प्रविघूर्णितकञ्चुकिहासकम् ।

जनदापितरत्नममूहचितं चूटितातुलमौक्तिकहारभूतम् ॥
 लमदुद्धटवेषभटाकुलकं ललनाजनलासविज्ञासयुतम् ।
 वरखाद्यकपानकतुष्टजनं जनितं प्रमदादिति वर्धनकम् ॥
 अथ तादृशि वर्धनके निखिले प्रमदेन च नृत्यति भृत्यगणे ।
 अतिहर्षवशेन हृतोर्ध्वभुजः स्वयमेव ननर्त चिरं स नृपः ॥

ततस्तत्तादृशं दृष्ट्वा महासंमर्दगुन्दलम् ।

प्रकर्षः संशयापन्नः प्रत्याह निजमातुलम् ॥ .

निवेदयेदं मे माम मद्दत्त कुतूहलम् । .

किमितीमे रटन्युच्चैर्निर्वादितमुखा जनाः ॥

अत्यर्थमुल्लसन्ते च किमर्थमिति मोदिताः ।

किं चामौ मृत्तिकाभारं निजाङ्गेषु वहन्ति भोः ॥

चर्मावगृहकाष्ठानि दृढमास्फोटयन्ति किम् ।

विष्टासंभारमुक्तोत्थो मन्दं मन्दं चलन्ति किम् ॥

किं वैष सदनस्यास्य नायकः पृथिवीपतिः ।

बालहास्यकरं मूढः करोत्यात्मविडम्बनम् ॥

तद्वच कारणं माम यावन्नो ललितं मया ।

इदं तावन्ममाभाति महाकौतुककारकम् ॥

विमर्शः प्राह ते वत्स कथ्यतेऽत्र निबन्धनम् ।

यदस्य सकलस्यापि वृत्तान्तस्य प्रवर्तकम् ॥

पश्यतस्ते प्रविष्टोऽत्र य एष नृपमन्दिरे ।

मिथ्याभिमानसेनेदं तात सर्वं विभ्रुम्भितम् ॥

अयं हि राजा जातो मे सन्तुरेवं विचिन्तयन् ।

न माति देहे नो गेहे न पुरे न जगत्त्रये ॥
 ततो मिथ्याभिमानेन विह्वलीकृतचेतसा ।
 आत्मा च सकलश्चेत्य' लोकोऽनेन विडम्बितः ॥
 न चेदं लक्षयत्येष नूनमात्मविडम्बनम् ।
 यतो मिथ्याभिमानेन वराकं मन्यते जगत् ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽस्य परमो रिपुः ।
 माम मिथ्याभिमानोऽयं यः खल्वेवं विडम्बकः ॥
 विमर्शः प्राह को वाच संग्रयो भद्र वस्तुनि ।
 निश्चितं रिपुरेवायं बन्धुरस्य प्रभासते ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततो योऽस्य वशं गतः ।
 स एष नृपतिर्मांम कौदृशो रिपुकम्पनः ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स न भावरिपुकम्पनः ।

किंतु ।

वह्निर्वैरिषु शूरोऽयं तेनेत्तमभिधीयते ॥

इह च ।

यो वह्निः कोटिकोटौगा मरीणां जयनक्षमः ।
 प्रभविष्णुर्विना ज्ञानं सोऽपि नान्तरवैरिणाम् ॥
 तस्मात्स वत्स दोषोऽयं नापेयां शेषदेहिनाम् ।
 यतोऽव परमार्थेन ज्ञानाभावोऽपराध्यति ॥
 यथादज्ञानकाचान्धाः किंचिदामाद्य कारणम् ।
 यान्ति मिथ्याभिमानस्य भुवमस्य वशं नराः ॥
 तेनाभिभूतचित्तास्ते यासा इव जनैः सह ।

विडम्बयन्ति चात्मानं यथैष रिपुकम्पनः ॥

ज्ञानावदातबुद्धीनां पुत्रे राज्ये धनेऽपि वा ।

लोकास्वर्थकरे जाते महत्यप्यस्य कारणे ॥

चित्ते न लभते ङौकं धन्यानामान्तरो रिपुः ।

वत्स मिथ्याभिमानो ऽयं ते हि मध्यस्थदेहिनः ॥

यावच्च कथयत्येवं विमर्शस्तत्र कारणम् ।

तावद्वाञ्छुकुलद्वारे नरौ द्वौ समुपागतौ ॥

प्रकर्षेणोदितं माम दृष्ट्वेते काविमौ नरौ ।

स प्राह मतिमोहेन युक्तः शोकोऽयमागतः ॥

अत्रान्तरे सूतिकागृहे समुल्लसितः करुणकोलाहलोन्मिथः
पूत्काररावः । प्रधावन्ति स्म महाहाचारवं कुर्वाणा नरपतेरभिमुखं
दामचेत्यः । श्रान्तमानन्दगुन्दलं । किमेतदिति पुनः पुनः पृच्छन्
कातरौभूतो राजा । ताभिरभिहितं । चायस्व देव चायस्व । कुमारो
भग्नलोचनो जातः । कण्ठगतप्राणैस्ततो धावत धावत । ततो
वज्राहत इव संशतो राजा । तथापि मन्त्रमवलम्ब्य मपरिकरो
गतः सूतिकागृहे । दृष्टः स्वप्रभोद्गामितभवनभित्तिभागः संपूर्ण-
क्षणधरः किञ्चिच्छेषजीवितव्यो दारकः । समाहृतं वैद्यमण्डनं ।
पृष्टो वैद्याधिपतिः । किमेतदिति । स प्राह । देव ममापतितो
ऽस्य कुमारस्य सद्योपाती बलवानातङ्कः । स च प्रचण्डपवन इव
प्रदीपमेनमुपसंहरति क्षमः पश्यातामेवाम्नाकं मन्दभाग्यानां । नृपति-
राह । भो भो लोकाः शीघ्रमुपक्रमध्वं यथागता । कुमारं यो
जीवयति तस्मै राज्यं प्रयच्छामि स्वयं च पदातिभावं प्रतिपद्येऽहं ।

तदाकर्ण्य सर्वादरेण लोकैः प्रयुक्तानि भेषजानि वाहिता मन्त्राः
निबद्धानि कण्डकानि लिखिता रक्षा कृतानि भूतिकर्माणि नियो-
जिता विद्या वर्तितानि मण्डलानि संस्कृता देवता विन्यासितानि
तन्त्राणि । तथा कुर्वतामपि च गतः पञ्चत्वमसौ दारकः । अचा-
न्तरे कामरूपितया शोकमतिमोहाभ्यां सपरिकरयोर्मतिकलिता-
रिपुकम्पनयोः कृतः शरीरानुप्रवेशः । ततश्च ।

हा हतास्त्रि निराशास्त्रि मुषितास्त्रीति भाषिणी ।

चायस्त्र देव देवेति वदन्ती नष्टचेतना ॥

क्षणाक्षिपतिता भूमौ मृतं वीक्ष्य कुमारकम् ।

मा देवी वज्रमङ्गातताडितेवातिविक्कला ॥

हा पुत्र जात तातेति ब्रुवाणो मूर्खया यथा ।

राजापि पतितो भूमौ मुक्तः प्राणैस्तथैव सः ॥

ततो हाहारवो घोरो महाक्रन्दश्च भैरवः ।

जनोरस्ताडशब्दश्च क्षणेन समजायत ॥

अथ मुक्तविलोलकेशकं दलितविभूषणभग्नशंखकम् ।

रिपुकम्पनयोपितां शतैर्दृष्टदाक्रन्दनकं प्रवर्तितम् ॥

लालाविलवक्त्रकोटरं लुप्तं भूमितले सुदीनकम् ।

उद्धृष्टिकेशपागकं दृष्टदाराटिविमोचनतत्परम् ॥

हाहा हाप्तेति सर्वतः करुणध्वानपरायणं जनम् ।

अथ वीक्ष्य म विस्मितेक्ष्णो बुद्धेः स्रगुरुवाच मातुलम् ॥

यदुत ।

किमेतैः क्षणमात्रेण दित्वा तत्पूर्वनर्तनम् ।

प्रकारान्तरतो लोकैः प्रारब्धं नर्तनान्तरम् ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स यौ तौ दृष्टौ त्वया नरौ ।
 ताभ्यां निजप्रभावेण प्रविश्येदं प्रवर्तितम् ॥
 निवेदितं मया तुभ्यं यथैते नैव मुत्कलाः ।
 कुर्वन्त्यत्र पुरे लोकाः स्वतन्त्राः कर्म किञ्चन ॥
 किं तर्हि ।

यथा यथा स्ववीर्येण कारयन्ति शुभेतरम् ।
 अन्तरङ्गजनाः कर्म कुर्वन्त्येते तथा तथा ॥
 ततो मिथ्याभिमानेन तादृचं नाटिताः पुरा ।
 एताभ्यां पुनरौदृचं किं कुर्वन्तु वराककाः ॥
 सञ्ज्ञानपरिपूतानां मतिमोहो महात्मनाम् ।
 बाधां न कुरुते ह्येष केवलं शुभचेतसाम् ॥
 नापि शोको भवेत्तेषां बाधको भद्र भावतः ।
 यैरादावेव निर्णीतं समस्तं क्षणभङ्गुरम् ॥

अत्र पुनः ।

पुत्रस्त्रेहवशेनैष मतिमोहान्मृतो नृपः ।
 शोकस्तु कारयत्येवं प्रज्ञापं करुणं जनैः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम किमत्र नृपमन्दिरे ।
 क्षणमात्रेण संजातमौदृगं महदहुतम् ॥
 किं वान्यत्रापि जायेत विरुद्धमिदमौदृगम् ।
 विमर्शेनोदितं नात्र भवणके ऽतिदुर्लभम् ॥
 एतद्धि नगरं भद्र परस्परविरोधिभिः ।

अमुक्तमौदृशैः प्रायो विविधैः संविधानकैः ॥
 यावच्च मुक्तपूत्कारं दारुणाक्रन्दभीषणम् ।
 पताकाजालबीभत्सं विषमाहतडिण्डिमम् ॥
 उद्देगहेतुस्ते भद्र नितरां जनतापकम् ।
 इदं हि स्नापकं रौद्रं न निर्गच्छति मन्दिरात् ॥
 तावदन्यत्र गच्छावो न युक्तं द्रष्टुमीदृशम् ।
 परदुःखं कृपावन्तः सन्तो नोदीक्षितुं क्षमाः ॥
 एवं भवतु तेनोक्ते निर्गतौ राजमन्दिरात् ।
 संप्राप्तौ हृष्टमार्गेषु ततः स्वस्वीयमातुलौ ॥
 अचान्तरे कृतस्नानिर्विज्ञाय रिपुकम्पनम् ।
 मृतं समुद्रस्नानार्थं पश्चिमे याति भास्करः ॥
 अथादित्ये तिरोभूते तिमिरेण मलौमसेः ।
 जगत्यशेषे संजाते बोधिते दीपमण्डले ॥
 शोधनेषु निवृत्तेषु विलीनेषु शकुन्तिषु ।
 वेताल्लेषु करालेषु कौशिकेषु विचारिषु ॥
 मूकीभूतेषु काकेषु निद्रिते नलिनीवने ।
 निजावश्यकलशेषेषु सुनिषु ब्रह्मचारिषु ॥
 रटसु चक्रवाकेषु रहितेषु स्वकान्तया ।
 उल्लसत्सु भुजङ्गेषु सतोषे कामिनीजने ॥
 इत्थं प्रदोषे संपन्ने प्रहृष्टजनमानसे ।
 कश्चिन्निजापणदारे दृष्टस्ताभ्यां मछेश्वरः ॥
 सत्तुङ्गविष्टरे रम्ये निविष्टः किल सौख्यया ।

विनीतैर्वज्रभिर्दक्षैर्वणिक्पुत्रैर्विवेचितः ॥
 वज्रेन्द्रनीलवैदूर्यपद्मरागादिराशिभिः ।
 पुरतः स्थापितैस्तुङ्गैर्नाशिताग्निघतामसः ॥
 विकटैर्हाटकस्तोमै राजतैश्च पुरः स्थितैः ।
 दीनारादिमहाकूटैर्गर्वितोऽग्रे विवर्तिभिः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम किमित्येष महेश्वरः ।
 उन्नामितैकभूर्मन्दं वीचते मन्यरेचणः ॥
 अर्थिनां वचनं किं वा सादरं बद्धभाषितम् ।
 एष बाधिर्यहीनोऽपि नाकर्णयति लीलया ॥
 कृतप्राञ्जलयो नम्रा य एते चाटुकारिणः ।
 एतान्नो वीचते कस्मात्तृणतुल्यांश्च मन्यते ॥
 दृष्ट्वा दृष्ट्वा स रत्नानि किञ्चिद्वात्वा मुहुर्मुहुः ।
 स्तब्धाङ्गः स्मिरवदनः किं भवत्येव वाणिजः ॥

विमर्शेनाभिहितं । भद्राकर्णय । अस्ति तस्यैव मिथ्याभिमानस्य
 स्वाङ्गभूतो धनगर्वो नाम वयस्यः । तेनाधिष्ठितोऽयं वराकः । तेना-
 धिष्ठितानामीदृशमेव स्वरूपं भवति ॥ अयं हि मन्यते । ममेदं
 रत्नकनकादिकं धनमहमस्य स्वामी । ततः कृतकृत्योऽहं । संपन्नं
 जन्मनः फलं । मत्तो वराकं भुवनं । ततश्चेत्यविकारबद्धलः परि-
 श्रवते न चाचयति धनस्वरूपं न चिन्तयति परिणामं नास्तीचय-
 त्यायति न विचारयति तत्त्वं न गणयति क्षणनश्वरतामिति ।
 प्रकर्षः प्राह । माम योऽमौ रागकेसरिडिम्बरूपाणां मध्ये दृष्टो
 मया पञ्चमो डिम्भः सोऽस्य निकटवर्ती दृश्यते । विमर्शेनोक्तं ।

सत्यमेतत्स एवायं ॥ अत्रान्तरे समायातः कश्चिद्भुजङ्गः । निविष्टो
महेश्वरसमीपे । याचितोऽनेनोत्सारकं महेश्वरः । दत्तोऽनेन ।
ततो रहसि स्थितस्य प्रकाशितदिक्चक्रवालं बद्धविधानर्घ्यरत्न-
घटितं दर्शितं भुजङ्गेन तस्य महेश्वरवाणिजकस्य मुकुटं । प्रत्यभि-
ज्ञातस्थानेन भुजङ्गः यथैष हेमपुराधिपतेर्विभीषणनृपतेः पदाति-
र्दुष्टशीलश्च । ततो नूनं हतमनेनेदं भविष्यति । अत्रान्तरे प्रवि-
ष्टोऽसौ रागकेसरितनयो वाणिजकशरीरे । ततस्तत्प्रतापाच्चिन्तित-
मनेन । भवतु नाम हतं तथापि ग्रहीतव्यमेवेदं मया । ततोऽभि-
क्षितोऽनेन भुजङ्गः । भद्र किं ते क्रियतां । भुजङ्गेनोक्तं । अस्यो-
चितं मुख्यं दत्त्वा गृह्यतामिदं भवतेति । तुष्टो वाणिजकः ।
तोषितो मुख्येन भुजङ्गः । पलायितो वेगेन । गते च तस्मिंस्तत्पदा-
नुसारेण समागतं विभीषणराजबलं । लब्ध्वा कुतश्चिद्विक्रयवार्ता ।
प्राप्तः सलोभो वाणिजकः । गृहीतः पुरत एव लोकस्य ।

ततश्च क्षणमात्रेण लुप्तास्ते रत्नराशयः ।

बद्धोऽसावारट्क्षुचै राजकेन महेश्वरः ॥

इतस्ततो भयोद्भ्रान्ता वणिक्पुत्राः सकिङ्कराः ।

सर्वेऽपि बान्धवैः सार्धं नष्टास्ते पार्श्ववर्तिनः ॥

ततो विलुप्तसर्वस्वः स्वजनैः परिवर्जितः ।

आबद्धलोभकः कण्ठे महारामभरोषितः ॥

भृत्या विलिप्तमर्वाङ्गस्तस्कराकारधारकः ।

स राजापथ्यकारीति निन्द्यमानः पृथग्जनैः ॥

महाकलकलध्वानसंपूरितदिगन्तरैः ।

नीयमानो नृपेणोक्तैः पुरुषैः क्षतताडनैः ॥
 विद्राणवदनो दीनः सर्वाग्रानाग्रविह्वलः ।
 तस्मिन्नेव क्षणे दृष्टः स ताभ्यामिभ्यवाणिजः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम किमिदं दृष्टमद्भुतम् ।
 किमिन्द्रजालं किं स्वप्नः किं वा मे मतिविभ्रमः ॥
 यदस्य क्षणमात्रेण न मा लीला न तद्भुतम् ।
 न ते लोका न तत्तेजो न गर्वो न च पौरुषम् ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स सत्यमेतन्न विभ्रमः ।
 अत एव न कुर्वन्ति धनगर्वं महाधियः ॥
 धनं हि धर्ममंतप्रविहङ्गगलचञ्चलम् ।
 घीभोष्माक्रान्तशार्दूलजिह्वातरलमीरितम् ॥
 इन्द्रजालमिवानेकदर्शिताद्भुतविभ्रमम् ।
 क्षणदृष्टविनष्टं च नीरबुद्बुदसन्निभम् ॥
 अस्य वाणिजकस्येदं तात दुर्नयदोषतः ।
 नष्टं महापदस्थानं जातं च विविधं धनम् ॥
 इहान्येषां पुनर्भद्रं दोषसंश्लेषवर्जिनाम् ।
 अपि नष्टेदिदं रिक्तं भवेच्च भयकारणम् ॥

तथाहि ।

येऽपि फूत्कृत्य फूत्कृत्य पादं सुञ्चन्ति भूतले ।
 तेषामपि क्षणार्धेन नष्टतीदं न संग्रहः ॥
 प्राप्नुवन्ति च दुःखानि धनिनो धनदोषतः ।
 जलज्वलनलुण्ठाकराजदायादतस्करैः ॥

अन्यच्चेदं धनं वत्स मेघजालमिवातुलम् ।

हतं प्रचण्डवातेन यदा याति कथंचन ॥

तदा नालोकयति रूपं न विगणयति परिचयं न निरूपयति
कुलीनतां नानुवर्तयति कुलक्रमं नाकलयति शीलं नापेक्षते पाण्डित्यं
नालोचयति सौन्दर्यं नावरुध्यते धर्मपरतां नाद्रिष्यते दानव्यसनितां
न विचारयति विशेषज्ञतां न लक्षयति सदाचारपरायणतां न
परिपालयति चिरस्नेहभावं नोररीकरोति सत्त्वसारतां न प्रमाणयति
शरीरलक्षणम् । किं तर्हि

गन्धर्वनगराकारे पश्यतामेव देहिनाम् ।

तद्धनं क्षणमात्रेण कापि न ज्ञायते गतम् ॥

आर्जितं वज्रभिः क्लेशैः पातितं जौवितं यथा ।

नष्टं तु यादृङ् नृत्यत्सु नटेष्वपि तदीक्षितम् ॥

तथाप्यमौ महामोहनिहताः चुद्रजन्तवः ।

ईदृशेऽपि धने भद्रं चिन्तावद्धं वितन्वते ॥

अलीकधनगर्वेण विह्वलीभूतमानसाः ।

विकारकोटीः कुर्वन्ति यथैवैष महेश्वरः ॥

तदीदृशो धनस्येह पर्यन्तनात जन्मनि ।

परलोके पुनर्धारा धनाहुःस्वपरंपरा ॥

प्रकर्षेणोदितं माम येन स्यान्निश्चलं धनम् ।

तथा शुद्धविपाकं च स्यात् कल्याणमिषन्धनम् ॥

तत्तादृशं जगत्पत्र किमस्ति यत कारणम् ।

किं वा न संभवत्येव तदिदं मे निवेद्य ॥

विमर्गनोदितं तात संभवत्येव तादृशम् ।

कारणं विरलानां भोः केवलं तेन मौलकः ॥

करोति वर्धनस्यैर्यं अजातं जनयेद्धनम् ।

अत्यन्तदुर्लभं भद्रं पुण्यं पुण्यानुबन्धि यत् ॥

यच्च ।

दया भूतेषु वैराग्यं विधिवद्गुरुपूजनम् ।

विशुद्धा शीलवृत्तिश्च पुण्यं पुण्यानुबन्ध्यदः ॥

अथवा ।

परोपतापविरतिः परानुग्रह एव च ।

स्वचित्तदमनं चैव पुण्यं पुण्यानुबन्ध्यदः ॥

एतच्चान्यभवे धन्यैर्यैरुपात्तमिहापि वा ।

स्थिरमेव धनं तेषां सुमेरोः शिखरं यथा ॥

अन्यच्च ते महात्मानस्तत्पुण्यपरिदौकितम् ।

बाह्यं तुच्छं मलप्रायं विज्ञाय चणगत्वरम् ॥

योजयन्ति शुभे स्थाने स्वयं च परिभुञ्जते ।

न च तत्र धने मूर्खमाचरन्ति महाधियः ॥

ततश्च तद्धनं तेषां सत्पुण्यावाप्तजन्मनाम् ।

इत्थं विशुद्धबुद्धौनां जायते शुभकारणम् ॥

निन्द्ये बाह्ये महानर्थकारणे मूर्खिता धने ।

शून्यास्ते दानभोगाभ्यां ये पुनः क्षुद्रजन्तवः ॥

इहैव चित्तमन्तापं घोरानर्थपरंपराम् ।

यत्ते क्षमन्ते पापिष्ठास्तत्र किं भद्रं कौतुकम् ॥

यदत्र परमार्थोऽयं मूर्खागवौ धने सति ।
 न कार्यो दानभोगौ तु कर्तव्यौ तत्त्ववेदिना ॥
 यस्तु नैवं करोतुच्चैः स वराको निरर्थकम् ।
 अमूल्यकः कर्मकरः केवलं परिताम्यति ॥
 स्तेयदुर्नयगन्धोऽपि वर्जनीयश्च जानता ।
 अन्यथा जायते कष्टं यथास्थं वणिजो महत् ॥
 यावत्स कथयत्येवं बुद्धिसूनोः स्वमातुलः ।
 अन्यस्तावत्समापन्नो वृत्तान्तस्तं निबोधत ॥
 दृष्टस्ताभ्यां युवा कश्चिद्वतीर्णो वणिक्पथे ।
 दुर्बलो मलिनः चासौ जरच्चीवरधारकः ॥
 आपणे ग्रन्थिमुन्मोच्य रूपकैस्तेन मोदकाः ।
 स्रजः पर्णानि गन्धाश्च क्रीतं वस्त्रयुगं तथा ॥
 गत्वा च निकटे वाप्यां भक्षितं तेन भोजनम् ।
 संमानितं च ताम्बूलं स्नातः संपूरितोदरः ॥
 बद्धयामोटकः पुष्पैः सद्गन्धैर्वासितं वपुः ।
 ततः परिहिते वस्त्रे प्रस्थितो राजल्लोलया ॥
 निरीक्षतेऽभिमानेन निजदेहं पुनः पुनः ।
 समारयति चासोटं गन्धमाघ्राय मोदते ॥
 प्रकर्षणेदितं माम क एष तरुणस्तथा ।
 क प्रस्थितः किमर्थे वा विकारैरिति भ्रज्यते ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स महतीयं कथानिका ।
 लेशोद्देशेन ते किञ्चित् कथ्यते तन्निबेध मे ॥

समुद्रदत्तस्य सुतो वास्तव्योऽनैव पत्तने ।
 अयं हि रमणो नाम तरुणो भोगतत्परः ॥
 बालकालात्समारभ्य गणिकाव्यसने रतः ।
 अयं च रमणो भद्रं न चेतयति किञ्चन ॥
 गृहं समुद्रदत्तस्य रत्नसम्भारपूरितम् ।
 यदासीद्विभवैः पूर्वं विचित्रधनदालयम् ॥
 तदनेन दिनैः स्तौकैर्गणिकारतबुद्धिना ।
 अनाशककुटेस्तुल्यं विहितं पापकर्मणा ॥
 अधुना निर्धनो दीनः परकर्मकरो लघुः ।
 जातोऽयमीदृशः पापो दुःखार्तो निजकर्मणा ॥
 परकर्मकरत्वेन कतिचिद्रूपकानयम् ।
 अद्यागतः समासाद्य हृष्टे व्यसननाटितः ॥
 ततः परं पुनर्वत्स यदनेन विचेष्टितम् ।
 तद्वदमेव निःशेषं तया किं तत्र कथ्यताम् ॥
 अस्ति चात्र पुरे ख्याता गणिका मदनमञ्जरौ ।
 तस्याद्य कुन्दकस्तिका दुक्षिता धौवनोद्धटा ॥
 तस्यामामकचित्तेन नाशिता धनमक्षयः ।
 अनेन धनहीनस्य गेहान्निःसारितस्तथा ॥
 ततोऽयं रूपकानेष कियतोऽप्यतिनिष्ठया ।
 संप्राप्य प्रसूतस्तस्याः मदने रतकाम्यया ॥
 अचान्तरे मत्तुणोरमालपृष्ठशरदारुणम् ।
 गरं मानुषरं वीक्ष्य प्रकर्षः प्राह मातुलम् ॥

रणाय रमणः । ततो गतेन दैन्यं प्राप्तेन नैर्लज्यं नीतेन क्लीवतां
 भयेनाभिभूतेन तेन रमणेनागत्य कृतं चण्डस्याङ्गुलीगृहीतदन्ते-
 नाष्टाङ्गपादपतनं । चायंस्व देव चायस्वेति भाषितानि करुणवच-
 नानि । संपन्ना चण्डस्य दया । न मारितोऽसौ केवलं रोषोत्कर्षेण
 च्छिन्नोऽनेन रमणस्यामोटकः चोटिता नासिका विलुप्तौ कर्णौ
 विदलिता दशनपंक्तिः छूषितमधरोष्ठं विकर्तितौ कपोलौ उत्पा-
 टितमेकं लोचनं दत्तो महापार्ष्णिप्रहारः निःसारितो भवनात् ।
 हसितं सहस्रतालं मदनमञ्जरीकुन्दकलिकाभ्यां । प्रत्यायितश्चण्डो
 ऽपि पेशलवचनैः कृतो हृतहृदयः । रमणस्तु निर्गच्छन्नितरां जर्ज-
 रितः प्रहारै राजलोकेन प्राप्तो नारकसमं दुःखं विद्युक्तः प्राणैः
 कृच्छ्रेण ॥

ततः प्रकर्षेणोक्तं । अहो मकरध्वजसामर्थ्यमहो भयविलसितं
 अहो कुट्टनीप्रपञ्चचातुर्यं अहो सर्वथा करुणास्थानं सोपहासप्रेक्षणक-
 प्रायं चेदं रमणचरितमिति । विमर्शेनोक्तं । वत्स ।

[ये] गणिकाव्यसने रक्ता भवन्त्यन्येऽपि मानवाः ।

तेषामेवंविधान्येव चरितानि न संग्रहः ॥

वस्त्रभूषणताम्बूलगन्धमान्ध्रविलेपनैः ।

हृताक्षान्तो न पश्यन्ति गृहजाशुचिरूपताम् ॥

संचरिष्णुमहाविष्टाकोष्ठिकाभिर्विमूढकाः ।

वाञ्छन्तस्ताभिराश्रेयं कुर्वन्त्येव धनचयम् ॥

ततो भिचाचरमाया भवन्ति कुलदूषणाः ।

न च मूढा विरज्यन्ते तामवस्थां गता अपि ॥

ततस्ते प्राप्नुवन्त्येव वेद्याव्यसननाटिताः ।
 एवंविधानि दुःखानि वत्स किं वाच कौतुकम् ॥
 चलचित्ताः प्रकृत्यैव कुलजा अपि योषितः ।
 चटुलत्वेन वेद्यानां तात कः प्रश्नगोचरः ॥
 कुल्लीना अपि भो नार्यः सर्वमायाकरणिकाः ।
 को मायां जीर्णवेद्यानां वत्स पृच्छेत्सकर्णकः ॥
 शेषाभिरपि नारीभिः स्नेहे दत्तो जलाञ्जलिः ।
 यस्यास्या गणिकास्नेहे स मूर्खः पटवद्भुक् ॥
 अन्यस्मै दत्तस्केता वीचतेऽन्यं गृहे परः ।
 अन्यश्चित्ते परः पार्थ्यं गणिकानामहो नरः ॥
 कुर्वन्ति चाटुकर्माणि यावत्स्वार्थः प्रपूर्यते ।
 च्युतसारं विमुञ्चन्ति निर्लाञ्छालककं यथा ॥
 पुरापघमरप्राया गणिकाः परिकीर्तिताः ।
 ये तासुपि च गृह्यन्ति ते श्वानो न मनुष्यकाः ॥
 तस्मादेवंविधं नूनमन्येषामपि देहिनाम् ।
 चरितं यैः कृतं पापैर्गणिकाव्यसने मनः ॥

प्रकर्षेणोक्तं । मत्तमेतन्नास्त्यत्र भन्देहः । ततोऽतिवाहितस्त्राभ्यां
 कश्चिदेवमन्दिरे राक्षिशेषः ॥

अचान्तरे गलत्तारा कुपितध्वान्तकेशिका ।
 नभःश्रीः पाण्डुरा जाता रोगाघातेव घालिका ॥
 आदधानः श्रियं तस्या निजवीर्येण भास्करः ।
 कारुण्यादिव भंजातः सप्रभावो भिषग्वरः ।

हा माम माम पश्य त्वं शरेण रमणं नरः ।
 कश्चिदेव निहन्त्युच्चैस्तदेनं ननु वारय ॥
 विमर्गोदितं वत्स स एष मकरध्वजः ।
 चर्यया निर्गतो रात्रौ भयेन सह लीलया ॥
 वर्तते को ममाज्ञायां को वा नेत्यत्र पत्तने ।
 परीक्षार्थं जनोत्थापवेपकर्तव्यचेतसाम् ॥
 शरमाह्वय वीर्येण तदेव रमणो ननु ।
 अनेनैव गृहं तस्या वराको वत्स नीयते ॥
 तत्किं ते वारणेनास्य यदनेन पुरस्कृतः ।
 रमणोऽनुभवत्येष तन्निभालय कौतुकम् ॥
 एवं भवतु तेनोक्ते तौ गतौ गणिकागृहे ।
 दृष्ट्वा च कुन्दकलिका गृहद्वारेऽतिचर्चिता ॥
 तदभरणं विमर्गेन कुञ्चिता निजनामिका ।
 निष्ठूतं धूनितं शीघ्रं वालितान्यत्र कन्धरा ॥
 ततो हाहेति जल्पन्तमुद्दिष्टं तं स्वमातुलम् ।
 प्रकर्षः प्राह ते माम किं व्यलीकस्य कारणम् ॥
 स प्राह वसनच्छत्रां पुष्पाक्षङ्कारभारिताम् ।
 किमेनां निकटे त्वं नो वीचसेऽगुचिकोष्ठिकाम् ॥
 तदस्या दूरतः स्थित्वा देगे गन्धविवर्जिते ।
 दृष्टान्तो योऽत्र जायेत पश्यावस्तं निराकुलौ ॥
 निष्किद्रा च भवेत् काचिदशुचैरपि कोष्ठिका ।
 इयं तु नवभिदरिः चरत्येवातिमुत्कला ॥

ततोऽरुणप्रभाभिन्ने पूर्वे गगनमण्डले ।
 जाते रक्तेऽभ्रसङ्घाते गतच्छाये निशाकरे ॥
 तस्करेषु निलीनेषु लपत्सु कृकवाकुषु ।
 कौशिकेषु च मूकेषु कुररेषु विराविषु ॥
 स्वकर्मधर्मव्यापारच्छलेनेव कृतादरम् ।
 सर्वे तदा जगज्जातमारोग्यार्थं नभःश्रियः ॥
 अथोदिते सहस्रांगौ प्रबुद्धे कमलाकरे ।
 सङ्गमे चक्रवाकानां जने धर्मपरायणे ॥
 विमर्गः प्राह ते वत्स महदत्र कुतूहलम् ।
 भवचक्रं च विस्तीर्णं नानावृत्तान्तमङ्गुलम् ॥
 श्लोककालावधिः शेषो द्रष्टव्यं वज्र तिष्ठति ।
 न शक्यते ततः कर्तुमेकैकस्यानवीक्षणम् ॥
 तदिदं वचनं तात मामकीनं समाचर ।
 अकालहीनं ते येन पूर्यते तत्कुतूहलम् ॥
 य एष दृश्यते तुङ्गः शुभ्रः स्फटिकनिर्मलः ।
 महाप्रभावो विस्तीर्णो विवेको नाम पर्वतः ॥
 आरूढैर्दृश्यते भद्र समन्तामिह पर्वते ।
 इदं विविधवृत्तान्तं भवचक्रं महापुरम् ॥
 तद्वारुद्धतां तात निपुणं च विलोक्यताम् ।
 यच्च न शायते सम्यक् पृथ्वातामेव तज्जनः ॥
 यतोऽप्यग्निलवृत्तान्तो विदिते नगरे तव ।
 पथादपि न जायेत चित्तौमुक्तं कदाचन ॥

एवं भवतु तेनोक्ते समारूढौ च पर्वते ।
 अथ तत्र विवेकाख्ये तुष्टौ स्वस्वीयमातुलौ ॥
 प्रकर्षः ग्राह्य मामैष रमणीयो महागिरिः ।
 दृश्यते सर्वतः सर्वं भवचक्रं मयाधुना ॥
 किं तु देवकुले माम नमो ध्यानपरायणः ।
 वेष्टितः पुरुषैर्दीनः क्षामो मुत्कलकेशकः ॥
 नष्टुकामो दिगालोकी सेटिकाशुभ्रहस्तकः ।
 दृश्यते पुरुषः कोऽयं पिशाचाकारधारकः ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स विख्यातातुलसंपदः ।
 कुबेरसार्धवाहस्य सूतुरेय कपोतकः ॥
 धनेश्वर इति ख्यातमभिधानं प्रतिष्ठितम् ।
 अस्य पूर्वगुणैः पद्मादाहृतोऽयं कपोतकः ॥
 अनर्घरत्नकोटीभिः पूरितं पापकर्मणा ।
 अनेनापि पितुर्गेहं श्लाघानमदृशं कृतम् ॥
 धूतेषु रतचित्तोऽयं न चेतयति किञ्चन ।
 निर्वाहिते धने स्वीये धूतार्थं चौरिकापरः ॥
 चौथं पुरे ऽत्र कुर्वाणो भूरिवाराः कदर्थितः ।
 राज्ञासामान्यपुत्रत्वात्केवलं न विनाशितः ॥
 अथ रात्रौ पुनः सर्वं क्षारितं कर्पटादिकम् ।
 ततो व्यसनतप्तेन मस्रकेन कृतः पणः ॥
 एभिरेव महाधूर्त्तैर्वराकः कितवैर्जितः ।
 शिरोऽपि लातुमिच्छद्भिरधुनैव विनाय्यते ॥

नष्टुमेभ्यो न शक्नोति स्वपापभरपूरितः ।
 चुट्टैर्वितर्ककल्लोलैः केवलं परितप्यते ॥
 प्रकर्षः प्राह न ज्ञातं किमनेन तपस्विना ।
 द्यूतं हि देहिनां लोके सर्वानर्थविधायकम् ॥
 धनक्षयकरं निन्द्यं कुलशीलविदूषणम् ।
 प्रसूतिः सर्वपापानां लोके लाघवकारणम् ॥
 संक्लिष्टचेतसो मूलमविश्वासकरं परम् ।
 पापैः प्रवर्तितं द्यूतं किमनेन न लक्षितम् ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स महामोहमहौपतेः ।
 वराकः किं करोत्येष यो वशः सैन्यवर्तिनः ॥

यतः ॥

महामोहहता येऽत्र विशेषेण नराधमाः ।
 द्यूते त एव वर्तन्ते प्राप्नुवन्ति च तत्फलम् ॥
 यावच्च कथयत्येवं विमर्शः किल चेष्टितम् ।
 तावत्तोडितमेवोच्चेः कितवैस्तस्य मस्तकम् ॥
 प्रकर्षः प्राह ये माम महानर्थविधायकम् ।
 रमन्ते द्यूतमत्रैव तेषामेवंविधा गतिः ॥
 तं मातुलोऽग्रवीङ्गद्र सम्यक् संलक्षितं त्वया ।
 न द्यूते रक्तचित्तानां सुखमत्र परत्र वा ॥
 अचान्तरे महारण्ये निपपात कथंचन ।
 दृष्टिः प्रकर्षमंजस्य नीलाजदललामिनी ॥
 ततश्च तन्मुखं हस्तं कृत्वा स प्राह मातुलम् ।

क एष तुरगाखडः प्रखिन्नः श्रमपीडितः ॥
 उद्गीर्णहेतिः पापात्मा जीवमारणतत्परः ।
 स्वयं दुःखपरीतोऽपि दुःखदो ऽरण्यदेहिनाम् ॥
 मध्यान्देऽपि पिपासार्तो बुभुक्षाक्षामकुचिकः ।
 जम्बुकं पुरतः कृत्वा प्रधावन्नुपलभ्यते ॥

विमर्शनोक्तम् ।

अत्रैव मानवावासे विद्यते चान्तरं पुरम् ।
 ललितं नाम तस्यायं राजा ललननामकः ॥
 मृगयाव्यसने सक्तो न लक्षयति किञ्चन ।
 अथमत्र महारण्ये तिष्ठत्येव दिवानिशम् ॥
 सामन्तैः स्वजनैर्लोकैस्तथा मन्त्रिमहत्तमैः ।
 वार्थमाणोऽपि नैवास्ते मांसखादनलालसः ॥
 मौदन्ति राज्यकार्याणि विरक्तं राजमण्डलम् ।
 ततस्तं तादृशं वीक्ष्य चिन्तितं राज्यचिन्तकैः ॥
 नोचितो राज्यपट्टाय ललनोऽयं दुरात्मकः ।
 ततः पुत्रं व्यवस्थाप्य राज्ये गेहाद्वहिष्कृतः ॥
 तथाप्याखेटके रक्तो मांसशोभो नराधमः ।
 एकाकी दुःखितोऽरण्ये नित्यमास्ते पिशाचवत् ॥

इह च वक्षः ।

परमारितजीवानां पिशितं योऽपि खादति ।
 इहामुच च दुःखानां यद्गतेः सोऽपि भाजनम् ॥
 यस्तु क्रूरो महापापः स्वयमेव निहन्तति ।

स्फुरन्तं जीवसङ्घातं तस्य मांसं च खादति ॥
 तस्येह यदि दुःखानि भवन्त्येवंविधानि भोः ।
 परत्र नरके पातो वत्स किं तत्र कौतुकम् ॥
 वीभत्समशुचेः पिण्डो निन्द्यं रोगनिबन्धनम् ।
 छमिजालोत्प्लवं मांसं भक्षयन्तीह राक्षसाः ॥
 येस्त्विदं धर्मबुद्धौव भक्ष्यते स्वर्गकांक्षया ।
 कालकूटविषं नूनमद्युक्ते जीवितार्थिनः ॥
 अहिंसा परमो धर्मः स कुतो मांसभक्षणे ।
 अयं हिंसा भवेद्धर्मः स्यादग्निहिंस्रगीतलः ॥

किमत्र बह्वना ।

धर्मार्थं रसगृह्णा वा मांसं खादन्ति ये नराः ।
 निघ्नन्ति प्राणिनो वा ते पच्यन्ते नरकाग्निना ॥

अन्यच्च ।

यथा गोमायुघाताय ताम्रत्येष निरर्थकम् ।
 आखेटके रतात्मानस्तथैवान्येऽपि जन्तवः ॥
 यावच्च वर्णयत्येवं विमर्शस्तस्य चेष्टितम् ।
 तावत्सलनवृत्तान्तो यो जातस्तं निबोधत ॥
 स जम्बुकविनाशार्थं धावन्नुच्चैर्दुर्गत्तरे ।
 सतुरङ्गो महागते पतितोऽधोमुखस्तले ॥
 ततः संचूर्णिताङ्गोऽसौ चुद्यमानो हयेन च ।
 अराणो विरटन्नुच्चैस्तथैव निधनं गतः ॥
 ततः प्रकर्षणाभिहितम् ।

अधुनैवासुना प्राप्तं मृगयाव्यसने फलम् ।
 विमर्शः प्राह न फलं पुष्पमेतदिभाष्यते ॥
 फलं तु नरके घोरं स्यादेवंविधकर्मणाम् ।
 तथापि मूढाः खादन्ति मांसं हिंसन्ति देहिनः ॥
 इतश्च राजपुरुषैर्जिह्वासुत्पाद्य दारुणैः ।
 तप्तं ताप्तं नरः कश्चित्पाय्यमानो निरीक्षितः ॥
 ततो दयापरीतात्मा प्रकर्षः प्राह मातुलम् ।
 हाहा किमेष पुरुषो निर्घृणैर्मानं पीड्यते ॥

विमर्शनोक्तं । भद्राकर्णय । अयं पुरुषोऽत्रैव मानवावामान्तर्भूते
 चणकपुरे वास्तव्यो महाधनः सुमुखो नाम सार्धवाहः । अयं च बाल-
 कालादारभ्य वाक्पास्यव्यसनौ । ततो लोकैर्गुणनिष्पन्नमस्य दुर्मुख
 इति नाम प्रतिष्ठितं । प्रकृत्यैव चास्य प्रतिभासते स्त्रीकथा रोचते
 भक्तकथा मनोभीष्टा राजकथा हृद्यिता देशकथा सर्वथा जल्पे सति
 न कथंचिन्निजतुण्डं धारयितुं पारयति । इतश्च चणकपुराधिपतिरेव
 तीव्रो नाम राजा गतो रिपूणामुपरि विक्षेपेण । लग्नमायोधनं ।
 जिता रिपवः । इतश्च निर्गते तस्मिन्नास्याधिकायां प्रस्तुतानेन
 राजकथा । यदुत प्रवत्तास्ते रिपवः पराभविष्यन्ति राजानं आग-
 मिष्यन्ति ते पुरदण्डनाथं ततो यथा शक्त्वा पलायध्वं यूयं । तदा-
 कर्ण्यं नष्टं समस्तं पुरं । समागतो राजा । दृष्टं तन्निरुद्धं चणकपुरं ।
 किमेतदिति दृष्टमनेन । कथितः केनचिद्भृतिकरः । कुपितो दुर्मुख-
 स्योपरि तीव्रनरेन्द्रः । ततः पुनरावाभिते पुरे प्रख्याप्य तं दुर्वचन-
 भाषणमपराधं पौराणामेवंविधो ऽस्य दण्डो निर्वर्तितो राज्ञेति ॥

प्रकर्षेणोदितं माम महाकष्टकमीदृशं ।
 यदुर्भाषणमात्रेण संप्राप्तोऽयं वराककः ॥
 मातुलेनोदितं वत्स विकथासक्तचेतसाम् ।
 अनियन्त्रिततुण्डानां कियदेतदुरात्मनाम् ॥
 इयं हि कुरुते वैरं देहिनां निर्निमित्तकम् ।
 विधत्ते जनसन्तापं मुत्कला भद्र भारती ॥
 ते धन्यास्ते महात्मानस्ते स्थाय्यास्ते मनस्विनः ।
 ते वन्द्यास्ते दृढास्तत्त्वे ते जगत्समूहोपमाः ॥
 येषां मिताचरा सत्या जगदाल्हादकारिणी ।
 काले सद्बुद्धिपूर्ता च वर्तते भद्र भारती ॥
 ये तु मुत्कलवाणीका वदन्तेऽर्दवितर्दकम् ।
 तैरत्रैव महानर्था नेदृशा वत्स दुर्लभाः ॥
 सुस्मिष्टा मोचयत्येषा भारती तात देहिनम् ।
 उच्छृखल पुनर्वत्स तमेधा बन्धयत्यलम् ॥
 तदस्य विकथामूलं दुर्भाषाव्यसने फलम् ।
 इदमीदृशमापन्नं परलोके च दुर्गतिः ॥
 अचान्तरे प्रकर्षेण राजमार्गे निपातिता ।
 दृष्टिर्दृष्ट्य तत्रैकः शुक्रवर्णधरो नरः ॥
 ततः पप्रच्छ तं वीक्ष्य क एष इति मातुलम् ।
 तेनोक्तं वत्स हर्षोऽयं रागकेसरिमैनिकः ॥
 अस्त्यत्र मानवावासे वामवो नाम वाणिजः ।
 इदं च दृग्गतेऽभ्यर्णं तस्य गेहं महाधनम् ॥

बालकालवियुक्तश्च वयस्योऽत्यन्तवल्लभः ।
 धनदत्तः समायातो वासवानन्ददायकः ॥
 इदं कारणमुद्दिश्य भवनेऽत्र प्रवेक्ष्यति ।
 अयं हर्षः प्रविष्टश्च पश्य किं किं करिष्यति ॥
 ततो विस्फारिताक्षोऽसौ प्रकर्षस्तन्निरीक्षते ।
 इतश्च वासवस्तेन धनदत्तेन मौलितः ॥
 ततः प्रविष्टस्तद्देहे स हर्षः सकुटुम्बके ।
 संजातं च वणिग्गेहं दृढदानन्दसुन्दरम् ॥
 आहता बान्धवाः सर्वे प्रवृत्तश्च महोत्सवः ।
 ततो नृत्यन्ति गायन्ति वादितानन्दमर्दलाः ॥

अपि च ।

वरभूषणसूज्ज्वलवेषधरं प्रमदोल्लुरखादनपानपरम् ।
 धनदत्तसमागमजातसुखं तदभूदथ वासवगेहमुखम् ॥
 अथ तादृशि विस्मयसञ्जनके क्षणमात्रविवर्धितवर्धनके ।
 निजमाममवोचत बुद्धिसुतः प्रविलोकनकौतुकतोषयुतः ॥
 यदिदं वेक्षते माम् सर्वमर्दवितर्दकम् ।
 वासवीयगृहं तत्किं तेन हर्षेण नाटितम् ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स साधु साधु विनिश्चितम् ।
 अकाण्डमदनक्षोभे हर्ष एवात्र कारणम् ॥
 अत्रान्तरेऽतिवीभत्सः क्षणवर्णधरो नरः ।
 दृष्टो दारि प्रकर्षेण तस्य वामवसद्गनः ॥
 ततस्तेनोदितं माम् क एष पुरुषाधमः ।

विमर्शनोक्तम् ।

वत्स शोकवयस्योऽयं विषादो नाम दारुणः ॥
 यश्चैष पथिकः कश्चित्प्रवेष्टुमिह वाञ्छति ।
 प्रविष्टोऽत्र विषादोऽयं भवनेऽत्र प्रवेक्ष्यते ॥
 ततः प्रविश्य पान्येन तेन वासवसन्निधौ ।
 एकान्ते वासवस्यैव गुह्यं किञ्चिन्निवेदितम् ॥
 अत्रान्तरे प्रविष्टोऽसौ विषादस्तच्छरीरके ।
 मूर्खया पतितश्चासौ वासवो नष्टचेतनः ॥
 हा हा किमेतदित्युच्चैर्विलपन्निखिलो जनः ।
 ततः समागतस्तस्य निकटे भयविह्वलः ॥
 अथ वायुप्रदानाद्यैः पुनः संजातचेतनः ।
 प्रलापं कर्तुमारब्धः सविषादः स वासवः ॥

कथम् ।

हा पुत्र तात वत्सातिसुकुमारशरीरक ।
 ईदृशी तव संजाता कावस्या मम कर्मणा ॥
 निर्गतोऽस्मि ममापुण्ड्रैर्वत्स वारयतो मम ।
 दैवेन निर्घृणेनेदं तव जात विनिर्मितम् ॥
 हा हतोऽस्मि निराशोऽस्मि मुषितोऽस्मि विलक्षणः ।
 एवं व्यवस्थिते वत्स त्वयि किं मम जीवति ॥
 यावच्च प्रलपत्येवं स पुत्रश्चेहकातरः ।
 तावद्विषादः सर्वेषु प्रविष्टः स्वजनेष्वपि ॥
 अथ ते तस्य माहात्म्यात्सर्वे वामवयान्धवाः ।

हाहारवपरा गाढं प्रलापं कर्तुमुद्यताः ॥

ततश्च ॥

क्षणेन विगतानन्दं दीनविह्वलमानुषम् ।
 रुदन्नारीजनं मूढं जातं वासवमन्दिरम् ॥
 ततस्तत्तादृशं दृष्ट्वा प्रकर्षः प्राह मातुलम् ।
 किमिदं माम् संजातं गृहेऽत्र प्रेक्षणान्तरम् ॥
 विमर्शः प्राह तत्तुभ्यमादावेव निवेदितम् ।
 मया यथान्तरायत्ता बहिरङ्गा इमे जनाः ॥
 ततस्त्रेदं तथा पूर्वं हर्षेण प्रविनाटितम् ।
 श्रुत्वा जाटयत्येवं विषोदोऽभौ वराककम् ॥
 तद्व भवने लोकाः किं कुर्वन्तु तपस्विनः ।
 ये हि हर्षविषादाभ्यां क्षणार्धेन विडम्बिताः ॥
 प्रकर्षः प्राह किं गुह्यं कर्णभ्यर्णविवर्तिना ।
 अनेन वासवस्यास्य पुरुषेण निवेदितम् ॥
 विमर्शानोदितं वत्स समाकर्णय साम्प्रतम् ।
 अस्त्यस्य वर्धनो नाम पुत्रो हृदयवज्रभः ॥
 स चैक एव पुत्रोऽस्य यौवनस्यो मनोहरः ।
 उपयादितकोटीभिर्जातो विनयतत्परः ॥
 अनेन वार्यमाणोऽपि स धनार्जनकाम्यया ।
 प्रविधाय महामार्गं गतो देशान्तरे पुरा ॥
 स चोपायं धनं भूरि स्वदेशागमकामुकः ।
 कादम्ब्यां महाट्यां गृहीतो वत्स तत्करैः ॥

विलुप्तं धनसर्वस्वं हतः सारथः सवान्धवः ।
 बद्धा गृहीता बन्धश्च तस्करैर्धनकामिभिः ॥
 तासां मध्ये गृहीतश्च वर्धनः क्रूरकर्मभिः ।
 स सारथवाह इत्येवं वादिभिर्भद्र तस्करैः ॥
 नीत्वा पक्षिं ततोऽनेकयातनाश्रितपौडितः ।
 स चौरैर्विहितो वत्स वर्धनो धनवाञ्छया ॥
 श्रयं च पुरुषस्तस्य सर्वदा पादधावकः ।
 वत्स लम्बनको नाम गृहजो दासदारकः ॥
 ततस्तत्तादृशं दृष्ट्वा स्वामिनं चौरपौडितम् ।
 नन्वा कथंचिदायातो वृत्तान्तस्य निवेदकः ॥
 निवेदिते च वृत्तान्ते तथा बासधवाणिजः ।
 यदकार्षीत्त्वया तच्च दृष्टमेव ततः परम् ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम प्रलापाक्रन्दरोदनैः ।
 किममीभिः परित्राणं तस्य संजनितं कृतैः ॥
 विमर्शेणोदितं वत्स नेतदेवं तथापि च ।
 एवमेते प्रकुर्वन्ति विषादेन विनाटिताः ॥
 धनदत्तागमं प्राप्य ये हर्षवशवर्तिनः ।
 वर्धनापदमामाद्य विषादेन च बाधिताः ॥
 तेषां हर्षविषादाभ्यामेतेषां पौडितात्मनाम् ।
 कौटुम्भी वा भवेत्तात पर्यालोचितकारिता ॥

ततश्च ।

श्रवीक्ष्य वस्तुनस्तत्त्वमनालोच्य क्षिप्तोदितम् ।

एते विडम्बयन्त्येवमात्मानं तद्वशात्तुगाः ॥

किं च ।

नाच केवलमौदृचं वामवीये गृहोदरे ।

आभ्यां हर्षविषादाभ्यां प्रेक्षणं वत्स नाव्यते ॥

किं तर्हि ।

सर्वत्र भवत्क्रोऽस्मिन् कारणैरपरापरैः ।

एतौ नर्तयतो नित्यं जनमेनं गृहे गृहे ॥

यतः ।

पुत्रं राज्यं धनं मित्रमन्यदा सुखकारणम् ।

हर्षस्यास्य वशं यान्ति प्राण्यास्मिन् मूढजन्तवः ॥

ततस्ते तत्परायत्ताः सद्बुद्धिविकला नराः ।

वत्स किं किं न कुर्वन्ति ह्यस्यस्थानं विवेकिनाम् ॥

न चिन्तयन्ति ते मूढा यथेदं पूर्वकर्मणा ।

पुत्रराज्यादिकं सर्वं जन्तूनामुपपद्यते ॥

ततः कर्मपरायन्ते तुष्टे बाधे ऽतिगतरे ।

कथंचित्तत्र संपन्ने हर्षः स्यात्केन हेतुना ॥

तथा ।

विषादेन च बाध्यन्ते वियोगं प्राप्य वधभैः ।

अनिष्टैः संप्रयोगं च नानाव्याधिगतानि च ॥

याधिताश्च विषादेन मदामी मूढदेहिनः ।

आक्रन्दनं मनस्तापं दैन्यमेवं च कुर्वते ॥

न पुनर्भावयन्ते यथेदं पूर्वसंचितैः ।

कर्मभिर्जनितं दुःखं विषादावसरः कथम् ॥

अन्यच्च ।

विषादो वर्धयत्येव तद्दुःखं तात देहिनाम् ।

न चाणकारकस्त्राणं केवलं शुभचेष्टितम् ॥

यतः ॥

दुःखानि पापमूलानि पापं च शुभचेष्टितैः ।

सर्वं प्रलीयते वत्स ततो दुःखोद्भवः कुतः ॥

प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततः सुन्दरचेष्टिते ।

वरमेभिः कृतो यद्वो न विषादस्य शासने ॥

विमर्शनाभिहितम् ।

चारु चारुदितं वत्स केवलं मूढजनवः ।

इदमेते न जानन्ति भवचक्रनिवासिनः ॥

अन्यच्चात्र ॥

कियन्ति संविधानानि शृङ्गपाहिकया तव ।

मया निवेदयिष्यन्ते नगरे पारवर्जिते ॥

इतश्च ।

अस्य स्वरूपविज्ञाने बलवन्ते कुतूहलम् ।

अतः समासतो वत्स तुभ्यमेतन्निवेद्ये ॥

चारुढः पर्वते तात विवेकाख्येऽत्र निर्मले ।

इदं विलोकयस्येव रूपतः किं निवेद्यताम् ॥

गुणतस्तु पुनर्वत्स वर्णमानं मया स्फुटम् ।

इदं यथाद्बुध्यस्व भवचक्रं महापुरम् ॥

अवान्तरपुरैर्वत्स भूरिभिः परिपूरितम् ।
 यद्यपीदं तथाप्यत्र श्रेष्ठं पुरचतुष्टयम् ॥
 एकं हि मानवावासं द्वितीयं विबुधालयम् ।
 तृतीयं पशुसंस्थानं चतुर्थं पापिपञ्चरम् ॥
 एतानि तानि चत्वारि प्रधानानीह यत्तने ।
 पुराणि व्यापकानीति सर्वेषां मध्यवर्तिनाम् ॥
 तत्रेदं मानवावासं महामोक्षादिभिः सदा ।
 अन्तरङ्गजनैर्याप्तिमेतैः कलकलाकुलम् ॥

कथम् ।

क्वचिदिष्टजनप्राप्तौ तोषनिर्भरमानुषम् ।
 क्वचिद्देव्यजनासत्तेर्विमनीभूतदुर्जनम् ॥
 क्वचिद्धनलवावाप्तिजनितानन्दसुन्दरम् ।
 क्वचिद्रविणनाशोत्थदृष्टान्तापतापितम् ॥
 क्वचिदुर्लभसत्सूनुजन्मोद्धूतमहोत्सवम् ।
 क्वचिदत्यन्तचिन्तेष्टमरणक्रन्दगुन्दलम् ॥
 क्वचित्सुभटसङ्घातप्रारब्धरणभीषणम् ।
 क्वचिन्निश्चितसन्निविसुक्कनयनोदकम् ॥
 क्वचिद्द्वारिद्र्यदौर्भाग्यविविधव्याधिपीडितम् ।
 क्वचिच्छब्दादिसंभोगादस्त्रीकसुखनिर्भरम् ॥
 क्वचित्सन्मार्गदूरस्थपापिष्ठजनपूरितम् ।
 क्वचित् धर्मबुद्ध्यापि विपरीतविषेष्टितम् ॥
 किं चेह यद्भक्त्येन चरितानि मया पुरा ।

यावन्ति वर्णितान्युच्चैर्महामोहादिभूभुजांम् ॥
 तावन्ति वत्स दृश्यन्ते सर्वाण्यत्र विशेषतः ।
 सततं मानवावासे कारणैरपरापरैः ॥
 तदिदं मानवावामं किञ्चिल्लेशेन वर्णितम् ।
 अधुना कथ्यते तुभ्यं तत्पुरं विबुधालयम् ॥
 नाकरूपमिदं ज्ञेयं सत्पुरं विबुधालयम् ।
 सत्पारिजातमन्दारसन्तानकवनाकुलम् ॥
 उल्लसद्भिद्य गन्धाढ्यैर्नमैरुद्धरिचन्दनैः ।
 सदा विकसितै रम्यं कल्हारकमलाकरैः ॥
 पद्मरागमहानीलवज्रवैडूर्यराशिभिः ।
 दिव्यहाटकमन्त्रिग्रैर्घटितानेकपाटकम् ॥
 प्रेक्षन्मणिप्रभाजालैः सदा निर्नष्टतामसम् ।
 विचित्ररत्नमढातमयूषैः प्रविराजितम् ॥
 दिव्यभूषणमद्गन्धमाद्यसंभोगलालितम् ।
 नित्यप्रमोदमुदामगीतनृत्यमनोहरम् ॥
 नित्यं प्रमुदितैर्दिव्यैश्चोनिर्जितभास्करैः ।
 समत्कुण्डलकेयूरमौलिहारविराजितैः ॥
 कलातिकुलस्रहारहारिमन्दारदामभिः ।
 अस्मामवनमानाभिर्नित्यमामोदिताशयैः ॥
 रतिमागरमध्यैः प्रीणितेन्द्रियसुस्थितैः ।
 मन्देदमौदुग्धेलोकैः परितं विबुधालयम् ॥
 यः पृथं वेदभोग्याग्यनृपतेः पुरुषो मया ।

साताभिधानस्ते भद्र कथितस्तत्र मण्डपे ॥
 स कर्मपरिणामेन जनाल्हादविधायकः ।
 विहितो निखिलस्यास्य पुरस्य वरनायकः ॥
 ततस्तेन लसद्भोगं सतताल्हादसुन्दरम् ।
 इदं हि वत्स निःशेषं धार्यते विबुधालयम् ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम महामोहादिभ्रुभुजाम् ।
 किमत्र प्रसरो नास्ति येनेदमतिमुन्दरम् ॥
 विमर्गः प्राह मा मैवं मन्येयास्त्वं कथंचन ।
 प्रभवन्ति प्रकर्षेण यतोऽत्रान्तरभ्रुभुजः ॥
 ईर्ष्याशोकभयक्रोधलोभमोहमदभ्रमैः ।
 सतताकुलितं वत्स पुरं हि विबुधालयम् ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽत्र ननु किं सुखम् ।
 किं वेदं दृष्टचित्तेन भवता चारु वर्णितम् ॥
 ततस्तेनोदितं वत्स न सुखं परमार्थतः ।
 नाप्यत्र सुन्दरं किंचित्तत्त्वतो विबुधालये ॥
 केवलं भुग्धुङ्क्षीनां विषयामिषवाञ्छिनाम् ।
 अत्रास्या महती वत्स मयेदं तेन वर्णितम् ॥

इतरथा ।

महामोहनरेन्द्रस्य परिवारसमायुजः ।
 क्व राज्यं क्व च लोकानां सुखवार्तेति दुर्घटम् ॥
 तदिदं ते समामेन कथितं विबुधालयम् ।
 अधुना पशुमंशानं कथ्यमानं निबोध मे ॥

बुभुचारतिसन्तापपिपासावेदनातुराः ।
 दाहशोषभयोद्देगबन्धताडनपीडिताः ॥
 सततं दुःखिता लोका धार्यन्तेऽत्र पुरेऽखिलाः ।
 महामोहादिभिर्वत्स दीनाः शरणवर्जिताः ॥
 धर्माधर्मविवेकेन विकलाः कलुषात्मकाः ।
 तिष्ठन्त्यनन्तजातीया पुरेऽत्र पुरुषाः किल ॥
 तदिदं पशुसंस्थानं वर्णितं ते महापुरम् ।
 दृढाणीं वर्ण्यते वत्स तदिदं पापिपञ्जरम् ॥
 येऽत्र लोका महापापप्राग्भारभरपूरिताः ।
 वसन्ति तेषां दुःखस्य नास्ति विच्छेदसम्भवः ॥
 योऽसौ ते वेदनीयाख्यनृपतेः पुरुषो मया ।
 असातनामकः पूर्वं वर्णितस्तत्र मण्डपे ॥
 तस्येदं भो महामोहराजेन निखिलं पुरम् ।
 कचित्तोषितचित्तेन भटभुक्त्वा समर्पितम् ॥
 ततस्तेन पुरे सर्वे परमाधार्मिकनामकैः ।
 अत्र लोकाः कदर्थ्यन्ते पुरुषैः स्वनियोजितैः ॥

कथम् ।

पाप्यन्ते तप्ततात्राणि नौयन्ते शतचूर्णताम् ।
 खाद्यन्ते निजमांसानि दहन्ते तीव्रवन्दिना ॥
 शालालीरभिरोहन्ते वज्रकण्टकसंकुलाः ।
 तार्यन्ते ह्येदवज्जलां वत्स वैतरणीं नदीम् ॥
 छिद्यन्ते कुरुणाहीनैरसिपचवनेरितैः ।

कुन्ततोमरनाराचकरवालगदागतैः ॥

पच्यन्ते कुम्भपाकेन पाय्यन्ते क्रकचादिभिः ।

कलम्बवालुकाष्टे भज्यन्ते चणका इव ॥

अन्यच्च ।

पाटकाः सन्ति सप्ताच तत्राद्ये पाटकत्रये ।

परमाधार्मिकैरित्यं जन्यते दुःखपद्धतिः ॥

परस्परं च कुर्वन्ति दुःखमेते निरन्तरम् ।

षट्सु पाठकेषु भिद्यन्ते सप्तमे वज्रकण्टकैः ॥

किं च ।

बुभुक्षया कदर्थ्यन्ते प्रपीड्यन्ते पिपासया ।

काष्ठीभवन्ति शीतेन वेदनावेगविह्वलाः ॥

क्षणेन द्रवतां यान्ति क्षणेन स्थिररूपताम् ।

क्षणेन च विलीयन्ते गृह्णन्ति च शरीरकम् ॥

न शक्तः कोटिजिह्वोऽपि दुःखं वर्णयितुं जनः ।

वसतामच शोकानां यादृशं पापिपञ्चरे ॥

एकान्तदुःखगर्भायें तदिदं पापिपञ्चरम् ।

कथितं ते समासेन पुरं वत्स मयाधुना ॥

तस्मादेतानि चत्वारि विज्ञातानि यदि त्वया ।

पुराणि विदितं वत्स भवचक्रं ततोऽधुना ॥

अचान्तरे ।

आकर्ण्य मातुलौयां तां भारतीं भगिनोमुतः ।

अदादादरतो दृष्टिं भवचक्रे समन्ततः ॥

ततो निःशेषतो वीक्ष्य तारविस्फारितेक्षणः ।

त्वरयोद्विगचेतस्को निजगाद संभ्रमः ॥

कथम् ।

हा माम माम दृश्यन्ते कथाः सप्त महेलिकाः ।

अमूर्या नगरेऽमुग्निन् दारुणाकारधारिकाः ॥

आक्रान्ताशेषधामानः कृष्णा बीभत्सदर्शनाः ।

वेतालस्य इव नाम्नापि लोककम्पविधायिकाः ॥

एताः काः किंप्रयुक्ता वा किंवीर्याः किंपरिच्छदाः ।

चेष्टन्ते कस्य बाधायै तथैवंकृतनिश्चयाः ॥

इदं मे सर्वमाख्यातं यावदद्यापि नो त्वया ।

तावत्प्रतारणं मन्ये भवचक्रस्य वर्णनम् ॥

अतः समस्तं मामोऽदो मङ्गमाख्यातुमर्हति ।

विमर्शेनोदितं वत्स निबोध त्वं निवेद्यते ॥

जरा रुजा मृत्तिश्चेति खलता च कुहूपता ।

दरिद्रता दुर्भगता नामतोऽमूः प्रकीर्तिताः ॥

तत्र ।

सा कालपरिणत्याख्या भार्या या मूलभूपतेः ।

तथा प्रयोजिता तावज्जरेयं भुवनोदरे ॥

वाङ्मन्यपि निमित्तानि वर्णयन्तीह केचन ।

अस्याः प्रयोजकानीति लवणाद्यानि मानवाः ॥

वीथं पुनरदो ऽमुष्या यदाशेषेण देहिनाम् ।

हरत्यशेषमदर्शलावण्यबलशालिताम् ॥

गाढाशेषात्पुनर्वत्स विपरीतमनस्कताम् ।
 कुरुते गोच्यतां लोके देहिनां वीर्यशालिनी ॥
 बलौपलितखालित्यपिभुव्यङ्गकुवर्णताः ।
 कम्पकर्कशिकाशोकमोहगैथिन्यदीनताः ॥
 मतिभङ्गान्धवाधिर्दन्तवैकल्यरीणताः ।
 जरापरिकरः प्रौढो वायुरच बलाग्रणीः ॥
 अनेन परिवारेण परिवारितविग्रहा ।
 जरेयं विक्षमत्यच मत्तावद्गन्धहस्तिनी ॥
 अधुना यस्य बाधायै चेष्टते कृतनिश्चया ।
 जरेयमेव तं वत्स विपक्षं ते निवेदये ॥
 तस्या एव महादेव्या विद्यतेऽनुचरः परः ।
 यौवनाख्यो महावीर्यश्चरट उद्दामपौरुष्यः ॥
 स च योगी तदादेशात्प्रविश्याङ्गेषु देहिनाम् ।
 तनोति बलमौर्जित्यं बन्धुराकारधारितां ॥
 विलासहामविष्वोकविपर्यामपराक्रमैः ।
 बलानोत्प्रवनोक्षामलामधावनमम्भदैः ॥
 गर्वप्रौढीर्यष्विङ्गत्वमाहमादिभिरुद्धतैः ।
 युतः पदातिभिर्लोकैर्लीलया स विजृम्भते ॥
 तत्सम्बन्धादमी भोगमग्नोगमुत्पनिर्भरम् ।
 आत्मानं मन्वते लोका भवचक्रनिशामिनः ॥
 ततस्तं निजवीर्येण यौवनाख्यमियं जरा ।
 मृदाति मपरीवारं कुट्टा हरेव साधकम् ॥

ततस्ते जरमा वत्स जना मर्दितयौवनाः ।
 परीता दुःखकोटीभिर्जायन्ते दीनविक्रवाः ॥
 स्वभार्ययाप्यवज्ञाताः परिवारावधीरिताः ।
 उत्प्रास्यमानाः स्वापत्यैस्तृष्णीभिस्त्रिरस्कृताः ॥
 स्मरन्तः पूर्वभुक्तानि काममाना मुहुर्मुहुः ।
 स्नेहाणमुद्गिरन्तश्च लुठन्तो जीर्णमञ्चके ॥
 परतन्निपराः प्रायः क्रुध्यन्तश्च पदे पदे ।
 आक्रान्ता जरया वत्स केवलं शेरते जनाः ॥
 एषा जरा समासेन लोकपीडनतत्परा ।
 वर्णिता तेऽधुना वक्ष्ये रुजां वैवस्वतीं भुजाम् ॥
 यो वेदनौयनृपतेरसाताख्यो वयस्यकः ।
 वर्णितस्तत्रयुक्तेयं रुजा तेन दुरात्मना ॥
 वर्णयन्ति निमित्तानि वक्षिर्भूतानि स्मरयः ।
 अस्याः प्रयोजकान्युच्चैर्नानाकाराणि शास्त्रतः ॥
 धीमृत्तिस्मृतिविभ्रंगः सम्प्राप्तिः कालकर्मणाम् ।
 असात्कार्यागमश्चेति रुजाहेतुरयं गणः ॥
 वातपित्तकफानां च यद्यत्संशोभकारणम् ।
 रजस्तमस्करं चेति तत्तदस्याः प्रयोजकम् ॥
 किं तु ।
 बाह्यान्यपि निमित्तानि स एव परमार्थतः ।
 असाताख्यः प्रयुक्तेऽतः स एष परकारणम् ॥
 प्रविष्टेयं शरीरेषु योगित्वेन शरीरिणाम् ।

स्वास्थ्यं निहत्य वीर्येण करोत्यातुरतां पराम् ॥

ज्वरातिमारकुष्ठार्गः प्रमेहक्षीरधूमकाः ।

अक्षकण्डहणीशूलद्विक्कायामक्षयभ्रमाः ॥

गुल्मश्च द्रोणममोहश्चक्ष्माभ्रानाहकम्पकाः ।

कण्ठकोठावधौ शोफभगन्दरगन्धामयाः ॥

पामाजलोदरोन्मादशोषवैमर्षकृदयः ।

नेचरोगगिरोरोगविद्रधिप्रमुखा भटाः ॥

सर्वेऽप्यस्याः परीवारः स्वात्सभृतो महाबलः ।

यत्प्रभावादियं वत्स रुजा जेतुं न पार्यते ॥

अस्ति नीरोगता नाम वेदनीयास्यभृपतेः ।

पदातिनेह मातेन प्रयुक्ता भवचक्रके ॥

मावर्णबलमौन्दर्यधीधृतिखतिपाटवैः ।

परीता कुरुते लोकं सुखमन्दर्भनिर्भरम् ॥

तां चैषा दाहणा हत्वा क्षणाधौ रोगतां रुजा ।

प्रवर्तयति लोकानां तीमार्तिं तनुचित्तयोः ॥

तेनेयं तदिघाताय हजेत्यं वत्स वल्गाते ।

एतदाकान्तमूर्तिनां चेष्टाख्यातुं न पार्यते ॥

तथाहि ।

कृजन्ति करुणध्वानैः कन्दन्ति विहतध्वराः ।

हृदन्ति दीपंप्रकारैरारटन्ति सुविश्रमाः ॥

गाढं दीमानि जल्पन्ति हृष्टन्ति च मुहुर्मुहुः ।

मृगमौतसतो मृदायेतपको न हिंसेन ॥

नित्यमार्ताः सदोद्विग्ना विक्लवास्त्राणवर्जिताः ।

भयोद्भ्रान्तधियो दीना नरकेष्विव नारकाः ॥

भवन्ति भवचक्रेऽत्र सत्त्वाः पापिष्ठयानया ।

हत्वा नीरोगतां वत्स रुजया परिपौडिताः ॥

तदेषा लेशतो वत्स रुजा ते गदिता मया ।

मृतिर्मुदितविशेषं माम्प्रतं ते निवेद्यते ॥

योऽसौ ते दर्शितः पूर्वमायुर्नामा सहीपतिः ।

चतुर्नरपरीवारस्तत्तयोऽस्थाः प्रयोजकाः ॥

प्रयुज्यते विचित्रैश्च बहिर्हृतुश्चतैरियम् ।

विषाग्निग्लपानीयगिरिपातातिमाध्वमैः ।

बुभुक्षाव्याधिदुर्बालपिपासोष्णहिमश्रमैः ।

वेदनाहारदुर्ध्यानपराघातारतिभ्रमैः ॥

प्राणापानोपरोधाद्यैः किं तु तैरप्युदीरिता ।

तमेवायुःचयं प्राप्य मृतिरेषा विवर्तते ॥

वीर्यं पुनरदोऽमुष्या यदियं देहिनां क्षणात् ।

हरत्युच्छ्वासनिश्वासं चेष्टां भाषां सचेतनाम् ॥

विधत्ते रक्तनिर्नाशं वैकृत्यं काष्ठभूतताम् ।

दौर्गन्ध्यं च क्षणादूर्ध्वं स्वपनं दीर्घनिद्रया ॥

परिवारस्तु नास्त्यस्या न चेयं तमपेक्षते ।

इयं हि तीव्रवीर्येण सदेका किंमनुयिक्ता ॥

यतोऽस्या नाममात्रेण भुवनं मचराचरम् ।

मनरेष्टं सदेवेष्टं कल्पते चक्षुमानमम् ॥

सद्यैर्यवलभाजोऽपि प्रभवोऽपि जगत्त्रये ।
 आसन्नामपि सत्त्वेनां (मत्त्वेनां ?) भवन्ति भयकातराः ॥
 अतः परिच्छेदेनास्यास्तात किं वा प्रयोजनम् ।
 एकिकापि करोत्येषा दूरे यच्छ्रूयतेऽद्भुतम् ॥
 अत एव सदैश्यादियमुद्दामचारिणी ।
 किञ्चिन्नापेक्षते वत्स विचरन्ती यथेच्छया ॥
 ईश्वरेषु दरिद्रेषु वृद्धेषु तरुणेषु च ।
 दुर्बलेषु बलिष्ठेषु धीरेषु कर्षणेषु च ॥
 आपद्गतेषु क्षुष्टेषु वैरभाजिषु बन्धुषु ।
 तापसेषु गृहस्थेषु समेषु विपसेषु च ॥
 किं वात्र वज्रनोक्तेन सर्वावस्थागतेष्वियम् ।
 प्रभवत्येव लोकेषु भवचक्रनिवासिषु ॥
 अस्यङ्गभृता सङ्गायां जीविका नाम विश्रुता ।
 तस्याद्युर्नामनृपतेर्लौकास्त्वादनतत्परा ॥
 तदस्मादवतिष्ठन्ते निजस्थानेष्वमी जनाः ।
 अतो हितकरत्वेन सा सर्वजनवत्सभा ॥
 अतस्तां जीविकां हत्वा मृतिरेषा सुदारुणा ।
 लोकं स्वग्यानतोऽन्यत्र प्रेषयत्येव लीलया ॥
 प्रक्षिताय तथा याऽन्ति दृग्गन्ते न यथा पुनः ।
 नोद्यन्ते च तथा केचिद्यथाभौ रिपुकम्पनः ॥
 मज्जन्तस्य धर्मं गेहं यन्भुवर्गे परिच्छदम् ।
 सर्वे विमुच्य गच्छन्ति मृत्यादेर्गते ते जनाः ॥

एकाकिनः कृतोद्योगाः सुकृतेतरशम्बन्धाः ।
 दीर्घं मार्गं प्रपद्यन्ते सुखदुःखसमाकुलम् ॥
 तन्निजास्तु तथा कृत्वा रोदनाक्रन्दगुन्दलम् ।
 लगन्ति स्त्रीयक्षत्र्येषु खादन्ति च पिबन्ति च ॥
 विभजन्ते धनं भोगैर्युध्यन्ते च तदर्थिनः ।
 सारमेया इवासाद्य किञ्चिदामिषखण्डकम् ॥
 तदर्थं तु कृताघौघास्ते जना दुःखकोटिभिः ।
 केवलाः परिपीड्यन्ते मृत्यादिष्टा बहिर्गताः ॥

एवं च स्थिते ।

निवेदिता मृतिर्वत्स नानाकारेषु धामसु ।
 संचार्यते यथा लोको भवचक्रे मुहुर्मुहुः ॥
 अधुना वर्णमानेयं खलताप्यवधार्यताम् ।
 एतत्स्वरूपविज्ञाने यद्यस्ति तव कौतुकम् ॥
 अस्ति पापोदयो नाम सेनानीर्मूलभूपतेः ।
 प्रयुक्ता तात तेनैषा खलता भवचक्रे ॥
 बहिर्निमित्तमप्यस्याः किल दुर्जनसङ्गमः ।
 केवलं तत्त्वतः सोऽपि पापोदयनिमित्तकः ॥
 वीर्यमप्याः शरीरेषु वर्तमानेयमुच्चकैः ।
 कुरुते देहिनां दुष्टं मनः पापपरायणम् ॥
 शायपैगुन्यदौःश्रीत्यवैभाष्यशुविश्रवाः ।
 मित्रद्रोहकृतघ्नत्वनेर्लज्ज्यमदमत्सराः ॥
 मर्मोद्घातवैद्यात्ये परपीडननिययाः ।

ईर्ष्यादयश्च विज्ञेयाः खलतापरिचारिकाः ॥
 अस्ति पुण्योदयो नाम द्वितीयो मूलभूपतेः ।
 सेनानीस्तत्रयुक्तोऽस्ति सौजन्याख्यो नरोत्तमः ॥
 स वीर्यधैर्यगाम्भीर्यप्रश्रयस्त्रैर्यपेशलैः ।
 परोपकारदालिष्यकृतज्ञत्वार्जवादिभिः ॥
 युतः पदातिभिस्तात जनं बन्धुरमानसम् ।
 कुर्वाणो निजवीर्येण सत्सुधाक्षोदपेशलम् ॥
 सद्धर्मलोकमयादां सदाचारं सुमित्रताम् ।
 घटयंश्चातुलां लोके सद्द्विष्यभासुखासिकाम् ॥
 जनयत्येव केषांचिद्भवचक्रेऽपि देहिनाम् ।
 निर्मिथ्यं चारुताबुद्धिं गाढसौन्दर्ययोगतः ॥
 तस्येयं खलता तात नितरां परिपन्थिनी ।
 यतः सोऽमृतसेपा तु कालकूटविषाधिका ॥
 अतो निहत्य तं वीर्यादियं पापिष्ठमानसा ।
 एवं विवल्गते वत्स पुरेऽपि सपरिच्छदा ॥
 एनया हतसौजन्यायेष्टन्ते यादृशं जनाः ।
 तदुक्त्यालं तथापौषद्गणित्वा तव कथ्यते ॥
 चर्चितानेकदुर्मायाः परवञ्चनतत्पराः ।
 निष्पिष्टा द्वेषयन्त्रेण मुक्तछेदाः खलाः स्फुटाः ॥
 अष्टद्व्यमाणा सत्कृत्यैर्भयन्तः संस्तुतेष्वपि ।
 खादन्तो निजवगोय ते खला मण्डलाधिकाः ॥
 उत्पादयन्तश्चिद्राणि पातयन्तः क्षिरामपि ।

कार्योन्निपिटिकां कुर्युरुद्देगं ते खलाखवः ॥
 चित्तेन चिन्तयन्त्यन्यदन्यञ्जल्पन्ति भाषया ।
 क्रिययान्यच्च चेष्टन्ते ते खलाः खलताहताः ॥
 क्वचिदुष्णाः क्वचिच्छीताः क्वचिन्मध्यमतां गताः ।
 नैकरूपा भवन्त्येते सान्निपाता इव ज्वराः ॥

किं च ।

तवानुरोधतो वत्स कथाप्येषा मया कृता ।
 स्वयं त्वमीषां नामापि नाहमाख्यातुमुत्सहे ॥
 तदेषा खलता तात लेशतो गदिता मया ।
 निबोध साम्प्रतं वत्स वर्ण्यमानां कुरूपताम् ॥
 योऽसौ ते पूर्वमाख्यातो नामनामा महीपतिः ।
 स दौष्ट्येन युनक्त्येनां भवचक्रे कुरूपताम् ॥
 बाहुविध्यं दधत्युच्चैर्वहिरङ्गानि भावतः ।
 तस्यैवादेशकारीणि यान्यस्याः कारणानि भोः ॥

तथाहि ।

दुष्टाहारविह्वाराद्यैः प्रकुप्यन्तः कफादयः ।
 भ्रूयांसो देहिनां देहे जनयन्ति कुरूपताम् ॥
 वीर्यं पुनरदोऽमुष्या यदेषा देहवर्तिनी ।
 सदा हि कुरुते रूपं दृष्टेरुद्देगकारणम् ॥
 खञ्जताकुण्डताकाण्डवामनत्वविवर्णताः ।
 कुञ्जत्वान्धत्ववाड्यहीनाङ्गत्वादि(ति)दीर्घताः ॥
 इत्याद्याः परिवारेऽस्या वर्तन्ते वत्स दुर्जनाः ।

यत्सम्पर्कादियं दृष्टा विलसत्यतिलीलया ॥

अस्ति प्रयुक्ता तेनैव नामनाम्ना सुरूपता ।

सुप्रसन्नेन तन्मूलवहिरङ्गनिमित्तजा ॥

तथाहि ।

शुभाहारविहाराद्यैः प्रसीदन्तः कफादयः ।

हेतवो देहिनां देहे जनयन्ति सुरूपताम् ॥

सा जनं भवचक्रेऽव दृष्टेराह्लादकारणम् ।

प्रसन्नवर्णं पद्माचं सुविभक्ताङ्गभूषणम् ॥

गजेन्द्रगामिनं रम्यं सुराकारानुकारिणम् ।

करोति निजवीर्येण लोकमोदनकारिणी ॥

तस्या विपक्षभूतेयं प्रकृत्यैव कुरूपता ।

तां हत्वाविर्भवत्येषा देहिदेहेषु योगिनी ॥

तूतः सुरूपताहीनाः प्रादुर्भूतकुरूपताः ।

भवन्ति ते जना वत्स दृष्टेरुद्वेगकारिणः ॥

अनादेयाः स्वधीनत्वशङ्किता हास्यभूमयः ।

भवन्ति क्रीडनस्थानं बालानां रूपगर्विणाम् ॥

निर्गुणाय भवन्त्येते प्रायशो वामनादयः ।

आकृतौ च वसन्त्येते प्रकृत्या निर्मला गुणाः ॥

विडम्बनकरी लोके तदियं ते कुरूपता ।

निरूपिताधुना वत्स कथयामि दरिद्रताम् ॥

प्रयुक्ता तावदेयापि वत्स तेनैव पापिना ।

अन्तरायं पुरस्कृत्य पापोदयचमूहता ॥

प्रयुञ्जते पुनर्लोकं हेतवो ये वह्निर्गताः ।
 एनां दरिद्रतां तात तानहं ते निवेदये ॥
 जलज्वलनलुण्ठाकराजदायादतस्कराः ।
 मद्यधूतादिभोगित्ववेश्वाव्यसनदुर्नयाः ॥
 ये चान्ये कुर्वते केचिद्भूतानि वयस्यिकाम् ।
 अस्यास्ते हेतवः सर्वे वत्स ज्ञेयाः प्रयोजकाः ॥
 केवलं तत्त्वतस्तेऽपि सान्तरायं चमूढतम् ।
 पापोदयाख्यं कुर्वन्ति प्रवृद्धमस्याः प्रयोजकम् ।
 दुराशापाशसंमूढं धनगन्धविवर्जितम् ।
 वीर्येण कुरुते लोकमेषा तात दरिद्रता ॥
 दैन्यं परिभवो मौढ्यं प्रायशो वक्त्रपत्यता ।
 क्षदयन्यूनता याज्ञा लाभभावो दुरिच्छता ॥
 बुभुक्षारतिसन्तापाः कुटुम्बपरिदेवनम् ।
 अस्या इत्यादयो वत्स भवन्ति परिचारकाः ॥
 अस्ति पुण्योदयाख्येन प्रयुक्तः पृथिवीतले ।
 जनाल्हादकरोऽत्यन्तमैश्वर्याख्यो नरोत्तमः ॥
 स मौष्टवमहोत्सेकक्षदयोन्नतिगौरवैः ।
 जनवाक्प्रभयलालित्यमहेच्छादिविवेष्टितः ॥
 सुभृतिधनमभारपूरितं जनताधिकम् ।
 करोति सुखितं मान्यं लोकमुद्दामलीलया ॥
 इयं च चेष्टते तात परिवारमग्रेयुषी ।
 तदुद्दामचातुर्यमायिभ्राणा दरिद्रता ॥

न तेन सार्धमेतस्याः सहावस्यांनमीक्ष्यते ।
 एतन्नामादमौ वत्स दूरतः प्रपलायते ॥
 ततोऽनया हतैश्वर्यास्ते जना दुःखपूरिताः ।
 गाढं विक्कलतां यान्ति विधुरीभूतमानसाः ॥
 दुरागापाशबद्धत्वाद्भूयो धनलवेक्षया ।
 नानोपायेषु वर्तन्ते ताम्यन्ति च दिवानिशम् ॥
 ते च पापोदयेनैषामुपाया बहवोऽप्यलम् ।
 प्रवलेन विपाय्यन्ते खे घना इव वायुना ॥
 ततो रुष्टन्धमौ मूढाः खिद्यन्ते मनसाधिकम् ।
 शोचन्ति पुरतोऽन्येषां वाञ्छन्ति परसम्पदः ॥
 कुतो एतं कुतस्तैलं कुतो धान्यं क्व चेन्मनम् ।
 कुटुम्बचिन्तया दग्धा इति रात्रौ न शेरते ॥
 कुर्वन्ति निन्दककर्माणि धर्मकर्मपराङ्मुखाः ।
 व्रजन्ति शोच्यतां लोके लघीयांससृणादपि ॥
 परप्रेष्यकरा दीनाः चुत्वासा मलपूरिताः ।
 भूरिदुःखशतैर्गता प्रत्यक्षा इव नारकाः ॥
 भवन्ति ते जगत्सात येषामेषा दरिद्रता ।
 ऐश्वर्याख्यं निहन्त्युच्चैः करोत्यालिङ्गनं मुदा ॥
 तदेवमीरिता तात तुभ्यमेषा दरिद्रता ।
 इयं दुर्मगतेदानीं गद्यमाना निशाम्यताम् ॥
 रुष्टेन भवचक्रेऽव केषांचिद्देहिनामलम् ।
 प्रयुक्तेयं विशालाक्षौ तेन नाममहीभुजा ॥

वहिरङ्गं भवेदस्यास्तात चिचं प्रयोजकम् ।
 वैरुण्यदुःस्वभावत्वदुष्कर्मवचनादिकम् ॥
 तच्च नैकान्तिकं ज्ञेयं स एव परमार्थतः ।
 हेतुरैकान्तिकोऽमुष्या नामनामा महीपतिः ॥
 वीर्यं तु वर्णयन्त्यस्या ज्ञाततत्त्वा मनीषिणः ।
 अवल्लभमतिद्वेष्ट्यं यदेषा कुरुते जनम् ॥
 दीनताभिभवो लज्जा चित्तदुःखासिकातुला ।
 न्यूनता लघुता वेषविज्ञानफलहीनता ॥
 इत्याद्याः परिवारोऽस्या भवन्ति बहवो जनाः ।
 पुरेऽत्र यद्वलादेया बंभ्रमीति बल्लोद्धरा ।
 अस्ति प्रयुक्ता तेनैव सुप्रसन्नेन देहिनाम् ।
 नाम्ना सुभगता नाम्ना प्रख्याता जनमोदिनी ॥
 सा भौष्टवमनस्तोषगर्वगौरवसम्पदैः ।
 आयत्यपरिभृताद्यैः परिवारितविग्रहा ॥
 प्रजन्तौ भवचक्रेऽत्र जनमानन्दनिर्भरम् ।
 करोति सुमितं मान्यं निःशेषजनवल्लभम् ॥
 तस्यास्य प्रतिपत्तत्वादियं दुर्भगताधमा ।
 उन्मूलनकरी तात करिणीव लताततेः ॥
 अतः मोग्गूलिता येषामेनया हितकारिणी ।
 ते प्रहृष्टैव जायन्ते जनानां गाढमप्रियाः ॥
 स्वभर्त्रेऽपि न रोचन्ते परेभ्यो नतरां पुनः ।
 पन्त्राभ्योऽपि न भामन्ते जना दुर्भगताधमाः ॥

गम्यत्वान्ते सपत्नानां वल्लभानामवल्लभाः ।
नयन्ति क्लेशतः कालमात्मनिन्दापरायणः ॥
तदेषापि समासेन वत्स दुर्भगता मया ।
तुभ्यं निगदिता यासावुद्दिष्टा सप्तमी पुरा ॥

एवं च स्थिते ।

जरा रुजा मृत्तिश्चेति खलता च कुरूपता ।
दरिद्रता दुर्भगता उद्दिष्टाः क्रमशो यथा ॥
एता या यत्प्रयुक्ता वा यद्दीर्घा यत्परिच्छदाः ।
चेष्टन्ते यस्य बाधायै निर्दिष्टाः क्रमशस्तथा ॥
एताश्चैवं विवल्बान्ते विपत्तयमुच्चकैः ।
कुर्वाणा भवचक्रेऽत्र लोकपीडनतत्पराः ॥
प्रकर्षेणोदितं माम किमासां विनिवारकाः ।
लोकपाछा न विद्यन्ते नगरेऽत्र नृपादयाः ॥
विमर्शेनोदितं वत्स नैताः शक्या नृपादिभिः ।
निवारयितुमित्यत्र कारणं ते निवेदये ॥
ये केचिद्दीर्घभूयिष्ठाः प्रभवो भुवनोदरे ।
तेष्वपि प्रभवन्त्येताः सर्वेषु प्रसभं सदा ॥
सर्वत्र विचरन्तीनामासासुहृदामलीलया ।
गजानामिव मत्तानां नास्ति मल्लो जगत्त्रये ॥
स्वप्रयोजनवीर्येण विलसन्तीर्निरङ्कुशं ।
को नाम भुवने साक्षादेताः स्वलयितुं क्षमः ॥

प्रकर्षेणोक्तं । माम तत्किं पुरुषेण न यत्तितव्यमेवामूषां निरा-

करणे । विमर्शेनोक्तं । वत्स निश्चयतो निराकरणे न यतितथ्यमेव ।
यतो न शक्यत एवावश्यंभाविनीनामासां निराकरणं कर्तुं । विमृश-
कारी च पुरुषः कथमशक्येऽर्थे प्रवर्तते । न हि कर्मपरिणाम-
काक्षपरिणतिस्त्रभावलोकस्थितिभवितव्यतादिभ्रंपूर्णकारणसामग्रीवल-
प्रवर्तितानामवश्यमाविर्भवन्तीनाममूषामन्येषां वा कार्यविशेषाणां
निराकरणे यतमानः पुरुषः प्रयासादृते कञ्चिदर्थं पुष्पाति । प्रकर्षः
प्राह । माम् पूर्वं भवता प्रत्येकमासां जरास्वादादीनामपराण्ये-
वान्तरङ्गबहिरङ्गाणि प्रवर्तकानि निर्दिष्टानि । तत्कथमिदानीं
कर्मपरिणामादीनि प्रवर्तकत्वेनोच्यन्ते । विमर्शेनोक्तं । तानि विशेष-
कारणानीति कृत्वा प्राधान्येनोक्तानि । परमार्थतन्तु यथानिर्दिष्ट-
कर्मपरिणामादिकारणकक्षापव्यापारमन्तरेण न नयननिमेषोन्मेष-
माचमपि कार्यजातं किञ्चिज्जगति जायते । प्रकर्षः प्राह । माम्
यद्येवं ततः पुरुषेण किमात्मनो निजवर्गीणस्य वामूरभ्यर्णवर्तिनीरा-
पतन्तीरूपलक्ष्यं न कर्तव्य एव कश्चिदमां निवारणोपायः । किं
नाम्नेषणीया एव वैद्यौषधमन्त्रतन्त्ररमायनषट्पुर्वधदण्डनीत्यादयः
समुपस्थितजरास्वादादित्यादिनिर्घातनोपायाः । किं सर्वथा पाद-
प्रसारिकैवाच श्रेयस्करौ । किमकिंपित्कर एव पुरुषो देयोपादे-
षहामोपादाने । ननु प्रत्यक्षविरुद्धमिदं यतः प्रवर्तन्त एव पुरुषा
हिताहितयोरवाप्तिनिराकरणकामतया । प्रवृत्ताद्योपाये प्राप्नुवन्ति
हितमये निराकुर्वन्ति शोषस्थितमप्युपायत एवाहितमिति ।
विमर्शेनोक्तं । वत्स विद्यभ्यो भव मोक्षालतां यामीः । परामृश
वचमैदंपर्यै । निश्चयतो हि मयोक्तं यथा मा प्रवर्तिष्ट पुरुषः ।

व्यवहारतस्तु तत्प्रवृत्तिं को वारयति । पुरुषेण हि सर्वत्र पुरुषा-
 पराधमलः सद्नुष्ठाननिर्मलजलेन चालनीयः । तदर्थं हि
 तत्प्रवृत्तिः । यतो नाकलयत्यसौ तदा भाविकार्थपरिणामं ततो
 व्यवहारतः सर्वहेयोपादेयहानोपादानसाधनं समाचरत्येव । किं च ।
 चिन्तितं चानेन । यदुताहं न प्रवर्ते तथाप्यसावप्रवर्तमानो नासितुं
 लभते । यतः कर्मपरिणामादिकारणसामग्र्या वेतालाविष्ट इव
 हठात्प्रवर्तत एव । न चाकिंचित्करः पुरुषः । किं तर्हि स एव
 प्रधानः । तदुपकरणत्वात्कर्मपरिणामादीनां । न च पादप्रसारिका
 श्रेयस्करी । व्यवहारतः पुरुषप्रवृत्तेर्हिताहितनिर्वर्तनापवर्तनक्षमत्वात् ।
 निश्चयतस्तु निःशेषकारणकलापपरिणामसाध्यत्वात् कार्याणां । अन्यथा
 पूर्वमाकलिते पुरुषेण वैपरीत्येन तु परिणते पश्चात्प्रयोजनेन विधेयौ
 न हर्षविषादौ समालम्बनीयो निश्चयाभिप्रायो यथेत्यमेवानेन विधा-
 तव्यमिति भावनया विधेयो मध्यस्थभावः । न चैतच्चिन्तनीयं ।
 यद्येवमहमकरिष्यं ततो नेत्यमभविष्यदिति । यतस्तथावशंभाविनः
 कार्यस्य कुतोऽन्यथाकरणं । नियता हि निश्चयाकृतेन नियत-
 कारणसामग्रीजन्या च सकलकालं तथैवानन्तकेवलज्ञानगोचरीभूता
 च समस्तापि जगति बहिरङ्गान्तरङ्गकार्यपर्यायमाला । सा यथा
 परिपाय्या व्यवस्थिता यैश्च कारणैराविर्भावनीया तथैव परिपाय्या
 तान्येव च कारणान्यासाद्याविर्भवति । कुतस्तस्मान्न्यथाभावः । अतो
 ऽतीतचिन्ता मोहविलसितमेव । व्यवहारतोऽपि हितावाप्तये ऽहित-
 निषेधाय च प्रवर्तमानेन पुरुषेण सुपर्यालोचितकारिणा नानै-
 कान्तिकानात्यन्तिके तत्साधने भेषजमन्त्रतन्त्ररमायनदण्डनीत्यादौ

महानादरो विधेयोऽपि त्रैकान्तिकात्यन्तिकं तत्साधनमन्वेषणीयं ।
 सर्वथा सद्नुष्ठानोपायेन तत्र यातव्यं यच्चैते जरारुजादयः सर्वे
 ऽप्युपद्रवा न प्रभवन्ति । प्रकर्षः प्राह । माम कुत्र पुनरेते न
 प्रभवन्ति । विमर्शेनोक्तं ।

अस्ति सन्नगरौ रम्या निर्दृतिर्नाम विश्रुता ।
 अनन्तानन्दसन्दोहपरिपूर्णा निरत्यया ॥
 तस्यां न प्रभवन्देव संस्थितानामुपद्रवाः ।
 जरारुजाद्याः सा यस्मात्सर्वोपद्रववर्जिता ॥
 तस्यां च गन्तुकामेन सेव्याः सद्दीर्घवृद्धये ।
 पुरुषेण सदा तत्त्वबोधश्रद्धानसक्तियाः ॥
 ततो विवृद्धवीर्याणां तस्या मार्गेऽपि तिष्ठताम् ।
 तनूभवन्ति दुःखानि वर्धते सुखपद्धतिः ॥
 इदं तु नगरं भद्र भवचक्रं चतुर्विधम् ।
 सदैवामुक्तमेताभिस्तथान्यैर्भूर्युपद्रवैः ॥
 को वाच गणयेत्तात क्षुद्रोपद्रवकारिणाम् ।
 पुरे संस्थानमण्येषां स्वस्थानमिदमीदृशम् ॥
 प्रकर्षः प्राह मामेदं नगरं ननु सर्वथा ।
 एवं कथयतो दुःखवज्रस्तं कथितं त्वया ॥
 साधु साधूदितं वत्स बुद्धं वत्सेन भाषितम् ।
 विज्ञातं भवचक्रस्य सारमित्याह मातुलः ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽत्र नगरे जनाः ।
 वमन्तः किं सुनिर्विणाः किं वा नेति निवेद्यताम् ॥

विमर्शेनोदितं वत्स निर्वेदो नास्ति देहिनाम् ।
 अत्रापि वसतां नित्यं तत्राकर्ण्य कारणम् ॥
 य एते कथितास्तुभ्यं महामोहादिभूभुजः ।
 अन्तरङ्गाः स्ववीर्येण वशीकृतजगत्त्रयाः ॥
 एतेषां कौशलं किञ्चिदपूर्वं जनमोहने ।
 विद्यते तद्ग्रेनेते निर्विद्यन्ते न नागराः ॥
 एते हि चरटप्राया दुःखदाः शत्रवोऽतुलाः ।
 महामोहादयो वत्स भवचक्रनिवासिनाम् ॥
 तथापि प्रतिभासन्ते तेषां मोहितचेतमाम् ।
 यथैते सुहृदोऽस्माकं वत्सलाः सुखहेतवः ॥
 इदं च नगरं वत्स दुःखसङ्घातपूरितम् ।
 तथाप्यत्र स्थिता लोका मन्यन्ते सुखसागरम् ॥
 निश्चिन्ता निर्गमोपाये वसनेनात्र मोदिताः ।
 निवसन्ति सदा तुष्टा महामोहादिबान्धवैः ॥
 योऽपि निर्गमोपायं भवचक्रात्प्रभाषते ।
 तस्याप्येतेऽपि रुध्यन्ति यथैष सुखवञ्चकः ॥
 तच्च तच्च प्रबुर्वन्ति महायत्नेन सर्वथा ।
 येनात्रैव भवत्येषां वामः पापेन कर्मणा ॥
 तदेवं निजवीर्येण महामोहादिशत्रुभिः ।
 क्रोडीकृता न जानन्ति किञ्चिदेते तपस्विनः ॥
 शब्दादिसुखमभोगं तुष्टं दुःखात्मकं सदा ।
 एते मनसि मन्यन्ते यथेदममृतोपमम् ॥

ततोऽमौ यावदेतेषां प्रभवो वत्स भूभुजाम् ।
 भवचक्रे न निर्विषास्तावत्लोकाः कदाचन ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽमौषां दुरात्मनाम् ।
 सदोन्मत्तकतुल्यः नां किमस्माकं विचिन्तया ॥
 केवलं माम सर्वेषां महामोहादिभूभुजाम् ।
 दर्शितं भवचक्रेऽत्र मम वीर्यं त्वया स्फुटम् ॥
 यस्त्वसौ वर्णितः पूर्वं महामोहमद्वयतमः ।
 वष्टः कुट्टिपत्नीको मिथ्यादर्शननामकः ॥
 तेन यद्भवचक्रेऽत्र स्ववीर्येण विजृम्भितम् ।
 तन्मेऽद्यापि त्वयाख्यातं नापि संदर्शितं मम ॥
 ततोऽहं द्रष्टुमिच्छामि श्रोतुं च गुणरूपतः ।
 तदशीभूतलोकानां चरितं माम साम्प्रतम् ॥
 विमर्शः प्राह नगरं समस्तमिदमञ्जसा ।
 प्रायेण वर्तते तस्य वशे नास्त्यत्र संशयः ॥

तथा हि ।

यदिदं वर्णितं तेऽत्र मया पुरचतुष्टयम् ।
 तत्र सर्वत्र विद्यन्ते लोकास्तद्व्यवर्तिनः ॥
 तथापि ये विशेषेण तस्याज्ञाकारिणो जनाः ।
 तेषां स्थानानि ते भद्र दर्शयामि परिस्फुटम् ॥
 ततश्चोर्ध्वं विशेषेण कृत्वामौ दक्षिणं करम् ।
 तर्जन्या दर्शयत्येवं तानि स्थानानि यद्वतः ॥
 अमूनि मानवावासे दृश्यन्ते यानि सुन्दर ।

अवान्तरपुराणीह षडवान्तरमण्डले ॥

एतानि वत्स लोकानां तेषां स्थानानि लक्ष्य ।

मिथ्यादर्शनसंज्ञेन ये वशीकृतचेतसः ॥

प्रकर्षणोक्तं । माम किन्नामकान्येतानि पुराणि किमभिधाना
वैतेषु लोकाः प्रतिवसन्ति । विमर्शेनोक्तं । वत्स समाकर्णय ।

एकमत्र पुरे तावन्नैयायिकमितीरितम् ।

नैयायिकाश्च गीयन्ते ते जना येऽत्र संस्थिताः ॥

अन्यद्वैशेषिकं नाम पुरमत्राभिधीयते ।

वैशेषिकाश्च ते लोका येऽस्य मध्ये व्यवस्थिताः ॥

तथापरं जनैः सांख्यं पुरमत्र प्रकाशितम् ।

सांख्याश्च ते विनिर्दिष्टा लोका येऽत्र वसन्ति भोः ॥

इहापरं पुनर्बौद्धं पुरमाख्यायते जनैः ।

प्रसिद्धा बौद्धसंज्ञाश्च ते जना येऽस्य मध्यगाः ॥

मीमांसकपुरं नाम तथान्यत्परिकीर्तितम् ।

मीमांसकाश्च गीयन्ते ते लोका येऽत्र संस्थिताः ॥

लोकायतमिति प्रोक्तं पुरमत्र तथापरम् ।

बार्हस्पत्याश्च ते लोका ये वास्तव्याः पुरेऽत्र भोः ॥

तदेतेषु पुरेषूच्चैर्यऽमी लोकाः प्रकीर्तिताः ।

ते विशेषेण कुर्वन्ति मिथ्यादर्शनशामनम् ॥

यच्च प्रोक्तं मया पूर्वं सभार्यस्य विजृम्भितम् ।

तस्य सर्वं तदेतेषु लोकेषु ननु दृश्यते ॥

प्रकर्षणोक्तं ।

तन्मिथ्यादर्शनस्यैव माहात्म्यं स्फुटमुच्यते ।
 यदेते न विजानन्ति सन्मार्गं निर्वृतेर्जनाः ॥
 दिङ्मुढा इव मन्यन्ते कुमार्गमपि तत्त्वतः ।
 सन्मार्ग इति यच्चैते तत्तस्यैव विजृम्भितम् ॥
 ये त्वेते शिखरे लोका वर्तन्ते वत्स सत्पुरे ।
 एषामेतद्द्वयं नास्ति तेनेमे तस्य दूरगाः ॥
 एतानि च पुराण्यत्र प्रत्यासन्नानि तेन ते ।
 दर्शितानि मया वत्स नेयत्ता परिकीर्तिता ॥

किं तर्हि ।

उपलक्षणमेतानि विज्ञातव्यानि भावतः ।
 मिथ्यादर्शनवश्यानामन्येषामपि तादृशम् ॥

यतः ।

यान्येतानि पुराण्यत्र दृश्यन्ते वत्स भूतले ।
 तान्यन्यदेशकालेषु स्युः लोकानि बह्वनि वा ॥
 एतत्तु शिखरस्याधि सत्पुरं भद्र सर्वदा ।
 अप्रच्युतमनुत्पन्नं शाश्वतं परमार्थतः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम येऽमीभिः परिकल्पिताः ।
 स्वबुद्ध्या निर्वृतेर्मांसां लोकैः पुरनिवासिभिः ॥
 तानहं श्रोतुमिच्छामि प्रत्येकं सकृद्वहलः ।
 ततो मेऽनुग्रहं कृत्वा भवानाख्यातुमर्हति ॥
 विमर्गः प्राह यद्येवं ततः कृत्वा समाहितम् ।
 सेतस्त्वं वत्स बुधस्य मार्गाश्चक्षे परिक्फुटम् ॥

तत्र नैयायिकैस्तावदेव कल्पितो निर्वृत्तिमार्गः । यदुत प्रमाण-
 प्रमेयसंग्रहप्रयोजनदृष्टान्तसिद्धान्तावयवतर्कनिर्णयवाद्जल्पवितण्डा —
 हेत्वाभासच्छलजातिनिग्रहस्थानानां तत्त्वपरिज्ञानान्नियेयमाधिगमः ।
 तत्रार्थोपलम्भहेतुः प्रमाणं । तच्चतुर्धा । तद्यथा । प्रत्यक्षानुमानोप-
 मानशब्दाः प्रमाणानि । तत्र प्रत्यक्षमिन्द्रियार्थमन्निकर्षोत्पन्नं
 ज्ञानमथपदेशमथभिचारि व्यवसायात्मकं प्रत्यक्षं । तत्पूर्वकं त्रिवि-
 धमनुमानं । तद्यथा । पूर्ववच्छेषवत्सामान्यतो दृष्टं च । तत्र पूर्ववत्का-
 रणात्कार्यानुमानं यथा मेघोन्नतेर्भविष्यति वृष्टिरिति । शेषवत्का-
 र्यात्कारणानुमानं यथा विशिष्टाक्षदौ पूरदर्शनादुपरि वृष्टो देव
 इति । सामान्यतो दृष्टं नाम यथा देवदत्तादौ गतिपूर्विकां देशा-
 न्तरप्राप्तिमुपलभ्य दिनकरेऽपि सा गतिपूर्विकैव समधिगम्यते ।
 प्रसिद्धसाधन्यात्साध्यसाधनमुपमानं यथा गौस्तथा गवय इति ।
 आग्नोपदेशः शब्द आगम इत्यर्थः । तदेवमिदं चतुर्विधं प्रमाणम-
 भिहितं । तथा शरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमनःप्रवृत्तिदोषप्रेत्यभावफल-
 दुःखापवर्गान्तु प्रमेयं । किं स्यादित्यनवधारणात्मकः प्रत्ययः संग्रहः
 किमयं स्थाणुः स्यादुत पुरुष इति । येन प्रयुक्तः प्रवर्तते तत्प्रयो-
 जनं । अविप्रतिपत्तिविषयापन्नो दृष्टान्तः । सिद्धान्तश्चतुर्विधः ।
 तद्यथा । सर्वतन्त्रसिद्धान्तः प्रतितन्त्रसिद्धान्तः अधिकरणसिद्धान्तः
 अभ्युपगमसिद्धान्तश्चेति । प्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयनिगमनान्यवयवाः ।
 संग्रहादूर्ध्वं भवितव्यताप्रत्ययन्तर्कः यथा भवितव्यमत्र स्थाणुना
 पुरुषेण वेति । संग्रहयत्कांभ्यामूर्ध्वं निययतः प्रत्ययो निर्णयः यथा
 पुरुष एवायं स्थाणुरेव वा । तिस्रः कथा वाद्जल्पवितण्डाः । तत्र

पडव घानि श्रूयन्ते मण्डले लोकवार्तया ।
 दर्शनानि किमेतानि तान्याख्यातानि मे त्वया ॥
 विमर्शेनोदितं वत्स कथ्यते ते परिस्फुटम् ।
 एतानि पञ्च तान्येव मीमांसकपुरं विना ॥
 श्रवाक्काशिकमेतद्धि मीमांसकपुरं मतम् ।
 तेन दर्शनसंख्यायामेतन्नोक्तैर्न गण्यते ॥

तथा हि ।

जैमिनिर्वेदरक्षार्थं दूषणोद्धारणेच्छया ।
 चकार किल मीमांसां दृष्ट्वा तीर्थिकविप्रवम् ॥
 तस्मादेतानि पञ्चैव मीमांसकपुरं विना ।
 लोकेर्दर्शनसंख्यायां गण्यन्ते नात्र संग्रयः ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततो ब्रूहि क्व वर्तते ।
 तत्पुरं माम् यन्नोक्तैर्गीयते षष्ठदर्शनम् ॥

विमर्शनाभिहितं ।

यदिदं दृश्यतेऽत्रैव विवेकवरपर्वते ।
 निर्मलं शिखरं तुङ्गमप्रमत्तलनामकम् ॥
 विस्तीर्णमिदमत्यर्थमत्रैव च निवेशितम् ।
 पुरं लोकोत्तरं वत्स तज्जैनमभिधीयते ॥
 तस्य ते कथयिष्यामि ये गुणाः श्रेष्ठजित्वराः ।
 तथापि लोकहृद्व्यैव षष्ठं हि तदुदात्तम् ॥
 अन्यच्च तत्र ये लोकास्तेषामेष अहत्तमः ।
 न बाधकः प्रकृत्यैव मिथ्यादर्शननामकः ॥

प्रकर्षेणोक्तं ।

अधःस्थितेषु बाध्यन्ते पुरेषु यदमी जनाः ।

शिखरस्थे न बाध्यन्ते माम किं तत्र कारणम् ॥

विमर्शेनोक्तं ।

अस्यच निर्दृतिर्लोके नगरी सुमनोहरा ।

सा च मुक्तेरतिक्रान्ता महामोहादिभ्रुजाम् ॥

निर्वन्दानन्दसंपूर्णा सततं निरुपद्रवा ।

एभिद्याकर्णिता सर्वैः सा लोकैः पुरवासिभिः ॥

ततो लोकायतं मुक्ता ये शेषपुरवासिनः ।

नगरीं गन्तुमिच्छन्ति तामेते वत्स निर्दृतिम् ॥

एते च सर्वे तां गन्तुमन्तरङ्गैर्महापथैः ।

स्वकल्पितैः प्रवाञ्छन्ति परस्परविरोधिभिः ॥

ततश्च ।

अमीभिर्वत्स भूमिष्ठैर्ये मार्गाः परिकल्पिताः ।

निर्वृतेः प्रापकास्तो हि न घटन्ते सुयुक्तिः ॥

विवेकपर्वतोत्तुङ्गशिखरस्थितसत्पुरे ।

वसद्भिर्यः पुनर्दृष्टः सन्मार्गाऽतिमनोहरः ॥

स निर्दृतिं नयत्येव लोकं नास्यच संग्रहः ।

पक्षपातविमुक्तेन मया तेनेदमुच्यते ॥

यथामी बाधिता लोका येऽधःस्थपुरवर्तिनः ।

मिथ्यादर्शनमंशेन न गिरिस्थे महापुरे ॥

यतः ।

तन्मिथ्यादर्शनस्यैव माहात्म्यं स्फुटमुच्यते ।
 यदेते न विजानन्ति सन्मार्गं निर्वृतेर्जनाः ॥
 दिङ्मुढा इव मन्यन्ते कुमार्गमपि तत्त्वतः ।
 सन्मार्गं इति यच्चैते तत्तस्यैव विजृम्भितम् ॥
 ये त्वेते शिखरे लोका वर्तन्ते वत्स सत्पुरे ।
 एषामेतद्द्वयं नास्ति तेनेमे तस्य दूरगाः ॥
 एतानि च पुराण्यत्र प्रख्यासन्नानि तेन ते ।
 दर्शितानि मया वत्स नेयन्ता परिकीर्तिता ॥

किं तर्हि ।

उपलक्षणमेतानि विज्ञातव्यानि भावतः ।
 मिथ्यादर्शनवश्यानामन्येषामपि तादृशम् ॥

यतः ।

यान्येतानि पुराण्यत्र दृश्यन्ते वत्स भूतले ।
 तान्यन्यदेशकालेषु स्युः लोकानि बह्वि वा ॥
 एतत्तु शिखरस्यायि सत्पुरं भद्र सर्वदा ।
 अप्रच्युतमनुत्पन्नं प्राप्यतं परमार्थतः ॥
 प्रकर्षणोदितं माम येऽस्मीभिः परिकल्पिताः ।
 स्वबुद्ध्या निर्वृतेर्मार्गा लोकेः पुरनिवासिभिः ॥
 तानहं श्रोतुमिच्छामि प्रत्येकं सकुतूहलः ।
 ततो मेऽनुग्रहं कृत्वा भवानाख्यातुमर्हति ॥
 विमर्शः प्राह यद्येवं ततः कृत्वा समाहितम् ।
 चेतस्त्वं वत्स बुधस्तु मार्गान्वक्ष्ये परिस्फुटम् ॥

तत्र नैयायिकैस्तावदेष कल्पितो निवृत्तिमार्गः । यदुत प्रमाण-
 प्रमेयसंग्रहप्रयोजनदृष्टान्तसिद्धान्तावयवतर्कनिर्णयवादजल्पवितण्डा-
 हेलाभासच्छलजातिनिग्रहस्थानानां तत्त्वपरिज्ञानाविश्रेयसाधिगमः ।
 तच्चार्योपलभ्यहेतुः प्रमाणं । तच्चतुर्धा । तद्यथा । प्रत्यक्षानुमानोप-
 मानशब्दाः प्रमाणानि । तत्र प्रत्यक्षमिन्द्रियार्थमक्षिकर्पोत्पन्नं
 ज्ञानमव्यपदेश्यमव्यभिचारि व्यवसायात्मकं प्रत्यक्षं । तत्पूर्वकं त्रिवि-
 धमनुमानं । तद्यथा । पूर्ववच्छेषवत्सामान्यतो दृष्टं च । तत्र पूर्ववत्कार-
 णात्कार्यानुमानं यथा मेघोन्नतेर्भविष्यति वृष्टिरिति । शेषवत्कार-
 णात्कारणानुमानं यथा विशिष्टान्नदौपूरदर्शनादुपरि वृष्टो देव
 इति । सामान्यतोदृष्टं नाम यथा देवदत्तादौ गतिपूर्विकां देशा-
 न्तरप्राप्तिमुपलभ्य दिनेकरेऽपि सा गतिपूर्विकैव समधिगम्यते ।
 प्रसिद्धसाधर्म्यात्साध्यसाधनमुपमानं यथा गौस्तथा गवय इति ।
 आप्तोपदेशः शब्द आगम इत्यर्थः । तदेवमिदं चतुर्विधं प्रमाणम-
 भिहितं । तथा शरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमनःप्रवृत्तिदोषप्रेत्यभावफल-
 दुःखापवर्गास्तु प्रमेयं । किं स्यादित्यनवधारणात्मकः प्रत्ययः संग्रहः
 किमयं स्थाणुः स्यादुत पुरुष इति । येन प्रयुक्तः प्रवर्तते तत्प्रयो-
 जनं । अविप्रतिपत्तिविषयापन्नो दृष्टान्तः । सिद्धान्तश्चतुर्विधः ।
 तद्यथा । सर्वतन्त्रमिद्धान्तः प्रतितन्त्रमिद्धान्तः अधिकरणमिद्धान्तः
 अभ्युपगममिद्धान्तश्चेति । प्रतिज्ञाहेतुदाहरणोपनयनिगमनान्यवयवाः ।
 संग्रहादूर्ध्वं भवितव्यताप्रत्ययस्तर्कः यथा भवितव्यमत्र स्थाणुना
 पुरुषेण वेति । संग्रह्यतर्काम्भ्यामूर्ध्वं निश्चयतः प्रत्ययो निर्णयः यथा
 पुरुष एवायं स्थाणुरेव वा । तिस्रः कथा वादजल्पवितण्डाः । तत्र

ग्रेयाचार्ययोः पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहेणाभासख्यापनाय वादकथा ।
 वेजिगौषुणा सार्धं क्लृप्ताजातिनिग्रहस्थानसाधनोपासम्भो जल्पः ।
 स एव प्रतिपक्षस्थापनाहीनो वितण्डा । अनैकान्तिकादयो हेत्वा-
 भासाः । नवकम्बलो देवदत्त-इत्यादि च्छलं । दूषणाभासांस्तु जातयः ।
 निग्रहस्थानानि पराजयवस्तुनि । तद्यथा । प्रतिज्ञाहानिः प्रतिज्ञान्तरं
 प्रतिज्ञाविरोधः प्रतिज्ञासंन्यासः हेतुन्तरं अर्थान्तरं निरर्थकं अवि-
 ज्ञातार्थमपार्थक्यं अप्राप्तकालं न्यूनमधिकं पुनरुक्तं अननुभाषणं अप्रति-
 ज्ञानं अप्रतिभा कथाविच्छेपो मतानुज्ञा पर्यनुयोज्योपेक्षणं निरनु-
 योज्यानुयोगः अप्रसिद्धान्तो हेत्वाभासाश्चेति निग्रहस्थानानि । तदेते
 प्रमाणादयः षोडश पदार्था नैयायिकदर्शनसमासः ॥

वैशेषिकैः पुनरयं वस्तु परिकल्पितो निर्वृतिनगरीगमनमार्गः ।
 यदुत द्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायानां षष्ठां पदार्थानां तत्त्व-
 परिज्ञानान्निश्रेयसाधिगमः । सा हि निर्वृतिर्निःश्रेयसरूपा । तत्र
 पृथिव्यापक्षेजो वायुराकाशं कालो दिगात्मा मन इति नव द्रव्याणि ।
 रूपरसगन्धस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविभागपरत्वापरत्वबुद्धिसु-
 खदुःखेच्छाद्वेषप्रयत्नधर्माधर्मसंस्कारगुरुत्वद्रवत्वस्नेहवेगशब्दाः पञ्चविंश-
 तिगुणाः । उत्क्षेपणमवक्षेपणमाकुञ्चनं प्रसारणं गमनमिति पञ्च
 कर्माणि । सामान्यं द्विविधं परमपरं च । तत्र परं सत्तालक्षणं
 अपरं द्रव्यत्वादौति । नित्यद्रव्यवृत्तयोऽन्या विशेषाः । अयुतमिद्धा-
 नामाधाराधेयभूतानां यः सम्बन्ध इहप्रत्ययहेतुः समवायः । लैङ्गि-
 कप्रत्यये दे एव प्रमाणे । इति वैशेषिकदर्शनसमामार्थः ।

सांख्यैस्तु वस्तु निजबुद्ध्या परिकल्पितोऽयं निर्वृतिनगर्याः पन्थाः ।

यदुत पञ्चविंशतितत्त्वपरिज्ञानान्निश्रेयसाधिगमः । तत्र च यो गुणाः
 सत्त्वं रजस्तमश्च । तत्र प्रसादलाघवप्रसवानभिष्वङ्गाद्वेपप्रतीतयः
 कार्यं सत्त्वस्य । शोषतापभेदस्तम्भोद्वेगापदेषाः कार्यं रजसः । वरण-
 सादनबीभत्सदैत्यगौरवाणि तमसः कार्यं । ततः सत्त्वरजस्तमसां
 साम्यावस्था प्रकृतिः । सैव प्रधानमित्युच्यते । प्रकृतेः महानावि-
 र्भवति बुद्धिरित्यर्थः । बुद्धेः सद्द्वारः । ततोऽहङ्कारादेकादशेन्द्रि-
 याणि । तद्यथा । पञ्च बुद्धीन्द्रियाणि स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्र-
 रूपाणि पञ्च कर्मेन्द्रियाणि वाक्पाणिपादपायूपस्थलक्षणानि
 मनस्याविर्भवति । तथा तत एवाहङ्कारात्तमोवज्जलात्पञ्च तन्मात्राणि
 स्पर्शरसरूपगन्धशब्दलक्षणान्याविर्भवन्ति । तेभ्यश्च इन्द्रियादीनि पञ्च
 महाभूतानि । तदेषा चतुर्विंशतितत्त्वात्मिका प्रकृतिः । तथा परः
 पुरुषश्चैतन्यस्वरूपः । स चानेको जन्ममरणकरणानां नियमदर्शना-
 दूर्मादिषु प्रवृत्तिनानात्वाच्च । प्रकृतिपुरुषयोश्चोपभोगार्थः संयोगः
 पञ्चमन्वयोरिव । उपभोगश्च शब्दाद्युपलभ्यो गुणपुरुषान्तरोपभोगश्च ।
 प्रत्यक्षानुमानागमाः प्रमाणानीति । सांख्यदर्शनसंक्षेपार्थः ॥

बौद्धैः पुनर्भद्र परिकल्पितेयं निर्वृतिनगरीवर्तनी । यदुत
 द्वादशायतननि । तद्यथा । पञ्चेन्द्रियाणि पञ्च शब्दादयो मनो धर्मा-
 यतनं च । धर्मास्तु सुखादयो विज्ञेयाः । प्रत्यक्षानुमाने द्वे एव
 प्रमाणे इति बौद्धदर्शनममामार्थः ॥

अथ वा वैभाषिकमौजान्तिकयोगाचारमध्यमकभेदाश्चतुर्विधा
 बौद्धा भवन्ति । तत्र वैभाषिकमतमिदं । यदुत क्षणिकं वस्तु ।
 तद्यथा । जातिर्जनयति स्थितिः स्थापयति जरा जर्जरयति विनाशो

नाशयति । तथात्मापि तथाविध एव पुद्गलश्चाभावभिधीयते ॥

सौत्रान्तिकमतं पुनरिदं । रूपवेदनाविज्ञानसंज्ञासंस्काराः सर्व-
शरीरिणामेते पञ्च स्कन्धा विद्यन्ते । न पुनरात्मा । त एव हि
परलोकगामिनः । तथा क्षणिकाः सर्वे संस्काराः खलक्षणं पर-
मार्थतः । अन्यापोहः शब्दार्थः । सन्तानोच्छेदो मोक्ष इति ॥

योगाचारमतं त्विदं । विज्ञानमात्रमिदं भुवनं । न विद्यते
वाह्यार्थः । वासनापरिपाकतो नीलपीतादिप्रतिभासाः । आलयविज्ञानं
सर्ववासनाधारभूतं । आलयविज्ञानविशुद्धिरेव चापवर्ग इति ॥

माध्यमिकदर्शने तु सर्वशून्यमिदं स्वप्नोपमः प्रमाणप्रमेयप्रविभागः ।
मुक्तिस्तु शून्यतादृष्टिस्तदर्थं शेषभावना इति बौद्धविशेषाणां मत-
संक्षेपार्थः ॥

लोकायतैः पुनर्वत्स 'सा निर्वृतिनंगरी नास्तीति प्रख्यापितं
लोकायते । अमी ब्रुवते । नास्ति निर्वृतिर्नास्ति जीवो नास्ति पर-
लोको नास्ति पुण्यं नास्ति पापमित्यादि । किं तर्हि पृथिव्याप-
क्षेपो वायुरिति तत्त्वानि तत्समुद्देश्ये शरीरेन्द्रियविषयसंज्ञा ।
तेभ्यश्चैतन्यं मद्याङ्गेभ्यो मदशक्तिवत् । जलबुद्बुदवज्जीवोः । प्रवृत्ति-
निवृत्तिमाध्या प्रीतिः पुद्गलार्थः । स च काम एव नान्यो मोक्षा-
दिः । तस्मात्तान्यत्पृथिव्यादिभ्यस्तत्त्वमस्ति दृष्टक्षान्यदृष्टकल्पनासम्भ-
वादिति । प्रत्यक्षमेव चैकं प्रमाणमिति लोकायतमतसमासः ॥

मीमांसकानां पुनरेव मार्गः । यदुत वेदपाठानन्तरं धर्मजि-
ज्ञासा कर्तव्या । यतश्चेवं ततस्तस्य निमित्तपरीक्षा । निमित्तं च
शोदना । यत उक्तं । शोदनालक्षणोऽयं धर्मः । शोदना च

क्रियायां प्रवर्तकं वचनमाङ्ग्यथाग्निहोत्रं जुहुयात्स्वर्गकाम इत्या-
दि । तेन धर्मो लक्ष्यते नान्येन प्रमाणेन प्रत्यक्षादीनां विद्यमानो-
पलम्भनत्वादिति । प्रत्यक्षानुमानशब्दोपमानार्थापत्त्यभावाः षट्
प्रमाणानीति मीमांसकमतसमाप्तः ॥

अमीभिः पुनर्वत्स विवेकमहापर्वतारूढैरप्रमत्तलशिखरस्थितै-
र्जैनपुरनिवासिभिर्जैनलोकेरयं दृष्टो निर्वृतिनगरीगमनमार्गः ।
यदुत जीवाजीवास्त्वसंवत्सरनिर्जरा मोक्षस्तत्त्वं । तत्र सुखदुःखज्ञाना-
दिपरिणामलक्षणो जीवः । तर्दिपरीतस्त्वजीवः । मिथ्यादर्शना-
विरतिप्रमादकषाययोगा बन्धहेतवः । स आस्रवः । आस्रवकार्यं
बन्धः । आस्रवविपरीतः संवरः । संवरफलं निर्जरा । निर्जराफलं
मोक्ष इत्येते सप्त पदार्थाः । तथा विधिप्रतिषेधानुष्ठानपदार्थाविरो-
धश्च । अत्र जैनदर्शने स्वर्गकेवलार्थिना तपोध्यानादि कर्तव्यं । सर्वे
जीवा न हन्तव्या इति वचनात् । सततसमितिगुप्तिशुद्धा क्रिया ।
असंपन्नो योग इति वचनात् । उत्पादविगमध्रौव्ययुक्तं सत् । एकं
द्रव्यमनन्तपर्यायमर्थ इति । प्रत्यक्षपरोक्षे द्वे एव प्रमाणे इति जैन-
मतस्य दिग्दर्शनमात्रम् ॥

तत्रैते प्रथमास्त्रावचत्वारो वत्स वादिनः ।

नैयायिकादयो नैव निर्वृतेर्मार्गवेदकाः ॥

यतः ।

एकान्तनित्यमिच्छन्ति पुरुषं तत्र गामुकम् ।

सर्वचगं च वाञ्छन्ति तथान्ये क्षणनश्वरम् ॥

नित्यश्चासौ कथं गच्छेत्तस्यामविच्छतो यतः ।

सर्वत्रगश्च यो भद्रं स क्व गच्छेत्कुतोऽपि वा ॥
 नश्यरोऽपि विनष्टत्वाच्च तस्यां गन्तुमर्हति ।
 तस्मादेते न जानन्ति मार्गं तस्यास्तपस्विनः ॥
 लोकायतास्तु दूरेण वर्तन्ते वत्स निर्वृतेः ।
 ये हि पापहतात्मानो निराकुर्वन्ति तामपि ॥

किं च ।

लोकायतमतं प्राज्ञैर्ज्ञेयं पापौघकारणम् ।
 निर्द्वन्द्वानन्दपूर्णया निर्वृतेः प्रतिषेधकम् ॥
 तस्माद्दुष्टाशयकरं क्लिष्टसत्त्वविचिन्तितम् ।
 पापश्रुतं सदा धीरैर्वर्ज्यं नास्तिकदर्शनम् ॥
 परमार्थेन सा वत्स नेष्टा मौमांसकैरपि ।
 येः सर्वज्ञं निराकृत्य वेदप्रामाण्यमौरितम् ॥
 तदेवमेते सर्वेऽपि भूमिष्ठपुरवासिनः ।
 अनेन कारणेनोक्ता मिथ्यादर्शनमोहिताः ॥
 एते तु शिखरारूढाः पुरे वास्तव्यका जनाः ।
 यं वदन्ति स निर्मिथ्यो निर्वृतेः प्रगुणः पथः ॥

ततश्च ।

यथावस्थितमन्मार्गवेदिनां वीर्यशालिनाम् ।
 महत्तमो न बाधायै मिथ्यादर्शननामकः ॥
 ज्ञानश्रद्धानपूतास्ते निःस्पृहा भवचारके ।
 चारित्र्यान्मादृशं निर्वृतिं यान्ति मानवाः ॥
 यथा च मन्मार्गोऽयं यथा चान्ये न तद्विधाः ।

इदं च पुरतो वत्स यद्यहं ते विचारये ॥
ततो जन्म ममात्येति न विचारस्य निष्ठितिः ।
तेनेदं ते समासेन प्रविभज्य निवेद्यते ॥
ज्ञानदर्शनचारित्र्यलक्षणो ह्यन्तरो मतः ।
विद्वद्भिर्निर्वृतेर्मार्गः प्रगुणः सुपरिस्फुटः ॥
स दृष्टः पर्वताख्यैर्न दृष्टो भूमिवासिभिः ।
तेनैते तत्र गन्तारो न गान्तारो भुवि स्थिताः ॥
तदेते कथितास्तुभ्यं भवचक्रे मया जनाः ।
ये मिथ्यादर्शनाख्येन तेन भद्रं विडम्बिताः ॥
प्रकर्षः प्राह मामेदं भवचक्रं मया पुरम् ।
सर्वं विलोकितं दृष्टं वीर्यमान्तरभुभुजाम् ॥
केवलं तदिदं ज्ञातं महाहास्यकरं परम् ।
आभाणकं जगत्तत्र यद्वालैरपि गीयते ॥
गन्त्रीमनुष्यसामय्या यो वधूमाहरिष्यति ।
तस्यैव विस्मृता हन्त सा वधूरिति कौतुकम् ॥

तथाहि ।

महामोहादिजैतारो महात्मानो नरोत्तमाः ।
द्रष्टव्या भवचक्रेऽत्र सन्तोषसहिताः किल ॥
एतदर्थमिहायातौ मामावामत्र पत्तने ।
न दृष्टास्ते महात्मानो न च सन्तोषभूपतिः ॥
अतोऽधुनापि तान्मामो मदनुग्रहकाम्यया ।
गत्वा ते यत्र वर्तन्ते तत्रस्थान् दर्शयत्वक्षम् ॥

विमर्शेनोदितं वत्स यदिदं शिखरे स्थितम् ।

जैनं पुरं भवन्त्येव नूनमत्र तथाविधाः ॥

तस्मादत्रैव गच्छावो येनेदं ते कुतूहलम् ।

साक्षाद्दर्शनतो वत्स निःशेषं परिपूर्यते ॥

एवं भवत्स तेनोक्ते तौ गतौ तत्र सत्पुरे ।

दृष्ट्वाश्च साधवस्तत्र निर्मलीमसमानसाः ॥

विमर्शः प्राह भट्टेते ते लोकार्यैर्महात्मभिः ।

विचित्रा निजवीर्येण महामोहादिभृशजः ॥

सर्वे भगवतामेषां बान्धवा वत्स जन्तवः ।

एतेऽत्र सेतराणां च बान्धवाः सर्वदेहिनाम् ॥

समस्ता मातरोऽमीषां नरामरपशुस्त्रियः ।

एतेऽपि सूनवस्तासां भगवन्तो नरोत्तमाः ॥

बाह्यपरिग्रहे वत्स निजेऽपि च शरीरके ।

चित्तं न लग्नमेतेषां पद्मवज्जलपङ्क्तयोः ॥

सत्यं भृतहितं वाक्यममृतचरणोपमम् ।

एते परीक्ष्य भाषन्ते कार्यं सति मिताचरम् ॥

अमङ्गयोगमिद्वयं सर्वदोषविवर्जितम् ।

आहारमेते गृह्णन्ति सौख्यनिमुक्तचेतसः ॥

किं चेह यज्जनोक्तेन चेष्टा या या महात्मनाम् ।

सा सा भगवतामेषां महामोहादिस्त्रिदनी ॥

तेन वत्स भगवतामेषां सम्यन्धिन्यापेक्षया तस्यां चित्तवृत्ति-
महाटयामेवं जानीहि । यदुतात्यन्तशुद्धा सा प्रमत्तता नदी ।

खिलौभूतं तद्विलसितपुलिनं । परिभग्नश्चित्तविशेषमण्डपः । निर-
स्ता दृष्टावेदिका । विघटितं विपर्यासविष्टरं । संचूर्णिता चा-
विद्यागात्रयष्टिः । प्रलौनो महामोहराजः । उच्चाटितो महा-
मिथ्यादर्शनपिशाचः । निर्नष्टो रागकेशरी । निर्भिन्नो द्वेषगजेन्द्रः ।
विपाटितो मकरध्वजः । विदारितो विषयाभिलाषः । निर्वासिता
महामूढतादयस्तद्गार्याः । विहिंसितो ह्यासभटः । विकर्तिते
जुगुप्सारतौ । निपूदितौ भयशोकौ । विदलिता दुष्टाभिसन्धि-
प्रभृतयश्चरटाः । पलायितानि डिग्मरूपाणि । विद्राविता ज्ञानसंव-
रणादयस्ते त्रयो दुष्टनरपतयः । अनुकूलौभूतास्ते चत्वारः सप्तानां
मध्यवर्तिनो वेदनौयाद्याः । व्यपगतं चतुरङ्गमपि तत्सकलं बलं ।
प्रशान्ता विब्वोकाः । विगलिता विलासाः । तिरोभूताः समस्तवि-
काराः । किं बद्धना । सर्वथा

यदृष्टं भवता तस्यां वर्णितं च मया पुरां ।
वस्तु किञ्चित्समस्तानां दुःखदं बाह्यदेहिनाम् ॥
चित्तवृत्तिमहाटव्यां तत्सर्वमिह संस्थिताः ।
प्रलौनं वत्स पश्यन्ति नूनमेते महाधियः ॥
सा सर्वोपद्रवैर्मुक्ता श्वेता रत्नौघपूरिता ।
एतेषां ध्यानयोगेन चित्तवृत्तिः प्रभासते ॥
तदेते ते महात्मानो ये मया वत्स वर्णिताः
पूर्वे तपोधनाः सम्यक् पश्य विस्फारितेक्षणः ॥

प्रकर्षणोक्तं ।

चारु चारु कृतं माम विहितो मदनुग्रहः ।

जनितः धूतपापोऽहमेतेषां दर्शनात्त्वया ॥
 हतं मानसंनिर्वाणं विहितः पटुलोचनः ।
 आनन्दामृतसेकेन गात्रं निर्वापितं च मे ॥
 केवलं दर्शनौयोऽसौ ममाद्यापि ननु त्वया ।
 यो वर्णिता महावीर्यो माम सन्तोषभूपतिः ॥

विमर्शनेनाक्तं ।

य एष दृश्यते वत्स स दृष्टेः सुखदायकः ।
 शुभ्रश्चित्तसमाधानो नाम विस्तीर्णमण्डपः ॥
 सर्वेषां वल्लभोऽमीषां जनानां पुरवासिनाम् ।
 स सन्तोषमहाभूपो नूनमत्र भविष्यति ॥
 प्रकर्षः प्राह यद्येवं ततोऽत्रैव प्रविश्यताम् ।
 एवं भवतु वत्सेति वभाषे तस्य मातुलः ॥
 प्रविश्य चोचिते देगे ताभ्यां दृष्टः स मण्डपः ।
 निजप्रभावविचित्रजनसन्तापसुन्दरः ॥

तत्र च ।

राजमण्डलमध्यस्थं दीप्तिनिर्धूततामसम् ।
 वेष्टितं भूरिलोकेन सचित्तानन्ददायकम् ॥
 विशालवेदिकारूढमुपविष्टं वरामने ।
 दत्ताष्टानं नरेन्द्रं तौ पश्यतः स्तौ चतुर्मुखम् ॥
 ततः प्रकर्षंस्तौ वीक्ष्य मनसा हर्षनिर्भरः ।
 मनाक् संजातसन्देहो मातुलं प्रत्यभाषत ॥
 अहो रम्यमिदं जैनं पुरं यवेदृशः प्रभुः ।

ईदृशो मण्डपो लोका वास्तव्या यत्र चेदृशाः ॥

एवं च स्थिते ।

यत्रेदृशं पुरं माम विवेकवरपर्वते ।

किं सोऽयं भवचक्रेऽत्र वर्तते दोषपूरिते ॥

विमर्शेनोदितं वत्स यस्मिन्नेष महागिरिः ।

वर्तते तदहं वक्ष्ये स्थानमस्य निग्रामय ॥

चित्तवृत्तिमहाटव्यां वर्तते परमार्थतः ।

भवचक्रे तु विद्वद्भिरुपचारेण कथ्यते ॥

यतोऽत्र विद्यते वत्स सल्लोकपरिपूरितम् ।

अन्तरङ्गं सुविस्तीर्णं पुरं सात्त्विकमानसम् ॥

तत्रायं संस्थितो वत्स विवेकवरपर्वतः ।

आधारधेयसम्बन्धस्तेनैवं परिकीर्तितः ॥

प्रकर्षणोदितं । माम यद्येवं ततो यदिदमस्य पर्वतस्थाधारभूतं सात्त्विकमानसं पुरं ये च तस्मैविनो बहिरङ्गलोका यस्यायं विवेक-महागिरिर्यच्चेदमप्रमत्तत्वं शिखरं यच्चादो जैनं पुरं ये चात्र स्थिता बहिरङ्गजनाः यस्यायं चित्तसमाधानमहामण्डपो या चेयं वेदिका यच्चेदं सिंहासनं यस्यायं नरेन्द्रो यस्यायमस्य परिवारः तदिदं सर्वं मम जन्मापूर्वं । ततो ममानुग्रहधिया प्रत्येकं विग्रेषतमादर्णयितु-मर्हति मामः । विमर्शेनोक्तं । वत्स यद्येवं ततः ममाकर्णय ।

यदिदं पर्वताधारं पुरं सात्त्विकमानसम् ।

तदन्तरङ्गरत्नानां सर्वेषामाकरो मतम् ॥

अनेकदोषपूर्णोऽपि भवचक्रे व्यवस्थितम् ।

नेदं स्वरूपतो वत्स दोषसंश्लेषभाजनम् ॥
 अधन्या भवचक्रेऽत्र वर्तमाना मनुष्यकाः ।
 इदं स्वरूपतो वत्स न पश्यन्ति कदाचन ॥
 यानि निर्मलचित्तादिपुराणन्तरभूमिषु ।
 अत्रैव प्रतिबद्धानि तानि जानीहि भावतः ॥
 स कर्मपरिणामाख्यो राजा नेदं महापुरम् ।
 सभुक्तिकं ददात्येकं महामोहादिभूभुजाम् ॥

किं तर्हि ।

स्वयमेव भुनक्तौदं तथान्यैर्वरभूमिषेः ।
 शुभाशयादिभिर्वत्स भोजयेच्च सभुक्तिकम् ॥
 इदं हि जगतः सारमिदं च निरुपद्रवम् ।
 इदमेव कृताल्हादं बहिर्जनमनोहरम् ॥
 तदिदं ते समासेन पुरं सात्त्विकमानसम् ।
 निवेदितं मया वत्स शृणु चात्राधुना जनम् ॥
 ये लोका निवसन्त्यत्र पुरे सात्त्विकमानसे ।
 बहिरङ्गा भवन्त्येषां शौर्यवीर्यादयो गुणाः ॥
 बहिरङ्गा जनास्तो हि निवसन्त्यत्र सत्पुरे ।
 पुरमाद्यात्ममात्रेण गच्छन्ति विबुधास्तु ये ॥
 अन्यच्च वसतामत्र पुरे सात्त्विकमानसे ।
 प्रत्यामस्यतया याति विवेको दृष्टिगोचरे ॥

ततश्च ।

यद्यारोहन्त्यसुं लोका निवेकवरपर्वतम् ।

ततो जेनं समासाद्य पुरं यान्ति सुखासदम् ॥
एवं च स्थिते ।

पुरप्रभावमात्रेण सदैते सुन्दरा जनाः ।
विवेकशिखराच्छ्रुताः पुनः स्युरतिसुन्दराः ॥

किं च ।

अन्येषां पापिनां वत्स भवचक्रनिवामिनाम् ।
सदा न प्रतिभातीदं जनानां जैनसत्पुरम् ॥
निवसन्ति पुनर्देव्ये पुरे मात्त्विकमानसे ।
बहिरङ्गजनास्तेषां भातीदं जैनसत्पुरम् ॥
तदमौ भाविकल्याणा लोका मार्गानुयायिनः ।
वास्तवकाः पुरे येऽत्र सदा प्रकृतिसुन्दरे ॥
तदेते कथितास्तुभ्यं पुरे मात्त्विकमानसे ।
लोका महागिरे रूपं समाकर्णय माम्रतम् ॥
तावद्द्वारदुःखार्ता भवचक्रनिवामिनः ।
जना यावन्न पश्यन्ति ते विवेकमहागिरिम् ।
तदा न रमते तेषां भवचक्रे मतिर्नृणाम् ॥

ततश्च ।

विहाय भवचक्रं ते समाह्वय महागिरिम् ।
विमुष्य दुःखं जायन्ते मिद्वन्द्वानन्दभाजिनः ॥
यतोऽथ निमले तुङ्गे स्थितानां वत्स देहिनाम् ।
भवचक्रमिदं भवे करम्यमिव भासते ॥
ततो विविधशृङ्गान्तं दुःखमङ्गातपरितम् ।

विलोकेदं विरज्यन्ते नगरात्तेऽमुतो जनाः ॥

विरक्तासु भवन्त्यत्र प्रतिबद्धा महागिरौ ।

विवेके भावतः सौख्यहेतुरेष च मद्गिरिः ॥

ततश्च ।

विवेकमद्गिरेर्वत्स माहात्म्येनास्य ते जनाः ।

भवन्ति सुखिनोऽत्यन्तं भवचक्रेऽपि संस्थिताः ॥

तदेष सर्वलोकानां सुखहेतुर्महागिरिः ।

विवेको वर्णितस्तुभ्यमधुना शिखरं शृणु ॥

इदं हि शिखरं तात सर्वदोषनिवर्हणम् ।

उत्तापकारणं मन्ये दुष्टान्तरमहौभुजाम् ॥

यतः ।

विवेकाच्छृणु लोकानां यद्युपद्रवकारिणः ।

आगच्छेयुः क्वचिद्भद्रं महामोहादिशत्रवः ॥

ततस्ते निर्दयैर्भूत्वा विवेकाच्छृणुजन्तुभिः ।

शिखरादप्रमत्तत्वाप्तोव्यन्तेऽस्मान्न संशयः ॥

ततस्ते घूर्णिताग्नेयशरीरानयवाः पुनः ।

दूरतः प्रपलायन्ते शिखरं वीक्ष्य कातराः ॥

तदिदं नूनमेतेषां दलनायं विनिर्मितम् ।

विवेकवामिश्रचूणामन्तरङ्गमहौभुजाम् ॥

किं च ।

शुभं विशालमुत्तुङ्गं सर्वलोकसुखावहम् ।

वत्सेदमप्रमत्तत्वं शिखरं गाढमुन्दरम् ॥

तदिदं ते समासेन कथितं शिखरं मया ।
अधुना वर्ण्यते जैनं पुरं तत्त्वं निशामय ॥
इदं हि मत्पुरं वत्स निरन्तानन्दकारणम् ।
दुर्लभं भवचक्रे तु जन्तुभिः पुण्यवर्जितैः ॥

यतः ।

कालेन भूयसा लोकाः पर्यटन्तः कथंचन ।
आसादयन्ति हृच्छ्रेण पुरं भात्त्विकमानसम् ॥
स्थित्वा तत्र पुनर्यान्ति भवचक्रे निरन्तके ।
एनं वत्स न पश्यन्ति विवेकवरपर्वतम् ॥
भूरिभिर्विहितैस्तात ततश्चेत्यं गमागमैः ।
कदाचित्तेऽत्र पश्येयुर्विवेकवरपर्वतम् ॥
नारोहन्ति च दृष्टेऽपि तथान्ये वत्स मद्विरौ ।
प्रयान्ति च विदन्तोऽपि भवचक्रे खर्वैरिणः ॥
आरोहेयुः कदाचिच्च तत्रारूढाः सुदुर्लभम् ।
शिखरं ते न पश्येयुरिदं वत्सातिसुन्दरम् ॥
दृष्टेऽपि गान्तिष्ठन्ति तचारोहणमुच्चकैः ।
शैथिल्येनैव तिष्ठन्ति भवचक्रे सकौतुकाः ॥
यदा तु धन्याः शिखरमारोहन्ति मनोहरम् ।
इदं वत्स जना जैनं पश्यन्त्येव तदा पुरम् ॥
सा चेया भवचक्रेऽत्र वर्तमानैः सुदुर्लभा ।
मामपी जन्तुभिर्वत्स यास्य दर्शनकारिणौ ॥
तेनेदं मततानन्दकारणं जैनमत्पुरम् ।

भवचक्रे मया तुभ्यं दुःखं प्रतिपादितम् ॥
 इदं रत्नौघसंपूर्णमिदं सर्वसुखास्पदम् ।
 इदमेव जगत्पञ्च सारात्सारतरं मतम् ॥
 तदिदं ते समासेन वर्णितं जैनसत्पुरम् ।
 अधुना येऽत्र वास्तव्या लोकास्तानवधारय ॥
 एते हि सततानन्दाः सर्वाबाधाविवर्जिताः ।
 पुरप्रभावतो वत्स वर्तन्ते जैनसञ्जनाः ॥
 प्रस्थिता नगरीं सर्वे निर्वृतिं कृतनिश्चयाः ।
 आरात्रयाणकैः किञ्चिद्वसन्ति विबुधालये ॥
 वीर्यं वीर्यं भयोद्भ्रान्तैर्महामोहादिशत्रुभिः ।
 एते जैना जना वत्स दूरतः परिवर्जिताः ॥
 प्रकर्षेणोदितं । माम नैतदेवं । यतः

यथेव ते मया दृष्टा भवचक्रनिवासिनः ।

महामोहादिभिर्घृस्तास्तथैतेऽपि न रुंशयः ॥

तथाह्येतेष्वपि जैनलोकेषु दृश्यन्ते सर्वाणि तत्कार्याणि ।
 यस्मादेतेऽपि मूर्खन्ति भगवद्विम्बेषु रज्यन्ते स्वाध्यायकरणेषु सिद्ध्यन्ति
 साधर्मिकजनेषु प्रीयन्ते मदनुष्ठानेषु तुष्यन्ति गुरुदर्शनेषु ह्रियन्ति
 मदयोपसम्भेषु दिपन्ति प्रतातिचारकरणेषु क्रुध्यन्ति सामाचारौ-
 विसोपेषु रुध्यन्ति प्रवचनप्रत्यनीकेषु माद्यन्ति कर्मनिर्जरणेषु अर्ध-
 कुर्वन्ति प्रतिज्ञातनिर्वाहणेषु अवष्टभन्ति परीपहेषु म्रियन्ते दिव्या-
 द्युपमर्गेषु गूह्यन्ति प्रवचनमान्तिन्यं वक्ष्यन्तीन्द्रियधूर्तगणं सुभ्यन्ति
 तपश्चरणेषु गृध्यन्ति वैद्याद्यत्याचरणेषु अभ्युपपद्यन्ते मद्यानयोगेषु

दृश्यन्ति परोपकारकरणेषु । निघ्नन्ति प्रमादचौरवृन्दं । विभ्यति
भवचक्रभ्रमणात् । जुगुप्सन्ते विमार्गचारितां । रमन्ते निर्दृतिनगरी-
गमनमार्गे । उपहंसन्ति विषयसुखशीलतां । उद्विजन्ते शैथिल्या-
चरणात् । शोचन्ति चिरन्तनदुश्चरितानि । गर्हन्ते निजशीलस्खलि-
तानि । निन्दन्ति भवचक्रनिवासं । आराधयन्ति जिनाज्ञायुवतिं ।
प्रतिषेवन्ते द्विविधशिञ्जाललनां ॥

तदेवं सर्वकार्याणि महामोहादिभृशजाम् ।
एतेषु माम दृग्गन्ते जैनेषु सुपरिस्फुटम् ॥
तत्कथं भवता प्रोक्तमेवं सति ममाद्यतः ।
यथैते दूरतस्थक्ता महामोहादिशत्रुभिः ॥
विमर्शेनोदितं वत्स य एते भवतोदिताः ।
महामोहादयस्तेऽन्ये वत्सला जैनबान्धवाः ॥
एते हि द्विविधा वत्स महामोहादयो मताः ।
एकेऽरयोऽव जन्तूनामपरेऽतुलवान्धवाः ॥

यतः ।

प्रथमा भवचक्रेऽव पातयन्ति मदा जनम् ।
अप्रशस्ततया तेषां प्रकृतिः खलु तादृशी ॥
इतरे निर्दृतिं लोकं नयन्ति निश्चये स्थिताः ।
प्रशस्तास्ते यतस्तेषां प्रकृतिः सापि तादृशी ॥
तदेते शत्रुभिस्त्यक्ता बन्धुभिः परिवेष्टिताः ।
महामोहादिभिर्वत्स मोदन्ते जैनमञ्जनाः ॥

एवं च ।

अमी सकलकल्याणभाजिनो जैनसज्जनाः ।
 निवेदिता मया तुभ्यमधुना शृणु मण्डपम् ॥
 अयं चित्तसमाधानो मण्डपः सर्वदेहिनाम् ।
 संप्राप्तः कुरुते सौख्यमतुलं निजवीर्यतः ॥
 अस्त्रैव भूषते नूनमास्थानार्थं विनिर्मितः ।
 वेधसा त्रिजगद्वन्धोरादरादेष मण्डपः ॥
 नास्त्येव भवचक्रोऽत्र सुखगन्धोऽपि सुन्दर ।
 यावच्चित्तसमाधानो नैष संप्राप्यते जनैः ॥
 तदेष श्रेष्ठतो वत्स वर्णिता वरमण्डपः ।
 एषा निःस्पृहता नाम वेदिका ते निवेद्यते ॥
 ये लोका वेदिकां वत्स स्मरन्त्येनां पुनः पुनः ।
 तेषां शब्दादयो भोगाः प्रतिभान्ति विषोपमाः ॥
 न तेषु वर्तते चित्तं क्षीयते कर्मसञ्चयः ।
 जायन्ते निर्मलत्वेन भवचक्रपराङ्मुखाः ॥
 येषामेषा स्थिता चित्ते धन्यानां वत्स वेदिका ।
 नेन्द्रेर्न देवैर्न भूपैर्नान्यैस्तेषां प्रयोजनम् ॥
 एषापि नूनमस्त्रैव निविष्टा वरभूषतेः ।
 आस्थानार्थं विधाचेति वत्स सुन्दरवेदिका ॥
 इयं निःस्पृहता तात वर्णिता ते सुवेदिका ।
 जीववीर्यमिदं नाम साम्प्रतं शृणु विष्टरम् ॥
 जीववीर्यमिदं येषां परिस्फुरति मानसे ।
 सुखमेव परं तेषां दुःखानामुद्भवः क्षुतः ॥

अयं हि राजा दीप्ताङ्गो दृश्यते यश्चतुर्मुखः ।
 निविष्टोऽत्र जगद्वन्द्वत्तास्थानो मनोरमः ॥
 यः शुभ्रः परिवारोऽस्य यद्राज्यं या विभूतयः ।
 यश्चातुलं महत्तेजो विष्टरं तत्र कारणम् ॥
 किं वाच बङ्गनोक्तेन पुरं लोका महागिरिः ।
 शिखरं सत्पुं लोका मण्डपो वरवेदिका ॥
 राजायं सह सैन्येन राज्यं भुवनसुन्दरम् ।
 जगज्ज्येष्ठमिदं सर्वं माहात्म्येनास्य नन्दति ॥

तथाहि ।

यद्येतन्न भवत्यत्र जीववीर्यं वरासनम् ।
 महामोहादिभिः सर्वं तदिदं परिभूयते ॥
 विद्यमाने पुनर्वत्स जीववीर्यवरासने ।
 महामोहादयो नैव प्रविशन्त्यत्र मण्डपे ॥

अन्यच्च ।

क्वचित्तिरस्कृतं तात महामोहादिभिर्वलम् ।
 इदमाविर्भवत्येव जीववीर्यप्रभावतः ॥
 इदं सिंहासनं वत्स यावदत्र प्रकाशते ।
 तावद्धि सर्वतोभद्रं राजा सैन्यं गिरिः पुरम् ॥
 तदिदं वर्णितं वत्स जीववीर्यवरासनम् ।
 परिवारयुतो राजा साम्प्रतं ते निवेद्यते ॥

प्रकर्षणं चिन्तितं । अये यान्येतानि प्रतिपादितान्यनेन मे
 वच्छन्ति तेषामेष भावाथो मम स्फुरति हृदये । यदुत ।

अकामनिर्जरापेक्षं जन्तुवीथं यदुत्कटम् ।
 मिथ्यादृष्टेर्विनाशानं तद्धि सात्त्विकमानसम् ॥
 ये तेन संयुता लोका वास्तव्यास्ते प्रकीर्तिताः ।
 त एव तत्प्रभावेण प्रयान्ति विबुधालये ॥
 धनपुत्रकलत्रादेः शरीरात्कर्मणस्तथा ।
 अन्योऽहं भेदतो दुष्टा महामोहादिशचवः ॥
 अज्ञातजैनसिद्धान्ते कर्मनिर्जरणाज्जने ।
 या स्यादेवंविधा बुद्धिः स विवेक इहेष्यते ॥
 विवेकादप्रमत्तत्वं कषायादिनिवर्तने ।
 यद्भवेत्तदुदोषाणां शिखरं तदुदाहृतम् ॥
 चतुर्वर्णमहासङ्गप्रमोदपरकारणम् ।
 दादशाङ्गं पुनर्जनं वचनं पुरमुच्यते ॥
 वास्तव्यका जनास्तत्र ये तदादेशकारिणः ।
 त एव च चतुर्वर्णा यथोक्तगुणभूषणाः ॥
 एष एव च मारोऽत्र यथार्थो वरमण्डपः ।

यतः ।

विना चित्तसमाधानं पुरमेतन्न शोभते ॥
 वेदिका वामनं वेदं कथितं प्रकटाक्षरैः ।
 यथार्थमेव विज्ञेयमिदं दितयमञ्जसा ॥
 ततो येन मया सर्वमिदं भावार्थसंयुतम् ।
 बुद्धं भोऽहं नृपं सैन्यं भोक्ष्ये नास्त्यत्र संशयः ॥

ततश्च ।

बोधावष्टमातुष्टात्मा म प्राप्तिं निजमातुलम् ।
 माम वर्णय राजानं येनाहमवधारये ॥
 ततस्तन्मातुलेनोक्तं वत्स योऽयं नराधिपः ।
 लोके चारित्र्यधर्मोऽयं प्रसिद्धोऽत्यन्तसुन्दरः ॥
 अनन्तवीर्यो विख्यातः प्रगुणो जगते हितः ।
 समृद्धः कोशदण्डाभ्यां ज्ञेयः सर्वगुणाकरः ॥
 धान्यस्य वत्स दृश्यन्ते चत्वारि वदनानि भोः ।
 तेषां नामानि ते वक्ष्ये वीर्याणि च निबोध मे ॥
 दानं शीलं तपस्सात चतुर्थं शुद्धभावनम् ।
 एतानि ननु वक्त्राणां नामान्देषां यथाक्रमम् ॥
 तत्राद्यं दापयत्यत्र पात्रेभ्यो जैनसत्पुरे ।
 सञ्ज्ञानं मोहज्ञानार्थमभयं जगतः प्रियम् ॥

तथा ।

सद्धर्माधारदेहानां यदुपग्रहकारणम् ।
 आहारवस्त्रपात्रादि दीयतामिति भाषते ॥
 दौनान्धरूपेभ्यश्च दीयमानं कृपापरैः ।
 आहारादिकमेतद्धो वदनं न निषेधति ॥
 गवाश्चभूमिहेमानि यज्ञान्यदपि तादृशम् ।
 तक्षेच्छति गुणभावाद्दीयमानमिदं मुग्धम् ॥

अन्यथ ।

सदाशयकरं वाहसायहृष्टेदकारकम् ।
 इदं जगति लोकानामनुकम्पाप्रवर्तकम् ॥

दानाख्यं तदिदं भद्र वर्णितं प्रथमं सुखम् ।
 भूपतेरस्य शीलाख्यं द्वितीयमधुना शृणु ॥
 य एते साधवो वत्स वर्तन्ते जैनसत्पुरे ।
 यदिदं भाषते वक्त्रं तत्ते सर्वं प्रकुर्वते ॥
 अष्टादशसहस्राणि नियमानां नरोत्तमाः ।
 अस्यादेशेन कुर्वन्ति सदैवे वत्स साधवः ॥
 इदमेव हि सर्वस्वमिदमेव विभूषणम् ।
 इदमालम्बनं वत्स साधूनां शीलमुत्तमम् ॥
 तेभ्यः संपूर्णमादेशं सुखमेतत्प्रयच्छति ।
 किञ्चिन्मात्रं प्रकुर्वन्ति वचोऽस्य मुनिशेषकाः ॥
 शीलाख्यं वदनं वत्स तदिदं वर्णितं मया ।
 द्वितीयं तु तपोनाम वदनं तन्निबोध मे ॥
 चारित्र्यधर्मराजस्य वक्त्रमेतन्मनोहरम् ।
 आकाङ्क्षार्तिविनाशेन जनेऽत्र कुरुते सुखम् ॥
 विगिष्टज्ञानसंवेगशमसातकरं परम् ।
 तपःसंज्ञमिदं वक्त्रमव्याबाधसुखावहम् ॥
 इदमस्य नरेन्द्रस्य वदनं वीक्ष्य मज्जनाः ।
 आराध्य च महामत्या निर्वृतिं यागति लीलया ॥
 तदिदं ते तपोनाम भूपतेर्वदनं मया ।
 कथितं माम्प्रतं वक्ष्ये चतुर्थं शृद्धभावनम् ॥
 शतं निरीक्षितं भक्त्या मज्जनेरिदमश्रया ।
 निःशेषपापमहातदक्षयं कुरुते सुखम् ॥

अस्यादेशादिमे जैना भावयन्तीह सज्जनाः ।
 समस्तवस्तुविस्तारमतितुष्टं विनश्यत् ॥
 नास्तीह शरणं लोके दुःखपीडितदेहिनाम् ।
 एकश्च जायते जन्तुर्विद्यते च भवोदधौ ॥
 यदिदं देहिनां किञ्चिच्चित्तावन्धविधायकम् ।
 शरीरं धनमन्यद्वा सर्वं तद्विज्ञमात्मनः ॥
 मूचान्त्वक्केदजाम्बालपूरितं च कल्लेवरम् ।
 तदत्रात्यन्तबीभत्से शुचिगन्धो न विद्यते ॥
 माता भूत्वा पुनर्भार्या भवत्यत्र भवोदधौ ।
 कर्मास्त्रवो भवत्येव पापानुष्ठानकारिणाम् ॥
 निवृत्तानां कदाचाराज्जायते वरसंवरः ।
 तपसा तु भवत्येव सततं कर्मनिर्जरा ॥
 मृता जाताश्च सर्वेषु लोकोद्देशेषु जन्तवः ।
 भक्षितानि च सर्वेषु रूपिद्रव्याणि जन्तुना ॥
 संसारसागरोत्तारकारकश्च जिनोदितः ।
 धर्मः सुदुर्लभा चात्र बोधिः सर्वज्ञदर्शने ॥
 ये चेवं भावयन्त्यत्र शुद्धाः संशुद्धबुद्धयः ।
 आदेशं वदनस्यास्य ते धन्यास्ते ममस्मिन् ॥
 चारिषधर्मराजस्य वदनं चारुदर्शनम् ।
 इदं वत्स प्रहृत्यैव सर्वमौस्त्यकरं परम् ॥
 तदेष वदमेवंतु चतुर्भिः पुरवामिनाम् ।
 एषां निःशेषमौस्त्यानि करोत्येव महानृपः ॥

किं च ।

सर्वेषामेव सुखदो भुवनोदरचारिणाम् ।
 वत्स चारित्रधर्मोऽयममृतं कस्य दुःखदम् ॥
 तथापि पापिनः सत्त्वा भवचक्रनिवासिनः ।
 एके नैनं विजानन्ति निन्दन्त्यन्ये विपुण्यकाः ॥
 तदेष ते महाराजश्चतुर्वदनसुन्दरः ।
 वर्णितः साम्प्रतं वक्ष्ये परिवारमथाधुना ॥
 येषां विलोक्यते वत्स शुद्धस्फटिकनिर्मला ।
 अर्धांशने निविष्टास्य नारी सर्वाङ्गसुन्दरी ॥
 इयं हि विरतिर्नाम भार्यास्य वरभूपतेः ।
 समानगुणवीर्या च भूभुजानेन वर्तते ॥

तथा हि ।

आल्हादजननौ लोके निर्दृतेमार्गदेशिका ।
 गता तादात्म्यमेतेन न भिद्येयं प्रतीयते ॥
 य एते पञ्च दृश्यन्ते राजानोऽभ्यर्णवर्तिनः ।
 एतस्यैव नरेन्द्रस्य स्वाङ्गभूता वयस्यकाः ॥

तत्र च ।

आद्यः सामयिकाख्योऽयं भूपतिर्जैनमतपुरे ।
 निःशेषपापविरतिं वत्स कारयते मदा ॥
 केदोपस्थापनो नाम द्वितीयो वत्स भूपतिः ।
 पापानुष्ठानमहातं विशेषेण निषेधति ॥
 परिहारविशुद्धीयन्तृतीयस्तु नरेश्वरः ।

सधूनां दर्शयत्युग्रं तपोऽष्टादशमांसिकम् ॥
 यस्त्वेष दृश्यते वत्स चतुर्थो वरभूपतिः ।
 स सूक्ष्मसंपरायाख्यः सूक्ष्मपापाणुनाशकः ॥
 अत्यन्तनिर्मलो वत्स निर्धूताग्रेषकल्लापः ।
 एष सारो यथाख्यातः पञ्चमो वरभूपतिः ॥
 शरीरं जीवितं प्राणाः सर्वस्वं तत्त्वमुत्तमम् ।
 चारित्रधर्मराजस्य पञ्चाध्येते वयस्यकाः ॥
 यस्त्वेष निकटे वत्स दृश्यते मूलभूपतेः ।
 सोऽस्यैव यतिधर्माख्यः सुतो राज्यधरः परः ॥
 बहिर्विज्योकिता भद्र ये त्वया मुनिपुङ्गवाः ।
 अत्यन्तवक्त्रभस्तेषामेष राजसुतः सदा ॥
 यैरेष दशभिर्वत्स परिवारितविग्रहः ।
 मानुषाणि प्रकुर्वन्ति तानि यत्तन्निबोध मे ॥
 योषिदाद्या चमा नाम मुनीनामपि वक्त्रभा ।
 तेषामुपदिशत्येषा सदा रोषनिवारणम् ॥
 डिम्बरूपमिदं तात द्वितीयमिदं मार्दवम् ।
 करोति निजवीर्येण साधूनामतिनसताम् ॥
 द्वितीयमार्जवं नाम डिम्बरूपमिदं सदा ।
 सर्वत्र सरलं भावं विधत्ते वत्स मद्वियाम् ॥
 एषा तु मुक्ता तात चतुर्थी क्षलना सदा ।
 निःमङ्गं बहिरन्तय मुनीनां कुरुते मनः ॥
 तपोयोग इति ख्यातः मंशुदः पञ्चमो नरः ।

युक्तो द्वादशभिर्वत्स स्वाङ्गिकैर्वरमानुषैः ॥
 एतेषां च प्रभावेण मानुषाणां नरोत्तमः ।
 यदेष कुरुते जैने पुरे तत्ते निवेदये ॥
 सर्वाहारपरित्यागान्निःस्पृहं कुरुते जनम् ।
 वीर्यं च वर्धयत्येष कारयन्नूनभोजनम् ॥
 अस्यादेशेन कुर्वन्ति नानाभिग्रहसुन्दरम् ।
 मुनयो वृत्तिसङ्क्षेपं श्रमसातविवर्धनम् ॥

तथा ।

रसभोगं न कुर्वन्ति मोहोद्रेकादिकारणम् ।
 अस्यादेशान्निषेवन्ते कायक्लेशं सुखावहम् ॥
 कषायेन्द्रिययोगैश्च मंलीनास्तात साधवः ।
 विविक्तचर्यया नित्यमासते तेन चोदिताः ॥
 प्रायश्चित्तं च दशधा विनयं च चतुर्विधम् ।
 वैयापृत्यं च कुर्वन्ति दशधैवास्तु वीर्यतः ॥
 पञ्चप्रकारं स्वाध्यायं देधा ध्यानं च सत्तमम् ।
 मततं कारयत्येष मुनिलोकं नरोत्तमः ॥
 गणोपधिग्ररीराणामाहारस्य च निःस्पृहाः ।
 प्राप्ते काले प्रकुर्वन्ति त्यागमेतेन चोदिताः ॥
 ज्ञेयोद्देशादिदं वत्स तपोयोगविचेष्टितम् ।
 वर्णितं विस्तरेणास्य वर्णने नास्ति निश्चितिः ॥
 यत्त्वयं दृश्यते वत्स षष्ठोऽमीषां मनोरमः ।
 वदभो मुनिलोकस्य मंथमाख्यो नरोत्तमः ॥

स सप्तदशभिर्युक्तो मानुषैर्जिनसत्पुरे ।
 यथा विजृम्भते तात तत्ते सर्वे निवेद्ये ॥
 पापास्तवपिधानेन शान्तबोधनिराकुलम् ।
 पञ्चेन्द्रियविरोधेन संतुष्टं विगतस्पृहम् ॥
 कषायतापप्रशमाच्चित्तनिर्वाणबन्धुरम् ।
 मनोवाक्काययोगानां नियमेन मनोहरम् ॥
 सततं धारयत्येष मुनिलोकं नरोत्तमः ।
 संयमाहः स्ववीर्येण निमग्नं धृतिमागरे ॥

अथवा ।

इलाजलानलगतामनिलाखिलाशाखिनाम् ।
 हिमां द्वित्रिचतुष्पञ्चद्वयीकाणां निषेधति ॥
 अवित्तमपि यदस्तु हिमाकरमसुन्दरम् ।
 यद्वृणं तस्य यत्नेन वारयत्येष संयमः ॥
 प्रेक्षणं स्त्रण्डिलादीनां गृहस्थानामुपेक्षणम् ।
 स्थानादिकरणं मम्यक् तद्भूमौनां प्रमार्जनम् ॥
 आहारोपधिग्रय्यानामशुद्धाधिकभावतः ।
 परिष्ठापनमन्तश्च मनोवाक्काययत्नणम् ॥
 विमुक्तभवकर्तव्यैः सततं सुप्रमाहितैः ।
 मुनिभिः कारयत्येष सर्वमेतन्नरोत्तमः ॥
 तदिदं लेशतो वत्स चरितं परिकीर्तितम् ।
 नरस्य संयमाख्यस्य त्रेपाणां गृह्य भाग्यतम् ॥
 य एष सप्तमो वत्स दृश्यते पुरुषोत्तमः ।

यतिधर्मपरौवारे सत्यनामातिसुन्दरः ॥
 हितं मिताचरं काले जगदान्हादकारणम् ।
 अस्यादेशेन भाषन्ते वचनं मुनिपुङ्गवाः ॥
 शौचाभिधानो यो वत्स वर्तते चाष्टमो नरः ।
 द्रव्यभावात्मिकां शुद्धिमस्यादेशेन कुर्वते ॥
 यदिदं नवमं तात डिगारूपं मनोहरम् ।
 आकिञ्चन्यमिदं नाम मुनीनामतिवल्लभम् ॥
 अवाप्तसौष्ठवं वत्स बाह्यान्तरपरिग्रहम् ।
 मुनिभिर्माचर्यत्येतच्छुद्धस्फटिकनिर्मलम् ॥
 इदं तु दशमं तात गर्भरूपं मनोहरम् ।
 ब्रह्मचर्यमिति ख्यातं मुनीनां हृदयप्रियम् ॥
 दिव्यौदारिकसम्बन्धं मनोवाक्काययोगतः ।
 अब्रह्म वारयत्येतत्कृतकारणमोदनैः ॥
 तदेष दशभिर्वत्स मानुषैः परिवारितः ।
 पुरेऽत्र विलसत्येवं यतिधर्मः खलीलया ॥
 एषाच विलसद्दीप्तिर्बालिकामललोचना ।
 सद्भावधारता नाम भार्यास्य मुनिवल्लभा ॥
 अस्यां जीवति जीवन्त्यां मरणेऽस्या न जीवति ।
 अत्यर्थरतचित्तोऽस्यां राजसूनुवर्यं सदा ॥
 किं चेह ब्रह्मनोक्तेन दाम्पत्यमिदमौदृशम् ।
 निर्मिथ्यस्रेहगर्भाथं न दृष्टं कुचचिन्मया ॥
 यः पुनर्दृश्यते तात द्वितीयोऽयं कुमारकः ।

गृहिधर्माभिधानोऽसौ कनिष्ठोऽस्य सहोदरः ॥

यदेव कुरुते वत्स युक्तो द्वादशमानुषैः ।

जैनेन्द्रसत्पुरे चित्तं लम्बुद्दामलीलया ॥

तदहं वर्णयिष्यामि पुरतस्ते वरेचण ।

चेतः समाहितं कृत्वा तच्च वत्सावधारय ॥

अत्यन्तस्थूलवत्सायाः क्वचिद्विरतिसुन्दरम् ।

स्थूलालीकनिवृत्तं च करोत्येष पुरे जनम् ॥

स्थूलस्तेयनिवृत्तं च परदारपराङ्मुखम् ।

क्वचित्संचिप्रमानं च सकलेऽपि परिग्रहे ।

परित्यक्तनिशाभक्तं कृतमानं च संवरे ।

युक्तोपभोगसम्भोगं कर्मानुष्ठानकारकम् ॥

अनर्थदण्डविरतं सामायिकरतं सदा ।

देशावकाशिके सक्तं पौषधे कृतनिश्चयम् ॥

अतिथेः संविभागेन परिपूतमनोमलम् ।

करोत्येष जनं वत्स गृहिधर्मोऽच सत्पुरे ॥

किं च ।

यो यावन्तं करोत्यच निर्देगं शक्तितो जनः ।

तस्य तावत्करोत्येष फलं नास्त्यच मंगयः ॥

या तेषा बालिका वत्स विष्कारितवरेचणा ।

दृश्यतेऽस्यैव भार्येयं नाद्या बहुणरक्ता ॥

वत्सला मुनिभोक्तव्यं शरूणां विनयोद्यता ।

भर्तरि स्नेहवद्भेयं वत्स बहुणरक्ता ॥

तदेतौ जैनलोकानां राजपुत्रौ मभार्यकौ ।
 विज्ञातव्यौ प्रहृत्यैव सततानन्दकारकौ ॥
 अनयोश्च सदा पित्रा विहितः परिपालकः ।
 अयं महत्तमो वत्स सम्यग्दर्शननामकः ॥
 अनेन रहितावेतौ दृश्येते न कदाचन ।
 एतौ हि वर्धयत्येष निकटस्थोऽतिवत्सलः ॥

अन्यच्च ।

यानि ते कथितान्यत्र सप्त तत्त्वानि सत्पुरे ।
 दृढनिश्चयमेतेषु भवचक्रे पराङ्मुखम् ॥
 श्रमसंवेगनिर्वेदकपास्तिक्यविराजितम् ।
 मैत्रीप्रमोदकारुण्यमाध्यस्थैर्भावितात्मकम् ॥
 सदा प्रयाणकारूढं निर्द्वैतौ गमनेच्छया ।
 करोत्येष जनं वत्स सम्यग्दर्शननामकः ॥
 या तेषां दृश्यते वत्स शुभवर्णा मनोहरा ।
 दयमस्यैव मङ्गायां सुदृष्टिर्नाम विभ्रुता ॥
 इयं हि जैनलोकानां सन्मार्गं वीर्यशालिनी ।
 चित्तस्थैर्यकरी ज्ञेया विधिना पर्युपासिता ॥

एवं च स्थिते ।

योऽसौ निवेदितस्तुभ्यं कुदृष्टिमहितः पुरा ।
 विचित्रचरितस्तात महामोहमहत्तमः ॥
 तदाचारविरुद्धं हि सर्वमस्य विचेष्टितम् ।
 विज्ञेयं जगदानन्दं सुविचारितसुन्दरम् ॥

स तन्त्रयति यन्त्रेण महामोहबलं सदा ।
चारित्र्यधर्मराजस्य बलमेव महत्तमः ॥
सम्यग्दर्शनमंशस्य तस्मादत्र व्यवस्थितः ।
स एव शत्रुः परमो मिथ्यादर्शननामकः ॥

एवं च स्थिते ।

चिरूपश्च भवत्येष किञ्चिदासाद्य कारणम् ।
क्षयेण प्रतिपक्षस्य प्रशमेनोभयेन वा ॥
तच्च रूपत्रयं बलं जायेतास्य स्वभावतः ।
यद्वा संपादयेदेष मन्त्रौ सद्बोधनामकः ॥
अयं हि सचिवो बलं सद्बोधो भुवनोदरे ।
तन्नास्ति यन्न जानीते पुरुषार्थप्रमाधकम् ॥
भवद्भूतभविष्यत्सु भावेषु भवभाविषु ।
विज्ञातुं प्रभवत्येष सूक्ष्मव्यवहितेषु च ॥
किं चात्र दण्डनोक्तेन जगदेव चराचरम् ।
अनन्तद्रव्यपयायं वीक्षते विमलेक्षणः ॥
निपुणो नीतिमार्गेषु बललक्ष्यं महौपतेः ।
चिन्तको राज्यकार्याणां बले च विहितादरः ॥
प्रियो महत्तमस्योच्चैस्तस्य च म्दिरताकरः ।
मकलेऽपि जगत्पञ्च सचिवो नास्त्यमुद्गमः ॥

किं च ।

ज्ञानमंत्ररणस्यायं प्रतिपक्षतया स्थितः ।
क्षयोपगमस्तप्तस्य क्षयाच्च द्विविधो मतः ॥

द्वयं तु निकटे वत्स निर्मलाङ्गी सुलोचना ।
 भन्तिणोऽवगतिर्नाम भार्यास्यैव वरानना ॥
 स्वरूपं जीवितं प्राणाः सर्वस्वं वर्ततेऽनघा ।
 द्वयमस्य मदा पत्नौ शरीराव्यतिरेकिणौ ॥

तथा ।

य एते पञ्च दृश्यन्ते त इमे पुरुषोत्तमाः ।
 अस्मैव तु सद्बोधस्य स्वाङ्गीभूता वयस्यकाः ॥
 आद्योऽत्राभिनिबोधोऽयं वयस्यः पुरवामिनाम् ।
 इन्द्रियानिन्द्रियज्ञानं जनानां जनयत्यलम् ॥
 द्वितीयः पुरुषो भद्र प्रसिद्धोऽयं सदागमः ।
 यस्यादेशे स्थितं सर्वं पुरमेतन्न संग्रहः ॥
 कार्याणि मन्त्रयत्येष निखिलान्यपि भूभुजाम् ।
 वचःपाटवयुक्तोऽयं मूकाः शेषा मनुष्यकाः ॥
 यतः सदागमस्यास्य दृष्ट्वा वचनकौशलम् ।
 सद्बोधोऽनेन भूषेन मन्त्रित्वे स्थापितः पुरा ॥
 अयं सदागमोऽमीषां सर्वेषां वत्स भूभुजाम् ।
 बहिःश्च जैनलोकानां ज्ञेयः परमकारणम् ॥
 अनेन रक्षितं वत्स न कदाचिदिदं बलम् ।
 पुरं चेदं जगत्यत्र स्वरूपेण प्रकाशते ॥
 तदेव सर्वकार्याणामुपदेष्टा सदागमः ।
 द्वितीयः पुरुषो वत्स प्रधानोऽनेन हेतुना ॥
 तृतीयोऽवधिनामायं सद्बोधस्य वयस्यकः ।

अनेकरूपविस्तारकारकोऽयमुदाहृतः ॥
 कचिद्दीर्घं कचिद्भ्रूखं कचित् स्तोकं कचिद्द्वज्ज ।
 वस्तुजातं जगत्त्रयं विलोकयति स्त्रीसूत्रा ॥
 चतुर्थः पुरुषो वत्स मनःपर्यायनामकः ।
 साक्षात्करोति वीर्येण परेषां यन्मनोगतम् ॥
 मनुष्यलोके नास्त्यत्र चित्तं तत्तात किंचन ।
 अनेन यत्र दृश्येत धीमता भाववेदिना ॥
 पञ्चमः पुरुषो वत्स केवलो नाम विश्रुतः ।
 निःशेषज्ञेयविस्तारमेव पश्यति सर्वदा ॥
 निर्वृतिं नगरीं यान्ति ये जना जैनसत्परात् ।
 तेषामेव प्रकृत्यैव नायकः पुरुषोत्तमः ॥
 तदेव पञ्चभिर्वत्स वयस्यैः परिवारितः ।
 सद्बोधमधिवो लोके साक्षादिव दिवाकरः ॥
 प्रकर्षेणोदितं माम् स मन्तोपमहीपतिः ।
 न दर्शितस्त्वयाद्यापि यत्र मेऽत्यन्तकौतुकम् ॥
 ततस्तन्मातुलेनोक्तं वत्स योऽयं पुरः क्षितः ।
 मयमस्य स विज्ञेयः मन्तोपो नात्र मंग्रयः ॥

प्रकर्षेणोक्तम् ।

यस्योपरि समायाता महामोहादिभुजः ।
 विचेपेण स मन्तोपो मेव किं मूलनायकः ॥
 विमर्शोदितं वत्स मेवायं मूलनायकः ।
 चारित्र्यधर्मराजस्य पदातिरिति गृह्यताम् ॥

शूरो नीतिपरो दक्षः सन्धिविग्रहवेदकः ।
 तेनैष तन्त्रपालत्वे नियुक्तो मूलभूभुजा ॥
 संपूर्णबलसामग्र्या भ्रमतोद्दामलीलया ।
 अनेन स्पर्शनादीनि तानि दृष्टानि कुत्रचित् ॥
 ततोऽभिभूय तान्येष स्वमाहात्म्येन निर्हतौ ।
 नयति स्म जनं कंचिद्वलेनैषां महीभुजाम् ॥
 ततो विज्ञाय वृत्तान्तमेनं ते जनवार्तया ।
 महामोहादिभूपासाश्लिता रणकाम्यया ॥
 ततस्तैः स्वधिया वत्स कल्पितो मूखनायकः ।
 पदातिरपि सन्तोषस्तुचेदं हन्त कारणम् ॥
 तावन्मात्रं जनो वेत्ति यावन्मात्रं क्लिप्तते ।
 यतः सितोदरोऽपौह क्षणः सर्पोऽभिधीयते ॥
 अनेन स्पर्शनादीनि निहतानीति वार्तया ।
 अस्थोपरि यथा रोषस्तेषां श्रेषेणो नो तथा ॥
 सन्तोषमुररीकृत्य ततो विग्रहवाञ्छया ।
 महामोहादयो वत्स स्वपुरेभ्यो विनिर्गताः ॥
 चित्तवृत्तिमहाटव्यां रणमेषामनेकशः ।
 संजातं न च संजातौ स्फुटौ जयपराजयौ ॥

यतः ।

कचिञ्जयति सन्तोषस्तन्त्रपालोऽरिसंहतिम् ।
 प्रभवन्ति कचित्तोऽपि महामोहादिभूभुजः ॥
 एवं च स्थिते ।

सदा सैन्यद्वयस्यास्य रूपान्योन्यं जिगीषतः ।
 काले गच्छति पद्माच्च न जाने किं भविष्यति ॥
 स एष दर्शितस्तुभ्यं मया सन्तोषतन्त्रपः ।
 आख्यातस्यास्य वृत्तान्तो यत्र तेऽत्यन्तकौतुकम् ॥
 या त्वस्य पार्श्वे पद्माच्चौ दृश्यते वत्स बालिका ।
 सा निष्पिपासिता नाम भार्यास्यैव वरानना ॥
 शब्दरूपरसस्पर्शगन्धेषु सुधियां मनः ।
 निस्तृण्णकं करोत्येषा रागद्वेषविवर्जितम् ॥
 लाभालाभे सुखे दुःखे सुन्दरेऽसुन्दरेऽपि च ।
 तथाहारादिके जाते सन्तुष्टिं जनयत्यलम् ॥
 तदेवं वत्स बुध्यस्व निर्विकल्पेन चेतसा ।
 चारित्रधर्मराजोऽत्र नायकः परमार्थतः ॥

अस्य च

यतिधर्मः सुतो व्यायान् गृहिधर्मः कनिष्ठकः ।
 मन्त्री सद्बोधनामायं निविष्टो राज्यचिन्तकः ॥
 महत्तमस्तु विज्ञेयः सम्यग्दर्शननामकः ।
 सन्तोषस्तन्त्रपालोऽयमेवं वत्सावधारय ॥
 महामोहादयः सर्वे यथा भुवनतापकाः ।
 तथैते वत्स विज्ञेया भुवनाल्हादकारिणः ॥
 एते हि जगदास्तम्बा एते हितविधायकाः ।
 एते समस्तजन्तूनां पारमार्थिकषान्धवाः ॥
 एते निरन्तर्ममारसागरोत्तारकारकाः ।

अनन्ताल्हादमन्दोहदायका जगतो मताः ॥

चारित्रधर्मराजाद्याः सर्वेऽप्येते नरेश्वराः ।

सुखहेतव एवात्र सर्वेषामपि देहिनाम् ॥

तदेते स्वाङ्गिकास्तात तावदित्यं मयाखिलाः ।

चारित्रधर्मराजस्य बान्धवास्ते निवेदिताः ॥

ये त्वमी वेदिकाभ्यर्णं वर्तन्ते मण्डपस्थिताः ।

शुभाशयादयस्तात तेऽप्यस्यैव पदातयः ॥

अस्यादेशेन कुर्वन्ति सुन्दराणि सदा जने ।

एते कार्याणि भृपाला निर्मिथ्यममृतोपमाः ॥

किं च ।

मनुष्या योषितो डिम्भा ये लोकसुखहेतवः ।

विवर्तन्ते समस्तास्ते मध्येऽमीषां महीभुजाम् ॥

ततश्च ।

असंख्यातजनं वत्स पूरितं भूरिभूमिपैः ।

निःशेषमिदमास्थानं को हि वर्णयितुं क्षमः ॥

ततो मयेदं ते वत्स समासेन निवेदितम् ।

गच्छावः साम्प्रतं द्वारे यदि पूर्णं कुतूहलम् ॥

एवं भवतु तेनोक्ते विनिर्गत्य विलोकितम् ।

चतुरङ्गं बलं ताभ्यां तदीयं तच्च कौटुम्भम् ॥

गाम्भीर्योदार्यशौचादिनामभिः खन्दनैः सदा ।

प्रेषद्वेषघणारावपूरिताशेषदिक्पथम् ॥

यशःसौष्टवसौजन्यप्रश्रयादिमहागजैः ।

विलसत्कण्ठनिर्घोषसंरुद्धभुवनोदरम् ॥

बुद्धिपाटववाग्मिजनैपुण्यादितुरङ्गमैः ।

महाहेषारवापूर्णसत्प्रजाकर्णकोटरम् ॥

अचापलमनस्वित्वादिच्छादिपदातिभिः ।

अलम्बगाधविस्तीर्णस्तिमितोदधिविभ्रमम् ॥

ततश्चैवंविधं वीक्ष्य चतुरङ्गं महाबलम् ।

प्रकर्षयेत्तस्मात्तुष्टः प्रोवाच निजमातुलम् ॥

यथेष्टमधुना माम् पूरितं मे कुतूहलम् ।

यदत्र किञ्चिद्द्रष्टव्यं तत्सर्वं दर्शितं त्वया ॥

तथाहि ।

दर्शितं भवचक्रं मे नानावृत्तान्तसङ्कुलम् ।

महामोहादिवीर्यं च कारणैरपरापरैः ॥

विवेकपर्वतश्चायं दर्शितो मे मनोहरः ।

निवेदितं च सल्लोकैः पूर्णं सात्त्विकमानसम् ॥

शिखरं चाप्रमत्तत्वं जैनं चेदं माहपुरम् ।

युक्तं महात्मभिर्लोकैर्दर्शितं मम सुन्दरम् ॥

तथा चित्तसमाधानो मण्डपो वेदिका च मे ।

त्वया निःस्पृहताख्याता जीववीर्यं च विष्टरम् ॥

वर्णितश्च महाराजः साक्षात्करणपूर्वकम् ।

प्रत्येकं वर्णिताः सर्वे भूपास्त्रास्तस्य सेवकाः ॥

इदं च दर्शितं रम्यं चतुरङ्गं महाबलम् ।

एवं च कुर्वता माम् नास्ति तद्यत्र मे हतम् ॥

जनितः पूतपापोऽहं कृतो दृष्टदनुग्रहः ।

कृपापरीतचित्तेन पूरिता मे मनोरथाः ॥

तथापि रमणीयेऽत्र वस्तुमिच्छामि साम्प्रतम् ।

दिनानि कतिचिन्नाम लीलया जैनसत्पुरे ॥

किं च ।

यथा यथात्र तिष्ठामि सद्विचारपरायणः ।

पुरे तथा तथा प्राज्ञो जायेऽहं त्वंभ्रातृभवतः ॥

अहं च परमां काष्ठां नेयो मामेन सर्वथा ।

अतो जैनपुरे तावदत्र त्वं वस्तुमर्हसि ॥

ततस्तस्मात्तुल्यमोक्तं या तवेच्छा प्रवर्तते ।

तामेव त्वत्सुखाकाङ्क्षी किं भनक्ति वशो जनः ॥

महाप्रसाद इत्युक्त्वा ततस्तत्रैव सत्पुरे ।

स्थितो मामद्वयं यावत्स प्रकर्षः समातुलः ॥

इतस्तु मानवावासे वसन्तो लङ्घितस्तदा ।

आदेशेन महादेव्याः प्राप्तो ग्रीष्मः सुदारुणः ॥

यत्र ग्रीष्मे ।

जगत्कोष्ठकमध्यस्थो लोहगोलकसन्निभः ।

ध्रायते चण्डवातेन जगद्वाहकरो रविः ॥

जायते पञ्चशाटस्तस्मिन्मलं ह्रियते देहिनां यत्र देहे बलम् ।

पीयते प्राणिभिर्भूरिधाराजलं श्रुयते चास्त्रमेयां तृषात्यर्गलम् ॥

दह्यते तीव्रतापेन सर्वां जनः खिद्यते स्वेदनिर्वेदितं तन्मनः ।

वान्ति वाताः सतप्ता जगत्तापिनः शुष्कपत्रावलीमर्मराराविणः ॥

अपि च ।

भानोरिव प्रतापेन संतुष्टं वर्धितं दिनम् ।

स्वामिनोऽभ्युदये सर्वः सन्तोषादभिवर्धते ॥

यत्र च विदलिता मल्लिकाः । विकसिता जात्यपाटलाः ।
श्यामलितं कुसुमभरेण शिरीषवनं । सुभगीभृताद्यन्द्रकिरणाः ।
हृदयदयिता जलाशयाः । मनोभिरुचिता मौक्तिकहारयष्टयः ।
अतिवल्लभानि विमलहर्म्यतलानि । प्रियतमानि चन्दनविलेपना-
नि । अमृतायन्ते तालवृन्तव्यजनकानि । सुखायन्ते शिशिरकिसल-
यकुसुमस्रस्तराः । लगन्ति बहिःशरीरनिहिता अपि जनानाम-
न्तर्मानसे चन्दनजलार्द्रा इति ।

ततश्चैवंविधे काले भागिनेयमभाषत ।

गच्छावः साम्प्रतं वत्स स्वस्थानमिति मातुलः ॥

प्रकर्षः प्राह गमने दारुणोऽवसरोऽधुना ।

तन्नाहं माम शक्नोमि गन्तुमेवंविधेऽध्वनि ॥

ततो मासद्वयं तिष्ठ माम सन्तापदारुणम् ।

येनाहं शीतलीभूते दिक्चक्रे यामि सत्वरम् ॥

किंच ।

विचारपरयोः स्थानमावयोर्गुणकारणम् ।

अत्र जैनपुरे माम मा मंस्था निष्पयोजनम् ॥

यतः ।

मम स्वयं भवेदेवं पुरस्थास्य गुणोत्करे ।

ततस्तातोऽपि जायेत महुणादत्र बहुधीः ॥

एवं भवतु तेनोक्ते ततस्तत्रैव सत्पुरे ।

तिष्ठतोः प्रावृडायाता तयोः सा हन्त कीदृशी ॥

घनतुङ्गपयोधरभारधरा स्रसंदुज्वलविद्युदंलङ्करणा ।

कृतसन्ततगर्जितधीररवा दृढगोपितभास्करजाररता ॥

रटदुङ्गटदर्दुरखिङ्गनरा चलशुभ्रवलाहकहासपरा ।

गिरिकोटरनृत्तशिखण्डिवरा बज्रलोकमनोहररूपधरा ॥

सुसुगन्धिकदम्बपरागवहा विटकोटिविदारणमोदसहा ।

इति रूपविलासलसत्कपटा भुवनेऽच रराज यथा कुलटा ॥

अथ तां तादृशीं वीक्ष्य प्रावृषं दृष्टमानसः ।

प्रकर्षो गमनोद्युक्तः प्रोवाच निजमातुलम् ॥

गम्यतामधुना माम त्वरितं तातसन्निधौ ।

यतोऽमौ शीतलीभूता वर्तन्ते सुगमाः पथाः ॥

विमर्शेनोदितं वत्स मैवं वोचः कदाचन ।

यतोऽधुना व्यवच्छिन्नौ विशेषेण गमागमौ ॥

तथाहि ।

सुच्छन्नगृहमध्यस्थाः स्वाधीनदयिताननाः ।

वर्षासु धन्या गण्यन्ते जनैर्ये न प्रवासिनः ॥

तथाहि । पश्यतु वत्सः ।

जलपूरितमार्गेषु पङ्क्तित्रेषु गच्छतः ।

स्खलित्वा पतितानेते हसन्ति कुटजोत्कराः ॥

निपतदारिधारौघहता ये यान्ति पाप्मिनः ।

देयान्तरेषु तान्मेघो मारयामीति गर्जति ॥

एवं व्यवस्थिते तात मुच्यतां गमनादरः ।
 यथेयन्नं स्थितः कालं तिष्ठान्नैव तथाधुना ॥
 किं च ।

गच्छन्नत्र वज्रः कालो न दोषाय गुणावहः ।
 यतः सोऽनुक्षणं वत्स जायते तव वृद्धये ॥
 एवं भवतु तेनोक्ते पुनर्मांसचतुष्टयम् ।
 स्थित्वा समागतौ गेहे दृष्टौ स्वस्वीयमातुलौ ॥
 अथ प्रविष्टौ तौ गेहे दत्तास्थाने शुभोदये ।
 भार्यायुक्ते च तस्यैव निकटस्थे विचक्षणे ॥
 ततो विधाय सङ्गत्वा प्रणामं विहिताञ्जली ।
 तेषां पुरो निविष्टौ तौ विनयाच्छुद्धभूतले ॥
 दत्तादुत्थाप्य बुद्ध्यामौ विमर्शः खिग्धचेतसा ।
 आलिङ्गितः प्रयत्नेन तद्गर्वा च पुनः पुनः ॥
 प्रकर्षोऽपि समालिङ्ग्य स्नेहनिर्भरमानसैः ।
 निजाङ्गे स्थापितः सर्वैः परिपाय्यातिवक्त्रभः ॥
 आप्रातो मूर्धदेशे च कुण्डलं च मुञ्जमुञ्जः ।
 आनन्दोदकपूर्णक्षैः शृष्टः सर्वैः समातुलः ॥
 ततो यथा विनिर्गत्य गेहाद्याद्येषु हिण्डितौ ।
 ततोऽन्तरङ्गदेशेषु यथा पथटितौ पुनः ॥
 यथा पुरदयं दृष्टं यथा दृष्टा महाटवी ।
 विलोकितं यथा स्थानं महामोहादिभ्रमुजाम् ॥
 रमनामूलशङ्खिय यथा सम्यग्निनिशिता ।

यथेयं वर्तते पुत्री रागकेसरिमन्त्रिणः ॥
 कुतूहलवशेनैव भवचक्रं यथा गतौ ।
 निरीक्षितं च तत्सर्वं नानावृत्तान्तमङ्गुलम् ॥
 यथा दृष्टा महात्मानो विवेकवरपर्वते ।
 चारित्रधर्मराजस्य यथा स्थानं विलोकितम् ॥
 यथा दृष्टः स सन्तोषो यच्च तेन विचेष्टितम् ।
 यच्च कारणमुद्दिश्य भूरिकालोऽतिवाहितः ॥
 तदिदं तेन निःशेषं विमर्शनं परिस्फुटम् ।
 पुरो विचक्षणादीनां विस्तरेण निवेदितम् ॥
 इतश्च मांसमद्याद्यैर्लालयंस्तामसौ जडः ।
 रसनां लोलतावाक्चैर्न चेतयति किंचन ॥
 स तस्या लालने सक्तः कुर्वाणः कर्म गर्हितम् ।
 न पश्यति महापापं न लज्जां न कुलक्रमम् ॥
 अन्यदा लोलतावाक्चैर्मद्यविह्वलचेतसा ।
 महाजं मारयामीति मारितः पशुपालकः ॥
 ततश्च तमज्जारक्षं पशुभ्रान्त्या निपातितम् ।
 निरीक्ष्य लोलतादुःखाब्जडिनेदं विचिन्तितम् ॥
 लालिता रसना नूनं मांसैर्नानाविधैर्मया ।
 इदं तु मानुषं मांसं नैव दत्तं कदाचन ॥
 ततोऽधुना ददामीदमस्यै पश्यामि यादृशः ।
 अनेन जायते तोषो रसनायाः सुखावहः ॥
 ततः मञ्जत्य तद्वत्तं तेन जाता प्रमोदिता ।

रसना लोलता तृष्णा मोऽपि हर्षमुपागतः ॥
 भ्रूयश्च लोलतावाक्यैरपरापरमानुषान् ।
 निहत्य भार्यया सार्धं खादञ्जातः स राक्षसः ॥
 ततो बालजनेनापि निन्दितो बन्धुवर्जितः ।
 लोकेन परिभूतश्च स जातः पापकर्मणः ॥
 अन्यदा लोलतायुक्तो मनुष्याणां जिघांसया ।
 प्रविष्टश्चौरवद्राक्षौ गृहे शूरकुटुम्बिनः ॥
 ततः प्रसुप्तं तत्सूनुं गृह्यत्वा निःसरन् बहिः ।
 स दृष्टस्तेन शूरेण जडः क्रोडान्बधेतसा ॥
 ततः कलंकलारावं कुर्वता सह बान्धवैः ।
 तेनास्फोष्य निबद्धोऽसौ मारितो यातनाग्रतैः ॥
 प्रभाते च स वृत्तान्तः संजातः प्रकटो जने ।
 तथापि किञ्चिच्छूरस्य न हतं जडबन्धुभिः ॥
 किं तर्हि प्रत्युत तैश्चिन्तितं । यदुत ।
 शूरेण विहितं चारु यदभौ कुलदूषणः ।
 अस्माकं लाघवोत्पादौ जडः पापो निपातितः ॥
 अमुं च जडवृत्तान्तं निरीक्ष्य स विचक्षणः ।
 ततश्च चिन्तयत्येवं निर्मलीमममानसः ॥
 अये ।

इह लोके जडमिदं रसनालालने फलम् ।
 संजातं परलोके तु दुर्गतिः संजनियति ॥
 ततोऽत्यये विरक्तोऽसौ रसनालालनं प्रति ।

स्थितो विचक्षणः पूर्वं यावत्तौ समुपागतौ ॥

ततश्च ।

कथितायां विमर्शेन मूलशृङ्खलौ विचक्षणः ।

रसनां त्यक्तुकामोऽसौ पितरं प्रत्यभाषत ॥

तात दृष्टविपाकेयं रसना साम्प्रतं जडे ।

दुहिता दोषपुञ्जस्य रागकेसरिमन्त्रिणः ॥

तदेनामधुना दुष्टां भार्यां दुष्टकुलोद्गताम् ।

सर्वथा त्यक्तुमिच्छामि ताताहं त्वदनुज्ञया ॥

ततः शुभोदयेनोक्तं भार्येति प्रथिता जने ।

तवेयं रसना तस्मान्नाकाण्डे त्यागमर्हति ॥

अतः क्रमेण मोक्तव्या त्वयेयं वत्स सर्वथा ।

यद्वच प्राप्तकालं ते तदाकर्णय साम्प्रतम् ॥

ये ते तुभ्यं महात्मानो विमर्शेन निवेदिताः ।

विवेकपर्वतारूढा महामोहादिसूदनाः ॥

तेषां मध्ये स्थितस्थेयं तदाचारेण तिष्ठतः ।

दुष्टापि रसना वत्स न ते किञ्चित्करिष्यति ॥

तस्मादारुण्य यत्नेन तं विवेकमहागिरिम् ।

रमनादोपनिर्मुक्तस्तिष्ठ त्वं सकुटुम्बकः ॥

ततो विचक्षणेनोक्तं तात दूरे स पर्वतः ।

कथं कुटुम्बमहिततावाहं गन्तुमुत्सहे ॥

शुभोदयोऽप्रवीदत्स न कार्यं भवता भयम् ।

विमर्शो यस्य ते वन्युचिन्तामणिरिवातुलः ॥

यतोऽस्य विद्यते वत्स विमर्शस्य वराञ्जनम् ।
 तद्वलाद्दर्शयत्येष तमिहैव महागिरिम् ॥
 प्रकर्षणोदितं तात सत्यमेतच्च संशयः ।
 अनुभूतं मयाप्यस्य योगाञ्जनविजृम्भितम् ॥
 किं वञ्चना ।

यावदेष महावीर्यं न प्रयुक्ते वराञ्जनम् ।
 तावदेव न दृश्यन्ते ते पर्वतपुरादयः ॥
 यदा तु विमञ्जालोकमयं युद्धे तदञ्जनम् ।
 तदा सर्वत्र भासन्ते ते पर्वतपुरादयः ॥
 ततो विचक्षणोक्तो विमर्शो भद्र दौयताम् ।
 मच्चं तदञ्जनं त्वर्णं यद्यस्ति तव तादृशम् ॥
 ततोऽनुग्रहबुद्धौव सादरं प्रतिपादितम् ।
 विचक्षणाय निःशेषं विमर्शेन तदञ्जनम् ॥
 ततस्तदुपयोगेन क्षणादेव पुरः स्थितम् ।
 विचक्षणेन यद्दृष्टं तदिदानीं निबोधत ॥
 यत्तल्लोकशताकीर्णं पुरं सात्त्विकमानसम् ।
 यस्यासौ विमलस्तुङ्गो विवेको नाम पर्वतः ॥
 यच्च तच्छिखरं रम्यमप्रमत्तत्त्वनामकम् ।
 यद्योपरिष्ठात्तस्यैव निविष्टं जैनमत्पुरम् ॥
 ये च लोका महात्मानः साधवस्तस्मिन्निवाहिनः
 यद्य वित्तममाधानो मध्यमस्तत्र मण्डपः ॥
 या च मिःस्पृहता नाम घेदिका तत्र संस्थिता ।

तस्याश्चोपरि यच्चारु जीववीथं महामनम् ॥

चारित्रधर्मराजश्च परिवारविवेष्टितः ।

ये च तस्य गुणाः शुभ्रा ये च तेषां महौभुजाम् ॥

तदिदं भो महाराज तदानीं नरवाहन ।

विचक्षणेन निःशेषं साक्षादेवावलोकितम् ॥

ततश्च भो भो महानरेन्द्र नरवाहने स विचक्षणः सहैव तेन
शुभोदयेन पित्रा युक्त एव तथा निजचारुतया मात्रा आलिङ्गित
एव तथा प्रियभार्यया बुद्ध्या संहित एव तेन श्वशुर्येण विमर्शेन
अन्वित एव वचःस्थलशायिना तेन प्रकर्षेण प्रियतनयेन समुपेत
एव वदनकोटरवने वर्तमानया रमेनाभार्यया सर्वथा सकुटुम्बक
एव । केवलं तामेकां लोलतां दासचेटीं परित्यज्य निराकृत्य च
परुषक्रियया संप्राप्य गुणधरनामानमाचार्यं प्रव्राजितस्तेन स्थित-
स्तेषां जैनपुरनिवासिनां भगवतां साधूनां मध्ये किलाहं प्रव्रजित
इति मन्यमानः । ततः शिचितः समस्तोऽपि तेन तेषामाचारो
निषेवितः परमभक्त्या विसर्जितो सा रमणा सर्वथा विहितात्यर्थ-
मकिञ्चित्करी । ततः स्थापितस्तेन गुरुणा निजपदे स विचक्षणः ।
स चान्यत्रापि दृश्यमानः परमार्थतत्त्वैव विवेकगिरिगिरिखर-
वासिनि जैनपुरे द्रष्टव्यः । यतो भो महाराज नरवाहन स
विचक्षणोऽहमेव विज्ञेयः । एते च ते महात्मानः साधवो मन्तव्याः ।
ततो महाराज यद्वदद्भिरभ्यधायि यदुत किं ते वैराग्यकारणमिति
तदिदं मम वैराग्यकारणं । इयं चेदृशी मदौषा प्रपज्येति ।
एवं च व्यवस्थिते ।

भार्यादोषेण यो नाम प्रव्रज्यां समुपागतः ।

न च मापि परित्यक्ता सर्वथा येन पापिनी ॥

यश्च पालयतेऽद्यापि कुटुम्बं तदवस्थितम् ।

तस्य मे कीदृशी नाम प्रव्रज्या भूपकथ्यताम् ॥

तथापि ते महाराज यन्ममोपरि गौरवम् ।

तर्कयन्नपि तत्राहं न जाने वत कारणम् ॥

यतः ।

सदोषेऽपि गुणारोपी जगदाह्लादकारकः ।

किमेषोऽचिन्त्यसौन्दर्यः सज्जनप्रकृतेर्गुणः ॥

तथाहि ।

नूनमेषा सतां दृष्टिस्थापयष्टिरपूर्विका ।

अकारणेऽपि या नित्यं गुणारोपपरायणा ॥

किं वा भुवनवन्द्यस्य गुणोऽयं हतविदिषः ।

अस्यैव जैनसिद्धस्य यच्चैते संस्थिता वयम् ॥

तथाहि ।

सुरेन्द्रा अपि वन्दन्ते तं भक्तिभरपूरिताः ।

करस्त्रं यस्य पश्यन्ति जैनेन्द्रं सिद्धमञ्जसा ॥

किं वान्यत्कारणं किञ्चिद्दृष्ट्याचारधारकः ।

येनेदृशोऽपि ते राजघटं दुष्करकारकः ॥

एवं च वदति भगवति विगलितमदचेतसि विचक्षणसूरौ
नरवाहनराजेन चिन्तितं । अहो निजचरितकथनेन भगवता
जनितो मे मोहविलयः । अहो भगवतां वचनविन्द्यामः । अहो

विवेकित्वं । अहो मय्यनुग्रहपरता । अहो दृष्टपरमार्थतेति ।
विज्ञातश्च मया सर्वस्यास्य भगवद्भाषितस्य गर्भार्थः ।

ततोऽभिहितमनेन ।

भदन्त यादृशं लोके संपन्नं ते कुटुम्बकम् ।
अधन्यास्तादृशं नूनं प्राप्नुवन्ति न मादृशाः ॥
इदं च पोषयन्नत्र जैनशिङ्गे च संस्थितः ।
भदन्त भगवानेव गृहस्थो भवतीदृशः ॥

अन्यच्च ।

क्षताकिञ्चित्करौ येन रमनापि महात्मना ।
अत्यन्तदुर्जया लोके लोलता च निराकृता ॥
महामोहादिवर्गं च जित्वा यो जैनसत्पुरे ।
स्थितोऽसि साधुमध्यस्थः कुटुम्बसहितो मुने ॥
स चेत्त्वं न भवस्य च हन्त दुष्करकारकः ।
कौदृशास्ते भवन्त्यन्ये ब्रूहि दुष्करकारकाः ॥
यस्यायं तव संपन्नो वृत्तान्तो जगदद्भुतः ।
एतद्वृत्तान्तयुक्ता ये ते वन्द्याः प्रतिभान्ति मे ॥
तद्भदन्त किमेतेषां साधूनामयमीदृशः ।
संपन्न एव वृत्तान्तः किं वा नेति निवेद्यताम् ॥
ततो विचक्षणोक्तं सर्वेषामयमीदृशः ।
साधूनां भूप संपन्नो वृत्तान्तो नास्ति संशयः ॥

अन्यच्च ।

संपद्यते तवापीह वृत्तान्तोऽयं नरेन्द्र ।

यदि त्वं कुरुषे सद्यो यादृशं मादृशैः कृतम् ॥
दर्शयामि क्षणेनैव तं विवेकमहागिरिम् ।
ततस्तज्जायते तेऽत्र स्वयमेव कुटुम्बकम् ॥

ततश्च ।

महामोहादिवर्गं च स्वयमेव विजेष्यसे ।
लोलतां च निराकृत्य रंक्षसे साधुमध्यगः ॥
ततो भगवतो वाक्यमाकर्ण्येदं मनोरमम् ।
स्वचित्ते चिन्तयत्येवं नरवाहनपार्थिवः ॥
अहो भगवता प्रोक्तमिदमत्र परिस्फुटम् ।
य एवोत्सहते दोर्भां तस्मैव प्रभुता करे ॥
ततो भागवतीं दीक्षां गृहाण किल भूपते ।
तव संपद्यते येन संपन्नं यत्तु मादृशम् ॥
अहो भगवता चारु ममादिष्टं महात्मना ।
गृह्णाम्येवाधुना दीक्षामिति चित्तेऽवधारितम् ॥
ततो विघटितानिष्टदुष्टपापाणमञ्चयः ।
अवोचत गुरुं नत्वा स राजा नरवाहनः ॥
भदन्त यदि मे काचिद्विद्यते योग्यतेदृशी ।
ततः करोम्यहं तादृक् कृतं यादृग् भवादृशैः ॥

किं चानेन ।

दीयतां जिनदीक्षा मे क्रियतां मदनुग्रहः ।
ततो युष्मत्प्रसादेन सर्वं चारु भविष्यति ॥
सूरिणाभिहितं भूप सुन्दरस्ते विनिश्चयः ।

युक्तमेतद्धि भव्यानां कृत्यमेतद्भवादृशाम् ॥

नूनं मदीयवाक्यस्य सद्भावार्योऽवधारितः ।

संजातस्तेन ते भूप महोत्साहोऽयमीदृशः ॥

तथाहि ।

तादृचु वल्लभानेषु महामोहादिशत्रुषु ।

को वा नाश्रयते दुर्गं सुचेमं जैनसत्पुरम् ॥

निश्चिन्तो गृह्णवासेऽत्र को वा दुःखौघपूरिते ।

आसीत् विदिते जैने सत्पुरे सुखसागरे ॥

अलं कालविलम्बेन राजन्नत्र महामये ।

एवं ते ज्ञाततत्त्वस्य युक्तमत्र प्रवेशनम् ॥

ततो भावगतं वाक्यं श्रुत्वा संतुष्टचेतसा ।

तदेतच्चिन्तितं राज्ञा दीक्षाग्रहणकाम्यया ॥

राज्ये कं स्थापयामीति को वा योम्योऽस्य मत्तुतः ।

ततो विस्फारिता दृष्टिर्नीलाजदलललासिनी ॥

अथागृहीतसङ्केते तदाहं रिपुदारणः ।

तथा निषण्णस्तत्रैव निर्भाग्यो रोररूपकः ॥

इतश्च ।

कृणोऽप्यसौ शरीरेण तथा तातस्य पश्यतः ॥

पुण्योदयो वयस्यो मे मनाक् सस्फुरतां गतः ॥

ततश्च ।

दृष्टो निरीक्ष्यमाणेन तातेनामलचेतसा ।

ततो मां वीक्ष्य तातस्य पुनः प्रत्यागतं मनः ॥

चिन्तितं च ततस्तेन स एष रिपुदारणः ।
मया बहिष्कृतो गेहान्तपत्नी शोच्यतां गतः ॥
हा हा मयेदं नो चारु कृतं यत्सुतभर्त्सनम् ।
विषवृचोऽपि संवर्धं स्वयं केतुमसाम्प्रतम् ॥
तदिदं प्राप्तकालं मे तथेदं जनकोचितम् ।
इदमेव सतां युक्तमिदं दुष्कृतशोधनम् ॥

यदुत ।

एनं राज्येऽभिषिञ्चामि संपूज्य रिपुदारणम् ।
ततश्च हतहृत्योऽहं दीचां गृह्णामि निर्मलाम् ॥
भद्रेऽगृहीतसङ्केते तथाहं दोषपुञ्जकः ।
तातस्य तादृशं चित्तं तचेदं हन्त कारणम् ॥
नवनीतममं मन्ये सुकुमारं सतां मनः ।
तत्पञ्चात्तापसम्पर्काद् द्रवत्येव न संशयः ॥
आत्मा स्फटिकशङ्खोऽपि सदोषः प्रतिभासते ।
परस्तु दोषपुञ्जोऽपि निर्मलोऽमलचेतसाम् ॥
परोपकारमाराणां कारणेऽपि च निष्ठुरम् ।
कृतं कर्म करोत्येव पश्चात्तापं भद्राधियाम् ॥
ततश्चाह्वय तातेन निजोत्सङ्गे निवेशितः ।
तदाहं प्रश्रितयेत्यं स्वरिर्गद्गदभाषिणा ॥
भदन्त विदितस्तावद्भूतमेष भवादृशाम् ।
ज्ञानालोकवतां लोके थादृशो रिपुदारणः ॥
तदस्य सत्कुले जन्म सामपौयं मनोहरा ।

संजाता किं पुनर्जातं तादृशं चरितं पुरा ॥
 सूरिणाभिहितं भूप न दोषो ऽस्य तपस्विनः ।
 शैलराजमृषावादावस्य सर्वस्य कारणम् ॥

तातेनोक्तं ।

अनर्थमार्थहेतुभ्यां भदन्तेह कदा पुनः ।
 आभ्यां पापवयवस्याभ्यां वियोगोऽस्य भविष्यति ॥
 सूरिराह महाराज वियोगो ऽद्यापि दुर्लभः ।
 शैलराजमृषावादौ यतो ऽस्यात्यन्तवत्सभौ ॥
 कारणेन पुनर्येन वियोगोऽस्य भविष्यति ।
 भूरिकाले गते तप्ते संप्रत्येव निवेदये ॥
 शृङ्गाभिमन्त्रिर्विख्यातो नगरे शुभ्रमानसे ।
 राजास्ति तस्य द्वे भार्ये वरतावर्यते किल ॥
 मृदुतामत्यते नाम तस्य द्वे कन्यके शुभे ।
 विद्येते भुवनानन्दकारिके चारुदर्शने ॥
 माछादमृतरूपे ते ते सर्वसुखदायिके ।
 अत्यन्तदुर्लभे भूप मृदुतामत्यते जनैः ॥

एवं च स्थिते ।

कदाचिदेव ते कन्ये लप्स्यते रिपुदारणः ।
 तस्माभे च वयस्याभ्यामाभ्यामेष वियोच्यते ॥

यतः ।

गुणमन्दोद्भूते ते तथेमौ दोषपुञ्जकौ ।
 तस्मात्ताभ्यां सद्भावस्या नानयोर्भूष पापयोः ॥

ततः प्रयोजनस्यास्य कश्चिदन्यो विचिन्तकः ।
यत्तु तेऽभिमतं भूप तदेवाचर माम्प्रतम् ॥
तच्छ्रुत्वाचिन्तयद्राजा स तदा नरवाहनः ।
अहो कष्टमहो कष्टं सूनोर्मम तपस्विनः ॥
यस्येदृशौ रिपू नित्यं पार्थस्यौ दुःखदायिनौ ।
अहो वराको नैवासौ यथार्थो रिपुदारणः ॥
ततः किं क्रियतामत्र नैवास्यस्य प्रतिक्रिया ।
त्यक्तशङ्को ऽधुनाहं तत्करोमि हितमात्मने ॥
ततोऽभिषिच्य मां राज्ये कृत्वा सर्वं यथोचितम् ।
विचक्षणगुरोः पार्थ निष्क्रान्तो नरवाहनः ॥

ततश्च ।

विवेकगिररस्योऽपि स विचक्षणसूरिण ।
सार्धं बाह्येषु देगेषु विजहार महामतिः ॥
ममापि राज्ये संपन्ने लब्धावमरमौष्ठवौ ।
शेलेलराजमृपावादी नितरामभिवर्धितौ ॥
वृणतुभ्यं जगत्सर्वं पश्यामि सुतरां ततः ।
जलगण्डूपमंकाशमनृतं प्रतिभाति मे ॥

एवं च ।

यिद्वैरुप्राप्त्यमानस्य गिन्द्यमानस्य पण्डितैः ।
तुष्टस्य धूर्त्तचनैरनीकैर्दाटुकर्मभिः ॥
पुष्पोदयस्य माहात्म्याद्राज्यं पानयतो मम ।
गतानि कतिविद्भद्रे येषां किञ्च शीघ्रया ॥

इतश्चोद्यप्रतापज्ञः सार्वभौमो द्विषंतपः ।
 चक्रवर्ती तदा लोके तपनो नाम भूपतिः ॥
 स सर्वदलसामग्र्या महीदर्शनलीलया ।
 भ्रमंस्तत्र समाधातः पुरे सिद्धार्थनामके ॥
 ततो विदिततद्वातेरहं मन्त्रिमहत्तमैः ।
 हितकारितया प्रोक्तो विज्ञातनृपनीतिभिः ॥

यदुत ।

चक्रवर्ती जगज्ज्येष्ठस्तपनोऽयं महीपतिः ।
 तदस्य क्रियतां देव गत्वा सन्मानपूजनम् ॥
 पूज्योऽयं सर्वभूपानामर्चितस्तव पूर्वजैः ।
 विशेषतो गृह्णायातः साम्प्रतं मानमर्हति ॥
 अहं तु शैलराजेन विधुरीकृतचेतनः ।
 आभ्यातस्तत्त्वसर्वाङ्गस्तानाभाषे तदेदृशम् ॥

यदुत ।

अरे विमृष्टाः को नाम तपनोऽयं ममाग्रतः ।
 येनास्य पूजनं कुर्यामहं न पुनरेष मे ॥

तदाकर्ण्य मन्त्रिमहत्तमैरुक्तं । देव मा मैवं वदतु देवः ।
 अस्य हि पूजनमकुर्वता देवेन ललितः पूर्वपुरुषक्रमः परित्यक्ता
 राजनीतिः प्रलयं नीताः प्रकृतयः समुज्झितं राज्यमुखं परिहापितो
 विनयः अपकर्णितमस्त्रदचनं भवति । तन्नैवं वदितुमर्हति देवः ।
 क्रियतामस्माकमनुरोधेन तपनराजस्याभ्युद्गमनं देवेनेति वदनाः
 पतिताः सर्वेऽपि मम चरणयोः । ततो गृह्णतु मनाङ् मे

शैलराजीयहृदयावलेपनावष्टम्भः । केवलं संज्ञितोऽहं मृषावादेन ।
ततो मयाभिहितं । न ममात्र क्षणे चित्तोत्साहः । तद्गच्छत यूयं
कुरुत यथोचितं । अहं तु पश्चादागमिष्यामि । दत्तास्थाने
राजनि प्रवेक्ष्यामीति । ततो यदाज्ञापयति देव इति वदन्तो
निर्गतास्तपनाभिमुखं मन्त्रिमहत्तमा राजलोकस्य । सन्ति च
तस्य . तपननृपतेर्विविधदेशभाषावेषवर्णस्वरभेदविज्ञानान्तर्धान-
विज्ञातारो बह्वक्षरविशेषाः । ततः केनचिच्छरेण विदितोऽयं
वृत्तान्तो निवेदितस्तपनाय । इतश्च मन्त्रिमहत्तमैर्विहिता तपन-
राजस्य प्रतिपत्तिरूपस्थापितानि महार्हप्राप्तानि समावर्जितं
हृदयं । दत्तं चास्थानं तपननरेन्द्रेण । पृष्टा रिपुदारणवार्ता ।
मन्त्रिमहत्तमैरुक्तं । देव देवपादप्रसादेन कुशक्षी रिपुदारणः ।
समागच्छति चैष देवपादमूलमिति । ततो दत्ता ममाज्ञायकाः ।
विजृम्भितौ शैलराजमृषावादौ । ततस्ते मयाभिहिताः । यदुत

अरे वदत तान् गत्वा सर्वान्मन्त्रिमहत्तमान् ।

यथा केनात्र प्रहिता यूयं दुरात्मानो नराधमाः ॥

ततो मया मागन्त्यमेव । त्वर्णमागच्छत यूयं । इतरथा
नास्ति भवतां जीवितमिति । तदाकर्ण्य गतास्तत्समीपमाज्ञायकाः ।
निवेदितं मन्त्रिमहत्तमानां मदीयवचनं । ततस्ते तत्र स्थाने
सर्वैश्चक्षुः सचासाः सोद्देगा नष्टजीवितागाः परस्परभिमुखमौच-
माणा अहो रिपुदारणस्य मयादेति चिन्तयन्तः किमधुना कर्तव्य-
मिति विमूढाः सर्वेऽपि मदीयमन्त्रिमहत्तमाः । सचित्तास्तपन-
नरेन्द्रेण । ततोऽभिहितमनेन । भो भो लोका धीरा भवत ।

मा भैषुर्न दोषोऽयं भवतां । प्रतीतं मे रिपुदारणस्य शीलं । ततोऽहं
 स्वयमेव तेन भलिष्यामि । केवलं भवद्भिरवस्तुनिर्बन्धधरेण भाव्यं ।
 मोक्तव्यस्तस्योपरि स्वामिवज्जमानः । नोचितोऽसौ राजलक्ष्म्याः ।
 न योग्यो युष्मद्विधपदातीनाम् ।

तथाहि शुभ्ररूपाणां रतानां शुद्धमानसे ।

न जातु राजहंसानां काको भवति नायकः ॥

तन्मुञ्चत सर्वथा तस्योपरि स्नेहभावं । ततो मयि विरक्त-
 त्वात्तेषामभिहितं सर्वैरपि । यदाज्ञापयति देव इति । ततो
 ऽभिहितस्तपनराजेन योगेश्वरनामा तन्त्रवादी कर्णः । यदुत गत्वा
 तस्येदमिदं कुरुष्वेति । योगेश्वरेणोक्तं । यदाज्ञापयति देवः ।
 ततः समागतो मत्समीपे सह भूरिराजपुरुषैर्योगेश्वरः । दृष्टो ऽहं
 छतावष्टम्भशैलराजेन समालिङ्गितो मृषावादेन परिवेष्टितश्चोत्प्रास-
 नपरैर्बहिरङ्गैः पिङ्गलोकैः । ततः पुरुतः स्थित्वा तेन योगेश्वरेण
 तन्त्रवादिना प्रहतोऽहं मुखे योगचूर्णमुष्मा । ततोऽचिन्त्यतया
 मणिमन्त्रौषधीनां प्रभावस्य तस्मिन्नेव क्षणे संजातो मे प्रकृति-
 विपर्ययः संपन्नं शून्यमिव हृदयं प्रतिभान्ति विपरीता द्वेन्द्रि-
 यार्थाः चिह्न इव महागङ्गरे न जानान्यात्मस्वरूपं । तपनमत्कोऽयं
 योगेश्वर इति भीतो मदौषपरिवारः स्थितः किंकर्तव्यतामूढो
 मोहितश्च तेन योगशक्त्या । ततो विहितमृदुलिना आः पाप
 दुरात्मन्नागच्छमि त्वं देवपादमूलमिति वदता ताडितोऽहं वेचसा-
 तया योगेश्वरेण । संपन्नं मे भयं । गतो दैन्यं पतितस्तच्चरणयोः ।
 श्रवान्तरे नष्टोऽसौ नदयस्तः पुण्योदयः । तिरोभूतो शैलराज-

मृषावादौ । ततः संज्ञिता योगेश्वरेणात्ममनुष्यकाः । ततोऽहं
क्षणेनैव संज्ञातोन्मादो वेदयमानस्त्रीप्रमत्तं स्नापं विहितसौर्यथाज्ञातः
कृतः पञ्चजटो विलिप्तो भूत्या चर्चितो माषपुण्ड्रकैः । प्रवृत्तास्ते
तालारवं कर्तुं । समवतारितोऽहं राममध्ये । ततो मां नाटयन्तः
प्रारब्धास्ते मनुष्यास्त्रितालकं रामं दातुं । कथम् ।

यो हि गर्वमविवेकभरेण करिष्यते

बाधकं च जगतामनृतं च वदिष्यते ।

नूनमत्र भव एव स तीव्रविडम्बनां

प्राप्नुवौत निजपापभरेण भृशं जनः ॥ ध्रुवकः ॥

एवं च भोक्तासमुद्रायन्तस्ते वस्त्रामानाः कुण्डकमध्ये मां कृत्वा
विजृम्भितुं प्रवृत्ताः । ततोऽहं पतामि तेषां प्रत्येकं पादेषु ।
नृत्यामि हास्यकरं जनानां । समुल्लसामि तेषूल्लसमानेषु । ददामि
च तालाः । ततस्तैरभिहितं ।

पश्यतेह भव एव जनाः कुतूहलं

शैलराजवरमित्रविलामकृतं फलम् ।

यः पुरैष गुरुदेवगणानपि नो नतः

सोऽद्य दामचरणेषु नतो रिपुदारणः ॥

पुनर्ध्रुवकः । यो हि गर्वमविवेकभरेण करिष्यत इत्यादि ।

ततो ममापि मुखं स्फुटित्वेदमागतं । यदुत ।

शैलराजवशवर्तितया निखिले जने

हिण्डितोऽहमनृतेन वृथा किल पण्डितः ।

मारिता च जननी हि तथा नरसुन्दरी ।

तेन पापचरितस्य ममात्र विडम्बनम् ॥

पुनर्भुवकः । यो हि गर्वमविवेकभरेण करिष्यत इत्यादि ।

ततो रामदायकाः प्रोक्ता विदितपूर्ववृत्तान्तेन योगेश्वरेण ।

अरेरे एवं गायत-। इदं च कुरुत ।

योऽत्र जन्ममतिदायिगुरुनवमन्यते

सोऽत्र दासचरणागतलैरपि हन्यते ।

यस्त्वलीकवचनेन जनानुपतापयेत्

तस्य तपननृप इत्युचितानि विधापयेत् ॥

पुनर्भुवकः । यो हि गर्वमित्यादि ।

ततस्त्वेदं गायन्तस्ते गाढं पाष्णिप्रहारैर्मां निर्दयं चूर्णयितुं
प्रवृत्ताः । ततो निविडलोहपिण्डैरिव समकालं निपतद्भिरेतावद्भिः
पादैर्दलितं मे शरीरं । विमूढा गाढतरं मे चेतना ।

तथापि ते राजपुरुषा नरकपाला इव मम कुण्डकान्निःसारम-
यच्छन्तस्तथैवोत्तलमाना मां वलादाखेटयन्तस्त्रितालकं रामं दद-
माना एव प्राप्तास्तपननरेन्द्रास्थानं । दर्शितं तत्र विशेषतस्तत्प्रेक्षणकं ।
प्रवृत्तं प्रहसनं । ईदृशस्यैव योग्योऽयं दुरात्मेति संजातो जनवादः ।
ततो योगेश्वरेण रामकदायकमध्ये स्थित्वाभिहितम् । यथा ।

नो नतोऽसि पिबदेवगणं न च मातरं

किं हतोऽसि रिपुदारण पश्यसि कातरम् ।

नृत्य नृत्य विहिताहति देवपुरोऽधुना

निपत निपत शरणेषु च सर्वमष्टौभुजाम् ॥

पुनर्भुवकः । यो हि गर्वमविवेकभरेण करिष्यत इत्यादि ।

ततोऽहमुन्मादवशेन जीवितभयेन च दैन्यमुररौकृत्य नाटि-
तोऽनेकधा पतितोऽन्यजानामपि चरणेषु संजातस्यावसृभूतः ॥

तपननरेन्द्रेण तु मदीय एव कनिष्ठो भ्राता कुलभूषणो
नामाभिषेचितः सिद्धार्थपुरे राज्ये । ततो भद्रेऽगृहीतसङ्केते तथा
तैर्गाढपाष्णिप्रहारैर्जर्जरितशरीरस्य मे निपतितमुदरे रक्तं संजातः
सन्तापातिरेकः ॥

ततो जीर्णा मे सैकभववेद्या गुडिका । दत्ता च ममान्या
गुडिका भवितव्यतया । तन्माहात्म्येन गतोऽहं तस्यां पापिष्ठ-
निवासायां नगर्यां महातमःप्रभाभिधाने पाटके समुत्पन्नः
पापिष्ठकुलपुत्रकरूपः । स्थितस्तत्रैव त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमानि कन्दु-
कवदुल्लमानोऽधस्तादुपरि च वज्रकण्टकैस्तुष्टमानः । तदित्यमव-
गाहितो मयातितीव्रतरदुःखभरसागरः । ततस्तत्पर्यन्ते जीर्णायां
पूर्वदत्तगुडिकायां दत्ता ममान्या गुडिका भवितव्यतया । तत्तेजसा
समागतोऽहं पञ्चाक्षपशुसंस्थाने नगरे । दर्शितस्तत्र जम्बुकाकार-
धारको भवितव्यतया । एवं च भद्रेऽगृहीतसङ्केते केलिपरतया
तया निजभार्यया भवितव्यतया तस्यां पापिष्ठनिवासायां नगर्या-
मुपर्युपरि स्थितेषु सप्तसु पाटकेषु तथा पञ्चाक्षपशुसंस्थाने विक-
लाचनिवासे एकाचनिवासे मनुजगतौ किं बहूना तदसंख्यवहार-
नगरं विद्यायापरेषु प्रायेण सर्वस्थानेषु । जीर्णायां तस्यासैकभव-
वेद्याभिधानायां कर्मपरिणाममहाराजममर्षितायां पुनरपरापरां
गुडिकां योजयन्त्यारघद्वघटौयन्तन्यायेन भ्रमितोऽहमनन्तं कालं
प्रतिष्ठानमनन्तवाराः । सर्वस्थानेषु च पर्यटतो मे जघन्या जाति-

निन्दितं कुलं अत्यन्तहीनं बलं गर्हितं रूपं निन्द्यं तपश्चरणं आ-
जन्म दारिद्र्यं सततं च मूर्खता अलाभसन्तापदारुणं याचकत्वं सकल-
जनानिष्टत्वं च गुडिकाप्रयोगेणैव प्रकटितं भवितव्यतया । तथा
जिह्वोत्पाटनं तप्तताम्रपानं मूकत्वं मन्मथत्वं जिह्वोच्छेदमित्यादि च
विधापितवन्तौ ।

एवं च वदति संसारिजीवे प्रज्ञाविशालया चिन्तितं । अहो
मानमृषावादयोर्दारुणता । तथाहि । तद्दृशवर्तिनानेन संसारि-
जीवेन हारितो मनुष्यभावः प्राप्तास्तत्रैव विडम्बनाः अवगाहितो
ऽनन्तः संसारसागरोऽनुभूतानि विविधदुःखानि प्राप्तानि गर्हितानि
जात्यादीनीति । संसारिजीवः प्राह । ततोऽन्यदा दर्शितोऽहं भव-
चक्रपुरे मनुष्यरूपतया । संजाता मे तत्र मध्यमगुणता । ततस्तुष्टा
ममोपरि भवितव्यता । आविर्भावितस्तया पुनरपि स सहचरो मे
पुण्योदयः । ततोऽभिहितमनया । आर्यपुत्र गन्तव्यं मनुजगतौ
भवता वर्धमानपुरे । स्यात्तव्यं तत्र यथासुखामिकया । अयं च तवा-
नुचरः पुण्योदयो भविष्यति । मयाभिहितं । यदाज्ञापयति देवी ।
ततो जीर्णायां प्राचीनगुडिकायां दत्ता पुनरेकभववेद्या सा ममा-
परा गुडिका भवितव्यतयेति ॥

भवगहनमनन्तं पर्यटङ्गिः कथंचि-

ध्वरभवमतिरम्यं प्राप्य भो भो मनुष्याः ।

निरुपमसुखहेतावादरः संविधेयो

न पुनरिह भवद्विर्मानजिह्वानृतेषु ॥

इतरथा यद्दुःखगतैर्हता

मनुजभूमिषु लब्धविडम्बनाः ।
 मदरसानृतमृदङ्घ्रिपरायणा
 ननु भविष्यथ दुर्गतिगामुकाः ॥
 एतन्निवेदितमिह प्रकटं मया भो
 मध्यस्थभावमवलम्ब्य विगुह्यचिन्ताः ।
 मानानृते रसनया सह संविहाय
 तस्माज्जिनेन्द्रमतलम्पटतां कुरुध्वम् ॥

इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां मानमृपा-
 वादरसनेन्द्रियविपाकवर्णनश्चतुर्थः
 प्रस्तावः समाप्तः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमः प्रस्तावः ।

अथ तल्लोकविख्यातं सर्वसौन्दर्यमन्दिरम् ।
बहिरङ्गं जगत्पुष्टि वर्धमानं पुरोत्तमम् ॥
पूर्वाभाषी शुचिः प्राज्ञो दक्षिणो जातिवत्सलः ।
नरवर्गः सदा यत्र जैनधर्मपरायणः ॥
विनीतः शीलसंपन्नः सर्वावयवसुन्दरः ।
सल्लज्जाभूषणो यत्र धार्मिकः सुन्दरौजनः ॥
तत्र दर्पोद्गुरारातिक्रिकुम्भविदारणः ।
अभून्निर्याजसद्दीर्घो धवलो नाम भूपतिः ॥
यः शशाङ्कायते नित्यं स्ववन्धुकुमुदाकरे ।
कठोरभास्कराकारं विभर्ति रिपुतामसे ॥
तस्यास्ति सर्वदेवीनां मध्ये लब्धपताकिका ।
सौन्दर्यशीलपूर्णाङ्गी देवी कमलसुन्दरी ॥
तस्या गर्भे समुद्भूतः सद्भूतगुणमन्दिरम् ।
सुतोऽस्ति विमलो नाम तयोर्देवीनरेन्द्रयोः ॥
यस्तदा बालकालेऽपि वर्तमानो महामतिः ।
लघुकर्मतया धन्यो न स्पृष्टो बालचेष्टितैः ॥
अथ तत्र पुरे ख्यातः ममस्तजनपूजितः ।
अभूद्भूतचित्तः श्रेष्ठो सोमदेवो महाधनः ॥
धनेन धनदं धन्यो रूपेण मकरध्वजम् ।

धिया सुरगुहं धीरो यो विजिग्ये गतस्यः ॥
 तस्यानुरूपा शीलाद्या लावण्यमृतशालिनी ।
 भर्तृभक्ताभवद्भार्या नाम्ना कनकसुन्दरी ॥
 ततोऽहं गुडिकादानाद्भवितव्यतया तथा ।
 तस्याः प्रवेष्टितः कुक्षौ भद्रे पुण्योदयान्वितः ॥
 अथ संपूर्णकालेन प्रविभक्तशरीरकः ।
 स्थितश्चाहं बहिर्योनि रङ्गमध्ये यथा नटः ॥
 ततः किल प्रसूताहं जातो मे पुत्रकोऽनघः ।
 इति भावनया चित्ते जनन्या प्रविलोकितः ॥
 सोऽपि पुण्योदयो जातः केवलं नेक्षितस्तथा ।
 जनदृष्ट्या न दृश्यन्ते तेऽन्तरङ्गजना यतः ॥
 जातोऽहं सोमदेवेन परिवारनिवेदितः ।
 ततश्च कारितस्तेन सुतजन्ममहोत्सवः ॥
 दत्तानि भूरिदानानि पूजिता गुरुसंहतिः ।
 प्रनृत्ता बान्धवाः सर्वे वादितानेकमर्दलाः ॥
 अथातीतेऽतितोषेण द्वादशाहे च सोत्सवम् ।
 ततो मे विहितं नाम वामदेव इति स्फुटम् ॥
 ततः संवर्धमानोऽहमत्यन्तसुखलाक्षितः ।
 यावद्भद्रे समापन्नो व्यक्तचैतन्यसंगतः ॥
 तावद्दृष्टौ मया भद्रे कृष्णाकारधरौ नरौ ।
 तयोश्च निकटे वक्त्रा नारौ वलितदेहिका ॥
 चिन्तितं च मया हन्त किमिदं मानुषत्रयम् ।

मत्समीपे समायातं किं वाञ्छित्य प्रयोजनम् ॥
 अथैकस्तत्र मां गाढं वलादालिङ्ग्य मानवः ।
 निपत्य पादयोस्तेषां ततश्चेत्यमभाषत ॥
 मित्र प्रत्यभिजानीषे किं मां किं नेति वा पुनः ।
 मयोक्तं नेति तच्छ्रुत्वा स जातः शोकविक्रलः ॥
 मयोक्तं तात किं जातस्त्वमेवं शोकविक्रलः ।
 तेनोक्तं चिरदृष्टोऽपि यतोऽहं विस्मृतस्तव ॥
 मयोक्तं कुत्र दृष्टोऽसि त्वं मया वरलोचन ।
 तेनोक्तं कथयाम्येष समाकर्णय साम्प्रतम् ॥
 पुरेऽसंख्यवहारे त्वमासीर्वास्तव्यकः पुरा ।
 तत्रासन्मादृशास्तात बहवस्ते वयस्यकाः ॥
 केवलं तत्र नाभूवमहमद्यापि ते सखा ।
 अन्यदा निर्गतोऽसि त्वं ततो भ्रमणकाम्यया ॥
 ततश्चैकाचवासे त्वं विकलाचपुरे भ्रमन् ।
 पञ्चाक्षपशुसंस्थाने कदाचित्पुनरागतः ॥
 तत्र ये गर्भजाः सन्ति मंजिनः कुलपुत्रकाः ।
 अन्यस्थानानि पर्यय्य तेषु प्राप्नोऽसि सुन्दर ॥
 अथ तत्र स्थितस्थायं जातस्तव वयस्यकः ।
 तिरोभूतपरत्वेन न सम्यग् ललितस्त्वया ॥
 ततो भ्रमणशौलत्वान्तातानन्तेषु धामसु ।
 अनन्तवारा भ्रान्तोऽसि सह स्त्रीयमहेलया ॥
 कुतश्चक्षुषेनाय पुरे मिद्वार्थनामके ।

बहिरङ्गे गतस्नात कदाचित्त्वं सभार्यकः ।
 नरवाहनराजस्य भवने त्वं तदा स्थितः ॥
 दिनानि कतिचिन्नाम्ना प्रसिद्धो रिपुदारणः ।
 संसारिजीव इत्येतत्तात ते नामपूर्वकम् ।
 वासके वासके नाम जायते चापरापरम् ॥
 ततस्तत्र स्थितेनाहं भवता वरलोचन ।
 वयस्य प्रत्यभिज्ञातो मृषावाद इति स्फुटम् ॥
 ततस्तत्र मया मर्धं ललितोऽसि वरानन ।
 संजाता च परा प्रीतिर्मदीयज्ञानकौशले ॥
 पृष्टश्चाहं त्वया तोषाद्यथेदं तव कौशलम् ।
 जातं कस्य प्रसादेन मनानन्दविधायकम् ॥
 मयोक्तं प्रतिपन्नास्ति भगिनी मे महत्तमा ।
 मूढतानन्दिनी माया रागकेसरिणोऽङ्गजा ॥
 इदं तस्याः प्रसादेन संजातं मम कौशलम् ।
 सा हि संनिहिता नित्यं मम मातेव वत्सला ॥
 यत्र यत्र मृषावादस्तत्र तत्रेह मायया ।
 भवितव्यमिति प्रायो विज्ञातं बालकैरपि ॥
 त्वयोक्तं दर्शनीयेति सात्मीया भगिनी मम ।
 मयापि प्रतिपन्नं तत्तावकीनं वचस्तदा ॥
 ततस्तदचनं तात स्मरन्नेपोऽहमागतः ।
 भगिनीं पुरतः कृत्वा दर्शयामीति ते किल ॥

यावता ।

स तदा तादृशः स्नेहस्तत्र तात मया सह ।
ते तादृशाः समुत्थापाः सा च मैत्री मनोहरा ॥

तथापि ।

न त्वं प्रत्यभिजानीषे दृष्टमप्यधुना जनम् ।
महत्तरमतोऽपि स्यात्किं शोकभरकारणम् ॥
तदेष मन्दभाग्योऽहं भवता परिवर्जितः ।
क्व यामि क्व च तिष्ठामि संजातश्चिन्तयातुरः ॥
मयोक्तं न स्मरामीमं वृत्तान्तं भद्र भावतः ।
तथापि हृदये मेऽस्ति यथा त्वं चिरसंगतः ॥

यतः ।

दृष्टिर्मे शीतलीभूता चित्तमानन्दपूरितम् ।
त्वयि भद्र मृषावादे जाते दर्शनगोचरे ॥
नूनं जातिस्मरा मन्ये दृष्टिरेषा शरीरिणाम् ।
प्रिये हि विकसत्येषा दृष्टे दन्दह्यते ऽप्रिये ॥
तस्मादत्र न कर्तव्यः शोको भद्रेण वस्तुनि ।
वयस्यः प्राणतुल्यस्त्वं ब्रूहि यत्ते प्रयोजनम् ॥
तेनोक्तमियदेवाच मम तात प्रयोजनम् ।
यदेपात्मीयभगिनी दर्शिता तेऽतिवत्सला ॥
मायेति सुप्रसिद्धापि जनैश्चरितरञ्जितैः ।
इयं मङ्गलिका तात प्रियनाम्नाभिधीयते ॥
तदेनया गमं तात वर्तितव्यं यथा मया ।
अहं तिरोभवित्यामि नास्ति मेऽमरोऽधुना ॥

किं तु ।

यत्रेयमास्ते तत्राहं स्थित एवेह तत्त्वतः ।
 परस्परानुविद्धं हि स्वरूपमिदमावयोः ॥
 अथं तु पुरुषस्तात कनिष्ठो मे सहोदरः ।
 युक्तस्ते मित्रभावस्य तेन संदर्शितो मया ॥
 स्तेयनामा महावीर्यस्तिरोभूतः स्थितः पुरा ।
 प्रस्तावमधुना ज्ञात्वा सोऽयं तात समागतः ॥
 तदेवोऽपि त्वया नित्यं यथाहमवलोकितः ।
 तथैव स्नेहभावेन द्रष्टव्यः प्रियवान्भवः ॥

मयोक्तं ।

येयं ते भगिनी भद्र सा ममापि न संग्रयः ।
 यस्ते सहोदरो भ्राता स ममाप्येष बान्धवः ॥

तेनोक्तं ।

अहो महाप्रसादो मे विहितो मदनुग्रहः ।
 संजातः कृतकृत्योऽहमेवं सति नरोत्तम ॥
 इत्युक्त्वा स मृषावादस्तिरोभावमुपागतः ।
 ततो मे हृदि संजातो वितर्कः स च कौटुम्भः ॥
 अहो मे धन्यता नूनं संपन्नं जन्मनः फलम् ।
 भगिनी भ्रातरौ यस्य समापन्नौ समेदृशौ ॥
 ततो विलम्बतस्ताभ्यां सार्धं मे मनमौदृशः ।
 जाता वितर्ककलौला भद्रे विभ्रान्तचेतसः ॥
 वक्ष्यामि जगत्सर्वं नानाहृषैः प्रतारणैः ।

कुमार परिहासोऽयं व्युत्पत्त्यर्थं मया कृतः ।

तद्गूहि सर्वं यद्वाच्यं दिगुणोऽयमनुग्रहः ॥

विमलेनोक्तं ।

उत्तुङ्गाः पृथुलास्ताम्राः स्निग्धा दर्पणमन्निभाः ।

नखा भवन्ति धन्यानां धनभोगसुखप्रदाः ॥

सितैः श्रमणता ज्ञेया रूचपुष्पितकैः पुनः ।

जायते किल दुःशीलो नखैर्लोकेऽत्र मानवः ॥

मध्ये संचिप्रपादस्य स्त्रीकार्यं मरणं भवेत् ।

निर्मांसावुत्कटौ पादौ न प्रशस्तावुदाहृतौ ॥

कूर्मोन्नतौ घनौ स्निग्धौ मांसलौ समकोमलौ ।

सुस्निष्टौ चरणौ धन्यौ नराणां सुखसाधकौ ॥

ये काकजङ्घाः पुरुषास्तथैवोद्धट्टपिण्डिकाः ।

ये दीर्घस्थूलजङ्घाश्च दुःखितास्तोऽध्वगामिनः ॥

ये हंसशिखिमातङ्गवृषगत्वनुकारिणः ।

नरास्ते सुखिनो लोके दुःखिनोऽन्ये प्रकीर्तिताः ॥

जानुद्वयं भवेद्गूढं गुल्फौ वा सुसमाहितौ ।

यस्यासौ सुखितो ज्ञेयो घटजानुर्न सुन्दरः ॥

ह्रस्वं राजीवमच्छायमुन्नतं मणिके शुभम् ।

वक्रं दीर्घं विवर्णं च न लिङ्गमिह शस्यते ॥

दीर्घायुष्का भवन्तीह प्रसन्नवृषणा नराः ।

उत्कटाभ्यां पुनस्ताभ्यां ह्रस्वायुष्काः प्रकीर्तिताः ॥

मांसोपचितविस्तीर्णं शुभकारि कटीतटम् ।

तदेव दारिद्र्यकरं विज्ञेयं ह्रस्वमङ्कटम् ॥
यस्योदरं भवेत्तुल्यं सिंहयाग्रशिखण्डिनाम् ।
तथैव वृषमत्स्थानां भोगभोगी स मानवः ॥
वृत्तोदरोऽपि भोगानां भाजनं किल गीयते ।
शूरो निवेदितः प्राज्ञैर्मण्डूकसमकुचिकः ॥
गम्भीरा दक्षिणावर्ता नाभिरुक्तेह सुन्दरा ।
वामावर्ता च तुङ्गा च नेष्टा लक्षणवेदिभिः ॥
विशालमुन्नतं तुङ्गं स्निग्धलोमशमार्दवम् ।
वचःस्थलं भवेद्भुज्यं विपरीतमतोऽपरम् ॥
कूर्मसिंहाश्रमातङ्गसमपृष्ठाः सुगोभनाः ।
उदङ्गवाहवो दुष्टा दासास्तु लघुवाहवः ॥
प्रलम्बवाहवो धन्याः प्रशस्ता दीर्घवाहवः ।
अकर्मकठिनौ हस्तौ विज्ञेयाः पादवक्षसाः ॥
दीर्घां मेघसमः स्कन्धो निर्माणो भारवाहकः ।
मांसलो लक्षणज्ञानां लघुस्कन्धो मतः किल ॥
कष्टो दुःखकरो ज्ञेयः कृगो दीर्घश्च यो भवेत् ।
स कम्बुमन्त्रिभः श्रेष्ठो वलित्रयविराजितः ॥
लघ्वोष्ठो दुःखितो नित्यं पीनोष्ठः सुभगो भवेत् ।
विषमोष्ठो भवेद्भीरुर्लघ्वोष्ठो भोगभाजनम् ॥
शुद्धाः समाः शिखरिणो दन्ताः स्निग्धा घनाः शुभाः ।
विपरीताः पुनर्जया नराणां दुःखहेतवः ॥
द्वात्रिंशद्भूदो राजा भोगी स्यादेकहीनकः ।

तद्वर्णनं हि को नाम पारयेत्कोऽवधारयेत् ॥

अतः समासतस्तुभ्यं यदि गाढं कुतूहलम् ।

ततोऽहं कथयाम्येष लक्षणं नरयोषितोः ॥

मयोक्तं । अनुग्रहो मे । विमलेनोक्तं ।

रक्तस्निग्धमवक्रं च पद्मामं मृदु कोमलम् ।

प्रग्रस्तं वर्णितं प्राज्ञैः सुस्निग्धं पादयोस्तलम् ॥

शशिवज्राङ्कुशच्छत्रशङ्खादित्यादयस्तले ।

पादयोर्यस्य दृश्यन्ते स धन्यः पुरुषोत्तमः ॥

एत एव च चन्द्राद्या यद्यसंपूर्णभिन्नकाः ।

भवेयुः पश्चिमाभोगाः संपद्यन्ते तदा नरे ॥

रासभो वा वराहो वा जम्बुको वा परिस्फुटम् ।

दृश्येत पादतलयोर्यस्यासौ दुःखितो नरः ॥

मयोक्तं ।

लक्षणे प्रसूते वर्तुं त्वयेदमपलक्षणम् ।

किमुक्तं विमलः प्राह समाकर्ण्य कारणम् ॥

लक्ष्यते दृष्टमात्रस्य नरस्येह शुभाशुभम् ।

येन तल्लक्षणं प्रोक्तं तद्देधा सुन्दरेतरम् ॥

ततः सर्वं समासेन सुखदुःखनिवेदकम् ।

शरीरसंस्थितं चिह्नं लक्षणं विदुषां मतम् ॥

तेनापलक्षणस्यापि यदिदं प्रतिपादनम् ।

युक्तं तद्गद्ग जानीहि प्रसूते नरलक्षणे ॥

मयोक्तं ।

परेषां धनसर्वस्वं मुष्णामि च यथेच्छया ॥
 ततोऽहं वञ्चनेऽन्येषां हरणे चान्यमम्पदाम् ।
 प्रवर्तमानो निःशङ्कस्तुलितो लोकवान्धवैः ॥
 ततस्तत्तादृशं वीक्ष्य मामकीनं कुचेष्टितम् ।
 गणितस्तृणतुल्योऽहं तैः सर्वैर्लोकवान्धवैः ॥
 इतश्च नृपतेर्भाषा या सा कमलसुन्दरी ।
 साभूत्कनकसुन्दर्याः सर्वकालं सखी प्रिया ॥
 ततोऽभौ तनयस्तस्या विमलो राजदारकः ।
 जातो मे मातृसम्बन्धात्सखा निर्व्याजवत्सलः ॥
 सदोपकारपरमः स्नेहनिर्भरमानसः ।
 स महात्मा मया सार्धं श्राव्यहीनः प्रमोदते ॥
 अहं तु तस्या वीर्येण भगिन्याः शठमानसः ।
 निमलेऽपि मलापूर्णः संजातः कौटिलालयः ॥
 निर्मिथ्यश्राव्यभावेन तदेवं वर्तमानयोः ।
 अनेकक्रीडनासारभावयोर्यान्ति वासराः ॥

ततश्च ।

कौमारे वर्तमानेन विमलेन महात्मना ।
 आसाद्य सदुपाध्यायं गृहीताः सकलाः कक्षाः ॥
 योषितां नयनानन्दं मीनकेतनमन्दिरम् ।
 लावण्यसागराधारं तारुण्यकमवाप सः ॥
 अथान्यदा मया सार्धं ललमानो महामतिः ।
 स क्रीडानन्दनं नाम संप्राप्तो वरकाननम् ॥

तच्च कौटुम्भम् ।

अग्नौकनागपुत्रागवकुलाङ्गोक्षराजितम् ।

चन्दनागस्कूर्पूरतरुपण्डमनोहरम् ॥

द्राक्षामण्डपविहारवारितातपसुन्दरम् ।

विलसत्केतकीगन्धगृह्यान्वीकृतपट्पदम् ॥

अनेकतालहिंतालनालिकेरमहाद्रुमैः ।

यदाकलयति हस्ताभैः सम्पर्धमिव नन्दनम् ॥

अपि च ।

विविधाहुतचूतलतागृहकं कचिदागतसारसहस्रसंकेतम् ।

सुमनोहरगन्धरणङ्गमरं द्युमदामपि विस्मयतोषकरम् ॥

स च तत्र मया सहितो विमलः सरलो मनसा बद्धपूतमलः ।

उपगत्य तदा सुचिरं विजने रमते सा मृगाक्षि मनोज्ञवने ॥

अत्रान्तरे किं संपन्नं ।

नूपुरारवसंमिश्रः सागङ्गो निभृतो ध्वनिः ।

कथोच्चिञ्जल्यतोर्दूरादागतः कर्णकोटरम् ॥

ततो विमलेनाभिहितं । वयस्य वामदेव कक्षायं ध्वनिः श्रूयते ।

मयोक्तं । कुमार अस्फुटाचरतया न सम्यङ् मयापि लक्षितो बहूनां

चात्र ध्वनिः संभाव्यते । यतोऽत्र काननाभोगे विचरन्ति यक्षाः

परिभ्रमन्ति नरवराः संभाव्यन्ते विबुधा रमन्ते मिद्धा हिण्डन्ति

पिशाचाः संभवन्ति भूता गायन्ति किन्नराः पर्यटन्ति राक्षसा

निवसन्ति किम्युरूपा विलसन्ति महोरगा ललन्ते गान्धर्वाः

क्रीडन्ति विद्याधराः । तस्मात्पुरतो गत्वा निरूपयावः येन निश्ची-

कुमार परिहासोऽयं व्युत्पत्त्यर्थं मया कृतः ।

तद्गूहि सर्वं यदाच्यं दिगुणोऽयमनुग्रहः ॥

विमलेनोक्तं ।

उत्तुङ्गाः पृथुलास्तान्नाः स्निग्धा दर्पणमन्त्रिभाः ।

नखा भवन्ति धन्यानां धनभोगसुखप्रदाः ॥

सितैः श्रमणता ज्ञेया रूक्षपुष्पितकैः पुनः ।

जायते किल दुःशीलो नखैलोकेऽत्र मानवः ॥

मध्ये संचितपादस्य स्त्रीकार्यं मरणं भवेत् ।

निर्मांसावुत्कटौ पादौ न प्रशस्तावुदाहतौ ॥

कूर्मोन्नतौ घनौ स्निग्धौ मांसलौ समकोमलौ ।

सुस्निष्टौ चरणौ धन्यौ नराणां सुखसाधकौ ॥

ये काकजङ्घाः पुरुषास्तथैवोद्धट्टपिण्डिकाः ।

ये दीर्घस्थूलजङ्घाश्च दुःखितास्तेऽध्वगामिनः ॥

ये हंसशिखिमातङ्गवृषगत्यनुकारिणः ।

नरास्ते सुखिनो लोके दुःखिनोऽन्ये प्रकीर्तिताः ॥

जानुद्वयं भवेद्गूढं गुल्फौ वा सुसमाहितौ ।

यस्यासौ सुखितो ज्ञेयो घटजानुर्न सुन्दरः ॥

ह्रस्वं राजीवसच्छायमुन्नतं मणिके शुभम् ।

वक्रं दीर्घं विवर्णं च न लिङ्गमिह शस्यते ॥

दीर्घायुष्का भवन्तीह प्रलम्बवृषणा नराः ।

उत्कटाभ्यां पुनस्ताभ्यां ह्रस्वायुष्काः प्रकीर्तिताः ॥

मांसोपचितविस्तीर्णं शुभकारि कटीतटम् ।

तदेव दारिद्र्यकरं विज्ञेयं ह्रस्वसङ्कटम् ॥
 यस्योदरं भवेत्तुल्यं सिंहव्याघ्रशिखण्डिनाम् ।
 तथैव वृषमत्स्यानां भोगभोगी स मानवः ॥
 वृत्तोदरोऽपि भोगानां भाजनं किल गीयते ।
 शूरो निवेदितः प्राज्ञैर्मण्डूकसमकुचिकः ॥
 गम्भीरा दक्षिणावर्ता नाभिरुक्तेह सुन्दरा ।
 वामावर्ता च तुङ्गा च नेष्टा लक्षणवेदिभिः ॥
 विशालमुन्नतं तुङ्गं स्निग्धलोमशमार्दवम् ।
 वक्षःस्थलं भवेद्धन्यं विपरीतमतोऽपरम् ॥
 कूर्मसिंहाश्वमातङ्गसमपृष्ठाः सुशोभनाः ।
 लङ्घद्वाहवो दुष्टा दासास्तु लघुबाहवः ॥
 प्रलम्बबाहवो धन्याः प्रशस्ता दीर्घबाहवः ।
 अकर्मकठिनौ हस्तौ विज्ञेयाः पादवक्षसाः ॥
 दीर्घा मेघसमः स्कन्धो निर्मांसो भारवाहकः ।
 मांसलो लक्षणज्ञानां लघुस्कन्धो मतः किल ॥
 कष्टो दुःखकरो ज्ञेयः कृगो दीर्घश्च यो भवेत् ।
 स कम्बुमन्त्रिभः श्रेष्ठो वलित्रयविराजितः ॥
 लघ्वोष्ठो दुःखितो नित्यं पीनोष्ठः सुभगो भवेत् ।
 विषमोष्ठो भवेद्भीरुर्लम्बोष्ठो भोगभाजनम् ॥
 शुद्धाः समाः शिखरिणो दन्ताः स्निग्धा घनाः शुभाः ।
 विपरीताः पुनर्जया नराणां दुःखहेतवः ॥
 द्वात्रिंशद्दन्तो राजा भोगी स्यादेकद्वीनकः ।

त्रिंशता मध्यमो ज्ञेयस्ततोऽधस्ताच्च सुन्दरः ॥
 श्लोकदन्ता अतिदन्ता ग्रामदन्ताश्च ये नराः ।
 मूषकैः समदन्ताश्च ते पापाः परिकीर्तिताः ॥
 वीभत्सैश्च करालैश्च दन्तैर्विषमसंस्थितैः ।
 तेऽत्यन्तपापिनो ज्ञेया दुष्टग्रीष्ठा नराधमाः ॥
 या पद्मदलसङ्ख्याया सूक्ष्मा सा शास्त्रवेदिनाम् ।
 भवेज्जिह्वा विग्रालाक्षिचिचिता मधपायिनाम् ॥
 शूराणां पद्मसङ्ख्यं भवेत्तालु मनोरमम् ।
 कृष्णं कुलचयकरं नीलं दुःखस्य कारणम् ॥
 हंससारफनादानुकारिणः सुखरा नराः ।
 भवन्ति सुखिनः काकखरनादास्तु दुःखिताः ॥
 दीर्घया सुखिनो नित्यं सुभगस्तु विशद्भया ।
 नसा चिपिटया पापश्चौरः कुक्षितनासिकः ॥
 नीलोत्पलदलङ्ख्याया दृष्टिरिष्टा मनस्विनाम् ।
 मधुपिङ्गा प्रशस्तैव पापा मार्जारसन्निभा ॥
 सहृष्टिर्जिह्वादृष्टिश्च रौद्रदृष्टिश्च केकरा ।
 दीनातिरक्ता रूक्षा च पिङ्गला च विगर्हिता ॥
 इन्दीवराभा धन्यानां गम्भीरा चिरजीविनाम् ।
 विपुला भोगिनां दृष्टिरुच्छला श्लोकजीविनाम् ॥
 काणादरतरोऽन्धः स्यात्केकरादपि काणकः ।
 वरमन्त्रोऽपि काणोऽपि केकरोऽपि न कातरः ॥
 श्रवद्भक्ष्यं सततं घूर्णते कारणं विना ।

रुचाभा ग्लानरूपा च सा दृष्टिः पापकर्मणाम् ॥
 अधो निरीचते पापः सरलं षड्रुरीचते ।
 उर्ध्वं निरीचते धन्यस्तिरस्थीनं तु कोपनः ॥
 दौर्घ्यं पृथुलरूपे च मानसौभाग्यशालिनाम् ।
 भ्रुवौ नराणां ह्रीने तु योपिदर्यं महापदाम् ॥
 लघुस्यूलौ महाभोगौ कर्णौ तौ धनभागिनाम् ।
 आखुकर्णं भवेन्मेधा लोमशौ चिरजीविनाम् ॥
 छलाटपट्टो विपुलश्चन्द्राभः सम्पदाकरः ।
 दुःखिनामतिविस्तीर्णः संचिन्नः स्वल्पजीविनाम् ॥
 वामावर्तो भवेद्यस्य वामायां दिशि मस्तके ।
 निर्लक्ष्णः बुधाचामो भिचामय्यास्य रुचिकाम् ॥
 दक्षिणो दक्षिणे भागे यस्यावर्तस्तु मस्तके ।
 तस्य नित्यं प्रजायेत कमला करवर्तिनी ॥
 यदि स्याद्दक्षिणे वामो दक्षिणो वामपार्श्वके ।
 पश्चात्काले ततस्तस्य भोगा नास्त्यत्र संग्रहः ॥
 स्फुटिता रुचमलिनाः केशा दारिद्र्यहेतवः ।
 सुखदास्ते मृदुस्निग्धा वन्द्याभाः केशिहेतवः ॥

अन्यच्च ।

उरोमुखललाटानि पृथूनि सुखभागिनाम् ।
 गम्भीराणि पुनस्त्रीणि नाभिः मत्तं स्वरस्तथा ॥
 केशदन्तनखाः सूक्ष्मा भवन्ति सुखहेतवः ।
 कण्ठः पृष्ठं तथा जङ्घे ह्रस्वं लिङ्गं च पूजितम् ॥

रक्ता जिह्वा भवेद्द्वन्या पाणिपादतलानि च ।
 पृथुलाः पाणिपादाम्बु धन्यानां दीर्घजीविनाम् ॥
 स्निग्धदन्तः शुभाहारः सुभगः स्निग्धलोचनः ।
 नरोऽतिदीर्घो ह्रस्वश्च स्थूलः क्षण्य निन्दितः ॥
 त्वचि रोमसु दन्तेषु जिह्वायां चिह्नरेषु च ।
 नेत्रयोश्चातिरूचा ये ते न धन्याः प्रकीर्तिताः ॥
 पञ्चभिः शतमुद्दिष्टं चतुर्भिर्नवतिस्तथा ।
 त्रिभिः षष्टिः समुद्दिष्टा खेखाङ्गीर्भालवर्तिभिः ॥
 चत्वारिंशत्पुनः प्रोक्तं वर्षाणि नरजीवितम् ।
 ताभ्यां द्वाभ्यां तथैकेन त्रिंशद्वर्षाणि सुन्दर ॥

किं च ।

अस्थिस्पर्शाः सुखं मांसे त्वचि भोगाः स्त्रियोऽक्षिषु ।
 गतौ यानं खरे चाज्ञा सर्वं सत्त्वे प्रतिष्ठितम् ॥
 गतेर्धन्यतरो वर्णा वर्णाद्भन्यतरः खरः ।
 खराद्भन्यतरं सत्त्वं सर्वं सत्त्वे प्रतिष्ठितम् ॥
 यथा वर्णस्तथा रूपं यथा रूपं तथा मनः ।
 यथा मनस्तथा सत्त्वं यथा सत्त्वं तथा गुणाः ॥
 तदिदं ते समासेन वर्णितं नरलक्षणम् ।
 अधुना योषितां भद्र लक्षणं मे निग्रामय ॥

मयोक्तं ।

कुमार भवता तावदाधारमिह कीर्तितम् ।
 सर्वस्य लक्षणस्यास्य सत्त्वमत्यन्तनिर्मलम् ॥

तच्च किं यादृशं जातं तादृगेवावतिष्ठते ।

किं वा कथंचिदर्थं नराणामिह जन्मनि ॥

विमलेनोक्तं ।

सन्ति संवर्धनोपायाः सत्त्वस्यात्रैव जन्मनि ।

ते चेमे ज्ञानविज्ञानधैर्यसूतिममाधयः ॥

ब्रह्मचर्यं दया दानं निःस्पृहत्वमृतं तपः ।

श्रौदासीन्यं च सर्वत्र सत्त्वसंशुद्धिहेतवः ॥

एतैरविमलं सत्त्वं शुद्ध्युपायैर्विशुध्यति ।

मृज्यमान इवादर्शः चारचेलकरादिभिः ॥

यतः ।

भावस्त्रेहं निराकृत्य रूचयन्ति न संग्रयः ।

भावा एतेऽन्तरात्मानं सेव्यमानाः पुनः पुनः ॥

रूचीभूतात्पतत्यस्मादात्मनो मलसञ्चयः ।

ततः शुद्धा भवेत्तेश्चा सा च सत्त्वमिहोच्यते ॥

शुद्धे च सत्त्वे कुर्वन्ति लक्षणानि वह्निर्गुणम् ।

अपलक्षणदोषाश्च जायन्ते नैव बाधकाः ॥

तदेवं भद्रं विद्यन्ते ते भावा यैर्विवर्धते ।

समस्तगुणसम्भाराधारं तत्सत्त्वमुत्तमम् ॥

एवं च वदति विमले

मया भद्रे न विज्ञातो भावार्थस्तत्र कश्चन ।

तथापि भगिनीदोषात्तं प्रतीदं प्रजल्पितम् ॥

कुमार साधु साधूक्तं नष्टो मे संग्रयोऽधुना ।

तत्तावदर्णयेदानीं लक्षणं मम योषिताम् ॥

अन्यच्च कौटुम्भं तावदिदं ते प्रतिभासते ।

मिथुनं लक्षणेन जातस्ते विस्मयोऽतुलः ॥

विमलेनोक्तं । आकर्ण्य ।

चक्रवर्तो भवत्येव नरोऽमूदृशलक्षणैः ।

ललनापीदृशी भद्र भार्या तस्यैव जायते ॥

तेन मे विस्मयो जातो दृष्टेदं मिथुनोत्तमम् ।

निशामय ततो भद्र लक्षणं योषितोऽधुना ॥

मयोक्तं । कथयतु कुमारः । विमलेनोक्तं ।

सुखमधं शरीरस्य सर्वं वा सुखमुच्यते ।

ततोऽपि नासिका श्रेष्ठा नासिकातोऽपि लोचने ॥

चक्रं पद्मं ध्वजं ह्यं स्वस्तिकं वर्धमानकम् ।

यासां पादतले विद्यास्ताः स्त्रियो राजगोषितः ॥

दासत्वं पृथुलैः पादैर्वक्त्रैः शूर्पनिभैस्तथा ।

शुष्कैर्दारिद्र्यमाप्नोति शोकं चेति मुनेर्वचः ॥

अङ्गुल्यो विरला रुचा यस्याः कर्मकरी तु सा ।

खूलाभिर्दुःखमाप्नोति दारिद्र्यं च न संग्रयः ॥

सत्त्वाभिः संहताभिश्च सुदृष्टाभिस्तथैव च ।

रक्ताभिर्नातिदीर्घाभिरङ्गुलीभिः सुखान्विता ॥

पीनौ सुसंहतौ स्निग्धौ मिरारोमविवर्जितौ ।

स्निग्धस्तनिभौ यस्या जहोरु सा प्रशस्यते ॥

विशौर्णमांसता शुर्वी चतुरस्तातिशोभना ।

समुन्नतनितम्बा च कटिः स्त्रीणां प्रगल्भते ॥

उदरेण सिरालेन निर्मासेन बुधार्दिता ।

विलग्नमध्यगोमेन तेनैव सुखभागिनी ॥

कुनखैः स्रग्णेः स्त्रिन्नेर्विस्तीर्णै रोमशैः खरैः ।

विकृतैः पाण्डुरै रूचेर्नारिणो हस्तैः सुदुःखिताः ॥

यावच्चैवं किल विस्तरेण निवेदयिष्यति मन नारीलक्षणं

विमलास्तवदकाण्ड एव किं संपन्नं ।

आकाशे भास्कराकारौ निष्कृष्टासौ विभीषणौ ।

नरौ विजोक्तौ तूर्णमागच्छन्तौ तदा मया ॥

ततः संभ्रमं तदभिमुखमवलोकयता मयाभिहितं । कुमार

कुमारेति । ततो विमलेनापि विस्फारिता किमेतदिति चिन्तयता

तदभिमुखं विमलकोमलकमलदलविलासलासिनी दृष्टिः । अत्रान्तरे

प्राप्तौ लतागृहकस्योपरि तौ पुरुषौ । ततोऽभिहितमेकेन । अरेरे

निर्लज्ज पुरुषाधम नास्ति नश्यतोऽपि भवतो मोक्षः । तदिदानीं

सुदृष्टं कुरु जीवलोकं । स्मरेष्टदेवतां पुरुषो वा भवेति । एतच्चा-

कर्णासौ लतागृहकमध्यवर्ती पुरुषो धीरा भवेति संस्थाप्य तां

ललनामरेरे न विस्मर्तव्यमिदमात्मजल्पितं पश्याम को वाच

नश्यतीति ब्रुवाणः समाश्रय्य करवालमुत्पतितस्तदभिमुखं ।

ततस्ताभ्यां समं तस्य विमलत्खङ्गवारणम् ।

प्रेङ्खत्खण्णखणारावसिंहनादातिभीषणम् ॥

अनेककरणोद्दामवल्गनोद्धतिबन्धुरम् ।

जातमायोधनं भीममाकाशे क्षतविस्मयम् ॥

तयोश्चैकः पुरुषो मुञ्जमुञ्जलतामृहकं प्रवेष्टुमभिवाञ्छति स्म ।
 ततः सा बाला भयविक्कला वेपमानपयोधरा हरिणिकेव सिंह-
 चासिता दशस्त्रपि दिक्षु चक्षुः क्षिपन्ती निर्गत्य पलायितुं प्रवृत्ता ।
 ततो दृष्ट्वा विमलकुमारमभिहितमनया । त्रायस्व पुरुषोत्तम
 त्रायस्व गतास्मि तवाहं शरणं । विमलेनोक्तं । सुन्दरि धीरा भव
 नाख्यधुना ते भयं । अत्रान्तरे तद्ब्रह्मण्यं प्राप्तः स पुरुषः । स
 च विमलकुमारगुणगणोपार्जिततया तस्मिन्नेव गगने स्तम्भितो
 वनदेवतया ।

ततो विस्फारिताक्षोऽसौ विलक्षो विगतक्रियः ।

चित्रभित्ताविव न्यस्तो गगनस्थः स्थितो नरः ॥

अत्रान्तरे स तस्य द्वितीयः पुरुषो निर्जितस्तेन मिथुनकेन
 पलायितुं प्रवृत्तः । लग्नस्तत्पृष्ठतो मिथुनकः । दृष्टः स्तम्भितनरेण ।
 गृहीतोऽसौ रोषोत्कर्षेण । प्रवृत्ता पृष्ठतो गमनेच्छा । लक्षितो
 देवतया तद्भावः । ततश्चोत्तम्भितोऽसावनया । प्रवृत्तः पृष्ठतो वेगेन ।
 इतश्च लक्षितौ दृष्टेर्गोचरमितरौ । गतः सोऽपि तदनुमार्गेणादर्शनं ।
 ततः सा बाला आर्यपुत्र हा आर्यपुत्र क थासि मां मुक्त्वा मन्द-
 भाग्यामिति प्रलपितुं प्रवृत्ता । संस्थापिता कथंचिद्विमलेन मया
 च । गता कियत्यपि वेत्ता । अत्रान्तरे

जयश्रिया परीताङ्गो लमत्कान्तिमनोहरः ।

समागतः स वेगेन तस्या मिथुनको नरः ॥

ततस्तं दृष्ट्वा सा बालिकामृतसेकमिमेव गता परमपरितोषं । निवे-
 दित्य तया तग्नैरुत्तान्तः । ततः स पुरुषो विमलकुमारं प्रणम्येदमाह ।

बन्धुभ्राता पिता माता जीवितं च नरोत्तमं ।
त्वं मे येन प्रिया धीर रचितेयं मम त्वया ॥

अथवा ।

दागोऽहं किङ्करो वयः प्रेथस्ते कर्मकारकः ।

तद्दौयतां ममादेशः किं करोमि तव प्रियम् ॥

विमलेनोक्तं । महामत्त अलमत्र सम्भ्रमेण । के वयमत्र रचितुं ।
रचितेयं स्वमाहात्म्येनैव भवता । केवलं महत्कौतुकं मे । कथयतु
भद्रः कोऽयं वृत्तान्तः किं वा ते गतस्य संपन्नमिति । तेनोक्तं ।
यद्येवं ततो निधीदतु कुमारः । महतीयं कथा । ततो निषणाः
सर्वेऽपि सतागृहके । स प्राह । कुमारार्कर्ण्य ।

अस्ति शरच्छशधरंकरनिकरधवल्लो रजतमयो वैताळ्यो नाम
पर्वतः । तत्र चोत्तरदक्षिणे द्वे श्रेणी । तयोश्च पट्टिः पञ्चाशच्च
यथाक्रमं विद्याधरपुराणि वसन्ति । तत्र दक्षिणश्रेष्ठामस्ति गगन-
शेखरं नाम पुरं । तत्र मणिप्रभो राजा । तस्य कनकशिखा देवी ।
तस्याश्च रत्नशेखरस्तनयो रत्नशिखामणिशिखे च दुहितरौ । तत्र
रत्नशिखा मेघनादस्य दत्ता मणिशिखा त्वमितप्रभस्य । ततस्तयो
रत्नशिखामेघनादयोर्जातोऽहं तनयः । प्रतिष्ठितं मे नाम रत्नचूड
इति । मणिशिखामितप्रभयोस्तु द्वौ सूनू जातावंचलश्च चपलश्च ।
रत्नशेखरस्य च रतिकान्ता पत्नी । तस्याश्चेयमेका चूतमञ्जरी
दुहिता जातेति । संहक्रीडितानि सर्वोष्णपि वयं बालकाले ।
प्राप्तानि कुमारभावं । गृहीताः कुलक्रमायाता विद्याः । इतश्च
रत्नशेखरस्य बालवयस्योऽस्ति चन्दनो नाम सिद्धपुत्रकः । स च ।

सर्वज्ञागमसद्भावभावितो निपुणस्तथा ।
 निमित्ते ज्योतिषे मन्त्रे सतन्त्रे नरलक्षणे ॥
 ततस्तदीयसम्पर्कात्संजातो रत्नशेखरः ।
 गाढं रक्तो दृढं भक्तो धर्मे सर्वज्ञभाषिते ॥
 ततो मदीयताताय मेघनादाय सादरम् ।
 दत्तस्तेनापि सद्भूमो भगिन्यै मङ्गमेव च ॥

इतश्च ।

निर्दिष्टश्चन्दनेनाहं किञ्चिदालोक्य लक्षणम् ।

यथायं दारको विद्याचक्रवर्ती भविष्यति ॥

अत्रान्तरे मयोक्तं । कुमार संवदति तत्तावकीनं वचनं ।
 विमलेनोक्तं । वयस्य वामदेव न मामकीनं तत्किं तद्ज्ञागमवचनं ।
 तत्र च कुतो विसंवादः । रत्नचूडेनोक्तं । ततस्तेन मदीयमातुलेन
 रत्नशेखरेण साधर्मिकोऽयमुचितोऽयं लक्षणोऽयमिति मत्वा दत्ता
 मङ्गमियं चूतमञ्जरी । परिणीता मया । ततः प्रकुपितावचल-
 चपलौ । न च मां परिभवितुं शक्नुतः । मृगयेते छिद्राणि । ततो
 मया क्लृप्ताताशङ्कया मुक्तो मुखरनामा चरः । तेन चागत्य
 निवेदितं मे । यथा कुतश्चिदवाप्ता ताभ्यामचलचपलाभ्यां काली
 विद्या तत्साधनार्थं तौ कुचचिद्रताविति । मयोक्तं । भद्र यदा
 तावागच्छतस्तदा निवेदनीयं भवता । मुखरेणोक्तं । यदाज्ञापयति
 देवः । ततोऽपि प्रभातसमये निवेदितं तेन मे । यथा । देव समा-
 दातौ तौ । सिद्धा काली विद्या । जातं तयोर्मन्त्रणं । अगिहित-
 मचलेन यथा चपल मया रत्नचूडेन सह योद्धव्यं भवता त्व

चूतमञ्जरी हरणीयेति । एतदाकर्ण्य देवः प्रमाणं । ततो मया
चिन्तितं । शक्रोऽहं सविद्ययोरपि तयोर्निराकरणे । केवलं न
मारयितव्यौ मातृस्वसुः पुत्रौ तौ तावदचलचपलौ मया धर्मचति-
भयान्नोकापवादभयाच्च । दृष्टशीलश्चासौ चपलः । ततश्चलेन हत्वा
यद्येनां चूतमञ्जरीं विनाशयिष्यति ततो मे गृह्यतो मुञ्चतश्चैनां
लाघवं संपत्स्यते । न चान्योऽस्ति मे सहायो यो युध्यमानस्य मे
चूतमञ्जरीं रक्षति । तस्मादत्रावसरे ममापक्रमणं श्रेयः । ततो
गृहीत्वा चूतमञ्जरीमपक्रान्तोऽहं । दृष्टपूर्वं च मयेदं वज्रशः
क्रीडानन्दनमुद्यानं । ततोऽत्र समागत्य स्थितो स्ततागृहके याव-
दनुमार्गेणैव मे समागतौ तावदचलचपलौ । समाहृतश्चाहं गगन-
वर्तिनैव सतिरस्कारं सस्यधे निष्ठुरमचलेन । ततस्तदचनमाकर्ण्यतो
मे हृदयं कीदृशं संपन्नं ।

इतः प्रियतमास्तेहतनुभिर्बन्धकीलितम् ।

इतश्च शत्रुदुर्वाक्यैः सङ्गमरसभासुरम् ॥

न तिष्ठति न वा याति मूढं कर्तव्यताकुक्षम् ।

डोलारूढमिवाभाति चणं मे हृदयं तदा ॥

तथापि गाढामर्षवशेन समुत्पतितोऽहं तदभिमुखं । स्रग्मा-
योधनं । दृष्टं च तत्रायो युष्माभिः । यावन्नष्टोऽचलो गतोऽहं
तदनुमार्गेण । यावत्प्राप्तोऽसौ मया उत्तेजितः परुषवचनैः वक्षितो
मदभिमुखं । पुनर्लग्नमायोधनं । ततो मया दत्त्वा बन्धमास्कोटि-
तोऽस्मावचलो गगनस्थेनैव भूतले । ततस्तस्य चूर्णितान्यङ्गोपाङ्गानि
विगलितं पौरुषं संजातं दैन्यं न वहन्ति विद्या निष्पन्दं शरीरं ।

ततो मया चिन्तितं । सर्वथा तथा संपन्नो यथा न पुनरा-
गच्छति । किं तु ।

हतं मुष्टिभिराकाशं कण्डिताश्च तुषा मया ।

योऽस्याहं पृष्ठतो लग्नस्तां हिला चूतमञ्जरीम् ॥

यतः सैकाकिनी बाष्पा भयेनैव मरिष्यति ।

अथवा चपलः पापः स तां नूनं हरिष्यति ॥

यदा किमत्र वक्तव्यं हतैव ननु बालिका ।

गृहीत्वा तां गतो दुष्टः किं तु नो लक्षितो मया ॥

तदधुना कथाति स दुरात्मेति विचिन्त्य चलितोऽहं वेगेन ।
यावद्दृष्टो मया समुखमागच्छंश्चपलः । ततो मया चिन्तितं । अये
किमेव चपलः समागतः । किं न दृष्टानेन चूतमञ्जरी । किं
वानिच्छन्ती सुरतं रोषान्निपातितानेन पापेन । सर्वथा तस्यां
स्वाधीनायां जीवन्यां वा न कथंचिदस्यागमनं युज्यते । तथाहि ।

शून्ये दधिघटीं दृष्ट्वा काकः स्यगनवर्जिताम् ।

लब्धस्वादोऽपि तां मुक्त्वा कथमन्यत्र गच्छति ॥

ततो निश्चितं न जीवति मे प्रियतमा । यावच्चैवमहं चिन्त-
यामि तावदापतितश्चपलः । लग्नं युद्धं । ततः सोऽपि मया तथैवा-
स्फोटितो भूतले । जाता तस्यापि सैव वार्ता । ततो हा हन्त किं
मृता सा किं नष्टा सा किं विनष्टा सा किं कचिद्गोपायिता सा
किमन्यस्य कस्यचित्करीभूतेति प्रियतमागोचरानेककुविकस्पलोल-
कपोलजालमालाकुलचेतोऽनदीस्रोतःप्रवे श्रवमानः प्राप्तोऽहमिम-
मुद्देगं । दृष्ट्वा प्रियतमा । ततः समुच्छमितं हृदयेन पुलकितमङ्गेन

स्थिरीभूतं चेतनया कृतमास्पदं शरीरे सुखामिकया विगतं चित्तो-
द्वेगेनेति । कथितं चानया मे समस्तवृत्तान्तं भवदीयमाहात्म्यं ।
तदेव मया निवेदितः समासेन प्रस्तुतवृत्तान्तः । एवं च स्थिते ।

तदेनां रचता तात रचितं मम जीवितम् ।

कृता कुलोन्नतिर्धीर दत्तं मे निर्मलं यशः ॥

किं वाच बहूनोक्तेन नास्ति तदस्तु किञ्चन ।

महानुभाव लोकेऽत्र यन्न मे विहितं त्वया ॥

सुप्रसिद्धं चेदं लोके । यदुत

कृते प्रत्युपकारोऽत्र वणिग्धर्मा न साधुता ।

ये तु तत्रापि मुच्यन्ति पशवस्ते न मानुषाः ॥

तद्दीयतां ममादेशः क्रियतां मदनुग्रहः ।

येन संपादयत्येष प्रियं ते किङ्करो जनः ॥

विमलेनोक्तं । अहो कृतज्ञशेखर अलमनिसम्भ्रमेण । किं वा न
संपन्नमस्माकं युशदर्शनेन । किमतोऽप्यपरं प्रियतरमस्ति । तथाहि ।

वचःमहस्त्रेण सतां न सुन्दरं हिरण्यकोट्यापि न वा निरौचितम् ।

अवाप्यते सज्जनलोकचेतसा न कोटिलक्षैरपि भावमीलनम् ॥

किं वाच मया विहितं ते येनैवमात्मानं पुनः पुनः संभ्रमयति
भद्रः । इत्येवं वदति विमले कुतः सुजनेऽर्थित्वं कर्तव्यस्यास्य मया
कश्चित्प्रत्युपकारो न भवत्यन्यथा मे चित्तनिवृत्तिरिति मन्यमानेन
प्रकटितं रत्नचूडेनैकं रत्नं हस्ततले । तच्च कौटुम्भं ।

किं नीलं किमिदं रत्नं किं पीतं यदि वा सितम् ।

किं कृष्णमिति सुश्रुतं लोकदृष्ट्या न लक्ष्यते ॥

द्योतिताशेषदिक्चक्रं सर्ववर्णविराजितम् ।

लसदच्छप्रभाजालैर्दिक्षु बद्धेन्द्रकार्मुकम् ॥

तच्च दर्शयित्वाभिहितं रत्नचूडेन । कुमार ।

सर्वरोगहरं धन्यं जरादारिद्र्यनाशनम् ।

गुणैश्चिन्तामणेश्चुल्लभ्यमिदं रत्नं सुमेचकम् ॥

दत्तं ममेदं देवेन तोषितेन स्वकर्मणा ।

इह लोके करोत्येतत्सर्वांशपूरणं नृणाम् ॥

तदस्य ग्रहणेन ममानुग्रहं करोतु कुमारो नान्यथा मे धृतिः
संपद्यते । विमलेनोक्तं । महात्मान्न कर्तव्यो भवताग्रहो न च विधेया
चेतस्त्वभावना । दत्तमिदं त्वया गृहीतं मया । केवलं तवैवेदं
सुन्दरं । अतः संगोष्यतामिदं । मुच्यतामतिमग्नमः । ततस्तूतमञ्ज-
र्याक्तं । कुमार न कर्तव्यो भवतार्यपुत्रस्यायमभ्यर्थनाभङ्गः । तथाहि ।

निःस्पृहा अपि चित्तेन दातरि प्रणयोद्यते ।

मन्तो नाभ्यर्थनाभङ्गं दाक्षिण्यादेव कुर्वते ॥

एवं च तूतमञ्जयां वदन्त्यां विमलः किल ।

किमुत्तरं ददामीति यावच्चिन्तयते हृदि ॥

तावदस्ताञ्चले तस्य रत्नचूडेन सादरम् ।

तद्भ्रमं बद्धमेवोच्चैर्दिव्यकर्पटके स्थितम् ॥

अथ तादृशरत्नस्य स्नाभेऽपि विगतस्पृहम् ।

मथ्यस्यं हर्षनिर्मुक्तं विमलं वीक्ष्य चेतसा ॥

स रयश्चूडः स्ते चित्ते तद्गुणैर्गाढभावितः ।

तदा विचिन्तयत्येवं विद्यायोत्फुल्ललोचनः ॥

अहो अपूर्वं माहाव्यमहो निःस्पृहतातुष्टा ।
 इदमस्य कुमारस्य लोकातीतं विचेष्टितम् ॥
 यदा यम्येदृशं जातं चित्तरत्नं महात्मनः ।
 तस्यास्य बाह्येलोकेऽत्र किं वा रत्नैः प्रयोजनम् ॥
 एतदेवंविधं चित्तं जायते पुण्यकर्मणाम् ।
 प्रायोऽनेकभवेधर्मकर्मरञ्जितचेतसाम् ॥
 ये तु पापाः सदा जीवाः शुद्धधर्मबहिष्कृताः ।
 तेषां न संभवेत्प्रायो निर्मलं चित्तमीदृशम् ॥

ततश्चैवमवधार्य चिन्तितं रत्नचूडेन । अये पृच्छामि तावेदन-
 मस्य कुमारस्य सहचरं । यदुत कुत्रत्योऽयं कुमारः किंनामा
 किंगोत्रः किमर्थमिहागतः किं वास्यानुष्ठानमिति । ततः पृष्टोऽहं
 यथाविवक्षितमेकान्ते कृत्वा रत्नचूडेन । मयापि कथितं तस्मै ।
 यथा । अत्रैव वर्धमानपुरे क्षत्रियस्य धवलनृपतेः पुत्रोऽयं विमलो
 नाम । अभिहितं चाद्यानेन । यथा वयस्य वामदेव यदिदं क्रीडा-
 नन्दनमुद्यानमतिरमणीयं जनवादेन श्रूयते तन्नाम जन्मापूर्वं ततो
 ऽद्य गच्छावस्तद्दर्शनार्थं । मयोक्तं । यदाज्ञापयति कुमारः । ततः
 समागताविह । श्रुतो युवयोः शब्दः । तदनुसारेण गच्छद्वां दृष्ट्वा
 पदपद्धतिः । तथा ललितं नरमिथुनं । ततो क्षतागृहके दृष्टौ युवां ।
 निरूपितौ कुमारैः । कथितं मे लक्षणं । निर्दिष्टं च यथायं चक्र-
 वर्तीयं चास्यैव भार्या भविष्यति । तदिदमिहास्यागमनप्रयोजनं ।
 अनुष्ठानं पुनरस्य सर्वं यथा चेष्टितं ह्यापनीयं विदुषामभिमतं
 लोकानामाह्लादकं बभूवामभिरुचितं वयस्यानां स्पृहणीयं मुनीना-

अथ वायुप्रदानेन संजातः स्पष्टचेतनः ।
 पृष्टं किमेतदित्येवं रत्नचूडेन सादरम् ॥
 ततः प्रादुर्भवद्भक्तिः स्फुटरोमाञ्चभूषणः ।
 हर्षोत्फुल्लविशालाक्षः प्रबद्धाञ्जलिवन्धुरः ॥
 विमलो रत्नचूडस्य गृहीत्वा चरणद्वयम् ।
 आनन्दोदकपूर्णाक्षः प्रणनाम मुहुर्मुहुः ॥

प्राह च ।

शरीरं जीवितं बन्धुर्नाथो माता पिता गुरुः ।
 देवता परमात्मा च त्वं मे नास्त्यत्र संशयः ॥
 येनेदं दर्शनादेव पापप्रक्षालनचमम् ।
 त्वया मे दर्शितं धीर सद्भिर्भवं भवभेदिनः ॥

एतद्धि दर्शयता रत्नचूड भवता दर्शिता मे मोक्षमार्गः कृतं
 परमसौजन्यं क्लेदिता भववल्लरी उन्मूलितं दुःखजालं दत्तं सुख-
 कदम्बकं प्रापितं शिवधामेति । रत्नचूडेनोक्तं । कुमार नाहमद्यापि
 विशेषतोऽवगच्छामि किमत्र संपन्नं भवतः । विमलेनोक्तं । आर्य
 संपन्नं मे जातिधारणं । स्मृतोऽद्यदिनमिवातीतो भूरिभव-
 सन्तानः । यतः पुरोऽपि निवेशिता मया भक्तिभरनिर्भरेण भूरि-
 भवेषु वर्तमानेन भगवद्विभे दृष्टिः निर्मलीकृतं सम्यग्ज्ञान-
 निर्मलजलेन पित्तरत्नं रञ्जितं सम्यग्दर्शनेन मानसं सात्मीकृतं
 सद्गुणानं भावितो भावनाभिरात्मा वासितं तत्साधुपर्युपासन-
 यान्तःकरणं सात्मीभूता मे समस्तभूतेषु मैत्री गतोऽङ्गाङ्गीभावं
 गुणाधिकेषु प्रमोदः धारितं यज्जगत्त्रिभे स्तिष्ठमानेषु कारुण्यं

दृढीभूता दुर्विनीतेषूपेक्षा निश्चयीभूतं वैषयिकसुखदुःखयोरौदा-
सीन्यं तथा परिणतः प्रगमः परिचितः संवेगः चिरसंस्तुता
भवनिर्वेदः प्रगुणिता करुणा अनुगुणितमास्तिक्यं प्रगुणीभूता
गुरुभक्तिः क्षेत्रीभूतौ तपःसंयमाविति ततो यावदृष्टं मयेदं
भुवनभर्तुर्भगवतो निष्कलङ्कं विभं तावदहं सिक्त इवामृतरसेन
पूरित इव रत्या स्त्रीकृत इव सुखासिकया मृत इव प्रमोदेन ।
ततः स्फुरितं मम हृदये । यदुत

रागद्वेषभयाज्ञानशोकचिन्तैर्विवर्जितः ।

प्रशान्तमूर्त्तिर्देवोऽयं लोचनानन्ददायकः ॥

दृश्यमानो यथा धत्ते ममाह्लादं तथा पुरा ।

नूनं कचिन्मया मन्ये दृष्टोऽयं परमेश्वरः ॥

एवं च चिन्तयन्नेव लोकातीतं रसान्तरम् ।

प्रविष्टोऽनुभवद्वारसंवेद्यमतिमुन्दरम् ॥

यतो भवात्समारभ्य प्राप्तं सम्यक्प्रसुप्तमम् ।

ततः स्मृता मया सर्वे तदारान्निखिलान् भवाः ॥

तदिदं महात्मन्ने मे संपन्नं । अतः कृतं तन्मे भवता यत्परम-
गुरवः कुर्वन्तीति जुवाणो रत्नचूडचरणयोर्निपतितः पुनर्विमल-
कुमारः । ततो नरोत्तम अलमलमतिसंभ्रमेणेति वदता समुत्थापि-
तोऽस्मै रत्नचूडेन साधर्मिक इति वन्दितः सविनयं अभिहितं च ।
कुमार संपन्नमधुना मे समीहितं परिपूर्णं मनोरथाः कृतस्ते प्रत्युप-
कारो यदेवं मादृशजनोऽपि ते परिचिततत्त्वमार्गप्रत्यभिज्ञाने
कारणभावं प्रतिपन्न इति । स्थाने च कुमारस्यायं हर्षातिरेकः ।

मपीति । केवलं न प्रतिपन्नमनेनाद्यापि किञ्चिद्दर्शनं । रत्नचूडेन
चिन्तितं । अये सर्वं सुन्दरमाख्यातमनेन । तदिदमत्र प्राप्तकालं ।
दर्शयाम्यस्य भगवद्विम्बं । उचितोऽयं तद्दर्शनस्य । संपत्स्यतेऽस्य तद्-
र्शनेन महानुपकारः । एवं च कुर्वतो ममापि प्रत्युपकारकरणमनोरथः
परिपूर्णो भविष्यतीति । विचिन्त्याभिहितोऽनेन विमलकुमारः ।
यथा । कुमार इह क्रीडानन्दने समागतः कचित्पूर्वं मदीयमातामहो
मणिप्रभः । प्रतिभातमिदमतिकमनीयं काननं । ततोऽत्र पुनः
पुनर्विद्याधराणामवतारार्थं महाभवनं विधाय प्रतिष्ठितं तेन भग-
वतो युगादिनाथस्य विम्बं । अत एव वज्रशोऽहमिहागतः पूर्वं ।
ततो ममानुपहेण तद्द्रष्टुमर्हति कुमारः । विमलेनोक्तं । यदद-
त्यार्यः । तदाकर्ण्य दृष्टो रत्नचूडः । ततो गता वयं भवनाभिमुखं ।
दृष्टे भगवतो मन्दिरं । तच्च कौटुम्भम् ।

विमलस्फटिकच्छायं स्वर्णराजिविराजितम् ।

तड्दिदलयमंयुक्तगरदम्बुधरोपमम् ॥

विलसदञ्जवैडूर्यपद्मरागमणिलिप्ता ।

नष्टान्वकारसम्बन्धमुद्योतितदिगन्तरम् ॥

अपि च ।

लसदच्छाच्छनिर्मलस्फटिकमणिनिर्मितकुट्टिमसंक्रान्तविलसत्ता-
पनीयमाग्रे स्तम्भाविन्यस्तविद्रुमकिरणकदम्बकरकमुक्ताफलावधूतं अव-
धूतविरचितमरकतमयूषग्रामायमानमितचमरनिकरं मितचमर-
निकरदण्डशमीकरप्रभापिञ्जरितादर्शमण्डलं आदर्शमण्डलगतवि-
राजमानारुणमणिशारनिकुलम् शारनिकुलमावलम्बितनिगदहाटक-

किङ्किणीजालमिति । तत्र चैवंविधे भुवननाथस्य भवने प्रविश्य
तैरवलोकितं भगवतो युगादिनाथस्य विम्बं । तच्च ।

दिक्षु प्रेङ्खन्तभाजालं शान्तकुम्भाविनिर्मितम् ।

शान्तं कान्तं निरांटोपं निर्विकारं मनोहरम् ॥

ततः सर्वैरपि विहितो हर्षभरविस्फारिताक्षैः प्रणामः । धन्दितं
च विगदानन्दपुलकोद्भेदसुन्दरं वपुर्दधानाभ्यां विधिवच्चूतमञ्जरी-
रत्नचूडाभ्यां । तच्चेदृशं सचराचरभुवनबन्धोर्भगवतो विम्बं निरूप-
यतो विमलकुमारस्य सहसा समुल्लसितं जीववीर्यं विदारितं भूरि-
कर्मजालं वृद्धिमुपगता सद्वृद्धिः प्रादुर्भूता दृढतरं गुणानुरागः ।
ततश्चिन्तितमनेन । अहो भगवतोऽस्य देवस्य रूपं । अहो सौम्यता
अहो निर्विकारता अहो मातिशयत्वं अहो अचिन्त्यमाहात्म्यता ।
तथाहि ।

आकार एव व्याचष्टे निष्कलङ्को मनोहरः ।

अनन्तमस्य देवस्य गुणसंभारंगौरवम् ॥

वीतरांगो गतद्वेषः सर्वज्ञः सर्वदर्शनः ।

सुनिश्चितमयं देवो विम्बादेवावगम्यते ॥

धावत्संचिन्तयत्येवं मध्यस्थेनान्तरात्मेना ।

विमलः चालयन्नुच्चैर्मलेमात्मीयचेतसः ॥

तावत्तस्य समुत्पन्नं स्वजातेः स्मरणं तदा

अतीतभवसन्तानवृत्तान्तकृतिकारणम् ॥

अथ संजातमूर्खोऽमावचिन्त्यैरमनिर्भरः ।

पतितो भूतले घटः सर्वेषां हतसंभ्रमः ॥

यतः ।

सत्कलत्रे सुते राज्ये द्रविणे रत्नसञ्चये ।

अवाप्ते स्वर्गसौख्ये च नैव तोषो महात्मनाम् ॥

तथाहि ।

तुच्छानि स्वल्पकास्तानि सर्वाणि परमार्थतः ।

एतानि तेन धीराणां नैव तोषस्य कारणम् ॥

जैनेन्द्रं पुनरासाद्य मार्गं भीमे भवोद्धूः ।

सुदुर्लभं महात्मानो जायन्ते हर्षनिर्भराः ॥

तथाहि ।

संप्राप्तस्तत्त्वणादेव मार्गः सर्वज्ञभाषितः ।

गमसातामृतास्वादसंवेदनकरो नृणाम् ॥

अनन्तानन्दसंपूर्णमोचहेतुश्च निश्चितः ।

अतः सतां कथं नाम न हर्षोत्साहकारणम् ॥

अन्यच्च ।

सत्त्वानुरूपं वाञ्छन्ति फलं सर्वेऽपि जन्तवः ।

श्वा हि तुष्यति पिण्डेन गजघातेन केशरी ॥

मूषको व्रीहिमासाद्य नृत्यत्युत्तालहस्तकः ।

गजेन्द्रोऽवज्ञया भुङ्क्ते यत्नदत्तं सुभोजनम् ॥

तथा ।

अदृष्टतत्त्वा ये मूढाः श्लोकचित्ता मनुष्यकाः ।

धनराण्यादिकं प्राप्य जायन्ते ते मदोत्केटाः ॥

त्वं तु पूर्वं

चिन्तामणिसमे रत्नेऽलभे मध्यस्थतां गतः ।।

न ललितो मया धीरः हर्षदोषकलङ्कितः ॥

अधुनैवं पुनर्धन्यः स्फुटरोमाञ्चसुन्दरः ।।

सन्मार्गलाभे तुष्टोऽसिः साधुः साधु नरोत्तमः ॥

केवलमत्र जने नैवमतिगुरुत्वमारोपणीयं कुमारैः । किमत्र
मया विहितं कुमारस्य । निमित्तमात्रं अत्र संपन्नोऽहं । स्वयमेव
योग्योऽसि त्वमेवंविधकल्याणपरम्परायाः । मयापि हि तावकीनां
पात्रतामुपलक्ष्यायं विहितोऽयम् । तथा हि ।

स्वयंविज्ञातसद्भावाः लोकान्तिकसुरैस्तदा ।

यदि नाम प्रबोध्यन्ते तीर्थनाथाः कथंचन ॥

तथापि ते सुरास्तेषां न भवन्ति महात्मनाम् ।

गुरुवस्तादृशे पक्षे द्रष्टव्योऽयं त्वया जनः ॥

विमलेनोक्तं । महात्मन्मा मैवं बोधः । न सद्गुणमिदमस्योदितं
भवता । न हि भगवति बोधयितव्ये लोकान्तिकसुराणां निमित्त-
भावः । भवता तु दर्शयता भगवद्विम्बं संपादितमेव ममेदं सकलं
कल्याणं । इह च ।

निमित्तमात्रतां योऽपि धर्मे सर्वज्ञभाषिते ।

प्रतिपद्येत जीवस्य स गुरुः पारमार्थिकः ॥

एवं मे विदधानस्त्वं गुरुरेव न संग्रहः ।

उचितं तु सतां कर्तुं सहुरीर्विनयादिकेम् ॥

तस्मादुचितमेवेदं सर्वं तावकोपकारस्येति । किंच ।

एषा भगवतामाज्ञा सामान्यस्यापि सुन्दरम् ।

कार्यः साधर्मिकस्येह विनयो वन्दनादिकः ॥

किं पुनस्ते महाभाग नैवं सद्धर्मदायिनः ।

युज्यते विनयः कर्तुं निर्मिथ्यस्यापि सहुरोः ॥

रत्नचूडेनोक्तं । मा मैवमादिशतु कुमारः । तथाहि ।

गुणप्रकर्षरूपस्त्वं पूजनीयः सुरैरपि ।

त्वमेव गुरुरस्माकं तन्नैवं वक्तुमर्हसि ॥

विमलेनोक्तं ।

गुणप्रकर्षरूपाणां हतज्ञानां महात्मनाम् ।

इदमेव स्फुटं लिङ्गं सहुरोर्भक्तिपूजनम् ॥

स महात्मा स पुण्यात्मा स धन्यः स कुलोद्भूतः ।

स धीरः स जगद्वन्द्यः स तपस्वी स पण्डितः ॥

यः किङ्करत्वं प्रेक्ष्यत्वं कर्मकारत्वमञ्जसा ।

दासत्वमपि कुर्वाणः सहुरूपां न लज्जते ॥

स कायः श्लाघितः पुंसां यो गुरोर्विमयोद्यतः ।

सा वाणी या गुरोः श्लोची तन्मनो सहुरौ रतम् ॥

अनेकभवकोटीभिरुपकारपरैरपि ।

धर्मापकारकर्तृणां निष्क्रयो न विधीयते ॥

अन्यद्देमधुना पर्यालोच्यं भवता सार्धं मया । यदुत विरक्तं
तावन्मे भवचारकवामाश्रितं गृहीता दुःखात्मकतया विषयाः
भावितो लोकोत्तरायातास्तादरूपतया प्रशमः । न स्यात्तथ्यमधुना
गृहपञ्जरे । गृहीतया भागवती दीक्षा । केवलं सन्ति मे तात-
प्रपद्यते यस्तो बान्धवाः । तेषां कः प्रतिबोधनोपायः श्याम् ।

एवं हि तेषां मया बन्धुत्वकार्यमाचरितं भवति यदि तेऽपि मन्त्रि-
 मित्तकं भगवद्भाषिते धर्मे प्रतिबुध्यन्ते नान्यथा । रत्नचूडेनोक्तं ।
 अस्ति बुधो नामाचार्यः । स यदीह कथंचिदागच्छेत्ततस्तानपि तव
 ज्ञातीनवशं प्रतियोधयेत् । स हि भगवान्निधिरतिशयानामा-
 करस्थितज्ञतानैपुण्यस्य प्रकर्षः प्राणिप्रशमलभेरियत्ताभूमिर्वचन-
 विन्यासस्येति । विमलेनोक्तं । आर्य क पुनरसौ दृष्टो बुध-
 स्तरिर्भवता । रत्नचूडेनोक्तं । अत्रैव क्रीडानन्दने ऽस्यैव च भगव-
 द्भवनस्य द्वारभूमिभागे दृष्टोऽसौ मया यतः समागतोऽहमतीता-
 ष्टम्यां सपरिकरो भगवत्पूजनार्थमिह मन्दिरे । प्रविशता च दृष्टं
 मया दृष्टतपोधनमुनिवृन्दं । तस्य च मध्ये स्थितः कृष्णो वर्षेन
 वीभत्सो दर्शनेन चिकोणेन शिरसा वक्रदीर्घया शिरोधरया
 चिपिटया नासिकया विरलविकरालेन दशनमण्डलेन लम्बेनोदरेण
 सर्वथा स्फुरूपतयोद्वेगहेतुर्दृश्यमानः केवलं परिशुद्धमधुरगम्भीरेण
 ध्वनिना विशदेन वर्षाञ्चारणेनार्थसमर्पिकया गिरा धर्ममाचक्षाणो
 दृष्टो मयैकस्तपस्वी । संजातस्य मे चेतसि वितर्कः । यथा यत भग-
 वतो न गुणानुरूपं रूपं । प्रविष्टोऽहं चैत्यभवने । निवेशिता भक्ति-
 सारं भगवद्विम्बे दृष्टिः । अवतारितं निर्माल्यं । विधापितं सन्ना-
 र्जनं । कारितमुपलेपनं । विरचिता पूजा । विकीर्णः पुष्पप्रकरः ।
 प्रज्वालिता मङ्गलप्रदीपाः । समुज्ज्वलितः सुगन्धिधूपः । निःशेषितं
 पूर्वकरणीयं । प्रमार्जितमुपवेशनस्थानं । न्यस्तानि भूमौ जानुकर-
 तलानि । निवद्धा भगवद्भद्रे दृष्टिः । प्रवर्धितः सद्भावनया शुभ-
 परिणामः । संजातो भाग्यतिशयः । श्लाघितमानन्दोदकविन्दुनियन्द-

सन्दोहेण लोचनयुगलं । संपन्नं कदम्बकुसुममन्निभं दृष्ट्वादिन्द-
विशदपुलकोद्भेदसुन्दरं मे शरीरं । पठितो भावार्थानुसारणगमं
भक्तिनिर्भरतया शक्रस्तवः । कृतः पञ्चाङ्गप्रणिपातः । निषण्णो भूतले ।
स्तुतः 'सर्वज्ञप्रणीतप्रवचनोन्नतिकरैर्यागमुद्रया प्रधानस्तोत्रैर्भावसारं
भगवान् । रञ्जितं भगवद्गुणैरन्तःकरणं । विहितो भूयः पञ्चाङ्गप्रणि-
पातः । तदवस्थेनैव वन्दिताः प्रमोददृष्टिजनकाः स्मरिप्रभृतयः । समु-
त्थितो जिनमुद्रया । संपादितं चैत्यवन्दनं । तदन्ते कृतं प्रणिधानं
मुक्तांशुक्तिमुद्रया ॥ अचान्तरे मत्परिवारेण निर्वर्तितं भगवतो वक्षि-
विधानं सज्जीकृतं 'स्वाचोपकरणं' विस्मारिता विचित्रवस्त्रालङ्कारो-
ल्लोचाः । प्रारब्धं सज्जीतकं । समापूरिताः कलंकाहलाः । चालिताः
सुघोषघण्टाः । राणितानि कणकणकभाणकानि । ध्वानिता दिव्यदुन्दु-
भयः । नादिता मधुरशङ्खाः । वादिताः पटुपटहाः । आस्फालिता
घर्षरिकया मृदङ्गाः । समुञ्जलितानि कंमलकानि । विजृम्भितः
स्तोत्ररेवः । प्रवर्तितो मन्त्रजापः । विमुक्ता कुसुमवर्षाः । झणझणायिता
मधुपावली । अभिषेचितं महार्हरमगन्धौषधिसत्तीर्थादकैर्विधिना
जंगंजीववन्धोर्भगवतो विम्बं । प्रवृत्ता मन्यरं चूतमञ्जरौ । विल-
सितमुद्दामानन्दोचितं शेषविलासिनीजनेन । दत्तानि महोदयानि ।
'कृतमुचितं करणीयं' ॥ एवं महता विमर्देन विधाय भगवदभिषेक-
पूजनं निर्गतोऽहं साधुवन्दनार्थं यावत्तथैव तस्य सुसाधुदृन्दस्य
मध्ये स्थितः स तपस्वी निविष्टः कनककमले रतिविरहित इव
मकरकैतनो रोहिणीविद्योजित इव मृगलाञ्छनः शचीविनांकृत
इव पुरन्दरः उत्तमकान्तस्वरभास्वरेणाकारेण उल्लसन्महाप्रभाप्रवाह-

पिञ्जरितमुनिमण्डलः कूर्मोद्यतेन पादतलेन गूढमिराजालेन
 प्रगल्भाच्छन्नमाञ्जितेन दर्पणाकारनखेन सुस्निष्टाङ्गुलिना चरण-
 युगलेन वरकरिकराकारेण जटाद्वयेन कठिनपीमसुष्टतविस्तीर्ण-
 केसरिकिग्रोरलीलाविडम्बिना कटीतटेन चुटितमनोहरेणोदर-
 देशेन विशालेन वक्षःस्थलेन प्रसम्भेन भुजदण्डयुगलेन मत्तमहेभ-
 कुम्भास्कालगमहाभ्यां कराभ्यां त्रिवलिविराजितेन कण्ठेन अधरित-
 गगधरारविन्दगोभेन वटनेन उत्तुङ्गसुसंस्थितेन नासिकावंगेन
 सुस्निष्टमामलप्रसम्भेन कर्णयुगलेन अपहमितकुवलयदलाभ्यां लोच-
 नाभ्यां मंहतममया स्फुरत्किरणजालरञ्जिताधरपुटया दन्तपङ्क्त्या
 सुस्निष्टाष्टमौगगधरमन्त्रिभेन ललाटपङ्केन अधस्तनावयवचूडामणि-
 नोत्तमाङ्गभागेन किं वज्रना सर्वथोपमातीतरूपधारौ दृष्टो ऽसौ
 मया तथैव धर्ममाचक्षाणः । प्रत्यभिज्ञातश्च तेन पूर्वावधारि-
 तेन ध्वनिना । मंजातो मे मनसि विफ्रयः । ततश्चिन्तितं मया ।
 म एवायं तपस्वी । कथं पुनरीदृशकमनीयरूपः क्षणादेव संपन्न इति ।
 अथवा किमत्राश्चर्यं । निवेदितं मे पूर्वं धर्मगुरुणा चन्दनेन । यथा ।
 भवन्ति भगवतां सुमाधूनां लब्धयः । तन्माहात्म्येन च भवन्त्येते
 यथेच्छया विविधरूपधारिणः । जायन्ते परमाणुवत्सूक्ष्माः । संपद्यन्ते
 पर्वतवहुरवः । वर्तन्ते ऽर्कद्वलवस्तघवः । पूरयन्ति स्वदेहविस्तारेण
 भुवनं । आज्ञापयन्ति किङ्करमिव देवेश्वरं । निमज्जन्ति कठिन-
 शिखातले । कुर्वन्त्येकघटाद्वटगतसहस्रं । दर्शयन्त्येकपटात्पटगत-
 सहस्रं । आकर्णयन्ति सर्वाङ्गोपाङ्गैः । धरन्ति स्पर्शमात्रेण निःशेष-
 रोगगणं । गच्छन्ति पवनवद् गगने । सर्वथा नास्ति किञ्चिदसाध्य-

नेतेषां भगवतां सुसाधूनां । प्राप्तलब्धयो ह्येते सर्वस्य करणपटवो
 भवन्ति । अतोऽयं सुनिश्चितः पूर्वं तथा कुरूपो मया दृष्टोऽधुना
 पुनरेवंविधरूपधारी दृश्यते । तन्नूनं प्राप्तलब्धिरेष भगवानित्यहो
 भगवतोऽतिशयः । ततः प्रहृष्टचेतसा वन्दितो मया भगवानन्य-
 सुनयस्य । अभिनन्दितोऽहं सर्वैः स्वर्गापवर्गमार्गसंसर्गनिसर्गहेतुना
 धर्मलाभेन । निविष्टो भूतले । श्रुता चामृतकल्पा आक्षेपकारिणी
 भव्यचित्तानां विक्षेपजननी विषयविषाभिलाषस्य अभिलाषोत्पादनी
 शिवसुखे निर्वेदमत्पादनी भवप्रपञ्चे बाधनी विमार्गस्य भगवतो
 धर्मदेशना । रञ्जितोऽहं तस्य गुणप्राग्भावेण । पृष्टस्य निकटोपविष्टः
 शनैरेको सुनिर्मया । यदुत कोऽयं भगवान् किंनामा कुचत्यो
 वेति । तेनोक्तं । सूरिरप्य गुरुरस्माकं बुधो नाम । स धरातल-
 पुरवास्तव्यस्तदधिपतेरेव शुभविपाकनृपतेस्तनयो निजसाधुतानन्दन-
 स्तृणवदपहाय राज्यं निष्क्रान्तः साम्प्रतमनियतविहारेण विहर-
 तीति । ततोऽहमाकर्ण्य तच्चरितं दृष्ट्वा तदतिशयं निरीक्ष्य रूपं
 श्रुत्वा धर्मदेशनाकौशलं संचिन्त्य च हृदये यथाहो रत्नाकरकल्प-
 मिदं भगवतां दर्शनं यच्चैवंविधानि पुरुषरत्नान्युपलभ्यन्ते ततः
 संजातो भगवदर्हत्प्रणीते मार्गे मेरुशिखरवन्निष्प्रकम्पः । स्थिरौभूतस्य
 धर्मं तेनैव बुधसूरिदर्शनेन मदीयः सर्वोऽपि परिकरः । ततोऽभि-
 वन्द्य भगवन्तं गतोऽहं स्वस्थानं । भगवानपि क्वचिदन्यत्र विहर-
 तीति । तेनाहं ब्रवीमि । यद्यसौ बुधसूरिरागच्छेत्ततस्ते बन्धुवर्गं
 बोधयति । परोपकारकरणैक्यसनी हि स भगवान् । यतस्तदापि
 मम मत्परिकरस्य च सद्गुणैः स्वैर्याथै विहितं तेन तत्तादृशं

वैक्रियरूपमिति ॥ विमलेनोक्तं । आर्यं सोऽपि कथंचिदिहागम-
नाथ भवतैवाभ्यर्थनीयः । रत्नचूडेनोक्तं । यदादिगति कुमारः ।
केवलमस्मादियोगेन साम्प्रतं विधुरस्तातो विमंशुलाम्बा वर्तते ।
तद्गच्छामि तावदहं तयोः संधीरणार्थं स्वस्थाने । ततः करिष्यामि
युष्मदादेशं । नाथ कुमारेण विकल्पो विधेय इति । विमलेनोक्तं ।
आर्यं किं गन्तव्यं । रत्नचूडः प्राह । कुमार

युष्मत्सङ्गामृतचोदलभास्त्रादस्य मेऽधुना ।
गन्तव्यमिति वक्तव्ये भारती न प्रवर्तते ॥

तथाहि ।

जडोऽपि सज्जने दृष्टे जायते तोषनिर्भरः ।
उदिते विकसत्येव शशाङ्के कुमुदाकरः ॥
स तत्र क्षणमात्रेण प्रीतिसंवद्भुमानसः ।
जीवन्नेव न तं मुक्ता नूनमन्यत्र गच्छति ॥

किं च ।

संसारोऽनन्तदुःखौघपूरितेऽप्यमृतं परम् ।
इदमेकं बुधैरुक्तं यत्सद्भिर्द्विचित्तमीक्षणम् ॥
कोऽर्थं कर्तुं समर्थोऽव सतां सङ्गस्थ भूतले ।
यदि तद्विघटने हेतुर्न स्यादिरहमुद्गरः ॥
चिन्तामणिमहारत्नममृतं कल्पपादपम् ।
स दृष्टं संत्यजेन्मूढः सज्जनं यो विमुञ्चति ॥
कुमारविरहोद्यमापञ्चिका लगति ताम्रुके ।
तवापि पुरतो मेऽद्य गन्तव्यमिति जल्पतः ॥

इदं वज्राग्नेस्तुल्यमिदमत्यन्तनिष्ठुरम् ।

यन्मे भवादृशामये गच्छाम इति जल्पनम् ॥

तथापि

ताताम्बाचित्तसन्तापरूपं संचिन्त्य कारणम् ।

महद्गन्तव्यमेवेति मयेदमभिधीयते ॥

विमलेनोक्तं । आर्यं यद्येवं ततो गम्यतां भवता । केवलं न
विस्मरणीयमिदमार्थेण मदीयमभ्यर्थनं आनेतव्यः स कथंचिद्व
बुधसूरिरिति । रत्नचूडेनोक्तं । कुमार कोऽत्र विकल्पः । ततो
भाविसुजनदर्शनविच्छेदकातरद्भया चूतमञ्जरी सवाप्यगद्गदया
गिरा विमलं प्रत्याह । कुमार

महोदरोऽसि मे भ्राता देवरोऽसि नरोत्तम ।

शरीरं जीवितं नायस्त्वं मे भवसि सुन्दर ॥

तदेष गुणहीनोऽपि स्मरणीयः कचिज्जनः ।

भवादृशां महाभाग धन्या हि स्मृतिगोचरे ॥

विमलेनोक्तं । आर्यं

गुरुश्च गुरुपत्नी च यदि न स्मृतिगोचरे ।

ततो मे कीदृशो धर्मः किं वा सौजन्यमुच्यताम् ॥

एवं च कृत्वा मयापि सह सम्भाषणं गतौ चूतमञ्जरीरत्नचूडौ ।
मम पुनरगृहीतमङ्गते भद्रे समाकर्णयतोऽपि तथा विमलरत्न-
चूडयोः सम्बन्धिनं धर्मज्ञत्वं गुरुकर्मतया दूरभयतया च मत्तस्येव
सुप्तस्येव विचित्रचित्तस्येव मूर्खितस्येव प्रोषितस्येव मृतस्येव न तदा
परिणतमेकमपि धर्मपदं हृदये वज्रशिलाशकलघटितमिव मना-

गपि द्रावितं जिनवचनामृतरससेकेनापि चित्तं । ततो विशेषतः संस्तुत्य भगवन्तं निर्गतस्यैत्यभवनान्मया सहितो विमलः । ततोऽभिहितमनेन । वयस्य वामदेव यदिदं रत्नचूडेन मह्यं दत्तं रत्नं महाप्रभावमिदमाख्यातं तेन । ततः कदाचिदिदमुपयुज्यते क्वचिन्महति प्रयोजने । मम च नास्याधुना रत्नादिके । ततो गृहीतमिदमनादरेण कथंचिन्नच्छति । तस्मादत्रैव कुत्रचित्प्रदेशे निधाय गच्छाव इति । मयोक्तं । यदादिशति कुमारः । ततो विमोच्य वस्त्राञ्चलं समर्पितं तद्रत्नं मे विमलेन । निखातं मयैकत्र भूप्रदेशे । एततो निरूपलक्षः स प्रदेशः । प्रविष्टौ नगरे । गतोऽहं स्वभवने । एतः स्नेयवङ्गलिकाभ्यां मम शरीरेऽनुप्रवेशः । ततश्चिन्तितं मया ।

तद्रत्नं रत्नचूडेन सर्वकार्यकरं परम् ।

निवेदितं समक्षं मे तुल्यं चिन्तामणेरुणैः ॥

तत्तादृशमनर्घ्यं रत्नं को नाम मुञ्चति ।

हरामि त्वरितं गत्वा किं समापरचिन्तया ॥

ततोऽवलम्ब्य जघन्यतां विमृत्य विमलस्येहं अविगण्य सद्भावार्षणं अययालोच्यायति अनाकलङ्ग्य महापापं अविचार्य कार्याकार्यं अधिष्ठितः स्नेयवङ्गलिकाभ्यां गतोऽहं तं प्रदेशं । उखातं तद्रत्नं निखातमन्यत्र प्रदेशे । चिन्तितं च मया । कदाचिदधुनैवागच्छति विमलः । ततो रिक्तेऽस्मिन्दृष्टे प्रदेशे भवेदस्य विकल्पो यथा वामदेवेन गृहीतं तद्रत्नं । यदि पुनरत्र प्रदेशे पथेदं कर्पटावगुपिष्ठतं निखातं तथैवान्यस्तप्रमाणः पायाणो निखन्यते ततो विमलस्य तं दृष्ट्वा भवेदेवंविधो वितर्कः यथा तद्रत्नं ममैवापुण्यैरेवं

इदं वज्राग्नेस्तुल्यमिदमत्यन्तनिष्ठुरम् ।

यन्मे भवादृशमपे गच्छाम इति जल्पनम् ॥

तथापि

ताताम्वाचित्तमन्तापरूपं मंचिन्य कारणम् ।

महद्गन्तव्यमेवेति मयेदमभिधीयते ॥

विमलेनोक्तं । आर्यं यद्येवं ततो गम्यतां भवता । केवलं न
विस्मरणीयमिदमार्येण मदीयमभ्यर्थनं आनेतव्यः स कथंचिदपि
बुधसूरिरिति । रत्नचूडेनोक्तं । कुमार कोऽत्र विकल्पः । ततो
भाविस्मृजनदर्शनविच्छेदकातरद्भया चूतमञ्जरी सवाप्यगद्गदया
गिरा विमलं प्रत्याह । कुमार

महोदरोऽसि मे भ्राता देवरोऽसि नरोत्तम ।

शरीरं जीवितं नाथस्त्वं मे भवसि सुन्दर ॥

तदेष गुणहीनोऽपि स्मरणीयः कचिज्जनः ।

भवादृशां महाभाग धन्या हि स्मृतिगोचरे ॥

विमलेनोक्तं । आर्यं

गुरुश्च गुरुपत्नी च यदि न स्मृतिगोचरे ।

ततो मे कौटुम्भो धर्मः किं वा सौजन्यमुच्यताम् ॥

एवं च कृत्वा मयापि सह सम्भाषणं गतौ चूतमञ्जरीरत्नचूडौ ।
मम पुनरगृहीतमङ्गते भद्रे समाकर्णयतोऽपि तथा विमलरत्न-
चूडयोः सम्बन्धिनं धर्मशल्पं गुरुकर्मतया दूरभव्यतया च मत्तस्येव
सुप्तस्येव विचित्रचित्तस्येव मूर्ध्नि तस्येव प्रोषितस्येव मृतस्येव न तदा
परिणतमेकमपि धर्मपदं हृदये वज्रशिलाशकलघटितमिव मना-

गपि द्रावितं जिनवचनामृतरममेकेनापि चित्तं । ततो विशेषतः
मंथृत्य भगवन्तं निर्गतयैत्यभवान्मया सहितो विमलः । ततोऽभि-
हितमनेन । वयस्य वामदेव यदिदं रत्नचूडेन मद्यं दत्तं रत्नं महा-
प्रभावमिदमाख्यातं तेन । ततः कदाचिदिदमुपयुज्यते कचिन्महति
प्रयोजने । मम च नास्याधुना रत्नादिके । ततो गृहीतमिदमना-
दरेण कथंचिच्छंक्षति । तस्मादत्रैव कुत्रचित्प्रदेगे निधाय गच्छाव
इति । मयोक्तं । यदादिगति कुमारः । ततो विमोक्ष्य वस्त्राश्चक्षु-
समर्पितं तद्रत्नं मे विमलेन । निखातं मयैकच भूप्रदेगे । कृतो
निरूपलक्षः स प्रदेगः । प्रविष्टौ नगरे । गतोऽहं स्वभवने । कृतः
स्तेयवज्रज्जिकाभ्यां मम शरीरेऽनुप्रवेगः । ततश्चिन्तितं मया ।

तद्रत्नं रत्नचूडेन सर्वकार्यकरं परम् ।

निवेदितं समक्षं मे तुल्यं चिन्तामणेरुणैः ॥

तस्माद्गमनर्घ्यं रत्नं को नाम मुञ्चति ।

हरामि त्यक्तं गत्वा किं ममापरचिन्तया ॥

ततोऽवलम्ब्य जघन्यतां विष्णुय विमलस्येहं अविगण्य महा-
वार्षणं अपरांशोप्यायति अनाकलय्य महापापं अविचार्य कार्याकार्यं
अधिष्ठितः स्तेयवज्रज्जिकाभ्यां गतोऽहं तं प्रदेगं । उत्प्रातं तद्रत्नं
निष्पातमन्द्य प्रदेगे । चिन्तितं च मया । कदाचिदधुनैवागच्छति
विमलः । ततो रिक्तेऽग्निरुष्टे प्रदेगे भवेदस्य विकल्पो यथा
वामदेवेन गृहीतं तद्रत्नं । यदि पुनरत्र प्रदेगे यदेदं कर्पटाव-
गुप्यितं निष्पातं तदैवान्प्रमाणाः पापाणो निघ्नन्ते ततो विम-
लस्य तं हृदा भवेदंविधो वितर्कः यथा तद्रत्नं ममैवापुष्टेरेवं

पाषाणीभूतमिति । एवं च विचिन्त्य मया निखातस्तत्प्रमाणः कर्प-
 टावगुण्डितस्तत्र प्रदेशे पाषाणः । समागतो गृहं । लङ्घितं तद्दिनं ।
 समायाता रजनौ । स्थितोऽहं पर्यङ्के । समुत्पन्ना मे चिन्ता । अये
 विरूपकं मया हतं यच्चानीतं तद्भूतं । दृष्टः केनचिद्दहं तथा
 कुर्वाणः । यद्दीप्यति कश्चिदन्यस्तद्भूतं । तदधुना किं करोमीति ।
 वितर्ककल्लोलमालाकुलितचित्तवृत्तेष्वित्तसन्तापेन विनिद्रस्यैवातीता
 सर्वापि शर्वरी । प्रभाते च समुत्पायातिलरितं गतोऽहं पुनस्तं
 प्रदेशं । इतश्च समागतो मङ्गवने विमलः । न दृष्टोऽहमनेन । पृष्टो
 मत्परिजनः क्व वामदेव इति । कथितमनेन यथा क्रीडानन्दनो-
 द्यानाभिमुखं गत इति । ततः समागतो ममानुमार्गेण विमलः ।
 स चागच्छन् दूरे दृष्टो मया । ततः संजाता ममाकुलता । विस्मृतो
 रत्नप्रदेशः । समुत्खातः पाषाणो गोपितः कटीपथ्यां । हतौ
 निरुपलब्धः स प्रदेशः । गतोऽहमन्यत्र गहनान्तरे । संप्राप्तो विमलः ।
 दृष्टोऽहमनेन । लङ्घितो भयतरललोचनः । ततोऽभिहितमनेन ।
 वयस्य वामदेव किमेकाकी त्वमिहागतः । किं वा भीतोऽसि ।
 मयोक्तं । श्रुतः प्रभाते मया त्वमिहागतः । तेनाहमप्यागतः । ततो
 न दृष्टस्त्वमत्र । तेन संजातो मम हृदये चासः क्व कुमारो गत इति
 चिन्तया । साम्प्रतं तु त्वयि दृष्टे यदि परं स्वस्थो भविष्यामीति ।
 विमलेनोक्तं । यद्येवं ततः सुन्दरमिदं संपन्नं यदिहागतौ । साम्प्रतं
 गच्छावो भगवद्भवने । मयोक्तमेवं भवतु । ततो गतौ जिनमन्दिरे ।
 प्रविष्टोऽभ्यन्तरे विमलः । स्थितोऽहं द्वारदेशे । चिन्तितं मया ।
 नूनं विज्ञातमनेन । ततो नम्र्यामि त्वरितं । इतरथा ममेद-

मेघ रत्नमुदालयिष्यति । न चात्र पुरे तिष्ठतो, ममास्त्यस्मान्मोचः ।
अतः पतामि निर्देश इति । ततः पलायितोऽहं वेगेन । क्रान्तो
वज्रविषयं । ऊढस्त्रीणि रात्रिदिनानि । गतोऽष्टाविंशतिर्योजनानि ।
होतितो रत्नग्रन्थिः । दृष्टो निष्ठुरपायाणः । ततो हा हतो ऽस्मीति
गतो मूर्छां । लब्धा क्षुब्धेण चेतना । गृहीतः पश्चात्तापेन प्रारब्धः
प्रलयितुं भ्रष्टोऽहं । कथंचित्ततः स्थानात् तत्पुनर्गृह्णामीत्यभिप्रायेण
वसितः स्वदेशाभिमुखं ।

इतश्च जिनसदनान्निर्गतेन न दृष्टोऽहं विमलेन । ततः संजाता
विमलचिन्ता क्व पुनर्गतो वामदेव इति । गवेपितः सर्वत्र कानने
न गतो जातः ततो भवने पुरे च सर्वत्र गवेपितो यावत्तत्रापि न दृष्टः
सर्वत्रैवावदनु प्राहता ममाग्वेषकपुरुषाः । प्राप्तोऽहमेकैर्भीतिस्तेभ्यः ।
अभिहितस्तैः । यथा वामदेव शोकार्तस्त्वद्वियोगेन विमलो वर्तते
वयमानेतारस्तवानेन प्रहितास्तेन गम्यतामिति । ततो मया चिन्तितं ।
अथे न ललितोऽहं विमलेन । ततो विगतं मे भयं । नीतोऽहं तैर्वि-
मलममीपे । दृष्टो विमलेन समाक्षिप्तः स्नेहेन । सुकमुभाभ्यां
नयनैर्विमलमल्लिप्तं किं तु मया कपटेन प्रियमीलकमुदा विम-
लेन । निवेगितोऽहमधामने अभिहितस्थानेन । वयस्य वामदेव
वर्णय किमनुभूतं भवता । मयोक्तं । कुमारकर्णध । अस्ति ताव-
त्प्रविष्टस्तं जिनमन्दिरे । ततो यावत्तत्र किंलाहमपि प्रविशामि
तावदृष्टा मया दर्शनागच्छन्ती गगनतलेऽमरधरी । मा च कीदृशी ।

प्रकाशयन्ती दिक्चक्रं रूपलावण्यगालिनी ।

आलुप्यकरवाला च यमजिह्वेव भीषणा ॥

ततस्त्वां दृष्ट्वा यावदहमभिलाषोत्तामसंकीर्णं रसान्तरमनुभवामि,
तावदुत्पाटितस्तथा नेतुमारब्धो गगनमार्गेण । ततोऽहं

हा कुमार कुमारेति रटन्नुच्चैः सुविह्वलः ।

नीत एव तथा दूरं भो विद्याधरयोषिता ॥

किं च । पयोधरभरेणोच्चैः सञ्चेदहमवगूहितः ।

चुम्बितस्य बलादक्त्रे प्रार्थितो रतकाम्यया ॥

तथा रक्तापि भा बाला विषरूपा प्रभामते ।

कुमार वरमित्रेण त्वया विरहितस्य मे ॥

चिन्तितं च तदा मया । यदुत ।

अनुरक्ता सुरूपा च यद्यप्येषा तथापि मे

वरमित्रवियुक्तस्य न सुखाय प्रकल्पते ॥

अचान्तरे समायातान्याम्बरचरौ । विलोकितोऽहमनया । गता
सापि मय्यभिलाषं । प्रवृत्ता चोद्दालने । ततश्च

आः पापे कुत्र धामीति शब्दसन्दर्भभीषणम् ।

जातं परस्परं युद्धं तयोः खचरयोषितोः ॥

ततो व्याकुलितायां निशुटितोऽहं हस्तात्पतितो भूतले चूर्णितो
गात्रभारेण । चिन्तितं मया । यद्यपि दलितोऽहं न शक्नोमि वेद-
नया नष्टं तथापि यावद्वनयोरेका न गृह्णाति मां तावन्नश्यामि
येन जीवन्नेव विमलकुमारवरवधस्यं पश्यामि । ततः पलायितोऽहं
त्वरया दृष्टधामीभिर्मनुजैः प्रापितः कुमारममीपं । तदिदं कुमार
मयानुभूतमिति । तच्छ्रुत्वा रञ्जितो विमलो मदौयनिष्कृच्चिम-
येहेन । दृष्ट्वा मेऽन्तर्गता वज्रलिका किञ्च प्रत्यायितोऽयं मया

विमलो मुग्धवुद्धिरिति ॥ अचान्तरे यत्त इव मकरेण दक्षित इव
 वज्रेण समाघात इव हतान्तेन न जाने कां प्राप्तोऽहमवस्थां । यतः
 समुन्मूलयदिवान्त्राणि मे प्रादुर्भूतमुदरशूलं उत्पाटयन्तीव स्रोचने
 प्रवृद्धा गिरोवेदना प्रकम्पितानि सन्धियन्धनानि प्रक्षलितं रदन-
 जातं समुपमितः श्यामममौरणः भग्ने नयने निरुद्धा भारती ।
 ममाकुलीभूतो विमलः । हतो हाहारवः । ममागतो धवन्नराजः ।
 मिलितो जनममूहः । ममाद्भुतं वैद्यमण्डलं । प्रयुक्तानि भेषजानि ।
 न संजातो विज्ञेयः । मृतं विमलस्य तद्रयं । अयमवपरमस्येति
 मया गतो वेगेन तत्प्रदेशं । निरूपितं घटेन पावय दृश्यते तद्रयं
 ततो जाता विमलस्य मदौघचिन्ता । कर्ममो जीविष्यति । ततः
 ममागतो मम ममोपे ॥ अचान्तरे विजृम्भितैका वृद्धनारी ।
 मोहितमनसा शरीरं उद्देशितं भुजयुगलं मुत्कलीभूताः केशाः हतं
 विकृतामरूपं मुक्ताः केत्कारारावाः वस्त्रिगतमुद्दामदेहया । भीतः
 मराजको जगः । ततो विधाय पूजामुत्पाद्य धूपं शृणुमौ । भद्रा-
 रिक्ते का मममीति । मा प्राह । वनदेवताहं । मयापमेवं विहितो
 वामदेवो यतोऽनेन पापेन मद्वायप्रतिपक्षोऽपि वक्षितोऽयं मरम्भो
 विमलः । अतमस्य रयं निगातमन्यप्रदेशे पुनर्गृहीत्वा नष्टः
 पुनरामीतेन रचितमाज्जालं । एवं च कथितं तथा वनदेवतया
 मविष्टरं मदौघं विजमितं दर्शितं तत्र प्रदेशे रयं । आह च ।
 तदेव मया शूलं दीप्तं दृष्टात्मा वामदेवः । विमलेनोक्तं ।
 शुन्दरि मा मैवं शार्पमंशानेवं क्षिपमासे मम चित्तमन्नायः
 संवदते । ततो विमलाभर्चनया मुक्तोऽहं वनदेवतया । निन्दितोऽहं

लोकेन धिक्कारितः शिष्टजनेन हसितो बालसार्धेन बहिष्कृतः
 स्वजनवर्गेण । जातसृष्ट्यादपि जनमध्ये लघुतरो ऽहमिति । तथापि
 महानुभावतया विमलो मामवलोकयति चिरन्तनस्थित्या न
 दर्शयति विप्रियं न मुञ्चति स्नेहभावं न शिथिलयति प्रसादं न
 रहयति मां क्षणमप्येकं । वदति च । वयस्य वामदेव न भवता
 मनागण्यज्ञजनवचनैश्चित्तोद्वेगो विधेयः । यतो दुराराधोऽयं
 लोकस्ततो भवादृशामेष केवलमवधीरणामर्हतीति । न च न
 प्रतीतं तस्य महात्मनो विमलस्य तदा मदौघचरितं । तथापि

अहं बङ्गलिकादोषात्तादृशो दुष्टचेष्टितः ।

स तादृशो महाभागस्तत्रेदं विद्धि कारणम् ॥

वारुण्यामुदयं गच्छेदस्तं प्राच्यां दिवाकरः ।

लङ्घयेत स्वमर्यादां यद्वा चीरमहार्णवः ॥

अथवा ।

वज्रिपिण्डोऽपि जायेत कदाचिद्धिमग्नौतलः ।

अलावुवत्तरेक्षीरे निचिप्रो मेरुपर्वतः ॥

निर्याजस्नेहकारुण्यः सदाक्षिणमहोदधिः ।

तथापि मुजनो भद्रे प्रतिपन्नं न मुञ्चति ॥

अन्यच्च ।

जानन्नपि न जानीते पश्यन्नपि न पश्यति ।

न श्रद्धते च शङ्कात्मा मञ्जनः खलचेष्टितम् ॥

ततोऽहं बन्धुभिस्त्यक्तो लोके मंजातलाघवः ।

विपरामि तदा माधे विमलेन महात्मना ॥

अथान्यदा मया युक्तो विमलो विमलेक्षणः ।
 संप्राप्तस्तत्र जैनेन्द्रमन्दिरे वन्दनेच्छया ॥
 विधायाग्नेषकर्तव्यं प्रणिपत्य जिनेश्वरम् ।
 अथासौ स्तोतुमारब्धो विमलः कलया गिरा ॥
 अचान्तरे लसद्दीप्तिर्विधोतितदिगन्तरः ।
 स रत्नचूडः संप्राप्तः खचरैः परिवेष्टितः ॥
 अथासौ मधुरध्वानमाकर्ण्य श्रुतिपेशलम् ।
 ततः संचिन्तयत्येवं रत्नचूडः प्रमोदितः ॥
 अथे स स्तौति धन्यात्मा विमलो जन्तुवान्धवम् ।
 भगवन्तं महाभागं तत्तावच्छ्रूयतामिदम् ॥
 ततो निमृतमस्यारो मूकौलस्य स्वखेचरान् ।
 सहैव घृतमञ्जरीं चिचन्यस्त इव स्थितः ॥
 अथ गम्भीरनिर्घोषः स्फुटकण्डकभूषणः ।
 आनन्दोदकपूर्णाक्षः चित्रदृष्टिर्जिनानने ॥
 सद्गत्वावेगयोगेन साक्षादिव पुरः स्थितम् ।
 जिनेशं परमात्मानं भगवन्तं सनातनम् ॥
 सोपास्यन्मं सविश्रम्भं सद्येहं प्रणयाम्बितम् ।
 ततः संस्तोतुमारब्धो विमलोऽमलमानसः ॥

अपारघोरसंसारनिमग्नजनतारक ।

किमेष घोरसंसारे नाय ते विमृतो जनः ॥
 सद्भावप्रतिपक्षस्य तारणे लोकवान्धव ।
 मयास्य भुवनानन्द घेनाद्यापि विमलम्यते ॥

आपन्नशरणे दीने करुणामृतभागर ।
 न युक्तमीदृशं कर्तुं जने नाथ भवादृशाम् ॥
 भीमेऽहं भवकान्तारे मृगशावकसन्निभः ।
 विमुक्तो भवता नाथ किमेकाकी दयालुना ॥
 इतश्चेतस्य निचिप्रचक्षुस्तरलतारकः ।
 निरालम्बो भयेनैव विनश्येऽहं त्वया विना ॥
 अनन्तवीर्यसम्भार जगदालम्बदायक ।
 विधेहि निर्भयं नाथ मासुत्तार्य भवादृशीम् ॥
 न भास्करादृते नाथ कमलाकरबोधनम् ।
 यथा तथा जगन्नेत्र त्वदृते नास्ति निर्दयः ॥
 किमेष कर्मणां दोषः किं ममैव दुरात्मनः ।
 किं वास्य इतकालस्य किं वा मे नास्ति भव्यता ॥
 किं वा सङ्गतिनिर्गच्छ सङ्गतिस्त्वयि तादृशी ।
 निश्चलाद्यापि संपन्ना न मे भुवनभूषण ॥
 लीलादलितनिःशेषकर्मजाल ह्यपापर ।
 मुक्तिमर्थयते नाथ येनाद्यापि न दीयते ॥
 स्फुटं च जगदालम्ब नायेदं ते निवेद्यते ।
 नास्तीह शरणं लोके भगवन्तं विमुच्य मे ॥
 त्वं माता त्वं पिता बन्धुस्त्वं स्वामी त्वं च मे गुरुः ।
 त्वमेव जगदानन्द जीवितं जीवितेश्वर ॥
 लयावधीरितो नाथ भीमवज्जलवर्जिते ।
 निराशो दैन्यमालम्ब्य धियेऽहं जगतीतले ॥

स्वमवेदनमिद्धं मे निश्चलं त्वयि मानसम् ।
 भाचाद्भूतान्यभावस्य यदा किं ते निवेद्यताम् ॥
 मच्चित्तं पद्मवन्नाथ दृष्टे भुवनभास्करे ।
 त्वयीह विकसत्येव विदलत्कर्मकांशकम् ॥
 अनन्तजन्तुमन्तानयापाराक्षणिकस्य ते ।
 ममोपरि जगन्नाथ न जाने कौदृशी दया ॥
 समुन्नते जगन्नाथ त्वयि मद्धर्मनीरदे ।
 नृत्यत्येष मयूराभो मदोर्दण्डशिखण्डिकः ॥
 तदस्य किमियं भक्तिः किमुन्मादोऽयमौदृशः ।
 दीयतां वचनं नाथ रूपया मे निवेद्यताम् ॥
 मञ्जरौराजिते नाथ मधूते कलकोकिलः ।
 यथा दृष्टे भवत्येव लसत्फलकलाकुलः ॥
 तथैष सरमानन्दविन्दुमन्दोहदायक ।
 त्वयि दृष्टे भवत्येवं मूर्खोऽपि सुखरो जनः ॥
 तदेनं मावमन्यथा नाथाम्बद्धभाषिणम् ।
 मत्वा जनं जगज्ज्येष्ठ सन्तो हि नतवत्सलाः ॥
 किं वासोऽस्त्रीकवाचाल आलजासं लपन्नपि ।
 न जायते जगन्नाथ पितुरानन्दवर्धनः ॥
 तथास्त्रील्लासरोल्लापजल्पाकोऽयं जनस्तव ।
 किं विवर्धयते नाथ तोषं किं नेति कथ्यताम् ॥
 अनाद्यभ्यासयोगेन विषयाशुचिकर्दमे ।
 गते सूकरसंकाशं याति मे घटुलं मनः ॥

न चाहं नाथ शक्नोमि तन्निवारयितुं चलम् ।
 अतः प्रसीद तद्देव देव वारय वारय ॥
 किं ममापि विकल्पोऽस्ति नाथ तावकशासने ।
 येनैवं लपतोऽधीश नोत्तरं मम दीयते ॥
 आरूढमियतीं कोटीं तव किङ्करतां गतम् ।
 मामप्येतेऽनुधावन्ति किमद्यापि परीषदाः ॥
 किं चामी प्रणताशेषजनवीर्यविधायक ।
 उपसर्गं ममाद्यापि पृष्ठं मुञ्चन्ति नो खलाः ॥
 पश्यन्नपि जगत्सर्वं नाथ मां पुरतः स्थितम् ।
 कषायारातिवर्गेण किं न पश्यसि पीडितम् ॥
 कषायाभिद्रुतं वीक्ष्य मां हि कारुणिकस्य ते ।
 विमोचने समर्थस्य नोपेचा नाथ युज्यते ॥
 विलोकिते महाभाग त्वयि संसारपारगे ।
 आसितुं क्षणमप्येकं संसारे नास्ति मे रतिः ॥
 किं तु किं करवाणौह नाथ मामेष दारुणः ।
 आन्तरो रिपुसङ्घातः प्रतिषध्नाति सत्वरम् ॥
 विधाय मयि कारुण्यं तदेनं विनिवारय ।
 उद्दामस्त्रीलया नाथ येनागच्छामि तेऽन्तिके ॥
 तवायत्तो भवो धीर भवोत्तारोऽपि ते वशः ।
 एवं व्यवस्थिते किं वा स्वीयते परमेश्वर ॥
 तद्दीयतां भवोत्तारो मा विस्तम्बो विधीयताम् ।
 नाथ निर्गतिकोप्लापं न शृण्वन्ति भवादृशाः ॥

इत्येवं विमलो यावत्सद्भावापितमानसः ।
 भूतनाथमभिष्टुत्य पञ्चाङ्गप्रणतिं गतः ॥
 तावदुल्लासितानन्दपुलकोद्भेदसुन्दरः ।
 संतुष्टस्तस्य भारत्या रत्नचूडः स खेचरः ॥
 साधु साधु कृतं धीरं स्तवनं भवभेदिनः ।
 त्वयेत्येवं ब्रुवाणोऽसौ प्रादुरासीत्तदा पुनः ॥
 धन्यस्त्वं कृतकृत्यस्त्वं जातोऽसि त्वं महीतले ।
 यस्येदृशी महाभाग भक्तिर्भुवनवान्धवे ॥
 मुक्त एवासि संसाराच्चिद्विषयं नरोत्तमं ।
 प्राप्य चिन्तामणिं नैव नरो दारिद्र्यमर्हति ॥
 एवं च कलवाक्येन विमलं खचराधिपः ।
 अभिमन्य ततो नाथं वन्दित्वा भक्तिनिर्भरः ॥
 तदन्ते विमलस्योच्चैर्वन्दनं प्रविधाय सः ।
 प्रथमं वन्दितस्तेन निविष्टः शुद्धभूतले ॥
 ततो विहितकर्तव्या निषणा चूतमञ्जरी ।
 विद्याधरनरेन्द्राश्च निषणा नतमस्तकाः ॥
 अथ पृष्टतमूदन्तौ जाततोषौ परस्परम् ।
 विमलो रत्नचूडस्य सम्भाषं कर्तुमुद्यतौ ॥
 उक्तं च रत्नचूडेन महाभाग निगम्यताम् ।
 हेतुना येन संजातं मम कालविलम्बनम् ॥
 जानीतो भवदादिष्टः स सूरिर्बुधनामकः ।
 तत्रापि कारणं किञ्चिन्महाभाग निगमय ॥

दूतो गतोऽहं वैताड्यो दृष्टाम्वा शोकविकृला ।
 तातश्च मद्वियोगेन तौ च संधीरितौ मया ॥
 अथातीते दिने तस्मिन् सङ्गमानन्दबन्धुरे ।
 रात्रौ स्थितोऽहं शय्यायां कृतदेवनमस्तुतिः ॥
 ध्यायतः परमात्मानं भगवन्तं जिनेश्वरम् ।
 समागता च मे निद्रा द्रव्यतो न तु भावतः ॥
 तावद् भो भो महाभाग भुवनेश्वरभक्तक ।
 उत्तिष्ठेति गिरं शृण्वन् विबुद्धोऽहं मनोहराम् ॥
 अथ विद्योतिताशेषदिक्चक्रप्रतिभास्वराः ।
 तदाहं पुरतः साक्षात्पश्यामि बद्धदेवताः ॥
 ततः समभ्रमोत्थानविहितातुलपूजनम् ।
 ताभिर्मां स्नापयन्तीभिरिदंमुक्तं वचस्तदा ॥
 धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पूजनीयोऽसि मादृशाम् ।
 यस्य भागवतो धर्मः स्थिरस्ते नरसत्तम ॥
 रोहिण्याद्या वयं विद्यास्तव पुण्येन चोदिताः ।
 सर्वास्ते योग्यतां मत्वा समायाताः स्वयंवराः ॥
 आर्वाजिता गुणैस्तात तावकीनैः सुनिर्मलैः ।
 अत्यन्तमनुरक्तास्ते सर्वाः सर्वात्मना वयम् ॥
 यस्य भागवतो धीर नमस्कारो हृदि स्थितः ।
 सदा जाज्यन्त्यते लोके तस्य ते किमु दुर्लभम् ॥
 एताः पञ्चनमस्कारमग्नमाहात्म्ययन्त्रिताः ।
 आगत्य स्वयमेवेह वयं किङ्करतां गताः ॥

करिष्यामः प्रवेशं ते शरीरे पुरुषोत्तम ।

प्रतीच्छ भवितुं च भवता चक्रवर्तिना ॥

एतच्चास्माभिरादिष्टं विद्याधरबलं तव ।

पदातिभावमापन्नमायातं क्षारि वर्तते ॥

लसत्कुण्डलकेयूरकिरीटमणिभास्वराः ।

ततः प्रविश्य ते सर्वं खेचरा मे नतिं गता ॥

अचान्तरे प्रहतमुद्दामातोद्यमब्दं प्राभातिकतूरं । पठितं च काल-
निवेदकेन । यदुत

एष भो भास्वरौ लोके स्वभावादुदयं गतः ।

प्रबोधकारको नृणां दृष्टिप्रसरदायकः ॥

सदनुष्ठानहेतुश्च सर्वसामर्थ्यमप्यदाम् ।

सम्पादक इति ख्यातः सद्गुरु इव वर्तते ॥

ततः ।

भो भो लोकाः समुत्थाय सद्गुरुं कुरुतादरम् ।

येन वोऽतर्किता एव संपश्यन्ते विभूतयः ॥

एतच्चाकर्ण्य चिन्तितं मया । अथे भगवद्भाषितसद्गुरुममाद्यात्म्य-
मिदं यदतर्कितोपनता एव सिद्धा भगवताः सर्वविद्याः । न चेदं
मे हर्षस्थानं । विघ्नः खल्वेष समुपस्थितो मे । न भविष्यति विम-
लेन मार्गं दीक्षायहणं । यतः पुण्यानुबन्धि पुण्यमपि भगवता
सौवर्णिकनिगडतुल्यं व्याख्यातं । आदिष्टं च पूर्वमेव मे चन्दनेन
विद्याधरचक्रवर्तिनं समर्थितं च महात्मना विमलेन । तत्का गतिः ।
भवितुमेवमनेन । तदेवं चिन्तयत एव मे कृतो देवताभिः

शरीरेऽनुप्रवेशः । प्रारब्धो विद्याधरसमूहैर्मे राज्याभिषेकः । कृतानि
 कौतुकानि विहितानि माङ्गलिकानि समुपनीतानि सत्तैर्थोद-
 कानि प्रकटितानि रत्नानि सञ्जीकृताः कनकरत्नकलशाः । एवं
 च महता विमर्देन निर्वर्तितो मे राज्याभिषेकः । ततः पूजयतो
 देवान् सन्मानयतो गुरुन् स्थापयतो राजनीतिं निरूपयतो मृत्य-
 वर्गं कुर्वतो यथार्हप्रतिपत्तिं समाचरतोऽभिनवराज्योचितं सर्वं
 करणीयं लङ्घितानि मम कियन्त्यपि दिनानि । ततो निराकु-
 लौभृतस्य मे संकृतो युगदादेशः । चिन्तितं च । अये नान्वेषितो
 ऽसौ मया बुधसूरिर्न नीतो विमलसमीपं । अहो मे प्रमत्तता ।
 ततस्तद्द्वेषणार्थं स्वयमेव भ्रान्तोऽहं भूरिभूमिमण्डलं । दृष्ट्यैकच
 नगरे मया बुधसूरिः । निवेदितो युगहृत्तान्तः । ततोऽभिहित-
 मनेन । गच्छ त्वं तावदिदमिदं च विमलाय निवेदय । अहं तु
 पश्चादागमिष्यामि । अयमेव हि विमलबन्धूनां प्रतिबोधनोपायो
 मान्यः । ततः कर्णाभरणं स्थित्वा शनैः कथितो विमलाय रत्नचूडेन
 च प्रच्छन्नो बुधसूरिसन्देशकः । स तु मया नाकर्णित इति ।
 प्राप्य च रत्नचूडः । तदनेन कारणेन संजातो मे कालविलम्बः ।
 अमुना च हेतुना नानीतो बुधसूरिरिति । विमलेनोक्तं । सुन्दर-
 मनुष्ठितमार्येण । ततः प्रविष्टाः सर्वेऽपि नगरे । स्थित्वा च मष्टा-
 प्रमोदेन द्विधाणि दिनानि गतः स्वस्थानं रत्नचूडः ।

विमलस्तु ततः प्रभृति गाढतरमभ्यस्ततया कुशलभावस्य प्रहीण-
 तया कर्मशालस्य विगृह्यतया ज्ञानस्य हेयतया विषयाणां उपादेय-
 तया प्रथमस्य अविद्यमानतया दुर्यहितामां प्रयत्नतया जीववीर्यस्य

प्रत्यासन्नतया परमपदसम्पत्तेर्न वञ्चमन्यते राज्यं चिन्तयन् न कुर्वते शरीर-
संस्कारं न ललति विचित्रलीलाभिः नाभिलषति शाम्यधर्मसम्बन्ध-
गन्धमपौति । केवलं भवचारकविरक्तचित्तः शुभधानानुगतः कालं
गमयति । तं च तथाविधमवलोक्य पितुर्धवलनृपतेर्मातुश्च कम-
लसुन्दर्याः समुत्पन्ना चिन्ता । यथैष विमलकुमारः सत्यपि मनो-
हरे तारुण्ये विद्यमानेऽप्यपहमितधनदविभवे विभवे पञ्चमप्यधरिता-
मरसुन्दरीलावण्या नरेन्द्रकन्यका अधःकृतमकरकेतनोऽपि रूपाति-
शयेन संगतोऽपि कलाकलापेन नौरोगोऽपि देहेन संपूर्णोऽपौन्द्रिय-
सामग्या रहितोऽपि मुनिदर्शनेन नालीयते यौवनविकारेण निरी-
क्षते ऽर्धाचिनिरीक्षितेन न जल्पति मन्मथसुखलितवचनेन न सेवते
गेयादिकला न वञ्चमन्यते भूषणानि न गृह्णाते मदान्धतया न
विमुच्यते सरलतया न विषहते विषयसुखनामापौति । तत्कि-
मिदमौदृगमस्य संसारातीतमलौकिकं चरितं । यावद्येष प्रिय-
पुत्रको विषयसुखविमुखः खल्वेवं मुनिवदवतिष्ठते तावदावयोरिदं
निष्फलं राज्यं अकिञ्चित्करी प्रभुता निष्प्रयोजना विभवा मृत-
समानं जीवितमिति । ततः कथं पुनरेष विषयेषु प्रवर्तय्यते
कुमार इति संपन्नो देवीनृपयो रहसि पर्यालोचः । स्थापितः
मिद्धान्तः । यदुत स्वयमेव तावदभिधीयतां विषयसुखानुभवं
प्रति कुमारः । स हि विनीततया दाक्षिण्यधनतया च न कदाचन
पिचोर्वचनमतिमहयिष्यतीति । मत्वा ततोऽन्यदाभिहितो रहसि
जननीजनकाभ्यां विमलकुमारः । यथा पुत्र मनोरथगतेस्त्वमावयो-
जानोऽभि राज्यधूर्धरणचमय वतंसे । तत्किमिति मानुमीक्षयामि

निजावस्थानुरूपं । किं नाधितिष्ठसि राज्यं । किं न कुरुषे दार-
संग्रहं । किं नानुभवसि विषयग्रामं । किं न वर्धयसि कुलसन्ततिं ।
किं नोत्पादयसि प्रजानामानन्दं । किं नाह्लादयसि बन्धुवर्गं ।
किं न पूरयसि प्रणयिजनं । किं न तर्पयसि पितृदेवान् । किं न
मन्मानयसि मित्रवर्गं । किं न जनयसि वचनमिदं कुर्वन्नावयोः
प्रमोदसन्दोहमिति । विमलेन चिन्तितं । सुन्दरमिदमाभ्यामभि-
हितं । भविष्यत्ययमेव प्रतिबोधनोपायः । ततोऽभिहितमनेन ।
यदाज्ञापयति तातो यदादिशत्यम्बा तत्समस्तं मादृशां करणो-
चितं । नात्र विकल्पः । किं तु ममायमभिप्रायः । यदि सर्वेषां
स्वराज्ये दुःखितलोकानामपहृत्य बाधां संपाद्य च सुखं ततः स्वयं
सुखमनुभूयते तत्सुन्दरं । एवं हि प्रभुत्वमाचरितं भवति नान्यथा ।
तथाहि ।

विधाय लोकं निर्वाधं स्थापयित्वा सुखेऽखिलम् ।

यः स्वयं सुखमन्विच्छेत्स राजा प्रभुरुच्यते ॥

यस्तु लोके सुदुःखार्ते सुखं भुङ्क्ते निराकुलः ।

प्रभुत्वं हि कुतस्तस्य कुचिंभरिरसौ मतः ॥

तदिदमत्र प्राप्तकालं । वर्तते तावदेष संतापिताशेषभूमण्डलो
यौगममयः । ततोऽहमत्रैव मनोनन्दनाभिधाने गृहोपवने युक्तो
बन्धुवर्गेण परिहृतो मित्रवृन्देन सेवमानो धर्ममयोचितां राज-
सौत्तां संपादयामि ताताम्बयोः सखन्धिनमादेशं । केवलं नियु-
ज्यन्तां राजपुरुषा ये सर्वे दुःखदौर्गत्योपहतं लोकं गवेषयित्वा
मगानीय च मया साधे सुखमनुभावयन्तीति । एतच्चाकर्ण्य प्रष्टो

धवलराजः प्रमुदिता कमलसुन्दरौ । ततोऽभिहितमाभ्यां । साधु
 वत्स गुरुवत्सल साधु चारु जल्पितं वत्सेन युक्तमिदमौदृशमेव भवतो
 विवेकस्येति ॥ ततस्तत्र मनोमन्दने गृहोपवने मञ्जीकारितमति-
 विग्राह्यं नरेन्द्रेण हिमगृहं । तच्चाच्छादितं निरन्तरं नलिनौदलैः
 समन्तादुपगूढं मरकतहरितैः कदलीवनैर्वेष्टितं सततवाहिन्या कर्पूर-
 पूरितोदकप्रवाहया गृहनद्या विलेपितं मलयजकर्पूरचोदगार्या
 कृतविभागसुगौरमृणाक्षनालकल्पितैर्भित्तिभागैः । ततस्तत्र तादृशे
 घौघमन्तापहारिणि शिशिरसुखोत्कम्पकारिणि महति हिमभवने
 विरचितानि शिशिरपङ्कवशयनानि कल्पितानि शिशिरसुखदमृदू-
 न्यासनानि प्रवेशितः सह लोकसमूहेन विमलकुमारः । ततः
 समक्षेनापि जनममुदयेन सहित एव विलिप्तः सरसचन्दनेन
 गुण्डितः कर्पूररेणुना मासितः सुरभिपाटलादामभिर्विराजितो
 मल्लिकार्जुनसमक्षपकैरालिङ्गितः स्यूतमुक्ताफलकलापेन निवसितः
 सूक्ष्मकोमलवसनैर्वीर्यमानः शिशिरविन्दुवर्षिभिस्ताम्रवृत्तौलसितः
 स्वादुकोमलेनाहारेण प्रीत इव सुरभिताम्रलेन प्रमोदित इव
 मनोहारिकाकलिगीतेन मानन्द इव विविधकरणाङ्गहारहारिणा
 नृत्तेन साक्षाद् इव ललितविलासिनीलोककुवलयदललोचलोचन-
 मालावलोकनेन प्रविष्ट इव सह लोकेनावगाहितुं रतिमागरं ।
 तदेवं जननीजनकयोः प्रमोदमन्दोददानायं सर्वेषामपि लोका-
 नामात्मनोऽप्यधिकतरं बहिःसुखं संपादयन्नामितुं प्रवृत्तो विमल-
 कुमारः । प्रवेशयन्ति च यथादर्शं राजादेशेन नियुक्तपुरुषा
 दुःसदौगन्ध्योपहतं तत्र लोकं । ततः क्रियते तेषां दुःखापनोदः
 संपाद्यते चानन्दातिरेक इति । एवं च ।

नृपतोषविधायिविलासकरे सुखसागरवर्तिनि राज्यधरे ।

अथ तत्र सुते सुभगे विमले प्रमदः क्रियते नगरे सकले ॥

एवं चानन्दिते राजनि तुष्टायां महादेव्यां प्रसुदिते सकले
जने विमलसुखसागरावगाहनेन प्रविष्टाः केचिन्निष्कपुरुषास्तत्र
हिमगृहे । दत्ता तैरन्तरा जवनिका । तथा च व्यवहितमेकं पुरुषं
संस्थाप्य कृतप्रणामैर्विज्ञापितं तैः । यथा देव देवादेशेन विचर-
द्भिरस्माभिर्दृष्टोऽयमत्यन्तदुःखितः पुरुषः समानीतश्च देवसमीपं ।
न चैष गाढबौभत्सतथा देवदर्शनयोग्य इति मत्वा जवनिकया व्यव-
हितोऽस्माभिरिह प्रवेष्टित इत्येतदाकर्ण्य देवः प्रमाणं । धवलरा-
जेनोक्तं । भो भद्राः क्व दृष्टोऽयं युष्माभिः कथं चात्यन्तदुःखित
इति । ततोऽभिहितमेकेन । देव अस्ति तावदितो निर्गता वयं
देवादेशेन दुःखदारिद्र्योपहतलोकानयनार्थं । निरूपितं नगरं
यावद्दृष्टं समस्तमपि तत्सततानन्दं । ततो गता वयमरण्ये यावद्दृष्टो
दूरादयं पुरुषः । कथं ।

वर्तमानेऽतिमध्याह्ने भूतले वज्रिसन्निभे ॥

उत्तप्ललोहपिण्डाभे जगत्तपति भास्करे ।

निर्दाहिमुर्मुराकारे सूक्ष्मधूलीमहाचये ॥

पादत्राणविनिर्मुक्तो गच्छस्तेषु विस्तोक्तः ।

ततोऽयं दुःखित इति कृत्वा दूरादुच्चैरभिहितो ऽस्माभिः ।
यदुत भो भो भद्र तिष्ठ तिष्ठेति । अनेनोक्तं । भो भद्राः
स्थितोऽहं यूयं तिष्ठतेति । ब्रुवाणो गन्तुं प्रवृत्तः । ततो
मया गत्वा वेगेन बलादानीतोऽयं तरुमूले । निरूपितः सर्वे राज-

पुरुषैः यावद्बदग्धस्याणुरिवातिष्ठणो वर्णेन बुभुक्षाचामेणोदरेण
पिपामागोषितेनाधरोष्ठेन अध्वखेदनिःसहेनाङ्गेन बहिरन्तस्ताप-
सूचकेन स्वेदजलेन कुष्ठेन गलता रुमिजालोष्णणेन देहेन अन्तः-
गूलनिवेदकैर्मुखभङ्गैः प्रकम्पमानया जराजीर्णकपोलया गावयया
महाज्वरसूचकेन दीर्घाष्णनिःश्वासजालेन मलाविलेनाश्रुगलना-
विकलेन लोचनयुगलेन प्रविष्टया नासिकया गटितप्रायैः करचर-
णैरभिनवलुञ्चितेन मस्तकेनात्यन्तमलिनैश्चीवरखण्डैर्ललमानेन कम्ब-
लेन गृहीतेन मदण्डेनालाबुद्धयेन करतलविलम्बिनौर्णिकपिच्छेन ।
सर्वथा

निधानं सर्वदुःखानां दारिद्र्यस्य परा गतिः ।

अयमेवेति सर्वेषां तदास्माकं यदि स्थितम् ॥

एनं वीक्ष्य नरं नाथ गाढं यौभसदर्शनम् ।

चिन्तितं च तदास्माभिः सोऽयं प्रत्यक्षनारकः ॥

ततोऽभिहितोऽस्माभिः । भद्र किमित्येवंविधे मध्याह्ने यम्भ-
मीपि । किमिति शीतलच्छायायामुपविष्टः सुस्वासिकया न तिष्ठ-
मीति । अनेनोक्तं । भद्रा न खल्वहं स्वायत्तोऽस्मि । गुरोरादेशेन
पर्यटामि । तदायत्तोऽहं । अस्माभिश्चिन्तितं । अये परवशोऽयं
वराकः । अहो कष्टमिदमस्य महत्तरं दुःखकारणं यदौदृशावस्थ-
स्यापि पराधीनत्वं नाम । ततोऽभिहितमस्माभिः । भद्र किं पुनरे-
वमहर्निशमादेशं कुर्वन्तो म गुरुः करिष्यति । अनेनोक्तं । भद्राः
सन्ति मम हतान्तमदृगा यस्मिनोऽष्टाष्टिकाः । तेभ्यो यन्निदा-
नेन मां मोचयिष्यति । ततोऽस्माभिश्चिन्तितं । अहो कष्टतरमि-

दमस्य वराकस्य महत्तमं दुःखकारणं यदेवंविधावस्थस्यापि दान-
ग्रहणं तन्मोचनदुराशा चेति । सर्वथा नातः परतरो दुःखी जगति
लभ्यते । ततोऽस्माभिरुक्तं । भद्रं प्रवर्तस्व गच्छ राजकुले येन ते
सर्वदुःखदारिद्र्यच्छणविमोचः क्रियते । अनेनोक्तं । अलं भवतां
मदीयचिन्तया । न खलु भवादृगैर्मोक्षितो सुखोऽहमिति । भुवाणो
गन्तुं प्रवृत्तः । ततश्चिन्तितमस्माभिः । अरे मोन्माद इवायं
दुरात्मा । तथापि कर्तव्यं राजशासनं । नेतव्योऽयं देवसमीपमि-
त्याकलय्यानीतोऽस्माभिरिति । धवलराजेनोक्तं । महत्कुटुम्बस्य मे ।
पश्याम्येनं । अपनयत जवनिकामिति । ततोऽपनीता तैर्जवनिका ।
दृष्टो यथानिर्दिष्टस्वरूपः पुरुषः । विस्मितः सपरिवारो राजा ।
विमलेन चिन्तितं । अये समागतः स एष भगवान् बुधसूरिः ।
अहो भगवतो वैक्रियरूपकरणातिशयः अहो ममोपरि कृपा अहो
परोपकारकरणैकरसत्वं अहो स्वसुखकार्यनिरपेक्षता अहो निर्व्या-
जसौजन्यातिरेक इति । तथाहि ।

स्वकार्यमवधीर्यैव परकार्यं कृतोद्यमाः ।

भवन्ति सततं सन्तः प्रकृत्यैव न संशयः ॥

अथवा ।

स्वकार्यमिदमेतेषां यत्परार्थं प्रवर्तनम् ।

भानोः किं किञ्चिदस्यन्यस्त्रोकोद्योतादृतेः फलम् ॥

अथवा ।

निजे सत्यपि साधूनां कार्यं नैवादरः कश्चित् ।

सलाञ्छनो जगद्द्योती दृष्टान्तोऽत्र निशाकरः ॥

नाभ्यर्चिताः प्रवर्तन्ते परकार्यं महाधियः ।
 केन हि प्रार्थिता लोके दृष्टये धीर नीरदाः ॥
 स्वप्नेऽपि न स्वदेहस्य सुखं वाञ्छन्ति साधवः ।
 क्लिश्यन्ते यत्परार्थं ते सैव तेषां सुखामिका ॥
 यथाग्निर्दाहपाकाय जीवनाय यथामृतम् ।
 स्वभावेन तथा लोके परार्था साधुमन्ततिः ॥
 कथं ते नामृतं सन्तो ये परार्थपरायणाः ।
 दृष्याद्यापि न मन्यन्ते समुखे धनजीविते ॥
 इत्येवं ते महात्मानः परार्थं कृतनिश्चयाः ।
 आत्मनोऽपि भवन्त्येव नूनं सिद्धप्रयोजनाः ॥

कुलकम् ।

तदेष भगवानेवं रूपमाप्ताय वैक्रियम् ।
 बोधनार्थं समायातो मद्बभूवा कृतोद्यमः ॥

संदिष्टं चानेन मम भगवता रक्षषूढस्य हस्ते । यथा-
 हमागमिष्यामि रूपान्तरेण भवता च दुःखितमत्ताभ्येषणं कार्यं ।
 न चाहं विज्ञातोऽपि वन्दनीयः । न तावदात्मा परैर्लक्ष्यितस्यो
 भवता यावत्स्वार्थसिद्धिर्न संपद्येति । ततः कृतो विमलेन बुधसू-
 रेर्मानधिको नमस्कारः । कथं ।

नमस्ते ज्ञातमद्वाव नमस्ते भव्यवत्सल ।
 नमस्ते मृढजन्तूनां सम्बोधकरणे पटो ॥
 अज्ञानापारगोरेममकारणपरायण ।

प्रागतं ते महाभाग चाह चाह मया कृतम् ॥ इति ।

भगवतापि मनसैवाभिहितं ।

संसारसागरोत्तारी सर्वकल्याणकारकः ।

स्वकार्यसिद्धये भद्र धर्मलाभोऽस्तु तेऽनघ ॥

अत्रान्तरे हिमभवनमध्ये प्रवेशितः स राजपुरुषैः पुरुषः । स
च खेदनिःसहतया द्राष्टव्यं निपक्षो भूतले प्रचलायितुं प्रवृत्तः ।
ततस्तं तादृशमवलोक्य केचिदुपहसन्ति केचिच्छोचन्ति केचिन्नि-
न्दन्ति केचिदवधीरयन्ति । तथान्ये परस्परं जल्पन्ति । यदुत

दुःखी दीनो रुजाक्रान्तः आन्तः क्लान्तो बुभुक्षितः ।

एष प्रेक्षकप्रायः समाघातो नराधमः ॥

क्लामीतः केन वानीतः किञ्चिदेष सुदुःखितः ।

न वराको विजानीते केवलं प्रचलायते ॥

एतच्चाकर्ण्य तेन रूपान्तरवर्तिना बुधसूरिणा किं कृतम् ।

प्रदीपभास्वरौ कृत्वा लसन्तावशिगोलकौ ।

कोपाटोपात्तदास्यानं ज्वलतेव निरीक्षितम् ॥

उक्तं च ।

आः पापाः किमहं जातो युष्मन्तोऽपि विरूपकः ।

दुःखितो वा यतो यूयं मामेवं हसयाधमाः ॥

कृष्णवर्णा बुभुक्षार्तामृष्टार्ताः खेदनिःसहाः ।

तापार्ताः कुष्ठिणो यूयं नाहं भो मूढमानवाः ॥

शूलाक्रान्ता जराजीर्णा महाज्वरविबाधिताः ।

सोन्मादा विकलाघास्य यूयं नाहं मराधमाः ॥

यूयमेव परायत्ता यूयमेव क्षणार्दिताः ।

धूयं च प्रचलायध्वे नाहं भो मूढमानवाः ॥
 हे पापाः कलिता धूयं नूनं कालेन वाञ्छिशाः ।
 मुनिं मां दुर्बलं मत्वा तेनैवं हसयाधुना ॥
 अथ तौ भास्कराकारौ दृष्ट्वा तस्याधिगोलकौ ।
 जाज्वल्यमानौ सहसा प्रकाशितदिगन्तरौ ॥
 जिह्वां च विद्युदाभासां दन्तपंक्तिं च भास्वराम् ।
 दृष्ट्वा श्रुत्वा च तां वाचं जगतः कम्पकारिणीम् ॥
 घण्टादेव तदास्थानं भीतकम्पितमानसम् ।
 संजातं सिंहनादेन यथा हरिणयूथकम् ॥
 ततो धवलराजेन विमलं प्रति भाषितम् ।
 कुमार नैष कोऽपीह नरः प्रकृतिमानुषः ॥

तथाहि ।

महाविलं पुरा चक्षुरधुना भास्कराधिकम् ।
 अस्य दिदीप्यते वत्स तेजसा वक्त्रकोटरम् ॥
 अनेकरणसदृग्भटकोटिविदारिणः ।
 श्रुत्वास्य भारतीं वत्स कम्पते मम मानसम् ॥
 तदेष न भवत्येव तावत्सामान्यमानवः ।
 देवः कश्चिदिद्यायातः प्रच्छन्नो मुनिवेषकः ॥

एवं च स्थिते ।

यावत्स तेजसा वत्स सर्वं भस्मीकरोत्ययम् ।
 तावत्प्रसादयाम्येनं क्रोधान्धं मुनिपुङ्गवम् ॥

विमलेनोक्तं ।

एवमेतन्न सन्देहः सम्यक्ज्ञातेन निश्चितम् ।

नैष सामान्यपुरुषो विषमः कोऽप्ययं महान् ॥

ततश्च

दूषणं प्रसाद्यतामेष यावन्नो याति विक्रियाम् ।

भक्तिधाद्या महात्मानः क्रियतां पादवन्दनम् ॥

तच्छ्रुत्वा विलसल्लोलकिरीटकटकुण्डलः ।

धावन्नृचेर्महाराजो मुनेः पादनतिं गतः ॥

ततो दृष्ट्वा महाराजं पतितं क्रमयोस्तथा ।

तथैव प्रणतं सूरैः सर्वं जनकदम्बकम् ॥

उक्तं च नरपतिना ।

क्षाम्यत्वेन महाभागो दोषमज्ञजनैः कृतम् ।

ददातु च प्रसादेन स्वीयं मे दिव्यदर्शनम् ॥

ततो यावन्नृपो भूमेस्तथाय पुनरौक्षते ।

तावत्स कीदृशस्तेन सल्लोकेन विलोकितः ॥

लोचनानन्दिस्तावण्यनिर्जिताभरविग्रहः ।

विलसद्दीप्तिविस्तारः साक्षादिव दिवाकरः ॥

अग्नेषलक्षणोपेतः सर्वावयवसुन्दरः ।

निषण्णः कमले दिव्ये सत्कार्तस्वरभास्वरे ॥

अथ तं तादृशं वीक्ष्य कान्तरूपं मुनीश्वरम् ।

मनुपास्ते जना जाता विस्मयोत्फुल्ललोचनाः ॥

परस्परं च जल्पितुं प्रवृत्ताः । यदुत

कथं वा तादृशः पूर्वं कथमेवंविधो ऽधुना ।

नूनमेव महाभागो देव एव न संशयः ॥

ततः कृत्वा नरेन्द्रेण सलाटे करकुड्मसूतम् ।

स पृष्ठो भगवानेवं कस्त्वं भो नाथ कथ्यताम् ॥

मुनिरुवाच ।

यतिरस्मि महाराज न देवो नापि दानवः ।

विशेषयतिरूपं तु स्त्रिङ्गादेवावगम्यते ॥

धवस्तराजेनोक्तं ।

यद्येवं किमिदं नाथ विहितं भवताद्भुतम् ।

ईदृशं रूपनिर्माणं पूर्वं धीमत्सुदर्शनम् ॥

कृष्णवर्णादयो दोषा निजदेहविवर्तिनः ।

अस्माकं भवतादिष्टाः किं वा संचिन्त्य कारणम् ॥

कथं वा क्षणमात्रेण दिव्यरूपधरः परः ।

भगवान्नाथ संपन्नो मादृशं कृतविस्मयः ॥

तदिदं मे प्रसादेन सर्वं नाथ निवेदय ।

ममोत्पन्नं मनोमध्ये महदत्र कुटूहलम् ॥

मुनिराह महाराज कृत्वा मध्यस्थमानसम् ।

कथ्यमानमिदं सर्वं समाकर्षय साम्प्रतम् ॥

इदं विरचितं पूर्वं मया रूपं नरेश्वर ।

निदर्शनार्थं जीवानां संसारोदरवर्तिनाम् ॥

यतः

एवं भूता इमे सर्वे जीवाः संसारवर्तिनः ।

तथापि न विजानन्ति स्वरूपं मूढमानसाः ॥

अतोऽमीषां प्रबोधार्थं तादृग् वीभत्सदर्शनम् ।
 दृष्टान्तभूतं भूतानां रूपं भूष निरूपितम् ॥
 मुनिवेषधरं तच्च यन्मया भूष निर्मितम् ।
 कृष्णवर्णादयो दोषा युक्ताः के च योजिताः ॥
 तत्रापि कारणं भूष वर्णमानं मया स्फुटम् ।
 विधाय निपुणां बुद्धिं धीर चित्ते ऽवधारय ॥
 मुनयो ये मदात्मानो बुद्ध्याः सर्वज्ञदर्शने ।
 तपःसंयमयोगेन चालिताखिलकल्मषाः ॥
 ते कृष्णवर्णा वीभत्साः क्षुत्पिपासादिपीडिताः ।
 कुष्ठिनोऽपि बहिर्भूष सुन्दराः परमार्थतः ॥
 एते तु लोका राजेन्द्र ये सद्गर्भवहिष्कृताः ।
 गृहस्थाः पापनिरताः विषयामिषगृध्रवः ॥
 एते यद्यपि दृश्यन्ते नीरोगाः सुखनिर्भराः ।
 तथापि तत्त्वतो ज्ञेया दुःखिता रोगपीडिताः ॥

किं च ।

कृष्णवर्णादयो दोषा गृहिणां सन्ति ते यथा ।
 तथा न सन्ति साधूनां तदिदं ते निवेद्यते ॥
 बहिः कनकवर्णोऽपि पण्डितैः परमार्थतः ।
 अन्तः पापतमोस्त्रिप्तः कृष्णवर्णोऽभिधीयते ॥
 बहिरङ्गारवर्णोऽपि चित्ते स्फटिकनिर्मलः ।
 नरो विचक्षणैर्भूष स्वर्णवर्णोऽभिधीयते ॥
 एवं च कृष्णवर्णोऽपि साधुः संगृह्यमानसः ।

विज्ञेयः परमार्थेन स्वरूपवर्णो नराधिप ॥
 गृहस्थस्तु सदा भूप पापारम्भपरायणः ।
 हेमावदातदेशोऽपि विज्ञेयः कृष्णवर्णकः ॥
 अनेन परमार्थेन मयोक्तमिदमञ्जसा ।
 न कृष्णवर्णोऽहं श्लोका यूयमेव तथाविधाः ॥

तथा ।

संप्राप्तिरपि नो दृष्टिर्विषयेया नराधिप ।
 विद्वद्भिः परमार्थेन सा बुभुक्षा प्रकीर्तिता ॥
 तथा बुभुक्षिताः सर्वे भुवनोदरचारिणः ।
 अमी वराकाः सद्गर्भविकला मूढजन्तवः ॥
 ते हि यद्यपि दृश्यन्ते दृष्टाः संपूरितोदराः ।
 तथापि तत्त्वतो ज्ञेया बुभुक्षाक्षामितोदराः ॥
 साधवस्तु महात्मानः सदा सन्तोषपोषिताः ।
 न पीडितास्तथा भूप भौमभावबुभुक्षया ॥
 तेन यद्यपि दृश्यन्ते विरक्तजठराः परम् ।
 तथापि तत्त्वतो ज्ञेयास्ते दृष्टाः स्वस्थमानसा ॥
 इदं कारणमाश्लोच्य बुभुक्षातां पुरा मया ।
 यूयमुक्ता धरणाथ दृष्टश्चात्मा प्रकाशितः ॥

तथा ।

अनागतेषु भोगेषु योऽभिलाषो नराधिप ।
 सा पिपासेति विज्ञेया भावकण्डस्थ शोषणी ॥
 तथा पिपासिताः सर्वे पिबन्तोऽप्युदकं जनाः ।

ये केचिद्भूष दृश्यन्ते जैनधर्मवद्भिक्ताः ॥
 मुनयस्तु सदा धन्या भाविभोगेषु निःस्पृहाः ।
 तेनोदकं विनाप्येते पिपासादूरवर्तिनः ॥
 अतः पिपासिता यूयमहं तु न त्वषादितः ।
 मयेदं कारणं मत्वा पुरा राजन्निवेदितम् ॥

तथा ।

अलभ्यमूलपर्यन्तो दोषचौरशताकुलः ।
 विषमो विषयव्यालो दुःखधूल्या प्रपूरितः ॥
 अयं नरेन्द्र संसारो विदग्धिर्भावचक्षुषा ।
 अध्वा निरीक्षितो घोरः खेदहेतुः शरीरिणाम् ॥
 एते च सततं जीवा गृहीत्वा कर्मशम्बलम् ।
 वहन्तो भवमार्गेऽपि न कुर्वन्त्युत्प्राणकम् ॥
 तेनामी जैनसद्धर्मरहिता मूढजन्तवः ।
 संसाराध्वमहाखेदखेदिताः सततं मताः ॥
 ततो यद्यपि दृश्यन्ते गृहे शीतलमण्डपे ।
 तथापि तत्त्वतो ज्ञेया गच्छन्तः पथि ते सदा ॥
 मुनयस्तु सदा भूष विवेकवरपर्वते ।
 आरूढाः सतताह्लादे वर्तन्ते जैनसत्पुरे ॥
 तच्च चित्तसमाधानं मण्डपं हिमशीतलम् ।
 आसाद्य निश्चैतात्मानस्तिष्ठन्ति विगतश्रमाः ॥
 ततो यद्यपि दृश्यन्ते ते बहिः खेदनिःसहाः ।
 विज्ञेयाः खेदनिर्मुक्तास्तथापि परमार्थतः ॥

तदिदं कारणं मत्वा भवन्तः खेदनिःसहाः ।
अहं तु नेति राजेन्द्र मया पूर्वं निवेदितम् ॥

तथा ।

क्रोधो मानस्तथा माया लोभयेति चतुर्विधः ।
तापः संसारिणां भूय सर्वाङ्गीणः सुदारुणः ॥
तेन दन्द्यमानास्ते तापार्ताः सततं मताः ।
यद्यपीह विलोक्यन्ते चन्दनादिविलेपिताः ॥
साधवस्तु महाराज सततं ग्रान्तमानसाः ।
निष्कषाया भृष्टात्मानो निस्तापाः पापसूदनाः ॥
ततो यद्यपि दृश्यन्ते ते बहिस्तापपीडिताः ।
तथापि परमार्थेन विज्ञेयास्तापदूरगाः ॥
इदमेव मया ज्ञात्वा यूयं तापार्दिताः पुरा ।
अहं तु नेति राजेन्द्र प्रतिज्ञातमग्रङ्गया ॥

तथा ।

कुविकल्पलमिस्थानं मिथ्यात्वं भूय देहिनाम् ।
गलदास्तिक्यजाम्बालं कुष्ठमुक्तं मनीषिभिः ॥
विनाशयति तद्रूप सद्बुद्धिवरनामिकाम् ।
घर्घराव्यक्तघोषं च नरं धत्ते मदोद्धतम् ॥
ग्रमसंवेगनिर्वेदकारुण्यानि च मूलतः ।
हस्तपादसमान्येषां ग्राटयत्येव देहिनाम् ॥ ...
तेन मिथ्यालकुष्ठेन विद्वदुद्देगहेतुना ।
आक्रान्ताः पृथिवीनाथ मदामी मूढजन्तवः ॥

ततो यद्यपि दृश्यन्ते सर्वावयवसुन्दराः ।
 तथापि भावतो ज्ञेयाः कृमिजालचताङ्गकाः ॥
 सम्यग्भावेन पूतानां सुनीनां पुनरीदृशम् ।
 कुष्ठं नास्त्येव तेनामी सर्वावयवसुन्दराः ॥

ततश्च ।

कथंचिदपि यद्येते बहिः कुष्ठसंमन्विताः ।
 भवेयुर्भावतो भूप तथापि न तथाविधाः ॥
 अत एव मया पूर्वमिदमालोच्य कारणम् ।
 तथोक्ताः कुष्ठिनो यूयं नाहं कुष्ठीति चोदितम् ॥

तथा ।

परेषु द्वेषदुष्टानां समृद्धिं वीक्ष्य देहिनाम् ।
 ईर्ष्यां या जायते भूप सा शूलमभिधीयते ॥
 ईर्ष्याशूलेन चाक्रान्ताः परेषां व्यसने क्षमाः ।
 द्वेषाघाताः प्रकुर्वन्ति वक्त्रभङ्गं पुनः पुनः ॥
 तच्च नास्ति महाशूलं सुनीनां धरणीपते ।
 सर्वत्र समचित्तास्ते वीतद्वेषा हि साधवः ॥
 इदं कारणमाश्रित्य शूलाक्रान्ताः पुरा मया ।
 यूयमुक्तास्तथात्मा च शूलहीनः प्रकाशितः ॥
 अनादिभवचक्रे ऽत्र यया भूताः कथंचन ।
 तथाद्यापि प्रवर्तन्ते सदामी भूप जन्तवः ॥
 कदाचिन्न पुनः प्राप्तं विद्याजन्म मनोहरम् ।
 नैतैर्विवेकतारुण्यं न मृता भावमृत्युना ॥

जराजीर्णास्ततो भूय यावत्संसारजीविनः ।
 जन्तवोऽनन्तदुःखालीवलीपलितसंगताः ॥
 बहिस्ते तरुणाकारं धारयन्तोऽपि भानवाः ।
 विज्ञेयास्तत्त्वतो भूय जराजीर्णकपोलकाः ॥
 साधुभिर्भूयते लब्धं विद्याजन्म मनोहरम् ।
 प्राप्तं विवेकतारुण्यं दीक्षासमोगसुन्दरम् ॥
 अप्राप्य तां जरां घोरां तारुण्ये वर्तमानकाः ।
 तथा च ते मरिष्यन्ति यथोत्पत्तिर्न जायते ॥
 अतः सर्वे जराजीर्णा ये भवे दीर्घजीविनः ।
 सन्तस्तु यौवनारूढाः कर्मनिर्दलनचमाः ॥

तथा ।

यतोऽमी देहिनी मूढा रागसन्तापतापिताः ।
 तेनोच्यन्ते मया भूय महाज्वरविवाधिताः ॥
 सत्साधूनां पुनर्नैव रागगन्धोऽपि विद्यते ।
 ते बहिर्ज्वरवन्तोऽपि विज्ञेयास्तेन विज्वराः ॥

तथा ।

यत् कृत्यं सदनुष्ठानं तच्च कुर्वन्ति मूढकाः ।
 वारिता अपि कुर्वन्ति पापानुष्ठानमञ्जसा ॥
 ततोऽमी जगतीनाथ येऽपि पण्डितमानिनः ।
 सोन्मादा इति विज्ञेयास्तेऽपि भावेन देहिनिः ॥
 सदनुष्ठानरक्तानां साधूनां पुनरीदृशः ।
 नोन्मादोऽस्ति धरानाथ तस्मात्ते शुद्धबुद्धयः ॥

जराजीर्णा रुजाक्रान्ताः सोन्मादा इति तत्पुरा ।

यूयं नाहमिति प्रोक्तं सर्वमेतेन हेतुना ॥

तथा ।

पश्यन्तोऽपि विशालेन चक्षुषा बहिरञ्जसा ।

अन्तर्वसुंधरानाथ कामान्धा मूढजन्तवः ॥

विकलाद्या मया पूर्वं तेनामी परिकीर्तिताः ।

साधूनां विकलाक्षत्वं कामजन्यं न विद्यते ॥

अतो यद्यपि दृश्यन्ते ते बहिर्नष्टदृष्टयः ।

तथापि साधवो नैव विकलाद्या नराधिप ॥

तेनामी जन्तवः प्रोक्ता विकलाद्या मया पुरा ।

आत्मा प्रकाशितो भूप सज्जाचक्षारुसोचनः ॥

राजन्नेते परायत्ता यथा गेहस्यजन्तवः ।

साधवस्त्वपरायत्तास्तथा ते कथ्यतेऽधुना ॥

निःश्रेष्ठं परमार्थेन भिन्नकर्मविनिर्मितम् ।

इदं कलत्रपुत्रादि तत्पौषणसदोद्यताः ॥

अदृष्टपरमार्थानामत्यन्तं मनसः प्रियम् ।

तत्त्वभूतमिदं तेषां मूढानां प्रतिभासते ॥

ततस्तदर्थं क्लिश्यन्ते दासाः कर्मकरा यथा ।

राधौ दिवा च मोहेन पशुभूता वराककाः ॥

आहारयन्ति न स्वस्या राधौ निद्राविवर्जिताः ।

चिन्तयाकुक्षिता नित्यं धनध्यानपरायणाः ॥

तदेवं ते कुटुम्बस्य सदैवादेशकारिणः ।

परायत्ता न जानन्ति परमार्थमसेधसः ॥

तथाहि ।

माता भ्राता पिता भार्या दुहिता पुत्र इत्यपि ।

सर्वेऽपि जन्तवो जाता निरादिभवचक्रके ॥

ततो विज्ञातसद्भावः को हि नाम सकर्णकः ।

तदायत्तो भृशं भूत्वा स्वकार्यं हारयेन्नरः ॥

अत एव महात्मानस्तत्कलत्रादिपञ्जरम् ।

संपरित्यज्य निःश्रेयं जाता निःसङ्गबुद्धयः ॥

त एव ह्यपरायत्तास्त एव कृतिनो नराः ।

त एव स्वामिनो भूप सर्वस्य जगतोऽनघाः ॥

गुरुणां ते परायत्ता भवन्तोऽपि महाधियः ।

निर्मुक्ता गृहपात्रेण तस्मादत्यन्तमुत्कलाः ॥

इदं च हृदये कृत्वा कारणं मानवेश्वर ।

यूयमुक्ताः परायत्ता मयात्मा तद्विलक्षणः ॥

तथा ।

ये च तेऽष्टौ मया पूर्वमृष्टिकाः संप्रकाशिताः ।

विद्धि तान्यष्ट कर्माणि दुःखदानीह देहिनाम् ॥

ते चामौ सततं जीवाः कदर्थन्ते मुहुर्मुहुः ।

दानघण्टिकैर्भूष कर्मभिल्लीप्रदारुणैः ॥

बुभुक्षिताः कचिद्हीना धार्यन्तेऽत्यन्तविह्वलाः ।

कचिद्गाढं प्रपीद्यन्ते क्षिप्ता नरककोष्ठके ॥

साधूनामपि ते सन्ति चण्डिकाः किं तु नो तथा ।

कदर्थनं प्रकुर्वन्ति शूद्रप्रायमृणं यतः ॥ ...
 शोधयन्ति च ते नित्यं साधवः कृतनिययाः । ...
 ष्णं तत्तेन ते तेषामृणिका नैव बाधकाः ॥ ...
 ष्णार्दिता मया पूर्वं युयमेतेन हेतुना । ...
 प्रोक्ता भूप तथात्मा च ष्णमुक्तः प्रकाशितः ॥
 यथा च प्रचलायन्ते भावतोऽमी नरेश्वर । ...
 जैनधर्मवह्निर्भूता जन्तवस्तन्निशामय ॥ ...
 दुरन्तः कर्मसन्तानो घोरः संसारसागरः । ...
 रौद्रा रागादयो दोषास्तरुणं देहिनां मनः ॥ ...
 चटुलश्वेन्द्रिययामो दृष्टनष्टं च जीवितम् । ...
 चला विभूतयः सर्वा देहस्य षण्भङ्गुरः ॥ ...
 शत्रुः प्रमादो जीवानां दुस्तरः पापसञ्चयः । ...
 असंयतत्वं दुःखाय भीमो नरककूपकः ॥
 अनित्याः प्रियसंयोगा भवन्त्यप्रियसङ्गमाः ।
 षण्णरक्तविरक्ताश्च योषितो मित्रबान्धवाः ॥ ...
 उग्रो मिथ्यात्ववेतालो जरा करविवर्तनी । ...
 भोगाद्यानन्तदुःखाय दारुणो मृत्युभूधरः ॥ ...
 एतत्सर्वमनालोच्य कृत्वा पादप्रसारिकाम् । ...
 विवेकचक्षुः संमील्य स्वपन्ति ननु जन्तवः ॥ ...
 महाघुरघुरारावं कुर्वन्तो नष्टचेतनाः । ...
 कथंचिन्न प्रबुध्यन्ते शब्दैरपि विवेकिनाम् ॥ ...
 विषुद्धा अपि हृच्छ्रेण घूर्णमानेन चक्षुषा ।

भूयो भूयः स्वपन्थेव ते महामोहनिद्रया ॥

अन्यच्च ।

कुतो वयं समायाताः प्रापिताः केन कर्मणा ।

कागताः क्व च यास्यामो विदन्थेतन्न मूढकाः ॥

ततो यद्यपि दृश्यन्ते वल्लगमानाः पृथग्जनाः ।

तथापि तत्त्वतो भूप विज्ञेयाः प्रचलायिताः ॥

साधूनां पुनरेषा भो महामोहतमोमयी ।

निद्रा नास्त्येव धन्यामां तेन ते नित्यजागराः ॥

सर्वज्ञागमदीपेन साधवस्ते महाधियः ।

गत्यागतौ प्रपश्यन्ति स्वस्थान्येषां च देहिनाम् ॥

ततश्च ।

ते बहिर्निद्रया भूप सुप्ता अपि कथंचन ।

असुप्ता इति विज्ञेया विवेकोन्मीलितेक्षणाः ॥

इदमेव मया सर्वं संचिन्त्य हृदये पुरा ।

यूयं भोः प्रचलायध्वे नाहमित्येव भाषितम् ॥

तथा ।

यूयमेव न जानीय स्वरूपं मोहनिद्रिताः ।

मम प्रत्यक्षमेवेदं विवेकस्फुटचक्षुषः ॥

अन्यच्चैवं व्यवस्थिते ।

ये सद्गुणैर्बहिर्भूतास्त एव परमार्थतः ।

देहिनो भूप विज्ञेया दारिद्र्याक्रान्तमूर्तयः ॥

तथाहि ।

ज्ञानदर्शनचारित्र्यवीर्यादीनि नरेश्वर ।
 न सन्ति भावरत्नानि तेषां पापहतात्मनाम् ॥
 तान्येव धनसाराणि तान्येवैश्वर्यकारणम् ।
 तान्येव सुन्दराणीह तैर्विना कीदृशं धनम् ॥
 अतस्ते रक्षिता येऽत्र दृश्यन्ते धनपूरिताः ।
 विज्ञेयास्तेऽपि राजेन्द्र निर्धनाः परमार्थतः ॥
 तत्साधूनां पुनस्तानि भावरत्नानि भूपते ।
 चित्तापवरके नित्यं जाज्वल्यन्ते महात्मनाम् ॥
 अतस्ते धनिनो धन्यास्त एव परमेश्वराः ।
 ते शक्ता भुवनस्थापि पोषणे नास्ति संशयः ॥
 मलिना मलिनैर्भूष बहिष्चीवरखण्डकैः ।
 अलाबुहस्ता दृश्यन्ते दरिद्रा इव सुगन्धकैः ॥
 तथापि परमार्थेन ते महारत्ननायकाः ।
 विज्ञेयाः पण्डितैर्भूष मुनयः परमेश्वराः ॥

किं च ।

दृष्ट्वापाद्रत्नकोटीश्च पातयन्ति स्वतेजसा ।
 यदि कार्यं भवेत्ताभिल्लेषां भूष महात्मनाम् ॥
 अतः स्वकीयं दारिद्र्यमनालोच्य भवादृशैः ।
 महाधनोऽपि मादृचः कथमुक्तो दरिद्रकः ॥
 मलिनोऽपि स एवात्र यः कर्ममलपूरितः ।
 बहिः चालितमद्गात्रवस्तोऽपि जगतौपते ॥
 तुषारहारगोचीरनिर्मलीमममानसः ।

बहिर्मलधरोऽप्यत्र निर्मलो मानवेश्वर ॥
 तदिदं भावमालिन्यमविचार्यात्मनि स्थितम् ।
 अहं हा हसितः केन कारणेन पुरा जनाः ॥
 सुभगोऽपि जगद्यत्र सद्धर्मनिरतो नरः ।
 विवेकिनां समस्तानां यस्मादत्यन्तवक्त्रभः ॥
 सुरासुरसमायुक्तं जगदेतच्चराचरम् ।
 बन्धुभृतं हि वर्तेत सद्धर्मगतचेतसाम् ॥
 तस्मात्साधुः सदाचारो लोके सौभाग्यमर्हति ।
 तत्र ये कुर्वन्ते द्वेषं पापिष्ठास्ते नराधमाः ॥
 पुमानधर्मभूयिष्ठो दुर्भगो भावतो मतः ।
 निन्दन्ति तं यतः सर्वे महाराज विवेकिनः ॥
 तस्मात्पापे रतः प्राणी लोके दौर्भाग्यमर्हति ।
 तमप्यत्र प्रशंसन्ति ये ते पापा नराधिप ॥
 एवं च स्थिते ।

धार्मिको मुनिवेषेण प्रकटोऽपि पुरा जनैः ।

दुर्भगैः सुभगोऽप्यस्मि केन कार्येण निन्दितः ॥

एवं च स्थिते महाराज य इमे जिनवचनान्मृतबहिर्भूताः
 संसारोदरवर्तिनो जन्तवोऽनवरतं वराका बध्यन्ते दृढकर्मसन्तान-
 रज्ज्वा पीड्यन्ते विषयासन्नोपबुभुक्षया शय्यन्ति विषयाशापिपासया
 खिद्यन्ते निरन्तरभवचक्रभ्रमणेन सततोपतप्ताः कपायघर्षाक्षणा
 गृह्यन्ते मिथ्यात्वमहाकुष्ठेन तुद्यन्ते परेयांशूलेन जीर्यन्ते दीर्घ-
 संसारावस्थानेन दन्दद्यन्ते रागमहाज्वरेण अन्धीक्रियन्ते कामकाच-

पटलेन आक्रम्यन्ते भावदारिद्रेण अभिभूयन्ते जराराक्षसा आच्छा-
 द्यन्ते मोहतिमिरेण आह्वयन्ते हृषीकतुरङ्गमैः पापच्यन्ते क्रोध-
 तीव्रवह्निना अवष्टभ्यन्ते मानमहापर्वतेन वेद्यन्ते मायाजालिकया
 ह्लाव्यन्ते लोभसागरस्रवेन परिताप्यन्त दृष्टवियोगवेदनया दोदूयन्ते
 ऽनिष्टसङ्गमतापेन दोलायन्ते कालपरिणतिवशेन तन्तम्यन्ते कुटुम्ब-
 पोषणपरायणतया कदर्थ्यन्ते कर्मदानग्रहणिकैः अभिद्रूयन्ते महा-
 मोहनिद्रया कवलीक्रियन्ते मृत्युमहामकरेणेति, त इमे महाराज
 जन्तवो यद्यपि शृण्वन्ति वेणुवीणामृदङ्गकाकलीगीतानि पश्यन्ति
 विभ्रमविब्वोककारिमनोहारिरूपाणि आस्वादयन्ति सुसंस्कृतकोम-
 लपेशलक्ष्म्येष्टविशिष्टाहारप्रकारजातं आजिघ्रन्ति कर्पूरागुरुकस्तूर-
 रिकापारिजातमन्दारनमैरुद्धरिचन्दनसन्तानकसुमनोहरकोष्ठपुट-
 पाकादिगन्धजातं आलिङ्गन्ति कोमलललितललनाढ्यादिस्पर्शजातं
 तथा ललन्ते सद्यः स्निग्धमिव हृन्देन विलसन्ति मनोरमकाननेषु
 विचरन्ति यथेष्टचेष्टया क्रीडन्ति नानाक्रीडाभिः भवन्ति सुखा-
 भिमानेनानाख्येयसवश्चनिर्भरा निमीलिताक्षाः तथाप्यमौषां जन्तूनां
 क्षेग्रूप एवायं यथासुखानुश्रयः । एवंविधविविधदुःखहेतुशतघात-
 पूरितानां हि महाराज कीदृशं सुखं का वा मनोनिर्दृतिरिति ।

तदिमे दुःखपूरेण पूरिताः परमार्थतः ।

मोहादेवावगच्छन्ति जन्तवः सुखमात्मनः ॥

याधैर्विलुप्यमानस्य शक्तिनाराचतोमरैः ।

यत्सुखं हरिणस्येह तत्सुखं भूप गेहिनाम् ॥

गलेन गृह्यमाणस्य निर्भिन्ने तालुमर्मके ।

यत्सुखं भूढमौनस्य तत्सुखं भूप गेहिनाम् ॥

एतावदुःखमद्वातपातनिर्भिन्नमस्तकाः ।

सद्भूमरक्षिता भूप गेहिनो नारकोपमाः ॥

सत्साधूनां पुनर्भगवतां महाराज नश्वन्देवामौ पूर्वोदिताः सर्वे
ऽपि चुट्रोपद्रवाः । यतस्तेषां भगवतां प्रनष्टं मोहतिमिरं आविर्भूतं
सम्यग्ज्ञानं निवृत्तः सर्वबाधविशेषः परिणतं सन्तोषामृतं व्यपग-
ता दुष्टक्रिया वृटितप्राया भववह्नरी खिरौभूतो धर्ममेघसमाधिः ।
तथा गाढानुरक्तमन्तरङ्गमन्तःपुरं । यतस्तेषां भगवतां सन्तोष-
दायिनी धृतिसुन्दरी चित्तप्रसादहेतुः श्रद्धा आल्हादकारिणी
सुखामिका निर्वाणकारणं विविदिषा प्रमोदविंधायिनी विज्ञप्तिः
सद्बोधकारिणी मेधा प्रमदातिरेकनिमित्तमनुप्रेक्षा अनुकूलचा-
रिणी मैत्री अकारणवत्सला कवणा सदानन्ददायिनी मुदिता
सर्वोद्दिगघातिनी उपेक्षेति ।

तदेताभिः समायुक्ताः सुन्दरीभिर्नरेश्वर ।

इष्टाभिर्दृढरक्ताभिर्मोदन्ते ते मुनीश्वराः ॥

संसारसागरोत्तीर्णं निर्वाणसुखसागरे ।

निमग्नं ते सदात्मानं मन्यन्ते मुनिपुङ्गवाः ॥

नेन्द्राणां तत्र देवानां नापि तच्चक्रवर्तिनाम् ।

रुद्धानपरिपूतानां यत्सुखं शान्तचेतसाम् ॥

ये स्वकेऽपि महात्मानो वर्तन्ते देहपञ्चरे ।

परा इव सुखं तेषां भूप कः प्रष्टुमर्हति ॥

संसारगोचरातीतं यत्सुखं वेदयन्ति ते ।

त एव यदि जानन्ति रसं तस्य न चापरे ॥
 एवं व्यवस्थिते राजन् दुःखिभिः सुखपूरितः ।
 परमार्थमनालोच्य निन्दितोऽस्मि मुधा जनैः ॥
 किं वा सुखाभिमानेन यूयमेवं विनाटिताः ।
 न लक्ष्यथ राजेन्द्र परमार्थसुखं परम् ॥

नृपतिरुवाच । भगवन्

यद्येवं विषया दुःखं प्रशमः सुखमुत्तमम् ।
 तदेष लोकः सर्वोऽपि कस्मान्नेदं प्रबुध्यते ॥
 मुनिराह महाराज महामोहवशादिदम् ।
 न बुध्यते जनस्तत्त्वं यथासौ वठरो गुरुः ॥

धवलराजेनोक्तं । भदन्त कोऽसौ वठरगुरुः कथं चासौ न
 बुध्यते स्म तत्त्वं । बुधसूरिराह । महाराजाकर्णय ।

अस्ति भवो नाम विस्तीर्णो ग्रामः । तस्य च मध्ये स्वरूपं नाम
 शिवायतनं । तच्च सदा पूरितमनर्घेयरत्नैः शृतं मनोज्ञैर्विविध-
 खण्डखाद्यकैः समायुक्तं द्राक्षापानादिपानकैः समृद्धं धनेन निश्चितं
 धान्येन संपन्नं हिरण्येन पर्याप्तं कनकेन अन्वितं वरचलेन पुष्ट-
 सुपस्करेण ।

सर्वथा सर्वसामग्र्या संयुक्तं सुखकारणम् ।

तद्देवमन्दिरं शैवं तुङ्गं स्फटिकनिर्मलम् ॥

तत्र च शिवभवने तस्य स्वामी सारगुरुर्नाम शैवाचार्यः स-
 कुटुम्बकः प्रतिवसति । स चोन्मत्तको हितमपि वत्सलमपि सुन्दर-
 मपि तदात्मीयं कुटुम्बकं न पालयति न च जानीते तस्य स्वरूपं

न लक्षयति तां शिवभवनसमृद्धिं । ततो विज्ञातमिदं तस्य
चेष्टितं तद्वामवासिभिस्तस्करैः । ततो धूर्ततया तैरागम्य कृता तेन
भीतेन सह मैत्री । तस्य चोन्मत्तकतयैव ते तस्कराः सुन्दरा वत्सला
हितकारिणो वल्लभाश्च प्रतिभासन्ते । ततोऽपकर्ण्य तदात्मैयं
कुटुम्बकं तैरेव सार्धमनवरतं विलसन्नास्ते । ततोऽसौ वारितो
माहेश्वरैः । यथा भट्टारक चौराः खल्वेते मा कार्षीरमौभिः सह
सम्पर्कमिति । स तु न शृणोति तद्वचनं । ततो मूर्ख इति मत्वा
तैर्माहेश्वरैः सारगुरुरिति नामापहृत्य तस्य वठरगुरुरिति नाम-
स्थापितं । परित्यक्तं च सर्वमाहेश्वरैर्धूर्ततस्करपरिकरितं तन्नि-
चभावमापन्नं वठरगुरुमुपलभ्य तद्देवमन्दिरं । ततो लब्धप्रसन्नैर्धूर्त-
तस्करैर्योगदानेन तस्य वर्धितो गाढतरमुन्मादो वशीकृतं शिवाय-
तनं अभिभूतं तत्कुटुम्बकं क्षिप्तं मध्यापवरके तालितं तस्य द्वारं ।
ततो वशीभूतमस्त्राकं सर्वमिति मत्वा तृष्टचित्तैस्तैरेकः स्थापितो
महाधूर्तस्तस्कारो नायकः । ततः कृततालारवास्तस्यायतस्तं वठरगुरुं
नाठयन्तस्तिष्ठन्ति । गायन्ति चेदं गीतकं । यदुत ।

धूर्तभावमुपगम्य कथंचिद्दहो जना
वञ्चयध्वमपि मित्रजनं हतभोजनाः ।

मन्दिरेऽत्र वठरस्य यथेष्टविधायका

एत एत ननु पश्यथ वयमिति नायकाः ॥

क्वचित्पुनरेवं गायन्ति । यदुत ।

वठरो गुरुरेव गतो वशतां

वसतिं वयमस्य सरत्नगताम् ।

निजधूर्ततया प्रकटं जगतां

खादेम पिबेम च हस्तगताम् ॥

स पुनरधन्यो वठरगुरुर्न लक्षयति तामात्मविडम्बनां नाव-
बुध्यते निजकुटुम्बव्यतिकरं न जानीते समृद्धशिवायतनहरणं नाव-
गच्छति तेषां रिपुरुपतां मन्यते च महामित्रभावं । ततो हृष्ट-
तुष्टो रात्रौ दिवा च तेषां तस्कराणां कुटुम्बस्य मध्यगतो नृत्य-
न्नास्ते । तत्र च घामे चत्वारः पाटकाः प्रतिवसन्ति । तद्यथा ।
जघन्योऽतिजघन्य उत्कृष्ट उत्कृष्टतरस्येति । ततोऽसौ वठरगुरुर्वु-
भुक्षाचामक्षान् भोजनं याचते । ततस्तैः समर्पितं तस्य तस्करैर्म-
हाघटकर्परं । चर्चितो मपीपुण्ड्रकैरभिहितश्च । वयस्य गुरो भिचा-
मट । विहितमेव तत्तेन । ततस्तैः परिवेष्टित एव गतोऽसौ
तत्रातिजघन्यपाटके भिक्षार्थं । ततो गृहे गृहे नृत्यन्मसौ वेष्टित-
स्तैर्विहिततालारवैर्विचरितुं प्रवृत्तः । सञ्ज्ञितास्तस्करैः पिङ्गलोकाः
यथा चूर्णयन्तेन । ततस्तैः किं कृतं ।

यष्टिमुष्टिमहालोष्टप्रहारैस्ताडितो भृशम् ।

स वराको रटन्नुच्चैः कृतान्तैरिव दारुणैः ॥

अनुभूय महादुःखं चिरं भिचाविवर्जितः ।

निर्गतः पाटकात्तस्मात्ततोऽसौ भग्नकर्परः ॥

ततः समर्पितं तैस्तस्करैस्तस्य शरावं । नीतस्तत्र जघन्यपाटके ।
तत्रापि न लभते भिक्षां बाध्यते पिङ्गजनेन ।

ततस्तत्रापि पर्यव्य चिरं भग्ने शरावके ।

उत्कृष्टपाटके नीतस्तैर्दत्त्वा ताम्रभाजनम् ॥

तत्रासौ विरलां भिचां लभते कायया तथा ।
यथायं देवगेहस्य रत्नपूर्णस्य नायकः ॥
कदर्थ्यते च तत्रापि पिङ्गलोकैस्तथा परैः ।
अथान्यदा क्वचित्तस्य भग्नं तत्ताम्रभाजनम् ॥
तत्र भग्ने पुनः पात्रे दत्त्वा राजतभाजनम् ।
तथैव वेष्टितश्चौरैर्नीतोऽसौ तुर्यपाटके ॥
तत्र चात्यन्तविख्यातः किलायं रत्ननायकः ।
ततः सुसंस्कृतां भिचां लभतेऽसौ गृहे गृहे ॥
एवं ते तस्करास्तेषु पाटकेषु पुनः पुनः ।
भ्रमयन्त्येव तं भौतं नाटयन्तो दिवानिशम् ॥
हसन्तश्चूर्णयन्त्य वस्त्रगमाना गृहे गृहे ।
कृततालारवा दृष्टा नानारूपैर्विडम्बनैः ॥
स तथा क्रियमाणोऽपि तस्करैर्वठरो गुरुः ।
भिद्यामात्रेण दृष्टात्मा वल्गते पूरितोदरः ॥

गायति च । कथम् ।

अतिवत्सलको मम मित्रगणः
कुरुते विनयं च समस्तजनः ।
तदिदं मम राज्यमहो प्रकटं
भ्रियते जटुरं सुधया विकटम् ॥

आत्मानं मन्यते मूढो भग्नं च सुखसागरे ।

द्वेष्टि तस्करदोषाणां कथकं स जडो जनम् ॥

न पुनरसौ वराको वह्निर्भाषितं रत्नादिस्मृद्धादात्मौघभवना-

च्यावितमनुरक्तसुन्दरनिजकुटुम्बात् पातितं दुःखसमुद्रे शोच्यमा-
त्मानमाकलयतीति ॥

तदेष महाराज निवेदितस्ते मया वठरगुरुर्येन सदृशोऽयं
लोक इति ॥ नृपतिराह । कथमेतत् । भगवतोक्तं । आकर्ण्य ।

यामोऽत्र भूप संसारो विस्तीर्णस्तस्य मध्यगम् ।
स्वरूपं जीवलोकस्य विज्ञेयं शिवमन्दिरम् ॥
तदेव ज्ञानवीर्यादिरत्नपूरैश्च पूरितम् ।
संपूर्णं सर्वकामैश्च परमानन्दकारणम् ॥
जीवलोकश्च तत्त्वामी भौताचार्यो निगद्यते ।
तस्य स्वाभाविकाः सर्वे ये गुणास्तत्कुटुम्बकम् ॥
तत्तु स्वाभाविकं तस्य सुन्दरं हितकारि च ।
तथापि जीवलोकस्य न चित्ते प्रतिभासते ॥
सोऽयं लोकः सदोन्मत्तः कर्मयोगेन वर्तते ।
न जानीते निजं रूपं गुणरत्नादिपूरितम् ॥
रागादिदोषाः सर्वेऽपि तस्कराः परिकीर्तिताः ।
त एव हि महाधूर्ता जीवलोकस्य वञ्चकाः ॥
सुद्धदस्ते प्रभासन्ते जीवलोकस्य वल्लभाः ।
ते च गाढं प्रकुर्वन्ति कर्मान्मादस्य वर्धनम् ॥
ते स्वरूपं वशीकृत्य जीवलोकस्य ये गुणाः ।
कुटुम्बमन्तस्तत्त्विभ्या चित्तद्वारं निरुन्धते ॥
तदेवं ते धरानाथ गुणसम्भारपूरितम् ।
स्वरूपं जीवलोकस्य क्षत्या मन्दिरसन्निभम् ॥

अभिभूय तिरोधाय तस्य भावकुटुम्बकम् ।
 दृढदूतोपमं राज्ये महामोहं निधाय च ॥
 रागादिदोषाः सर्वेऽपि तस्याग्रे दृष्टमानसाः ।
 तं लोकं वर्धितोन्मादं नाटयन्ति वशीकृतम् ॥
 स एष श्रूयते भूप महाकोलाहलः सदा ।
 गीततालरवोन्मिश्रः कृतो रागादितस्करैः ॥
 माहेश्वरास्तु विज्ञेयास्ते जौवा जैनदर्शने ।
 प्रबुद्धास्ते हि तं लोकं वारयन्ति चणे चणे ॥

कथं ।

जीवलोकं न युक्तस्ते सङ्गो रागादितस्करैः ।
 सर्वस्वहारका दुष्टास्तवैते भावशचवः ॥
 स तु कर्ममहोन्मादविक्रलीभूतचेतनः ।
 हितं तत्तादृशं वाक्यं जीवल्लोकोऽवमन्यते ॥
 सुन्दराः सुहृदो धन्या ममैते हितहेतवः ।
 एवं हि मन्यते मूढो रागादीनेष भावतः ॥
 ततो माहेश्वराकारैः स मारगुरुसन्निभः ।
 तैर्ज्ञातितत्त्वैर्मूर्खत्वादठरो गुरुच्यते ॥
 तं लोकभौतं विज्ञाय दृतं रागादितस्करैः ।
 जैनमाहेश्वरास्तस्य त्यजन्ति शिवमन्दिरम् ॥
 यथा च याचितास्तेन चुधावासेण भोजनम् ।
 ते तस्कराः करे दत्तं तैस्तस्य घटकपर्पणम् ॥
 विलिप्तश्च मपीपुष्टैर्नीतो भिजाटनेन सः ।

तदिदं जीवलोकेऽपि समानमिति गृह्यते ॥

तथाहि ।

भोगाकांक्षाबुधाचामो जीवलोकोऽपि वर्तते ।

रगादीनेष यत्नेन याचते भोगभोजनम् ॥

ततस्तेऽपि भवग्रामे भिच्चाटनविधित्वया ।

निःसारयन्ति दर्पिष्ठास्तं लोकं भौतसन्निभम् ॥

कथम् ।

कृष्णपापमघीलेपपुण्ड्रकैर्गाढचर्चितम् ।

विशालनरकायुष्कवितीर्णघटकर्परम् ॥

तिर्यङ्नारकमानुष्यदेवसम्बन्धिनो भवाः ।

विज्ञेयास्ते भवग्रामे चत्वारः पाटकास्त्वया ॥

जघन्यातिजघन्यौ द्वौ तत्राद्यौ परिकीर्तितौ ।

चतुर्दशो मानुषो ज्ञेयस्तथोत्कृष्टतरः परः ॥

कर्परं च शरावं च ताम्रं राजतमेव च ।

भाजनं लोकभौतस्य तदायुष्कमुदाहृतम् ॥

स एष जीवलोकस्त्वेवैष्टितो भावतस्करैः ।

पापात्मा नरकं यायादाद्यपाटकसन्निभम् ॥

तत्रासौ याचमानोऽपि नाश्रुते भोगभोजनम् ।

घोरेर्नरकपालैश्च पीड्यते पिङ्गसन्निभैः ॥

तौमानन्तमहादुःखसहातमनुभूय च ।

आयुष्ककर्परे भग्ने निर्गच्छेच्च ततः क्वचित् ॥

अथ तिर्यग्भवं प्राप्य द्वितीयमिव पाटकम् ।

ततोऽसौ पर्यटेत्तत्र भोगभोजनलम्पटः ॥
 अथ तत्रापि नैवासौ लभते भोगभोजनम् ।
 क्षुदादिषिद्धलोकेन केवलं परिपौद्यते ॥
 पुनश्च तिर्यगायुष्के कचिन्निष्ठां गते सति ।
 तृतीयपाटकाकारं मानुष्यकमवाप्नुते ॥
 अथ तत्र भवेदस्य पुण्यलेशः कथंचन ।
 आन्तरैश्वर्ययुक्ते सा ह्याथा परिकीर्तिता ॥

ततश्च ।

या ह्याथास्य महाराज सा पुण्यलवलक्षणा ।
 तथा हि जीवल्लोकोऽत्र लभते भोगभोजनम् ॥
 तथा मनुष्यभावेऽपि राजदायदतस्करैः ।
 रागादिभिश्च पौद्येत धूर्ताक्रजनसन्निभैः ॥
 स तास्यभाजनाकारे नरायुष्केऽतिलक्षिते ।
 गच्छेद्देवभवं लोकस्तुर्यपाटकसन्निभम् ॥
 अन्तरङ्गमहारदच्छाया तत्र गरीयसी ।
 नरेन्द्र जीवलोकस्य देवल्लोके विभाव्यते ॥
 ततस्तत्र भवे भूरि लभते भोगभोजनम् ।
 दधानो राजताकारममरायुष्कभाजनम् ॥
 एवमेव महाराज लोकभौतो दिवानिगम् ।
 बुभुक्षितो भवयामे बभ्रुमीति पुनः पुनः ॥
 उन्मत्तः कर्मयोगेन पापमय्या विलेपितः ।
 रागादिभिः क्षतारवैर्वैष्टितो धूर्ततस्करैः ॥

हसन् गायन् रटन्नुच्चैर्नृत्यन्नुद्दामलीलया ।
 तेषु तेषु महाराज योनिगेष्वेषु क्षिण्डते ॥
 यथा च हृदये तुष्टः स भौतो भिद्यथा तथा ।
 वराको नैव जानीते क्षतं रत्नभूतं गृहम् ॥
 अभिभूतं कुटुम्बं च सुन्दरं गाढवत्सलम् ।
 न लक्षयति चात्मानं दुःखमागरमध्यगम् ॥
 केवलं मोहदोषेण संतुष्टः सुखनिर्भरः ।
 वसगमानो जने गाढं करोत्यात्मविडम्बनम् ॥
 तथायमपि राजेन्द्र जीवलोकः कथंचन ।
 संसारे यद्यवाप्नोति तुच्छं वैषयिकं सुखम् ॥

तथा ।

इन्द्रत्वं विबुधत्वं वा राज्यं रत्नधनादिकम् ।
 पुत्रं कलत्रमन्यदा लभते यदि किंचन ॥
 ततोऽलौकाभिमानेन किलाहं सुखनिर्भरः ।
 मीलन्निःस्पन्दमन्दाक्षो न चेतयति किंचन ॥

ततश्च ।

अक्षो सुखमक्षो स्वर्गो धन्योऽहमिति भावितः ।
 एवं विचेष्टते भूप यथायं तावको जनः ॥
 अनन्तदर्शनज्ञानवीर्यान्नादादिभिः सदा ।
 भावरत्नैर्भूतं त्वात्मस्वरूपं नावबुध्यते ॥
 वराको न च जानीते यथेदं भावतस्करैः ।
 क्षतं रागादिभिर्मैत्र्यस्वरूपं मन्दिरौपमम् ॥

क्षमामार्दवमत्यादिहृषं भावकुटुम्बकम् ।
 न चायं बुध्यते लोकोः सुन्दरं हितवत्सलम् ॥
 इदं च न विजानीते चित्तापवरके यथा ।
 अमीभिरेव रागाद्यैरभिभूय तिरोहितम् ॥
 ततोऽयं तादृगैश्वर्यादनन्तानन्ददायिनः ।
 भ्रंशितः सुखहेतोश्च कुटुम्बात्तैर्वियोजितः ॥
 क्षिप्तश्चात्र भवणामे दुःखमहातपूरिते ।
 तथापि लोको रागादीन् वयस्यानिव मन्यते ॥
 भिन्नाभूतमिदं सत्त्वा तथा वैषयिकं सुखम् ।
 दृष्टो नृपति मूढात्मा यथासौ वठरो गुरुः ॥
 तदेवमेव राजेन्द्र जनसत्त्वं न बुध्यते ।
 दुःखसागरमध्यस्थः सुखित्वं तेन मन्यते ॥ .

धवलराजेनोक्तं । भदन्त यद्येवं ततः सततमुन्मत्ता वयं विषमा
 रागादितस्कराः सुषितं स्वरूपमिवायतनं नाशितं भावकुटुम्बं
 पर्यटामो भवणामे सुदुर्लभा भोगभिन्ना तद्भवणामेन तुष्टा वयं
 निमग्नाः परमार्यतो दुःखसागरे । अतः कथं पुनरितोऽस्माकं मोक्षो
 भविष्यतीति । बुधसूरिणोक्तं । महाराज भविष्यति भवतामितो
 भवविह्वलनाम्नोक्षो यदि यादृशं तस्य वठरगुरोर्दृष्टान्तात्मान्तरं संपश्यं
 तादृशं भवतामपि संपद्येत । नृपतिराह । भदन्त किं पुनस्तस्य
 संपश्यं । भगवतोक्तं । महाराज तं तथानवरतं तैर्धूर्ततत्करैः यत्नो-
 क्रियमाणं वठरगुरुमुपपन्नं समुत्पन्ना कस्यचिदेकस्य महामाहेश्वरस्य
 तस्योपरि करुणा । यदुत कथमस्य दुःखमिमोक्षो जायेत । ततः

पृष्ठोऽनेनैको महावैद्यः । दत्तस्तेनोपदेशः । सम्यगवधारितोऽनेन ।
 गृहीतमुपकरणं । गतो रात्रौ शिवायतनं । इतश्च दृहतीं वेलां
 नाटयित्वा वठरगुरुं आन्ता इव प्रसुप्तास्ते तस्मिन्नवसरे धूर्ततस्कराः ।
 ततः प्रविष्टो माहेश्वरः । प्रज्वालितोऽनेन शिवमन्दिरे प्रदीपः ।
 ततो दृष्टोऽसौ वठरगुरुणा माहेश्वरः । तथाभव्यतया च संजात-
 खेदेन याचितोऽसौ जलपानं । माहेश्वरः प्राह । भट्टारक पिबेदं
 तत्त्वरोचकं नाम सत्तीर्योदकं । पीतमनेन । ततः प्रनष्टः क्षणादु-
 न्मादो निर्मलीभूता चेतना विलोकितं शिवमन्दिरं दृष्टास्ते धूर्त-
 तस्कराः । किमेतदिति पृष्ठो माहेश्वरः । कथितोऽनेन ग्रनैः ग्रनैः
 सर्वोऽपि वृत्तान्तः । ततोऽभिहितं शैवेन । तर्हि किं मयाधुना
 विधेयं । ततः समर्पितो माहेश्वरेणास्य वज्रदण्डः । प्राह च ।
 भट्टारक वैरिणस्तवैते । ततो निपातय मा विलम्बिष्ठाः । ततः
 समुत्थाप्य चूर्णिता वज्रदण्डेन ते सर्वेऽपि तस्कराः शैवेन । प्रवि-
 घाटितश्चित्तापवरकः । प्रकटीभूतं कुटुम्बकं । आविर्भूता रत्नरा-
 शयः । प्रविलोकिता सर्वापि निजशिवमन्दिरविभूतिः । संजातः
 प्रमोदातिरेकः । ततो वज्रतस्करं परित्यज्य तं भवयामं, स्थित-
 स्ततो बहिर्भूते निरुपद्रवे शिवालयाभिधाने गत्वा महामठे स
 सारगुरुरिति । तदयमीदृशो वृत्तान्तस्तस्य संपन्नः ॥

नृपतिस्त्वाच । भदन्त कथमेष वृत्तान्तोऽत्र, जने समानः ।
 भगवानाह । महाराजाकर्णय । महामहेश्वरस्थानीयोऽत्र सद्गुरु-
 प्रबोधकरो गुरुर्दृष्टो । यतः ।

विडम्ब्यमानं रागादितस्करेर्दुःखपीडितम् ।

भावैश्वर्यपरिभ्रष्टं स्वकुटुम्बवियोजितम् ॥

लोकभौतं भवग्रामे वीक्ष्य भिवाचरोपमम् ।

तन्मात्रेणैव संतुष्टं कर्मेन्द्रादेन विक्रलम् ॥

सद्धर्मगुरुरेवात्र जायते कदृशापरः ।

अमुष्मादुःखमन्तानात्कथमेष वियोज्यते ॥ इति ।

ततो जिनमहावैद्योपदेशादवधारयति सद्धर्मगुरुस्तत्रोपायं ।
ततो धूर्ततस्करेष्विव सुप्तेषु रागादिषु व्योपशममुपगतेषु प्रज्वाल-
यति जीवस्वरूपशिवमन्दिरे सञ्ज्ञानप्रदीपं पाययति सम्यग्दर्शना-
मलजलं समर्पयति चारित्र्यदण्डं । ततोऽयं जीवलोकः सञ्ज्ञा-
नप्रदीपोद्योतितस्वरूपशिवमन्दिरे महाप्रभावसम्यग्दर्शनसलिलपान-
नष्टकर्मन्मादो गृहीतचारित्र्यदण्डभासुरो गुरुवचनेनैव निर्दलयति
सस्यर्धमाह्वय महामोहादिधूर्ततस्करगणं । तं च निर्दलयतोऽस्य
जीवलोकस्य विगालीभवति कुगलाशयः क्षीयन्ते प्राचीनकर्माणि
न बध्यन्ते भूतनानि विलीयन्ते दुश्चरितानुबन्धः समुत्पद्यते जीव-
वीर्यं निर्मलीभवत्यात्मा परिणमति गाढमप्रमादो निवर्तन्ते मिथ्या-
विकल्पाः स्थिरीभवति समाधिरद्वं प्रहीयते भवमन्तानः । ततः
प्रविघाटयत्येष जीवलोकश्चित्तापवरकावरणकपाटं । ततः प्रादुर्भ-
वति स्वाभाविकगुणकुटुम्बकं । विस्फुरन्ति अद्विविगेयाः । विलो-
कयति तानेष जीवलोको विमलमवेदनालोकेन । ततः संजायते
निरभिध्वङ्गानन्दसन्दोहः । समुत्पद्यते यज्जदोषभवग्रामजिहामा ।
उपगम्यति विषयमृगदृष्टिंका । हृषीभवत्यन्तयांमी । विषटन्ति
सुप्तकर्मपरमाणवः । व्यावर्तन्ते पिन्ता । संतिष्ठन्ते विशुद्धधामं ।

दृढीभवति योगरत्नं । जायते महासामाधिकं । प्रवर्ततेऽपूर्वकरणं ।
 विजृम्भते चपकश्रेणी । निह्नन्यते कर्मजालशक्तिः । विवर्तते शुक्ल-
 ध्यानानलः । प्रकटीभवति योगमाहात्म्यं । विमोच्यते सर्वथा घाति-
 कर्मपाशेभ्यः चेचञ्चः । स्थाप्यते परमयोगे । देदीप्यते विमलकेव-
 लालोकेन । कुरुते जगदनुग्रहं । विधत्ते च केवलिसमुद्घातं ।
 समानयति कर्मशेषं । संपादयति योगनिरोधं । समारोहति शैले-
 श्ववस्थां । चोटयति भवोपपाहि कर्मबन्धनं । विमुञ्चति सर्वथा
 देहपञ्जरं । ततो विहाय भवग्राममेष जीवलोकः सततानन्दो
 निराबाधो गत्वा तत्र शिवालयाभिधाने महामठे सारगुरुरिव
 सभावकुटुम्बकः सकलकालं तिष्ठतीति ॥ अनेन हेतुना महाराज
 मयोक्तं । यथा यादृशं तस्य सारगुरोर्दृष्टान्तान्तरं संपन्नं तादृशं
 यदि भवतामपि संपद्येत ततो भवेदितो विडम्बनान्मोक्षो नान्य-
 चेति ।

ततः श्रुत्वा मुनेर्वाक्यमिदमत्यन्तमुन्दरम् ।

दृष्टः स धवलो राजा ते च लोकाः प्रमोदिताः ॥

ततश्च ।

विदलत्कर्मजालैस्तेः समलैर्भक्तिनिर्भरैः ।

इदमुक्तमनूचानैर्ललाटे ह्यतकुड्मलैः ॥

येषां नो भगवाञ्जायः संपन्नोऽत्यन्तवत्सलः ।

तेषां न दुर्लभो नाम वृत्तान्तोऽयं यतीश्वर ॥

अतो भगवतास्माकं निर्विकल्पेन चेतसा ।

दीयतामधुना देवो मादृगैः किं विधीयताम् ॥

बुधसूरिराह ।

चारु चारुदितं भद्राः सुन्दरा भवतां मतिः ।

विज्ञातं ननु युष्माभिः सर्वं मामकभाषितम् ॥

बुद्धो मदीयवाक्यार्थः सभावार्यो नरोत्तमाः ।

साम्प्रतं हि महाराज सफलो मे परित्यजः ॥

इयानेव समादेशो भवद्भिः कियतामिह ।

यन्मया विहितं भूष तद्भवद्भिर्विधीयताम् ॥

नृपतिरुवाच । भदन्त किं भवद्भिर्विहितं । बुधसूरिराह ।

पर्यालोच्य मयाभारं संभारं चारकोपमम् ।

दीक्षा भागवती भूष गृहीता तन्निवर्हिणी ॥

युष्माकमपि चेज्ज्ञातो मदीयवचनेन भोः ।

अनन्तदुःखविस्तारे निर्वेदो भवचारके ॥

ततो गृहीत तां दीक्षां संभारोच्छेदकारिणीम् ।

हे लोका मा विलम्बध्वं धर्मस्य त्वरिता गतिः ॥

नृपतिरुवाच ।

यदादिष्टं भदन्तेन स्थितं तन्मम मानमे ।

किञ्चित्तु भवता तावत्कथ्यतां मे सुदुःखलम् ॥

एते प्रबोधिता नाथ यत्नेन भवता वयम् ।

भवान्तु बोधितः केन कथं वा कुत्र वा पुरे ॥

किं वा जातः स्वयंबुद्धो भदन्त परमेश्वरः ।

मत्वे निवेद्यतां नाथ ममेदं हितकाम्यया ॥

सूरिराह महाराज माधूनामात्मवर्णनम् ।

नैवेह युज्यते कर्तुं तद्धि लाघवकारणम् ॥
 ममात्मचरिते तच्च कथ्यमाने परिष्कृतम् ।
 यतः संपद्यते तस्मान्न युक्तं तस्य कीर्तनम् ॥
 ततो धवलराजेन प्रणम्य चरणद्वयम् ।
 स पृष्टः कौतुकावेशान्निर्बन्धेन पुनः पुनः ॥
 अथ विज्ञाय निर्बन्धं तादृशं तस्य भूपतेः ।
 कुतूहलं जनानां च ततः सूरिरभाषत ॥
 यद्यस्ति ते महाराज महदत्र कुतूहलम् ।
 ततो निवेद्यते तुभ्यं समाकर्ण्य साम्प्रतम् ॥

अस्ति लोके सुविख्यातं विस्तीर्णमतिसुन्दरम् ।

अनेकाद्भुततृत्तान्तं पुरं नाम धरातलम् ॥
 तत्र प्रसिद्धमाहात्म्यो जगदाह्लादकारकः ।
 राजा शुभविपाकोऽस्ति प्रतापाक्रान्तभृतलः ॥
 तस्यातिवल्लभा साध्वी समस्ताङ्गमनोहरा ।
 विद्यते विदिता लोके सुन्दरौ निजसाधुता ॥
 अन्यदा कालपथायादासाद्य निजसाधुताम् ।
 समुत्पन्नो बुधो नाम तत्सुतो लोकविश्रुतः ॥
 आकरो गुणरत्नानां कलाकौशलमन्दिरम् ।
 स वर्धमानः संजातो रूपेण मकरध्वजः ॥
 भ्राता शुभविपाकस्य जगन्नापकरः परः ।
 तथाशुभविपाकोऽस्ति भीषणो जनमेजयः ॥
 तस्य विख्यातमाहात्म्या लोकसन्तापकारिणी ।

देवी परिणतिर्नाम विद्यते भौमविग्रहा ॥
 अथ ताभ्यां समुत्पन्नो दारुणाकारधारकः ।
 विपाङ्कुरोपमः क्रूरो मन्दो नाम सुताधमः ॥
 आवासो दोषकोटीनां गुणगन्धविवर्जितः ।
 संपन्नो वर्धमानोऽसौ तथापि मदविक्कलः ॥
 पिष्टव्यपुत्रभावेन तयोश्च बुधमन्दयोः ।
 यदृच्छया वा संपन्ना भ्रात्रोर्मैत्री मनोहरा ॥
 सञ्चितावेव तौ नित्यं नगरे काननेषु च ।
 ततो विचरतः स्वेच्छाक्रीडारमपरायणौ ॥
 अथास्ति धियणा नाम पुरे विमलमानसे ।
 शुभाभिप्राथराजस्य दुहिता चारुदर्शना ॥
 सा तेन द्यौवनस्येन बुधेन वरलोचना ।
 गृहे स्वयंवरायाता परिणीता हृतोत्सवा ॥
 तस्याय कालपयायात्रिःशेषगुणमन्दिरम् ।
 मनोरथगतैर्जातो विचारो नाम पुत्रकः ॥
 अयान्यदा निजे चेष्टे क्रीडतोर्बुधमन्दयोः ।
 यस्तदानीं ममापन्नो वृत्तान्तस्तं नियोधत ॥
 अस्य चेष्टस्य पर्यन्ते दृष्टस्ताभ्यां मनोरमः ।
 ललाटपट्टमन्त्राणां विग्राहो वरपर्वतः ॥
 तस्योपरिष्ठादुत्तुङ्गे शिखरे सुमनोहरा ।
 निस्त्रीनाम्नि कुलच्छाया कचयां प्या वनायली ॥
 ललाटपट्टनामानं पर्वतं तं निरीक्षितुम् ।

अथ तौ लौलया तत्र प्रदेगे समुपागतौ ॥
 यावद्दृष्टा सुदीर्घाभिः शिलाभिः परिनिर्मिता ।
 तस्याधस्ताद्गता दूरं नासिकाख्या महागुहा ॥
 अथ तां तादृशीं वीक्ष्य रमणीयां महागुहाम् ।
 तन्निरूपणक्षाम्यथं संजातं बुधमन्दयोः ॥
 अथाग्रे संस्थितौ तस्यास्तन्निरौचणलालसौ ।
 यावद्दृष्टं सुगम्भीरं तत्रापवरकद्वयम् ॥
 युक्तं तदन्धकारेण लोचनप्रमरातिगम् ।
 अदृश्यमानपर्यन्तं द्वाराभ्यामुपलक्षितम् ॥
 ततो मन्दो बुधं प्राह पश्चापवरकद्वयम् ।
 अनेनैव विभक्तेयं नासिकाख्या महागुहा ॥
 तदाकर्ण्य बुधेनोक्तं भ्रातः सम्यग्विनिश्चितम् ।
 एषा शिलानयोर्मध्ये विभागार्थं विनिर्मिता ॥
 एवं च जल्पतोदूरं तदानीं बुधमन्दयोः ।
 गुहातो निर्गता काचिद्दारिका चटुल्लङ्घतिः ॥
 प्रणम्य पादयोस्सूर्यं तयोः सा राजपुत्रयोः ।
 पुरतो दर्शितप्रतीतिस्ततश्चेत्यमभाषत ॥
 स्वागतं भवतोरत्र विहितो मदनुग्रहः ।
 प्रतिजागरणं मेऽद्य युवाभ्यां यदनुष्ठितम् ॥
 ततो मन्दो लसत्तोषो दृष्ट्वा वचनपाटवम् ।
 तां दारिकां मृदूस्त्रापैः सखेहं समभाषत ॥

निवेद्यावयोर्बाले कामि त्वं वरलोचने ।
किमर्थं वा वसस्यत्र गुहाकोटरचारिणी ॥
एतच्च वचनं श्रुत्वा सा शोकभरपीडिता ।
मूर्ख्या पतिता बाला भूतले नष्टचेतना ॥
ततो वायुप्रदानाद्यैर्मन्देनाश्यामिता पुनः ।
खूलमुक्ताफलानीव साश्रुविन्दूनमुच्चत ॥
भद्रे किमेतदित्येवं पृच्छतश्च पुनः पुनः ।
मन्दस्य साध्वीदेवं स्नेहगद्गदया गिरा ॥
नाथ मे मन्दभाग्यायाः किं श्लोकं शोककारणम् ।
युवयोर्विस्मृतास्मीति चाहं स्वस्वामिनोरपि ॥
अहं भुजङ्गता नाम भवतोः परिचारिका ।
युवाभ्यामेव देवाभ्यां गुहायां विनियोजिता ॥
अस्यां हि भवतोरस्ति घ्राणनामा वयस्यकः ।
तिष्ठामि युष्मदादेशात्तस्याहं परिचारिका ॥
चिरकालप्ररूढं हि युवयोस्मिन् संगतम् ।
यथा चेदं तथा नाथ समाकर्णय साग्रतम् ॥
पुरेऽभ्यवहाराख्ये पुराभृङ्गवतोः स्थितिः ।
ततः प्रचक्षितौ कर्मपरिणामस्य ग्रामनात् ॥
गतावेकाचसंस्थाने विकल्पाचे पुनस्ततः ।
भूरिस्लोकाकुलं तच्च विद्यते पाटकत्रयम् ॥
द्वितीये पाटके मन्ति यद्वयः कुलपुत्रकाः ।
तच्च चिकरणे नाम तन्मध्ये संस्थितौ युवाम् ॥

स कर्मपरिणामाख्यो नरेन्द्रस्तत्र तिष्ठतोः ।
 प्रसन्नो युवयोस्तेन दत्तेयं वां महागुहा ॥
 अयं च घ्राणसंज्ञोऽत्र वयस्यो हितकारकः ।
 युवयोर्विहितस्तेन गुहायाः परिपालकः ॥
 सुखसागरहेतुश्च युवयोरेष वत्सलः ।
 वयस्योऽचिन्त्यमाहाव्यस्ततः प्रमृतिं वर्तते ॥

किं तु ।

राजादेशवशादेव न गुहाया विनिर्गतः ।
 तत्रैव वर्तमानोऽयं युवाभ्यां लालितः पुरा ॥
 तथाविधेषु स्थानेषु यत्र यत्र गतौ युवाम् ।
 लालितस्तत्र तत्रायं गन्धैर्नानाविधैः पुरा ॥
 पुरीं मनुजगत्याख्यामन्यदा कचिदागतौ ।
 तस्यां पुनर्विशेषेण युवाभ्यामेव लालितः ॥
 अहं च विहिता स्नेहादस्यैव परिचारिका ।
 युवाभ्यामेव मित्रस्य मन्दभाग्या भुजङ्गता ॥
 तदेवं चिररूढेषा घ्राणेन सह मैत्रिका ।
 युवयोरनुचरौ लोके प्रसिद्धाहं भुजङ्गता ॥
 तथापि देवौ यद्येवं कुर्वते गजमीलिकाम् ।
 अतः परतरं नाय, किं शोकभरकारणम् ॥
 तस्माच्चिरन्तनस्थित्या दृश्यतां किङ्करो जनः ।
 युवाभ्यां नाथ निर्मिथं पाल्यतामेव बान्धवः ॥
 एवं वदन्ती मालीकस्नेहदर्शितसम्भ्रमा ।

पादेषु पतिता गाढं बालिका बुधमन्दयोः ॥
बुधेन चिन्तितं हन्ता दारिका नैव सुन्दरा ।
इयं हि धूर्ततामारा कारणैः प्रविभाव्यते ॥

यतः ।

कपोलसूचितं हास्यं मलज्जं मृदुभाषितम् ।
भवतीह कुलखीणां निर्विकारं निरीक्षितम् ॥
एषा तु दृढदाटोपा विलासोन्मासिलोचना ।
वागाढस्वरमारा च ततो दुष्टा न मंगयः ॥
ततोऽवधार्यं चित्तेन बुधेनेत्यं महात्मना ।
कृतावधीरणा तस्याः किञ्चित्तो दत्तमुत्तरम् ॥
मन्दस्तु पादपतितां समुत्थाप्य भुजङ्गताम् ।
मंजातनिर्भरखेहस्ततयेदमवोचत ॥
विपादं मुञ्च चार्वङ्गि धीरा भव वरानने ।
एवं हि गदितुं बाले युक्तं ते चारुलोचने ॥
वृत्तान्तो विस्मृतोऽप्येष तथा मंपादितस्तथा ।
अनेन खेहसारेण यथा प्रत्यक्षतां गतः ॥
तद्वदभवती तावन्निवेदयतु मेऽधुना ।
यदेव कुरुते भद्रे खेहकीतो जगन्नाथ ॥
तयोक्तमियदेवाच कर्तव्यं नाथ माग्रतम् ।
अयं चिरमनस्वित्या स्नाननीयो वयम्यकः ॥
मन्दः प्राह यथा कार्ये मासुनं कमसानने ।
मयास्य वरमिषम्य तत्सर्वं मे निवेदय ॥

भुजङ्गताह सङ्गन्धुलुब्धवुद्धिरयं सदा ।
 अतः सुगन्धिभिर्द्रव्यैः क्रियतामस्य लालनम् ॥
 चन्दनागरुकर्पूरकुरङ्गमदमिश्रितम् ।
 कुङ्कुमचोदगन्धाणां रोचतेऽस्मै विलेपनम् ॥
 एलालवङ्गकर्पूरसज्जातिफलसुन्दरम् ।
 तथा सुगन्धिताम्बूलं खदतेऽस्मै मनोरमम् ॥
 सधूपा विविधा गन्धा वर्तिकाः पुष्पजातयः ।
 यत्किञ्चिस्त्रैरभोपेतं तदेवास्त्रातिवज्रभम् ॥
 दुर्गन्धिवस्तुनामापि नैवास्य प्रतिभासते ।
 तस्मात्सुदूरतस्थान्यं तदस्य सुखमिच्छता ॥
 तदेवं क्रियतां तावद्दालनं मित्रपालनम् ।
 एतद्धि भवतोर्दुःखवारणं सुखकारणम् ॥
 यदेवं लालितेनेह प्राणेन भवतोः सुखम् ।
 संभविष्यति तद्देव को हि वर्णयितुं क्षमः ॥
 मन्देनोक्तं विशालाचि सुन्दरं गदितं त्वया ।
 सर्वं विधौयते सुभु तिष्ठ भद्रे निराकुला ॥

एवं च वदतो मन्दस्य

पादयोः पतिता भूयो हर्षविस्फारितेक्षणा ।
 महाप्रभाद् द्रव्येवं वदन्ती मा भुजङ्गता ॥
 युधम्न मौनमालम्ब्य शून्यारणे मुनिर्यथा ।
 अवक्षितो यतस्तेन शठोऽयं क्षचितस्तथा ॥
 ततो न किञ्चिदुक्तोऽभौ काकली विक्षिता परम् ।

बुधेन तु तदालोक्य चित्तेनेदं विवेचितम् ॥

अथे

चेवं मदीयं शैलस्य मामिकेयं महागुहा ।
अतोऽस्यां यः स्थितो घ्राणः स मे पात्रो न संग्रहः ॥
केवलं यदिथं वक्ति दारिका ग्राह्यसारिका ।
तन्मया नास्य कर्तव्यं स्नाशनं सुखकाम्यया ॥

किं तु

यावत् चेवं न मुञ्चामि तावदस्यापि पालनम् ।
कार्थं विशुद्धमार्गेण लोकयाचानुरोधतः ॥
एवं निश्चित्य चित्तेन बुधस्तं पालयन्नपि ।
घ्राणं न युज्यते दोषैर्लभते सुखमुत्तमम् ॥
मन्दस्तु तां पुरस्कृत्य शठचित्तां भुजङ्गताम् ।
घ्राणस्नाशनस्नाप्यथास्नभते दुःखसागरम् ॥

कथं ।

सुगन्धिद्रव्यसम्भारकरणोद्यतमानसः ।
तन्तम्यते हृष्या मूढस्तस्मिन्निदं दिवानिशम् ॥
दुर्गन्धपरिहारं च कुर्वाणः खिद्यते मुधा ।
शमसौख्यं न जानीते हृष्यते च विवेकिभिः ॥
तथापि मोहदोषेण सुगमन्दर्भनिर्भरम् ।
आत्मानं मन्यते मन्दः प्रमत्तो घ्राणस्नापने ॥
इत्ययं यौवनारूढो विषारो राजदारकः ।

कथंचिल्लीलया गेहाद्देशकालिकया गतः ॥

बहिरङ्गान्तरङ्गेषु स देशेषु पुनः पुनः ।

पर्यव्य कचिदायातः स्वगेहे राजदारकः ॥

अथ तत्र समायाते प्रदष्टौ धिषणानुधौ ।

संजातो दृढदानन्दः संतुष्टं राजमन्दिरम् ॥

ततश्च

वृत्ते महाविमर्देन समागममहोत्सवे ।

सा ज्ञाता मैत्रिका तेन घ्राणेन बुधमन्दयोः ॥

ततो रक्षसि संस्थाप्य तमात्मपितरं बुधम् ।

स विचारः प्रणम्येत्यं प्रोवाच हतकुड्मलः ॥

तात यो युवयोजातो घ्राणनामा वयस्यकः ।

शोऽयं न सुन्दरो दुष्टस्तत्राकर्ण्य कारणम् ॥

अस्ति तावदहं तात देशदर्शनकाम्यया ।

अष्टद्वा तातमत्वां च निर्गतो भवनात्तदा ॥

ततोऽनेकपुरयामखेटाकरमनोहरा ।

विलोकिता मया तात भ्रान्त्वा भ्रान्त्वा वसुन्धरा ॥

अन्यदा भवचक्रेऽहं संप्राप्तो नगरे परे ।

राजमार्गे मया दृष्टा तत्रैका वरसुन्दरी ॥

सा मां वीक्ष्य विशालाक्षी परितोषमुपागता ।

रसान्तरं भजन्ती च कीदृशी प्रविलोकिता ॥

मिक्तेवामृतसेकेन कल्पपादपमञ्जरी ।

दृष्टा नीरदनादेन नृत्यन्तीव मयूरिका ॥

प्रगे सहस्रस्येव मिलितां चक्रवाकिका ।
 अमोदबन्धनेनेव विमुक्ता चन्द्रलेखिका ॥
 राज्ये कृताभिषेकेव चित्तैव सुखसागरे ।
 मया सा लक्षिता साध्वी प्रीतिविस्फारितेक्षणा ॥
 ततस्तां वीक्ष्य संपन्नो ममापि प्रमदस्तदा ।
 चित्तं ह्यार्द्राभिवेष्टे सज्जने स्नेहनिर्भरे ॥
 ततः कृतप्रणामोऽहं प्रोक्तो दत्ताग्रिषा तया ।
 ब्रूहि वत्स कुतस्योऽसि त्वं मे हृदयनन्दनः ॥
 मयोक्तमम्ब जातोऽहं धिषणाया धरातले ।
 पुत्रोऽहं बुधराजस्य देशकालिकया गतः ॥
 एतच्चाकर्ण्य सा नारी विलसन्नयनोदका ।
 स्नेहेन मां परिष्वज्य चुम्बित्वा मस्तके मुहुः ॥
 ततः प्राह महाभाग चारु चारु कृतं त्वया ।
 [त्वमादावत्र मे वत्स विदितश्चित्तलोचनैः ॥
 जातिस्ररे जनस्यैते लोचने हृदयं च भोः ।
 यतोऽमूनि विजानन्ति दृष्टमात्रं प्रियाप्रियम् ॥]
 वत्स त्वं नैव जानीषे मां प्रायेण विग्रेयतः ।
 स्रग्ध्रोऽसि मया वत्स विमुक्तो बालकस्तदा ॥
 अहं हि मातुस्ते वत्स धिषणाया वयस्थिका ।
 वल्लभा बुधराजस्य नाद्या मार्गानुमारिता ॥
 शरीरं जीवितं प्राणाः सर्वस्वं मम सानघा ।
 तव माता महाभाग पिता ते जीविताधिकः ॥

तथोरेव समादेशादृष्टं लोकविलोकनम् ।
 कर्तुं विनिर्गता वत्स जातमात्रे पुरा त्वयि ॥
 अतोऽमे भागिनेयस्त्वं पुत्रस्त्वं जीवितं तथा ।
 सर्वस्वं परमात्मा च सर्वं भवसि सुन्दर ॥
 सुन्दरं च कृतं वत्स देशदर्शनकाम्यया ।
 यदेवं निर्गतो मेघाज्जिगीषुस्त्वं न संशयः ॥

तथाहि ।

यो न निर्गत्य निःशेषां विलोकयति मेदिनीम् ।
 अनेकाहुतवृत्तान्तां स नरः कूपदुर्दुरः ॥

यतः ।

क विलासाः क पाण्डित्यं क बुद्धिः क विदग्धता ।
 क देशभाषाविज्ञानं क चैषाचारचारुता ॥
 यावद्भूतशताकीर्णा नानावृत्तान्तसङ्कुला ।
 नानेकशः परिभ्रान्ता पुरुषेण वसुन्धरा-॥
 तथेदं सुन्दरतरं वत्सेन विहितं हितम् ।
 भवचक्रे यदायातस्त्वमत्र नगरे परे ॥
 इदं हि नगरं वत्स भूरिवृत्तान्तमन्दिरम् ।
 अनेकाहुतभूयिष्ठं विदग्धजनसङ्कुलम् ॥
 विलोकयति यः सम्यगेतद्धि नगरं जनः ।
 तेन सर्वमिदं दृष्टं भुवनं सचराचरम् ॥

अथवा किमनेन वञ्चना ।

धन्यास्मि कृतकृत्यास्मि यस्या मे दृष्टिगोचरम् ।
 स्वत एवागतोऽसि त्वं वत्स भद्रतपुञ्जकः ॥
 मयोक्तमन्व यद्येवं ततो मे चाह वेधसा ।
 इदं संपादितं हन्त भीलितोऽहं यदम्बया ॥
 अधुना दर्शयत्वन्वा प्रसादेन विशेषतः ।
 ममेदं वत निःशेषं भवचक्रं महापुरम् ॥
 ततः सा बाढमित्युक्त्वा तात मार्गानुसारिता ।
 समस्तं भवचक्रं मे सवृत्तान्तमदर्शयत् ॥
 अथैकत्र मया दृष्टं पुरं तत्र महागिरिः ।
 तच्छिखरे रमणीयं च निविष्टमपरं पुरम् ॥
 ततो मयोक्तं ।

निवेदयाम्ब किं नाम पुरमेतदवान्तरम् ।
 किं नामार्थं गिरिः किं च शिखरे दृश्यते पुरम् ॥
 मार्गानुसारिता प्राह वत्स नो लक्षितं त्वया ।
 सुप्रसिद्धमिदं लोके पुरं सात्त्विकमानसम् ॥
 एषोऽपि सुप्रसिद्धोऽत्र विवेकवरपर्वतः ।
 प्रहृष्टमप्रमत्तत्वमिदं च शिखरं जने ॥
 इदं तु भुवनख्यातं वत्स जैनं महापुरम् ।
 तत्र विज्ञातधारस्य कथं प्रष्टव्यतां गतम् ॥
 यावत्सा कथयत्येवं मम मार्गानुसारिता ।
 तावज्जातोऽपरस्तत्र वृत्तान्तस्तं निबोध मे ॥
 गाढं प्रहारनिर्भिक्षो नीयमानः सुविह्वलः ।

पुरुषैर्वैष्टितो दृष्टो मयैको राजदारकः ॥

ततो मयोक्तं ।

क एष दारको मातः किं वा गाढप्रहारितः ।

कुत्र वा नीयते स्रग्नः के वामौ परिचारकाः ॥

मार्गानुसारिता प्राह विद्यतेऽत्र महागिरौ ।

राजा चारिचधर्माख्यो यतिधर्मस्तु तत्सुतः ॥

तस्यायं संयमो नाम पुरुषः ख्यातपौरुषः ।

एकाकी च क्वचिद्दृष्टो महामोहादिग्रचुभिः ॥

ततो बद्धत्वाच्छूणां प्रहारैर्जर्जरीकृतः ।

अयं निर्वाहितो वत्स रणभूमेः पदातिभिः ॥

अमी पदातयो वत्स नेव्यन्तीमं स्वमन्दिरे ।

अस्य चात्र पुरे जैने सर्वे तिष्ठन्ति बान्धवाः ॥

मयोक्तं । अम्बिके ।

दृष्ट्वेमं यत्करिष्यन्ति ग्रचुभिः परिपीडितम् ।

चारिचधर्मराजाद्या बृहन्मे तत्र कौतुकम् ॥

अतो महाप्रसादेन नीत्वा मां गिरिमस्तके ।

अधुना दर्शयत्वन्वा स्वामिनोऽस्य विचेष्टितम् ॥

मार्गानुसारितयोक्तं । वत्सैवं क्रियते ।

ततस्तदनुमार्गेण विवेकगिरिमस्तके ।

आरूढा सा मया सार्धं तत्र मार्गानुसारिता ॥

अथ तत्र पुरे जैने राजमण्डलमध्यगः ।

दृष्टश्चित्तसमाधाने मण्डपे स महानृपः ॥
 नामतो गुणतः सर्वे वर्णिताश्च पृथक् पृथक् ।
 ममाग्रे ते महीपालास्तथा विज्ञाततत्त्वया ॥
 इतश्च तैर्नरैस्त्रुणैः समानीतः स संयमः ।
 दर्शितश्च नरेन्द्रस्य वृत्तान्तश्च निवेदितः ॥
 ततस्तं तादृशं ज्ञात्वा शुचुजन्यं पराभवम् ।
 तत्रास्थाने समस्तास्ते सुभटाः क्षोभमागताः ॥

ततश्च

भीमध्वानैः कराघातप्रकम्पितमहीतलैः ।
 तैर्जातं तत्सदः क्षोभविभ्रान्तोदधिसन्निभम् ॥
 केचिन्मुञ्चन्ति ऊङ्कारं कुपितान्तकसन्निभाः ।
 भुजमास्फालयन्त्यन्ये पुलकोद्भेदसुन्दराः ॥
 रोषरक्ताननाः केचिज्जाता भृकुटिभीषणाः ।
 अन्ये त्वृत्तानितोरस्काः खड्गे विन्यस्तदृष्टयः ॥
 क्रोधान्धबुद्धयः केचित्संपन्ना रक्तलोचनाः ।
 अन्ये स्फुटादृष्टासेन गर्जिताखिद्यभूधराः ॥
 अन्येऽन्तस्तापसंरम्भादिगलतस्त्रेदविन्दवः ।
 केचिद्रक्ताङ्गभीमाभाः साक्षादिव रुगानवः ॥
 अतस्तं तादृशं वीक्ष्य चुभितं राजमण्डलम् ।
 चारिषधर्मराजेन्द्रं सद्बोधः प्रत्यभाषत ॥
 देव नैष सतां युक्तो धीराणां कातरोचितः ।
 अकाशनीरदारावसन्निभः क्षोभविभ्रमः ॥

तस्मादेते निवार्यन्तामलमुत्तालमानसाः ।
 राजानः क्रियतामेषामभिप्रायंपरीक्षणम् ॥
 ततो निवारणाकूतलीलया प्रविलोकिताः ।
 चारित्रधर्मराजेन क्षणं मौनेन ते स्थिताः ॥

उक्ताश्च ते तेन नराधिपेन ।

यथा भो भो महीपाला ब्रूत यद्वो विवक्षितम् ।
 एवं व्यवस्थिते कार्ये किमत्र क्रियतामिति ॥

एतच्चाकर्ण्य

सत्यग्रीवतपस्यागब्रह्माद्यास्ते नराधिपाः ।
 प्रवृद्धरभसोत्साहा योद्धुकामाः प्रभाषिताः ॥
 इत्थं महापराधे तैः संयमस्य कदर्थने ।
 प्रसङ्गं विहिते देव किमद्यापि विलम्ब्यते ॥
 येऽपराधचमापय्यसेवया वृद्धिमागताः ।
 तेषामुच्छेदनं देव केवलं परमौषधम् ॥
 अन्यच्चेह कुतस्तावत्सुखगन्धोऽपि मादृशम् ।
 न यावत्ते हताः पापा महामोहादिशत्रवः ॥
 यावच्च देवपादानां नेच्छा तत्र प्रवर्तते ।
 न स संपद्यते तावद्वातस्तेषां दुरात्मनाम् ॥

यतः ।

एकैकोऽपि भटो नाथ तावकीनो महाहवे ।
 सर्वाच्चिर्दलयत्येव कुरङ्गानिव केसरौ ॥
 क्षणेन श्रावयन्तीमे क्षुभिताम्भोधिविभ्रमाः ।

रिपुसैन्यं न चेदेषां स्यात्तवाज्ञा विधारिका ॥
 एवं च ते महीपालाः शौण्डीरा रणशालिनः ।
 सर्वेऽपि स्वामिनोऽध्यक्षमेकवाक्यतया स्थिताः ॥
 रणकण्डूपरौताङ्गास्तानेवं वीक्ष्य भूभुजः ।
 दुर्दान्तमत्तमातङ्गनिर्दारिहरिमन्त्रिभान् ॥
 स राजा मन्त्रिणा सार्धं सद्बोधेन सभान्तरे ।
 प्रविष्टो गुह्यमन्त्रार्थमाह्वय च महत्तमम् ॥
 अथ तत्रापि सा तात साध्वी मार्गानुसारिता ।
 अन्तर्धानं विधायोच्चैः प्रविष्टा संहिता मया ॥
 ततस्तत्रोचितं राज्ञा शृष्टौ मन्त्रिमहत्तमौ ।
 स सम्यग्दर्शनस्तावद्राजानं प्रत्यभाषत ॥
 देव यत्सुभटैः प्रोक्तं सत्याद्यैः प्रत्यविक्रमैः ।
 तदेव प्राप्तकालं ते कर्तुं को ह्यत्र संशयः ॥
 यतः ।

बन्धानां दुष्टचित्तानामपकारं सुदुःसहम् ।
 शत्रूणामौदृशं प्राप्य भानी कः स्यात्तुमिच्छति ॥
 वरं मृतो वरं दग्धो मा संभूतो वरं नरः ।
 वरं गर्भे विलीनोऽसौ योऽरिभिः परिभूयते ॥
 स धूलिः स दणं लोके स भग्नः स न किंचन ।
 योऽरिभिर्मृग्यमानोऽपि स्वस्वचित्तोऽवतिष्ठते ॥
 यस्यैकोऽपि भवेद्राजः शत्रुः सोऽपि जिगीषति ।
 तत्तेन युज्यते स्यात्तुमनन्ता यस्य शत्रवः ॥

अतो निर्भिद्य निःशेषं शत्रुवर्गे नराधिप ।
 निष्कण्टकां महीं कृत्वा ततो भव निराकुलः ॥
 तदेवमुद्धतं वाक्यमभिधाय महत्तमः ।
 मौनेनावस्थितः सद्यः कृत्वा कार्यविनिर्णयम् ॥
 अथाभिधातुं यत्कृत्यं लीलामन्यरया दृशा ।
 चारित्रधर्मराजेन सद्बोधः प्रविलोकितः ॥
 ततो निर्णीय गर्भार्थं कार्यतत्त्वस्य कोविदः ।
 सद्बोधः सचिवः सारं वाक्यमित्यमभाषत ॥
 साधु साधूदितं देव विदुषा तेन ते पुरः ।
 संप्रत्यसाम्प्रतं वक्तुं मादृशामत्र वस्तुनि ॥
 तथापि ते महाराज यन्ममोपरि गौरवम् ।
 तदेव लम्बितोत्साहं वोचालयति मादृशम् ॥

ततः सम्यग्दर्शनं प्रत्याह ।

अहो तेजःप्रधानत्वमहो वाचि प्रगल्भता ।
 अहो ते स्वामिभक्तत्वं चारु चारु महत्तम ॥
 सत्यं मानवतां धीर दुःसहोऽरिपराभवः ।
 सत्यं पराभिभूतस्य लोके निःसारता परा ॥
 सत्यं दुष्टाः शठा वध्या महामोहादिशत्रवः ।
 सत्यं तद्वातुकाः सर्वे देवपादानुजीविनः ॥

किं च ।

तिष्ठन्तु पुरुषास्तावद्देवशासनवर्तिनः ।

नार्योऽपि देवसैन्यस्य तेषां निर्घातने क्षमाः ॥

किं तु ।

प्रस्तावरहितं कार्यं नारभेत विचक्षणः ।
नौतिपौरुषयोर्यस्मात्प्रस्तावः कार्यसाधकः ॥
अथवा देवपादानां भवतश्च पुरो मया ।
नौतिशास्त्रं यदुच्येत हन्त तत्पिष्टपेषणम् ॥

तथाहि ।

षड् गुणाः पञ्च चाङ्गानि शक्तिचितयसुत्तमम् ।
सोदयाः सिद्धयस्त्रिस्तथा नौतिचतुष्टयम् ॥
चतस्रो राजविद्याश्च यच्चान्यदपि तादृशम् ।
प्रतीतं युवयोः सर्वं तद्धि किं तस्य वर्ण्यते ॥

यतः ।

स्थानं यानं तथा मन्त्रिर्वियहय परैः सह ।
संश्रयो दैधभावश्च षड् गुणाः परिकीर्तिताः ॥

तथा ।

उपायः कर्मसंरम्भे विभागो देशकालयोः ।
पुरुषद्रव्यमप्यश्च प्रतीकारस्तथापदाम् ॥
पञ्चमौ कार्यमिद्विद्य पर्यालोच्यमिदं किल ।
अङ्गानां पञ्चकं राज्ञा मन्त्रमार्गे विजानता ॥

तथा ।

उत्साहशक्तिः प्रथमा प्रभुशक्तिर्द्वितीयिका ।
तृतीया मन्त्रशक्तिय शक्तिचयमिदं परम् ॥
शक्तिचितयसंपाद्यास्तस्य एवोदयास्तथा ।

हिरण्यमित्रभूमिनां स्नाभाः सिद्धित्रयं विदुः ॥

तथा ।

सामभेदोपदानानि दण्डश्चेति चतुष्टयम् ।

नीतीनां सर्वकार्येषु पर्यालोच्यं विजानता ॥

तथा ।

आन्वीचिकी त्रयो वार्ता दण्डनीतिस्तथा परा ।

विद्याश्चतस्रो भूपानां किलैताः सन्ति गोचरे ॥

तदेतद्देवपादानां भवतश्च विशेषतः ।

प्रतीतमेव निःशेषं वर्ण्यतां किं महत्तमम् ॥

केवलं ज्ञातग्रास्त्रोऽपि स्वावस्थां यो न बुध्यते ।

तस्याकिञ्चित्करं ज्ञानमन्वस्येव सुदर्पणः ॥

प्रवर्तताविवेकेन स ह्यसाध्येऽपि वस्तुनि ।

ततश्च ।

लोके स जायते हास्यः समूलश्च विनश्यति ॥

इदं मूलविनष्टं हि तात सर्वं प्रयोजनम् ।

अतोऽद्य तावकोत्साहः कुत्र नामोपयुज्यताम् ॥

यतः ।

भवचक्रमिदं सर्वं वयं ते च महारयः ।

स कर्मपरिणामाख्यो यस्य राजा महाबलः ॥

आयत्तं सर्वमेवेदं तस्यैकस्य महात्मनः ।

तात संसारिजीवस्य यस्यायत्ता महाटवी ॥

स चाद्यापि न जानीते नामापि खलु मादृशाम् ।

महामोहादिष्वन्यं तु मन्यते गाढवल्लभम् ॥

इतश्च ।

यत्र संसारिजीवस्य पक्षपातो बलेऽधिकः ।
तस्यैव विजयो नूनं स हि सर्वस्य नायकः ॥
ततो यावच्च जानीते सोऽस्माकं सैन्यमुत्तमम् ।
यावच्च पक्षपातोऽस्य नाद्याप्यस्मासु जायते ॥
तावच्च युक्तः संरम्भो न थानं न च विग्रहः ।
युक्तं साम तदा स्थानमुपेक्षा गजमौलिका ॥
संकुचन्ति हि विद्वांसः कार्यं संचिन्त्य किंचन ।
केसरी गजनिघाति यथोत्पातविधित्तया ॥
न पौरुषं गलत्यत्र नश्यतोऽपि विजानतः ।
मेघो ह्यपसरत्येव बृहदास्फोटदित्तया ॥

सम्यग्दर्शनेनोक्तं ।

आर्यं संसारिजीवोऽसौ न जाने ज्ञास्यते न वा ।
अस्मान्नेतेऽरयो नित्यमधुनैवं विवाधकाः ॥
तदद्य संयमस्तावदित्यमेभिः कदर्यितः ।
श्वः सर्वानपि हन्तारस्ततः स्थातुं न युज्यते ॥

सद्बोधेनोक्तं ।

आर्यं मोक्षालतां कार्पीः कालमाद्ये प्रयोजने ।
ध्रुवं संसारिजीवोऽसौ ज्ञास्यते नः कदाचन ॥

यतः ।

स कर्मपरिणामाख्यो नरेन्द्रोऽथ बलद्वये ।

समानपक्षपातेन सदा प्रायेण वर्तते ॥

इतश्च ।

तस्य संसारिजीवोऽपि निःशेषं कुरुते वचः ।

अतोऽस्मान्नेप तस्योच्चैः कदाचिज्ज्ञापयिष्यति ॥

ततश्च ।

ज्ञाताः संसारिजीवेन सप्रसादेन पूजिताः ।

वयमार्य भविष्यामः शत्रुनिर्दलनक्षमाः ॥

केवलमसावपि कर्मपरिणामः क्वचिद्वसरे पर्यालोच्य महत्तम-
भगिन्या सह लोकस्थित्या पृष्ट्वा चावसरं निजभार्यां कालपरिणतिं
कथयित्वा त्रैयमहत्तमाय स्वभावाय कृत्वा विदितं नियतियदृच्छा-
दीनां निजपरिजनानामनुकूलयित्वा संसारिजीवस्यैव महादेवीं
भवितव्यतामपेक्ष्य सप्रसादोऽयमिति विज्ञप्तिकावसरं ततः संसारि-
जीवस्य समस्तमस्महन्तान्तं सर्वेषामभिरुचिते सति विज्ञापयिष्यति ।
ततः प्रतिबन्धकाभावात्प्रगियति सा विज्ञप्तिका । भविष्यति
संसारिजीवोऽस्मासु सप्रसादः । ततश्च ।

निर्मूलान्नाशयिष्यामः शत्रून्नेतान्महत्तम ।

तेन कालविलम्बोऽत्र रुचितो मे प्रयोजने
सम्यग्दर्शनेनोक्तं ।

यद्येवं प्रेयतां तावदूतस्तेषां दुरात्मनाम् ।

न सहायन्ति मर्यादां येन ते दूतभर्त्सिताः ॥

महोदधेनोक्तं ।

न कार्यं तत्र दूतेन प्रहितेन महत्तम ।

तिष्ठामस्तावदचैव वक्वन्निमृतेन्द्रियाः ॥

सम्यग्दर्शनेनोक्तं ।

न भाव्यमतिभीतेन भवता पुरुषोत्तम ।

सुखेष्टा अपि ते पापाः किं करिष्यन्ति मादृशाम् ॥

अन्यच्च ।

यदि नो रोचते तात दूतस्ते दण्डपूर्वकः ।

ततः सन्धिविधानार्थं सामपूर्वः प्रह्वीयताम् ॥

सद्बोधेनोक्तं । आर्य मा मैवं वोचः । यतः ।

कोपाध्माते कृतं साम कलहस्य विवर्धकम् ।

जाज्वलीति हि तोयेन तप्तं सर्पिर्न संग्रथः ॥

अथवा ।

फलेन दृश्यतामेतत्पूर्यतां ते कुट्टहलम् ।

येन संपद्यते तात प्रत्ययो मम जल्पिते ॥

दूतः प्रह्वीयतां तेषां यदि देवाय रोचते ।

ततो विज्ञाय तद्भावमुचितं हि करिष्यते ॥

अथ चारित्रधर्मेण तद्वाक्यमनुमोदितम् ।

ततस्तेः प्रहितो दूतः सत्याख्यः शत्रुसंहतेः ॥

अथ दूतानुमार्गेण मापि मार्गानुमारिता ।

गता तात मया साधं महामोहबले तदा ॥

प्रमत्ततानदीतीरे चित्तविक्षेपमण्डपे ।

दृष्ट्वा विहितास्यानो महामोहमहानृपः ॥

अथ दूतः स सत्याख्यस्तवास्यानेऽरिपूरिते ।

प्रविष्टः प्रतिपत्त्या च निविष्टः शुभविष्टरे ॥

ततः पृष्टतनूदन्तो वाक्यमेवमुदारधौः ।

स ग्राह साहसाद्योऽपि कोपाग्नेः शान्तिकाम्यया ॥

चित्तवृत्तिमहाटव्या यः प्रभुः परमेश्वरः ।

लोके संसारिजीवोऽसौ तावद्भो मूलनायकः ॥

बहिरङ्गान्तरङ्गाणां संसारोदरचारिणाम् ।

राज्ञां ग्रामपुराणां च स स्वामी नात्र संशयः ॥

एवं च स्थिते . . .

यूयं वयं च ये चान्ये केचिदान्तरभूभुजः ।

ते कर्मपरिणामाद्याः सर्वे तस्यैव किङ्कराः ॥

ततस्यैकमिदं राज्यं सर्वेषामेक एव च ।

स्वामी संसारिजीवोऽतः को विरोधः परस्परम् ॥

यतः ।

शक्ताः स्वस्वामिनो भक्ताः संहताश्च भवन्ति ते ।

भृत्या बन्धूपमा नैव स्वपक्षव्यकारकाः ॥

तदस्तु सततानन्दमतः प्रभृति सुन्दरम् ।

युष्माभिः सह राजेन्द्र प्रेम नः प्रीतिवर्धनम् ॥

इदं सत्योदितं सत्यं वाक्यमाकर्ण्य सा सभा ।

माहामोक्षी महालोभमथ प्राप्ता मदोद्धुरा ॥

ततश्च ।

दष्टोष्ठा रक्तमर्वाङ्गा भूमिताडनतत्पराः ।

क्रोधान्धबुद्धयः सर्वे ममकालं प्रभाषिताः ॥

अरे रे दुष्ट केनेदं दुरात्मस्ते निवेदितम् ।
 यथा संसारिजीवो नः स्वामी सम्बन्धिनो वयम् ॥
 पातालेऽपि प्रविष्टानां नास्ति मोक्षः कथंचन ।
 युष्माकमालजालेन किमनेन नराधमाः ॥
 संसारिजीवो नः स्वामी यूयं सम्बन्धिनः किल ।
 अहो सम्बन्धघटना अहो वाक्यमहो गुणाः ॥
 तत्तूर्णं गच्छ गच्छेति देवतास्मरणोद्यताः ।
 यूयं भवत शान्त्यर्थमेते वो वयमागताः ॥
 एवं च ।

सहस्रतालमुत्तालाः प्रविहस्य परस्परम् ।
 तथान्ये निष्ठुरैर्वाक्यैः कृत्वा दूतकदर्थनम् ॥
 चलितास्तृचणादेव क्रोधान्धास्ते महौभुजः ।
 संनद्धबद्धकवचा महामोहपुरस्सुराः ॥
 सत्येनापि समागत्य सर्वं तच्चेष्टितं प्रभोः ।
 चारित्रधर्मराजस्य विस्तरेण निवेदितम् ॥
 अथाभ्यर्णगतां मत्वा महामोहमहात्तमम् ।
 चारित्रधर्मराजीयं संनद्धमखिलं बलम् ॥
 ततः परिसरे रम्ये लग्नमायोधनं तयोः ।
 चित्तवृत्तिमहाटव्यां सैन्ययोः कृतविस्मयम् ॥

तच्च कौदृशं ।

विलसितभटकोटिमहातहेतिप्रभाजालविस्तारसञ्चारनिर्नाशिता-
 शपतामिस्त्रजेकत्र चारित्रधर्मानुसञ्चारिराजेन्द्रदृष्टद्वैरतोऽन्यत्र दुष्टा-

भिसन्ध्याधनेक-प्रचण्डोग्रभूपेन्द्रगृङ्गाङ्गसच्छायकायप्रभोक्तासवद्धान्व-
 कारप्रतानप्रनष्टाखिलज्ञानसद्योतमन्तानजातं ततो भीषणे तादृशे
 कातराणां नराणां महाभौतिसम्पादके वादितानेकविम्ब्योकवादिच-
 निर्घातसंचासिताग्रेषसंसारसञ्चारिजौवौघसंधाम-सम्पर्दनालोकिसत्सि-
 द्धविद्याधरे भो रणे ते महामोहराजेन्द्रसक्ता भटाः पाटयन्तः
 परानीकमुद्देशिता इति ॥

ततश्च ।

बज्रदारुणग्रस्तगतैः प्रहतं दलिताखिलवारणवाजिरथम् ।
 श्रुतभीषणवैरिनिनादभयात्तदग्रेषमकम्पत धर्मबलम् ॥
 ततश्चारिचधर्मोऽसौ सवल्लो बलगालिना ।
 महामोहनरेन्द्रेण जितस्तात महाहवे ॥
 नन्दा प्रविष्टः स्वस्थाने ततस्ते रिपवस्तकम् ।
 लसत्कलकलारावा रोधयित्वा व्यवस्थिताः ॥
 ततः परिणतं राज्यं महामोहनराधिपे ।
 चारिचधर्मराजस्तु निरुद्धोऽभ्यन्तरे स्थितः ॥
 मार्गानुसारिता प्राह दृष्टं तात कुतश्चलम् ।
 सुष्टु दृष्टं मयाप्युक्तमम्बिकायाः प्रसादतः ॥
 केवलं कलहस्यास्य मूलमम्ब परिस्फुटम् ।
 अहं विज्ञातुमिच्छामि तन्निवेदय साम्प्रतम् ॥
 मार्गानुसारिता प्राह रागकेसरिणोऽधतः ।
 योऽयं दृष्टस्त्वया वत्स मन्त्रौ निर्व्याजनैपुणः ॥
 अनेन मन्त्रिणा पूर्वं जगत्साधनकाम्यया ।

मानुषाणि प्रयुक्तानि पञ्चात्मीयानि कुत्रचित् ॥

अभिभूतानि तानीह सन्तोषेण पुरा किल ।

चारिचधर्मराजस्य तन्त्रपालेन लीलया ॥

तन्निमित्तः समस्तोऽयं जातोऽमौषां परस्परम् ।

कलहो वत्स माटोपमन्तरङ्गमहौभुजाम् ॥

मयाभिहितं । अग्निके किञ्चामानि तानि मानुषाणि कथं
वा पञ्चैतानि जगत्साधयन्ति । मार्गानुसारितयोक्तं । वत्स विचार
स्पर्शरसनाग्राणदृष्टिश्रोत्राणि तान्यभिधीयन्ते ।

तानि च

स्पर्शं रसे च गन्धे च रूपे शब्दे च देहिनाम् ।

आचेपं मनसः कृत्वा साधयन्ति जगत्त्रयम् ॥

एकैकं प्रभवत्येषां वशीकर्तुं जगत्त्रयम् ।

यत्पुनर्वत्स पञ्चापि तत्र किं चिच्चमुच्यताम् ॥

ततो मयोक्तं संपूर्णं देशदर्शनकौतुकं ।

अधुना तातपादानां पार्श्वे यास्यामि सत्वरम् ॥

तयोक्तं गम्यतां वत्स निरूप्य जनचेष्टितम् ।

अहमप्यागमिष्यामि तच्चैव तव सन्निधौ ॥

अथाहमागतस्त्वरं निश्चित्येदं प्रयोजनम् ।

ततस्तत्तात वयस्योऽयं प्राणनामा न सुन्दरः ॥

वञ्चको मुग्धबुद्धीनां पर्यटत्येष देहिनाम् ।

मानुषाणां तृतीयोऽयं रागकेसरिमन्त्रिणाम् ॥

यावन्निवेदयत्येवं बुधाय निजदारकः ।

मार्गानुसारिता तावदायाता भो नरेश्वर ॥

समर्थितं तथा सर्वं विचारकथितं वचः ।

त्यजामि घ्राणमित्येवं बुधस्यापि हृदि स्थितम् ॥

इतश्च ।

भुजङ्गताममायुक्तो घ्राणलालनलालसः ।

मन्दः सुगन्धिगन्धानां सदान्वेषणतत्परः ॥

तत्रैव नगरे भूप लीलावत्याः कथंचन ।

स देव राजभार्याया भगिन्या भवने गतः ॥

ततश्च ।

सपत्नीपुत्रघातार्थं तस्मिन्नेव क्षणे तथा ।

आत्तो डोम्बीकराङ्गन्धसंयोगो मारणात्मकः ॥

ततश्च ।

तां गन्धपुटिकां द्वारे मुक्त्वा लीलावती गृहे ।

प्रविष्टा स च संप्राप्तो मन्दः सा तेन वीक्षिता ॥

ततो भुजङ्गतादेशाच्छोटयित्वा निरूपिता ।

दत्ता घ्राणाय ते गन्धास्ततस्तेन दुरात्मना ॥

ततश्चाघूर्णिते घ्राणे तैर्गन्धैस्तस्य मूर्च्छया ।

स्नेहमोहितचित्तत्वात्स मन्दः प्रलयं गतः ॥

ततो विनष्टमालोक्य घ्राणलालनलम्पटम् ।

तं मन्दं घ्राणसम्पर्कादिरक्तो नितरां बुधः ॥

ततश्च सा बुधेनेदं पृष्ट्वा मार्गानुसारिता ।

भद्रे कथं ममानेन संसर्गो न भविष्यति ॥

मार्गानुसारिता प्राह देव हित्वा भुजङ्गताम् ।
 तिष्ठ त्वं साधु मध्यस्थः सदाचारपरायणः ॥
 ततोऽयं विद्यमानोऽपि दोषसंश्लेषकारणम् ।
 न ते संपत्स्यते देव ततस्त्यक्तो भविष्यति ॥
 बुधेनापि हतं सर्वं विज्ञाय हितमात्मने ।
 मार्गानुसारितावाक्यं तत्तदा प्राप्य सहुरुम् ॥
 ततो गृहीतदीचोऽसौ साध्वाचारपरायणः ।
 विज्ञातागममङ्गावो गुरुपासनतत्परः ॥
 आचार्यैः पात्रतां भत्वा गच्छन्निक्षेपकाम्यया ।
 उत्पन्नलब्धिमाहाव्यः सूरिस्थाने निवेशितः ॥
 स एष भवतां भूप सत्प्रबोधविधित्वया ।
 विहाय गच्छमेकाकी बुधसूरिः समागतः ॥
 योऽयं निवेदयत्येवं गृणन्ति च भवादृशाः ।
 सोऽहमेव धरानाथ बुधनामेति गृह्यताम् ॥
 प्रबोधकारणं भूप तदिदं संविधानकम् ।
 मम संपन्नमेतद्भि तुभ्यं युष्मादृशमपि ॥

यतः ।

विचरन्ति सदा तानि मानुषाणि जगत्त्रये ।
 तत्पृष्ठतोऽनुधावन्ति महामोहादिग्रवः ॥

ततश्च ।

यो यत्नैः प्राप्यते प्राणी स सर्वो गाढदारुणैः ।
 निर्भिद्य खण्डगः शला खलेनैव विलुप्यते ॥

इदमेव परं भूप निर्भयस्थानमुत्तमम् ।
 अमीभिर्लुप्यमानस्य जैनेन्द्रं वरशासनम् ॥
 एवं च ज्ञाततत्त्वानां प्रवेष्टुमिह युज्यते ।
 न युक्तं क्षणमप्येकं धरानाथ विलम्बितम् ॥
 त्यज्यन्तां विषया भूप कालकूटविषोपमाः ।
 आस्वाद्यतामिदं दिव्यं प्रशमामृतमुत्तमम् ॥
 ततो धवलराजेन विहस्य विमलः क्षणम् ।
 तथा सर्वेऽपि ते लोकाः साकृतं प्रविलोकिताः ॥

उक्तं च ।

भो भो लोका यदादिष्टं भदन्तेन महात्मना ।
 इदमाकर्णितं चित्ते लग्नं च भवतां वचः ॥
 ततस्ते बुधसद्भानोः प्रतापेन प्रबोधिताः ।
 कमलाकरसङ्काशा प्रोत्फुल्लमुखपद्मजाः ॥
 भक्त्या ललाटपट्टेषु विन्यस्तकरकुङ्कुमाः ।
 सर्वेऽपि लोकास्तचेदं समकालं प्रभाषिताः ॥
 वाढमाकर्णितं देव वचोऽस्माभिर्महात्मनः ।
 विज्ञातस्तस्य सद्भावो महाभागप्रसादतः ॥
 विधूयाज्ज्ञानतामिस्रं मनोऽनेन प्रकाशितम् ।
 जीविताश्चामृतेनैव मिथ्यात्वविषघूर्णिताः ॥
 तल्लग्नमिदमस्माकं चित्ते गाढं मुनेर्वचः ।
 संपाद्यतां तदादिष्टं मा विलम्बो विधीयताम् ॥
 एतच्चाकर्ण्य राजेन्द्रः परं हर्षमुपागतः ।

ततो राज्याभिषेकार्थं विमलं प्रत्यवोचत ॥
 गृह्णामि पुत्र प्रव्रज्यां राज्यं त्वमनुशीलय ।
 पुष्टैर्मै भगवानेष संपन्नो गुरुत्तमः ॥
 विमलः प्राह किं तात गाहं ते चित्तवृद्धभः ।
 येन दुःखाकरे राज्ये मां स्थापयितुमिच्छसि ॥
 इत्थं क्षिपमि मां तात संसारे दुःखपूरिते ।
 स्वयं गच्छसि निर्वाणमद्यो ते तात चारुता ॥
 ततो गाढतरं तुष्टस्तच्छ्रुत्वा वैमलं वचः ।
 माधु माधूदितं वत्स न मुञ्चामीत्यभाषत ॥
 ततः कमलनामानं राज्ये संस्थाप्य पुत्रकम् ।
 विधाय जिनपूजां च दिनान्यष्ट मनोहराम् ॥
 तथा दत्त्वा महादानं विधाय नगरोत्सवम् ।
 विहिताशेषकर्तव्यः शुभकाले समाहितः ॥
 विमलेन समं राजा सपत्नीकः सयान्धवः ।
 सपौरस्तोकः सहसा निष्क्रान्तो विधिपूर्वकम् ॥

किं वञ्चना ।

यैः समाकर्णितं सूरैस्तदाप्यममृतोपमम् ।
 तेषां मध्ये जनाः श्लोका ये गृहेषु व्यवस्थिताः ॥
 तेऽपि चावाप्तसम्यक्ता प्रतरद्यविभृदिताः ।
 जाता रक्षाकरे प्राप्ते कः स्याद्दारिद्र्यभाजनम् ॥

अहं तु भद्रे तत्रापि वामदेवतया स्मितः ।

दृष्ट्वा तत्तादृशं सूरै रूपनिर्माणकौशलम् ॥

श्रुत्वा तत्तादृशं वाक्यं महामोहतमोपहम् ।
 तथापि च न बुद्धोऽस्मि तत्राकर्ण्य कारणम् ॥
 यामौ वज्रलिका पूर्वं योगिनी भगिनी मम ।
 शरीरेऽनुप्रविष्टासीत्सा मे तत्र विजृम्भिता ॥
 यतोऽगृहीतसङ्केते तद्वशेन दुरात्मना ।
 स तादृशो महाभागो वज्रकः परिकल्पितः ॥
 चिन्तितं च मया हन्त मुनिवेषविडम्बकः ।
 सिद्धेन्द्रजालचातुर्यः कश्चिदेष समागतः ॥
 अहो शायमहो जालमहो वाचाक्षतातुला ।
 अहो मूढा नरेन्द्राद्या येऽमुनापि प्रतारिताः ॥

तथाहि ।

अङ्गे वज्रलिका येषां विवर्तत दुरात्मनाम् ।
 ते हि सर्वे शठप्रायं मन्यन्ते भुवनत्रयम् ॥
 तदेवं तं बुधाचार्यं तदालीकविकल्पनैः ।
 विकल्पयन्नहं भद्रे न प्रबुद्धो दुरात्मकः ॥
 प्रव्रज्यावसरे तेषां राजादीनां मया पुनः ।
 इदं विचिन्तितं भद्रे स्वचित्ते पापकर्मणा ॥

अथे ।

प्रव्रज्यां ग्राहयेदेष विमलो मां बलादपि ।
 आदितो वज्रयित्वेनं ततो नश्यामि सत्वरम् ॥
 बद्धा सुष्टिद्वयं गाढं ततोऽहं तारलोचने ।
 तथा नष्टो यथा नैव गन्धमप्येष बुध्यते ॥

अथ दीक्षादिने प्राप्ते विमलेन मर्धात्मना ।
 क वामदेव इत्येवं सर्वत्राहं निरूपितः ॥
 अदृष्ट्वा मां पुनः पृष्टो बुधसूरिर्मर्धात्मना ।
 क गतो वामेदवोऽसौ किं वा संचिन्त्य कारणम् ॥
 ज्ञानालोकेन विज्ञाय विमलाय निवेदितम् ।
 ततो मदौघचरितं निःशेषं बुधसूरिणा ॥
 विमलेनोदितं नाथ किं न भव्यः स मे सुहृत् ।
 श्रुतेऽपि तावके वाक्ये येनैवं वत चेष्टते ॥
 सूरिणाभिहितं भद्र नाभव्यः किं तु कारणम् ।
 यत्तस्य तादृशे ग्रीले तत्ते सर्वं निवेदये ॥
 एका वज्रलिका नाम भगिनी तस्य वपुष्मा ।
 अस्यन्तरङ्गा भ्राता च द्वितीयः स्नेहनामकः ॥
 ताभ्यामधिष्ठितेनेदं वामदेवेन चेष्टितम् ।
 पुरा च विहितं तात रक्षस्य हरणादिकम् ॥
 तस्मान्तस्य न दोषोऽयं प्रकृत्या सुन्दरो हि सः ।
 स्नेयो वज्रलिका चास्य दोषसंश्लेषकारणम् ॥
 विमलेनोदितं नाथ किं ताभ्यां स वराककः ।
 कचिन्मुच्येत पापाभ्यां किं वा नेति निवेद्यताम् ॥
 सूरिराह महाभाग भूरिकालेऽतिलहिते ।
 स ताभ्यां मोक्ष्यते तच्च कारणं ते निवेद्यताम् ॥
 शुभाभिषन्धिगृपतेः पुरे विशदमानसे ।
 भार्यं स्तो निर्मलापारे गृह्यतापापभीरते ॥

तयोश्च गुणसंपूर्णे जनतानन्ददायिके ।
 अजुताचोरते नाम विद्येते कन्यके शुभे ॥
 अत्यन्तसरला साध्वी सर्वलोकसुखावहा ।
 अजुता सा महाभाग प्रतीतेव भवादृशाम् ॥
 अचोरतापि लोकेऽत्र निःस्पृहा शिष्टवल्गभा ।
 सर्वाङ्गसुन्दरौ नूनं विदितैव भवादृशाम् ॥
 ते च कन्ये क्वचिद्भूयै सुहृत्ते परिण्यति ।
 स्त्रियोऽयं बडला चास्य ततो भो न भविष्यतः ॥
 तयोराभ्यां सहावस्था प्रकृत्यैव न विद्यते ।
 ततस्तात तयोर्लाभे द्वाभ्यामप्येष मोक्ष्यते ॥
 ततो न योग्यताद्यापि वामदेवस्य विद्यते ।
 धर्मे प्रतीति निश्चित्य कुरु तस्यावधीरणम् ॥
 ततश्चेदं मुनेर्वाक्यं विमलेन महात्मना ।
 श्रुत्वा तथेति वदता विहिता मेऽवधीरणा ॥

अहं तु प्राप्तः काञ्चनपुरे प्रविष्टो हृष्टमार्गे । दृष्टः सरस्वो नाम
 वाणिजः । गतस्तस्यापणे । विजृम्भिता बडलिका । हृतमस्य पाद-
 पतनं । नटेनेव भृतमानन्दोदकस्य नयनयुगलं । तद्वालोक्त्या-
 र्द्रिभृतः सरसः । ततोऽभिहितमनेन । भद्र किमेतत् । मयोक्तं ।
 तात युष्मानवलोक्य मयात्मजनकस्य स्मृतं । सरलेनोक्तं । यद्येवं
 ततो वत्स पुत्र एवामित्वं । ततो नीतोऽहमनेन स्वभवने समर्पितो
 बन्धुमत्याः स्वभार्यायाः । कारितः स्नानभोजनादिकं । पृष्टो
 नामकुलादिकं । निवेदितं मया । सजातीयोऽयमिति तुष्टः सरसः ।
 अभिहितमनेन ।

अपुत्रयोः प्रिये पुत्रो वृद्धयोः परिपालकः ।

दत्तः संचिन्ध दैवेन वामदेवोऽयमावयोः ॥

तदाकर्ण्य दृष्ट्वा बन्धुमती । निश्चितं सरलेन मय्येव गृहं ।
दर्शितमापणनिहितं रत्नादिकमन्तर्धनं । स च तस्यैव मूर्ख्या मया
सहितस्तत्रैवापणे स्वपिति स्म । अन्यदा सन्ध्यायामावयोर्गृहे ति-
ष्ठतोः समागतः सरलस्य बन्धुलनाम्नः प्रियमित्रस्य गृहादाज्ञायकः ।
यथा मम पुत्रस्य यष्टीजागरे भवतागत्येह वस्तव्यमिति । ततो-
ऽभिहितोऽहं सरलेन । पुत्र वामदेव गन्तव्यं मया बन्धुलगृहे ।
त्वं पुनरापणे गत्वा वसेति । मयोक्तं । अलं मे तातरहितस्यापणे
गमनेनाद्य तावदम्नाया एव पादमूले वक्ष्यामि । ततोऽहो स्नेहमा-
रोऽयमिति चिन्तयन्नेवं भवत्विति वदन् गतः सरलः । स्थितोऽहं
गृहे । रात्रौ विजृम्भितः स्तेयः । चिन्तितं मया । हरामि तद-
न्तर्धनं । ततोऽर्धरात्रे गतस्तमापणं । उद्घाटयतश्च समागता दाण्ड-
पाशिकाः । दृष्टोऽहमेतैः प्रत्यभिज्ञातश्च । ततः पश्चामस्तावत्कि-
मेषोऽर्धरात्रे करोत्यापणमुद्घात्येति संचिन्ध स्थितास्त्रुष्णीभावेन
प्रच्छन्नाः । उत्खातं मया तदन्तर्धनं निखातं तस्यैवापणस्य पश्चाद्भू-
भागे । विभातप्रायायां च रजन्यां कृतो हाहारवः । मिलितो
नगरलोकः । संप्राप्तः सरलः । प्रकटीभूता दाण्डपाशिकाः ।
प्रवृत्तः कलकलः । सरलेनोक्तं । वत्स वामदेव किमेतत् । मयोक्तं ।
हा तात मुपिता मुपिताः स्म इति । दर्शितस्योद्घाटितापणो निधा-
नस्थानं च । सरलेनोक्तं । पुत्र त्वया कथमिदं जातं । मयोक्तं । अस्ति
तावच्चिर्गतस्तातः । ततो मे तातविरहवेदनया नागता निद्रा ।

स्थितः शय्यायां विपरिवर्तमानः । रात्रिगेषे च चिन्तितं मया ।
 अयि यदि परमेतस्यां तातस्यर्गपूतायां आपणशय्यायां निद्रासुखं
 संपद्यते नान्यचेति संचिन्त्य समागतोऽहमापणे । दृष्टमिदमौदृशं
 चौरविलसितं । ततः कृतो हाहारव इति । दाण्डपाग्निकैश्चि-
 न्तितं । निश्चितमेतत्तत्करोऽयं दुरात्मा वामदेवः । अहो अस्या-
 लज्जाललातुयं अहो वाचालता अहो वक्षकत्वं अहो कृतघ्नता
 अहो विश्वभ्रष्टातिलमहो पापिष्ठतेति । ततस्तैरुक्तं । श्रेष्ठिन्निरा-
 कुलो भव । लब्ध एवास्तेऽग्राभिश्चौरैः । ततः साकूतमवलोकितं
 सर्वैर्मदभिमुखं । ज्ञातोऽहमेतैरिति संजातं मे भयं । ततः पुनः मलोद्गं
 गहीयाम इत्यालोच्य गतास्तावद्दाण्डपाग्निकाः । दत्तो ममावरचकः ।
 अनेककुविकल्पाकुलस्य मे सङ्घितं तद्दिनं । सन्ध्यायां गृहीत्वा
 तदन्नार्धनं पलायमानोऽहं गृहीतो दाण्डपाग्निकैः । जातः कोला-
 हलः । निश्चितं पुनर्भग्नं । कथितो दाण्डपाग्निकैः समस्तोऽपि
 लोकाय मदीयव्यतिकरः । संजातो मच्चरितेन विस्मयः । नीतो
 ऽहं रिपुसूदनराजसमीपे । आज्ञापितस्तेन वध्यतया । समागतः
 मरलः । पतितो नृपचरणयोः । अभिहितमनेन ।

ममायं पुत्रको देव वामदेवोऽतिवल्लभः ।

अतो मेऽनुग्रहं कृत्वा मुच्यतामेष बालकः ॥

गृह्यतां मम सर्वस्वं मैव देव निपात्यताम् ।

अन्यथा जायते देव मरणं मे न संशयः ॥

ततोऽतिमरलं मत्वा मरलं तं नराधिपः ।

अमुद्यग्मां प्रसादेन तस्यायच्छ च तद्धनम् ॥

केवलं सरसस्त्रेण तदा प्रोक्तो महीशुभा ।

श्रेष्ठिन्नेष सुपुत्रस्ते समीपे मम तिष्ठतु ॥

यतः ।

अयं विषाङ्कुराकारस्तस्करो जनतापकः ।

तदेष मदृग्दहाद्याद्यो वामदेवो न सुन्दरः ॥

इतश्च ।

पुरापि दुर्बलौभृतः साम्प्रतं नष्ट एव सः ।

पुण्योदयो वयस्यो मे दृष्ट्वा तद्दुष्टचेष्टितम् ॥

ततश्च ।

श्रेष्ठिना प्रतिपन्नं तच्चरेन्द्रवचनं तदा ।

धिक्कारविहतो दीनः स्थितोऽहं राजमन्दिरे ॥

राजदण्डभयादुद्याह्वयेन प्रगमं गते ।

भद्रे निवसतस्तत्र ते मे श्लेयबह्वल्लिके ॥

तथापि स्लोको मां भद्रे सर्वकार्येषु शङ्कते ।

अन्येनापि हृतं शौर्यं ममोपरि निपात्यते ॥

मुवाणम्यापि भद्रुतं न प्रत्येति च मे जनः ।

धिक्कारैर्हन्ति मामेवं दृष्ट्वा ते सत्यवादिता ॥

सर्वस्योद्देशजनकः क्षणाहेमुन्मत्तां गतः ।

तत्रागच्छीतमद्वेते यष्टकालं विडम्बितः ॥

अन्यदा श्रीगृहं राक्षो विद्यामिक्षेन केनचित् ।

निःश्रेयं सुपितं भद्रे म स शौरो न लक्षितः ॥

ततोऽहं दृष्टदोषत्वादशैवविधमाहमम् ।

तथाहि ।

पूर्वं तावदनेनोक्तं यथासीत्किल सर्वदा ।
 पुरेऽसंख्यवहाराख्ये वास्तव्योऽहं कुटुम्बिकः ॥
 कालं तत्र स्थितोऽनन्तं भवितव्यतया सह ।
 स्वकर्मपरिणामाख्यराजादेशेन निर्गतः ॥
 एकाक्षपशुसंस्थाने तथान्येषु च भूरिषु ।
 तथाविधेषु स्थानेषु भ्रान्तो दुःखैः प्रपूरितः ॥
 अन्यच्चेदमनेनोक्तमनन्तं कालमेकशः ।
 सर्वेषु तेषु स्थानेषु नाटितः किल भार्यया ॥

तथाहि ।

नन्दिवर्धनरूपेण रिपुदारणलीलया ।
 वामदेवविधानेन किलाहं भ्रमितस्तया ॥
 अतीतोऽनन्तकालश्च सर्वेषामन्तरान्तरा ।
 कृतान्दनन्तरूपाणि तथान्यानि स्वभार्यया ॥
 गुडिकादानयोगेन किलेदं विहितं तया ।
 तदस्य चरितं सर्वं विरुद्धमिव भामते ॥

तथाहि ।

पुरुषद्येत्कथं तस्य स्थितिः कालमनन्तकम् ।
 किं वाजरामरो हन्त भविष्यत्येष तस्करः ॥
 तावत्कालस्थितिर्हन्त का चेयं भवितव्यता ।
 कथं वा निजभार्यापि प्रतिकूलत्वमागता ॥
 का चेयं गुडिका नान महावीर्यां यया कृतः ।

एकोऽप्यनन्तरूपोऽयं भवितव्यतया तथा ॥

अन्यच्च ।

नगराण्यन्तरङ्गाणि मित्राणि स्वजनास्तथा ।

येऽमुना गदितास्तेऽपि न मया परिनिश्चिताः ॥

तदिदं स्वप्नसङ्काशमिन्द्रजालाधिकं गुणैः ।

अस्य संसारिजीवस्य चरितं प्रतिभाति मे ॥

इयं च मुखरागेण बुध्यमानेव लक्ष्यते ।

साध्वी प्रज्ञाविशालेदं निःशेषं चरितं वृद्धि ॥

अन्यच्च ।

इदं मे लेशतः सर्वं निर्दिष्टमनया पुरा ।

अस्य संसारिजीवस्य वृत्तं प्रज्ञाविशालया ॥

केवलं विस्मृतप्रायं मम तद्वर्ततेऽधुना ।

अकाण्डे पृच्छतद्येत्यं संजायेत ममाज्ञता ॥

तत्तावत्कथयत्येष तत्करो यदिवक्षितम् ।

अहं तु प्रप्रयिष्यामि पथादेनां रहःस्थिताम् ॥

इदं निश्चित्य हृदये स भव्यपुरुषस्तदा ।

वचः संसारिजीवस्य तूष्णीमाकर्णयन् स्थितः ॥

मुखं संसारिजीवस्य पश्यन्तौ विस्मितेक्षणा ।

स्थितागृहीतमद्भेता सम्यग्ज्ञातभावना ॥

मदागमस्तु भगवान्निःशेषं तस्य चेष्टितम् ।

वेत्ति संसारिजीवस्य ततो मौनेन संस्थितः ॥

संसारिजीवेमोक्तं ।

अथाहमन्यदा भद्रं तुष्टया निजभार्यया ।

संज्ञातकथया प्रोक्तः केनचिच्छुभकर्मणा ॥

संभाव्यं नापरस्येति ग्राहितस्तेन भूभुजा ॥
 अनेकयातनाभिश्च नानारूपैर्विडम्बनैः ।
 ततोऽहं गाढरुष्टेन तेन भद्र कदर्थितः ॥
 न स्थितः सरलस्यापि वचनेन नराधिपः ।
 उल्लम्बितो विशालाचि ततोऽहं विरटन्नजम् ॥

अत्रान्तरे च सा जीर्णा गुडिका मम पूर्विका ।
 भवितव्यतया दत्ता ततोऽन्या गुडिका मम ॥
 तस्याः प्रभावतो भद्रे तीव्रदुःखौघसम्पदि ।
 गतः पापिष्ठवामायां नगर्यामन्धपाटके ॥
 तत्रानुभूय दुःखानि तीव्रानन्तानि विह्वलः ।
 असंख्यकालं भूयोऽपि गुडिकादानयोगतः ॥
 पञ्चाक्षपशुसंस्थाने समागत्य पुरे ततः ।
 भ्रान्तोऽहं वज्रशोऽन्येषु नगरेषु पुनः पुनः
 तत्रास्ति नगरं भद्र यामो वा वरलोचने ।
 मुक्तासंख्यवहाराख्यं वज्रशो यन्न वीक्षितम् ॥
 तथापि पशुसंस्थाने योपिदाकारधारकः ।
 वज्रशो वज्रलिकादोषादिशेषेण विडम्बितः ॥
 मोढानि नानादुःखानि स्थाने स्थाने मया तदा ।
 ताभ्यां पापवयस्याभ्यां प्रेरितेन वरानने ॥

एवं वदति संमारिजीवे प्रज्ञाविशालया ।
 इदं विचिन्तितं गाढं सर्वगापन्नचित्तया ॥
 अहो दुरन्तः स्तेयोऽसौ माया चात्यन्तदारुणा ।

ययोरासक्तचित्तोऽयं वराको भूरि नाटितः ॥

तथाहि ।

वक्षितस्तादृशोऽनेन मंहात्मा विमलः पुरा ।
तन्माहात्म्येन लोके च गतोऽयं दृष्टतुल्यताम् ॥
सरलो वत्सलः स्निग्धो मुषित्वा च प्रतारितः ।
प्राप्तोऽयं तत्प्रसादेन तत्र घोरविडम्बनम् ॥

तथा ।

यदयं तादृशेनापि महाभागेन सूरिणा ।
बुधेन बोधितो नासीत्सा माया तत्र कारणम् ॥
ब्रुवाणस्यापि सद्भूतं न प्रत्येति स्म यज्जनः ।
धिकरोति च तत्रापि सैव मायापराध्यति ॥
यदन्यजनितेनापि दोषेणार्थं विबाधितः ।
संसारिजीवस्तत्रापि स्तेयो माया च कारणम् ॥
एवं चानन्तदोषाणामाकरस्ते दुरात्मिके ।
तथापि लोकः पापिष्ठः स्तेयमाये न मुञ्चति ॥

अन्यच्च ।

तथा संसारिजीवे भोः कथयत्यात्मचेष्टितम् ।
स भव्यपुरुषस्तत्र चिन्तयामास विस्मितः ॥
अपूर्वमिदमस्याहो तस्करस्यातिजप्पितम् ।
अतिचित्रमसंभावं लोकमार्गातिदूरगम् ॥
अप्रमिद्धं ममात्यन्तं हृदयाक्षेपकारि च ।
तदस्य परमार्थो यः स मथा नावधारितः ॥

त्वयार्थपुत्र गन्तव्यमधुना लोकविश्रुते ।

आनन्दनगरे तत्र वस्तुयं चारुलीलया ॥

मयोक्तं । ;

यदेवि रोचते तुभ्यं कर्तव्यं तन्मया ध्रुवम् ।

ततः पुण्योदयो भूयः स तथा मे निदर्शितः ॥

तथान्यः सागरो नाम सहायो मे निरूपितः ।

प्रस्तावोऽस्येति विज्ञाय भवितव्यतया तथा ॥

उक्तं च ।

मूढतानन्दनो नाम रागकेसरिणोऽङ्गजः ।

मयायं विहितोऽद्यैव सहायस्ते मनोहरः ॥

ततोऽहं सहितस्त्राभ्यां सहायाभ्यां प्रवर्तितः ।

आनन्दनगरे गन्तुं गुडिकादानयोगतः ॥ इति ।

ये घ्राणमायानृतचौर्यरक्ता भवन्ति पापिष्ठतया मनुष्याः ।

इहैव जन्मन्यतुलानि तेषां भवन्ति दुःखानि विडम्बनाश्च ॥

तथा परचापि च तेषु रक्ताः पतन्ति संसारमहासमुद्रे ।

अनन्तदुःखौघचितेऽतिरौद्रे तेषां ततश्चोत्तरणं कुतस्त्यम् ॥

जैनेन्द्रादेशतो वः कथितमिदमहो लेगतः किञ्चिदत्र

प्रस्तावे भावसारं हृतविमलधियो गाढमध्यस्थचित्ताः ।

एतद्विज्ञाय भो भो मनुजगतिगता ज्ञाततत्त्वा मनुष्याः

स्तेयं मायां च हिला विरहयत-ततो घ्राणलाम्पव्यमुच्चैः ॥

इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां मायास्तेयघ्राणे-

न्द्रियविपाकवर्णनः पञ्चमः प्रस्तावः

समाप्तः ॥

अथ षष्ठः प्रस्तावः ।

अथास्ति सततानन्दमन्दिरं दोषदूरगम् ।
आनन्दनामकं लोके बहिरङ्गं महापुरम् ॥
विस्त्रासोत्सासलावण्यललिता लोचनैर्नरा ।
सोमोपैर्यत्र भाव्यन्ते देवेभ्योऽभिन्नमूर्तयः ॥
आहृष्टदृष्टयो नृणां नार्यो निष्पन्दलोचनाः ।
यत्र संपादयन्त्युच्चैरमराकारधारिताम् ॥
चित्रांशुरत्नमञ्जारतारं यत्र विभाज्यते ।
आखण्डलधनुर्दण्डखण्डमण्डितमम्बरम् ॥
परेभकुम्भनिर्भेदवर्धितोत्साहसाहसः ।
तत्राक्रान्तमहौपीठः केसरी नाम भूपतिः ॥
अनेकसुन्दरौष्ठन्दमध्ये लभ्यपताकिका ।
देवी कमलपत्राची तस्यास्ति जयसुन्दरी ॥
अथास्ति नगरे तत्र वल्लभस्तस्य भूपतेः ।
निःश्रेयनगराधारो वाणिज्यो हरिशेखरः ॥
येन मेघार्चिमं दानादर्थिमस्येषु सर्वदा ।
सुदृक्कमलखण्डेषु सततं भास्करायितम् ॥
तस्यास्ति हृदयश्लेष्टा लावण्यामृतकुण्डिका ।
माध्वी यन्मुमती नाम भार्यायंकुलमग्नवा ॥
या रूपमिव रूपस्य प्रत्यादेश इव त्रियः ।

आवास इव ग्रीलस्य भर्तृभक्तेस्तु मन्दिरम् ॥
 अथागृहीतसङ्केते भवितव्यतया तथा ।
 तदाहं गुडिकादानात्तस्याः कुक्षौ प्रवेष्टितः ॥
 ततः संपूर्णकालेन मित्राभ्यां परिवारितः ।
 नरकादिव निष्क्रान्तो घोनियन्त्रनिपीडितः ॥
 ततो बन्धुमती तुष्टा मुदितो हरिशेखरः ।
 संजातं पुत्रजन्मेति कारितश्च महोत्सवः ॥
 आनन्दपूर्वकं ताभ्यां द्वादशाहेऽतिलङ्घिते ।
 प्रतिष्ठितं च मे नाम यथायं धनशेखरः ॥
 जातावपि मया साधे तौ पुण्योदयसागरौ ।
 अन्तरङ्गवयस्यौ मे जनकाभ्यां न ललितौ ॥
 ततोऽहं सहितस्ताभ्यां वर्धमानः सुखैः किल ।
 संप्राप्तो यौवमं भद्रे मीनकेतनमन्दिरम् ॥
 अथ कंचित्समासाद्य कलाचार्यं तदा मया ।
 एकां धर्मकलां मुक्त्वा गृहीताः सकलाः कलाः ॥
 संपादिताः स्ववीर्येण चित्तकल्लोलकाश्च मे ।
 तदानेन वयस्येन सागरेण चणे चणे ॥

अथ कौटुम्भाः पुनस्ते सागरवीर्याल्लासिताश्चित्तकल्लोलाः संपा-
 दिताः ॥

धनमेव जगत्सारं धनमेव सुखाकरः ।
 धनमेव जनस्यार्थं धनमेव गुणाधिकम् ॥
 धनमेव जगद्वन्द्यं धनं तत्तत्त्वमुत्तमम् ।

धनं हि परमात्मेति धने सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥
 धनेन रक्षितो लोके पुरुषः परमार्थतः ।
 त्वणं भस्माशुचिर्धूलिर्यद्वा नास्त्येव किञ्चन ॥
 धनादिन्द्रो धनाद्देवा धनादेते महौभुजः ।
 अन्येभ्योऽभ्यधिका भान्ति नान्यत्किञ्चन कारणम् ॥
 एको दाता परोऽर्थीति स्वाम्येकः सेवकोऽपरः ।
 पुरुषत्वे समानेऽपि धनस्येदं विजृम्भितम् ॥
 तदत्र परमार्थोऽयं सर्वयत्नेन तद्धनम् ।
 स्त्रीकर्तव्यं नरेणोच्चैरन्यथा जन्म निष्फलम् ॥

एवं च स्थिते ।

कुलक्रमागतं भूरि यद्यप्यस्ति गृहे धनम् ।
 ममात्मीयं तथाप्यन्यदर्जयामि-ततोऽधिकम् ॥
 कुतः सुखाशिका तावज्जायेत मम मानसे ।
 विलसद्दीप्तयो यावन्न दृष्टा रत्नरागयः ॥
 गत्वा देशान्तरं कृत्वा सर्वकर्माणि सर्वथा ।
 मयात्मभवनं कार्यं रत्नराशिप्रपूरितम् ॥
 ततोऽनेकविकल्पैस्तैराकुलीकृतमानसः ।
 तदागृहीतमङ्गते ताताभ्यर्णमहं गतः ॥

उक्तं च मया ।

तात मामनुजानीहि धनोपार्जनकाम्यया ।
 गच्छाम्यहं विदेशेषु करोमि पुरुषक्रियाम् ॥

हरिश्चरेणोक्तं ।

विद्यते विपुलं वत्स कुलक्रमसमागतम् ।
 धनं ते दानसम्भोगविलासकरणक्षमम् ॥
 तत्तदेव धनं वत्स नियुञ्जानो यथेच्छया ।
 गृहे तिष्ठ न शक्तोऽस्मि स्यातुं हि रक्षितस्त्वया ॥

मयोक्तं ।

या पूर्वपुरुषैस्तात भूरिलक्ष्मीरुपार्जिता ।
 तां भुञ्जानस्य सत्पुंसः कथं न व्रपते मनः ॥
 मातेव स्नानपानेन सा बालैः परिभुज्यते ।
 श्रवाप्तपौरुषाणां तु तद्भोगो लज्जनौयकः ॥
 भुज्यमाना च सा तात कियत्कालं भविष्यति ।
 बिन्दुभिः क्षयमायाति समुद्रोऽप्यनुपार्जनः ॥
 तन्मे धनार्जनोत्साहं न तातो भङ्गुमर्हति ।
 अत एव विमोढव्या तातेन विरहव्यथा ॥

किं वञ्जना ।

यावद्भुजवलेनोच्चैर्नोपात्ता रत्नराशयः ।
 गत्वा देशान्तरं तात तावन्मे न सुखासिका ॥
 तत्सर्वथापि गन्तव्ये मदीयमनसि स्थिते ।
 कथं विघातस्तातेन गमनस्य विधीयताम् ॥
 ततो विज्ञाय निर्वन्धं तादृशं हरिगेखरः ।
 मामुवाच तथा भद्रे चेहार्द्रिभूतमाणसः ॥
 यद्येव निययो वत्स स्थितन्ते मनसि स्थिरः ।
 तदिधेहि निजाकृतं पूर्यतां ते मनोरयः ॥

केवलं वत्स सुखलालितस्त्वमसि सरलः प्रकृत्या । दवीयो देशान्तरं ।
विषमा मार्गाः । कुटिलहृदया लोकाः । वञ्चनप्रवणाः कामिन्यः ।
भूयांसो दुर्जनाः । विरलविरलाः सज्जनाः । प्रयोगचतुरा धूर्ताः ।
मायाविनो घाणिजकाः । दुष्परिपालं भाण्डजातं । विकारकारि
नवयौवनं । दुरधिगमाः कार्यगतयः । अनर्थरुचिः कृतान्तः ।
अनपराधक्रुद्धाश्चौरचरटादयः । तत्सर्वथां भवता कचित्पण्डितेन
कचिन्मुखेण कचिद्विणेन कचिन्निष्ठुरेण कचिदयालुना कचिन्नि-
ष्कृपेण कचित्सुभटेन कचित्कातरेण कचित्त्यागिना कचित्कृपणेन
कचिद्वकृत्तिना कचिद्विदग्धेन सर्वथा परैरलभ्यमध्यागाधदुग्धनी-
रधिधीरगभीरधिषणेन भवितव्यं । मयोक्तं । । तात महाप्रसादः ।
सम्यगनुशिष्टोऽस्मि तातेन । पश्यतु च तातो मे बुद्धिपौरुषमा-
हात्म्यं । तथाहि ।

सत्त्वमाचधनो गत्वा रूपकेण विवर्जितः ।

आगच्छेयं कृतायोऽहं यदि तात पुनर्गृहम् ॥

ततः ।

धनशेखरनामाहं तव सूनुर्न संग्रयः ।

अन्यथा मृत एवास्मि दातव्यो मे जलाञ्जलिः ॥

यतः ।

सार्धभाण्डमहायादिमामर्षी धनमाधनीम् ।

प्राप्यार्जयति योषापि धनं किमु युवा नरः ॥

मम त्वेव विशेषः स्यात्सामपीरक्षितोऽपि यत् ।

पूरयामि गृहं तात स्त्रोषान्तै रक्षराग्निभिः ॥

एवं ब्रुवाणस्तातस्य वन्दित्वा चरणद्वयम् ।

नत्वा चाम्नां सुतस्त्रेहजाताश्रुतदुर्दिनाम् ॥

कृतार्धस्फालको गेहाभिर्गतः कृतनिश्चयः ।

सार्धमन्तरमित्राभ्यां ततोऽहं रुदतोस्तयोः ॥

ततः पौरुषमवलम्ब्य स्थापिता रुदती हरिग्रेखरेण बन्धुमती ।
अभिहितमनेन । प्रियतमं मा रुदिहि हर्षस्थानमेतत् । तथाहि ।

या साहसविनिर्मुक्तमलसं देवतत्परम् ।

निर्वीर्यं जनयेत्पुत्रं सा हि रोदितुमर्हति ॥

त्वया तु जनितो धीरः सुतोऽयं कुलभूषणः ।

निर्व्याजसाहसस्तस्मान्नास्ति रोदनकारणम् ॥

अयं नूनं गुणोऽस्माकं व्यवसायपरायणः ।

यदेष पुत्रको जातस्ततो मुञ्च विपादिताम् ॥

इति । इतश्च निर्गतोऽहं नगराद्गन्तुं प्रवृत्तो दक्षिणसमु-
द्रवेलाकूलाभिमुखं । प्राप्तश्च क्रमेणोदधितटाभ्यर्णवर्तिनि जयपुरे ।

निपणो बहिष्कानने । तत्र तु चिन्तितुं प्रवृत्तः । कथं ।

विलसल्लोलकल्लोलमालं किं मकराकरम् ।

लङ्घयित्वा मज्जामुच्चै रमदीपे धनाकरे ॥

किं वा रणे विनिर्भिद्य हठादीश्वरमण्डलम् ।

तल्लक्ष्मीं स्त्रीकरोम्यस्या न दुष्टो हि स्वयंघहः ॥

किं वा पाटितदोर्दण्डखण्डै रधिरपिच्छिकैः ।

चण्डिकां तर्पयित्वाचैमृष्टां तां धनमर्थये ॥

किं वा रात्रिं दिवं ज्ञेयव्यापाररहितः स्वयम् ।

खनामि रोहणं यावत्पातालतलमुच्चकैः ॥
 अहो गिरिदरीं गत्वा संप्राप्य रसकूपिकाम् ।
 धातुवादबलेनैव दधे स्वर्णं यथेच्छया ॥
 एवं विविधकस्तौलैर्धनोपार्जनकाम्यया ।
 मित्रसागरवीर्येण हतोऽहं वज्रशस्तदा ॥
 अचान्तरे मचिन्तस्य दृष्टिस्तरलतारिका ।
 सुरःस्थिते गता भद्रे मम किंशुकपादपे ॥
 यावद्विनिर्गतस्तस्य शाखाया वीचितो मया ।
 प्रारोहो भूमिसंप्राप्तः क्रगीयान् हतविस्मयः ॥

तं च किंशुकपादप्रारोहमवलोक्य स्मृतो मयाभिगवगिचितः
 खन्यवादः । चिन्तितं च । नूनमस्यच किञ्चिद्भूतजातं । यतोऽभिहितं
 खन्यवादे ।

नास्त्येव क्षीरवृक्षस्य प्रारोहो धनवर्जितः ।
 श्लोकं वा भूरि वा तच्च ध्रुवं विस्वपलाग्रयोः ॥
 प्रारोहे भूरि तत् स्थूले तनुके श्लोकमुच्यते ।
 रात्रौ ज्वलति तद्भूरि सोमणि स्वल्पमौरितम् ॥
 विद्धे तच्च भवेद्भूतं यदि रत्नानि लब्धयेत् ।
 अथ क्षीरं ततो हृष्यं पीतं चेत् कनकं भवेत् ॥
 प्रारोहः स्यादुपयुञ्ज्यैवन्मात्रेऽधोऽपि तावति ।
 प्रदेशे निहितं नूनं विद्यते तन्निधानकम् ॥
 उपरिष्टात्तनुयेत्यादधन्नात् पृथुलो यदि ।
 प्रारोहोऽसौ निधिं प्राप्तो विपरीतस्तु सोऽन्यथा ॥

ततो निरूपितोऽसौ मया पलाशपादपप्रारोहो यावत्त-
 तुकः तत्र चिन्तितं मया । स्तोकमत्र द्रविणं । ततो
 नखशुक्ला विद्धोऽसौ मया यावन्निर्गतं पीतवर्णं क्षीरं ततः स्थितं
 मम मानसे यथा कनकेनात्र भवितव्यं । ततः प्रेरितोऽहं सागरेण
 तस्योत्खननार्थं । ततो नमो धरणेन्द्राय नमो धनदाय नमो
 धनपालायेति मन्त्रं पठता खातः प्रदेशो मया । दृष्टं दीनारभूतं
 ताम्रभाजनं । दृष्टः सागरः । परिगणितं प्रयत्नेन यावत्सहस्रमात्रं ।
 तच्च मे तेन पुण्योदयेन निजवीर्येण संपादितं । मम तु तदा
 महामोहवशात्संजातः सागरे पक्षपातो ममेदमनेन जनितमिति
 भावनया । ततः संपन्नं मे तावद्भाण्डमूल्यामिति तुष्टोऽहं चेतसा ।
 प्रविष्टो जयपुरेऽवतीर्णो हृष्टमार्गे दृष्टो बकुलश्रेष्ठिना । चोदितोऽसौ
 मत्पुण्योदयेन समागतो मम समीपं । हतं सम्भाषणं । संजाता
 प्रीतिः । प्रसारिताः स्नेहतन्त्राः । नीतोऽहं स्वभवने । समादिष्टा
 भार्या भोगिनी । कुरुध्यातियेयमस्मै । ततः कारितोऽहं मज्जनं
 परिधापितो कोमलदुकूलयुगलं निवेष्टितो वरविष्टरे भोजितो
 मनोहारि भोजनं सह श्रेष्ठिना याहितः सुरभि ताम्बूलं । पृष्टः
 सप्रणयं कुलाभिधानादिकं । यथावस्थितमेव निवेदितं सर्वं मया ।
 ततः कुलेन ग्रीलेन यौवनेन रूपेण सर्वथायमुचितो महुहितुर्भ-
 र्तेति संचिन्त्य समुपस्थापिता मेऽपकर्णितमकरकेतनवधूरूपविभवा
 कमलिनी नाम कन्यका । श्रुभमुद्धर्ते यादितोऽहं पाणिमस्थाः ।
 ततोऽभिहितोऽहं बकुलश्रेष्ठिना । वत्स स्वभवनमिदं ते । ततो
 ऽत्र निरुदिष्टो वत्सया सह लल्लमानस्तिष्ठेति । मथोक्तं । तात

यावन्निजभुजाभ्यां भो नार्जिता रत्नराशयः ।

तावत्सर्वमहं मन्ये भोगलीलां विडम्बनाम् ॥

ततस्तान् न दातव्यो ममादेशोऽयमौदृशः ।

प्रस्थापय सुमार्थेन रत्नद्वीपं व्रजाम्बहम् ॥

श्रेष्ठिनोक्तं । यद्येवं ततः

अलं ते वत्स दुर्लभ्यसागरोत्तरणेच्छया ।

मदीयधनमादाय कुर्वन्नेव धनार्जनम् ॥

मयोक्तं । तात यद्येष ते निर्बन्धो यदुत न गन्तव्यमन्यत्र मया
ततः

भाण्डमूढं ममास्त्वेव न गृह्णामि च तावकम् ।

पृथग्गृहे स्थितस्तेन पणोऽहं पृथगापणे ॥

यकुलेनोक्तं । एवं कुरु । ततः प्रारब्धोऽहं वाणिज्यं विधातुं ।
तेन च सागरेण प्रियमिवेण प्रतिक्षणं प्रेर्यमाणस्त मे विवर्धन्ते
मनोरथकफोलाः विगलति धर्मबुद्धिः अपमरति दयालुता नश्यति
मरुतता प्रभवति धने तत्त्वबुद्धिः विघटते दाक्षिण्यं प्रसीयते
सन्तोषोऽपीति । ततः संगृह्णामि धान्यानि । भाण्डगालयामि
कार्पासतैलादिकं । स्वीकरोमि साक्षां । व्यवहरामि गुलिकया ।
पीडयामि जन्तुसंक्रान्तिनाम् । दाहयाम्यङ्गारान् । छेदयामि
वनं । जल्पयाम्यलौकं । सुष्यामि सुगन्धनं । वसयामि विग्रथ-
पायकं । करोम्यूनाधिकं मानोन्मानेन विनिमयं । भवथा
न पिश्यामि तृपात्तोऽपि न भुञ्जे च सुभुञ्जिनः ।
राचावपि न सुप्तोऽहं धनोपार्जननोत्पः ॥

नैव भृङ्गायितं तस्याः कमलिन्याः क्वचिन्मया ।
वदनाम्बुरुहे दिव्ये धनाघूर्णितचेतसा ॥

ततश्च ।

तावता क्लेशजातेन कालेन कमलैचणे ।
तद्दीनारसहस्रं मे सार्धं वर्धयतः स्थितम् ॥
ततः प्रवृत्ता मे वाञ्छा सहस्रदयमीलने ।
तत्रापि जाते जातोऽहं दीनारायुतसालसः ॥
कथंचित्तच्च संपन्नं ततो लब्धे मतिर्गता ।
नानोपायेर्मया भद्रे कृतं तस्यापि मीलनम् ॥
ततोऽपि लब्धदग्धके सागरप्रेरितस्य मे ।
बुद्धिर्धावति कालेन भूयसा तच्च मौलितम् ॥
ततः स सागरो भूयः कोटीमीलनकाम्यया ।
उत्साहयति मां भद्रे नियुञ्जानः चणे चणे ॥
सा च पूर्वाक्तवाणिज्यैर्न कथंचित्प्रपूर्यते ।
ततः कृता बह्वपायास्तस्याः पूरणकाम्यया ॥

तद्यथा । प्रवर्तिता देशान्तरेषु दृढद्वन्तौसार्थाः । प्रस्थापिता
महोद्गमण्डलिकाः । प्रेषितान्यनेकबोद्धित्यानि । प्रवाहितानि रास-
भमण्डलानि । निरूपिता भामहवाणिजकाः । गृहीता राजकुलह-
स्ताद्वेद्याः । कारितानि षण्डपोषणानि । विहिता धनोपार्जनगणि-
काः । समाश्रिता हेयवृत्तवृत्तिका । विधापितो रससन्धानविक्रयः ।
क्रापिता वरकरिदग्नाः । वापिता विविधकृपिसद्वाताः । प्रकी-
र्णानि महेषुकरणानि । सर्वथा

नास्ति प्रायेण तल्लोके धनोपार्जनमाधनम् ।
यत्तदा न कृतं भद्रे सागरस्येच्छया मया ॥
नास्ति मे पातकाशङ्का न तदा क्लेशभीरुता ।
न सुखेच्छा न वा तोषस्तस्याज्ञावशवर्तिनः ॥
अयानेकमहापापैर्मया कालेन भूयसा ।
पुण्योदयस्य माहात्म्यात्सा कोटिः परिपूरिता ॥
ततः स सागरो भूयः प्रवृत्तोत्साहसाहसः ।
अवाप्तप्रसरो नित्यं प्रेरयत्येव मामलम् ॥

कथं ।

यथेदं भक्तमादेन संपन्नं विपुलं धनम् ।
तथोत्साहेन ते रत्नकोटयोऽपि न दुर्लभाः ॥
ततः संपादिता तेन बुद्धिः सागरस्तद्वने ।
मम रत्नौघलाभाय देवैरेष्यनिवर्तिका ॥

ततः कथितो वकुलश्रेष्ठिने मया निजोऽभिप्रायः । तेनाभि-
हितं । वत्स ।

यथा यथायं पुरुषः पूर्यते भूरिभिर्धनैः ।
तथा तथास्य गुरवो विवर्धन्ते मनोरथाः ॥
नैव ते विनिवर्तन्ते रत्नकोटिगतैरपि ।
को हि वैश्वानरं दीप्तमिन्धनैस्तर्पयिष्यति ॥
तत्सन्तोषः परं श्रेयाश्चार्जितं विपुलं धनम् ।
इदमेव निपुञ्जानस्तिष्ठाधैव निराकुलः ॥

मयोक्तं । तात मा मैवं वद । यतः ।

भूरिप्रकारेण वृत्तान्तजातेन तद्रत्नपूर्णं महादीपमुखैः प्रयातानि
तानि प्रमोदेन तूर्णमिति ॥

ततः समुत्तीर्णा वाणिजकाः । गृहीतं दर्शनीयं । दृष्टो नर-
पतिः । विहितोऽनेन प्रसादः । वर्तितं शुल्कं । परिकल्पितं
भाण्डं । दत्ता हस्तसंज्ञाः । विक्रीतं स्वरूपा । गृहीतं प्रतिभाण्डं ।
वितीर्णं दानं । प्रतिनिवृत्ताः स्वकूक्षाभिमुखं शेषवाणिजकाः ।
धृतोऽहं सागरेण । उक्तं चानेन । वयस्य ।

निम्बपत्रादिभिर्यत्र लभ्यन्ते रत्नसञ्चयाः ।

विमुच्य तदिदं दीपं किं झटित्येव गम्यते ॥

ततः स्थितोऽहं विधायापणं । प्रारम्भं रत्नग्रहणवाणिज्यं ॥

अन्यदा समागतैका दृढनारी । तयाभिहितं । वत्स अस्ति
भवता सह किञ्चिद्वक्तव्यं । सयोक्तं । वदतु भवती । तयोक्तं ।
अख्यानन्दपुरे जेष्ठरी नाम राजा । तस्य द्वे भार्ये जयसुन्दरी
कमलसुन्दरी च । स च राज्यसुखलोलतया जाताञ्जातान्निज-
सुतान्मारयति । अतः सा कमलसुन्दरी संजातगर्भापत्यस्नेहमोहिता
मां सहचरीं गृहीत्वा राज्ञी पलायिता । पतिता महाटव्यां ।
अनुभूतो भूरिक्लेशः । संजातो राज्ञिशेषः । अचान्तरे तस्या मे
स्वामिन्या विजृम्भितं जितम्बदिम्बं स्फुरितं सवेदनं नाभिमण्डलं
प्रवृत्तानि दारुणानि उदरशूलानि लम्बितमूरयुगलं विदलन्ति
चाङ्गानि समुद्देशितं हृदयेन मुकुलिते शोचने प्रवृत्ता जृम्भिका ।
ततोऽभिहितमनया । सखि वसुमति, न शक्नोम्यहं गन्तुं । महती
मे शरीरवाधा वर्तते । मया चिन्तितं । हा हन्त किमेतत् । ततो

लक्षितं मया । अये प्रत्यासन्नोऽस्याः प्रसवसमयः । ततो धीरा
भवेति वदन्या एव मम कुर्वत्यास्तत्कालोचितं कर्म वेदनाविह्वला
द्राक्कृत्य पतिता स्वामिनी भूतले । तस्मिंश्चेतश्चेतश्च वेष्टमाना
करुणानि कूजितुं प्रवृत्ता । निर्गच्छति च योनिद्वारेण दारके
विमुक्ता प्राणैः । निर्गतो दारकः । ततोऽहं मन्दभाग्या तं तादृशं
वृत्तान्तमुपलभ्य वज्राहतेव भीतेव विलम्बेव नष्टसर्वस्वेव मूर्ध्नि तेव
मृतेव ग्रहग्रहीतेव सर्वथा शून्यहृदया न जाने किं करोमि स्म
केवलं विलपितुं प्रवृत्ता । कथं ।

हा देवि देहि मे वाचं किं न जल्पसि सुप्रिये ।

जातस्ते तनयो दिव्यः पश्येमं चारुलोचने ॥

यस्यार्थं सुन्दरं राज्यं भर्तारमतिवत्सलम् ।

क्षित्वा कश्चित् प्रवृत्तासि पश्येमं तं सुपुत्रकम् ॥

हा हा हतास्मि दैवेन गाढवैश्वसकारिणा ।

येन संपादितो वत्सः स्वामिनी च निपातिता ॥

हा हा वत्स न युक्तं ते यत्ते रक्षणतत्परा ।

मातातिवत्सला साध्वी जायमानेन घातिता ॥

किलैषा पुत्रसौख्यानि प्राप्स्यते त्यक्तभर्तृका ।

यावदौदृक्सुखं मातुस्त्वया वत्स विनिर्मितम् ॥

एवं प्रलपन्त्या एव मे विभाता रजनी समुद्रतो दिनकरः ।

समागतस्तेन पथा सार्थः । दृष्टार्हं प्रलपन्ती सार्थवाहेन । संस्था-

पितानेन । पृष्टो वृत्तान्तः । कथितो मया । विस्मितोऽसौ । पृष्ट्य

मया । क्व यातव्यं भवता । तेनोक्तं । वत्साकूषं प्राप्य बोधित्येन

यावन्नरो निरारम्भस्तावन्नक्षीः पराङ्मुखा ।
 शरमे तु नरे लक्ष्मीः स्निग्धलोलविलोचना ॥
 आश्लिष्टमपि मुञ्चेत्सा नरं साक्षमवर्जितम् ।
 कुलटेव विटभ्रान्त्या गृहीतं दुर्भगं नरम् ॥
 निर्माय कार्यं योऽन्यत्र दत्तधीस्तं निरीचते ।
 कमला कुलबालेव व्याचिप्तं लज्जया प्रियम् ॥
 विपमस्योऽपि यो धीरो धनोत्साहं न मुञ्चति ।
 वचःस्थले पतत्युच्चैस्तस्य लक्ष्मीः स्वयंवरा ॥
 यो वध्नाति धिया धीरो विक्रमेण नयेन च ।
 पद्मा प्रतीचते तं भो यथा प्रोषितभर्तृका ॥
 यन्तु स्तोकां समासाद्य लक्ष्मीं तुय्यति मानवः ।
 तं तुच्छप्रकृतिं मत्वा सा लक्ष्मीर्नाभिवर्धते ॥
 इत्येवं स्वगुणैः पद्मां यो नरो नैव रञ्जयेत् ।
 सिद्धोऽपि न भवेत्तस्य प्रेमावन्त्यश्चिरं तथा ॥
 तस्मान्न तोषः कर्तव्यो विदुषा धनसङ्गहे ।
 अतस्तातोऽनुजानातु रत्नदीपे गमं मम ॥

श्रेष्ठिनोक्तं । वत्स ।

पाताले मेरुशिखरे रत्नदीपे गृहेऽपि च ।
 पूर्वोपात्तं भवेत् पुंगुः मोक्षमस्यैतरेषां च ॥
 तथापि यदि निर्वन्धस्तवायमतुल्लस्यतः ।

अनुज्ञातो मयावत्स गम्यतां, यत्र रोचते ॥

मयोक्तं । तात महाप्रणादः । ततो गृह्यन्ते भाण्डानि उप-

चर्यन्ते निर्यामकाः गण्यते गमनदिनं . विचार्यते लग्नशुद्धिः
निरूप्यन्ते निमित्तानि क्रियन्तेऽवश्रुतयः . संस्मर्यन्तेऽभीष्टदेवताः
पूज्यते समुद्रदेवः सज्जीक्रियन्ते सितपटाः ऊर्ध्वीक्रियन्ते कूप-
कस्तम्भाः बध्यन्ते काष्ठसञ्चयाः भ्रियन्ते जलभाजनानि आरोप्यते
भाण्डोपस्करः विधीयते रणसामग्री . मील्यन्ते तद्द्वीपगामिनः
सांयाचिका इति ।

संपूर्णसर्वसामग्र्या सममन्येर्महाधनैः ।

स्थितोऽहं गमने सज्जो हित्वा भार्यां पितुर्गृहे ॥

अथ प्राप्ते शुभे काले क्षतनिःशेषमङ्गलः ।

यानपात्रे समारूढो मित्राभ्यां परिवारितः ॥

चलत्सु च यानपात्रेषु प्रहतानि त्वराणि प्रवादिताः शङ्खाः
प्रगीतानि मङ्गलानि पठन्ति पटुबटवः आशिषं ददतो निवर्तन्ते
गुरुजनाः दैन्यमवलम्बन्ते सुक्तप्रियतमाः क्षुब्धविषणो मित्रलोकः
मनोरथप्रवणाः सज्जना इति । एवं च ।

पूरयित्वायिसङ्घातं क्षत्वा कालमहोत्सवम् ।

अनुकूले लसद्वाते सर्वेऽपि चलिता वयम् ॥

ततः पूरिताः सितपटाः । सत्विप्ता नङ्गराः । चलिताश्चावन्पकाः ।
दत्तावधानाः कर्णधाराः । पतितानि वर्तन्यां यानपात्राणि । प्रवृत्तो
मनोभिमतः पवनः । ततश्च

प्रबलपवनवेगकलोलमत्स्यौघपुच्छच्छटाघातसंजातखाङ्गारविच-
स्त्रयादः समूहेन संबन्धफेनेन . निर्नष्टकूर्मेण मार्गेण गन्तुं प्रवृत्तानि
तानि प्रभृतानि बोद्धित्यरूपाणि विस्तीर्णदीर्घं च तीर्णं समुद्रेऽत्र

रत्नदीपं यास्यामि । मया चिन्तितं । श्रुतो मयास्ति रत्नदीपे
 कमलसुन्दर्याः सहोदरो नीलकण्ठो राजा । तदेनं दारकं भागि-
 नेयमनेनैव सुसार्थेन गत्वा तस्मै मातुलाय समर्पयामि । ततः
 समागताहं तेन धरणेन सार्थवाहेन सार्धमिमं दीपं । दारकस्त्रेहेन
 च प्रक्षुतं मे स्नयुगलं । वर्धितोऽसौ मदीयस्तन्येन । दर्शितो
 नीलकण्ठाय । कथिता कमलसुन्दरीवार्ता । जातो नीलकण्ठस्य
 विषादगर्भो हर्षः । प्रतिष्ठितं दारकस्य हरिरिति नाम । अपि च ।

वर्धमानः क्रमेणासौ जीवितादपि वल्लभः ।

भागिनेयोऽस्य संपन्नो नीलकण्ठस्य भूपतेः ॥

ततो यादितः कलाकलापं संप्राप्तो यौवनं संजातः सुरकुमारा-
 कारधारक इति । कथितश्चास्य मया पूर्वको वृत्तान्तः । श्रुतश्च तेन
 भवान् यदानन्दपुरादागत इति । ततो वत्स स हरिकुमारो भवन्तं
 सदेशजं मत्वा द्रष्टुमभिलषति । ततस्तत्समीपं गन्तुमर्हति वत्सः ।

मयोक्तं । यदाज्ञापयत्यम्बा । ततः सह तया वसुमत्या
 गतोऽहं हरिकुमारसमीपं । दृष्टो मित्रवृन्दमध्यगतो हरिकुमारः ।
 विहितो मया पादप्रणामः । निवेदितोऽहमस्मै वसुमत्या । ततः

मद्दर्शनात्स तुष्टात्मा प्रीतिविस्फारितेक्षणः ।

गाढमास्त्रिय मां स्वीये स्थापयत्यर्धविष्टरे ॥

उक्तं चानेन । भद्र

अम्बया कथितस्मात् वयस्यो हरिगोखरः ।

मया तस्य च सुमुखं लिङ्गातो जनवार्तया ॥

ततो भ्रातामि मे भद्र शरीरं जीवितं तथा ।

संपन्नं सुन्दरं चेदं यदत्रागमनं तव ॥

मयोक्तं ।

देव श्रुतो मया सर्वो वृत्तान्तः कथितोऽम्बया ।

अत्यादरं भृत्यजने न देवः कर्तुमर्हति ॥

यथानुजौवी तातो मे तत्र केशरिभूपतेः ।

तथाहमपि देवस्य किङ्करो नात्र संशयः ॥

ततो गाढतरं तुष्टः श्रुत्वा तन्नामकं वचः ।

स हरिः कारयत्युच्चैर्मित्रागममहोत्सवम् ॥

ततो हरिकुमारेण सार्धं मित्रसमायुजा ।

ललमानस्य मे तत्र लीलया यान्ति वासराः ॥

अन्यदा मन्मथोद्दीपो वनराजिविभूषणः ।

प्रमोदहेतुर्जन्तूनां वसन्तः ससुपागतः ॥

ततो हरिकुमारोऽसौ गृहीत्वा मित्रमण्डलम् ।

बभ्रमौति मया युक्तो दिङ्मुक्तुः काननश्रियम् ॥

अथ चूतवनं प्राप्य प्रकूजत्कलकोकिलम् ।

सहितो मित्रवृन्देन निविष्टस्तत्र लीलया ॥

यावज्जराविशीर्णाङ्गी रौद्राकारविधारिणी ।

आग्नीवादं च कुर्वाणा प्रतिनी काचिदागता ॥

अथ प्रणामसम्भाषैः कुमारेणाभिनन्दिता ।

सा दर्शयति सानन्दं चित्रविन्यस्तकन्यकां ॥

तां चार्पयित्वा सा प्रौढा गाढदर्शितविक्रियां ।

कुमारभावं पश्यन्ती संस्थिता स्तिमितेक्षणा ॥

ततः कुमारमाचित्रं सविकारं विलोक्य सा ।
 ब्रजामौत्यभिधायोच्चैः शीघ्रमेव विनिर्गता ॥
 कुमारोऽपि च तां पश्यन्नशरीरशरैरितः ।
 विकारकातरः सर्वैर्वयस्यैरुपलक्षितः ॥

यतः ।

चणं ऊङ्गारकरणं चणं मूर्ध्नः प्रकम्पनम् ।
 चणं च स्फोटिकादानं चणमथक्त्रभाषणम् ॥
 चणं दीर्घाण्णनिःश्वसं चणं च करधूननम् ।
 मुहुर्मुहुश्चित्रगतां तां वीक्ष्य कुरुते हरिः ॥
 चणं स्मेरमुखोऽत्यन्तं विस्फारयति लोचने ।
 चणं निप्यन्दमन्दाक्षः स्निग्धचक्षुर्निरीक्षते ॥

ततोऽभिहितं स्मितबन्धुरं मन्मथेन । कुमार किमिदमात्मगत-
 विविधरससारमप्रकटितकरणाङ्गहारं नरीनृत्यते । ततः कृतमा-
 कारसंवरणं हरिणा । अभिहितमनेन । अहो रञ्जितोऽहमनेन चित्र-
 करकौशलेन । तथाहि । अत्र सुविशुद्धा रेखा संगतानि भूषणानि
 उचितक्रमा वर्णविच्छिन्तिः परिस्फुटो भावातिशय इति । दुष्करं
 च चित्रे भावाराधनं तदेव चाभिमतमतिविदग्धानां । तस्य चात्र
 प्रकर्षः परिस्फुटो दृश्यते । यस्मादुपाख्ययौवना समदना चेत्यालि-
 खिता कन्यका तदस्यां सम्बन्धिनममुं भावविशेषमनिवेदितमपि
 लक्षयन्ति बालका अपि किमुत विदांसः । तथाहि ।

लावण्यमुद्गिरन्तीव प्रोद्भिन्नस्तनपूचुका ।

एषा प्रोद्भामतारूपमात्मानं कथयत्यलम् ॥

उन्नामितैकभूमङ्गैर्लोलामन्यरितेक्षणा ।

मन्दं निवेदयत्येषा वचनेरिव कन्यका ॥

कपोलस्फुरितैर्दिव्यैः स्मेरवक्त्रालवन्धुरा ।

विभाज्यतेऽतिलोलावो वहन्ती मकरध्वजम् ॥

तदनेन केनचिच्चित्रकरेणालिखताम् कन्यकां जनितो मे
चेतश्चमत्कारः । स्थितमिदं मनसि मे यथा नास्तीदृशमन्यस्य जगति
कौशलमिति । मन्मथः प्राह । पद्मकेसर किं सत्यमिदं । पद्म-
केसरेणोक्तं । मखे सत्यं । केवलं विचित्ररूपाः प्राणिनां चित्त-
वृत्तयः । ततो मे चित्रकरादपि चित्रे कुशलतरेयमेव कन्यका
प्रतिभासते । ललितेनोक्तं । मखे किमनया विहितं । कश्चि-
च्चित्रमवलोकितं भवता । पद्मकेसरः प्राह । बाढमवलोकितं ।
विलासेनोक्तं । मखे वर्णय तत्कीदृशं । पद्मकेसरः प्राह । यदनया
कन्यकया दुर्गममन्यनारीणां दुर्लभ्यमम्बरचरीणामहायै किन्नरीणां
अमाथ्यममरसुन्दरीणां अविषयो गन्धर्वादिपुरात्रीणां मदनातुरा-
णामपि मत्तैकमारमपहस्तितरजस्तमोविकारं कुमारमानमं चित्र-
विन्यस्त रूपयापि दृढमवगाहितं इदमनया कन्यकया चित्रं
विहितं । तच्च भवैव न केवलमवलोकितं किं तर्हि स्फुटतरं भवद्भि-
रपि । विभ्रमः प्राह । नन्वाश्चर्यमिदं कथं चित्रं । पद्मकेसरेणोक्तं ।
ननु मूर्खचूडामणौ आश्चर्यमेव चित्रशब्देनोच्यते । कपोलः प्राह ।
कथमिदमवगतं भवता यथा कुमारमानममनयावगाहितमिति ।
पद्मकेसरेणोक्तं । ननु वठरगोष्ठर किमिदमेतावग्भाषमपि न
सत्यमिति । तथाहि ।

ततो विहस्योक्तं हरिकुमारेण । प्रथमं तावदेवं भज्यते ।
 दासौ श्रमि गणिका भवसि तेन कारणेन तव हस्ताङ्गिष्ठां न
 गृह्णामि । शेषं स्फुटमेव । द्वितीयस्य पुनरेष भङ्गः । करो हस्तो-
 ऽतिकठिनो गाढनिष्ठुरस्तव हे राजन् अरौभकटघट्टनं शत्रुकरि-
 कुम्भास्फालनं विधत्ते कुरुते तथा करवालस्ते निर्मूलां शत्रुसंहतिं
 विधत्त इति सम्बन्धः । मन्त्रयेनोक्तं । अहो कुमारस्य प्रज्ञाति-
 शयः । इतश्च तस्मिन्नेव क्षणे मयापि चिन्तितं गूढचतुर्थकमेकं ।
 निवेदितं हरिकुमाराय । ततस्तदुक्तेन पठितं मया । यदुत

विभृतिः सर्वसामान्या परं श्रौयं चपा मदे ।

भूत्यै यस्य स्वतः प्रज्ञा

॥

विचिन्त्य हरिकुमारेण लब्धं हृदये । तुष्टश्चेतमाभिहितमनेन ।
 साधु मये धनशेखर साधु चारु विरचितं गूढचतुर्थं भवता । ततः
 समस्तैरभ्यधायि । कुमार कीदृशोऽस्य तुरीयः पादः । कुमारे-
 णोक्तं । “पात्रभृतः स भूपतिः” इति । एतदाकर्ण्य विस्मिता
 वयस्याः । कपोलः प्राह । मदीयमपि गूढचतुर्थमाकर्णयतु
 कुमारः । वद वदेत्युक्ते हरिणा पठितं कपोलेन ।

न भाषणः परावर्ण्य यः समो रोषवर्जितः ।

भूतानां गोपकोऽचक्षुः

॥

तदमन्तरमेवोक्तं हरिकुमारेण । “स नरो गोचरभूषणः” ।
 कपोलः प्राह । सादृश्यामिदं कुर्वतां केवलं कालविलम्बीऽभूच्च पुनः
 कुमारस्य । अहो सर्वत्राप्रतिहतगलिः कुमारस्य बुद्धिप्रकर्षः ।
 श्रेयैरभिहितं । एवमिदं नात्र सन्देहः ॥

एवं दत्तावधानस्य हरेः प्रश्नोत्तरादिषु ।

सा चिचकन्यका भद्रे विस्मृतामौत्तदा क्षणम् ॥

अथ पारापतं दृष्ट्वा गृहिष्ठायादुकारिणम् ।

सा कन्यका पुमश्चित्ते तस्य शीघ्रं समागता ।

ततः प्रदीप इव खरतरंपवनोत्कलिकया हृद् इव पतन्त्या
महाशिलया दरिद्र इव निजकुटुम्भभरणचिन्तया मानधन इव
परपरिभृत्या अविरतमग्न्यदृष्टिरिव संसारभीषतया क्षणादेव चेतमि
विवर्तमानया तथा गाढमाघूर्णितोऽभौ हरिकुमारः । ततश्च

वहिर्याचिपनिर्मुक्तः सोऽस्माभिस्तत्परायणः ।

योगीव ध्यानमाखण्डः क्षणादेव निरौचितः ॥

ततो नयोक्तं । कुमार किमेतत् । कुमारः प्राह । मखे
धनशेखर नागतामोन्ने शिरोवेदनया रात्रौ निद्रा । तथाद्यापि
च मे मनाक्कणकणायते मस्तकं । तदेते गच्छन्तु मग्नयादयोऽद्वै
वा यथेष्टं विहरन्तु । त्वमेकोऽत्र मे पार्थवर्ती भव । येनात्र प्रविश्य
चन्दनसतागृहके तावन्निद्रामामादयामि । मयोक्तं । यदादिगति
कुमारः । ततो गता मग्नयादयः । स्थितोऽहं । प्रविष्टो सताभ-
वने कुमारः । विरचितं मया शिगिरपल्लवशयनीयं । ममाखण्डो
ऽभौ । तत्र च मत्स्यरू इव तप्तमैकते दन्दद्गमानो न लभते रतिं ।
ततो विहितं मया कोमलमासनं । उपविष्टो हरिकुमारः ।
तत्रापि शुभिकाशिरःप्रोततस्कर इव न प्राप्नोति सुखाशिकां ।
ततो मदौषस्कन्धावलग्नः करोतीतयेतद्य चक्रमणं । यावता
तथापि न मुच्यतेऽन्तस्तापेन । सर्वथा

नो ङङ्कारादयस्तावद्भवन्त्येवं परिस्फुटाः ।

भद्र कलोलका यावन्न क्षुब्धं मानसं सरः ।

यदि च भद्रचने न प्रत्ययो भवतस्ततः कुमारमेव पृच्छ
येन परिस्फुटीभवत्येषोऽर्थः । हरिकुमारेणोक्तं । मखे पद्मकेसर
अलमनेनासंबद्धप्रज्ञापेन । पठ तावत्किञ्चिच्चारुप्रश्नोत्तरं । ततः
सहासमभिहितमनेन । यदाज्ञापयति कुमारः । पठितं च ।

पथ्यन् विस्फारिताक्षोऽपि वाचमाकर्णयन्नपि ।

कस्य को याति नो दृष्टिं किं च संसारकारणम् ॥

हरिकुमारेण तु तथा चित्रोपलब्धकन्यकथापद्धतचित्तेन दत्तः
शून्यो ङङ्कारः । पद्मकेसरेण चिन्तितं । नेदं प्रायः सम्यगवधारितं
कुमारेण । ततः पुनः स्फुटतरं पठामि । पठितमनेन । पुनर्दत्तो
हरिकुमारेण शून्य एव ङङ्कारः । ततो लक्षितं पद्मकेसरेण यथा
शून्योक्तद्वयोऽयमनया चित्रकन्यकया । ततो हसितमनेन ।
निरूपितानि समस्तैः स्मितगर्भं परस्परं वदनानि । तदालोक्य
प्रत्यागतं हरिकुमारस्य चित्तं । अमौभिरप्याकलितोऽहमिति
संजातोऽस्याभिमानः । संबद्धतः कुविकल्पः । विहितोऽवष्टम्भः । संपन्नो
दत्तावधानः । प्रवर्तितो विमर्शः । ततोऽभिहितमनेन । मा हस
मखे । पुनः पठ । पठितः पद्मकेसरेण पद्मचित्यादि पुनः प्रश्नः ।
ततोऽनन्तरमेव हरिकुमारेणोपलब्धमुत्तरं । उक्तमनेन । ङं ममत्व-
मिति । विक्षितः पद्मकेसरः । पुनरन्यत्पठितमनेन ।

कथा विभ्यद्गौरुर्न भवति सङ्गमलम्पटमनस्कः ।

वाताकम्पितवृक्षा निदाघकाले च कौटुम्भाः ॥

हरिकुमारेणोक्तं । पुनः पठ । पठितं पद्मकेसरेण । विचि-
न्योक्तं हरिणा । इदमत्रोत्तरं दलनायाः । ततोऽर्हद्दर्शनवासित-
मतिनाभिहितं विलासेन । कुमार मयापि चिन्तितं किञ्चित्प्रश्नो-
त्तरं । हरिकुमारेणोक्तं । पठ । पठितं विलासेन ।

कौटुयाजकुलं विषीदति विभो नश्यन्ति के पावके
बोधं काननमच्युतश्च बहवः काले भविष्यन्त्यलम् ।
कौटुयाश्च जिनेश्वरा वद विभो कस्यै तथा रोचते
गन्धः कौटुशि मानवे जिनवरे भक्तिर्न संपद्यते ॥

हरिकुमारः प्राह । बृहदिदं व्यस्तं समस्तं च । अतो भूयः
स्पष्टतरं पठतु भवान् । पठितं विलासेन । विमृश्योक्तं हरिणा ।
इदमत्रोत्तरं । श्रुश्रुलभावनाभावितमानसे । हसितं विभ्रमेण ।
कुमारेणोक्तं । भद्र किमेतत् । विभ्रमेणोक्तं । कुमार चारु विहितं
भवता यदस्य विलासस्थापनीतः प्रश्नोत्तरगर्वः । न लब्धमिदमस्मा-
भिरासीत् । ततोऽयं गर्वितोऽभूदिति । विलासेनोक्तं । वत्स न केवलं
मम किं तर्हि निर्दलयति सर्वेषामप्यद्य गर्वं कुमारः । पठत्वन्योऽपि येन
यत्किञ्चिच्चिन्तितमिति । मन्मथेनोक्तं । कुमार मया स्पष्टान्वकद्वयं
चिन्तितं । कुमारेणोक्तं । झटिति पठत्वार्थः । पठितं मन्मथेन ।

दास्यसि प्रकटं तेन गृह्णामि न करात्तव ।

भिद्यामित्युदिता काचिद्भिद्युणा लब्धिता किल ॥

तथा

करोति कठिनो राजन्नरौभक्तघट्टनम् ।

विधत्ते करवाल्लसे निर्मूलां शत्रुसंहतिम् ॥

न सुप्तो नोपविष्टोऽसौ नोर्ध्वो न भ्रमणोद्यतः

सुखमाप्नोति दुःखात्तो नरकेष्विव नारकः ॥

एवं दन्दह्यमानस्य हरेर्मदनवक्त्रिणा ।

लङ्घिता महती वेला ग्रीतलेऽपि लतागृहे ॥

कुट्टहलवशात्तच्च प्रच्छन्नैर्मन्मथादिभिः ।

स्थितैर्निरीक्षितं सर्वं कुमारस्य विचेष्टितम् ॥

अचान्तरे

पूत्कुर्वन्निव नामेदं कामस्तापाय देहिनाम् ।

मध्याह्नसमये दीर्घः शङ्खनादः समुत्थितः ॥

ततः सर्वेऽपि संभूय वयस्या मन्मथादयः ।

निनीयवो हरिं गेहे लतागृहमुपागताः ॥

ततस्तैः समस्तैरभिहितं ।

गम्यतां भवने देव मध्याह्नो वर्ततेऽधुना ।

क्रियतां देवपूजादि कर्तव्यं दिवसोचितम् ॥

हरिकुमारेणोक्तं ।

यात यात गृहे यूयं विमुच्य ध्वश्रेखरम् ।

अहमयागमिष्यामि यावच्छाम्यति वेदना ॥

गाढं मे शिरसः शूलमन्तस्तापोऽभिवर्धते ।

अतोऽहं स्थातुमिच्छामि ग्रीतलेऽत्र लतागृहे ॥

तच्च प्रतीतं सर्वेषां तस्यान्तस्तापकारणं ।

तथापि कैतवान्मिचेरित्य' जल्पः प्रवर्तितः ॥

भो भो कपोल निपुणोऽसि त्वमायुर्वेदे । तन्निरूपय किंनि-

मिक्तकः खल्वयमीदृशः कुमारस्य शरीरविकारः को वास्य
प्रशमनोपायो भविष्यति । कपोलेनोक्तं । 'एवं भो तावद् वैद्यक-
शास्त्रे पद्यते ।' यदुत ।

वायुः पित्तं कफस्योक्तः शारीरो दोषसङ्ग्रहः ।

मानसः पुनरुद्दिष्टो रजश्च तम एव च ॥

ततः ।

प्रशाम्यत्यौषधैः पूर्वो दैवयुक्त्युपाश्रयैः ।

मानसो ज्ञानविज्ञानधैर्यसृष्टिसमाधिभिः ॥

अन्यच्च ।

रूचः शीतो लघुः सूक्ष्मश्चोऽथ विग्रहः खरः ।

विपरीतगुणैर्द्रव्यैर्मारुतः संप्रशाम्यति ॥

[सखेहमुष्णं तीक्ष्णं च द्रवमम्लं रसं पटुः ।

विपरीतगुणैः पित्तं द्रव्यैराशु प्रशाम्यति ॥]

गुरुशीतमृदुस्निग्धमधुरस्रक्ष्णपिच्छिलाः ।

श्लेष्मणः प्रकृतिं यान्ति विपरीतगुणैर्गुणाः ॥

खादुरश्चोऽथ लवणः कटुकस्त्रिक्त एव च ।

कषाय इति षड्विधं रसानां सङ्ग्रहो मतः ॥

तच्च ।

कर्फं खादृच्छलवणाः कषायकटुतिक्तकाः ।

जनयन्त्यनिलं पित्तं कट्वृच्छलवणा रसाः ॥

खादृच्छलवणा वायुं कषायखादुतिक्तकाः ।

जघन्ति पित्तं श्लेष्माणं कषायकटुतिक्तकाः ॥

[आग्ने सद्गुणगन्धः स्याद्विदग्धे धूमगन्धता ।
 विष्टब्धे गात्रभङ्गश्च रसशेषेऽन्नदेषिता ॥
 आग्नेषु वमनं कुर्याद्विदग्धे चास्त्रकं पिबेत् ।
 विष्टब्धे स्वेदनं कुर्याद्रसशेषे तथा स्त्रपेत् ॥]

अन्यच्च ।

अजीर्णप्रभवा रोगास्तच्चाजीर्णं चतुर्विधम् ।
 आमं विदग्धं विष्टब्धं रसशेषं तथा परम् ॥

एवं च क्षिते यथायं कुमारस्यान्तस्तापस्तथाजीर्णविकारो
 लक्ष्यते । विदग्धावस्थां गतेन हि तेन चोभितमस्य वायुना सहितं
 पित्तं । ततो जनितोऽयमन्तरापः । विहितं शुलं । यत एवं
 पथते ।

भुक्ते जीर्यति जीर्णेऽन्ने जीर्णे भुक्ते च जीर्यति ।

जीर्णे जीर्यति भुक्तेऽन्ने दोषैर्नात्ताभिभूयते ॥

विभ्रमेणोक्तं । सखे कपोल न सम्यग् लक्षितं भवता । वैद्येन
 द्यातुरं निरूपयता रोगनिदानमेवमुपलब्धम् । आदित एवातुरस्य
 समुपलक्षणीया प्रकृतिः पर्यालोच्यं शरीरसारं विचार्यं संहननं
 विज्ञातव्यं प्रमाणं लक्षयितव्यं साध्यं वेदितव्यं सत्त्वं मन्तव्याहार-
 शक्तिः बोद्धव्यं व्यायाममौष्ठवं परिकल्पनीयं वयःप्रमाणमिति ।

अन्यच्च ।

संचयं च प्रकोपं च प्रसरं स्थानसंश्रयम् ।

यत्किमेदांश्च यो वेत्ति दोषाणां स भिषग्वरः ॥

सषयेऽपक्षता दोषा रुमन्ते नोत्तरां गतिम् ।

ते तूत्तरासु गतिषु भवन्ति बलवत्तराः ॥

तया पुनरत्र किञ्चिन्नालोचितं । केवलमुद्घाटमुखतया विहितः
कुमारशरीरविकारनिर्देशः । कपोलः प्राह । ननु प्रतीता एव
कुमारस्य सम्बन्धिनो मे प्रकृत्यादयः । संचयादयोऽपि दोषाणां
शायन्त एव । तथाहि ।

घौष्माहोरात्रवयसामन्तेऽजौर्णस्य चानिलः ।

कफस्तदादौ तन्नाथे पित्तं कुपेच्छरद्यपि ॥

घौष्माद्येषु समीरस्य पित्तस्य प्राट्टादिषु ।

चयप्रकोपप्रशमाः कफस्य शिशिरादिषु ॥

हेमन्तशिशिरौ तुल्यौ शिशिरेऽल्पं विशेषणम् ।

रूचमादानर्जं शीतं मेघमारुतवर्षजम् ॥

अथवा परिस्फुरति मम हृदये सर्वमिदं । किं वज्रनालोचि-
तेन । अजौर्णविकार एवायं कुमारस्य । ततोऽहो विमूढतास्य
कपोलस्येति चिन्तयता हसितं हरिकुमारेण । वयस्यैकं ।
कुमार किमेतत् । कुमारेणोक्तं । भो भावितोऽहमस्य कपोलस्य
मूर्खतया । ततः समुद्भूतं मे धारयतोऽपि हसनं । पद्मकेशरेणोक्तं ।
कुमार महाप्रसादः । सिद्धं नः समीहितं । तथाहि ।

कुमारस्य विनोदायं मनस्तापनिवृत्तये ॥

ददमस्माभिरारब्धसालजालप्रभाषणम् ।

यतः ।

चित्तोद्देगनिरासार्थं मुह्यदां तोषट्कृतये ।

तज्ज्ञाः प्रहसनं दिव्यं कुर्वन्त्येव विचक्षणाः ॥

भैषजं पुनरस्य निर्मूलोच्छेदकं भवतो विकारस्य यदि परं सैव
परिव्राजिका विज्ञास्यति संपादयिष्यति वा नापरः । तद्विधीयतां
कुमार तस्याः पर्येषणमलं कालविलम्बेन । कुमारेणोक्तं । पद्मकेसर
यत्नं जानासि तदेव क्रियतां । पद्मकेसरः प्राह । यद्येवं तर्हि
कस्तदन्वेषणार्थं ग्रहीयतामिति । ततः शेषमिवेष्वविद्यासात्कुमा-
रेणोक्तं । धनशेखरः प्रस्थाप्यतामिति । मयोक्तं । महाप्रसादः ।

ततो निर्गितोऽहं । गन्तुं प्रवृत्तो नगराभिमुखं । दृष्टान्तराले
सा परिव्राजिका । विहितः प्रणामः । पृष्टा च । भगवति कोऽयं
चित्रपट्टिकावृत्तान्तः का सा कन्यका किमर्थं चोच्चलितासि । तयोक्तं ।
आकर्ण्य । अस्ति तावत्प्रत्यूषस्येव प्रविष्टाहं कणभिचार्यं । इतया-
स्यैव नीलकण्ठनरपतेरस्ति शिखरिणी नाम महादेवी । प्राप्ताहं
तस्या भवने यावद्दृष्टा मया सचिन्ता महादेवी समुद्दिग्नाः परि-
करो विपणः कन्यकाजनः पर्याकुलाः कक्षुकिनः आशीर्वाद-
मुखरः स्यविरिकालोक इति । ततो मया चिन्तितं । हा किमे-
तत् । उपसर्पिता शिखरिणी । विहितमाशीर्दानं । हतस्तथा मे
गिरःप्रणामः । दापितमासनं । उपविष्टाहं । अभिहितमनया ।
भगवति बन्धुले प्रतीतैव तावदियं भगवत्या मम जीवितादपि
वक्ष्यतरे मयूरमञ्जरी वत्सा । इयं चाद्य सूर्योदयादारभ्य केन-
चित्कारणेन समध्यासिता चिन्तया गृहीता रणरणकेन स्त्रीकृता
वृद्धदरत्या प्रतिपन्ना विकारजालेन अङ्गीकृता शून्यतया अवष्टब्धा
महाज्वरेण । परित्यक्तमनया राजकन्योचितं करणीयं । न करोति
देवगुरुप्रणामं । न परिवर्तयति रात्रिवस्त्राणि । न गृह्णाति

भूषणानि । न विदधत्यङ्गरागं । न समानयति ताम्बूलं । न
प्रतिजागर्ति स्वयमारोपितं बालारामकं । न सम्मानयति वयस्या-
जनं । न संभालयति शुकसारिकागणं । न ललतेः लीलाकन्दुकेन ।
आलिखति विद्याधरमिथुनानि । प्रलोकयति मारस्युगलानि ।
धावति पुनः पुनर्द्वाराभिमुखं । निन्दति मुहुर्मुहुस्फुटाचरैरा-
त्मानं । हस्यति निष्कारणमेव सखीजनाय । न ददाति शृष्टापि
प्रतिवचनं । किं वञ्चना ।

उन्मत्तेव शून्येव भूताविष्टेव सर्वदा ।

मधूरमञ्जरी वत्सा चणादन्येव संस्थिता ॥

तत्कथय भगवति—निपुणासि त्वं निमित्तग्राप्ते—किं पुनरेषा
चिन्तयति । अन्यच्च । लस्यते तदभीष्टं वस्तु न वा कियता वा
कालेनेति । मयोक्तं । एषा निरूपयामि । ततः क्रष्टुमारब्धा मया
होरा । न्यस्तं सिद्धिरिति पदं । आलिखितं सरस्वतीवदनं । विन्यस्ता
ध्वजादयोऽष्टायाः । विरचितं नारीहृदयवर्तिनी कौटिलगोमूत्रिका-
त्रयं । व्युत्सृष्टा विगणय्य विगणय्याष्टकाः । पातितमनुक्रमं तच्छेषानु-
सारेणाङ्गत्रयं । ततोऽभिहितं मया । महादेवि समाकर्णय ।

ध्वजो धूमस्तथा सिंहः श्या वल्लीवर्द इत्यपि ।

खरो गजेन्द्रो ध्वांचय अष्टायाः परिकीर्तिताः ॥

एतेषां चाष्टानामप्याथानामष्टविधं बलं भवति । तद्यथा ।

कालवासरवेलानां मुहूर्तककुभोस्तथा ।

नक्षत्रग्रहयोस्यैव निर्गमबलमष्टमम् ॥

तच्चाभी महादेवि

ध्वजः खरस्ताया ध्वांचः प्रसृतेऽत्र प्रयोजने ।

समापन्नास्तयो ह्यायास्तेषां बुध्यस्व यत्फलम् ॥

प्रथमाज्जायते चिन्ता द्वितीयात्तु शुभाशुभम् ।

तृतीयात्कालनिर्देशं कुर्यादायादिति श्रुतिः ॥

तत्र ।

शुनि ध्वजे वृषे चैव जीवचिन्ता प्रकीर्तिता ।

सिंहवायसयोर्मूलं धातुं धूमेभरासमे ॥

अतो ध्वजस्य प्रथमं पातादियं मयूरमञ्जरी वत्सा जीवं चिन्तयति । कालवेलादिभिश्च लक्षयामि तमपि जीवं पुरुषं तमपि राजपुत्रं तमपि हरिनामकमेषा चिन्तयति । तस्य चावश्यं भावी लाभो यतो धूमस्योपरि निपतितोऽत्र रासभः । तत्र चैवं पश्यते ।

स्थानं लाभं च कुरुते रासभो ध्वजधूमयोः ।

सिंहस्योपरि नाशं भोः शेषेषु तु स मध्यमः ॥

तस्य तु कालतोऽद्यैव लाभो भविष्यति । यतोऽत्र तृतीयो निपतितो ध्वांचः । तत्र चेदमुक्तं ।

ध्वजकुञ्जरयोर्वर्षं मासो वृषभसिंहयोः ।

पक्षः श्वखरयोर्ज्ञेयो धूमवायसयोर्दिनम् ॥

ततः संजातप्रत्यया चिन्तानिर्वाटनेन दृष्टा प्रत्यासिन्नेष्टजामाद-
लाभेन निपतिता मञ्जरयोः शिखरिणी । प्राह च । भगवति
महाप्रसादः । सत्यमिदं यदादिष्टं भगवत्या । कथितं हि मे
वत्साया मयूरमञ्जर्याः प्रियमख्या लीलावत्या । यथा दृष्टोऽनया

सूर्योदयसमये मित्रवृन्दपरिकरितो लीलासुन्दरमुद्यानं प्रति
 प्रवृत्तो हरिकुमारः । चिरं च विलोकितो लोललोचनया वत्सया ।
 न च कथंचिद्दृष्टिगोचरमागता तस्य वत्सा मयूरमञ्जरी । ततस्त-
 दभिलाषेण दुर्भगतागङ्गया चात्मनस्तत् एव चणादारभ्येयमीदृशी-
 मवस्थां प्राप्तेति । तदिदं ज्ञानालोकेन यथावलोकितं भगवत्या
 तथा भगवत्येव करोतु तेन सह वत्सायाः समागममिति ।
 मयोक्तं । यद्येवं ततो निरूपयामि तस्य कुमारस्य कौटुम्भीप्रप्राय
 इति । महादेवी प्राह । यत्वं जानीये किमत्र वयं ब्रूम इति ।
 ततो निर्वर्ण्य लिखिता मया तथा चित्रपट्टिकायां मयूरमञ्जरी ।
 गता लीलासुन्दरोद्याने । दृष्टो हरिकुमारः । समर्पिता चित्र-
 पट्टिका । निरूपितोऽस्य भावः । ललितोऽयं साभिलाषः । ततः
 सिद्धं नः समीहितं पृच्छामि यदतः परं कर्तव्यं महादेवीमिति
 चिन्तयन्ती शीघ्रं ततोऽपक्रान्ताहं । निवेदितं महादेव्यै । यथा
 मुष्टिमध्ये मम वर्तते हरिकुमारः । तत्कथय किमधुना क्रियता-
 मिति । तदाकर्ण्य दृष्टा शिखरिणी दुहितरं प्रत्याह । वत्से मयू-
 रमञ्जरि समाकर्णितं त्वयेदं भगवतीवचनं यत्प्रभस्ते हृदयवत्प्रभ
 इति । मयूरमञ्जरी प्राह । आः मातः किमित्येवमालजालेन मां
 विप्रतारयसि । ततो नास्याः संप्रत्यय इति किं कालक्षेपेणेति
 कथितो महाराजाय शिखरिण्या समस्तोऽपि व्यतिकरः । ततो-
 ऽभिहितो नीलकण्ठाय मयूरमञ्जरी वरो हरिकुमारः । ततस्त-
 दानयनार्थमहमेव प्रहिता ताभ्यामिति । तदेष भद्र चित्रपट्टिकावृ-
 त्तान्तः । एषा सा कन्यका । एतदर्थं चाहमुचलिताम् ॥ मयोक्तं ।

भगवति किं पुनरिदं करे तव दृश्यते । बन्धुलयोक्तं । भद्र मयू-
 रमञ्जरीखट्वालिखितं चित्रमिदं । मयोक्तं । किमर्थमिदं गृहीतं
 भगवत्या । बन्धुलयोक्तं । मा भूत्कुमारस्य मदीयवचनादसंप्रत्ययः ।
 अतस्तस्याः स्वभावसूचकमेतत् । मयोक्तं । चारु विहितं भगवत्या ।
 दत्ता कुमारस्य प्राणाः । ततो मया सहिता गता सा हरिकुमा-
 रसमीपं । निवेदितं राजशासनं बन्धुलया । कथितो मयापि
 तन्निवेदितः समस्तोऽपि वृत्तान्तः । न च अद्भुते हरिकुमारः ।
 ततः समर्पितो बन्धुलयासौ द्विपुटसंवर्तितश्चित्रपटः । प्रविधाय
 निरूपितो हरिकुमारेण । यावद्वृत्तमालिखितमेकपुटे सुविभक्तो-
 वज्जलेन वर्णक्रमेण अलक्ष्यमाणैस्त्रिलिकापदकैरनुसूयया सूक्ष्मरेखया
 प्रकटदर्शनेन निम्नोन्नतविभागेन समुचितेन भूषणकलापेन सुवि-
 भक्तयावयवरचनयातिविलक्षणया विन्दुवर्तिन्या अभिनवस्नेहरशोक्तु-
 कतया परस्परं हृषोत्फुल्लबद्धदृष्टिकं समारूढप्रेमातिबन्धुरैकतयाल-
 क्षितचित्तनिवेशं विधाधरमियुनकमिति । दृष्टं च तस्याधस्तालि-
 खितमिदं द्विपदीखण्डं । तद्यथा ।

प्रियतमरतिविनोदसंभाषणरभसविलासलालिताः ।

सततमहो भवन्ति ननु धन्यतमो जगतीह योषितः ॥

अभिमतवदनकमलरसपायनलालितलोललोचनाः ।

सुचरितफलमनर्थमनुभवति श्रमियमम्बरचरी यथा ॥

ततो निरीक्षितं राजतनयेन द्वितीयं चित्रपटपुटं । यावत्तत्र
 दृष्टा दवशोषितेव वनलतिका हिमज्जतेव नलिनिका दिनकरकर-
 निकरमुषितप्रभेव चन्द्रलेखिका उरखोटितम्भागेव चूतमञ्जरिका

प्रणयिवर्गः संवर्गितो राजलोकः तोषिताः प्रकृतयः द्यतमुचित-
करणीयं । वृत्तो विवादानन्द इति ।

अथ तां नीलकण्ठस्य जीवितादपि वक्ष्येभाम् ।

मयूरमञ्जरीं प्राप्य भार्यां सर्वाङ्गसुन्दराम् ॥

स हरिर्मित्रवृन्देन परिवारितविग्रहः ।

ललमानः परां ख्योतिं रत्नद्वीपे तदा गतः ॥

असूतोनीलकण्ठस्य परिवारः स्वान्धवः ।

तच्चानुरक्तः संपन्नो धरौ भूरिगुणोत्करे ॥

अन्तःपुरं पुरं लोकाः सदेशं राजमण्डलम् ।

नाम्ना हरिकुमारस्य जायते तोषनिर्भरम् ॥

इतश्च ।

ममागृहीतसङ्केते स हरिः स्नेहनिर्भरः ।

वियोगं क्षणमप्येकं नेच्छत्येव तदात्मना ॥

मम पुण्योदयेनासौ जनितस्तेन मीलकः ।

सङ्गावस्नेहसारेण वयस्येन महात्मना ॥

तथाहि । तेन सह तिष्ठतो मे निरुपमं विषयसुखं देवदुर्लभा
विलासा विशिष्टजनस्पृहणीया गोष्ठी वर्धते प्रज्ञातिग्रयः समु-
त्ससति लोके यशःपटहः संपद्यते गौरवं ।

तथापि प्रेर्यमाणस्य सागरेण क्षणे क्षणे ।

मम जातास्तदा भद्रे विकल्पा मनधीदृशाः ॥

यदुतार्योपार्जनचतिहेतुरेष मम हरिकुमारसम्बन्धः । न
सुन्दरो मे ग्रहगोचरः । अनर्थः पर्युपस्थितोऽयं । कृतोऽहमात्मनो

निर्मूल्यकर्मकरोऽनेन हरिणा । न विठपितास्ते मयेहापि प्राप्ते-
नाभौष्टा रत्नसञ्चयाः । तदिदमापतितं यद्गीयते लोके ।
यदुत ।

रामभः किल संप्राप्तः स्वर्गं सर्वसुखाकरे ।

यावत्तत्रापि संप्राप्तो रत्नको दामहस्तकः ॥

तथाहि ।

निर्विघ्नः किल लास्यामि रत्नसङ्घातमुच्चकैः ।

यावदत्रापि संजातो विघ्नोऽयं भिन्नरूपकः ॥

न चैषोऽधुना सर्वथा परिहृतं शक्यो यतो राजपुत्रोऽयं प्रच-
ण्डय रुष्टः सर्वस्वमपहरति । तस्मात्

कचिदत्यन्तदूरेण कचिदामन्नवर्तिना ।

कचित्सामान्यरूपेण वर्तितव्यं मया सदा ॥

रत्नोपार्जनतन्निष्ठः स्वार्थचतिविवर्जकः ।

हरेरपि कचिद्गत्वा करिये चित्तरञ्जनम् ॥

ततः कृतं मया यथा चिन्तितं । मीलितो रत्नराशिः । तत्र
च मूर्कितः करोमि विवेकिलोकहास्या नानारूपा विडम्बनाः ।

तथाहि तानि रत्नानि मूर्क्षाविकलचेतनः ।

कचिद्विस्फारिताचोऽहं संपश्यामि पुनः पुनः ॥

कचित्सृश्यामि हस्तेन मुञ्जरुच्छालयामि च ।

कचिद्वचःस्थले दत्त्वा दृष्टुष्टो भवामि च ॥

निखनामि कचिद्गर्तं कुर्वे चिह्नगतानि च ।

दृष्टः केनचिदित्येवमुखनामि पुनः क्षणात् ॥

निखाय पुनरन्यत्र लाञ्छितप्रतिलाञ्छितम् ।

हत्वा निरौचमाणस्तं निधिं तिष्ठामि सर्वतः ॥

अविश्वासान्न मे राक्षौ निद्रा नापि दिवा सुखम् ।

धने मूर्खितचित्तस्य भद्रे सागरदोषतः ॥

ततोऽन्तरान्तरा गत्वा क्वचित्पश्यामि तं हरिम् ।

तिष्ठामि सततं गेहे रत्नोपार्जनलोलुपः ॥

चिन्तयामि च रत्नानि द्वीपे यान्यत्र कानिचित् ।

यद्यहं तानि सर्वाणि गृहीत्वा यामि पत्तनम् ॥

एवं च तिष्ठतस्तत्र रत्नद्वीपे तदा मम ।

भद्रे योऽन्योऽपि संपन्नो वृत्तान्तस्तं निशामय ॥

या कर्मपरिणामस्य महादेवी पुरोदिता ।

सा कालपरिणत्याख्या प्रसिद्धा भुवनत्रये ॥

तस्या अनुचरौ लोके ख्यातौ यौवनमैथुनौ ।

अत्यन्तरसिकौ भद्रे कचिदेवं प्रजस्मितौ ॥

यौवनेनोक्तं ।

मित्रं संसारिजीवोऽसौ संप्राप्तो वशवर्तिताम् ।

धनशेखररूपेण वर्तमानो ममाधुना ॥

अतोऽस्ति तत्समीपे भो भवतोऽपि न संग्रहः ।

प्रस्तावो गन्तुमित्येवं संस्थिते गम्यतामिति ॥

मैथुनेनोक्तं ।

यद्येवं दर्शयेनं मे कुचचिद्भुजशेखरम् ।

सम्बन्धं च समानेन मित्रं योजय साम्प्रतम् ॥

यौवनेनोक्तं ।

गतोऽहं पूर्वमेवाह्य समीपं सेवितो मया ।
ततो वाढं नयामि त्वां सम्बन्धं लगयामि च ॥
एवं तौ हतसम्भाषावन्तरङ्गवयस्यकौ ।
अथ तत्र समभ्यर्णे प्राप्तौ यौवनमैयुगौ ॥

यौवनेनोक्तं ।

अयं मया समानीतो वयस्योऽत्यन्तवत्सलः ।
अतो मामिव सर्वत्र पश्येमं धनशेखर ॥
अत्यन्तसुखहेतुस्ते वयस्योऽयं मया युतः ।
यद्वा नियुक्तवत्सा गौर्नैवं श्लाघनमर्हति ॥
स चानन्तमद्यादुःखगर्तसम्पातकारणम् ।
तथापि च मया भद्रे मोहदोषान्न लक्षितः ॥
न स्थितः सागरं कृत्वा वयस्यं मे विधिसदा ।
मैयुगं चाकरोदेष तदिदं लोकप्रक्षिप्तम् ॥

यथा ।

महाभारसमाशान्तमूर्तेरारारटिकारिणः ।
यत्पृष्ठे माति नोदृष्ट गलके तन्निवध्यते ॥
ततो यौवगवाक्येन मोहविह्वलचेतसा ।
प्रतिपद्यौ मया भद्रे तौ हि प्रीतांगरात्मना ॥

इत्यथ ।

ममान्तरङ्गप्रासादो विद्यते स्वागतनामकः ।
अथ तस्य हतः स्वामी स तदा मैयुनो मया ॥

तथा ।

तस्यैव प्रतिवद्धोऽस्ति द्वितीयो गात्रनामकः ।
 प्रासादः स्थापितस्तत्र स मया यौवनस्तदा ॥
 अथ तौ निजवीर्येण ततः प्रासादयोस्तयोः ।
 ललमानौ मया सार्धं किं किं कर्तुं मनुद्यतौ ॥
 यौवनेन कृता भद्रे बलान्मेऽतिमनोहराः ।
 लीलाविलासविम्बोकहास्यगौर्यादयो गुणाः ॥
 मैथुनेन पुनर्भद्रे कृतोऽहं घोषितां शतैः ।
 सुभुक्तैरप्यलप्राप्ता दावानल इवेन्धनैः ॥
 प्रधानगणिकासङ्गं क्षुर्वाणं मैथुनेच्छया ।
 मामगौ वारयत्युच्चैः सागरो धनलम्पटः ॥
 दतो हि मैथुनस्याज्ञा दतः सागरवारणम् ।
 स व्याघ्रदुस्तटीन्यायः संजातो मे सुदुस्तरः ॥
 तथातिवल्लभो भद्रे सागरो मे विग्रेषतः ।
 केवलं मैथुनस्याज्ञां नाहं लङ्घयितुं क्षमः ॥
 उभयस्यापि कर्तव्यं मयेति वचनं किल ।
 एवं संचिन्त्य विहितं मयेदं कर्म दास्यम् ॥

किं च तत्कर्म ।

थाः काश्चिद्बालविधवा रण्डाः प्रोषितभर्तृकाः ।
 प्रतिन्योऽन्याश्च मूल्येन विनैव वग्गताः स्त्रियः ॥
 तासु सागरभीतोऽहं मैथुनाज्ञाविपालकः ।
 कार्याकार्यमनालोच्य प्रवृत्तो मूढचेतनः ॥

ततोऽहं त्यक्तमर्यादा गाढं निर्लज्जतां गतः ।

अन्यजास्वप्यवप्तात्मा प्रवृत्तो मैथुनेच्छया ॥

ततश्च ।

वज्रगस्ताडितो भद्रे वद्धो गाढं विगोपितः ।

प्रापितो छाघवं लोके योपिस्वमन्धिभिर्नरैः ॥

केवलं हरिदाचिष्णात्पुष्पोदधवत्तेन च ।

न मारितस्तदा स्त्रीणां स्वजनैर्नापि दण्डितः ॥

धिक्कारविहितो लोके निन्द्यः सर्वविवेकिनाम् ।

तदा मैथुनदोषेण संजातोऽहं सुप्तोचने ॥

तथापि मूढचित्तस्य तदा भद्रे स मैथुनः ।

सुखसागरहेतुर्मे निर्व्याजं प्रतिभामते ॥

चिन्तयामि च यस्यायं मैथुनो न वयस्यकः ।

किं तेन जीवितेनेह जीवन्नेव मृतो ह्यमौ ॥

ततोऽहं तत्र निर्मियच्छेदनिर्भरमानसः ।

तस्य दोषाश्च पश्यामि पश्यामि गुणसंहतिम् ॥

एवं विपर्ययाधियः स मे वसभतां गतः ।

ततोऽपि वज्रभतरः मागरो मे विग्रेयतः ॥

चिन्तितं च तदा मया ।

प्रभावः सागरस्यायं यदेते देवदुर्लभाः ।

अकिन्दनेन संप्राप्ता मया माणिक्यराशयः ॥

तदेवं मित्रयुग्मेन तेन दुःखैः प्रपीडितः ।

तथापि सुद्विषमन्यो मोहादग्निं स्त्रिगोज्ज्वले ॥

अथ तं नीलकण्ठस्य राज्यमन्तःपुरं पुरम् ।
 अनुरक्तं हरौ सर्वं स्नेहनिर्भरमानसम् ॥
 ततः कोशेन दण्डेन हरिर्दृष्टिमुपागतः ।
 जनानुरागप्रभवाः सुप्रसिद्धा हि सम्पदः ॥
 अथासौ राजलोकेन वेष्टितो वरकुञ्जरम् ।
 आरूढो मित्रवृन्देन वृतो लोकविलोकितः ॥
 उद्दण्डपुण्डरीकेण प्रियमाणेन शक्रवत् ।
 मयूरमञ्जरीयुक्तो विचचार पुंरेऽखिले ॥

ततश्च ।

जनानुरागमन्तुं हरौ वीक्ष्य दुराग्रया ।
 संशतं नीलकण्ठस्य चित्तं कालुष्यदूषितम् ॥
 चिन्तितं च ततस्तेन वृद्धोऽहं पुत्रवर्जितः ।
 अनुरक्तं हरौ सर्वं मम तन्त्रं सवान्धवम् ॥

एवं च व्यवस्थिते ।

बलादुत्तोष्य आमेघ वर्धमानो महाबलः ।
 हरिर्हरिष्यते सर्वं मम राज्यं न संशयः ॥
 तस्माज्जोषेक्षणीयोऽयं गीतं नीतिविशारदैः ।
 अर्धराज्यहरं मृत्युं यो न हन्यात्स हन्यते ॥
 अतः सुबुद्धिना सार्धं पर्याजोष्य सुमन्त्रिणा ।
 हरिं निपातयामीति चित्ते तेनावधारितम् ॥
 अथाह्वय रहस्ये तं सुबुद्धिवरमन्त्रिणम् ।
 स नीलकण्ठराजेन्द्रः स्वाभिप्रायं न्यवेदयत् ॥

स च तादृशवाक्येन वज्राहत इवान्तरा ।

तथापि नीलकण्ठस्य कृतवाननुवर्तनम् ॥

उक्तं च तेन सुबुद्धिमन्त्रिणा । यदुत ।

एवं विधीयतां देव यत्ते मनसि रोचते ।

अयुक्ते न प्रवर्तन्ते बुद्धयो हि महात्मनाम् ॥

ततश्च ।

स सुबुद्धिर्नरेन्द्रश्च कर्तव्यं हरिमारणम् ।

एवं संस्थाप्य सिद्धान्तं खं खं गेहमुपागतौ ॥

अथावदातमदुद्धेः सुबुद्धेर्भनसौदृशाः ।

तदा विकल्पाः संजातास्तच्छ्रुत्वा राजजल्पितम् ॥

धिग् धिग् भोगसुखसङ्गं धिगज्ञानविजृम्भितम् ।

धिगहो राज्यसाम्पत्त्यं कुविकल्पप्रताल्यम् ॥

यदेय पूर्वं देवस्य जीवितादपि वद्भूतः ।

जामाता भागिनेयश्च हरिः सर्वगुणाकरः ॥

अधुना वर्तते दैव्यो वध्यः शत्रोः समर्गलः ।

तद्वच भोगदृष्टान्धं विमुष्यान्वद्य कारणम् ।

तथाहि ।

कथं विनीतः शूद्रात्मा निष्ठाभिः पापभीरुकः ।

स हरिः स्वप्नकाष्ठेऽपि हरेद्देवस्य ग्रामनम् ॥

तदयं राज्यमोहेन मूढो राजा न संशयः ।

तथापि रक्षणीयोऽभौ रक्षभूतो मया हरिः ॥

ततो दमनको नाम सूचेष्टेन मन्त्रिणा ।
 प्रच्छन्नं ग्रहितस्वर्णं हरेष्टत्तान्तसूचकः ॥
 संदिष्टं च यथा शीघ्रं कुमार कुलभूषण ।
 तया ममानुरोधेन देशः संत्यज्यतामयम् ॥
 ततो दमनकाच्छ्रुत्वा सुबुध्यभ्यर्थनां हरिः ।
 समुद्रलङ्घने चित्तमभीतोऽपि चकार सः ॥
 अथैकान्ते समानेन वृत्तान्तो निखिलस्तदा ।
 कथितो हरिणा भद्रे गाढं विश्रम्भचेतसा ॥

उक्तं च हरिणा ।

अकार्यकुपितो राजा समादिष्टं च मन्त्रिणा ।
 अतः समुद्रमुल्लंघ्य गन्तव्यं भारते मया ॥
 न चाहं क्षणमप्येकं शक्नोमि रहितस्त्वया ।
 स्थातुं ततः प्रतिष्ठस्व गच्छामो धनमेखर ॥

मया चिन्तितं ।

रत्नोपार्जनविघ्नो हि सर्वथायं हरिर्मम ।

तथापि का गतिर्नूनं गन्तव्यममुना सह ॥

ततो मयोक्तं । कुमार यत्ते रोचते किमत्र वयं ब्रूमः ।
 हरिराह । यद्येवं ततो वयस्य निरूपय किञ्चिन्निष्ठुरं यानपात्रं ।
 यतोऽस्ति मे भाण्डागारे महत्तमो रत्नराशिलं गृहीत्वा गच्छाम
 इति । मयोक्तं । यदादिशति कुमारः । ततो निरूपिते द्वे यान-
 पात्रे । भूतमेकं हरिरत्नानामपरमात्मारत्नानामिति । ततः संजातः
 प्रदोषसमयः । गतो वञ्चयित्वा निःशेषं परिजनं वसुमतीमयूरम-

अरौसहितो जलधितौरं हरिकुमारोऽहं च । निरूपिताः सांया-
चिकपुरुषाः । अतिलङ्घिता स्लोकवेला । समुद्रतः कामिनीगण्ड-
पाण्डुरः शशधरः । समागता संचोभितजलचरनिनादगर्भा समुद्र-
वेला । समारूढो यानपाचमात्मीयं सपत्नीको हरिकुमारः । अहं
तु स्वकीयं यानपाचमारुद्वुदको हरिणा । यथा धनशेखर
त्वमथैव मदीयपोते समारूढ । न शक्नोम्यहं भवन्तं विहाय
निनेषमप्यासितुं । ततः समारूढोऽहमपि तत्समीपे । कृतानि
मङ्गलानि । उपयुक्तः कर्णधारः । आपूरिते यानपात्रे प्रवृत्ते
पवनवेगेन । तथा वहतां च गतानि कतिचिद्दिनानि । लङ्घितो
बन्धीयान् समुद्रः । अचान्तरे

ममायक्षीतसङ्केते भद्रे पापवयस्वको ।

सागरो मैथुनशोचैः प्रेरको समुपस्थितौ ॥

ततश्च ।

सागरेण कृता बुद्धिर्ममैषा पापकर्मणा ।

यथेदं रत्नसंपूर्णं बोद्धित्वं कस्य मुच्यते ॥

ततो मया चिन्तितं । अहो मे भाग्यातिशयः । तथाहि ।

एकं तावन्ममात्मीयं बोद्धित्वं रत्नपूरितम् ।

द्वितीयमिदमायातं संपूर्णं मे मनोरथाः ॥

विहिता मैथुनेनापि मम बुद्धिर्दुरात्मना ।

तदेदृशी महापापपूरपूरितचेतसः ॥

मयूरमञ्चरी यावन्न मुक्त्यं वरानना ।

पृथुस्तनी विगालाक्षी क्षाममप्यातिकोमला ॥

वृहन्नितम्बविम्बेन मन्दसञ्चारमन्यरा ।
 लावण्यामृतपूर्णाङ्गौ सर्वथा भुवनातिगा ॥
 तावत्किं जीवितेनेह निष्फलेन प्रयोजनम् ।
 अतोऽहं मानयाम्येनां सर्वथा चारुलोचनाम् ॥
 तदिदं रत्नवोदित्यमेषा च हरिणेक्षणा ।
 न मे संपद्यते तावद्यावन्नो घातितो हरिः ॥
 ततः पातकपूर्णं मित्रद्वयवशात्तदा ।
 हरिं व्यापादयामौति मया चित्तेऽवधारितम् ॥
 नालोचितं हरेश्चित्तं निर्व्याजस्त्रेहनिर्भरम् ।
 न विज्ञातं महापापं न दृष्टं कुलदूषणम् ॥
 लङ्घिता च परा मैत्री विस्मृता साधुकारिता ।
 उपचाराः परिभ्रष्टा निर्नष्टं सत्यपौरुषम् ॥
 अथ बोधित्यपर्यन्ते रात्रावुत्थाय संस्थितः ।
 हरिः शरीरचिन्तार्थं पापेन प्रेरितो मया ॥
 ततो मां वीचमाणोऽसौ किमेतदिति चिन्तया ।
 व्याकुलो विषमस्यत्वाद्वाङ्मृत्यु पतितो जले ॥
 द्राक्षारादुत्थिता लोकाः कोलाहलपरायणाः ।
 मयूरमञ्जरी चला स्थितोऽहं शून्यमानसः ॥
 अथ तत्तादृशं बोध्य नृशंसं कर्म मामकम् ।
 समुद्राधिपतिर्देवो गतः कोपं ममोपरि ॥
 तुष्टो हरिकुमारस्य कुन्देन्दुविशदैर्गुणैः ।
 स कृत्वा भीषणं रूपमायातो घोरमानसः ॥

तेन चासौ चण्डादेव देवेन विहितादरम् ।
उत्पाद्य जलधेर्नैराहोहित्ये स्थापितो हरिः ॥

इतश्च

योऽभूत्पुण्योदयो नाम वयस्योऽत्यन्तवत्सलः ।
अचान्तरे स नष्टो मे रुष्टवद्गुह्यकर्मणा ॥
अथाकाशे लसद्दीप्तिविद्योतितदिगन्तरः ।
स देवो भीषणं रूपमास्याय मम सङ्मुखम् ॥
ततो रे रे महापाप दुर्बुद्धे कुलदूषण ।
निर्लज्जं त्यक्तमर्यादं ह्रीनसत्त्वं नराधम ॥
विधायापीदृशं कर्म घोरं रौद्रेण चेतसा ।
तथापि न त्वमद्यापि शतशर्करतां गतः ॥
एवं ब्रुवाणो दष्टौष्ठो भीमभ्रुकुटिदारुणः ।
स देवः कम्पमानं मां गृहीत्वा गगने स्थितः ॥
ततो हरिकुमारस्तं देवं प्रणतमस्तकः ।
इत्थं विज्ञापयत्युच्चैर्मयि स्नेहपरायणः ॥

यथा ।

ममोपरि दया देव यद्यस्ति तव मानसे ।
ततः पादनतस्त्यायं वयस्यो मुच्यतां मम ॥
आकृष्टोऽहं त्वया देव क्षतान्तवदनादिव ।
अतः प्रियवयस्यं मे न देवो हन्तुमर्हति ॥
रहितस्य ममानेन निष्कलं यत् जीवितम् ।
धनं सुखं शरीरं च देव तन्मुष्यतामयम् ॥

विज्ञातेऽपि महाभागो मदीये खलचेष्टिते ।
 तथापीदृक्चचित्तोऽसौ निर्विकारां हि साधवः ॥
 स तु देवो महाकोपादाकर्णं हरियाचनाम् ।
 मयि गाढतरं दृष्ट्वां प्रतीदमभाषत ॥
 मुग्धोऽसि त्वं महाभाग गच्छाभिमतपत्तनम् ।
 अहमस्थानुरूपं तु करोम्येष दुरात्मनः ॥
 ततश्चोत्तलमानेन तदागाधे महोदधौ ।
 आस्फोटितस्तथा भद्रे यथावनितलं गतः ॥
 ततस्तमोन्धपाताले नरकेष्विव नारकः ।
 स्थित्वाहं पुनरुद्धूतो भद्रे पापेन कर्मणा ॥
 स तु देवो मृतं मत्वा मां स्वस्थानमुपागतः ।
 वेलोकूले च संप्राप्तं हरेः पोतद्वयं क्रमात् ॥
 इतश्चानन्दनगरे स केशरिनराधिपः ।
 मृतो हरिकुमारेण विज्ञातो जनवार्तया ॥
 ततो हरिकुमारेण शीघ्रं गत्वा सबान्धवम् ।
 भद्रे तत्पैतृकं राज्यं क्लेशहीनमधिष्ठितम् ॥

यतो निवेदितो वसुमत्या समस्तोऽपि बान्धवानां कमलसुन्द-
 रौदृत्तान्तः स्थापितः केशरिराजपुत्रतया हरिकुमारः ततोऽनुरक्ताः
 सर्वेऽपि हरिकुमारे लोकाः परिणतं राज्यं । संजातो भूरिमण्ड-
 लाधिपतिर्निजपुण्यप्राग्गारेण । समर्पितं च मदीयपितुर्हरिशेखरस्य
 तन्नामकं रत्नबोद्धित्यं हरिकुमारेणेति ॥

अतश्चाहं तथा पातालतलादुन्मग्नस्ततः प्रेर्यमाणः शैलकू-

टविकटेः चारजलकलोलैरास्फोद्यमानो गुहमस्यपुच्छच्छटाघातेर्ध-
 ध्यमानस्तनुकतन्तुजन्तुमन्तानैर्विलोलमानो धवलशङ्खकुलावलीम-
 ण्डले विमुह्यमानो घनविद्रुमवनगहनेषु जनितभयो विविधमकर-
 जलमानुषविषधरनकचक्रैरुल्लिख्यमानः कठिनकमठपृष्ठकण्टकैः कथं-
 चित्कण्टगतप्राणः । संप्ररात्रेण संप्राप्तो जलधितौरं । आश्रासितः
 पवनेन । लब्धा चेतना । ततो बाधते मां बुभुक्षा अभिभवति
 पिपासा । ततोऽहं फलजलार्थं पर्यटितुं प्रवृत्तो यावत्

पुण्ड्रोदयस्य नष्टत्वाद्भ्रमतात्र मया वनम् ।

प्राप्तं पुष्पफलैः शून्यं मरुभूमेः समप्रभम् ॥

तथापि तत्र वने

अद्यापि करणीयं मे यतोऽस्ति बद्धपातकम् ।

ततः छच्छ्रेण संपन्ना प्राणवृत्तिः कथंचन ॥

अथ ग्रामपुराकीर्णं वसन्तं देशमागतः ।

न च शून्याभिमानेन पितुः पार्श्वमहं गतः ॥

किं तु

नष्टपुण्ड्रोदयस्ताभ्यां मित्राभ्यां परिवारितः ।

भ्रान्तो विविधदेशेषु भूयो भूयो धनेच्छया ॥

तत्र च

यद्याचरामि वाणिज्यं रूपेणार्धं प्रजायते ।

करोमि कर्षणं तत्र वृष्टिर्देशेऽपि मश्नति ॥

ततः सेवां करोम्युच्चैर्विनयोद्यतमानसः ।

यावन्मम विना कार्यं स राजा रोषमागतः ॥

तोषार्थं स्वामिनो भीमे रणे योद्धुमुपागतः ।
 तत्रापि तीक्ष्णशस्त्रौघप्रहारैः पीडितः परम् ॥
 अथान्यदा बलीवर्दवाहनं विहितं मया ।
 यावन्निलकरोगेण मृताः सर्वेऽपि ते वृषाः ॥
 अथ रामभगवन् वाणिज्यं कर्तुमुद्यतः ।
 यावच्चौरैः पतित्वाप्तौ सर्वः सार्धं विलोपितः ॥
 ततः कुटुम्बिनो गेहे जातोऽहं कर्मकारकः ।
 स चोक्तमपि मे वृत्तिं न ददाति प्रकुण्ठति ॥
 ततो भूयः समुद्रेऽहं वणिजोऽन्यस्य सेवकः ।
 भूत्वा प्रविष्टो बोद्धित्यं समारुह्य वरानने ॥
 यावन्ममातुभावेन तदपि प्रलयं गतम् ।
 यानपात्रं समुत्तीर्णः फलकेन कथंचन ॥
 अथ रोधनमासाद्य दीपं संतुष्टमानसः ।
 ततः खनितुमारब्धो यावद्धूलिः परं करे ॥
 अथान्यत्र पुनर्गत्वा नरेन्द्रं प्राप्य कंचन ।
 धातुवादः समारब्धो विधातुं धनकाम्यया ॥
 पाषाणैर्मूलजालैश्च मृद्भिः पारदमर्दनैः ।
 क्षपितोऽहं तदा भद्रे जातः चारः परं करे ॥
 ततो द्यूतं मया चित्रं श्रितं धनकाम्यया ।
 यावत्क्षत्रापि जित्वाहं बद्धो द्यूतकरैर्नरैः ॥
 भ्रष्टः कथंचित्तेभ्योऽपि समासाद्य परं नरम् ।
 गृहीतपुस्तको राक्षो प्रविष्टो रसकूपिकाम् ॥

यावद्भीषणादेन साङ्गूलोत्तासकारिणा ।

चासितो मृगनाथेन कथंचिन्न मृतसदा ॥

किं बडना ।

यद्यत्कृतं मया कर्म तदानीं धनकाम्यया ।

तत्तत्पुण्योदयाभावादिपरीतमुपस्थितम् ॥

किं वापरं निगद्येत बुभुक्षाचामकुचिणा ।

भिन्नापि च न लब्धाहो मया पुण्योदयं विना ॥

ततो विषादमापन्नः सर्वकर्मपराङ्मुखः ।

स्थितोऽहं मौनमालम्ब्य कृत्वा पादप्रसारिकाम् ॥

ततः स सागरो भद्रे ममोत्साहविधित्तया ।

हितोपदेशदायीति तवाहमिति जल्पितः ॥

उक्तं च तेन सागरेण । यथा ।

न विषादपरैरर्थः प्राप्यते धनशेखर ।

अविषादः त्रियो मूलं यतो धीराः प्रचक्षते ॥

ततः सर्वथा विषादं विरह्य्य प्रतिकूलेऽपि विधौ पुरुषः

पुरुषकारेण धनमुपार्जयन्नेव पौरुषं लभते नान्यथा । किं बडना ।

अलीकमपि गदित्वा परमपि सुषित्वा मित्रद्रोहमपि कृत्वा मात-

रमपि हत्वा पितरमपि व्यापाद्य सहोदरमपि निपात्य भगिनी-

मपि विनाश्य वन्धुवर्गमपि मारयित्वा समस्तपातकान्यपि विधाय

पुरुषेण सर्वथा धनं स्वीकर्तव्यं । यतः कृतपातकोऽपि पुरुषो धनी

धनमाहात्म्यादेव पूज्यते लोकेन परिवार्यते वन्धुवर्गेण स्थाप्यते

वन्दिवृन्देन बडमन्यते विद्वज्जनेन गम्यते विशुद्धधार्मिकजनादपि

समर्गलतरो धार्मिक इति । ततो भो भो धनशेखर विमुञ्च
विषादं श्रवलम्बस्व धैर्यं कुरु पुनर्धनार्जनोत्साहं पश्य मदीय-
वीर्यं विधेहि मामकमेनमुपदेशमिति ।

ततोऽहं तेन चार्वङ्गि सागरेण दुरात्मना ।
एवं विधाय दुर्धुङ्गि पातकेषु प्रवर्तितः ॥
कृतानि च मया तानि नानादेशविचारिणा ।
यानि यान्युपदिष्टानि तेन पापानि बन्धुना ॥
केवलं पापकर्माणि कुर्वतोऽप्यनिगं मम ।
न जातो धनगन्धोऽपि भद्रे पुण्योदयं विना ॥

अन्यच्च ।

पुण्योदयविनिर्मुक्तो मिथ्यामानेन सुन्दरि ।
न गतः शृङ्गुरस्यापि वकुलस्य गृहे तदा ॥

किं च ।

स यौवनवयस्येन युक्तो मैथुननामकः ।
मां तस्यामण्यवस्थायां प्रेरयन्नेव तिष्ठति ॥
केवलं तदवस्थं मां पुण्योदयविवर्जितम् ।
नारी निर्धनमेकापि काणाक्ष्णापि न वीक्षते ॥
ततो दन्दह्यते चेतो गाढं मे मैथुनेच्छया ।
न च संपद्यतेऽभौष्टं किञ्चित्पुण्योदयं विना ॥
एवं विविधदेशेषु दुःखसङ्घातपौडितः ।
मैथुनेच्छापरीतोऽहं बभ्रुमौमि धनाश्रया ॥
इतश्चानन्दनगरे तेन भूरिगुणाकरः ।

दृष्टो हरिनरेन्द्रेण सूरिरुत्तमनामकः ॥

सत्साधुसङ्गमध्यस्थमथोद्याने मनोरमे ।

दृष्ट्वा तमुत्तमाचार्यं हरिस्तोषमुपागतः ॥

ततश्च ।

सच्चित्तो राजवृन्देन तं मुनिं स नरेश्वरः ।

वन्दित्वा सपरिवारं निषण्णः शुद्धभृतले ॥

ततो भगवता तेषाममृतास्त्रादनोपमा ।

सर्वेषामेव जन्तूनां विहिता धर्मदेशना ॥

ततो भगवतो वाक्यमाकर्ण्य स महीपतिः ।

अत्यन्तं रञ्जितश्चित्ते ततश्चेदमचिन्तयत् ॥

सूक्ष्मव्यवहितातीतभाविभावेषु भूरिषु ।

नृणं भगवतो ज्ञानमस्य सर्वेषु विद्यते ॥

तदेनं प्रश्रयाम्यद्य सूरिं किं तत्र कारणम् ।

येनाहं प्रेरितस्तेन वयस्तेन जले तदा ॥

वल्लभोऽहं पुरा तस्य स च मे धनशेखरः ।

किं पुनः क्षणमात्रेण तेन तादृग् विचेष्टितम् ॥

किं वा रुष्टः स देवोऽस्य कस्मादास्कोटितस्तथा ।

किं जीवति मृतो वा मे वयस्यो धनशेखरः ॥

यावत्स चिन्तयत्येवं चेतसा हरिपार्थिवः ।

तावद्विज्ञाय तत्सर्वं सूरिरित्यमवोचत ॥

यच्चिन्तितं तया भूप किं पुनस्तत्र कारणम् ।

वत्सलेनापि मित्रेण यदहं प्रेरितो जले ॥

तत्राकर्ण्य ।

अन्तरङ्गौ हि विद्येते तस्य सागरमैथुनौ ।
वयस्यौ स तयोर्दोषो नैव तस्य तपस्विनः ॥
स हि चारुः स्वरूपेण भद्रको धनशेखरः ।
ताभ्यां पापवयस्याभ्यां केवलं क्रियतेऽन्यथा ॥

तथाहि । तस्य वराकस्य धनशेखरस्य

मयूरमञ्जरीं भुञ्जे मैथुनेन कृता मतिः ।
हरामि रत्नबोद्धित्यं सागरेण कृतं मनः ॥
ततश्च तद्वशात्तेन प्रेरितस्त्वं तथा जले ।
अत एव गतः कोपं समुद्राधिपतिस्तदा ॥
तेन त्वं रक्षितो नीतः स पातालतलं तथा ।
तथापि न मृतस्तीर्णः समुद्रं धनशेखरः ॥
अधुनानेकदेशेषु नानारूपा विडम्बनाः ।
ताभ्यां पापवयस्याभ्यां स वराको विधाप्यते ॥
एवं तेन चतुर्ज्ञानयुक्तेन वरसूरिणा ।
निवेदिते तथा भद्रे मदीये दुष्टचेष्टिते ॥
स हरिश्चिन्तयत्येवमहो ज्ञानं महामुनेः ।
अहो निपतितः क्लेशे वराको धनशेखरः ॥
ततो हरिनरेन्द्रेण करुणागतचेतसा ।
पृष्टः स उत्तमाचार्यः प्रणम्येदं सुमेधसा ॥

यथा ।

स ताभ्यां पापमित्राभ्यां भदन्त धनशेखरः ।

कदा पुनर्वियुज्येत येन स्यात्सुखभाजनम् ॥

सूरिरुवाच ।

अस्ति भोः सततानन्दं शुभ्रचित्तं महापुरम् ।

विद्यते भुवनानन्दस्तत्र राजा सदाश्रयः ॥

तस्य चास्ति महादेवी लोके ख्याता वरेष्णता ।

तस्या द्वे कन्यके धन्ये विद्येते चारुलोचने ॥

एका ब्रह्मरतिर्नाम द्वितीया मुक्तोच्यते ।

तयोश्च गुणविस्तारं कोऽत्र वर्णयितुं क्षमः ॥

तथाहि ।

यं नरं चारुमवाङ्गी विलोकयति लीलया ।

लोके ब्रह्मरतिः साध्वी स पवित्रो निगद्यते ॥

सा हि सर्वगुणाधारा सा वन्द्या योगिनामपि ।

सानन्तवीर्यसन्दोहदायिनीति निगद्यते ॥

सा मैथूनाभिधानस्य धनशेखरवैरिणः ।

तिष्ठतो मित्ररूपेण केवलं नाशकारिणी ॥

मुक्तता हि महाराज निःशेषगुणमन्दिरम् ।

अशेषदोषसंशोषकारिणी च न संग्रहः ॥

विरोधोऽस्ति तया साधे स्वभावेनैव सर्वदा ।

धनशेखरमित्रस्य सागरस्यास्य पापिनः ॥

तां शुद्धमपूणाङ्गीमेव सागरनामकः ।

पापात्मा कन्यकां दृष्ट्वा दूरतः प्रपन्नायते ॥

एवं च स्थिते ।

यदा ते कन्यके भार्ये लप्स्यते धनशेखरः ।
 तदाभ्यां पापमित्राभ्यां निःसन्देहं वियोज्यते ॥
 ललमानस्ततस्ताभ्यां सार्धमेष खलीक्षया ।
 अनन्तानन्दसन्दोहभाजनं च भविष्यति ॥

ततो हरिनरेन्द्रेण भूयोऽपि स मुनिस्तदा ।
 पृष्टो क्षलाटविन्यस्तकरकुड्मलशालिना ॥

यथा ।

गुणसन्दोहसंपूर्णं पापमित्रवियोजिके ।
 कथं ते लप्स्यते कन्ये भदन्त धनशेखरः ॥

सूरिणोक्तं ।

अन्तरङ्गो महाराजः प्रतापाक्रान्तमण्डलः ।
 स कर्मपरिणामाख्यः प्रतीतो हि भवादृशाम् ॥
 स तोषितो महादेव्या काले भाविनि जातुचित् ।
 तत्पित्राः तव मित्राय ते कन्ये दापयिष्यते ॥
 ततो वयस्यस्ते भूयः प्राप्स्यते परमं सुखम् ।
 नान्यः कश्चिदुपायोऽस्ति विमुञ्चाकुलचित्तात्मा ॥
 तदाकर्ण्य मुनेर्वाक्यं मां प्रत्येष निराकुलः ।
 संश्रुतो हरिराजेन्द्रः पुनरित्यमभाषत ॥

भदन्त यदुक्तं भगवता यथा तेन धनशेखरेण पापमैथुनसाग-
 रदोषात्तादृशं कर्माचरितं स्वरूपेण पुनर्भद्रकोऽसौ धनशेखर इति
 तत्र ममायमधुना वितर्को यथा किं स्वरूपेण निर्मलः परदो-
 शेणापि दुष्टः पुरुषो भवति । सूरिणोक्तं । महाराज भवत्येव ।

तथाहि । द्विविधोऽत्र लोको बहिरङ्गोऽन्तरङ्गश्च । तत्र बहिरङ्ग-
लोकदोषाः पुरुषस्य लगन्ति वा न वा । अन्तरङ्गलोकदोषाः
पुनर्लगन्त्येव ।

तत्रान्तरङ्गलोकानां दोषकारित्वसूचकम् ।

आकर्ण्य महाराज कथयिष्ये कथानकम् ॥

नृपतिराह । निवेदयतु भगवान् । सूरिणोक्तं । प्रतीतमेव
तावदिदं भवादृशां यथा कर्मपरिणाममहाराजस्य कालपरिणतेय
महादेव्याः सम्बन्धीन्यपत्यानि दुर्जनचक्षुर्दोषभयादविवेकादिभि-
र्मन्त्रिभिर्भुवने गोपितानीति । इत्यादि शृङ्खलसत्त्ववादी समस्तस-
त्त्वसङ्घातहितकारी सर्वभावस्वभाववेदी तयोः कालपरिणतिकर्म-
परिणामयोर्देवौ नृपयोः समस्तरहस्यस्थानेष्वत्यन्तभेदज्ञः सिद्धान्तो
नाम परमपुरुषः । तस्य चाप्रबुद्धो नाम संपन्नो विनेयः । स च
तं पप्रच्छ । भगवन्निह पुरुषस्य किमिष्टं किं वानिष्टमिति ।
सिद्धान्तः प्राह । भद्रं सुखं पुरुषस्येष्टं दुःखं पुनरनिष्टमिति । सुखायं
हि सर्वे पुरुषाः प्रवर्तन्ते दुःखात्तु सर्वे निवर्तन्त इति । अप्रबुद्धः प्राह ।
भदन्त किं पुनस्तस्य सुखस्य कारणं किं वा दुःखस्य । सिद्धान्तो-
नोक्तं । राज्यं सुखस्य कारणं तदेव च दुःखस्य । अप्रबुद्धः प्राह ।
भदन्त एकमेव दयस्यापि कारणं ननु विरुद्धमिदं । सिद्धान्तोक्तं ।
नास्त्यत्र विरोधः । यतः सुपालितं तत्सुखस्य कारणं दुष्यामिति
तदेव दुःखस्येति । अप्रबुद्धः प्राह । किं राज्यमेव सुखदुःखयोः
कारणं नापरं किञ्चिदपि । सिद्धान्तः प्राह । यादं राज्यमेव
सुखदुःखयोः कारणं नापरं किञ्चिदपि । अप्रबुद्धेनोक्तं । ननु

प्रत्यचविरुद्धमिदं । यतः स्वल्पतराणामिह जीवानां राज्यमुपलभ्यते
 यावता सर्वेऽपि जीवाः सुखं दुःखं चानुभवन्तो दृश्यन्ते । सिद्धान्ते-
 नोक्तं । भद्रं न बहिरङ्गमिदं राज्यं यत्सुखदुःखयोः कारणं किं
 तर्ह्यन्तरङ्गं । तच्च सर्वेषां संसारोदरविवरवर्तिनां जीवानामस्यैव ।
 ततो ये जीवास्तत्सम्यक् पालयन्ति तेषां सुखं संपादयति । ये तु
 दुष्पालितं तद्राज्यं कुर्वन्ति तेषां दुःखं जनयति । ततो नास्ति
 प्रत्यचविरोधः । अप्रबुद्धः प्राह । भदन्त तत् किमेकरूपं राज्यं किं
 वानेकरूपं । सिद्धान्तेनोक्तं । सामान्येनैकरूपं विशेषेण पुनरनेक-
 रूपं । अप्रबुद्धः प्राह । यद्येवं ततस्तत्र सामान्यराज्ये तावत्को
 राजा कः कोशः किं बलं काच भूमिः के देशाः का वा साम-
 ग्रीति श्रोतुमिच्छामि । सिद्धान्तेनोक्तं । भद्राकर्णय ।

सर्वस्याधारभूतोऽस्य राज्यभारस्य सुन्दर ।

एकः संसारिजीवोऽत्र महाराजो निगद्यते ॥

कोशस्तत्र महाराज्ये भाविकै रत्नराशिभिः ।

परिपूर्णः शमध्यानज्ञानवीर्यादिभिः परैः ॥

भुवनानन्दसन्दोहदायकं चात्र सुन्दरम् ।

चीरनीरधिसङ्काशं चतुरङ्गं महाबलम् ॥

तत्र च महामैत्र्ये गाम्भीर्यौदार्यगौर्यादयः खन्दनाः । यशः-
 मौष्ठवमौजन्यप्रथयादयः करिवराः । बुद्धिपाटववाग्मिलनैपुण्यादयस्तु-
 रङ्गमाः । अचापलमौमनस्यमनस्विलदाचिण्यादयः पदातिवगाः ।
 संसारिजीवमहाराजहितकारी चक्षुर्मुखधारिचधर्मनामा प्रतिना-
 यकः । तस्य च सम्यग्दर्शनो नाम महत्तमः सद्बोधो मन्त्री यति-

धर्मगृहिधर्मौ सुतौ सन्तोषस्तन्त्रपालः शुभाशयादयो महाभटाः ।
अपि च ।

संसारिजीवराजेन सौराज्ये प्रकटीकृतम् ।
चतुरङ्गं महामैत्र्यं कस्तदर्शयितुं चमः ॥
अनन्तगुणसम्भारगौरवं तस्य सुन्दरम् ।
स एव विमलीभूतः केवलं यदि बुध्यते ॥
भूमिस्तत्र महाराज्ये चित्तवृत्तिर्महाटवी ।

सर्वाधारतया वर्तते । तस्यां निविष्टानि सात्त्विकचित्तजेनपु-
रविमलमानसगुणचित्तादीनि नानारूपाणि नगराणि । तदनुका-
रिणो ग्रामाकरादयः । तदुपलब्धिता विविधरूपा देशाः । तस्यां
च राज्यभुक्तिभूमौ विद्यन्ते घातिकर्मसंज्ञा भूयांसश्चरटाः सन्ती-
न्द्रियनामानस्तस्कराः परिभ्रमन्ति कषायरूपा लूणकाः विच-
रन्ति नोकषायाख्या लुण्टाकाः उपस्रवन्ते परीषदाङ्गाश्चारभटाः
संभवन्त्युपसर्गाभिधाना दुष्टभुजङ्गाः विलसन्ति प्रमादनामकाः
षिङ्गाः । तेषां च सर्वेषां द्वौ भ्रातरौ सर्वप्रधानौ कर्मपरिणामो
महामोक्षश्च ।

एतौ चात्यन्तदर्पिष्ठौ समृद्धौ रणशालिनौ ।
चतुरङ्गबलोपेतौ भटकोटिभिरावृतौ ॥
ततश्चेमौ मन्येते । यदुत ।

कोऽयं संसारिजीवोऽपि को वा चारित्रधर्मकः ।
आवयोर्भुक्तिभूरेषा चित्तवृत्तिर्महाटवी ॥
अस्मदीयमिदं राज्यं नास्त्यन्यः परिपन्थिकः ।

स कर्मपरिणामाख्यस्ततो राजा व्यवस्थितः ॥

निवेशितानि राजसचित्ततामसचित्तरौद्रचित्तपुरादीनि
 भिल्लपक्षिप्रायाणि नानाविधनगराणि । प्रस्थापितस्तेषु महामोहन-
 रेन्द्रः । समर्पितं तस्य चतुरङ्गं वज्रं । व्यवस्थापिता समस्तराज्यनी-
 तिः । न्यस्तः समस्तोऽपि महामोहे राज्यभारः । स्वयं पुनरसौ
 कर्मपरिणामः सह महादेव्या कालपरिणत्या मनुजगतौ संसारा-
 मिधानं नाटकं पश्यन्नास्ते । केवलं स कर्मपरिणामो जानन्निव
 संसारिजीवमहाराजवीर्यमाकलयन्निव चारित्रधर्मप्रतिनायकसा-
 मर्थं लक्षयन्निव सद्बोधमन्त्रिमन्त्रशक्तिं परिच्छिन्दन्निव सम्यग्दर्शन-
 महत्तमबलं निश्चिन्नन्निव सन्तोषतन्त्रपालव्यवसायं पश्यन्निव शुभा-
 शयाद्यनेकभटकोटियुक्तचतुरङ्गबलोत्साहं नात्यन्तनिरपेक्षः संसारि-
 जीवराज्ये ऽपेक्षते चायतिं कुरुते चारित्रधर्मादीनामनुवर्तनं दर्श-
 यत्यात्मभावं वर्धयति प्रीतिं संपादयति कानिचित्सुन्दरप्रयोज-
 नानि । [ततश्चैरपि चारित्रधर्मादिभिर्मध्यस्थोऽयमिति हत्वा गृही-
 तोऽसौ कर्मपरिणामः स्वामिबुद्ध्या । जातः संसारिजीवमहाराज-
 षापि प्रष्टव्यस्थाने] । महामोहः पुनर्निजभुजबलावलेपेन सांसारिजीवं
 चारित्रधर्मादिकं तावद्वलं न दृष्टुं मन्यते । ततो यावन्न जानीते
 संसारिजीवस्तदात्मीयं महाराज्यं न लक्षयति तच्चतुरङ्गं महाबलं
 न वेदयते तां महासमृद्धिं नो कलयत्यात्मनः परमेश्वरतां ताव-
 दसौ महामोहो लब्धावसरश्चरटवृन्दपरिकरितः समाक्रामति
 समस्तां तां राजभुक्तिं स्वीकरोति निःशेषनगरग्रामाकरादीन्
 विलसति यथेच्छया करोत्यकिंचित्करं संसारिजीवं निर्णाशयति

तद्वत् भवति स्वयमेव तत्र संसारिजीवमक्षराज्ये प्रभुरिति । यदा तु कथंचित्संसारिजीवस्तदात्मीयं राज्यं बलं समृद्धिं स्वरूपं च लक्षयेत् तदा विगृह्णाति तेन महामोहेन सार्धमुत्कर्षयति निजबलं वर्धयति स्वसमृद्धिं । विग्रहाखण्डश्च बह्वृणो महामोहं विजयते ऽनेकगो महामोहेनाप्यसौ विजयीयते । यावन्मात्रं यदा विजयते तावन्मात्रं तदा सुखमाप्नोति । यावन्मात्रं यदा विजयीयते तावन्मात्रं तदा दुःखमास्कन्दति ।

यदा तु वीर्यमाप्नोति सङ्गमाभ्यासयोगतः ।

भद्र संसारिजीवोऽसावचिन्त्यमतुलं किल ॥

तदा निःशेषमुन्मूल्य महामोहपुरःसरम् ।

शत्रुवर्गे समाप्नोति राज्यं निष्काण्डकं हि सः ॥

ततो विगतचित्तोऽसौ सततानन्दपूरितः ।

ललमानः सुखेनास्ते सासाज्यं प्राप्य सुन्दरम् ॥

तदेवं तस्य तद्राज्यं कारणं सुखदुःखयोः ।

पालनापालनाज्जातमेकमेव न संशयः ॥

सुखदुःखनिमित्तस्य सामान्यस्य तदीदृशी ।

तस्यान्तरङ्गराज्यस्य सामग्री भद्र कीर्तिता ॥

अप्रबुद्धेनोक्तं । भदन्त किमधुना तस्य संसारिजीवस्य सौराज्यं किं वा दौराज्यमिति । सिद्धान्तः प्राह । भद्राच्च प्रस्तावे तावन्तस्य दौराज्यं वर्तते । न जानीते वराकोऽद्यापि संसारिजीवस्तदा-
त्मीयं राज्यं न बलं न समृद्धिं नापि स्वरूपमिति । स हि तपस्वी संसारिजीवो बहिरङ्गेषु देशेषु दुःखसागरावगाढो मैथुनसागरा-

भ्यामधुना भ्रम्यते । तत्पुनस्तस्य सम्बन्धि चारित्र्यधर्मादिकं समस्तमपि
महाबलं महामोहादिशत्रुभिर्निरुद्धमास्ते । अप्रबुद्धेनोक्तं । अतं
तावदिदं मया सामान्येनैकरूपं सुखदुःखकारणं तदन्तरङ्गराज्यं ।
अथ यदुक्तं भगवता यथा तदेव विशेषेणानैकरूपमिति तदधुना
श्रोतुमिच्छामि । सिद्धान्तेनोक्तं । आकर्ण्य ।

स कर्मपरिणामाख्यो यो मया वर्णितः पुरा ।

स प्रमाणं कृतस्तेन राज्ञा सर्वेषु कर्मसु ॥

ततश्च ।

इदमेव महाराज्यं परिपूर्णं पृथक् पृथक् ।

सर्वेभ्यो निजपुत्रेभ्यः स ददाति यथेच्छया ॥

सूनवस्तस्य चानन्तास्तेभ्यस्तदुत्तमुच्चकैः ।

अनेकरूपतां याति राज्यं पात्रविशेषतः ॥

ततस्तेषां भद्र कर्मपरिणाममहाराजपुत्राणामनन्तरूपाणां
तद्राज्यं केषांचिदुःखकारणं केषांचित्सुखकारणमतो विशेषेणानैक-
रूपं भवति । अप्रबुद्धेनोक्तं । भदन्त तेषां कर्मपरिणामसुतानां
तद्राज्यं कुर्वतां कस्य किं संपन्नमिति श्रोतुमिच्छामि । सिद्धान्ते-
नोक्तं । निवेदितमेव भद्राय यथानन्तास्ते कर्मपरिणामपुत्राः ।
ततः कियतां सम्बन्धि स्वरूपं भद्राय कथयिष्यते । तथापि यदि
महत्कुटुम्बलं भद्रस्य ततोऽस्येको व्यापकः कथनोपायः । तेनैव
कथयिष्ये । अप्रबुद्धेनोक्तं । अनुग्रहे मे । सिद्धान्तेनोक्तं । भद्र
सन्ति तस्य कर्मपरिणामस्य षट् पुत्राः । तद्यथा । निष्कण्टोऽधमो
विमथ्यमो मध्यम उत्तमो वरिष्ठश्चेति । तेभ्योऽहं कथंचिदचनवि-

न्यासेन कर्मपरिणाममहाराजमभ्यर्थ्यैकैकं संवत्सरं राज्यं दापयि-
 य्यामि । ततो भवता तेषां पणामपि राज्यानां निरीक्षणार्थं
 प्रहेतव्योऽन्तरङ्गो वितर्को नामायमात्मौघोऽनुचरः । ततस्तेषु षट्सु
 राज्ञेषु दृष्टेषु भवतः सर्वोऽप्यर्थः प्रतीतो भविष्यति । अप्रबुद्धे-
 नाक्रं । यदाज्ञापयति भगवान् । ततोऽनुष्ठितं मिद्वान्तेन सर्वं
 यथोक्तं । प्रहितोऽप्रबुद्धेन निरीक्षणार्थं वितर्कः । ममागतो स्रद्धिते
 तन्मनुष्यजन्माभिधाने वर्षपक्षे । दृष्टोऽप्रबुद्धः । विहिता प्रतिपत्तिः ।
 अभिहितमनेन । देव अस्ति तावत्प्रविष्टोऽहं तस्मामन्तरङ्गराज्यभुक्ता ।
 श्रुतो मया नगरग्रामादिषु दीयमानस्तन्मनुष्यभावावेदनाभिधानो
 डिण्डिमकः । तत्र चेदमुद्धोषितं । यथा ।

निहृष्टो वर्तते राजा प्राक्प्रवाहेन हे जनाः ।
 समाचरत कृत्यानि तथा पिबत खादत ॥
 ततस्तां घोषणां श्रुत्वा सर्वं तद्राजमण्डलम् ।
 कीदृक् स्यादेष राजेति चिन्तया सोममागतम् ॥
 आलोचयन्ति राजानः स्त्रस्थानेषु परस्परम् ।
 मन्त्रयन्ति च विद्वान् इति भोः किं भविष्यति ॥
 संप्रसारं प्रकुर्वन्ति स्वर्गेषु कुटुम्बिनः ।
 कीदृशोऽयं भयेद्राजा निहृष्ट इति चिन्तया ॥
 ते च सर्वेऽपि संभूय परटा निजममदि ।
 महामोहादयो देव पर्यामोक्षमुपागताः ॥

ततो विषयाभिन्नायमभिरूपा महामोहनरेम्भं प्रत्यभिहितं ।

किलैष राजा संजातो निहृष्टो चत्करिष्यति ।
 तन्न जानीम इत्येवं जाताश्चिन्तातुरा वयम् ॥
 तदेष्ट देव संजातः चोभो नो निर्निमित्तकः ।
 वृथालमाकुलीभूता वयमत्र प्रयोजने ॥

यतः ।

स कर्मपरिणामेन निहृष्टः स्वयमेव भोः ।
 जनितस्त्रादृशो यादृग् न चमोऽस्मत्प्रपीडने ॥

किं तर्हि ।

वशवर्ती सदास्माकमाज्ञानिर्देशकारकः ।
 अस्मात्पदातिवर्गेऽपि किङ्करः कर्मकारकः ॥
 तत्कर्मपरिणामेन चेत्तस्मै विनियोजितम् ।
 इदं राज्यं ततो देव वयसेवात्र नायकाः ॥
 लभ्ये निष्कण्टके राज्ये तदेवं देव भावतः ।
 हर्षस्थाने किमस्माभिरातुरैर्वत भूयते ॥
 अथ प्राह महामोहो द्रुतमार्थं निवेद्यताम् ।
 स कर्मपरिणामेन कौदृशो जनितः किल ॥

विषयाभिलाषेणोक्तं । देवाकर्ण्य ।

कुरूपो दुर्भगः क्रूरः परलोकपराङ्मुखः ।
 धर्मार्थकाममोक्षैश्च दूरतः परिवर्जितः ॥
 गुरुणां निन्दकः पापो देवविद्वेषकारकः ।
 विशुद्धाध्यवसायस्य गन्धेनापि विनाहतः ॥
 जगदुद्वेगहेतुश्च साक्षादिव विषादुरः ।

निःशेषदोषसङ्घस्य च निष्ठष्टो निकेतनम् ॥
 गाम्भीर्यैदार्यशौण्डीर्यधैर्यवीर्यादयो गुणाः ।
 ततो निष्ठष्टास्रैव दूराद्वरतरं गताः ॥
 स ईदृशो महाराज्ये लब्धेऽप्यत्राधमाधमः ।
 निःशेषशक्तिशून्यात्मा किमस्माकं करिष्यति ॥

अन्यच्च ।

न धात्रीते वराकोऽसौ राज्यं नापि निजं बलम् ।
 न समृद्धिं न वा भूढः स्वरूपमपि तत्त्वतः ॥
 न चास्मान् गणयत्येष चरटान् राज्यहारकान् ।
 भन्यते बन्धुभूतांश्च स्वामिभूतांश्च भावतः ॥
 तदेवं संस्थिते देव विद्यायाकुलतां हृदि ।
 महावर्धनकं युक्तं विधातुं जनतुष्टये ॥
 ततो यदादिशत्यार्यं इत्युक्त्वा हर्षनिर्भरः ।
 तदेव कारयत्युच्चैर्महामोहनराधिपः ॥
 अथ तच्चरितं लोके निःशेषं मन्त्रिभाषितम् ।
 ततो वर्धनके तुष्टास्तत्र नृत्यन्ति ते जनाः ॥
 गायन्ति च महामोहराजपादानुजीविनः ।
 ज्ञात्वा निष्ठष्टराज्यं तस्मिन्भरानन्दपूरिताः ॥

कथं ।

येनेदमवाप्तमीदृशं राज्यमनन्तविभूतिपूरितं ।
 सोऽस्माकमहो वशे स्थितो नृपतिः शेषजनं न बुध्यते ॥
 तदिदं वत जातमुत्तमं सुखकरमद्य निष्ठष्टराज्यकम् ।

खादत पिवताथ गायत प्रसभं नृत्यत चारु हे जनाः ॥

एवं च तेषु भिन्नपक्षिप्रायेषु महामोहसम्बन्धिषु नगरग्रामा-
करादिषु प्रवृत्तं लक्षवर्धनकं । कारिता दृष्टशोभाः । समुच्छ्रायिता
ध्वजपताकाः । प्रभविष्याम इति समुल्लसिता घातिकर्मचरटाः ।
हरिष्याम इति परितुष्टा इन्द्रियतस्कराः । लूययिष्याम इति
प्रमोदिताः कषायलूपकाः । लुण्ठयिष्याम इति दृष्टा नोकषायलु-
ण्ठाकाः । उपप्लावयिष्याम इति समानन्दिताः परीषहचारभटाः ।
विस्त्रासयिष्याम इति विजृम्भिता उपसर्गदुष्टभुजङ्गाः । उपहसि-
ष्याम इति तरलिताः प्रमादषिङ्गलोकाः । अपि च ।

येऽन्यदापि मदेनान्धा महामोहादयः सदा ।

निहृष्टराज्ये संजाते किं किं किं ते न कुर्वते ॥

तदिह तावदाख्यातं महामोहादिचेष्टितम् ।

चारित्र्यमधैव्येऽपि यज्जातं तन्निबोध मे ॥ १ ॥

तेऽपि चारित्र्यधर्माद्याः श्रुत्वा तां राज्यघोषणाम् ।

कौटुम्ब स्यादेष राजेति पर्यालोचमुपागताः ॥

यद्बोधसन्निष्ठा मोक्षं देव विज्ञातमेव ते ।

निहृष्टस्यास्य यद्रूपमेकान्तेन दुरात्मनः ॥

अयं दुरात्मा राज्यस्य नामाप्तस्य न बुध्यते ।

न चास्मान् गणयत्येष शत्रुभूतांश्च मन्यते ॥

पक्षपातात्ममहामोहसाधनं वर्धयत्यलम् ।

स्वराज्यलोकदेशानां वार्तामपि न पृच्छति ॥

ततश्च ।

एकं तावत्पराभूता महामोहादिभिर्वयम् ।

द्वितीयमीदृशो राजा दैवो दुर्बलघातकः ॥

एवं च स्थिते ।

निकृष्टराज्यं देवेदं यज्जातं दैवदोषतः ।

अहो प्रलयकालोऽयं जातोऽस्माकं न संशयः ॥

तदाकर्ण्य महामन्त्रिवचनं ते नरेश्वराः ।

सलोकास्तत्त्वणादेव विद्राणवदनाः स्थिताः ॥

यादृशो बन्धुवर्गे स्वे मृते लोकस्य वल्लभे ।

संजायते महाशोको दैन्यवैकृत्यदारुणः ॥

निकृष्टराज्ये संजाते श्रुत्वा सहोदभाषितम् ।

चारित्रधर्मलोकानां जातस्तादृश एव भोः ॥

तथा ।

चारित्रधर्मराजस्य वर्तन्ते यानि भुक्तिषु ।

तेषु मात्त्विकचित्तादिपुरेषु यत भूरिषु ॥

निरानन्दा निराटोपास्ते लोकाः शोकपूरिताः ।

श्रुत्वा निकृष्टराज्यं तत्संजाता दैन्यविज्ञप्ताः ॥

अथ तत्तादृशं वीक्ष्य सैन्ययोर्महदन्तरम् ।

आनन्दशोकमप्यत्तेजातं मम कुतश्चलम् ॥

यदुत ।

क वतंते निकृष्टोऽमी राजा यस्मैदृशा गुणाः ।

द्रष्टव्यामीहागतं यदा राज्यार्थं तं नरेश्वरम् ॥

यावत्तस्य वराकस्य राज्ये तच्च प्रवेशनम् ।

न दत्तमेव तैर्देव महामोहादितस्करैः ॥

किं तर्हि ।

स्वयमेव वशीकृत्य निःशेषं भूमिमण्डलम् ।

चारित्रधर्मसैन्यं च विनिर्जित्य विनाश्य च ॥

तदनारङ्गतद्रान्यं महामोहादितस्करैः ।

अधिष्ठितं बहिष्कृत्य निःकृष्टं स्वयमेव भोः ॥

ततस्तत्तादृशं दृष्ट्वा देव सर्वं विसंखुलम् ।

गतोऽहं बहिरङ्गेषु तं दिदृक्षुर्जनेषु भोः ॥

अथ दृष्टो मया देव स निःकृष्टो नराधिपः ।

बहिरङ्गेषु देशेषु राज्यभ्रष्टः सुदुःखितः ॥

स च कौटुशः ।

पापकर्मरतो दीनः क्रूरात्मा लोकनिन्दितः ।

निःशेषपुरुषार्थेभ्यः परिभ्रष्टो नराधमः ॥

स्फुटिताङ्गो मलक्लिन्नः पापपुञ्जकसन्निभः ।

स निःकृष्टो मया दृष्टः परमैथ्यकरः सदा ॥

स्त्रीयराज्यपरिभ्रष्टो लोके दुर्भगतां गतः ।

यो गृहे परिभ्रूतोऽत्र स बहिः परिभ्रूयते ॥

विक्रीय ढणकाष्ठानि कृत्वा वा हलखेटनम् ।

हत्वा वा जन्तुसङ्घातं नीत्वा वा लेखमाश्लिकाम् ॥

विधाय निन्दकमापि सोढाक्रोशग्रतानि च ।

स निःकृष्टः करोत्युच्चैर्दुष्पूरोदरपूरणम् ॥

ये केचिदुःखिताः पापाः क्रूरकर्मविधायिनः ।

लोके मातङ्गडोम्बाद्यास्तेषां रूपं भजत्यसौ ॥
तथापि वल्लभास्तेऽस्य महामोहादितस्कराः ।
चारित्र्यधर्मसैन्यस्य नामाण्येव न बुध्यते ॥

किं च ।

दुष्प्यालितं कृतं राज्यं भवतेत्यस्य चोपरि ।
स कर्मपरिणामाख्यो राजा रोपमुपागतः ॥
ततोऽस्ति भवचक्रे यदुष्करं पापिपञ्जरम् ।
नीतस्तत्र निहृष्टोऽसौ तेन राज्ञा वराककः ॥
पीड्यते च महादुःखैस्तत्रानन्तरनेकशः ।
स कर्मपरिणामेन निहृष्ट इति विश्रुतम् ॥

ततो मया चिन्तितं ।

एकं राज्ये प्रवेशोऽपि न लब्धत्वेन तस्करैः ।
हारितं च निजं राज्यं समृद्धं सैन्यमुत्तमम् ॥
स्त्रितयेहापि दुःखात्तो राज्यभ्रष्टो बहिष्कृतः ।
द्वितीयं पीड्यते तत्र स निहृष्टो निरर्थकम् ॥
तदस्य सकलं हन्त निहृष्टस्य दुरात्मनः ।
अज्ञानदोषतो जातमिदं दुःखकदम्बकम् ॥

तथाहि ।

यदात्मानं विजानीत तद्राज्यं रक्षपूरितम् ।
चारित्र्यधर्मसैन्यं च प्रपद्येत सुवृत्तमम् ॥
महामोहादिभ्यः च यद्यसौ शत्रुघ्नश्चिभम् ।
श्वगच्छेत्ततस्तस्य कुतो दुःखपरम्परा ॥

यतः ।

हत्वा चरटमङ्गातं नयपौरुषसंयुतः ।

सदा निष्कण्टकं राज्यं स भुञ्जीत न संशयः ॥

अथ वा ।

किं तस्य चिन्तयास्माकं राजादेशो भया परम् ।

कर्तव्योऽतः प्रपश्यामि द्वितीयस्यापि चेष्टितम् ॥

ततोऽधमस्य तद्राज्यं संजातं देव वत्सरे ।

द्वितीये घोषितं चोच्चैर्द्विण्डिमेन यथा पुरा ॥

समस्तोऽपि च संपन्नो वृत्तान्तो यो निवेदितः ।

निरुष्टराज्ये सोऽस्यापि राज्ये सैन्यद्वये तथा ॥

वर्णितास्य गुणास्तस्य महामोहस्य मन्त्रिणा ।

यादृशाः परिषन्मध्ये तानहं ते निवेदये ॥

उक्तं हि तदा विषयाभिलाषेण मन्त्रिणा । यथैवंविधोऽसाव-

धमराजो जनितः कर्मपरिणामेन निजपित्रा । यदुत ।

इहलोकपरो गाढं परलोकपराङ्मुखः ।

धर्ममोचकतद्देयः प्रतिबद्धोऽर्थकामयोः ॥

शब्दे रूपे रसे गन्धे स्पर्शे चात्यन्तलोलुपः ।

तपोदानदयाश्रीलभ्यार्च्यविदूषकः ॥

अत्यन्तवत्सलोऽस्माकं सदैवादेशकारकः ।

चारित्र्यधर्मसैन्यस्य विद्विष्टो वैरिसन्निभः ॥

न चायमपि जानीते राज्यं नापि निजं बलम् ।

न स्वरूपं न चास्माकं तत्कराकारधारिताम् ॥

ततश्च ।

अधमस्यापि यद्राज्यं तद्राज्यं परमार्थतः ।
 अस्माकमेव संपन्नं देव नास्त्यत्र संशयः ॥
 केवलं न प्रवेशोऽस्य दातव्यो भुक्तिमण्डले ।
 प्रविष्टो हि विजानीयादास्माकौनं विचेष्टितम् ॥
 अस्ति किंवनमात्रं हि वीर्यमस्य दुरात्मनः ।
 बहिष्करणमेवातो युक्तं नात्र प्रवेशनम् ॥
 ततः प्राह महामोहो यः स्यादस्य बहिष्कृतौ ।
 उपायः कोऽपि निःशेषं तमायो वक्तुमर्हति ॥
 ततः प्राह महामन्त्री देव विज्ञापितं मया ।
 यथासावधमो राजा प्रतिबद्धोऽर्थकामयोः ॥
 ततः सर्वेऽपि संभूय वयं तं धनकामयोः ।
 आसक्तं बाह्यदेशेषु धारयामो बहिष्कृतम् ॥

ततः ।

एवं विधीयतामार्थं महामोहेन जल्पितम् ।
 बहिष्करणकामेन सञ्जीभृताश्च तस्य ते ॥
 अथास्ति मन्त्रिणस्तस्य सुता परमयोगिनी ।
 दृष्टिर्नाम विशालाक्षी सा तच्चेदमभाषत ॥
 देव यूयं जिताशेषदेवदानवमानुषाः ।
 सोऽधमः कियती माया यतस्तं प्रति गामुकाः ॥
 तद्दीयतां ममादेशोऽन्येन तं वप्रवर्तिनम् ।
 एकापहं करोम्येषा युष्माकं किं विदिनया ॥

राज्यभ्रष्टं बहिर्भूतं भवतां कर्मकारकम् ।
स्वसैन्यदृष्टं तं देव करिष्यामि न संशयः ॥

अन्यच्च ।

यत्र मे प्रभवो देव तत्रैते सहचारिणः ।
स्पर्शनाद्यां भवन्त्येव सोदर्याः स्त्रीयमानुषाः ॥
सन्निधानं भवत्येव भावतो भवतामपि ।
सर्वेषां तत्र पुरुषे यो वशीक्रियते मया ॥

तथाहि ।

धनकामविहीनोऽपि भवद्भिर्युक्तया मया ।
निहृष्टोऽपि पुरा देव प्रापितः पापिपञ्जरम् ॥
तद्दीयतां ममादेशो मा विलम्बो विधीयताम् ।
गच्छाम्यहं बहिष्कर्तुमधमं तं नरेश्वरम् ॥
ततो योग्येत्यनुज्ञाता महामोहमहीभुजा ।
सा दृष्टिः प्रगता तत्र यत्रास्ते सोऽधमो नृपः ॥
इतश्च ।

वृत्तान्तं तादृशं श्रुत्वा सर्वं तद्भूमिमण्डलम् ।
चारित्र्यधर्मसैन्यं च जातं चक्षुःप्रकम्पितम् ॥
निहृष्टराज्ये ये जाताः शोकाक्रन्दादयः पुरा ।
अधमस्यापि ते राज्ये संपन्नाः साधुमण्डले ॥
अथ सा योगिनी गत्वा हतान्तर्धानविभ्रमा ।
अधमस्य नरेन्द्रस्य तस्य लोचनयोः स्थिता ॥
ततश्च तद्वलेनासौ रूपालोकनलोत्पुः ।

संजातोऽन्यन्न जानीते संसारे सुखकारणम् ॥
 स्त्रीणां कृटावविचेपविभ्रमेद्भितसंस्थितम् ।
 लावण्यं हसितं लीलां लोलचक्षुर्निरौचते ॥
 नेत्रवक्त्रस्तनाद्येषु तदङ्गेषु च मूढधीः ।
 नीलाब्जेन्दुलसत्कुम्भकल्पनां प्रतिपद्यते ॥
 विलासलासविम्बोकहावभावविराजितम् ।
 रूपाढ्यं सुन्दरौसारं प्रेक्षणं वीक्ष्य मोदते ॥
 विचित्रचित्रविन्यासांस्तथान्यच्च सकौतुकम् ।
 सोऽधमो रूपमुत्पश्यन्नानन्दमवगाहते ॥

चिन्तयति च ।

अहो सुखमहो स्वर्गस्तयाहो पुण्यकर्मता ।
 यस्य मे जायते नित्यं साक्ष्यं रूपदर्शनम् ॥
 ततो रात्रिर्दिवं मूढो रूपदर्शनलोक्षुषः ।
 सोऽन्यत्किंचिन्न जानीते कोऽहं किं वा मया कृतम् ॥
 तथा च वर्तमानस्य स्पर्शनाद्यैस्तयापरैः ।
 महामोहादिभिस्तस्य स्वं स्वं वीर्यं निदर्शितम् ॥
 अथ तैर्लुप्तसंज्ञानः सोऽधमो निजराज्यतः ।
 वह्निर्भूतः कृतो देव प्रमत्तो धनकामयोः ॥
 न ज्ञातं तेन तद्राज्यं निजं न च महावस्तम् ।
 न मष्टद्विर्न वा तेन राजाहमिति निश्चितम् ॥
 गृहीता बन्धुबुद्ध्या च आ इष्टिक्तेन योगिनौ ।
 महामोहमहामेन्यं सुदृढं निरौचितम् ॥

ततश्चरटमैन्येन तेन तद्राज्यमञ्जसा ।
 वशीकृत्य हताः सर्वे तस्यानुचरपार्थिवाः ॥
 स तु राज्यपरिभ्रष्टः स्वीयवान्धववर्जितः ।
 रिपुसैन्यवृतोऽप्युच्चेर्मन्यते सुखमात्मनः ॥
 दुःखरूपं पुनर्दुःखकारणं दुःखजनकम् ।
 मन्यते हि विपर्यासाच्छब्दाद्यनुभवं सुखम् ॥
 राजसेवकशैलूषबन्दिद्यूतकरोपमः ।
 संजातो बहिरङ्गेषु स देशेषु महीपतिः ॥
 पिङ्गप्रायो महापापः कृपास्थानं विवेकिनाम् ।
 नास्तिको हतमर्यादो धर्मानुष्ठानदूषकः ॥
 मन्यते धार्मिकं लोकं सहास्यं भोगवञ्चितम् ।
 विदग्धं मन्यते मोहादर्थकामपरायणम् ॥

चिन्तयति च ।

० यस्य रूपेक्षणं नित्यं गृहिणी वशवर्तिनी ।
 धनं च भूरि तस्येह मोचः श्रेष्ठा विडम्बनाः ॥
 एवं च बहिरङ्गेषु स देशेषु विचेष्टते ।
 राजा विलुप्तसर्वस्वः सुखमन्यस्तथापि च ॥
 अन्यदा तेन मातङ्गी वीचिता रूपशालिनी ।
 तस्यामध्युपपन्नस्य ततोऽसौ दृष्टिदोषतः ॥

ततश्च ।

अनाशोच्य कुलस्योचैः कलङ्कमतिदारुणम् ।
 अदृष्टा पापसङ्गतमहत्वायतिवीक्षणम् ॥

अनाकलय्य लोकेऽसौ स्नाधवं चात्मनोऽतुलम् ।

कार्याकार्यविचारेण रक्षितात्मा स पार्थिवः ॥

तां मातङ्गीं समादाय सद्रूपालोकलम्पटः ।

तदक्षमौचमाणोऽसौ नान्यत्किंचन बुध्यते ॥

ततस्तं तादृशं वीक्ष्य वृत्तान्तं सोऽधमो नृपः ।

बहिरङ्गजनेऽप्युच्चैर्निन्दायाः पाचतां गतः ॥

समस्तैरपि संभूय स गाढाकार्यकारकः ।

राज्यान्निष्कामितो लोकैर्गुणाः सर्वत्र पूजिताः ॥

ततो दुःखशतापूर्णः क्षिणित्वासौ बहिर्जने ।

प्राप्तो निष्कृष्टराजीयामवस्थां पापिपञ्चरे ॥

स कर्मपरिणामेन राज्यं दुष्टं क्षतं त्वया ।

इत्युक्त्वा पीड्यते दुःखैरनन्तैस्तत्र रोपतः ॥

ततो मया चिन्तितं ।

इदमथस्य संजातमधमस्येदृशं फलम् ।

अज्ञानदोषतो हन्त नान्यत्किंचन कारणम् ।

तृतीयवत्सरे देव जातो राजा विमध्यमः ॥

राज्ये तथान्तरङ्गे च विहितं घोषणादिकम् ।

समस्तोऽपि च वृत्तान्तः पर्यालोपादिकस्तथा ॥

ततः सैन्यद्वये जातो ययानन्तरराज्ययोः ।

ततश्च ।

महामोहमहाराजो मन्त्रिणं प्रत्यभाषत ।

आर्यं वर्ण्य कीदृशो गुणैरेव विमध्यमः ॥

मन्त्रिणोक्तं महाराज वत्सलोऽयं नराधिपः ।

अस्माकं किं तु चारित्रधर्मसैन्यमपीक्षते ॥

तथाहि ।

यथास्मान्मन्यते चित्ते बन्धुभूतानयं सदा ।

तथानुवर्तयत्येष सैन्यं तदापि पार्ष्विवः ॥

केवलं पंचपातोऽस्य गाढमस्मासु दृश्यते ।

चारित्रधर्मसैन्ये तु राजायं शिथिलादरः ॥

‘इहलोके यथा सक्तं चित्तमस्य महौभुजः ।

तथान्तरान्तरा किञ्चित्परलोकमपीक्षते ॥

प्रतिबद्धं मनो नित्यं यथास्य धनकामयोः ।

तथानुशीलयत्येष धर्मकार्यमपि क्वचित् ॥

भद्रकः सर्वदेवानां स्तोता सर्वतपस्विनाम् ।

दानशीलपरः किञ्चिन्न सच्चास्त्रविदूषकः ॥

तदेवं देव राजायं नास्माकमतिसुन्दरः ।

यस्माच्चारित्रधर्मादिसैन्यं जानाति किञ्चन ॥

तदवावहितैर्भावं देवास्माभिः प्रयोजने ।

प्रवेशोऽस्यापि राज्येऽच न दातव्यः कथंचन ॥

प्रविष्टो हि भवेद्देय स्वसैन्यपरिपालकः ।

आस्माकीनं पुनः सैन्यं बाधते नात्र संशयः ॥

बहिर्भूतः स्वसैन्यस्य यद्येष परिपालनम् ।

कुर्यात्तथापि नास्माकं भवेदत्यन्तबाधकः ॥

अस्यापि च तदेवात्र बहिष्करणकारणम् ।

दृष्ट्वा सह यदस्माभिरधमस्य कृतं पुरा ॥
 अकालहीनं भो देव तत्तदेव विधीयताम् ।
 यावन्नाकामति प्राण्यं राज्यमेष विमध्यमः ॥
 एवं भवतु तेनोक्ते महामोक्षमहीभुजा ।
 बहिष्कृतः स तैश्चौरैः सर्वैर्दृष्टिपुरःसरैः ॥
 वशीकृतं च तद्राज्यं किं तु नात्यन्तपीडितम् ।
 चारित्रधर्मसैन्यं च मनागेतैरपेक्षितम् ॥
 स तु राजा बहिर्भृतो मानमन्मानपूजनैः ।
 तदात्मसैन्यं राज्यं च पालयत्यन्तरान्तरा ॥
 प्रविभागेण संस्थाप्य सोऽहोरात्रं क्षणे क्षणे ।
 धत्ते धर्मार्थकासेषु कार्यं कालोचितं सदा ॥
 तेऽपि चारित्रधर्माद्या मनागाप्यायितास्तथा ।
 तेन राजा न कुर्वन्ति शोकाक्रन्दनरोदनम् ॥
 राजानो ब्राह्मणाद्याश्च ये सदाचारवर्तिनः ।
 त्रिवर्गसाधनोद्युक्तास्तेषां रूपं भजत्यसौ ॥
 अथ तत्तादृशं कुर्वन्निजराज्यं स पार्थिवः ।
 जनमध्ये गतः स्नाघां धन्योऽयं पुण्यकर्मकः ॥
 स कर्मपरिणामाख्यो यः पिता तस्य भूपतेः ।
 अमावपि मनाक् तुष्टो दृष्ट्वा तत्तस्य चेष्टितम् ॥
 ततस्तं पशुसंस्थाने कदाचिदुत्सुखकारणे ।
 कदाचिन्मानवावासे जगरे सुखपूरिते ॥
 कदाचिच्च सुखोपेते नगरे विबुधालये ।

प्रापयत्येष राजेन्द्रो मयेत्याकर्णितं तदा ॥

अथातीते पुनस्तत्र भुक्तराज्ये विमध्यसे ।

जातोऽन्तरङ्गराज्येऽसौ मध्यमो नाम भूपतिः ॥

विहितं घोषणं जातः पर्यालोचो महीभुजाम् ।

निवेदितास्य तस्यापि गुणास्तेनैव मन्त्रिणा ॥

कथं ।

अयं राजा महाराज मध्यमः सततोद्यतः ।

धर्मार्थकाममोक्षेषु पुरुषार्थेषु भावतः ॥

परमायं तथाप्येकं मन्यते मोक्षमञ्जसा ।

तद्धेतुभूतं धर्मं च न प्रसक्तोऽर्थकामयोः ॥

उदारसत्त्वविरहात्केवलं धनकामयोः ।

प्रवृत्तिं कुरुते नित्यं तद्दोषांश्चिन्तयन्नपि ॥

यन्मुपचकलचादिरूपं यद्भावबन्धनम् ।

तच्चोटनं न शक्नोति कर्तुमेष नराधिपः ॥

तदिदं मन्त्रिणा तावत्प्रहामोहादिभूभुजाम् ॥

निवेदितं नचा तत्र श्रुतं च जनवार्तया ।

अप्रयुङ्गेनोक्तं । किं पुनरपरमाकर्णितं जनवार्तया भवता ।

वितर्कणोक्तं । आकर्णयतु देवः ।

येन ते कथितं देव मिद्भ्रान्तेनाखिलं पुरा ।

सार्धं परिचयस्तेन तस्यायस्ति महीपतेः ॥

ततस्तदुपदेष्टेनानेन मध्यमशूभुजा ।

तदात्मीयं महाराज्यं लेष्टोद्देष्टेन सञ्चितम् ॥

तद्य चारिचधर्माद्यं सैन्यमौषद्धि भावितम् ।
 सन्तुष्टिर्निजरूपं च विज्ञातप्रायमञ्जसा ॥
 महामोहादिशूणां तेषां चरटवृत्तिता ।
 तेनावधारिता राज्ञा सिद्धान्तवचनात्किल ॥
 ततोऽसौ मध्यमो राजा वीर्येण कियतीमपि ।
 आक्रम्य भूमिं राज्यस्य मध्यभागे व्यवस्थितः ॥
 अथ चारिचधर्माद्याः स्वाङ्गभृताः पदातयः ।
 मनागाह्यादिताप्तेन चौराश्चेषन्निपीडिताः ॥
 ततस्तदौर्यमुदीक्ष्य महामोहादितस्काराः ।
 सेवका इव तल्लीनाः स्थिताः कम्पितमानसाः ॥
 मनागाह्यादिताश्चित्ते खामिवीर्यं निरीक्ष्य ते ।
 नृपाश्चारिचधर्माद्याः ससैन्यपुरवान्भवाः ॥
 यथा वशीकृताः पूर्वं राजानः सापि योगिनी ।
 तस्य मध्यमराजस्य दृष्टिर्नात्यन्तवाधिका ॥
 ततोऽसौ मध्यमो राजा मनाङ्ग्निर्जितमण्डलः ।
 राज्यं यापनयात्मीयं कालापेक्षी भुनक्ति तत् ॥
 बहिरङ्गेषु देशेषु सजने स्थाप्यतां गतः ।
 धन्योऽयं पुण्यकर्मति लब्धमार्गा नराधिपः ॥

किं वञ्चना ।

ये केचिन्नृपसन्मार्गा जीवा जैनेन्द्रग्रामने ।
 जीवादितत्त्ववेत्तारः श्रद्धासंशुद्धमानसाः ॥
 यथाशक्ति कियद्भ्योऽपि पापेभ्यो विरतास्तथा ।

समस्तमुवनाह्लादकारिणः शुद्धलेश्यया ॥

तेषां हि यदनुष्ठानं तत्तेनापि निषेवितम् ।

देव मध्यमराजेन तद्राज्यं भुञ्जताखिलम् ॥

ये चान्ये तादृशा लोकाः परलोककृतोद्यमाः ।

गृहीतमोक्षतत्त्वार्थारूढ्रूपोऽसौ नराधिपः ॥

ततोऽसौ यः पिता तस्य सार्वभौमो नरेश्वरः ।

स कर्मपरिणामाख्यस्तोषितस्तेन कर्मणा ॥

ततोऽसंख्यसुखापूर्णं नगरे विबुधालये ।

स राजा मध्यमस्तेन नीतो राज्येऽतिलङ्घिते ॥

ततोऽहं चरितं वीक्ष्य चतुर्णामपि भूभुजाम् ।

तेषां सकौतुको जातः पञ्चमः किं करिष्यति ॥

यावत्तत्र महाराज्ये यासेषु नगरेषु च ।

घोषितं डिण्डिमेनोच्चैरुत्तमोऽत्र महौपतिः ॥

ततस्तां घोषणां श्रुत्वा तेऽन्तरङ्गनराधिपाः ।

पुनः पर्याकुलीभूताः सुन्दरा इतरेऽपि च ॥

ततश्चारिचधर्माय तेन सद्बोधमन्त्रिणा ।

सन्धीरणार्थं सैन्यस्य तद्गुणा प्रतिवेदिताः ॥

उक्तं हि तेन सद्बोधमन्त्रिणा ।

मा भैपुरत्र भो लोकाः सुन्दरोऽयं नराधिपः ।

अत्यन्तवत्सलोऽस्माकं महानन्दविधायकः ॥

जामात्येषु निजं राज्यमिदं ऋद्धौघपूरितम् ।

श्रमांश्च स्रव्यच्येषु नामतो गुणतोऽपि च ॥

यत्सैन्यं ये गुणास्तस्य ये ग्रामनगराकराः ।
 ये देशा येऽव चरटा ये लोकाः शुद्धवृत्तयः ॥
 या च राज्यस्थितिः काचिदत्र राज्येऽतिसुन्दरा ।
 तदिदं बुध्यते देव सर्वमुत्तमभूपतिः ॥
 वर्धकोऽस्माद्वलस्यायं महामोहादिसूदनः ।
 सर्वैर्नृपगुणैर्युक्तश्चासुरेष महौपतिः ॥
 तदस्य यदिदं राज्यं तद्राज्यं परमार्थतः ।
 अस्माकमेव संजातं देव नास्त्यत्र संग्रथः ॥
 सद्बोधमन्त्रिणो वाक्यमेवमाकर्ण्य ते नृपाः ।
 जाताश्चारिचधर्माद्याः प्रोत्फुल्लमुखपङ्कजाः ॥
 ततश्चारिचधर्माद्यैः कृतलोकचमत्प्रति ।
 कृतं वर्धनकं तोषादानन्दरसनिर्भरम् ॥

गायन्ति च ते । यथा ।

इदमुत्तमराज्यमहो प्रबलं
 दलिताखिलतस्कारवृन्दवलम् ।
 अचिरेण भविष्यति तत्सदृशं
 प्रमदाद्य च साधुजनस्य भृशम् ॥

इतश्च ।

महामोहादयः सर्वे श्रुत्वा राज्यं तदौत्तमम् ।
 प्रलीना वयमित्येवं मुक्तमाणा इव स्थिताः ॥
 क्व यामः क्व च नश्वरमः कथं जीवितरक्षणम् ।
 इत्येवमाकुक्षीभृतास्ते किं किं किं न कुर्वन्ते ॥

अथ राज्यं समासाद्य पितुस्तेन महीभुजा ।
उत्तमेन स सिद्धान्तः पृष्टो राज्यस्थितिं तदा ॥

तद्यथा ।

कथं नाथ प्रवेक्ष्यामि तत्र राज्येऽतिदुर्गमे ।
कथं वा निहनिष्यामि प्रचण्डचरटानहम् ॥
कया वशीभवेन्नीत्या तत्सुराज्यं ममाखिलम् ।
कुत्र स्थाने मया नाथ नियोज्यं निजपौरुषम् ॥
सर्वोपायविधेर्वृत्ता त्वं महाभाग वर्तसे ।
यथा निष्कण्टकं राज्यं स्थान्मे तद्वक्तुमर्हसि ॥
तदेवमुत्तमेनोक्ते सिद्धान्तः समभाषत ।
वत्स योग्योऽसि राज्यस्य तस्य नास्त्यत्र संशयः ॥

तथाहि ।

मोक्षकांचैकतानस्त्वं तदर्थं धर्मसाधकः ।
संसाराद्विरतोऽत्यन्तमर्थकामपराङ्मुखः ॥
मोक्षे प्रवर्तमानस्य या कीर्तिर्यच्च ते सुखम् ।
प्रसङ्गजनितं तत्ते वत्स नो बन्धकारणम् ॥
भवप्रपञ्चः सर्वोऽपि विदितो भवतः स्फुटम् ।
तच्च राज्यं त्वया ज्ञातं यत्पिचा ते निवेदितम् ॥
यस्य प्रवेशनोपायस्तत्र राज्ये नरोत्तम ।
तं ते निवेदयिष्यामि निःशेषमवधारय ॥

तत्र भोः प्रविशतान्तरङ्गराज्ये नृपतिना प्रथममेव प्रष्टव्या
गुरवः । सम्यगनुष्ठेयस्तदुपदेशः । विधेयाहिताग्निनेवाग्नेस्तदुपचर्या ।

कर्तव्यं धर्मशास्त्रपारगमनं । विमर्शनैयस्त्रात्पर्येण तद्भावायः ।
 जनयितव्यस्तेन चेतसोऽवष्टम्भः । अनुशीलनीया धर्मशास्त्रे यथोक्ताः
 क्रियाः । पर्युपासनीयाः सन्तः । परिवर्जनीयाः सततमसन्तः ।
 रक्षणीयाः स्वरूपोपमया सर्वजन्तवः । भाषितव्यं सत्यं सर्वभूतहि-
 तमपरूपमनतिकाले परीक्ष्य वचनं । न याद्व्यमणीयोऽपि परधन-
 मदत्तं । विधेयं सर्वासामस्मरणमसंकल्पनमप्रार्थनमनिरीक्षणमभि-
 भाषणं च स्त्रीणां । कर्तव्यो बहिरङ्गान्तरङ्गसङ्गत्यागः । धारणीयः
 संयमोपकारी महायतिवेषः । यापनीयं नवकोटिविशुद्धेनाहारोप-
 धिग्रथ्यादिनात्मशरीरं । विहर्तव्यमनियतविहारेण । न दातव्यस्त-
 द्रानिद्रालस्यविषादादीनामवकाशः । न मूर्क्षितव्यं मृदुस्पर्शेषु ।
 न गर्हितव्यं स्वादुरसेषु । न मोहितव्यं सुरभिगन्धेषु । नाधुप-
 पत्तव्यं कमनीयरूपेषु । नाभिकाञ्चितव्यं क्लृप्तध्वानेषु । मोद्वेजितव्यं
 कर्कशशब्देभ्यः । न जुगुप्सनीयानि बीभत्सरूपाणि । न द्वेष्टव्यमम-
 नोज्ञरसेषु । न निन्दितव्या दुरभिगन्धाः । न गर्हणीयमकान्तस्पर्-
 शेषु । प्रतिचणं क्षालनीयो विशुद्धभावनयात्मा । भवितव्यं सदा
 संतुष्टचित्तेन । समाचरणाय विचित्रं तपश्चरणं । विधातव्योऽनव-
 रतं पञ्चविधः स्वाध्यायः । प्रणिधेयं परमेश्वरे सततमन्तःकरणं ।
 वर्तितव्यं समितिगुप्तिपरिपूतेन मार्गेण । परिभोढव्याः क्षुत्पिपा-
 सादयः परीषदाः । तितित्तितव्या दिव्याद्युपसर्गाः । अभ्यसनीयं
 धीष्टतिष्ठृतिवलाधानं । यतितव्यमसंयत्नयोगेषु । एवं हि कुर्वतो
 नृपतेर्भवति तत्र राज्ये प्रवेशः । तद्भवताप्येवं तत्र प्रवेष्टव्यं । उत्त-
 मेनोक्तं । यदाज्ञापयति नाथः । सिद्धान्तेनोक्तं । वत्स यद्येवं ततो

भविष्यति तत्र राज्ये तव प्रवेशः । केवलं यद्दीतव्यस्त्वयायमन्तर-
 ज्ञोऽभ्यासनामा स्वाङ्गिकः सहायः । तथा चारित्रधर्मसैन्यादागमि-
 ष्यति ते वैराग्याभिधानो द्वितीयः सहचरः । ततस्ताभ्यामभ्या-
 सवैराग्याभ्यां सहितेन भवता तत्र राज्ये प्रवेष्टव्यं । निरोद्धव्यो
 महामोहादिषैन्यस्य यत्नतो वृद्धिः प्रचारः । निवृत्तव्या यथादर्शं
 बलान्निर्गच्छन्तस्तस्यैनिकाः । संधीरणीयं चारित्रधर्मसैन्यं । स्थिरी-
 कर्तव्या चित्तवृत्तिराज्यभूमिः । प्रवर्तितव्या मैत्रीमुदिताकणोपे-
 चाभिधानाद्यतस्यो महादेव्यः । ततः समग्रसामग्रीकेण सता पूर्वद्वा-
 रेण प्रवेष्टव्यं तत्र राज्ये भवता । तस्य च वासे दिग्भागे महा-
 मोहादिषैन्याधारभूतानि सर्वाण्यपि ग्रामनगराकरपर्वतनद्यादीनि
 प्रतिवसन्ति । दक्षिणे तु दिग्भागे चारित्रधर्मसैन्यस्य सम्बन्धीनि
 ग्रामादीनि विद्यन्ते । सर्वाधारा पुनस्तेषां चित्तवृत्तिर्महाटवी
 वर्तते । तस्याश्च पर्यन्ते पश्चिमे दिग्भागे विद्यते निर्वृतिर्नाम
 नगरी । सा हि तां महाटवीमतिशङ्खु व्यवस्थिता । तां च निर्वृ-
 त्तिनगरीं प्राप्तस्य ते परिपूर्णं भविष्यत्यस्य राज्यस्य फलं । अतस्तद्ग-
 मनार्थमेव प्रस्थानं विधेयं । न कर्तव्योऽन्यत्र भवता प्रतिवन्धः ।
 गन्तव्यं च तस्यां नगर्यामनवरतप्रयाणकैश्चित्तवृत्तिमध्यभागवर्तिना-
 त्यन्तप्रगुणेन महामोहादिषैन्यास्पृष्टेन चारित्रधर्मादिषैन्यातिवल्लभेन
 सततमौदासीन्यनामकेन महाराजमार्गेण । इतश्चादावेवास्ति ताव-
 दध्यवसायो नाम महाहृदः । स यदा पङ्ककलुषो भवति तदा
 प्रकृत्यैव महामोहादिषैन्यं पोषयति । चारित्रधर्माङ्गीकं तु पीड-
 यति । यदा पुनः प्रसन्नतया स्वस्थो भवति तदा सोऽध्यवसायम-

ह्यह्मद्वयारिचधर्मसेन्यं तत्सुभावतया वृंहयति महामोहादिवलं तु
कर्षयति । अत एव महामोहादयस्तं खोपकारार्थं क्लृपयन्ति
चारिचधर्मादयस्त्वात्मोपकारार्थमेव तं प्रसादयन्ति । भवता तु
तस्याध्यवसायमहाह्मदस्य प्रसादनार्थं ताश्चतस्रोऽपि महादेव्यो
नियोज्याः । यतो निपुणास्तास्तस्य नितराममलताकरणे । ततः
प्रसन्नीभूते तत्रादिमहाह्मदे पुष्टीभूतेषु चारिचधर्मादिषु स्वाङ्गि-
कभूतेषु कर्षितेषु महामोहादितस्करेषु पुनरगतो गन्तव्यं । ततो
भविष्यति तस्मादेव महाह्मदात् प्रवृत्ता धारणा नाम महानदी ।
सा च स्थिरसुखयानासनोपविष्टेनोच्छ्वासरहितमतिवेगेन गच्छता
परित्यज्य निःशेषमिन्द्रियव्याघ्रेण भवता प्राप्तव्या । तस्यां च
जनयिष्यन्ति ते महामोहादिशत्रवो विविधविकल्पकल्पकलोल-
कान् । ते भवतात्यन्तावहितेन भञ्जनीयाः । ततो द्रष्टृषि त्वं
धर्मध्याननामानमतिप्रगुणं दण्डोलकं । तेन च गन्तव्यं । स च
गत्वा पतियति सबीजयोगाभिधाने महति मार्गे । तेन च गच्छ-
तस्ते प्रतिक्षणं प्रलयीभवियन्ति सर्वेऽपि महामोहादिशत्रवः ।
समुच्चलिष्यन्ति तेषां सम्बन्धीनि समस्तस्थानानि । प्रबलीभवि-
ष्यन्ति चारिचधर्मादयः । धवलतां धारयिष्यति समस्तापि राव्य-
भूमिः । न भविष्यति च रजस्तमसोर्नामापि । ततो लप्स्यसे त्वं
शुक्लध्यानाभिधानं दण्डोलकं । तेन च गच्छतो भविष्यति ते
विमलकेवलालोकः । ततः स दण्डोलको गत्वा मिलिष्यति
निर्वीजयोगाख्ये वृहति मार्गे । तत्र च स्थितेन त्वया विषमरि-
पुसमीकरणाय विधातव्यः केवलिसमुद्धाताख्यः प्रयत्नो निहन्तव्याख्य

योगाख्यास्तयो दुष्टवेतालाः । ततः परं भविष्यति ग्रैलेग्री नाम
वर्तनी । तथा गन्तव्यं । सैव तस्यां निर्वृतिनगर्यां भवन्तं प्रापयि-
ष्यति । सा यतोऽनारतस्तिष्ठतीति । एते च सर्वे तमौदासीन्य-
नामकं महाराजमार्गममुञ्चत एव भवतः संपत्त्यन्ते व्यतिकराः ।
अन्यच्च । तत्र गच्छता भवता ग्रहीतव्या समता नाम योगनलिका ।
तस्यां च पातनीया निजा दृष्टिः । ततस्तस्यां समतायां पतित-
दृष्टेस्तव भविष्यति यथावस्थितपदार्थदर्शनं । ततः स्वयमेव विज्ञाय
प्रतिक्षणं यथोचितं करिष्यसि । किं बह्वनोपदिष्टेनेति ।

तस्यां च निर्हतौ वत्स प्राप्तस्त्वं सततोत्सवः ।
तस्यान्तरङ्गराज्यस्य फलं भोक्ता भविष्यसि ॥
निर्वाधो नष्टनिःशेषशत्रुसङ्घातनिर्भयः ।
स्यास्यसि त्वं महाभाग सततानन्दपूरितः ॥
ये तेऽन्तरङ्गास्ते भूपास्तेऽपि भूतिसमन्विताः ।
मोदियन्ते त्वया सार्धं सर्वे तल्लयतां गताः ॥

अन्यच्च ।

कृत्वाये रिपुहन्तारं भटं वैराग्यनामकम् ।
विधायात्यन्तनिपुणमभ्यासं मार्गदेशकम् ॥
राज्यप्रवेशादारभ्य गच्छतस्त पदे पदे ।
वर्धमाना महाभाग भविष्यन्ति विभूतयः ॥

किं बह्वना ।

न मोक्तव्यस्त्वया मार्गो निहन्तव्याश्च शत्रवः ।
नानुषङ्गो विधातव्यो बहिरङ्गविभूतिषु ॥

पात्याश्चारित्रधर्माद्याः स्मर्तव्यं मामकं वचः ।

एवं ते कुर्वतो वत्स सर्वं चारु भविष्यति ॥

तद्गच्छ वत्स सिद्धिस्ते कुरु राज्यं सुनिर्मलम् ।

तथा राज्यफले प्राप्ते सफलो मे परिश्रमः ॥

उत्तमेनोक्तं । यदाज्ञापयति नाथः ।

ततो यथोपदिष्टं तत्सिद्धान्तेन महात्मना ।

तथैव विहितं सर्वमुत्तमेन सुमेधसा ॥

ततः प्रविष्टोऽसौ तत्र राज्ये तेनैव वर्त्मना ।

विहिताग्रेषकर्तव्यो देवोत्तममहौपतिः ॥

अथ सा योगिनी दृष्टिर्महामोहादिशत्रुभिः ।

तस्यापि योजिता देव वशीकरणकामुकैः ॥

यावता न गतस्तस्याः स दृष्टेर्वशवर्तिताम् ।

किं तु निर्जित्य तां तेन तेऽपि सर्वेऽपि निर्जिताः ॥

ततो निर्दलिताग्रेषशत्रुवर्गो विकण्टकम् ।

उद्धूतभूतिकं स्कीतं राज्यमासाद्य सुन्दरम् ॥

पालयन्निजसैन्यानि सर्वांश्चाह्वादयन् प्रजाः ।

अमुञ्चन्निर्वृतेमार्गं स लोके स्थाप्यतां गतः ॥

कथं ।

धन्योऽयं कृतकृत्योऽयं महात्मा नरसत्तमः ।

येनेदृशं महाराज्यं पालितं सुखकर्मणा ॥

ततश्च ।

देवदानवमानुषशक्रचक्रधरैः स्तुतः ।

स्वत एव विजानीते सर्वां राज्यस्थितिं किल ।

स वरिष्ठो महाभागो नान्यस्तस्योपदेशकः ॥

अन्यच्च ।

सौराज्ये निजवीर्येण विहिते तेन भूभुजा ।

बहिरङ्गा महात्मानो जातास्तस्य पदातयः ॥

बहिरङ्गपदातीनां धारयन्ति यतो गणम् ।

ततस्ते विश्रुता लोके नाम्नेति गणधारिणः ॥

ततस्तेन वरिष्ठेन तैरात्मगणधारिभिः ।

उपकारीति विज्ञाय स सिद्धान्तो निरूपितः ॥

अथोपलभ्य सिद्धान्तं राजादेशेन सादरम् ।

समारयन्ति ते तस्य शरीरमतिसुन्दरम् ॥

ततस्याङ्गान्युपाङ्गानि संस्तूय कृतनिश्चयाः ।

संस्थापयन्ति ते तस्य सज्जानि गणधारिणः ॥

एवं च स्थिते ।

योऽजरामरूपोऽपि सिद्धान्तः परमार्थतः ।

लोके प्रसिद्धिमायातो वरिष्ठेनैव कारितः ॥

नोपदेष्टा वरिष्ठस्य तेनासौ राज्यसाधने ।

निजज्ञानबलेनैव तद्राज्यं तेन साधितम् ॥

निरपेक्षो महाभागः स वरिष्ठो नरेश्वरः ।

तदा उपोपदेशानां संज्ञातो निजवीर्यतः ॥

किं च ।

स कर्मपरिणामेन यादृशो जनितो नृपः ।

तत्ते निवेदयिष्येऽहं विज्ञातं लोकवार्तया ॥

स हि देव भगवान् वरिष्ठो नरेन्द्रः सकलकाशं परार्थव्यसनी
उपसर्जनीकृतस्वार्थं उचितक्रियावान् देवगुरुव्यज्जमानो दैन्यहीन-
हृदयः सकलारम्भो कृतज्ञाता परमेश्वरो दृढानुग्रहो विकलोऽत्य-
न्तधीरगम्भीराग्रयः । श्रवज्ञास्य परीपहेषु न भयमुपसर्गेषु न चिन्ता-
पीन्द्रियवर्गे न गणनापि महामोहादिशत्रुवर्गे सात्मीभावधारित्र-
धर्मराजादिके निजबले ऽभिरतिर्भुवनोपकारकरणे । अन्यच्च ।

प्रविष्टस्य महारान्ये तत्र तस्य महीपतेः ।

संजाते च जनानन्दे हृतेषु चरटादिषु ॥

राज्यं परिणतं दिव्यं भुञ्जतः सततोत्सवम् ।

वहिरङ्गा समुद्भूता भूतिर्या तां निबोध मे ॥

सप्तत्किरीटकेयूरहारकुण्डलभूषिताः ।

घोतिताग्रेषदिक्षकाः शक्रास्तस्य पदातयः ॥

इदं चिभुवनं देव सदेवमनुजाधुरम् ।

तदा वरिष्ठराजस्य सर्वं किङ्करतां गतम् ॥

पात्र चिभुवने देव विभृतिः सा महात्मनः ।

तस्य सर्वापि संपन्ना किं तु तस्यां स निःस्पृहः ॥

भग्यां निर्हुतौ येन मार्गेण स नरेश्वरः ।

प्रस्थितस्तं समस्तोभ्यो जन्तुभ्यो देशपत्यस्तम् ॥

तं च देशयतस्तस्य तैर्भक्तिभरनिर्भरैः ।

सुराधुरनरैर्देव पत्न्यतं तन्निवेदये ॥

राजतस्तपनोद्याद्यधिचरक्षेय निर्मितः ।

स गच्छन्निर्दुर्तेमार्गे संप्राप्तः परपूजनम् ॥

तदेवं भुवनख्यातः सुखसन्दोहपूरितम् ।

तद्राज्यमन्तरङ्गं भोः परिपाल्य मनोहरम् ॥

तेनौदासीन्यमार्गेण गच्छन्निःशेषचेष्टितम् ।

सिद्धान्तोक्तं प्रकुर्वाणः पूर्वोक्तं दृढसंस्मृतिः ॥

स तस्यामुत्तमो राजा निर्दुर्तौ सततोत्सवः ।

संप्राप्तः क्रमशो देव भुङ्क्ते राज्यस्य सत्फलम् ॥

अन्यच्च । देव मयाकर्णितं । यथा तस्यां निर्दुर्तौ नगर्थां

न मृत्युर्न जरा नार्तिर्न शोको नारतिर्न भीः ।

न बुमुचा पिपासा च न च केचिदुपद्रवाः ॥

किं तर्हि ।

स्वाभाविकं निराबाधं स्वाधीनमुपमातिगम् ।

अनन्तं योगिगम्यं च सुखमेव हि केवलम् ॥

ततश्च ।

एवं तत्पालितं तेन राज्यमुत्तमभूभुजा ।

येन तस्यां स संप्राप्तो जातश्चिन्ताविवर्जितः ॥

अन्यच्च ।

यो राज्यदाता प्रागासीत्पिता चोत्तमभूपतेः ।

स कर्मपरिणामाख्यस्तेन जित्वा निराकृतः ॥

यदुक्तेः सा ह्यतिशान्ता पुरी यामुत्तमो गतः ।

ततश्च ।

न कर्मपरिणामाय ढौकमप्येव यच्छति ॥

किं तर्हि ।

अनन्तानन्दमदीर्यज्ञानदर्शनपूरितः ।

मततं मोदते धन्यस्तस्यां निःशेषितक्रियः ॥

चित्तवृत्तिमहाराज्ये फलमेतत्सुपान्तिते ।

यदनन्तं भवेत्कालमवस्थानं हि निर्वृतौ ॥

तदेवं देव तद्राज्यं परिपाख्यं विधानतः ।

संप्राप्तो निर्वृतौ पुर्यामुत्तमः स महौपतिः ॥

अथ पष्ठे पुनर्वर्षे तत्र राज्ये नियोजितः ।

वरिष्ठो नाम राजेन्द्रः स्वपुत्रेण भूभुजा ॥

विहितं घोषणं देवे डिण्डिमेन यथाक्रमम् ।

पर्यालोचादयो भावाः प्रवृत्ताश्च महौभुजाम् ॥

अथ निश्चित्य तद्रूपं महामोहादितस्कराः ।

निरानन्दा निराटोपाः संजाता मृतकक्षकाः ॥

दृष्टाश्चारिचधर्माद्या मुदितं माधुमण्डलम् ।

संजातं च स्वदेशेषु महावर्धनकं परम् ॥

यद्योत्तमस्य संपन्नो वृत्तान्तो राज्यमाधने ।

स एव च वरिष्ठस्य विग्रेषस्तु निगद्यते ॥

अभीत्यरिचयस्तस्य मिद्वान्तेन पुरा मुहुः ।

विहितं तदपस्तेन वरिष्ठेन सुमेधमा ॥

केवशं निदमामाद्य राज्यं तेन महात्मना ।

न शृष्टः किंचिदप्येष मिद्वान्तो राज्यमाधनम् ॥

यतः ।

एते त्रयः प्रभोर्भान्ति प्राकारास्तस्य निर्मलाः ॥

भ्रमद्भ्रमरविस्तारतारझङ्कारबन्धुरः ।

अशोकपादपो भाति मनोनन्दनपल्लवः ॥

रणद्विरेफसंकीर्णा सुरासुरकरेरिता ।

पुष्पवृष्टिः पतत्युच्चैर्गन्धामोदितदिक्पथा ॥

तथा ।

प्राकारत्रयमध्यस्थे कुर्वाणे मार्गदेशनाम् ।

वरिष्ठे सततानन्दिनिर्घोषः श्रूयते किल ॥

मृणालनालसत्तन्तुमन्तानाकारधारिताम् ।

आचरन्ति विराजन्ते चामराणि जगद्भोः ॥

विचित्ररत्नविच्छित्तिनिर्मितानि महान्ति च ।

सिंहासनानि शोभन्ते चलारि चतुराकृतेः ॥

प्रकाशितनभोभागं भास्कराकारधारकम् ।

राजते तत्तनूलासि प्रभामण्डलमुत्तमम् ॥

उल्लासितजनाह्लादः सुरकिङ्करताडितः ।

ध्वनते दुन्दुभिर्दिव्यो जगतां कर्णपेशलः ॥

आतपत्रचयं भाति भुवनत्रयनायकः ।

अयं वरिष्ठ इत्येवं ख्यापनार्थमिव प्रभोः ॥

इत्येवमादिभिर्देव देवदानवनिर्मितैः ।

प्रातिहार्यैर्महाभागः स वरिष्ठो विराजते ॥

अन्यच्च ।

सुगन्धिर्विमल्यो देहः प्रस्तेदामयवर्जितः ।

गोक्षीरहारमङ्गाग्रं रक्तं मांसं च भूपतेः ॥
 निर्हाराहारचेष्टा च न दृश्या मांसचक्षुषाम् ।
 निश्वासः सुरभिस्तस्य जन्माद्येयं गुणावली ॥
 कोटीकोट्योऽपि मान्द्युच्चैः क्षेचे योजनमाचके ।
 एकापि भारती भाति सर्वेषां निजभाषया ॥
 पूर्वोत्पन्नाः प्रशाम्यन्ति वैरमारीरुगीतयः ।
 प्रादुर्भावं न यान्तेता भाविन्यस्तस्य तेजसा ॥
 योजनानां ग्रते नास्ति दुर्भिक्षं तत्प्रभावतः ।
 अष्टष्टिरतिष्टष्टिश्च न क्षुः स्तेनादितश्च भीः ॥
 इत्येते सद्गुणास्तस्य महामोक्षादिवेरिणाम् ।
 समुद्दलनतो देव संजाता वरभूपतेः ॥
 चक्रं क्वचं ध्वजो रत्नैश्चर्चितश्चारुविभ्रमः ।
 भाति राजीवराजिश्च क्रामतः क्रमवर्तिनी ॥
 अधोमुखाश्च तिष्ठन्ति कण्टकास्तत्प्रभावतः ।
 अवस्थितं तदा तस्य नखरोमादिकं प्रभोः ॥
 शब्दरूपरसस्पर्शगन्धा हृदयहारिणः ।
 श्रुतवश्च भवन्त्युच्चैः प्रभावेण जगत्प्रभोः ॥
 भूमिर्गन्धोदकाक्षिप्ता पुष्पप्रकरराजिता ।
 आजानूत्सेधिभिः पुष्पैः पञ्चवर्णैः सुगन्धिभिः ॥
 पक्षिणोऽपि जगन्नाथं तं कुर्वन्ति प्रदक्षिणम् ।
 वाति तस्य सदाकान्तमनुकूलः समीरणः ॥
 नमन्ति पादपादाभ्यां सङ्मुखं भक्तिनिर्भराः ।

कोटिर्न याति देवानां पादमूलात्कदाचन ॥
 इत्येतेऽतिग्रयास्तस्य देवभक्तिविनिर्मिताः ।
 प्रादुर्भूता निजं राज्यं भुञ्जतो वरभूपतेः ॥
 एवं सकलकल्याणसन्दोक्षोद्दामलामिनी ।
 भृतिर्वरिष्ठराजस्य देव वाग्गोचरातिगा ॥
 इत्थं त्रिभुवनानन्दकारकः स नरेश्वरः ।
 नगयां निवृत्तौ लोकान् प्रापयेन्मार्गदेशकः ॥
 ततस्तत्तादृशं राज्यं कुर्वाणस्तेन वर्त्मना ।
 असावपि गतो देव निवृत्तौ चारु भूमिपः ॥
 यद्योत्तमस्य निर्दिष्टो वृत्तान्तोऽरिवधादिकः ।
 स एवास्यापि विज्ञेयो वरिष्ठस्य न संग्रयः ॥

अन्यच्च ।

विहिता लोचनस्यापि दृष्टिः परमयोगिनी ।
 तेनाकिंचित्करी देव वरिष्ठेन महीभुजा ॥
 निजवन्धुवियुक्ता सा सर्वशक्तिविवर्जिता ।
 ततो दृष्टिर्विलचेव सर्वथा प्रलथं गता ॥
 तदेवं छतस्तत्त्वत्वान्निवृत्तौ स नरेश्वरः ।
 आस्ते शान्तो निराबाधः सततानन्दपूरितः ॥

एवं च स्थिते ।

तद्भवद्विर्यदादिष्टं राव्यपद्मनिरीक्षणम् ।
 तदेवं देव एवाहमागतस्तव सन्निधौ ॥
 ततश्चेदं वितर्कस्य भाषितं स महीपतिः ।

अप्रबुद्धः समाकर्ण्य चेतसा पर्यचिन्तयत् ॥

अथे ।

यथैव दिष्टं पूर्वं मे सिद्धान्तेन महात्मना ।

तथैव सकलं ज्ञातं नान्यथा तस्य भाषितम् ॥

तथाक्षीदं तेन सिद्धान्तेन भाषितं पूर्वमासीत् । तद्यथा ।

किसौक्यमपि तद्राज्यं कारणं सुखदुःखयोः ।

भवेत्पालनमाश्रित्य नृणां पाचविशेषतः ॥

तच्चेदं मे वितर्केण तथैवात्र निवेदितम् ।

संभवेदन्यथाभावः कुतः सिद्धान्तभाषिते ॥

तथाहि ।

निरुद्धाधमयोजातं तदुःखस्यैव कारणम् ।

दुष्पालितं हतं ताभ्यां तद्राज्यं सर्वथा यतः ॥

विमध्यमस्य संपन्नं तत्त्वत्पुण्यकारणम् ।

यतः ।

यद्विभूतेन तेनेदं विहितं मन्दपालितम् ॥

मध्यमस्य पुनर्जातं तद्विषयकारणम् ।

यतः प्रविश्य तेनेदं पालितं किञ्चिदादरात् ॥

निःशेषसुखसम्भारकारणं राज्यमुच्चकैः ।

विशिष्टपालनाज्जातं तदुत्तमवरिष्ठयोः ॥

किं च ।

एतदापि करारज्यानां पुङ्ग्वं कलयता मया ।

धर्ममेव हि विज्ञातं यतः प्रोक्तं मनीषिभिः ॥

ते गुणास्तत्सुखं सा च विभूतिस्तच्च चेष्टितम् ।
 ममापौह महाराज संपन्नं नास्ति संशयः ॥
 इदं हि राज्यं कुर्वाणो भक्तिप्रज्ञैः सुरादिभिः ।
 अहं गुणगणोपेत इति धन्यतया स्तुतः ॥

तथा ।

स्वसंवेदनसंसिद्धं यदत्र परमं सुखम् ।
 राज्ये मे तिष्ठतो भूय तत्तु वक्तुं न पार्यते ॥

तथा ।

कोटयो रत्नराशौनामसंख्यातं च मे वल्लम् ।
 चतुरङ्गं महाराज विभूतिरियमौदृशी ॥

तथा ।

यत्सिद्धान्तोदितं कृत्यं कृतं तेन महात्मना ।
 उत्तमेन तु देवाहं करोमीति विचेष्टितम् ॥
 तत्कर्मपरिणामस्य यथाहमधुनोत्तमः ।
 शातः सुतस्तथान्येऽपि निहताद्या न संशयः ॥
 अविच्छिन्नप्रवाहेण तद्राज्यमपरे ऽपरे ।
 एकरूपमनेकेऽपि युगपद्ब्रूयन्ति पार्थिवाः ॥

ततो गृह्यौतभगवद्वचनभावार्थनाभिहितं हरिर्मरेन्द्रेण । भदन्त
 पश्येते भुवगोदरविवरचारिणः सर्वेऽपि देहिनस्तस्य कर्मपरिणाम-
 महाराजस्य सुनवः परमार्थेन यदि च तदन्तरङ्गं चित्तवृत्ति-
 महाभूमिराज्यं तेभ्यः सर्वेभ्यस्तेन कर्मपरिणामेन दीयते तच्च दत्तं
 सदेकरूपमपि पाचविंशोपादनेकरूपतया परिणमति नानारूपाणां

च तेषां देहिनां विविधसुखदुःखहेतुत्वं प्रतिपद्यते तदेवं स्थिते वय-
मपि तस्य कर्मपरिणाममहाराजस्य सुता वर्तामहे । ततश्चास्माक-
मपि तद्राज्यमाभवत्येव । उत्तमसूरिणाभिहितं । महाराज सम्यग्
निश्चितं बाढमाभवत्येव तद्राज्यं भवतः । पालयसि च त्वं विमध्यम-
राज्यं । केवलं न क्षुब्धयसि । यतः साधयसि त्वं विभज्य राविंदिवं
धर्मार्थकामक्षुब्धं परस्परमबाधया चिवर्गं । एतदेव च विमध्यम-
राज्यक्षुब्धं प्राग्व्याख्यातं । तत्किं नावधारितं भवता । हरिराजे-
नोक्तं । अक्षं ममानेन विमध्यमराज्येन । भदन्त दाप्यती मध्यमपी-
दमात्मीयसुत्तमराज्यं । सूरिराह । महाराज सुन्दरमिदं । केवलं ।

यथैतैः साधुभिर्लब्धमिदं राज्यं नरोत्तमः ।

तथैव क्षुब्धते नूनं नापरं क्षामकारणम् ॥

एतेऽप्यस्मिन् मयाख्याते खराज्येऽतिमनोहरे ।

अत्यन्तसस्पृहा जातास्तस्माभार्यं यथा भवान् ॥

ततो मयोदिता भूष पूर्वमेते सुमाधवः ।

यथा भागवतीं दीक्षां विना नैतदवाप्यते ॥

ततोऽमीभिः प्रपन्ना मा दीक्षा कल्पपनाग्रणी ।

प्राप्तं च तन्महाराज्यं सुखमभारकारणम् ॥

अतस्तवापि यद्यस्ति तत्र वाञ्छा नरेश्वर ।

राज्ये तद्गृह्यतामेया दीक्षा भागवती नया ॥

हरिराजेनोक्तं ।

एतावन्मावतो नाय सुखमन्दोददायकम् ।

यद्याप्यते महाराज्यं तत्ततः किं विमन्यते ॥

येन संवत्सरो दृष्टः सहस्रकामश्च सेवितः ।
 तेन सर्वमिदं दृष्टं पुनरावर्तकं जगत् ॥
 तत्सिद्धान्तप्रसादेन विज्ञाय सुखदुःखयोः ।
 हेतुं जातः प्रबुद्धोऽहं विनष्टैवाप्रबुद्धता ॥
 एवं च परितुष्टात्मा स प्रबुद्धो नराधिपः ।
 तद्राज्यषट्कं निश्चित्य ज्ञानाज्जातो निरातुरः ॥

इदं प्रसङ्गतः सर्वं तुभ्यं हरिनरेश्वर ।
 निवेदितं मया योऽर्थः प्रसूतस्तं निबोध मे ॥
 यथा दोषाय संजाता महामोहादिशत्रवः ।
 सा च दृष्टिर्विशेषेण निष्कृष्टाधमयोक्तया ॥
 तथान्येऽप्यन्तरङ्गा भो लोका दोषाय देहिनाम् ।
 दुष्टा विज्ञानशून्यानां जायन्ते नात्र संशयः ॥
 यतो यद्भवता पृष्टमाकर्ण्य धनशेखरम् ।
 भ्रमन्तमन्तरङ्गाभ्यां मित्राभ्यां परिपौडितम् ॥
 यथान्यस्यापि दोषेण किं दोषी जायते नरः ।
 येनासौ मित्रदोषेण पीड्यते धनशेखरः ॥
 तदेवं भो मद्याराज युज्यते धनशेखरे ।
 तादृचमित्रदोषेण तादृग्भूतं विचेष्टितम् ॥
 हरिनरेन्द्रेणोक्तं ।

एवमेतन्महाभाग नष्टो मे संशयोऽधुना !
 किं त्वन्योऽस्ति ममाद्यापि सन्देहः सोऽपनीयताम् ॥
 ये कर्मपरिणामस्य पडमी परिकीर्तिताः ।

पुत्रास्तेषु गतेष्वेवं परतः किमजायत ॥
 किं पडेव हि जातानि तानि राज्यानि नापरम् ।
 किं वा भवन्ति तादृग्नि राज्यान्यत्र पुनः पुनः ॥
 स्वरिराह महाराज य एते भुवनोदरे ।
 विद्यन्ते देहिनः केचिन्नानाकाराश्चराचराः ॥
 ते कर्मपरिणामस्य सर्वेऽपि परमार्थतः ।
 विज्ञेयाः षड्विधाकाराः पुत्रा नास्त्यत्र संग्रयः ॥
 ततस्तेषु गतेष्वेवं तद्राज्यमपरे सुताः ।
 तादृशा एव भुञ्जन्ति दत्तं तेन महीभुजा ॥
 तेषामपि भवत्येव तत्सुखासुखकारणम् ।
 निरुष्टाद्याभिधानं च तद्गुणैः संप्रवर्तते ॥

किं च ।

तिष्ठन्ति दूरगास्तावदपरे तस्य सूनवः ।
 मामेव हि महाराज तस्य पुत्रं विशोक्य ॥
 यः कर्मपरिणामेन दत्तराज्यस्ततः परम् ।
 सिद्धान्तादिष्टमन्त्रागो वैराग्याभ्यासमंयुतः ॥
 कृतपूर्वक्रियो राज्ये प्रविष्टस्तत्र सुन्दरे ।
 हतारिवर्गश्चारिचधर्मसेन्यस्य पोषकः ॥
 सोऽहमेभिः समायुक्तः सहायैर्वत साधुभिः ।
 राज्यं भुञ्जन्निहायात उत्तमो नाम तत्सुतः ॥
 ये गुणा यत्सुखं या च विभूतिर्यच्च चेष्टितम् ।
 मया निवेदितं पूर्वं तस्य पञ्चमभ्युपतेः ॥

तद्दीयतां प्रसादेन मल्लमेषा क्षुधु त्वया ।
 नाथ भागवती दीक्षा मा विलम्बो विधीयताम् ॥
 ततः स्वरिस्तदाकर्ण्य हर्षविस्फारितेक्षणः ।
 हरिं प्रत्याह चारुक्तं चारु चारु नरेश्वर ॥

तथाहि ।

इदं विज्ञाय सद्राज्यं दीक्षाक्षभ्यं सुखप्रदम् ।
 कक्षां सकर्णो नादाय श्लोकेन बद्धं हारयेत् ॥
 योग्यस्त्वमसि दीक्षाया भागवत्या न संशयः ।
 अपात्रे न वयं कुर्मो यत्नं तद् गृह्यतामियम् ॥
 ततस्तथेति भावेन प्रतिपद्य गुरोर्वचः ।
 सविवेकैः समाप्तोच्य समं मन्त्रिमहत्तमैः ॥
 निजराज्ये च संस्थाप्य पुत्रं शार्दूलनामकम् ।
 दिनान्यष्ट जिनेन्द्राणां प्रविधाय महोत्सवम् ॥
 पूरयित्वा र्थिसङ्घातं मानयित्वा गुरुनलम् ।
 विधाय नगरामन्दं हत्वा सर्वं यथोचितम् ॥
 समं मयूरमञ्जर्या प्रधानैश्च नरेश्वरैः ।
 तस्योत्तमगुरोः पार्थ्यं निष्क्रान्तो विधिपूर्वकम् ॥
 ततः संप्राप्य तद्राज्यं सततानन्दसुन्दरम् ।
 मोदमानो महाभागो विगहार मक्षौतले ॥

इतश्च ।

भद्रेऽगृहीतमङ्किते कैशुगेन तमेयुषा ।
 तेन सागरमिषेण नाटितोऽस्यमनेकधा ॥

नानारूपेषु देगेषु ततोऽहं धनलोक्षुपः ।
 क्लेशराग्निनिमग्नात्मा पर्यटामि पुनः पुनः ॥
 अथान्यदा महारण्ये पतितोऽहं सुभीषणे ।
 उपविष्टः श्रमोपेतो बिल्वपादपसन्निधौ ॥

ततश्च ।

तच्छाखानिर्गतं दृष्ट्वा प्रारोहं भूमिगामिनम् ।
 क्षणैर्लक्षितं भद्रे मया तत्र निधानकम् ॥
 ततः स सागरो भद्रे जातो मे प्रेरकस्तदा ।
 उत्खनेदं यथा ग्रीध्रं निधानं धनशेखर ॥
 ततः खाता मया भूमिर्दृष्टः सद्रूपरितः ।
 महाकुम्भाः प्रभाशासैः प्रकाशितदिगन्तरः ॥
 ततः प्रमुदितस्थिते तदाहं वरलोचने ।
 प्रवृत्तो घट्टे तस्य सागरस्याग्नया द्रुतम् ॥
 यावद्भीषणनादेन श्लोठयस्त्रि दिक्षुपयम् ।
 उत्सृज्य च वेतालः कालाकारः सुदारुणः ॥
 नयनोष्णामितज्वालः फेत्कारारावभासुरः ।
 दीपदंष्ट्राकरालेन वदनेन यमाधिकः ॥
 तेनाहमारटस्रुधैः कृत्वा वदनकोटरे ।
 निपातितो यत्नाद्भद्रे गाढं कटकटायता ॥
 अधान्तरे जरां प्राप्ता गुडिका मे पिरन्तरी ।
 भूयो दक्षापरा तूष्णं भवितव्यतया तथा ॥
 ततस्तदीयमाद्यात्म्यमाप्तोऽहं यथा पुरा ।

तस्यां पापिष्ठवासायां पुर्यां सप्तमपाटके ॥
 तत्रानुभूय दुःखानि भूयो भूयो वरानने ।
 भ्रान्तोऽनन्तं पुनः कालं सर्वस्थानेषु सर्वथा ॥
 न तद्दुःखं जगत्यस्ति यत्र प्राप्तं मयानघे ।
 अन्यदा कृतसत्कर्मा प्रोक्तोऽहं भार्यया तथा ॥

यथा ।

अस्वार्थपुत्र विख्यातं साक्षादं नाम पत्तनम् ।
 बहिरङ्गं त्वया तत्र गत्वा स्थेयं यथा पुरा ॥
 मयोक्तं । यदाज्ञापयति देवी । ततः कृतस्तथा मम पुण्योदयः
 सहचरः । वितीर्णा गुडिका । विहितं मया प्रस्थानमिति ।
 यदिदमसुलभं भो लब्धमेभिर्मनुष्यै-
 र्वज्रविधभवचारात्यन्तरीणैर्नरत्नम् ।
 तदपि नयनलोक्षा मैथुनेच्छापरैता
 लघु धनवल्लुब्धा नाशयन्त्येव मूढाः ॥

ततश्च ।

विगलितास्त इमे नरभावतः प्रवलकर्ममहाभरपूरिताः ।
 सततदुःखमटन्ति पुनः पुनः सकलकालमनन्तभवाटवीम् ॥
 तदिदमत्र निवेदितमञ्जसा जिनवचो ननु भयजना मया ।
 इदमवेत्य निराकुरुत द्रुतं नयनसागरमैथुनलोलताम् ॥
 इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां लोभमैथुनचक्षु-
 रिन्द्रियविषाकवर्णनः पष्ठः प्रस्तावः समाप्तः ॥

अथ सप्तमः प्रस्तावः ।

अथास्ति जगदाह्लादं साह्लादं नाम तत्पुरम् ।
निःशेषभुवनार्थकारणं दुःखवारणम् ॥
यत्र रूपेण वीर्येण मिथःस्नेहेन लीलया ।
मिथुनानि प्रकुर्वन्ति रतिमन्मथविभ्रमम् ॥
तत्र निर्दलिताशेषञ्चुपूगो महारथः ।
तेजःप्रणतसामन्तो जीमूतो नाम पार्थिवः ॥
तस्यास्ति रतिसङ्काशा रतिसन्दोहदायिका ।
लीला नाम महादेवी सर्वान्तःपुरनायिका ॥
अथागृहीतसङ्केते भवितव्यतया तथा ।
तदाहं गुडिकादानान्तस्थाः कुक्षौ प्रवेशितः ॥
ततोऽहं नरकाकारे मासान्नव समर्गलान् ।
तत्र स्थित्वा विनिष्क्रान्तो योनियन्त्रनिपीडितः ॥
अथ मां वीक्ष्य सा लीला क्षिग्धलोलविलोचना ।
जातो मे पुत्रकयारुरिति तोषमुपागता ॥
जात एवं मया सार्धं सोऽपि पुण्योदयस्तथा ।
केवलं नान्नरङ्गत्वात् दृष्टो वत लीलया ॥
अथ जीमूतराजाय प्रियङ्कर्या निवेदितः ।

दत्तं तस्यै महादानं तेन संतुष्टचेतसा ॥
 प्रवर्तितो महानन्दः कृतं यन्धनमोषनम् ।
 प्रक्षुप्तं निखिलं राज्यं वादितानन्दमर्दलम् ॥
 गानपानमहादानखादनप्रवणे जने ।
 अथ निर्वर्तितप्राये तत्र जन्ममष्टोत्सवे ॥
 ज्योतिःशास्त्रे कृतोद्योगः सिद्धार्यो नाम विश्रुतः ।
 पृष्टो जीमूतराजेन महासांवत्सरस्तदा ॥

यथा । निवेदयत्तार्यः कुमारजन्मनक्षत्रस्य कीदृशी महावलोक-
 नेति । सिद्धार्यनोक्तं । यदाज्ञापयति देवः । समाकर्णयत तावत् ।
 अयमानन्दः संवत्सरः । चतुः शरत्कालः । मासः कार्तिकः ।
 तिथिर्द्वितीयेऽति भद्रा । वारो वृहस्पतिः । नक्षत्रं कृत्तिका ।
 राशिर्दृषः । योगो धृतिः । सौम्यग्रहनिरीक्षितं लग्नं । उच्चस्थान-
 स्थिताः सर्वे महाः । ऊर्ध्वमुखा होरा । एकादशस्थानस्थिताः शुभ-
 तराः पापग्रहा इति । अपि च ।

जातोऽयमीदृशे राशौ कुमारो देव सुन्दरे ।

येनास्य संपदस्तद्वा भविष्यन्ति न संशयः ॥

राज्ञाभिहितं । आर्य क एते राशयः के वामीषां गुणा इति
 श्रोतुमिच्छामि । सिद्धार्यनोक्तं । देव समाकर्णय । राशयस्तावदेते
 मेपो वृषो मिथुनः कर्कः सिंहः कन्या तुला वृश्चिको धनुर्मकरः
 कुम्भो मीन इति । एतेषाममी गुणाः । तद्यथा ।

चबुर्जलः सदारोगी धर्मार्थं कृतनिश्चयः ।

पृथुजङ्घः कृतज्ञश्च विक्रान्तो राजपूजितः ॥

कामिनीहृदयानन्ददायको जलभीरुकः ।
 चण्डकर्मा मृदुशान्ते मेघे जातो भवेन्नरः ॥
 अपमृत्युर्भवेत्तस्य किलाष्टादशवत्सरे ।
 पञ्चविंशतिपर्यन्तवर्षे वापि कथंचन ॥
 भ्रष्टाभ्यां पुनर्जीविच्छतमेकं ध्रियेत वा ।
 कृत्तिकास्वर्धरात्रेऽसौ चतुर्दश्यां च मङ्गले ॥
 भोगी दाता शुचिर्दक्षः स्रूलंगण्डो महागलः ।
 तेजस्वी रागवज्रलः कण्ठरोगी सुपुत्रकः ॥
 सविलासगतिः सत्यो लाञ्छनी स्तम्भगण्डयोः ।
 एवं गुणगणोपेतो वृषे जातो भवेन्नरः ॥
 स समानां शतं जीवेत्पञ्चविंशतिको यदि ।
 भ्रष्टे चतुष्पदात्तस्य मरणं रोहिणीबुधे ॥
 पुष्टाङ्गो दृष्टिलोलस्य मैथुनासक्तमानसः ।
 धनाढ्यः करुणोपेतः कण्ठरोगी जनप्रियः ॥
 गान्धर्वनायकगुलः कीर्तिभागी गुणोत्कटः ।
 गौरो दीर्घः पटुर्वापि मिथुनोद्धतमानवः ॥
 जले तस्यापमृत्युः स्याद्वत्सरे किल षोडशे ।
 अग्नीतिको ध्रियेतासौ पौषमासे जलानले ॥
 कार्यमारो धनी शूरो धर्मिष्ठो गुरुवत्सलः ।
 शिरोरोगी महाबुद्धिः कृशाङ्गः कृतवेदकः ॥
 प्रवासशीलः कोपान्धो, वाक्ये दुःखी सुमित्रकः ।
 मृतमृत्यो मनावकः कर्कटोद्धतमानवः ॥

पतनेन सिधेतामौ वर्षाणां विगंतौ नरः ।
 अग्रीतौ वा पुनः पौषे मृगशीर्षे सिते निशि ॥
 चमौ मानौ क्रियायुक्तो वस्त्रलो मघमांमयोः ।
 देशभ्रमणशीलस्य विनीतः शीतभीरुकः ॥
 चिप्रकोपी सुपुत्रस्य जननीजनकप्रियः ।
 व्यमनौ प्रकटो लोके मिहं जातो मनुष्यकः ॥
 पञ्चाशत्को सिधेतामौ यदि वा शतिको मधौ ।
 मघासु जीवितं मुसोत्पुण्यसेवे ग्रमेयरे ॥
 विस्लामिनीजनाद्धाददायको धनपूरितः ।
 दाता दधः कविर्द्वद्धभावे धर्मपरायणः ॥
 सर्वलोकप्रियो नाय्यगान्धर्वव्यमने रतः ।
 प्रवामशीलः स्त्रीदुःखी कन्याश्रातो भवेन्नरः ॥
 चिंगत्को सिधते शस्त्राञ्जलाद्वा यदि वा पुनः ।
 अग्रीतौ मूलनचचे वैशाखे बुधवासरे ॥
 अस्थानरोपणो दुःखी स्फुटभाषी चमान्वितः ।
 चलाचयललक्ष्मीको गृहे दर्शितविक्रमः ॥
 वाणिज्यदक्षो देवानां पूजको मित्रवत्सलः ।
 प्रवासी सुहृदामिष्टस्तुलाजातो भवेन्नरः ॥
 सिधेत विंगतौ कुक्षपातादिभ्योऽथवा पुनः ।
 अग्रीतावनुराधासु ज्येष्ठे मङ्गलवासरे ॥
 बाल्यप्रवासी क्रूरात्मा शूरः पिङ्गललोचनः ।
 परदाररतो मानौ निधुरः खजने जने ॥

साहसावाप्तलक्ष्मीको जनन्यामपि दुष्टधीः ।
 धूर्तद्यौरोऽफलारम्भी दृष्टिकोद्धृतमानवः ॥
 स चेद्यौराहिशस्त्रान्नो म्रियेताष्टादशाब्दकः ।
 पञ्चविंशतिको वापि ततो जीवति सप्ततिम् ॥
 शूरः सत्यो धिया युक्तः सात्त्विको जननन्दनः ।
 शिल्पविज्ञानसंयुक्तो धनाढ्यो वरभार्यकः ॥
 मानी चारित्र्यसंपन्नो ललितावरभाषकः ।
 तेजस्वी स्थूलदेहश्च कुलघ्नो धनुजातकः ॥
 स चोत्पत्तिदिनान्नो चेन्म्रियेताष्टादशे दिने ।
 ततो जीवति वर्षाणां किलासौ सप्तसप्ततिम् ॥
 कुजनेष्टो वशः स्त्रीणां पण्डितः पारदारिकः ।
 गीतज्ञो लाज्जनी गुह्ये पुत्राढ्यो मास्यवत्सलः ॥
 धनी त्यागी सूरूपश्च शीतालुर्भूरिवान्धवः ।
 परिचिन्तितसौख्यश्च संजातो मकरे नरः ॥
 म्रियते विंशतौ नोचेत्ततः शूलेन सप्ततौ ।
 शनैश्चरे भाद्रपदे जीवितं स विमुच्यति ॥
 दातालसः हतघ्नश्च गजेन्द्रतुरगस्वनः ।
 शास्त्ररकुचिर्निर्भीको धनभागी सगम्भिकः ॥
 स्राम्भट्टदृष्ट्यस्तो हस्ते मानविद्यास्ततोद्यमः ।
 पुण्याढ्यः स्नेहहीनश्च कुम्भे जातो भवेन्नरः ॥
 स चेदष्टादशे वर्षे व्याघ्रेण न हतस्ततः ।
 जीवेद्गीतिं वर्षाणां चतुर्भिरधिकां नरः ॥

गम्भीरचेष्टितः शूरः पटुवाक्यो नरोत्तमः ।
 कोपप्रज्ञारणश्रेष्ठो न त्यागी बन्धुवत्सलः ॥
 गान्धर्ववेदको नित्यं सेवकश्चेतरे जने ।
 गच्छति त्वरया मार्गं भीने जातो मनुष्यकः ॥
 तदेवं देव ये प्रोक्ता मेघादीनां गुणा मया ।
 एते पूर्वं स्वशिष्येभ्यः सर्वज्ञेन निवेदिताः ॥

तथाहि ।

ज्योतिर्ज्ञानं निमित्तं च यच्चान्यदपि तादृशम् ।
 अतीन्द्रियार्थं तच्छास्त्रं सर्वं सर्वज्ञपूर्वकम् ॥
 ततोऽथ व्यभिचारः स्यात् केवलं नरदोषतः ।
 विभागं हि न जानीते शास्त्रस्याल्पश्रुतो नरः ॥

एवं च स्थिते ।

क्रूरघर्षेण दृष्टाद्येद्वलवन्तश्च राशयः ।
 ततोऽभीषां गुणाः सत्या नान्यथेत्यवधारय ॥

ततो जीमूतराजेनोक्तं । एवमेतन्नास्त्यं च सन्देहः । सम्यगा-
 वेदितमार्येण । ततः परिपूज्य दानसम्मानादिना प्रहितः सिद्धार्थः ।
 प्रतिष्ठितं च महानन्दपुरःसरं समुचितसमये मम घनवाहन इति
 नाम । इतश्चास्ति तस्य जीमूतनृपतेः कनिष्ठो भ्राता नीरदो नाम ।
 तस्य पद्मा नाम, महादेवी । सापि तस्मिन्नेवावसरे दारकं प्रसूता ।
 प्रतिष्ठितं तस्याकलङ्क इत्यभिधानं ।

ततोऽहं लालितोऽत्यन्तं स च नीरदनन्दनः ।

क्रमेण सुखसन्दोहैस्तत्र दृष्टिसुपागतौ ॥

क्रीडितं च समं तेन बाह्ये धूल्यादिना मया ।
पिहव्यपुत्रभावेन न जातो विरहः कश्चित् ॥

ततश्च ।

कौमारे वर्तमानस्य भवितव्यतया तया ।
साधे तेनाकलङ्केन मम मैत्री नियोजिता ॥
जातः परस्परं स्नेहो निर्मिथ्यं गाढभावयोः ।
एकोपाध्यायदस्ताश्च गृहीताः सकलाः कलाः ॥
तथा च ललमानोऽहमकलङ्क्य सुन्दरि ।
प्राप्तौ क्रमेण तारुण्यं मेकरध्वजमन्दिरम् ॥
म चाकलङ्को बाह्येऽपि कौमारे यौवनेऽपि च ।
लघुकर्मतया धन्यो न स्पृष्टो दुष्टचेष्टितैः ॥

किं तर्हि

प्रशान्तभूतिः पुण्यात्मा विनीतो देवपूजकः ।
प्रियवादी स्थिरोऽत्यन्तं निर्मलीमसमानसः ॥
श्लोकरागः प्रहस्यैव विकाररहितः मदा ।
अज्ञातपरमार्थोऽपि तत्त्ववेदीव भामते ॥
ततः सुमाधुम्यकाङ्क्षद्रकस्तन्निषेवकः ।
व्याख्यानश्रवणाज्ञातः कुशलोऽसौ जिनागमे ॥
तथापि स्नेहभावेन मया साधे दिने दिने ।
सोऽकलङ्कस्तदा भद्रे विमसत्येव लीलया ॥

अथान्यदा मया गीतः प्रभाते म विचक्षणः ।

मनोहारिणि कीदृशार्थमुद्याने मुधनन्दने ॥

ततो मनोपरोधेन क्रीडित्वा प्रहरदयम् ।
 अथ मथ्याङ्गकालेऽसौ प्रस्थितो गृहमसुखम् ॥
 मयोक्तमत्र विश्रम्य मन्दिरे काननान्तरे ।
 ततो गेहे गमिष्यावः स्वीयतां घणमात्रकम् ॥
 ततोऽकलङ्कस्तच्छ्रुत्वा मामकं वचनं, तदा ।
 उद्यानमध्यभागस्थे प्रविष्टो जिनमन्दिरे ॥
 तत्राभिष्टूय सङ्गत्वा भगवन्तं जिनेश्वरम् ।
 निर्गतेन मया सार्धं दृष्टास्तेन सुसाधवः ॥
 ते च तत्राष्टमीं मत्वा स्वकीयवसतेस्तदा ।
 आगता लोकनाथंश्च वन्दनार्थमुपोषिताः ॥
 ततस्ते विधिवत्सर्वे वन्दित्वा भुवनेश्वरम् ।
 बहिः सिद्धान्तसूत्राणि गुणयन्ति पृथक् पृथक् ॥
 परस्परं स्थिता दूरे स्थिरा निर्मलकान्तयः ।
 बहिर्दीपसमुद्रेषु चन्द्रा इव महाधियः ॥
 अत्यन्तसुन्दराकारा यथेष्टफलदायिनः ।
 तदानीं ते विराजन्ते कल्पपादपमग्निभाः ॥

ततोऽभिहितमकलङ्केन । कुमार घनवाहन पश्य पश्यमे
 मुनयो भगवन्तो मकरकेतना इव रूपेण दिनकरा इव तेजस्वितया
 सुरशिखरिण इव स्थिरतया सागरा इव गर्भीरतया महर्द्धि-
 सुरकुमारा इव लावण्यसमुदयेन दृश्यन्ते । तत् किं पुनर्भग-
 वताममीषामेवंविधगुणयोगेन भुवनराज्योचितानामपीदृशामत्यन्त-
 दुस्तरकष्टचर्याग्रहणे कारणमभूदिति सकौतुकं नश्यतः । तदेष्टि

वानेन, महात्मना विरचिते मन्त्रमण्डले प्रविशत येनेदं प्रशाम्यति
भवतां यथास्मद्गृहेषु प्रशान्तं । ते तु लोकास्तत्तेषां वचनं केचिन्ना-
कर्णयन्ति केचिदवधीरयन्ति केचिदुपहसन्ति, केचिदुल्लुण्ठयन्ति
केचिद्विषयन्ति केचित्प्रतिकूलयन्ति केचित्ताम्रप्रति रुध्यन्ति केचिन्मह-
रन्ति । ततस्ते मण्डलस्था लोकाः स्थितास्ताम्रप्रति मौनेन । केचित्तु
पुण्यभाजस्तेषां वचनं लुर्वन्ति । ततो गमापि तथाभव्यतया
प्रतिभातं तत्तेषां मण्डलस्थानां लोकानां सम्बन्धि वचनं । प्रहृष्टो
ऽहमुत्प्लुत्य तत्र मण्डले । दृष्टास्ते मया ग्रामीणलोकाः प्रवलपवन-
प्रेरणादतिभरीभूतेन तेन प्रदीपनकेन बलादारटन्तो दह्यमानाः ।
ते तु मण्डलस्था लोकाः कियन्तोऽपि प्रमजिताः । ततोऽहमपि
तेषां मध्ये प्रमजित । तदिदं भद्रं मम वैराग्यकारणमिति ॥

ततो दृष्टोऽकलङ्क्येतसा पलितो द्वितीयमुनेरभिमुखं । न बुद्धो
मया कथानकभावार्थः । ततः पृष्टो मयाकलङ्कः । यथा कुमार
किमनेन तवाख्यातमीदृग् वैराग्यकारणम् ।
इदं चाकर्ण्य सहसा किं वा दृष्टोऽसि चेतसा ॥

अकलङ्केनोक्तं । आकर्ण्य ।

योऽयं लोकोदरो ग्रामो मुनिना भो निवेदितः ।

यत्र वास्तव्यको ह्येष स संसारः प्रतीयताम् ॥

रात्रिरेव सदा तत्र महामोहतमोमयी ।

रागद्वेषाग्निना तस्यां नित्यलग्नं प्रदीपनम् ॥

धूमोऽत्र तामसो भावः स च तत्र प्रसर्पति ।

ज्वालाकलापसंकाशो राजसो भाव उच्यते ॥

अन्यथ । तत्र संसारप्रदीपनके

समुल्लसन्ति कलहा वंशस्फोटरवैः समाः ।

रागद्वेषाग्निनोत्तप्ताः समुत्तिष्ठन्ति जन्तवः ॥

ते च कोलाहलं तत्र कुर्वन्त्येव सुदारुणम् ।

क्रन्दन्ति डिम्भरूपाभाः कषायाच्चित्तापिनः ॥

अशङ्कलेश्यामंजाश्च धावन्त्येता महेलिकाः ।

अन्धा इव रटन्त्यत्र मूर्खा रागाग्नितापिताः ॥

जानन्तोऽपि क्रियाहीना नराः क्रोशन्ति पङ्गवः ।

सदा किलिकिलायन्ते नास्तिकाः पिङ्गसन्निभाः ॥

मुष्णन्ति धर्मसर्वस्वं नृणामिन्द्रियतस्कराः ।

तथात्मगेहमाराणि दहन्ते रागवह्निना ॥

केचित्तु परिदेवन्ते तद्दृष्ट्वा हृपणा इव ।

किं कुर्मः शक्यते नेदं विध्यापचितुमीदृशम् ॥

तदेवमीदृशं भद्रं सदा गाढविसंशुलम् ।

भवप्रदीपनं रौद्रं साधुना तेन वर्णितम् ॥

परस्परं हि लोकानां तत्र चाता न विद्यते

अमातापुत्रकं तेन कारणेन निवेदितम् ॥

मन्त्रवादी पुनस्तत्र विबुद्धः परमेश्वरः ।

सर्वज्ञस्तेन चोत्थाय विहितं तीर्थमण्डलम् ॥

तच्च गोचन्द्रकाकारे मध्यलोके प्रकाशितम् ।

कृतात्मकवचेनैव सूचमुन्मथ्य रेखया ॥

आज्ञानं जीवलोकानां धर्मदेशनया कृतम् ।

उत्साहिताश्च ते तेन तीर्थहन्मन्त्रवादिना ॥
 ततः केचिन्महासत्त्वा भव्याः कल्याणभागिनः ।
 श्रुत्वा भगवतो वाक्यं स्थितास्तत्तीर्थमण्डले ॥
 ते केवलमतिस्तोका यतस्ते भवचारिणाम् ।
 अनन्तभागे वर्तन्ते ते च मुक्ताः प्रदीपनात् ॥
 अन्ये पुनर्महामूढा रागद्वेषाग्निदीपितम् ।
 विध्यापयन्ति विषयैस्तत्संसारप्रदीपनम् ॥
 बद्धाः पुत्रकलत्रादौ कुर्वन्ति धनसञ्चयम् ।
 तदिदं दृष्ट्वाकाष्ठानां भारैर्गाढं विवर्धनम् ॥

तथा ।

मायालोभमदक्रोधान् कुर्वन्ति सततं जनाः ।
 स एष दृढकुम्भानां प्रक्षेपस्तस्य वर्धकः ॥
 तीर्थमण्डलमध्यस्थैर्न तिष्ठन्ति निवारिताः ।
 नापि प्रशमतोयेन तत्ते विध्यापयन्त्यहो ॥
 प्रवेशं च न कुर्वन्ति तत्र सत्तीर्थमण्डले ।
 नाकर्णयन्ति तद्वाक्यमुपह्वासमादि कुर्वते ॥
 केचिदेव प्रबुध्यन्ते यथायं सुनिसत्तमः ।
 प्रबुद्धो वचनात्तेषां प्रविष्टस्तीर्थमण्डले ॥
 दृष्टाश्चानेन ते लोकाः संसारोदरचारिणः ।
 रागद्वेषाग्निनात्यन्तं दह्यमानाः सुविह्वलाः ॥
 अशुद्धाध्यवसायाख्यः पवनः प्रेरयत्यलम् ।
 तत्र लोकोदरघाते तं रागद्वेषपावकम् ॥

ततः सोऽतिभरौभूतो जीवान् ग्रामेयकानिव ।

दहत्यारटतोऽमीषां मुनीनां पश्यतामपि ॥

यत्पुनरनेन मुनिनाभिहितं यथा ते तु मण्डलस्था लोकाः
कियन्तोऽपि प्रव्रजितास्ततोऽहमपि तेषां मध्ये प्रव्रजितः तद्भद्र
घनवाहन वक्रोक्तिगर्भमवगन्तव्यं । मयोक्तं । कुमार कथमौदृशौ
पुनरत्र वक्रोक्तिः । अकलङ्केनोक्तं ।

सत्तौर्धमण्डले तत्र यतो लोकास्तुर्विधाः ।

साधवः आवकाः साध्यः याविकाश्च व्यवस्थिताः ॥

ततः प्रव्रजितास्तत्र कियन्तोऽपि न शेषकाः ।

एषोऽपि च मुनिस्तेषां मध्ये प्रव्रजितः स्फुटम् ॥

तदेवमौदृशं भद्र वक्रोक्त्या तेन साधुना ।

प्रदीपनकमुद्दिष्टं चारु वैराग्यकारणम् ॥

इदं च सकलं बुद्धं यच्चमत्कारकारणम् ।

मया कथयतोऽस्यैव हृष्टोऽहं तेन चेतसा ॥

चिन्तितं च मया भद्र सत्यमेतन्मुनेर्वचः ।

सतां सदा प्रदीप्तो हि भवो वैराग्यकारणम् ॥

तथाहि ।

प्रदीपनकदाहेन दाहयन्तीह मानवाः ।

आत्मानं ये जडास्तस्मान्निस्सुरन्ति महाधियः ॥

अन्यच्च ।

आवयोः प्रतिबोधार्थमिदमेतेन साधुना ।

प्रदीपनकमुद्दिष्टमात्मवैराग्यकारणम् ॥

तथाहि किल ।

प्रदीपनकसङ्काशे संसारे दह्यमानयोः ।

युवयोरपि युक्तं हि प्रवेष्टुं तीर्थमण्डले ॥

भावतोऽच प्रविष्टानां धन्यानां तीर्थमण्डले ।

रागद्वेषाग्निना दाहो न समस्ति कदाचन ॥

एतच्च रोचते मद्यं मुनेराकूतमुत्तमम् ।

तुभ्यं किं रोचते नेति न जाने घनवाहन ॥

ततो मयाकलङ्कस्य तच्छ्रुत्वा वचनं तदा ।

भौनमास्तम्बितं भद्रे पापपूरितचेतसा ॥

अत्रान्तरे द्वितीयस्य मुनेर्मूलं मया सह ।

सोऽकलङ्कस्तदा प्राप्तो विहितं तस्य वन्दनम् ॥

पृष्टवावसरे साधुः किं ते वैराग्यकारणम् ।

मुनिराह यथा सौम्य समाकर्ण्य साम्प्रतम् ॥

आपानकं मया दृष्टं मद्यपानपरायणम् ।

तदेव मम संजातं भद्र वैराग्यकारणम् ॥

मदाघूर्णितसर्वाङ्गस्तत्राहं भक्तपालकः ।

आसं ततः कृपोपेतैर्ब्राह्मणैः प्रतिबोधितः ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

यादृगापानकं तद्भो भवांस्तत्र यथा स्थितः ।

ये च ते ब्राह्मणाः सर्वमेतदाख्यातुमर्हसि ॥

मुनिनोक्तं ।

अनेकवृत्तवृत्तान्तमनन्तजनसङ्कुलम् ।

यथास्थितं तदापानं को हि वर्णयितुं क्षमः ॥

तथापि लेशतः किञ्चित्तत्त्वरूपं नरोत्तम ।

पुरस्ते वर्णयिष्यामि तत्सम्यगवधारय ॥

तद्यथा ।

बहुभेदवरासवतुष्टजनं वरभाजनराजि विचित्रसुरम् ।

श्रितिनीरजरञ्जितसच्चषकं जनमोदनकारणमत्सरकम् ॥

मदिरामदधूर्णितसर्वजनं बहुलासविलासविकासकरम् ।

लसदुद्भटबोलविगानपरं कृततालमहारवरासशतम् ॥

अन्यच्च ।

प्रौढमनोरमकान्तजनाढ्यं गाढमदोद्गुरथोषिदुपेतम् ।

आदिनिवेशविहीनमनन्तं लोकनभोभिधभूमिनिविष्टम् ॥

वादितमर्दलकोटिसकांक्षं वैणिकनादविवर्धिततोषम् ॥

वंशविरावसमुद्भूतबोशं बोशविघोषितगोचसहस्रम् ॥

एवं च ।

नर्तनगानविलासनपानैः खादनदानविभूषणमानैः ।

संततभावरसैः समुपेतं लोकचमत्कृतिकारणमेतत् ॥

तदेवं सर्वसामपौयुक्तं दर्शितविभ्रमम् ।

आपानकं मया भद्र तच्च नित्यं निषेवितम् ॥

लोके नास्ति तदाद्ययं नापि तत्संविधानकम् ।

यत्तत्रापानके सौम्य न मया प्रविलोकितम् ॥

अनन्तास्तव विद्यन्ते ग्रे लोका मदधूर्णिताः ।

न चेष्टन्ते न भाषन्ते चिन्तयन्ति न किञ्चन ॥

न च संयवहारं ते कंचित्कुर्वन्ति लौकिकम् ।
 मृतमूर्क्षितरूपेण सदा तिष्ठन्ति केवलम् ॥
 अनन्ताश्चापरे लोकाः सद्रूपाकारधारकाः ।
 किं तु ते लोककार्याणि विदधत्यन्तरान्तरा ॥
 तथान्ये तादृशा एव मदिरामदघूर्णिताः ।
 असंख्यास्तत्र विद्यन्ते नरा भोः पार्थिवादयः ॥
 अन्ये पुनरसंख्याता निर्भरं मद्यपायिनः ।
 न जिघ्रन्ति न पश्यन्ति नापि शृण्वन्ति किञ्चन ॥
 लुठन्तः केवलं भूमावाराटौर्मुञ्चमानकाः ।
 लिङ्गन्ति जिह्वया किञ्चिन्मदेन हृतमानसाः ॥
 तथापरे पुनस्तत्र लोका जिघ्रन्ति किञ्चन ।
 न शृण्वन्ति न पश्यन्ति तेऽप्यसंख्याः प्रकीर्तिताः ॥
 अन्ये तु लोचनोन्मेषात्पश्यन्तोऽपि पुरःस्थितम् ।
 नाकर्णयन्त्यसंख्याता मदाघूर्णितचेतनाः ॥
 संख्यातीताः पुनर्भद्र लोकास्तत्रापरे मया ।
 मदिरामददोषेण लक्षिताः शून्यमानसाः ॥
 अन्ये पुनरसंख्याता दृष्टाः प्रस्पष्टचेतनाः ।
 केवलं तेषु दुर्मद्यं सदाकालमवस्थितम् ॥

ततश्चैते

छिद्यन्ते भद्र भिद्यन्ते पाव्यन्ते रूष्टवैरिकैः ।
 परस्परमदाधाताः कुर्वन्ते तीव्रवेदनाः ॥
 असंख्याः पुनरन्येऽपि लोकास्तत्र विलोकिताः ।

आपानके मया सौम्य मदिरोद्धान्तचेतसः ॥
 नास्ति तेषामकर्तव्यं विभ्रतां पशुहपताम् ।
 आराटीस्तेऽपि मुञ्चन्ति गच्छन्ति जननीमपि ॥
 धर्माधर्मे न जानन्ति सर्वकार्याणि कुर्वते ।
 अयत्नधोषास्तिष्ठन्ति लोलमाना मञ्हीतले ॥
 केचिदुत्प्लुत्य गच्छन्ति मदिरान्धा विहायसा ।
 केचिज्जले निमज्जन्ति नितरां मदनिर्भराः ॥

अन्यच्च ।

तेऽपि कुर्वन्ति दुर्मयं युध्यन्ते च परस्परम् ।
 सहन्ते तीव्रदुःखानि मयं सर्वापदां पदम् ॥
 तथान्ये तत्र विद्यन्ते संख्यातीता मनुयुक्ताः ।
 ते पुनर्द्विविधा ज्ञेया गाढमत्तास्तथेतरे ॥
 अत्र ये गाढमत्तास्ते लोलमाना भुवस्तले ।
 वान्तं पित्तं ग्रहन्मूर्च्छं भक्षयन्ति वराककाः ॥
 इतरे भद्रं संख्येयान्ते पुनर्मदिरातुराः ।
 युध्यन्ते वज्रं वधन्ते नृत्यन्त्युच्चैर्हमन्ति च ॥
 गायन्ति वज्रं भाषन्ते पर्यटन्ति निरर्थकम् ।
 लुठन्ति भूयो धावन्ति विलासोपामतत्पराः ॥
 मलाविलानि जाम्बालघ्नेशपूर्णानि धोयिताम् ।
 चुम्बन्ति वज्रनेत्राणि आचरन्त्यसमञ्जसम् ॥
 अनेकविध्वोकपरा श्रातांपिचादिमारणम् ।
 अनार्यकार्यचौर्यादि सर्वं ते कुर्वन्ते नराः ॥

गृह्यन्ते राजपुरुषैः सहन्ते तौत्रवेदनाः ।
 मद्यान्नेव विरज्यन्ते मार्थमाणा अपि स्फुटम् ॥
 अन्ये पुनरसंख्यातास्तुष्टन्दव्यवस्थिताः ।
 लोकाः सन्ति मदाभाताः सदा कलकलप्रियाः ॥
 वेणुवीणाकलं गीतं नाटकप्रेक्षणानि च ।
 विलासास्त्र्यनिर्घाषा नोपशाम्यन्ति तत्पुनः ॥
 तेऽपि नृत्यन्ति वल्गन्ते हसन्त्युच्चै रूदन्ति च ।
 सार्धं तेऽप्यात्मयोषाभिः कुर्वन्त्यात्मविडम्बनम् ॥
 किं च ।

मदिरामददोषेण शोकेभ्यांगर्वविह्वलाः ।
 चक्षुष्टयेऽपि ते लोकाः सदुःखाः सुखमानिनः ॥
 संख्याताः पुनरन्येऽत्र सन्त्यापानकवर्तिनः ।
 ये नो पिबन्ति तन्मद्यं मध्यस्थाः परमांसते ॥
 ततस्ते तेन लोकेन सततं मद्यपायिना ।
 अपिबन्तोऽभिधीयन्ते ब्राह्मणा इत्यसूयया ॥

तथा ।

तस्मादापानकादन्ये बहिर्भूता महाधियः ।
 अनन्ता भद्र विद्यन्ते लोकास्ते मदवर्जिताः ॥
 आपानकं हि पश्यन्तस्तादृशं ते विसंशुलम् ।
 तस्मान्मुक्ताः प्रमोदन्ते निर्वाधाः सततोत्सवाः ॥

इत्यथ ।

आद्येषु भद्र लोकेषु स्थित्वाहं मदघूर्णितः ।
 लुठन्नितस्ततः प्राप्तो द्वितीयेषु कथंचन ॥
 ततस्तेषु पुनः स्थित्वा तथैव मदघूर्णितः ।
 गतस्तृतीयलोकेषु लुठन्नुद्दामलीलया ॥
 स्थित्वा तेष्वपि भूयांसं कालं मद्येन विह्वलः ।
 गतश्चतुर्थलोकेषु ततोऽहं मदिरातुरः ॥
 एवं च ये मया पूर्वं कथितास्ते त्रयोदश ।
 लोकभेदाः समासेन स्वरूपेण च वर्णिता ॥
 तेषामाद्यश्च यो भेदो यौ च पर्यन्तवर्तिनौ ।
 एतत्तयं विमुच्याहं शेषभेदेषु हिण्डितः ॥
 दशापि ते मया भेदा भद्रापानकवर्तिनः ।
 अनन्तवाराः पापेन भूयो भूयो निषेविताः ॥

ततश्च ।

वान्तपित्ताशुचिक्षेममूत्रजाम्बालपिच्छिले ।
 प्रतिबोभस्सदुर्गन्धे तत्रापानकभूतले ॥
 कचिल्लुठन् कचिद्रिद्धन् कचिस्पर्शितस्ततः ।
 उत्तिष्ठन्निपतन्नुच्चैरारटन्मद्यवेगतः ॥
 हसन्नुत्थन् रुदन् धावन् युध्यमानो जनैः सह ।
 आस्फोव्यमानो बलिभिः कुव्यमानः क्षणे क्षणे ॥
 प्रहारजर्जरो देहे दुःखलक्षैः प्रपौडितः ।
 एवं विचरितस्तत्र भद्राहं बह्व्यस्तदा ॥

अन्यदा दृष्टोऽहं तैरापानकमध्यस्थैर्माद्व्यैः । संजाता तेषां

भगवतां ममोपरि करुणा । चिन्तितमेतैः । यथा । अयं मद्यदोषेण
 भूरि दुःखमनुभवति वराकः । ततः कथंचित्कारयामोऽमुं मद्यविरतिं
 येन यथा वयं सुखिनः संपन्नास्तथायमपि सुखितो भवति । ततो
 विहितस्त्रैर्मम प्रतिबोधनार्थं यत्नः । अहं तु मदिरामदाघूर्णितः
 पूत्कुर्वतामपि तेषां न किंचिच्चेतयामि अलभ्यचेतनश्च पुनः पुनः
 पर्यटामि तेषु सर्वेषु लोकभेदेषु । बह्व्यो वदतां पुनः क्वचित्तेषां
 ब्राह्मणानां दत्तो मया हंकारः । ततस्तावत्तैर्यत्नितं यावदपगतो
 मे मदिराघस्तरकः । समासादिता चेतना । दत्तं प्रतिवचनं । ततः
 कथितास्त्रैर्मम मद्यदोषाः । प्रत्यायितोऽहं । कारितो मद्यविरतिं ।
 संजातोऽहमपि तादृशो ब्राह्मणः । ते तु ब्राह्मणाः सर्वेऽपि
 प्रव्रजिताः । ततोऽहमपि तेषां मध्ये प्रव्रजितः । केवलं न जीर्यति
 ममाद्यापि निःशेषं मद्याजीर्णं । तदपि प्रव्रज्यया जरयिष्यामि ।
 तदिदं भद्र मम वैराग्यकारणमिति । तदेवं भद्रेऽष्टद्वीतसङ्केते
 यावदिदमावेदयति स साधुस्तावदकलङ्कस्य किमनेन निवेदितमिति
 प्रवृत्तो विमर्शः । ततो विचारयतः संजातं जातिस्मरणं । स्मृतं
 पूर्वभवाभ्यस्तं श्रुतं । ततो लक्षितो मुनिवचनस्य भावार्थः । प्रसुदितो
 मनसा । वन्दितो मुनिवरः । प्रवृत्तस्मृतीयमुनेरभिमुखं ।

पूर्ववत्पुनः पृष्ठो मया यथा किमनेनाख्यातमिति । ततो-
 ऽभिहितमकलङ्केन । भद्र घनवाहन अयमपि संसार एवापानक-
 रूपतया नेन मुनिनात्मनो वैराग्यकारणमित्याख्यातः । तथाहि ।
 सत्यमापानकरूप एवायं हन्त संसारो वर्तते । यतोऽत्र वृत्ता
 वर्तन्ते वर्त्यन्ति चानन्ता वृत्तान्ताः । मत्तपालकायन्तेऽचानन्ता जीवाः ।

विविधमद्यायतेऽष्टविधं कर्मप्रकृतिजालं । विप्रेषतः पुनरासवायन्ते
 कषायाः । सरकायन्ते नोकषायाः । सुरायन्ते घातिकर्माणि ।
 विचित्रभाजनायन्ते आयूंषि । तदाधारतया चषकायन्ते जन्तु-
 शरौराणि । कर्ममधोपयोगहेतुतया नीलनीरजायन्ते तेषु हृषी-
 काणि तदिभूषकतया । लौल्यहेतुतया च घूर्णन्ते कर्ममद्यमत्ताः
 सर्वेऽमी जन्तवः । कुर्वन्ति रासविलासलासविकासहासविब्धोकादि-
 कलकलं । मर्दलायन्तेऽत्र कलहाः । कंसालकायन्ते सगमगायन्तः
 खलजनाः । वीणायन्ते दुःखितजनपरिदेवनानि । वंशरवायन्ते
 सग्रोकलोककरुणकूजितानि । सुगुन्दशब्दायन्त आपद्गतजनतिमिति-
 मायितानि । कंसिकायन्ते प्रियविप्रयोगादौ जनदैर्न्यरुण्टितानि ।
 वोद्रुन्दायन्ते गाढमञ्जतया मूर्खलोकाः । कमनीयनरायन्ते विबुधाः ।
 प्रौढललनायन्ते तदाप्सरसः । अनादिनिधनं चेदं संसारापानकं
 सदा निविष्टं लोकाकाशभूमौ युक्तं नर्तनगानविलसन्खादनपान-
 दानमानविभूषणादिभिः समस्तभावेर्लौल्याभिवृद्धिकारणं जडानां
 विरागताहेतुर्विवेकिनां । ये चानेन मुनिना तत्रापानके त्रयोदश-
 भेदा लोकाः कथितास्तेऽत्र जीवा द्रष्टव्याः । तथाहि । प्रथमं
 प्रतिपादितस्तावदसां व्यवहारिको जीवराशिः । तदनन्तरं निवेदिताः
 सांख्यवहारिका वनस्पतयः । ततः कथिताः पृथिव्यग्नेजोवायवः । ततो
 दर्शिता द्यौन्द्रियाः । ततो निर्दिष्टास्त्रोन्द्रियाः । ततो वर्णिताश्चतु-
 रिन्द्रियाः । ततः प्रख्यापिता असंज्ञिपक्षेन्द्रियाः । ततः प्रकीर्तिता
 नारकाः । ततः संगीताः पक्षेन्द्रियतिर्यश्चः । तदनन्तरमुद्दिष्टाः
 संमूर्खनजगर्भजभेदेन दिविधा मनुष्याः । ततः प्रकाशिताश्चतुर्नि-

कायवर्तिनो देवाः । ततः प्रकाशिता ब्राह्मणा इति वाचोयुक्ता
 संयतमनुयाः । ततः संगृह्यिताः संमारापानकाद्विर्भूता भगवन्तो
 मुक्तात्मानः । उद्योतितं सर्वेषां समन्धि संख्याप्रमाणं । निगदितं
 श्लेषोद्देशतो लक्षणं । सूचितानि तेषां समन्धीनि विविधसंविधान-
 कानि । अभिहितश्च स तदा तन्मध्ये कर्ममद्यपानेन मुनिनात्मा ।
 आख्यातमसां व्यवहारिकजीवराशिमध्ये प्रथममात्मनोऽवस्थानं ।
 प्रकटितमनन्तकालात्कथंचित्ततो निर्गमनं । तदनन्तरमाविर्भावितः
 सां व्यवहारिकवनस्पतिष्व्वात्मनो निवासः । ततो व्याहृतं दशस्रपि
 स्थानेषु भूयो भूयः पर्यटनं । निषिद्धमसां व्यवहारिकसंयतमनुय-
 मुक्तात्मसु गमनं । विस्फारितास्तोषु दशसु स्थानेष्व्वात्मनः संभविन्य-
 स्तीमदुःखविडम्बनाः ।

तदेवं भद्र संसारो महापानकसन्निभः ।

आत्मनो दुःखहेतुश्च मुनिना तेन दौषितः ॥

यत्तु तैर्ब्राह्मणैः पश्चाद्दृष्टोऽहं प्रतिबोधितः ।

यत्नेनेत्यादि तत्सर्वं युज्यमानमुदाहृतम् ॥

तथाहि ।

अनादिभवभावस्य तत्सुभावत्वयोगतः ।

उल्लेष्टाद्यास्वतीतासु तथा कर्मस्थितिष्वलम् ॥

भूयो भूयः सुसाधूनां सम्पर्केऽपि नरादिषु ।

प्राप्ते द्रव्यश्रुते भूरिवाराघर्षणघूर्णनात् ॥

यन्नावाप्नोति सम्यक्त्वं न ज्ञानं नापि सत्त्वियाम् ।

जीवः सुसाधुमध्येऽपि कर्ममद्येन घूर्णितः ॥

सोऽयं घस्मरको भद्र घोरो भूरिभवावहः ।
 येन विश्रान्तचित्तोऽयं बभ्रुमीति पुनः पुनः ॥
 समस्तेष्वनुकूलेषु ततः कालादिहेतुषु ।
 राधावेधोपमं भद्र जीवोऽयमतिदुर्लभम् ॥
 सदर्शनमवाप्नोति कर्मघन्धिं सुदारुणम् ।
 निर्भिद्य शुभभावेन कदाचित्कश्चिदेव हि ॥
 सुसाधुब्राह्मणानां भो जीवं पूत्कुर्वतामलम् ।
 धर्मदेशनया बोधः सोऽयं ऊंकार उच्यते ॥
 दर्शनं मुक्तिबीजं च सम्यक् तत्त्ववेदनम् ।
 दुःखान्तस्तुखारम्भः पर्यायास्तस्य कीर्तिताः ॥
 सति चास्मिन्नधौ धन्यः सम्यग्दर्शनसंयुतः ।
 तत्त्वश्रद्धानपूतात्मा रमते न भवोदधौ ॥
 स पश्यत्यस्य यद्रूपं भावतो बुद्धिचक्षुषा ।
 सम्यक् क्वात्मानुसारेण रूपं नष्टाचिरोगवत् ॥
 तद्वद्वाः चिन्तयत्येवं प्रशान्तेनान्तरात्मना ।
 भावगर्भं यथाभावं परं संवेगमाश्रितः ॥

यदुत

जन्ममृत्युजराव्याधिरोगशोकाद्युपद्रुतः ।
 क्लेशाय केवलं पुंसामहो भीमो भवोदधिः ॥
 सुखाय तु परं मोक्षो जन्मादिक्लेशवर्जितः ।
 भयशक्त्या विनिर्मुक्तो व्यावाधावर्जितः सदा ॥
 हेतुर्भवस्य हिंसादिर्दुःखाद्यन्वयदर्शनात् ।

मुक्तेः पुनरङ्घ्रिमादिव्यावाधाविनिवृत्तितः ॥
 बुद्धैवं भवनेर्गुण्यं मुक्तेश्च गुणरूपताम् ।
 तदर्थं चेष्टते नित्यं विगुह्वात्मा यथागमम् ॥
 दुष्करं चुद्रसत्त्वानामनुष्ठानं करोत्यसौ ।
 मुक्तौ दृढानुरागत्वात्कामीव वनितान्तरे ॥
 उपादेयविशेषस्य न च सम्यक्प्रसाधनम् ।
 दुनोति चेतोऽनुष्ठानं तद्भावप्रतिबन्धतः ॥
 ततश्च दुष्करं तत्र सम्यगालोच्यते यदा ।
 अतोऽन्यदुष्करं न्यायाद्धेयवस्तुप्रसाधनम् ॥
 व्याधिघ्नो यथारोग्यलेशमासादयन् बुधः ।
 कष्टेऽप्युपक्रमे धीरः सम्यक्प्रीत्या प्रवर्तते ॥
 संसारव्याधिना यस्तत्तद्विज्ञेयो नरोत्तमः ।
 शमारोग्यलवं प्राप्य भावतस्तदुपक्रमे ॥
 प्रवर्तमान एवं च यथाशक्ति स्थिराश्रयः ।
 शुद्धं चारिवमासाद्य केवलं लभते क्रमात् ॥
 ततः स सर्वविद्भूत्वा भवोपग्राहिकर्मणः ।
 ज्ञानयोगात्स्वयं कृत्वा मोक्षमाप्नोति शान्तम् ॥
 सत्साधुगुरुसंपाद्या सेयं कल्याणमालिका ।
 प्रायेण चास्य जीवस्य यतः प्रोक्तं मनीषिभिः ॥
 किं तत् ।

साधुसेवा सदा भक्त्वा मैत्रीऽसत्त्वेषु भावतः ।

आत्मीयग्रहमोक्षश्च धर्महेतुप्रसाधनम् ॥

उपदेशः शुभो नित्यं दर्शनं धर्मचारिणाम् ।
स्थाने विनय इत्येतत् साधुसेवाफलं महत् ॥

तथा ।

मैत्रीं भावयतो नित्यं शुभो भावः प्रजायते ।
ततो भावोदकाज्जन्तोर्द्वेषाग्निरुपशम्यति ॥

तथा ।

अग्रेषदोषजननी निःशेषगुणघातिनी ।
आत्मीयग्रहमोक्षेण दृष्ट्वा हि विनिवर्तते ॥
एवं गुणगणोपेतो वि शुद्धात्मा स्थिराशयः ।
तत्त्वविद्भिः समाख्यातः सम्यग्धर्मस्य साधकः ॥
ततोऽनेनापि मुनिना ब्राह्मणकारधारकैः ।
अहं बोधित इत्युक्तं साधुभिः करुणापरैः ॥
ततोऽमुनानुसारेण यदनेन कथानके ।
प्रागुक्तं तत्त्वयं योष्यं स्पष्टत्वाभिमधीयते ॥

अपि च ।

कर्ममघरताः सर्वे भद्राविरतजन्तवः ।
भवापानकमध्येऽपि साधवस्तत्पराङ्मुखाः ॥
तैरेव यद्यतः साधुः कर्ममघासिवारितः ।
ततः प्रमजितो जात इदं वैराग्यकारणम् ॥
प्रमज्जया च तत्कर्म मघाजीर्णमयं मुनिः ।
जरयित्वा भवापानद्वहिर्भूतो भविष्यति ॥

किं च ।

न युक्तमीदृशे स्यादुमावयोरपि पिच्छिले ।
 संसारापानके भद्र दुःखदे घनवाहन ॥
 ततोऽगृहीतमङ्गेते भद्रे तत्तादृशं वचः ।
 आकलङ्कं न मेऽद्यापि बोधकारणतां गतम् ॥
 स्थितोऽहं मौनमात्मस्थं शून्यारण्ये मुनिर्यथा ।

अथाकलङ्कः संप्राप्तो मुनेर्मूलं मया सह ॥
 तदंघ्रियुगलं नत्वा भक्तिपूरितचेतसा ।
 ततः पृष्टोऽकलङ्केन सोऽपि वैराग्यकारणम् ॥
 तेनोक्तमरघटो मे जातो वैराग्यकारणम् ।
 तदाकर्णाकलङ्केन चेतसा परिचिन्तितम् ॥

अथे ।

यादृशं मुनिना पूर्वं प्रदीपनकमौरितम् ।
 आपानकं च तन्नूनमरघटोऽपि तादृशः ॥
 अथोक्तमकलङ्केन तदानीं स्मितबन्धुरम् ।
 निवेदय महाभाग तं मम प्रकटाचरैः ॥
 मुनिनोक्तं मया दृष्टः सोऽरघटो नरोत्तम ।
 नित्यं युक्तो वहस्रुच्चैः संपूर्णो भवनामकः ॥
 रागद्वेषमनोभावमिच्छादर्शननामकाः ।
 चत्वारः कर्षकास्तत्र ते च सारथयो मताः ॥
 महामोहः पुनस्तत्र सर्वसीरपतिः स्मृतः ।
 सोऽरघटो वहत्यस्य प्रतापेन महात्मनः ॥
 विनापि चारीपानीयं वेगवन्तो बलोद्धृताः ।

कपायमंशकाम्नाच यन्नीवर्दाम्नु पोढग ॥
 चात्यशोकभयाद्याम्नु निपुणः कर्मकारकाः ।
 जुगुप्सारत्यरत्याद्यान्तेषां च परिचारिकाः ॥
 दुष्टयोगप्रमादाख्यं तत्र तुम्हदयं महत् ।
 विलासोष्णमविष्योकष्टपाप्माचारकाः स्मृताः ॥
 पापाविरतिपानीयपूर्णादुष्टतलः सदा ।
 तत्रामंयतजीवाख्यः कूपो दृष्टो भयङ्करः ॥
 पापाविरतितोद्यौघमग्नपूरितरेषितम् ।
 सुदीर्घं जीवन्नोकार्थं घटीयन्तमुदाहृतम् ॥
 मरणाख्यैः पुनर्नित्यं वहन्नेष विभाष्यते ।
 पट्टिकाघट्टाद्वारेदूरादपि विवेकिभिः ॥
 यश्चानमन्निनात्माख्यो शेषस्तत्र प्रतीच्छकः ।
 दृढं मिथ्याभिमानाख्यं तत्र दार्पणिकं मतम् ॥
 संस्क्रियचित्तता नाम तत्र निर्वण्णी मता ।
 भोगलोनुपता नाम सुख्या तत्रातिदीर्घिका ॥
 जन्ममन्तानघंशं तु तत्र यावमुदाहृतम् ।
 अपरापरजन्माख्यास्तत्र केदारका मताः ॥
 कर्मप्रकृतिजाक्षाख्यं तत्र बीजमुदाहृतम् ।
 तज्जीवपरिणामाख्यो वापकस्तत्र कीर्तितः ॥

ततश्च ।

उग्रं तेनारघहेन, भिक्तं, निष्पत्तिमागतम् ।
 सुखदुःखादिसौघजनकं तदुदाहृतम् ॥

सेचनार्थं पुनस्तस्य सदोत्साहपरायणः ।
 पानान्तिकोऽस्यसद्बोधो महामोहनिरूपितः ॥
 तदेवं सर्वभामयीसंयुक्ते सततभ्रमे ।
 भवारघट्टे तत्राहं प्रसुप्तः सुचिरं स्थितः ॥

इतश्च ।

योऽयं सुनिवरो भद्र दृश्यते ध्यानतत्परः ।
 दूरवर्ती महाभागो गुरुरेष ममाधुना ॥
 अनेन तत्र सुप्तोऽहं गाढसंमूढचेतनः ।
 कृपापरीतचित्तेन यत्नतः प्रतिबोधितः ॥
 ततः संदर्शितोऽनेन समस्तोऽपि यथास्थितः ।
 भवारघट्टो मे भद्र ततश्चेदं निवेदितम् ॥

यदुत

स्वामी त्वमस्य सर्वस्य फलभोक्ता न संग्रहः ।
 जन्तो भवारघट्टस्य किं न जानासि मूढक ॥

केवलं

अनन्तदुःखसन्तानहेतुस्ते नात्र संग्रहः ।
 जन्तो भवारघट्टोऽयं ततश्चेमं परित्यज ॥

मयोक्तं ।

यथा त्यक्तो भवत्येष साधो तन्मे निवेदय ।
 सुनिर्भोक्तं महासत्त्वं प्रव्रज्या गृह्यतामियम् ॥
 एनां भागवतीं दीक्षां ये गृह्णन्ति नरोत्तमाः ।
 भावतस्मैः प्रहीणोऽयमरघट्टो भवत्यस्मत् ॥

ततस्तथेति भावेन प्रतिपद्य सुनेर्वचः ।
 कृतं मयेदं मे भद्रं जातं वैराग्यकारणम् ॥
 ततोऽकलङ्कस्तच्छ्रुत्वा तं सुनिं प्रत्यभाषत ।
 भदन्त चारु संपन्नं तव वैराग्यकारणम् ॥
 कस्य वा न भवत्येष सकर्णस्य विरक्तये ।
 भवारघटो जीवस्य दृष्टिगोचरतां गतः ॥

ततोऽभिनन्द्य तं सार्धं वन्दित्वा भक्तिनिर्भरः ।
 सोऽकलङ्को मया सार्धं तुर्यसाध्वन्तिके गतः ॥
 अथ वन्दनकं कृत्वा मम बोधविधित्तया ।
 पृष्टत्वेन महाभागः सोऽपि वैराग्यकारणम् ॥
 सुनिराह वयं चट्टा नानारूपाः कचिन्मठे ।
 तिष्ठामस्तत्र चायातमस्मद्भक्तं कुटुम्बकम् ॥
 अनेकमानुषैर्युक्तं पञ्चमानुषतन्त्रितम् ।
 अस्माभिः प्रतिपन्नं तत्किल्बिषं क्षितवत्सलम् ॥
 शत्रुरूपं च तद्भद्रं वर्तते परमार्थतः ।
 ततस्तेन कृतं चित्रं सादरं ह्यभोजनम् ॥
 अथाविज्ञातसद्भावाश्चित्रभोजनलोत्पुपाः ।
 ते ह्यत्रा भक्षणाज्जाता नितरां पूरितोदराः ॥
 तच्च तैर्मानुषैस्तदृङ्मन्त्रयोगैर्विनिर्मितम् ।
 भोजनं येन तज्जातं सन्निपातस्य कारणम् ॥
 तथोन्मादकरं भद्रं जीर्यमाणं भवत्यलम् ।
 केषांचित्तत्र चट्टानां तदन्नमतिदारुणम् ॥

ततो निरुद्धगर्लकां जिह्वासंजातकण्टकाः ।
 कण्ठे घरघरायन्तो नष्टसंज्ञाः सुविक्त्रलाः ॥
 क्वचित्तापार्तिदग्धाङ्गाः क्वचिच्छीतार्तिबाधिताः ।
 क्वचिदुद्भ्रान्तचित्तत्वालोलमाना भुवस्तले ॥
 सन्निपातवशादन्ये दृष्टैवार्दवितर्दकम् ।
 क्वचिज्झगझगायन्ते ते क्वाचाः शोथ्यतां गताः ॥
 ये तून्मत्ताः समापन्नाश्चट्टा भोजनभक्षणात् ।
 ते देवमुनिसङ्घानां निन्दां कुर्वन्ति पापिनः ॥
 लपन्ति विपरीतानि कुर्वन्ते दुष्टचेष्टितम् ।
 सदोपश्रुतचित्तानां किं स्यात्तेषां हि सुन्दरम् ॥
 अन्यत्सर्वेऽपि ते क्वाचाः पशुवन्नष्टधर्मकाः ।
 विषधारितवन्मूढा जाता भोजनदोषतः ॥

ततश्च ।

योऽयं स्वाध्यायपूतात्मा दृश्यते मुनिपुङ्गवः ।
 महावैद्यकशास्त्रस्य विद्यतेऽतिशयो महान् ॥
 ततोऽहं भद्रं चट्टानां तेषां मध्ये कथंचन ।
 सन्निपातातिमूढात्मा दृष्टोऽनेन महात्मना ॥
 ततः कर्णयानेन सन्निपातो निजौषधैः ।
 समापनीतो जातोऽहं मनाग् विस्पष्टचेतनः ॥
 ततो मे क्वाचसंमर्गादुन्मादोऽप्यभवत्तदा ।
 सोऽप्यनेन महाययादपनीतो महात्मना ॥
 ततश्चायं महाभागो दृष्ट्वा मां स्वस्त्वमानमम् ।

उन्मत्तं सन्निपातार्थं चट्टन्दमदर्शयत् ॥

दृष्ट्वाय ते मया छात्राः कूजन्तो घूर्णमानकाः ।

प्रलापिनः सुदुःखार्ता गाढं जातं च मे भयम् ॥

मुनिनोक्तं ।

भद्र भोजनदोषेण त्वमप्येवंविधोऽभवः ।

विद्यते किञ्चिदद्यापि तवाजीर्णं शरीरके ॥

ततो मदुपदिष्टं चेत्त्वं क्रियां न करिष्यसि ।

भूयोऽप्येवंविधो भद्र दुःखपन्नो भविष्यसि ॥

ततः प्रत्ययमप्युत्तेर्भयाच्च मुनिनोदिता ।

गृहीतेयं मया दीक्षा भोजनाजीर्णशोधनी ॥

अधुना तु ।

यां यामुपदिशत्येष क्रियां मे मुनिपुङ्गवः ।

तां तामहं करोम्युच्चैरिदं वैराग्यकारणम् ॥

ततोऽकलङ्कस्तच्छ्रुत्वा प्रीतिविस्फारितेक्षणः ।

वन्दित्वा तं मुनिं भूयः प्रवृत्तोऽन्यं मुनिं प्रति ॥

मयोक्तं ।

न विज्ञातं मयाद्यापि वयस्य मुनिभाषितम् ।

सम्यगेतदतो व्यक्तं मद्भ्रमाख्यातुमर्हसि ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

अनेनापि मुनीन्द्रेण संसारो घनवाहन ।

दृष्टश्चट्टमठाकारः स चेत्यं मे निवेदितः ॥

अयःशलाकासङ्काशा नानाहृपाश्च जन्तवः ।

परस्परमसंबद्धाश्चट्टप्रायाः प्रकीर्तिताः ॥

तथाहि ।

नामीषां विद्यते माता न पिता न च बान्धवाः ।

न धनं परमार्थेन च्छिन्नच्छोरा हि जन्तवः ॥

तेषां च जीवचट्टानां संसारमठवर्तिनाम् ।

आगच्छत्येव तद्भक्तं बन्धहेतुकुटुम्बकम् ॥

विचित्रास्तु च विद्यन्ते भूयांसो बन्धहेतवः ।

तेषां संप्रहृक्ताः पञ्च तत्तु मानुषपञ्चकम् ॥

यतः ।

प्रमादो योगमिथ्यात्वे कषायाविरती तथा ।

एत एव हि जन्तूनां पञ्च बन्धस्य हेतवः ॥

अनादिमोहसामर्थ्याद्भातीदं हितवत्फलम् ।

सदैव जीवचट्टानां बन्धहेतुकुटुम्बकम् ॥

अरातिरूपमेतच्च वर्तते भद्रं देहिनाम् ।

तथाप्यस्य न जानन्ति स्वरूपं मन्दबुद्धयः ॥

निवर्तयति तत्कर्म चावभोजनमग्निभम् ।

विचित्रं सरसं जीवचट्टलौल्यविधायकम् ॥

तन्महामोहमन्त्राब्धं ज्ञानावरणयौगिकम् ।

बन्धहेतुकुटुम्बेन ढौकितं कर्मभोजनम् ॥

जीवच्छायाः समासाद्य मोहादत्यन्तलोक्षुपाः ।

आत्मानं पूरयन्त्युच्चैस्ते न जानन्ति चायतिम् ॥

ततश्च तदिपाकेन यदज्ञानं सुदारुणम् ।

अनभियहमिथ्यात्वसन्निपातः स कीर्तितः ॥

ततोऽमी जन्तवस्तेन मिथ्याज्ञानमयेन महातमोरूपेण भाव-
सन्निपातेन सन्निपन्नाः सन्तः काष्ठवन्नष्टचेतना भवन्त्येकेन्द्रियाव-
स्थायाः । अथक्प्रोषतया घरघरायन्ते द्वीन्द्रियदशायाः । इतश्चेतस्य
लोक्षन्ते चीन्द्रियत्वावसरे । झणझणायन्ते च चतुरिन्द्रियरूपतया ।
अर्दवितर्दकं चेष्टन्ते असंज्ञिपञ्चेन्द्रियाकारेण । आस्रजालं झगझगा-
यन्ते गर्भजपञ्चेन्द्रियाकारधारितया । निरुद्धगल्लका इव वर्तन्ते
अपर्याप्तकावस्थासु । आविर्भूतजिह्वाकण्डका इव विमंशुला दृश्यन्ते
विविधदुःखविधुरतया । बाध्यन्ते तीव्रतापेन नरकेषु । पीड्यन्ते
तेष्वेव शीतार्तिवेदनतया । न चेतयन्ति किञ्चिद् भूतपशुभावमापन्नाः ।
मुहुर्मुहुर्मुह्यन्ति स्वप्नमनुभवाः । अवष्टभ्यन्ते महामोहनिद्रया
देवावस्थायाः । नष्टधर्मसंज्ञा जायन्ते सर्वावस्थासु ।

तदेवं भद्र जीवानां कर्मभोजननिर्मितः ।

मिथ्याज्ञानतमोरूपः सन्निपातः सुदारुणः ॥

येषां पुनर्जन्तूनां नारकतिर्यङ्गरामरभवेषु विवर्तमानानाम-
कल्याणभाजनतया संजातो मनसि सर्वज्ञासनविपरितोऽभि-
निवेशः तदग्रेण धैर्यहीतो रागद्वेषमोहकलुषितः परमात्मा प्रति-
पन्न एकान्तनित्यः क्षणिको वा सर्वगतो वा पञ्चभूतात्मको वा
श्यामाकतण्डुलादिरूपो वा आत्मा अङ्गीकृताः सृष्टिवादादयः कृतः
श्रेयतत्त्वानामपि विपर्यासः तेषां जन्तूनां तदभिगृहीतमिथ्यादर्शन-
कर्मभोजनसामर्थ्यजनितमुन्माद इत्युच्यते । यतस्तेनोपप्लुतचित्तास्ते
प्रसपन्तीव सन्नार्गदूषणेन हसन्तीव तपोनिष्ठत्वेन नृत्यन्तीव यथेष्ट-

चेष्टाचारितोपदेशेन वल्गन्तीव नास्त्यात्मा नास्ति परलोको नास्ति
पुण्यं नास्ति पापमित्यादि भाषमाणाः रुदन्तीव सर्वज्ञमतज्ञैर्निरा-
क्रियमाणा गायन्ति च निजतर्कदण्डोलकान् घोषयन्तः । एवं च
स्थिते ।

इति नर्तनवल्गनगानपरा हसनप्रविलापमरोदनकाः ।

ननु भद्र भवन्ति जिनेन्द्रमताद्विपरीतदृशो ग्रहरूपधराः ॥

अन्यच्च ।

सर्वेऽमी जन्तवः कर्मविषयेगेन धारिताः ।

विनष्टधर्मसंज्ञाश्च वर्तन्ते नात्र संग्रहः ॥

यच्चोक्तं मुनिनानेन यथायं मुनिपुङ्गवः ।

मद्गुरुदैर्घके शास्त्रे कृतगाढपरिश्रमः ॥

रूपापरीतचित्तेन मन्त्रिपातात्सुदारुणात् ।

मोचितोऽहं ततोऽनेन मुनिना निजभेषजैः ॥

घटमानमिदं भद्र यतोऽमी मुनिपुङ्गवाः ।

सिद्धान्तवैद्यकाकारे भवन्त्येव कृतश्रमाः ॥

ततः समस्तजन्तूनां संमारोदरचारिणाम् ।

प्रत्येकं स्वचयन्त्येते स्वहर्षं मुनिसत्तमाः ॥

ततश्च ।

कर्मभोजनजन्येन मन्त्रिपातेन पीडितम् ।

तं जीवलोकमासोक्य भवन्ति करुणापराः ॥

चिन्तायन्ति च ते धन्याः कष्टमेते वराककाः ।

संमारक्तेगानिर्मुक्ता भविष्यन्तेऽच देहिनः ॥

एत एव सुसाधूनां निन्दाक्रोशनताडनम् ।

आचरन्तोऽपि न क्रोधकारणं भवजन्तवः ॥

तथाहि ।

ये कर्मसन्निपातेन वराका गाढपीडिताः ।

मिथ्यालोन्मादमंतप्ताः स्वपापविषघूर्णिताः ॥

सदा दुःखभराक्रान्ता नष्टसङ्कर्मचेतनाः ।

परायत्ताः प्रकुर्वन्ति निन्दाक्रोशनताडनम् ॥

तेषामुपरि कः कोपं विदधीत विचक्षणः ।

घते हि चारनिक्षेपं कुर्वन्ति न क्षपापराः ॥

किं च ।

न केवलं क्षपास्थानं कर्मवेष्टितजन्तवः ।

विवेकिनां भवोद्देगकारणं च भवन्ति ते ॥

तथाहि ।

एतानेवंविधान् दृष्ट्वा जीवान् संसारचारिणः ।

उन्मत्तमत्तसङ्काशान् भावतः सन्निपन्नकान् ॥

क्षब्धे मनुष्यभावेऽपि जिनेन्द्रमतवेदकः ।

सकर्णकोऽच को नाम रज्येत भवचारके ॥

ततोऽयं गुहणा भद्र कर्षणादतचेतसा ।

स्वकर्मसन्निपातातो बोधितो मुनिपुङ्गवः ॥

स एव हि महावैद्यो येनायं क्षात्रमग्निभः ।

साधुः स्वस्तीकृतो भद्र वचनामृतभेषजैः ॥

यस्योक्तं ।

ततो मे ह्यचसं सर्गादुन्मादोऽप्यभवत्तदा ।

सोऽप्यनेन महायन्त्रादपनीतो महात्मना ॥

तदेवं वोढुं यदुत

आभिघट्टिकमिथ्यात्वे विधायाबुधबोधनम् ।

महाघस्त्ररक्ताकारे नाशिते गुरुणास्य भोः ॥

ततस्तीर्थिकसम्पर्काज्जातमुन्मादसन्निभम् ।

आभिघट्टिकमिथ्यात्वं गुरुणा तदपि क्षतम् ॥

ततश्च दृढमठाकारः सम्यग्भावस्थितस्य भोः ।

सर्वः संसारविस्तारो गुरुणास्य प्रकाशितः ॥

दृष्टास्ततोऽमुना जीवाश्च दृष्टा इव पुरोदिताः ।

उन्मात्ताः सन्निपातार्ताः कर्मभोजनदोषतः ॥

गाढं दुःखभराक्रान्तान् कूजतो घूर्णमानकान् ।

प्रलापिनस्य तान् दृष्ट्वा जातमस्य महाभयम् ॥

ततोऽभिहितो निजगुरुरनेन मुनिना । यदुत

चतुर्गतिकसंसारे त्वयामी दर्शिताः स्फुटम् ।

ममोदेगकरा नाय दुःखिताः सर्वजन्तवः ॥

गुरुणोक्तं ।

यादृशा दुःखमन्दोद्दमस्तास्ताणविवर्जिताः ।

दृग्गन्तेऽमी तथा पूर्वमभ्युद्भूत भवानपि ॥

विद्यते च तवाद्यापि कर्माजीर्णं शरीरके ।

विधेहि त्वमतस्तस्य जरणार्थं मम क्रियाम् ॥

अथ त्वं मामिकामेनां सत्क्रियां न करिष्यसि ।

ततो भूयोऽपि संसारे दुःखदुस्तो भविष्यसि ॥

ततः श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं प्रमन्या पारमेश्वरी ।

गृहीतानेन मुनिना सत्क्रिया च प्रसेविता ॥

तत्कर्मभोजनाजीर्णं जरयन्नेष तिष्ठति ।

मुनिनेदं ममाख्यातं भद्रं वैराग्यकारणम् ॥

किं च ।

न केवलमयं साधुरन्नाजीर्णेन बाधितः ।

वयं च बाधितास्तेन संसारे घनवाहन ॥

ततः संप्राप्य मानुष्यमावयोरपि बुध्यते ।

दीक्षाविधानतः कर्तुं कर्माग्नाजीर्णशोधनम् ॥

अहं तु पापभारेण भूरिणाच्छादितस्तदा ।

आकलङ्कं वचो मोहादवाजीगणमीदृशम् ॥

अथैवं भाषमाणोऽसौ मया सार्धमुदारधीः ।

अकलङ्को गतः साधोः पञ्चमस्यां हिमन्निधौ ॥

ततः प्रणम्य तं साधुं श्रुत्वा तद्धर्मदेशनाम् ।

प्रस्तावे प्रन्वितः सोऽपि तेन वैराग्यकारणम् ॥

मुनिराह ममाख्यातं स्मरिणैकं कथानकम् ।

तदेव मम संजातं भद्रं वैराग्यकारणम् ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

यत्तत्ते गाय संपद्यं तदा वैराग्यकारणम् ।

तदेवानुपद्यं एत्वा कथ्यतां ते कथानकम् ॥

मुनिमोक्तं । आकर्ण्य ।

वसन्तपुरवास्तव्याश्चत्वारः प्रीतिनिर्भराः ।

सार्थवाहसुताः केचित्परस्परवयस्यकाः ॥

अनेकावर्तसत्त्वौघभयकोटिसमाकुलम् ।

लङ्घयित्वा समुद्रं ते रत्नद्वीपे परागताः ॥

चारुर्योग्यो हितज्ञश्च मूढश्चेति यथाक्रमम् ।

तेषां नामानि जानीहि यथार्थानि नरोत्तम ॥

इतश्च ।

सर्वेषां रत्नराश्रीनामाकरस्तदुदाहृतम् ।

रत्नद्वीपं विना पुण्यैर्दुष्प्रापमतिमुन्दरम् ॥

किं तु ।

तत्रापि न विनोपायं प्राप्यन्ते रत्नराश्रयः ।

को हि हस्तं विना भुङ्क्ते पुरोवर्त्यपि भोजनम् ॥

एवं च स्थिते ।

स चारुस्तत्र तद्वीपे श्रेयाकांक्षाविवर्जितः ।

रत्नध्वजवाणिज्यं कुरुते शुद्धमानसः ॥

आवर्जयति तप्तोक्तान्नानोपायैर्विचक्षणः ।

विधत्ते रत्नराश्रीनां सञ्चयं च दिने दिने ॥

तथा च वर्तमानस्य तस्य निश्चितचेतसः ।

अकालक्षीनं बोद्धित्यं रत्नपूगेन पूरितम् ॥

जानाति च स रत्नानां गुणदोषपरीक्षणम् ।

विधातुं न च तस्यास्ति काननादौ कुतूहलम् ॥

ततः स चारुज्ञानेन सदाचारपरायणः ।

तत्र दौपे गतो भद्र मंजातः स्वार्थसाधकः ॥
 योग्योऽपि कुरुते किञ्चिदाणिज्यं रत्नकाम्यया ।
 केवलं विद्यते तस्य कौतुकं काननादिषु ॥
 जानीते सोऽपि रत्नानां गुणदोषविचारणम् ।
 कर्तुं कुद्वहलेनोच्चैः केवलं ह्रियते बलात् ॥

ततश्च ।

आरामकाननोद्यानसरोवरदिदृक्षया ।
 भ्रमतोऽहर्निशं तस्य वृथा गच्छन्ति वासराः ॥
 कचिदेव भयाच्चारोराजवेष्टिमानकम् ।
 अनादरेण कुरुते स रत्नानामुपार्जनम् ॥
 तथापि मिलितान्यस्य भद्र कालेन भूयसा ।
 तथाविधानि योग्यस्य माणिक्यानि कियन्त्यपि ॥

केवलं ।

विशिष्टरत्नसम्भारं नादत्तेऽभौ कुद्वहली ।
 रत्नदौपेऽपि संप्राप्तः स्तोकेन वज्र क्षारयेत् ॥
 हितज्ञस्तु न जानीते स्वयं रत्नपरीक्षणम् ।
 कर्तुं परोपदेशास्तु केवलं सचयत्यमौ ॥
 विहारारामचिचादिदर्शने च महत्तमम् ।
 कुद्वहलं हितज्ञस्य रत्नवाणिज्यसाधकम् ॥
 ततोऽभौ रत्नवाणिज्यं न करोति प्रमादतः ।
 कुर्वन्त्यपि च मूर्खतादुर्मलोकेन वध्यते ॥
 यतश्चिकित्सायन्ते ग्रन्थकाश्चकपर्दकाः ।

ततस्तदग्रहणोद्युक्तो धूर्तलोकेन वक्षितः ॥
 रत्नद्वीपेऽपि संप्राप्तः संजायेताहृतार्थकः ॥
 मूढस्तु न विजानीते स्वयं रत्नपरीक्षणम् ।
 कर्तुं नापि परेणोक्तं मोक्षादेष प्रपद्यते ॥
 पद्मखण्डवनोद्यानचित्रदेवकुलादिषु ।
 तथास्य भद्र मूढस्य विद्यतेऽत्यन्तकौतुकम् ॥

ततश्च ।

स देष्टि सत्यरत्नानि हिण्डते काननादिषु ।
 गृह्णाति धूर्तहस्ताच्च शङ्खकाचकपर्दकान् ॥
 अथ संभृतबोद्धित्यः स्वस्थानगमनेच्छया ।
 किं वर्तते मदीयानां मित्राणामिति चिन्तया ॥
 स चारुस्तस्य योग्यस्य तदा मूलमुपागतः ।
 उक्तं चाहं गमिष्यामि मित्र किं वर्तते तव ॥
 योग्यः प्राह न मेऽद्यापि बोद्धित्यं वत पूर्यते ।
 स्त्रोकान्येवार्जितानीह मया रत्नानि कानिचित् ॥
 चारुणाभिहितं मित्र किं पुनर्महदन्तरम् ।
 ततो योग्येन कथितं सर्वमात्मीयचेष्टितम् ॥
 चारुणोक्तं न युक्तं ते काननादिकुत्सहलात् ।
 अनादानेन रत्नानामात्मवञ्चनमौदृशम् ॥
 जानीषे तात रत्नानां त्वमेवां सुखहेतुताम् ।
 तथाप्यनादरं कुर्वन्नात्मनो वैरिकायसे ॥
 चिरादपि न सन्तोषो भद्र ते काननादिषु ।

तद्वरं विहितः स्वार्थः स्वार्थभ्रंशो हि मूर्खता ॥
 प्राप्तोऽसि रत्नद्वीपे त्वं रत्नोपार्जनकाम्यया ।
 अकुर्वन्नर्जनं तेषामात्मानः किं न लज्जसे ॥
 अतो मदचनान्मुञ्च काननादिकुट्टहलम् ।
 कुरु भद्र सुरत्नानां सततं समुपार्जनम् ॥
 अन्यथाहं गमिष्यामि संपन्नं मे प्रयोजनम् ।
 एवं विचेष्टमानस्त्वं स्वार्थभ्रष्टो भविष्यसि ॥
 ततश्चेदं वचश्चारोः श्रुत्वा योग्यः स्वमानसे ।
 अत्यन्तलज्जितः स्वेन चेष्टितेन प्रभाषितः ॥
 न गन्तव्यं त्वया तावन्महाभाग करोम्यहम् ।
 यदादिगमिषि तत्सर्वं किं कर्तव्यं ममापरम् ॥
 ततो विमुच्य तत्सर्वं काननादिकुट्टहलम् ।
 स रत्नोपार्जने लग्नो योग्यो वाक्येन धीमतः ॥
 अथ चार्हगतो मूलं हितज्ञस्य ततः परम् ।
 सोऽप्युक्तोऽहं गमिष्यामि मित्रं किं वर्तते तव ॥
 ततश्चारोर्हितज्ञेन दर्शितं यदुपार्जितम् ।
 ससंभ्रमेण सहसा तत्काचशकलादिकम् ॥
 अत्यन्तस्नेहसारेण कथितं चात्मचेष्टितम् ।
 ततश्चारुः हृपोपेतो हितज्ञं प्रत्यभाषत ॥
 वयस्य वञ्चितोऽसि त्वं धूर्तलोकेन पापिना ।
 मुग्धस्त्वं हि न जानीषे कर्तुं रत्नपरीक्षणम् ॥

रत्नोपाज्जनवेषेण रत्नदीपमुपेयुषः ।
 न युज्यते च ते कर्तुं काननादिकुट्टहलम् ॥
 तदाकर्ण्य वचचारोर्हितज्ञेन विचिन्तितम् ।
 अहो वत्सलता चारोरहो वचनकौशलम् ॥
 जानात्ययं महाभागः सर्वं यन्मे हिताहितम् ।
 तदेनमेव पृच्छामि यत्कर्तव्यं मयाधूना ॥
 ततः प्रोक्तो हितज्ञेन स चारुर्मित्रवत्सलः ।
 नाधुनाहं करिष्यामि काननादिकुट्टहलम् ॥
 रत्नानां गुणदोषाश्च निवेद्यन्तां त्वयाधुना ।
 काचादिपरिहारेण येन तान्यहमाददे ॥
 ततस्त्वदुपदेशेन भूत्वा बोद्धित्यमञ्जसा ।
 त्वया सार्धं गमिष्यामि प्रतीचस्त्र नरोत्तम ॥
 चारुणा चिन्तितं योग्यो यथा जातो यथार्थकः ।
 हितज्ञोऽपि तथा नूनं गुणनिध्यन्ननामकः ॥
 ततो निवेदितास्त्रेण सर्वे रत्नगुणगुणाः ।
 ग्राहितश्च प्रयत्नेन हितज्ञस्तदुपाज्जनम् ॥
 ततश्चारूपदेशेन हित्वा सर्वं कुट्टहलम् ।
 काचादिपरिहारेण कुर्वन् सद्भद्रसङ्गहम् ॥
 ततः प्रभृति संजातो हितज्ञोऽपि विचक्षणः ।
 स्वयं परीचकस्त्रेषां रत्नानामर्जने रतः ॥
 अथ चारुर्गतः पार्श्वं तस्य भूढस्य सादरम् ।
 सोऽप्युक्तोऽहं व्रजिष्यामि मित्रं किं वर्तते तव ॥

मूढः प्राह वयस्य त्वं किं गतेन करिष्यसि ।
 रमणीयमिदं दीपं किं न पश्यसि सर्वतः ॥
 पद्मखण्डगृहोद्यानसरोवरविभूषितम् ।
 विहारारामपुष्पाढ्यं वनराजिविराजितम् ॥
 तदेव सुचिरं तावद्मानयित्वा परं सुखम् ।
 पथात्स्वस्थानगमनं करिष्यामो यथेच्छया ॥
 मृतं मयापि बोद्धित्यं रत्नानां मित्रं वर्तते ।
 ततस्तद्दर्शितं तेन चारोर्बोद्धित्यमञ्जसा ॥
 अथाचगङ्गकोन्मिश्रकाचखण्डादिपूरितम् ।
 तद्दृष्ट्वा चिन्तयत्येवं स चारुद्वारचेतनः ॥
 अहो वराको मूढोऽयं मूढ एव न संशयः ।
 यस्तः कुतश्चलेनोच्चैर्धूर्तलोकेन वक्षितः ॥
 तथापि शिष्यामीमं यद्येव विनिवर्तते ।
 एवं विचिन्त्य तेनोक्तं चारुणा बुद्धिचारुणा ॥
 न शुक्रं कौतुकं कर्तुमत्र मित्रं वनादिषु ।
 आत्मवचनमेतद्धि रत्नवाणिज्यपाथकम् ॥
 वक्षितश्च दूढं मित्रं धूर्तलोकेन पापिना ।
 अरत्नानि गृह्येतानि रत्नबुद्ध्या यतस्तथा ॥
 इदं कचवरं भवे तच्छीघ्रं संपरित्यज ।
 सुरदानि गृह्णाण त्वं तेषामेतच्च सचणम् ॥
 ततो यावत्किन्नापष्टे न चागु रत्नमचणम् ।
 तावदुन्नेशितो मूढमां प्रतोदन्भाषत ॥

नाहं यास्यामि गच्छ त्वं प्रवृत्तो यत्र कुत्रचित् ।
 वयस्य एवमेव त्वं यस्त्वमेवं प्रभापसे ॥
 निराकरोषि त्वं तावदेकमुत्कलचारिताम् ।
 द्वितीयं मामकं रत्नसञ्चयं दूषयस्यलम् ॥
 प्रभास्वराणि यद्येवं रत्नानि न भवन्ति ते ।
 पर्याप्तमपरैस्तात तावकैर्मम रत्नकैः ॥
 ततश्चारुः पुनर्यावद्भाषणे स्फुरिताधरः ।
 प्रवृत्तस्तावदितरस्तं प्रतीदमवोचत ॥
 कृतं कृतं ममानेन तावकीनेन मित्रक ।
 शिष्येण निजस्थानं गच्छ शीघ्रं निराकुलः ॥
 तदाकर्ण्य निजे चित्ते चारुणा परिचिन्तितम् ।
 नैवास्य शिष्यं कर्तुं मूढस्य वत पार्यते ॥

इतश्च ।

उपदेशं सदा तस्य चारोः कुर्वाणयोर्मुदा ।
 ते श्रुते रत्नबोद्धित्ये तयोर्योग्यहितज्ञयोः ॥
 ततश्चारुः परित्यज्य तं मूढं कृतनिश्चयः ।
 सार्धं योग्यहितज्ञाभ्यां गतः स्वस्थानमुच्चकैः ॥
 रत्नानां विनियोगं च कुर्वाणास्तत्र ते त्रयः ।
 अनन्तानन्दसन्दोहपूरिताः सुखमाप्सते ॥
 मूढस्तु दुःखदारिद्र्यभाजनं समजायत ।
 निष्कासितस्ततो द्वीपात् केनचित्कुट्टभुजा ॥
 प्रक्षिप्तः सागरे घोरे यादोभिः परिपूरिते ।

अदृष्टतलपर्यन्ते दुरन्तावर्तभीषणे ॥

तदिदं ते मयाख्यातं स्मुरिप्रोक्तं कथानकम् ।

यत्तदा मम संजातं भद्र वैराग्यकारणम् ॥

ततो गृहीतभावार्थः प्रोत्फुल्लमुखपङ्कजः ।

सोऽकलङ्को मुनिं नत्वा प्रवृत्तोऽन्यमुनिं प्रति ॥

मयोक्तं ।

आख्यादि मित्र भावार्थं पृष्टे वैराग्यकारणम् ।

असंबद्धं किमाख्यातं मुनिनेदं कथानकम् ॥

अकलङ्केनोक्तं । भद्र घनवाहन नेदमसंबद्धमुदाहरणं । आकर्ण्य
त्वमस्य भावार्थं । मयोक्तं । एष दत्तावधानोऽस्मि । अकलङ्केनोक्तं ।
वसन्तपुरस्थानीयोऽचासांव्यवहारिको जीवराशिः । वाणिजकाः पुन-
र्यथार्यनामानस्ततो निर्गतास्तुर्विधा जीवाः । समुद्रः पुनरत्र जन्म-
जरामरणसलिलो मिथ्यादर्शनाविरतिगम्भीरो महाभीषणकषाय-
पातालः सुदुर्लभमहामोहावर्तरौद्रो विचित्रदुःखौघदुष्टजलचर-
पूरितो रागदेषजवनपवनविचोभितः संयोगवियोगवीचीनिचयचटुलः
प्रबलमनोरथवेलाकुलोऽनवलोकितपरापरपारः संसारविस्तारो
विज्ञेयः । रत्नदीपस्थानीयोऽयं मतुष्यभवो मन्तव्यः । काननादि-
कुत्तरहलं तु विषयाभिलाषो द्रष्टव्यः । अचगृह्यन्कपर्दककाचगृह-
लादिकल्पाः सर्वज्ञप्रणीतधर्मविपरीताः कुधर्मा बोद्धव्याः । धूर्तलोकः
कुतूर्थिकवर्गो ज्ञातव्यः । बोधित्वस्थानीयानि पुनरत्र जीवस्वरूपाणि
वर्तन्ते । स्त्रयानगमनं मोक्षावप्रतिमन्तया आत्मलाभरूपत्वात्तस्याः ।
यस्य मूढस्योपरि क्रुद्धो नरेन्द्रः स स्वकर्मपरिणामो विज्ञेयः ।

समुद्रमध्यप्रचेपस्तु मूढस्यानन्तभवभ्रमणं द्रष्टव्यमिति । एवं च स्थिते भो भो घनवाहन

सर्वःकथानकस्यास्य भावार्थः सुपरिस्फुटः ।

तथापि ते प्रबोधाय विशेषेणाभिधीयते ॥

तत्र यथा तेन चारुणा निर्गत्य वसन्तपुरासङ्गृह्यित्वा समुद्रं समासाद्य रत्नद्वीपं विज्ञातः कृचिमाकृचिमरत्नविशेषः न कृतं काननादिषु कौतुकं लक्षिता धूर्तलोकाः न गृहीतानि कृचिमरत्नानि कृतं विशिष्टरत्नग्रहणवाणिज्यं उपात्तः सुन्दररत्ननिचयः आवर्जिता विशिष्टलोकाः पूरितं बोद्धित्यं संजातः स्वार्थसाधक इति तथा भद्र भयतया सुन्दरतमा जीवा निष्कम्भासां व्यवहारिक-जीवराशेरतीत्यानन्तं संसारविस्तारं संप्राप्य मनुष्यभावं लघुकर्मतया विजानन्ति हेयोपादेयविभागं । चिन्तयन्ति च ते । यथातिदुर्लभ-मिदं मानुष्यमाकरो भावरत्नानां कारणं निर्वाणसुखस्य संप्राप्त-मिदमधुनास्माभिः समारूढा वयं महत्तरां कोटिं तत्र युक्तोऽस्माक-मधुना विषादपि विषमतरविपाकेषु विषयधनादिषु प्रतिबन्धः । समासादयन्ति च ते सर्वज्ञोपज्ञं धर्ममार्गं । ततो न विप्रलभ्यन्ते कुतूथिर्कैः । न प्रवर्तन्ते कुधर्मग्रहणे । कुर्वन्ति माधुधर्माङ्गीकरणलक्षणं वाणिज्यं । गृह्णन्ति चान्निमार्दवार्जवमुक्तिपःसंयमसत्यशौचाकिञ्च-नत्वब्रह्मचर्यसन्तोषप्रशमादिकं प्रतिक्षणं गुणरत्ननिचयं । आवर्जयन्ति सहस्रमाधुमाधर्मिकजनं । पूरयन्ति बहुणानामात्मानं । संजायन्ते स्वकार्यनिष्पादका इति ।

यथा च योग्येन तत्र रत्नद्वीपे विज्ञातं गुणदोषविचारणं

कृतं किञ्चित्तद्ग्रहणार्थं वाणिज्यं केवलं संजातमस्य कागनादिदर्शन-
व्यसनं तत्परायत्तेन गमितोऽनर्थको वज्रः कालो मौलितानि
कालेन भूयसा कियन्त्यपि रत्नकानि न विहितो विशिष्टरत्नसंचय
इति तथा भद्र घनवाहन भव्यतया सुन्दरतरा जीवाः संप्राप्य मनुष्य-
जन्म लघुकर्मतया जानन्ति गुणागुणपरीक्षणं कुर्वन्ति सर्वज्ञदर्शन-
मवाप्य आवकोचितं कियदपि महुणग्रहणवाणिज्यं केवलं दुर्जय-
त्वेन लोभस्य चटुलतथेन्द्रियग्रामस्य संजायते तेषां धनविषयादिषु
ममत्वव्यसनं तत्परायत्ताश्च ते गमयन्ति निरर्थकं भूयांसं कालं
तथापि मौलयन्ति ते भूयसा कालेन आवकधर्मोचितानि
कियन्त्यपि गुणरत्नकानि न विदधति साधुधर्मसाध्यं विशिष्टगुण-
रत्नमञ्चयमिति ।

यथा च तेन हितज्ञेन प्राप्तेनापि रत्नद्वीपे विज्ञातं स्वयं
रत्नपरीक्षणं धारिता परोपदेशयोग्यता कृतं विहारारामादिषु
महत्तरं कैतुकं न विहितं सुरत्नग्रहणं न लक्षितास्ते वज्रका
धूर्तलोकाः गृहीतानि चिकिचिकायमानानि काचशकलादीनि
जनिता तेषु सुन्दराणीति बुद्धिः वञ्चितश्चारूपदेशात्पूर्वमात्मेति
तथा भद्र घनवाहन भव्यतया सुन्दरा जीवाः समासाद्य मनुष्यभावं
मनाग्गुरुकर्मतया न विजानन्ति स्वयं कर्तुं धर्मगुणदोषपरीक्षणं
धारयन्ति परोपदेशयोग्यतां कुर्वन्ति विषयधनादिषु महत्तरं
प्रतिबन्धं न विदधति सर्वज्ञप्रणीतमद्भुसोपार्जनं न लक्षयन्ति
कुतोर्यिकवञ्चकतां गृह्णन्ति प्रणमदयादमादिमाररहितानि दम्भ-
प्रधानतया वहिश्चिकिचिकायमानाश्चिमरद्वतुष्टानि कुधर्मानुष्टा-

नानि जनयन्ति तेषु सुन्दराणीति बुद्धिं वञ्चयन्ति च महुरूपदे-
शात्पूर्वमात्मानमिति ।

यथा च तेन मूढेन रत्नद्वीपगतेनापि न विहितं स्वयं रत्न-
गुणदोषपरौर्चणं नापि प्रतिपन्नं परोपदेशेन अनुशीलितं वनदेव-
कुलादिगोचरमत्यन्तकौतुकं विदिष्टानि सत्यरत्नानि गृहीतानि
काचशकलादीनि कृतस्तेषु सद्गत्वाभिनिवेशः मोषितो धूर्तलोकेन
वञ्चितो नितान्तमात्मेति तथा भद्र घनवाहन लब्धापि मनुष्य-
भवमभ्यतया दूरभ्यतया वातिक्लिष्टतमा जीवाः गृहतरकर्म-
भराक्रान्ततया न विन्दत्येव स्वयं कर्तुं धर्मगुणदोषपरौर्चणं नापि
प्रतिपद्यन्ते परोपदेशेन अनुशीलयन्ति विषयधनादिषु गाढलौल्यं
विदिषन्ति प्रशमदयादीनि सद्गुतानुष्ठानानि गृह्णन्ति धर्मबुद्ध्या
ज्ञानहोमयागादीनि जीवघातोपमर्दकारीणि कदनुष्ठानानि
कुर्वन्ति तेषु तत्त्वाभिनिवेशं मोषयन्ति कुतूहलैः तदेवं वञ्चयन्ति
ते नितान्तमात्मानमिति ।

यथा च स चारुः पूरयित्वा बोद्धित्यं कृतकृत्यः स्वयं गन्तुकामः
स्वस्थाने योग्यं प्रत्याह यथाहं गमिष्यामि मित्र किं वर्तते तवेति
योग्येनोक्तं न पूर्यते ममाद्यापि बोद्धित्यं स्तोकाभ्येव मयोपार्जितानि
रत्नानि चारुणोक्तं किं पुनरत्र कारणं ततो योग्येन कथितं
तदुपार्जनविघ्नभूतमात्मनः काननादिकुतूहलं तथा भद्र घनवाहन
चारुतुल्या भगवन्तो मुनयो भूत्वात्मानं तपःसंयमप्रशमसन्तोषज्ञान-
दर्शनादीनां भावरत्नानां निष्ठितार्थाः स्वयं जिगमिषवो मोक्ष-
क्षेत्रे स्वस्थाने योग्यरूपाणां देशविरतानां मोक्षगमनार्थमामन्त्रण-

मिव कुर्वाणाः कुर्वन्ति धर्मदेशनां ते तु निवेदयन्त्यात्मनः
 स्लोकगुणत्वं ततः साधवो ब्रुवते भो भद्रा मनुष्यभावे स्वाधीनं
 सर्वेषां सद्गुणार्जनं तत्किं न संपूर्णगुणा जाता यूयं यथा वयं ततः
 कथयन्ति देशविरताः संपूर्णगुणोपार्जनविघ्नभूतमात्मनो धनविष-
 यादिषु ममत्वव्यसनं ततो यथा चारुणा योग्यं प्रत्युक्तं यथा
 भद्रं न युक्तं ते प्राप्तस्य रत्नद्वीपे काननादिकुलहलं कर्तुं वञ्चन-
 मिदमात्मनो महाविघ्नः सुरद्वयग्रहणस्य जानामि च त्वं सुरद्वानां
 सुखहेतुतां तथाप्यनादरमेवं तेषु कुर्वाणः किमात्मनो वैरिकायसे
 न च क्षिरेणापि ते कौतुकपरिपूर्तिस्तद्वरं स्वार्थं यतितमितरथा
 निरर्थकं रत्नद्वीपागमनं ततो भद्रं मुञ्च वनादिकौतुकं कुरु मयि
 सन्निहिते सुरद्वोपार्जनमन्यथा स्वार्थभ्रष्टो भविष्यसि ततोऽत्यन्त-
 क्षज्जितो योग्यः प्रतिपन्नं चारुवचनमनुष्ठितं विधानेन संजातः
 सुरद्वानां बोद्धित्यभरणेन स्वार्थसाधक इति तथा भद्रं घनवाहन
 सुनयोऽपि देशविरतानेवमाचक्षते । यथा भो भद्रा न युक्तं युष्मा-
 दृशमवाप्ते मनुष्यभावे जानतां जिनवचनामृतरसं लक्षयतां भवनै-
 गुण्यमाकलयतां कायकक्षिलमलाविलतां वेदयतां यौवनस्य सन्ध्या-
 भ्ररागभङ्गुरतां पश्यतां जीवितस्य घर्मोपतप्तप्रकुनिगलचक्षलतां
 भावयतां स्त्रजनवर्गस्नेहादेरचिरद्युतिविलसितदृष्टनष्टतां कर्तुमीदृशं
 धनविषयादिममत्वव्यसनं वञ्चनमिदमात्मनो महान्तरायो जानादि-
 साधनस्य । जानन्ति च भद्राः । यथा परिणामदाहणा विषयाः कारणं
 चित्तविश्रवानां तरलहृदया घोषितोऽभूमिः सद्भावसुष्ठानां हेतुभूत-
 मार्तरौद्रधामानां सुगतिमार्गप्रदीपो ज्ञानं जनकं मानसाक्षादानां

कुयोनिगतातिपातहस्तावलम्बो दर्शनं सम्पादनमनन्तमनःप्रमोदानां
 सुचेनाचेपमोक्षनिचेपणं चारित्र्यं समर्पकं निरन्तरचित्तोत्सवानां
 अनादिजीववस्तुमलचालनमलिलं तपो दायकं निःसङ्गादिसन्दोहा-
 नामनागतकर्मकचवरनिवारकः संयमो भावको भवभ्रमणभया-
 भावितभूरिभावहर्षाणां । तदेवमपि जानतां भवतां 'भो भद्राः
 केयमविद्या कोऽयं मोहः केयमात्मवक्ष्यता केयमात्मवैरिकता येन
 यूयं गृह्यथ विषयेषु मुह्यथ कलत्रेषु लुभ्यथ धनेषु स्निह्यथ स्वजनेषु
 हृष्यथ यौवनेषु तुष्यथ निजरूपेषु पुष्यथ प्रियसङ्गतेषु रुष्यथ
 हितोपदेशेषु दुष्यथ गुणेषु नश्यथ सङ्गागांस्तत्त्वसङ्गादृशेषु सहायेषु
 प्रीयथ सांसारिकसुखेषु न पुनर्ययमभ्यस्यथ ज्ञानं नानुशीलयथ
 दर्शनं नानुतिष्ठथ चारित्र्यं नाचरथ तपः न कुरुथ संयमं न संपा-
 दयथ सद्भूतगुणसम्भारभाजनमात्मानमिति । एवं च तिष्ठतां भवतां
 भो भद्रा निरर्थकोऽयं मनुष्यभवो निष्फलमस्मादृशसन्निधानं
 निष्प्रयोजनो भवतां परिज्ञानाभिमानोऽकिंचित्करमिव भगवद्दर्श-
 नाभादनं । एवं हि स्वार्थभ्रंशः परमविशिष्यते । स च भवतामञ्जल-
 मालक्षयति । न पुनश्चिरादपि विषयादिषु सन्तोषः । तत्र
 युक्तमेवमासितुं भवादृशां । अतो मुञ्चत विषयप्रतिबन्धं परिहरत
 स्वजनस्नेहादिकं विरहयत धनभवनममत्वव्यसनं परित्यजत निःशेषं
 सांसारिकमलजाम्बालं गृहीत भागवतीं भावदीप्तां विधत्त संजा-
 नादिगुणगणसञ्चयं पूरयत तेनात्मानं भवत स्वार्थसाधका याव-
 त्सन्निहिता भवतां वयं । अन्यथास्मादुपदेशाभावे सद्बुद्धिविकला
 यूयं स्वार्थभ्रष्टा एव सर्वथा भविष्येति । तदिदं भगवतां सन्तु-

नीनामुपदेशवचनामृतमुपालम्भगर्भमुपलभ्यते । योग्यकल्पा देशवि-
रता नितरां लज्जन्ते स्वचरितेन न ददति वष्टोन्नराणि न कुर्वन्ति
मनोदुष्प्रणिधानं किं तर्हि प्रतिपद्यन्ते हितमिति तत्साधुवचनं
आचरन्ति यथोक्तविधानेन स्वीकुर्वन्ति पारनेश्वरं महाव्रतं तिष्ठन्ति
पूरयन्तो गुणरत्नैरात्मयानपात्रमिति ।

यथा च स चाहर्गतो हितज्ञाभ्यर्णं विहितं स्वस्थानगमनार्थं
तदामन्त्रणं ततो दर्शितं तस्मै हितज्ञेन स्वयमुपार्जितं तत्काचग्र-
कलादिकं निवेदितं काननादिकौतुकमारमात्मचेष्टितं तथा भद्र
घनवाहन भद्रकेभ्यो भव्यमिथ्यादृष्टिभ्यः संपूर्णगुणाः सुसाधवो
यदत्र सद्धर्मकथनायाभिमुखीभवन्ति तच्चाक्षुषा हितज्ञसमीपगमन-
मभिधीयते । ततः कुर्वन्ति ते साधवस्तेषां भद्रकभव्यमिथ्या-
दृष्टीनां धर्मदेशनया मोक्षगमनं प्रत्यामन्त्रणं । तेऽपि च तेभ्यो
दर्शयन्ति यथा वयमपि कुर्म एव धर्मं यतोऽनुतिष्ठामो नित्यज्ञानं
जुहुमोऽग्निहोत्रं दहामस्तिलसमिधः प्रयच्छामो गोभूमिहिरण्मा-
दीनि कारयामो वापौकूपतडागप्रभृतीनि परिणयामः कन्यका
इत्यादिकं काचग्रकलादिदर्शनं । अन्यच्च । ते सुसाधुभ्यो निवे-
दयन्ति यथा भो भट्टारकाः सुखेन वयमास्राहे यतो भक्षयामो
मांसं पिबामो मद्यं आस्वादयामो विचित्रं सुरसं भोजनं रमयामो
वरस्त्रियः परिदध्मः सुकुमारोज्ज्वलवसनानि मानयामः पञ्चसुगन्धि-
कोन्मिश्रं ताम्बूलं विलसामो विविधमाख्यविलेपनैः मीलयामो
धननिचयं विचरामो यथेष्टचेष्टया न सहामो रिपुगन्धं उल्लास-
यामो निजकीर्तिं दर्शयामः स्वस्य देवरूपतां अनुभवामो मनुय-

भवमारमित्यादि । तदिदं काननादिकौतुकसारमात्मचेष्टितकथनं ।
ततो यथा तेन चारुणा कृपापरिगतहृदयेन हितज्ञं प्रत्यभिहितं
यदुत वयस्य वञ्चितोऽसि त्वं पापिना धूर्तलोकेन सुगधतया न
जानीषे विधातुं रत्नगुणदोषपरीक्षां अन्यच्च न युक्तं तव
कर्तुं रत्नद्वीपमागतस्य काननादिकुत्सहस्रं विप्रलम्भस्तवैष परमार्थेन
ततो हितज्ञेन निश्चित्य तदीयद्रव्यसत्तां लक्षितः परिज्ञानातिरेकः
ततो निवर्तितं काननादिकौतुकं पृष्टश्च स चारु रत्नलक्षणं दर्शितः
शिष्यभावः चारुरपि रञ्जितस्तुष्टौः निवेदितं रत्नलक्षणं साहित-
स्तदुपार्जनोपायं हितज्ञश्चारुणा संजातो विचक्षणः परीक्षको रत्नानां
ततः परिहृत्य क्वचिमरत्नानि संपन्नः सत्यरत्नग्रहणोद्यत इति तथा
भद्र घनवाहन सन्मनयोऽपि करुणापरिगतमानसास्थानेवं वदन्तो
भद्रकभयमिथ्यादृष्टीनित्यमाचक्षते । यदुत भो भद्राः सत्यं धर्म-
शीला यूयं कुस्य धर्ममात्मबुद्ध्या केवलं सुगधतया न जानीथ
तद्विगेषं । वञ्चिता यूयं कुधर्मशास्त्रकारैः । न खलु हिंस्रकर्माणि
धर्मसाधनानि भवन्ति । सर्वभूतदयाप्रधानो हि भगवान् विशुद्ध-
धर्मः । तद्दिरोधीनि च यागहोमादीनि । तन्न युक्तं धर्मबुद्ध्या
भवतामधर्मासेवनं । यत्पुनर्ब्रूय यूयं यथा सुखेन वयं तिष्ठामो यतो
भक्षयामो मांसमित्यादि तदपि सुगधताविजृम्भितमेव भवतां क्षाम्य-
प्रायं विवेकिनां । यतः सन्निहिताग्नेयापाये काये वल्गास्तु विविध-
रोगेषु त्वरागामिन्यां जरायां मनःशरीरमन्तापकारिषु राजाद्युप-
द्रवेषु यायावरे यौवने सर्वव्यसमकारिणीषु मम्यस्तु मनोदाहिनीष्ट-
वियोगे चित्तवैधुर्यकारिणि विप्रियसम्प्रयोगे सततमागामुक्ते गरणे

सर्वथाशुचिनिधाने शरीरे पुङ्ग्लपरिणाममाचनिःसारेषु विषयेषु
 असंख्यदुःखलक्षपरिपूरिते जगति वर्तमानानामसुमतां कीदृशं
 नाम सुखं । परमार्थतो दुःखेऽपि सुखविपर्यास एष भवतां । कर्म-
 जनितः खल्वेष विभ्रमः कारणमनन्तभवभ्रमणस्य । ततो भो भद्राः
 कृच्छ्रेण प्राप्ते मनुष्यभवे सन्निहितायां धर्मसामर्थ्यां सत्यसादुपदेशे
 स्वाधीने गुणाधाने प्रकटे ज्ञानादिमोक्षमार्गे अनन्तानन्दरूपे जीवे
 तस्य स्वरूपलाभलक्षणे मोक्षे ज्ञानश्रद्धानुष्ठानमात्रायत्ते तन्नाभे न
 युक्तं भवेतामौदृशमात्मवञ्चनं कर्तुं । तदिदं सन्नुनिवचनमाकर्ण्य ते
 हितज्ञतुल्या भद्रकभव्यमिथ्यादृष्टयो जीवा निश्चिन्वन्ति तेषां भग-
 वतां सन्नुनीनां वत्सलतां लक्षयन्ति परिज्ञानातिरेकं । ततो
 निवर्तयन्ति तदुपदेशेनावानुभवसंज्ञाविशेषाः सन्तो धनविषय-
 गृह्णप्रतिबन्धं पृच्छन्ति च विशेषतो मुनिजनं ते धर्ममार्गं दर्श-
 यन्ति शिष्यभावं रञ्जयति गुरुनपि विनयादिगुणैः । ततः प्रसन्न-
 चक्षुषा गुरुवस्त्रेभ्यो गृहस्थावस्थोचितं साधुदशायोग्यं च प्रतिपाद-
 यन्ति धर्ममार्गं चाक्षयन्ति तदुपार्जनोपायं महायत्नेन । यदुत भो
 भद्राः सद्धर्मसाधनयोग्यत्वमात्मनोऽभिलषद्भिर्भवद्भिस्त्वादिदमादौ
 कर्तव्यं भवति यदुत सेवनौया दयालुता न विधेयः परपरिभवः
 मोक्षया कोपनता वर्जनीयो दुर्जनसंसर्गः विरहितव्याप्तीकवादिता
 अभ्यसनीयो गुणानुरागः न कार्या चौर्यबुद्धिः त्यजनीयो मिथ्या-
 भिमानः वारणीयः परदाराभिलापः परिहर्तव्यो धनादिगर्वः
 विधेया दुःखितदुःखत्राणेच्छा पूजनीया गुरुवः वन्दनीया देवसद्भाः
 सन्माननीयः परिजनः पूरणीयः प्रणयिलोकः अनुवर्तनीयो मित्रवर्गः

न भाषणीयः परावर्णवादो ग्रहीतव्याः परगुणाः लब्धनीयं निज-
गुणविकत्यनेन स्मर्तव्यमणीयोऽपि सुकृतं यतितव्यं परार्थं संभाष-
णीयः प्रथमं विशिष्टलोकः अनुमोदनीयो धार्मिकजनः न विधेयं
परममोहद्वन्द्वं भवितव्यं सुवेषाचारैः ततो भविष्यति भवतां सर्वज्ञो-
पजसद्गुमानुष्ठानयोग्यता । तत्र च गृहस्थैः सद्भिः परिहर्तव्योऽक-
ल्याणमित्रयोगः सेवितव्यानि कल्याणमित्राणि न लब्धनीयोचित-
स्थितिः अपेक्षितव्यो लोकमार्गः माननीया गुरुसंहतिः भवि-
तव्यमेतत्तन्त्रैः प्रवर्तितव्यं दानादौ कर्तव्योदारपूजा भगवतां
निष्पत्तीयः साधुविशेषः श्रोतव्यं विधिना धर्मशास्त्रं भावनीयं
महायज्ञेन अनुष्ठेयस्तदर्थो विधानेन अवलम्बनीयं धैर्यं पर्यालोच-
नीयायतिः अवलोकनीयो मृत्युः भवितव्यं परलोकप्रधानैः सेवि-
तव्यो गुरुजनः कर्तव्यं योगपट्टदर्शनं स्थापनीयं तद्रूपादि मानसे
निष्पत्तितव्या धारणा परिहर्तव्यो विक्षेपमार्गः प्रयतितव्यं योग-
शुद्धौ कारयितव्यं भगवद्भुवनविम्बादिकं लेखनीयं भुवनेश्वरचनं
कर्तव्यो मङ्गलजपः प्रतिपत्तव्यं चतुःशरणं गार्हितव्यानि दुष्कृतानि
अनुमोदयितव्यं कुशलं पूजनीया मन्त्रदेवताः श्रोतव्यानि मन्त्रेष्टि-
तानि भावनीयमौदार्यं वर्तितव्यमुत्तमज्ञानेन ततो भविष्यति
भवतां साधुधर्मानुष्ठानभाजनता । ततः कृतबहिरन्तरङ्गमङ्गत्यागैः
परदत्तभोजिभिर्भावमुनिभिः सद्भिर्भवङ्गिरासेवनीया यष्टणशिक्षा
विधेया वस्तुतत्त्वजिज्ञासा मृगणीयः स्वपरतन्त्रवेदिना परहितनिर-
तेन पराशयवेदिना यथार्थाभिमानेन गुरुणा सम्यक् समन्त्रः प्रयो-
क्तव्यो गुरुविनयः अनुष्ठेया विधिपरता कर्तव्यो मण्डलिनिषद्याच्चादौ

यत्रः अनुपालनीयो ज्येष्ठक्रमो भजनीयोचिताग्रनक्रिया हेयो
विकथादिविधेयः शीलनीया भावभारमुपयोगप्रधानता शिच-
णीयोऽयं श्रवणविधिः आचरणीया बोधपरिणतिः यतितयं
सम्यग्ज्ञानस्थिरतायां कार्यं मनःस्थैर्यं न विधेयो ज्ञानर्ह्युत्प्रेकः नोप-
हसनीयास्तदज्ञाः परित्याज्यो विवादः परिहार्यमबुद्धबुद्धिभेदकरणं
न विधेयः कुपात्रे शास्त्रनियोगः ततो भविष्यति भवतां पात्रता
वज्रमता गुणज्ञानां विग्रहवती श्रमश्रीः स्वाश्रयो भावभम्पदा ।
ततः संजनिष्यन्ते भवतामुपरि सप्रसादा गुरवः संप्रदापयिष्यन्ति
सिद्धान्तसाराणि प्रवर्धिष्यन्ते भवतां शुश्रूषाश्रवणगृहणधारणो-
द्घापोद्दत्तत्वाभिनिवेशाः प्रज्ञागुणा दतिः । तथानुशीलनीया भवद्भि-
रासेवनाशिचा समाचरणीया प्रत्युपेक्षणा भजनीया प्रमार्जना
मात्स्यीभावमानेतया भिचाचर्या प्रतिक्रमणीयेयापथिका दातव्या-
लोचना शिदणीया निर्दोषा भोजनता विधेया भाजनपरिकर्मणा
अनुष्ठेयागमिकी विचारचर्या निरोचणीयाः स्खण्डिलभूमयः
कर्तव्यं समस्तोपाधिगुडूभावश्यकं प्रवर्तितयं यथागमं कालग्रहणे
आम्नातव्यः पञ्चविधः स्वाध्यायः तदेवमभ्यसनीया प्रतिदिनक्रिया
पालनीयः पञ्चविधोऽप्याचारः आसेवनीये चरणकरणे अङ्गाङ्गीभाव-
मानेयोऽप्रमादः स्वातव्यमत्युपविहारितया ततो भविष्यति भवतां
मोक्षगमनप्रवणो गुणसन्दोहः । तदेवं ते भगवन्तः सन्नुनयो दर्शयन्ति
तेभ्यः सहुणार्जनोपायं । ततस्ते तदुपदेगेन भद्रकभव्यमिथ्यादृष्टयः
संजायन्ते विचक्षणाः भवन्ति परीक्षका भावरत्नानां विरहयन्ति
कुधर्मासेवनं रमन्ते सहुणोपादाने वदन्ति च । यथा भो भो भट्टारकाः

अपायहेतुभिर्भोगैर्धूर्ताकारैश्च तीर्थिकैः ।

एतावन्तं वयं कालं वञ्चिता मोहदोषतः ॥

अधुना बोधिता धनैर्भवद्भिरतिवत्सलैः ।

यथादिष्टं करिष्यामो नाथाः सर्वं पुरोदितम् ॥

अथोपदृष्टिता वाक्यैः साधुभिस्ते मनोहरैः ।

यथोपदिष्टं कुर्वाणा जायन्ते स्वार्थमाधकाः ॥

यथा च स चार्सर्गतो मूढसमीपं कृतं गमनार्थमामन्त्रणं मूढ-
नोक्तं वयस्यं किं गतेन करिष्यमि रमणीयतममिदं द्वीपं तथाहि
पश्य पश्य भूयितमिदं पद्मखण्डैर्विराजितं गृहोद्यानैर्मण्डितं मरोदरैः
कमनीयं विहारारामैः स्पृहणीयं सुगन्धिपुष्पभरवन्पुराभिर्वनराजि-
भिरभिलषणीयं सुन्दरलोकयोगेन तदत्र मानयित्वा सुप्तिरं सुखं
पश्चात्स्वस्थानगमनं करिष्यामो न च मे गमनं रोचते भूतं च
मेयापि बोद्धित्यं वर्तते ततो दर्शितं तत्काचशकलादिपूरितं
चारोरनेन संजाता चारोः करुणा दत्तस्तस्योपदेशो यथा न युक्तं
ते काननादिकौतुकं कुरत्नानि च त्वया गृहीतानि रत्नदुष्टा
तत्परित्यज मित्रामूनि गृहाण सुरत्नानि तेषां चेदं लक्षणं ततः
प्रदिष्टो मूढः प्रादुर्च्य नाहं यास्यामि गच्छ त्वं यत्र प्रवृत्तोऽमि
मित्रसेव न भवसि त्वं मे यस्त्वं मामकौनानि भास्वररत्नानि दूष-
यसि अलं मे तावकरक्षैः पुनः ह्यथोपदेशदानोद्यतो निराहत-
स्वारनेन संजातश्चारोरप्रज्ञापनीयोऽयमिति निश्चयः तथा भद्र
घनवाहन चारुकम्पा भगवन्तो मुनयो मूढस्थानीयेभ्यो दूरभये-
भ्योऽभयेभ्यो वा यदा धर्मापदेशार्थमभिमुखीभवन्ति तदा तेषां

तत्तत्समीपगमनमभिधीयते । ततः कुर्वन्ति ते सद्गुर्मदेशनया मोक्ष-
गमनं प्रति तदामन्त्रणं । ततस्ते मूढकल्पा जन्तवः खल्वेवमाचक्षीरन् ।
यदुत भो भोः श्रमणकाः किं तेन यौष्माकौनेन मोक्षेण नः प्रयो-
जनं भवतामप्यलमेव तत्र गमनेन । तथाहि

न तत्र खाद्यं नो पेयं न विलासा न भूतयः ।
न दिव्यः प्रियसंयोगो न कान्ताः कमलेक्षणाः ॥
न भाषणं सविश्रम्भं न गीतं नापि नतनम् ।
न हास्यं हन्त यौष्माकः स मोक्षो ननु बन्धनम् ॥
अत्यन्तरमणीयोऽयमस्माकं प्रतिभासते ।
सदा संसारविस्तारश्चिन्ताद्वादविधायकः ॥
यतोऽत्र सन्ति संसारे खाद्यं पेयं विभूतयः ।
विलासा भूषणं नार्यः कामदाः पद्मलोचनाः ॥
यथेष्टचेष्टाचारित्वं गीतं नृत्यं विलेपनम् ।
विद्यते सर्वमेवात्र संपूर्णं सुखसाधनम् ॥
अतो विमुच्य संसारं सुखसम्भारपूरितम् ।
भो भोः श्रमणका यूयं न मोक्षं गन्तुमर्हथ ॥
तदलं मोक्षवादेन संसारे सुन्दरा स्थितिः ।
मानयित्वा सुखं दिव्यं पद्यान्मोक्षं गमिष्यथ ॥
यश्च सद्गुर्मवादोऽयं भवतां मनसि स्थितः ।
अस्माकमपि सोऽस्त्येव किं यूयं धर्मगर्विताः ॥

तथाहि ।

भूरिभिर्महिषैश्छागैः शूकरैश्च निपातितैः ।

कुर्महे चण्डिकादीनां वयं रुधिरतर्पणम् ॥
 गोमेधमश्वमेधं च नरमेधं तथाजकैः ।
 कुर्मो यागं चतुर्भेदं भूतसङ्घातमर्दनम् ॥
 कुयोनिवर्तिनः सत्त्वान् निःशेषान् दुःखपीडितान् ।
 हत्वा हत्वा वयं दुःखान्मोचयामः कृपापराः ॥
 पापह्यां जीवसङ्घातं मारयित्वा दिने दिने ।
 मांसावारितसत्रं च प्रयच्छामो यथेच्छया ॥
 इत्येवमादिभिर्धर्मैः कृतकृत्यतया वयम् ।
 भावत्कस्यास्य धर्मस्य न दृष्टिं वत कुर्महे ॥
 तदिदं मूढकल्पानामभयानां प्रभाषितम् ।
 आकर्ण्य मुनयो धीरा जायन्ते करुणापराः ॥
 ततस्ते तत्प्रबोधार्थमित्यमाचक्षते तदा ।
 भो भद्रा नैव युक्तोऽयं भवतां भवविभ्रमः ॥
 एते हि भोगा नागानां भोगा इव सुदारुणाः ।
 पर्यन्तकटुकाः पापास्त्रीप्रसङ्गेशवर्धनाः ॥
 नार्योऽनार्याः कृताकार्याः सर्वमायाकरण्डिकाः ।
 विलासनृत्तमङ्गीतविज्वोकाद्या विडम्बनाः ॥
 मोक्षस्तु भद्राः सततमनन्तानन्दसुन्दरः ।
 जीवस्यात्मव्यवस्थानं निःशेषक्लेशवर्जितः ॥
 मनुष्यभवमासाद्य तत्र युक्तं भवादृशम् ।
 खाद्यपेयविलासादिकौतुकेनात्मवञ्चनम् ॥
 एतेषु मक्ता भोगेषु कतिचिद्दिनभाविषु

मा मोक्षमार्गमुत्सृज्य गच्छतानन्तके भवे ॥
 धर्मानुष्ठानबुद्ध्या च यदिदं मारणादिकम् ।
 यूयं कुरुष्व 'तत्पापं सर्वं संसारवर्धनम् ॥
 कुशास्त्रकारमोहेन मा कुरुध्वमथेदृशम् ।
 अहिंसाद्यात्मकं धर्मं कुरुध्वं दोषसूदनम् ॥
 अथेदृशं मुनीनां ते वाक्यमाकर्ण्य पेशलम् ।
 मूढकल्पा जनास्त्रुणं प्रद्वेषं यान्ति पापिनः ॥
 वदन्ति च ततो रुष्टा भो भोः श्रमणका वयम् ।
 शिचणीया न युष्माभिर्यात यात यथागताः ॥
 भोगाच्चिन्दय पापिष्ठा धर्मं चास्त्रन्निषेवितम् ।
 ततो नो वैरिका यूयं नेय्यामोऽन्तकमन्दित्रम् ॥
 ईदृशोऽपीह सद्धर्मा यद्ययं वो न रोचते ।
 ततोऽहं युष्मदीयेन धर्मेण पुरुषाधमाः ॥
 निवेदयत सद्धर्मं निजेभ्यः श्रमणाधमाः ।
 आत्मीयजनकेभ्यो भो न त्वस्माकं प्रयोजनम् ॥
 तदिदं मूढजन्तूनां वाक्यमाकर्ण्य साधवः ।
 ब्रूयुः करुणया यावद्भूयो धर्मस्य लक्षणम् ॥
 तावत्ते नितरां क्रुद्धा दष्टौष्ठा रक्तलोचनाः ।
 गाढप्रहारदानादौ प्रवर्तन्ते न संशयः ॥
 ततस्तत्तादृशं वीक्ष्य सुनयो मूढचेष्टितम् ।
 निश्चिन्वन्ति निजे चित्ते नैते साध्याः कथंचन ॥
 ततस्ते साधवस्तेषामुपेक्षां कुर्वन्ते यतः ।

न भवेद्दोहने चित्तं बन्ध्याभावे विनिश्चिते ॥--

ततो यथा चारूपदेशं कुर्वतोस्तयोर्योग्यहितज्ञयोर्मते रत्नानां
बोद्धित्ये ते तौ च गृहीत्वा गतस्याहः स्वस्थाने जातास्तयो रत्न-
विनियोगेन सततमनन्तानन्दभाजनं मूढस्तु दुश्चरितकुद्धेन नर-
पतिना निष्कासितस्ततो द्वीपात् प्रचिह्नः समुद्रे संजातोऽनन्तरदुःख-
भरभाजनमिति तथा भद्र घनवाहनं सुनीनामुपदेशं पूर्वाक्तं कुर्वतां
तेषां देशविरतानां भद्रकभयमिच्छादृष्टीनां च क्रमेण कृते पारमे-
श्वरे व्रतघण्टे वर्तन्ते ज्ञानादयो गुणाः भ्रियन्ते तेषामात्मानः ततः
सर्वेऽपि गच्छन्ति परमपदे जायन्ते सततमनन्तानन्दसन्दोहभाजो
ज्ञानदर्शनचारित्र्यविनियोगेन मूढजन्तवस्तु कुर्वन्ति पापभरपूरणं
ततः कुद्धेनैव स्वकर्मपरिणामभूमुजा निर्वाहन्ते मनुष्यभवरत्नद्वीपात्
पात्यन्ते संसारसागरे भवन्ति निरन्तरदुःखमभारभाजनमिति ।

ततश्च ।

एवं कथानकस्यास्य ज्ञात्वा भावार्थमीदृशम् ।

अयं प्रप्रजितो जातः साधुर्भा घनवाहन ॥

एवंविधविवेकस्य कारणे कर्मदारणे ।

को वा कथानके ह्यत्र श्रुते नो मुनितां भजेत् ॥

रत्नद्वीपसमे प्राप्ते मानुष्ये भद्र भाविकैः ।

रत्नैर्मत्वात्मबोद्धित्यं को न गच्छेच्छिवालयम् ॥

ततो भद्रेऽगृहीतमङ्गते तदिदमीदृशमकलङ्कवचनमाकर्णयतो
मे ह्रमिता यक्षी कर्मस्थितिः संजातो भद्रकभावः सुखायितं
मनागाकलङ्कं वचनं । तथापि स्थितोऽहं मौनेनैव । प्राप्तोऽकलङ्कः

सहितो मया पठमुनिसमीपं । वन्दितो मुनिवरः । धर्म-
लाभितोऽनेन । कृता प्रस्तावना । पृष्टः सोऽपि वैराग्यकारणं ।
मुनिजोक्तं ।

नगरौ संसृतिर्नाम अख्यनादिरनन्तिका ।

तदीयो हृष्टमार्गो मे जातो वैराग्यकारणम् ॥

अकलङ्केन चिन्तितं ।

अरघटः पुरा यादृग् मुनिना मे निवेदितः ।

नूनं भो हृष्टमार्गोऽपि तादृशोऽयं भविष्यति ॥

ततः प्रोक्तमकलङ्केन ।

निवेदय महाभाग मध्वमेनं स्फुटाक्षरैः ।

हृष्टमार्गः स संजातो यस्ते वैराग्यकारणम् ॥

मुनिराह महाभागो योऽयं ध्यानस्थितो मुनिः ।

अनेन जन्मसन्तानः स हृष्टो मम दर्शितः ॥

विराजितः सुदीर्घाभिर्भवावपनपंक्तिभिः ।

भूरिभिः सुखदुःखाख्यैः स पण्यैः परिपूरितः ॥

आकुलैः सञ्चयोद्युक्तैः क्रयविक्रयतत्परैः ।

जीववाणिजकैर्नित्यं स्वार्थनिष्ठैर्निषेवितः ॥

पुण्यापुण्याभिधानैश्च स्तोकोत्कृष्टविमथ्यमैः ।

मूढैः पण्यानि लभ्यन्ते स्वानुरूपाणि तत्र भोः ॥

नित्यं व्यवहरत्येष सदैवोद्घाटितापणः ।

अपुण्यजीवरोरैश्च भूरिभिः परिपूरितः ॥

महामोहाभिधानोऽत्र बलाधिकृत उच्यते ।

कामकोपादयस्तस्य पुरुषाः परिचारकाः ॥
 घोरैर्जीवाधमर्णानां कर्माख्यैर्धनिकैः सदा ।
 क्रियते धरणकं तत्र दुर्मोक्षमतिदारुणम् ॥
 सदा कलकलायन्ते लोकोद्वेगविधायिनः ।
 मत्ताः कषायनामानस्तत्र दुर्दान्तडिम्बकाः ॥
 अनेकाश्चर्यभूयिष्ठो विचित्रः सतताकुलः ।
 नान्यो जगति तादृक्षो हृष्टमार्गो नरोत्तम ॥
 केवलं ते मया लोका यावत्सम्यक् निरौचिताः ।
 हृष्टे सर्वेऽपि विज्ञातास्तावदत्यन्तदुःखिताः ॥
 अथानेन महाभाग मुनिना मम लोचने ।
 अञ्जिते कृपया भद्र ज्ञानाञ्जनमलाकया ॥
 ततो विमलदृष्टित्वाहृष्टो दूरे व्यवस्थितः ।
 मया हृष्टात्समुत्तीर्णो मठो नाम शिवालये ॥
 तत्रानन्ता मया दृष्टाः सततानन्दसुन्दराः ।
 सद्बुद्धिदृष्ट्या भो लोका मुक्ताख्या बाधवर्जिताः ॥
 ततो मे तत्र संपन्नो हृष्टमार्गो हृष्टतमः ।
 वसतो भद्र निर्वन्दो मठोन्मायक एव च ॥
 ततश्चायं महाभागो मुनिः प्रोक्तस्तदा मया ।
 हृष्टमेवं परित्यज्य मठे यामः शिवालये ॥

यतः ।

नास्ति मे क्षणमप्यत्र रतिर्नाथ सुदारुणे ।
 हृष्टमार्गो मज्जामोऽतस्तया भार्धं शिवालये ॥

मुनिनोक्तं यदीच्छा ते मठे गन्तुं नरोत्तम ।
 गृहाण मामिकां दीक्षां ततोऽस्य प्रापिकामरम् ॥
 मयोक्तं दौयतां नाथ मा विलम्बो विधीयताम् ।
 ततो दत्ता ममानेन दीक्षेयं पारमेश्वरी ॥
 उपदिष्टं च कर्तव्यं मठप्रापणकारणम् ।
 अहं तदेव कुर्वाणो भद्रं तिष्ठामि साम्प्रतम् ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

कौदृशं नाथ कर्तव्यं गुरुणा ते निवेदितम् ।
 यद्वलेन मठे तत्र भगवन्गन्तुमिच्छसि ॥

मुनिनोक्तं । आकर्ण्य । अभिहितोऽहं भगवता तदानेन गुरुणा ।
 यथा सौम्य अस्ति तावद्भवतः परियहे कायाभिधानः पञ्चाक्षनाम-
 गवाक्षो निवासार्थमपवरकः । तत्र च कार्मणशरीरनामकमपवरक-
 गवाक्षाभिमुखचयोपशमाभिधानरन्ध्रं गर्भगृहकं । तत्र च चित्ताभि-
 धानमतितरलं वानरलीवरूपं । मयोक्तं । बाढं समस्तमस्ति । गुरु-
 णोक्तं । यद्येवं ततो गृह्येतेनैव तेन सर्वेण तावद्भवता प्रव्रजितव्यं ।
 यतो न शक्यते तदकाण्ड एव विरहयितुं । मयोक्तं । यदाज्ञाप-
 यति नाथः । ततः प्रव्रजितोऽहं । गुरुणोक्तं । भद्रं त्वयेदं वानर-
 लीवरूपं सुरचितं कर्तव्यं । मयोक्तं । यदादिशति नाथः । केवलं
 कुतो भयमिति कथयन्तु भगवन्तः । ततोऽभिहितमनेन मुनिना ।
 यथा सौम्य विद्यन्ते तत्र गर्भगृहके वमतोऽस्य भूयांसः खलूपद्रव-
 कारिणो यतो भक्ष्यते वराकसिदं कपायनामकैद्यदुलमूषकैः तरल-
 तरीक्रियते नोकषायाख्यैर्वेधपटुभिर्दुष्टवृश्चिकैः खाद्यते संज्ञाख्याभिः

क्रूरमार्जारैभिः विलुप्यते रागद्वेषनामकाभ्यां भीषणकोलोन्दुराभ्यां
 गच्छते महामोहसंज्ञेनातिरौद्रमार्जारेण उपताप्यते परीपहोप-
 सर्गाङ्गैः सततं चोठयद्भिर्दंशमशकैः विह्वलीक्रियते दुष्टाभिसन्धि-
 वितकांख्यैर्वज्रतुण्डैर्भक्षयद्भिर्मत्सुकैः उपद्रूयतेऽलीकचिन्तासंज्ञाभि-
 र्गृहकोकिलिकाभिः अभिभूयते दारुणाकारैः प्रमादककलासैः
 तुद्यतेऽनवरतमविरतिजाम्बालनामकेन षट्पदिकाजालेन अन्धी-
 क्रियते मिथ्यादर्शनसंज्ञेनातिघोरेण तमसा । तदेवमेते भद्र तत्र
 गर्भगृहके सततस्थायिनोऽस्य वराकस्योपद्रवविशेषाः । तदिदमेव-
 मादिभिरुपद्रवैरुपद्रुतं चित्ताभिधानं वानरस्त्रीवरूपं वेदनाभर-
 निःसहतया निपतति रौद्रध्यानाभिधाने सुज्वलितखादिराङ्गार-
 कुण्डे क्वचित्पुनः प्रविशत्यनेककुविकल्पाख्यलूतातन्तुजालावनद्धमुखे
 भीषणे गाढमार्तध्यानाभिधाने महाविले । तदिदमप्रमत्तेन भवता
 सततं रचणीयं । मयोक्तं । भदन्त कः पुनरस्य रचणोपायः ।
 गुरुराह । भद्र ये ते विद्यन्ते तत्रापवरके पञ्च गवालास्तेषां द्वारेषु
 विषयनामानः पञ्चैव विषयत्वा विद्यन्ते । ते चातिदारुणाः स्वरूपेण
 यतस्ते नाम्नापीदं वानरस्त्रीवरूपं विह्वलयन्ति गन्धेनापि घूर्णयन्ति
 दर्शनेनापि तरलयन्ति स्मरणेनापि मारयन्ति स्पर्शनेनास्त्रादनेन
 च पुनर्यदिदं निपातयन्ति तत्र किमाश्चर्यं । ते चास्याभीभिरुप-
 द्रवैरुपद्रुतस्य विह्वलतया सहकारासका इति प्रतिभासन्ते । ततो
 निर्गच्छति तदभिमुखं तैर्भवाक्षकैर्गाढाभिलाषेण रज्यते सुन्दरा-
 णीति बुद्ध्या केषु चित्तत्फलैषु विद्वेष्टि न सुन्दराणीति बुद्ध्या कानि-
 चित्तत्फलानि बभ्रमीति स्त्रीत्यातिरेकेणानवरतं तच्छाखान्तरेषु

लुठति नितरामर्थनिचयसंज्ञे तदधोवर्तिनि पत्रफलकुसुमरजः-
 कचवरे । ततस्तेषु परिभ्रमदिदमुद्गुण्य कर्मपरमाणुनिचयसंज्ञेन
 तदीयफलकुसुमरेणुना आर्द्रीक्रियते भोगस्नेहनामकेन मकरन्द-
 बिन्दुनिस्थन्दसन्दोहवर्षेण ॥ ततो मया गृहीतवचनभावार्थेन
 चिन्तितं । अथे वृक्षास्तावेदते सामान्यरूपाः शब्दरूपरसगन्धस्पर्शा
 भविष्यन्ति कुसुमानि पुनरपरिस्फुटास्तद्विशेषाः फलानि तु परि-
 स्फुटास्तद्विशेषा एव शाखान्तराणि पुनस्तदाधारवस्तुस्थानानि तेषु
 च सञ्चरणं चित्तवानरलीवरूपस्य लोकोपचारेणाभिहितं यदाङ्ग-
 लौकिकाः अमुत्र गतं मे चित्तमिति । एवं च स्थिते बुद्धं मयेदं
 तावत्समस्तं मुनिना भाषितं भोक्ष्यते चेति विचिन्त्य मयाभि-
 हितं । भदन्त ततस्ततः । गुरुराह । ततो भद्र भोगस्नेहार्द्रीभूते
 कर्मपरमाणुप्रचयरजोगुण्डिते तत्र चित्तवानरलीवरूपशरीरे विकल-
 तथा स्यैर्यस्य भेदकतया विषरूपत्वात्तस्य रजसः संजायन्ते चतानि
 संपद्यते जर्जरीभावः व्याप्यते समन्तान्मध्यदेशः दह्यते विषरूपेण
 तेन रजसा । ततो भजते कृष्णरूपतां तच्छरीरं कचित्संपद्यते
 रक्तीभावः । ततस्तत्र गर्भगृहके वर्तमानं तत्तेषां सर्वेषां पूर्वाक्ता-
 नामुपद्रवविशेषाणां गम्यं भवति । ततो बाध्यते नानाविधं तैरिति ।
 तदेष भद्र तस्य चित्तवानरलीवरूपस्य संरक्षणोपायो यदुत गृहीत्वा
 स्ववीर्यसंज्ञेनात्महस्तेन दृढमप्रमादनामकं वज्रदण्डं तच्चित्तवानर-
 लीवरूपं तैरचनामकैर्गवाक्षैर्विषयवृक्षफलभक्षणसृष्ट्या निर्गच्छदा-
 स्कोऽथ निवारणीयं । तथापि, चटुस्तथा निश्चरत्पुनः पुनराक्रोड-
 नीयं । ततो निषिद्धवर्हिर्गमनस्य निवृत्तसहकारास्रकाभिलाषस्य

तस्य शोषमुपयास्यत्यसौ भोगस्त्रेहसंपादितः शरीराद्रीभावः । ततः
 शुष्कशरीरात्परिश्रित्यति प्रतिक्षणं तद्रजो रोक्ष्यन्ति चतानि
 अपयास्यति जर्जरता न भविष्यति कृष्णता विनश्यति रक्तीभावः
 आविर्भविष्यति धवलता संप्रस्यते शरीरस्थैर्यं संजनिष्यते दर्श-
 नीयता । ततो न प्रभवियन्ति ते प्रागुपवर्णितास्तत्रापि गर्भगृहके
 वर्तमानस्य तस्योपद्रवविशेषाः । किं च तेऽपि मार्जारमूषक-
 कोलोन्दुरादयस्तस्य वानरलीवरूपस्योपद्रवकारिणः समस्तास्तेनैवा-
 प्रमादनामकेन वज्रदण्डेन भवता चूर्णनीयाः । ततस्तेषु संचूर्णितेषु
 तद्गर्भगृहकमार्गसञ्चारिणु वानरलीवरूपं निर्वाधं भविष्यति । तदयं
 भद्र तस्य संरक्षणोपायः । मयोक्तं । भद्रन्त तत्किं पुनस्तेनेत्यं
 संरक्षितेन मम सेत्स्यति प्रयोजनं । भगवताभिहितं । ननु भद्र
 यद्भवतोऽभिप्रेतं शिवालयमठगमनं तस्यैतदेव चित्तवानरलीवरूपं
 सुसंरक्षितमुपायभूतं वर्तते ॥

एतद्धि रक्षितं सम्यक् संभवत्येव कारणम् ।

निर्वाधं गमनस्योच्चैः पुरुषस्य शिवालये ॥

ततश्चेत्तत्र ते भद्र विद्यते गमने मतिः ।

अस्य संरक्षणेऽप्येवं ततो यत्नं समाचर ॥

किं च ।

चक्रकं वज्रकालीनं वर्तते भद्र दुस्तरम् ।

अस्य वानरलीवस्य यदिदं ते मयोदितम् ॥

तथाहि ।

तत्तैरुपद्रवैर्गाढं पीडितं मूपकादिभिः ।

वेदनाविह्वलं मोहादासकेषु प्रवर्तते ॥

ततश्च ।

गुण्यते रजसा भूयो भिद्यते सन्दविन्दुभिः ।

ततः क्षतानि जायन्ते बाध्यते मूषिकादिभिः ॥

ततस्तद्गुणसक्ता वर्धन्ते मूषिकादयः ।

भूयश्च बाध्यमानं तैरासकेष्वेव धावति ॥

पुनर्गुणनमेवास्य स्नेहेन पुनरार्द्रता ।

पुनश्च क्षतसम्पत्तिः पुनः सर्वेऽणुपद्रवाः ॥

तदेवं चक्रके भद्र गतमेतदनिष्ठिते ।

न सुक्ता तावकीं रक्षां निर्वाधं हन्त जायते ॥

ततो योऽयं मया प्रोक्तो हेतुः संरक्षणे धरः ।

स एव भवता नित्यमनुष्ठेयो नरोत्तम ॥

ततो गृहीतभावार्थस्तदाहं पर्यचिन्तयम् ।

इदं मद्यं भदन्तेन प्रपञ्चेन निवेदितम् ॥

यदुत ।

रागाद्युपद्रुतं चित्तं विषयेषु प्रवर्तते ।

तेषु चास्य प्रवृत्तस्य वर्धते कर्मसञ्चयः ॥

अङ्गाङ्गीभावमाधत्ते सा भोगस्नेहवामना ।

ततः संसारसंस्काराः संजायन्ते क्षतोपमाः ॥

ततोऽत्र प्रभवन्त्येव सर्वे रागाद्युपद्रवाः ।

मूषकादिसम्युक्ते च विवर्धन्ते प्रतिक्षणम् ॥

भूयश्च प्रेर्यमाणं तैर्विषयेष्वेव धावति ।

पुनः कर्म पुनः स्नेहः पुनः सर्वेऽप्युपद्रवाः ॥

अदृष्टतत्त्वपर्यन्ते तदेवंविधचक्रके ।

निमग्नं दुःखकोटीभिश्चित्तमेतन्न मुच्यते ॥

वज्रदण्डः समाख्यातो गुरुणानेन रक्षकः ।

गृहीतो वीर्यहस्तेन सौप्रमादोऽस्य सत्तमः ॥

ततश्चैवं करिष्यामि सततं सुसमाहितः ।

गुरुद्विष्टाप्रमादस्य तस्याहमनुगौलनम् ॥

यदुत ।

स्वप्नोऽयमिन्द्रजालं वा हरिश्चन्द्रपुरं तथा ।

शरीरं भूतयो भोगा यच्चान्यत्स्वजनादिकम् ॥

एवं निश्चित्य बहुधा भावयिष्यामि तत्त्वतः ।

ततः संसारजालान्ते चित्तबन्धो निवर्त्येति ॥

अनाद्यभ्यासयोगेन निश्चरच्च पुनः पुनः ।

आत्मन्येवाहितं चित्तं धारयिष्यामि यत्नतः ॥

तथेदं शिचयिष्यामि चित्तं किं निर्गतेन ते ।

बहिः स्वरूपे तिष्ठ त्वं येनानन्दे निक्षीयसे ॥

संसारस्ते बहिश्चारः स च दुःखभराकरः ।

मोक्षः स्वरूपेऽवस्थानं स चानन्दभराकरः ॥

ततो बहिर्न युक्तं ते निर्गन्तुं सुखलिप्सया ।

युक्तमात्मन्यवस्थानं चित्तं हित्वा बहिर्भ्रमम् ॥

आत्मन्यवस्थितस्नेह जन्मन्येव सुखं तव ।

बहिर्निःसरतोऽप्येव दुःखं तद्यदि बुध्यसे ॥

तथाहि ।

सर्वं दुःखं परायत्तं सर्वमात्मवशं सुखम् ॥

बहिष्य ते पराधीनं स्वाधीनं सुखमात्मनि ॥

अन्यच्च ।

यदात्मनो बहिर्भूतं वस्तुजातं तव प्रियम् ।

तत्सर्वं नश्वरं दुःखं निःस्वभावं मलाविलम् ॥

अतस्तदर्थं हे चित्त किं वृथा परिताम्यसि ।

किं वात्मानं विमुच्येत्यं बभ्रमीषि पुनः पुनः ॥

यदि स्यात्सुन्दरं किञ्चिद्विद्विष्यन्त्य निवारणम् ।

संभवेत्तव दुःखाय तच्च चित्त न विद्यते ॥

दह्यमानं पुनर्घोरैर्भोगाङ्गारैर्निवारितम् ।

आत्मन्यानन्दरूपे त्वं सुधा ताम्यसि धारितम् ॥

अनन्तदर्शनज्ञानवीर्यानन्दप्रपूरिते ।

चित्तं कृत्वात्मनि स्थानं भव शीघ्रं निराकुलम् ॥

अत्र ते तिष्ठतो नित्यं भोगस्नेहस्य शोषणे ।

संजाते जायतेऽवशं रजःपातो न मंगयः ॥

ततश्च ।

संक्षिप्तवासमाज्या मणा रोहन्ति दारुणाः ।

ततस्तद्वाधनिर्मुक्तं न त्वं भोगेषु रव्यसे ॥

पिण्डीप्राया बुधेः प्रोक्ता भोगाद्विप्लवतेषु ते ।

अत एव मुह्यते ते भामन्ते स्वास्थ्यकारिणः ॥

मुह्यतेऽप्युपमाधाय ते भुक्ताः चतुर्वर्णम् ।

संक्लिष्टवासनाध्यानाब्जनयन्ति सुदारुणम् ॥

इतरथा ।

संक्लिष्टवासनोन्मुक्तो हृढे तव शरीरके ।

निर्बाधे सततानन्दे तदिच्छैव न जायते ॥

तदेवं संस्थिते चित्तं हित्वा सर्वे बहिर्भ्रमम् ।

स्वरूपे सततं तिष्ठ लीनं ह्यन्त निरातुरम् ॥

एवं च शिञ्चयित्वेदं चित्तं सम्यग्विधानतः ।

अस्यैव रक्षणोद्युक्तो भविष्यामि ममाहितः ॥

तथानुशिष्टमप्येतच्चलत्येव दुरात्मकम् ।

यत्नान्निराकरिष्यामि बहिर्धावत्पुनःपुनः ॥

कषायनोकषायाद्या ये चोपद्रवकारिणः ।

अस्य तानपि निःशेषान् हनिय्याम्यप्रमादतः ॥

विद्योदयेन ध्यानेन प्रतिपन्ननिषेवया ।

याम्यन्ति प्रलयं सर्वे तूर्णं रागाद्युपद्रवाः ॥

ततस्तेषु प्रलीनेषु भविष्यन्ति न बाधकाः ।

परीषहोपमर्गाद्या बहिःस्थास्तदुपद्रवाः ॥

आत्मारामं ततो भूत्वा सच्चित्तमवहित्वरम् ।

रागाद्युपद्रवैर्मुक्तं शोचाद्यैव घटिष्यते ॥

एवं परिकल्प्याहं हृदये सुविनिश्चितः ।

तदेव कुर्वन्ननिगमेष तिष्ठामि साम्प्रतम् ॥

अकलङ्केनोक्तं । माधु भदन्त माधु सम्यग् बुद्धं भदन्तेन गुह्य-
वचनं । सम्यक् चारुत्वं तदाचरणं । मयापोदं चक्रकं भगवत्स्त्रिवे-

दितमाकर्णान्यदपि चक्रकमभूहितं । तद्युक्तमयुक्तं वाकर्णयतु भग-
वान् । मुनिनोक्तं । निवेदयतु भद्रः । अकलङ्केनोक्तं ।

चित्तमेवं द्विधा तावद्ब्रूयतो भावतस्तथा ।

आद्यं पर्याप्तियुक्तात्मा गृहीतं पुद्गलात्मकम् ॥

तत्र प्रयुक्तो जीवस्तु भावचित्तं निगद्यते ।

तत्कर्मणश्चरीरस्थं तेन भिन्नं निवेद्यते ॥

तच्चित्तं नियमाज्जीवो जीवचित्तं न वा भवेत् ।

यतः केवलिनो जीवा भावचित्तविवर्जिताः ॥

एवं च स्थिते ।

मिथ्याज्ञानविपर्यासाज्जीवो रागादिसंततः ।

सततं दुःखरूपेषु सुखबुद्ध्या प्रवर्तते ॥

ततः कर्माणुसङ्घातमादत्ते स्नेहतन्तुभिः ।

ततो जन्मान्तरारम्भं विधत्ते तद्वशादयम् ॥

पुनस्तत्र विपर्यासः पुनरागादिसन्ततिः ।

पुनश्च विपर्यासांश्चा पुनस्ते स्नेहतन्तवः ॥

पुनश्च कर्मग्रहणं पुनर्जन्ममुद्भवः ।

पुनस्तत्र विपर्यासः पुनरागादिकः क्रमः ॥

एवं यावदविच्छिन्नं विपर्यासादिचक्रकम् ।

जीवस्य वर्तते तावदनिष्टा भवपद्धतिः ॥

इदमभूहितं नाय मया चक्रकमञ्जसा ।

युक्तमेतदयुक्तं वा यूयं विज्ञातुमर्हथ ॥

मुनिनोक्तं महाभाग युक्तमेतच्च संग्रहः ।

कथं वायुक्तवेत्तारो भतन्तीह भवादृशाः ॥
 मयापीदं ततो ज्ञातं गुरुभिश्च समर्थितम् ।
 अनिष्ठितभवे हेतुर्विपर्यासादिचक्रकम् ॥
 अत एव परित्याज्यो विपर्यासो विवेकिना ।
 तदुच्छेदे प्रलीयन्ते निर्मूलत्वेन शेषकाः ॥
 अयमेव विवेकोऽत्र तत्त्वज्ञानमिदं मतम् ।
 अयं निरास्रवो धर्मो यद्विपर्यासवर्जनम् ॥
 अविपर्यस्तविज्ञातुः पुरुषस्याप्रमादिनः ।
 मनोविकारजालं हि स्वस्माद्भिन्नं प्रकाशयते ॥
 ततो विविक्तात्मानं सदानन्दं प्रपश्यतः ।
 नास्य मंजायते द्वेषो दुःखे नापि सुखे स्पृहा ॥
 निरभिष्वङ्गचित्तोऽसौ ततः कर्माणुषश्चयम् ।
 विषयस्तेहमुक्तत्वान्न विधत्ते कदाचन ॥
 ततोऽसौ बीजविरहान्निःस्पृहत्वाद्भवान्तरम् ।
 मुक्तवान्नारभेतातस्यककं विनिवर्तते ॥

यतः ।

फलं ज्ञानक्रियायोगे सर्वमेवोपपद्यते ।
 तयोरपि च तद्भावः परमार्थेन नान्यथा ॥
 साध्यमर्थं परिज्ञाय यदि सम्यक्प्रवर्तते ।
 ततस्तत्साध्यत्वेन तथा चाह महामतिः ॥
 सम्यक्प्रवृत्तिः साध्यस्य प्राप्त्युपायोऽभिधीयते ।
 तदप्राप्तावुपायत्वं न तस्यात्र प्रपद्यते ।
 असाधारणस्मिन्नेन सम्यग्ज्ञानं न जातुचित् ।
 साध्यानां रक्षणस्येति द्वयमन्योन्यसंश्रयम् ॥
 अत एवागमज्ञस्य या क्रिया सा क्रियोच्यते ।
 आगमज्ञोऽपि यस्तस्यां यथाशक्त्या प्रवर्तते ॥
 चिन्तामणिस्वरूपज्ञो दौर्गत्योपहतो न हि ।
 तन्प्राप्त्युपायवैचित्र्ये मत्तन्यत्र प्रवर्तते ॥
 न चासौ तत्स्वरूपज्ञो योऽन्यत्रापि प्रवर्तते ।
 मालतीगन्धगुणविद्भे न रमते क्षालिः ॥
 तदेवं न भवाभावान्मुक्तिमाप्नोति सत्वरः ।
 असमत्र प्रसङ्गेन सम्यग्भूहितं त्वया ॥
 तदिदं गुरुभिर्भद्र कर्तव्यं मे निवेदितम् ।
 तस्य वानरलीवस्य मततं परिरक्षणम् ॥

अफलक्षेपः ।

केनोपायेन तस्मात् वानरं नयनक्षमम् ।
 शिवाल्लथमठे तच्च गुरुणा प्रतिपादितम् ॥

मुनिनोक्तं । आकर्णयतु भद्रः । प्रोक्तोऽहं तदानेन भगवता
 गुरुणा । यथा सौम्य तत्र गर्भगृहके लेख्या इति गोचेन प्रसिद्धाः
 कृष्णनीलकपोततैजसीपद्मशङ्खनामानः षडङ्गनाः परिपालिका
 विद्यन्ते । तासु तत्रैव गर्भगृहके समुत्पन्नस्यैव मष्ट्या संवर्धिता-
 स्तस्यैव चोपचयकारिण्यो वर्तन्ते । तासां च मध्ये प्रथमास्ति सौ-
 नार्या यथाक्रमं क्रूरतमक्रूरतरक्रूराः स्वरूपेण कारणमनर्थपरंपराणां
 शत्रुभृतास्तस्य वानरलौवरूपस्याशुभवृद्धिहेतुभृतास्तस्य गर्भगृह-
 कस्य धारिकास्तवाप्यत्रैव दुःखसङ्कुले दृष्टमार्गे निवारिकाः
 मठगमनस्य । उपरितनाः पुनर्भद्र तिष्ठो नार्या यथाक्रमं शङ्ख-
 शङ्खतरशङ्खतमाः स्वरूपेण कारणमाह्लादपरंपराणां बन्धुभृता-
 स्तस्य वानरलौवरूपस्य शङ्खवृद्धिहेतुभृतास्तस्य गर्भगृहकस्य निःसा-
 रिकास्तवाप्यस्मादसातसन्ततिपूरिताद्वृद्धमार्गादनुकूलकारिका मठ-
 गमनस्य । ताभिस्तु षड्भिरपि नारीभिर्विरचितस्तत्र गर्भगृहके
 स्वसामर्थ्यादुपर्युपर्यारोहणार्थं परिणामो नाम दर्दरः । तत्र च
 ताभिरेव नारीभिर्यथानुपूर्वं उपर्युपरि विरचिताः प्रत्येकमसंख्येयाः
 समस्ता अण्यसंख्येया विद्यन्ते व्यवसायस्थानाभिधानाः पदिकाः ।
 तथा प्रथमया विरचितास्तावदसंख्येयाः प्रथमाः कृष्णावर्णाः एवं
 द्वितीयया द्वितीया नीलावभागाः तृतीयया तृतीयाः कपोताभाः
 चतुर्थ्या च चतुर्थास्तेजोभास्वराः पञ्चम्या पञ्चम्यो धवलपद्मच्छायाः
 षष्ठ्या षष्ठ्यो विशद्वस्फटिकनिर्मलास्ताः पदिका इति । तच्चाद्यो-
 पिच्छितयनिर्मितासु पदिकासु वर्तमानं तद्धानरलौवरूपमुत्प्लुत्यो-
 त्प्लुत्य वलात् धावति गवाचकैलेख्यासंज्ञेयु लुठति तत्र रजःकचवरे ।

गुण्यते तेन रजसा । भिद्यते तैः स्नेहनिन्दविन्दुभिः । ततस्तथा
 क्षतगतेर्जर्जरौभूतं तेषां मूषकमार्जारकोलोन्दुरादीनां सर्वेषामुप-
 द्रवविशेषाणामभिभवनीयं भवति । ततः कचिन्नष्टमिव लक्ष्यते
 कचिद्गुणितमवतिष्ठते कचित्कूरतां धारयति सर्वथा क्षततसंतप्तं तदास्त
 इति । तत्रापि चानन्ददुःखपरंपराकारणं संपद्यते । तस्माद्भवता
 तद्वानरलीव ताभ्यः पदिकाभ्यो निःसारणीयमुपयारोहणीयं ।
 ततश्चतुर्थयोषिन्निर्मितासु तासु पदिकासु प्रतिघणमारोहतस्तस्य
 वानरलीवरूपस्य स्तोकीभविष्यति सन्तापः प्रतनुतां यास्यन्ति
 बाधाकारिणस्ते मूषकादयः चुद्रोपद्रवाः मनाक् स्वस्तीभविष्य-
 त्याघकाभिलाषः । ततः शोषमौषदुपयास्यति सा मकरन्दनिन्द्या-
 द्रंता परिगटिष्यति किञ्चिद्रजः । ततो लप्यते मनाक् सुखाशिका
 [x x x] भविष्यति सन्तापः प्रतनुतरा भविष्यन्मुपद्रवाः स्वल्पतरः
 संपस्यते ऽप्याघकाभिलाषः शुष्कतरं भविष्यति शरीरकं निप-
 तिष्यति तस्माद् बंडतरो रेणुनिचयः । ततो मनागस्य रोच्यन्ति
 क्षतविशेषाः आस्क्रन्दित्यतीदमाह्लादं धारयिष्यति धवलतां वर्धि-
 ष्यति शरीरेण भविष्यति विशालतरं । ततः पटललनाविरचित-
 पदिकासु भवता तदारोहणीयं । तासु चारोहतस्तस्य स्तोक्तमौ-
 भविष्यति दुःखाशिका प्रस्रयं यास्यन्मुपद्रवविशेषाः अत्यन्तं स्वल्प-
 तमौभविष्यत्याघकाभिलाषः चुटिष्यति रजःकचवरलोठनेच्छा
 सर्वथा शोषमुपयास्यति मकरन्दरमाद्रंता । ततः शुष्कतरशरीरा-
 दिशेषमनुभविष्यति भृविष्ठो रेणुनिचयः संजनियते तत्सतताह्लादं
 भविष्यति शुभ्रफटिकनिर्मलता ।

तल्लेश्यापरिणामेन क्लेशनिर्माणचमम् ।

विशुद्धाध्यवसायेषु गच्छदेवोपपद्यते ॥

किं च ।

न केवलं शिवस्योच्चैश्चित्तमेवेह कारणम् ।

भवस्यापि तदेवेति मुनयः संप्रचक्षते ॥

यतोऽपवरको योऽयं सचेदं गर्भगेहकम् ।

यच्च वानरकं भद्र तत्सर्वं प्राणिनां समम् ॥

ततश्च ।

यास्ता भो वर्णिताः पूर्वं पदिकास्ताव ददरे ।

तदानरं तदारूढं विचित्रभवकारणम् ॥

यस्यां यस्यां तदारूढां करोत्युत्प्लवनं किल ।

श्रीमं तत्पदिकास्थेषु हृष्टे नयति देहिनः ॥

मयोक्तं । वयस्य कोऽस्य भापितस्वार्थः । अकलङ्केनोक्तं ।

आकर्ण्य ।

यल्लेश्याध्यवसायेषु म्रियन्ते किल देहिनः ।

आरूढचित्तास्तादृशु जायन्ते ते भवान्तरे ॥

अमल्लेश्याध्यवसायेषु तच्चित्तं वर्तमानकम् ।

विचित्रयोनिरूपस्य भवस्यास्य विधायकम् ॥

सदोपं भवहेतुस्ते ममान्येषां च देहिनाम् ।

निदोषं भोचहेतुस्ते चित्तं भो घनवाहन ॥

रचेदं चित्तमद्रव्यं तस्मादन्तर्धनं परम् ।

धर्मोऽधर्मः सुखं दुःखं यच्च सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥

जीवाश्च भावचित्ताच्च भास्ति भेदः परस्परम् ।
 आत्मातो रचितस्तेन चित्तं येनेह रचितम् ॥
 अथार्थं भोगलौक्येन यावद्भावति सर्वतः ।
 चित्तं कुतस्त्यक्ते तावत्सुखगन्धोऽपि विद्यते ॥
 यदेदं निःस्पृहं भूत्वा परित्यज्य बहिर्भ्रमम् ।
 स्थिरं संपत्स्यते चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 भक्ते स्तोतरि कोपान्धे निन्दाकर्तारि चोत्थिते ।
 यदा समं भवेच्चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 स्वजने स्नेहमन्वहे रिपुवर्गेऽपकारिणि ।
 स्यात्तुच्छं ते यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 शब्दादिविषयग्रासे सुन्दरेऽसुन्दरेऽपि च ।
 एकाकारं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 गोशौर्ष्यचन्दनालेपिवाभीक्षेदकयोर्यदा ।
 अभिघ्नचित्तवृत्तिः स्यात्तदा ते परमं सुखम् ॥
 सांसारिकपदार्थेषु जलकरुषु ते यदा ।
 अस्त्रिष्टं चित्तपद्मं स्यात्तदा ते परमं सुखम् ॥
 दूष्टेषूद्दामलावण्यबन्धुराग्नेषु योषिताम् ।
 निर्विकारं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 यदा सत्त्वैकसारत्वादर्थकामपराङ्मुखम् ।
 धर्मैरतं भवेच्चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 रजस्तमोविनिर्मुक्तं स्तिमितोदधिप्रविभम् ।
 निष्कषोलं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥

अन्यच्च । तत्र योपिचितयसंपादितपदिकामार्गस्तुच्छणमारोहत-
 स्तस्य लगिष्यति मन्दः सुखकारितया ग्रीतः सन्तापहारितया
 सुरभिः सङ्गतगुणगणकमलवनमकरन्दरेणुधारितया धर्मध्यानाभि-
 धानः पवनः । तत्सम्बन्धे भविष्यति तत्सततं प्रमुदितं । इतश्च
 भीतमिव तेभ्योऽधस्तनेभ्यो मूपकमार्जारकोसोन्दुरवृष्टिकलकलास-
 गृहकोकिलिकादिभ्यो नानाविधोपद्रवेभ्यः समुद्दिग्गमिव तेन विततेन
 बहलान्धकारेण आद्यनारीचयविरचितं पदिकामार्गमपह्राय तत्र
 पश्चिमयोपिचयविनिर्मिते भयविरहिते सततप्रकाशे पदिकामार्गं
 मिलौनमास्ते तस्य वानरलीवरूपस्य सम्बन्धि वानरयूथं । ततस्तत्रा-
 रोहतस्तस्य तदशेषमधिष्ठितं प्रशमदमसन्तोषसंयमसद्बोधादि-
 नामकवानरपरिवारेण विशद्बुद्धधर्ममहावानरेण समन्वितं धृति-
 अद्वासुखामिकाविविदिपाविज्ञप्तिस्मृतिबुद्धिधारणामेधाचान्तिनिः-
 स्पृष्टतादिसंज्ञाभिर्वरवानरौभिः सङ्कुलं धैर्यवीर्यौदार्यगाम्भीर्य-
 शौण्डौर्यज्ञानदर्शनतपःसत्यवैराग्याकिञ्चन्यमार्दवार्जवब्रह्मशौचादि-
 नामकैर्वरवानरलीवरूपैराविर्भविविष्यति किञ्चित्कदाचित्कदाचित्प-
 दिकायां । तच्च तस्य भवदीयवानरलीवरूपस्य शरीरं जीवितं सर्वस्वं
 सहजमतिहितकरणशीलं वर्तते । किं च । तद्धानरयूथमपि स्थिरं
 स्वरूपेण दिनकरभास्वरं वर्णेनाह्लादहेतुर्जगतो निरभिज्ञापुक्कं तेषु
 गवाक्षद्वारस्थितेषु सहकारास्वरूपतया कल्पितेषु विषयवृत्तेषु विगत-
 स्पृहं तत्कार्यनिचयसम्पत्फलकुसुमरजःकचवरलोठने । ततस्तेनात्मीय-
 वानरयूथेन सह मौनितं तत्तावकं चित्तवानरलीवमत्यन्ताप्रमुदितं
 शौघं याष्ट्युपपुं परिपदिकासु यावत्पर्यन्तनारीविरचितपदिकामार्गं ।

तच्च च करिष्यति तस्य तदानरयूथं शुक्लध्यानाभिधानेन गोशीर्षचन्दन-
रमेन सेचनं । ततोऽतिक्रान्तेऽर्धमार्गमात्रे गाढानन्दनिर्भरं भविष्यति
तस्मिन्महं । ततो नारोक्ष्यत्युपरितनपदिकासु । तस्मिंश्चाह्वे भद्र
त्वमप्याह्वो भविष्यसि यतस्ते जीवितमन्तर्धनमात्मभूतं च तदानरकं ।
ततो निःसृष्टीभूतं तद्विमुष्य भवतोपरितनपदिकासु स्वयमेवारोह-
णीयं । ततः पर्यन्ते पदिकामार्गमपि परित्यज्य स्वमामर्ष्येन
स्थित्वा पञ्चह्रस्वाचरोद्गिरणमात्रकालं निरालम्बनतया गगने ततो
विमुष्यापवरकमवसृज्य गर्भगृहकं परित्यज्य वानरकं विधायोत्प्लवनं
लढयित्वा हृदमार्गं गन्तव्यमेकक्रमेणोद्गीय तच्च मठे स्थातव्यमनन्त-
कालं पूर्वगतलोकमध्येऽनुभाव्योऽनन्तानन्द इति । मयोक्तं । यदा-
शापयति नाथः । तदेवमनेगोपायेन भद्र तदानरकं तच्च मठे
नयनघमं गुरुभिर्मे निवेदितमिति ।

अथ निश्चित्य गौनीन्द्रं मभावार्थमिदं वचः ।

ततोऽकलङ्कसं गत्वा मुनिमित्यमवोचत ॥

पाद पादपदिष्टं ते गुरुणा मुनिमत्तम ।

सुन्दरं भवतारम्भि युक्तमेतद्भवादृशम् ॥

ततोऽगृहीतमद्वैते सम्यग्बोधविधिक्षया ।

भोऽकलङ्को महाभागो मां प्रतीदमभाषत ॥

एवं स्फुटाक्षरैः सर्वं यदनेन निवेदितम् ।

तत्तथा विदितं भद्र किं वा भो घनशङ्कम् ॥

अनेन हि समाख्यातं मेऽगुरुमुक्तमश्रया ।

चित्तमेवात्मनो मुन्यं ममारोक्षारकारणम् ॥

तल्लेश्यापरिणामेन क्लेशनिर्माणचमम् ।

विशुद्धाध्यवसायेषु गच्छदेवोपपद्यते ॥

किं च ।

न केवलं शिवस्योच्चैश्चित्तमेवेह कारणम् ।

भवस्यापि तदेवेति सुनयः संप्रचक्षते ॥

यतोऽपवरको योऽयं सचेदं गर्भेगेहकम् ।

यच्च वानरकं भद्रं तत्सर्वं प्राणिनां समम् ॥

ततश्च ।

यास्ता भो वर्णिताः पूर्वं पदिकास्तत्र ददरे ।

तद्दानं तदारूढं विचित्रभवकारणम् ॥

यस्यां यस्यां तदारूढं करोत्युत्सवनं किल ।

ग्रीष्मं तत्पदिकास्येषु हृष्टे नयति देहिनः ॥

मयोक्तं । वयस्य कोऽस्य भाषितस्यार्थः । अकलङ्केनोक्तं ।

आकर्णय ।

यल्लेश्याध्यवसायेषु म्रियन्ते किल देहिनः ।

आरूढचित्तास्तादृशु जायन्ते ते भवान्तरे ॥

अमल्लाध्यवसायेषु तच्चित्तं वर्तमानकम् ।

विचित्रयोनिरूपस्य भवस्यास्य विधायकम् ॥

सदोषं भवेत्तेस्ते समान्येषां च देहिनाम् ।

निर्दोषं मोचयेत्तेस्ते चित्तं भो घनवाहन ॥

रचेदं चित्तमद्रक्ष्यं तस्मादन्तर्धनं परम् ।

धर्मोऽधर्मः सुखं दुःखं यच्च सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥

जीवाच्च भावचित्ताच्च नास्ति भेदः परस्परम् ।
 आत्मातो रचितस्तेन चित्तं येनेह रचितम् ॥
 अथार्थं भोगलौक्येन यावद्भावति सर्वतः ।
 चित्तं कुतस्त्यक्ते तावत्सुखगन्धोऽपि विद्यते ॥
 यदेदं निःस्पृहं भूत्वा परित्यज्य बहिर्भ्रमम् ।
 स्थिरं संपत्त्यते चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 भक्ते स्तोतरि कोपान्धे निन्दाकर्तरि चोत्थिते ।
 यदा समं भवेच्चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 स्वजने स्नेहमम्वहे रिपुवर्गेऽपकारिणि ।
 स्यात्तुच्छं ते यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 शब्दादिविषयगामे सुन्दरेऽसुन्दरेऽपि च ।
 एकाकारं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 गोश्रीर्षचन्दनालेपिवासीकैदकयोर्धदा ।
 अभिघ्नचित्तवृत्तिः स्यात्तदा ते परमं सुखम् ॥
 सासारिकपदार्थेषु जलकल्पेषु ते यदा ।
 अक्षिप्तं चित्तपद्मं स्यात्तदा ते परमं सुखम् ॥
 दृष्टेष्टूहामलावण्यबन्धुराग्नेषु धोपिताम् ।
 निर्विकारं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 यदा सत्त्वैकसारत्वादर्थकामपराङ्मुखम् ।
 धर्मे रतं भवेच्चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥
 रजस्तमोविनिर्मुक्तं क्षिमितोदधिमग्निभम् ।
 निष्कमोक्षं यदा चित्तं तदा ते परमं सुखम् ॥

तथाहि ।

यावत्संसारिजीवोऽस्मान् न जानीते महाप्रभुः ।

विपदस्तावदेवैता देवास्माकं रिपुद्भवाः ॥

यदा तु स विजानीयादस्माकं रूपमङ्गसा ।

तदा संपोषितास्तेन भवामो रिपुघातकाः ॥

इयं च दृश्यते देव चित्तवृत्तिमहाटवी ।

यथाधुना मनाक् शुभ्रा गाढतामसवर्जिता ॥

तथाहं तर्कयामौदं देवोऽसौ सर्वनायकः ।

अस्मादिशेषविज्ञानसमीपे ननु वर्तते ॥

वयं हि तामसे मग्ना न दृष्टास्तेन जातुचित् ।

अधुना दर्शनस्यास्ति वैमर्त्यं तस्य कारणम् ॥

एवं च स्थिते ।

तं कर्मपरिणामाख्यं पृष्ट्वा राजानमुत्तमम् ।

पार्श्वे संसारिजीवस्य प्रेक्ष्यतां कोऽपि मानवः ॥

ततोऽनुकूलितस्तेन देव कालेन भूयसा ।

भविष्यत्येव निर्मिथ्यं सोऽस्माद्दर्शनलालसः ॥

ततश्चारित्रधर्मेण सद्बोधं प्रति भाषितम् ।

साधु भो गदितं साधु ब्रूहि कः प्रेषणोचितः ॥

ततश्चारित्रधर्माय सद्बोधेन निवेदितम् ।

अयं सदागमस्तत्र देव प्रस्थापनोचितः ॥

बहुशः परिचयस्तस्य यद्दानेन भविष्यति ।

तदास्माद्दर्शनाकांक्षा तस्य संपत्स्यते ध्रुवम् ॥

स कर्मपरिणामाख्यस्ततोऽस्मान्नापयिष्यति ।
 तस्मै वयं भविष्यामस्ततः शत्रुविघातुकाः ॥
 ततश्चारित्र्यधर्मेण प्रपन्नं मन्त्रिभाषितम् ।
 प्रवर्तितो यथादिष्टं मां प्रत्येष सदागमः ॥
 उक्तञ्च राज्ञा सहोदः किमेषोऽपि प्रह्रीयताम् ।
 सम्यग्दर्शनमध्वामा तस्य पार्श्वे महत्तमः ॥
 सहोदधेनोदितं देव चारुरेष महत्तमः ।
 तस्य संसारिजीवस्य गतः पार्श्वे न संशयः ॥

किं च ।

सदागमोऽपि सफलो युक्तोऽनेनोपपद्यते ।
 अनेन सहितः सोऽस्मान् सर्वानप्यवभोक्ष्यते ॥
 किं तु नावसरोऽद्यापि तेन नैष प्रह्रीयते ।
 प्रस्तावरहितं कार्यं न कुर्वन्ति विचक्षणाः ॥

नृपतिनोक्तं ।

कदा पुनरहो मन्त्रिन् प्रस्तावोऽस्य भविष्यति ।
 सहोदधेनोदितं देव समाकर्णय कथ्यते ॥
 यदा सदागमेनोच्चै रञ्जितोऽसौ भविष्यति ।
 पार्श्वे तस्य तदा देव प्रेषणीयो महत्तमः ॥
 भूयो भूयो युतोऽनेन वीर्यमामादयेद्यदा ।
 संसारिजीवः प्रस्तावस्तदास्थायुपपत्यते ॥
 ततोऽभ्युपगते वाक्ये मन्त्रिणस्तेन भुभुजा ।
 समागतः क्रमेणायं मममीये सदागमः ॥

नैवीकारुण्यमाध्यस्त्रप्रमोदोद्दामभावनम् ।
 यदा मोचैकतानं तत्तदा ते परमं सुखम् ॥
 इति चित्तं विद्यायान्यो नास्ति भो घनवाहन ।
 नरस्य सुखमन्दोद्दे सिद्धो हेतुर्जगत्त्रये ॥
 ततोऽहमकलङ्कस्य तादृगैर्वचनामृतैः ।
 सिक्तोऽगृहीतसङ्केते मनाक् प्रह्लादमागतः ॥

यतः ।

निविडापीह तादृचैर्मम दृष्टान्तमुद्गरैः ।
 विदारिताकलङ्केन भूयंसी कर्मपद्धतिः ॥
 कर्मस्थितिमतीत्याहं भूयिष्ठां पूर्ववर्तिनीम् ।
 अभ्यर्णः संस्थितो भद्रे कर्मघन्यः सुदुर्भिदः ॥

इतश्च ।

यद्वामदेवप्रक्षावे मया पूर्वं निवेदितम् ।
 स्मरसि त्वं विशालाक्षि बुधसूरिवचस्तदा ॥
 ततोऽगृहीतसङ्केता तं प्रतीदमभाषत ।
 न स्मरामि विगेषेण स्मरयातस्त्वमेव मे ॥
 ततः संसारिजीवेन सा प्रोक्ता तारलोचना ।
 इदं निवेदितं भद्रे स्ववृत्तं बुधसूरिणां ॥
 यथा मत्पुत्रकः पूर्वं देशकालिकया गतः ।
 आगतश्च बहोः काक्षाक्षिचारो नाम दारकः ॥
 मार्गात्समारितायुक्तो भवचक्रं निरौच्छ्य सः ।
 समागतो रहस्यस्थो महामेतंश्रवेदयत् ॥

यदुत ।

चारित्रधर्मराजेन महामोहनरेश्वरः ।

सबलो बलयुक्तेन युध्यमानो मयेक्षितः ॥

ततश्चारित्रधर्मीयं सैन्यं निर्जित्य दर्पितः ।

केटयित्वा स्थितस्नात महामोहनराधिपः ॥

अथ तत्तादृशं वीक्ष्य निरुद्धं तेन दर्पिणा ।

बलं चारित्रधर्मीयमागतोऽहं तवान्तिके ॥

अगृहीतसङ्केतयोक्तं ।

स्यतं स्यतं मया तात सर्वमेतन्निवेदितम् ।

पूर्वमेव त्वया घ्राणदोषदर्शनकाम्यया ॥

अतः परं पुनर्यच्च तात किञ्चिद्विवक्षितम् ।

तन्मद्यं स्यतपूर्वायै सर्वमाख्यातुमर्हसि ॥

ततः संसारिजीवेन सा प्रोक्ता मृगवीक्षणा ।

एषोऽहं कथयिष्यामि समाकर्णय माम्रतम् ॥

चित्तवृत्तिमहाटव्यां तन्निरुद्धं समन्ततः ।

स्थितं चारित्रधर्मस्य सैन्यं कालमनन्तकर्म ॥

ततस्तदाकलङ्कस्य समीपे मम तिष्ठतः ।

सैन्ये यस्तच्च वृत्तान्तः संपन्नस्तं निषोध मे ॥

सर्वं विषण्णमालोक्य तद्वलं रिपुपीडितम् ।

चारित्रधर्ममुद्दिश्य सद्बोधः समभाषत ॥

न कर्तव्यो विषादोऽत्र देवास्त्राभिर्यतोऽधुना ।

मन्मनोरथवृत्तस्य दृग्गते कुसुमोद्गमः ॥

इतश्च ।

प्रयुक्तः पूर्वमेवामीन्महामोहादिभिर्दली ।

ज्ञानसंवरणो नाम मत्समीपे नराधिपः ॥

स हि चारिवन्धनीयं तिरोधत्ते सदा बलम् ।

महामोहमहानीकं सर्वदा पोषयत्यलम् ॥

एवं च स्थिते ।

तद्वलेनैव निश्चिन्ता निर्नष्टभयकारणाः ।

स्थिता रिपूश्चिराद्य महामोहादयः सदा ॥

ततः सदागमं वीक्ष्य प्रत्यासन्नं समागतम् ।

ज्ञानसंवरणः ग्रीष्मं लीनलीनो व्यवस्थितः ॥

अथाकलङ्कः संप्राप्तो ध्यानाच्छ्रुत्वा सन्निधौ ।

गुरोस्तस्य मया सार्धं विहितं पादवन्दनम् ॥

समाप्तध्यानयोगेन धर्मलाभपुरःसरम् ।

सूरिणा कोविदाख्येन तेन सम्भाषणं कृतम् ॥

अथाकलङ्कपृष्ठस्य कुर्वतो धर्मदेशनाम् ।

तस्य पार्श्वे महात्मैष मया दृष्टः सदागमः ॥

ज्ञापितश्चाकलङ्केन यथा भो घनवाहन ।

आराधनीयः साधूनामेषामेष सदागमः ॥

एते ह्यस्य सदादेशं कुर्वन्ति नतमस्तकाः ।

एषोऽस्य सूरिर्जानीते गुणसम्भारगौरवम् ॥

तदेष ते हितो भद्र धर्माधर्मविवेचकः ।

अतः सदुपदेशार्थमेव विज्ञातुमर्हसि ॥

ममामौषां च साधूनां सूरेषां परिक्षुटम् ।
यज्ज्ञानं भद्रं तज्जातमस्मादेव सदागमात् ॥
अतोऽयं कोविदाचार्यः सम्बन्धं ते करिष्यति ।
साधं सदागमेनोच्चैरमुना हितकारिणा ॥
ततस्त्वमस्य सम्बन्धात्सर्वमात्महिताहितम् ।
क्रमेण ज्ञास्यसे तात तदेनं शीघ्रमाश्रय ॥
ततस्तदुपरोधेन मया भद्रे सदागमः ।
प्रतिपन्नस्तदा किञ्चित्तुष्टेनैवान्तरात्मना ॥
ज्ञापिताश्च गुणाः केचित्तेन कोविदसूरिणा ।
दर्शितं चास्य विज्ञानं श्रद्धानं मम नाभवत् ॥
केवलं ।

अकलङ्कोपरोधेन विदधे चैत्यवन्दनम् ।
ददामि दानं साधुभ्यो भावशून्यमहं तदा ॥
एवं च भद्रकः किञ्चिदकलङ्कानुरोधतः ।
संजातोऽहं तदा भद्रे नमस्कारादिपाठकः ॥
अकलङ्कस्तु संभाल्य मातापित्रादिकं जनम् ।
प्रतिपन्नस्तदा दीक्षां कोविदाचार्यसन्निधौ ॥

ततश्च ।

सुसाधुपरिवारेण तेन कोविदसूरिणा ।
साधं गतो विहाराय सोऽन्यत्र मुनिचर्यया ॥
इतश्च ।

यावत्सदागमस्तत्र मत्समीपमुपागतः ।

महामोहबले तावज्ज्ञातं यत्तन्निबोध मे ॥
 ज्ञानसंवरणं ज्ञात्वा सदागमभयात्तुरम् ।
 ततः प्रोक्तो महामोहो रागकेसरिमन्त्रिणा ॥
 एतावन्तं वयं कालं निश्चिन्ता देव संस्थिताः ।
 यद्वले न स विचस्तो ज्ञानसंवरणो नृपः ॥

यतः ।

‘वष्टः सदागमस्तत्र गत्वाभ्यर्णं व्यवस्थितः ।
 देव संसारिजीवस्य विरुद्धः स च भूपतेः ॥
 नोपेक्षणीयं देवेन तस्मादेतत्प्रयोजनम् ।
 कुठारच्छेद्यतां कुर्यात्सखच्छेद्यं न पण्डितः ॥
 अथामात्यवचः श्रुत्वा माहामोहो महाप्रभा ।
 सा सदागमरोषेण सर्वा क्षोभमुपागता ॥
 कृतभ्रुकुटिज्झङ्गारा दष्टोष्ठा भूमिताडिनः ।
 एककालं महायोधाः सर्वे भाषितुमुद्यताः ॥

कथं ।

मया स देव हन्तव्यो गत्वा पापः सदागमः ।
 इत्येकैको महायोधो महामोहमभाषत ॥
 तेनापि गदितं वत्साः कुर्वन्तीदं भवादृशाः ।
 किं तु स्वयं स हन्तव्यो मया गत्वा दुरात्मकः ॥
 येनाभिभूतः पापेन ज्ञानसंवरणो नृपः ।
 मत्प्रयुक्तः स्वहस्तेन स मे वर्हणमर्हति ॥

अन्यच्च ।

समुदायात्मको वत्सा वर्तऽहं भो भवादृशाम् ।

अतो मया हतः सर्वैर्युष्माभिर्हत एव सः ॥

तथा ।

गते मयि गताः सर्वे यूयं घातार्थमर्थतः ।

अतो गच्छाम्यहं वत्सा यूयमत्रैव तिष्ठत ॥

किं तु ।

प्रतिजागरणीयोऽहं गतस्तृचान्तरान्तरा ।

सर्वैरेव यथायोगं भवद्भिः स्वाभिवत्सलैः ॥

अन्यच्च ।

योऽयं परियहो वत्सा वत्सभो मे विशेषतः ।

रागकेसरिपुचस्य सागरस्य वयस्यकः ॥

नाहमेनं परित्यज्य तत्र गन्तुं समुत्सहे ।

अयमेव महावीर्यः सहायो मम सुन्दरः ॥

ततश्च ।

अहमेकं गृहीत्वैनं तत्सहायं परियहम् ।

गच्छामि त्वरितं तत्र सदागमजिघांसया ॥

ततो विज्ञाय निर्वन्धं सर्वैः प्रणतमस्तकैः ।

एवं विधीयतां देव तद्वचः परिपूरितम् ॥

ततः समागतौ भद्रे महामोहपरियहौ ।

मत्समीपं कृतोत्साहौ मया चेमौ विलोकितौ ॥

ततो मे ह्येहसम्बन्धस्यार्थां साधे सुनिर्भरः ।

अनाद्यभ्यासयोगेन संजातस्तारसोचने ॥

इतश्चोपरतस्तातः स जीमूतो नरेश्वरः ।
 अहं च स्थापितो राज्ये बन्धुमन्त्रिमहत्तमैः ॥
 प्रणताः सर्वसामन्ता रिपवो मृत्यतां गताः ।
 ततः परिणतं राज्यं भूरिभूतिमनोहरम् ॥
 स च पुण्योदयस्तस्य मम राज्यस्य कारणम् ।
 महामोहयुतेनासौ किं तु नो लब्धितो मया ॥

इतश्च ।

शरीरं विषया राज्यं विविधाश्च विभूतयः ।
 यच्च पौद्गलिकं किञ्चिच्चित्ताबन्धविधायकम् ॥
 सदागमस्तदाचष्टे यथेदं क्षणभङ्गुरम् ।
 दुःखात्मकं मलक्लिन्नं निःस्वभावं बहिश्चरम् ॥
 तदत्र मूर्खो मा कार्षीमां कार्षीर्धनवाहन ।
 आत्मा ते ज्ञानसद्दीर्यदर्शनानन्दपूरितः ॥
 ततस्तत्रैव युक्तस्ते चित्ताबन्धो नरोत्तम ।
 येन त्वं निर्दृतिं यासि सतताह्लादसुन्दराम् ॥
 महामोहस्तु मे सर्वं तद्राज्यं तास्य सम्यदः ।
 गात्रं शब्दादिभोगांश्च यच्चान्यदपि तादृशम् ॥
 स्थिरं सुखात्मकं चारु निर्मलं हितमुत्तमम् ।
 इत्येवं कथयत्युच्चैरुपदेशं च यच्छति ॥

यदुत ।

नास्ति जीवो न वा देवो न मोक्षो न पुनर्भवः ।
 न पुण्यपापे सङ्गते भूतमात्रमिदं जगत् ॥

अतो यावदयं देहो विद्यते घनवाहन ।
 यथेष्टचेष्टया तावत्पिब खाद दिवानिशम् ॥
 सद्भोगैः प्रीण्यात्मानं मानयामललोचनाः ।
 सुखं भुञ्ज्य यथाकामं मा मूढवचनं कृपाः ॥
 परिग्रहस्तु मां ब्रूते यथा भो घनवाहन ।
 हिरण्यधान्यरत्नादिसम्भारं कुरु यत्नतः ॥
 यः प्राप्तं पालयत्यर्थमप्राप्तं टौकयत्यलम् ।
 न च सन्तोषमादत्ते तस्य सौख्यमनारतम् ॥
 अहं तु त्रितयस्यापि वाक्यमाकर्ण्य तादृशम् ।
 ईषद्दोलायितचित्ते यावज्जातः सुलोचने ॥
 महामोहबलेनासौ ज्ञानमंवरणो नृपः ।
 तावद्भयं परित्यज्य मम पार्श्वं व्यवस्थितः ॥
 ततः सदागमेनोक्तं यत्तदाक्यं मनोहरम् ।
 तत्स्वार्थं न मया ज्ञातस्तेन चित्तं न रञ्जितम् ॥
 यदाहृतुः पुनर्भद्रे महामोहपरिग्रहौ ।
 तत्क्षणं मामके चित्ते यथा रङ्गः सुपाभिते ॥
 ततोऽहं तत्परित्यज्य देववन्दनपूजनम् ।
 नमस्कारादिपाठं च संजातो भोगमूर्धितः ॥
 दानं च साधुवगादिर्विनिवार्य ततः परम् ।
 धनसङ्ग्रहणे रक्तः पीडयामि करैर्जनम् ॥
 सर्वसांसारिकार्थेषु मूर्खा गाढं विवर्धते ।
 स महामोहवीर्येण रोचते न सदागमः ॥

तथा ।

परिग्रहस्य वीर्येण सर्वथा न्यूनचेतसः ।

न ममेच्छा तदा पूर्णा प्राप्तैः सर्वधनैरपि ॥

ततो मां तादृशं मत्वा दूरीभूतः सदागमः ।

लब्ध्वात्मलाभौ संतुष्टौ महामोहपरिग्रहौ ॥

अथान्यदा समायातः सोऽकलङ्कयुतः पुनः ।

सुसाधुभिः समाकीर्णः सूरिः कोविदनामकः ॥

ततोऽकलङ्कदाचिष्याद्गतोऽहं तस्य वन्दकः ।

तदाकलङ्कसूरिश्च वन्दितो मुनिभिर्युतः ॥

इतश्च ।

ज्ञानालोकेन विज्ञातं तेन कोविदसूरिणा ।

मदीयं चरितं लोकादकलङ्केन चाखिलम् ॥

ततः प्रोक्तोऽकलङ्केन सूरिर्नाथ निवेद्यताम् ।

सदागमस्य माहाव्यं घनवाहनभूभुजे ॥

तथा दुर्जनसङ्गे च ये दोषाः सन्ति देहिनाम् ।

निवेदनीयास्तेऽप्यस्मै विशेषं येन बुध्यते ॥

ततः सदागमे भक्तो दुष्टसम्पर्कवर्जितः ।

इहामुत्र च धेनार्यं सुखमन्दोद्दमाप्नुते ॥

कोविदसूरिणाभिहितं । एवं क्रियते । समाकर्णयतु महाराजः । ततोऽकलङ्कोपरोधेन श्रवणाय स्थितोऽहं सूरैः प्रकृतरः । सूरिणाभिहितं ।

अस्ति चमातश्चं नाम नगरं । तत्र स्वमलनिचयो नाम राजा ।

तस्य तदनुभूतिर्नाम महादेवी । तयोश्च कोविदबालिश्राभिधानौ
 द्वौ तनयौ । इतश्च जन्मान्तरे तस्य कोविदस्याधीदनेन सदागमेन
 सह परिचयः । ततो यावत्पुनर्दृष्टोऽयं तावदीहापोहमार्गणभवेष्टं
 कुर्वतः संजातं तस्य जातिस्मरणं प्रवृद्धचित्तानन्दः । गृहीतोऽयं
 हितगुरुबुद्ध्या । निवेदितं बालिश्राय यदस्य स्वरूपं । न प्रतिपन्नं
 तेन पापात्मना । इतश्च कर्मपरिणाममहाराजेन प्रहिता तयोः
 कोविदबालिश्रायोः स्त्रयंवरा श्रुतिर्नाम कन्यका । तस्याश्च प्रहितो-
 ऽग्रगामी वष्टोऽतिचतुरः सधन्वघटनापटुः सङ्गो नाम दास-
 दारकः । आगत्य च वृत्तौ द्वावपि तौ तया भ्रातरौ । परिणीता
 सा तभ्यां । अस्ति च तयोः कोविदबालिश्रायोः परिग्रहे निज-
 देहो नाम पर्वतः । तस्यास्ति मूर्धाभिधानमुपरि महाकूटं । तस्यो-
 भयपार्श्वयोर्विद्येते सपरिच्छेपे श्रवणभागिके द्वे अपवरिके । दृष्टे ते
 तया । अभिरुचितस्तस्यास्तयोर्निवासः । गतः स्थिता तयोरेव सा
 भर्त्तुज्ञाता सती । तत्र च जगन्निवासा सा श्रुतिस्ताभ्यां कोविद-
 बालिश्राभ्यां सार्धं विषरतीति ।

इतश्च तां वमालाद्य परितुष्टः स बालिश्राः ।

ततश्च चिन्तयत्येवं महाहर्षवशं गतः ॥

धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं यस्येयं मम सुन्दरी ।

मनोहरा श्रुतिर्भायां संपन्ना पुण्यकर्मणः ॥

ततस्तं तादृशं मत्वा श्रुतौ खेदपरायणम् ।

बालिश्रां मधुरैर्वाक्यैः स सङ्गः ममभाषत ॥

अत्यन्तसुन्दरी देव देवेन हितकारिणा ।

देवेन सार्धं स्नामिन्याः संयोगो घटितो ह्ययम् ॥
तथाहि ।

रूपं वयः कुलं ग्रीलं लावण्यं च परस्परम् ।
दम्पत्योः प्रेमसहितमनुरूपं सुदुर्लभम् ॥
एतच्च युवयोः सर्वं संपन्नं पुण्यकर्मणा ।
केवलं वर्धनीयोऽयं प्रेमाबन्धो मनोहरः ॥
ततः स बालिशेनोक्तः शठात्मा दासदारकः ।
यथा कथं स वर्धेत स प्राह प्रियसेवनात् ॥
बालिशः प्राह किं तस्याः प्रियं सङ्ग निवेद्यताम् ।
सङ्गेनोक्तं यथा देव प्रियोऽस्या मधुरो ध्वनिः ॥
बालिशः प्राह यद्येवं ततस्तस्य निषेवणम् ।
अश्रान्तः कारयाम्येनां साधु साधु निवेदितम् ॥
महाप्रसाद इत्येवं ब्रुवाणः स च दारकः ।
स्नेहान्निवेष्टितस्तेन हृदये बालिशेन भोः ॥
ततश्च काकलीगीतवेणुवीणाकलस्वनम् ।
तां श्रुतिं श्रावयन्नेष बालिशो हृदि मोदते
चिन्तयति च ।

अहो सुखमहो स्वर्गस्तथाहो मम धन्यता ।
यस्येदृशी श्रुतिर्भाषां सततानन्ददायिका ॥
ततश्च ।

हृदये दारकं कृत्वा तं सङ्गं स्नेहनिर्भरः ।
श्रुतेः स लालनं कुर्वन्नास्ते नित्यं कलस्वनेः ॥

त्यक्तं तेनान्यकर्तव्यं धर्माद्वरेण संस्थितः ।

पिङ्गप्रायतया जातो हास्यश्चासौ विवेकिनाम् ॥

इतश्च कोविदेनापि प्रश्रितोऽयं सदागमः ।

मह्यमेषा हिता भार्या किं वा नेति निवेद्यताम् ॥

ततः सदागमेनोक्तं न हिता ते नरोत्तम ।

समङ्गेयं श्रुतिभार्या तत्राकर्ण्य कारणम् ॥

इयं हि प्रहिता पूर्वं रागकेशरिमन्त्रिणा ।

इदं जगदग्रीकर्तुं पञ्चमानुषमध्यगा ॥

इतश्च ।

स कर्मपरिणामस्य भ्रातृव्यो रागकेशरी ।

प्रसिद्धश्चरटो लोके तस्यामात्यो विशेषतः ॥

स कर्मपरिणामाख्यः सार्वभौमो नराधिपः ।

शुभाशुभकरत्वेन लोके विश्वास्ततां गतः ॥

एवं च स्थिते ।

इयं चरटकन्येति मत्वा नाङ्गीकरिष्यति ।

अयं जनस्ततस्तेन रागकेशरिमन्त्रिणा ॥

दासं दत्त्वाग्रतः स्त्रीयं सङ्गं समन्वकारिणम् ।

महाराजसुतात्वेन ख्यापितेयं श्रुतिः पुरा ॥

तत्कर्मपरिणामोऽस्या जनकस्तेन गीयते ।

सुतेयं परमार्थेन रागकेशरिमन्त्रिणः ॥

जगतो वञ्चकत्वेन याः च तेन दुरात्मना ।

प्रयुक्तेयं कुतस्तस्या दितत्वं हन्त विद्यते ॥

ततश्च ।

यद्यपीयं कृता भार्या भवता भर्तृवञ्चिका ।
 मा कार्षीर्भद्र विश्वासं तथाप्यस्यां कदाचन ॥
 न चेयं शक्यतेऽद्यापि विहातुं निजपत्निका ।
 केवलं वर्जनीयोऽयं सर्वथा दामदारकः ॥
 अनेन रहितात्यन्तं श्रुतिः सङ्गेन पापिना ।
 इयं न विद्यमानापि भद्र ते दोषकारिणी ॥

यतः ।

अनिष्टशब्दविद्विष्टा मधुरध्वनिलोलुपा ।
 अस्मात्संजायते सङ्गाच्छ्रुतिरेषा न तु स्वयम् ॥
 यावच्च प्रेरयत्येषा रागद्वेषपरायणा ।
 त्वां सङ्गमहिता तात तावन्ते दुःखमाश्रिका ॥
 अतोऽस्मिन् वर्जिते सङ्गे शब्दश्रवणतत्परा ।
 भवत्यपीयं मध्यस्था न ते तात विवाधिका ॥
 तदेष वष्टो दुष्टात्मा सर्वथा दामदारकः ।
 दुःखकारणभूतस्ते सङ्गस्यजनमर्हति ॥
 ततः प्रपद्य नम्रेण तत्त्वदागमभाषितम् ।
 कोविदेन परित्यक्तः स सङ्गः श्रुतिदारकः ॥
 ततः श्रुत्या युतोऽप्येष शब्दौत्सुक्यविवर्जितः ।
 आवयन्नपि तान् शब्दालोके स्थाप्योऽभवत्सुखी ॥
 एवं च ललमानौ तौ श्रुत्वा कोविदबालिभौ ।
 सङ्गत्यागपदाज्जातौ सुखदुःखप्रपूरितौ ॥

अथास्ति तुङ्गशिखरो बहिरङ्गो महागिरिः ।
 तचान्यदा समारूढौ भूप कोविदबालिशौ ॥
 तत्रास्ति शिखरे रन्ध्रं विशालं देवनिर्मितम् ।
 अद्भुतमूलं मानुष्यैर्गत्वा भूमौ प्रतिष्ठितम् ॥

इतश्च १

एकं गान्धर्वमियुनं किन्नरं च तथापरम् ।
 मेघे परस्परस्पर्द्धां तदा जातानयोर्द्वयोः ॥
 ततः परीचकैर्युक्ते ते रन्ध्रे तत्र दैविके ।
 एकान्तमिति विज्ञाय परीचार्थमुपागते ॥
 अथ ताभ्यां समारम्भं मधुरं कर्णपेशलम् ।
 परस्परैर्यथा गीतं परिपाद्या मनोरमम् ॥
 ततस्तौ शिखरारूढौ भूप कोविदबालिशौ ।
 रन्ध्रस्थमियुनोद्गीतं श्रुत्वा गाढं प्रबोधितौ ॥

ततश्च ।

हृदयस्थितमङ्गेन बालिशेन दुरात्मना ।
 सा श्रुतिः स्थापिता द्वारे तस्याकर्णनतत्परा ॥
 तस्यामर्पितमङ्गावः सोऽपि तादात्म्यमागतः ।
 रसेन निर्भरौभूतो न वेदयति किञ्चन ॥
 ततः स तेन मङ्गेन स्ववीर्येण तथा हतः ।
 गण्डगैस्तसमो रन्ध्रे द्राष्टव्यं पतितो यथा ॥
 दृष्ट्वा स्फोटपातेन तेन गान्धर्वकिन्नराः ।
 गात्रपातादवष्टब्धा बालिशे रोषमागताः ॥

ततोऽभिहितमेतैः परस्परं अरे रे ।

कस्कोऽयं स्नात स्नातेति ततो बद्धश्च बालिशः ।

चूर्णितः समकं सर्वैर्दुःखभारेण मारितः ॥

इतश्च ।

सदागमोपदेशेन त्यक्तमङ्गः स कोविदः ।

तत्र गीते तदा मूर्खं श्रुत्या युक्तोऽपि नो गतः ॥

ततस्तं पतितं दृष्ट्वा बालिशं हन्यमानकम् ।

तस्मान्चूर्णमपक्रान्तो गिरेः शृङ्गात्स कोविदः ॥

सद्गुर्मघोषनामानं स्फुरिमासाद्य सुन्दरम् ।

जातो बालिशवृत्तान्तं दृष्ट्वा साधुः प्रबुद्धधीः ॥

क्रमाच्च गुरुणा तेन निजस्थाने निवेशितः ।

स एषोऽहं महाराज विज्ञेयः कोविदस्त्वया ॥

तदेवं शत्रुमित्रेण तेन सङ्गेन नाग्रितः ।

महादुःखभराक्रान्तो भ्राता मे भूप बालिशः ॥

अहं तु मोक्षितोऽनेन सर्वथा हितकारिणा ।

सदागमेन निःशेषान्तादृशादुःखजालकात् ॥

जातश्च सतताह्लादः साम्प्रतं लब्धसंघमः ।

अत एवास्य निर्देशमधुनापि करोम्यहम् ॥

तदेषोऽखिलभूतानां हितकारी सदागमः ।

दुष्टान्तरङ्गलोकेन मैत्री पर्यन्तदारुणा ॥

एवं स्थिते महाराज पुरुषेण हितैषिणा ।

त्यक्तयो दुष्टसम्पर्को न च त्याज्यः सदागमः ॥

ततश्चेदं गुरोर्वाक्यमाकर्ण्यत्यन्तप्रेमलम् ।

भद्रे ऽगृहीतसङ्केते तदा मे हृदि संस्थितम् ॥

अये मां त्याजयत्येष महामोहपरिग्रही ।

तथैष कारयत्युच्चैरादरं च सदागमे ॥

एवं च स्थिते ।

अहं किं करवाणीति यावच्चिन्तामुपागतः ।

तावन्ममाश्रयज्ञानादकलङ्केन जल्पितम् ॥

यदुत ।

बुद्धं भगवतो वाक्यं किं वा नो घनवाहन ।

मयोक्तं सुष्टु भो बुद्धं स प्राह क्रियतामिदम् ॥

ततो गाढरूढतयाकलङ्केन सार्धं प्रणयस्याचिन्त्यप्रभावतया

भगवत्कोविदसूरिसन्निधानस्य प्रत्यासन्नवर्तितया कर्मग्रन्थिस्थानस्य

प्रत्युत्तरदानसामर्थ्यविकलतया च प्रतिपन्नं तदाकलङ्कवचनं

अभ्यर्णीभूतो भूयः सदागमः अनुग्रीहितं चैत्यवन्दनादिकं

अनुगुणितं पूर्वपठितादिकं प्रवर्तितं पुनर्दानादिकं ईषद्वरीभूतौ

महामोहपरिग्रही द्रव्यतोऽकलङ्कलज्जया न पुनर्भावधारतया ।

ततोऽहं विगतमूर्ख इव सांसारिकपदार्थेषु संतुष्टचित्त इव विभव-

निचयेषु तदाकलितोऽकलङ्केन । ततो गतः सोऽन्यत्र विहाराय

सह सूरिणा ।

ततस्तं दूरगं मत्वा महामोहपरिग्रही ।

भूयोऽप्युल्लभितौ भद्रे, दूरीभूतः सदागमः ॥

ततः शिथिलितं हृत्य विप्लवा धर्मदेयना ।

संजातोऽहं पश्रोस्तुल्यस्तद्दीर्घांस्ते पलाशकाः ॥
 ततो विषयमूर्खान्धो धनसञ्चयतत्परः ।
 भूरिकन्याहिरण्यायं पीडयामि महींजनम् ॥
 अन्तःपुरसहस्राणि भूरिभोगपिपासया ।
 हिरण्यभृतकूपानां मौलितानि शतानि च ॥
 अहिरण्यीकृता पृथ्वी महामोहवशेन च ।
 तत्पापं न जगत्यस्ति यत्तदा न कृतं मया ॥
 स च पुण्योदयोऽभीष्टं सर्वं ढौक्यते मम ।
 मया तु तन्न विज्ञातं ततोऽसौ कुपितो मनाक् ॥
 ततश्च मे महादेवी नाम्ना मदनसुन्दरी ।
 अत्यन्तवस्त्रभारभृत्सा मृता शूलेन विह्वला ॥
 अत्रान्तरे समायातः स्वामिमूलं विनीतकः ।
 प्रतिजागरको भद्रे शोकनामा मनुष्यकः ॥
 स प्रणम्य महामोहं स्वामिनं विहितादरः ।
 ततश्चावसरं ज्ञात्वा मामालिङ्गति मायया ॥
 ततोऽहं कृतपूत्कारो दैन्याक्रन्दनरोदनम् ।
 स्मृत्वा स्मृत्वा करोम्युच्चैर्देवीं मदनसुन्दरीम् ॥
 त्यक्तः शरीरसत्कारो राज्यकार्यं प्रमादितम् ।
 जातो ग्रहग्रहीताभस्ततोऽहं दुःखपूरितः ॥
 अथ मामकट्टत्तान्तं कथंचिज्जनवार्तया ।
 युत्वाकलङ्कः कृपया मत्समीपमुपागतः ॥
 ततः स मां महाभागो दृष्ट्वा शोकवशीकृतम् ।

विमुक्ताग्रेषसत्त्वत्वं दययेदमभायत ॥

किमिदं भोः समारब्धं भवता घनवाहन ।

किं मे विस्मारितं वाक्यं किं वा त्यक्तः सदागमः ॥

किमेष दुष्टलोकेन भवानेवं खलीकृतः ।

कृतं च ज्ञाततत्त्वेन किमिदं बालचेष्टितम् ॥

यां च ते स्मरतो नित्यं देवीं मदनसुन्दरीम् ।

शोकोऽयं बाधते चित्तं तत्कार्यं किं न युध्यसे ॥

तथाहि ।

सर्वेऽमी जन्तवो नित्यं कृतान्तमुखकोटरे ।

वर्तन्ते ऽतः क्षणं भूय यज्जीवन्ति तदद्भुतम् ॥

स हि नापेक्षतेऽवस्थां प्रमादन्धनसुन्दराम् ।

दलपत्येव भूतानि मत्तवद्भन्धवारणः ॥

यद्यस्यज्जनसत्पद्मं जननेवमनोहरम् ।

तत्तन्निपातयत्येष कृतान्तहिमशीकरः ॥

न मन्त्रा न धनं भूरि न वैद्या न च भेषजम् ।

न बान्धवा न देवेन्द्रा मृत्यो रक्षन्ति देहिणम् ॥

इत्यदृष्टप्रतीकारे जाते मरणविद्वरे ।

मिद्धोऽयं मार्ग इत्येवं ज्ञात्वा^१ को विकल्पो भवेत् ॥

तदेवं कुर्वते निर्यमग्रान्तो धर्मदेशनाम् ।

सोऽकलङ्को महाभागो मत्तः शोकगमेष्वप्या ॥

अहं पुनर्महामोहप्रग्रस्तो न मक्ष्ये ।

नष्टबुद्धिः प्रलापेन नं शोकमनुवर्तयन् ॥

कथं ।

हा बाले हा प्रिये सुग्धे हा चार्वाङ्गि वरानने ।
 हा पद्मनेत्रे हा सुभ्रु हा कान्ते वल्गुभाषिणि ॥
 हा भर्तृवत्सले देवि हा हा मदनसुन्दरि ।
 क गतासि विहायेमं रुदन्ते घनवाहनम् ॥
 दीयतां दर्शनं त्वर्णं संभाषो मे विधीयताम् ।
 स्वीयतां मामके देहे वैक्लव्यमपनीयताम् ॥
 इत्येवं प्रलपन्नुच्चैरकलङ्कस्य धीमतः ।
 भद्रे तत्तादृशं वाक्यं न जानामि विचेतनः ॥
 दयापरीतचित्तोऽसौ ततो मां वीक्ष्य तादृशम् ।
 अकलङ्कस्तदा भद्रे पुनः प्राह महामतिः ॥

यथा भो भो महाराज घनवाहन न युक्तमीदृशं भवादृशं
 विधातुं बालचरितं । तत्परित्यज स्वीयतां । उररीकुरु धीरतां ।
 स्वस्वतां नयान्तःकरणं । स्मरात्मानं । विरहयमेमेकान्तेनाहितं
 महामोहं । मुञ्च शोकं । शिथिलय परिग्रहं । अनुवर्तय सदागमं ।
 समाचर तदुपदेशं । जनय मम चित्तप्रमोदं । किं विस्मृतं भवतो
 ऽधुनैव तत्साधुनिवेदितं भवप्रदीपनकं । किं न स्मरसि तत्संसार-
 पानकं । किं न चिन्तयसि तं भवारघटं । किं न ध्यायसि तं
 सकर्मकजीवचट्टमठवृत्तान्तं । किं न पर्यालोचयसि तां मनुष्यजन्म-
 रत्नदीपदुर्लभतां । किं न निर्विद्यसे वसन्तच जन्मसन्तानहृष्टमार्गं ।
 किं विस्मारयसि तां चित्तवानरस्त्रीवरूपतरंगितां । किं नानुग्रील-
 यसि तस्यैव मततं रक्षणं । किं वंभ्रमीषि तेषु विषयविषयक्षेपेषु ।

किं लुठसि तस्मिन्नर्थनिचयसंज्ञे पचकुसुमफलरजःकचवरे । किं
 निपातयसि जानन्नपि मोचमार्गमात्मानं घोरेषु महानरकेषु ।
 किं नारोहयसि तेनोपायेनात्मानं तत्र सततानन्दे शिवास्तयमठे ।
 संसारे हि निवसतां महाराज देहिनां करतलस्थानि व्यसनानि
 सुलभाः प्रियजनविप्रयोगाः शूद्ररगा महाव्याधयः प्रत्यासन्नानि
 दुःखानि अवशंभावौनि मरणानि । ततः पुरुषस्य विमलविवेक
 एवात्र चाणं नापरमिति । ततोऽहं भद्रेऽगृहीतमङ्गते गाढप्रसुप्त
 इव प्रतिबोधकध्वनिपरंपरया विषघूर्णित इव सस्फुरमन्त्रापमार्ज-
 नया मदिरामत्त इव शौघभयदर्शनतया मूर्छित इव सलिल-
 शीकरव्यजनक्रियया उन्मत्तक इव सुवैद्यप्रयुक्तभेषजमालिकया तथा-
 कलङ्कवचनपद्धत्या संजातः प्रत्यागतचेतनः ॥ ततः शोकेन प्रणम्या-
 भिहितो महामोहः । यथा देव प्रजाम्यहं । नायमकलङ्को मच्च-
 मिहामितुं ददाति । महामोहः प्राह । वत्स वियमोऽयमकलङ्कः
 प्रतारयति लघोऽसुं घनवाहनं । आवयोरपि यत्किमप्यत्र भविष्यति
 तच्चाद्यापि जानीमः । तद्गच्छ तावत्त्वं । केवलं पुनः प्रतिजागरणं
 विधेयं केनापि भवतामावयोरिति । शोकेनोक्तं । यदाज्ञापयति
 देवः । ततो गतः शोकः । प्रतिपन्नं मयाकलङ्कवचनं वक्ष्यमीकृतः
 सदागमः अवधीरितौ मनाड् महामोहपरिग्रहौ उज्ज्वलितं
 पूर्वपठितं विहितोऽपूर्वश्रुतपहणादरः कारितानि जिनभवन-
 विम्बादीनि प्रवर्तितानि याचाद्याचपाचदानप्रभृतीनि । ततः हतो
 मया तावदेव गुणभाजनमिति संतुष्टोऽकलङ्कः । अचान्तरे प्रिय-
 मिषपरिग्रहोन्मायकेन विधुरितदृष्टः प्रवृत्तो मत्समीपागमनाय

महामोहप्रतिजागरकः सागरः । पृष्टोऽनेन रागकेसरौ । हता
तेनानुज्ञा । वज्रलिकयोक्तं । तात यच्च सागरो गच्छति तच्च मयापि
यातव्यं । यतो विदितमेवेदं तातस्य न खल्वेष सागरः क्षणमपि
मया विना वर्तते । रागकेसरिणोक्तं । वत्से यद्येवं ततो गच्छतु
भवतौ । किं चेयमपि कृपणता सागरस्य शरीरभूता जीवितभूता
च वर्तते । तदेषापि गच्छतु येनास्य धृतिः संपद्यते । सागरे-
णोक्तं । तात महाप्रसादः । ततः समागतानि तानि मदभ्यर्णे । हृष्टौ
तद्दर्शनेन महामोहपरिग्रहौ । समालिङ्गितोऽहं कृपणतया । ततः
प्रवृत्ता ममेच्छा । यदुत किमनेन समादृष्टपरलोकसाधनेच्छया
दृष्टसुखहेतुना धनेन व्ययितेन प्रयोजनं । अयं चाकलङ्कः प्रति-
दिनं मामुत्साहयति । यथा यदि भावस्तवकरणेनाद्यापि तवो-
त्साहः ततो महाराज घनवाहन द्रव्यस्तवकरणे तावदादरं कुरु-
ष्वेति । व्ययितं च तद्वारेण वज्रतमं धनं वर्तते । तदत्र किं कर-
वाणीति चिन्तयतो मे विहितं वज्रलिकयालिङ्गनं । ततः प्रादु-
र्भूता मे कुबुद्धिः । यथा प्रेषयामौतः केनचिद्वचनविन्यासेन ताव-
देनमकलङ्कः । ततो न भविष्यति ममायं धनव्ययः । ततोऽभिहितो
मयाकलङ्कः । यथा भदन्त मदुपकारार्थमिहागता यूयं । अतः
संपादितो ममोपकारः । संपूर्णो भवतां मासकल्पः । ततस्ते युष्म-
दर्शमुन्मनीभविष्यन्ति भगवन्तः कोविदाचार्यः । संजनिष्यतेऽस्माक-
मुपालम्भः । ततो विहरत यूयं । वयं च करिष्यामो युष्मदादेशं ।
न भगवद्भिष्विन्ता कार्येति । तदाकर्ण्य विहृतोऽकलङ्कः । प्राप्तो
गुरुसमीपं ।

ततो भूयोऽपि धर्मायं विनिवार्य धनव्ययम् ।
 संजातः सागरादेशादहं रक्तः परिग्रहे ॥
 ततः परिग्रहेणोक्तः सागरो मित्रवत्सल ।
 नीयमानः चयं साक्षादहं भो रक्षितस्त्वया ॥
 त्वत्तोऽपि मे विशेषेण संपन्ना भ्रातृवत्सला ।
 एषा कृपणता मित्रं मम जीवितदायिका ॥
 गाढं वञ्चलिकाप्येषा ज्ञेया मदुपकारिणी ।
 सोऽकलङ्को महाशत्रुर्गाढं निर्वासितो यया ॥
 तच्चारु विहितं चारु यदागत्य नरोत्तम ।
 संदर्शितार्थके भक्तिः पालितोऽयं त्वया जनः ॥
 एवं च भाषमाणं तं महामोहः परिग्रहम् ।
 प्रत्युवाच यया वत्स साधु साधूदितं त्वया ॥
 अयं हि सागरो वत्स सर्वस्वं मम जीवितम् ।
 मदीयवीर्यं निःशेषं भावतोऽत्र प्रतिष्ठितम् ॥
 अयं निर्मथ्यभक्तो मे सागरो मामके बले ।
 मत्पुत्रो राज्ययोग्योऽयमयं ते रक्षणक्षमः ॥
 एवं सोलासितस्तेन महामोहेन सागरः ।
 संजातो मां वशीकृत्य स सदागमबाधकः ॥
 ततो विवर्धिताकांक्षो दूरीकृतसदागमः ।
 संजातस्यक्तकृत्योऽहं यया पूर्वं तथा पुनः ॥
 ततो मदीयवृत्तान्तं समाकर्ण्य कृपापरः ।
 भूयः प्रचलितो भद्रे सोऽकलङ्को मदन्तिकम् ॥

ततः हतप्रणामेन तेन कोविदसूरयः ।

विज्ञापिता व्रजामीति दीपयित्वा प्रयोजनम् ॥

अथ निश्चित्य सङ्गावं प्राङ्गः कोविदसूरयः ।

निरर्थकोऽयं ते क्लेशस्ततो मा गास्तदन्तिकम् ॥

तथाहि ।

यावत्तस्य समीपस्थौ महामोहपरिग्रहौ ।

तावन्नाद्यापि कर्मण्यः स तात घनवाहनः ॥

यतः ।

आगच्छन्ति तयोः पार्श्वे नियमात्मागरादयः ।

तेषामाश्रयभूतौ तौ सर्वेषां मूलनायकौ ॥

वशे च वर्तमानस्य तस्य तेषां दुरात्मनाम् ।

कोपदेशाः क्व वा धर्मः क्व सदागममौलिकः ॥

बधिरे कर्णजापोऽयमन्धे नृत्तप्रदर्शनम् ।

ऊषरे बीजनिक्षेपस्तस्य या धर्मदेशना ॥

यतः ।

अत्यल्पस्तस्य संस्कारस्तावकीनेन जायते ।

वचनेन चतिर्गुर्वी स्वाध्यायस्य भवादृशाम् ॥

अन्यच्च ।

बोधितो बोधितो भूयः स श्रेते भावनिद्रया ।

यावदेतौ समीपस्थौ महामोहपरिग्रहौ ॥

तद्वत् ते गतेनार्य घनवाहनमन्विधौ ।

स्वकार्यक्षानिदे हृत्ते न वर्तन्ते विचक्षणः ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

भदन्तानर्थहेतुभ्यां ताभ्यां सार्धं तपस्विनः ।
 कदा पुनर्वियोगः स्याद्दहनवाहनभूभुजः ॥
 गुरुणोक्तं विजानन्ति तं प्रायेण भवादृशाः ।
 चारित्रधर्मराजस्य प्रसिद्धो यो महत्तमः ॥
 चारित्रधर्मयुक्तेन स्ववीर्येण विनिर्मिता ।
 तेनास्ति मानसी कन्या विद्या नाम मनोहरा ॥
 सा सुरूपा विशालाक्षी जगदाह्लादकारिणी ।
 विज्ञातविश्वभावार्थां सर्वावयवसुन्दरी ॥
 विलसन्ती च सा कन्या सततोद्दामलीलया ।
 संसारातीतलावण्या मुनीनामपि वल्लभा ॥
 सा सर्वसम्पदां मूलं सा सर्वक्लेशनाशनी ।
 निरन्तानन्दसन्दोहदायिका सा निगद्यते ॥
 अतस्तां कन्यकां विद्यां यदासौ घनवाहनः ।
 लप्स्यते भोस्तदामुष्मान्महामोहो वियोक्ष्यते ॥

यतः ।

सा कन्या निजवीर्येण विरुद्धानेन पापिना ।
 न विद्यते महावस्था अनयोस्तेन हेतुना ॥

किं च ।

तथा निरीहता नाम कन्यान्या विद्यतेऽनघा ।
 चारित्रधर्मराजस्य दुहिता सा मनोरमा ॥
 विरतेः कुचिसंभृता भ्रात्रोरत्यन्तपूजिता ।

शारिचधर्मराजीये राज्ये सा सर्वसारिका ॥
 महत्तमस्य साभीष्टा सद्बोधस्यातिवल्लभा ।
 सन्तोषतन्त्रपालेन स्वामिभक्तेन वर्धिता ॥
 स्वभावसुन्दरा बाला संपूर्णेष्वा न वाञ्छति ।
 वस्त्रालङ्कारमाद्यादिसंपाद्यं सा विभूषणम् ॥
 स्वर्णेन विविधैर्भोगैर्विचित्रै रत्नराशिभिः ।
 न शक्या लोभमानेतुं कन्यका सा निरीहता ॥
 सा निःशेषजगद्वन्द्या सा मुनीनां मनोहरा ।
 सा दुःखोच्छेदिका धन्या सा चित्तानन्ददायिका ॥
 तां कन्यां चारुल्लावण्यां यदासौ घनवाहनः ।
 लस्यते विलस्यं यायात्तदा नूनं परिग्रहः ॥
 विरोधोऽस्ति तया साधं यतस्तस्य दुरात्मनः ।
 अतस्तां वीक्ष्य पापोऽसौ गाढभीतो विलीयते ॥

अकलङ्केनोक्तं ।

कदा पुनरसौ धन्ये ते कन्ये परिणेत्यति ।
 तयोर्दलनकारिण्यौ भदन्त घनवाहनः ॥

कोविदस्मृतिर्णोक्तं ।

भूयसाद्यापि कालेन तयोर्लाभो नरोत्तम ।
 लभ्योश्च भवेन्नूनं स तयोः परिणायकः ॥
 अथाकलङ्कः प्रत्याह युष्माकं यदि रोचते ।
 ततोऽहं लभयामीति ते लन्ये घनवाहनम् ॥
 गुरुराह महाभाग नाधिकारो भवादृशाम् ।

कन्ययोः प्रापणेऽद्यापि तयोरेतेन हेतुना ॥

स कर्मपरिणामाख्यस्ते कन्ये दापयिष्यति । . .

घनवाहनराजाय नोऽपरो दापकस्तयोः ॥ . .

दायमाने पुनस्तेन ते स्यातां कन्यके यदा ।

हेतुभावं भजन्येव तदा युष्मादृशा अपि ॥ . .

एवं च स्थिते । . . . .

स एव योग्यतां मत्वा कचित्ते दापयिष्यति । .

कन्ये सुखप्रदे धन्ये घनवाहनभूभुजे ॥

अतो विहाय तच्चिन्तां स्वाध्यायध्यानतत्परः ।

विमुक्तावस्तुनिर्बन्धस्तिष्ठार्थं त्वं निराकुलः ॥

ततस्तथेति भावेन प्रतिपद्य गुरोर्वचः ।

स्थितोऽकलङ्को निश्चिन्तस्तदा भद्रे निरातुरः ॥

अहं तु तौ समाश्रित्य महामोहपरिग्रहौ ।

आगत्यागत्य तद्भृत्यैरेकैकेन कदर्थितः ॥

तथाहि ।

एके गच्छन्ति तद्भृत्याः प्रत्यागच्छन्ति चापरे ।

अन्ये तिष्ठन्ति आपार्श्वं किञ्चिदाभाद्य कारणम् ।

किं चात्र बह्वनोक्तेन समासात्ते निवेद्यते ॥

भूरिभाषितया त्वं मां वाचालं भावजीगणः ।

चित्तवृत्तिमहाटव्या या नदी सा प्रमत्तता ॥

तत्तद्विस्मयितं नाम धत्तस्याः पुत्तिनं पुरा ।

वर्णितं तत्र चोद्दिष्टचित्तविलेपमण्डपः ॥

दृष्ट्वा च वेदिका तस्यां विपर्यासाख्यविष्टरम् ।
 तन्निषण्णो महामोक्षस्तस्याविद्या वपुर्लता ॥
 विमर्शेन प्रकर्षाय या सा पूर्वं निवेदिता ।
 स्मरसि त्वं विशालाक्षि चित्ते सर्वमिदं न वा ।
 ततोऽगृहीतसङ्केता प्राह बाहं स्मरामि भोः ॥
 संसारिजीवस्तां प्राह यद्येवं चारुलोचने ।
 ततस्ते ये विमर्शेन प्रकर्षाय विवर्णिताः ॥
 मिथ्यादर्शनसंज्ञाया भूयांसो वेदिकास्थिताः ।
 अन्ये सेवापरास्तत्र स्थिता मुत्कलमण्डपे ॥
 ते सर्वे भृभुजो भद्रे सकलचाः सवान्धवाः ।
 सम्यक्परिवाराश्च प्रत्येकं समुपागताः ॥
 महालोके समीपस्थे तदा मे सर्वनायके ।
 न योऽस्ति कश्चित्तत्सैन्ये येनाहं न निषेवितः ॥

ततश्च ।

गृह्णो विमूर्च्छितस्तेषु भावेषु भवभाविषु ।
 कृतोऽहं नष्टसन्मार्गा महामूढतया तदा ॥
 सदागमं परित्यज्य विधाय मतिविभ्रमम् ।
 मिथ्यादर्शनसंज्ञेन भूयोऽहं बाधितस्तदा ॥
 पापानि धर्मबुद्ध्याहं दारुणानि पुनस्तदा ।
 भूरिशः कारितो भद्रे कुदृष्ट्या तन्महेक्षया ॥
 शब्दादिविषयग्रामे निःशारे साधुनिन्दिते ।
 विधापितो मनःप्रीतिं रागकेसरिणा पुनः ॥

तस्य भार्या पुनर्या सा मूढता नाम विश्रुता ।
 तदग्रेण मया नैव विज्ञाता भवदुष्टता ॥
 तथा द्वेषगजेन्द्रोऽपि सनिमित्तानिमित्तकम् ।
 कुर्वन्नप्रीतिसन्तापं नितरां मे विजृम्भितः ॥

तथा ।

तस्याविवेकिता भार्या कार्याकार्यविचारणम् ।
 कुर्वन्तं वारयत्युच्चैस्तदा मां वशवर्तिनम् ॥

तथा ।

शब्दे रूपे रसे गन्धे स्पर्शे चात्यन्तलोभुपः ।
 वशीकृतोऽहं संपन्नो रागकेशरिमन्त्रिणा ॥
 प्राप्तेषु गाढमूर्खान्धो ऽप्राप्ताकांचाविडम्बितः ।
 कृतो भोगेषु तस्यैव भार्यया भोगदृष्टया ॥

तथा ।

निर्वादितसुखो हा हा हासितोऽहं निरर्थकम् ।
 हासेन वज्रगो भद्रे सद्गाम्भीर्यविरोधिना ॥
 मूचान्तक्रेदजाम्बास्तमलपूर्णेषु योषिताम् ।
 गात्रेषु रमितो भद्रे रत्याहं वज्रशस्तदा ॥
 अरत्यापि महोद्देगसन्तापाक्रान्तमानसः ।
 कृतोऽहं भूरिशो भद्रे कार्ष्णैरपरापरैः ॥
 मरिष्यामीति विश्रान्तो राव्यं वा मे हरिष्यते ।
 इत्यादि कारणं प्राप्य भयेनाहं विनाटितः ॥
 मरणं खिग्धवन्धूनाभिर्यनाशादिकं तथा ।

हेतुं संप्राप्य शोकेन भूयो भूयो विडम्बितः ॥
 तत्त्वमार्गवियुक्तात्मा मिथ्याबुद्ध्या तिरोहितः ।
 विवेकिहास्यतां नीतस्तदाहं हि जुगुप्सया ॥

तथा ।

रामकेसरिणः पुत्रा येऽष्टौ पूर्वं विवर्णिताः ।
 सुता द्वेषगजेन्द्रस्य ये चाष्टौ परिकीर्तिताः ॥
 नैस्तदा मे कषायाख्यैर्महामोहपितामहे ।
 समीपस्थे कृतं यत्तु तदाख्यातुं न पार्यते ॥
 ज्ञानप्रकाशलेणेन रक्षितो भावतस्तदा ।
 ज्ञानसंवरणेनाहं प्रसलेन कृतः पुनः ॥

तथा ।

कुर्वन् घुसुघुरारावं काष्ठवस्त्रचेतनः ।
 दर्शनावरणेनाहं स्थापितो गतदर्शनः ॥

तथा ।

क्वचिदाह्लादितोऽत्यन्तं क्वचित्पन्तापविह्वलः ।
 कृतोऽहं तेन चार्वाङ्गि वेदनीयेन भूभुजा ॥

तथा ।

आयुष्कनामकेनापि नरेन्द्रेण सुलोचने ।
 घनवाहनरूपेण तदाहं धारितस्त्रिरम् ॥

तथा ।

तेन नामाभिधानेन भूभुजा वरवीक्षणे ।
 शरीरे मामके चिधं निजवीर्यं निदर्शितम् ॥

तथा गोत्रान्तरायाभ्यां स्वमाहात्म्यं वरानने ।

कृतमेव भमात्यर्थं चरितार्थं तदा पुनः ॥

तथा ।

रौद्रार्तध्यानसंयुक्तः पापात्मा पापचेष्टितः ।

विहितोऽहं विशालाचि तेन दुष्टाभिसन्धिना ॥

तथान्यैरपि तत्काले महामोहे समीपगे ।

ममाविर्भावितं भद्रे खं खं वीर्यं महाभटैः ॥

अकलङ्केन मुक्तत्वादनाथ इव निर्भयैः ।

इत्थं खलीकृतोऽत्यन्तं तैरहं भावशत्रुभिः ॥

अथान्यदा समायातो भक्तदर्शनकाम्यया ।

महामोहनरेन्द्रस्य समीपे भकरध्वजः ॥

स च स्त्रीयां रतिं भार्यां रागकेसरिमन्त्रिणम् ।

पञ्चमानुषसंयुक्तं तच्च तस्य कुटुम्बकम् ॥

एतां सर्वां समासाद्य सामर्थ्यं कार्यसिद्धये ।

संनद्धवद्धकवचस्तदा प्राप्तो मृगेक्षणे ॥

ततस्तुष्टो महामोहो भकरध्वजमौलनात् ।

सोऽप्यासाद्य महामोहं परं हर्षमुपागतः ॥

ततस्तेन युतः साक्षात्संनद्धो गन्धवारणः ।

संपन्नोऽधौ महामोहो जातो मेऽत्यन्तबाधकः ॥

शब्दरूपरसस्पर्शगन्धसुखोऽन्धमन्त्रिभिः ।

गाढं निर्नष्टमद्वोधः संजातोऽहं ततस्तदा ॥

गतांशूकरमहाशो विषयाशुचिकर्दमे ।

रात्रिंदिवं निमग्नात्मा स्थितोऽहं विगतचपः ॥
 सुभ्रूयसापि कालेन न भोगैस्तृप्तिमागतः ।
 घृतपानेन किं जातः पीनगण्डोऽत्र वानरः ॥
 भुञ्जानस्य च मे भोगान् वर्धते भोगदृष्टिणा ।
 सुतरामुल्लसत्येव जलेन वडवानलः ॥
 अकलङ्कोपदेशास्ते शशाङ्ककरनिर्मलाः ।
 तदा मे विस्मृताः सर्वे सहामोहघनावृताः ॥
 ततो मां तादृशं दृष्ट्वा भावशत्रुविचेष्टितम् ।
 न मेऽवसर इत्येवं गतो दूरं सदागमः ॥
 यथाभिमतकामांश्च संपादयति मे तदा ।
 असौ पुण्योदयोऽहं तु विमूढस्तं न सचये ॥
 ततो विमुक्तनिःशेषराज्यकार्यो दिवानिशम् ।
 अन्तःपुरगतः स्त्रैणं भुञ्जानोऽहमवस्थितः ॥

तथा ।

थां थां नारीं प्रपश्यामि नगरे चारुविग्रहाम् ।
 कुलजामकुलजां वा थां वा कश्चिन्निवेदयेत् ॥
 तां तां सर्वां समाहाय्य जनेभ्यो वक्ष्यवत्तया ।
 अन्तःपुरे प्रवेश्याहं करोमि निजपत्निकाम् ॥
 न जानामि महापापं नापेक्षे कुललाज्जनम् ।
 गणयामि न चाधन्यो वारकं मन्त्रिमण्डलम् ॥
 ततो विरक्ताः सामन्ताः पुरं चोद्दिगमागतम् ।
 तादृशाधमशीलेन लज्जिता मम बान्धवाः ॥

पदातयोऽपि संपन्ना मम निन्दाविधायकाः ।
 गुणाः सर्वत्र पूज्यन्ते सम्बन्धो नात्र कारणम् ॥
 अहं तु तादृशीं लोकाप्नानानोऽप्यात्मगर्हणाम् ।
 महामोहवशीभूतो निन्द्यकर्मरतः स्थितः ॥
 या नौचकुलसंजाता यास्यागम्याः स्त्रियो नृणाम् ।
 सर्वाः स्वेऽन्तःपुरे चिन्तास्ता मया पापकर्मणा ॥
 अथासीच्च कनिष्ठो मे भ्राता नीरदवाहनः ।
 लज्जापरो विनीतात्मा प्रख्यातः सारपौषः ॥

ततश्च ।

मत्तो विरक्तैः सामन्तैः पौरमन्त्रिमहत्तमैः ।
 एकवाक्यतया सर्वैः स प्रोक्तो रक्षसि स्थितः ॥

पदुत ।

अगम्यगमनासक्तो निर्मर्यादो विमूढधीः ।
 नष्टधर्मा पशोस्तुल्यो य एवं कुलदूषणः ॥
 सोऽयं सिंहासनस्थेव सारमेयो नराधमः ।
 अस्य योग्यो न राज्यस्य कुमार घनवाहनः ॥
 अनेन हारितं राज्यं वंश्यानां लाघवं कृतम् ।
 न युज्यते ततोऽस्माकं विनाशोऽयमुपेक्षितम् ॥
 अतोऽयं प्रतिराज्येषु वृत्तान्तो नावगम्यते ।
 यावत्तावत्कुमारोऽत्र राजा भवितुमर्हति ॥
 अन्यथा नैष ते भ्राता न राज्यं न च भूतयः ।
 न वयं न यशो नैव नगरं भो भविष्यति ॥

एवं चोक्तः स तैर्युक्तियुक्तं नीरदवाहनः ।
 तथैव दृष्टतच्चेष्टः पर्यालोचमुपागतः ॥
 इतश्च मामको भद्रे वयस्यो दुष्टचेष्टितैः ।
 गाढमुदेजितस्थिते नष्टः पुण्योदयस्तदा ॥
 पापं चात्यर्गलीभूतं प्रवृद्धा भावशत्रवः ।
 द्राघीयसौ च संजाता भूयः सा कर्मणः स्थितिः ॥
 ततश्च वचनं तस्य यत्सोकैर्मन्त्रितं पुरः ।
 तच्चित्ते युक्तियुक्तत्वात्प्रमं मे भ्रातृस्वकैः ॥

ततश्च ।

एवं भवतु तेनोक्तैस्तैर्लोकैर्वैरिक्वैरिव ।
 आगत्याहं दृढं बद्धो मदिरामदविक्कलः ॥
 तावतः परिवर्गस्य मध्ये जातो न कश्चन ।
 मत्पत्ने सजनो भद्रे येन सा मेति जल्पितम् ॥
 ततो नरकपालाभैस्तैर्बद्धा नरकोपसे ।
 क्षिप्तोऽहं चारके सुभ्रु ज्ञातिमन्त्रिमहत्तमैः ॥
 स च संस्थापितो राज्ये राजा नीरदवाहनः ।
 महाकलकलेनोच्चैर्नृत्यद्विस्तोषनिर्भरैः ॥
 दृष्टाः कुस्वामिनागेन तुष्टाः सुस्वामिनो गुणैः ।
 ते पौरमैनिका लोकास्ततः किं किं न कुर्वते ॥
 अहं तु चारके तत्र पुरीषमलपिच्छिले ।
 मूत्रान्त्रक्तेदजाम्बालदुर्गन्धे गर्भसन्निभे ॥
 चुधाचामोदरो बद्धः परिभूतो विगर्हितः

सृतदुःखेष्टितैः कुट्टैर्वाञ्छकैरपि ताडितः ॥
 अनेकयातनास्थाने स्ववर्गेणावधीरितः ।
 प्राप्तः शरीरसंतापं नरकेष्विव नारकः ॥
 महामोहवशीभूते राज्यभ्रष्टे तथा मयि ।
 यः संजातो मनस्तापः स त्वाध्यातुं न पार्यते ॥

तथाहि ।

ममेदं विपुलं राज्यं मामकीना विभूतयः ।
 अधुनान्ये प्रभोक्तार इति शोकेन पीडितः ॥
 सुखलालितदेहोऽहमधुना त्वीदृशी गतिः ।
 सर्वस्य परिभूतोऽहमित्यरत्या कंदर्पितः ॥
 लुप्यन्ति मामकमिदं रत्नस्वर्णादिकं जनाः ।
 एते हा हा हतोऽस्मीति बाधितो धनमूर्खया ॥
 तदेवं नरकाकारे चारके दुःखपूरितः ।
 तत्राहं संस्थितो भद्रे सुचिरं पापकर्मणा ॥
 परिवारसमेतस्य महामोहस्य दोषतः ।
 तथाप्यहं न निर्विषः संसाराच्चारुलोचने ॥
 क्रोधान्भस्तेषु लोकेषु चित्तकल्लोलदूषितः ।
 रौद्रध्यानानुगो नित्यं भूरिकालमवस्थितः ॥
 अथ जीर्णं क्रमेणैव गुडिका मे चिरन्तनी ।
 ततो वितीर्णा सा मद्भ्यं भवितव्यतयापरा ॥
 गतः पापिष्ठवासायां पुरि सप्तमपाटके ।
 अहं तस्याः प्रभावेण जातः पापिष्ठरूपकः ॥

गृहे तत्राप्रतिष्ठाने निर्भिन्नो वज्रकण्टकैः ।
 सागराणां त्रयस्त्रिंशत्सन् कन्दुकलीलया ॥
 तदन्ते गुडिकादानाद्भवितव्यतया तथा ।
 पञ्चाक्षपशुसंस्थानमानीय शफरीकृतः ॥
 पुनर्नीतोऽप्रतिष्ठाने समानीतस्ततोऽप्यहम् ।
 कृतञ्च गुडिकादानाच्छार्दूलाकारधारकः ॥
 भूयः पापिष्ठवासायां नीतोऽहं तुर्यपाटके ।
 ततोऽस्थानीय विहितो मार्जाराकारधारकः ॥
 तदेवंविधरूपाणि जनयन्त्या मुहुर्मुहुः ।
 दुःखसागरविस्तारं दर्शयन्त्या क्षणे क्षणे ॥
 तदसंख्यवहाराख्यं विहाय नगरं परम् ।
 प्रायः समस्तस्थानेषु भ्रमितीहं महेलया ॥
 युक्तः सपरिवारेण महामोहेन सुन्दरि ।
 कुर्वाणो निजभार्याज्ञां क क्वाहं न विनाटितः ॥
 तथा परिग्रहेणाहं संज्ञया निजभार्यया ।
 युक्तेन बह्वशो भद्रे योनौ योनौ विडम्बितः ॥

यतः ।

गृहकोकिलिकासर्पमूषिकाकारधारकः ।
 दृष्टो निधानमासाद्य तन्नाग्रे विह्वलो मृतः ॥
 एवं चानन्तकालं मे भ्रमतो गजगामिनी ।
 घर्षणाघूर्णनन्यायात्प्रसन्ना भवितव्यता ॥

अन्यच्च ।

श्रान्ता इव मया साधे भ्रमतोऽनन्तवर्त्मनि ।
 किञ्चित्ते दुर्बलौभूता महाभौहादयस्तदा ॥
 पापं च प्रतनूभूतमौषत्कर्मस्थितितथा ।
 पुनर्धन्यः समीपस्था संजाता मे वरानने ॥
 ततो मनुजगत्यन्तः पाटके भरताभिधे ।
 साकेतेऽहं पुरे नीतो भवितव्यतया तथा ॥
 वणिजस्तस्य नन्दस्य भार्यास्ति घनसुन्दरी ।
 जनितस्तत्सुतत्वेन गुडिकादानयोगतः ॥
 प्रतिष्ठितं च मे नाम यथायममृतोदरः ।
 अथ क्रमेण संप्राप्तो यौवनं काममन्दिरम् ॥
 दृष्टः सुदर्शनो नाम सुमाधुः कानने मया ।
 कृपापरीतचित्तेन कृता मे तेन देशना ॥
 ततो भूयो मया भद्रे महात्मायं सदागमः ।
 विल्लोकितः समीपस्तस्य साधोर्महात्मनः ॥
 किञ्चिद्भद्रकभावत्वान्नमस्कारादिपाठकः ।
 जातोऽहं श्रावकाकारधारको द्रव्यतस्तदा ॥
 ततस्तदनुभावेन पुरेऽहं विबुधालये ।
 भवचक्रस्थिते नीतो गुडिकायाः प्रभावतः ॥
 तत्र च ।

भावना व्यन्तरा ज्योतिश्चारिणः कल्पवासिनः ।
 पाटकेषु वसन्त्येते त्स्त्रिधाः कुलपुत्रकाः ॥
 दशाष्टपञ्चभेदास्ते त्रयः पूर्वे यथाक्रमम् ।

कल्पस्यास्तदतीताश्च द्विभेदास्तुर्यपाटके ॥
 कल्पस्या द्वादशावाससंस्थिताः समुदाहृताः ।
 नवपञ्चनिवासस्यास्तदतीताः प्रकीर्तिताः ॥
 तत्राद्ये पाटके भद्रे जातोऽहं भावनमदा ।
 आद्यभेदस्थितेष्वेव विबुधः कुलपुत्रकः ॥

ततश्च ।

गतस्य तत्र पद्माक्षि विस्मृतो मे सदागमः ।
 स्थितोऽयमपि मां हित्वा कुर्वाणः कालयापनाम् ॥
 ततो महर्द्धिसंपन्नः सार्धं पत्न्योपमं मुदा ।
 सुखं यथेष्टं भुञ्जानः स्थितोऽहं चारुलीलया ॥
 तदन्ते गुडिकां दत्त्वा भार्यया तुष्टचित्तया ।
 पुरेऽहं मानवावासे समानीतः पुनस्तथा ॥
 तत्रास्ति बभ्रुदत्तस्य वणिजः प्रियदर्शना ।
 भार्या तस्याः सुतत्वेन जातोऽहं चन्धनामकः ॥
 संप्राप्तयुवभावेन सुन्दराख्यो सुनीश्वरः ।
 दृष्टो मया समीपस्थस्तस्य चायं सदागमः ॥
 शिक्षितं पुनरप्यस्य मन्वन्धि ज्ञानमल्पकम् ।
 जातश्चाहं तदा भद्रे यमणो भाववर्जितः ॥
 गतस्तदनुभावेन भूयोऽहं विबुधालये ।
 महर्द्धिविबुधस्तत्र जातो व्येत्तरपाटके ॥
 न नीतो विस्मृतत्वेन मया तत्र सदागमः ।
 गतेन मानवावासे पुनश्च प्रविलोकितः ॥

एवं विचरतानन्ते भवचक्रे पुनः पुनः ।
 तथानन्तेन कालेन मया भार्यानियोगतः ॥
 अयं सदागमो भद्रे महात्मा प्रविलोकितः ।
 अनन्तवारा दृष्टोऽपि विस्मृतश्च पुनः पुनः ॥
 विष्कृते च पुनर्भ्रान्तं भवचक्रं निरन्तकम् ।
 आभादितः कथयिष्य पुनरेष सदागमः ॥

यतः ।

अनन्तवाराः संपन्नः आवकोऽहं सुलोचने ।
 द्रव्यतो यतिरूपश्च तत्र दृष्टः सदागमः ॥
 विमुच्येमं महाभागं भूयो भूयोऽन्तरान्तरा ।
 भ्रान्तः समस्तस्थानेषु कृता नागाविडम्बनाः ॥
 कुतूर्थिकयतिश्चाहं सदागमविदूषकः ।
 अनन्तवाराः संपन्नो भवचक्रे निरन्तके ॥
 अन्यच्च भ्रमतस्तत्र भवचक्रे ममाखिले ।
 कचिद्दौर्घा कचिद्द्विखा संजाता कर्मणः स्थितिः ॥
 कचिच्च प्रवला जाता महामोहादिशत्रवः ।
 कचित्सदागमो जातः प्रवक्तृस्तन्निवारकः ॥
 ततश्चानन्तवाराभिर्द्यावदभ्यासमागतः ।
 अयं सदागमस्तावज्जातं यत्तन्निबोध मे ॥
 सा किञ्चिन्निर्मलीभूता चित्तवृत्तिर्महाटवी ।
 ततश्चावसरं ज्ञात्वा पुश्चितः स महत्तमः ॥
 उक्तशानेन सद्बोधो मत्समीपागमेच्छया ।

आर्धं विज्ञाप्यतां देवः साम्प्रतं गम्यतां मया ॥

यस्त्वया पूर्वनिर्दिष्टो देवस्याग्रे नरोत्तम ।

सोऽधुना वर्तते लग्नः प्रस्तावो हन्त मादृशाम् ॥

सद्बोधेनोक्तं ।

चारु चारुदितं तात सम्यक् संलक्षितोऽवधिः ।

ततो विज्ञापितस्तेन सद्बोधेन नरेश्वरः ॥

ततश्च ।

चारिचधर्मराजेन वचनात्तस्य मन्त्रिणः ।

प्रक्षितो मत्समीपेऽसौ सम्यग्दर्शननामकः ॥

तेन चोक्तं ।

विद्येयं नीयतां देव प्राभूतं कन्यकानघा ।

तस्य संसारिजीवस्य येन तोषोऽस्य जायते ॥

सद्बोधः प्राह नाद्यापि प्रस्तावोऽस्या महत्तम ।

नयने हन्त विद्यायास्तुत्राकर्ण्य कारणम् ॥

स हि संसारिजीवस्तां सुगधबुद्धिर्न भोक्त्यते ।

विशेषतस्ततस्तावत्सामान्येन प्रपत्स्यते ॥

एवं च स्थिते ।

थावन्न तान्त्रिकं रूपं तवानेनावधारितम् ।

तावन्न युज्यते दातुमेषा तस्मै सुकन्यका ॥

अज्ञातकुलशीलो हि कुर्यादस्याः पराभवम् ।

ततः स्थाञ्चित्तसंतापो मादृशं तन्निमित्तकः ॥

ततो गच्छ विना विद्यां त्वं तावत्तस्य सन्निधौ ।

कालेन भूयसा रूपं भोक्ष्यते हि स तावकम् ॥

ततश्च ।

यदा स्यात्तेन विज्ञातं रूपं तव परिष्कृतम् ।

तदाहमागमिष्यामि विद्यामादाय तेऽन्निके ॥

सद्भागमस्य सानाथ्यं महामोहादितानवम् ।

तथा संसारिजीवस्य सुखस्वादादिवेदनम् ॥

देवे चाभिमुखीभावस्तस्य दर्शनकाम्यया ।

विद्यया रहितस्यापि गच्छतस्तत्र ते गुणाः ॥

ततो यदादिश्रुत्यार्यो यच्चाज्ञापयति प्रभुः ।

इत्युक्त्वा प्रस्थितस्त्रुणं मत्समीपं महत्तमः ॥

इतश्चाहं तदा भद्रे नगरे जनमन्दिरे ।

सूतुरानन्दनन्दिन्योर्जातो नाम्ना विरोचनः ॥

ततः संप्राप्ततारुण्यः कानने चित्तनन्दने ।

गतस्तत्र मया दृष्टो धर्मघोषो सुनीश्वरः ॥

इतश्च मे तदा ह्रस्वा वर्तते कर्मपद्धतिः ।

महामोहादयो जातास्तनवो भावश्रवणः ॥

ततश्च ।

प्रणम्य तं महाभागं निषण्णः शुद्धभृतले ।

ज्ञातोऽहं भद्रकस्तेन ज्ञानास्त्रोकेन धीमता ॥

किं च ।

कुर्वता मानसानन्दमुमृतचरणोपमम् ।

ततो मे कर्तुमारब्धा सुनिना धर्मदेशना ॥

कथम् ।

मनुजजन्मजगत्यतिदुर्लभं जिनमतं पुनरत्र विशेषतः ।

तदिदमाय नरेण सुमेधसा विठपनीयमतोऽपि परं पदम् ॥

इतरथा पुनरेव निरन्तके निपतितस्य सुभीमभवाध्वके ।

कुशलशम्भलमुत्कलमौदनं ननु विनातुलदुःखपरंपरा ॥

इदमवेत्य जनेन विजानता कुशलकर्म भवोदधितारकम् ।

इह विधेयमहो विफलं सुधा न करणीयमिदं नरजन्मकम् ॥

अत्रान्तरे प्रत्यचीभूतो मे तस्य सुनेः समीपे भूयोऽपि भग-
वानयं सदागमः । ततो बुद्धं मया तस्य सुनेर्वचनं । अभिहितं च ।

यन्मया कर्तव्यं तदादिशन्तु भगवन्तः । सुनिनोक्तं । भद्राकर्णय ।

अवधीरणीयो भवता भवप्रपञ्चः । आराधनीयो विलीनरागद्वेष-

मोहोऽनन्तज्ञानदर्शनवीर्यानन्दपरिपूर्णः परमात्मा । वन्दनीयास्त-

दुपदिष्टमार्गवर्तिनो भगवन्तः साधवः । प्रतिपत्तव्यानि जीवाजीव-

पुण्यपापास्त्रवसंवरनिर्जरावन्धमोक्षलक्षणानि नव तत्त्वानि सर्वथा ।

येयं जिनवचनामृतं । नेयं तदङ्गाङ्गीभावेन । अनुष्ठेयमात्महितं ।

उपचेयं कुशलानुबन्धिकुशलं । विधेयं निष्कलङ्कमन्तःकरणं ।

हेयं कुविकल्पजल्पजालं । अवसेयं भगवद्वचनसारं । विज्ञेयं रागा-

दिदोषवृन्दं । लेयं सुगुरुसदुपदेशभेषजं । देयं सततं सदाचरणे

मानसं । अवगेयं दुर्जनप्रणीतकुमतवचनं । निमेयं महागुरुष्वर्ग-

मध्ये स्वरूपं । स्वेयं निष्प्रकम्पचित्तेनेति । एवं चोपदिशति मधुर-

भाषिणि भगवति धर्मघोषतपस्विन्नि संप्राप्तोऽसौ सम्यग्दर्शननामा

महत्तमः । विलोकितो दुर्भेदकर्मग्रन्थिभेदद्वारेणामौ मया । ततः

मंजातं मे तच्च मुनिवचने स्वरूपा अद्भुतम् । प्रतिपन्नोऽधौ
 हितबन्धुबुद्ध्या महत्तमः । अभिहितो मुनिवरः । यदाज्ञाप-
 यति नायस्तदेवाहं करिष्ये । ततोऽभिवन्द्य तं मुनिवरं गतोऽहं
 स्वभवने ।

ततः प्रभृति जातोऽहं सम्यग्दर्शनसंयुतः ।
 तत्त्वश्रद्धानपूतात्मा विशिष्टज्ञानवर्जितः ॥
 तदेव सत्यं निःशङ्कं यस्मिन्नेष्टैः प्रवेदितम् ।
 एतावन्मात्रतुष्टोऽहं तदा जातो वरानने ॥
 सदागमो हि विज्ञानं स्वमावेदयते तदा ।
 केवलं सूक्ष्मभावेषु न मे बोधः प्रवर्तते ॥
 न संजातास्तदा सूक्ष्मविविक्तज्ञानहेतवः ।
 गुरवः पटुवाचोऽपि विना मे निजयोग्यताम् ॥

यतः ।

स्वयोग्यतैव चार्वाङ्गि श्रद्धानज्ञानकारणम् ।
 गुरवः केवलं तस्यां भवन्ति महत्कारिणः ॥

तथाहि ।

अकस्माद्दे तथा लघ्वे बोधार्थं मे सकोविदे ।
 न श्रद्धानं ममोत्पन्नं तदा यन्नशतैरपि ॥
 ततः परं पुनर्जातोऽनन्तवारा वरानने ।
 सदागमेन सम्बन्धः श्रद्धाशून्यस्तथाप्यभूत् ॥
 अतो यदा यदा पुंस्त्रे यावती योग्यता भवेत् ।
 तदा तदा भवत्यस्य तावानेव गुणोद्भवः ॥

अतः श्रद्धानमात्रं मे सूक्ष्मज्ञानविवर्जितम् ।
धर्मघोषोपेदग्रैस्तैः संजातं योग्यतानुगम् ॥

अन्यच्च ।

पल्योपमपृथक्के तु चीणे कर्मस्थितेस्तदा ।
गृहिधर्मो मया दृष्टः सामान्यान् विशेषतः ॥
पालितानि तदादेशाद्गतानि नियमास्तथा ।
केचित्तदा मया भद्रे श्रद्धासंशुद्धबुद्धिना ॥
ततस्तदनुभावेन सत्पुरे विबुधालये ।
कल्पवामिषु नीतोऽहं गुडिकादानपूर्वकम् ॥
अथ सौधर्मकल्पेऽहं भास्वराकारधारकः ।
समुत्थितः चणार्धेन शयनात्तच्च कौटुशम् ॥
दिव्यपल्यङ्गसत्तूलोरचितं स्पर्शपेशलम् ।
कोमलामलसञ्चेलच्छादितं चित्तनन्दनम् ॥
सुमनोगन्धसङ्घूपलसदामोदसुन्दरम् ।
दिव्यांशुकवरोक्षोचदृष्टिगोचरवन्धुरम् ॥
तत्र चोदेल्लमानेन बाहुयुग्मेन विस्मितः ।
किरीटकटकेयूरहारकुण्डलभूषितः ॥
भूषाङ्गरागताम्बूलवनमालाविराजितः ।
उपविष्टः चणाज्जातो द्योतिताखिलदिक्पथः ॥
ततोऽसं जय नन्देति जय भद्रेति भाषिणः ।
सखेखा ललना लोका लोललोचनचारवः ॥
भुवन्तो मां मनोहारिवचनैः कर्णपेशलैः ।

देवोऽसि स्वामिकोऽस्माकमिति किङ्करतां गताः ॥

ततोऽहं विस्मयोन्कुललोचनः पर्यचिन्तयम् ।

तां समृद्धिं विस्त्रोक्षेदं किं मया सुकृतं कृतम् ॥

ततः प्रादुरभूज्ज्ञानं विमलं विमलेक्षणे ।

मया विरोचनावस्थानेन सर्वावधारिता ॥

अत्रान्तरे समायातौ महत्तमसदागमौ ।

तौ च दृष्ट्वा मया ज्ञातं माहात्म्यमनयोरिदम् ॥

ततस्तौ पूर्ववद्भद्रे प्रतिपन्नौ स्ववान्धवौ ।

कृतं चोत्थाय निःश्रेयं कर्तव्यं विबुधोचितम् ॥

तथाहि ।

विविधरत्नसुदीधितिरञ्जिते विकचनीरजखण्डसुमण्डिते ।

गुह्यनितम्बपयोधरचारुभिः सह वधूभिरमञ्जि सरोवरे ॥

तदनु निर्मलशटकनिर्मितं विशदरत्नविराजितकुट्टिमम् ।

लघु सलीलमवाप्य जिनालयं सुदृढभक्ति कृतं जिनवन्दनम् ॥

अथ सुनिर्मलपद्मकमण्डयं मणिमयं जिनभाषितबन्धुरम् ।

पुलककारि रसेन तु वाचितं लघु विधाय मनोरमपुष्पकम् ॥

ततो यथेष्टशब्दादिभोगमुदिताशयः ।

सागरद्वितयं तत्र किञ्चिदूनं व्यवस्थितः ॥

तदन्ते मानवावासमानीय विहितस्तथा ।

आभीरोऽहं कलन्दास्यः सूनुर्मदनरेणयोः ॥

इत्यथ ।

तत्राद्यातस्य चार्वङ्गि मम तौ चारुवान्धवौ ।

तदेते वज्रगो दृष्टास्तयोऽपि वरवान्धवाः ।

जाताश्च सुखदास्तत्र विमुक्ताश्चान्तरान्तरा ॥

अन्यच्च ।

दृष्टश्च केवलोऽप्येषोऽनन्तवाराः सदागमः ।

न त्वनेन विना दृष्टः स सम्यग्दर्शनः कश्चित् ॥

अन्यच्च ।

यत्र यत्र समीपस्थः संजातो मे महत्तमः ।

तत्र तत्र वयस्यो मे जातः पुण्योदयः पुरा ॥

तेन चोत्पादिताः सर्वा यथेष्टा भोगसम्पदः ।

वसतो मानवावासे पुरे च विबुधास्तथे ॥

तथा ।

स्थिता कर्मस्थितिर्धृषी भौतभौताश्च शत्रवः ।

अन्तर्लीनाः स्थिता भद्रे महामोहादयस्तथा ॥

यत्र यत्र पुनर्जाताः प्रबला भावशत्रवः ।

मत्तः पुण्योदयो नष्टस्तत्र तत्र वरानने ॥

नष्टे च तत्र जाता मे सर्वा दुःखपरंपरा ।

भ्रमितोऽनन्तकालं च भवितव्यतया तथा ॥

तथा ।

स्थितिर्द्राघीयमी जाता कर्मणः क्लिष्टतां गतम् ।

मानसं च पुनर्जातं तत्त्वश्रद्धानवर्जितम् ॥

अत एवात्कटा जाता यच्च मय्यत्र महारयः ।

ते मत्तस्तत्र तत्रैतौ दूरीभूतौ सुवान्धवौ ॥

विशेषः पुनरेषोऽत्र कथ्यते ते निराकृतः ।
 म मिथ्यादर्शनाख्येन सम्यग्दर्शननामकः ॥
 ज्ञानसंवरणेनापि दूरं नीतः सदागमः ।
 कचित्तावपि निर्जित्य ताभ्यामपि निराकृतौ ॥
 एवं चानन्तकालं ते जयभङ्गपरायणाः ।
 देशकालबलं प्राप्य जाता भद्रे परस्परम् ॥

अन्यच्च ।

मामकः पक्षपातोऽभ्युद्ययोरेव विशेषतः ।
 तयोरेव तदा जातो जयो भङ्गस्तदन्ययोः ॥
 अन्यदा मानवावासमध्यवर्तिनि सुन्दरे ।
 पुरे सोपारके पत्न्या नीतोऽहं नीरजेक्षणे ॥
 वणिजः शालिभद्रस्य भार्यास्ति कनकप्रभा ।
 जातस्तस्याः सुतोऽस्मीति तत्र नास्त्रा विभूषणः ॥
 अथ सूरिं सुधाभूतमामाद्य शुभकानने ।
 पुनर्दृष्टौ मया भद्रे महत्तममदागमौ ॥

ततश्च ।

तत्त्वश्रद्धानमंपक्षो भावतो विरतिं विना ।
 जातो गुरुपरोधेन श्रमणोऽहं तदानघे ॥
 ततो गृहीतक्षिप्तस्य माधुमध्येऽपि तिष्ठतः ।
 जातं मे कर्मदोषेण वैभाष्यनिरतं मनः ॥
 ततः प्रवृत्तां प्राप्ता महामोहादयः पुनः ।
 जातो च भावतो दूरे महत्तममदागमौ ॥

नागतौ विष्णुतत्वेन महत्तममदागमौ ॥
 सुतरां विष्णुतो भद्रे 'न दृष्ट्य तदा मया ।
 गृहिधर्मो यतस्ताभ्यां स निर्मुक्तो न दृश्यते ॥
 प्राचीनवामनावन्धात् केवलं पापभीरुः ।
 स्थितो भद्रकभावेन तत्राहं हंसगामिनि ॥
 पुनस्तदनुभावेन सत्पुरे विबुधालये ।
 ज्योतिश्चारिषु नीतोऽहं गुडिकादानपूर्वकम् ॥
 स्थितस्तत्रापि सद्भोगसम्पत्तिप्रीणितेन्द्रियः ।
 सुचिरं किं तु तौ दृष्टौ महामोहपरिपक्षौ ॥
 संजातश्च तयोर्भूयः पक्षपातो हृदत्तरः ।
 नितरां विष्णुतावेतौ महत्तममदागमौ ॥
 ततो जीर्णावसाने तां वितीर्य गुडिकां पुनः ।
 पञ्चाक्षपशुसंस्थाने नीतोऽहं रुष्टया तया ॥
 विहितो दर्दुराकारधारकः केचिन्नीलया ।
 ततः परं पुनर्भूरि भ्रमितीऽर्दवितर्दकम् ॥
 नानाविधेषु स्थानेषु भ्रमयित्वा स्वभार्यया ।
 आनीय मानवावामं पुरे काम्पिल्यनामके ॥
 धराया वसुधन्वोश्च सूनुवांसवनामकः ।
 हतोऽहं हतसत्कर्मा राजपुत्रो मनोरमः ॥
 तत्र चाषाद्य शान्त्याख्यं सूरिं मद्भर्मदेशकम् ।
 दृष्टाविमौ पुनर्भद्रे महत्तममदागमौ ॥
 ततः परिचयादाभ्यां तनूभृताः पुनर्मम ।

शत्रवः सुद्धदाभासा महामोहादयस्तादा ॥
 अथाहमनयोः प्राप्य माहात्म्यं चारुभाषिणि ।
 द्वितीयकल्पे संप्राप्तः सत्पुरे विबुधाक्षये ॥
 तत्रस्थस्यापि संपन्नौ ममेसौ स्रुतिगोचरौ ।
 शुक्लं च सुचिरं दिव्यं सुखं तत्र मयातुल्यम् ॥
 ततो मनुजगत्यन्तः पाटके काञ्चने पुरे ।
 आगतस्य महामोहदोषतो विसृताविमौ ॥
 इत्थं संख्याधिका वारा दृष्टो दृष्टः पुनः पुनः ।
 मदागमयुतो भद्रे नष्टोऽसौ मे महत्तमः ॥

यतः ।

विना विरतिभावेन संख्यातीतेषु धामसु ।
 अद्भुतमाचमंतुष्टो जातोऽष्टं आवकः पुरा ॥

तथा ।

अश्रुतादुपरोधाद्वा कश्चिच्छ्रद्धानमंयुतः ।
 जातः अमणवेषोऽष्टं विरत्या रहितो यदि ॥

अन्यच्च ।

संख्यातीता मया वारा यत्र यत्र विलोकितः ।
 महत्तमः पुनर्दृष्टस्तत्र तत्र मदागमः ॥
 गृहिधर्मोऽपि तन्मूले दृष्टः मामान्यरूपतः ।
 कश्चिच्छ्रद्धिश्च दृष्टोऽपि म महत्तमपाश्र्वगः ॥
 मम्यदर्शनयुक्तौ च गृहिधर्ममदागमौ ।
 मागान्तरूपौ तौ भद्रेऽमंगतारा विभोक्तौ ॥

ततो निमित्तमामाद्य निमित्तविरहेण वा ।

स्वभावादेव सम्यन्नस्तदाहं परनिन्दकः ॥

तपस्विनां सुशीलानां सद्गुणानुचारिणाम् ।

अन्येषामपि कुर्वाणो निन्दां नो शङ्कितस्तदा ॥

किं वदना ।

तीर्थेश्वराणां महस्य श्रुतस्य गणधारिणाम् ।

आशातनां दधानेन मया पृष्टं न वीक्षितम् ॥

एवं च ।

गृहीतयतिवेधोऽपि पापात्मा गुणदूषकः ।

महामोहवशाज्जातो मिथ्यादृष्टिः सुदारुणः ॥

ततोऽतिघोरदुर्भेदकर्मसङ्घातपूरितः ।

संजातोऽहं पुनर्भद्रे तादृश्या पापचेष्टया ॥

ततोऽननं पुनः कालं दुःखसागरमध्यगः ।

प्रायः समस्तस्थानेषु भूभितोऽहं स्वभार्यया ॥

समस्तद्रव्यराशेऽपि भुवनोदरचारिणः ।

तदा स्पृष्टं मयोपाधं भ्रमता वर्गणेक्षया ॥

न सा विपन्न तदुःखं न सा गाढत्रिडम्बना ।

लोकेऽस्ति पद्मपद्मा च या न मोहता तदा मया ॥

एवं वदति संसारिणीवे विस्मितमानसा ।

जातागृहीतसङ्केता किञ्चिद्भावार्यकोविदा ॥

तथा प्रज्ञाविशालापि श्रुत्वा तत्तादृशं वचनम् ।

अत्यन्तजातमवेगा चिन्तयामास मानसे ॥

यदुत ।

अहो संसारिजीवस्य महामोहपरिग्रहौ ।
मन्येऽहं सर्वपापेभ्यः सकाशादतिदारुणौ ॥

तथा ।

क्रोधादिभ्यो यदा जातमस्यानर्थकदम्बकम् ।
तदा नानेन कथितः सम्यग्दर्शनमौलकः ॥
ततस्तैर्निर्गुणस्यास्य यत्तादृशं विजृम्भितम् ।
आलोच्यमानं तन्मेऽद्य नाश्चर्यं प्रतिभासते ॥
आभ्यां पुनरिदं सर्वं सम्यग्दर्शनमौलके ।
संजातेऽपि कृतं दीर्घसंसारपतनादिकम् ॥
तदेतौ सगुणस्यापि यावनर्थविधायकौ ।
तावेव दारुणौ नूनं महामोहपरिग्रहौ ॥

अथवा ।

यत्रेमौ तत्र ते सर्वे सन्ति क्रोधादयः स्फुटम् ।
समुदायात्मकस्तेषां महामोहो हि वर्णितः ॥
परिग्रहोऽपि सर्वेषां तेषामाधारतां गतः ।
स हि लोभसखो लाभो महामोहवलेऽधिकः ॥
तदेतौ गुणघाताय सर्वेषां मूलनायकौ ।
जातौ संसारिजीवस्य यत्तन्नाश्चर्यमौदृशम् ॥

किं च ।

मद्भूतगुणघाताय ऋन्ति क्रोधादयोऽप्यनम् ।
अनयोस्तु विज्ञेयार्थमनेनेत्यमुदाहृतम् ॥

विमलमपि गुरुणां भाषितं भूरि भयाः

प्रबलकलिलहेतुर्यो महामोहराजः ।

स्थगयति, गुरुवीर्याऽनन्तसंसारकारौ

मनुजभवमवाप्तास्तस्य मा भूत वश्याः ॥

सकलदोषभवाण्येवकारणं त्यजत लोभमखं च परिग्रहम् ।

इह परच च दुःखभराकरे सजत मा वत कर्णसुखे ध्वनौ ॥

एतन्निवेदितमग्रेष्वचोभिरध प्रस्तावने तदिदमात्मधिया विचिन्त्य ।

सत्यं दितं च यदि वो रुचितं कथंचिन्तूणं तदस्य करणे घटनां कुरध्वम् ॥

इत्युपमितिभवप्रपञ्चकथायां महामोहपरिग्रह-

श्रवणेन्द्रियविपाकवर्णनो नाम सप्तमः

प्रस्तावः समाप्तः ॥

अथ अष्टमः प्रस्तावः ।

अथास्ति मानवावासे सत्पुरं सततोत्सवम् ।
सप्रमोदमिति ख्यातमचिन्त्यगुणभूषितम् ॥
दानवारिक्ताह्लादो महेभगतिविभ्रमः ।
पुरंदरसमो यत्र नरवर्गो विराजते ॥
रूपलावण्यनेपथ्यनिर्विशेषोऽमरीजनैः ।
विलासिनीजनो यत्र नेत्रोन्मेषैर्विश्रियते ॥
तचारिकरिसङ्घातविपाटितकटस्थलः ।
निर्व्याजपौरुषख्यातो राजास्ति मधुवारणः ॥
सर्वसाधारणं कृत्वा वितीर्णं येन नो धनम् ।
रूपरचितदारेण सौविदक्षा न धारिताः ॥
तस्यास्ति पद्मपत्राक्षी रूपलावण्यशालिनी ।
प्रधानवंशसंभूता महादेवी सुमालिनी ॥
या इदि न्यस्तराजापि राज्ञो हृदयवर्तिनी ।
इत्थं दर्शितचित्रापि विचित्रगुणयोगिनी ॥
अथ पुण्योदयेनाहं संयुक्तो निजभार्यया ।
भद्रेऽगृहीतमङ्गते तस्याः कुक्षौ प्रवेशितः ॥
निष्क्रान्तः कालपर्यायात्सर्वावयवसुन्दरः ।
कृन्नः सोऽपि मया क्लृप्तं जातः पुण्योदयोऽनघे ॥
जाते च मयि संजातमानन्दरमनिर्भरम् ।

अन्यच्च ।

तेऽप्याभ्यां हन्त निमुक्ता न सन्त्येव कदाचन ।
 किं तु प्रवर्तकावेतौ ते तु ज्ञेयाः पदातयः ॥
 अस्मैव च विशेषस्य सिद्ध्यर्थममुना कृता ।
 दोषसन्दर्शिकामीषां क्रमेणेत्यमुदाहृतिः ॥
 समस्तानर्थसार्थस्य तदित्यं जनकाविमौ ।
 अस्य संसारिजीवस्य महामोहपरिग्रही ॥
 तथापि लोकः पापात्मा गुरुवाक्यशतैरपि ।
 नाचरत्यनयोऽस्त्रागं तच्च किं वत कुर्महे ॥
 एषापि दुष्टा व्याखाता श्रुतिः कोविदसूरिणा ।
 तथापि रन्वतेऽत्यर्थमस्यामेध जडो जनः ॥
 अथ प्रज्ञाविशालां तां गाढं संवौच्य भाविताम् ।
 स भव्यपुरुषोऽवादीदम्ब किं चिन्तितं त्वया ॥
 तयोक्तं पुत्र ते सर्वं कथयिष्ये निराकुला ।
 दत्तावधानस्त्वं तावदस्य वाक्यं निशामय ॥

किं च ।

वत्स मोक्षाल्लतां कार्षीः किलेदं न समाप्यते ।
 कथितप्रायमेतेन सर्वमात्मविचेष्टितम् ॥
 ततस्त्रुणीं स्थिते तच्च राजपुत्रे समादरम् ।
 संसारिजीवः प्रोवाच शेषामात्मकथानिकाम् ॥
 उक्तं च तेन ।

अन्यदा भार्यया भद्रे नीतोऽहं मद्भिले पुरे ।

सुतः स्फटिकराजस्य जातोऽहं विशदस्तदा ॥
 विमलानन्दनश्चासुस्तारुणे वर्तमानकः ।
 सुप्रबुद्धमुनिं दृष्ट्वा प्रबुद्धो जिनशामने ॥
 अतो भूयो मया दृष्टौ महत्तमसदागमौ ।
 गृहिधर्मयुतौ भद्रे पालिताश्च व्रतादयः ॥
 तत्त्वश्रद्धानशुद्धात्मा स्थितश्चाहं चिरं तदा ।
 किं तु सूक्ष्मपदार्थेषु विविक्तज्ञानवर्जितः ॥
 ततस्तदनुभावेन जातः पुण्योदयोऽनघः ।
 नीतस्तृतीयकल्पेऽहं सत्पुरे विबुधालये ॥
 तथाभिमतशब्दादिभोगसम्पर्दसुन्दरे ।
 धारयित्वा सुखेनोच्चैस्तत्र सागरसप्तकम् ॥
 ततोऽपि मानवावासे ततश्च विबुधालये ।
 इत्थं च कारितो भद्रे भूरिवारा गमागमम् ॥

किं षड्जना ।

बान्धवत्रययुक्तेन द्वादशापि विलोकिताः ।
 प्रत्येकं ते मया कल्पाः क्वचिन्मुक्तश्च बान्धवैः ॥

एवं च स्थिते ।

ततो द्वादशकल्पस्यो मानवावाससफुल्लम् ।
 प्रस्थानं कारितो भद्रे भवितव्यतया तथा ॥ इति

उद्दामनृत्तसंगीतं मधुवारणमन्दिरम् ॥

तथा ।

विहितं च नरेश्वरतोपकरं वरराससलासविलासधरम् ।

बहुवादनखादनगानपरं मदिरामदघूर्णितचारुनरम् ॥

विलयाजननर्तितवामनकं हतकुञ्जककञ्चुकिहासनकम् ।

विहितार्थिमनोरथपूरणकं हतलोकचमत्कृति वर्धनकम् ॥

ततः समुचिते काले महानन्दपुरःसरम् ।

जनकेनैव मे नाम स्थापितं गुणधारणः ॥

पञ्चाभिश्चारुधात्रीभिर्ललितोऽमरवद्विवि ।

ततोऽहं वृद्धिमायातः सुखसागरमध्यगः ॥

इतश्च ।

सगोत्रो मत्पितुर्मित्रं जीवितादपि वल्लभः ।

नरेन्द्रोऽस्ति विशालाक्षस्तस्य सन्तुः कुलंधरः ॥

स सप्रमोदे तत्रैव तातस्त्रेहेन संस्थितः ।

ततो ममापि संपन्नः स वयस्यः कुलंधरः ॥

स च स्वस्थाशयो धन्यः सुरूपः सुभगः हृत्ती ।

समस्तगुणसंपन्नः सत्य एव कुलंधरः ॥

ततः संवर्धमानोऽहं तेन सार्धं सुमेधसा ।

संजातोऽर्पितसद्भावः स्नेहनिर्भरमानसः ॥

ततश्च ।

ममं हतकलाभ्यासौ क्रीडारक्षपरायणौ ।

संप्राप्तौ चारुतारुण्यभावां मदनमन्दिरम् ॥

इतश्च नन्दनाकारं पुरदूरे मनोरमम् ।
 आह्लादमन्दिरं नाम तच्चास्ति वरकाननम् ॥
 तच्च चित्तचमत्कारि स्तोचनाह्लाददायकम् ।
 अत्यन्तभावयोजातं सेवितं च दिने दिने ॥
 अन्यदा गतयोस्तत्र दूरवर्ति परिस्फुटम् ।
 योषितोर्द्वितयं किञ्चिद्विष्टिगोचरमागतम् ॥
 तत्रैका रूपसावण्यविशामैः कामगेहिनीम् ।
 ह्रमतीव विगालाची द्वितीया न तु तादृशी ॥
 अथ सा सुन्दरी दूराश्चतुर्गोचरचारिणम् ।
 मां भूनाताधनुर्मुकैर्दृष्टिघाणैरताडयत् ॥

तथा ।

पूतशाखां ममालम्ब्य स्त्रीस्योत्तामितमनी ।
 अजिह्वीर्षद्विलासेन चार्वङ्गौ मामकं मनः ॥

तथा ।

शक्तितं विस्मितं दिग्धं माकृतमतिनञ्चितम् ।
 यद्विर्लिङ्गैः क्षणाच्चित्तं तत्सुखं मयेचितम् ॥
 ततस्तां तादृशीं वीक्ष्य मनोनयनगन्दनौम् ।
 निर्मिथ्यार्पितमद्भावां रञ्जितं मम गानमम् ॥

ततो मया चिन्तितं ।

किमियं सा रतिः साक्षात्किं पुरन्दरकामिनी ।
 किं वा क्षम्योरमुचेत्येवं वर्तते गनुधारिणी ॥
 एतं च दिग्धयक्षीपद्मरौरमरेरितः ।

यावद्विकारलेगेन युक्तो जातः शुभानने ।
 तावन्निरीक्षितस्तेन माकूतं ज्ञातचेतसा ।
 वयस्येन मयाप्युच्चैराकारवरणं कृतम् ॥
 चिन्तितं च मया हन्त लज्जाकारि विवेकिनाम् ।
 इदं सकामया दृष्ट्वा यत्परस्त्रीनिरीक्षणम् ॥
 तदस्यां दृष्टिपातं मे दृष्ट्वा निर्मलचेतसा ।
 अहो कुलंधरेणात्र न जाने किं विचिन्तितम् ॥
 ततो लज्जाभरेणाहं मुखं तस्य पुनः पुनः ।
 अपश्यतः परीक्षार्थं तदात्यर्थं निभालये ॥
 अथ विज्ञातमद्भावः कलाकौशलकोविदः ।
 निगूढं काकलीं कृत्वा मामाह स कुलंधरः ॥
 कुमार किं स्थितेनात्र गम्यतामधुना गृहे ।
 क्रीडितं वृद्धतीं वेलामपराहो हि वर्तते ॥
 मयोक्तं रोचते यत्ते तदेव क्रियतामिति ।
 ततो गृहे गतावावां कृतं च दिवसोचितम् ॥
 अथ रात्रौ विविक्तायां शय्यायां मम तिष्ठतः ।
 सा चेतसि कुरङ्गाची खाट्कृत्य पुनरागता ॥
 नाभविष्यच्च नेदिष्ठो यदि पुण्योदयोऽनघः ।
 तथा मे वर्तमानस्य तदा भद्रे सहायकः ॥
 ततः ॥

सा शल्यभूता मे चित्ते बिभ्रगन्ती मुहुर्मुहुः ।
 अकरिष्यद्वक्षां यां माख्यातुं नैव पार्थते ॥

केवलं निकटस्थायी यतः पुण्योदयोऽनघः ।
ममाभूत्तेन सा जाता नात्यर्थं बत बाधिका ॥
अनघः स करोत्येव यतः पुण्योदयो नृणाम् ।
सांसारिकपदार्थेषु निराबन्धमिदं मनः ॥
तथापि तामनुसृत्य मनाक् चिन्तामहं गतः ।
यथा कथं पुनः सा स्यात्त्रिलनीरजलोचना ॥
चिन्तयित्वा गतो निद्रां विभाता च विभावरौ ।
प्रभाते च समायातो मत्समीपं कुलंधरः ॥
ईषद्दर्शनलोभेन तस्याः सोऽभिहितो मया ।
वयस्य किं व्रजावोऽद्य पुनराह्लादमन्दिरे ॥
ततः कुलंधरेणोक्तं स्मितवन्धुरया गिरा ।
किमिदं गम्यते किं ते विसृता तत्र कुञ्चिका ॥
अये ज्ञातो ममानेन भावं दत्त्यवधार्यं च ।
मया सोऽभिहितो मित्र परिचासो विमुच्यताम् ॥
गम्यतां पुनरुद्याने का कस्येति च वीक्ष्यताम् ।
उचिता कन्यका चेति नेति वा सा परीक्ष्यताम् ॥

अन्यच्च ।

परभाषां गृहीत्येऽहं विकल्पमिति मा हृष्याः ।
कन्यका चेन्न मुञ्चामि तामिन्द्रस्थापि धावतः ॥
ततः कुलंधरः प्राह मित्र मोक्षालतां गमः ।
गच्छावः क्रियते सर्वे धैर्यद्वयस्याय रोषते ॥
ततो गतौ पुनस्तत्र कानने तस्मिन्निहितम् ।

स्थानं यत्र पुरा दृष्टं योषितोर्दितयं परम् ॥

अथादृष्ट्वा पुनस्तत्र तां कुरङ्गमवीक्षणम् ।

अहं तस्मिन्पथा किञ्चिच्चित्तोद्वेगेन पीडितः ॥

ततश्च ।

वने पर्यव्य तं नूनं वीक्षमाणो मुहुर्मुहुः ।

कुलंधरयुतो यावन्निषण्णस्तस्य भूतले ॥

तावत्तूर्णपदन्यासैः पञ्चमर्मरनिखनम् ।

आकर्ण्य कस्यचित्पृष्ठे वलिता मम कन्धरा ॥

अथैका मध्यमावस्था दृष्ट्वा नारी सुविग्रहा ।

द्वितीया सा समायाता यासीत्तस्या द्वितीयिका ॥

ततः सकुलंधरेण मया कृतमभ्युत्थानं नामितमुत्तमाङ्गं । ततः
सविशेषं विलोकितोऽहं तथा प्रौढनायां कृतमानन्दोदकबिन्दु-
परिभ्रुतनयनयुगलं । अभिहितं च । वत्स चिरं जीव मदीय-
जीवितेनापि । कुलंधरोऽप्युक्तः । पुत्र दीर्घायुर्भव त्वं । अस्ति
भवद्भ्यां सह किञ्चिदक्तव्यं । अतो राजपुत्रमुपवेशयितुमर्हति वत्सः ।
कुलंधरेणोक्तं । यदादिशत्यस्मा । ततः प्रमृष्टमनेन भूतलं । उप-
विष्टानि वयं । ततो मामुद्दिश्य तथाभिहितं । वत्साकर्णय ।

अस्ति विद्याधरालयो वैताळो नाम महागिरिः । तत्र गन्ध-
समृद्धं नाम नगरं । तदधिपतिर्विद्याधरचक्रवर्ती कनकोदरो नाम
राजा । तस्याहं कामलता नाम महादेवी । न चाभूत्तस्यापत्यं ।
गतो भूरिकालः । विषण्णोऽसौ निरपत्यतयाहं च । ततोऽपत्यार्थं
प्रयुक्तानि भेषजानि विहिता ग्रहशान्तयः दत्तानुपयाचितशतानि

पृष्टा नैमित्तिकाः उपचरिता मन्त्रवादिनः विन्यासितानि तन्त्राणि
 पीतानि मूलजालानि कृतानि कौतुकानि निःसारिता अवश्रुतयः
 शोधितानि जातकानि अवतारिताः प्रश्नाः प्रार्थिताः प्रशस्तस्वप्नाः
 अभ्यर्थिता योगिन्यः कृतं सर्वं यदुक्तं किञ्चित्केनापीति । ततो
 मध्यमे वयसि प्रादुर्भूतो मे गर्भः । प्रदृष्टो राजा । क्रमेण च प्रसू-
 ताहं । जाता देहप्रभया दिक्चक्रवालमुद्गाभयन्तौ दारिका ।
 निवेदिता राज्ञे । परितुष्टोऽसौ । कारितं महावर्धनकं । प्रतिष्ठितं
 प्रशस्तदिने नाम मदनमञ्जरीति । वर्धिता सा सुखमन्दोहेन ।
 संजातेयमत्यन्तमभीष्टा जनकप्रियपदातिनरसेनवस्त्ररिकादुहिता
 तस्याः प्रियसखी लवलिका । याहिता सार्धमनया सा सकलाः
 कलाः । प्राप्ता यौवनं । ततः कलामौष्ठवेन रूपातिशयेन च न
 ममोचितः पुरुषोऽस्तीति बुद्ध्या संजाता पुरुषदेपिणी सा वत्सा
 मदनमञ्जरी । तच्च लवलिकावचनेन विज्ञाय तदाकृतं विषयाहं ।
 निवेदितं महाराजाय । संजातोऽसौ सचिन्तः कथमियं करिष्यत
 इति । ततः समुत्पन्नास्य बुद्धिः । कारितोऽनेन स्वयंवरामण्डपः ।
 समाहृताः सर्वे विद्याधरनरेन्द्राः । समागता वेगेन । कृतान्तप्रति-
 पत्तयः । विरचिता मञ्चाः । स्त्रिताः सर्वे यथास्थानं । उपविष्टः
 स्वयंवरामण्डपमध्ये सपरिकरो राजा । प्रविष्टाहं विरचितवरने-
 पथ्यालङ्काराङ्गरागमान्त्रादिविच्छिन्तिचर्चनां गृहीत्वा वत्सां मदन-
 मञ्जरीं सह लवलिकया । तां चापहमितामरसुन्दरीलावण्यां
 कन्यामुपलभ्य प्रवलचित्तकमोऽनैरलमुपलभमाना अपि तस्यां विनि-
 विष्टदृष्टिचेष्टाः स्त्रितासिषन्दम्ना इव निदम्नाः सर्वे ऽम्बरचराः ।

वर्णिता मया नामतो गोचतो विभवतो निवासतो रूपतो गुण-
तश्चिह्नतश्च प्रत्येकमेते । तथा । वत्से मदनमञ्जरि ।

एषोऽमितप्रभो नाम विद्युद्भक्तस्य नन्दनः ।

अतुलर्द्धिश्च वास्तव्यः पुरे गगनवल्लभे ॥

सुराङ्कारधरोऽग्रेषकलाकौशलकोविदः ।

केतौ चारुमयूरेण लसतालं विराजते ॥

तथा ।

एष भानुप्रभो नाम नागकेसरिनन्दनः ।

महर्द्धिको महावीर्यो गान्धर्वपुरनायकः ॥

कमनीयाकृतिर्वत्से भूरिविद्याविशारदः ।

आकरो गुणरत्नानां प्रसिद्धो गरुडध्वजः ॥

तथा ।

अयमपि च रतिविलासो रतिमित्रसुतो महर्द्धिगंपन्नः ।

तदधिपतिरेष निवसति रथनूपुरचक्रवालपुरे ॥

कनकावदातवपुरेष निखिलविज्ञानगुणगणोपेतः ।

ननु पश्य मदनमञ्जरि वरवानरकेतुयष्टियुतः ॥

तदेवं यावदेकैकं वर्णयामि नरेश्वरम् ।

तावद्विषादमापन्ना वत्सा मदनमञ्जरी ॥

तथाहि ।

दृष्टा सा तदा मया दुर्भगनारीव सपत्नीगुणेषु विपद्गतसुभट
इव शत्रुवीर्येषु समत्सरवादीव प्रतिवादिषौष्ठवेषु सेर्यवैद्य इव
प्रतिवैद्यकौशलेषु शोक्तेकविज्ञानिक इव प्रतिविज्ञानिकनैपुण्येषु

केनचित्सादरमुपवर्ण्यमानेषु तेषु विद्याधरनरेश्वरेषु मया तथा स्नाध्य-
मानेषु दृष्टी अपातयन्ती संजाता गाढं विद्राणवदना वत्सा मदन-
मञ्जरी । ततो हा किमेतदिति विचिन्त्य मयाभिहिता सा ।
यथा वत्से मदनमञ्जरि किमभिहितः कश्चिदेतेषां मध्ये वत्सायै
विद्याधरनरेन्द्रः । तयोक्तं । अम्ब त्वर्णमपक्रमामो वयमितः स्थानात् ।
अलमेतेषां दर्शनेन । शिरो दुष्यति ममानेन युगदुपवर्णितालीक-
तहुणश्रवणेन । तदाकर्ण्य विषणाहं । निवेदितं राज्ञे । गतोऽसौ
चिन्तां । अभिहितमनेन । नीयतां भवने वत्सा मा भूच्चित्तदुःखा-
सिकथास्याः शरीरापाटवमिति । ततस्तां गृहीत्वा निर्गताहं स्वयंवरा-
मण्डपात् । प्राप्ता स्वभवनं । विषण्यं लवलिका । अभिहितमनया ।
यथाम्ब कः पुनर्भर्तृदारिकायाः परिणयनोपायो भविष्यति । मयोक्तं ।
वत्से लवलिके वयमपि न जानीमः । अतिदुष्कररोचिकेयं तव
प्रियसखी । प्रष्टव्यमेव भवत्या यदत्र करणीयं । समाप्तोऽस्माक-
मिदानीं मन्दभाग्यानां पर्यालोचनोचर इति वदन्ती स्तूलमुक्ता-
फलकलापकल्पैर्नयनसलिलविन्दुमन्दोद्दे रोदितुं प्रवृत्ताहं । लव-
लिकयोक्तं । स्वामिनि मुञ्च विषादं । प्रश्नयिष्याम्यहं भर्तृदारिकां ।
न खल्वेषा विनयसर्वस्वं स्वजननीजनकयोः मन्नापकारिणी भवि-
ष्यति । कथयिष्यति यदत्र करणीयं । ततश्चैवं स्वस्वीकृताहमनया
लवलिकया ॥

इतश्च ते विद्याधराः स्वयंवरमण्डपादवृत्तवरामेव निर्गच्छन्ती-
मवलोक्य तां वत्सा मदनमञ्जरी इतमर्वस्वा इव नष्टरत्ननिधाना
इव मुद्गरताडिता इव विगलितविद्या इव सर्वथा भ्रष्टाया

विलचीभूताः सकोपाः सन्तः कनकोदरनरेन्द्रमसंभाय निर्गताः
 स्वयंवरमण्डपाद्गता गृहीत्वैकां दिशं । ततो राजा प्राप्तः शोकाति-
 रेकं । लङ्घितं वर्षमिव तद्दिनं । समागता रजनी । न दत्तं
 च प्रादोषिकमाख्यानं । सुप्तके वल्लनया गमितप्राया चिन्तया
 विनिद्रेणैव राज्ञा विभावरी । ततोऽतिभरेण लब्धोऽभिन निद्रा-
 लवः । जातं तत्र स्वप्नदर्शनं । दृष्टानि जायतेव चलारि मानुषाणि
 द्वौ पुरुषौ द्वे ललने । तैरभिहितं । महाराज कनकोदर किं
 सुप्तस्त्वं उत जागर्षि । नृपतिराह जागर्मि । तैरुक्तं । यद्येवं ततो
 मुञ्च विषादं । निरूपितोऽस्माभिः पूर्वमेव वरो मदनमञ्जर्याः स
 एव भविष्यति । अलं भवतामन्यवरान्वेषणेन । अस्माभिरेव च द्वय्याः
 संपादिताः खल्वस्यास्ते विद्याधरनरेन्द्राः । यतो न प्रयच्छामो वय-
 मेनामन्यस्मै वरायेति ब्रुवाणानि तानि गतान्यदर्शनं ॥

अचान्तरे संजातः प्राभातिकतूर्यनिर्घोषः । प्रबुद्धो राजा । स्मृतः
 स्वप्नार्थः प्रदृष्टचेतसा । पठितं कालनिवेदकेन ।

उद्गच्छन्नेष भो लोका भास्करः कथयत्यलम् ।

मा छद्मं चित्तमन्तापं मा ध्वं मा च विक्लवम् ॥

यथैवानादिमिद्धोऽयमस्माकं भो दिने दिने ।

उदयादिक्रमः सर्वस्तथा वोऽपि भवे भवे ॥

एतच्चाकर्ण्य चिन्तितं नरपतिना । अये युक्तमुक्तमनेन । समर्थितः
 स्वप्नार्थः । तथाहि । यथा देवरूपैः पूर्वनिरूपित एवास्माभिर्मदन-
 मञ्जरीवर इत्युक्तं तथानेनापि पठता भास्करस्य प्रतिदिनमुदय-
 प्रतापास्तमयादर्शनपुनरुदयादिवद्देहिनां जन्मनि जन्मनि सुख-

दुःखलाभादिकं सर्वं चिरनिरूपितमेवोपनमते तद्वत् तच्च विषादा-
दिनेत्यावेदितमिति । अतः सुतन्त्रितमेवेदं सर्वमास्ते । किं नश्चि-
न्त्येत्याकलय्य निराकुलीभूतो राजा ॥

इतश्च किमधुना कर्तव्यमिति पृष्ट्वा लवलिकया मदनमञ्जरी ।
तथोक्तं । यदि तातोऽन्वा च मामुत्संकलयति ततोऽहं स्वयमेव
पर्यव्य वसुन्धरामात्माभिरुचितं वरं वृणोमीति । ततः कथितं मे
लवलिकया तदचनं । निवेदितं मया राज्ञे । चिन्तितमनेन ।
सुन्दरमेवेदं मन्त्रितं वक्ष्या । अयमेव तस्य देवनिर्दिष्टस्य वरस्य
लाभोपाय इति विचिन्त्यानुज्ञाता वत्सा मदनमञ्जरी । ततो
गृहीलेमामात्ममहचरौ लवलिकां निर्गता सा वरार्थं सकलभूत-
लावलोकनाय । गतानि कतिचिद्दिनानि । स्थितो राजाहं च
वत्सास्त्रेहेन सोन्मायकौ दिशो निभालयन्तौ । अन्यदा समागतेयं
सविषादा लवलिका । दृष्ट्वा चेमां द्राढृत्य पतितमावयोर्ददयं हा
किमितीयमेकाकिनी सविषादा चोपलभ्यत इति भावनया ।
कृतोऽनया प्रणामः । मयोक्तं । अपि भद्रे लवलिके कुशलं वत्सायाः ।
अनयोक्तं । अम्ब कुशलं । मयोक्तं । क पुनरिदानीं वर्तते वत्सा ।
अनयोक्तं । आकर्णयत्वन्वा । अस्ति तावदितो निर्गत्य विलो-
कितमावाभ्यामनेकग्रामनगरादिविभूषितं विविधवृत्तान्तभूरिभू-
मण्डलं । प्राप्ते सप्रमोदपुरं । दृष्टं ततो बहिराह्वादमन्दिरमुद्यानं ।
संजातमावधोऽदिलोकनकुतूहलं । स्थिते तस्योपरिष्ठात् । दृष्टौ
सुरवरकुमाराकारधारकौ न च द्वौ राजपुरुषौ । तयोश्चैकमवलोक-
यन्ती प्राप्तात्यन्तमगरीरगरप्रहारगोचरं प्रियमसौ । ततस्तद्देवना-

भरनिःसहेवावंतीर्णा मया साधं भूतले । स्थिता तयोर्दृष्टिगोचरे
मनाग्दूरवर्तिनि घूतवने तमेव राजकुमारमनिमिषिताची
निरीक्षमाणा । ततः पातिता तेनापि तदभिमुखं दृष्टिः ।

ततः सामृतसिक्तेव चिप्तेव सुखसागरे ।

तस्मिन्नवसरे दृष्ट्वा मया यान्ती रसान्तरम् ॥

प्रावृद्धाले यथाकर्ण्य मेघशब्दं मयूरिका ।

विजृम्भते तथा वाला तं दृष्ट्वा विजृम्भिता ॥

विलासबन्धुरं वक्त्रं सरसं च शरीरकम् ।

क्वचित्कदम्बपुष्पाभं धारयन्ती मयेक्षिता ॥

नृत्यतीव रसाक्षेपाल्लज्जतीव सुष्ठुमुञ्जः ।

हसतीव विशालाची दृष्टिं ददति वल्लभे ॥

ततश्चां तादृशीं वीक्ष्य तत्र निक्षिप्तमानसाम् ।

कर्तुं प्रवृत्ता सङ्कल्पमहं हर्षमुपागता ॥

यदुत ।

अहो विदग्धा निर्मिथ्यमहो दुष्कररोचिका ।

तथापि तोषितानेन सुयूना भर्तृदारिका ॥

अहो अस्य सुरूपत्वमहो लावण्यपूर्णता ।

अहो युक्तोऽनयोर्योगो रतिमन्मथयोरिव ॥

अहो घटितमेवेदं मिथुनं ननु वेधसा ।

सद्भावमौलनादेव संपन्नं नः समीक्षितम् ॥

अथ क्षणात् केनापि कारणेन ससम्भ्रमः ।

साधं तेन वयस्येन ततः स्थानाद्गतो युवा ॥

गते च तत्र सा बाला शून्या तरलतारिका ।

संजाता विक्रलात्यन्तं यथा नष्टनिधानिका ॥

ततो मयोक्तं । भर्तृदारिके यद्यभिरुचितंस्तुभ्यमेव तरुणस्ततो
गम्यतां तातास्वामसौपे । निश्चितमेपोऽस्यैव मप्रमोदपुराधिपते-
र्मधुवारणराजस्य सूनुर्भविष्यति । कस्यान्यस्येदृगो रूपातिगयः ।
ततो दाप्यतामस्यै तातेनात्मा । किमधुना विलम्बितेनेति । तयोक्तं ।
मखि लवलिके रुचितोऽयं मे जनः । केवलं सागङ्गं मम हृदयं ।
न रुचिता प्रायेणाहमस्मै । कथमन्यथा तूर्णमपक्रमणं । मयोक्तं ।
स्वामिनि मा मैवं वोचः ।

तथाहि ।

किं न ते प्रहृता दृष्टिः किं न जातः सतोषकः ।

स राजपुत्रस्त्वां दृष्ट्वा येनेत्यमभिधीयते ॥

अत्यर्थं रुचितामि त्वं गङ्गां मुञ्च वरामने ।

मधौ मधुकरायेव सरसा घूतमञ्जरी ॥

वैदग्ध्यादेव तेनेदं जन्तापक्रमणं हतम् ।

ततोऽनुष्ठेयतामेतत्स्वामिन्या मम भाषितम् ॥

ततः स्वयौभृता किञ्चिद्राजदहिता । तथाप्युक्रमनया । मखि
लवलिके माहं गन्तुं पारयामि । अस्त्रयं मे शरीरं । न च मोक्षयं
मपेदमुद्यामं । ततो गच्छतु तूर्णं भवतो मंपादयितुं तातामयो-
वांतामिति । ततो मन्त्रयित्वा निवर्तकं तस्या निर्दयं म्दापयित्वा तां
गुप्ततद्गहनमध्ये रक्षयित्वा 'मिगिरपद्मग्रंथमौघं कारयित्वा न
चलितुमितिः श्लाघाया विधेयमन्यदपि किञ्चिदममममनियमार्थं

शपथशतानि समागताहं क्षणान्निर्धूतासिंश्यामलं गगनमुत्पतन्ती
 वेगेन । इत्येतदाकर्ण्य देवोऽम्बा च प्रमाणं । ततो राज्ञोक्तं । देवि
 तावत् त्वं त्वया गच्छ तत्समीपं । संधीरय वत्सा मदनमञ्जरी ।
 अहं तु मामग्रीं विधायागमिष्यामि । यतः साशङ्कं मे मनः
 सकोपा निर्गतास्ते विद्याधराः प्रयुक्तश्च तद्वृत्तान्तोर्पलम्भाय मया
 चटुलः ततः हतमामग्रीकस्यैव मे तत्र गन्तुं युक्तं । नेतव्यं च तत्र
 गच्छद्भिः किञ्चित्प्राप्तं । अतस्तद्गृह्यतो भविष्यति मे कालविलम्बः ।
 तत्तूष्णं गच्छतु देवौ । मयोक्तं । यदाज्ञापयत्यार्यपुत्रः । ततः
 पुरस्त्रत्येमां लवणिकां गृहीत्वा चात्मवल्लभां दासदारिकां धवलिकां
 समागताहं वेगेन । दृष्ट्वा तच्चैव शिशिरपल्लवशयनीये निषणा
 परमयोगिनीव निरालम्बनं किञ्चिद्वायन्ती वत्सा मदनमञ्जरी ।
 तथा तु न ललितमसदागमनं । उपविष्टा वयं निकटे । लवलि-
 कयोक्तं । भर्तृदारिके समागतेयमम्बा । किमेवं तिष्ठसि । ततो
 लम्बा वत्सया चेतना मोटितमनया शरीरकं व्यापारिते लोचने
 विलोकिताहं । ततः ससम्भ्रममुत्थाय निपतिता सा मञ्जर्ययोः ।
 मयोक्तं । वत्से मदीयजीवितेनापि चिरं जीव । तूर्णमाप्नुहि
 हृदयवल्लभं अविधवा भव सुभगा संपद्यस्विति । ततश्चोत्थाय
 समालिङ्गिता समाग्राता मूर्धदेशे स्थापिता निजोत्सङ्गे चुम्बिता
 वदनकमलेऽभिहिता च । वत्से मदनमञ्जरि धीरा भव मुञ्च
 विषादं सिद्धमेव पश्य समीहितं । अयमागत एव वर्तते ते
 जनकः । घटिकाः खल्वत्र प्रयोजनं जल्पन्तीति । ततः कुतो
 ममेयन्ति भागधेयानीति शनैर्वदन्ती स्थिताधोमुखौ वत्सा ।

अचान्तरे गतोऽस्मिं दिनकरः समुल्लसितं तिमिरं विस्फुरित-
 स्फारकानिकरः विद्युक्ताश्रकवाकाः मुकुलितं कमलवनं निलीनाः
 शकुनयः प्रसारिताः कौशिकाः प्रद्वष्टा भूतवेतालाः समुद्रतः
 शशधरः विलसिता चन्द्रिका । ततश्चित्तप्रमोदकारिणीभिः कथा-
 भिर्विनोदयन्तीभिस्तां वत्सां मदनमञ्जरौमतिवाहितास्त्राभिः
 कथंचिद्रजनी । समुद्रतो दिनकरः । मयोक्तं । हले खल्लिके
 स्थिता गगनमार्गे निरूपय निजस्वामिवर्तनीं किमसौ चिरयति ।
 ततो यदाज्ञापयति स्वामिनीति वदन्ती स्थितेयं नभश्चले खल-
 लिका । स्थित्वा च चणमात्रं समवतीर्णा सहर्षा । मयोक्तं । हले
 किं सहर्षासि किं समागतस्तेः स्वामी । अनयोक्तं । अत्र नाद्यापि
 समागतः स्वामी । किं तु समागतौ तौ राजकुमारौ । निरीक्षितं
 च ताभ्यां भर्तृदारिकादर्शनार्थं समस्तमुद्यानं । केवलमतिगहनतयास्य
 प्रदेशस्य न दृष्टा भर्तृदारिका । ततोऽसौ भर्तृदारिकाश्चदय-
 दयितः सविषादः सञ्जुक्तलोभेन द्वितीयेन । यथा कुमार गुणधारण
 स्वीयतां तावत्तदैव चूतवने तस्यैव च चूतस्थाधो यत्र दृष्टासौद्भवता मा
 चटुलपवनचलितकुवलयदललोललोचना चदयतस्करौ । किमन्यत्र
 पर्यटितेन । कदाचिदैवयोगात्पुनस्तत्रैवोपलभ्यत इति । तेनोक्तं ।
 एवं भवतु । ततो गतौ तौ तदभिमुखं । इदमत्र मे दर्शकारणं ।
 वत्सयोक्तं । भवतु मातः किमेवं मां प्रतारयमि । ततोऽनया
 तत्प्रत्यायनार्थं कृतानि शपथशतानि । तथापि न प्रत्यायिता वत्सा
 मदनमञ्जरौ । मयोक्तं । हले खल्लिके किमनेन वञ्चना । दर्शय
 तावन्मे कुमारं येन तं स्वयमेवेहानीय वत्सामाह्लादयामि ।

अनयोक्तं । एषा सज्जामि प्रवर्ततामस्मा । ततो विमुच्य वत्सासमीपे
तां धवशिकां प्रवृत्ताहं । ततश्च नीताहमेवमनया लवलिकया
भवतः समीपं । तदेषोऽत्र कुमार परमार्थः ।

वत्सां कण्ठगतप्राणां तां मे दुष्कररोचिकाम् ।

उत्थायानुग्रहं कृत्वा कुमारो द्रष्टुमर्हति ॥

ततो विलोकितं मया कुलंधरवदनं । तेनोक्तं । कुमार गम्यतां
कोऽत्र विरोधः । ततः कृतमस्त्राभिस्तत्र गमनं । दृष्ट्वा यथानिर्दिष्टा
मदनमञ्जरी । ततोऽहं निमग्न इव सुखामृतमये महाभूदे
अवतीर्ण इव रतिरसमये महाममुद्रे वर्तमान इव सर्वानन्दसन्दोहे
परिपूर्ण इव सर्वमनोरथभरेण प्रीणिताग्नेषेन्द्रियग्राम इव सर्वोत्सव-
समुदये संजातस्तद्दर्शने सतीति । तथा सापि मामवलोक्य प्राप्तः
स एवायमिति दृष्ट्वा चिराद्दृष्ट इत्युत्कण्ठिता कुतस्तस्यागमनमिति
सवितर्का स्वप्नोऽयं भवेदिति सविषादा स्थिरः प्रत्यय इति
जातनिर्णया विरहेऽपि जीवितेति सलज्जा कथं मामेष प्रतिपद्यत
इति सोद्वेगा निरौचते मामयमिति सप्रमोदेति संपर्क्षा संकीर्ण-
रसनिर्भरहृदया । अत एव चालंकृता पुलकजालकेन विभूषिता
खेदविन्दुमौक्तिकनिकरेण बन्धुरा समुत्तास्तश्वसितपवनेन हृदय-
हारिणौ सुललितलतेव कम्पमाना सर्वथा ।

अनाख्येयं रमं कंचिदत्यन्तप्रीतिनिर्भरा ।

मया सा खिग्धलोलाची भजन्ती प्रविलोकिता ॥

ततोऽभिहिता कामस्तया । वत्से किं जातस्तेऽधुना लवलिका-
वचने संप्रत्ययः । ततः स्थितेन रञ्जयन्ती मम हृदयमिव

सुधाधवलेनापि विमलकपोलौ स्थिता साधोमुखी । जातः सर्वेषां
प्रमोदः । अचान्तरे

लसद्भूषणरत्नौघप्रभाजालैः समन्ततः ।

प्रकाशितनभोभागेर्देवाकारानुकारिभिः ॥

भूरिविद्याधरैः सार्धं शक्रवच्चारुलीलया ।

रत्नैर्मृत्वा विमानौघमागतः कनकोदरः ॥

सप्रमोदपुरं वीक्ष्य सोऽवतौर्णः सखेचरः ।

आह्लादमन्दिरं प्राप्तो दृष्टोऽस्माभिः सविस्मयम् ॥

ततः हृतमस्त्राभिरभ्युत्थानं । नामितमुत्तमाङ्गं । विहिता
प्रतिपत्तिः । उपविष्टाः सर्वे यथास्थानं । विलोकितोऽहं स्निग्धदृष्ट्या
सुचिरं कनकोदरेण । नूनं स एवायमिति निश्चित्य तुष्टचेतसा
पृष्टा कामलता । कथितोऽनया वृत्तान्तः । कनकोदरेणोक्तं । देवि
निर्वर्तितमेव वत्साया दुष्कररोचिकात्स्नीदृशपुरुषरत्ने ययानया हृतो
मनोनिबन्धः । न खलु शची पुरंदरादन्यत्र खचित्तं निवेशयते ।
कामलतयोक्तं । एवमेतस्मात्स्य च सन्देहः ॥ अचान्तरे समागतो
वेगेन चटुलः । तेन च निवेदितं किमपि कनकोदराय कर्णार्भणं ।
ततोऽसमञ्च कालविलम्बेनेति कामलतां प्रति वदता समालोच्य
सह कुलंधरेण तत्रैव स्थाने संक्षेपतः कारितोऽहं पाणिपङ्कजं मदम-
मच्चर्याः । कनकोदरेण निर्वर्तितो विवाहानन्दः प्रकटितानि तानि
वञ्चवैडूर्यैर्भूषणैश्च कर्तनपद्मरागमरकतपूडामणिपुष्पराग-
चन्द्रकान्तरुचकमेघकाचनर्घगरत्नराशिपरिपूरितानि विमानानि ।
ततोऽभिहितः कुलंधरः कनकोदरेण । भद्रं राजपुत्र कोग्रार्थमे-

तेषामिहानयनं । ततो यथास्माकं हर्षवृद्धये स्त्रीकृता मदनमञ्जरी
 वत्सा तथैतान्यपि स्त्रीकर्तुमर्हति राजपुत्रः । कुलंधरेणोक्तं ।
 यूयमेव प्रमाणं । किमत्र राजपुत्रस्य । न खलु गुरवो यथेष्टं
 कारयन्तो राजपुत्राभ्यर्थनां कर्तुमर्हन्ति । ततः परितुष्टः कनको-
 दरः कृतकृत्योऽहमिदानीं । निश्चिन्तीभूता वत्सा मदक्षमञ्जरीति
 भावनया गता परमपरितोषं कामलता । दृष्टो लवलिकादिः
 परिजनः । तथाहि ।

कन्या शोककरी जाता चिन्ताहृदधर्मानिका ।

वितर्ककारिणी दाने दौर्गत्ये गाढदुःखदा ॥

सानुरूपाय रुच्याय धार्मिकाय धनैर्युता ।

किल निश्चिन्तताहेतुः सङ्गर्वे प्रतिपादिता ।

अतस्तां रत्नपूगाढ्यां दत्त्वा मदनमञ्जरीम् ।

मह्यं च दृष्टः संपन्नः सवन्धुः कनकोदरः ॥

अथान्तरे

सप्रमोदपुरस्त्रागे मेघजालमिवातुलम् ।

विद्याधरवलं दूराद्दृश्यते सा नभमले ॥

तच्च चक्रामिच्छणीरकुन्तनाराचभौषणम् ।

शक्तिप्राप्तधनुर्दण्डगदाशूलभयानकम् ॥

प्रेक्ष्यद्वेतिप्रभाजालकरालं दर्पनिर्भरम् ।

अमंख्यवलादुद्दामखेचराधिपमङ्गुलम् ॥

मिहनाटमहोत्सृष्टिनिध्वानमृतदिक्पथम् ।

संगद्वन्द्वकवचशोधान्धभट्टद्राक्षणम् ॥

अथ मङ्गमशौण्डीरस्पर्धमानं तदुच्चकैः ।

चणादागतमभ्यर्णं दृष्टमस्माभिरनुमुखैः ॥

ततः कनकोदरेणोक्तं ।

भो भो विद्याधराख्यं मञ्जीभवत सम्मुखाः ।

सौऽयं चटुर्लघुत्तान्तः साम्प्रतं स्फुटतां गतः ॥

तथाहि ।

सकोपा ये गताः पूर्वं मामसंभाष्य मण्डपात् ।

स्थितास्ते भीलकेनैव भस्मरोभातचेतंसः ॥

त एते खेचराः सर्वे पर्यालोच्य परस्परम् ।

ममागताश्चरैर्जात्वा दत्तां मदनमञ्जरौम् ॥

एतेषामिदमाकूतं किलायं गुणधारणः ।

हीनो भृगोचरोऽस्मात्तो वयं विद्याधरोत्तमाः ॥

तदेते निपतन्त्यत्र यावदाह्लादमन्दिरे ।

प्रेरयामः क्षणान्तावद्गृह्णन् इव वायमान् ॥

अपसारयत वेगेन भूमिगोचरभृत्यकाः ।

सन्तो यूयममौषां हि मिथ्यामानं स्वगोचरम् ॥

अथ तत्त्वामिनो वाक्यमाकर्ण्य रणशालिनः ।

समुत्पतितुमारब्धास्ते भूमिष्ठा ममद्यराः ॥

अचान्तरे मया चिन्तितं ।

अहो न सुन्दरं जातमिदमेतेन हेतुमा ।

यतो मत्कारणेऽमौषीं प्रलयोऽत्र भविष्यति ॥

अयोत्पतितुकासेषु तेषु तत्सम्पत् तदा ।

नभःस्थिते परानीके यज्जातं तन्निबोध मे ॥
 निर्यापारं गताटोपं निःशब्दं स्थिरलोचनम्
 केनचिल्लेप्यतां नीतं स्तम्भित्वा तद्वलद्वयम् ॥
 ततो निष्पन्दमन्दाख्यं तत्सैन्यद्वितयं तदा ।
 भृश्याकाशस्थमेन्योन्यं चित्रन्यस्तमिवेक्षते ॥
 अथ तेषां नभःस्थानां गतोऽहं दृष्टिगोचरम् ।
 समं मदनमञ्जर्या निविष्टो वरविष्टरे ॥
 ततोऽस्मद्दर्शनान्तेषां सर्वेषां मनसि स्थितम् ।
 अहो रूपमहो मूर्तिरहो कान्तिरहो गुणाः ॥
 अहो धैर्यमहो स्वैर्यं नरस्यास्य महात्मनः ।
 अहो मदनमञ्जर्याः पर्यालोचितकारिता ॥
 यथायमौदृशो भर्ता गृहीतः स्वपरीक्षया ।
 अमुनैव वयं नूनं स्तम्भिता निजतेजसा ॥

तथाहि ।

समं मदनमञ्जर्या दृश्यते सुत्कलः स्वयम् ।
 अयं सह वयस्येन राजपुत्रो न शेषकाः ।
 तदुष्टं कृतमस्त्राभिर्नररत्नं यदीदृशम् ।
 जिघांसितं महाप्रापेः प्राप्तमेतद्धि तत्फलम् ॥
 तदेव स्वामिकोऽस्माकं वयमस्य पदातयः ।
 एवं चिन्तयतां तेषां प्रशान्तो मत्सरानलः ॥
 ततस्ते तत्प्रणादेव केनचिन्मुत्कलीकृताः ।
 आगत्य पादयोस्तूर्णं पतिताः नभश्चराः ॥

अथाभिधातुमारब्धा ललाटे कृतकुङ्मलाः ।
 चन्तव्यं दुष्कृतं नाथ मृत्यास्ते ह्यधुना वयम् ॥
 ततस्तच्चैष्टितं दृष्ट्वा संपन्नो गतमत्सरः ।
 जातस्य मुत्कलो भद्रे ससैन्यः कनकोदरः ॥
 ततो नभस्यराः सर्वे क्षमयन्तः परस्परम् ।
 आनन्दोदकपूर्णाक्षाः संजाता बान्धवाधिकाः ॥
 तं च वृत्तान्तमाकर्ण्य स राजा मधुवारणः ।
 जनको मे समायातस्तवैवाह्लादमन्दिरे ॥
 ततश्च ।

मयास्वरचरैः सर्वैः कृत्वाभ्युत्थानमादरात् ।
 समं मदनमञ्जर्यां नतं तातांङ्घ्रिपङ्कजम् ॥
 ततोऽभ्वान्तःपुरैः सार्धं श्रेष्ठलोकाश्च ते मया ।
 खेचरैश्च प्रणामादिविधिना वञ्जमानिता ॥

तदनन्तरं च ।

आनन्दपुलकोद्भेदसुन्दरं दधता वपुः ।
 हर्षनौरमुताक्षेण तातेनास्त्रिङ्गनं कृतम् ॥
 ततः कुलंधरेणासौ वृत्तान्तो निखिलस्तदा ।
 स्फुटो विनयनक्षेण यथावृत्तो निवेदितः ॥
 अथ ते खेचराः सर्वे तातस्यार्धे प्रभाषिताः ।
 देवोऽयं स्वामिकोऽस्माकं तत्पुत्रो जीवदायकः ॥
 अयं धन्यः कृतायोऽयं भूषितानेन मेदिनी ।
 अचिन्त्यवरवीर्योऽयं नास्ति लोकेऽप्यमृदुशः ॥

ततोऽम्बरचरैरेवं स्तुयमानं विलोक्य माम् ।

तातः प्रह्लादमापन्नो जननी च सुमालिनी ॥

तथाहि ।

अन्तःपुरं पुरं सैन्यं बालवृद्धैः समाकुलम् ।

मङ्गुतिं तादृशीं दृष्ट्वा संजातं हर्षनिर्भरम् ॥

ततः सर्वे प्रमोदेन सप्रमोदे तदा पुरे ।

प्रवेष्टुकामास्तोषेण जनाः किं किं न कुर्वते ॥

तथाहि ।

गगनचारिगणे विद्यति स्थिते मयि च तातयुते जयकुञ्जरे ।

करिवरान्तरवर्तिकुलंधरे करिणिकानिहिते दयिताजने ॥

विविधस्त्रासविलासपरायणे प्रमदनिर्भरगायनबन्धुरे ।

वरविभूषणमाख्यमनोहरे विबुधवृन्दसमे निखिले जने ॥

ननु परिस्फुटमेव तदा नरैः प्रमुदिताशयमौख्यभरोद्भुरैः ।

अमरलोकसमानमिदं वनं पुरवरं च मुदेति विनिश्चितम् ॥

पृथुनितम्पयोधरचारुभिः प्रमदनृत्तपरैः प्रमदाजनैः ।

इति विस्त्रासगतैरवलोचने प्रविशति स्म स सर्वजनः पुरे ॥

ततो विद्याधरैः सार्धं सबन्धुः कनकोद्गरः ॥

तातेनाह्लादितोऽत्यर्थं दानसन्मानपूजनैः ॥

किं बह्वना ।

सर्वरत्नमयं किं वा किं वास्तवविनिर्मितम् ॥

किं वा सुस्मरमापूर्णं किं वा वाग्गोचरातिगम् ॥

गाढाह्लादकरं चित्ते पूर्णसर्वमनोरथम् ।

भद्रेऽष्टद्वीतसङ्केते लङ्घितं मम तद्दिनम् ॥

तथाहि ।

संप्राप्तं कामसर्वस्वं लब्ध्वा मदनमञ्जरी ।

लाभाच्च रत्नराश्रीनां संपूर्णोऽर्थमनोरथः ॥

तथा ।

ताताम्बाचित्ततोषेण बन्धुपौरसुखेन च ।

रिपूणां प्रतिघातेन जातश्चित्तोत्सवो मद्यान् ॥

ततश्चाह्लादसन्दोहपरिपूरितमानसः ।

स्थित्वा प्रदोषे तातादिमहितोऽहं यथेच्छया ॥

ततः सकलसामग्रीसनाये देववद्विवि ।

सार्धं मदनमञ्जर्या स्थितः संवाससद्गनि ॥

तथावगाहितो दिव्यः सुरतामृतसागरः ।

केवलं लौल्यमुक्त्वाद्यामञ्जि नितरां मया ॥

लब्धनिद्रासुखोऽत्यन्तं प्रबुद्धः सह कान्तया ।

कृतं प्रभातकर्तव्यं ताताम्बावन्दनादिकम् ॥

अथायातः प्रभातेऽभौ मत्समीपं कुलंधरः ।

स मां प्रत्याह दृष्टोऽद्य मया स्वप्नः स कीदृशः ।

मानुषाणि मया पञ्च भो दृष्टानि परिस्फुटम् ।

चयः पुमांसो द्वे नायौ तैर्येदं तव भाषितम् ॥

यदुत ।

य एष सुप्तमन्दोहमागरो गुणधारणे ।

संजातोऽयं कृतोऽप्यंभिः स सर्वो नाच संग्रहः ॥

तथान्यदपि यत्किञ्चिदस्य पूर्वं परत्र च ।
 संपद्येत तदस्माभिस्तन्त्रितं भो कुलंधर ॥
 एवं तानि ब्रुवाणानि मानुषाणि ममाग्रतः ।
 गतान्यदर्शनं बुद्धस्ततोऽहं गुणधारण ॥
 न जाने कानि तान्यत्र मानुषाणि विशेषतः ।
 तन्त्रयन्ति सदा यानि कार्याणि तव भावतः ।
 मयोक्तं कथ्यतामेष तातादिभ्यस्त्वयाधुना ।
 स्वप्नो विज्ञायते येन भावार्थोऽस्य परिस्फुटः ॥
 ततो निवेदितस्तेन विद्वत्सङ्घातपूरिते ।
 तातास्थाने निजस्वप्नो मद्वयस्तेन धीमता ॥
 ततस्तातादिभिः सर्वैरेकवाक्यतया तदा ।
 निजबुद्ध्या विनिश्चित्य स्वप्नार्थोऽयं प्रभाषितः ॥
 श्रुतुकूलानि वर्तन्ते देवरूपाणि कानिचित् ।
 यैरौदृशी कुमारस्य हता कल्पाणमालिका ॥
 तैरेव प्रियमित्राय कुमारस्य निवेदितम् ।
 तोषात्स्वप्नान्तरे सर्वं यथास्माभिरिदं कृतम् ॥
 एतच्चाकर्ण्य मे चित्ते पूर्वापरविरोधतः ।
 सृत्वा कामलतावाक्यं सन्देहः समजायत ॥

यतो मया चिन्तितं ।

- कनकोदरराजेन किं चत्वारि पुरा तथा ।
 किं वा कुलंधरेणाद्य पञ्च दृष्टानि तानि वै ॥
 कानि वा देवरूपाणि ममैव कार्थचिन्तनम् ।

अनुकूलानि कुर्वन्ति किं वीरीकृत्य कारणम् ॥
सर्वथा सर्वमेवेदं गहनं प्रतिभासते ।

समाद्यापि न जानेऽहं किमत्र वत कारणम् ॥

एवं च स्थिते ।

यद्यतीन्द्रियवेत्तारं कंचित्पश्यामि मन्मुनिम् ।

ततः पृष्ट्वात्मसन्देहमेनं कुर्यां विनिर्णयम् ॥

तदेवंविधमङ्गत्पात्सन्देहकलितोऽप्यहम् ।

तदा तातादिनिर्दिष्टं स्वप्राथं तं न दूषये ॥

अथ ते खेचराः सर्वे दिनानि कतिंश्चित्तदा ।

कनकोदरसंयुक्ताः संस्थिता मम मन्दिरे ॥

अथाह्लादामृतचोदप्रौषितास्ते यथेच्छया ।

स्वस्थानमन्यदा प्राप्ता भृत्यभावं प्रपद्य मे ॥

ततो मदनमञ्जर्यां साधे मे रतिमागरे ।

निमग्नस्यामरस्येव लीलया यान्ति वासराः ॥

वर्धते च तया भार्धमाह्लादोऽमृतदायकः ।

सद्भावमीलिकामारः प्रेमायन्त्रो मनोहरः ॥

तातचिन्तितकार्धस्य प्रणतासिद्धभुजः ।

न मे तदां विग्राहाच्च चिन्तागन्धोऽपि विद्यते ॥

किं च ।

विद्याधरोपनीतैश्च मात्स्यभूषादिभिर्मम ।

संपूर्णसर्वकामत्वाज्जाता यत्तिसुखायिका ॥

तदेवं सौन्दर्योन्मात्मा प्रविष्टः सुखमागरे ।

स्थितोऽहं तत्र चार्वङ्गि सभार्थः सकुलंधरः ॥

अन्यदा मित्रयुक्तेन गतेनाह्लादमन्दिरे ।

सभार्येण मया दृष्टः कन्दनामा मुनीश्वरः ॥

ततो विनयनस्योऽहं प्रणिपत्य यतीश्वरम् ।

तस्याग्रे भूतले शुद्धे निषण्णो धर्मकाम्यया ॥

अथ प्रह्लादजननी चेतसः कर्णपेशला ।

विचिता मे यतीन्द्रेण तेन सद्धर्मदेशना ॥

तं चाकर्णयता भद्रे विशुद्धेनान्तरात्मना ।

आविर्भूतौ मया दृष्टौ पुनस्तौ वरवान्धवौ ॥

ततश्च प्रत्यभिज्ञातौ यथायं स सदागमः ।

अयं चासौ महाभागः सम्यग्दर्शननामकः ॥

अथ प्रपञ्चौ भावेन तौ मया वरलोचने ।

गुरुवाक्यप्रबुद्धेन भद्रे हिततया नरौ ॥

इतश्च ।

वेदनीयनरेन्द्रस्य पदातिः परिकीर्तितः ।

यः सातनासा राजेन्द्रः सत्पुरे विबुधालये ॥

सोऽन्यन्तं मयि रक्तात्मा मित्रभावविधित्सया ।

पूर्वमेव मया साधे सप्रमोदेऽप्युपागतः ॥

प्राक् केवलं तिरोभूतः सोऽकार्षीन्मे सुखामिकाम् ।

आविर्भूतस्तदा जातो यदा जातौ सुवान्धवौ ॥

ततश्च ।

या सत्कलचरदौघभोगजन्या सुखामिका ।

तदानीं गुरुमूले मे सानन्तगुणतां गता ॥

अन्यच्च ।

तदा कुलंधरेणापि महत्तममदागमौ ।

तथा मदनमञ्जर्यां तौ प्रपन्नौ यथा मया ॥

ततोऽधिकतरं तुष्टस्तदाहं स च मे मुनिः ।

विशेषतः करोत्येव भूयः सद्धर्मदेशनाम् ॥

अचान्तरे ।

चित्तवृत्तिमहाटव्यां लीनलीनाः प्रकम्पिताः ।

भयेन रोधकं हित्वा महामोहादयः स्थिताः ॥

ततश्च ।

चारित्र्यधर्मराजेन मन्त्रौ सद्बोधनामकः ।

इदमुक्तस्तदा भद्रे मनाश्च संतुष्टचेतसा ॥

यदुत ।

सुन्दरोऽवसरो गन्तुं विद्यामादाय तेऽधुना ।

आर्यं संसारिजीवस्य पार्श्वे गाढं फलप्रदः ॥

तथाहि ।

शुभ्रीभूताधुना किञ्चिच्चित्तवृत्तिमहाटवी ।

निवृत्तो रोधकोऽस्माकमीषद्वारे च शत्रवः ॥

तं कर्मपरिणामाख्यं ततः शृष्ट्वा नरेश्वरम् ।

गच्छ स्वं ग्रीष्मादाय विद्यामेनां सुकन्यकाम् ॥

कन्दमाधुममीपक्षः ज्ञान्यतं स चरैर्मया ।

विज्ञातस्तु च चावश्यं भवन्तं प्रतिपत्स्यते ॥

सद्बोधेनोदितं देव युक्तमेतच्च संशयः ।
 किं तु कालविलम्बोऽच युक्तोऽद्यापि प्रयोजने ॥
 स हि पुण्योदयस्तस्य स च सातो वयस्यकः ।
 कियन्तमपि तत्कालमेतौ भोगफलप्रदौ ॥
 अतोऽद्यापि बलादेतौ गृहे तं गुणधारणम् ।
 शब्दादिसुखसंपूर्णं वात्सल्याद्वारयिष्यतः ॥

एवं च स्थिते ।

अध्यास्ते स गृहं यावदनुवर्तनया तयोः ।
 शब्दादिविषयधामं सुखहेतुं च मन्यते ॥
 तावन्न युज्यते देव मम गन्तुं तदन्तिके ।
 नयनं न च विद्याया जाघटौति कथंचन ॥
 केवलं प्रेय्यतामेष देवेन निजदारकः ।
 तदन्तिकेऽधुना त्वर्णं गृहिधर्मः सभार्यकः ॥
 प्रस्तावोऽस्याधुना देव तत्समीपेऽतिसुन्दरः ।
 गन्तुं सपरिवारस्य वर्तते कार्यसाधकः ॥
 गतमाचमिमं देव स भावेन प्रपत्स्यते ।
 भविष्यतीष्टा तस्यास्य भार्या सहस्ररक्ता ॥

किं च ।

यदा सदागमस्तावत्तस्य पार्श्वं गतः पुरा ।
 तदायं द्रव्यतप्तेन भरिवारा विलोकितः ॥
 यदा तु तत्पार्श्वगतः सम्यग्दर्शननामकः ।
 सद्यत्तमोऽतिवात्सल्याधीतस्तेनाप्ययं तदा

पल्योपमष्टयत्वे च लङ्घिते तेन भावतः ।
 प्रपन्नो गृहिधर्मोऽयं पूर्वमासीत्ततः परम् ॥
 यदा यदा पुनर्दृष्टौ महत्तममदागमौ ।
 अमंख्या भावतो वाराः प्रपन्नोऽयं तदा तदा ॥
 अधुना केवलं देव यतोऽभ्यर्णं गतो मम ।
 तेनैव हन्त तत्पार्थ्यं विशेषेण प्रहौयते ॥
 तत्तूर्णं यातु तत्पार्थ्यं रञ्जयत्वेप मनुजैः ।
 प्रस्तावो मादृशां तच्च ततो यत्ने भविष्यति ॥

अन्यच्च ।

महामोहादिमन्त्रामयित्तद्वृत्तेर्विगृह्यता ।
 गृहिधर्मेऽपि तत्रत्ये भवेद्देव विशेषतः ॥

तथा ।

स स्यादभिमुखोऽस्माकमन्त्रेण दिदृक्षया ।
 अनेन गृहिधर्मेण पार्थस्येन प्रचोदितः ॥
 चेतःसुखामिकां गुर्वी मनुष्टिः कर्मतानवम् ।
 भवभीतेरभावश्च गृहिधर्मेण ते गुणाः ॥
 तस्मात्प्रपन्नाप्यतामेष गृहिधर्मस्तदन्तिके ।
 पाप्मामोऽवसरं ज्ञात्वा पयात्सर्वं वयं पुनः ॥
 तदिदं मन्त्रिणो वाक्यं श्रुत्वा मघीतिनिर्मेजम् ।
 चारिचधर्मराजेन प्रहितो निजदारकः ॥
 म कर्मपरिणामस्य गत्वा मूलं तदाश्रया ।
 ममागतो ममाभ्यर्णं तच्चैवास्मादमन्दिरे ॥

अथ कन्दमुनेश्चार्विं शृण्वतो धर्मदेशनाम् ।
 आविर्भूतो ममाग्रेऽसौ मुनिना च प्रकाशितः ॥
 गुणरक्ततया युक्तस्तथा दादशमानुषैः ।
 मयातः प्रतिपन्नोऽसौ बन्धुबुद्ध्या नरोत्तमः ॥
 तथा कुलंधरेणापि कान्तया च सबान्धवः ।
 प्रपन्नो गृहिधर्माख्यो जातात्यन्तं सुखासिका ॥
 अथ कन्दमुनिः पृष्टः मन्देहं पूर्वचिन्तितम् ।
 तं मया स्वप्नसंवद्धं सद्भावार्थबुभुक्षया ॥
 ततः कन्दमुनिः प्राह स्वप्नार्थस्य विनिर्णयः ।
 अस्मादीन्द्रियवेत्तारं विना नैवोपलभ्यते ॥
 सन्ति मे केवलालोकभास्करा वरसूरयः ।
 गुरवो निर्मला नाम दूरदेशविहारिणः ॥

एवं च ।

तत्पादमूलं यास्यामि वन्दनार्थमहं यदा ।
 तदा ताग्रश्रयिष्यामि भद्रं तावकर्मशयम् ॥

यतः ।

योऽयं स्वप्नदयाज्जातः मन्देहस्ते मगोगतः ॥
 विविक्तं तस्य भावार्थं विज्ञास्यन्ति महाधियः ॥

मयोक्तं ।

भदन्त यदि तेऽत्रैव गुरवस्ते कथंचन ।
 आगच्छेयुस्ततस्तस्यात्मन्दरादपि सुन्दरम् ॥
 मुनिराह महाभाग गतोऽहं वचनेन ते ।

गुरुन् विज्ञाय ते नूनं पूरयिष्ये मनोरथम् ॥

अथवा केवलालोकालोकिताखिलचेतसः ।

विज्ञाय भवतश्चित्तमागमिष्यन्ति ते स्वयम् ॥

केवलं गृहिधर्मैश्च मम्यदर्शनसंयुते ।

महागमे च कर्तव्यो भवता तावदादरः ॥

ततश्च ।

इदं कन्दमुनेर्वाक्यमाकर्ण्य श्रुतिपेशलम् ।

महाप्रसाद इत्येवं ब्रुवाणोऽहं सभार्यकः ॥

समिचश्च तदा भद्रे विनयानम्रमस्तकः ।

प्रणम्य तं महाभागं काननाङ्गवने गतः ॥

ततः सोऽपि महाभागो मुनिर्मुनिवरैर्युतः ।

गतो निर्मलसूरीणां गुरुणां पादवन्दकः ॥

अथ कालक्रमेण स राजा मधुवारणः ।

तदा लोकान्तरौभूतः पिता मे लब्धधर्मकः ॥

ततो राज्येऽभिषिक्तोऽहं यन्मुमन्त्रिमहत्तमैः ।

महानन्दविमर्देन हर्षनिर्भरमानसैः ॥

ततः परिणतं राज्यं रक्तं मे राजमण्डलम् ।

शत्रवः किङ्करीभूता वग्रीभूताश्च खेपराः ।

किं यच्छना ।

मरुतोऽपि ममाजायां वर्तन्ते नतमस्तकाः ।

वर्धते कोशदण्डौ च जायन्ते सर्वमम्यदः ॥

किं च ।

तन्नास्ति यन्न दुःखाय वस्तु सांसारिकं जनाः ॥
एवं च स्थिते ।

अमूर्ताः सर्वभावज्ञास्त्रैलोक्योपरिवर्तिनः ॥
चीणमङ्गा महात्मानः केवलं सुखमासते ॥
सर्वद्वन्द्वविनिर्मुक्ताः सर्वाबाधाविवर्जिताः ।
सर्वसंसिद्धसत्कार्याः सुखं तेषां किमुच्यताम् ॥
किं च ।

जन्माभावे जरामृत्योरभावो हेत्वभावतः ।
तदभावे च निःशेषदुःखाभावः सदैव हि ॥
परमानन्दभावश्च तदभावे हि शान्ततः ।
व्यावाधाभावसंसिद्धं सिद्धानां सुखमिच्छते ॥
अथवा ।

त्यक्तवाङ्मेतरयन्या निःस्पृहा भावचारके ।
संतुष्टा ध्यानयोगेन प्रशमामृतपायिनः ॥
निःमङ्गा निरहङ्कारा निर्मलौभृतचेतसः ।
सुखिनः केवलं लोके देहिनोऽपि सुसाधवः ॥
सुखमेव च वाञ्छन्ति सर्वे जगति जन्तवः ।
तच्च नास्त्येव संसारे विहायैकां सुसाधुताम् ॥
तदिदं भो महामत्त्वा विनिश्चित्य विधीयताम् ।
विमुच्यामारसंसारं भवद्भिः सा सुसाधुता ॥
ततो भद्रे तदा मध्यं प्रलघूभृतकर्मणः ।
इदं भगवतो वाक्यं चित्ते ऽत्यन्तं सुस्थापितम्

चिन्तितं च मया ।

करोमीदं यदादिष्टं भदन्तैः सुखकारणम् ।

ततः कृतं मया भद्रे प्रव्रज्याभिमुखं मनः ॥

अत्रान्तरे विरतवचमि भगवति वचनसुधासेकवर्षिणि निर्मल-
स्त्रिकेवलिभि कन्दमुनिना बद्धकरकमलमुकुलं विधाय ललाट-
पद्मेऽभिहितमनेन । भगवन्निह जगति कस्य दुःशकः कालविलम्बः
कर्तुं । भगवतोक्तं । जिज्ञासोर्गुरुमूले ससन्देहस्य । कन्दमुनिराह ।
यद्येवं ततो गुणधारणराजस्यदानीं संग्रयमपनेतुमर्हन्ति भगवन्तः ।
भगवतोक्तं । एवं क्रियते । मयोक्तं । महाप्रसादः । तथा कन्दमुनिं
प्रत्यभिहितं । भदन्तानुगृहीतोऽहं भगवता भगवन्तं प्रश्रयिता
सुतरामनेन वचनविन्यासेन । कन्दमुनिनोक्तं । महाराजानुग्रहार्हा
एव यूयं । साम्प्रतं भगवद्वचनमाकर्ण्यतां । स्थितोऽहं प्रकृतरो
नतोत्तमाङ्गः । ततो भगवतोक्तं । महाराज गुणधारणाय ते
सन्देहः । यथा यानि कनकोदरराजेन स्वप्ने दृष्टानि चत्वारि
मानुषाणि यानि कुलंधरेण पञ्चोपलब्धानि कतमानि तानि कथं
वा मदीयकार्यपरंपरानिर्वर्तकानि किमु वैकेन चत्वारि अपरेण
पञ्च तानि तथा किंदैवरूपाणि तानि किं वार्यशून्यं स्वप्नमात्रं
तद्वयमपीति न संग्रयः । मयोक्तं । भगवन्नेवमिदं यदादिष्टं
भगवता । भगवानाह । महाराज यद्येवं ततो महतीयं कथा कथं
निवेद्यतां कथं वा श्रूयते । मयोक्तं । तथापि ममानुग्रहेण
कथयन्तु भगवन्तः । ततः कथिता भगवतामंबवहारनगरादारभ्य
सर्वा सर्वमंविधानकोपेता संक्षेपेण मदीयवक्तव्यता । अभिहितं च ।

नाकुञ्चितं कचिच्चापं न कृता कोपदारुणा ।
 दृष्टिस्तथापि मे जातं राज्यं कण्टकवर्जितम् ॥
 तथाप्येवंविधे ऽनल्पसुखसन्दोहकारणे ।
 विद्यमानेऽपि नो जातं मम लौल्याकुलं मनः ॥

किं तर्हि ।

सदागमे सदोद्योगौ सम्यग्दर्शनतत्परः ।
 पुष्पोदयेन संयुक्तो गृहिधर्मे कृतादरः ॥
 सातेनाह्लादितो नित्यं स्थितोऽहं सकुलंधरः ।
 समं मदनमञ्जर्या देववह्निव लीलया ॥
 एवं च तिष्ठतस्तत्र मग्नस्थानन्दसागरे ।
 साक्षाज्ये मम चार्वङ्गि भूरिकालोऽतिलङ्घितः ॥
 अथान्यदा ममास्थाने प्रविश्य प्रियदारकः ।
 कल्याणो नाम मामेवं प्रणिपत्य व्यजिज्ञपत् ॥

यदुत ।

आह्लादमन्दिरे देव देवदानवपूजिताः ।
 समागता महाभागा निर्मला नाम सूरयः ॥
 तच्छ्रुत्वाहं तदा भद्रे कल्याणवचनं मुदा ।
 न मामि देहे नो गेहे न पुरे न जगत्त्रये ॥
 ततोऽङ्गलग्रमंयुक्तं तस्मै संतुष्टचेतसा ।
 दीनाराणां मया लघुं दापितं प्रियभादिणे ॥
 ततः सर्वादरेणाहं सवयस्यः स्रगर्थकः ।
 निर्गतो नगराद्भद्रे सूरिणां पादवन्दकः ॥

अथामरकते दिव्ये सत्कार्तस्वरभास्वरे ।
ते स्वरयो मया दृष्टाः कमले स्थितमूर्तयः ॥
वेष्टिता मुनिवृन्देन देवदानवखेचरैः ।
तेभ्यो नतोत्तमाङ्गेन कुर्वाणा धर्मदेशनाम् ॥

ततश्च ।*

वृद्धदानन्दरोमाञ्चभूषितः सह राजकैः ।
अहं भक्त्या विहायेदं नारेन्द्रं चिह्नपञ्चकम् ॥

तद्यथा ।

कञ्चं खड्गं किरीटं च वाहनं च सचामरम् ।
ततः कृतोत्तरासङ्गः प्रविष्टः सूर्यवग्रहे ॥
ततो भगवतः सम्यग् द्वादशावर्त्तवन्दनम् ।
दत्त्वा यथाक्रमं श्रेष्ठाग्रणम्य मुनिपुङ्गवान् ॥
लब्ध्वाग्रीर्वादतुष्टात्मा भूयो नत्वा मुनीश्वरम् ।
प्रीतः सपरिवारोऽहं निषण्णः शङ्कभूतले ॥
अथ कर्मविषोत्तारकारिणी भव्यदेहिनाम् ।
अमृतचारिवाक्येन गुरुणारम्भि देशना ॥

कथं ।

भो भव्याः शरणं धर्मो नास्त्यन्यत्सततभ्रमे ।
लसदुद्दामदुःखौघसङ्कुले भवचक्रके ॥
मरणाय भवे जन्म कायो रोगनिबन्धनम् ।
तारुण्यं जरसो हेतुर्वियोगाय समागमः ॥
निमित्तं विपदां लोके देहिनां सर्वसम्पदः ।

तदेवमस्ति ते महाराज त्वच्चित्तवृत्तौ विविधनगराकराद्याकुल-
मन्तरङ्गमहाराज्यं । केवलमभिभूय तान् युष्मद्वितकरणशीलांश्चारिच-
धर्मराजादीन् वहिष्कृत्य च भवन्तं महामोहादिभिस्तदियन्तं
कालमुदासितमासीत् । असावपि कर्मपरिणामो भवतः प्रति-
कूलतया तदेव महामोहादिवलं पुष्पाति स्म । साग्रतं पुनरसौ
भवतोऽनुकूलो वर्तते । तेनैव च भवन्तं प्रति प्रगुणीकृतात्मीय-
महादेवौ कालपरिणतिः प्रसादिता ते भार्या भवितव्यता
प्रक्रीकृतो निजमहत्तमस्तेऽङ्गभूतः स्वभावः प्रोत्साहितस्तव सहचरः
पुण्योदयः । तथावधीरिताः किञ्चिन्महामोहादयः आश्वासिता-
श्चारिचधर्मराजादयः दर्शिता ते पूर्वमत्यन्तसुखमालिका ।
यतःप्रभृति पुनस्ते वल्लभौभूतः सदागमोऽभौष्टौभूतः सम्यग्दर्शनाख्यो
महत्तमः तत आरभ्यानुकूलतरोऽसौ कर्मपरिणामो वर्तते । ततो
जनिता सपरिवारेण तेन विबुधालये निवसतस्ते विशिष्टतरा
सुखपद्धतिः । अधुना मधुवारणराजमन्दिरमवाप्तस्य ते सुखसन्दोह-
मिद्वये सुतरां प्रोत्साहितोऽसौ तव वयस्यः पुण्योदयः । ततस्तेन
संपादितेयं तव वहिरङ्गभार्या मदनमञ्जरी । तेनैव च महापुरुष-
तया किलाहं कोऽत्र कार्यसम्पादनस्य नूनमेतान्येव सकलकार्याणि
घटयन्तीति मन्यमानेन कामरूपितया दर्शितानि स्वप्ने कनको
दरराजस्य तान्येव कर्मपरिणामकालपरिणतिस्वभावभवितव्यता-
लक्षणानि निरूपितोऽस्माभिरेव वरो मदनमञ्जरीः ततोऽसौ
भवतामन्यवराम्बेपणेनेति ब्रुवाणान्येव चेत्यर्थपि गानुपगृह्यतया ।
तेषु च विधाधरेषु वैमुख्यमस्या मदनमञ्जरीस्तैव तव वयस्येन

पुण्योदयेन जनितं । किं तु महानुभावतया तदपि कर्मपरिणामा-
दिभिर्विहितमिति स्वप्ने तन्मुखेनैवानेन प्रकाशितं । ततोऽभिहितः
कर्मपरिणामेन पुण्योदयः । यदुतार्थं न सुन्दरमाचरितं भवता
यदेवं कृत्वा स्वयमेव प्रयोजनं तथापि त्वयात्मा प्रच्छादितो वयं
पुनरेवं तत्कर्मतया प्रकाशितानि । पुण्योदयः प्राह । देव मा
मैवमाज्ञापयत यूयं । आदेशकारी खल्वेव किङ्करजनो यूयमेवात्र
परमार्थतः कर्तृणि । तान्येव च मया कनकोदरराजाय प्रकटितानि ।
ततः किमत्रानुचितं । कर्मपरिणामेनोक्तं । आर्थं सत्यमेवमिदं ।
तथापि त्वमेवात्र परंभो हेतुः यतो न सुखमाधनानि सुन्दर-
कार्याणि भवद्विरहे वयमपि कर्तुं पारयामः । ततः प्रकाशनीयः
मन्त्रात्मापि भवता । नान्यथा मे चित्तनिवृत्तिरिति । पुण्योदयेनोक्तं ।
यदाज्ञापयति देवः । ततः कुलंधराय स्वप्ने प्रकाशितानि पुनरात्म-
पश्यानि तान्येव पुण्योदयेन ख्यापिता च सकलकार्यसाधकता ।
तदेवमेतानि महाराज मानुषाणि तथैव तेषां चतुर्णां पञ्चमां च
दर्शने कारणमेतान्येव वा ते मन्त्रात्मा निःशेषप्रयोजनानि
तन्मयन्ति । मा कार्षीः सन्देहमिति । मयोक्तं । भगवन्निदानीं
योऽयं मदनमञ्जरीलाभादरासंपन्नो मम निरुपमः सुसामृत-
मागरावगाहः किमेवोऽपि तेनैव कर्मपरिणामादिभिरुत्साहितेन
पुण्योदयेन जनितः । भगवानाह । यादमपि च महाराज न
केवलमेव एव जनितस्तज्जानेन किं तर्हि पूर्वमप्यमुना पुण्योदयेन
विहितानि भवतो भूयांसि सुन्दरप्रयोजनानि । तथाहि । मन्दि-
यधेगायस्त्रायां जनितस्तज्जानेन कनकमञ्जरीमन्त्रः रिपुदारणकामे

विहितो नरसुन्दरीमूलको वामदेवदशायां घटिता बहुणनिर्मलेन
निर्मिथ्यवत्सलेन विमलेन सह मैत्री धनशेखरावसरे संपादिता
नानाविचित्रा रत्नराशयो घनवाहनभावे समुत्पादितो नित्यांज-
विमुक्तकलङ्कस्य तवोपर्यंकलङ्कस्य तादृशः स्नेहभावः । आविर्भावितं
तत्तादृशं महाराज्यं । तथा विरचिताः सर्वस्थानेषु सुखपद्धतयः ।
केवलं न विज्ञातं वयस्यपुण्योदयस्य तदा भवता माहात्म्यं ।
भवतारोपितो हिंसावैश्वानरमृषावाद्गैलराजस्तेयवज्रलिकामैथुन-
सागरपरिग्रहमहामोहादिषु निःशेषदोषपुञ्जेष्वपि गुणसन्दोहः ।
मयोक्तं । भदन्त यदि ममायं सुखपरंपराहेतुः पुण्योदयो वयस्यः
प्रागण्यासीत् ततः किमिति मे तावन्ति दुःखकदम्बकानि संजातानि
किमिति वानन्तकालमित्यमर्दवितर्दकं परिभ्रमणं मे संपन्नमिति ।
भगवानाह । महाराज यद्येवं ततः समूलमेतत्ते कथयिष्ये येन
समस्तस्ते सन्देहो विदलतीति । मयोक्तं । भगवन्ननुग्रहो मे ।
भगवतोक्तं । महाराज कथितं तावत्तुभ्यमिदं । यथा । अरुण्यवहार-
नगरे संसारिजीवाभिधानो वास्तव्यः क्षुद्रुम्बिकस्त्वमसि । तव
चेदमनादिरूढमन्तरङ्गं चित्तवृत्तौ महाराज्यमिदं च चारित्र्य-
धर्मराजादिकं महामोहनरेन्द्रादिकं च तत्र सैन्यद्वयं परस्पर-
विरुद्धमपि सकलकालमवस्थितमेवाभूत् । स तु कर्मपरिणामो
राजा तावकीनं वीर्यमुपलब्धयेव निजवर्गतया महामोहादि-
वत्सलोऽपि भवतोऽत्र वलद्वये साधारणमात्मानं दर्शयति । ज्वल-
दितापकः खल्वेव स्वरूपेण यदा एदेव तयोर्बलवत्सैन्यमुपलभते
तदा तदेवोपहंसयति । तत्र च कर्मपरिणामस्य द्वौ सेनापतौ

एकः पापोदयो द्वितीयोऽयमेव पुष्पोदय इति । स च पापोदयस्ते
गाढं प्रतिकूलः स्वरूपेण । अत एव कर्मपरिणामस्य सम्बन्धि यत्तव
वैरिभूतमेकान्तेनासुन्दरं सैन्यं तदेवासावधिकुरुते । पुष्पोदयस्तु
तवानुकूलः । अत एव कर्मपरिणामस्य सत्त्वं यत्ते बन्धुभूतं सुन्दर-
मनीकं तदेवायमधिकुरुते । स च पापोदयस्तवानादिच्छुद्धोऽसंशय-
हारनगरादारभ्याभिव्यक्तरूपः सखाभूदेव । ततः सुप्रसिद्धत्वाच्च
दर्शितस्ते कचिदप्यसौ विग्रेयतो भवितव्यतया । ततस्त्वस्येदं
महाराज गुणधारण समस्तं माहाव्यं यत्ते संपन्नमनन्तकालमेव
परिभ्रमणं संभूता भूरिदुःखमन्ततयः परिकल्पितं हिंसादिपु
हितत्वं न ललितोऽयं हितकरणशीलः पुष्पोदयः । अन्यच्च ।
तेनैव पापोदयेन बहिष्कृतत्वं तस्माच्चित्तवृत्तिवर्तिनः स्वकीया-
दन्तरङ्गमहाराज्यात् । तेनैव चाभिभूय प्रच्छादितं तव स्वाङ्गिक-
मेकान्तहितं चारित्र्यधर्मराजादिकमन्तरङ्गबलं । तेनैव चानवरतं
पारितोषिकमेकान्ताहितमपि बन्धुभूतं च दर्शितं महामोहादि-
सैन्यं वष्टतया च प्रकटितस्ते पुरतो वत्सलमिचरूपतयात्मा ।
तथायमपि पुष्पोदयस्तदा । तेन पापोदयेनानुबद्धो यद्यपि ते
सुखकारणमभूत् तथापि न कञ्चाणपरंपराहेतुतां प्रतिपन्न इति ।
तस्माच्च वराकस्य दोषः किं तर्हि तस्यैव दुरात्मनः सर्वोऽप्ययं दोष
इति । मयोक्तं । भगवन्निदानीं किमित्यसौ पापोदयस्त्वृणीमाम्ने ।
भगवतोक्तं । महाराज न स्वतन्त्रः खल्वसौ किं तर्हि सोऽप्यमीयां
कर्मपरिणामकालपरिणतिस्वभावभवितव्यतादीनामापन्नो वर्तते ।
ततोऽमीभिरेव साम्प्रतं भवतः सकाशाद्दूरीकृतोऽसौ दुरात्मा ।

तथाहि । यतः प्रभृति भवात्मनीपममौभिरनुज्ञातः समागतः
सदागमस्तत एवारभ्य निर्वर्तिता तस्यामीभिः प्रवक्षता । ततः ।

ईषद्वरस्थितस्तेऽसौ न जातो दुःखकारणम् ।
पापोदयोऽवकाशस्तु लब्धः पुण्योदयेन च ॥
ततः सदागमे प्रीतिः संजाता तेऽन्तरान्तरा ॥
संपन्नं च सुखं भूय तन्माहात्म्येन किञ्चन ॥
क्वचित्पापोदयो भूयस्तैरेव निकटीकृतः ।
ततस्त्वं दुःखितो जातः परित्यक्तः सदागमः ॥

एवं च ।

आलोच्यालोच्य यत्कृत्यमेकवाक्यतया पुरा ।
अमीभिर्भूय निःशेषभक्त्यर्थविचिन्तकैः ॥
अनन्तवाराः संसारे पुण्योदयमनन्वितः ।
पापोदयं तिरोधाय मीलितस्ते सदागमः ॥
यदा तु गृह्णधर्मेण सम्यग्दर्शननामकं ।
युक्तः पार्श्वं तवानौतोऽमीभिरेव स्वतेजसा ॥
तदा पुनरमौ त्वत्तोऽमीभिर्दूरतरौकृतः ।
पापोदयः सैन्ययुतस्तव चोत्पादितं सुखम् ॥
यतः पुण्योदयोपेतो नौतस्त्वं विबुधाक्षये ।
आनौतो मानवावासे कृता कष्पाणमालिका ॥
पुनश्च सर्वैः संभूय तैरेव निकटीकृतः ।
पापोदयः समैन्यस्ते त्याजित्वा सुबान्धवाः ॥
एवं शामन्यवारास्ते कृतौ विरहमीक्षकौ ।

अमीभिर्याविदानीतस्त्वमत्र नृपमन्दिरे ॥
ततोऽधुनास्ति दूरस्थो गाढं पापोदयस्तव ।
ससैन्यो वर्तते तेन त्वष्णीमास्ते नरोत्तम ॥
तैः कर्मपरिणामाधैरेते तु निकटीकृताः ।
साम्प्रतं ते महाभागाः सातपुष्टोदयादयः ॥

किं च ।

न विद्यतेऽनुबन्धोऽस्य तेन पापोदयेन भोः ।
तेनायं तेऽधुना भूप जातः पुष्टोदयोऽनघः ॥
अनेन तेऽधुना ग्रस्या लौख्यनिर्मुक्तमानसा ।
ईदृशीयं महाराज जनिता सुखमालिका ॥

किं वञ्चना ।

चेष्टन्ते सर्वकार्येषु सुन्दरासुन्दरेषु ते ।
तान्येव स्वप्नदृष्टानि मानुषाणि न संग्रहः ॥
यदा हि प्रतिकूलानि वर्तन्ते तानि ते तदा ।
पापोदयं पुरस्कृत्य दुःखमुत्पादयन्त्यलम् ॥
अनुकूलानि तान्येव कारुण्यैरपरापरैः ।
पुष्टोदयेन ते तात कारयन्ति सुसामिकाम् ॥
यत्प्राप्तं प्राप्स्यते यच्च भवताच शुभाशुभम् ।
नित्यं तद्योपयुक्तानि तान्येव ननु कारणम् ॥
मयोक्तं भगवन्नेव विधातये शुभाशुभे ।
किमकिंचित्करो-वर्ते सर्वदाहं यतात्मना ॥
सुरिराह महाराज मैवं मञ्ज्ञाः कदाचन ।

परिवारस्तुवामूनि भवानेवात्र नायकः ॥

तथाहि ।

भवतो योग्यतापेक्षं चेष्टन्ते सर्वकर्मसु ।

ते कर्मपरिणामाद्यास्त्वच्छुभाशुभहेतवः ॥

ततस्ते निजयोग्यत्वं प्रधानं भूय कारणम् ।

सुन्दरेतरवस्त्राणां ते पुनः सहकारिणः ॥

राजजनादिच्छा सा विद्यते तव योग्यता ।

यथा संपादितः सर्वः प्रपञ्चोऽयममूढश्रुतः ॥

तथा विना पुनः सर्वे सुन्दरेतरवस्त्रेषु ।

ते कर्मपरिणामाद्याः किं कुर्वन्तु वराककाः ॥

ततस्त्वमत्र प्राधान्यात्कारणत्वेन गौयसे ।

सुन्दरेतरकार्याणां सर्वेषामात्मभाविनाम् ॥

मयोक्तं नाथ यद्येवं मम कार्यप्रसाधनम् ।

ततः किमियदेवात्र कारणानां कदम्बकम् ॥

किञ्चान्यदपि विद्येत मम कार्यप्रसाधकम् ।

सूरिराह महाराज समाकर्ण्य साम्रतम् ॥

यास्यसौ निर्वृतिर्नाम नगरी सुमनोज्वरा ।

निरन्तानन्दसन्दोहपरिपूर्णा निरामया ॥

तस्यामनन्तवीर्याद्याः सर्वज्ञाः सर्वदर्शनः ।

अनन्तानन्दसंपूर्णः सुस्थितः परमेश्वरः ॥

यो विद्यते महाराज सर्वस्य ज्ञयतः प्रभुः ।

सुन्दरेतरकार्याणां स ते परमकारणम् ॥

अनेकोऽप्येकरूपोऽसौ गीयते वरसूरिभिः ।
 अचिन्त्यवीर्ययुक्तात्मा परमत्मा स गद्यते ॥
 स बुद्धः स विरिञ्चाख्यः स विष्णुः स महेश्वरः ॥
 निष्कलः स जिनः प्रोक्तो दृष्टतत्त्वैर्महात्मभिः ॥
 न चेच्छया करोत्येष तव कार्यपरंपराम् ।
 वीतरागो गतद्वेषो निरिच्छोऽयं यतो मतः ॥
 यथा तु कुरुते तात तवायं सुन्दरेतरम् ।
 कार्यजातं तथा वञ्चि साम्प्रतं विशदाक्षरैः ॥
 सिद्धा भगवत्स्तस्य निश्चला सुप्रतिष्ठिता ।
 अस्याज्ञा सर्वलोकानामाकाशं करणोचिता ॥

यदुत ।

निरन्धकारा कर्तव्या चित्तवृत्तिः प्रभास्वरा ।
 गोचीरहारनीहारकुन्देन्दुविशदा सदा ॥
 गृहीत्वा रिपुबुद्ध्या च महामोक्षादिकं यत्नम् ।
 अनुत्थणं मिहन्तव्यं घोरसंसारकारणम् ॥
 बन्धुबुद्ध्यावधार्येदं पोषणीयं च सर्वदा ।
 चारित्रधर्मराजाद्यं सैन्यं कल्याणकारणम् ॥
 इयमेतावती तस्य सर्वलोकममाश्रया ।
 वर्तते नृपतेराज्ञा विधातुर्हितकारिणी ॥
 संपूजनेन ध्यानेन क्लृप्तेन प्रतर्पयया ।
 इयमेव विधातव्या तदाज्ञा तस्य सेवकैः ॥
 निधिद्वाक्षरणैः सर्वैरियमेव विराध्यते ।

तदुक्तदादशाङ्गार्थः सर्वोऽप्यस्यां व्यवस्थितः ॥

तां च यो यावतीं लोके विदधाति नरः सदा ।

अज्ञानन्नपि तद्रूपं तस्य तावद्भवेत्सुखम् ॥

केवलं ।

यस्तु तां लङ्घयन्नाज्ञां विपरीतं विचेष्टते ।

ज्ञानन्नपि च तद्रूपं स भवेद्दुःखमाजनम् ॥

यो यावत्कुरुते मोहान्तदाज्ञालङ्घनं जनः ।

तस्य तावद्भवेद्दुःखं यथा तत्करणे सुखम् ॥

एवं च स्थिते ।

तदाज्ञालङ्घनाद्दुःखं तदाज्ञाकरणात्सुखम् ।

यतः संपद्यते सर्वं सर्वेषामपि देहिनाम् ॥

अणुमात्रमपि तन्नास्ति भुवनेऽत्र शुभाशुभम् ।

तदाज्ञानिरपेक्षं हि यज्जायेत कदाचन ॥

तेनेच्छारागविद्वेषरहितोऽपि स भूपतिः ।

निर्द्वैतिस्थोऽपि कार्याणां ज्ञेयः परमकारणम् ॥

स एव परमो हेतुरतस्ते गुणधारण ।

सुन्दरेतरकार्याणां सर्वेषां नात्र संग्रहः ॥

तदाज्ञालङ्घनात्पूर्वं जाता ते दुःखमासिका ।

अधुना तत्करत्वेन सुखलेशोऽयमीदृशः ॥

यदा तु तस्य संपूर्णमाश्रयिं तां करिष्यसि ।

तदा यः सुखसन्दोहस्तस्य विज्ञास्यसे रमम् ॥

तदेवं परमार्थेन सर्वेऽमी तव हेतवः ।

प्रधानगुणभावेन विज्ञेयाः सर्वकर्मसु ॥
 एकेनापि विना भूय कार्यमिद्विर्न विद्यते ।
 अमीषां प्रोक्तहेतूनां समाजः कार्यकारकः ॥
 मयोक्तं कारणग्रामः किं पूर्णोऽयं निवेदितः ।
 एतावानेव किं वास्ति नाथान्यदपि कारणम् ॥
 सूरिराह महाराज प्रायशः प्रतिपादितः ।
 एतावानेव हेतूनां मूलकः कार्यमाधकः ॥
 अत्रैव शेषहेतूनामन्तर्भावो हि विद्यते ।
 यथा यदृच्छानियतौ प्रविष्टे भवितव्यताम् ॥
 ततो निर्णयसन्देहस्तदाहं वरस्तोचने ।
 प्रतिपद्य गुरोर्वाक्यं तत्तथेति ह्यतश्चलिः ॥
 पृष्ठवानपरं सूरिं सन्देहं मानसे स्थितम् ।
 गाढमद्भुतहेतुत्वात्पूर्वकाले वितर्कितम् ॥

यदुत भगवन्

एकं भूमौ तप्तकाशे वर्तमानं द्वितीयकम् ।
 तदाम्बरचरं सैन्यं स्तम्भितं केन हेतुना ॥
 सूरिराह महाराज तत्रापि परकारणम् ।
 सैव पुण्योदयो ज्ञेयः शेषकारणचोदितः ॥
 केवचं तस्य वीर्येण प्रमत्ता वनदेवता ।
 ततोपरि तया सर्वं स्तम्भितं तद्वज्रदण्डम् ॥
 रक्षितं मरणं तेषां श्रेष्ठराणां तवेष्टया ।
 विमुक्तास्तदभिप्रेता जनिता यान्यशोपमाः ॥

तयापि च कृतं कार्यं कृतं तेनाभिधीयते ।

यतः प्रचोदकस्तस्याः सैव पुण्योदयोऽनघः ॥

अयं हि कार्यं कुर्वाणः सुन्दरं ते नरोत्तम ।

संप्रेर्य कारयत्यन्यैर्हेतुभिर्न पुनः स्वयम् ॥

पापोदयोऽपि कुर्वाणस्तव कार्यमसुन्दरम् ।

प्रचोद्य कारयत्यन्यैर्हेतुभिर्न पुनः स्वयम् ॥

तदन्ये हेतवो भृष सुन्दरेतरवस्तुषु ।

अप्रधानास्त्वया ज्ञेयास्तावेव परमौ यतः ॥

तथाहि ।

पूर्वं पापोदयेनैव कारणैरपरापरैः ।

कारितानि विचित्राणि दुःखानि बद्धशस्तव ॥

इदानीं कारयत्येध स्वसामर्थ्येन ते सुखम् ।

निमित्तमात्रं बाह्यानि वस्त्रानि गुणधारण ॥

मयोक्तं । भगवन्नष्टो मेऽधुना समस्तमन्देहः । अवधारितमिदं मया भगवद्वचनेन । यदुत । यदाहमज्ञानात्तिष्ठामि निवृत्तिनगरी-परमेश्वरमहाराजसुखिताञ्जालङ्घने करोमि भावान्धकारमलिनां चित्तवृत्तिं पोषयामि महामोहादिवलं तदा तत्तादृशं मदीय-स्वरूपमालोक्य प्रतिकूलतां गतानि कर्मपरिणामकालपरिणति-स्वभावभवितव्यतादीनि तेन कर्मपरिणामसेनापतिना पापोदयेन मत्प्रतिकूलात्मीयानीकमहितेन मम विविधदुःखपरंपरां तत्सम्पा-दकपरापरवाद्याभ्यन्तरवस्तुप्रेरणदारेण जनयन्ति । यदा पुनरहं स्वयोग्यतामपेक्ष्य तस्यैव भगवतः सुखितमहानृपतेः प्रमादेनावान्-

संज्ञानो भवामि ततस्तदाज्ञायां वर्तते विदधामि भावतमः चालनेन
निर्मलां चित्तवृत्तिं प्रीणयामि चारित्र्यधर्मराजादिकं सैन्यं तदा
तत्तादृशं मदौघचरितमाकलय्यानुकूलतां गतानि कर्मपरिणाम-
कालपरिणतिस्वभावभवितव्यतादीनि अनेन द्वितीयेन कर्मपरि-
णामसेनापतिना पुण्योदयेन मदनुकूलात्मैयमैत्यसहितेन मम
सुखपरंपरां तज्जनकान्यवाह्याध्यात्मिकवस्तुप्रचोदनमुखेनैव संपाद-
यन्ति । तदेयां सामग्रीं जनिका न पुनरेकं किञ्चित्कस्यचि-
ज्जनकमस्तीति । केवलं यदादिष्टं भगवद्भिर्यथायं तवामुना
पुण्योदयेनेदानीमीदृशः सुखलेखः संपादित इत्यनेन वाक्येन
जनितो मे कुतूहलातिरेकः । यतश्चिन्तितं मया । अये यस्मिन्नहनि
मया लब्धा मदनमञ्जरी तथावाप्ता अनर्घ्या भूरिरद्वराग्रयः
प्रशमितं चिन्तितमात्रेण खेचराणां रणविद्धरं समुत्पन्नस्तेषां परस्परं
बन्धुभावः गताः सर्वेऽपि मम मृत्युतां जनितस्त्राताम्वादिपरितोषः
प्रादुर्भूतो महोत्सवः समुत्पादितो नागरकानन्दः प्राप्ता मङ्गवने
ऽम्बरचंराः विहितं तातेन तत्सन्मानादिकं आधितोऽहं सर्वैः
उल्लासितो यशःपटङ्गः तद्दहर्मम सुखनिर्भरतया ऽमृतमयमिव
प्रतिभाषितमासीत् । तथा वर्धमाने मदनमञ्जरी मह प्रेमावन्धे
जाते कन्दमुनिदर्शने मित्रतामुपगतेषु सातमदागमसम्यग्दर्शनगृहि-
धर्मेषु परिणते महाराज्ये विलसतो यथेष्टया सुखमन्दोहपरि-
पूर्णतया संजाता मम देवलोकसुखेऽप्यवज्ञा । तथाधुना दृष्टे
भगवति वन्दिते सविनयं नष्टे मन्देहे पश्यतो भगवद्ददनकमल-
माकर्णयतो वचनान्मृतं मम सुखातिरेको वाग्योचरातीतो वर्तते ।

तत्कथं भगवद्भिरादिष्टं यथाधुना संपादितस्तवानेन पुण्योदयेनायं
सुखलेश इति । तथाहि यद्ययमपि सुखलवस्तर्हि कौदृशं
पुनस्तत्संपूर्णं सुखं स्यादिति संजातो मे मनसि वितर्कः । ततः
कथयन्तु भगवन्तः कौदृशं पुनः शरीरिणस्तत्संपूर्णं सुखमिति ।
निर्मलसूरिणोक्तं । महाराज गुणधारणं स्वानुभवेनैव विज्ञास्यसि त्वं
तत्स्वरूपं किं तस्य कथनेन । मयोक्तं । भदन्त कथं । भगवान्नाह ।
महाराज परिणेत्यसि त्वं दश कन्यकाः । भविष्यति ताभिः सह
सद्भावपारस्ते प्रेमाबन्धः । ततस्तदोद्दामलीलया विलसतस्ते तन्मध्ये
यत्सुखं संजनियते तदपेक्षया सुखलव एवायमधुनातनो वर्तते ।
मयोक्तं । भगवन्नवधारितमिदानीं मया यथाहमेनामपि मदन-
मञ्जरीं परित्यज्य भगवत्पादभूले प्रव्रजितको भविष्यामि तत्कथमहं
कन्यकादग्रकं परिणेत्ये । भगवतोक्तं । अवश्यं त्वया परिणेतव्यास्ताः
कन्यकाः । किं च युक्तमेव ताभिः प्रव्रजयिष्यामो भवन्तं । न
विरुध्यते ताभिः सार्धं प्रव्रज्या । किं वा तद्रहितस्य ते प्रव्रजितेन ।
न वल्लते हि प्रव्रजितो विरहितस्तादृशकुटुम्बिनीभिः । ततस्ताः
परिणीय नियमाद्भवता प्रव्रजितव्यमिति । एतच्चाकर्ण्य किमेवं भगवान्
भाषत इति विमर्शेन स्थितोऽहं विस्मितः । कन्दमुनिनोक्तं । भदन्त
कतमास्ताः कन्यकाः याः परिणेतव्या महाराजेन । भगवान्नाह ।
यास्ताः पूर्वं निवेदिता मयास्यैव चिरन्तनवृत्तान्तं कथयता ता एव
ताः कन्यका नान्याः । कन्दमुनिराह । भदन्त विस्मृतास्ता मेऽधुना ।
अतो ममानुपदेष्टुं यच्च ता वर्तन्ते यच्च वा मन्वन्धिन्यो यन्नामिका
वा सर्वमिदं निवेदयितुमर्हन्ति भगवन्तः । भगवतोक्तं । आकर्ण्य ।

अस्ति चित्तसौन्दर्यं नाम नगरं । तत्र शुभपरिणामो राजा ।
तस्य निष्प्रकम्पताचारते दे भार्ये । तथोर्यथाक्रमं चान्तिदये कन्यके
विद्येते । तथापरमस्ति शुभ्रमानसं नाम नगरं । तत्र शुभाभि-
सन्धिर्नरेन्द्रः । तस्य वरतावर्यते देव्यौ । तयोर्मृदुतासत्यते
कन्यके संजाति इति । तथान्यदस्ति विशदमानसं नगरं । तत्र शुद्धा-
भिसन्धिर्नरेश्वरः । तस्य शुद्धतापापभीरते गृहिण्यौ । तयोश्च
अजुताचोरते नाम दे कन्यके संभूते इति । तथा शुभचित्तपुरे
ऽस्ति मदाग्रयो नरपतिः । तस्य वरेण्यता देवी । तस्या दे कन्यके ।
तद्यथा । ब्रह्मरतिमुक्ता चेति । तथान्यास्ति तेनैव सम्यग्दर्शनेन
स्ववीर्येण निर्वर्तिता मानसीविद्या नाम कन्यका । तथापरा
चारित्रधर्मराजस्य विरतेर्महादेव्याः कुचिसंभूतास्ति निरौहता नाम
कन्येति । तदेतानि तान्यार्य कन्दमुने तामां दशानामपि कन्य-
कानां वासाभिजननामानि ते निवेदितानि । कन्दमुनिनोक्तं ।
नाथ महाप्रसादः । केवलं कथं पुनरेताः कन्यकाः प्राप्तव्या महा-
राजेन । भगवतोक्तं । आलोच्य सह कालपरिणत्यादिभिर्गृहीत्वा
तदनुमतिं कृत्वा पुरतः पुण्योदयं गत्वा तेषु पुरेषु अनुकूल्य
तज्जननीजनकान् स- एव कर्मपरिणामो दापयिष्यति समस्ता
अपि ताः कन्यका महाराजायेति । केवलमनेनाप्यभ्यसनीयाः
सद्गुणाः करणीयात्मयोग्यता येनानुकूलतरो भवत्येनं प्रति स
कर्मपरिणामः तद्दानाभिमुखा जायन्ते स्वयमेव तामां पितरः
तास्य स्वत एवानुरज्यन्तेऽस्य ॥ ततो भवति निष्कृचिमः प्रेमावन्धः ।
न खलु राजाक्रान्ता प्रेमावन्धो घटितः सुघटितो भवति न च

घटयितुं शक्यत इति । कन्दमुनिराह । भदन्त किमत्र वक्तव्य-
मधुनैवायं भगवद्वचनकरणेन यथार्थो भविष्यति गुणधारणः ।
तत्करोत्येवैष यदाज्ञापयन्ति भगवन्तः । केवलमादिशन्तु विगेषेण
नाथाः के पुनरनेन तामां कन्यकानां स्त्राभाय सद्गुणाः सततमनु-
शीलनीयाः । भगवतोक्तं ।

आर्य चान्तिमभिवाञ्छता तावदनेन भावनीया समस्तजन्तुषु
मेत्री सहनीयः परविहितः परिभवः अनुमोदनीयस्तद्वारेण
परप्रीतियोगः चिन्तनीयस्तत्सम्पादनेनात्मानुग्रहः निन्दनीयः
परिभावकदुर्गतिहेतुतयात्मा स्त्राघनीयाः परकोपकारणभावरहिता
धन्यतया भगवन्तो मुक्तात्मानः ग्रहीतव्याः कर्मनिर्जरणहेतुतया
न्यक्कारकर्तारो हितबुद्ध्या प्रतिपत्तव्याः संसारासारत्वदर्शितया
त एव गुरुभावेन सर्वथा विधेयं निष्प्रकम्पमन्तःकरणमिति ।

दयां पुनः परिणिनीषतानेन सर्वथा वर्जनीयः स्तोकोऽपि
परोपतापः दर्शनीयः सर्वदेहिनां बन्धुभावः प्रवर्तितव्यं परोपकार-
करणे नोदासितव्यं परव्यसनेषु सर्वथा भवितव्यं समस्तजगदाह्लाद-
करामृताशयधारिणेति ॥

मृदुतां पुनरार्यं विवाहयिषता महाराजेन मोक्तव्यो जाति-
वादः परित्याज्यः कुलाभिमानः वर्जनीयो बलोद्वेकः रहयितव्यः
रूपोत्सेकः परिहर्तव्यस्तपोवष्टम्भः निराकरणीयो धनगर्वः निर्वा-
मनीयः श्रुताहङ्कारः अपचेष्टव्यो लाभमदः शिथिलयितव्यो
वापभ्यक्तानुग्रहः सेवनीया नम्रता अभ्यमनीयो विनयः सर्वथा
कर्तव्यं नवनीतपिण्डोपमं हृदयमिति ॥

तथा परिहरतः परेषां मर्मोद्घटनं वर्जयतः पैशुन्यं विमुञ्चतो
 ऽवर्णवादं शिथिलयतो वाक्पाशं गृह्यतो वक्रोक्तिं अनाचरतः
 परिहासं अवदतोऽलीकवचनं त्यजतो वाचाटतां विदधतो भूता-
 र्थोद्भावनं प्रगुणीभविव्यति गुणानुरक्ता महाराजस्य स्वयमेव सा
 सत्यतेति ।

तथा निर्भर्त्सयता कौटिल्यं दर्शयता सर्वत्र मरुत्तभावं परित्य-
 जता परवञ्चनं विमल्लयता मानसं समनुशीलयता प्रकटाचारतां
 अनुवर्तयता सद्भावप्रधानतां सर्वथा कुर्वता प्रगुणदण्डोपममात्मान्तः-
 करणं महाराजेन सा षड्रजुता वशीकर्तव्येति ।

तथा धारयति परपीडाभीरुतां निराकुर्वति परद्रोहबुद्धिं
 वर्जयति परधनहरणं लक्षयति तदपायहेतुतां गृह्णति दुर्गतिभयं
 महाराजे संजातानुरागागमिव्यति स्वयंवरा सा नूनमधोरतेति ।

मुक्ततां पुनरभिलषतार्यं महाराजेन मातृमीभावमानेतयो
 विवेकः द्रष्टव्यो यास्माभ्यन्तरपन्थाद्विषः खल्लात्मा शमनीया अन्यपि-
 पासा धारणीयं भावतो यद्विरक्तदालग्रमन्तःकरणं सर्वथा पङ्क-
 जलाभ्यामिवाच्यकामाभ्यामपिष्टः पद्मवज्जनयितव्यो निजभाव इति ।

ब्रह्मरतिं पुनः पाणौ जिष्टवता मुने महाराजेन प्रतिपत्तव्याः
 समस्ता अपि मातरं इव सुरनरतिरयां मार्यः न वक्तव्यं तदमतौ
 न कार्या तत्कथा न भजनीया तस्मिन्पथा न विलोकनीयानि
 तदिन्द्रियाणि न म्यातव्यं रतिस्त्वमिदुनकुद्याभ्यर्णं न शरणीयं
 पूर्वन्तितं माशरणीयः प्रणीताहारः रक्षणीया तदतिमाषा न
 करणीया शरीराढा सर्वयोद्धमनीया रताभिन्नापितेति ।

तथा सर्वपुद्गलद्रव्याणां देहधनविषयादौनां भावयते सतत-
मनित्यतां चिन्तयते गाढमशुचिरूपतां ध्यायते दुःखात्मकतां
लक्षयते चात्मभिन्नस्वभावतां विरहयते सकलं कुवितर्कशालं विमृ-
शते समस्तवस्तुतत्त्वमसौ महाराजाय गुणधारणाय स सद्बोधः
समानौघ दास्यति तां सम्यग्दर्शनात्मजां विद्याकन्यकामिति ।

तथा चित्तमन्तापायेच्छा मनोदुःखाय भोगाभिलाषो मरणाय
जन्म वियोगाय प्रियसङ्गमः कोशकारकौटस्थेव तन्तुसन्तानरचना
निबिडात्मवन्धनाय जीवस्य सङ्गहपरता क्लेशायासाय सकलं
सङ्गजालं प्रवृत्तिर्दुःखं निवृत्तिः सुखमित्येवमनवरतं भावयतो
महाराजस्य भविष्यति गाढमनुरक्ता सा निरीहतेति ।

तदेते बहुणास्तामां दशानामपि कन्यकानामवाप्तये महाराजे-
नाभ्यसनीयाः । अन्यच्चैवं कुर्वतोऽस्यानुकूलतयैवावसरं विज्ञाय दर्श-
यिष्यति समस्तं चारित्रधर्मराजादिकं निजबलं स कर्मपरिणामः ।
ततः प्रत्येकमनुरूपगुणाभ्यासेनैवात्मन्यनुरागमानेतव्यास्ते महारा-
जेन सुभटाः । ततः स्वाम्यनुरक्तास्ते निराकरिष्यन्ति तन्महामोहा-
दिभैरव्यं । ततोऽयमवाप्तभावराज्यः स्वबलकलितो विनिर्जितभाव-
शत्रुहताभिः प्रियकामिनौभिः सार्धं क्षलमानोऽत्यन्तसुखितो भवि-
ष्यति महाराजः । तदिदमेतानेन तावदनुष्ठेयमिति । कन्दमुनि-
राह । भदन्त कियता पुनः कालेन महाराजस्तेदं सेत्स्यति प्रयो-
जनं । भगवतोक्तं । आर्यं यस्मासमाचरेण । ततो मयोक्तं । नाथ
त्वरयति मामतीव प्रवज्यापह्णायान्तःकरणं । भूयांस्येव कालवि-
मलम् । तत्कथमिदं । भगवानाह । राजसलसत्र त्वरया । दयमेव

हि परमार्थतः प्रव्रज्या यदस्य मदुपदिष्टानुष्ठानं । द्रव्यलिङ्गं हि
भवता गृहीतं पूर्वमयं नन्तवाराः । न चैतद्व्यतिकरव्यतिरेकेण भवत-
स्तेन द्रव्यलिङ्गेन कश्चिद्विशिष्टतरः सम्पादितो गुणः । तदस्य तावत्ते
तदर्थमुत्तरितेनेदमेव मदुपदिष्टं कुर्वाणस्तिष्ठेति । कन्दमुनिनोक्तं ।
भदन्त केन पुनः क्रमेण महाराजेन ताः क्रन्यकाः परिणेतव्याः ।
भगवतोक्तं । आर्यं मदुपदेशमनुतिष्ठतोऽस्य समीपमागमिष्यत्यमौ
विद्यामादाय सहोदो मन्त्री विशाहसिष्यत्यनेन तां क्रन्यकां ग्राह्य-
त्यस्य समीपस्यः । ततः किमनेन वृद्धना । यदमौ किमपि ब्रूते
तदेवानैनानुष्ठेयं । जानात्येवामौ प्राप्तकालं सर्वं कारयितुं । तस्या-
गमने हि समाप्यतेऽस्मादृशागुपदेशावकाशः । तस्मात्स एव सहोदः
सर्वत्र महाराजेन प्रभाषीकर्तव्य इति । मयोक्तं । नाथ महाप्रमाद
इच्छामोऽनुग्राहिं । ततोऽभिवन्द्य सपरिवारः सपरिकरं भगवन्तं
प्रविष्टोऽहं नगरे । प्रारब्धोऽनुष्ठानं भगवदुपदेशं । गच्छन्ति
दिनानि भगवत्पुष्पासनया ॥ अन्यदा भावयतो भगवदुपदिष्टा
भावना रात्रौ समागता मे निद्रा । प्रबुद्धस्तथैव वामनया । ततः
प्रवृद्धा गाढतरं भावनाः । ततो रात्रिशेषे मंजुगो मे प्रमोदाति-
रेकः । ततः किमेतद्विति विस्मितोऽहं यावन्नागतो मत्समीपं
सहोदो मन्त्री । विप्रोक्तोऽमौ मया । तदर्थं च

आनन्ददायिका दृष्टेः सर्वावयवमुन्दरा ।

आसिञ्च्य कवदमा धवलामल्लोचना ॥

तत्त्वावगमसंवेगनाम्नं स्तनमण्डपम् ।

धारयन्ती नितम्बं च प्रग्रमास्यं मनोहरम् ॥

सर्वथा

सृष्टृणीयगुणोपेता चित्तनिर्वाणकारिका ।

सा चिरं स्तिमिताक्षेण मया विद्यावल्लोकिता ॥

ततश्च ।

सा सद्बोधेन मे दत्ता परिणीता मयानघा ।

जातः सदागमादीनामानन्दो लङ्घिता निशा ॥

प्रभाते तु समुत्थाय परिवारविवेष्टितः ।

गतोऽहं भगवन्मूलं वन्दिताः सर्वसाधवः ॥

ततो विनयनक्षेण विहिताञ्जलिना मया ।

समस्तं रात्रिवृत्तान्तं पृष्ट्वा निर्मलसूत्रयः ॥

यदुत

सा किं मे तादृशी जाय प्रवृत्ता वरभावना ।

किं वा तादृक्प्रमुद्बुतो हर्षोऽस्मासोऽतिसुन्दरः ॥

सूरिराह महाराज समाकर्णय कथ्यते ।

स कर्मपरिणामाख्यस्तृप्ते साधुकर्मणा ॥

ततस्तेन स्वयं गत्वा सद्बोधोऽयं सविद्यकः ।

प्रोत्साहितो यथा गच्छ भजस्व गुणधारणम् ॥

अथ चारित्र्यधर्मेण सार्धमालोच्य पण्डितः ।

ततः प्रचलितोऽयं ते समीपगमनेच्छया ॥

विज्ञायामुं च वृत्तान्तं महामोहादिशकवः

पापोदयं पुरस्कृत्य पर्यालोचयुपागताः ॥

विषयाभिलाषेणोक्तं ।

विनष्टाः साम्प्रतं धूयं सद्बोधो हतको यदि ।
 तस्य संसारिजीवस्य पार्श्वे यायात्सुवष्टकः ॥
 तस्मात्प्रतं यथाशक्त्वा कुरुष्वं यन्नमुत्तमम् ।
 मार्गे तिष्ठत सर्वेऽपि तस्य सुखलनतत्पराः ॥
 ततः पापोदयेनोक्तमार्यं किं क्रियतेऽधुना ।
 यदा देवोऽपि नः स्वामी तेषां पक्षे व्यवस्थितः ॥
 तथाहि ।

स कर्मपरिणामाख्यो देवोऽस्मत्पक्षपूरकः ।
 यदासीद्भोः पुराभूतं बलवन्तस्तदा वयम् ॥
 उदासीनोऽपि यद्येष स्याद्देवोऽत्र बलदये ।
 तथापि युज्यतेऽस्माकं योद्धुं तैः सार्धमञ्जसा ॥
 इदानीं देवनिर्दिष्टो यः पुनर्याति सत्वरम् ।
 सोऽयं सद्बोधमखिवो नैव सुखलनमर्हति ॥
 न चाधुना ममादेशो देवकीयोऽत्र विद्यते ।
 योद्धुष्ये सर्वथा यस्मात्तेन दूरीकृता वयम् ॥
 तदेवं संस्थिता एवं प्रस्तावं लभ्युमर्हथ ।
 यातु यावदयं तस्य पार्श्वे सद्बोधनामकः ॥
 एतच्चाकर्ण्य वचने रोपेण स्फुरिताधरः ।
 रणाय चंसितः ग्रीधं ज्ञानसंवरणो नृपः ॥

उक्तं च तेन ।

यद्ययं प्रतिपक्षो मे, तत्पार्श्वे याति लीलया ।
 मया किं जीवितेनेह जननीक्षेपकारिणा ॥

यूयं हि यात मा यात मयेन क्षयसन्धयः ।

मया यातयमेवास्य प्रतिस्खलनकाम्यया ॥

चलिते चाभिधायेत्यं ज्ञानसंवरणे नृपे ।

लज्जया चलितास्तेऽपि सर्वे पापोदयादयः ॥

रुद्धस्वागत्य तैर्मार्गस्तदा सद्बोधमन्त्रिणः ।

साशङ्काः केवलं सर्वे भोः किमत्र भविष्यति ॥

इतश्च ।

चारित्रधर्मराजीयं सैन्यं सद्बोधमन्त्रिणः ।

तदानुप्रजनं कुर्वदागतं तावतीं सुवम् ॥

ततः परस्वराभ्यातचण्डनिर्घोषभीषणम् ।

आयोधनं दृढस्पर्धमालम्बं वल्लयोस्तयोः ॥

अपि च ।

विग्रदशङ्खसमप्रभमेकतो मधुकरच्छ्विसन्निभमन्यतः ।

त्रिपथगायमुनाजलवत्तदा मिलदलं प्रविभाति बलद्वयम् ॥

रथविस्मयसयोधमहारथं गजघटापतितापरवारणम् ।

हयनिरुद्धलमद्धरिसाधनं वरपदातिनिपातितमृत्तिकम् ॥

अथ विपाटितयोधशतोत्कटं प्रकटविस्मयकार्यपि योगिनाम् ।

अभवदुद्भटपौरुषशालिनोस्तदिति सङ्कुलयुद्धमनीकयोः ॥

ततस्तं तादृशं वीक्ष्य संशयारूढमुच्चकैः ।

स कर्मपरिणामाख्योऽचिन्तयत्तत्प्रयोजनम् ॥

अथे ।

मया तावन्न कर्तव्यशिक्षाभेदविधायकः ।

प्रकटः पक्षपातोऽत्र सर्वसाधारणो ह्ययम् ॥

यतः ।

कृते मत्तो विरज्यन्ते पक्षपाते स्ववान्धवाः ।

महामोहादयोऽतो मे युक्तं नाकाण्डविह्वरम् ॥

तथाहि ।

अथ चारित्र्यधर्मीयं वल्लभं मे महाबलम् ।

गुणाः संसारिजीवस्य सुन्दरं प्रतिभासते ॥

अथ दोषेषु वर्तते भूयोऽप्येष यथा पुरा ।

ततश्चिरन्तनस्थित्या गतिर्मे निजवान्धवाः ॥

तस्मात्प्रच्छन्नरूपेण तस्येदं हितकारकम् ।

वस्तु चारित्र्यधर्मीयमहं पुष्णामि साध्यतम् ॥

येनेदं जीयतेऽनेन वस्तु पापोदयादिकम् ।

न च मत्तो विरज्यन्ते महामोहादिवान्धवाः ॥

ततः सम्यग्विनिश्चित्य तेनोपायं महात्मना ।

तथा मदुपदिष्टास्ते वर्धिता वरभावनाः ॥

यावत्तु भावनारूढः स्थितस्त्वं गुणधारण ।

तावत्तत्प्रवक्तुमैभूतं सदोधसहितं वक्ष्यम् ॥

यतः ।

मणिमन्त्रौपधादौनां भावनार्ता विज्ञेयतः ।

अचिन्त्यमिह विज्ञेयं वीर्यमायुर्यकारकम् ॥

ततो यथा यथा भूप्र प्रवृद्धास्तत्र भावनाः ।

तथा तथा रणे चीणा महामोहादयः स्त्रियम् ॥

ततः प्रवृत्तां प्राप्य क्षणादेव विनिर्जितम् ।
 तेन सद्बोधसैन्येन बलं पापोदयादिकम् ॥
 सर्वे प्रहारिताः प्रायो महामोहादिशत्रवः ।
 चूर्णितः स विशेषेण ज्ञानसंवरणो नृपः ॥
 स्थिता निष्पन्दमग्दास्ते सर्वे पापोदयादयः ।
 निर्वाहितः स्वसैन्येन सद्बोधः सह विद्यया ॥
 गते चाभ्यर्णतां भूप तव सद्बोधमन्त्रिणि ।
 स तादृशस्तदा जातो हर्षोऽस्मासोऽतिसुन्दरः ॥
 सद्बोधसच्चिवो दृष्टः परिणीता च कन्यका ।
 राज्ञ्पुनस्त्वया सर्वं ज्ञातमेव ततः परम् ॥
 तदिदं कारणं भूप भावनानां विवृद्धये ।
 हर्षोऽस्माय चापन्नं राजौ ते नात्र संशयः ॥

मयोक्तं ।

अधुना किं प्रकुर्वन्ति ते ममान्तरशत्रवः ।
 स्मरिराह महाराज कुर्वते कालयापनाम् ॥

किं च ।

उदीर्णास्ते गता नाशमुपशान्तास्तथापरे ।
 सर्वेऽपि चित्तवृत्तौ ते लीनलीनतया स्थिताः ॥
 पुनः प्रस्तावमासाद्य हत्वा ते सर्वमीलनम् ।
 सङ्ग्रामाय लगियन्ति मत्सराभ्यातचेतसः ॥
 ततस्त्वया महाराज सद्बोधदर्शनात्तदा ।
 चारिचधर्मसुभटैर्वारणीयाः पृथक् पृथक् ॥

मयोक्तं । यदाज्ञापयति नाथः ।

इतश्च संपूर्णो मासकल्पः । ततो गतास्तोऽन्यत्र भगवन्तो निर्मल-
सूरयः । विशेषतोऽनुष्ठिता मया तदुपदेशाः प्रसादितमन्तःकरणं
परिकर्मितं शरीरं विहितश्चित्तवृत्तौ मे सहोदधेन प्रवेशः । दर्शितौ
सामान्यतः सुमाधिनामानौ द्वौ पुरुषौ धवलौ वर्णेन चारु दर्शनेन
सुखदौ स्वरूपेण । ततोऽभिहितं सहोदधेन । देव विशेषतो धर्म-
शुक्लाभिधानाविमौ पुरुषौ प्रवेशकौ भवतोऽन्तरङ्गरान्ये । तदन-
योर्महानादरो विधेयः । मयोक्तं । यदादिशत्यायः । ततो दर्शिताः
सहोदधेन विद्युत्पद्मस्फटिकवर्णाः सुन्दराकारधारिण्यः सुखस्वरूपा
लेश्या इति गोचेण पीतपद्मशुक्ला इति नाम्ना प्रसिद्धास्त्रिस्तो
नार्यः । अभिहितं च तेन । यदा देव

प्रथमस्य नरस्येमास्त्रिस्तोऽपि परिचारिकाः ।

शुक्लैवैका द्वितीयस्य जायते परिपोषिका ॥

तदेतासु सम्यग्वर्तितव्यं देवेन । न वर्तेते खल्वामभावे तव
परमोपकारिणाविमौ पुरुषौ । अनयोश्च बलेन भवता तद्ग्राह्य-
मासादनीयं । ततः सम्यक् पोषणीया देवेनेमा नार्य इति ।
मयोक्तं । एवं करिष्ये । ततः प्रवृत्तोऽहं तदुपदेशकरणे प्रविशामि
पुनः पुनश्चित्तवृत्तौ विलसामि सह विद्यया मन्त्रयामि मुहुर्मुहुः
सहोदधेन साधं सम्मानयामि सदागमसम्यग्दर्शनगृहिधमान् । एवं च
कुर्वतो मे गते भगवति लङ्घितं किञ्चिद्भूतं पश्यमाममाचं ।
मंजातो बहुणैः समावर्जितदयः कर्मपरिणामः । ततो गतस्तथैव
तेषु नगरेषु गमितास्तो राजानः । हताः सर्वे मे निजनिज-

कन्यकादानाभिमुखाः । ततः समागतो मन्मूलं । प्रवेशितोऽहं तेन ।
 पुरस्त्रतपुष्पोदयेन कालपरिणत्यादिपरिवारोपेतेन कर्मपरिणामेण
 तासां कन्यकानां विवाहार्थं सपरिकरस्त्रितृप्तौ । ततस्तस्मिन्
 सात्त्विकमानसवर्तिविवेकगिरिशिखरनिविष्टे जैनसत्पुत्रे समाहृतास्ते
 समस्ताः शुभपरिणामादयः समागताः सपरिवाराः । कृतस्तेषां
 समुचितोपचारः । गणितं विवाहदिनं ।

अत्रान्तरे संजातो महामोहादिवले सर्वसमाजः । प्रवृत्तः
 पर्यालोचः । अभिहितं विषयाभिलाषेण । देव यद्यनेन संसारि-
 जीवेनेमाः चान्त्यादिकाः कन्यकाः परिणीताः स्युस्ततः प्रसीना
 एव वयमिति मन्तव्यं । अतो नास्माभिरुपेक्षा च विधेया कर्तव्यः
 सर्वथा यत्नोऽवलम्बनीयं साहसं मोक्षयो विषादः ।

भयं हि तावत्कर्तव्यं यावदन्तो न दृश्यते ।

प्रयोजनस्य तत्राप्तौ प्रहर्तव्यं सुनिर्भयैः ॥

ततोऽनुमतं तन्मन्त्रिणो वचनं महामोहेन । समर्थितं शेषसु-
 भटैः । विहिता सामग्री । संनद्धं बलं । समागतास्ते संभृत्य रणोत्सा-
 हेन केवलं दृष्टभयतया कर्मपरिणामप्रतिकूलताभीरुतया च पर्या-
 क्तुलासितेन । ततः दृष्टामीभिः सविनयं भवितव्यता । यथा
 भगवति किमस्माकमधुना प्राप्तकालमिति । तयोक्तं । भद्रा न
 युक्तस्तावद्भवतां रणारम्भः । यतः समादृतोऽयमधुनार्थपुत्रः कर्म-
 परिणामेन मिलिता विगेषतः शुभपरिणामादयः संजातमार्थपुत्र-
 म्माधुना विगेषतो निजबलदर्शनौत्सुक्यं दर्शयिष्यति तदपि कर्म-
 परिणामः करिष्यत्यार्थपुत्रस्तस्य पोषणं ततोऽधुना रणेन लगतां

भवतां सर्वप्रलयः संपत्स्यते । तस्मात्कालयापनां कुर्वन्तस्त्वावददृष्ट-
 सेवया तिष्ठत यूयं । यदा तु भवतां प्रस्तावो भविष्यति तदाहमेव
 निवेदयिष्ये । दत्तावधानो हि भवत्प्रयोजने सकलकालमहं वर्ते ।
 का भवतां चिन्ता ॥ ततस्तदनुरोधेनोपसंक्षतस्त्रैः प्रकटसङ्गमाबन्धः ।
 केवलं तथापि वष्टतथा प्रयुक्ता एव तैः प्रच्छन्नस्थितैरपि निजनिजा
 योगशक्तयः । ततस्तन्माहात्म्येन संजाता मम चेतसि कसोलाः ।
 यथेदमादिष्टं भगवता यदुत परिणीतासु तासु कन्यकासु भवन्त-
 महं प्रमाजयिष्ये । अतिदुष्करा च प्रमज्या तुल्या बाहुभ्यां स्वयं-
 भूरमणतरणेन । नैष्ठिकं यत्यनुष्ठानं । सुखसालितं मे शरीरं ।
 संभविनो रोगातङ्गाः । तत्र क्षमिष्यते प्रायो दीर्घकालं मे
 रुच्यतिता । कातरहृदया च वराकौ नदनमञ्जरीं बाधिय्यते
 द्राघीयसा यावज्जीविकमदीयवियोगेन । इत्यादि चिन्तयतश्च मे
 संजातो मनाङ्मनोभङ्गः । ततश्चिन्तितं मया । तत् किं । न परि-
 णयामि तावदेताः तिष्ठामि यथासुखाधिकया गमयामि यौवनं
 स्वाधीनाय समैताः ततः पश्चात्काले परिणीय प्रवर्जिष्यामीति ।
 अयं च सर्वोऽपि दूरवर्तिनि सद्बोधे मम स्वगतः पर्यालोचः ॥
 अचान्तरे समागतः सद्बोधः । निवेदितो मयास्मै निजाभिप्रायः ।
 सद्बोधः प्राह । देव न सुन्दरमिदं मन्त्रितं देवेन । क्षतिकरमि-
 दमात्मक्षितस्य वियन्त्रकं सुखमन्दोद्धानां चिह्नमेतदशताया ।
 न च स्वाभाविकमेतन्मन्त्रणं देवस्य किं तर्हि विक्षमितमिदं तेषां
 पापात्मनां महामोहादीनां । ते हि निधिपक्षकाम इव
 वेतास्ताः पर्युपक्षिता माग्नतं कृतान्तर्धाना विप्रकरणाय देवस्य ।

तत्र वञ्चनीयसैरात्मा देवेन । ततो लग्नं सद्बोधभाषितं मच्चित्ते ।
 अभिहितं च मया । आर्यं कथं पुनरमी निराकर्तव्याः । सद्बोधे-
 नोक्तं । देव निजबलेन । मयोक्तं । दर्शय मे निजबलं । सद्बोधे-
 नोक्तं । एष सज्जोऽस्मि केवलं तद्दर्शने कर्मपरिणामस्थाधिकारः ।
 कर्मपरिणामेनोक्तं । आर्यं मयादिष्टेन त्वयामी दर्शिताः परमार्थतो
 मयैव ते दर्शिता भवन्ति । तन्मा करोतु विकल्पं दर्शयत्वार्यः ।
 सद्बोधेनोक्तं । यदादिशति महाराजः । ततः प्रवेशितोऽहं सद्बोधेन
 चित्तसमाधानमण्डपे । दर्शिताश्चारिचधर्मराजादयः । विहिता
 तैर्मै प्रतिपत्तिः । सन्मानिताः प्रत्येकं मया । गताः पदातिभावं
 नियुक्ता रिपुनिराकरणे सह चतुरङ्गसेनया ॥

ततस्तेषां समुष्मासमालोक्य रणशालिनाम् ।
 प्रत्येकं प्रभुणा राज्ञां कृतं सन्मानतोषणम् ॥
 दूरादेव भयोद्भ्रान्ता महामोहादयस्तदा ।
 पापोदयं पुरस्कृत्य नष्टास्ते मृत्युभौरवः ॥
 तैस्तु भग्नास्तदावासाः शोधिता सां महाटवी ।
 रिपुनाशेन लब्धा च लोके जयपताकिका ॥
 केवलं ते दुरात्मानः किञ्चित्क्षयमुयागताः ।
 किञ्चित्प्रशान्ततां गत्वा संस्थिता वकचर्षया ॥
 ततो महाविमर्देन विवाहोऽतिमनोरमः ।
 प्रारब्धो मे तदा कर्तुं मुदितान्तरबान्धवैः ॥
 स्थापिताः प्रथमं तावत्तत्पर्यौ चारुमातरः ।
 तासां च विहिता पूजा प्रयत्नेन यथोचिता ॥

निवेदितं च मे वीर्यं सद्बोधेन पृथक् पृथक् ।
 मातृणां यत्तदा तामां तत्ते भद्रे निवेदये ॥
 आद्या हि कुर्वते माता युगमात्रप्रलोकितम् ।
 मुनिलोकं पुरे जैने मार्गे व्यासेषवर्जितम् ॥
 बहुद्विपूतवाक्येन तथ्यं यथ्यं मिताक्षरम् ।
 द्वितीया भाषयत्येवं माता यतिजनं सदा ॥
 तृतीयमाता निःशेषदोषनिर्मुक्तमञ्जसा ।
 आहारमेपयत्येव यतिलोकेन कारणे ॥
 चतुर्थमाता मुनिभिः सुदृष्टं सुप्रमार्जितम् ।
 पात्राद्यादाननिक्षेपं कारयन्ती विजृम्भते ॥
 यत्किंचित्स्थित्परित्याज्यं देहाहारमन्तादिकम् ।
 स्रष्टिषे पञ्चमी माता तन्मौल्या त्याजयत्यक्षम् ॥
 षष्ठी माता पुनर्नित्यं साधुचित्तमनाकुला ।
 रचन्ती क्षयत्येव दोषमहातमञ्जसा ॥
 सप्तमी कारणाभावे माता मौनविधायिका ।
 साधूनां कारणे वाक्यदोषरक्षणतत्परा ॥
 अष्टमी कूर्मवर्णीनं मुनिलोकमकारणे ।
 धारयेत्कारणे कायदोषविश्वधारिका ॥
 तदिमा मातरश्च स्थापिताः प्रथमे दिने ।
 पूजिताश्च विधानेन जैनमत्पुरमारिकाः ॥
 ततश्चित्तमगाधाने तेष्वान्तरमण्डपे ।
 मेव निःस्पृहता वेदिर्विशेषेण समारिता ॥

विनिर्मितं च धर्मेण प्रदीप्तं निजतेजसा ।

तत्राग्निकुण्डं विस्तीर्णं हृतं सर्वं यथोचितम् ॥

तैजसीपद्मशुक्लाभिर्जननीभिश्च सादरम् ।

स्नानाङ्गरागभूषादि बधूकर्म विनिर्मितम् ॥

ताभिरेव तथाशेषैः सर्वैः सामन्तपार्थिवैः ।

स्नापितोऽहं विलिप्तश्च भूषितो वासितोऽशुकैः ॥

ततः प्रवृत्तो विवाहानन्दः । स्थितः सद्बोध एव पुरोहितः ।
हृयन्ते कर्मनामिकाः समिधः । क्षियन्ते सद्भावनाञ्जलयः । विकी-
र्यन्ते कुवासनाभिधाना लाजाञ्जलयः । ततः कारितोऽहं सदागमे-
नैव सांवत्सरतां भजतातिसुन्दरे वृषलशोभे पाण्डिपहणं चान्तिदा-
रिकायाः । अचान्तरेऽतिहर्षेण विजृम्भिताः शुभपरिणामादयः
विलसिता निष्प्रकम्पतादयः प्रवृत्तो महामोदः भ्रान्तामि मण्ड-
लानि । एवं च क्रमेण तस्मिन्नेव वृषलशोभे परिणीताः शेषा अपि
मयाष्टौ दयादिकन्यकाः । उपविष्टाः सहितस्तामिस्तस्मिन्नेव
जीववीर्यनामके विस्तीर्णे वरासने । ततः समानन्दिताक्षारिचधर्म-
राजादयः । प्रवृत्ता विविधास्तद्विलासाः । इत्यथः

यदैव विद्या सा कन्या परिणीता मया पुरा ।

तदैवासौ महामोदः प्रज्जीजः परमार्यतः ॥

किं तु ।

सर्वेषां समुदायात्मा सारभूतः स वर्तते ।

दग्धरज्जुसमाकारस्तेन पार्श्वे स मे स्थितः ॥

यदा तु परिणीताप्ताः क्षात्रादिवरकन्यकाः ।

सर्वा वैश्वानरादीनां प्रतिपक्षतया स्मृताः ॥
 तदा सोऽनीकसहितः पापोदयसमन्वितः ।
 चारित्रधर्मराजादिनाश्रितोऽपि तथा पुरा ॥
 लीनोऽपि लीनतरतां हिंसावैश्वानरादिभिः ।
 सार्धं तैर्नवभिस्त्रासाद्वूराद्वूरतरंगतः ॥
 तथास्थितेषु तेषूच्चैः शान्ताबाधः प्रमोदितः ।
 आश्लिष्टो वरनारीभिः स्वमैत्र्यपरिवारितः ॥
 अन्तरङ्गविलासेन लसद्गुह्यमलीलया ।
 स्वभवेदनतो वेद तदा सत्यं सुनेर्वचः ॥
 तथा शुभपरिणामस्य भयान्या अपि कन्यकाः ॥
 तस्मिन्प्रकम्पताजातास्तदा बह्व्यो विवाहिताः ॥
 एतास्य ता धृतिश्रद्धामेधाविविदिषासुखाः ।
 मैत्रीप्रमुदितोपेचाविघ्नमिकषणादिकाः ॥
 ततस्तेन सुभार्याणां वृन्देन सह लीलया ।
 अत्यर्थं निर्भरीभूता लसतो मे सुखामिका ॥

चिन्तितं च मया ।

स एष सुखचन्दो यो यः पूर्वं सूचितो मम ।
 भगवद्भिर्मया हन्त साक्षादेवानुभूयते ॥
 यावच्चैवं प्रमोदाव्यः सप्रमोदे तदा पुरे ।
 स्थितोऽहं तत्र संप्राप्तास्त्वावसिर्भलसूरयः ॥
 स्थिताः सपरिवारान्ते तत्रैवास्मादमन्दिरे ।
 गत्वा समस्तसामग्या वन्दिताः सादरं मया ॥

ततो विधाय नद्येण ललाटे करकुङ्कुमम् ।

भद्रे भगवतामये मयेदं भाषितं तदा ॥

सर्वो भगवदादेशः संपन्नः साम्प्रतं यदि ।

नाथ तद्दीयतां दीक्षा प्रसादः क्रियतामिति ॥

सूरिराह महाराज संपन्ना तव भावतः ।

स्वतो भागवतौ दीक्षा तस्याः किं दीयतेऽधुना ॥

तथाहि ।

यदेतत्तव संपन्नं गृहेऽपि वसतोऽधुना ।

इदमेव विधातव्यं यतित्वेऽपि विशेषतः ॥

तथापि व्यवहारोऽव लङ्घनीयो न पण्डितैः ।

अतस्ते साम्प्रतं भूप द्रव्यलिङ्गं विधीयते ॥

किं च ।

भावलिङ्गबहिर्दिष्टमिदं हेतुरपीयते ।

तद्दीयते महाराज लिङ्गं ते द्रव्यतोऽधुना ॥

मयोक्तं । नाथ महाप्रसादः । ततो विधायैष्ट दिनानि जिन-
मुनिपूजां समुत्पाद्य नागरकानन्दं संभाष्य बन्धुवर्गं पूरयित्वा र्थि-
सङ्घातं स्थापयित्वा निजसुतं जनतारणाभिधानं राज्ये समाप्य
तत्काशोचितं निःश्रेयं कृत्यविधिं सह मदनमञ्जर्या युक्तः कुलध-
रेण प्रधानपरिजनेन च निष्क्रान्तो निर्मलसूरिपादमूले विधा-
नेनाहमिति । ततोऽभ्यस्तः समस्तः साधुक्रियाकलापः । वज्रभीभूतो
गाढतरं मदागमः । ग्रिचितानि तदुपदिष्टान्येकादशाङ्गानि
कालिकोत्कालिकश्रुतानि च । तथाभीष्टतरीभूतः सम्यग्दर्शनः ।

संजातधारिचधर्मे चित्ताबन्धः । विज्ञातं विशेषतस्तत्सैन्यं ।
पालितौ नितरां संयमतपोयोगौ । भग्नानि सुतरां प्रमत्ततानद्या-
दीनि रिपुक्रीडास्थानानि । निर्मलीकृता चित्तवृत्तिः । तदेवं
गुरुचरणशुभ्रधारतो विद्वतोऽहं भूरिकालं मुनिचर्ययेति । तदन्ते
विहिता मंलेखना कृतमनश्नविधानं । तद्दर्शनात्तुष्टा मे भवितव्यता ।
दत्तापरा गुडिका । तत्तेजसा नीतोऽहं विबुधालये कल्पातीतेषु
विबुधेषु । स्थापितः प्रथमयैवेयके । तत्र च ।

मनोहारिणि पर्यङ्के दिव्ये दिव्यांशकावृते ।
शुभ्रातिनिर्मलाकारः स्थितोऽहममृतोपमे ॥
तत्सागरोपमान्युच्चैस्त्रयोविंशतिसुत्तमम् ।
शान्तात्मा विगताबाधमनुभूय सुखामृतम् ॥
ततो मनुजगत्यन्तःपातुकं वरपाटकम् ।
तदैरावतमायातो भद्रे भार्यानियोगतः ॥
तत्र सिंहपुरे जातः सुतो वीणामहेन्द्रयोः ।
अहं गङ्गाधरो नाम चक्षियः ख्यातपौरुषः ॥
जातिष्कारणसंपन्नो दीक्षामादाय सुन्दराम् ।
कृत्वा च पूर्ववत्कृत्यं सुघोषाचार्यसन्निधौ ॥
तदन्ते च विधानेन पूर्वव्यावर्णितक्रमात् ।
यैवेयके द्वितीयेऽहं गतो भार्यानियोगतः ॥
परिपाथ्यानया भद्रे कृताः पञ्च गमागमाः ।
भावंदीक्षां समादाय यैवेयकनिवासिषु ॥
एकैकवृत्त्या संजाता स्थितिस्तत्र ममानुषे ।

सागरोपमतो यावत्पञ्चमे सप्तविंशतिः ॥
 शरीरचित्तनिर्वाणौ शर्मसन्दोहदायिका ।
 इह तत्र च जाता मे चार्वी कल्याणमालिका ॥
 ततश्च षष्ठवाराथां भरते शङ्खनामके ।
 पुरे मनुजगत्यन्तधातकौखण्डमण्डले ॥
 पुत्रो भद्रामहागिर्घोर्जातोऽहं सिंहनामकः ।
 नरेन्द्रवंशे सद्गोः सुन्दराकारधारकः ॥
 अथ यौवनसंस्तेन धर्मबन्धुमहाशुनिम् ।
 प्राप्य भागवती दीक्षा मयाप्ता वरलोचने ॥
 ततः क्रियाकलापेन साधूनां चारुगामिनि ।
 विद्यतोऽहं समझावः सूचार्यषष्ठणोद्यतः ॥
 अथ स्वल्पेन कालेन द्वादशाङ्गः सदागमः ।
 सपूर्वः सातिशेषो मे सर्वथा बन्धुतां गतः ॥
 पुराणस्य मया ज्ञातं विज्ञानं वज्रशो वज्र ।
 किं तु संपूर्णपूर्वाणि न प्राप्तानि कदाचन ॥
 तदा तु स्लोककालेन विज्ञातं लीलाया मया ।
 निःशेषमस्य विज्ञानं सर्वं पूर्वं समन्वितम् ॥
 ततोऽधिगतसूचार्यो गुरुणा धर्मबन्धुना ।
 स्थापितोऽहं निजस्थाने सूरिसहस्य पश्यतः ॥
 इतश्च दृष्टदानन्दो देवदानवमानवैः ।
 आचार्यस्थापनार्थां मे सप्तमत्कारकारकः ॥
 गुरुणा श्रेयसोक्तैश्च प्राचितोऽहं मुहुर्मुहुः ।

धन्यस्त्वं कृतकृत्योऽसि येन ज्ञातः सदागमः ॥

तथा ।

वस्त्रालङ्कारमाख्यैश्च पूजितां लोकवान्धवाः ।

विहिता सङ्गपूजा च विधिना वसनाग्रनैः ॥

किं प्र ।

ते देवास्ते महाभागा मुनयस्ते च सज्जनाः ।

ममाकृष्टा गुणैः सर्वैर्नम्राः किङ्करतां गताः ॥

तथान्तेवासिनोऽनेके पण्डिता विनयोद्यताः ।

स्त्रीयगच्छान्तरेभ्यश्च मम पार्श्वमुपागताः ॥

ततो विचरतश्चित्रग्रामाकरपुरादिषु ।

कुर्वन्तश्च प्रवन्धेन व्याख्यानमतिसुन्दरम् ॥

अनेकवादसङ्घट्टाटव्यां वाक्खड्गयष्टिना ।

कुतौर्धमत्तमातङ्गकुम्भनिर्भेदकारिणः ॥

स्वशास्त्रपरशास्त्राणां स्फुटगर्भार्थदर्शिणः ।

पूजितस्य मेहाराजसामन्तपरमेश्वरैः ॥

उद्दामवर्णसत्कीर्तिशब्दज्ञाघापुरःसरः ।

उत्तामितो यशोरूपो जनैर्मै पटहोऽनघः ॥

तथा ।

धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि भूषिता नाय मेदिनी ।

त्वयावतरता मर्त्यं परमब्रह्मरूपिणा ॥

निर्मित्यं सत्यसिंहस्तमित्येवं नतमस्तकाः ।

तौर्धिका अपि मां सर्वं सुवन्तः पर्युपासते ॥

एवमाचार्यके जाते सर्वलोकमनोहरे ।
 भद्रेऽगृहीतसङ्केते यज्ज्ञातं तन्निबोध मे ॥
 तां तादृशीं समुदीक्ष्य समृद्धिं भुवनाद्भुताम् ।
 ईर्यथेव महापापा रुष्टा मे भवितव्यता ॥
 चिन्तितं च तथा हन्त प्रतिपन्नः पुरा मया ।
 योऽसाववसरस्तेषां महामोहादिभूभुजाम् ॥
 स एष वर्तते लग्नः साम्प्रतं कार्यसाधकः ।
 आशामृता वराकास्ते पुरा मदाकृतः स्थिताः ॥
 तत्तेषां लब्धयाम्येनं प्रस्तावमधुनातनम् ।
 येन ते लब्धमाहात्म्या जायन्ते सुखभाजनम् ॥
 एवं निश्चित्य ते सर्वे भद्रे पापोदयादयः ।
 ज्ञापिताः कार्यगर्भाधि भवितव्यतया तथा ॥

किं च ।

ते कर्मपरिणामाद्यास्ते च मे बन्धवोऽनघाः ।
 विमूढा नष्टचेष्टाकाः स्वगत्या विहितास्तथा ॥

ततश्च ।

पापोदयं पुरस्कृत्य महामोहादयस्तदा ।

पुनः संस्थापनं कृत्वा प्रवृत्ता मम सक्षुखम् ॥

केवलं जातग्रहेस्तैर्दृष्टात्यन्तभयैः पुरा ।

कः स्यान्नो विजयोपाय इति प्रारम्भि मन्त्रणम् ॥

विषयाभिस्त्रायेणोक्तं । इदमत्र प्राप्तकालं । अभ्यर्णीभवत्
 तावत्तस्य समिष्टादर्शनो ज्ञानसंवरणः । निकटीभवन्तु प्रैलराज-

सहितानि गौरवाभिधानानि चीणि मानुषाणि । तदनु प्रहेतव्या-
वार्ताशयरौद्राभिसन्धिनामानौ द्वौ पुरुषौ । तयोश्च परिचारिका
यास्यन्ति स्वत एव कृष्णनीलकपोताभिधाना लेश्या इति गोत्रेण
प्रसिद्धास्त्रिस्तो नार्यः । वयं तु तावत्प्रमत्ततानदीं पुनः संस्थाप्य प्रवाह-
यामो मण्डपादीनि च भूयः समारयामः । एवं च कुर्वतां भविष्यत्य-
क्षेत्रेणैवास्माकं प्रभाव इति । ततः प्रतिभातं तन्मन्त्रिणो वचनं सर्वेषामपि
महामोहादिभूभुजां । ततस्तैस्तत्समर्थितं वाक्येन प्रारब्धं क्रियया ।

ततो मे निकटस्थेषु तेषु जातेषु सुन्दरि ।

पूर्वादितेषु सर्वेषु यज्ज्ञातं तन्निग्रामय ॥

तामालोकयतो गुर्वीं यशस्तमानपूजनाम् ।

आत्मनश्चित्तकल्लोलाः समुत्पन्ना ममेदृशाः ॥

यदुत ।

अहो ममातुलं तेजस्तथाहो मम गौरवम् ।

अहो जगति पाण्डित्यमन्यासाधारणं मम ॥

अहो युगप्रधानोऽहं यथातिक्रान्तभाविनोः ।

कालयोरपि मादृक्षो न भूतो न भविष्यति ॥

सर्वा विद्याः कलाः सर्वाः सर्वे चातिशयाः परम् ।

अहो विमुच्य भुवनं मय्येव ननु संस्थिताः ॥

नरेन्द्रः पूर्वपर्याये सुहृपो भोगलालितः ।

अधुना लीदृशः स्वरिरहो नाहं लघुः पुमान् ॥

महत्कुलं महत्तेजो, महती श्रीर्महत्तपः ।

महती च मम प्रज्ञा सर्वे हि महतां महत् ॥

एवंविधविकल्पैश्च साहङ्कारस्य मे तदा ।
समं तेनानुबन्धेन शैलराजो विजृम्भितः ॥

तथा ।

यत्रासौ तत्र नियमान्निश्चयादर्शनवश्वता ।
ज्ञानसंवरणस्यापि विलासो विद्यते ध्रुवः ॥
ताभ्यां वशीकृतश्चाहं मलिनीभूतचेतनः ।
जानन्नपि न जानामि शास्त्रगर्भार्थमञ्जसा ॥
पठामि पाठयाम्यन्यं व्याचक्षे शास्त्रसंहतिम् ।
भावार्यं न च बुध्येऽहं तद्वशीभूतमानसः ॥
केवलं मे परिभ्रष्टं सार्धं पूर्वचतुष्टयम् ।
पाश्चात्यं हन्त तत्काले शेषज्ञानं न विस्मृतम् ॥
अत्रान्तरे प्रयत्नेन चित्तवृत्तौ ममानघे ।
प्रवाहिता नदीं त्वर्णं रिपुभिः सा प्रमत्तता ॥
ततो विजृम्भितान्बुद्ध्यैर्निजवीर्येण सुन्दरि ।
तानि गौरवसंज्ञानि मानुषाणि विशेषतः ॥

कथं ।

ईदृशः शिष्यवर्गो मे वस्त्रपाचादयस्तथा ।
अहं पूज्यो जने मां हि वन्दन्ते देवदानवाः ॥
समाणिमादयः सर्वा विदन्ते भावभूतयः ।
इत्युत्तेकपरो भूत्या प्रार्थयामि च भाविनीः ॥

तथा ।

आस्त्रादितेषु लब्धेषु रक्षेषु परमा रतिः ।

आविर्भूतातिलौल्यान्ने प्रार्थनानागतेषु च ॥
 शय्यासनादिसंपाद्ये वस्त्राहारादिगोचरे ।
 सुखे शारीरिके तोषः प्राप्ते लौल्यं च भाविनि ॥
 जातं मे चित्तयस्यापि तदानीं वशवर्तिनः ।
 विहायोपविहारं च जातोऽहं शिथिलस्तदा ॥
 गौरवचितयेनापि ततो मे क्षतचेतसः ।
 आर्ताशयोऽपि संपन्नो दुष्टसङ्कल्पकारकः ॥
 स च रौद्राभिसन्धिर्मे न जातो बाधकस्तदा ।
 आर्ताशयसमीपलः केवलं सोऽप्यवस्थितः ॥
 ततस्तत्र अपि संपन्नास्त्रिस्तत्परिचारिकाः ।
 तस्यैव वर्धनोद्युक्ता मम दौःशौल्यकारिकाः ॥
 इतश्च चित्तविचेपो मण्डपो वेदिका च सा ।
 चित्तवृत्तौ कृता सञ्जा विष्टरं च समारितम् ॥
 चारित्र्यधर्मराजाद्याश्चित्तवृत्तौ तिरोहिताः ।
 जातः श्रमणवेशोऽपि मिथ्यादृष्टिरहं तदा ॥
 ततो लब्धावकाशैस्तैरेवं सर्वैररातिभिः ।
 आयुर्नामा च संदिष्टः स राजा मम भार्यया ॥

यदुत ।

निरूपयार्थपुत्रस्य भद्रं स्थानं मनोहरम् ।

साम्प्रतं चारुवासार्थं योग्यमीदृशकर्मणाम् ॥

तेनोक्तं । भगवति निरूपितमेवास्य निवासस्थानं । यतो
 मिलितः साम्प्रतं महामोहबले ऽसुखचरितेन विरञ्जितहृदयः

कर्मपरिणामः । पुरस्कृतस्तेन पापोदयः । प्रस्थापितोऽहमेकाक्ष-
 निवासनगरे । आकारितौ च ततस्तीव्रमोहोदयात्यन्ताबोधौ
 महत्तमबलाधिकृतौ । रुष्ट्य 'केनचित्कारणेन वेदनीयस्योपरि
 कर्मपरिणामः । ततः सर्वस्वमपद्यत्य हृतोऽभावकिञ्चित्करः । तत-
 स्ताभ्यां तीव्रमोहोदयात्यन्ताबोधाभ्यां सहानेन सपरिवारेण मया
 भगवत्या च तस्मिन्नेवैकाक्षनिवासनगरे ऽधुना निवस्तव्यं । किमत्र
 निरूपणीयं । जानाति चेदं सर्वं स्वयमेव भगवती । केवलं मयि
 दया कुर्वती मामेवमुक्तापयति । भवितव्यतयोक्तं । भद्रायुष्क
 सत्यमेवमिदं । तथाहि ।

नियोगो यत्र ते जातस्तथावश्यं तथा मया ।

स्थाने सहार्यपुत्रेण वस्तव्यं श्रेयकैरपि ॥

केवलं ।

चिभागमात्रमद्यापि स्थातव्यस्येह तिष्ठति ।

ततोऽतिलङ्घिते तत्र धास्यामो भद्र, लीलया ॥

तेनोक्तं भगवत्येव जानीते केऽत्र मादृशाः ।

किं च ।

संपूर्णां कार्यतां सिद्धः सामर्थ्यं गमनोचिताम् ॥

ततस्तैः प्रबलौभूतैः सर्वैरेव वरानने ।

अत्यन्तश्रियिलो मार्गे हृतोऽहं सुखलम्पटः ॥

मोक्षो मे मा च शीतं मे मा सन्त्वन्ये परीषदाः ।

एवं सुखासिकाशीलस्यक्तमार्गस्तदभ्रवम् ॥

ततस्तदन्ते रक्षितो विधानेन संमूढया चेतनया प्रबलैः शारी-

रदोषैरलक्ष्यन्नात्मानं जीर्णायां प्राचीनगुडिकायामास्त्राय ताम-
परां नीतोऽहं तच्चैकाक्षनिवासनगरे । स्थापितो वनस्थतिपाटके
तेन पूर्वोदितेन प्रासादापवरकन्यायेन । स्थितः कियन्तमपि कालं
भञ्जयन्नपरापरगुडिकां । ततोऽन्यदा नीतोऽहं शेषपाटकेषु तदन्य-
नगरेषु च । कदाचिदानीतः पञ्चाक्षपशुसंस्थाने ।

ततो विशुद्धभावत्वाच्चीतोऽहं विबुधालये ।

कृताश्च बह्वस्तस्माद्भूयस्तत्र गमागमाः ॥

तथाहि ।

पञ्चाक्षपशुसंस्थानाद्दूरिणो व्यन्तरादिषु ।

अकामनिर्जरां प्राप्य गतोऽहं शुभभावतः ॥

तथा ।

विशिष्टपरिणामेन क्वचित्कल्पोपपातिषु ।

सौधर्माद्येषु संपन्नो विबुधाकारधारकः ॥

किं वञ्चना ।

गृहिधर्मसमेतेन सम्यग्दर्शनसंयुजा ।

उत्कृष्टतस्ततः स्थानादष्टौ कल्पा मयेचिताः ॥

तथा ।

वञ्जणो मानवावासमवाप्तोऽहं सुलोचने ।

कर्माकर्मान्तरद्वीपभूमिजेषु नृषु स्थितः ॥

तत्र ।

अकर्मभूमिजातोऽहमेकं द्वे त्रीणि वा मुदा ।

स्थितः पञ्चोपमानुषैः कल्पपादपद्याक्षितः ॥

तावद्भूतमानस्य सत्त्वान्ताभोगमोदितः ।
 सुखाहारविहारस्य विशुद्धाग्रयवन्धुरः ॥
 तदन्ते भार्यया युक्तो गतोऽहं विबुधालये ।
 आस्वाद्य गुडिकां चावीं पूर्वोक्तविधिना तथा ॥
 भूरिवाराः प्रजातोऽहमन्तरद्वीपवासिषु ।
 असंख्यवर्षायुष्को गतश्च विबुधालये ॥

तथा ।

कर्मभूमिषु जातेन यदज्ञानान्मया कृतम् ।
 जलज्वलनग्नैलादिपतनं विषभक्षणम् ॥
 पञ्चाग्निपनाद्यं वा रज्ज्वाद्युद्ध्वनादि वा ।
 कर्मशब्देन भावेन धर्मबुद्धान्यथापि वा ॥
 प्राप्तं तदापि तद्भद्रे सत्पुरुं विबुधालयम् ।
 किं तु किञ्चिद्विकावासे जातो व्यन्तरपाटके ॥

तथा ।

कृत्वा बालतपो घोरं सरोषो वैरतत्परः ।
 तपोगौरवयुक्तोऽहं गतो भवनवासिषु ॥

तथा ।

तापसव्रतमासाद्य तदनुष्ठानभावतः ।
 ज्योतिस्वारिषु नीतोऽहं बह्व्यो निजभार्यया ॥

तथा ।

प्राप्य भागवतीं दीर्घां तपोनिष्ठदेहकः ।
 युक्तः क्रियाकलापेन ध्यानाभ्यासपरायणः ॥

केवलं ।

सर्वज्ञभाषितं किञ्चित्पदं वाक्यमथाक्षरम् ।

अथद्धानो मूढत्वात्सम्यग्दर्शनवर्जितः ॥

गतोऽहं भूरिशो भद्रे सर्वेष्वेवैकैष्यपि ।

आगतो मानवावासं भूयो भूयोऽन्तरान्तरा ॥

अस्य च भ्रमणस्यैव भद्रे जानीहि कारणम् ।

तत्सिंहाचार्यताकाले ग्रैथिख्यं यन्मया कृतम् ॥

इतश्च ।

तदैव निर्मलीकृत्य चित्तवृत्तिं निहत्य च ।

रिपुवर्गं स्थितो राज्ये गतः स्यां निर्द्वेतावहम् ॥

तदिदमखिलं जातं भूयोभ्रमणलक्षणम् ।

निजाया दुष्टचेष्टायाः फलं नान्यस्य कस्यचित् ॥

अगृहीतमङ्गेतयोक्तं ।

न केवलमिदं तात समस्तं यन्निवेदितम् ।

त्वयेह वत तत्सर्वं निजं चेष्टाविजृम्भितम् ॥

तथाहि ।

यद्यवर्तियथास्तात सर्वदा त्वं निरापदि ।

तस्यां सुस्थितराजस्य सदाज्ञायां क्षिराग्रयः ॥

आभविष्यत्ततो दीर्घा तवेयमतिदारुणा ।

भौषणा श्रूयमाणापि तीव्रानर्थपरंपरा ॥

संमारिजीवेनोक्तं ।

चारु चारुदितं सभुः संप्रति त्वं हि वर्तसे ।

नाम्नागृहीतसङ्केता भावतस्तु विचक्षणः ॥

तदाकर्णय चार्वङ्गि साम्प्रतं येन हेतुना ।

जातोऽहमीदृशावस्यस्त्वंस्कराकारधारकः ॥

अगृहीतसङ्केतयोक्तं । निवेदयतु भद्रः । संसारिजीवेनोक्तं ।

तस्माद्वैवेयकादन्त्यादानौतोऽहं महेक्षया ।

पुरीं मनुजगत्यन्तःपातिनीं क्षेमनामिकाम् ॥

इतश्च जानात्येव भवती यथा

अनेकापणमालाढ्यो भूरिविस्तारसुन्दरे ।

महाविदेहरूपेऽत्र हृदमार्गोऽतिदूरगे ॥

वसन्ति चिचरूपाणि सत्पुराण्यन्तरान्तरा ।

ततः क्षेमपुरीं सास्य हृदमार्गस्य मध्यगा ॥

सुकृच्छविजयस्यानमिदं भद्र निगद्यते ।

यत्र स्थिता वयं यूयं पुरीं सा च मनोहरा ॥

तस्यां च क्षेमपुर्यां ।

अभृदरातितामिस्रवर्हणस्तेजसां निधिः ।

राजा युगंधरो नाम भास्कराकारधारकः ॥

तस्य दर्शनमात्रेण प्रोत्फुल्लमुखपङ्कजा ।

आसीदिष्टा महादेवी नलिनी नाम विश्रुता ॥

अथागृहीतसङ्केते भवितव्यतया तथा ।

तस्याः प्रवेशितः कुचावहं पुण्योदयान्वितः ॥

इतश्च ।

तस्यां रात्रौ सुशय्यायां सा सुप्ता कमलेक्षणा ।

चतुर्दश महास्वप्नानवलोक्य समुत्थिता ॥

ततः प्रहृष्टयाख्यातास्ते युगंधरभूभुजे ।

तथा फलोपलभ्यार्थं महास्वप्ना गजादयः ॥

तेनाप्युक्तं यथा देवि देवदानवपूजितः ।

कुलप्रदोषस्ते पुत्रश्चक्रवर्ती भविष्यति ॥

ततः प्रोत्फुल्लनेत्रा सा भर्तुर्वाक्यं मनोहरैः ।

अभिनन्द्य तदुल्लापैर्गर्भं धारयतेऽनघा ॥

ततः संपूर्णकालेन सुन्दराकारधारकः ।

पुण्योदययुतो जातस्तोषादृष्टोऽहमन्वया ॥

अथ गत्वा प्रियङ्कर्था हर्षगद्गदया गिरा ।

प्रोत्फुल्लनेत्रया स्थाने तातायाहं निर्वेदितः ॥

ततः पुच्छकचार्बुजः स दत्त्वा पारितोषिकम् ।

दानं तस्यै यथाकाममादिदेश महोत्सवम् ॥

अथ विष्णोसविभूषणवन्धुरः सरसनर्तनवादनसुन्दरः ।

मदविधूर्णितलोकमनोहरः प्रवृत्ते मम जन्ममहोत्सवः ॥

गानपानवरंखादनवन्तो मानदानमदनादरवन्तः ।

तातवाक्यवशतो विलसन्तस्तत्र गाढमुदिता ननु सन्तः ॥

यथैकं तद्दिनं भद्रे तथान्यदिनपञ्चकम् ।

गतमुद्दामलीलाभिर्हृद्दुत्सवसुन्दरम् ॥

ततः प्रयत्नतः सर्वैस्ताताम्बवान्भवादिभिः ।

षष्ठिकाजागरो रुम्यः कृतो मे नाकविभ्रमः ॥

ततो महाप्रमोदेन लङ्घिते माममाचके ।

प्रतिष्ठितं च मे नाम यथायमतुसुन्दरः ॥
 अथ संवर्धमानोऽहं धात्रीपञ्चकलालितः ।
 कुमारभावमापन्नो गृहीताः सकलाः कलाः ॥
 ततश्च यौवनस्योऽहं यौवराज्येऽभिषेचितः ।
 तातेन महता भद्रे विमर्देन मनोरमे ॥
 अथासौ भास्कराकारस्तातोऽस्तं समुपागतः ।
 मलिनी च गता तेन सार्धं माता ममानघा ॥
 ततो यावत्करिष्यन्ति किञ्च राज्येऽभिषेचनम् ।
 सामन्तास्तावदुत्पन्नं चक्ररत्नं ममातुल्यम् ॥

तथा ।

जातानि शेषरत्नानि सुन्दराणि च योदश ।
 निधयश्च समायाता नव यदैः सुरचिताः ॥
 ततोऽयं चक्रवर्तीति मत्वा सर्वे नराधिपाः ।
 गताः किङ्करतां मेऽत्र सुकच्छविजये तदा ॥
 ततो निर्जित्य निःशेषं षट्खण्डं भूमिमण्डलम् ।
 क्षेमपुर्यां स्थितेनैव प्रतापेन संयार्जितम् ॥
 क्षतो द्वादश वर्षाणि द्वात्रिंशद्भिर्महीभुजाम् ।
 सहस्रैरभिषेको मे किरीटाटोपराजिनाम् ॥
 ततो देवीसहस्राणां चतुःषष्ट्या सहाखिलम् ।
 फुल्लनीलाजनेचाणां भुञ्जानो भोगसंहतिम् ॥
 कुर्वाणो जनतानन्दं दधानश्चक्रवर्तिताम् ।
 महाभूतिविमर्देन भूरिकालमहं स्थितः ॥

किं वञ्चना ।

चतुर्भिरधिकाशीतिपूर्वलक्षाणि लीलया ।

उद्दामराज्यसम्भोगं कृत्वाहं चाबलोचने ॥

निर्गतः पश्चिमे काले स्वपुण्यां राजलीलया ।

षट्खण्डविजयस्यापि स्वस्य दर्शनकाम्यया ॥

पुराकरादिसंकीर्णां तां पर्यव्य वसुन्धराम् ।

अहमत्र समायातः सत्पुरे शङ्खनामके ॥

ततश्च ।

पश्चात्कृत्वा धूलं शेषं राजवत्सभवेष्टितः ।

प्राप्तश्चित्तरमं चेदमुद्यानं नन्दनोपमम् ॥

इतश्च ।

यानि गुणधारणावस्थायामभूवन्तद्यथा प्रथमो मे. धर्मदेशकः
कन्दमुनिः तथा वयस्यः कुलंधरो. भार्या च मदनमञ्जरी
तान्यथाखेटितानि भवितव्यतया भ्रमितानि भवचक्रे दर्शितानि
सुन्दरासुन्दररूपेण । ततः स कन्दमुनिः कश्चित्तत्तवञ्जलिका-
मन्पर्कः समानीतोऽस्यैव सुकष्णविजयस्थान्तर्भूते हरिपुरे । तत्र च
भीमरथो राजा । तस्य च सुभद्रा नाम महादेवी । तयोद्यास्ति
समन्ताभद्रो नाम तनयः । ततः प्रवेशितोऽसौ कन्दः सुभद्राकुक्षौ
निर्गतः क्रमेण जाता दारिका । प्रतिष्ठितं तस्या नाम महा-
भद्रेति । इतश्च समन्ताभद्रः संप्राप्य सुषोषमाचार्यं मंजातवैराग्यः
मंभान्य पितरौ निष्क्रान्तः । संपन्नः संपूर्णदादग्राधरः । स्थापितो
गृहभिः सूरिपदे । नापि च महाभद्रा संप्राप्ता यौवनं परिणीता

गन्धपुराधिपतिना पद्मावतीरविप्रभपुत्रेण दिवाकरेण । गतोऽसौ
 कालवशेनासं । प्रतिबोधिता समन्तभद्रसूरिणा महाभद्रा ।
 गृहीतानया भागवती दीक्षा । संजातैकादशाङ्गधारिणी गीतार्था ।
 स्थापिता गुरुभिः प्रवर्तिनीपदे । ततः सा सुसाध्वीभिः परिवा-
 रिता विहरन्ती संप्राप्ता रत्नपुरे । तत्र च मगधसेनो राजा ।
 तस्य च सुमङ्गला नाम महादेवी । इतश्च सा मदनमञ्जरी
 जनिता तत्सुतात्वेन भवितव्यतया तथा । हतं तस्याः सुललितेति
 नाम । प्राप्ता क्रमेण यौवनं संपन्ना पुरुषदेषिणी । लङ्घितो
 भूरिकालः । नेष्टो वरगन्धोऽप्यनया । ततः कथमियं वरिष्यत
 इति संजाता जननीजनकयोश्चिन्ता । ततो महाभद्रा समागतामा-
 कर्ण्य गृहीत्वा तां सुललितां प्रियपुत्रिकां गतौ तदुपाश्रये
 वन्दनार्थं देवीनरेन्द्रौ । वन्दिता सपरिकरा भगवती । दत्तो
 ऽनया परमपदकल्पपादपनिरुपहतबीजभूतो धर्मलाभः । विहि-
 तामृतप्रवाहकल्पा सद्गुर्मदेशना । ततः सा सुललिता परिस्फुट-
 मबुध्यमानापि भगवतीवचनभावार्थमत्यन्तमुग्धतया पूर्वपरिचया-
 दुत्पन्नस्नेहरागा भगवतीवदनकमलावलोकनान्निजलोचने क्वचिदन्यत्र
 नेतुमपारयन्ती पितरं प्रत्याह । तात मया भगवत्याश्चरणयुगलं
 पर्युपाशितव्यम् । तदनुजानातु मां तातो येनाहमनयैव सार्धं
 सर्वत्र विचरामीति । तदाकर्ण्य प्रसदिता सुमङ्गला । नृपतिराह ।
 देवि अलमत्र रुदितेन । करोतु वत्सा समीहितं । अयमेवास्या
 विनोदनोपायो भविष्यति । केवलं भगवतीपार्श्वस्थयानया साम-
 यीयुक्तया गृहस्थयैव सत्या पर्यटितव्यं न चास्मदपृच्छयानया

प्रम्रज्याजन्वोऽपि विधेयः । सुललितयोक्तं । तात महाप्रसादः ।
ततः सा सुललितानया महाभद्रया प्रवर्तिन्या सह तथैव नानादे-
शेषु विचरितुं प्रवृत्ता । केवलं कर्मोदयाच्च प्रवर्तते तस्याः पाठः न
लङ्गति सामाचारौक्यमः न बुध्यते च सा परिस्फुटमपि कथ्यमान-
मागमार्थं ।, अन्यदा समायाता भगवती महाभद्राच्च शङ्खपुरे ।
स्थिता नन्दस्य श्रेष्ठिनो घंघशालायां । इतश्चात्र शङ्खपुरे मम
मातुलः श्रीगर्भो नाम राजा । तस्य च महाभद्रामादृत्यमा
कमलिनी नाम महादेवी । सा च निरपत्या । तदर्थं ददात्यु-
पयाचितशतानि पिबत्यौषधमूलजातानि । ततो भवितव्यतया
स कुक्षंधरो भूरिपु भवेयु कृतकुशलाभ्यासः प्रवेशितस्तस्याः कुक्षौ ।
दृष्टोऽनया स्वप्नो यथा सुन्दराकारधरः पुरुषो वदनेन मे प्रविश्य
चक्षुषेण निर्गत्य केनचिन्नरेण साधे ततो गतः । कथितोऽनया भर्त्रे
स स्वप्नः । तेनोक्तं । भविष्यति ते पुत्रः । केवलमचिरेण कंचन गुरुं
प्राप्य प्रम्रजिष्यति । तदाकर्ण्य तुष्टा कमलिनी । तत्सूतीये मासि
संजातोऽस्याः कुशलकर्मकरणमनोरथः । संपादितः श्रीगर्भराजेन ।
संपूर्णकाले च जातो दारकः । परितुष्टो राजा । कारितस्तज्जन्मा-
नन्दः । इतश्च समुत्पन्नविमलकेवलाश्लोकः समागतोऽमौ समन्तम-
द्राचार्यः । स्थितोऽत्रैव चित्तरमे कानने । निर्गता तदन्दनाये
महाभद्रा । कथंचिन्न विज्ञातः सुललितया । संजातः कथंचिद्राज-
दारकजन्मः । भगवतोक्तं । एष यङ्गोऽभ्यस्तकुशलकर्मा राजपुत्रो
न स्थास्यति भवने पश्यीष्यति प्रम्रज्यां भविष्यति सर्वज्ञागमधारकः ।
तदाकर्ण्यगता मित्रोपायये महाभद्रा । इतश्च तस्य नरेन्द्रतनयस्य

पौण्डरीक इति प्रतिष्ठितमभिधानं । विहितो नामकरण
 प्रमोदः । इतश्च सा सुललिता कुतूहलपरतया विचरन्ती प्राप्ता
 तत्र चित्तरंमे कानने । दृष्टः सङ्गमध्यस्थोऽनया स समन्तभद्रसूरि-
 नृपतिसुतगुणसन्दोहं वर्णयमानः । उक्तं च भगवता । यतोऽयं
 शुभेन कर्मपरिणामेन अनुकूलीभूतया कालपरिणत्या अस्यां
 मनुजगतौ जनितस्तस्मादेवंविधगुण एवायं भविष्यति । मध्यपुरुषो
 हि सुमतिः सन्निखिलैर्गुणैर्दुज्यत एव । कोऽत्र सन्देहः । ततस्त-
 दाकर्ण्य दृष्टाः सर्वे लोकाः । सुललितया चिन्तितं । कथं काल-
 परिणतिकर्मपरिणामयोर्जनकत्वं कथं चैष भाविगुणजातं जानाति ।
 ततो गत्वा वसतिं पृष्ठानया महाभद्रा । तथा चिन्तितं । अत्यन्त-
 मुग्धेयं सुललिता । ततोऽयमेवास्याः प्रतिबोधनोपाय इति
 संचिन्त्य युक्तिः समर्थितं महाभद्रया कालपरिणतिकर्मपरिणा-
 मयोर्जनकत्वं । उत्पादयामि च सदागमगोचरामस्याः प्रीतिमिति
 चिन्तयन्त्याभिहितमनया । भद्रे स तथा लोकमध्ये व्याचक्षाणः
 सदागमस्त्वयावलोकितः । स हि भगवान् भूतभवद्भविष्यद्भावास्त्रि-
 शेषानाविर्भावयत्येव । नास्त्यत्र सन्देहः । तत्प्रसादादेव मयापीदं
 समस्तं विज्ञातं । चिरपरिचितः स मे भगवान्महाप्रभावश्चेत्यादि
 वर्णितं सदागममाहात्म्यं । कथितं च तस्य तथा परितोषकारणं ।
 सुललितयाभिहितं । भगवति ममापि विधेहि तेन भगवता सह
 परिचयं । महाभद्राह । बाढः । ततो नीतानया समन्तभद्रसूरि-
 समीपे सुललिता । तद्दर्शनाज्जातः सुललितायाः प्रमोदः । संपन्नः

कथितगुणेषु प्रत्ययः । अभिहितमनया । भगवति वक्षिताहमि-
यन्तं कास्त्रं भगवत्या यदेष न दर्शितो मे महाभागः सदागमः ।
अहो ते स्खार्थपरता । तदतः परं भगवति दर्शनीयो मे दिने
दिने भगवान् येनाहमपि भगवत्या सदृशी पण्डिता भवामि ।
महाभद्रयोक्तं । एवं करिष्ये । ततः प्रारब्धा ताभ्यां प्रतिदिनं
भगवत्पर्युपासना । लब्धितो मामकल्पः । ततो भगवानाह ।
महाभद्रे क्षीणजङ्घाबलासि त्वमधुना न शक्नोषि विहर्तुं । अतस्तिष्ठ
त्वमैव शङ्खपुरे । वयं तु विहरामस्तावत् । पुनरागमिष्यामः ।
युष्मत्प्रतिजागरणमेवेहाम्माकं मामकल्पकरणे कारणं । अन्यथा हि
न कल्पते साध्वीममथासिते क्षेत्रे साधूनां कर्तुं मामकल्पः ।
ग्लानप्रतिजागरणं पुष्टमालम्बनं । प्रतिचरणीयस्य भवत्या पौण्डरी-
कोऽयं राजदारकः । भविष्यत्येष वर्धमानो मे शिष्यः । ततस्त-
थेति प्रतिपन्नं सूरिवचनं महाभद्रया । विद्यता भगवन्तः ।

प्राप्तः क्रमेण पौण्डरीकः कुमारभावं । प्रादुर्भूतोऽस्य यथानिर्दिष्टो
गुणकलापः । जातोऽयं स्नेहप्रतिवद्बुद्धयो महाभद्राया । समा-
गता भूयो भगवन्तः समन्ताभद्रसुरयः । नीतस्तदभ्यर्णं महाभद्रया
पौण्डरीकः । स च भाविभद्रतया दृष्टस्तन्मूर्तिदर्शनेन रञ्जितस्तद्गु-
णकलापेन प्रीणितस्तदचनाकणनेन । शङ्खसुगधबुद्धितया च महा-
भद्रां प्रत्याह । भगवति किं नामायं महाभागः । तया चिन्तितं ।
सरस्वद्वयोऽयं राजपुत्रो रञ्जितस्य भगवद्गुणैरिति सङ्गते ।
तदस्यापि जनयाम्येतद्द्वारेणैव सर्वज्ञागमविषयां भक्तिमिति
संचिन्त्याभिहितमनया । भद्रं सदागमोऽयमभिधीयते । पौण्डरी-

केणोक्तं । भगवति यद्यम्बातातयोः प्रतिभाति ततोऽहमस्यैव भगवतः सकाग्रे गृह्णाम्यागमार्थं । महाभद्रयोक्तं । युक्तमिदं । ततो निवेदितस्तदभिप्रायो महाभद्रया कमलिन्यै श्रीगर्भराजाय च । संजातस्तयोः प्रमोदः । ततो गत्वा महानन्देन समर्पितस्ताभ्यां भगवतो निजतनयः । ततः कुरुते स प्रतिदिनमागमाधिगमं पौण्डरीकः ।

ततोऽत्रैव चित्तरसे काननेऽत्रैव च मनोनन्दने चैत्यभवने सहस्रमुदयमध्यस्थिते भगवति समन्तभद्रसूरौ धर्मं व्याचक्षाणे स्थितायां महाभद्रायां निकटवर्तिनि पौण्डरीके समागतायां सुललितायां धर्मकथाचिप्रहृदये भव्यलोके समुल्लसितो मदीय-बलकलकलः । तच्छ्रवणादुत्कर्णिता परिषत् । ततः सुललितया महाभद्रां प्रत्युक्तं । भगवति किमेतत् । सा प्राह । नाहं जाने । ततो भगवता तयोः सुललितापौण्डरीकयोः प्रतिबोधायेदमुक्तं । यथा महाभद्रे किं न जानीषे त्वं प्रसिद्धैव तावदियं मनुजगतिर्नगरी प्रख्यातो ऽयं महाविदेहरूपो हृष्टमार्गो यत्राधुना सर्वेऽपि वयमास्महे । ततो ऽद्य संसारिजीवो नाम तत्करो गृहीतः सलोन्नको दुष्टाशयादिभिर्दण्डपाशिकैः दर्शितः कर्मपरिणाममहाराजाय । ततस्तेन वृद्धा कालपरिणतिं स्वभावा-दौघाज्जापितोऽसौ वध्यतया । ततः सोऽयं संसारिजीवः खल्वेवं वेष्टितस्तै राजपुरुषैर्महाकलकलेन हृष्टमार्गमध्येन नगर्या निःसार्य नीत्वा च पापिपञ्चरनामके वध्यस्थाने दुःखमारेण मारयिष्यते । तदेष तस्मिन्नीयमाने कोलाहलः श्रूयते । सुललितयोक्तं । भगवति ननु शङ्खपुरमिदं न मनुजगतिः चित्तरमं चेदं काननं

न हृष्टमार्गः श्रीगर्भश्चात्र राजा न कर्मपरिणामः । तत्किमित्येवं
 भगवन्तो जल्पन्ति । भगवानाह । धर्मशौलेऽगृहीतमद्वेता त्वमसि ।
 न जानीषे परमार्थं । सुललितया चिन्तितं । ह्रीं ममाप्यपरं नाम
 कृतं भगवता । ततः स्थिता विस्मितवदना । महाभद्रया बुद्धो
 भगवदाक्याः । चिन्तितमनया । कश्चिदेष कृतभूरिपापो नरक-
 गामी भगवता जीवो निर्दिष्टः । ततः संजाता महाभद्राद्याः
 कर्षणा । अभिहितमनया । भगवन् किमेव कथंचिन्मोचयितुं
 पार्यते तत्करो न वेति । भगवानाह । आर्यं तव दर्शनेनास्मा-
 त्समीपागमनेन च भविष्यत्यस्य मोक्षः । महाभद्रयोक्तं । भदन्त
 गच्छाम्यहमस्याभिमुखं । भगवतोक्तं । गच्छ । ततः कर्षणापरिगत-
 हृदया गता महाभद्रा मदभ्यर्णं । अभिहितोऽहं । यथा भद्र
 भगवन्तं सदागमं शरणं प्रतिपद्यसेति । ततः समानीतोऽहमेवं
 वदन्त्या भगवत्समीपं । दृष्टोऽहमेवं वध्यतस्कराकारधारकः समस्त-
 परिपदा । ममापि भगवन्तमवलोकयतोऽनाख्येयसुखरसनिर्भरतया
 समागता मूर्छा । स्वचेतनेन प्रतिपन्नः शरणतया भगवान् ।
 माभीदानेन समाश्यासितोऽहं भगवता । दूरीभूता भगवद्भयेन
 किञ्चित्ते राजपुरुषाः । ततो विश्रब्धीभूतोऽहं दृष्टस्तथा यतिकरं ।
 कथितस्य सधैवमात्मवृत्तान्तो विस्तरेण । अयं च भद्रे भगवतः
 समन्तभद्रसुरेण महाभद्राद्याः पौण्डरीकस्य भगवत्याय समन्तो
 वृत्तान्तः प्रतीतोऽपि तव स्वसंबन्धये मया निवेदितः येन ते
 सदीयकथिते सुनिर्णीतमेवायं कथयतीति सर्वत्र मन्त्रयथो भवति ।
 संजातसोऽधुना समस्तययः । सा प्राह । बाढमात्मगोचरः संजातः ।

केवलं यदि त्वमनुसुन्दरनामा चक्रवर्ती ततः किमित्येवं तत्स्कराकार-
धारको दृश्यसे । अयं मे ऽधुना सन्देहः । 'स' प्राह । भद्रे युवयोः
प्रतिबोधनार्थं मयेदं बहिरपि तत्स्कररूपं विरचितं यतो ऽहमन्तरङ्गं
चौर्यमुद्दिश्य भवतां पुरतो भगवता संसारिजीवो नामाद्यं तत्स्करः
कलकलेनेत्यं वध्यो नीयते लग्न इत्याख्यातः । ततो गतायां मम
सम्मुखं महाभद्रायां तद्दर्शनानुभावात्संजाते प्रबोधे मया चिन्तितं ।
यद्यप्येषा प्रज्ञाविशाला महाभद्रा जानत्येवेदं भगवदादिष्टं मदी-
यमन्तरङ्गं चौर्यं ततो लज्जयति भावतो मम तत्स्करतां तथाप्यगृहीत-
सङ्केताद्यापि सा सुललिता न जानीते गन्धमण्यस्य व्यतिकरस्य ।
ततश्चक्रवर्तिरूपधारिणं मामुपलभ्य भवेदस्याः सदागमवचने विप्र-
त्ययो न जानीते किञ्चिदयं सदागमो यतश्चक्रवर्त्यप्यनेन तत्स्करो-
ऽभिहित इति भावनया । किं चासावपि पौण्डरीकोऽनेनैव द्वारेण
प्रतिबोधितो भविष्यति । भव्यपुरुषो ह्यसौ सुमेतिश्च वर्तते ।
विज्ञास्यति मामकीनवृत्तान्तश्रवणोत्तरकालमस्य सर्वस्य परिस्फुटमैदं-
पर्यं । भविष्यत्यस्य प्रबोध इत्येवं विचिन्त्य विरचितमिदमन्तरङ्गात्म-
रूपसूचकं वैक्रियकरणस्रज्या मया बहिरपि सर्वमेवंविधं रूपमिति ।
सुललितयोक्तं । कौदृशं पुनस्तदन्तरङ्गं चौर्यं यद्भवता विहितं ।
कथं वा तच्चेदृशी विडम्बना । कथं वात्मगतं परगतं च निःशेषं
वृत्तान्तजातं जानाति भवान् । इत्येतत्सर्वं निवेदयितुमर्हति भद्रः ।
अनुसुन्दरेणोक्तं । अस्ति तावदागतोऽहमन्त्यद्यैवेयकात् समुत्पन्नोऽव
सुकच्छविजये चेमपुर्यां युगम्बरनलिनीपुत्रतया ऽनुसुन्दराभिधानः ।
अचान्तरे प्रोत्साहितास्ते भवितव्यतया महामोहादयः । कथं ।

सम्यग्दर्शनदूरस्थो यावदेषोऽनुसुन्दरः ।

यतध्वं तावदेवात्र धूयं भोः स्वार्थसिद्धये ॥

इतरथा ।

कथंचित्तं समासाद्य परिपोष्य निजं वलम् ।

भवतां प्राग्वदेवायं बाधकारौ भविष्यति ॥

अन्यच्च ।

अक्लेशेन वशं याति साम्प्रतं भवतामयम् ।

सद्बोधाद्यैर्वृतो भूयो दुर्घहोऽयं भविष्यति ॥

ततोऽधुना यथाशक्त्या कृत्वेमं वशवर्तिनम् ।

चित्तवृत्तिमहाराज्यं लात धूयं निराकुलाः ॥

ततस्तद्योदितैर्भद्रे वलमानैर्निरङ्कुशैः ।

बालकालात्समारभ्य तैरहं परिवेष्टितः ॥

अहं तु तेषां मध्यस्थो ध्यान्ध्यान्वीभूतचेतनः ।

विष्कृताशेषमद्वन्द्वः पुनस्तन्मयतां गतः ॥

ततः समसौप्तैः पापैः संप्रयुज्य निजं निजम् ।

वीर्ये हृतोऽहं भूयोऽपि पापार्जनपरायणः ॥

कथं ।

कौमार्ये वर्तमानोऽहं प्रवृत्तो मामभक्षणे ।

मद्यपाने रतो द्यूते जन्तुमह्वातपीडके ॥

धौवने वर्तमानेन पारदायादयस्तथा ।

शौके प्रभवतात्यर्थं प्रमद्य विहिता मया ॥

तथा ।

रक्ताशोकतले यावदुत्तैर्यं वरवारणात् ।
 आलोक्य काननं दिव्यं संस्थितस्तद्दिदृक्षया ॥
 राजपुत्राश्च मे यावदिनीताद्याटुकारिणः ।
 वदन्तो देव देवेति दर्शयन्ति वनश्रियम् ॥
 तावदेषा महाभागा सुसाध्वीपरिवारिता ।
 आगच्छन्ती महाभद्रे महाभद्रा विलोकिता ॥
 अथ निःशेषरूपेभ्यो व्यावृत्ता कीलितेव मे ।
 अस्यां निपतिता दृष्टिः संजातात्यन्तनिश्चला ॥
 एषापि मां प्रपश्यन्ती संपन्ना स्नेहबन्धुरा ।
 निःस्पृहापि महाभागा पूर्वाभ्यासेन सुन्दरि ॥
 अथ प्राप्ता ममाभ्यर्णे चिन्तयन्ती गुरोर्वचः ।
 अयं नरकगामीति कक्षणागतचेतना ॥

ततः कन्दमुनिकाले गुणधारणेन सता मया नितरामेतद्गोचर-
 स्थाभ्यस्ततया बद्धमानस्यानुशीलिततया विनयस्य प्रतिपन्नतया
 हृदयस्य भाविततया गौरवस्यानुष्ठिततया वत्सलभावस्य प्रादुर्भूत-
 स्येतसि मे विमर्शः । यदुत कैषा पुनर्भगवतो यां दृष्टमात्रापि मे
 हृदयमेवमाह्लादयति नयने शीतलयति शरीरं निर्वापयति
 अमृतकुण्ड इव मां क्षिपतीति । ततः कृतो मया भगवत्याः शिरः-
 प्रणामः । दत्तोऽनया धर्मलाभाशीर्वादः अभिहितं च । भो भो
 महाराज ।

भोक्षसम्प्रापके प्राप्ते मानुष्ये ते नरोत्तम ।

उन्मार्गगमनास्त्रैवं गन्तुमन्यत्र युज्यते ॥

निजकर्मापराधेन तस्कराकारधारिणः ।

वध्यस्य नौयमानस्य कृत्वा भावविडम्बनाम् ॥

किं राज्यं सुर्विलासाः के'के भोगाः का विभूतयः ।

किं वा स्वास्थ्यं महाराज चिन्तयेदं स्वतेजसा ॥

किं च, महर्शनात्तदा समुत्पन्नविमर्शायाः संजातमस्या भगवत्या
महाभद्राया जातिस्मरणं । स्मृतस्तेन कन्दमुनिकाष्ठादारभ्य समस्तो
वृत्तान्तः । प्रादुर्भूतं तदनुसारेण शूभाध्यवसायादवधिज्ञानं । दृष्टं
तेन मदीयमपि विचरणं । ततोऽभिहितमनया ।

किं न स्मरसि राजेन्द्र यत्तदा गुणधारणः ।

भवन्नुद्दामलौक्षाभिर्ललितस्त्वं ममाग्रतः ॥

शान्त्याद्यन्तःपुरं प्राप्य सुखसम्भारपूरितः ।

स्थितो यद्गावराज्ये त्वं तत्किं ते विस्मृतं किल ॥

किं न निर्मलसूरीणां वचनानि स्मरन्ति ते ।

भवप्रपञ्चो यैस्तुभ्यमनन्तोऽपि निवेदितः ॥

यत्प्रसादादनाप्तानि तथा यैवेयकादिषु ।

सुखानि शरणं तेऽमौ केवलं हि सदागमः ॥

तदुध्यस्व महाराज त्वर्णे मा मुञ्च माम्रतम् ।

अहं हि ते समायाता बोधार्थं करुणापरा ॥

अचान्तरे च विज्ञाय प्रस्तावं मम सम्मुखम् ।

पुनः प्रवृत्तः सद्बोधः सम्यग्दर्शनसंयुतः ॥

म चान्तरारिवर्गेण रुद्धस्तेन दुरात्मना ।

न शक्नोति ममाभ्यर्णमागन्तुं तममा पथि ॥

स्थितेन चक्रवर्तिने महारम्भपरिग्रहाः ।

पापद्वयोऽन्यदोषाश्च निरपेक्षेण सेविताः ॥

सर्वत्र मूर्च्छितो गृद्धो विभ्रतौ विषयेषु च ।

एतावन्तमहं कालं स्थितोऽत्यन्तसुखी किल ॥

एवं च वर्तमानेन मया ते भावशत्रवः ।

विस्मृत्य पूर्ववृत्तान्तं बन्धबुद्ध्यावधारिताः ॥

ततस्त्रैलोक्यप्रमरेर्मम मलिनतरौकता चित्तवृत्तिः नितरामभिभूतं
चारित्र्यधर्मराजबलं धारितं निरुद्धमभ्यन्तरे तिरोहितं तत्त्वान्धा-
दिकं सुतरामन्तरङ्गमन्तःपुरं । बहिर्भावितोऽहं प्रभुभावात् ।
प्रकाशितं कर्मपरिणामराज्यं । प्रबलीभूतः पापोदयः । वस्त्रातमु-
द्दामतया महामोहसैन्यं । संस्थापितानि निजनगरादीनि । प्रवृत्ता
बोद्धुं महापूरेण प्रमत्ततानदी । विस्त्रीणीभूतं तद्विलसितं ।
प्रत्यग्रीकृतश्चित्तविक्षेपमण्डपः । समारिता दृष्ट्यावेदिका । संसृतं
विपर्यासविष्टरं । परिपोषिता महामोहेन निजाविद्यागात्रयष्टिः ।
सर्वथा पुनर्नवीभूता समस्ता सामग्री । ततः प्रवृत्तोऽमीषां
पर्यालोचः । अभिहितं विषयाभिलाषेण ।

भो भोः सर्वे महीपालाः संचिन्तयत मद्वचः ।

दृष्टदाहाः पुरा यूयं किं वा वः परिकथ्यते ॥

मन्दादरेण निर्नाशं तादृशं वीक्ष्य पूर्वकम् ।

मन्दादरो न युक्तो वः साम्प्रतं कर्तुमत्र भोः ॥

तथा यतध्वमधुना यूयं निष्कण्टकं हि वः ।

यथा संपद्यते राज्यमाकाशं सुप्रतिष्ठितम् ॥

ततः प्रतिभातं तत्तेषां मन्त्रिवचनं । अभिहितमेतैः । किं पुनरत्र क्रियत इति । मन्त्रिणोक्तं । इदमिदं च कुरुतेति । ततस्तदुपदेशेन प्रोत्साहितोऽहं याहितश्च स्वयमेव तैः चेत्रस्थितं कर्मपरिणामसत्कं वर्गणाविरचितं प्रभूतमकुशलनामकं द्रव्यजातं याहयित्वा , च तैरेव ज्ञापितक्षौरतयाहं कर्मपरिणामराजस्य । ततस्तेनादिष्टं । यथा विडम्बनापुरःसरं पापिपञ्चरे नौत्वेमं दुःख-
मारेण मारयत । तदाकर्ण्य दृष्टास्ते दुरात्मानः । ततो विलिप्तोऽहं कर्ममन्त्रभस्मना चर्चितो राजसैर्गैरिकहस्तकैः खचितस्तामसैर्नृणमघी-
पुण्ड्रकैर्विनाटितः प्रवल्लरागकलोलपरंपरानामिकया ललमानया कण्वीरमुण्डमास्तया विडम्बितो हृदये घूर्णमानया कुविकल्प-
मन्त्रतिरूपया शरावमालया ध्रियमाणेनोपरि पापातिरेकनामकेन जरत्पिटकखण्डेन बद्धाकुशलनामिका लोघ्नस्वरूपा गलके आरोपितो महत्यमदाचाराभिधाने रामभे वेष्टितः हतान्तमन्त्रिभैर्दुष्टाशया-
दिभिः समन्ताद्राजपुरुषैर्निन्द्यमानो विवेकिलोकेन समुद्रमता कषायाभिधानडिम्भकस्तकलेन श्रूयमाणेन शब्दादिसम्भोगनामकेन विरमविषमखिण्डिमध्वनिना विजृम्भमाणेन बहिरङ्गलोकममुदय-
विज्ञासरूपेण दुर्दान्तजनादृष्टहासेन निःसारितोऽहमेव वध्यभूमेरभि-
मुखं तैर्महामोक्षादिभिर्महाविदेहरूपहृद्मार्गे निजदेशदर्शनलोला-
य्याजेनेति । ततस्क्षौरानीतोऽहममुं प्रदेशं । श्रुतो युष्माभिर्मदीयवल-
कस्तकस्तः । गता मम सप्पुखं तथा महाभद्रा । इतयाहं तदा ।

निःश्रेयं पृष्ठतस्त्यक्त्वा, स्वमैत्र्यं राजनीजया ।

मंप्राप्तयेदमुद्यानं राजवज्रभवेष्टितः ॥

ततो भगवतीवाक्यं सूर्यांशुनिकरेरितम् ।

सूर्यकान्तसमं दीप्तं जीववीर्यं वरासनम् ॥

ततस्तस्य प्रकाशेन तत्तमः प्रलयं गतम् ।

लग्नमायोधनं रम्यं चित्तवृत्तौ च सैन्ययोः ॥

ततो बलेन निर्भिद्य रिपुवर्गं विबन्धकम् ।

समागतौ च मे पार्श्वं तौ सद्बोधमहत्तमौ ॥

ततः प्रवृत्तौ मे विमर्शः । यदुत किमेषा भगवती जल्पतीति । ततश्चोद्गापोद्गमार्गेण गवेषणं कुर्वतो मे समुत्पन्नं जातिस्मरणं । स्मृता गुणधारणावस्था । ततस्तदनुसारेण वर्धमानं शुभाध्यवसायस्य मे समागतः सद्बोधवयस्यो विनिर्जित्यात्मप्रतिपक्षमवधिः । तद्वलेन दृष्टा मयासंख्येया दीपसमुद्राः । विलोकितोऽसंख्येय एव भवप्रपञ्चः प्रादुर्भूतं सिंहाचार्यकालाभ्यस्तं पूर्वपर्यन्तं सद्वातिशयैः समस्तश्रुतं आकलितः परिस्फुट इव निर्मलसूरिनिवेदितः समस्तोऽप्यात्म-संसारविस्तारः । तदारात् पुनरसंख्येतया दृष्टः साक्षादेव निजः परिभ्रमणवृत्तान्तः । ततः पूर्वोक्तेन कारणेन विरच्येत्यं तस्कर-रूपतया बहिरपि विडम्ब्यमानमात्मानं समागतो ऽहमिह समं महाभद्रया । तदारात्प्रतीत एव ते मदीयव्यतिकरः । ततो भद्रे सुलक्षिते मदनमञ्जरीयमिति प्रसर्पितस्नेहतन्तुना अत्यन्तमुग्धेय-मदृष्टपरमार्था वराकीति संजातकरुणातिरेकेण सर्वज्ञागमगोचर-बलमानेन क्लिष्टकर्मविषयतो भवत्वस्यास्तपस्विन्याः प्रतिबोध इति भगवतोऽस्य सदागमस्य पादप्रसादादखिलं मयेदमवधारितमिति

सदागमे वज्रमानमुत्पादयता संक्षेपेणाप्यनन्ततया घण्टासकयनीयो
भगवन्माहात्म्यादेव प्रहरत्रयेणैव निवेदितोऽयमगृहीतसङ्केते इत्युक्त-
पता मया कुट्टहलपरायै भवत्यै स्वयमपि संवेगोपात्तेन समस्तो-
ऽप्यात्मभवभ्रमणप्रपञ्चः । तदीदृशं भद्रे तदन्तरङ्गं चौघं यन्मयाधुना
विहितं इदृशी च तत्र विडम्बना । एवं चाहं स्वगतं परगतं च
वृत्तान्तजातं जानामीति ।

एतच्चाकर्ण्य विस्मिता सुललिता भाविता हृदये । पौण्डरी-
केणापि गृहीतो मनाग्मावार्थः । ततोऽभिहितमनेन । आर्यं किं
पुनरधुना ते चित्तवृत्तौ वर्तते । अनुसुन्दरेणोक्तं । आकर्ण्य ।

यावत्संवेगमापन्नः प्रारब्धो निजचेष्टितम् ।

निवेदयितुमित्यं भोः पुरतो भवतामहम् ॥

तावच्चारिचधर्मोऽसौ स्वमैन्यपरिवारितः ।

प्रस्ताव इति विज्ञाय चलितो मम समुखम् ॥

तेन चागच्छता

आनन्दितं स्ववीर्येण पुरं सात्त्विकमानसम् ।

अत्यन्तशुभ्रतां नीतो विवेकवरपर्वतः ॥

शिखरं चाप्रमत्तत्वं कृतमुच्चैस्तरां वरम् ।

उदासितं च भूयोऽपि पुरं जैनं प्रतिष्ठितम् ॥

स च चित्तसमाधानो मण्डपोऽपि समारितः ।

• सा च निःस्पृहतावेदिः पुनः सज्जा विनिर्मिता ॥

तच्चोल्लसत्प्रभाजालं जीववीर्यं वरासनम् ।

कृतं तेन स्वमैन्यं च सर्वथा परितोषितम् ॥

ततश्चागच्छतस्तस्य परिपूर्णतयाध्वनि ।
 सर्वप्राणेन तल्लग्नं महामोहमहाबलम् ॥
 दृष्टं प्रत्यक्षतः सर्वं तच्च युद्धं मयातुलम् ।
 ततः परिसरे रम्ये चित्तवृत्तेरनीकयोः ॥
 ततः सद्बोधयुक्तेन सम्यग्दर्शनसंयुता ।
 मयावष्टम्भितो जातः स राजा जयभाजनम् ॥
 ततो विघटिताशेषपरपक्षः खलीलया ।
 अवाप्तजयलक्ष्मीकः शत्रुराज्यं निपीड्य च ॥
 गृहीत्वान्तःपुरं सर्वं मामकीनं चिरन्तनम् ।
 राजा चारित्रधर्मोऽसौ मत्समीपमुपागतः ॥
 ते च निर्नष्टसर्वस्वाः किञ्चिच्छेषस्वजीविताः ।
 दीनाः क्षीणा दृढं क्षीणा महामोहादयः स्थिताः ॥
 चित्तवृत्ताविदं भद्रं वर्तते मम साम्प्रतम् ।
 यच्छत्रवः प्रक्षीनास्ते प्रक्षृष्टा वरवान्धवाः ॥

अन्यच्च ।

प्रपद्य चिजगद्धन्यं लिङ्गं सर्वज्ञभाषितम् ।

अधुना पोषणीयोऽसौ बन्धुवर्गो मयान्तरः ॥

एवं च वेदता तेनानुसुन्दरेणोपसंहृतं तद्विस्तृतस्कररूपं
 आविर्भावितं स्वाभाविकं चक्रवर्तिस्वरूपं कृतसङ्केततया निवृत्ता
 तस्करविडम्बनासामग्री । समायाता मन्त्रिमहत्तमसामन्ताः । निवे-
 दितस्तेभ्यो निजोऽभिप्रायः । प्राप्तकालतया प्रतिभातोऽमीषां ।
 ततः पुरन्दराय निजसुताय समर्पितान्यनुसुन्दरेण राज्यचिह्नानि ।

अयं भवतां राजेति ज्ञापिता राजसमूहाः । सविनयं प्रतिपन्नमेतैः ।
निर्वर्तितं भगवदभिषेकपूजादिकं निःशेषकरणीयं । निर्गतः
सपौरान्तःपुरः श्रीगर्भराजः । कृतानेन सर्वेषामुचिता प्रतिपत्तिः ।
पुनर्मौलिता परिषत् । प्रवृत्तो महानन्दः ।

ततः क्षणेन तादृचं दृष्ट्वात्यहुतमुत्तमम् ।
मुग्धा सुललितात्यन्तं जाता चित्ते चमत्कृता ॥
संजातः पौण्डरीकोऽपि सतोषो विस्मितेक्षणः ।
दृष्ट्वा तत्तादृशं साक्षादनुसुन्दरवेष्टितम् ॥

अथ विज्ञापनापूर्वमनुसुन्दरभूभुजा ।
उत्साहिते तदा सूरौ प्रव्रज्यां दातुमुद्यते ॥
सोऽनुसुन्दरराजेन्द्रः करुणागतचेतनः ।
तां राजपुत्रीं भूयोऽपि प्रत्युवाच ससंभ्रमम् ॥
भद्रे सुललिते बोधस्तवाद्यापि न मानसे ।
संजातो वर्तसे मुग्धे तेनैवं चकितेक्षणा ॥
दोलायमानचित्ता त्वमीषद्भावार्यकोविदा ।
संजाता साम्प्रतं किं तु वेत्सि नो तत्त्वनिर्णयम् ॥
त्वद्बोधार्थं मया ह्येवं गाढनिर्वेदकारकः ।
भवप्रपञ्चो निःशेषः स्वकीयः परिकीर्तितः ॥
तदनेन श्रुतेनेत्यं किं ते नाद्यापि जायते ।
अनन्तदुःखविस्तारे निर्वेदो भवचारके ॥

किं च ।

यत्ते पुरोपमानेन स्वजीवस्य विडम्बनम् ।

मयासंयवहारेषु जीवेषु प्रतिपादितम् ॥
 तत्किं नो लक्षितं सुगन्धे किं वा नो भावितं हृदि ।
 भवत्या येन निर्व्यथा संसारे क्षुरूपे रतिम् ॥
 एकेन्द्रियादिभेदेषु यच्च तिर्यक्षु तिष्ठता ।
 अनुभूतं मया दुःखं स्फुटं च तव कीर्तितम् ॥
 न बुद्धस्तस्य भावार्थः किं त्वयाद्यापि मानसे ।
 एवं निराकुला सुगन्धे येनाद्यापि विलम्बसे ॥
 मोक्षसाधनयोग्येऽपि लब्धे मानुष्यके ऽवले ।
 हिंसाक्रोधातुरो यां च प्राप्तोऽहं दुःखमालिकाम् ॥
 सा किं विभाविता बाले सभावार्था हृदि त्वया ।
 किं वा कथानिकामात्रं भवत्या परिचिन्तितम् ॥
 तथा मानमृषावादस्तेयमायापरायणः ।
 लोभमैयुनदोषान्धो यदहं प्रविडम्बितः ॥
 तदप्याकर्ण्य ते सुगन्धे यदि नो द्रावितं मनः ।
 कालदष्टं ततो मन्ये हन्त तद्वज्रनिर्मितम् ॥

तथा ।

अनर्थसार्थहेतू तौ महामोक्षपरिग्रहौ ।
 मया निवेदितौ श्रुत्वा सर्वदोषसमाश्रयौ ॥
 यत्तदैव न बुद्धासि स्थिता त्वं विस्मितेक्षणा ।
 तेनागृहीतसङ्केता मया प्रोक्ता पुनः पुनः ॥

किं च ।

बाले जडे तथा मन्दे अधसे बालिनेऽपि च ।

यः प्रोक्ताः स्पर्शनादीनामिन्द्रियाणां सुदारुणः ॥
विपाकः सोऽपि चेदत्र भवत्या नावधारितः ।
अवैद्यिका ततो मन्ये काष्ठभूतासि सुन्दरि ॥

तथा ।

युत्तन्मनोपिणो वृत्तं यच्च वैचक्षणं वचः ।
था देशना बुधस्योच्चैर्यच्चोत्तमविचेष्टितम् ॥
यच्च कोविद्विज्ञानमिन्द्रियाणां निर्वर्हणे ।
तदाकलय्य को नाम संसारान्न विरच्यते ॥

अन्यच्च ।

अरिबन्धूपमं यत्ते मया मुग्धे निवेदितम् ।
चित्तवृत्तिस्थितं मात्तादन्तरङ्गबलद्वयम् ॥
तस्मात्पाकर्ण्य वृत्तान्तं यदि न प्रतिबुध्यसे ।
तव बोधे विधातये नास्त्युपायस्ततोऽपरः ॥

तथा ।

तदाकलय्य तादृशं वृत्तं कानकशेखरम् ।
तच्च तादृशमालोच्य सौजन्यं नारवाहनम् ॥
विमलं मलहीनस्य विमलस्य च चेष्टितम् ।
त्यागं हरिनरेन्द्रस्य संचिन्त्य हतविस्मयम् ॥
विवेकमकलङ्कस्य समाकर्ण्य च तादृशम् ।

गुनीनां भूरि रूपं च श्रुत्वा वैराग्यकारणम् ॥
तथापि यदि ते चित्तं बालिके न विरञ्चितम् ।
हन्त काकडुकप्राया ततस्त्वं नात्र संग्रयः ॥

ततो ऽगृहीतसङ्केतेत्युच्यमाना मुहुर्मुहुः ।
मादृशान्येन वा मुग्धे न रोपं गन्तुमर्हसि ॥

तथा ।

किं न स्मरसि तद्वाले यत्नं मदनमञ्जरौ ।
सती सती ममानीता तथा पुण्योदयादिभिः ॥
तत्सुखं तादृशः स्नेहस्ते विलासा मनोहराः ।
तद्भाव्यं ते च वृत्तान्ता सर्वे किं विस्मृतं तव ॥
कन्दसाधुं समासाद्य प्रबुद्धा निनशासने ।
समं कुलंधरेणोच्चैर्यत्तदा तत्र मुग्धसे ॥
यमाख्यन्निर्मलाचार्यः केवलालोकभास्करः ।
भवप्रपञ्चं मेऽनन्तं समक्षं ते स्फुटाक्षरैः ॥
किं न बुद्धस्त्वया सोऽयं किं वा नैवावधारितः ।
येनैवं कीर्त्यमानेऽपि तत्र शून्येव तिष्ठसि ॥
विन्यासेनामुना बाले तव बोधविधित्वया ।
मया संसारविस्तारः स एव प्रतिपादितः ॥
यथा मे पथिकस्येव सर्वेऽमी वामकोपमाः ।
एकरूपस्य भूषांसः संपन्ना विविधा भवाः ॥
ततः संसारिजीवोऽहमेकरूपोऽपि भावतः ।
संसारे नाटकाकारे नानाकारैर्विनाटितः ॥
तदेनमपि खेच्छुला निर्वदस्ते न जायते ।
संसारचारकात्तस्मात्ततः किं करवामहै ॥

किं च ।

नगराण्यन्तरङ्गाणि यानि ये तेषु सूचिताः ।

राजानस्तन्महादेवस्तार्था या दृश कन्यकाः ॥ :

श्रत्येकं तद्गुणा दिव्या विवाहः स च तादृशः ।

तत्राष्टौ मातरो चाश्च व्युत्पत्त्यर्थं निवेदिताः ॥

तुदिदं सर्वमाकर्ण्य न बुद्ध्वा यदि बालिके ।

हन्त पाषाणभृतायास्ततस्ते किं निवेद्यताम् ॥

तथा ।

किं न स्मरसि तन्मृगे यन्मयि स्नेहतत्परा ।

प्रव्रज्यां प्रतिपन्नासि निर्मलाचार्यसन्निधौ ॥

कृत्वा तपस्ततः स्वर्गं प्राप्तासि सुखमालिकाम् ।

भवचक्रे पुनर्भूत्वा पुनरत्र समामता ॥

किं च ।

संवेगार्थं यदाख्यातं सम्मगदर्शनदूषणीम् ।

आशातनां तथा कृत्वा जिनादीनां सुदुःखितः ॥

उपार्धपुद्गलावर्तं यथाहमटितो भवे ।

एतावन्तं पुनः कालं किं त्वया तन्न वीक्षितम् ॥

तथा ।

चतुर्दशापि विज्ञाय पूर्वाणि यदहं गतः ।

भूयोऽप्यनन्तकायादौ मदगोचरदोषतः ॥

तदप्याकर्ण्य संजाता किं न धित्ते चमत्कृतिः ।

तावकेऽद्यापि येनेत्यं निःसंवेगेव लक्ष्यमे ॥

अवेहि सूक्ष्मबोधेन पूर्वं तन्नामकं वचः ।

विचारय निजे चित्ते सभावार्थं पुनः पुनः ॥

मा मुह्य सारं बुध्यस्व मा विलम्बस्व बालिके ।

येन संपद्यते सर्वः सफली मे परिश्रमः ॥

एवं च वदति तत्रानुसुन्दरराजे समागतमूर्खोऽसौ निपतितः
पौण्डरीकः । किमेतदिति संजाता ससंभ्रमा परिषत् । समाकुली-
भूतः श्रीगर्भराजः । हा पुत्र किमिदं किमिदमिति वदन्ती
तरलिता कमलिनी । समाश्वासितोऽसौ वायुदानेन । ततः
प्रोत्फुल्ललोचनः स पितरं प्रत्याह । तातानेनानुसुन्दरराजेन वैक्रियं
तस्करूपं धारयतात्यन्तविद्वद्भूमिवात्मभ्रमणमाख्यातं तवागम-
नान्पूर्वमासीत् । ततो ममाबुध्यमानस्य संजातस्तदा विकल्पः
यथानया प्रज्ञाविशालया महाभद्रया भगवत्या सार्धं विचार्येदं
सभावार्थं भोक्त्ये । यावताधुनेमां सुललितामनुशिष्यमाणामाकर्ण-
यतो मे संजातः कश्चिदनाख्येयः प्रमोदः । तद्वशेन संपन्नेयं
चैतन्यनिःसहता । ततः प्रादुर्भूतं मे जातिसारणं । भूतपूर्वोऽह-
मस्य कुलंधरो नाम वयस्कः । श्रुतो मया तदा निर्मलसूरिणा
निवेद्यमानोऽस्य भवप्रपञ्चः । ततः स एवायमनेनेत्यमाख्यात इति
चुटितो मेऽधुना सन्देह इति । विरक्तं च मे भवचारकाच्चित्तं ।
ततोऽनुजानीत यूयं येनाहमनेनैव सह दीक्षां गृह्णामीति ।
तदाकर्ण्य प्रहृदिता कमलिनी । श्रीगर्भराजेनोक्तं । देवि मा
रोदीः । यतः ।

स्वप्नसूचित एवायं पौण्डरीको नरोत्तमः ।

जातस्ते भावुकोऽवश्यं शुद्धधर्मप्रसाधकः ॥

तन्नास्य धारणं युक्तमावयोः किं तु युज्यते ।

अनुमजनमेवास्य निर्मिथ्यस्तेष्वसूचकम् ॥

तथाहि ।

बालश्चेत्कुरुते धर्ममेव भोगसुखोचितः ।

ततः किं युज्यते स्थातुमावयोर्भवचारके ॥

ततः कमलिनी प्राह हर्षगद्गदया गिरा ।

सारु सारु महाराज प्रतिभातमिदं मम ॥

ततोऽनुज्ञाय तं पुत्रं यावत्तौ कृतनिश्चयौ ।

प्रमज्याग्रहणे जातौ स्वयं देवीनरेश्वरौ ॥

तावत्तैर्द्रावितात्यर्थमनुसुन्दरभाषितैः ।

ससंभ्रमा च तदौक्ष्य पौण्डरीकादिचेष्टितम् ॥

तामुद्दिश्य महाभद्रौ प्रबद्धाञ्जलिवन्धुरा ।

सा राजपुत्रौ संवेगात्सानुकोशमवोषत ॥

निवेदय महाभागे किं मया पापया कृतम् ।

पुरा दुश्चरितं येन जाताहमियमौदृशी ॥

विज्ञातसर्वभावार्थो धन्योऽयं राजदारकः ।

संजातः क्षणमात्रेण प्रसङ्गश्रवणादपि ॥

मह्यं पुनरयं साक्षान्मामेवोद्दिश्य सादरम् ।

एवं निवेदयत्युच्चैर्महाभागः सविस्तरम् ॥

तथापि मन्दभाग्याहं बोद्धुकामापि चेतसा ।

स्फुटं वचनभावार्थं न बुधे पशुमग्निभा ॥

ततो महाप्रभावतया सदागमवज्रमानस्य गुरुतया संवेगस्य
 सरलतया हृदयस्य कल्याणहेतुतया भगवत्सन्निधानस्य प्रत्यासन्नतया
 मोक्षस्य विघटितं भूरिकर्मजालं । पादपतिताया एव संजातं
 • जातिस्मरणं । दृष्टः साक्षादेव मदनमञ्जर्यादिको वृत्तान्तः । ततः
 समुल्लसितः प्रमोदः । समुत्थाय च निपतितानुसुन्दरचरणयोः ।
 तेनोक्तं । सुललिते किमेतत् । सा प्राह । यद्भगवतः प्रसादाद्भग-
 वति तत्संपन्नमधुना मे । यतः संजातं जातिस्मरणं संपन्नस्तावक-
 वचननिर्णयः विरतं संसारचारकाश्चित्तं । तदनुगृहीताहं मन्द-
 भाग्या भगवता भवता च । अनुसुन्दरेणोक्तं । आर्यं स्वभक्तमनु-
 गृह्णात्येवायं भगवान् । नास्त्यत्र सन्देहः । तथाहि ।

अहं भगवतानेन नरकं प्रति गामुकः ।

भावचौर्येण बद्धोऽपि साक्षादेवं विमोचितः ॥

पापिष्ठा अपि ये सत्त्वाः समासाद्य सदागमम् ।

एनं भक्तिं प्रकुर्वन्ति मुच्यन्ते ते न संग्रयः ॥

अन्यच्च ।

कृच्छ्रेण किल बुद्धाहं मन्दभाग्येति चिन्तया ।

न चावभावना कार्या त्वया भद्रे स्वर्गोचरे ॥

यतोऽहमपि तैः पूर्वमकलङ्कादिभिस्तथा ।

न बोधितो यदासीन्मे प्रबलं भूरिपातकम् ॥

स्वयोग्यतां पुनः प्राप्य विलीने पापकर्मणि ।

ततः कृच्छ्रतरेणाहं प्रबुद्धो जैन्प्रासने ॥

यदा ह्यस्य विलीयेत पापं कालादिहेतुभिः ।

जीवस्तदा प्रबुध्येत गुरवः सहकारिणः ॥

सुललितयोक्तं । आर्यं सत्यमेवमिदं । विनष्टा मेऽधुना मनस्यव-
भावना । केवलं प्रतिपन्नं मया निजेजननीजनकयोर्यथानुज्ञातया
प्रव्रज्यानामापि न याद्यं । तत्कथं भविष्यति । अनुसुन्दरेणोक्तं ।
आर्यं मा भैषीः । समागतावेव ते जननीजनकौ । अचान्तरे
समुल्लसितो बहलो बलकलकलः । श्लोकवेलायां च प्रविष्टस्तदैव
मनोनन्दने जिनभवने सपरिकरो मगधसेनराजः सह सुमङ्गलया ।
ततः प्रणिपत्य जिनेश्वरमभिवन्द्य स्वरिसाधुवर्गं च कृताभ्युत्थान-
प्रणामः सुललितया प्रणम्य चानुसुन्दरराजमुपविष्टस्तत्समीपे ।
सुमङ्गलापि विहितनिःशेषप्रतिपत्तिर्विधाय सुललितालिङ्गन-
माधाय मूर्धदेश उपविष्टा तदन्तिके । आनन्दभराद् गद्गदवागाह ।

वत्से समुत्सुकत्वेन तव दर्शनलालसौ ।

आवां राज्यं परित्यज्य त्वत्समीपमुपागतौ ॥

जनकस्ते रतिं वत्से न प्राप्नोति त्वया विना ।

अनन्दभाग्यस्तथा श्रेष्ठादेय दन्दद्यते जनः ॥

कठोररंजदयत्वेन निर्दयत्वेन वा पुनः ।

त्वया निरन्तरं वत्से दत्ता वार्तापि नावयोः ॥

सुललितयोक्तं ।

अम्ब किं यङ्गनोक्तेन मां प्रत्यक्ष ययाम्भितः ।

युवयोः चेहमद्वावो मूगं त्यक्तीभविष्यति ॥

यतः ।

अहं युष्मदनुज्ञाता प्रमथ्यां पारमेष्ठरीम् ।

अन्यच्च ।

एषामेष परिच्छेदः संजातो ज्ञानपूर्वकः ।

त्रयाणामपि धन्यानामनुसुन्दरवाक्यतः ॥

अहं पुनर्न जानेऽत्र किं करोम्यन्धकल्पिका ।

शून्या ग्रामेयकाकारा स्पष्टसद्बोधवर्जिता ॥

तदिदं मे महाभागे स्वयं बुद्ध्वा सदागमम् ।

पृष्ट्वा कथय निःशेषं कस्य पापस्य जृम्भितम् ॥

ततस्तां तादृशीं वीक्ष्य बाष्पभृतविलोचनाम् ।

राजपुत्रीं कृपावेशादब्रवीदनुसुन्दरः ॥

उक्तं च तेन । यथा मुग्धे सुललिते यदि तवास्ति खदुश्चरि-
तजिज्ञासा ततोऽहमेव तत्ते निवेदयामि अलं भगवत्याच प्रयोजने
प्रयासितया । सुललितयोक्तं । अनुग्रहो मे । निवेदयन्त्यर्थः ।
अनुसुन्दरेणोक्तं । अस्ति तावद्गुणधारणेन सता मया सार्धं मदन-
मञ्जरौ संजातवैराग्या प्रव्रजितासि त्वं । अभ्यस्तः क्रियाकलापः ।
कृतानि भूरितपश्चरणानि । केवलं प्रवृत्ताः तदा ते दुर्बुद्धिः ।
यदुत यदत्र कर्तव्यं तदेव क्रियतां किमनेन बह्वना रोल्लेन ।
ततो न सुखायितस्ते स्वाध्यायकोलाहलः न रुचिता वाचना न
प्रतिभाता प्रच्छन्ना नाभिमता परावर्तना नानुद्धिता त्वयानुप्रेक्षा
नानुशीलिता धर्मदेशना । किं तर्हि प्रतिभासिता ते प्रचला
अभीष्टा स्वाध्यायोद्देशेन मौनव्रतचारिता न च संजातस्तत्र
तीव्रोऽभिनिवेशः यतो न विहिता ज्ञानवतां प्रत्यनीकता न
कृतमान्तरायिकं न जनितस्तदुपघातः नाचरितस्तद्विषयः नासे-

वितस्तन्निष्ठवः न संपादिता महाशातना किं तु तथा कुदुद्या
 तेन ज्ञानगैयिष्ठेन तथा च प्रमादपरतया कृता भवत्या क्षधौ-
 यमो श्रुताशातना । ततः समुपार्जितमिदमौदृशं कर्म यत्प्रभा-
 वादसंख्येयकालं भ्रान्तासि भवचक्रके जातासि चैवविधा त्वं
 लब्धबुद्धिरिति । किं च सुललिते पूर्वभवाभ्यासादेव प्रायः
 प्राणिनां भृयांसोऽनुवर्तन्ते भावाः । तथाहि । यथा तदा त्वं
 मदनमञ्जरी सती पुरुषद्वेषिणी संजाता तथेहापि । अत एव
 सखौभिर्ब्रह्मचर्यनिरततया ब्राह्मणी त्वमाकारिता । तत्किं मिलत्येष
 ते प्रत्ययः । सुललितयोक्तं । आर्यं किं चात्र भवद्वचने न मिलति ।
 केवलमहमत्र मन्दभाग्या । यैवमपि कथ्यमाने भास्करोदये कौशि-
 कवत्तमः पूरितैव तिष्ठामीति । वदन्ती स्थूलमुक्ताफलनिकरमिव
 नयनमलिलविन्दुवर्षं मोक्षं प्रवृत्ता । ततोऽभिहिता सानुसुन्दर-
 राजेन । राजपुत्रि मुञ्च विपादं । लीणप्रायं तेऽधुना तत्कर्म ।
 कुरुष्व मदागमे भगवति भक्तिं । गच्छेमं शरणं । एतदाराधनमूलं
 हि देहितां तत्त्वज्ञानं । अज्ञानतमोदलने भास्करभूतो भगवान् ।
 धन्यामि त्वं यास्या पादमूलं प्राप्ता । ततोऽमीभिर्वचनैः पवनैरिव
 संप्रक्षिततौमसंवेगान्ता सा सुललिता मदागमोऽयमिति बुद्ध्या
 पतिता भगवत्समन्तभद्रसूरिचरणयोः । अभिहितं च ।

अज्ञानपद्ममग्राया जगन्नाथ मदागम ।

• तमेव मन्दभाग्याया समोत्तारणवत्सलः ॥

शरणं त्वं महाभाग त्वं स्वामी त्वं च मे पिता ।

तदेव विमलं नायं क्रियतां किङ्करो जनः ॥

अधुनैव गृहीय्यामि संसारोत्तारकारिणीम् ॥

ततो यदि युवां मेऽद्य वारणं न करिष्यथः ।

प्रव्रज्यां च मया सार्धं निर्विकल्पं गृहीष्यथः ॥

ततो मम तयामीषां जनानामुपरि स्फुटम् ।

प्रतीतः स्नेहसङ्गावो यौष्माकीणो भविष्यति ॥

एतच्चाकर्ण्य मगधसेननरेन्द्रः सुमङ्गलां प्रत्याह । देवि दत्तो
वत्सयावयोर्मुखबन्धः विहितादित एव निरुत्तरता । सुदृष्टपर-
मार्थ्यमधुना वर्तते । कथमन्यथेदृशो वचनविन्यासः । ततो न
भवत्येवेयमयुक्तकारिणी । साधु चोक्तमनया । युक्तमेवावयोरनया
सह प्रव्रजनं । निर्मिथ्यस्नेहसारसूचकमिदं विशेषतः प्राप्तकालमा-
वयोः । सुमङ्गल्योक्तं । यदाज्ञापयति देवः । ततो हृष्टा सुललिता
पतिता महाप्रसाद इति वदन्ती द्वयोरपि चरणयोः । कथितश्चा-
नया संक्षेपतस्तयोरनुसुन्दरादिवृत्तान्तः । संजातः सुमङ्गलामगध-
सेनयोस्तं श्रुत्वा तोषातिरेकः । प्रादुर्भूतो भावतोऽपि चरणपरिणामः ।
याचितः सूरिः प्रव्रज्यां । उपहृष्टितौ गुरुणा ।

ततः समुल्लसन्तोषदृढदुःखसुन्दरम् ।

निपतद्देवसङ्गातमुद्धोतितदिगन्तरम् ॥

विश्वसत्तूर्यनिर्घोषसंलुब्धभुवनोदरम् ।

अनन्तभूरिविस्तारपूजामत्कारबन्धुरम् ॥

दानमन्मानसङ्गानविधानकरणोद्यतैः ।

भूरिभयैः समापूर्णं सुनिवृन्दैश्च चारुभिः ॥

तदानुसन्दरादीनां सद्दीक्षाग्रहणक्षणे ।
 क्षणमात्रेण संजातं मनोनन्दनकाननम् ॥
 ततो मगधसेनेन श्रीगर्भेण च भूभुजा ।
 स्त्रीयं पुरंदरायैव राज्यं पाल्यतयापितम् ॥
 ततो निर्वर्त्य निःशेषकर्तव्यं सूरिभिस्तदा ।
 दीक्षितानि क्षणेनैव सर्वाणि विधिपूर्वकम् ॥
 अथ संवेगवृद्ध्यर्थममृतास्वादसन्निभा ।
 सद्गुणदेशनाकारि गुरुभिः कलभाषया ॥
 तदन्ते ते क्षणतोषाः शेषलोकाः कथंचन ।
 यथायथं गताः स्थानं देवाश्च हृदि भाविताः ॥
 प्रहिताश्च महाभद्रासहिता गुरुभिस्तदा ।
 साध्यः सर्वा निजस्थानमुपदिश्य यथोचितम् ॥
 अथादित्योऽपि तद्वद्वा गुरोः श्रुत्वा च देशनाम् ।
 शक्तोऽहं नेति मत्वेव गतो द्वीपान्तरे तदा ॥
 कृतावश्यककर्तव्ये स्वाध्यायध्यानतत्परे ।
 ततः साधुगणे जाते प्रदोषे चातिलक्षिते ॥
 अत्यन्तपरितुष्टात्मा क्षतक्षत्यतयात्मनः ।
 विविक्ते ध्यानमापन्नो राजर्षिरनुसुन्दरः ॥

ततो विशुद्धमानाभिर्हेशाभिः संप्राप्तोपशमश्रेणीं संपन्नः
 क्रमेणासावुपशान्तमोहः । भगवदुपदेशाच्च विज्ञाय तस्मिन्नेव क्षणे
 तन्निर्याणकालं स्थिताः समाधिकारिणस्तदभ्यर्थं सुनयः । अचान्तरे
 समाप्तमायुष्कं । ततो विमुच्य देहपञ्जरं गतः सर्वार्थमिद्धिविमानं ।

संजातस्त्वयस्तिंशत्सागरोपमो महर्द्धिर्देवः । प्रभाते विज्ञाय तमनु-
सुन्दरमुनिव्यतिकरं मीलितश्चतुर्विधोऽपि श्रीश्रमणसङ्घः । विधिना
परित्यक्तं मुनिभिस्तच्छरीरं । हता नरामरैस्तत्पूजेति ।

अथ सद्गुणं दायीति ममासाविति चिन्तया ।

पूर्वाभ्यस्तदृढस्तेहतन्तुवद्भवशेन च ॥

अनुसुन्दरवृत्तान्ते संपन्ने त्वरया तथा ।

चित्ते सुललिता साध्वी किञ्चिच्छोकेन यीडिता ॥

ततः शोकापनोदार्थं तस्यास्ते वरसूरयः ।

सर्वेषामेव पुरतस्तेषामित्यं प्रभाषिता ॥

आर्यं न शोचनीयोऽसौ महात्मा नरसत्तमः ।

येनैकदिनमात्रेण साधितं सत्प्रयोजनम् ॥

यथा पापभरं कृत्वा प्रवृत्तो नरकं प्रति ।

यदि गच्छेत्तथैवात्र ततः शोच्यो भवोदधौ ॥

यः पुनः प्राप्य सद्गुणं निर्धूय निजकल्मषम् ।

सर्वार्थसिद्धिं संप्राप्तो नामौ शोकस्य गोचरः ॥

शोचनीयः सतामिष्टो नरः संयमदुर्बलः ।

स हि सर्वत्र संसारे भ्रमेद्दुःखभरेरितः ॥

न शोचनीयः छिग्धेन मृतः संयमवान् नरः ।

स हि संसारचक्रेऽपि तिष्ठेदानन्दपूरितः ॥

स एव च विभेत्युच्चैर्मरणे समुपस्थिते ।

येन नो चरितो धर्मः परलोकसुखावहः ॥

सद्गुणं पश्यपापेयं यस्मादाय प्रतीयते ।

मरणं तस्य तत्प्राप्तौ न भीः किं तु मद्योत्सवः ॥
 ज्ञानदर्शनचारित्र्यतपोरूपायनाग्निनी ।
 आराधना चतुःस्कन्धा यस्य स्यात्तस्य किं मृतम् ॥
 आनन्दोत्पादकास्तेऽत्र भगवन्तो मुनीश्वराः ।
 ये चालयित्वा पापौघं मृताः पण्डितमृत्युना ॥
 इत्यार्येऽनार्यकार्येभ्यो निवृत्तो योऽनुसुन्दरः ।
 मृतः स शोचनीयस्ते कथं सिद्धप्रयोजनः ॥

किं च ।

स्थितिचयात्ततश्च्युत्वा पुष्करार्धस्य भारते ।
 अयोध्यायां स गान्धारराजसूनुर्भविष्यति ॥
 नाम्ना चामृतसारोऽसौ पद्मिनीचित्तनन्दनः ।
 भविष्यति लघुद्विर्देववद्वि लालितः ॥
 क्रमेण धौवनं प्राप्तः कलाकौशलकोविदः ।
 विपुलाश्रयनामानमाचार्यं प्राप्य सुन्दरम् ॥
 संभाष्य मितरौ युक्त्वा सद्दीक्षां पारमेश्वरीम् ।
 यद्दीक्ष्यति विशुद्धात्मा चरिष्यति चिरं तपः ॥
 ततो निर्धूय निःशेषं कर्मजालं समाधिना ।
 भवप्रपञ्चं निर्मुच्य यास्यत्येव शिवास्त्ये ॥

एवं च स्थिते ।

सर्वथां स प्रमोदस्य कारणं भव्यदेहिनाम् ।
 आर्यं न शोकमन्तापकारणं स नरोत्तमः ॥
 अचान्तरे प्रणम्याहं पौण्डरीकमहासुनिः ।

इदं निवेदितं नार्थैर्वृत्तं भावि महात्मनः ॥
 सुन्दरेतरलोकानां तेषामाकालभाविनाम् ।
 चित्तवृत्तौ पुनस्तस्य को वृत्तान्तो भविष्यति ॥

गुरुभिरुक्तं । आकर्ण्य ।

गृहीतभावदीपस्य त्यक्तसङ्गस्य तस्य भोः ।
 साधोरमृतसारस्य सतस्तत्र भवे पुनः ॥
 क्षान्तिर्दया च ते भार्ये मृदुतासत्यते च ते ।
 षड्गुताचोरते ये च ते ब्रह्मरतिमुक्ते ॥

तथा

विद्यानिरीक्षते यच्च स्थितं लीनतया पुरा ।
 सैन्यं चारिचधर्माद्यं सर्वमाविर्भविष्यति ॥
 तथान्यास्य धृतिश्रद्धामेधाविविदिषासुखाः ।
 मैत्रीप्रमुदितोपेक्षाविजग्निकरुणादयः ॥
 तस्यान्तरङ्गसङ्गार्याश्चित्तवृत्तौ महात्मनः ।
 सुखसन्दोहदायिन्यो भविष्यन्ति यथा पुरा ॥
 ततस्तत्तादृशं राज्यमनन्ताद्वात्सुन्दरम् ।
 पालयन्निखिलानुच्चैरिषून्मूलयिष्यति ॥
 आरूढः चपकश्रेण्यां पुनरेष महावक्त्रः ।
 चतुरो घातिसंज्ञास्तान् सर्वथा चूर्णयिष्यति ॥
 संप्राप्य केवलास्लोकं कृत्वा जगदनुपहम् ।
 विधाय च समुद्घातं सर्वयोगान्निरुध्य च ॥
 अथ पर्यन्तकालेऽमौ शैलेर्गौ प्राप्य सत्किंयाम् ।

निःशेषं रिपुसङ्घातं सर्वथा दलयिष्यति ॥
 ततो विहितकृत्योऽमौ संपूर्णौ निजवान्धवैः ।
 संप्राप्तो निर्हतौ पुर्यां भोक्ष्यते राज्यसत्फलम् ॥
 अनन्तानन्दसंज्ञानवीर्यदर्शनपूरितः ।
 निर्नष्टसकलाबाधः सर्वकालं भविष्यति ॥
 इतश्च तेन सा त्यक्ता कुमार्या भवितव्यता ।
 महामोहबले क्षीणे तदा शोकं करिष्यति ॥

कथं ।

दुर्बुद्ध्या बत जातैवमहं भग्नमनोरथा ।
 महामोहादिभैर्ये या संजाता पक्षपातिनी ॥
 समस्तमपि जानत्या न विज्ञातमिदं मया ।
 प्रसिद्धं निखिले लोके यद्वास्तैरपि गीयते ॥

किं तत् ।

भ्रुवाणि यः परित्यज्य अभ्रुवाणि निषेवते ।
 भ्रुवाणि तस्य नश्यन्ति अभ्रुवं नष्टमेव च ॥
 यदा भ्रमापि को दोषो रूढेयमपि वर्तिनौ ।
 सुहृत्त्वेव जनो ह्येष भ्रमस्तः स्वप्रयोजने ॥
 एवं निश्चित्य सा शेषजनकार्यपरायणा ।
 हित्वावभावनां तूष्णीं संस्थिता भवितव्यता ॥
 तदिदं ते समासेन पौण्डरीकमुने मया ।
 आनुसुन्दरमाख्यातमन्तरङ्गं विचेष्टितम् ॥
 एतच्चाकर्ण्य ते तुष्टाः पौण्डरीकादिमाधवः ।

चित्ते सुललिता जाता सर्वथा शोकवर्जिता ॥

ततः सा चिन्तयामास गाढं संविग्नमानसा ।

पूर्वाबोधमनुस्मृत्य यथाहं गुरुकर्मिका ॥

तदिदं मामकं नूनं जीवरत्नं न शुद्ध्यति ।

संवेगानिलसारेण विना तीव्रतपोभिना ॥

एवं विचिन्त्य सा धन्या बहुरूपामनुज्ञया ।

कष्टैस्तपोभिरात्मानं निस्तताप क्षतोद्यमा ॥

कथं ।

चतुर्थषष्ठदशमद्वादशादिविचित्रया ।

रराज रागनिर्मुक्ता रत्नावल्या विराजिता ॥

चित्रचर्यासुवर्णेन निर्मितास्याश्चतुर्लता ।

शरीरे संस्थिता रम्या शुशुभे कनकावली ॥

चतुर्थादितपःकर्मसन्मौक्तिकविशुद्धया ।

रुचे सा महाभागा मुक्तावल्या विभूषिता ॥

लघुभिद्य महद्भिद्य सिंहविक्रीडितैस्तथा ।

क्रीडानिवृत्तबुद्ध्यापि क्रीडितं सिंहलीलया ॥

तस्या भद्रा महाभद्रे सर्वतोभद्रया सह ।

भद्रोत्तरा च प्रतिमा चकार तनुभूषणम् ॥

आचाञ्चवर्धमानेन वर्धमाना प्रतिक्षणम् ।

क्रियमाणेन सा जज्ञे ज्ञानेन गतकल्मषा ॥

चान्द्रायणं परम्या च निजं कुलनभस्तलम् ।

तथैवोद्योतितं मन्ये चन्द्रलेखासमानया ॥

आसेथ यवमधानि वज्रमधानि चानघा ।
 साक्षं सुललिता जाता निःस्पृहा भवचारके ॥
 तदेवमादिभिर्धन्या तपोभिर्निजकल्मषम् ।
 सा तदा लब्धसद्दीर्घां चालयन्ती व्यवस्थिता ॥
 , इतश्च पौण्डरीकोऽपि ज्ञानाभ्यासपरायणः ।
 कालक्रमेण संपन्नो गीतार्थो विजितेन्द्रियः ॥
 ततोऽसावागमार्थस्य सर्वभारं सुनिर्मलम् ।
 जिज्ञासुर्विनयेनेत्यं गुरुं पप्रच्छ भावतः ॥
 भदन्त दादशाङ्गस्य विस्तीर्णस्योदधेरिव ।
 भगवद्भाषितस्यास्य किं सारमिति कथ्यताम् ॥
 समन्तभद्रगुरुभिस्ततः प्रोक्तमिदं वचः ।
 आर्यं सारोऽव विज्ञेयो ध्यानयोगः सुनिर्मलः ॥

यतः ।

मूलोत्तरगुणाः सर्वे सर्वा चेयं बहिष्क्रिया ।
 सुनीनां श्रावकाणां च ध्यानयोगार्थमीरिता ॥

तथाहि ।

मनःप्रसादसाध्योऽव मुक्त्यर्थे ज्ञानसिद्धये ।
 अस्मिन्सादिविशुद्धेन सोऽनुष्ठानेन साध्यते ॥
 अतः सर्वमनुष्ठानं चेतःशुद्ध्यर्थमिष्यते ।
 विशुद्धं च यदेकाग्रं चित्तं तद्व्याप्तमुत्तमम् ॥
 तस्मात्सर्वस्य सारोऽस्य दादशाङ्गस्य सुन्दर ।
 ध्यानयोगः परं शुद्धः स हि साध्यो मुमुक्षुणा ॥

शेषानुष्ठानमप्येवं यत्तदङ्गतया स्थितम् ।
 मूलोत्तरगुणाद्यं तत्सर्वं सारमुदाहृतम् ॥
 अथाकर्ण्य गुरोर्वाक्यं पीण्डरीकमध्यामुनिः ।
 पुनः प्रोवाच शान्तात्मा ललाटे हृतकुङ्कुमलः ॥
 भदन्त बालकालेऽपि समासीदति कौतुकम् ।
 मोक्षमार्गे ततः पृष्टा मया भूरिकुतीर्थिकाः ॥
 यथा भो भो महाभागाः किं तत्तत्त्वं परं मतम् ।
 निःश्रेयसकरं सारं रहस्यं परमाचरम् ॥
 ततो यथायथं सर्वैर्मतमाश्रित्य तैर्मम ।
 निवेदितं परं तत्त्वं तीर्थिकैस्तच्च कीदृशम् ॥
 एके प्राङ्मूर्धया सर्वं हिंसादि क्रियतामिति ।
 केवलं बुद्धिलेपोऽत्र रक्षणीयो मुमुक्षुणा ॥

यतः ।

यस्य बुद्धिर्न लिप्येत कृत्वा सर्वमिदं जगत् ।
 आकाशमिव पङ्केन नासौ पापेन लिप्यन्ते ॥
 अन्ये प्राङ्मूर्धया सर्वं पापं कृत्वा हि मानवाः ।
 मुच्यन्ते क्षणमात्रेण ये स्मरन्ति महेश्वरम् ॥

यतः ।

कृत्वा भित्त्वा च भूतानि कृत्वा पापशतानि च ।
 स्मरेदेकं विरूपाक्षं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 अन्यैस्तु पापशुद्ध्यर्थं विष्णुध्यानमुदाहृतम् ।
 तद्योगेयमलक्षान्ति यतः प्रोक्तमिदं वचः ॥

अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थं गतोऽपि वा ।
 यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥
 अन्ये पापाग्रं मन्त्रं प्राहुः पापनिवर्हणम् ।
 अन्ये वायुजयं प्राज्ञाः प्राहुर्मोक्षस्य साधनम् ॥

तथा ।

ध्यानेनोद्धर्तते यत्तत्पुण्डरीकं यदि स्थितम् ।
 विधाटितदलं रम्यं मनोलिसुखदं परम् ॥
 तद्वारेण निलीयेत मनोऽलिः परमे पदे ।
 तस्य यो लक्ष्यते नादस्तत्त्वमपरे जगुः ॥
 तथान्ये पूरकं प्राहुः कुम्भकं रेचकं तथा ।
 तस्यैव पुण्डरीकस्य पवने प्रविधाटिकम् ॥
 अन्ये प्राहुः पुनर्विन्दुं कुन्देन्दुस्फटिकप्रभम् ।
 त्रिगुणध्वजं ध्वजं सर्वज्ञं ज्ञानकारणम् ॥
 अन्ये परां शिखां प्राहुर्ध्वाधो लेपितां किल ।
 परमाचरमात्रा सा सैवामृतकलोप्यते ॥
 नामाये भूततामये विन्दुं देवमथापरे ।
 तृपारदारविमलं ध्येयमाहुस्तत्त्वस्थिरम् ॥
 आग्नेयमण्डले स स्यान्मौलिते रक्तवर्णकः ।
 माहेन्द्रे पीतकः कृष्णो वायवे वाङ्मे मितः ॥

तथा ।

पीतः सुन्दरचित्तेन रक्तभाषेण चिह्नयते ।
 कृष्णोऽभिषारिके कार्ये पुष्टिदो धवलो मतः ॥

अन्येऽप्याहुर्न साध्यो नाडीमार्गो मुमुक्षुणा ।
 इडापिङ्गलयोर्ज्ञेयं नाड्योः सञ्चारकर्म च ॥
 नाडीचक्रस्य विज्ञेयः प्रचारो दक्षिणेतरे ।
 तद्वारेण च मन्त्रं बहिष्कालबलादिकम् ॥
 यद्भासनं विधायोच्चैर्घण्टानादायतं कलम् ।
 ॐकारोच्चारणं प्राञ्जरपरे शान्तिदायकम् ॥

तथान्ये प्राहुर्न साध्यः ।

आ नाभेः सरलं प्राणं विस्ततन्तुसमं शनैः ।
 मूर्धान्तस्तालुरन्ध्रेण निर्गच्छन्तं विचिन्तयेत् ॥
 आदित्यमण्डलस्य वा वक्षोराजीवसंस्थितम् ।
 आद्यं पुमांसमपरे तथा ध्येयतथा विदुः ॥
 हृद्गोत्रं संस्थितं नित्यं पुमांसं परमं तथा ।
 लसदंशुशताकीर्णं ध्येयमाहुर्मनीषिणः ॥
 आकाशमात्रमपरे विश्वमन्ये चराचरम् ।
 आत्मस्य चित्तमित्याहुः परे ब्रह्म शान्तम् ॥

एवं च स्थिते ।

यथा नाथैर्ममाख्यातो दादशाङ्गस्य सारकः ।
 ध्यानयोगस्तथा तीर्थैः स एव प्रतिपादितः ॥
 तत्किं सर्वेऽपि ते तीर्थ्या भवेयुर्नोत्तिमाधकाः ।
 ध्यानयोगबलेनैव सारो यद्येष वर्तते ॥
 किं चेदं ध्येयनानात्मपरापरयोगिनाम् ।
 एकच मोक्षे संसाध्ये बलवान्मम संग्रहः ॥

तदेनमधुना नाथा रुढं सन्देहपादपम् ।

स्ववाक्यदन्तिर्सर्वीर्यादुन्मूलयितुमर्हथ ॥

सूरिणोक्तं ।

आर्थं सामान्यगीतार्थस्त्वमेवं तेन भाषसे ।

द्विग्रेषतो न विज्ञातमैदम्पर्यं जिनागमे ॥

एते हि तीर्थ्याः सर्वेऽपि कूटवैद्यसमानकाः ।

जिनसद्वैद्यशास्त्रस्य पञ्चव्याहिणो मताः ॥

तथा चात्र कथानकं ।

एतस्मिन्नगरे भूरिरोगग्रस्तसमस्तलोके विद्यते कश्चिदेक एव
महावैद्यः । स चोत्पन्नदिव्यज्ञानः सृष्टा समस्तसंहितानां नागको
निःश्रेष्ठरोगाणामुपकारनिरतो लोकानां । तथापि ते लोका
अधन्यतया न प्रतिपद्यन्ते तस्य वचनं केचित्तु धन्यतमाः प्रतिपद्यन्ते ।
स चानवरतं विधत्ते स्वशिष्येभ्यो व्याख्यानं । तच्चोपश्रुत्या प्रसङ्गा-
गतैरवधारितं स्वबुद्ध्या कियदप्यन्यधूर्तैः । ततस्ते तत्तवमाचतुष्टाः
स्वपूजार्थं वैशकमाचरितुमारब्धाः । तेषां तु लोकानामधन्यतयैव
ते नितरां प्रतिभासन्ते । ततस्तैः पण्डितमन्यतया विरचिता
निजनिजसंहिताः । रचितानि कैश्चित्तान्युपश्रुत्यावधारितानि
सद्वैद्यवचनान्युत्तुमरद्भिः कानिचित्तासां मध्ये वचनानि । अन्यैः
पुनरेकान्तविपरीतसद्वैद्यवचनानामतिपाण्डित्याभिमानेन संहिता
विहितः । विविधरूपयश्च ते रोगिणो नागरकाः । ततस्तेषामपि
कूटवैद्यानां मध्ये कश्चिदेव केषांचिच्चित्ते प्रतिभाति नापरः । ततः
प्रसिद्धिं गताः सर्वेषां सम्प्रन्धिन्यो वैद्यशाखाः व्याख्याताः सर्वैर्विने-

येभ्यो निजनिजसंहिता वाचालतया । प्रसिद्धास्तेऽपि महावैद्यतया ।
अवधीरित इव भूरिलोकैरसौ मौलमहावैद्यः ।

एवं च स्थिते ।

ये ते मौलमहावैद्यमक्तियां विधिपूर्वकम् ।

कुर्वन्ति रोगिणस्तावत्ते भवन्त्येव नीरुजः ॥

किं च ।

तत्र जीवति सदैद्ये रोगैर्मुक्ता यथा जनाः ।

तस्यां सुवैद्यशालायां भूयांसो विहितक्रियाः ॥

तथा मृतेऽपि सा शाला सविनेया समंहिता ।

संजाता सर्वलोकानां रोगच्छेदविधायिनी ॥

ये पुनः कूटवैद्यानां रोगिणो गोचरं गताः ।

तेषां ते रोगजालेन नितरां परिपीडिताः ॥

किं च ।

यथा जीवन्तु तच्छाला लोकानामपकारिकाः ।

मृतेष्वपि तथा जाताः सविनेयाः समंहिताः ॥

यस्तु तास्यपि दृश्येत वैद्यशालासु कश्चन ।

विशेषो रोगिणां हन्त रोगतानवलक्षणः ॥

सर्वरोगविमोक्षो वा कथंचिद्वैद्ययोगतः ।

तासु स्थितानां शालासु यदि जायेत देहिनाम् ॥

सोऽपि तेषां गुणो नूनं सर्वव्याधिनिवर्हिणाम् ।

यानि सदैद्यशस्त्रस्य गृहीतानि पदानि तैः ॥

तथाहि ।

चैस्तानि न गृहीतानि सर्वथा दुष्टबुद्धिभिः ।

एकान्तेनैव ते जाता व्याधिवृद्धेर्विधायकाः ॥

किं वज्रना ।

मा महावैद्यशालैका ज्ञेया रोगनिवर्हणी ।

जसंहितानुसारेण श्रेया अपि कदाचन ॥

यतः ।

वातः पित्तं कफश्चेति सर्वरोगविधायकम् ।

दोषत्रयं विजानीते सुवैद्यस्तस्य भेषजम् ॥

कूटवेद्या न जानन्ति स्वयं तच्च विरोधतः ।

तेभ्यो योऽपि विग्रेयः स्याद्बुद्ध्यानां रोगिणां कश्चित् ॥

सोऽर्थं घृणात्वरन्यायः स्याद्दोषत्रयहानितः ।

तस्मात्स एव सदैद्यस्तत्र रोगचिकित्सकः ॥

तदिदं ते समासेन मया वैद्यकथानकम् ।

पौण्डरीक समाख्यातं सन्देहदहनं परम् ॥

*भवोऽत्र नगरं ज्ञेयः सर्वरोगप्रपीडितः ।

एकस्तत्र महावैद्यः सर्वज्ञः परमेश्वरः ॥

संजातः केवलज्ञानः शिष्टसिद्धान्तसंहितः ।

सर्वलोकोपकारी च कर्मरोगनिवर्हणः ॥

तथापि गुरुकर्माणः संसारोदरचारिणः ।

भृयांसो न प्रपद्यन्ते जीवाम् परमेश्वरम् ॥

ये भया लघुकर्माणो जीवा धन्यतमाः परम् ।

त एव तं प्रपद्यन्ते सदैद्यं परमेश्वरम् ॥

सदेवमनुजायां च स सभायां यदातुलम् ।
 शिष्येभ्यो देशयत्युच्चैर्मोक्षमार्गं जगद्गुरुः ॥
 तदा देवा मनुष्याश्च केचित्तां कलुषाग्रयाः ।
 प्रसङ्गेनागतास्तत्र शृण्वन्ति जिनदेशनाम् ॥
 अनेकनयगम्भीरां तां श्रुत्वा मन्दबुद्धयः ।
 अन्यथा कल्पयन्त्येते मिथ्यात्वाभातचेतसः ॥
 ततस्ते जिनमद्देश्यादुपश्रुत्य बहिर्गताः ॥
 स्वशास्त्राणि प्रकुर्वन्ति कूटवैद्यसमानकाः ॥

तत्र ।

ये तावदास्तिकाः केचित्तीर्थ्याः सांख्यादयो मताः ।
 जिनवाक्यानुसारेण तैर्ग्रन्थेषु कियन्त्यपि ॥
 कृतानि चारुवाक्यानि शेषमभ्यूहितं स्वयम् ।
 स्वपाण्डित्याभिमानेन कूटवैद्यैरिवाखिलम् ॥
 ततः सर्वज्ञसदाक्यभूषितानि महीतले ।
 तच्छास्त्राण्यपि राजन्ते प्रसिद्धिं प्रगतानि च ॥
 ये पुनर्नास्तिकाः पापा दृढस्पतिसुतादयः ।
 सर्वं तैर्जिनशास्त्रस्य विपरीतं विकल्पितम् ॥
 तेऽपि वाचास्ततामारास्तथाविधजने गताः ।
 प्रसिद्धिं तत्स्वरस्येह प्रागल्भ्यं हि महत्तरम् ॥

तथा ।

नानारुचिलाल्लोकानां प्रतिभान्ति यथाश्रयम् ।
 केषांचिदेव ते तीर्थ्याः केचिदेवं न चापरे ॥

अन्यच्च ।

कणभवाच्चपादाद्या ये तीर्थाः शास्त्रकारिणः ।
तैस्तानि निजशास्त्राणि ग्रिथ्येभ्यः कथितानि भोः ॥
प्रवर्तितानि तीर्थानि शिष्टानुष्ठानमालिका ।
तुदिदं वैद्यशालानामुत्थानमभिधीयते ॥

एवं च स्थिते ।

ये सर्वज्ञमहावैद्यशालायां कर्मरोगिणः ।
चिकित्सां कुर्वते धन्यास्ते भवन्त्येव नौरुजः ॥
आस्तिकेषु च तीर्थेषु कर्मरोगस्य तानवम् ।
तद्वृश्यते तथा सर्वं मोक्षो वा श्रूयते क्वचित् ॥
सोऽपि सर्वज्ञवाक्यानां तेषामेव गुणो ननु ।
यानि तैर्निजशास्त्रेषु कथितानि कथंचन ॥
यदा जातिस्मरादीनां तेषां सर्वज्ञभाषितम् ।
क्षदि स्थितं भवत्येव कर्मरोगनिवर्द्धणम् ॥
अथा दोषत्रयं वैद्यः शरीरं तु चिकित्सति ।
रागद्वेषमहामोहांस्तथा सर्वज्ञ एव हि ॥
तस्माच्चास्त्येव सर्वज्ञवैद्यशास्त्रवहिःस्थिता ।
चिकित्सा कर्मरोगाणां नूनमेतेन हेतुना ॥

तथाहि ।

एकान्तंविपरीता ये जैनशास्त्रस्य नास्तिकाः ।
एकान्तेनैव ते पापा दीर्घमंसारकारकाः ॥
तथापि किष्टजन्तूनां गृहानामर्षकामयोः ।

सदेवमनुजायां च स सभायां यदातुलम् ।
 शिष्येभ्यो देशयत्युच्चैर्मोचमार्गे जगद्गुरुः ॥
 तदा देवा मनुष्याश्च केचित्तां कलुषाग्रयाः ।
 प्रसङ्गेनागतास्तत्र शृण्वन्ति जिनदेशनाम् ॥
 अनेकनयगम्भीरां तां श्रुत्वा मन्दबुद्धयः ।
 अन्यथा कल्पयन्त्येते मिथ्यात्वाद्भातचेतसः ॥
 ततस्ते जिनमदैद्यादुपश्रुत्य बहिर्गताः ॥
 स्वशास्त्राणि प्रकुर्वन्ति कूटवैद्यसमानकाः ॥

तत्र ।

ये तावदास्तिकाः केचित्तीर्थ्याः सांख्यादयो मताः ।
 जिनवाक्यानुसारेण तैर्ग्रन्थेषु कियन्त्यपि ॥
 छतानि चारुवाक्यानि शेषमभ्युहितं स्वयम् ।
 स्वपाण्डित्याभिमानेन कूटवैद्यैरिवाखिलम् ॥
 ततः सर्वज्ञसद्वाक्यभूषितानि महीतले ।
 तच्छास्त्राण्यपि राजन्ते प्रसिद्धिं प्रगतानि च ॥
 ये पुनर्नास्तिकाः पापा बृहस्पतिसुतादयः ।
 सर्वं तैर्जिनशास्त्रस्य विपरीतं विकल्पितम् ॥
 तेऽपि वाचाक्षतासारास्तथाविधजने गताः ।
 प्रसिद्धिं तत्स्वरस्येह प्रागल्भ्यं हि महत्तरम् ॥

तथा ।

नामारुचित्वाङ्मोकानां प्रतिभान्ति यथाशयम् ।
 केषांचिदेव ते तीर्थ्याः केचिदेवं न चापरे ॥

अन्यच्च ।

कणभचाचपादाद्या ये तीर्थ्याः शास्त्रकारिणः ।
तैस्तानि निजशास्त्राणि ग्रिथ्येभ्यः कथितानि भोः ॥
प्रवर्तितानि तीर्थानि शिष्टानुष्ठानमालिका ।
तदिदं वैद्यशालानामुत्थानमभिधीयते ॥

एवं च स्थिते ।

ये सर्वज्ञमहावैद्यशालायां कर्मरोगिणः ।
चिकित्सां कुर्वते धन्यास्ते भवन्त्येव नीरुजः ॥
आस्तिकेषु च तीर्थ्येषु कर्मरोगस्य तानवम् ।
तदृश्यते तथा सर्वं मोक्षो वा श्रूयते क्वचित् ॥
सोऽपि सर्वज्ञवाक्यानां तेषामेव गुणो ननु ।
यानि तैर्निजशास्त्रेषु कथितानि कथंचन ॥
यदा जातिस्मरादीनां तेषां सर्वज्ञभाषितम् ।
इदि स्थितं भवत्येव कर्मरोगनिवर्द्धणम् ॥
अथ दोषत्रयं वैद्यः शारीरं तु चिकित्सति ।
रागद्वेषमहामोहांस्तथा सर्वज्ञ एव हि ॥
तस्माच्चास्त्येव सर्वज्ञवैद्यशास्त्रवक्षिःस्थिता ।
चिकित्सा कर्मरोगाणां नूनमेतेन हेतुना ॥

तथाहि ।

एकान्तं विपरीता ये जैनशास्त्रस्य नास्तिकाः ।
एकान्तेनैव ते पापा दीर्घममारकारकाः ॥
तथापि क्रिष्टजन्तूनां गृह्णानामर्थकामयोः ।

सदेवमनुजायां च स सभायां यदातुलम् ।
 श्रियेभ्यो देशयत्युच्चैर्मोक्षमार्गं जगद्गुरुः ॥
 तदा देवा मनुष्याश्च केचित्तां कलुषाग्रयाः ।
 प्रसङ्गेनागतास्तत्र शृण्वन्ति जिनदेशनाम् ॥
 अनेकनयगम्भीरां तां श्रुत्वा मन्दबुद्धयः ।
 अन्यथा कल्पयन्त्येते मिथ्यात्वाभातचेतसः ॥
 ततस्ते जिनसद्देशादुपश्रुत्य बहिर्गताः ॥
 स्वशास्त्राणि प्रकुर्वन्ति कूटवैद्यसमानकाः ॥

तत्र ।

ये तावदास्तिकाः केचित्तीर्थ्याः सांख्यादयो मताः ।
 जिनवाक्यानुसारेण तैर्ग्रन्थेषु कियन्त्यपि ॥
 हृतानि चारुवाक्यानि शेषमभ्यूहितं स्वयम् ।
 स्वपाण्डित्याभिमानेन कूटवैद्यैरिवाखिलम् ॥
 ततः सर्वज्ञसद्वाक्यभूषितानि महीतले ।
 तच्छास्त्राण्यपि राजन्ते प्रसिद्धिं प्रगतानि च ॥
 ये पुनर्नास्तिकाः पापा बृहस्पतिसुतादयः ।
 सर्वं तैर्जिनशास्त्रस्य विपरीतं विकल्पितम् ॥
 तेऽपि वाचास्ततासारास्तथाविधजने गताः ।
 प्रसिद्धिं तत्स्वरस्येह प्रागल्भ्यं हि महत्तरम् ॥

तथा ।

नानारुचिलाङ्गोक्तानां प्रतिभान्ति यथाशयम् ।
 केपांचिदेव ते तीर्थ्याः केचिदेव न चापरे ॥

अन्यच्च ।

कणभवाचपादाद्या ये तीर्थ्याः शास्त्रकारिणः ।
तैस्तानि निजशास्त्राणि ग्रिह्येभ्यः कथितानि भोः ॥
प्रवर्तितानि तीर्थानि शिष्टानुष्ठानमालिका ।
तृदिदं वैद्यशालानामुत्थानमभिधीयते ॥
एवं च स्थिते ।

ये सर्वज्ञमहावैद्यशालायां कर्मरोगिणः ।
चिकित्सां कुर्वते धन्यास्ते भवन्त्येव नौरुजः ॥
आस्तिकेषु च तीर्थ्येषु कर्मरोगस्य तानवम् ।
तदृश्यते तथा सर्वं मोक्षो वा श्रूयते क्वचित् ॥
सोऽपि सर्वज्ञवाक्यानां तेषामेव गुणो ननु ।
यानि तैर्निजशास्त्रेषु कथितानि कथंचन ॥
यद्वा जातिस्मरादीनां तेषां सर्वज्ञभाषितम् ।
हृदि स्थितं भवत्येव कर्मरोगनिवर्धणम् ॥
अथ दोषत्रयं वैद्यः शारीरं तु चिकित्सति ।
रागद्वेषमहामोहांस्तथा सर्वज्ञ एव हि ॥
तस्माच्छास्त्रेव सर्वज्ञवैद्यशास्त्रबद्धिःस्थिता ।
चिकित्सा कर्मरोगाणां नूनमेतेन हेतुना ॥
तथाहि ।

• एकान्तंविपरीता ये जैनशास्त्रस्य नास्तिकाः ।
एकान्तेनैव ते पापा दीर्घसंसारकारकाः ॥
तथापि क्षिप्तजन्तूनां गृह्णानामर्थकामयोः ।

त एव प्रतिभान्युच्चैर्नास्तिकाः साम्प्रतेक्षिणाम् ॥
 तदेवमार्यं त्रैपाणि तीर्थानि जिनभाषितात्
 विनिर्गतानि तेनेदं व्यापकं जिनदर्शनम् ॥

• एवं च स्थिते ।

यद्वागद्वेषमोक्षानां प्रतिपत्ततया स्थितम् ।
 सत्यं भूतदया ब्रह्म श्रौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥
 श्रौदार्यं सुन्दरं वीर्यमाकिञ्चन्यमलोभता ।
 गुरुभक्तिस्तपो ज्ञानं ध्यानमन्यच्च तादृशम् ॥
 आस्तिकेष्वपि तीर्थेषु तत्सहस्रेण सुन्दरम् ।
 किं तु नो राजते तेषु यथा याचितभूषणम् ॥
 तद्धि स्वकल्पितैः त्रैपैः सर्वज्ञवचनातिगैः ।
 यागहोमादिभिः सार्धं मीलितं न विराजते ॥
 समलोपाधिशुद्धानां गुणानां प्रतिपादकम् ।
 तदेवं सर्वतीर्थेषु स्थितं सर्वज्ञदर्शनम् ॥
 तच्च सद्भाविकं जैनं तीर्थं सर्वगुणात्मकम् ।
 सर्वत्र संस्थितं ज्ञेयं न लिङ्गं धर्मकारणम् ॥
 अतो मदुक्तमार्गेण यथा ते तीर्थिकास्तथा ।
 ध्यानयोगबलेनैव किं सुमोक्षस्य साधकाः ॥

तत्र ।

शुद्धानुष्ठानविकलं ध्यानं यदुष्टशीलिनः ।
 ध्यायन्ति तद्वचोमात्रं नास्याकारि विवेकिनाम् ॥
 यतोऽपि तण्डुलस्यैव जीवस्य तुषसन्निभे ।

शुद्धे मले सदाचारधानाश्चोध्यस्तयेतरः ॥
 यः पुनर्मलिनारम्भो बहिर्धानपरो भवेत् ।
 नासौ धानाद्भवेच्छुद्धः सदुपस्तण्डुलो यथा ॥
 सर्वोपाधिविशुद्धेन ततो जीवेन साध्यते ।
 ध्यानयोगः परं श्रेष्ठो यः स्थानोचस्य साधकः ॥
 यद्यस्थानाद्गुणो जीवो निर्मलात्मा कथं चन ।
 स तौर्धिकाऽपि भावेन वर्तते जिनशासने ॥
 तस्माज्जिनेन्द्रमेवैकं शासनं भवनाग्रनम् ।
 तौर्धिका अपि तच्चक्षा भवन्त्येव भवच्छिदः ॥

किं वज्रना ।

वातपित्तकफानां भो निःशेषगदकारिणाम् ।
 ग्रमादारोग्यजिननं यथा लोके सुभेषजम् ॥
 तत्कूटभिषजापीड प्रयुक्तं परमार्थतः ।
 कचिदुणाचरन्यायाद्यथा सदैवसम्मतम् ॥
 तथा सर्वमनुष्ठानं यद्भवेन्नाशकारणम् ।
 सरागद्वेषमोहानां चित्ताखिलमलात्मनाम् ॥
 तस्मिन्ने सर्वतौर्धेषु साक्षाज्जिनेऽपि वा मते ।
 यथा तथा कृतं श्रुतं श्रेयं सर्वज्ञतन्मतम् ॥
 यत्पुमश्चित्तमास्त्रिन्यकारकं मोक्षवारकम् ।
 यतिश्रीवकरूपेण कुर्युः कर्म प्रवादिनः ॥
 तज्जिनेन्द्रमताद् पादं बहिर्भूतं न संग्रहः ।
 किं पुमलोकतीर्थाणां कर्तव्यं वज्रदोषलम् ॥

तदिदं भावसत्तीर्थमवतीर्थं तरन्ति भोः ।
 संसारसागरं जीवाः पर्याप्तं वेपचिन्तया ॥
 यच्च ते ध्येयनानात्मन्य सन्देहकारणम् ।
 समाकर्णयं तत्रापि परमार्थो निवेद्यते ॥
 पापं हि दुष्टकल्लोलैः पुण्यं गृह्णाति सुन्दरैः ।
 चैतैरात्मा तथोभाभ्यामौदासीन्येन मुच्यते ॥
 स्वभाव एष जीवस्य यत्तथापरिणामभाग् ।
 बध्यते पुण्यपापाभ्यां माध्यस्थ्ये तु विमुच्यते ॥
 ते च हिंसाद्यनुष्ठानाद् भ्रमकालुष्यकारकात् ।
 जायन्ते चित्तकल्लोला यथापथ्याद्गदास्तनौ ॥
 तथाहिंसाद्यनुष्ठानात् स्त्रैर्यनैर्मल्यकारकात् ।
 जायन्ते शुभकल्लोलाः पथ्यादिव सुखासिकाः ॥
 चित्तजालोपसंहारि यत्पुनर्ध्यानमीदृशम् ।
 औदासीन्यं मतं तद्धि निर्जरामात्रकारणम् ॥
 तदत्र तन्निरोद्धयं चित्तजालं मुमुक्षुणा ।
 तच्च नानाविधोपायै रागद्वेषादिसूदनैः ॥
 ततो यस्तीर्थिकैः प्रोक्तो यः प्रोक्तो जिनशासने ।
 भावतीर्थं स्थितः सोऽयं मध्येभावो न दुष्यति ॥

यतः ।

बहिर्विशुद्धकर्तव्याः साधयन्ति मुमुक्षवः ।

मोक्षं नानाविधैर्धैर्यैर्माध्यस्थ्यं तत्र कारणम्

किं तु ।

परमात्मादयो ध्येया यथा संवेगकारिणः ।
जीवस्य चेतसोऽत्यर्थं न हि विन्दादयस्तथा ॥
आलम्बनविशेषेण चेतसः सुन्दरेतरम् ।
स्वरूपं जायते सिद्धं स्वसंवेदनतो ह्यदः ॥

किं तु ।

नानारुचिषाञ्जीवानां कस्यचित्स्यात्कथंचन ।
चेतःशुद्धिरतस्त्रिधा मौनोद्गी मार्गदेशना ॥
ततो विशुद्धचित्तानां शुद्धमाध्यस्थ्याशालिनाम् ।
केषांचित्तेऽपि विन्दाद्याः सुर्विशुद्धेर्विधायकाः ॥

इतरथा ।

तत्त्वं विज्ञाय ये-मूढाः प्रवर्तन्तेऽर्थकामयोः ।
तद्वलेनैव निश्चिन्ता योगिनोऽत्र वयं किल ॥
तेषां ज्ञानसुलूकानां यादृक् सूर्योदयेऽमले ।
कोटरान्तःप्रविष्टानां तादृग् श्रेयं भक्षात्मभिः ॥
ते ह्यज्ञाचतमोलिप्ताः सुदृष्टिप्रसरं विना ।
कौशिका इव लीयन्ते नितरां भवकोटरे ॥
योगे ज्ञानांशुदोषाङ्गे परिस्फुरति भास्करे ।
हृदये हि कुतस्तिष्ठेदर्थकामस्पृहातमः ॥
तस्मान्निर्मलचित्तानां वैराग्याभ्यासलाभिनाम् ।
चित्रमालम्बनं प्राप्य माध्यस्थ्यं च प्रवर्तते ॥
अतोऽमी ये पुरा प्रोक्ता ध्येयभेदाः कुतूषिकैः ।
नित्यन्दविन्दुभृतास्ते सुर्जनमतवारिधेः ॥

तत्कूटवैद्यशालावदन्यदर्शनमालिका ।

स्वरूपेण सदा ज्ञेया कर्मरोगविवर्धनी ॥

तच्चक्षानां पुनर्यः स्यात्कर्मरोगक्षयः कश्चित् ।

विशेषो वा स विज्ञेयः सर्वज्ञवचनाहुणः ॥

इयं सदैद्यशालावदाकाशं तन्मतात्मिका ।

कर्मरोगहरी ज्ञेया दादशाङ्गी सुसंहिता ॥

यद्दोषच्छेदनं लोके किञ्चित्स्यात्सुन्दरं वचः ।

तद्गुणाकररूपायां सर्वमस्यां प्रतिष्ठितम् ॥

यत्पुनर्बुद्धिलेपेन विना हिंसादिसुन्दरम् ।

समस्तपापनाशश्च स्मृतिमात्रेण देवयोः ॥

प्रोक्तमित्यादिकं पूर्वं तीर्थैस्तत्त्वबहिश्चरैः ॥

निर्धुक्तिकं वचोमात्रं तत्तु हास्यं विवेकिनाम् ॥

ततश्चेदं गुरोर्वाक्यमाकर्ण्य पुनरब्रवीत् ।

षौण्डरीकमुनिस्तत्त्वविस्पष्टकरणेच्छया ॥

यथा नाथ वयं ब्रूमो व्यापकं जिनदर्शनम् ।

तथा तीर्थ्यां यदि स्त्रीयं ब्रूयस्तत्र किमुत्तरम् ॥

तथाहि निजबुद्ध्या ते सर्वे सर्वज्ञवादिनः ।

परतीर्थतिरस्काराः स्त्रीयदर्शनगर्विताः ॥

देवे धर्मे निजे तत्त्वे मोचे चाविष्टबुद्धयः ।

तेऽन्यदर्शनमस्तीति स्वप्नान्तेऽपि न जानते ॥

एवं च स्थिते ।

यथा ते दर्पितास्तीर्थ्यां दर्शनेन यथायथम् ।

तथा माय वयं स्वेन को विशेषः परस्परम् ॥

ततो विनिर्णयं नाथाः सुन्दरं कर्तुमर्हथ ।

मच्चित्तं जायते येन सुमेरुशिखरोपमम् ॥

ततो विमलसद्गन्तदीधितिच्छुरिताधरः ।

तन्निर्णयविधानाय गुरुरित्यमभाषत ॥

एतन्निवेदितं व्यापि मया तत्सुविनिश्चितम् ।

यत्सम्यग्दृष्टिभिर्दृश्यं भाविकं जैनदर्शनम् ॥

तत्रोपपद्ये जीवानां स्वयमेव मलोद्भवाः ।

एता हि विनिवर्तन्ते मोहिन्यो भेदबुद्ध्यः ॥

एकः प्रभासते देवः सर्वज्ञः सर्वदर्शनः ।

वैतरागो गतद्वेषो महामोहादिसूदनः ॥

सकलो भुवनभर्तासौ सगरीरो निगद्यते ।

निष्कलो मोक्षमापन्नः स एव भुवनप्रभुः ॥

इदं स्वरूपं निश्चित्य यैः स देवोऽवधारितः ।

तेषां नानाविधाः शब्दा भेदबुद्धिं न कुर्वते ॥

तथाहि ।

स बुद्धः प्रोच्यतां लोके ब्रह्मा विष्णुर्महेश्वरः ।

जिनेश्वरोऽपि वा हन्त नार्थभेदस्तथापि च ॥

य एवं तं परिज्ञाय भजेत्तस्यैव स प्रभुः ।

ममास्ति तव नास्तीति सर्वो मत्सरविभ्रमः ॥

यस्यैव भावतोऽभीष्टस्तस्यासौ कुरुते शिवम् ।

न शृङ्गकेण पाप्मीयं चण्डालस्यापि वार्यते ॥

निःशेषक्लेशनिर्मुक्तः स समः सर्वदेहिनाम् ।
 विज्ञातः कुरुते मोक्षं तातीया कस्य जाह्नवी ॥
 संसारिणां हि नानात्ममात्मनां कर्मनिर्मितम् ।
 कर्मप्रपञ्चनिर्मुक्तः परमात्मा न भिद्यते ॥
 स देवः परमात्माख्यः शुद्धबोधप्रभावकः ।
 अशरीरोऽप्यनन्तेन वीर्येण भवमोक्षकः ॥
 विज्ञातो यैर्महाभागैः प्रतिपक्षश्च भावतः ।
 तेषां निर्णीतरूपाणां विवादः कुत्र कारणे ॥

केवलं ।

ये कल्पयन्ति तं मूढा रागद्वेषमत्ताविलम् ।
 ते ज्ञाततत्त्वहृपैस्तेर्वार्यन्ते करुणापरैः ॥
 तदेवं तात्त्विकस्तावद्देवस्तुभ्यं निवेदितः ।
 यः प्रमाणप्रसिद्धत्वादेकः सर्वप्रवादिनाम् ॥
 धर्मोऽप्येको जगत्पञ्च विज्ञेयः पारमार्थिकः ।
 कल्याणमालिकाहेतुः शुद्धः शुद्धगुणात्मकः ॥
 क्षमासर्वद्वेषच्छौचतपःसंयममुक्तयः ।
 सत्यव्रतद्वैराग्यवत्यागा एते धर्मगुणा दश ॥
 दशलक्षणकं धर्ममेतन् विज्ञाय पण्डिताः ।
 स्वर्गापवर्गदातारं विवदन्ते न केनचित् ॥
 यस्तस्य वैपरीत्येन कल्प्यते मूढमानवैः ।
 धर्मस्तं वारयन्तीमे करुणाक्रान्तबुद्धयः ॥
 तदेव धर्मः सर्वत्र यः प्रमाणप्रतिष्ठितः ।

एकः स वर्णितस्तुभ्यं पौण्डरीकमुने मया ॥
तथाच मोक्षमार्गो यः संगीतस्तत्त्वसंज्ञकः ।
सोऽप्येक एव विज्ञातः पण्डितैः परमार्थतः ॥

तथाहि ।

मूलं कैश्चित्तदाख्यातं लेशाशुद्धिस्तथापरैः ।
शक्तिस्तथात्मनो वीर्यं यत्तुभ्यं योगिभिः परम् ॥
तदिदं शब्दभेदेन भिद्यते नार्थतो ध्रुवम् ।
तथास्याचरणेऽप्यत्र ध्वनयो भेदिनः परम् ॥

यतः ।

अदृष्टकर्मसंस्कारा पुण्यापुण्ये शुभाशुभे ।
धर्माधर्मौ तथा पाशाः पर्यायास्तस्य कीर्तिताः ॥
एतच्च सत्त्ववीर्यादिशब्दवाच्यं यदिष्यते ।
इदं स्वहानिदृष्टिभ्यां कारणं भवमोक्षयोः ॥
हीयमाने भवन्त्यस्मिन् भवे सर्वा विपत्तयः ।
वर्धमाने मुनः सर्वाः संभवन्ति विभूतयः ॥
इदमेव चतुष्कोटिविशुद्धमपरे विदुः ।
ऐश्वर्यज्ञानवैराग्यधर्मरूपास्तु कोटयः ॥
रजस्तमोभ्यां तत्त्वत्वमावृतं न प्रकाशते ।
विपरीतास्तु जायन्ते तस्यैश्वर्यादयो गुणाः ॥

नच ।

रजोवशाद्वैराग्यमनैश्वर्यं तमोवशात् ।
तमसश्चैव माहात्म्यादज्ञानाधर्मसम्भवः ॥

यत्रैकं तच्च नियमाद्वितीयमपि विद्यते ।
 रजस्तमोभ्यामेवं हि भवितव्यं सदा सह ॥
 सर्वथा मलिनं सत्त्वं हेतुः संसारदुःखयोः ।
 तदेव विमलं वीर्यं कारणं सुखमोचयोः ॥
 तस्माभार्यमिमे सर्वे तपोध्यानव्रतादयः ।
 विचित्रा हेतवो लोके तत्तत्त्वं पारमेश्वरम् ॥
 ज्ञानं तद्गोचरं यस्याच्छृङ्खलं च तदाश्रयम् ।
 क्रिया च वर्धनी तस्य मोचमार्गः स कीर्तितः ॥
 एतच्च तत्त्वं यैः सत्त्वैर्विज्ञातं शुद्धबुद्धिभिः ।
 मेरुनिष्कम्यचित्तानां तेषां भ्रान्तिः कुतस्तिका ॥
 केवलं वारयन्तीमे मूढलोकं कृपापराः ।
 तत्त्वमार्गात्परिभ्रष्टं यान्तमर्दवितर्दकम् ॥
 तदिदं ते समासेन तत्त्वं साङ्गाविकं मया ।
 आख्यातं यद्विनिश्चित्य घटन्ते चारुयोगिनः ॥
 इदं चाविचक्षणं लोके यथैकं मानतः स्थितम् ।
 तथा मोक्षोऽप्यनेनैकसाध्यः प्रज्ञादसुन्दरः ॥
 आत्मनोऽनन्तसद्बोधदर्शनानन्दवीर्यिणः ।
 अमूर्तस्याचिरूपस्य स्वरूपस्थितिलक्षिणः ॥
 संसिद्धिर्निर्द्वन्द्वः शान्तिः शिवमक्षयमव्ययम् ।
 अमृतं ब्रह्म निर्वाणं ध्वनयस्तस्य वाचकाः ॥
 समस्तमतिकर्तव्यं छेद्याशुद्धार्यमौरितम् ।
 छेद्याशुद्दिष्ट मोक्षाय स चैवंविधस्तद्वचः ॥

तद्वुद्धितारतम्येन यद्देवमनुजादिषु ।

अनुषङ्गात्सुखं तत्तु हेयपक्षे प्रतिष्ठितम् ॥

तदेवंविधसद्देवधर्मतत्त्वनिवेदकम् ।

यच्छास्त्रमीदृशस्यैव मोक्षस्य प्रतिपादकम् ॥

दुष्टेष्टाव्याहतं सर्वं प्रमाणेन प्रतिष्ठितम् ।

तदेकमिह सर्वत्र व्यापकं परिकीर्तितम् ॥

श्रुतं च तस्य भावार्थं परिज्ञाय विग्रेषतः ।

तत्परैर्विविधैः शब्दैर्यथेष्टमभिधीयते ॥

वैष्णवं वा यदुच्येत ब्राह्मणं वा निगद्यताम् ।

माहेश्वरं वा गौयेत बौद्धं वाप्यभिधीयताम् ॥

जैनेन्द्रं वा निवेद्येत ज्ञातार्थैरिह मानवैः ।

अविनष्टे हि भावार्थे शब्दभेदो न दुष्यति ॥

अर्थेन हि प्रसौदन्ति शब्दमात्रेण नो बुधाः ।

संतुष्येद्देव इत्युक्तो मूर्ख एव निरर्थकम् ॥

एवं च स्थिते ।

एवंविधांश्च चेत्तेऽपि वदेमुत्तीर्थिकाः स्वकम् ।

दर्शनं व्यापकत्वेन न विवादोऽस्ति तैः सह ॥

आश्चर्यादितानां मोक्षेन पौण्डरीकमहासुने ।

बहूनि दर्शनानीति मोक्षोऽयं संप्रवर्तते ॥

तस्यापाये पुनः पुंसां सद्बुद्धेर्गोचरं गते ।

अत्र सद्दर्शने नूतं भेदबुद्धिर्निवर्तते ॥

आत्मा साधारणो ह्येव सर्वेषामपि वादिनाम् ।

समलो न विजानीते मोक्षमार्गं यथास्थितम् ॥

मलचये पुनस्तस्य मोक्षमार्गं यथास्थितः ।

यत्र तत्र स्थितस्यापि हठादेष प्रकाशते ॥

ततश्चेदं विनिश्चित्य दर्शनं पारमार्थिकम् ।

स सुचेदाग्रहं स्वीयं तथा चोक्तं मनीषिभिः ॥

रिक्तस्य जन्तोर्जातस्य गुणदोषानपश्यतः ।

विलम्बा बत केनामी सिद्धान्तविषमग्रहाः ॥

अहं चारुरचारुस्त्वं मदीयं चारु दर्शनम् ।

न लदीयमिति स्पष्टं मत्सरस्य विजृम्भितम् ॥

किं बज्जना ।

यावन्तो देहिनो लोके यथावस्थितदृष्टयः ।

ते सर्वेऽप्यत्र वर्तन्ते तात्त्विके शुद्धदर्शने ॥

निर्गन्धममकारास्ते विवादं नैव कुर्वते ।

अथ क्षुर्युस्ततस्तोभ्यो दातव्यैवैकवाक्यता ॥

ये लक्ष्मीमलत्वेन विपरीतविलोकिताः ।

स्वतीर्थं व्यापकत्वेन संगिरन्ते समत्सराः ॥

तेषां जात्यन्धकल्पानामपकर्णनमुत्तरम् ।

अथवा तत्त्वमार्गं ते बोधनीयाः प्रथमतः ॥

न मोक्षदलनादन्यो ह्युपकारो महत्तमः ॥

अतो यदुक्तं भवता । यदुत

स्वतीर्थं व्यापि चेत्तीर्थां ब्रूयुस्तत्र किमुत्तरम् ।

तदिदं ते मयाप्यातं प्रतिघातविवर्जितम् ॥

यावद्वृष्टिविवादाङ्गनिःशेषनयसागरे ।
 कुट्टुष्टिसरितः सर्वाः पतन्तीर्द्रक्ष्यसि स्फुटम् ॥
 तावत्ते सर्वसन्देहा यास्यन्ति प्रलयं तदा ।
 ज्ञास्यसि त्वं यथा नास्ति सर्वज्ञवचनात्परम् ॥
 ततो निर्गष्टसन्देहः प्रपद्य गुह्यभाषितम् ।
 संजातः पौण्डरीकोऽसौ विशेषागमतत्परः ॥
 कालक्रमेण संपन्नो द्वादशाङ्गस्य पारगः ।
 समन्तभद्रसूरौणामसौ पादप्रसादतः ॥
 अनन्तगमपथोयः सातिशेषः सवित्तरः ।
 सर्वज्ञागमसङ्गावः सर्वोऽस्य मनसि स्थितः ॥
 ततोऽनुयोगोऽनुज्ञातः सगच्छस्तस्य सूरिभिः ।
 दत्तमाचार्यकं स्त्रीयं हृतमानृष्यमात्मनः ॥
 आचार्यस्थापनायां च तस्यामरनरैर्मुदा ।
 हृता विधानतो देवसङ्घपूजा दिनाष्टकम् ॥
 त्तः समन्तभद्राख्या हित्वा स्वं देहपञ्चरम् ।
 ते सूरयः शिवं प्राप्ता हृतास्तथा महाधियः ॥
 अथावाप्तावधिज्ञानो मनःपथोयसंयुतः ।
 जातः स पौण्डरीकाख्यः सूरिः ग्रामनदीपकः ॥
 स भव्यपौण्डरीकाणां सूर्यवद्देगनांशुभिः ।
 विजहारं हरचिद्रां महामोहतमोमयीम् ॥
 अपरापरदेशेषु च चिरं मुनिपर्यया ।
 विद्वत्प्रियवर्गं च निष्पाद्य गुणभूषितम् ॥

दानशीलतपोभावधर्मयामचतुष्टयम् ।
 पालयित्वा दिनाकारं प्रकाशजिनशासनम् ॥
 विज्ञायायुष्कपर्यन्तं पौण्डरीकदिवाकरः ।
 ततः संलेखनाव्याजं सन्धारारणं चकार सः ॥
 स्वस्थाने स्थापितस्तेन सूरिः स्वभ्यस्तसत्क्रियः ।
 साधुर्धनेश्वरो नाम निःशेषागमपारगः ॥
 ततस्त्वं विहितानुज्ञं पुरस्कृत्य धनेश्वरम् ।
 आचार्यं निजगच्छं च सोऽनुशिष्टिं ददाविमाम् ॥
 धन्यस्त्वं येन विज्ञातः संसारगिरिदारकः ।
 वज्रवदुर्भिदश्चायं महाभाग जिनागमः ॥
 इदं चारोपितं यत्ते पदं सत्सम्पदां पदम् ।
 अत्युत्तममिदं लोके महासत्त्वनिषेवितम् ॥
 धन्येभ्यो दीयते तात धन्या एवास्य पारगाः ।
 गत्वास्य पारं ते धन्याः पारं गच्छन्ति संसृतेः ॥
 भीतं संसारकान्तारात्ममर्थस्य विमोचने ।
 साधुवृन्दमिदं सर्वं भवतः शरणागतम् ॥
 मंप्राप्य गुणमन्दोहं निर्मलं पारमेश्वरम् ।
 चाणं संसारभीतानां धन्याः कुर्वन्ति देहिनाम् ॥
 तदेते भावरोगार्तास्त्वं च भावभिषग्वरः ।
 अतस्त्वयामी मञ्जीवा मोचनीयाः प्रयत्नतः ॥
 गुरुस्य मोचयत्येतानप्रमत्तो हितोद्यतः ।
 यदुल्लसो दृढं मोचे निःस्पृहो भवचारके ॥

कल्पोऽयमिति कृत्वा त्वमीदृशोऽयं प्रचोदितः ।
 निजप्रख्यानुरूपं हि चेष्टितव्यं सदा त्वया ॥
 अनुशिष्टं विधायेत्यं सूरेस्तस्य कृतानतेः ।
 सूरयः पौण्डरीकाख्याः प्राङ्गः शिष्यगणं ततः ॥
 युष्माभिरपि नैवैष सुखबोद्धित्यसन्निभः ।
 संसारसागरोत्तारौ विमोक्तव्यः कदाचन ॥
 प्रतिकूलं न कर्तव्यमनुकूलतरैः सदा ।
 भाव्यमस्य गृहत्यागो येन वः सफलो भवेत् ॥
 अन्यथा जन्तुबन्धूनामाशालोपः कृतो भवेत् ।
 ततो विडम्बना शेषा भवेदच परच च ॥
 ततः कुलवधून्यायात्कार्यं निर्भर्त्सितैरपि ।
 यावज्जीवं न मोक्षव्यं पादमूलममुष्य भोः ॥
 ते ज्ञानभाजनं धन्यास्ते स्वदर्शननिर्मलाः ।
 ते निष्प्रकम्पचारित्रा ये सदा गुरुसेविनः ॥
 एवं वदन्तु वीरेषु तेषु महर्म्मसूरिषु ।
 तथेति तदचः सर्वे प्रपद्य प्रणतिं गताः ॥
 ततो विहितकर्तव्यः परित्यज्य गणं क्रमात् ।
 स मुरिः पौण्डरीकाख्यो गतः मङ्गिरिकन्दरम् ॥
 अश्लिषमावगोपेण वपुषा धीरमानसः ।
 परीपंहतितिचार्यं स्थितः शुद्धशिलातले ॥
 तत्र च ।
 कृतपञ्चनमस्कारो भावमारं मुहुर्मुहुः ।

स दत्तालोचनः सम्यक् सिद्धानाधाय चेतसि ॥
 प्रणिधानं महाभागः कारणं धर्मशुक्तयोः ।
 ध्यानयोस्तीव्रसंवेग्यकारेत्यं विशुद्धधीः ॥ ।
 ज्ञानदर्शनचारित्र्यवीर्याराधनतत्परः ।
 एक एवान्तरात्मा मे व्युत्सृष्टमधुनापरम् ॥
 रागद्वेषमहामोहकषायमलधूनकः ।
 विशुद्धः साम्प्रतं वर्ते स्नातकोऽहं समाहितः ॥
 क्षाम्यन्तु सर्वसत्त्वा मे क्षान्तिर्मे सर्वजन्तुषु ।
 निर्वैरः साम्प्रतं शान्तः क्षेत्रज्ञो मम वर्तते ॥
 यदन्तर्यामिनः किञ्चिद्विद्भिर्भूतं पुरा मया ।
 गृहीतं स्वीयबुद्ध्या तद्ब्युत्सृष्टमधुनाखिलम् ॥
 तीर्थेश्वरा महात्मानः सिद्धा निर्धूतकल्मषाः ।
 सद्धर्मः साधवश्चेति भवन्तु मम मङ्गलम् ॥
 एतानेवोत्तमत्वेन गृह्णामि भुवनेऽप्यहम् ।
 एतानेव प्रपद्येऽहं शरणं भवभौक्तकः ॥
 निवृत्तसर्वकामोऽहं मनोजलनिरोधकः ।
 बन्धुः समस्तभूतानां सूनुवत्सर्वयोषिताम् ॥
 स्थितः सामायिके शुद्धे सर्वयोगनिरोधिनि ।
 व्युत्सृष्टचेष्टं मां सिद्धाः पश्यन्तु परमेश्वराः ॥
 यच्च दुश्चरितं किञ्चिदिहान्यत्र च मे भवेत् ।
 मंजातं ज्ञातसंवेगस्तन्निन्दामि पुनः पुनः ॥
 सर्वोपाधिविशुद्धोऽहं ममेवमधुना गतिः ।

साक्षात्केवलिनस्तत्त्वं भगवन्तो विजानते ॥

सर्वथा ।

भवप्रपञ्चविरतो मोक्षैकगतचेतसा ।
 समर्पितो मयात्मैष जिनानां जन्मनाशिनाम् ॥
 तत्र एव महात्मानः सद्भावार्पितचेतसः ।
 स्वशक्त्याशेषकर्मांशच्छेदं कुर्वन्तु मेऽधुना ॥
 इत्येवं प्रणिधानेन स महात्मा शिलातले ।
 व्युत्सृष्टकायो निःसङ्गः पादपोषगमे स्थितः ॥
 परीषद्भूतं सर्वं विनिर्जित्य स्वतेजसा ।
 तिर्यग्देवमनुष्याणामुपसर्गांश्च भैरवान् ॥
 प्रनष्टभूरिकर्मांशो धर्मधानमनुत्तमम् ।
 अतिलब्धं ततः शुक्लं पूरयामास सत्तमम् ॥
 अशेषकर्मजालं च वीर्यज्वलनदीपितम् ।
 विधाय चपकश्रेष्ठामारुढः क्रमशो दहन् ॥
 ततो भस्मीकृते वीर्याद्वातिकर्मचतुष्टये ।
 संप्राप्तः केवलालोकं सोढुमन्तज्ञानगोचरम् ॥
 ततः प्रादुरभूत्तत्र देवसङ्घस्यतुर्विधः ।
 आकृष्टः सद्गुणैस्तस्य पूजार्थं हि महात्मानः ॥
 ततो दुन्दुभयो दिव्या दध्नुर्मधुरस्वनाः ।
 जगुः किन्नरसङ्घाता ननृतुर्देवयोषितः ॥
 अवनिन्ये रजः सर्वं वष्टपे गन्धवारि च ।
 प्रकीर्यते स्म देवौघैः पुष्पवृष्टिर्मनोहरा ॥

भ्रमद्भ्रमरविस्तारतारझङ्कारबन्धुरः ।

स प्रदेशः क्षणाज्जातो दिव्यगन्धैर्विसर्पिभिः ॥

गोशीर्षचन्दनालिप्तं दिव्यसद्रूपवासितम् ॥

चक्रुर्देहं मुनीन्द्रस्य देवाः सद्भक्तिनिर्भराः ॥

तथा लसत्किरीटाक्षो तुष्टुवुस्य मुनीश्वरम् ।

दधुः पादरजस्तस्य शिरसा पापशुद्धये ॥

एवं प्रमोदसन्दर्भनिर्भरे वैबुधे गणे ।

पार्श्वस्थे स महाभागः समुद्घातमुपागतः ॥

ततः समीकृताशेषकर्मांशः क्षणमाचकम् ।

स्थित्वा योगत्रयं धीरो निरुद्धो क्रमेण सः ॥

ततश्च तन्निरोधेन शैलेशीं प्राप्य सक्तियाम् ।

देहचयविनिर्मुक्तः स प्राप परमं पदम् ॥

ततो विशेषपूजां ते विधायानन्दनिर्भराः ।

गता देवा निजस्थानं तद्भक्त्या धूतकल्मषाः ॥

अन्यच्च ।

स्वक्रमेणामुना सापि महर्भद्रा प्रवर्तिनी ।

हत्वा कर्म गता मोक्षं किं तु भक्तपरिज्ञया ॥

तथा सुललितासाध्यास्तैस्तपोभिस्तथाविधैः ।

चाराद्यैरिव संजातं चित्तरत्नं सुनिर्मलम् ॥

ततः सापि क्रमेणेत्यं संत्यज्य तनुपञ्जरम् ।

गता कर्मचयं कृत्वा मोक्षं भक्तपरिज्ञया ॥

ते तु श्रीगर्भराजाद्याः साधवः सुतपोधनाः ।

सुमङ्गलाद्याः साध्यस्य देवलोकासुपागताः ॥

किं वञ्चना ।

यावद्भिर्जन्तुभिस्तत्र मनोवृन्दनकानने ।

समन्तभद्रसूरीणां पादमूलसुपागतैः ॥

इदमाकर्णितं धनैरनुसुन्दरचेष्टितम् ।

दूरस्थैरपि छेदनेन कौतुकेनापि विस्मितैः ॥

तत्रवतां भव्यजन्तूनां श्रुतेन जनितं तदा ।

भवप्रपञ्चविरतं मनो नूनमनेन भोः ॥

ततः कैश्चित्कृता दीक्षा कैश्चिद्धर्मा गृहस्थितैः ।

केचिन्मन्त्रमापन्नाः केचित्संवेगमागताः ॥

एवं च स्थिते ।

भवद्भिरपि विज्ञातमेवं कथयतो मम ।

भो भो भव्याः सभावार्थमिदं वृत्तं महात्मनः ॥

ततोऽनुष्ठयीयतां त्वणं यज्ज्ञातस्यास्य सन्निभम् ।

येनैष जायते सद्यः सफलो मे परिश्रमः ॥

यतस्तुल्यः समस्तानां प्रायः संसारचारिणाम् ।

जीवानामेष वृत्तान्तो मया योऽत्र निवेदितः ॥

तदेतदपि संश्रुत्य चरितं निजसन्निभम् ।

न युज्यतेऽत्र भो भव्या विधातुमवधीरणा ॥

तृथाहि ।

यथामौ यौण्डरीको जम्बुद्वीपे पूर्वविदेहवर्तिनि सुकच्छवि-

जयान्तर्गते शङ्खपुरे कमलिनीश्रीगर्भराजपुत्रतयापि जातस्तेन

भगवता समन्तभद्रसूरिणा तस्यैव ब्रह्मपुरस्य सम्बन्धिनि चित्तरम-
 काननान्तर्भूते मनोनन्दने चैत्यभवने वर्तमानेन भूरिभव्यानां
 पुरतेस्तत्पक्षपातेन मनुजगतावेषु राजदारकोऽनुकूलाभ्यां काल-
 परिणतिकर्मपरिणामाभ्यां सुमतिर्भव्यपुरुषो जनित इति कृत्वा
 भविष्यति निःशेषगुणाधार इति ख्यापितस्तदिदं सर्वेषां लघुकर्मणां
 भव्यमनुष्ठानां समानं वर्तते । यतो नानाचेष्टोत्पन्ना अपि सर्वे
 मनुजगतौ वर्तन्ते बहिरङ्गविविधजननीजनका अपि सर्वे परमार्थ-
 तस्ते कालपरिणतिकर्मपरिणामयोः पुत्रा भवन्त्येव बहुविधाभि-
 धाना अपि सुमतिभव्यपुरुषत्वं न व्यभिचरन्तीति सदागमः
 सर्वदा ख्यापयति ॥ यथा च सा महाभद्रा समन्तभद्रसूरिवचने-
 नादित एव प्रतिबुध्य प्रसजिता प्रज्ञाविशाला जाता तथैवेहोत्तम-
 पुरुषाः सर्वज्ञागमोपदेशात् संजाततत्त्वावबोधाः प्रथममेव साधवः
 संपद्यन्ते त एव च परमार्थतः प्रज्ञाविशाला इति । यथा च
 तस्याः सुललितायाः पूर्वभवाभ्यासवशेन संपन्नस्तथा महाभद्रया
 सह स्नेहसम्बन्धः स च गुणकरोऽभूत् तथेह गुरुकर्मणामपि केषां-
 चिद्भाविभद्राणां भव्यजन्तूनां कथंचिद्भवत्येव सुसाधुभिः सार्धं घटना
 सा च भवत्येव तेषां गुणकरी । सम्पत्सम्पादको हि कल्याणमित्र-
 योगी जनको योग्यताया आकरो गुणरत्नानीं सूचको भावि-
 कल्याणपरंपरायाः अमृतयोग इव निर्घातिकः कर्मविषयस्मरकस्य ॥
 यथा च तथा महाभद्रया तस्याः सुललितायाः समन्तभद्रसूरि-
 दारेण सदागमे भक्तिर्जनिता पौण्डरीकस्य च तथैव धार्मीभाव-
 मिवात्मनो दर्शयन्त्या कृतस्य तेन भवन्ता सह परिचयः तथा-

द्यापि सुमाधवः परहितकरणैकसालमाः मन्तो गुणकर्मणां च
 भयजन्तूनां निष्कृचिमघेहभावमिव दर्शयन्तो यथातथा सर्वज्ञा-
 गमे भागवते भक्तिमुत्पादयन्तेव । सा हि यथातथाविभृता
 प्रचालिनी कर्ममलस्य शोधनी जीवरत्नस्य मोचनी भवप्रपञ्चस्य
 दर्शनी तत्त्वमार्गस्य साधनी परमपदस्येति । यद्य तेनानुसुन्दर-
 चक्रवर्तिनोत्पन्नज्ञानेन तेषां पुरतः सविस्तरमाख्यातमात्मभवभ्रमण-
 मुपमादारेण सुश्ललितापौण्डरीकयोः संवेगजननार्थं तन्मायः सर्वेषां
 मंगारिजीवानां समानं वर्तते । यतः कचिन्मोक्षमुपागतेषु केषुचि-
 ज्जोषेषु लोकस्थितिनिर्णयोगतः कर्मपरिणामादिष्टा इव भवितव्य-
 तावगेन निर्गच्छन्ति कियन्तोऽपि जीवा अमायवहारिकजीवरागेः
 ततः कुर्वन्ति विचित्रमनन्तभवभ्रमणं शरयन्ति हिंसाक्रोधादिदो-
 षातुरा मोक्षमाधनत्वमपि हृष्टेष्टावाप्तं यज्जगो मनुष्यमयं कुर्वन्ति
 मुञ्जमुञ्जः महुणावाप्तिर्यागावगरेष्वन्तराक्षर्येष्वर्णेष्वनन्तरकगगन-
 क्षामपीका अपि मुच्यन्ते सर्वज्ञोक्तागमानुष्ठानमन्त्रेण अवाप्त-
 मंज्ञानाय पश्यन्ति स्वयं प्रतिपादयन्ति च परेभ्यः । यथा । निहित-
 नाटकप्रायोऽयं प्राणिनां भवप्रपञ्चोऽपरापरदेयकूपोपमानि शरीर-
 पङ्क्तानि अन्तोन्मेषानन्तमङ्कुरानि यद्विधयोगिविधेयव्य-
 रणानि नागानिधराककुटीरककुलानि विमानमानानपादीनि
 कुटनटपेटकदम्बानि यन्मुहुर्मुहुरादीनि । परोक्षं द्रष्टुमपेक्ष्य
 परमानन्तात्ता हविर्भोगमल मनुष्यादिपदादिपरापरमागमा
 भेदमाकाशान् विवेक्षिता । लोकस्थितिकामपरिकतिकर्मपरि-
 षामन्त्रभावभवितव्यनिर्णयनादिपरस्परव्यपेक्षानुष्ठायत्र-

केवलं तथा प्रतिबोध्यमाना अगृहीतसङ्केता भविष्यथ यूयं गलता-
स्तुशोषका गुरुणां । तथापि गुरुभिः प्रतिबोधनीया एव युष्मा-
भिरपि प्रतिबोद्धव्यमेव । यथा खट्वद्वरितपद्यात्तापेन सङ्कृतगुण-
पञ्चपातमारो निखिलकर्ममलविलयकारी सदागमवज्रमानस्तस्याः
सुलक्षिताग्राः प्रतिबोधकारणं संपन्नः तथा भवद्भिरपि तथैव
स विधेयो येन संपद्यते भवतामपि विशिष्टत्वावबोध इति । .

इह, ये ।

श्रेयांसम्रच्छादत्तादिजातिस्मरणतुल्यकः ।

ज्ञेयोऽनुसन्दरादीनां तदुत्पादः सयुक्तिकः ॥

यतद्यागमे मतिवासनायाः

असंख्यकालोऽनुज्ञातो वचो नास्ति च वारकम् ।

सुभूरिभवभावेऽपि तस्मान्नास्ति विरोधिता ॥

आदितः पुनरारभ्य प्रस्तावभावार्थोऽयम् ।

कुशलकर्मविपाकवशादहो जगति किञ्चिदिहास्ति न दुर्लभम् ।

सकलभोगसुखाधिकमुच्चकैः ग्रमसुखं प्रतिभाति च धीमताम् ॥

परमकोटिगतोऽपि पुनर्नरः प्रवृत्ततामुपगम्य निपात्यते ।

खलमलैरतिभीमभूवोदधौ यदि न वेत्ति स तां तदरातिताम् ॥

मरकयोग्यशताशुभकर्मकः पुनरुपैति शिवं गतकल्मषः ।

यदि सदागमबोधपरायणः क्षणमपि प्रकरोति शुभं नरः ॥

इदमप्येत्य मनोभलवर्जनं लघु विधाय सदागममेव नम् ।

शुक्त तेन हि याय शिवं यथागमवशादनुसन्दरपार्थिवः ॥

अन्यच्च ।

नितः समस्तोऽप्यस्य भवप्रपञ्चः । तत्परिपाकलभ्यस्तु विच्छेदको
 प्रपञ्चस्यास्य परमेश्वरानुग्रहः । स हि कारणं विमलज्ञानस्य ।
 तद्वलादेवायमात्मा जानीते • यदुत परमेश्वराज्ञाकरणजनिते
 मम सुखदुःखे भवमोक्षौ च लेश्याविशोधनं तदाज्ञाकरणं
 लेश्यामालिन्यजननं तदाज्ञाविराधनं । ततः प्रवर्तते लेश्याविशोध-
 केषु सद्गतगुणेषु निवर्तते लेश्यामालिन्यजनकेभ्यः समस्तदोषेभ्यः ।
 ततोऽत्यन्तविशोधितां लेश्यामपि विहाय भवत्यलेश्यः । ततः स्वरूपे
 स्थितः स एवात्मा संपद्यते परमेश्वरः परमात्मेति । यथा च
 तदनुसुन्दरचरितं तस्य भगवतः समन्तभद्रसूरेः प्रत्यक्षं महाभद्रा
 च कथ्यमानं तदुच्यते स तथा संसारिजीवचरितं भगवतः सर्वज्ञा-
 गमस्य प्रतीतं सुसाधवस्य निवेद्यमानं प्रज्ञाविशालतया स्वत एव
 बुध्यन्ते परेभ्यश्च प्रतिपादनसमर्था भवन्ति । यथा च तेन पौण्डरी-
 केण सुललितामुद्दिश्य × × × × × × × × × ×
 × × × × × तदनुसुन्दरराजचरितमवगतं • विहितं च
 तदनुगमानुरूपं तथा धूममपि भो भव्या इदं • संसारिजीवचरित-
 मनुभवागमसिद्धमवबुध्यं श्रवबोधानुरूपं चाचरत विरहयत
 कथायान् स्तगयतास्त्वद्वाराणि निराकुर्वतेन्द्रियगणं दक्षयत सकलं
 मनोमलजालं पोषयत सद्गतगुणगणं मुञ्चत • भवप्रपञ्चं यात त्वर्णं
 शिवालयं येन धूममपि समतयो भव्यपुरुषा भवय । अथ नास्ति
 भवता तादृशी लघुकर्मता • ततो यथा सुललिता भूयो • भूयः
 प्रचोदिता सप्रणयं मुहुर्मुहुर्निर्भर्त्सिता यज्जविधमुपालब्ध्या पुनः
 पुनः शारिता मती गुरुकर्मिकापि प्रतिमुद्रा तथा मुग्धेभ्यः ।

केवलं तथा प्रतिबोध्यमाना अगृहीतसङ्केता भविष्य यूयं गलता-
लुगोपका गुरुणा । तथापि गुरुभिः प्रतिबोधनीया एव युष्मा-
भिरपि प्रतिबोद्धव्यमेव । यथा खंदुश्चरितपथात्तापेन सङ्कृतगुण-
पक्षपातमारो निखिलकर्ममलविलयकारौ सदागमवज्रमानस्तस्याः
सुलक्षिताग्राः प्रतिबोधकारणं संपन्नः तथा भवद्भिरपि तथैव
स विधेयो येन संपद्यते भवतामपि विशिष्टत्वावबोध इति । .

इह, ये ।

श्रेयांसम्रच्छादत्तादिजातिस्मरणतुल्यकः ।

जेयोऽनुसुन्दरादीनां तदुत्पादः सयुक्तिकः ॥

यतश्चागमे मतिवासनायाः

असंख्यकालोऽनुज्ञातो वचो नास्ति च वारकम् ।

सुभूरिभवभावेऽपि तस्मान्नास्ति विरोधिता ॥

आदितः पुनरारभ्य प्रस्तावभावाद्योऽयम् ।

कुशलकर्मविपाकवशादहो जगति किञ्चिदिष्टास्ति न दुर्लभम् ।

सकलभोगसुखाधिकमुच्चकैः शमसुखं प्रतिभाति च धीमताम् ॥

परमकोटिगतोऽपि पुनर्नरः प्रयत्नतामुपगम्य निपात्यते ।

खलमलैरतिभीमभूवोदधौ यदि न वेत्ति स तां तदरातिताम् ॥

नरकयोग्यकृताशुभकर्मकः पुनरुपैति शिवं गतकल्मषः ।

यदि सदागमबोधपरायणः क्षणमपि प्रकरोति शुभं नरः ॥

इदमप्येत्य मनोभिलषज्जनं लघु विधाय सदागमभेदनम् ।

कुरुत तेन हि याय शिवं यथागमवशादनुसुन्दरपार्थिवः ॥

अन्यच्च ।

इदमनन्तभवभ्रमसूचकं मलवशादनुसुन्दरचेष्टितम् ।
 यदिह जातमतः परिकीर्तितं मतिविकाशनकारि सुदेहिनाम् ॥
 न च नियोगत एव भवेदियं गदितपद्धतिरत्र नरे नरे ।
 सहादवाय जिनेन्द्रमतं यतः शिवमितः प्रगता बहवो नराः ॥
 त्रिचतुरेषु भवेषु तथापरे बह्वमताः पुनरन्यविधानतः ।
 विविधभव्यतया भवदारणं निजनिजक्रमतो दधिरे नराः ॥
 तदिदमत्र सुगुह्यमहो जना हृदि विधत्त परं परमाचरन् ।
 मलाविशोधनमेव सुमेधसा लघु विधेयमिहाय जिनागमम् ॥
 एतन्निःशेषमत्र प्रकटितमखिलैर्युक्तिगर्भैर्वचोभिः
 प्रस्तावे भावसारं तदखिलमधुना शुद्धबुद्ध्या विचिन्त्य ।
 भो भव्या भाति चित्ते यदि हितमनघं चेदमुच्चैस्तरां
 वस्तुतूर्णं मेऽतुरोधादिदितफलमलं स्वार्थसिद्धौ कुरुष्वम् ॥

उत्सूचमेव रचितं मतिमान्यभाजा

किञ्चिद्यदीदृशि मयात्र कथानिबन्धे ।

संसारसागरमनेन तरौतुकामै-

स्तात्साधुभिः हतकृपैर्मयि शोधनीयम् ॥

इत्युपमितिभवप्रपञ्चायां कथायां

पूर्वसूचितमीलकावर्णनो नामाष्टमः प्रस्तावः समाप्तः ॥

॥ समाप्तेयमुपमितिभवप्रपञ्चकथेति ॥